«شەرق شامىلى قوزغىلىشى» كىتاب نەشر قىلىش تۈرى (0395

东风工程”图书出版项目之0395

شى نەيئەن لوگۈنجۇڭ

سۇبويدا

4

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

شى نەيئەن

لو گۇنجۇڭ

سۇبويدا

4

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

水浒传：插图版. 4：维吾尔文 /（明）施耐庵著；《水浒传》翻译小组译. — 2版. — 乌鲁木齐：新疆人民出版社，2012.8
ISBN 978-7-228-15827-0

Ⅰ. ①水… Ⅱ. ①施… ②水… Ⅲ. ①章回小说—中国—明代—维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ. ① I242.4

中国版本图书馆CIP数据核字(2012)第201965号

责任编辑	艾尔肯·希力甫
编　　辑	包维汉，阿布力米提·伊明
责任校对	阿达来提·买合苏提
特约校对	伊里亚斯·热依弥
封面设计	买买提·诺比提
出版发行	新疆人民出版社
电　　话	0991-2827472
地　　址	乌鲁木齐市解放南路348号
邮　　编	830001
印　　刷	乌鲁木齐大金马印务有限公司
经　　销	新疆维吾尔自治区新华书店
开　　本	880×1230毫米 32开本
印　　张	22.25
插　　页	16
版　　次	2012年9月第2版
印　　次	2012年9月第1次印刷
印　　数	1-13600
定　　价	38.60 元（第四册）

ئوت پىرى ۋېي دىڭگو

قەھرلىك يۈچى سۈن لى

دانا ئەمچى ئەن داۋچۇەن

سەت كۆرەگان شۇەن زەن

ئىلاھىي ھاپىز خاۋ سۆھبن

چېچەن مۇشاۋىر جۇ ۋۇ

ئوچ تاغ غوجسى خوالك شن

كىچىك دۆكەر جۇ تۇڭ

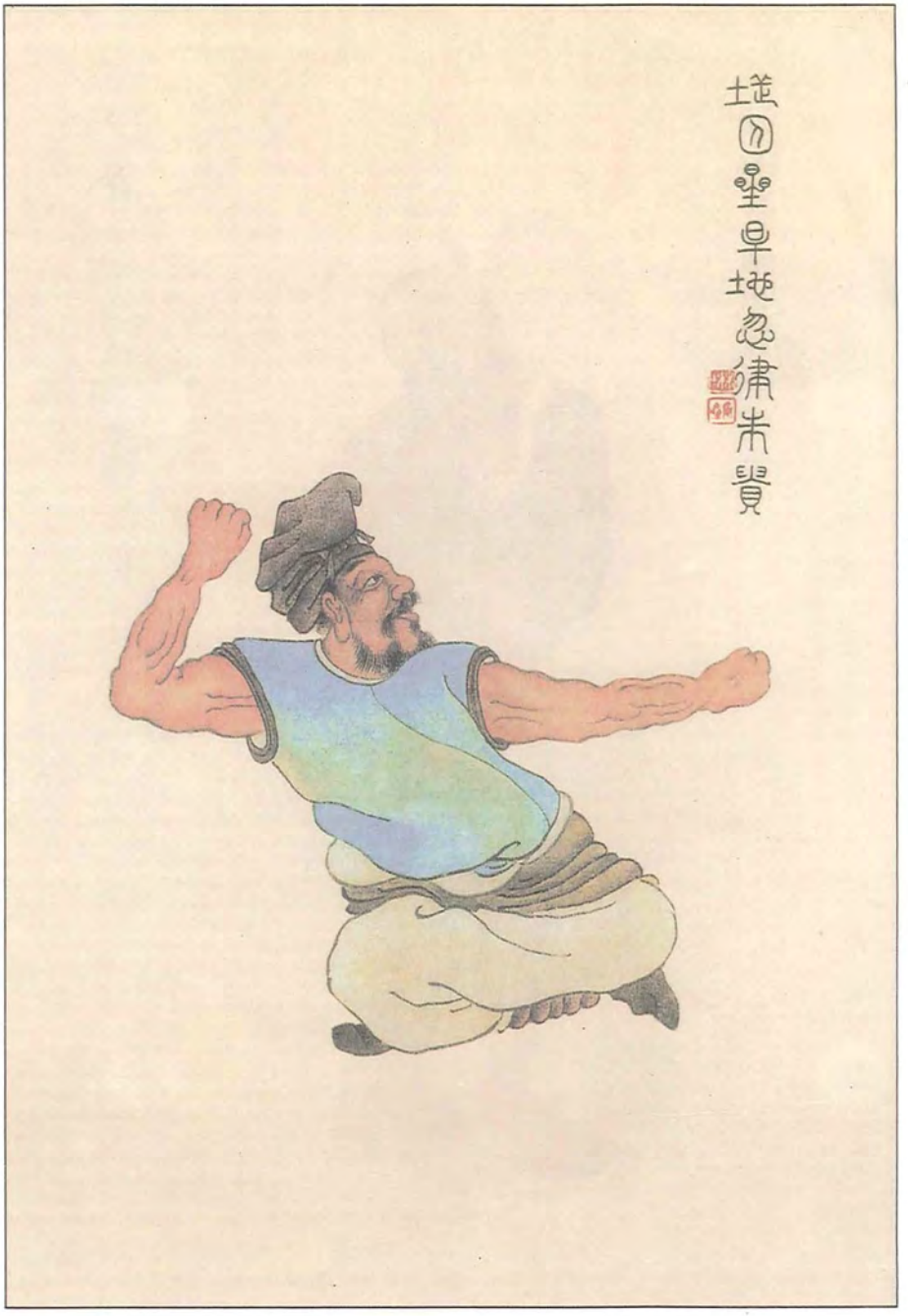
ئالىقانات يەن چىك

ئۆمری کوتا بەگ رۆەن شیاۆۆۆ

ئەزرائىل روھ ن شياۋچى

ئەزرائىل روھ ن شياۋچى

吳用賺金鈴吊挂
宋江鬧西岳華山
戊寅秋

宋江兵打北京城
關勝議取梁山泊
成偉繪

مۇندەرىجە

توقسان بىرىنچى باب 1
سۇئال دانىشمانلار لەشكەر باشلاپ خۇاڭخېدىن ئۆتكەنلىكى
لۇ جۇنيىنىڭ قاراڭغۇ كېچىدە شەھەرنى پەم بىلەن ئالغانلىقى
توقسان ئىككىنچى باب 25
كىچىك لى گۇاڭنىڭ ھېكمەتلىك ئوق بىلەن لەشكەر ھەيۋىسىنى ئۆستۈرگەنلىكى
موللا تاپقاقنىڭ پۇختا پەنت بىلەن گەيجۇ شەھىرىنى ئالغانلىقى
توقسان ئۈچىنچى باب 46
لى كۇينىڭ چۈشىدە كۆك كۆلىنى مالىمان قىلغانلىقى
سۇئال جياڭنىڭ لەشكەرلەرنى ئىككى تارماقا بۆلگەنلىكى
توقسان تۆتىنچى باب 63
گۇەن شېڭنىڭ ئۈچ سەردارنى مەردلىك يولىدا ئەل قىلغانلىقى
لى كۇينىڭ قارامتۇق قىلىپ، لەشكەرلەرنى تۈتقۇن قىلىۋەتكەنلىكى
توقسان بەشىنچى باب 90
سۇئال دانىشمانلار ساداقەتمەنلىكىنىڭ زېمىن ئىلاھىنى ئېرىتكەنلىكى
چياۋ داۋچىڭنىڭ سېھىرگەرلىكىنى سۇئال خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ يەڭگەنلىكى
توقسان ئالتىنچى باب 107
سېھىرگەر سېھرىنىڭ بەش ئەجدىھا تېغىدا كۆچىدىن قالغانلىقى
بۇلۇت ئەجدىھاسىنىڭ جىلغىلىق چوقۇمنى قورشىۋالغانلىقى
توقسان يەتتىنچى باب 121
چېن گۇەننىڭ باسقاقبەگلىكىگە كۆتۈرۈلگەنلىكى
سەركەردە قىز چيۇئ يېڭىنىڭ تۈرشاۋۇل بولغانلىقى

توقسان سەككىزىنچى باب 140
جاڭ چىڭغا چىۋىڭ يىڭ قىزىنىڭ ئىرادە بولغانلىقى
ۋۇ يۇڭنىڭ ۋۇ لىنى پەم بىلەن ئوغا بېرىپ ئۆلتۈرگەنلىكى
توقسان توققۇزىنچى باب 170
گۈلدار شەيخىنىڭ تەھتىسارادىن قايتىپ چىققانلىقى
دەريا بۇلغار ئەجدىھانىڭ تەييۇەننى سۇغا باستۇرغانلىقى
يۈزىنچى باب 191
جاڭ چىڭ بىلەن چىۋىڭ يىڭنىڭ خىزمەت كۆرسەتكەنلىكى
چېن گۇەن بىلەن سۇڭ جياڭنىڭ يېڭىپ چىققانلىقى
بىر يۈز بىرىنچى باب 210
مازارنى كۆزلەپ نىيەتىنى بۇزغانلىقى
بۇتخانىدا نازىنىن بىلەن تېپىشقانلىقى
بىر يۈز ئىككىنچى باب 228
ۋاڭ چىڭنىڭ شەھۋەتپەرەسلىك قىلىپ دەۋا ـ دەستۇرغا قالغانلىقى
گۇڭ دۇەننىڭ تاياق يەپ مەھبۇسنى ئۇستاز تۇتقانلىقى
بىر يۈز ئۇچىنچى باب 246
جاڭ كۇرەبېگى قېيىنئىنىسىنى دەپ جېنىدىن ئايرىلغانلىقى
فەن زىنداندىكىگىنىسىنىڭ يۈزىنى ساقايتقانلىقى
بىر يۈز تۆتىنچى باب 263
دۇەن جەمەتى كەنتىنىڭ يېڭى كۈيۇئوغۇل تاپقانلىقى
ئۆيتاغ تۇراسىدا ئەر ـ خوتۇننىڭ تۇرا غوجىسىنى قەتل قىلغانلىقى
بىر يۈز بەشىنچى باب 280
سۇڭ دانىشنىڭ لەشكەرلەرنى تومۇز ئىسسىقىدىن ئۆتكۈزۈڭالغانلىقى
چياۋ داۋچىڭنىڭ شامالنى قايتۇرۇپ قاراقچىلارنى كۆيدۇرۇۋەتكەنلىكى
بىر يۈز ئالتىنچى باب 297
تالىپنىڭ سوقا ـ سۆھبەت بىلەن كۈچلۈك ياۋنى چېكىندۈرگەنلىكى
سۇ لەشكەرلىرىنىڭ مۆكۈپ تۇرۇپ پۇختا شەھەرنى ئالغانلىقى
بىر يۈز يەتتىنچى باب 317
سۇڭ جياڭنىڭ جىشەن لەشكەرلىرىنى قاتتىق يەڭگەنلىكى
جۇ ۋۇنىڭ ئالتە قەۋەت چاتما سەپنى تارمار قىلغانلىقى

بىر يۈز سەككىزىنچى باب 333
چياۋ داۋچىڭنىڭ تۇمان چىقىرىپ شەھەر ئالغانلىقى
كىچىك قۇيۇننىڭ توپلارنى قاراقچىلارغا ئاتقانلىقى
بىر يۈز توققۇزىنچى باب 363
ۋاڭ چىڭنىڭ دەريا ئۈستىدە قولغا چۈشكەنلىكى
سۇڭ جياڭنىڭ قاراقچىلارنى يەڭگەنلىكى
بىر يۈز ئونىنچى باب 389
يەن چىڭنىڭ چيۈلىنىدۈدا ياۋا غاز ئاتقانلىقى
سۇڭ جياڭنىڭ ئاستانىدە تۇتقۇن ھەدىيە قىلغانلىقى
بىر يۈز ئون بىرىنچى باب 422
جاڭ شۇننىڭ جىنشەن ئىبادەتخانىسىغا يوشۇرۇنۇۋالغانلىقى
سۇڭ جياڭنىڭ رۇنجۇ شەھىرىنى پەم بىلەن ئالغانلىقى
بىر يۈز ئون ئىككىنچى باب 448
لۇ جۇنيىننىڭ شۇەنجۇ ئايمىقىغا تەرەپ ـ تەرەپتىن تەگكەنلىكى
سۇڭ دانىشىنىڭ پىلىڭ ناھىيەسىدە قاتتىق جەڭ قىلغانلىقى
بىر يۈز ئون ئۈچىنچى باب 471
دەريا بۇلغار لەھەڭنىڭ تەيخۇ كۆلىدە ئاكا ـ ئۇكا تۇتۇشقانلىقى
سۇڭ دانىشىنىڭ سۇجۇ ئايمىقىدا قاتتىق جەڭ قىلغانلىقى
بىر يۈز ئون تۆتىنچى باب 497
سۇڭ جياڭنىڭ نىڭخەي قەلئەسىدە ماتەم تۇتقانلىقى
جاڭ شۇنىنىڭ باقىي ئالەمگە سەپەر قىلغانلىقى
بىر يۈز ئون بەشىنچى باب 525
جاڭ شۇنىنىڭ ئەرۋاھى فاڭ تىيەندىڭنى ئۇرغانلىقى
سۇڭ جياڭنىڭ نىڭخەي قەلئەسىنى پەم بىلەن ئالغانلىقى
بىر يۈز ئون ئالتىنچى باب 549
لۇ جۇنيىننىڭ شېجۇ ئايمىقىغا لەشكەر ئەۋەتكەنلىكى
سۇڭ دانىشىنىڭ قارا ئەجدىھا چوققىسىدا جەڭ قىلغانلىقى
بىر يۈز ئون يەتتىنچى باب 570
مۇجۇ ئايمىقىدا دېڭ يۇەنجۆنىڭ ئوقيا بىلەن ئۆلتۈرۈلگەنلىكى
قارا ئەجدىھا چوققىسىدا ئىلاھنىڭ سۇڭ دانىشقا مەدەت بەرگەنلىكى

بىر يۇز ئون سەككىزىنچى باب 598
لۇ جۇنيىنىڭ يۇلىڭ چاقسىسىغا قاتتىق تەگكەنلىكى
سۇئال دانىشىنىڭ چىڭشىدىكى غارنى پەم بىلەن ئالغانلىقى
بىر يۇز ئون توققۇزىنچى باب 631
لۇ جىشېنىنىڭ جيېجيانىڭدا ئاخىرەتكە سەپەر قىلغانلىقى
سۇئال دانىشىنىڭ ئەمەلدارلىق كىيىمى كىيىپ قايتقانلىقى
بىر يۇز يىگىرمىنچى باب 672
سۇئال دانىشىنىڭ ئەرۋاھىنىڭ قومۇشلۇق سايازىنى ماكان تۇتقانلىقى
خۇي زۇڭ خانىنىڭ چۈشىدە لياڭشەن كۆلىنى سەيلە قىلغانلىقى

توقسان بىرىنچى باب

سۇئال دانىشمانلىق لەشكەر باشلاپ خۇاڭخېدىن ئۆتكەنلىكى لۇ جۇنيىنىڭ قاراڭغۇ كېچىدە شەھەرنى پەم بىلەن ئالغانلىقى

ئەلقىسسە، دەي زۇئال بىلەن شى شيۇ ھېلىقى كىشىنىڭ دورغا سىياقىدا ياسىنىۋالغانلىقىنى ۋە ئالاقزەدە بولۇپ قېلىۋاتقانلىقىنى بايقىدى. دەي زۇئال ئۇنىڭدىن:

— قانداق ئىش ـ كۆشلەر بىلەن كېلىپ قالدىڭىز؟ — دەپ سورىدى.

— خېبېيدا تېخى خۇنئال مالىمان چىقارغانلىقىدىن خەۋىرىڭلار باردۇر؟ — دېدى ھېلىقى كىشى چوكىنى قويۇپ، ئاغزىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ.

— بىزمۇ ئاز ـ تولا خەۋەر تاپتۇق، — دېدى دەي زۇئال.

— تېخى خۇ دېگەن مۇتتەھەم ئايمان ـ ناھىيەلەرنى بېسىۋېلىۋاتىدۇ، بۇنىڭغا خان لەشكەرلىرى تەڭ كېلەلمىدى، يېقىندا گەيجۇ ئايمىقىنى بېسىۋاپتۇ، ھامان بىر كۈنى ۋېيجۇ ئايمىقىغمۇ تېگىش قىلىدۇ. شەھرىمىزدىكى پۇقرالار كېچە ـ كۈندۈز غەم ـ ئەندىشە قىلىدىغان بولۇپ قالدى، سەھرادىكى ئاھالىمۇ ياقا يۇرتلارغا قېچىۋاتىدۇ. شۇ سەۋەبتىن دېيار مەھكىمىمىز مېنى مىرزىبەگ مەھكىمىسىگە جەددىي خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئەۋەتتى، — دېدى دورغا ۋە ئورنىدىن قوپۇپ، بوغجۇمىسىنى ئۆشىنىسىگە ئارتىپ، كۈنلۈك بىلەن تايىقىنى كۆتۈردى ـ دە، ئالدىراپ ـ تېنەپ مەي پۇلىنى تۆلەۋېتىپ مەيخانىدىن چىقتى، ئۇ چىقىپ كېتىۋېتىپ:

ـــ دورغىغا كۈن يوق ئىكەن، بالىچاقلىرىم ھەممىسى شەھەردە قالدى. تەكرىم ئۆزۈڭگە ئامانەت، بالدۇررىاق لەشكەر ئاتا قىلىپ قوتقۇزۇپ قالغايسەن ! ـــ دەپ ئاھ چەككىنىچە يولىغا راۋان بولدى.

دەي زۇڭ بىلەن شى شيۇ بۇ خەۋەرنى ئۇققاندىن كېيىن مەي پۇلىنى تۆلەپ مەيخانىدىن چىقتى ـ دە، ئۇدۇل قوشقا كېلىپ، سۇڭ تۇرشاۋۇلغا بۇنى مەلۇم قىلدى.

ـــ بىز بۇ يەردە بىكار يۈتىۋەرسەك بولماس، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ۋۇ يۇڭغا مەسلىھەت سېلىپ، ـــ تەكرىقۇتقا ئىلتىجا قىلىپ، لەشكەر بىلەن ئۇلار تەرەپكە جازا يۈرۈشى قىلساق.

ـــ بۇ ئىشنى سۇ ئەمىرنىڭ سەمىدىن ئۆتكۈزمەك كېرەك، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ ۋە بارلىق سەردارلارنى يىغىپ مەسلىھەتلەشتى، ھەممىسى ئىنتايىن خۇرسەن بولۇشتى. ئەتىسى سۇڭ جياڭ مەنسەپ كىيىمىنى كىيىپ، ئون نەچچە ئاتلىق بىلەن شەھەرگە كىرىپ، ئۇدۇل سۇ ئەمىر مەھكىمىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئەمىر ئۆز مەھكىمىسىدە ئولتۇراتتى، خەۋەرچى ئۇلارنىڭ كەلگەنلىكىنى ئەمىرگە خەۋەر قىلدى. ئەمىر خەۋەر تاپقاندىن كېيىن دەرھال چاقىرىپ كىرىشكە ئىجازەت بەردى. سۇڭ جياڭ دىۋانغا كىرىپ سالام بەجا كەلتۇردى.

ـــ سەردارىم، قانداق ئىش ـ كۈشلەر بىلەن قەدەم تەشرىپ قىلىپ قالدىلا؟ ـــ دېدى سۇ ئەمىر.

ـــ شاپائەتلىك بېگىم، مەلۇملىرىدا بولغايكى، كەمىنلىرى خېبېيدىكى تېمەن خۇنىڭ ئىسيان كۆتۈرۈپ، ئايماق ـ ناھىيەلەرنى بېسىۋېلىۋاتقانلىقى، يىلنامىلەرنى ئۆزگەرتىپ، گەيجۇ ئايمىقىنى ئالغانلىقىنى ئاڭلىدىم، ئۇلار ھامان بىر كۈنى ۋېيجۇ ئايمىقىغا تېگىش قىلىدۇ، كەمىنلىرىنىڭ قول ئاستىدىكى لەشكەرلەر ئۇزاقتىن بۇيان بىكار يۈرۈپ قالدى، پېقىر ئۇلارنى باشلاپ بېرىپ تېمەن خۇلارنىڭ جاجىسىنى بېرىپ، ئەلگە ساداقەتلىكىمىنى بىلدۈرۈش بىلەن ئەجىر ـ تۆھپە

كۆرستەي دەپ كەلدىم. بېگىم، ئۆزلىرى تەڭرىقۇتقا بۇ ئىلتىجايىمىزنى يەتكۈزگەيلا، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ ئۆزلىرى شۇ قەدەر ساداقەتلىك ـ مەردلىكنى بىلدۇرۇپ، ئەلگە ئەجىر كۆرسەتمەكچى بولغان بولسىلا، كەمىنلىرى پۈتۈن ۋۇجۇدۇم بىلەن ئۆزلىرىنىڭ مۇددىئالىرىنى تەڭرىقۇتقا يەتكۈزىمەن، ــ دېدى سۇ ئەمىر خۇرسەن بولۇپ.

ــ كەمىنىلىرى ئەمرىڭ كۆپ ئىلتىپاتىغا ئېرىشكەنلىكىمنى قەلبىمدە چىڭ ساقلىسامۇ، ئەجىر قايتۇرالمىدىم، ــ دېدى سۇڭ جياڭ تەشەككۇر ئېيتىپ.

سۇ ئەمىر يەنە مەي ـ شاراب ھازىرلىتىپ كۈتۈۋالدى. كەچتە سۇڭ جياڭ قوشقا قايتىپ كېلىپ، ئاتامانلارغا بۇنى ئېيتىپ بەردى. ئەمدى گەپنى سۇ ئەمىردىن ئىشتەيلى. سۇ ئەمىر ئەتىسى ئەتىگەنلىك تاڭاپ ـ تەڭىم ۋاقتىدا، تەڭرىقۇت بىلەن كۆرۈشۈشكە كىردى. تەڭرىقۇت كۈجە ـ ئىسرىق قەسرىسىدە ئولتۇراتتى.

ــ خېبېيدا تېمەن خۇ ئىسيان كۆتۈرۈپ، بەش ئايماق، ئەللىك ئالتە ناھىيەنى بېسىۋاپتۇ، يىلنامىنى ئۆزگەرتىپ، ئۆزىنى پادىشاھ دەپ ئاتىۋاپتۇ، ھازىر لىڭچۇەننىڭ قولدىن كەتكەنلىكى لىڭچۇەننىڭ يېنىدىكى خۇەيجۇ ئايمىقىغا تەھدىت بولۇۋاتىدۇ. بۇ جىددىي ئەھۋالنى ئالىيلىرىغا مەلۇم قىلىپ كەپتۇ، ــ دېدى مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ سىپاھىبېگى.

تەڭرىقۇت قاتتىق چۆچۈپ كەتتى. ئۇ قەلەمدار ۋە ئەلەمدار بەگلەردىن:

ــ قېنى، كىم بېرىپ بۇ قاراقچىلارنى يوقىتىشقا كۈچ چىقىرىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

سۇ ئەمىر سىپاھىبەگلەر ئارىسىدىن چىقىپ، ھۆرمەت تاختىسىنى كۆتۈرگىنىچە ئېڭىشىپ تۇرۇپ:

ــ پېقىر، تېمەن خۇنىڭ ئىسيان كۆتۈرۈپ، كۈچىيىپ كېتىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپتىم، بۇتكىغا شىرمەت سەردار ـ

سەرۋازلار بولمىسا، يوقاتماق تەس بولمىدۇ، ھازىر قىتان بەگلىكىنى يەڭگەن سۇڭ تۇرشاۋۇل لەشكەرلىرى بىلەن شەھەر سىرتىدا تۇرۇۋاتىدۇ، ئالىيلىرى شاھانە يارلىق چۈشۈرۈپ، مۇشۇ قوشۇننى قاراقچىلارنى يوقىتىشقا ئەۋەتسىلە، جەزمەن بۇ ئىشنى بەجا كەلتۈرۈپ كېلىدۇ، ــ دېدى.

تەڭرىقۇت خۇشال بولۇپ مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ سىپاھىبېگىگە شەھەردىن چىقىپ، سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيىلەرنى كۈجە ـ ئىسرىق قەسرىسىگە باشلاپ كېلىشنى بۇيرۇدى، ئۇلار كېلىپ تەڭرىقۇت بىلەن كۆرۈشتى، سالامدىن كېيىن تەڭرىقۇت:

ــ ھەرقايسىڭلارنىڭ باتۇر، ساداقەت، مەردلىكىڭلاردىن خەۋەر تاپتىم، بۇگۈن خىبىيغا جازا يۈرۈشى قىلىشقا پەرمان بېرىمەن، جاپادىن قاچماڭلار، زەپەر قۇچۇپ قايتىپ كەلسەڭلار، كاتتا ئىلتىپاتقا سازاۋەر بولىسىلەر، ــ دېدى مۇبارەك ئاۋازى بىلەن.

ــ ھەزرىتى ئالىيلىرى، بىزنى بۇ خىزمەتكە تەينىلىدىلە، ــ دېدى سۇڭ جياڭ بىلەن لۇ جۇنيى باش ئۇرۇپ تۇرۇپ، ــ پۈتۈن كۈچىمىز ۋە ئەڭ ئاخىرقى نەپىسىمىزگە قەدەر ساداقەتلىك بىلەن ئەجىر كۆرسىتىمىز !

تەڭرىقۇتنىڭ مۇبارەك جامالىنى شادلىق قاپلىدى. ئۇ سۇڭ جياڭنى يۇقىرى تەرەپنى تىنچىتقۇچى تۇرشاۋۇللۇققا، لۇ جۇنيىنى ئورۇنباسار تۇرشاۋۇللۇققا تەينىلىدى، ھەرقايسىسىنى شاھانە شاراب، ئالتۇن كەمەر، كىمخاب تون، زەر قۇياغ، تاۋار ـ دۇردۇن بىلەن تارتۇقلىدى، قالغان ئوڭ قول، سول قول سەردارلارنىمۇ تاۋار ـ دۇردۇن، ئالتۇن ـ كۈمۈشلەر بىلەن تارتۇقلىدى. ئىسيانىنى تىنچىتقاندىن كېيىن كۆرسەتكەن ئەجىر ـ تۆھپىلىرىگە قاراپ، كۆپلەپ ئىنئام، مەنسەپ ـ مەرتىۋە بەرمەكچى بولدى، مەھكىمە خەزىنىسىدىن ئالتۇن ـ كۈمۈشلەر ئاچقىتۇرۇپ ئۈچ قوشۇن سەردارلىرىنى تارتۇقلىدى، سەپەرگە چىقىش ۋاقتى ـ قارارىنى تەيىن قىلدى. سۇڭ جياڭ بىلەن لۇ

جۇنيى قايتا ـ قايتا تەزىم ـ تەشەككۈرلەر بەجا كەلتۈرۈپ، پەرماننى ئېلىپ، تەڭرىقۇت بىلەن خوشلاشتى، ئاندىن ئاتلىنىپ، ئۆز قوشلىرىغا قايتىپ، بارگاھتىن ئورۇن ئالدى. بۇلار سەردار ـ سەركەردىلەرنى يىغىپ، ئۇلارغا ئاتلىرىنى جابدۇپ، جەڭ كىيىملىرىنى تەييارلاپ، سەپەرگە ئاتلىنىپ، تېمەن خۇنىڭ ئەدىپىنى بېرىشكە بۇيرۇق قىلدى.

ئەتىسى، مەھكىمە خەزىنىسىدىن تارتۇق قىلىنغان تاۋار ـ دۇردۇن، ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى سەركەردىلەر ۋە ئۇچ قوشۇن ئاتامانلىرىغا ئۈلەشتۈرۈپ بەردى، سۇڭ جياڭ ۋۇ يۇڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، سۇ لەشكەرلىرى ئاتامانلىرىغا جەڭ كىيىملىرىنى تەخلەپ ئالدىدا مېڭىش، بېيجىڭ دەرياسىدىن خۇاڭخې دەرياسىغا ئۆتۈپ، قەدىمىي ۋۇشېن ناھىيەسىنىڭ تەۋەسىگە كىرىپ، چوڭ قوشۇننىڭ كېلىشىنى ساقلاپ تۇرۇش ۋە ئۈلارنى دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قويۇشنى بۇيرۇدى، ئاتلىق لەشكەرلەر ئاتامانلىرىغا ئاتلارنى جابدۇپ، جەڭ كىيىملىرى بىلەن تەڭلا سەپەرگە ئاتلىنىشنى بۇيرۇدى.

ئەمدى گەپنى خېبېيدىكى تېمەن خۇدىن ئاڭلايلى. بۇ خۇمسى ئەسلىدە ۋېيشېڭ ئايمىقىنىڭ چىنيۇەن ناھىيەسىدىكى بىر ئوۋچى بولۇپ، كۆچ ـ قۇۋۇەتلىك، چامباشچىلىققا ئۇستا، يالاڭلا مۇتتەھەم ـ ئۇشۇقلارنى دوست تۇتىدىغان بىرنېمە ئىدى، ئۇنىڭ تۇرار جايى قاتمۇقات تاغلار بىلەن ئورالغان بولۇپ، كىشىلەرنىڭ جەم بولۇشىغا ئەپلىك ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە پات ـ پات ھۆلچىلىك، قۇرغاقچىلىق ئاپىتى بولۇپ تۇرغاچقا، پۇقرالار نامراتلىشىپ، تەئەللۇقاتىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقتىن، غەلىيان قىلىشنى نىيەت قىلاتتى، تېمەن خۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، جېنىدىن تويغانلارنى توپلاپ، ئېزىتقۇ گەپلەرنى توقۇپ، نادان پۇقرالارنى يولدىن ئازدۇردى، ئۇلار دەسلەپتە بۇلاڭچىلىق قىلىپ يۈردى، كېيىن ئايماق ـ ناھىيەلەرنى بېسىۋالدى. خان لەشكەرلىرى ئۇلارغا تەڭ كېلەلمىدى، تېمەن خۇ بىر ئوۋچى

تۇرۇقلۇق، قانداق قىلىپ شۇنچىۋالا بىشىم بولۇپ كەتتى؟ ئوقۇرمەنلەرگە مەلۇمكى، ئۇ زامانىدا قەلەمدار بەگلەر پۇل قايغۇسىدا، ئەلەمدار بەگلەر جان قايغۇسىدا ئىدى، ھەرقايسى ئايماق ـ ناھىيەلەرنى ساقلاشقا خان لەشكەرلىرى قويۇلغان بولسىمۇ، ئۇلار قېرى ـ چۇرى، ئاجىز ـ ئورۇق بىرنېمىلەر ئىدى ۋە ياكى بىرى ئۇچىنىڭ تەمىناتىنى يەيدىغانلار ياكى زەردارلار ئۆزىنىڭ ئورنىغا سېتىۋېلىپ لەشكەرلىككە تۇتۇپ بەرگەن ئادەملەر ئىدى، ئۇلار مەھكىمە خەزىنىسىدىن لەڭ يەپ ياتاتتى، مەشىق قىلغاندا، يوقلىمىدىن ياللىۋالغان كىشىلەر ئۆتەتتى. يۇقىرىدىكىلەر يۇقىرىدىكىلەر بىلەن، تۆۋەندىكىلەر تۆۋەندىكىلەر بىلەن مەھكەم بىرلىشىۋېلىپ، بىر ـ بىرىنى ئالدايتتى، پادىشاھلىقتىن نۇرغۇن پۇل خىراج قىلىسىمۇ، بۇ پۇللار جايىغا ئىشلىتىلمەيتتى، جەڭ قىلىشقا توغرا كەلگەندە، كارغا كەلمەي قالاتتى، ئالدى تەرەپتىن ئۆرىتۆپە بولۇشۇپ، چاڭ ـ توزانلار كۆتۈرۈلۈپ، توپ ئاۋازى ئاڭلانسا، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ تۆت پۇتلۇق قىلىپ تۇغمىغانلىقىدىن ئاغرىنىپ، قۇيرۇقلىرىنى خادا قىلىشىپ بەدەر تىكىۋېتىشەتتى، شۇ كەمدە بىرنەچچە سىپاھىبەگلەر لەشكەر باشلاپ، تېمەن خۇنى يوقىتىشقا بارغان بولسىمۇ، ئۇنىڭغا چېقىلىشقا پېتىنالماي، ئارقىدىن ئەگىشىپ يۈرۈپ، گاھ ئۇياقتىن، گاھ بۇياقتىن قۇرۇق ھەيۋە قىلىپلا قويىاتتى، ھەتتا مۆمىن پۇقرالارنى ئۆلتۈرۈپ، يالغانلاردىن خىزمەت كۆرسەتكەن بولۇشۇۋالاتتى، پۇقرالارنىڭ ئۇلارغا ئۆچمەنلىكى كۈچىيىپ، پادىشاھلىق لەشكەرلەردىن قېچىپ قاراقچىلار تەرىپىگە ئۆتۈۋالاتتى، شۇڭا تېمەن خۇ بەش ئايماق، ئەللىك ئالتە ناھىيەنى بېسىۋالغاندى، بەش ئايماقنىڭ بىرى ۋېيشېڭ بولۇپ، ھازىرقى چىنجۇ ئايمىقى؛ ئىككىنچىسى فېنياڭ بولۇپ، ھازىرقى چېنجۇ ئايمىقى؛ ئۈچىنچىسى جاۋدې بولۇپ، ھازىرقى لۇئەن ئايمىقى؛ تۆتىنچىسى جىننىڭ بولۇپ، ھازىرقى پىڭياڭ ئايمىقى؛ بەشىنچىسى گەيجۇ بولۇپ، ھازىرقى زېجۇ

ئايمىقى ئىدى. ئەللىك ئالتە ناھىيەنىڭ ھەممىسى مۇشۇ بەش ئايماققا تەۋە ناھىيەلەر ئىدى. تېخى خۇ فېنياڭدا ئوردا ـ قەسىر بىنا قىلىپ، قورچاق قەلەمدار ـ ئەلەمدار بەگ ـ سىپاھلارنى، ۋەزىر ـ سەردارلارنى مەنسەپكە قويۇپ، ئۆزى بەگ، ئۆزى خان بولۇۋېلىپ، ئۆزىنى سەنشى پادىشاھى دەپ ئاتىۋالغانىدى. ئۇنىڭ لەشكەرلىرى خىل، سەردارلىرى كۆچلۈك، تاغ ـ دەريالىرى خەتەرلىك ئىدى. ئەمدى ئۇ لەشكەرلىرىنى ئىككى تارامغا بۆلۈپ، بېسىپ كېلىۋاتاتتى.

سۇڭ جياڭ سەپەرگە چىقىشقا خاسىيەتلىك بىر كۈننى تاللاپ مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ سىپاھىبەگلىرى بىلەن خوشلاشتى، سۇ ئەمىر ئۆزى قەدەم تەشرىپ قىلىپ، ئۆزىتىپ قويۇشقا چىقتى، جاۋ باسقاقبەگ پەرمانغا ئاساسەن، قوش ئالدىدا ئوچ قوشۇندىكى لەشكەرلەرگە ئىنئام بەردى، سۇڭ جياڭ بىلەن لۇ جۇنيى سۇ ئەمىر، جاۋ باسقاقبەگلەرگە تەشەككۇر بىلدۈرۈپ، ئۇنىڭ لەشكەرلىرىنى ئوچ بۆلەككە ئايرىپ، بەش شىرمەت، سەككىز چەۋەندازنى تۇرشاۋۇل قىسمىغا باش قىلىپ تەينىلىدى.

بۇ بەش شىرمەت سەردار مۇنۇلار:

ئۇزۇن قىلىچ گۈەنشېڭ
قاپلانباش لىن چۈڭ
تېرىككەك چىن مىڭ
قوش يارما دەستىلىك خۇ يەنجو
قوش نەيزە پالۋان دۇڭ پىڭ

سەككىز چەۋەنداز مۇنۇلار:

كىچىك لى گۇاڭ خۇا رۇڭ
زەر نەيزىۋاز شۇ نىڭ
مەڭلىك ياۋا ياڭ جى
چاپاۋۇل سو چاۋ
پەيسىز ئوق جاڭ چىڭ
كۆركە ساقال جۇ تۇڭ

ئەجدىھا يېگىت شى جىن
توسقۇنسىز مۇ خۇڭ
ئون ئالتە شىرمەتنى ھەماتچى قوشۇنغا باش قىلىپ تەيىنلىدى. بۇ ئون ئالتە شىرمەت سەردار مۇنۇلار:
ئۇچ تاغ غوجىسى خۇاڭ شىن
قەھرلىك يۇچى سۇن لى
سەت كۆرەگان شۇەن زەن
ئىلاھىي ھاپىز خاڭ سۇبن
يېڭىلمەس سەردار خەن تاڭ
تەڭرىكۆز سەردار پېڭ چى
سۇ پىرى شەن تىڭگۇي
ئوت پىرى ۋېي دىڭگو
ئۇچقۇر زەر قانات ئوۋ پېڭ
ئوت كۆز ئارسلان دېڭ فېي
زەر يولۋاس يەن شۇن
تۆمۇر نەيچى ما لىن
غار سەكرىگەن يولۋاس چېن دا
چار يىلان ياڭ چۇن
گۇللۇك قاپلان ياڭ لىن
كىچىك دوكار جۇ تۇڭ
سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيى، ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭ ۋە باشقا سەردارلار، ئاتلىق ـ پىيادە لەشكەرلەر ئاتامانلىرى بارگاھ قوشۇننى باشلاپ ماڭماقچى بولدى. شۇ كۈنى ئۇچ بەلگە توپى ئېتىپ، داقا ـ دۇمباق، ناغرا ـ سۇنايلارنى چېلىپ، كونا كۆۋرۈكتىن چىقىپ، كۈنچىقىش يۇقىرى تەرەپكە سەپەر قىلدى. سۇڭ جياڭنىڭ پەرمانى قاتتىق بولۇپ، لەشكەرلىرى سەپەرده تەرتىپلىك ماڭاتتى، بېسىپ ئۆتكەن جايلاردا پۇقرالارنىڭ قىلچە نەرسىسىگە چېقىلمايتتى، بۇ ھەقتە گەپ ئېچىشنىڭ ھاجىتى

يوق. لەشكەرلەر يۈەنۈۋ ناھىيەسىنىڭ تەۋەسىگە كەلگەندە، ناھىيەنىڭ ئامبىلى ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋالدى. تۇرشاۋۇل قوشۇندىن سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانلىرى كېمە بىلەن دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قويماقچى بولۇپ ساقلاپ تۇرغانلىقى ھەققىدە خەۋەر كەلدى. سۇڭ جياڭ لى جۇنلەرگە ئالتە يۈز سۇ لەشكىرىنى ئېلىپ ئوڭ ـ سول بولۇپ، ئىككى بۆلەككە بۆلۈنۈش، شۇ جايدىن بىرمۇنچە كېمە توپلاپ، ئات ـ ئۇلاغلارنى بېسىپ ئۆتكۈزۈشنى بۇيرۇدى. سۇڭ جياڭلارنىڭ چوڭ قوشۇنى نۆۋەت بىلەن خۇاڭخېنىڭ ئۇ قېتىغا ئۆتتى ـ دە، لى جۇنلەرگە جەڭ كېمىلىرىنى ھەيدەپ، ئۇدۇل ۋېيجۇ ئايمەنىڭ ۋېيخې دەرياسىغا بېرىپ يىغىلىشنى پەرمان قىلدى.

سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنىڭ تۇرشاۋۇل قوشۇنى ۋېيجۇ ئايمەغا كېلىپ ئورۇنلاشتى. ۋېيجۇ ئايمەنىڭ بەگ ـ سىپاھلىرى مەربىكە سورۇنى ھازىرلاپ، سۇڭ تۇرشاۋۇلنى كۈتۈپ تۇردى. ئۇ يېتىپ كېلىشىگە، ئۇنى شەھەرگە ئەكىرىپ كۈتۈۋالدى. ئۇلار سۇڭ جياڭغا:

ــ تېمەن خۇنىڭ قاراقچى لەشكەرلىرى كۆپ، ئۇنىڭ كۈچىنى سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ، زېجۇ ئايمەنىنى تېمەن خۇنىڭ قول ئاستىدىكى قورچاق ۋازىر نيۇ ۋېنجۇڭ ساقلاپ يېتىۋاتىدۇ، جاڭ شياڭ، ۋاڭ جىلارنى بىر تۈمەن لەشكەر بىلەن ئايمەمىزغا تەۋە خۇيشېمەن ناھىيەسىگە تېگىش قىلىشقا ئەۋەتتى؛ شېن ئەن، چىن شېڭلارنى بىر تۈمەن لەشكەر بىلەن خۇەيجۇ ئايمەنىڭ تەۋە ۋۇشې ناھىيەسىگە تېگىش قىلىشقا ئەۋەتتى. تۇرشاۋۇلنىڭ تېز بېرىپ قۇتقۇزۇۋېلىشىنى ئىلتىجا قىلىمىز، ــ دېيىشتى.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ، قوشقا قايتىپ كېلىپ، ۋۇ يۇڭ بىلەن ئۇلارغا بولۇشۇشقا لەشكەر ئەۋەتىشنى مەسلىھەتلەشتى. ۋۇ يۇڭ:

ــ لىڭچۇەن گۇيجۇ ئايمەنىڭ مۇھىم جاي، لەشكەر چىقىرىپ لىڭچۇەننى ئالساق، ئىككى ناھىيەنى قورشاۋدىن

قۇتقۇزۇۋالغىلى بولمىدۇ، ـــ دېدى.

ـــ پېقىر لەشكەر تارتىپ بېرىپ، لىڭچۇەنگە تېگىش قىلاي، ـــ دېدى لۇ جۇنيى شۇ زامان.

سۇڭ جياڭ خۇرسەن بولۇپ، لۇ جۇنيىگە بىر تۇمەن ئاتلىق لەشكەر، بەش يۈز پىيادە لەشكەر بۇيرۇپ بەردى، ئاتلىق لەشكەرلەرنىڭ ئاتامانلىرى خۇا رۇڭ، چىن مىڭ، دۇڭ پىڭ، سو چاۋ، خۇاڭ شىن، سۇن لى، ياڭ جى، شى جىن، جۇ تۇڭ، مۇ خۇڭ بولدى. پىيادە لەشكەرلەرنىڭ ئاتامانلىرى لى كۇي، باۋ شۇ، شياڭ چۇڭ، لى گۇن، لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ، لىيۇ تاڭ، ياڭ شيۇڭ، شى شيۇ بولدى.

ئەتىسى لۇ جۇنيى لەشكەرلەرنى باشلاپ يۈرۈپ كەتتى. سۇڭ جياڭ بارگاھتا ۋۇ يۇڭ بىلەن شەھەر ئېلىشنىڭ ياخشى چارىلىرى ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى. ۋۇ يۇڭ:

ـــ قاراقچى لەشكەرلەر ئۇزاقتىن بۇيان ھاكاۋۇرلۇق قىلىۋاتىدۇ، لۇ تۇرشاۋۇل بارسا چوقۇم يېڭىپ كېلىدۇ. شۇغىنىسى، سەنجىنىڭ تاغ ـ دەريالىرى خەتەرلىك، ئىككى ئاتامانىنى تىڭچىلىققا قويساق، ئۇلار ئاۋۋال بېرىپ، ئۇ يەرنىڭ ئوي ـ دۆڭلىرىنى بىلىپ كەلسە، ئاندىن لەشكەر چىقارساقمىكىن دەيمەن، ـــ دېدى.

گەپنىڭ ئايىغى ئۇزۇلمەيلا، بارگاھ ئالدىدا يەن چىڭ پەيدا بولۇپ:

ـــ باش قاتۇرۇشمىسلا مۇشاۋىرىم، ئۇ يەرنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقۇپ بولدۇق، مانا بۇنىڭغا قارىسىلا، ـــ دەپ بىر ئورام نەرسىنى چىقىرىپ شىرەگە يايدى، سۇڭ جياڭ بىلەن ۋۇ يۇڭ باشتىن ـ ئاياغ سىنچىلاپ قارىسا، ئۇ سەنجىنىڭ تاغ ـ دەريا، شەھەر ـ قەلئە، قوۋۇق ـ چاقسىلىرىنىڭ خەرىتىسى ئىكەن. ئۇنىڭدا قەيەرگە لەشكەر تۇرغۇزۇشقا، قەيەرگە لەشكەر مۆكتۇرۇشكە، قەيەردە جەڭ قىلىشقا بولىدىغانلىقى ئېنىق يېزىلغانكەن. ۋۇ يۇڭ ھەيران قېلىپ:

— بۇنى نەدىن تاپتىڭىز؟ — دەپ سورىدى.

— ئۇلۇشكۇن قىتان بەگلىكىنى يېڭىپ، شۇاڭلىن بازىرىغا قايتىپ كەلگەندە، — دېدى يەن چىڭ سۇڭ جياڭغا قاراپ، — شۇ گۇەنجۇڭغا يولۇقۇپ قالدۇق، ئۇ پېقىرنى ئۆيىگە تەكلىپ قىلدى، خوشلىشىپ ماڭىدىغان ۋاقتىمدا بۇنى ماڭا بەردى، ئۇ بۇنى ئەرزىمەس بىرنەچچە رەسىم دېگەنىدى. پېقىر قوشقا قايتىپ كېلىپ ئولتۇرۇپ ئېچىپ قارىسام، سەنجىننىڭ خەرىتىسى ئىكەن.

— سىز ئۇلۇشكۇن قايتىپ كەلگەندە، خان بىلەن كۆرۈشۈشكە جابدۇنۇپ تۇرغانىدىم، ئالدىراشچىلىقتا ئەھۋالنىڭ ئۇجۇر - بۇجۇرىنى سۇرۇشتە قىلماپتىمەن، بۇ ئادەمنۇ باتۇر ئادەمدەك تۇرىدۇ، سىز ئادەتتىمۇ ئۇنىڭ تەرىپىنى قىلاتتىڭىز، ئۇ بۇ كۇنلەردە نېمە قىلىپ يۈرىدۇ؟ — دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ.

— شۇ گۇەنجۇڭ بىلىملىك ۋە قابىلىيەتلىك ئادەم، ئۇ چامباشچىلىققا ھەۋەس قىلىدۇ، ئۇ جىگەرلىك ئادەم، ھېچ ئىش ئۇنىڭدىن قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ، ئۇششاق - چۈشىنەك ھۇنەرلەردىنمۇ خەۋىرى بار، — دېدى يەن چىڭ.

يەن چىڭ شۇ گۇەنجۇڭنىڭ پادىشاھلىق ئىشىغا ئارىلىشىنى خالىمايدىغانلىقىنى، تاغدا پىنھان جاي تۇتۇپ ياتقانلىقىنى ۋە قىلغان گەپ - سۆزلىرىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بەردى.

— بۇ ئالەمدىكى ۋىجدانلىق ئادەم ئىكەن - دە، — دېدى ۋۇ يۈڭ.

سۇڭ جياڭ بىلەن ۋۇ يۈڭ ئۇنىڭغا ئاپىرىن ئېيتىشتى.

ئەمدى گەپنى لۇ جۇنيىدىن ئاڭلاڭ. لۇ جۇنيى لەشكەرلەرنى باشلاپ، خۇاڭ شىن، سۇن لىلارنى ئۇچ مىڭ لەشكەر ئېلىپ، لىڭچۇەن شەھىرىنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىدىن بەش يول نېرىغا بېرىپ مۆكۇنۇشكە، شى جىن بىلەن يا ڭ جىنى ئۇچ مىڭ لەشكەر ئېلىپ، لىڭچۇەن شەھىرىنىڭ كۇنپېتىش تەرىپىدىن بەش يول

نېرىغا بېرىپ مۆكۈنۈشكە بۇيرۇدى.

ــ بۇگۈن كېچە تۈن نىسپىدە لەشكەرلەرگە يېكچە چىشلىتىپ، ئاتلارنىڭ قوڭغۇرىقىنى ئېلىپ تاشلاپ، ئۈن چىقارماي، جىم ــ جىم بېرىڭلار. ئەتە بىز لەشكەر تارتىپ بارىمىز، ئەگەر ياۋ تەييارلىقسىز ھالەتتە قېلىپ، لەشكەرلىرىمىز شەھەرنى ئېلىپ بولغان بولسا، تۆۋەن قوۋۇقتا بەلگە تۇغى كۆرۈنسە، ئاتامانلار لەشكەرلەرنى باشلاپ، بىر ــ بىرلەپ شەھەرگە كىرىسىڭلار بولىدۇ. مۇبادا ياۋ تەييارلىق كۆرۈپ قويغان بولسا، توپ بىلەن بەلگە بېرىلىدۇ. ئۇ چاغدا ئىككى تارامغا بۆلۈنۈپ ھەمدەم بولۇڭلار، ــ دېدى لۇ جۇنيى.

تۆت سەركەردە بۇيرۇق ئېلىپ يۈرۈپ كەتتى. لۇ جۇنيى ئەتىسى سۇبھى بىلەن ناشتا قىلىپ، تاڭ ئاتقاندىن كېيىن لەشكەرلىرىنى باشلاپ لىڭچۇەن شەھىرىگە باردى. لەشكەرلەر ئۈچ تارامغا بۆلۈنۈپ، تۈپتۈز سەپ تارتقىنىچە ئەلەم بۇلغاپ، دۇمباق چېلىپ جەڭگە ئۇندىدى.

شەھەر ساقلاۋاتقان چېرىكلەر ھودۇققان ھالدا سەركەردە دۇڭ چېڭ ۋە ئوڭ ــ سول قول سەركەردە شېن جى، گېڭ گۇڭلارغا خەۋەر ئېلىپ كىردى. دۇڭ چېڭ نېمۇ ۋېنجۇڭنىڭ قول ئاستىدىكى تۇرشاۋۇل ئىدى، ئۇنىڭ بويى تۆت يېرىم گەز كېلىدىغان بولۇپ، كۈچ ــ قۇۋۋەتتە باشقىلاردىن ئېشىپ چۈشەتتى، ئوتتۇز جىڭلىق ئۆتكۈر قىلىچ تۇتاتتى. شۇ ئەسنادا سۇڭ خانلىقىغا ئەل بولغان لياڭشەندىكى لەشكەرلەرنىڭ بۇ يەرگە كېلىپ، شەھەرگە يېقىن يەردە قوش تىكىپ، شەھەرگە تېگىش قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقى ئاڭلاندى. دۇڭ چېڭ دەرھال بارگاھقا چىقىپ، لەشكەرلىرىنى ئېدىتلاپ، شەھەردىن ياۋ بىلەن ئېلىشىشقا چىقماقچى بولدى. گېڭ گۇڭ:

ــ پېقىر سۇڭ جياڭلارنىڭ باتۇرلۇقىنى ئاڭلىغان، ئۇلارنى سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ، پەقەت شەھەرنى مەھكەم ساقلاپلا

تۇرغىنىمىز تۇزۇكمىكىن. گەيجۇ ئايمىقىغا ھەمدەم بولۇشقا لەشكەر تەلەپ قىلىپ ئادەم ئەۋەتسەك، ياۋنى ئىچكى - تاشقى جەھەتتىن ئىسكەنجىگە ئېلىپ جەڭ قىلساق، ئاندىن يېڭەلەيمىز، — دېدى ئىلتىجا بىلەن.

— بۇ لەنىتىلەرنىڭ بىزنى كۆزگە ئىلماي، شەھىرىمىزگە تېگىش قىلىشقا كەلگەنلىكىنى قارىمامدىغان! ئۇلار يىراق يول يۈرۈپ كەلگۈچە ھېرىپ - چارچاشتى، مەن چىقىپ ئۇلارنى تىرىپىرەن قىلىۋېتەي ! — دېدى دۇڭ چېڭ غەزەپ بىلەن.

گېڭ گۇڭ قانچە نەسىھەت قىلسىمۇ ئۇ ئاڭلىمىدى.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى دۇڭ چېڭ، — شەھەر ساقلاشقا سىزگە بىر مىڭ لەشكەر قالدۇراي. سىز سېپىل راۋنقىغا چىقىپ تۇرۇپ، ئۇ نائەھلىلەرنى قانداق قىرغانلىقىمنى كۆرۈپ تۇرۇڭ.

دۇڭ چېڭ دەرھال جابدۇنۇپ قىلىچىنى كۆتۈرگىنىچە شېن جى بىلەن لەشكەر باشلاپ شەھەردىن ياۋ بىلەن ئېلىشىشقا ماڭدى.

شەھەر قوۋۇقى ئېچىلدى، ئاسما كۆۋرۈك چۈشۈرۈلدى، ئىككى - ئۈچ مىڭ لەشكەر ئولاش - چولاش كۆۋرۈكتىن ئۆتۈشتى. دەل شۇ چاغدا لۇ جۇنيىنىڭ لەشكەرلىرى ئوق ياغدۇردى. ئىككى تەرەپ سەپراس بولۇپ تۇردى. گۇمبۇرلىگەن دۇمباق ئاۋازى بىلەن تەڭلا، لىڭچۇەن لەشكەرلىرىنىڭ سېپىدىن بىر سەركەردە چىقىپ كەلدى. ئۇنى قانداق ياسىنىپتۇ دېمەمسىز؟

بېشىدا ھەل بېرىلگەن دۇبۇلغىسى،
قىپقىزىل جىيەكلىرى پارقىرايدۇ.
چېكىسىدە پىل - پال قىلىپ قىزىل جالا،
لەپىلدەپ ھەر تەرەپكە ساڭگىلايدۇ.
يېپىنىپ بىر چاتما قۇياغ ئۇچىسىغا،
بۇلۇت - شەپەق، تەڭگە گۈللۈك تون كىيىپتۇ.
ئېگىز پاشنا ئۆتۈك كىيىپ پۇتلىرىغا،

قىزىل مىخلىق تاسما بەلباغ چىگىپتۇ.
بېلىگە ئوقيا بىلەن ساداق ئېسىپ،
قولىغا ئۇزۇن، ئۆتكۈر قىلىچ ئېلىپ،
چۈرقۇش تۈكلۈك بوز ئارغىماق مىنىپتۇ.

دۇڭ چېكىڭ ئېتىنى توختىتىپ قىلىچىنى تۈز تۇتقىنىچە:
ـــ ئەي، سازلىقىڭ قاراقچىلىرى، بۇ يەرگە جېنىڭدىن تويۇپ كېلىشتىڭمۇ ! ـــ دەپ توۋلىدى.
ـــ تەڭرى لەشكەرلىرى زېمىنىڭغا يېتىپ كەلدى، تىغىمىزنى بۇلغىماي، بالدۇرراق ئاتتىن چۈشۈپ باش ئەگ، ـــ دېدى جۇ تۇڭ ئات چاپتۇرۇپ چىقىپ.
ئىككى تەرەپتىكى لەشكەرلەر شاۋقۇن ـ سۈرەنلەر سېلىشتى. جۇ تۇڭ بىلەن دۇڭ چېكىڭ جەڭ مەيدانىغا ئېتىلىپ كەلدى، ئىككى ئات گىرەلىشىپ، قورال ـ ياراغلار ئىرمىشىپ ـ چىرمىشىپ كەتتى. ئىككى سەركەردە ئون نەچچە مەرتەم ئېلىشار ـ ئېلىشماي، جۇ تۇڭ ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپلا كۈنچىقىش تەرەپكە قاراپ قاچتى، دۇڭ چېكىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ كەتتى. كۈنچىقىش سەپتىن خۇا رۇڭ نەيزە كۆتۈرۈپ چىقىپ، قوغلاپ كەلگۈچى بىلەن ئېلىشتى، ئىككىسى ئوتتۇز نەچچە مەرتەم ئېلىشقان بولسىمۇ، بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. ئاسما كۆۋرۈكتە تۇرغان شېن جى دۇڭ چېڭىڭ يېڭىشىگە كۆزى يەتمىگەنلىكتىن، قۇيۇچ نەيزىسىنى ئايلاندۇرۇپ، ئات سېلىپ كېلىپ ئۇنىڭغا ھەمدەملەشتى. خۇا رۇڭ ئىككى تەرەپتىن قىسىپ كېلىۋاتقانلىقىنى بايقاپ قېلىپ، ئېتىنىڭ بېشىنى بۇرىدى ـ دە، كۈنچىقىش تەرەپكە قاراپ چاپتى. دۇڭ چېكىڭ، شېن جىلار ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىدى، خۇا رۇڭ ئېتىنىڭ ئارقىغا بۇراپ، قايتا ئېلىشىشقا باشلىدى.
گېڭ گۇڭ سېپىل ئۈستىدە تۇرۇپ دۇڭ چېكىڭ، شېن جىلارنى

قوغلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇلارنى يېڭىلىپ قالارمىكىن دەپ، لەشكەرلەرنى يىغىشقا جاڭ چالماق بولۇپ تۇرۇشىغا، سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى ئىچىدىن تۈيۇقسىزلا لى كۇي، لۇ جىشېن، باۋ شۇ، شياڭ چۇڭ باشلىق ئون نەچچە ئاتامان بىر توپ لەشكەر بىلەن ئاسما كۆۋرۈككە شامالدەك ئېتىلىپ كەلدى، تېخى خۇ لەشكەرلىرى ھەرقانچە شىددەت بىلەن ئېلىشىپ باقسىمۇ، ئۇلارغا تەڭ كېلەلمىدى. گېڭ گۇڭ قوۋۇقنى دەرھال تاقاڭلار دەپ بۇيرۇق چۈشۈرمەكچى بولۇپ تۇرۇشىغا، ئېيتماق ئاستا، قىلماق تېز دېگەندەك، لۇ جىشېن بىلەن لى كۇي شەھەرگە كىرىپ بولدى. قوۋۇقنى ساقلىغۇچى چېرىكلەر تەڭلا ئېتىلىپ كەلدى. لۇ جىشېن بىر نەرە تارتىپ، گۈرزە بىلەن ئىككىنى ئۇرۇپ يىقىتتى، لى كۇي پالتىسىنى ئايلاندۇرۇپ كېلىپ، بەش ـ ئالتىسىنى چاناۋەتتى، باۋ شۇلەر گۈرىدە كىرىۋېلىپ، چېرىكلەرنى تىرىپىرەن قىلدى ـ دە، سېپىل قوۋۇقىنى تارتىۋالدى. گېڭ گۇڭ ئەھۋالنىڭ چاتاقلىقىنى سېزىپ، سېپىل ئۈستىدىن چۈشۈپ يۇقىرى تەرەپكە قاچاي دېيىشىگە، پىيادە لەشكەرلەر كېلىپ ئۇنى توتۇۋالدى.

دۇڭ چېڭ، شېن جىلار خۇا رۇڭ بىلەن ئېلىشىۋاتقاندا، ئاسما كۆۋرۈك تەرەپتىن سۇرەن ـ چوقانلارنى ئاڭلىدى ـ دە، ئاتلىرىنى ئارقىغا بۇراپ، كۆۋرۈككە قاراپ ماڭدى. خۇا رۇڭ ئارقىسىدىن قوغلىماي، قولىدىكى قۇيۇچ نەيزىسىنى ئاتنىڭ ئېگىرىدىكى ھالقىغا ئىلىپ قويۇپ، ئوقياسىنى ئالدى ـ دە، دۇڭ چېڭنىڭ ئارقىسىدىن يۇرىكىگە چەنلەپ ۋېڭىلدىتىپ بىر ئوق ئاتتى، دۇڭ چېڭ ئاسمان تاپان بولۇپ گۈپپىدە ئاتتىن يىقىلدى، لۇ جۇنيى لەشكەرلىرىنى باشلاپ باستۇرۇپ كەلدى. دۇڭ پىڭ بىر نەيزە ئۇرۇپ شېن جىنى ئۆلتۈردى، لىڭچۇەن لەشكەرلىرىنىڭ تەڭدىن تولىسى ئۆلدى، قالغانلىرى تەرەپ ـ تەرەپكە توزۇپ كەتتى. سەردارلار لەشكەرلەرنى باشلاپ شەھەرگە

كىردى. قارا قۇيۇن لى كۇي ھېچنېمىگە باقماي، چاپ - چاپ بىلەن مېڭىۋەردى. لۇ جۇنيى:

— ئىنىم، پۇقرالارغا زىيان - زەخمەت يەتكۈزمەڭ، — دەپ ئارقا - ئارقىدىن توۋلىدى. لى كۇي بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىنلا ئاندىن ئۆزىنى تۇتۇۋالدى.

لۇ جۇنيى لەشكەرلەرگە تۆۋەن قووۇقتا نىشان تۇغ قاداپ، ئىككى تارامغا بۆلۈنۈپ مۆكۈنۈپ ياتقان لەشكەرلەرگە بەلگە بېرىشنى بۇيرۇدى، ئاندىن قوۋۇقلارنى ساقلاشقا لەشكەر تەينىلىدى. بىر ھازادىن كېيىن خۇاڭ شىن، سۇن لى، شى جىن، ياڭ جى باشلىق ئىككى تارامغا بۆلۈنۈپ مۆكۈنگەن لەشكەرلەر يېتىپ كەلدى. لۇ جۇنيىگە خۇا روڭ دۇڭ چېڭنىڭ كاللىسىنى، دۇڭ پىڭ شېن جىنىڭ كاللىسىنى تۇتتى. باۋ شۇلەر گېڭ گۇڭنى ھەم ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى بىرقانچە تىرىك تۇتۇلغان سەركەردىلىرىنى ئېلىپ كەلدى. لۇ تۇرشاۋۇل گېڭ گۇڭنىڭ قولىنى يەشتۇرۇپ، ئۇنى يۆلەپ مېھمانلىق ئورۇنغا ئولتۇرغۇزدى. ئۆزى ساھىبخانا ئورنىدا ئولتۇردى. گېڭ گۇڭ تەزىم قىلىپ:

— قوللىرىغا چۈشكەن سەركەردىمەن، شۇنچە ئىززەت - ئىكرام بىلەن كۈتۈۋېلىشۋاتىدىلا، رەھمەت، — دەپ، رەھمەت - تەشەككۈر بايان قىلدى.

— ئۆزلىرى شەھەردىن چىقىپ جەڭ قىلمىدىلا، بۇ ياخشى نىيەتلىرىنى قانداقمۇ دۇڭ چېڭلارغا تەڭ قىلغىلى بولسۇن، سۇڭ تۇرشاۋۇل دانىشمەن زاتلارنى ئۆز ئەتراپىغا توپلاۋاتىدۇ. ئۆزلىرى تەڭرىقۇتقا ئەل بولۇشنى ئىختىيار قىلسىلا، سۇڭ تۇرشاۋۇل ئەتىۋارلاپ ئىشلىتىشنى تەڭرىقۇتقا ئىلتىجا قىلىدۇ، — دېدى لۇ جۇنيى ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ.

— بىر قوشۇق قېنىمدىن ئۆتكەن شەپقەتلىرى ئۈچۈن ئاياغلىرىدا پايپېتەك بولۇپ ئىشلەشكە رازىمەن، — دېدى گېڭ

گۈلۈك باش ئۇرۇپ.

لۇ جۇنيى خۇشال بولۇپ، چىرايلىق سۆزلەر بىلەن بۇ بىرقانچە سەردارنىڭ كۆڭلىنى ياسىدى، بىر تەرەپتىن ئەل ئەمىن ئىلانى چىقاردى، يەنە بىر تەرەپتىن مەي ـ شاراب، غىزا ـ تائام تەييارلىتىپ، گىپك گۈلۈك ۋە ئۇنىڭ سەركەردە ـ سەرۋازلىرىنى كۈتۈۋالدى.

لۇ جۇنيى گىپك گۈڭدىن گەيجۇ شەھىرىدىكى سەرۋاز ـ سەركەردىلەرنىڭ ئاز ـ كۆپلۈكىنى سوردى. گىپك گۈلۈك:

ـــ گەيجۇ ئايمىقىنى ۋازىر نيۇ ۋېنجۇلۈك نۇرغۇن لەشكەر بىلەن ساقلاپ ياتىدۇ، ياڭچىپك، شىنشۇي دېگەن جايلار گەيجۇ ئايمىقىنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىگە جايلاشقان؛ يالغۇز گاۋ پىڭ ناھىيەسىنىڭ ئۆزىلا بۇ يەرگە ئاتمىش يول كىلىدۇ. شەھەر يېنىدا خەنۋاڭشەن تېغى بار، ئۇ يەرنى جاڭ لى، جاۋ نىڭلار ئىككى تۈمەن لەشكەر بىلەن ساقلاپ ياتىدۇ، ـــ دېدى.

لۇ تۇرشاۋۇل بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قەدەھ كۆتۈرۈپ تۇرۇپ:

ـــ سەردارىم، بۇ شارابنى ئىچىۋەتسىلە، بۇگۈن كەچتە ئۆزلىرىنى بىر ئىشقا بۇيرۇماقچىمەن، بۇنىڭدىن ھەرگىز باش تارتمىغايلا، ـــ دەپ شارابنى گىپك گۈڭغا تۆتتى.

ـــ تۇرشاۋۇل بۇنچىۋالا چوڭ ئىلتىپات قىلغان يەردە، پېقىر قانداقمۇ بويۇن تولغاي، ـــ دېدى گىپك گۈلۈك.

ـــ خوپ، ماقۇل بولسىلا، پېقىر بىرقانچە يارەننى سىلىگە قوشۇپ قويايي، قول ئاستىلىرىدىكى سەردارلارنى ئىلىپ، مۇنداق ـ مۇنداق قىلىشسىلا، دەرھال يولغا چىقسىلا بولارمىكىن، ـــ دېدى لۇ جۇنيى ۋە يەنە يېڭىدىن باش ئەگكەن ئالتە ـ يەتتە سەركەردىنى چاقىرتىپ كىرىپ، ھەرقايسىسىنى مەي ـ شاراب، غىزا ـ تائام بىلەن كۈتتى ۋە ئالتۇن ـ كۈمۈش ئىنئام قىلدى، ئىش ۋۇجۇدقا چىقاندا، يەنە باشقىدىن

تارتۇقلىماق بولدى. مەي ـ شارابلار ئىچىلىپ بولغاندىن كېيىن لۇ جۇنيى لى كۇي، باۋ شۇ باشلىق پىيادە لەشكەرلەرنىڭ يەتتە ئاتامانىغا يۈز پىيادە لەشكەر ئېلىپ، لىڭچۇەن لەشكەرلىرىنىڭ سىياقىدا ياسىنىشقا، ئەلەم ۋە بەلگىلەرنى ئالماشتۇرۇشقا؛ شى جىن، يانڭ جىلارغا بەش يۈز ئاتلىق لەشكەر ئېلىپ، يىكچە چىشلىتىپ، قوڭغۇراقلارنى ئېلىۋېتىپ، يىراقتىن گېنڭ گۇڭغا ئەگىشىپ مېڭىشقا؛ خۇا رۇڭ باشلىق سەركەردىلەرگە شەھەرنى ساقلاپ تۇرۇشقا بۇيرۇق بەردى. ئۆزى ئۇچ مىڭ لەشكەر بىلەن ھەمدەم بولۇشقا ئارقىدىن ماڭماق بولدى.

ھەرقايسى ئىشلار بەلگىلىنىپ بولغاندىن كېيىن گېنڭ گۇڭلار شەھەردىن چىقتى، گاۋپىڭ ناھىيەسىنىڭ تۆۋەن قوۋۇقىغا كەلگەندە قاش قارايغان ۋاق بولۇپ قالدى. يۇلتۇزلارنىڭ يورۇقىدا سېپىلدىكى ئەلەملەر ئورمانىدەك كۆرۈنەتتى، شەھەردىكى جېسەكچىلەر دۇمبىقى تېخى جىمىمغانىدى. گېنڭ گۇڭ سېپىل تۇۋىگە كېلىپ ئۇنلۇك ئاۋازدا:

ـــ پېقىر لىڭچۇەننى ساقلىغۇچى گېنڭ گۇڭ بولىمەن، دۇڭ چېڭ، شېن جىلار مېنىڭ گېپىمگە قۇلاق سالمايلا، ياۋنى سەل چاغلاپ، قوۋۇقنى ئېچىپ جەڭگە چىقتى، شۇنىڭ بىلەن يېڭىلىپ قېلىپ شەھەرنى قولدىن كەتكۈزدى. پېقىر دەرھال يۈزچە ئادەمنى ئېلىپ، يۇقىرى قوۋۇقتىن چىقىپ، چىغىر يول بىلەن بۇ يەرگە قېچىپ كەلدىم، قوۋۇقنى تېزرەك ئېچىپ، مېنى شەھەرگە كىرگۈزۈۋېتىڭلار ! ـــ دەپ توۋلىدى.

شەھەر ساقلاۋاتقان چېرىكلەر ئۇنىڭ كىملىكىنى بىلىش ئۈچۈن ئوتقاش يورۇتۇپ قارىدى ۋە دەرھال جاڭ لى، جاۋ نىڭلارغا خەۋەر قىلدى. جاڭ لى، جاۋ نىڭلار ئۆزلىرى سېپىل راۋىقىغا چىقىپ، ئوتقاش ياقتۇرۇپ، ئۇيان ـ بۇيانغا يورۇتۇپ قارىدى. جاڭ لى:

ـــ ئۆزىمىزنىڭ لەشكەرلىرى بولساڭمۇ، كۆرۈپ

ئېنىقلايلى، ــ دېدى گېلىك گۈڭغا قاراپ.

ئۇلار بىر قۇر سىنچىلاپ قارىۋالغاندىن كېيىن راستلا لىڭچۇەندىكى گېلىك گۈڭنىلىك يۈزچە چېرىكنى باشلاپ كەلگەنلىكى، ئەلەم، بەلگە، كىيىم ـ كېچەكلىرىنىلىك ئوپئوخشاش تۇرغانلىقىنى كۆردى. سېپىل ئۈستىدىكى چېرىكلەر تونۇيدىغان سەركەردىلەرنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ: «بۇ سۇن رۇغۇ، ئاۋۇ لى چىنلۇڭغۇ» دېيىشتى.

ــ كىرىشكە يول بېرىڭلار ! ــ دېدى جالىك لى كۇلۇپ تۇرۇپ.

شەھەر قوۋۇقى ئېچىلىپ، ئاسما كۆۋرۈك چۈشۈرۈلدى، ئوتتۇز ـ قىرىقچە چېرىك كۆۋرۈكنىلىك ئىككى تەرىپىگە قاتار تۇرغۇزۇلدى. ئاندىن گېلىك گۈڭنى شەھەرگە كىرگۈزۈشكە پەرمان بېرىلدى. ئارقىسىدىكى لەشكەرلەر قىسىلىشىپ كىرىۋېتىپ:

ــ چاققان! چاققان بولايلى ! ئارقىمىزدىن قوغلاپ كېلىۋاتىدۇ، ــ دېيىشىپ، گېلىك گۈلىك سەردار بىلەنمۇ كارى بولمىدى. قوۋۇق ساقلىغۇچى چېرىكلەر:

ــ بۇ نېمە قىلىشقانلىرىلىك؟ بۇنداقمۇ مالمان بولۇپ كەتكەن بارمۇ؟ ــ دەپ ۋارقىرىشىغا، خەتۋاڭشەن تېغى ئېغىزىدىن ئوت كۆرۈنۈپ، بىر توپ لەشكەر ئوچقاندەك چىقىپ كەلدى، بۇ لەشكەرلەرنى ئىككى سەركەردە باشلاپ كېلىۋاتاتتى، ئۇلار:

ــ ھەي قاراقچىلار، توختاش ! ــ دەپ ۋارقىرىدى.

گېلىك گۈڭنىلىك لەشكەر ـ چېرىكلىرى ئىچىدە لى كۇي، باۋ شۇ، شىياك چۇك، لى گۇن، لىيۇ تاك، ياك شىيۇك، شى شىيۇ قاتارلىق يەتتە پالۋان بار ئىدى. شۇ ئەسنادا ئۇلار قورالىرىنى ئېلىپ شاۋقۇن ـ سۇرەن سېلىپ، يۈز لەشكەرنى باشلاپ شەھەرگە باستۇرۇپ كىردى. شەھەردىكىلەر قوۋۇقنى تاقىۋېلىشقىمۇ ئۈلگۈرەلمەي، نېمە قىلىشىنى بىلمەي تەمتىرەپ كېتىشتى. شەھەر ئىچى ۋە سىرتىدىكى لەشكەرلەردىن ئون نەچچىسىنىلىك كاللىسى تېنىدىن جۇدا قىلىندى، شەھەر قوۋۇقى

تارتىۋېلىندى. جاڭ لى ناله ـ پەرياد بىلەن قولىغا نەيزىنى ئېلىپ، سېپىلدىن گېيىك گۈڭنى ئىزدەپ چۈشۈۋاتقاندا، شى شيۇغا ئۈچراپ قالدى. ئۇلار توّت ـ بەش مەرتەم ئېلىشتى، جاڭ لى جەڭ قىلىشقا رايى بارماي نەيزىسىنى ئېلىپ قاچتى. لى كۈي ئۇنى قوغلاپ كېلىپ، بىر پالتا بىلەن ئىككى پارچە قىلىپ چاناپ تاشلىدى. خەنۇڭشەن تېغى ئېغىزىدىكى ھېلىقى بىر توپ لەشكەر ئۈچقاندەك سېپىل تۈۋىگە يېتىپ كېلىپ، شەھەرگە بېسىپ كىردى، ئۇلار شى جىن، ياڭ جىلار ئىدى. بۇلار تېمەن خۇ لەشكەرلىرىنى ئۇر ـ چاپ بىلەن قوغلاپ قىرىۋاتاتتى. جاۋ نىڭمۇ ئۇر ـ چاپ ئىچىدە ئۆلدى. گاۋپېڭدىكى لەشكەرلەرنىڭ يېرىمى ئۆلتۈرۈلدى، جاڭ لىنىڭ ئۇرۇق ـ جەمەتىنىڭ ھەممىسى قۇرۇتۇلدى. شەھەردىكى پۇقرالار كېچىلىك ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىپ، زار سېلىپ يىغلىدى، ئۇلارنىڭ يىغا ـ زارى ئالەمنى بىر ئالدى. بىرھازادىن كېيىن لۇ تۇرشاۋۇل لەشكەرلىرى بىلەن يېتىپ كەلدى، ئۇ قوۋۇقلارنى ساقلاشقا ئون نەچچە ئادەم قويدى، پۇقرالارنى ئۆلتۈرمەسلىك ھەققىدە ئۇنلۇك جار سېلىشقا ئادەم ئەۋەتتى. تاڭ ئاتقاندىن كېيىن ئەل ئەمىن ئېلانى چىقىرىلىپ، لەشكەرلەرگە ئىنئام بېرىلدى. سۇڭ تۇرشاۋۇلغا خەۋەر قىلىشقا ئادەم ئەۋەتىلدى.

لۇ جۇنيى قانداق قىلىپ ئىككى شەھەرنى شۇنچە ئاسان، شۇنچە تېز ئېلىۋالدى؟ تېمەن خۇنىڭ قول ئاستىدىكىلەر ئۇزاقتىن بۇيان ئۆزىگە تەڭ كەلگۈدەك بىرەر رەقىب چىقمىغاچقا، خان لەشكەرلىرىنى كۆزگە ئىلمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. سۇڭ جياڭ باشلىق سەردارلارنىڭ بۇنداق باتۇرلۇقىنى بىلمەيتتى. لۇ جۇنيى بۇنىڭدىن پايدىلىنىپ، كۈتمىگەندە تۇشمۇتۇشتىن ئىككى شەھەرنى ئېلىۋالدى. شۇڭا، ۋۇ يۇڭ: «لۇ تۇرشاۋۇل بارسا، چوقۇم يېڭىپ كېلىدۇ» دېگەنىدى.

ئەمدى گەپ يورغىلاتماي، سۇك جىياڭغا كېلەيلى. سۇك جياڭنىڭ لەشكەرلىرى ۋېيجۇ شەھىرىنىڭ سىرتىدا قوش تىكىپ ئورۇنلاشتى. سۇك تۇرشاۋۇل قوشتا ئىشلار ئۇستىدە ئويلىنىۋاتاتتى. لۇ تۇرشاۋۇلنىڭ ئادىمى خۇش خەۋەر ئېلىپ يېتىپ كەلدى ھەمدە سۇك تۇرشاۋۇلدىن لەشكەر چىقىرىشنى ئويلىشىپ كۆرۈشنى ئىلتىجا قىلدى. سۇك جياڭ خۇشال بولۇپ ۋۇ يۇڭغا:

— لۇ تۇرشاۋۇل بىر كۈندىلا تۇشمۇتۇشتىن ئىككى شەھەرنى ئېلىپ، قاراقچىلارنىڭ يۇرتىنى قېپىدىن چىقىرىۋەتتى، — دېدى.

— خۇيشيەن، ۋۇشېدا شەھەرنى قورشاپ ياتقان شۇ ئەسنادا ئىككى تارام قوشۇننىڭ چارلامچىلىرى كېلىپ: لەشكەرلەر لىڭچۇەننىڭ قولدىن كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ھەممىسى كېتىپ قېلىشتى، دەپ مەلۇم قىلدى.

— مۇشاۋىرىمىز قالتىس تاپقۇر، بۇنداق زات ھازىرغىچە ئۇچراپ باققان ئەمەس، — دېدى سۇك جياڭ ۋۇ يۇڭغا قاراپ ۋە كۈنپېتىش تەرەپكە سەپەر قىلىپ، لۇ تۇرشاۋۇلنىڭ لەشكەرلىرىگە قوشۇلۇپ لەشكەر چىقىرىش توغرىسىدا مەسلىھەتلەشمەكچى بولدى.

— ۋېيجۇ ئايمىقىنىڭ سول تەرىپىدە مېڭمېن، ئوڭ تەرىپىدە تەيخاڭ، تۆۋەن تەرىپىدە داخي دەريياسى، كۈنپېتىش تەرىپىدە شاڭداڭ دېگەن جايلار بار ئىدى، شۇڭا، ۋېيجۇ ناھايىتى مۇھىم جاي ئىدى. مۇبادا قاراقچىلار لەشكەرلەرنىڭ كۈنپېتىش تەرەپكە سەپەر قىلغانلىقىنى بىلىپ قېلىپ، جاۋدېدىن تۆۋەن تەرەپكە لەشكەر چىقىرىپ قالسا، كۈنچىقىش بىلەن كۈنپېتىش تەرەپتىكى لەشكەرلىرىمىز بىر ـ بىرىگە ھەمدەم بولالماي قالىدۇ، ئۇ چاغدا قانداق قىلغۇلۇق؟ — دېدى ۋۇ يۇڭ.

ـــ مۇشاۋىر، دۇرۇس ئېيتتىلا ! ـــ دېدى سۇڭ جيالڭ ۋە شۇئان گۈەن شېڭ، خۇ يەنجو، گۇڭسۇن شېڭلارنى بەش مىڭ لەشكەر ئېلىپ، ۋېيجۇ ئايمىقىنى ساقلاشقا، سۇ لەشكىرى ئاتامانلىرى لى جۇن، جاڭ شۇن، جاڭ خېڭ، رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۇچ قېرىندىاش، تۇڭ ئۇرۇقىدىن بولغان ئىككى قېرىندىاشنى كېمىلەرنى باشلاپ، ۋېيخې دەرياسىغا بېرىپ شەھەر بىلەن ئۇدۇلمۇئۇدۇل تۇرۇشقا بۇيرۇق بەردى.

لەشكەرلەر بۆلۈنۈپ بولغاندىن كېيىن سەردارلار بۇيرۇققا بىنائەن يولغا چىقتى. سۇڭ جيالڭ باشلىق سەركەردىلەر چوڭ قوشۇننى باشلاپ شۇ كۈنى سەپەرگە ئاتلاندى. سەپەر ئۇستىدە ھېچقانداق ۋەقە ئۆتۈلمىدى. ئۇلار گاۋېپىڭغا كەلگەندە، لۇ جۇنيى شەھەردىن ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى. سۇڭ جيالڭ:

ـــ سىلەر كەينى ـ كەينىدىن ئىككى شەھەرنى ئالدىڭلار، كۆپ ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسەتتىڭلار، بىر ـ بىرلەپ ئەجىر ـ تۆھپە دەپتىرىگە پۈتۈلىدۇ، ـــ دېدى.

لۇ جۇنيى يېڭىدىن قوشۇلغان سەردار گېڭ گۇڭنى ئەكېلىپ سۇڭ جيالڭلار بىلەن كۆرۈشتۇردى.

ـــ سەردار، ـــ دېدى سۇڭ جيالڭ، ـــ سىز تۇغرا يولغا يېنىپ، پېقىر بىلەن ئەلگە ئەجىر ـ تۆھپىلەر كۆرسەتمەك بولدىڭىز، خانىدانلىقىمىز سىزنى ئەتىۋارلاپ مەرتىۋە بېرىدۇ.

گېڭ گۇڭ تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ، بىر يانغا ئۆتۈپ تىك تۇردى. سۇڭ جيالڭنىڭ لەشكەرلىرى كۆپ بولۇپ، شەھەرگە كىرىشكە ئەپسىز بولغاچقا، شەھەر سىرتىدا قوش تىكىپ ئورۇنلاشتى. شۇ كۈنى سۇڭ جيالڭ ۋۇ يۇڭ، لۇ جۇنيىلەردىن:

ـــ ئەمدى قايسى ئايماق ـ ناھىيەگە تېگىش قىلىمىز؟ ـــ دەپ مەسلىھەت سورىدى. ۋۇ يۇڭ:

ـــ گەيجۇ ئايمىقىنىڭ تاغلىرى ئېگىز، جىلغىلىرى ئۇزۇن،

يوللىرى خەتەرلىك، ئۇنىڭغا تەۋە ئىككى ناھىيەنى ئالدۇق، ئەمدى ئۇ يەكىكە ـ يېگانە قالدى. ئاۋۇال مۇشۇ ئايماقنى ئېلىپ ياۋ كۈچىنى بۆلۈۋېتىپ، ئاندىن ئىككى تارامغا بۆلۈنۈپ يۇرۇش قىلساق ۋېيشېڭنى ئالالايمىز، ـــ دېدى.

ـــ تەخسىر، دەل كۆڭلۈمدىكىنى ئېيتتىلا، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ۋە چەي جىننى لى يىڭ بىلەن بىرلىكتە لىڭچۈەننى ساقلاشقا، خۇا رۇڭ باشلىق ئالتە سەردارنى قايتىپ كېلىپ، ئۆز ھۇزۇرىدا بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇشقا، شى جىن بىلەن مۇ خۇڭنى گاۋ پىڭنى ساقلاشقا بۇيرۇدى. چەي جىن باشلىق تۆت ئادەم يولغا راۋان بولدى. شۇ ئەسنادا پەيسىز ئوق جاڭ چىڭ:

ـــ پېقىر ئىككى كۈندىن بۇيان شامال تېگمەپ زۇكامداپ قالدىم، گاۋپىڭدا تۇرۇپ دەم ئالغاچ پەرمان كۈتۈپ تۇرسام، ـــ دەپ ئىلتىجا قىلدى.

سۇڭ جياڭ دانا ئەمچى ئەن داۋچۈەنگە جاڭ چىڭنى گاۋپىڭغا ئاپىرىپ داۋالاشنى تاپىلىدى.

ئەتىسى خۇا رۇڭلار يېتىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ خۇا رۇڭ، چىن مىڭ، سو چاۋ، سۈن لىلارنى بەش مىڭ لەشكەر ئېلىپ تۇرشاۋۇل بولۇشقا؛ دۇڭ پىڭ، يا ڭ جى، جۇ تۇڭ، شى جىن، مۇ خۇڭ، خەن تاۋ، پېڭ چىلارنى بىر تۈمەن لەشكەر ئېلىپ، سول قول قوشۇن بولۇشقا؛ خۇا ڭ شىن، لىن چۇڭ، شۈەن زەن، خاۋ سۈبەن، ئوۋ پېڭ، دېڭ فېيلارنى بىر تۈمەن لەشكەر ئېلىپ، ئوڭ قول قوشۇن بولۇشقا؛ شۇ نىڭ، يەن شۇن، ما لىن، چېن دا، يا ڭ چۇن، يا ڭ لىن، جۇ تۇڭ، لى جۇڭلارنى ھىماتچى قوشۇن بولۇشقا تەيىنلىدى. سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيى ۋە باشقا سەردارلار چوڭ قوشۇننى ئېلىپ بارگاھ قوشۇنى بولىدىغان بولدى. بۇ بەش تارام چەۋەنداز ـ لەشكەرلەر شىددەت بىلەن ئۇرۇشقىنىچە گەيجۇغا كەلدى. بۇلار خۇددى دېڭىزدىن چىققان ئەجدىھا، قويۇق

ئورمانلىقتىن ئايرىلغان يولۇاستەك يۈرۈش قىلدى. دەرھەقىقەت: ھەممەيلەن مەرتىۋە - مەنسەپكە ئېرىشكۈسى، قاراقچىلارنى يوقىتىشقا ئەجىر - تۆھپىلەر ياراتقۇسى. سۇڭ جىياڭ لەشكەرلىرىنىڭ گەيجۇ ئايمىقىغا قانداق تەگكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

توقسان ئىككىنچى باب

كىچىك لى گۇاڭنىڭ ھېكمەتلىك ئۇق بىلەن لەشكەر ھەيۋىسىنى ئۆستۈرگەنلىكى
موللا تاپقاقنىڭ پۇختا پەنت بىلەن گەيجۇ شەھرىنى ئالغانلىقى

ئەلقىسسە، سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ، بەش تارامغا بۆلۈنۈپ، گەيجۇ ئايمىقىنى ئېلىش ئۈچۈن يۈرۈش قىلدى. گەيجۇ ئايمىقىدىكى چارلامچىلار ئۇقۇشقان ئەھۋالىنى ئۇچقاندەك شەھەرگە كېلىپ مەلۇم قىلدى. شەھەرنى ساقلاۋاتقان سەردار نيۇ ۋېنجۇڭ تېگىدىن جاڭگال باتۇرى ئىدى. ئۇ ئەلكېزەرلىك بىلەن ئالتۇن - كۈمۈش، مال - مۈلۈكلەرنى بۇلاپ، تىيەن خۇغا يارەم بېرىپ، بۇنىڭ بىلەن بىللە ئىسيان كۆتۈرگەن ھەمدە سۇڭ خانلىقىنىڭ نۇرغۇن ئايماق، ناھىيەلىرىنى ئىگىلىۋالغانىدى. شۇڭا، تىيەن خۇ ئۇنىڭغا لەشكەرنى ۋازارەتنىڭ ۋازىرلىق ۋەزىپىسىنى بەرگەنىدى. ئۇ دائىم ئۇچى ئۇچلۇق، ئىككى بىسلىق قىلىچ ئوينىتىش بىلەن جەڭ ماھارىتى بابىدا باشقىلاردىن ئېشىپ چۈشەتتى. ئۇنىڭ قول ئاستىدا تۆت شىرمەت سەردار بار بولۇپ، بۇلارغا سۇرلۇك سەردارلار دەپ نام بېرىلگەنىدى. بۇلار گەيجۇ ئايمىقىنى ساقلاشقا ھەمدەم بولۇپ تۇرۇۋاتقانلار ئىدى. بۇ تۆتەيلەن:

يولۋاس سۇرلۇك سەردار فاڭ چيۇڭ
ئورمان ئېيىقى سۇرلۇك سەردار ئەن شىرۇڭ
ئارسلان سۇرلۇك سەردار چۇ خېڭ
ئېيىق سۇرلۇك سەردار يۇ يۇلىنلار ئىدى.

بۇ تۆت سۇرلۇك سەردارنىڭ قول ئاستىدا تۆتتىن جەمئىي ئون ئالتە ئوڭ قول سەردار بار ئىدى. بۇلار:

يالڭ دۇەن، گو شىن، سۇ جى، جالڭ شيالڭ، فالڭ شۇن، شېن ئەن، لۇ يۇەن، ژالڭ جى، شى جىلڭ، چىن شېلڭ، مۇ جېن، شېلڭ بېن، خې رېن، ساۋ خۇڭ، شى شۇن، سالڭ يىڭلار ئىدى.

نيۇ ژېنجۇڭ ئوڭ قول، سول قول سەردارلار بىلەن ئوچ تۇمەن لەشكەرگە باشچىلىق قىلىپ گەيجۇ ئايمىقىنى ساقلاپ تۇراتتى. لىڭچۇەن، گاۋپىڭلارنىڭ قولدىن كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، بىر تەرەپتىن خان لەشكەرلىرى بىلەن ئېلىشىشقا تەييارلىق قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن ژېيشېڭ، جىننىڭلارغا نامە يوللاپ، جىددىي قۇتقۇزۇشنى تەلەپ قىلدى. نيۇ ژېنجۇڭ ئەھۋالدىن ژاقىپ بولۇپ، دەرھال ئوڭ قول سەردار فالڭ چيۇڭ، سول قول سەردارلاردىن يالڭ دۇەن، گو شىن، سۇ جى، جالڭ شيالڭلارنى بەش مىڭ لەشكەر ئېلىپ شەھەردىن چىقىپ، ياۋ بىلەن ئېلىشىشقا ئەۋەتتى. بۇلار يولغا چىقىش ئالدىدا نيۇ ژېنجۇڭ ئۇلارغا:

ـــ سەردارلىرىم، پەخەس بولۇڭلار، مەنمۇ لەشكەرلەرنى ئېلىپ ئارقاڭلاردىن بېرىپ، سىلەرگە ھەمدەم بولىمەن، ـــ دېدى.

ـــ جانابلىرىنىڭ تاپشۇرۇقلىرىنى ئادا قىلىمىز. بۇ ئىككى شەھەر ھەرگىزمۇ ياۋغا تاقابىل تۇرالمىغانلىقتىن قولدىن كەتكەن ئەمەس. ئۇلارنىڭ دامىغا چۈشۈپ كەتكەنلىكتىن قولدىن كېتىپ قالغان. پېقىر بۇدا بىرقانچىسىنىڭ كاللىسىنى ئالمىغۇچە، ئەزىمايى خۇدا شەھەرگە قايتمايمەن، ـــ دېدى فالڭ چيۇڭ.

شۇ زامان ھەممىسى جابدۇنۇپ ئاتلاندى. لەشكەرلىرىنى باشلاپ، كۈنچىقىش قۇۋۇقتىن چىقىپ، چاپ ـ چاپ بىلەن باستۇرۇپ كەلدى. سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ تۇرشاۋۇل قوشۇنى ئۇلارنى توسۇپ سەپ ـ ئارەستە قىلىپ، ناغرا ـ دۇمباقلىرىنى ياڭراتتى. تيەن خۇ لەشكەرلىرىنىڭ سېپىدىكى نىشان تۇغى ئاستىدىن فالڭ چيۇڭ ئات سېلىپ چىقتى، تۆت سول قول سەردار ئۇنى ئارىغا ئېلىپ تۇرۇشتى. فالڭ چيۇڭ قاتلىما تاج

ئۇستىگە ئەجدىھا قاسىرىقىسسىمان قۇياغ، يېشىل كىمخاب تون كىيگەن، بېلىگە شىر سۈرەتلىك كەمەر باغلىغان، پۇتىغا يېشىل قونچلۇق ئۆتۈك كىيگەن، سول تەرىپىگە كامان، ئوق تەرىپىگە ئوقيا ئاسقان، سېرىق يالىلىق قۇلا ئات مىنىپ، قولىغا قۇيۇچ نەيزە تۇتقان ھالدا:

ـــ ھۇ، سازلىق قاراقچىلىرى ! سەنلەر ھەر خىل ھىيلە ـ مىكىر ئىشلىتىپ شەھىرىمىزنى ئېلىۋېلىشقا نېمە ھەددىڭ ئىدى؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

شۇئاندا سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنىڭ سېپىدىن سۇن لى ئالدىغا چىقىپ:

ـــ ھوي دۆيۈز ئوغرى ! بۇگۈن تەڭرى لەشكەرلىرى يېتىپ كەلدى. ئۆلىدىغانلىقىڭنى بىلەمسەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى ـ دە، ئېتىنى دېۋىتكەن پېتى فاڭ چيۇڭغا ئېتىلدى. ئىككى سەردار چاڭ ـ توزان ئىچىدە ئوتتۇز نەچچە قەپەس ئېلىشتى، فاڭ چيۇڭ بارا ـ بارا ھالسىزلاندى. تېمەن خۇ لەشكەرلىرىنىڭ سېپىدىكى جاڭ شياڭ فاڭ چيۇڭنىڭ سۇن لىنى يېڭەلمەيدىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئوقياسىنى بەتلىگەن پېتى ئات سېلىپ ئالدىغا چاپتۇرۇپ كېلىپ، سۇن لىغا چەنلەپ ئوق ئۇزدى، سۇن لى كېلىۋاتقان ئوقنى كۆرۈپ ئېتىنىڭ بېشىنى قايرىدى، ئوق كېلىپ ئاتنىڭ كۆزىگە تەگدى، ئات تىك تۇرۇپ كەتتى، سۇن لى بىر يانغا سەكرەپ چۈشۈۋالدى ـ دە، نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ پىيادە ئېلىشتى، زەخمىلەنگەن ئات يۇقىرى تەرەپكە قاراپ ئون نەچچە قەدەم چېپىپ بېرىپ يىقىلدى. جاڭ شياڭ سۇن لىغا ئوق تەگمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇچقاندەك تىغ ھەملە قىلىپ كېلىپ، فاڭ چيۇڭغا بولۇشتى. بۇنى كۆرگەن چىن مىڭ دەرھال كېلىپ ئالدىنى توسۇپ، جاڭ شياڭ بىلەن ئېلىشتى. سۇن لى سەپكە قايتىپ بېرىپ ئېتىنى يەڭگۈشلەپ كېلەي دەپ تۇرۇشىغا، فاڭ چيۇڭ نەيزىسى بىلەن توسۇۋالدى. بۇنى كۆرۈپ غەزىپى ئۆرلىگەن مەرگەن خۇا رۇڭ:

ـــ هۇ بۇلاڭچىلار ! ئەجەب غايىب ئوق ئېتىشسىنا، ئەمدى مېنىڭ ئاتقان ئوقۇمنى كۆرۈپ قويۇش ! ـــ دەپ تىللىغانچە قولىدىكى ئوقياسىنى بەتلەپ، فاڭ چيۇڭغا قارىتىپ بىر ئېتىۋىدى، «ۋىڭگىدە» كېلىپ فاڭ چيۇڭنىڭ يۈزىگە تېگىپ ئاتتىن تىك موللاق ئاتقۇزۇۋەتتى، بۇ چاغدا سۇن لى يېتىپ كېلىپ، بىر نەيزە ئۇرۇپ ئۇنىڭ جېنىنى ئالدى ـ دە، دەرھال ئۆز سېپىگە ئات يەڭگۈشلەشكە كېتىپ قالدى. جاڭ شياڭ بىلەن چىن مىڭ تۇتۇشۇپ قالدى. چىن مىڭنىڭ كالتىكى جاڭ شياڭنىڭ چوقىسىنى ئەگىپلا يۇردى. جاڭ شياڭ ئۆزىنى پاناھلاش بىلەنلا قالدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە فاڭ چيۇڭنىڭ ئاتتىن چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، يۇرىكى پوكۇلداپ كېتىپ، يېڭىلىشكە باشلىدى. تېمن خۇ لەشكەرلىرىنىڭ سېپىدىكى گو شىن ئېتىنى دېۋىتكەن پېتى نەيزە كۆتۈرۈپ كېلىپ، جاڭ شياڭغا بولۇشتى. چىن مىڭ ئۆزىلا ئىككى كىشى بىلەن ئېلىشقان بولسىمۇ، پەقەت قورقۇپ قالمىدى، ئۇچ ئاتلىق ئۇچ بۇرجەك بولۇپ ئېلىشتى. خۇا رۇڭ يەنە ئىككىنچى ئوقنى بەتلەپ، جاڭ شياڭنىڭ غول ئوتتۇرىسىنى چەنلەپ تۇرۇپ كىرىچنى تازا تارتىپ تۇرۇپ: «مانا بۇ ئوقۇمنى كۆرۈپ قوي» دەپ ۋارقىرىغىنىچە قويۇپ بېرىۋىدى، ئوق ئۇچقاندەك ۋىڭلداپ كېلىپ جاڭ شياڭنىڭ دۇمبىسىگە كېلىپ تەگدى ـ دە، كۆكرىكىدىن تېشىپ چىقىپ كەتتى. ئۇ دۇبۇلغىسى ساڭگىلاپ، ھاۋا تاپان بولۇپ ئاتتىن يىقىلىپ چۈشتى. ـ اڭ شياڭغا ئوق تەگكەنلىكىنى كۆرگەن گو شىن چاندۇرغاندەك قىلىپ ئۆز سېپىگە قېچىپ كەتتى. چىن مىڭ ئارقىسىدىن دەمبەس قوغلىدى. بۇ چاغدا سۇن لى ئېتىنى يەڭگۈشلەپ، خۇا رۇڭ، سو چاۋلار بىلەن بىرلىكتە لەشكەر تارتىپ باستۇرۇپ كەلدى. تېمن خۇنىڭ لەشكەرلىرى پاتپاراق بولۇپ كەتتى. ياڭ دۇن، گو شىن، سۇ جىلار تەڭ كېلەلمەي، دەرھال ئارقىغا چېكىنىشتى. بۇ چاغدا تېمن خۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئارقىسىدىن قۇلاقنى

يېرىۋەتكۈدەك قاتتىق ئاۋاز ئاڭلاندى. نيۇ ۋېنجۇڭ فاڭ چيۇڭنىڭ يېڭىلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ئەن شىروڭ، يۇ يۈلىنلارغا بەش مىڭدىن لەشكەر ئېلىپ، ئىككى تەرەپتىن باستۇرۇپ كېلىشنى بۇيرۇدى. بۇ تەرەپتىن خۇا رۇڭ باشلىق تۆت سەردار لەشكەرلىرىنى بۆلۈپ ياۋغا تاقابىل تۇردى. ئۇ تەرەپتىن يا ڭ دۇەن، گو شىن، سۇ جىلار لەشكەرلىرىنى ياندۇرۇپ، يەنە باستۇرۇشۇپ كەلدى. تيەن خۇ لەشكەرلىرى خۇا رۇڭ باشلىق تۆت سەردارنىڭ ئۈچ تەرەپتىن قىستاپ كەلگەن لەشكەرلىرىگە تەڭ كېلەلمەي، جېنىنىڭ بارىچە سەپنى يېرىپ ئۆتمەكچى بولغان بولسىمۇ، يەنىلا جەڭ مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قامىلىپ قېلىپ، كۈنچىقىش تەرەپتىن ئۇر - چاپ دېگەن ئاۋاز ئالەمنى بىر ئالدى. تيەن خۇ لەشكەرلىرى پاتىپاراقلا چۈشتى. سول ياقتىن دۇڭ پىڭ باشلىق يەتتە سەردار، ئوڭ ياقتىن خۇا شىن باشلىق يەتتە سەردار لەشكەر تارتىپ تەڭلا باستۇرۇپ كەلدى. تيەن خۇ لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلدى. نۇرغۇن ئادەم قىرىلىپ كەتتى. ئەن شىروڭ، يۇ يۈلىنلار لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئوپۇل - توپۇل شەھەرگە كىرىۋېلىپ، شەھەر قوۋۇقىنى ئېتىۋالدى. سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى بۇلارنى سېپىل تۈۋىگىچە قوغلاپ كەلدى. سېپىلدىكىلەر ئۇلارنىڭ ئۈستىگە ياغاچ - تاشلارنى ياغدۇرۇۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى ئارقىغا ياندى.

شۇ ئەسنادا سۇڭ تۇرشاۋۇلنىڭ چوڭ قوشۇنى يېتىپ كېلىپ، شەھەرگە بەش چاقىرىم كېلىدىغان يەردە قوش تىكىپ ئورۇنلاشتى. سۇڭ جيا ڭ بارگاھقا چىقىپ، خۇا رۇڭنىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك ئەجىر - تۆھپىلەر كۆرسەتكەنلىكىنى پۈتۈپ قويۇشنى ئەمر قىلدى. تۈيۈقسىزدىن بىر قۇيۇن پەيدا بولۇپ چا ڭ - توزان كۆتۈرۈلدى. بۇ قۇيۇن كۈنپېتىشتىن كۈنچىقىشقا قاراپ سوقۇپ، تۇغ - ئەلەملەرنى پۈلاڭلىتىپ، مايماق - سايماق قىلىۋەتتى. ۋۇ يۇڭ:

ـــ بۇ قۇيۇن بۇگۈن كېچە قاراقچىلارنىڭ قوشۇمىزغا باستۇرۇپ كەلمەكچى بولغانلىقىنىڭ ئالامىتى. دەرھال تەييارلىق كۆرمىسەك بولمايدۇ، ـــ دېدى.

ـــ بۇ قۇيۇن راستلا ئۆڭگىلەك[1] تۇرىدۇ! ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ۋە دەرھال ئوۋ پېلىك، دېڭ فېي، يەن شۇن، ما لىنلارغا ئۇچ مىڭ لەشكەرنى ئېلىپ قوشۇنىڭ سول تەرىپىدە مۆكۈپ يېتىشنى؛ ۋاڭ يىڭ، چېن دا، ياڭ چۈن، لى جۇڭلارغا ئۈچ مىڭ لەشكەرنى ئېلىپ قوشۇنىڭ ئوڭ تەرىپىدە مۆكۈپ يېتىشتى؛ لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ، لى كۇي، باۋ شۇ، شىياڭ چۇڭ، لى گۇنلارغا بەش يۈز لەشكەرنى ئېلىپ، قوشۇنىڭ ئۆزىدە مۆكۈپ يېتىشنى، توپ ئاۋازى چىقىش بىلەن تەڭلا ئېتىلىپ چىقىشنى بۇيرۇدى. ئورۇنلاشتۇرۇش تۈگىگەندىن كېيىن سۇڭ جياڭ بىلەن ۋۇ يۇڭ چىراغ تۇتۇدە يېغىلىق توغرىسىدا پاراڭغا چۈشتى.

ئەمدى گەپنى نېۇ ۋېنجۇڭدىن ئىشتىكەيسىز. نېۇ ۋېنجۇڭ ئىككى سەرداری چىقىمغا ئۇچرىغانلىقىنى كۆرۈپ، لەشكەرلىرىنى بىر قۇر ئېدىتلاپ كۆرسە، ئىككى مىڭدىن كۆپرەك ئادىمى چىقىم بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بارگاھ ئىچىدە غەم ـ غۇسسىگە پېتىپ ئولتۇرغىنىدا، ئورمان ئېيىقى سۇرلۇك سەردار ئەن شىرۇڭ تەدبىر كۆرستىپ:

ـــ جانابلىرى، خاتىرجەم بولغايلا، سۇڭ جياڭ دېگەن بۇ نېمىلەر ئارقا ـ ئارقىدىن بىرنەچچە قېتىملىق جەڭدە ئۇتۇۋېلىپ، ئەمدىلىكتە كۆرەڭلەپ، خۇشلۇقىدا ئەس ـ هوشىنى يوقتىشتى. هازىر ئۇلارنىڭ هېچبىر تەييارلىقى يوق، بۇگۈن كېچە مەن لەشكەر باشلاپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ قوشۇنى تالان ـ تاراج قىلىپ، ئاخىرقى نۇسرەتنى قولغا كەلتۈرۈپ، بۇگۈنكى ئىنتىقامىمىزنى ئېلىپ كېلەي، ـــ دېدى.

ـــ سەردارىم، سىز بارماقچى بولسىڭىز، مەن لەشكەر ئېلىپ

---

① ئۆڭگىلەك ـــ غەلىتە، غەيرىي، باشقىچىلا دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ.

بېرىپ ھەمدەم بولاي، ئۇنداقتا بۇگۈن يۇ يۇلىن، چۇ خېتىلار شەھەرنى مەھكەم ساقلىسۇن، ــ دېدى لەشكىرىي ۋازىر نيۇ ۋېنجۇڭ.

ــ ئەگەر بېگىم ئۆزلىرى يۈرۈش قىلىدىغان بولسىلا، سۇڭ جياڭنى چوقۇم قولغا چۈشۈرىمىز، ــ دېدى ئەن شىرۇڭ خۇشال بولۇپ.

بۇلارنىڭ مەسلىھەتى پىشتى، ئەلياتقۇ مەھەلدە ئەن شىرۇڭ سول قول سەردار شېن ئەن، لۇ يۈەن، ۋاڭ جى، شى جىڭلار بىلەن بىللە بەش مىڭ چېرىكنى ئېلىپ يېنىك جابدۇندى، ئاتلارنىڭ قوڭغۇراقلىرىنى ئېلىۋەتتى، ئاندىن ئاستا شەھەردىن چىقىپ، لەشكەرلەرگە يىكچە چىشلىتىپ، تېز ـ تېز يۈرۈش قىلىپ، ئۇدۇل سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنىڭ قوشى ئالدىغا كەلدى ـ دە، ئاللا ـ چۇقان كۆتۈرۈپ، قوشقا باستۇرۇپ كىردى، كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، قوشنىڭ ئىشىكلىرى كەڭ ـ كەڭ ئوچۇق تۇرۇپتۇ، قوش ئىچىدە چىراغ ـ پانۇسلار يېنىپ تۇرۇپتۇ. ئەن شىرۇڭ بۇنى كۆرۈپ ئۆزلىرىنىڭ ئالدام خالتىغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى بىلدى ـ دە، دەرھال چېكىنەي دەپ تۇرۇشىغا، سۇڭ جياڭنىڭ بارگاھى تەرەپتىن توپ ئاۋازى ئاڭلاندى ـ دە، سول تەرەپتىن يەن شۇن باشلىق تۆت سەردار، ئوڭ تەرەپتىن ۋاڭ يىڭ باشلىق تۆت سەردار تەڭلا ئېتىلىپ چىقتى. قوش ئىچىدىن لى كۇي باشلىق ئالتە سەردار سۈپەرلىك پىيادە لەشكەرلىرىنى باشلاپ قوشتىن ئېتىلىپ چىقىشتى. تېمەن خۇ لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلىپ، تەرەپ ـ تەرەپكە پىتىراپ قېچىشتى. ۋۇ سۇڭ شېن ئەننى بىر قىلىچ چېپىپ جېنىدىن جۇدا قىلدى، ۋاڭ يىڭ ۋاڭ جىنى ئۆلتۈردى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى ئەن شىرۇڭ، لۇ يۈەن، شى جىڭلارنى جەڭ مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قامۇالدى. ئەھۋالنىڭ يامانلىقىنى كۆرگەن نيۇ ۋېنجۇڭ سول قول سەرداری ساۋ خۇڭ ۋە شى شۇنلەر بىلەن چېرىكلىرىنى ئېلىپ ھەمدەمگە ئۆتتى، ئىككى تەرەپ بىر مەيدان گىرەلىشىپ ئېلىشقاندىن

كېيىن ھەرقايسىسى ئۆز قوشۇنىنى جەڭدىن يىغىۋالدى.

ئەتىسى نيۇ ۋېنجۇڭ لەشكەرلىرىنى ئېدىتلاپ قارىغۇدەك بولسا، بىر مەڭدىن ئارتۇق ئادەمى چىقىم بوپتۇ. يەنە سەردارلىرىدىن شېن ئەن، ۋاڭ جىلار چىقىم بوپتۇ، شى شۇن ئېغىر زەخمىلىنىپ، جېنى تۇمشۇقىغا كېلىپ قاپتۇ. بۇنى كۆرگەن نيۇ ۋېنجۇڭ غەم ـ قايغۇغا چۆمۈپ، دەرد ـ ئەلەم ئىچىدە ئولتۇرغاندا، تۇيۇقسىزدىن: «ۋېيشېڭدىن بىرى يارلىق ئېلىپ كەپتۇ» دېگەن خەۋەر كەلدى. نيۇ ۋېنجۇڭ ئالدىراپ ـ تېنەپ ئاتلىنىپ، يۇقىرى قوۋۇق بىلەن ھېلىقى يارلىق ئېلىپ كەلگەن كىشىنىڭ ئالدىغا چىقتى. ئۇ كىشى شەھەرگە كىرىپ يارلىقنى ئوقۇدى. يارلىقتا: «يېقىنىدىن بېرى يۇلتۇز تەكشۈرگۈچىسى كېچىسى ئاسمان ھادىسىلىرىنى كۆزىتىپ كۆرگەندە، ساماۋى ئەختەرلەر سەنشى تەۋەسىگە باستۇرۇپ كىرگۈدەكمىش، شۇڭا شەھەرنى مەھكەم ساقلاڭلار، پەخەس بولماق كېرەك» دېيىلگەنىدى. نيۇ ۋېنجۇڭ:

ـــ سۇڭ خانىدانلىقى سۇڭ جىياڭنى باش قىلىپ، لەشكەرلىرىنى بىز بىلەن ئېلىشىشقا ئەۋەتتى. ئۇلار ئارقا ـ ئارقىدىن ئىككى شەھىرىمىزنى ئېلىۋالدى. ھازىر سۇڭ خانىدانلىقىنىڭ لەشكەرلىرى بۇ يەرگە يېتىپ كېلىپ، تۇنۇگۈن بىز بىلەن ئېلىشتى. بىز تەرەپتىن ئوڭ ـ سول قول سەردارلاردىن بەش كىشى چىقىم بولدى. ھەمدەمگە كېلىدىغان لەشكەرلەر بالدۇرراق يېتىپ كەلسە، ئاندىن شەھەرنى ئۆز قولىمىزدا تۇتۇپ تۇرالايمىز، ـــ دېدى.

ـــ ۋېيشېڭدىن يولغا چىققان ۋاقتىمدا تېخى مۇنداق خەۋەرلەر يوق ئىدى. يولدا كېلىۋېتىپ سۇڭ خانىدانلىقىنىڭ لەشكەرلىرى كېلىۋېتىپتۇ، دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىدىم، ـــ دېدى كەلگۈچى.

نيۇ ۋېنجۇڭ كاتتا مەرىكە سورۇنى تەييارلاپ، كەلگۈچىنى ياخشى مېھمان قىلىپ، ئېسىل نەرسىلەرنى سوۋغا ـ سالام

قىلدى، دوملىتىدىغان ياغاچ ـ تاش، كۆچلۈك تەپكىلىك كامالەك، ئوت ئوق، ئوت ياراغ هازىرلىتىپ، شەهەرنى مەهكەم ساقلاپ، هەمدەمچى لەشكەرلەرنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرىدىغان بولدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى گەپنى يەن شۇن، ۋاڭ يىڭلاردىن ئاڭلاڭ. ئۇلار قوشنى ئېلىشقا كەلگەن قاراقچى لەشكەرلەرنى قىرىپ تىرىپىرەن قىلىۋەتكەندىن كېيىن بارگاهقا زەپەر بىلەن قايتىپ كەلدى. ئەتىسى سۇڭ جياڭ بۇيرۇق بېرىپ، ئوق ئۆتمەس هارۋا ۋە شەهەرگە تېگىشكە كېرەكلىك قورال ـ سايمانلارنى ياستىپ تەييارلاتتى ۋە لىن چۇڭ، سو چاۋ، شۇەن زەن، خاۋ سۈۋېنلارغا بىر تۇمەن لەشكەر بىلەن كۈنچىقىش قوۋۇقىغا تېگىشكە؛ شۇ نىڭ، چىن مىڭ، خەن تاۋ، پېڭ چىلارغا بىر تۇمەن لەشكەر بىلەن تۆۋەن قوۋۇقىغا تېگىش قىلىشقا؛ دۇڭ پىڭ، ياڭ جى، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگولارغا بىر تۇمەن لەشكەر بىلەن كۈنپېتىش قوۋۇقىغا تېگىش قىلىشقا بۇيرۇق بەردى. هەمدەمگە كېلىدىغان ياۋ چېرىكلىرى يېتىپ كېلىپ، شەهەرنىڭ ئىچى ـ سىرتىدىن قامىلىپ قالماسلىق ئۈچۈن، يۇقىرى قوۋۇقىغا لەشكەر ئورۇنلاشتۇرماي بىكار قويدى. سۇڭ جياڭ يەنە شى جىن، جۇ تۇڭ، مۇ خۇڭ، ما لىنلارغا بەش مىڭ لەشكەر بىلەن شەهەرنىڭ كۈنچىقىش يۇقىرى تەرىپىدىكى داۋاننىڭ ئېتىكىدە مۆكۈنۈپ تۇرۇشقا؛ خۇاڭ شىن، سۇن لى، ئوۋ پېڭ، دېڭ فېيلارنى بەش مىڭ لەشكەر بىلەن شەهەرنىڭ كۈنپېتىش يۇقىرى تەرىپىدىكى قېلىن دەرەخزارلىققا مۆكۈنۈپ تۇرۇشقا، مۇبادا ياۋ لەشكەرلىرى يارىدەمگە كەلسە، ئىككى تەرەپتىن قىسىپ يوقىتىشقا؛ خۇا رۇڭ، ۋاڭ يىڭ، جاڭ چىڭ، سۇن شىن، لى لىلارغا بىر مىڭ سەييارە ئاتلىق لەشكەر بىلەن تۆت قوۋۇقنى ئايلىنىپ يۇرۇپ، تىڭتىڭلاشقا؛ لى كۇي، باۋ شۇ، شياڭ چۇڭ، لى گۇن، لیۇ تاڭ، لېي خېڭلارغا ئوچ يۇز پىيادە لەشكەر بىلەن خۇا رۇڭلارغا هەمدەملىشىشكە بۇيرۇق قىلدى. ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ بولغاندىن

كېيىن سەردارلار بۇيرۇق بويىچە يولغا چىقىشتى. سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيى، ۋۇ يۇڭلار ئوڭ ۋە سول قول سەردارلار بىلەن قوشنى شەھەرنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىدىكى بىر چاقىرىم نېرىراقتا يۆتكەپ بېرىپ ئورۇنلاشتى. لى يۇن، تاڭ لۇڭلارغا ئېگىز شوتا، مۇئەللەق راۋاق ياستىپ، ھەرقايسى تۇرالارنىڭ جەڭدە ئىشلىتىشىگە بېرىشنى بۇيرۇدى.

ئەمدى گەپنى لىن چۇڭ باشلىق تۆت سەردار دىن ئاڭلاڭ. ئۇلار شەھەرنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىدە ئېگىز شوتا، مۇئەللەق راۋاق ياستىپ شەھەرگە يېقىنلىشىپ كەلدى. چەبدەس لەشكەرلىرىنى مۇئەللەق راۋاققا چىقاردى، تۆۋەندىكى لەشكەرلەر ئۇلارغا تۆۋەندىن ئاللا ـ چۇقان سېلىپ مەدەت بەردى. شەھەر ئىچىدىن ئوت ئوقلار خۇددى چېكەتكىلەر ئۇچقاندەك ئېتىلىپ كەلدى، لەشكەرلەر ئۆزىنى دالدىغا ئېلىشقا ئامالسىز قالدى، بىرەمدىن كېيىن مۇئەللەق راۋاقتا ئوت كەتتى، پاراسلاپ كۆيۈپ، پارچە ـ پارچە بولۇپ يەرگە چۈشتى، لەشكەرلەردىن بەش ـ ئالتە كىشى يېقىلىپ ئۆلدى، ئون نەچچىسى زەخمىلەندى. كۇنپېتىش تۆۋەن تەرەپتىكى ئىككى جايغا تەگكەنلەرگىمۇ ئوت ئوق، كۆيدۇرگۈچ توپلارنىڭ ئوقى تېگىپ، لەشكەرلەرنى كۆپلەپ زەخمىلەندۇرۇۋەتتى. شۇنداق قىلىپ، ئۇدا ئالتە ـ يەتتە كۇنگىچە شەھەرگە تېگىش قىلغان بولسىمۇ، شەھەرنى ئالالمىدى.

سۇڭ جياڭ شەھەرنى ئالالمىغاندىن كېيىن لۇ جۇنيى، ۋۇ يۇڭلار بىلەن تۆۋەن قوۋۇق تۇۋۇگە كېلىپ، لەشكەرلەرنى شەھەرگە تېگىشكە ئالدىراتتى. خۇا رۇڭ باشلىق بەش سەردار ئاتلىق لەشكەرلەر بىلەن كۇنپېتىش تەرەپتىن چارلاپ، كۇنچىقىش تەرەپكە ئۆتۈپ كەلدى. سېپىل ئۈستىدىكى راۋاقتا يۇ يۇلىن سول قول سەردار ياڭ دۇەن، گو شىنلار بىلەن لەشكەرلەرنىڭ شەھەرنى ساقلىشىغا نازارەتچىلىك قىلىۋاتاتتى. ياڭ دۇەن شۇنداق قارىسا، خۇا رۇڭ سېپىلغا يېقىنلىشىپ كېلىۋېتىپتۇ، ئۇ:

ـــ ئۇ تېخى ئۇلۇشكۇن ئارقا ـ ئارقىدىن ئىككى سەردارىمىزنى زەخمىلەندۈرگەنىدى. بۇگۈن ئۇلار ئۇچۇن ئىنتىقام ئالايلى، ـــ دېدى ـ دە، دەرھال كامانىنى قولغا ئېلىپ بەتلەپ، خۇا رۇئىنىڭ يۈرىكىگە چەنلەپ ئاتتى. خۇا رۇڭ ئوقىنىڭ ۋىجىلداپ ئۆزى تەرەپكە كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئات ئۈستىدە ئوڭدىسىغا يېتىۋالدى. ئوق يېتىپ كەلگەن هامان، قول ئۇزىتىپ ئۇنى تۇتتى ـ دە، ئاغزىغا چىشلىۋالدى، ئاندىن ئورنىدىن دەس تۇردى ۋە نەيزىسىنى ئېگىرنىڭ قېشىغا ئىلىپ قويۇپ، سول قولى بىلەن ئوقياسىنى بەتلىدى ـ دە، ياڭ دۇەنگە يېقىن كېلىپ ئۇنى چەنلەپ بىر ئېتىۋىدى، ئوق ئۇدۇل بېرىپ ياڭ دۇەننىڭ بوغۇزىغا تەگدى. ياڭ دۇەن ئارقىسىغا يىقىلدى. خۇا رۇڭ:

ـــ هەي چۇپرەندە، تېخى ماڭا غايىب ئوق ئاتقۇچى بولۇشتۇڭمۇ، هەممىڭ مۇشۇنداق بىر ـ بىرلەپ ئۆلۈپ تۈگىشىسەن ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى ۋە ئوڭ قولى بىلەن ئوقنى ئېلىپ يەنە بىر ئاتاي دەپ تەمشىلىپ تۇرۇشىغا، سېپىل ئۈستىدىكى راۋاقتىن ۋاڭ ـ چۇڭ قىلغان ئاۋاز چىقتى. لەشكەرلەردىن بىرنەچچىسى سېپىلدىن بىراقلا گۇلدۇرلەپ چۈشۈپ كەتتى. يۇ يۈلىن، گو شىنلار قورقۇپ چىرايلىرى تامدەك تاتىرىپ، يوشۇرۇنۇشقا جاي تاپالماي قالدى. خۇا رۇڭ مەسخىرە بىلەن كۈلۈپ:

ـــ هەرقايسىڭ بۇگۈن هېكمەتلىك ئوق ئاتقان سەردارنى تونۇدۇڭمۇ؟ ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيىلەر باركاللا ئېيتىشىپ كەتتى. ۋۇ يۇڭ:

ـــ ئاغا، بىز خۇا رۇڭ سەردارىمىز بىلەن شەھەرنىڭ ئوي ـ دۆڭىنى ئۇقۇپ كېلەيلى، ـــ دېدى.

خۇا رۇڭلار سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيى، ۋۇ يۇڭلارنى ئارىغا ئېلىپ، سېپىل ئەتراپىنى بىر قۇر ئايلاندۇرۇپ چىقتى.

سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيى، ۋۇ يۇڭلار قوشقا قايتىپ كەلدى. ۋۇ

يۇڭ لىڭچۇەندە ئەل بولغان سەردار گېيىك گۈڭنى چاقىرىپ، گەيجۇ شەھىرى ئىچىدىكى يوللارنىڭ ئەھۋالىنى سورىدى. گېيىك گۈڭ:

ــ نيۇ ژېنجۇڭ كونا ئايماق مەكىمىسىنى ئەمىرلەشكەر مەكىمىسى قىلدى، ئۇ دەل شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان. شەھەرنىڭ يۇقىرىسىدا بىرقانچە بۇتخانا بار، بوشلۇقنىڭ ھەممە يېرى ئوت ـ چۆپلۈك، ــ دېدى.

ژۇ يۇڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، سۇڭ جياڭ بىلەن پۇتۇشۇژېلىپ، شى چيەن، شى شيۇلارنى چاقىرىپ، ئۇلارنىڭ قۇلىقىغا:

ــ سىلەر مۇنداق ـ مۇنداق قىلىڭلار، خۇا روڭنىڭ ئالدىغا بېرىڭلار، ئاندىن بۇيرۇقنى خۇپىيانە يەتكۈزۈپ، ئەھۋالغا قاراپ ئىش كۆرۈڭلار، ــ دەپ پىچىرلىدى.

يەنە لىڭ جېن، شيې جېن، شيې باۋلارنى چاقىرىپ، ئىككى يۈز لەشكەر بىلەن ئاسمانىنى زىلزىلىگە كەلتۈرىدىغان چاچما ئوقلۇق توپنى ئېلىپ يولغا چىقىشقا؛ لۇ جىشېن، ژۇ سۈڭلارنى ئۈچ يۈز دۇمباقچىنى ئېلىپ يولغا چىقىشقا؛ لىيۇ تاڭ، ياڭ شيۇڭ، يۇ باۋسى، دۇەن جىڭجۇلارنى ئىككى يۈز لەشكەرنى ئېلىپ ئوتقاشلارنى ھازىرلاپ، كۇنچىقىش، كۇنپېتىش، يۇقىرى، تۆۋەن تەرەپلەرگە قاراپ يولغا چىقىشقا بۇيرۇدى. ئاندىن دەي زۇڭغا كۇنچىقىش، كۇنپېتىش، تۆۋەن تەرەپتىكى قوشلارغا بېرىپ، بۇيرۇقنى مەخپىي يەتكۈزۈپ، شەھەردىن ئوت كۆرۈنگەن ھامان، ھەممە قوشۇنلارنىڭ شەھەرگە تەڭ تېگىش قىلىشى توغرىسىدىكى بۇيرۇقنى خۇپىيانە يەتكۈزۈشنى بۇيرۇدى. ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ بولغاندىن كېيىن ئاتامانلار بۇيرۇق بويىچە ئۆز يولىغا مېڭىشتى.

ئەمدى گەپنى نيۇ ژېنجۇڭدىن ئاڭلاڭ. نيۇ ژېنجۇڭ ھەمدەمچى قوشۇنلارنىڭ يېتىپ كېلىشىنى تۆت كۆز بىلەن كېچە ـ كۈندۈزلەپ كۈتۈپ تۇرغان بولسىمۇ، ھېچقانداق خەۋەر بولمىغانلىقىدىن غەم ـ قايغۇغا پاتتى. ئۇ لەشكەرلىرىنى كۆپەيتىپ، ھەدەپ ياغاچ ژە تاشلارنى ئەكەلدۈرۈپ، شەھەرنى

مەھكەم ساقلاپ ياتتى. كەچ كىرىپ قاراڭغۇ چۈشكەن مەھەلدە، تۈيۈقسىزلا يۇقىرى قوۋۇق سىرتىدىن سۇرەن ـ چۇقان، داقا ـ دۇمباق ساداسى كۆتۈرۈلۈپ ئالەمنى بىر ئالدى. نيۇ ۋېنجۇڭ ئۆزى يۇقىرى قوۋۇق تەرەپكە بېرىپ، سېپىلغا چىقىپ شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، سۇرەن ـ چۇقان، داقا ـ دۇمباق ئاۋازلىرى بېسىقىپ قاپتۇ، ئۇ لەشكەرلەرنىڭ قاياقتا ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي قالدى. شۇنداق دېلىغۇللۇقتا تۇرغاندا، شەھەرنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىن سۇرەن ـ چۇقان ۋە داقا ـ دۇمباق ئاۋازلىرى يەنە كۆتۈرۈلدى. نيۇ ۋېنجۇڭ يۇ يۇلىنغا يۇقىرى قوۋۇقنى مەھكەم ساقلاشقا بۇيرۇق بېرىپ، ئۆزى ئالدىراپ ـ تېنەپ تۆۋەن قوۋۇق تەرەپكە يېتىپ كەلدى. كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، سۇرەن ـ چۇقان، داقا ـ دۇمباق ئاۋازلىرى يەنە بېسىلىپ قاپتۇ، نيۇ ۋېنجۇڭ ئۆزاققىچە ھاڭۇبقىپ تۇرۇپ قالدى. پەقەت تۆۋەن قوۋۇق تەرەپتىن سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ تاكتىكىنىڭ ئاۋازى ئاندا ـ ساندا ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئەتراپ جىمجىت ئىدى، ئوت يورۇقىمۇ كۆرۈنمەيتتى، نيۇ ۋېنجۇڭ ئاستا ـ ئاستا سېپىلدىن چۈشۈپ، ئەمرلەشكەر مەھكىمىسىگە باراي دەپ تۇرۇشىغا بىردىنلا كۈنچىقىش قوۋۇق سىرتىدىن ئۆزۈلمەي ئېتىلغان توپ ئاۋازى، كۈنپېتىش تەرەپتىن سۇرەن ـ چۇقان، داقا ـ دۇمباق ئاۋازى ئاڭلاندى. نيۇ ۋېنجۇڭ پۈتى كۆيگەن توخۇدەك ئۇياق ـ بۇياققا قاتراپ يۇرۇپ تاڭ ئاتقۇزدى. سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى شەھەرگە يەنە كېلىپ تەگدى، كەچ كىرگەندە ئاندىن چېكىندى، ئەلىياتقۇ مەھەلدە داقا ـ دۇمباق ئاۋازلىرى ئاڭلاندى. نيۇ ۋېنجۇڭ:

ـــ بۇ ئۇلارنىڭ لەشكەرلىرىمىزنى ئېزىقتۇرۇش ھىيلىسى بولسا كېرەك، بۇنىڭغا پەرۋا قىلماي، شەھەرنى مەھكەم ساقلاپ تۇرىۋېرەيلى، بۇ نېمىلەر قېنى قانداق قىلىدىكىن، ـــ دېدى.

شۇنداق دەپ تۇرۇشىغا، بىردىنلا كۈنچىقىش قوۋۇقتىن كۆتۈرۈلگەن ئوت يورۇقى پۈتۈن جاھانىنى يورۇتتى. ھەددى ـ

هېسابسىز ئوتقاشلار يوروتۇلغاندى. مۇئەللەق راۋاق بىلەن ئۇزۇن شوتا بارغانسېرى شەھەرگە يېقىنلىشىپ كېلىۋاتىدۇ، دېگەن خەۋەر كەلدى. نيۇ ۋېنجۇڭ بۇنى ئاڭلاپ دەرھال كۇنچىقىش تەرەپكە بېرىپ، چۇ خېڭ، شى جىڭ، چىن شېڭلار بىلەن بىللە چېرىكلەرنىڭ ئوت ئوق، تاش ئوق ئېتىشىغا نازارەت قىلىپ تۇردى، تازا ئېتىشىۋاتقاندا، بىردىنلا توپ ئېتىلىپ پۇتۇن ساينى زىلزىلىگە سېلىۋەتتى، سېپىل ئۇستىدىكى راۋاقمۇ سىلكىنىپ كەتتى. شەھەر ئىچىدىكى لەشكەر - پۇقرالار ئىنتايىن ئالاقزەدە بولۇشۇپ كەتتى. ئىككى كېچە مۇشۇنداق سارايسىمە بىلەن ئۆتتى، تاڭ يورۇغان ھامان سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى يەنە كېلىپ شەھەرگە تەگدى، چېرىكلەر نەچچە كېچىلەپ كىرپىك يۇممىدى. نيۇ ۋېنجۇڭ بىردەمۇ ئارام ئالماي چارلاپ يۈردى. ئۇ شۇنداق قارىۋىدى، تۇيۇقسىزلا كۇنپېتىش يۇقىرى تەرەپتىن كۇننى توسۇۋالغۇدەك سان - سانا قسىز تۇغ - ئەلەملەر كۆرۈندى. بۇلار كۇنچىقىش تۆۋەن تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتاتتى. سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىدىن ئون نەچچە ئاتلىق چارلىغۇچى ئات چېپىشىپ، ئۇچقاندەك چوڭ قوش تەرەپكە كېتىۋاتاتتى. بۇنى كۆرگەن نيۇ ۋېنجۇڭ بۇلار ھەرقاچان ھەمدەمگە كەلگەن قوشۇن بولسا كېرەك دەپ، يۇ يۇلىننى شەھەردىن ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئەۋەتمەك بولدى.

ئەمدى گەپنى يۇقىرى كۇنپېتىشتىكى ھېلىقى قوشۇندىن ئاڭلايلى. جىننىڭنى ساقلاپ تۇرغان سەردار تېمەن خۇنىڭ ئۇچىنچى ئىنىسى تېمەن بياۋ ئالىيلىرى گەيجۇ ئايمىقىنىڭ ھەمدەملىك تىلەپ يازغان خېتىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن قول ئاستىدىكى شىرمەت سەردار پەرۋازچى سۇمۇرغ ۋاڭ يۇەننى ئىككى تۇمەن چېرىك بىلەن ھەمدەم بولۇشقا ماڭدۇردى. بۇلار ياڭچېڭ شەھىرىدىن ئۆتۈپ، گەيجۇ ئايمىقى تەرەپكە قاراپ يول ئالدى. شەھەرگە ئون نەچچە چاقىرىمچە قالغاندا، تۇيۇقسىزلا قاتتىق گۈلدۇرلىگەن توپ ئاۋازى ئاڭلاندى، كۇنچىقىش - كۇنپېتىش

داۋان تۆۋەندىكى قېتىمقى دەرەخزارلىقتىن ئىككى تارام لەشكەر ئېتىلىپ چىقتى، بۇلار شى جىن، جۇ تۆلۈ، مۇ خۇلۈ، ما لىن، خۇلۈ شىن، سۈن لى، ئوۋ پېلۈ، دېلۈ فېيلارنىلۈ لەشكەرلىرى ئىدى. ئۇلار بىر تۈمەن جەسۇر لەشكەرنى باشلاپ باستۇرۇپ كەلدى. جەنىنىلۈ لەشكەرلىرى ئىككى تۈمەنگە يەتسىمۇ، ئۇزۇن يول يۈرۈپ، ھېرىپ - چارچاپ كەتكەنلىكتىن، بۇ يەردە ئون نەچچە كۈن مۆكۈپ يېتىپ ئۆزىنى ئوڭشىۋالغان كۈچلۈك قوشۇنغا قانداقمۇ تەلۈ كېلەلمەسۈن، شى جىنلار ئىككى تەرەپتىن قىستاپ كېلىپ تېگىش قىلدى. جەنىنىلۈ لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلدى. ئۇلار داقا - دۈمباق، تۈغ - ئەلەم، دۈبۈلغا - قۈياغ، ئات - پاتلىرىنى تاشلاپ قاچتى، تەڭدىن تولىسى ئۆلتۈرۈلدى. پەرۋازچى سۈمۇرغ ۋالۈ يۈەن ئاران تەسلىكتە جېنىنى چەتكە ئېلىپ، يېڭىلگەن قالدى - قاتتى، ئاقساق - چولاق لەشكەرلىرىنى ئېلىپ يەنە جەنىنىڭغا قايتىپ كەتتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۈرۈپ تۈرسۈن.

ئەمدى گەپنى نيۇ ۋېنجۇڭدىن ئاڭلالۈ. نيۇ ۋېنجۇلۈ قوشۇنىنلۈ سۈر - ھەيۋە بىلەن ئېلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، دەرھال يۇ يۈلىنىنى لەشكەرلىرىنى ئېلىپ، يۈقىرى قۇۋقتىن چىقىپ ھەمدەم بولۇشقا ئەۋەتتى، بۇ قۇۋقتا تەرەپتە تېگىش قىلىدىغان لەشكەر يوق ئىدى. يۇ يۈلىن لەشكەرلىرىنى باشلاپ شەھەردىن چىقىپ ئەمدىلا ئاسما كۆۋرۈكتىن ئۆتۈشىگە، خۇا رۇڭنىلۈ چارلىغۇچى ئاتلىق قوشۇنى كۈنپېتىش تەرەپتىن كېلىپ قالدى. تېمەن خۇ لەشكەرلىرى: «ھېكمەتلىلۈ ئوقياچى مەرگەن يېتىپ كەلدى» دەپ ۋارقىرىدى. بۇلار ساراسىمىگە چۈشۈپ، دەرھال ئارقىغا قايتىپ پاتىپاراقچىلىق ئىچىدە شەھەرگە كىرىۋالدى. يۇ يۈلىن تۆۋەن قۇۋقتا قورقۇپ يۈرەكئالدى بولۇپ كەتكەچكە، قانداقمۇ ئۇلار بىلەن ئېلىشالمەسۈن، بۇمۇ شەھەرگە قېچىپ كىرىۋالدى. خۇا رۇڭلار ئېتىلىپ كېلىپ يىگىرمە نەچچە ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ توختاپ قالدى. قالغانلارنىلۈ شەھەرگە كىرىپ

كېتىشىگە يول بەردى. شەھەردىكىلەر ئالدىراپ ـ تېنەپ قوۋۇقنى تاقىۋالدى.

بۇ چاغدا شى شيۇ، شى چيەنلەر تيەن خۇ لەشكەرلىرىنىڭ سياقىدا ياسىنىپ، ئۇلارغا ئارىلىشىپ شەھەرگە كىرىۋالدى. شى چيەن، شى شيۇلار قوۋۇقتىن كىرىپ، ۋاڭ ـ چۇڭ، مالمانچىلىقتىن پايدىلىنىپ، غىپپىدە كىچىك بىر كوچىغا كىرىپ كەتتى. ئۇ كوچىدىن ئۆتۈشىگە، ئالدىدا بىر بۇتخانا كۆرۈندى، ئۇنىڭ ئۈستىدىكى تاختىغا «مۇشۇ دىيارنىڭ زېمىن ئىلاھى خانىقاسى» دەپ يېزىلىپتۇ. شى چيەن بىلەن شى شيۇلار بۇ خانىقاغا كىرىۋالدى. قارىسا بىر دەرۋىش كۈنچىقىش تام تۈۋىدە ئوتسىنىپ ئولتۇرۇپتۇ، دەرۋىش بۇ ئىككى لەشكەرنىڭ خانىقاغا كىرىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ:

ـــ بەگلىرىم، سىرتتا نېمە ئىش بولۇۋاتىدۇ، ـــ دەپ سورىدى.

ـــ بايا تىن يۇ يۇلىن سەردار بىزنى باشلاپ چىقىپ، ياۋ بىلەن ئېلىشقانىدى. ھېلىقى ھېكمەتلىك ئوقياچى مەرگەن بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ، سەردارىمىز ئېلىشىشقا جۇرئەت قىلالمىدى. بىز پاتىپاراقچىلىق ئىچىدە شەھەرگە كىرىۋالدۇق، ئاندىن ئىككىمىز مالمانچىلىقتىن پايدىلىنىپ بۇ يەرگە كېلىۋالدۇق، ـــ دېيىشتى ۋە يېنىدىن پارچە كۆموش چىقىرىپ دەرۋىشكە تەڭلەپ:

ـــ ساقلاپ قويغان مەي ـ شارابىڭ بولسا ئىككى ئاپقۇر سېتىپ بەر، ھاۋا ناھايىتى سوغۇق تۇرىدۇ، ئىچىۋالايلى، ـــ دېدى.

ـــ بەگلىرىم، يېقىندىن بۇيانقى يېغىلىق ئىشلىرىدىكى جىددىيچىلىكنى ھەرقايسىلىرى بىلىشمەيلا، ھەتتا ئىسرىق سالغۇدەك كۈجىمۇ قالمىدى. مەي ـ شارابلار نەدە بولسۇن، ـــ دېدى دەرۋىش كۈلۈپ ۋە كۆموش پۇلنى شى چيەنگە قايتۇرۇپ بەردى.

ـــ بۇنى ئېلىپ تۇر، بىز بىرنەچچە كۈندىن بېرى شەھەرنى

ساقلايمىز دەپ چارچاپ كەتتۇق، بىردەمدۇ كۆز يۇممىدۇق، بۇگۈن كېچە مۇشۇ يەردە يېتىپ، ئەتە ئەتىگەن چىقىپ كەتسەك، ــ دېدى شى شيۇ دەرۋىشنىڭ قولىنى ئارقىغا ياندۇرۇپ.

ــ بەگلىرىم، مەندىن ئاغرىنىشمىسىلا، ــ دېدى ھېلىقى دەرۋىش قول ئىشارىسى قىلىپ، ــ سەردارىمىز نىيۇ ژېنجۇڭ قاتتىق بۇيرۇق چىقاردى، ئۇلار ھېلى تەكشۈرۈپ كېلىپ قالىدۇ، مەن ئىككىلىرىنى بۇ يەردە قوندۇرسام بالاغا قالىمەن.

ــ ئۇنداق بولسا بىز باشقا جاي تاپساق بولغۇدەك، ــ دېدى شى چيەن.

بۇ چاغدا شى شيۇ دەرۋىشنىڭ يېنىغا كېلىپ ئوتسىندى، شى چيەن ئالدى ـ كەينىگە قاراپ، ھېچكىم يوقلۇقىنى كۆرگەندىن كېيىن شى شيۇغا كۆز ئىشارىتى قىلدى. شى شيۇ بىلىندۇرمەستىن ئاستا يېنىدىن خەنجىرىنى ئالدى. ھېلىقى دەرۋىش ئوتسىنىش بىلەن بولۇپ قالغانىدى. شى شيۇ دەرۋىشنىڭ ئارقا تەرىپىدىن بىر خەنجەر سېلىپ كاللىسىنى ئالدى ـ دە، بۇتخانىنىڭ ئىشىكىنى تاقۋالدى. بۇ خۇپتەن ۋاقتى ئىدى، شى چيەن بۇت تەكچىسىدىن ئۆتۈپ قارىسا، ئارقا تامدا بىر ئىشىك بار ئىكەن. ئىشىكتىن چىقىپ قارىۋىدى، بىر كىچىك ھويلا كۆرۈندى، ئۇنىڭ پېشايۋىنىدا ئىككى دۆۋە پاخال تۇرۇپتۇ. شى چيەن بىلەن شى شيۇ پاخالنى يۆتكەپ كېلىپ، ھېلىقى دەرۋىشنىڭ جەسىتىنى يېپىپ قويدى. ئاندىن بۇتخانىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ، ئارقا ھويلىنىڭ تېمىدىن يامىشىپ ئۆگزىگە چىقىۋالدى ـ دە، ئۆگزىنىڭ بىر ياپسلىغا مۆكۈۋالدى. ئاسمانغا قارىسا، نەچچە ئونلىغان يۇلتۇز يوپيورۇق نۇر چېچىپ تۇراتتى. شى چيەن، شى شيۇلار بىردەم تۇرغاندىن كېيىن ئاستا ئۆگزىدىن چۈشتى ـ دە، بۇتخانىدىن چىقىپ، ئەتراپقا سەپسېلىپ قارىدى، ھېچكىم كۆرۈنمىدى، ئىككىسى بىرنەچچە قەدەم مېڭىپ، يەنە ئۇياق ـ بۇياققا قارىدى، يېقىن ئەتراپتا بىرقانچە ئۆي كۆرۈندى، بۇ ئۆيلەرنىڭ ئىشكىلىرى تاقاقلىق، ئەتراپ بولسا جىمجىت

ئىدى، بىردىنلا ئىڭىرىغان يىغا ئاۋازى ئاڭلاندى. شى چيەن تۆۋەن تەرەپكە ئۆتۈپ، بىر قاتار تامدىن ئەگىپ ئۆتۈپ قارىسا، ئۇ يەردە چوڭ بىر بوشلۇق بار ئىكەن، ئون نەچچە جايدا ئوت ـ ساماندۆۋىلەكلىك تۇرۇپتۇ. شى چيەن ئۆز ئىچىدە: «بۇ بىر سامانلىقتەك تۇرىدۇ، ئەجەبا بۇ يەرنى چېرىكلەر ساقلىماپتۇغۇ؟» دەپ ئويلىدى.

ئەسلىدە شەھەردىكى سەردار ـ سەرۋازلار ياۋغا تاقابىل تۇرىمىز دەپ سېپىلغا چىقىپ كېتىپ، بۇ جاينى ساقلاشقا چولىسى تەگمەپتىكەن. بۇ جاينى ساقلاپ ياتقان لەشكەرلەر سوڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ ھەمدەمگە كەلگەن لەشكەرلەرنى تىرىپەرەن قىلغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن شەھەر قولىمىزدىن كېتىدىغان بولدى دەپ، جېنىنى ياقىغا ئېلىپ كېتىپ قالغانىكەن. شى چيەن، شى شيۇلار يەنە خانىقاغا قايتىپ كىردى ـ دە، تۇتۇرۇق كۆتۈرۈپ كېلىپ، دەرۋىشنىڭ جەسىتىنى يېپىپ قويغان پاخالغا ئوت قويۇۋەتتى ۋە سامانلىققا كېلىپ، ئىككىگە بۆلۈنۈپ ئالتە ـ يەتتە يەرگە ئوت يېقىۋەتتى. بىردەمدىن كېيىن سامانلىقنى ئوت قاپلاپ كەتتى، ئوت لاۋۇلداپ كۆيۈپ، يالقۇنى ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى. خانىقانىڭ ئىچىدىنمۇ لاۋۇلداپ ئوت كۆتۈرۈلدى. سامانلىقنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدە ئولتۇراقلىق بىر ئۆيلۈك ئادەم بار ئىكەن، ئۇ ئوتنى كۆرۈپ، ئۆيدىن ئوتقاش كۆتۈرۈپ چىقىپ، ئەتراپقا سىنچىلاپ قارىغىلى تۇرۇۋىدى، بۇ چاغدا شى چيەن يۈگۈرگىنىچە كېلىپ، ئۇنىڭ قولىدىكى ئوتقاشنى تارتىۋالدى. شى شيۇ:

ـــ بىز ھازىر بېرىپ، بۇ ئەھۋالنى ۋازىر بېگىمگە مەلۇم قىلىمىز، ـــ دېدى.

بۇ ئادەم قارىغۇدەك بولسا، بۇ ئىككىسى لەشكەرلەردىن ئىكەن. بىرنېمە دېيىشكە قانداقمۇ ھەددى. شى چيەن ئوتقاشنى كۆتۈرۈپ: «ۋازىر بېگىمگە مەلۇم قىلىمىز» دېگىنىچە شى شيۇ

بىلەن تۆۋەن تەرەپكە قاراپ چېپىپ كەتتى. ئۇلار كېتىۋېتىپ ئەپلىك كەلگەن ئىككى جايغا ئوت قويۇۋېتىپ، ئوتقاشنى تاشلاپ بىر چەتكە بېرىپ، تېمەن خۇ لەشكىرىچە كىيىمىنى سېلىۋېتىپ، بىر خالىي، پىنھان جايغا مۆكۈۋالدى. شەھەر ئىچىدە توپ ـ بەش تەرەپتىن كۆتۈرۈلگەن ئوت يالقۇنى شەھەرنى بىر ئالدى. نېۇ ۋېنجۇڭ سامانلىقتا ئوت كۆيۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئالدىراپ ـ تېنەپ لەشكەرلىرىنى ئۆچۈرۈشكە ئەۋەتتى. شەھەر سىرتىدىكىلەر شەھەر ئىچىدە ئوت كۆيۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، شى چېمەن، شى شيۇلارنىڭ شەھەر ئىچىدىن شەپە ـ شىمالا بەرگەنلىكىنى بىلدى ـ دە، بارلىق كۈچى بىلەن شەھەرگە تېگىش قىلدى. سۇڭ جياڭ ۋۇ يۇڭ بىلەن بىللە شيې جېن، شيې باۋلارنى ئېلىپ شەھەرنىڭ تۆۋەن تەرىپىگە كەلدى. ۋۇ يۇڭ:

ـــ مەن ئۆتكەن كۈنى قارىسام، سېپىلىنىڭ ئۇ تەرىپى پەسرەك ئىكەن، ـــ دېدى ۋە چىن مىڭلارغا مۇئەللەق راۋاقنى سېپىلغا يېقىنلاشتۇرۇشقا بۇيرۇق بەردى، ئاندىن كېيىن ئۇ شيې جېن، شيې باۋلارغا:

ـــ ھازىر قاراقچىلارنىڭ يۈرىكى قېپىدىن چىقىپ كەتتى، بىزنىڭ لەشكەرلىرىمىز بولسا تەييارلاندى، ھەي يارەنلەر! قانداقلىكى بولسۇن بىر ئامال قىلىپ سېپىلغا چىقىڭلار، ـــ دېدى.

شيې جېن كۆتمەك قىلىچىنى ئېلىپ، مۇئەللەق راۋاقنا چىقىپ سېپىل كۈنگۈرىسىگە ئېسىلدى ـ دە، بىر سەكرەپلا سېپىلغا چىقىۋالدى. ئارقىدىن شيې باۋمۇ زەپتى بىلەن بىر سەكرەپ سېپىلغا چىقتى. ئىككىيلەن ۋارقىرىشىپ، سېپىلنىڭ ئۈستىدە قىلىچلىرىنى ئويناتقىنىچە ئۇدۇل كەلگەنىنى چېپىۋەردى. سېپىل ئۈستىدىكى لەشكەرلەر شيې جېن، شيې باۋلارنىڭ قەيسەرلىك بىلەن ئۇر ـ چاپ قىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى

كۆرۈپ، ھارغىنلىق ۋە قورقۇنچ ئىچىده سېپىلدىن دوملاپ چۈشكىنىچه تىكىۋەتتى. چۇ خېك بۇ ئىككىيلەنىنك سېپىلغا چىققانلىقىنى كۆرۈپ، نەيزه تۇتقىنىچه ئۇلارغا ئېتىلىپ، ئون نەچچه مەرتەم ئېلىشتى، شيې باۋ بىر قىلىچ چېپىۋىدى، چۇ خېك تىك موللاق چۈشتى. شيې جېن يېتىپ كېلىپ ئۇنىك كاللىسىنى ئالدى. بۇ چاغدا سۇك خانلىقى لەشكەرلىرىدىن مۇئەللەق راۋاق بىلەن سېپىلغا چىققانلىرى يۈزدىن ئاشتى. ھەممەيلەن شيې جېن، شيې باۋلارنىك باشلامچىلىقىدا ئۈر ـ چاپ بىلەن سېپىل تۈۋىگه باستۇرۇپ چۈشۈپ:

ـــ قېنى قايسىك ئالدىمىزغا كېلىدىكەنسەن، قىيما ـ چىيما بولىسەن، ـــ دەپ ۋارقىراشتى.

سۇك جياك لەشكەرلىرى شى جىك، چىن شېكىلارنى ئۆلتۈردى، ئاندىن قوۋۇقنى ساقلىغۇچى لەشكەرلەرنى ئۆلتۈرۈپ، قوۋۇقنى ئېلىۋېلىپ، ئاسما كۆۋۈرۈكنى چۈشۈردى، شۇ نىك باشلىق سەردارلار لەشكەرلىرى بىلەن كۆۋۈرۈكتىن ئۆتۈپ، گۈلدۈرلىشىپ شەھەر قوۋۇقىغا ئېتىلىپ كەلدى. شۇ نىك خەن تاۋ بىلەن لەشكەرلىرىنى باشلاپ كۈنچىقىش قوۋۇققا بېسىپ كەلدى. ئەن شىرۇك ياۋغا تەك كېلەلمەي تۇرغاندا، شۇ نىك ئۇنى نەيزه بىلەن ئۆلتۈردى. قوۋۇقنى ئېلىپ لىن چۇك باشلىق سەردارلارنى شەھەرگه كىرگۈزدى. چىن مىك پىك چى بىلەن بىللە لەشكەرلىرىنى باشلاپ بېرىپ كۈنپېتىش قوۋۇقنى ئېلىپ، دۇك پىكلارنى شەھەرگه كىرگۈزدى. مۇ جېن، خې رېن، ساۋ خۇكلار مالمانچىلىق ئىچىده ئۆلدى. كوچا ئۆلگەنلەرنىك جەستى بىلەن تولدى، قانلىرى كوچا بويلاپ ئاقتى. نيۇ ۋېنجۇك قارىغۇدەك بولسا، شەھەر قوۋۇقلىرى قولدىن كېتىپتۇ، ئۇ نائىلاج ئاتقا مىندى ـ دە، شەھەرنى تاشلاپ، يۇ يۈلىن بىلەن ئىككى يۈزدىن كۆپرەك لەشكەرنى باشلاپ، يۈقىرى قوۋۇقتىن

چىقىپ بەدەر تىكىۋەتتى. تېخى بىر چاقىرىم يول باسار - باسماي، قاراڭغۇدا تۇيۇقسىزدىن قارا قۇيۇن لى كۇي، گۈلدار شەيخ لۇ جىشېنلار ئېتىلىپ چىقىپ، بۇلارنىڭ ئالدىنى توستى. دەرھەقىقەت: قاتمۇقات ئاسماندا تور، بىر قەدەم ماڭماقمۇ تەس. يەرگىمۇ قاپقان قۇرۇلغان، جاننى قۇتقۇزماقمۇ تەس، دېگەندەك بولدى.

نېمۇ ۋېنجۇڭ، يۇ يۈلىنلارنىڭ ئۆز جېنىنى زادى قانداق قۇتقۇزغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

توقسان ئۇچىنچى باب

لى كۇينىڭ چۈشىدە كۆك كۆلنى مالمان قىلغانلىقى سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلەرنى ئىككى تارامغا بۆلگەنلىكى

ئەلقىسسە، نيۇ ۋېنجۇڭ گەيجۇ ئايمىقىنىڭ قولدىن كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، چاپقان پېتى شەھەردىن چىقىپ، يۇ يۈلىن، گو شىن، شېڭ بېن، سائ يىڭلارنىڭ قوغدىشى بىلەن كېتىۋاتقاندا، پىيادە لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئۇلارنىڭ قېچىش يولىنى توسۇپ تۇرغان لى كۇي، لۇ جىشېنلارغا دوقۇرۇپ قالدى.

ــ غوجا ئاكائ، ــ دەپ قاتتىق نەرە تارتتى لى كۇي، ــ سۇڭ تۇرشاۋلىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن بۇ يەردە سەن ئوغرىلارنى ساقلاپ تۇرغىنىمغا ئۇزاق بولدى !

لى كۇي قوش ئايپالتىسىنى ئويناتقان پېتى دېۋەيلەپ كېلىپ، پالتىسى بىلەن بىر ئۇرۇپلا گو شىن، سائ يىڭلارنى چېپىپ تاشلىدى. نيۇ ۋېنجۇڭ قورقاقلىقىدىن جان ـ پېنى چىقىپلا كەتتى ـ دە، نېمە قىلارىنى بىلمەي تۇرۇپ قېلىۋىدى، لۇ جىشېننىڭ بىر گۇرزە ئۇرۇشى بىلەن دۇبۇلغا ـ باشلىرى چۈل ـ چۈل بولۇپ مىجىلىپ، ئاتتىن يىقىلدى. ئىككى يۈز نەچچە ئادەم بىراقلا قىرىپ تاشلاندى. يۇ يۈلىن، شېڭ بېنلار يان تەرەپكە قاراپ ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە قارىماي قېچىپ قۇتۇلدى. لۇ جىشېن: «بۇ ئىككى ئېشەكنىڭ كاللىسىنى ئاياپ قويايلىلا، ئۇلار بېرىپ خەۋەر قىلسۇن !» دېدى. قالغان ئۇچ ئۆلۈكنىڭ كاللىسىنى كېسىۋېلىپ، ئات ـ جابدۇقلىرىنى، قۇياغ ـ دۇبۇلغىلىرىنى ئېلىۋېلىپ، شەھەرگە كىرىپ تەقدىم قىلدى.

سۇڭ جياڭ چوڭ قوشۇننى باشلاپ گەيجۇ شەھىرىگە كىرىپ كەلدى ـ دە، ئالدى بىلەن پەرمان چۈشۈرۈپ، ئوتنى ئۆچۈرگۈزدى، پۇقراغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمەسلىكنى بۇيرۇدى. سەردارلارنىڭ ھەممىسى كېلىپ ئەجىر ـ تۆھپىلىرىنى مەلۇم قىلىشتى، سۇڭ تۇرشاۋۇل سەرۋازلارغا ياۋ باشلىرىنى ھەرقايسى قوۋۇقلارغا ئېسىشنى بۇيرۇدى. كۈن يورۇشى بىلەنلا جاكار چىقىرىلىپ پۇقرالار ئەمىن قىلىندى. ئۇچ قوشۇندىكى بارلىق لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى گەيجۇ شەھىرىگە جايلاشتۇرۇلدى. ئۇچ قوشۇن ۋە سەردارلار تارتۇقلاندى. ئەجىر ـ خىزمەت كۆرسەتكەنلەرنى رويخەتكە ئېلىش دەپتىرىگە شى شيۇ، شى چيەن، شيې جېن، شيې باۋلارنىڭ كۆرسەتكەن ئەجىر ـ خىزمەتلىرى رېتى بويىچە تىركەلدى. گەيجۇ شەھىرى ئېلىندى، دەپ ئوردىغا مەلۇمات يوللاندى. دىيار خەزىنىسىدىكى مال ـ مۇلۈك، تاۋار ـ دۇردۇن، ئۇنچە ـ مەرۋايىت، ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنىڭ ھەممىسى ئاستانىگە ماڭدۇرۇلدى. سۇ ئەمىرگە مەكتۇپ يېزىلدى. بۇ ۋاقىت دەل ئون ئىككىنچى ئاينىڭ ئاخىرلىرى ئىدى. سۇڭ جياڭ لەشكىرىي ئىشلارغا ئىگىدارچىلىق قىلىپ يۇرۇپ، ئۇچ ـ تۆت كۈننىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى ئۇقمايلا قالدى. جاڭ چىڭ كېسىلى ساقايغانلىقتىن ئەن داۋچۈەن بىلەن بىللە كۆرۈشكىلى كەپتۇ دېگەن خەۋەر كەلدى.

ـــ زەيمۇ ياخشى بوپتۇ، ئەتىكى كۈن شۈەنخې بەشىنچى يىلىنىڭ نورۇز كۈنى، ھەممەيلەن بىر يەرگە جەم بولىدىكەنمىز، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ خۇشال بولۇپ.

ئەتىسى سەھەردە سەردارلار ئەمەل تونلىرىنى كىيىشىپ بولغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭ بۇرادەرلىرىنى ئوردىغا قاراپ سالام ـ تەزىم قىلىشقا باشلاپ كەلدى. توققۇز تەزىم تۈگىگەندىن كېيىن ئەمەل تونلىرىنى سېلىپ تاشلاپ، ھەرقايسىسى قىپقىزىل كىمخاب جەڭ تونلىرىنى كىيىۋېلىشتى. توقسان ئىككى ئاتامان ۋە يېڭىدىن ئەل بولغان سەردار گېڭ گۈڭلار راۋرۇس كىيىنىپ

قوتلوقلاشقا كېلىپ، سوڭ جياڭغا تەزىم قىلدى. سوڭ تورشاۋۇل كاتتا مەرىكە سورۇنى تەييارلاپ بايرامنى قوتلوقلىدى، سەردارلارنى تارتوقلىدى. بۇرادەرلەرنىڭ ھەممىسى ئۆزلىرىنىڭ مەرتىۋىسى بويىچە سوڭ جياڭغا شاراب توتوپ ئۇزۇن ئۆمۈر تىلىدى. قەدەھ بىرقانچە قېتىم ئايلانغاندىن كېيىن سوڭ جياڭ سەردارلارغا:

— بۇرادەرلىرىمنىڭ كوچ چىقىرىشى بىلەن ئوچ شەھەر - ئايماقلارنى قايتورۇۋالدوق. ئونىڭ ئوستىگە نورۇز بايرىمى يېتىپ كېلىپ، ھەممەيلەن بىر يەرگە جەم بولدوق، بەزمە - ئىشرەت قىلىۋاتىمىز، بۇنداق ئىش ھەقىقەتەن ئاز ئۇچرايدۇ، گۈزسۇن شېكى، خو يەنجو، گۈەن شېخلار، سو لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانلىرىدىن لى جۇن باشلىق سەككىز ئاتامان، شۇنىڭدەك لىڭچۇەننى ساقلاپ ياتقان چەي جىن، لى يىڭ، گاۋپىڭنى ساقلاپ ياتقان شى جىن، مو خوڭ قاتارلىق ئون بەش بۇرادىرىمىزنىڭ ئالدىمىزدا بولمىغانلىقى كۆڭلىمىزنى يېرىم قىلىۋاتىدو، — دېدى.

ئو شو ئەسنادا ئاتامانلارغا ئىككى يوز نۆكەر بىلەن گۆش، شاراب ئېلىپ بېرىپ ئايرىم - ئايرىم ھالدا ۋېيجو، لىڭچۇەن، گاۋپىڭلارنى ساقلاپ تورغان ئاتامانلاردىن ھال سوراپ كېلىشنى ۋە خوش خەۋەر يەتكۈزۈشنى تاپىلاپ تورۇشغا، تورشاۋۇلنىڭ بويروقىغا بىنائەن، شو ئوچ شەھەرنى قوغداۋاتقان ئاتامانلار زىممىسىدە شو شەھەرلەرنى قوغداش ۋەزىپىسى بولغانلىقتىن، ئۆزلىرىنىڭ كېلەلمەيدىغانلىقىنى ۋە مۇبارەكلەيدىغانلىقىنى بىلدورۇپ ئادەم ئەۋەتكەنلىكى توغرىسىدا خەۋەر كەلدى. بۇنى ئاڭلاپ سوڭ جياڭ ناھايىتى مەمنۇن بولۇپ:

— بو خەۋەرنى ئاڭلاپ، بىز كۆرۈشكەندەكلا بولدوق، — دېدى ۋە كەلگەن كىشىنى تارتوقلاپ بولغاندىن كېيىن بۇرادەرلەر بىلەن تاكى غەرق مەست بولغوچە تازا ئىچىشتى.

ئەتىسى ئەتىگەن سۇبھىدىن بورۇن، سوڭ تورشاۋۇل باھار

كىرىشى مۇناسىۋىتى بىلەن شەھەرنىڭ كۇنچىقىش تەرەپلىرىگە باھارنى كۆتۈۋىلىشقا چىقماق بولدى. شۇ كۈنى كېچىسى كۇنچىقىش يۇقىرى تەرەپتىن شامال چىقىپ، ئاسماننى قاتمۇقات بۇلۇت قاپلاپ، لەپىلدەپ قار يېغىپ كەتتى. ئەتىسى ئاتامانلار چىقىپ شۇنداق قارىغۇدەك بولسا، ژاي ـ ژۇي، قار شۇنداق يېغىپتۇكى:

نەزم

تال ـ سۆگەتنىڭ پوتلىسىدەك، غاز پېيىدەك چېچىلىپ،
كۆكتىكى توپ ـ توپ ئۇچار ئاق تۇرنىلاردەك ئاقىرىپ.
خۇددى دېڭىز ئۈستىدە ئەگىپ ئۇچار لاچىن كەبى،
توختىماستىن چۈشتى قار كۆك قەرىدىن لەپ ـ لەپ قىلىپ.
هويلا ـ ئارانغا چۈشۈپ قار، ئاخىرى چىقتى بوران،
نەيزە ـ تەبەرگە بېرىپ تۇس پارقىراتتى كۈنسىمان.
قاشتېشىدەك ئاقىرىپ كەتكەچكە هەممە تاغ ـ دالا،
يولىدىن ئازدى ئوتۇنچى چەكتى دىشۋارلىق يامان.
ئۆي ـ ئوتاقلار ئۈستىگە كىيدى كۈمۈشتەك ئاق لىباس،
قىسسە ـ چۆچەككە چۈشۈشتى هەر بىكارچى ـ سەيلىۋاز:
بولغۇسى مەمۇرچىلىق يىل چۈشتى قار زەپمۇ قېلىن ـــ
دېيىشىپ يىلغا باھا بەردى يېزىقچى ئىشقىۋاز.
يۇرتنى ساقلار چەتتىكى لەشكەرنى سەن قىلساڭ خىيال،
ياغسا كۆپ قار پايدىسىز دەپ بولغۇسى كۆڭلى مالال.

خەتتات ئەپتەر شياۋ راڭ ئاتامانلارغا چۈشەندۈرۈپ:
ـــ قارنىڭ بىرقانچە نامى بار: بىر قاتلىمى هەرە، ئىككى قاتلىمى غاز پېيى، ئۈچ قاتلىمى ئۇچ بۇرجەك، تۆت قاتلىمى جۇغلۇق، بەش قاتلىمى مېيخۇا، ئالتە قاتلىمى ئالتە بۇرجەك دەپ ئاتىلىدۇ. قار مۇزەككەر هاۋادىن ئۈيۈغان بولغاچقا، ئالتە بۇرجەك

مۇزەككەرگە ياتىدۇ. باھار كىرگەندىن كېيىن مېيخۇاگۈلى شەكلىگە كىرىپ، ئالتە بۇرجەك بولماي قالىدۇ، بۇگۈن باھار كىرگەن بولسىمۇ، قىش بىلەن ئەتىيازنىڭ چىشلىشىپ تۇرغان پەسلى بولغانلىقتىن، قار ئۇچقۇندىسى بەش بۇرجەك ياكى ئالتە بۇرجەك بولىدۇ، ــ دېدى.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان لې خې پېشايۋان سىرتىغا چىقىپ، قارا تونىنىڭ يېڭىنى چۈشۈۋاتقان قارغا تۇتۇپ قارىسا، قار ئۇچقۇندىلىرى راستلا ئالتە بۇرجەك ئىكەن، ئۇلارنىڭ ئىچىدە بەزىلىرىنىڭ بۇرجىكى چالمىرىمۇ بار ئىكەن، بەش بۇرجەكلىكلىرىمۇ بار ئىكەن. شۇڭا، ئۇ «راست ئىكەن، راست ئىكەن» دەپ ۋارقىراپ كەتتى. ھەممەيلەن كېلىپ قارىۋىدى، لى كۇينىڭ بۇرنىدىن چىققان ھورنىڭ تەپتىدىن ھېلىقى قار ئۇچقۇندىلىرى ئېرىپ كەتتى. ھەممەيلەن پاراقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. كۈلكە ئاۋازىنى ئاڭلىغان سۇڭ تۇرشاۋۇل تالاغا چىقىپ:

ــ بۇرادەرلىرىم، نېمىگە كۈلۈۋاتىسىلەر؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ قار ئۇچقۇندىسىغا قاراپ تۇرساق، قارا قۇيۇنىنىڭ بۇرنىدىن چىققان ھور قارنى ئېرىتىۋەتتى، ــ دېيىشتى كۆپچىلىك.

ــ بوستانلىققا مەي ـ شاراب، نازۇنېمەتلەرنى تىزدۇرۇپ، داستىخان راسلاتقۇزۇپ قويدۇم. بۇرادەرلەر، بېرىپ تاماشا قىلىپ كەلسەك، ــ دېدى سۇڭ جياڭمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ.

ئەسلىدە بۇ شەھەرنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدە بىر بوستانلىق بولۇپ، ئوتتۇرىسىدا ئىپار يېغىن دەيدىغان بىر شىپاڭ بار ئىدى. شىپاڭ ئالدىدا بىرنەچچە تۇپ قارا ئارچا ۋە مېيخۇا دەرىخى بار ئىدى. شۇ كۈنى ئاخشىمى ئاتامانلار ئىپار يېغىن شىپاڭىدا كۈلكە ـ پاراڭ، چوكا ـ قەدەھلەرنىڭ جاراق ـ جۇرۇقلىرى ئىچىدە قاراڭغۇ چۈشۈپ چىراغ يېقىلغانلىقىنى تۇيمايلا قېلىشتى. سۇڭ جياڭ مەي ـ شارابلار لەززىتىدە گەپ ئېچىشىپ، ئۆتكەن ريازەتلىك كۈنلەردە بۇرادەرلەرنىڭ ھەمدەرد

بولۇشۇپ بەرگەنلىكىنى ئەسلەپ كېلىپ:

ــ مەن ئەسلىدە يۇنچىڭ ناھىيەسىدە كىچىك ئەمەلدار ئىدىم، چوڭ گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغىنىمدا، بۇرادەرلىرىم سانجاق ــ سانجاق قىلىچ ــ نەيزىلەر ئارىسىدىن، ئۆلەر ــ تىرىلىشىگە باقماي، جېنىڭلارنى پىدا قىلىپ مېنى قۇتۇلدۇرۇپ ئاچچىقانىدىڭلار. ئەينى ۋاقىتلاردا ئىنىم دەي زۇڭ بىلەن مېنى جازا مەيدانىغا يالاپ ئاچچىقىپ چاپماقچى بولغاندا، جېنىمنىڭ تېنىمدىن جۇدا بولىدىغانلىقى كۆز ئالدىمغا كەلگەندى، بۇگۇنكى كۈنگە كەلگەندە پادىشاھنىڭ خىزمەتچىسى بولۇپ، ئەل ئۈچۈن كۈچ چىقىرىۋېتىپتىمەن. ئۆتكەن ــ كەچكەنلەرنى ئويلىسام، خۇددى چۈشۈمدىكىدەكلا تۇيۇلىدۇ، ــ دېدى ــ دە، كۆزىدىن ئىختىيارسىز تارام ــ تارام ياش تۆكۈلدى. دەي زۇڭ، خۇا رۇڭ ۋە بىللە رىيازەت چەككەن باشقا قېرىنداشلارمۇ بۇ گەپنى ئاڭلاپ تەڭلا كۆز يېشى قىلىشتى.

لى كۇي بىرقانچە قەدەھ مەينى ئوشۇق ئىچىۋەتكەنلىكى ئۈچۈن مەستلىكى تۇتۇشقا باشلىدى. بىر چەتتە باشقا سەردارلار بىلەن پاراڭلىشىپ تۇرغان بولسىمۇ، قاپاقلىرى ئاستا ــ ئاستا يۇمۇلغىلى تۇرۇۋىدى، ئىككى جەينىكى بىلەن ئېڭىكىنى تىرەپ، ئۇيقۇغا كەتتى. تۇيۇقسىزدىن كۆڭلىگە: «تالادا قار توختىماي ياغىدۇ» دېگەن بىر ئوي كەلدى ــ دە، ئۆزى قىمىرلىمىسىمۇ، شىپاڭنىڭ تېشىغا چىققانىدەك بولدى. تالاغا چىقىپ قاراپ، يەنە ئەجەبلىنىپ «ئەسلىدە قار يوق ئىكەن، شىپاڭ ئىچىدە ئولتۇرۇۋېرىپتىمەن ! ئاشۇ ياقلارغا بېرىپ بىر ئايلىنىپ كېلەيچۇ» دېدى ــ دە، بوستانلىقتىن مېڭىپ كېلىپ شەھەردىن چىقىپ كەتتى. تۇيۇقسىزدىنلا بىر ئىش يادىغا كەلگەندەك: «ئاپلا، ئايپالتامنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن !» دەپ بېلىنى سىلىۋىدى، قارىسا، پالتىسى بېلىگە قىستۇرۇقلۇق تۇرۇپتۇ. يۇقىرى ــ تۆۋەننى ئايرىپ ئولتۇرماستىن، سەكىگىرەپ يۇرۇپ،

قانچىلىك يول ماڭغانلىقىنى سەزمەي قالدى. قارىسا، ئالدىدا بىر ئاسمان ـ پەلەك كاتتا تاغ يولىنى توراپ تۇرۇپتۇ. ئۇزاق ئۆتمەيلا، مېڭىپ تاغنىڭ ئالدىغا كەلدى. كۆردىكى، تاغ جىلغىسىدىن بېشىغا قاتلىما بۇرجەكلىك قىلىپ بوغمىچا چىگگەن، سارغۇچ دەرۋىش جەندىسىنى كىيگەن بىر ئادەم چىقىپ كېلىۋېتىپتۇ. ئۇ:

ـــ سەردار، ئەگەرچەندە سەيلە ـ سایاھەت قىلسىڭىز، بۇ تاغ تازا ئېپىدە يەر، ـــ دېدى ئالدىغا كېلىپ كۆلۈپ تۇرۇپ.

ـــ ئاغا، بۇنى نېمە تاغ دەيدۇ؟

ـــ بۇ تاغنى كۆك كۆلى دەيدۇ. سەردار، سەيلە ـ سایاھەتلىرىڭىزنى تۈگىتىپ كەلسىڭىز، مۇشۇ يەردە ئۇچراشساق، ـــ دېدى ھېلىقى دەرۋىش.

لى كۇي ئۇنىڭ سۆزى بويىچە تاغنى ئايلىنىپ ئۆتۈۋىدى، يول ياقىسىدا بىر جاڭزا كۆرۈندى. جاڭزىنىڭ ئىچىدىن قاتتىق غوۋغا ئاڭلىنىۋاتاتتى. لى كۇي يوپۇرۇلۇپ كىرىپ قارىسا، ئون نەچچە ئادەم قوللىرىغا تاياق ـ توقماق، قورال ـ جابدۇقلارنى ئېلىشىپ، شىرە ـ ئورۇندۇقلارنى چېقىپ، ئۆيدىكى جابدۇق ـ سەرەمجانلارنى كۇمپەيكۇم قىلغىلى تۇرۇپتۇ.

ـــ ھەي، پوق ساقال! قىزىڭنى ياخشىلىقچە ماڭا خوتۇنلۇققا بەرسەڭ، ھېچقايسىڭغا چېقىلمايمەن، ئەگەرچەندە ياق دەيدىكەنسەن، ھەممىڭنىڭ جېنىنى ئالمەن، ـــ دەپ تىللاۋاتاتتى ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى بىر دارازا.

لى كۇي تالادىن كىرىۋېتىپ، بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ قالدى ـ دە، يۇرىكى خۇددى ئوتتا ئۆرتىنىپ، ئاغزىدىن ئوت يانغاندەك بولۇپ كەتتى.

ـــ ھۇ بەتبەخت، نېمىشقا خەقنىڭ قىزىنى بۇلايسەن؟ ـــ دېدى دوق قىلىپ لى كۇي.

ـــ بىز ئالساق، ئۇنىڭ قىزىنى ئاپتۇق، سېنىڭ نېمە

كارىڭ ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى تۇرغان بىر توپ كىشى.

لى كۇي دەرغەزەپ بىلەن ئايپالتىسىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ، نېرى ـ بېرىسىنى سۇرۇشتۇرۇپ ئولتۇرمايلا، بىر پالتىدا ئىككى ـ ئۈچنى يىقىتىۋىدى، ھېلىقى بىرقانچىسى قېچىشقا تەمشەلدى، لى كۇي تاپ باستۇرۇپ بېرىپ، ئالتە ـ يەتتە پالتا ئۇرۇپلا ئۇلارنىمۇ ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلىپ ياتقۇزۇۋەتتى. پەقەت بىرسىلا تالاغا قېچىپ چىقىپ كەتتى. لى كۇي ئىچكىرىگە دەۋرەپ كىرىپ قارىۋىدى، قوش قاناتلىق ئىشىكنىڭ ھىم يېپىلىپ تۇرغانلىقى كۆزىگە چېلىقتى. لى كۇي بىر تېپىك بىلەن ئىشىكنى ئېچىۋەتتى. قارىسا چاچلىرى ئاقارغان بىر بوۋاي بىلەن بىر موماي ھۆڭ ـ ھۆڭ يىغلاپ تۇرۇپتۇ. لى كۇينىڭ دەۋرەپ كىرىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ ئۇلار: «چاتاق بولدى، باستۇرۇپ كىرىپ قالدى» دەپ ۋارقىراپ سالدى.

ـــ مەن ناھەق ئىشنى كۆرسەم چىداپ تۇرالمايمەن. ساياقلىق بىر توپ بەتبەختلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆلتۇرۇپ تاشلىدىم. سىلى چىقىپ قاراپ باقسىلا، ـــ دېدى لى كۇي.

ھېلىقى بوۋاي غال ـ غال تىترىگەن پېتى چىقىپ بىر قاراپ، «قانخورلارنى يوقىتىپلايۇ، مېنى دەۋاغا تىقىپ قويۇپتىلا» دەپ لى كۇيغا ئېسىلىۋالدى.

ـــ ھەي قېرى، قارىۋاي ئاكاڭنى بىلەمسەن، لياڭشەن كۆلىدىكى قارا قۇيۇن لى كۇي دېگەن مەن بولىمەن، بۇگۈنكى كۈنلەردە ئاغام سۇڭ دانىش بىلەن يارلىق ئېلىپ تېيەن خۇنىڭ ئەدىپىنى بېرىشكە كېلىۋاتىمىز. ئۇلار ھازىر شەھەردە مەي ـ شاراب ئىچىپ، بەزمە ـ ئىشرەتلەر قىلىشىۋاتىدۇ. مەن ئىچىم پۇشۇپ، سەيلە ـ سايادەتلەر قىلىپ كېلەي دەپ چىقىۋىدىم، ھېلىغۇ ئاشۇ بىرنەچچە بەتبەخت ئىكەن، كۈرمىڭنىڭ جېنىنى ئالساممۇ مېنى نېمە قىلالايتتى، ـــ دېدى لى كۇي كۈلۈپ تۇرۇپ.

ـــ ئۇنداق بولسا بەلەن گەپقۇ، سەردار، قېنى ئىچكىرىگە مەرھەمەت قىلغايلا، ـــ دېدى ھېلىقى بوۋاي كۆز يېشىنى ئېرتىپ.

لى كۇي ئۆيىنىڭ ئىچىگە كىردى. قارىسا، شىرەگە نازۇنېمەتلەر، مەي ـ شارابلار قويۇلۇپ كېتىپتۇ. بوۋاي لى كۇينى قولتۇقىدىن تۇتۇپ تۆرگە چىقاردى ـ دە، لىپمۇلىپ بىر تاۋاق مەينى قۇيۇپ:

ـــ سەردارنىڭ شاپائىتى بىلەن قىزىم بالا ـ قازادىن ئامان قالدى. قېنى مۇنۇ قەدەھتىكى شارابنى كۆتۈرگەيلا، ـــ دېدى قوش قوللاپ تۇتۇپ تۇرۇپ.

لى كۇي قولىغا ئېلىپلا كۆتۈرۇۋەتتى. بوۋاي يەنە تۇتتى. ئارقا ـ ئارقىدىن تۆت ـ بەش قاچا مەينى كۆتۈرۇۋەتكەندىن كېيىن بايىقى يىغلاپ تۇرغان موماي بىر قىزنى يېتىلەپ كەلدى ـ دە، قولىنى قوۋۇشتۇرۇپ تۇرۇپ ئامانلىق تىلىدى.

ـــ سەردار، ئۆزلىرى سۇڭ تۇرشاۋۇلنىڭ قول ئاستىدا ئىشلەيدىغان قالتىس كىشى ئىكەنلا، ئەگەر سەت كۆرمەسلە، مەن بۇ قىزىمنى ھەزرەتلىرىگە تۇتتۇم، ـــ دېدى ھېلىقى موماي.

لى كۇي بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ ھۇ پاسكىنا قېرى دەللە ! مەن سېنىڭ قىزىڭنى دەپ بۇ بەتبەختىلەرنى ئۆلتۈرگەنمىدىم؟ ئاغزىڭنى يۇم ! كەلسە ـ كەلمەس جۆيلۇمە ! ـــ دېدى ـ دە، بىر تېپىپلا شىرەنى ئۆرۈپ تاشلاپ، ئىشىكتىن چاچراپ چىقىشىغا، ئۇياقتىن قولىغا كۆتمەك قىلىچ ئالغان بىر تەمبەل يىگىت تۆت ـ بەش سەكرەپلا لى كۇينىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ـــ ھۇ سېنى، قارا ئوغرى، توختا، نەگە باراتتىڭ، بايانىن نېمىشقا مېنىڭ بىرقانچە بۇرادەرلىرىمنى ئۆلتۈرۈۋېتىسەن؟ بىز ئۇنىڭ قىزىنى ئالماقچى بولساق ساڭا نېمە دەز كەتتى؟ ـــ دەپ

دېۋەيلەپ كەلدى.

لى كۇي دەرغەزەپكە كېلىپ ئايپالتىسىنى كۆتۈرگەن پېتى ئالدىغا يۈگۈردى. ئىككىسى يېگىرمە نەچچە قەپەس ئېلىشتى. ھېلىقى يېگىت تەڭ كېلەلمەي، پالتىدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ كۆتمەك قىلىچىنى سۆرىگەن پېتى بەدەر قاچتى. لى كۇي تاپان باستۇرۇپ قوغلاپ كەلدى. بىر ئورمانلىقتىن ئۆتۈۋىدى، تۈيۇقسىزدىنلا نۇرغۇنلىغان قەسىرلەرنى كۆردى. ھېلىقى يېگىت ئوردا ئالدىغا كەلگەندە كۆتمەك قىلىچىنى چۆرۈپ تاشلاپ، توپقا قېتىلىۋالدى ـ دە، كۆزدىن غايىب بولدى.

ـــ لى كۇي، بىھۆرمەتلىك قىلما ! ئۇنى ئوردىغا كىرگۈزۈۋېتىڭلار، كېلىپ كۆرۈشسۇن، ـــ دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى ئوردىدىن.

«بۇ ئەدەپ ـ ئەردەم قەسىرىغۇ؟ ئۇلۇشكۇن سۇڭ ئاغام بىلەن بۇ يەردە خان ھەزرەتلىرىنىڭ مۇبارەك يۈز ـ جامالىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولغانىدۇق. بۇ پادىشاھى ئالەمنىڭ تۇرىدىغان جايى» دەپ لى كۇي دەررۇ ئېسىگە كەلتۈردى.

ـــ لى كۇي، تېزدىن باش قوي ! ـــ دېگەن ئاۋاز كەلدى قەسىردىن يەنە.

لى كۇي پالتىسىنى يىغىشتۇرۇپ ئالدىغا كېلىپ قارىۋىدى، كۆردىكى، پادىشاھى ئالەم يىراقتا ـــ قەسىر ئولتۇرۇپتۇ. نۇرغۇن بەگ ـ سىپاھلار قەسىر ئالدىدا رەت ـ رەت تىزىلىپ تۇرۇپتۇ. لى كۇي پادىشاھى ئالەمگە قاراپ راۋرۇس ئۇچ قېتىم تەزىم قىلدى. كۆڭلىدە: «ئاپلا، تەزىمنىڭ بىرى كەم بولۇپ قالدى!» دەپ ئويلىدى.

ـــ ئابايا سەن نېمىشقا شۇنچىۋالا ئادەمنى ئۆلتۈردۇڭ؟ ـــ دەپ سورىدى تەكرىقۇت.

ـــ بۇ خۇمسىلار قىزغا زورلۇق قىلىۋېتىپتىكەن، خىزمەتكارلىرىنىڭ غەزىپى ئۆرلەپ ئۆلتۈرۈپ تاشلىدىم.

ـــ لى كۇي ناھەق ئىشلارنى كۆرگەندە چىداپ تۇرالمىدى، كاززاپ، نائەھلىلەرنى يوقاتتى. باتۇرلۇقى ماختاشقا ئەرزيدۇ. مەن گۇناھسىزدىن كەچتىم. سېنى دۇئان سەردارلىقىغا تەينىلىدىم.

«ئەزەلدىن پادىشاھى ئالەم مۇشۇنداق ئاقىل ئىكەنغۇ!» دېدى لى كۇي ئىچىدە كۆپ خۇرسەن بولۇپ. ئۇ ئارقا ـ ئارقىدىن ئون نەچچە رەت باش ئۇرۇپ بولۇپ ئورنىدىن قوپۇپ، قەسىرنىڭ ئاستىدا تۇردى.

بىر پەستىن كېيىن كۆردىكى، سەي جىڭ، تۇڭ گۇەن، يىڭ جيەن ۋە گاۋ چيۇلار بىرلىكتە تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ:

ـــ سۇڭ جيىڭ تيەن خۇ ئۇستىگە لەشكەر تارتىپ بارغان بولسىمۇ، ئورنىدا تۇرۇۋېلىپ، ئىلگىرىلىمەيۋاتىدۇ. كۇنبويى مەي ـ شاراب ئىچىپ، ئەيش ـ ئىشرەت قىلىۋاتىدۇ. پادىشاھى ئالەم، ئۇلارنى گۇناھقا تارتسا، ـــ دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان لى كۇينىڭ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۆرلىدى ـ دە، ئۆزىنى باسالماي، قوش ئايپالتىسىنى كۆتۇرگىنىچە دېۋەيلەپ بېرىپ، ھەربىرىنى بىر پالتا بىلەن چېپىپ تاشلىدى ۋە:

ـــ پادىشاھى ئالەم، بۇ كاززاپ ۋەزىرلەرنىڭ سۆزىنى ئاڭلىمىغايلا، ئاغام سۇڭ جيىڭ ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇچ شەھەرنى ئالدى. ھازىر گەيجۇ ئايمىقىدا تۇرۇۋاتىدۇ، لەشكەر تارتماقچى. بۇ ئۆسەك سۆزلەر بىلەن خەقنى ئانىي تاپسا بولامدۇ؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ئەلەمدار ـ قەلەمدارلار تۆت ۋەزىرنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ھەممىسى كېلىپ لى كۇينى تۇتماقچى بولدى.

ـــ قايسىڭ كېلىشىدىكەنسەن، ئاشۇ تۆتىدەك كۇن كۆرسىتىمەن، ـــ دېدى لى كۇي ئايپالتىسىنى شىلتىپ تۇرۇپ.

ھېچكىم قول تەگكۈزەلمەي قالدى.

ـــ ئەجەب ياخشى بولدى، ئەجەب ياخشى بولدى. بۇ تۆت

كاززاپ ۋەزىرنى بۇگۈن ئەجەبمۇ ياخشى جايلىۋەتتىم. ئەمدى بېرىپ سۇڭ ئاغامنى خەۋەرلەندۇرەي، ــ دەپ قاقاقلاپ كۈلدى ــ دە، ئالچاڭلاپ ئوردىدىن چىقىپ كەتتى. شۇنداق قارىۋىدى، ئالدىدا يەنە بىر تاغ تۇرۇپتۇ. قارىسا ئاباياڭ ئۇچراتقان دەرۋىشنىڭ تۇرالغۇسى ئىكەن. ھېلىقى دەرۋىش تاغنىڭ باغرىدا تۇرۇپتىكەن، ئۇ:

ــ سەردار، سەيلە ــ سایاھەتلىرى كۆڭۈلدىكىدەك بولدىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئاغا، سىزگە ئېيتاي، بایاتىن توت كاززاپ ۋەزىرنى ئۆلتۈرۈۋەتتىم.

ــ شۇنداقمۇ تېخى، مەن ئەسلىدە فېنياڭ بىلەن چېنجۇنىڭ ئارىلىقىدا يۈرگەنىدىم. يېقىنقى كۈنلەردىلا بۇ يەرگە سەيلە ــ قىلىپ ئۆتۈپ، سەردارلارنىڭ سادىق ــ مەردلىكىدىن خەۋەر تاپتىم. مېنىڭ سەردارغا دەپ قويماقچى بولغان ناھايىتى زۆرۈر گېپىم بار. سۇڭ تۇرشاۋۇل تېمەن خۇنى جازالماق بولۇپ لەشكەر تارتىپ كەلدى. مېنىڭدە تېمەن خۇنى تۇتقۇن قىلغىلى بولمىدىغان ئىككى كەلىمە ھېكمەتلىك سۆز بار. سەردار، ئەسلىدە چىڭ ساقلاپ، سۇڭ تۇرشاۋۇلغا يەتكۈزۈپ قويغايلا، ــ دېدى ــ دە، لى كۇيغا: «مەگەركىم تېمەن خۇ جەمەتىنى قۇرۇتاي دېسەڭ، ئوقۇڭ ئۆتكۇر بولغاي» دەپ بەردى. ئۇنى ئارقا ــ ئارقىدىن بەش ــ ئالتە مەرتىم قايتىلىدى. لى كۇي ئۇنىڭ گېپىنىڭ يوللۇق ئىكەنلىكىنى بىلىپ، بۇ ئىككى كەلىمە سۆزنى تەكرارلىدى. ھېلىقى دەرۋىش ئورمانلىقنى كۆرسىتىپ: «ئورمانلىقتا بىر موماي ئولتۇرىدۇ» دېدى. لى كۇي شۇنداق ئۆرۈلۈپ قارىشى بىلەن ھېلىقى دەرۋىش غايىب بولدى. «نېمانچە تېز غايىب بولۇپ كەتتىكىنە، ئورمانلىققا كىرىپ باقايچۇ، زادى كىمكىن» دەپ ئويلىدى لى كۇي.

ئورمانلىق ئىچىگە كىرىۋىدى، راستلا بىر موماي ئولتۇرۇپتۇ.

يېقىن كېلىپ قارىسا، تۆمۈر كالىنىڭ ئاپىسى ئىكەن. ئۇ كۆزلىرىنى چىڭ يۇمغان پېتى قورام تاشنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپتۇدەك. لى كۇي ئالدىغا ئۆتۈپ قۇچاقلىغان پېتى:

— ئاپا ! سىز نەدە رىيازەت چېكىپ يۈردىڭىز؟ تۆمۈر كالا تېخى سىزنى يولۇاس يېپ كەتكەن چېغى دەپتىمەن، بۇ يەردە ئولتۇرۇپتىكەنسىز ـ دە ! — دېدى.

— ئوغلۇم، مېنى يولۇاس يېمىگەنىدى.

— تۆمۈر كالا بۈگۈنكى كۈنلەردە ئەل بولۇپ، مەنسەپ تۈتتۈم. سۇڭ ئاغام لەشكەرلىرى بىلەن شەھەردە تۇرۇۋاتىدۇ. مەن تۆمۈر كالا سىزنى يۇدۇپ شەھەرگە ئەكىرىپ كېتەي، — دېدى لى كۇي يىغلاپ تۇرۇپ.

شۇ ئەسنادا قاراس ـ قۇرۇس قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ، دەرەخلىكتىن بىر چىپار ئارسلان سەكرەپ چىقتى ـ دە، بىر سەكرەپ قۇيرۇقىنى شىپاڭلىتىپ ئۇدۇل ئېتىلىپ كەلدى. ئالدىراشچىلىقتا لى كۇي ئايپالتىسىنى كۆتۈرۈپ ئارسلاننى بىر چېپىۋىدى، بەك كۆچەپ سالغانلىقتىن، قوش ئايپالتىسى بوشقا كېتىپ، ئالدىغا مۇدۇرۇلۇپ كەتتى ـ دە، بوستانلىقتىكى ئىپار يېغىن شىپاڭىدىكى مەي ـ شاراب شىرەسىگە يىقىلدى.

سۇڭ جياڭ بۇرادەرلىرى بىلەن ئۆتكەن ـ كەچكەن ئىشلار ھەققىدە قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كەتكەنىدى. دەسلەپتە لى كۇينىڭ شىرەگە يۆلىنىپ مۈگدەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، كارى بولمىدى. كېيىن قاراس ـ قۇرۇس قىلغان ئاۋازنى ئاڭلاپ قارىسا، لى كۇي ئۇيقۇلۇقتا شىرەگە بىر ئۇرۇپلا تەخسە ـ پەخسە دېگەننى ئۆرۈپ تاشلاپ، يەڭلىرىنى سەينىڭ سۈيى بىلەن بۇلغۇۋېتىپتۇ. ئاغزىدا: «ئاپا، ئارسلان قېچىپ كەتتى !» دەۋېتىپتۇ. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ قارىسا، شام ئەتراپىنى يورۇتۇۋەتكەن، بۇرادەرلەر چۆرىدىشىپ ئولتۇرۇپ، يەنىلا مەي ـ شاراب ئىچىشىپ ئولتۇرۇپتۇ.

— ئوھ، چوشۇم ئىكەنغۇ، ئەجەب جايلىدىم، — دېدى لى كۇي.

— قانداق چوش ئىكەن ئۇ؟ مۇنداق مەمنۇن بولۇپ كەتكۈدەك! — دەپ سوربدى كۆپچىلىك كۇلۇپ تۇرۇپ.

— ئاۋۋال چوشۇمدە ئاپامنى كۆرۈپتىمەن، ئۆلمەپتىكەن، پاراڭلىشىۋاتاتتۇق. يولۋاس كېلىپ قېلىپ پارىڭمىزنى ئۇزۇۋەتتى، — دېدى لى كۇي.

ھەممەيلەن بىر خورسىنىپ قويدى. لى كۇي يەنە زىناخورلارنى ئۆلتۈرۈپ تاشلاپ، شىرەلەرنى ئۆرۈپ تاشلاپتىمەن، دېگەندە، بىر تەرەپتە قۇلاق سېلىپ تۇرغان لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ، شى شيۇلار چاۋاك چېلىپ تۇرۇپ: «تازا جايلاپسەن!» دېيىشتى.

— بۇنىڭدىنمۇ قالتىسى بار تېخى! — دېدى لى كۇي كۇلۇپ تۇرۇپ.

سەي جىڭ، تۇڭ گۇەن، يىڭ جيەن، گاۋ چيۇ بولۇپ تۆت كاززاپ ۋەزىرنى ئۆلتۈرۈپتىمەن دېگەندە، ھەممەيلەن:

— ئەجەب جايلاپسىز! ئەجەب جايلاپسىز! شۇنداق بولغان بولسا، قالتىس چوش بوپتۇ، — دېيىشتى چاۋاك چېلىشىپ.

— ئىنىلىرىم، بولدى قىلىڭلار، بۇ چۈشتىكى ئىشلار، كارايىتى چاغلىق، — دېدى سۇڭ جياڭ.

لى كۇي تازا قىزىپ سۆزلەپ كېلىپ، مۇشتىنى تۇگۇپ، يەڭلىرىنى شىمايلاپ تۇرۇپ:

— نېمىگە كارايىتى چاغلىق ئىكەن؟ ھەقىقەتەنمۇ ئۆمرۇمدە مۇنداق كۆڭۈللۈك ئىش بولمىغان، يەنە مۇنداق بىر غەلىتە ئىش بار. چۈشۈمدە بىر دەرۋىش ماڭا: «مەگەركىم تېيەن خۇنىڭ جەمەتىنى قۇرۇتاي دېسەڭ، ئوقۇڭ ئۆتكۈر بولغاي» دېگەن گەپنى قىلدى، ئۇ: «بۇ — تېيەن خۇنى تۇتۇشتا ھېكمەتلىك سۆز، ئەسلىدە چىڭ ساقلاپ، سۇڭ تۇرشاۋۇلغا يەتكۈزۈپ قويغايلا» دەۋاتقۇدەك، — دېدى.

سۇك جياك بىلەن ۋۇ يۇك بۇنىڭغا تەبىر ئېيتالمىدى. ئەن داۋچۇەن «ئۆتكۇر ئوق» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ، بىرنەرسە دېيىشكە ئۇمتۇلۇۋۇندى، جاك چىك كۆزى بىلەن ئىشارەت قىلىپ قويدى. ئەن داۋچۇەن كۇلۇمسىرەپ زۇۋان سۇرمىدى.

ـــ بۇ چۇش غەلىتىرەك تۇرىدۇ. قار توختىغاندىن كېيىن لەشكەر تارتساق بولىدۇ، ـــ دېدى ۋۇ يۇك.

كۆپچىلىك مەي ـ شارابلار ئىچىشتىن توختاپ، ئارام ئېلىشقا قايتىشتى. كېچىچە ھېچ گەپ بولۇنمىدى.

ئەتىسى قار توختىدى. سۇك جياك بارگاھقا چىقىپ، لۇ جۇنيى، ۋۇ يۇك خەلىپەت بىلەن لەشكەرلىرىنى كۇنچىقىش ۋە كۇنپېتىش تەرەپتىن تېگىش قىلىدىغان ئىككى تارامغا بۆلۈش مەسلىھەتىگە كەلدى: كۇنچىقىش تەرەپتىن تېگىش قىلىدىغان بىر تارام چۆگۇن چاقسىدىن ئۆتۇپ، جاۋدېنى ئېلىپ، لۇ چىك، يۇشې ئارقىلىق ئۇدۇل قاراقچىلار ئۇۋۇسىغا بارغاندىن كېيىن، ئاندىن داگۇدىن لىنشىيەن ناھىيەسىگە كېلىپ، لەشكەرلەر بىلەن ئۇچرىشىپ، قاراقچىلارنى يوقىتىدىغان بولدى؛ كۇنپېتىش تەرەپتىن ماڭغان تارام جىننىڭنى ئالغاندىن كېيىن خوشەندىن چىقىپ، فېنيانىڭنى ئالىدىغان، جېبېشيۇ، پىڭيانۇ، چىشيەن ناھىيەلىرىدىن ئۆتۇپ، ئۇدۇل ۋېيشېڭنىك كۇنپېتىش يۇقىرى تەرىپىگە كېلىپ، لىنشىيەن ناھىيەسىدە لەشكەرلەر بىلەن قوشۇلغاندىن كېيىن ۋېيشېڭنى ئالىدىغان، تيەن خۇنى تۇتىدىغان بولدى. ئىككى تارام قوشۇننىك سەردارلىرى تۆۋەندىكىچە بۆلۇندى:

باش تۇرشاۋۇل سۇك جياك ئوك قول، سول قول سەركەردىلەردىن قىرىق يەتتىسىنى ئېلىپ ماڭدۇ:

مۇشاۋىر ۋۇ يۇك، لىن چۇك، سو چاۋ، شۇ نىك، سۇن لى، جاك چىك، دەي زۇك، جۇ تۇك، فەن رۇي، لى كۇي، لۇ جىشېن، ۋۇ سۇك، باۋ شۇ، شياك چۇك، لى گۇن، شەن تىڭگۇي، ۋېي

دىگگو، ما لىن، يەن شۇن، شيې جېن، شيې باۋ، سۇك چىك، ۋاك يىك، خۇ سەننياك، سۇن شىن، گۇ يەگگە، لىك جېن، تاك لۇك، لى يۇن، لىۇ تاك، يەن چىك، مېك كاك، ۋاك دىگلىۇ، سەي فۇ، سەي چىك، جۇ گۇي، پېي شۇەن، شياۋ راك، جياك جىك، لې خې، جىن داجيەن، ئەن داۋچۇەن، يۇ باۋسى، خۇاك فۇدۇەن، خۇ جيەن، دۇەن جىگجۇ، شى چيەن، خېبېيدا ئەل بولغان سەردار گېك گۇك.

ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى ئوك قول، سول قول سەركەردىلەردىن قىرىقنى ئېلىپ ماگدۇ:

مۇشاۋىر جۇ ۋۇ، چىن مىك، ياك جى، خۇاك شىن، ئوۋ پېك، دېك فېي، لېي خېك، گو شېك، شۇەن زەن، خاۋ سۋېن، خەن تاۋ، پىك چى، مۇ چۇن، جياۋ تىك، جېك تيەنشۇ، ياك شيۇك، شى شيۇ، زۇ يۇەن، زۇ رۇن، جاك چىك، سۇن چوكان، لى لى، چېن دا، ياك چۇن، لى جۇك، كۇك مىك، كۇك لياك، ياك لىن، جۇ تۇك، شى يۇك، دۇ چيەن، سۇك ۋەن، دىك دېسۇن، گۇك ۋاك، تاۋ زۇگۋاك، گاۋ جېك، شۇ يۇك، جۇ فۇ، بەي شېك، لۇ فاك.

سۇك جياك ئەۋەتىلىدىغانلارنى بېكىتىپ بولغاندىن كېيىن يەنە لۇ جۇنيى بىلەن كېگىشىپ:

— بۇگۇندىن ئېتىبارەن قوشۇننى بۆلۈپ، كۇنچىقىش ـ كۇنپېتىش تارامى بويىچە جازا يۇرۇشگە ئۆتىمىز. ئەزىز ئىنىم قايسى تەرەپتىن يول ئالىدىكىن؟ — دەپ سورىدى.

— لەشكەر يۆتكەپ، سەردارلارنى ئەۋەتىشكە ئاغىمىزنىك قاتتىق بۇيرۇقىغا ئىتائەت قىلىمەن. تاللاشقا نېمە ھەددىم؟ — دېدى لۇجۇنيى.

— گەرچە مۇشۇنداق بولسىمۇ، پېشانىمىزگە پۈتۈلگىنىنى كۆرەرمىز. ئىككى قوشۇننى ئايرىپ، سانىنى بېكىتىپ چىقايلى، ئاندىن چەك پۈتۈپ تارتىشايلى، — دېدى سۇك جياك.

شۇ جاينىك ئۆزىدە پېي شۇەن كۇنچىقىش ـ كۇنپېتىش دېگەن

ئىككى چەكنى پۈتۈپ چىقتى. سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيەلەر كۆجە كۆيدۇرۇپ، ئىسرىق سېلىپ، تىلاۋەت قىلىشتى. ئاندىن سۇڭ جياڭ قولىغا بىر چەك ئالدى. سۇڭ جياڭ بۇ چەكنى ئالغانلىقى ئۈچۈن، ئۇچ قوشۇنغا نەچچىلىگەن باھادىر ـ قەھرىلىك سەردار قوشۇلغۇسى، ئەجدىھا تېغى يېنىدا ئاجايىپ ـ غارايىپ كارامەت ياراتقۇسى، سۇڭ جياڭنىڭ زادى قايسى تەرەپنىڭ چېكىنى ئالغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

توقسان تۆتىنچى باب

گۈەن شېڭنىڭ ئۈچ سەردارنى مەردلىك يولىدا ئەل قىلغانلىقى لى كۈينىڭ قارامىلىق قىلىپ، لەشكەرلەرنى تۈتقۇن قىلۈەتكەنلىكى

ئەلقىسسە، سۈڭ جياڭ گەيجۇ ئايمىقىدا ئىككى تارام لەشكەرنىڭ سانىنى بېكىتىپ چەك تارتىشتى. لۈ جۈنيى بىلەن كۈجە كۆيدۈرۈپ تىلاۋەت قىلىشتى. سۈڭ جياڭ قولىغا بىر چەكنى ئېلىپ قارىۋىدى، كۈنچىقىش چېكى ئىكەن. لۈ جۈنيىگە كۈنىپېتىش چېكى چىقتى. ئۈلار قار توختىغاندىن كېيىن سەپەرگە ئاتلانماقچى بولۈشتى. خۈا رۈڭ، دۈڭ پىڭ، شى ئېن، دۈ شىڭلار ئىككى تۈمەن لەشكەر بىلەن گەيجۈنى ساقلاپ تۈرىدىغان بولدى. شۇ ئاينىڭ ئالتىنچى كۈنى خاسىيەتلىك كۈن بولۈپ، سۈڭ جياڭ، لۈ جۈنيىلەر لەشكەرلىرىنى باشلاپ سەپەرگە ئاتلىناي دەپ تۇرۇۋىدى، «گەيجۇ ئايمىقىغا تەۋە ياڭچېڭ، چىنشۇي ناھىيەلىرىدىكى لەشكەر ۋە پۇقرالار تېەن خۇنىڭ كەينى ـ كەينىدىن قىلغان زىيانكەشلىكىگە چىدىماي، ئىلاجسىز ئىتائەت قىپتۇ، تەڭرى لەشكەرلىرىنىڭ بۇگۈن كېلىدىغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، ياڭچېڭ ناھىيەسىنى ساقلاۋاتقان سەردار كۇ فۇ بىلەن چىنشۇي ناھىيەسىنى ساقلاۋاتقان سەردار چېن كەينى تۈتۇپ چەمبەرچاس باغلاپ، ئالدىغا سېلىپ ئەكېلىۋاتىدۇ. ئىككى ناھىيەدىكى يۇرت چوڭلىرى پۇقرالارنى باشلاپ، نازۇنېمەتلەرنى كۆتۈرۈشۈپ، شەھەرنى تەقدىم ئەتمەك بولۇپ ئالدىلىرىغا كەلمەكچى بوپتۇ» دېگەن خەۋەر كەلدى. بۇنى ئاڭلىغان سۈڭ

تۇرشاۋۇل بەكمۇ خۇرسەن بولدى ـ دە، ئىككى ناھىيەدىن كەلگەن لەشكەر ـ پۇقرالارنى چوڭ ئىنئاملار بىلەن تارتۇقلىدى. جاكار چىقارغۇزۇپ ئەلنى ئەمىن تاپقۇزدى. سۇڭ تۇرشاۋۇل كۇ فۇ، چىن كەيلەرنىڭ تەڭرى لەشكەرلىرىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ، تېزلىك بىلەن ئەل بولمىغانلىقى سەۋەبىدىن كاللىسىنى ئېلىپ، تۇغ ـ ئەلەم يولىدا نەزىر ـ نۇزرەت قىلىپ، قاراقچىلارغا تەنبىھ قىلدى. شۇ كۈنى ئىككى تارام لەشكەر يۇقىرىقى قوۋۇقتىن چىقىپ كەتتى. خۇا رۇڭلار مەي ـ شارابلار بىلەن ئۇزىتىپ قويدى. سۇڭ جياڭ قولىغا قەدەھ ئېلىپ تۇرۇپ خۇا رۇڭغا:

ـــ قاراقچىلار قوشۇنى قەدىردان ئىنىمىزنىڭ ھەيۋىتىدىن ئۇركۈيدۇ، سىز ئۇشبۇ شەھەرنىڭ پاسىبانى بولۇشقا مۇناسىپ، ھازىر بۇ شەھەرنىڭ يۇقىرى تەرىپىدە يەنە ياۋ بار. قاراقچى قوشۇنلار تېخى تۇگىتىلمىدى، ئىلاج قىلىپ قاراقچى قوشۇنلارغا تۇيۇقسىز زەربە بېرىپ، ئۇلارنىڭ ھەيۋىسىنى سۇندۇرۇش كېرەك، شۇنداق قىلغاندىلا قاراقچىلارنى تۆۋەنگە كۆز تىكىشكە پېتىنالمايدىغان قىلىۋەتكىلى بولىدۇ، ـــ دېدى.

خۇا رۇڭلار پەرمانبەردار ئىكەنلىكىنى بىلدۇرۇشتى.

ـــ بۇگۈن، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ قولىغا يەنە قەدەھ ئېلىپ لۇ جۇنيىگە قاراپ، ـــ لەشكەر تارتىپ مېڭىشىمىزغا ياڭچىڭ، چىنشۇي ناھىيەلىرى قولىمىزغا ئۆتتى. بۇ بىر خۇشاللىق، بۇ ئىككى جاي تىنچىتىلدى. قەدىرلىك ئىنىم، جىنىڭغا بىمالال بارسىلا بولىدۇ. چوڭ ئەجىر ـ خىزمەت كۆرسىتىپ، قاراقچىلار ئاتامانى تىەن خۇنى تىرىك قولىغا چۈشۈرۈپ، ئوردىغا مەلۇم قىلغايسىز، پادىشاھى ئالەم دۆلىتىدىن تەڭ بەھرىمەن بولغايمىز.

ـــ ئاغىمىزنىڭ قۇدرىتىنىڭ شاپائىتى بىلەن ئىككى ئورۇن ھېچبىر جەڭ بولماستىن بىزگە بويسۇندى. قاتتىق ئەمر ـ پەرمان ئالدىدا ئۆز كۈچۈمنى قوشماسلىققا ھەددىمۇ ! ـــ دېدى لۇ جۇنيى.

سۇڭ جياڭ ئالدىنقى كۇنى شۇ گۈەنجۇڭ سىزغان خەرىتىنى شىياۋ راڭغا شۇ بويىچە سىزدۇرۇپ لۇ جۇنيىگە بېرىشنى تاپشۇردى. شۇ جاينىڭ ئۆزىدە باش تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭ قوشۇنلارنى ئۇچ يولغا بۆلدى: لىن چۇڭ، سو چاۋ، شۇ نىڭ، جاڭ چىڭلار بىر تۇمەن لەشكەرنى ئېلىپ تۇرشاۋۇل قوشۇن بولىدىغان بولدى؛ سۇن لى، جۇ تۇڭ، يەن شۇن، ما لىن، شەن تىڭگۇي، ۋۇبي دىڭگو، تاڭ لۇڭ، لى يۇنلەر بىر تۇمەن لەشكەرنى ئېلىپ ھىماتچى قوشۇن بولۇپ ماڭىدىغان بولدى؛ سۇڭ جياڭ ۋۇ يۇڭ بىلەن بىللە قالغان سەركەردىلەرنى ئېلىپ ئۇچ تۇمەن لەشكەر بىلەن بارگاھ قوشۇن بولۇپ ماڭىدىغان بولدى. ئۇچ يولغا بۆلۈنگەن بۇ قوشۇندىكى بەش تۇمەن ئادەم كۇنچىقىش يۇقىرى تەرەپ بىلەن يۇرۇش قىلىدىغان بولدى. ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى سۇڭ جياڭ، خۇا رۇڭلار بىلەن خەيرلەشكەندىن كېيىن قىرىق سەردار، بەش تۇمەن لەشكەر ئېلىپ كۇنپېتىش يۇقىرى تەرەپ بىلەن يۇرۇش قىلىدىغان بولدى.

خۇا رۇڭ، دۇڭ پىڭ، شى ئېن، دۇ شىڭلار سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيىلەرنى ئۇزىتىپ قويغاندىن كېيىن شەھەرگە قايتىپ كىرىپ كەتتى. خۇا رۇڭ شەھەرنىڭ يۇقىرىقى تەرىپىگە بەش چاقىرىم كېلىدىغان ئورۇنغا ئىككى قوش تىكتۇردى، ياۋنى توسۇش ئۇچۇن شى ئېن، دۇ شىڭلار بەش مىڭدىن لەشكەر ئېلىپ يارىلىق ئوقياچىلار ۋە تۇرلۇك قوراللار بىلەن شۇ ئىككى قوشقا ئورۇنلاشتى؛ كۇنچىقىش بىلەن كۇنپېتىش ئىككى يولغا مۆكتۇرمە چېرىكلەر ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئۇلار تەخ بولۇپ تۇردى. گاۋپىڭ ناھىيەسىنى شى جىن، مۇ خۇڭ، لىڭچۇەن ناھىيەسىنى لى يىڭ، چەي جىن، ۋېيجۇ ئايمىقىنى گۇڭسۇن شېڭ، گۇەن شېڭ، خۇ يەنجولار قوغداپ تۇردى.

سۇڭ تۇرشاۋۇلنىڭ ئۇچ يولغا بۆلۈنگەن قوشۇنى گەيجۇ ئايمىقىدىن چىقىپ ئوتتۇز چاقىرىمدىن كۆپرەك يول ماڭىدى. سۇڭ جياڭ ئات ئۇستىدە ئولتۇرۇپ، ئالدىدا بىر تاغنىڭ

تۇرغانلىقىنى يىراقتىن گىرىمسەن كۆردى. بىرمۇنچە ۋاقىتلاردىن كېيىن تاغ ئېتىكىگە يېتىپ كەلدى. تاغ بۇ چاغدا ئاتنىڭ ئوڭ تەرىپىگە ئۆتۈپ قالغانىدى. سۇڭ جيالڭ تاغقا نەزەر سېلىپ، باشقا تاغقا ئوخشىمايدىغانلىقىنى سەزدى.

نەزم

قاتمۇقات تاغ ـ چوققىلار گويا تۇرار قاسراقسىمان،
گاھىسى رەت ـ رەت تىزىلغان تۇرنىدەك بولدى ئايان.
چوققىلارنىڭ ھاڭ تېشى گويا شەھەرنىڭ قالقىنى،
تۆت تەرىپى بۇك ـ باراقسان تال ـ دەرەخ ئاسمان بويى.

سۇڭ جيالڭ تاغنىڭ مەنزىرىسىنى تاماشا قىلىۋاتاتتى، توساتتىن لى كۇي ئالدىغا كېلىپ قولى بىلەن ئىشارەت قىلغان ھالدا:

ـــ ئاغا، ئۇشبۇ تاغنىڭ مەنزىرىسى ئۆتكەن كۈنى چۈشۈمدە كۆرگىنىمدىن ھېچقانداق پەرقى يوق ئىكەن، ـــ دېدى.

سۇڭ جيالڭ ئەل بولغان سەركەردە گېڭ گۇڭنى چاقىرغۇزۇپ كېلىپ ئۇنىڭدىن: «سىز بۇ يەردە ئۇزاقتىن بۇيان تۇرۇپ كەلگەنكەنسىز، بۇ تاغنىڭ ئوي ـ دۆڭلىرىدىن جەزمەن خەۋىرىڭىز بارغۇ دەيمەن، شۇ گۇمانجۇڭنىڭ خەرىتىسى بويىچە ئويتاغ ئايماقنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىگە جايلاشقان بولۇپ، كۆك كۆلى تېغى دەپ ئاتىلىدىكەن، شۇنداقمۇ؟» دەپ سورىدى.

ـــ چۈشۈمدە كۆرگەن ھېلىقى دەرۋىشمۇ كۆك كۆلى تېغى دېگەندەك قىلغانىدى، ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ قاپتۇ، ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ بۇ تاغ بەرھەق كۆك كۆلى تېغى، ئۇنىڭدىكى ھاڭ تاشلار خۇددى شەھەر تۇزۇلۇشىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. بۇ يەر بۇرۇنقىلار چېرىكلەرنى مۆكتۇرىدىغان جاي بولغانىكەن. يېقىنقى كۇنلەردە

بۇ يەردىكىلەر بۇ تاغدا روھ ـ ئەرۋاھلار شاپائەت قىلىشىپتۇ، كېچىلىرى ھاڭ تاشلىقىنىڭ ئارىسىدىن قىزىل نۇر چىقارىمىش دەۋاتقان، ئوتاقچىلار ھاڭ تاشلىقىنىڭ يېنىغا بارسا ئاجايىپ بىر خىل مەززىلىك پۇراق چىقارىمىش، ـــ دەپ جاۋاب بەردى گېيىڭ گۇڭ.

ـــ ئۇنداق بولسا لى كۇيىنىڭ كۆرگەن چۈشىگە باب كەپتۇ ـ دە، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ئاڭلىغاندىن كېيىن.

شۇ كۈنى لەشكەرلەر ئاتمىش چاقىرىم يول مېڭىپ قوش تىكىپ ئورۇنلاشتى. يول ئۈستىدە ھېچقانداق ۋەقە بولمىدى. بىر كۈنگە قالمايلا چۆگۈن چاقىسىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى بەش چاقىرىم كېلىدىغان جايغا كېلىپ ئورۇنلاشتى. چۆگۈن چاقىسا ئەسلىدە تاغنىڭ كۈنگەي تەرىپىدە بولۇپ، شەكلى بەئەينى چۆگۈننىڭ ئۆزى ئىدى. خەن سۇلالىسى دەۋرىدە بۇ جايغا قوۋۇق بىنا قىلىنغان بولۇپ، چۆگۈن چاقىسا دەپ ئاتىلىپ كەلگەن، تاغنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى موزاي تېغى چۆگۈن چاقىسىنىڭ ئېتىكىگە تۇتاش ئىدى. چۆگۈن چاقىسا دەل ئىككى تاغنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان بولۇپ، جاۋدې شەھىرىدىن سەكسەن چاقىرىم يىراقلىقتا ئىدى. ئۇ جاۋدې شەھىرىگە ئۆتۈشتە مۇھىم جاي ئىدى. ئۇنى تېخى خۇنىڭ قول ئاستىدىكى قەھرىلىك سەككىز سەركەردە خىللانغان ئوچ تۇمەن لەشكەر بىلەن ساقلاپ ياتاتتى. بۇ قەھرىلىك سەككىز سەركەردە تۆۋەندىكىچە:

شەن شىچى، لۇ خۇي، شى دىڭ، ۋۇ چېڭ، جۇڭ لياڭ، يۈن زۇڭۇ، ۋۇ سۇ، جۇ جىڭ.

شەن شىچى ئەسلىدە چىنجۇ ئايمىقىدىكى بىر باينىڭ ئوغلى بولۇپ، كۆچتە باشقىلارنى بېسىپ چۈشەتتى. كالتەك ـ نەيزىگە ماھىر ئىدى. ئادەم ئۆلتۈرۈپ قويغانلىقتىن، گۇناھىدىن قورقۇپ تېخى خۇغا قوشۇلغان. ئۇ ياۋغا تاقابىل تۇرۇشتا تۆھپە يارىتانلىقى ئۈچۈن قورچاق سۈركاۋۇللۇقا قويۇلغانىدى، ئۇ قىرىق جىڭ كېلىدىغان چويۈن گۈرزە تۇتاتتى، ماھارەتتە

پىشقانىدى. تىەن خۇ ئوردىدىن سۇڭ جياڭ قاتارلىقلارنى لەشكەر بىلەن ئەۋەتكەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، ئۇنى چۆگۈن چاقسىنى ساقلاۋاتقان لۇ خۇيلارغا ھەمدەم بولۇشقا خىللانغان بىر تۇمەن لەشكەر بىلەن جاۋدېغا ئەۋەتكەن، شۇ يەردىكى لەشكەر يۆتكەش ئىشلىرىنى ئەھۋالغا قاراپ بىر تەرەپ قىلىشنى، زۆرۈرىيىتى بولمىسا، مەلۇمات يوللىماسلىقنى بۇيرۇغان.

شەن شىچى چۆگۈن چاقسىغا كەلگەندىن كېيىن گەيجۇنىڭ قولدىن كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىنىڭ جەزمەن باستۇرۇپ كېلىپ چاقسىغا تېگىش قىلىدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا، ھەر كۈنى لەشكەرلىرىگە مەدەت بېرىپ، ئاتلىرىنى تازا بېقىپ، ياۋ بىلەن ئېلىشىشقا ھازىرلىق كۆرۈپ تۇرغانىدى. تۇيۇقسىزدىنلا سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى چاقسىنىڭ تۆۋەن يېنىدىن بەش يول يىراقلىققا كېلىپ قوش تىكىپ جايلىشىپتۇ، دېگەن خەۋەر كەلدى. شەن شىچى بىر تۇمەن ئاتلىق لەشكەرنى ئېيتىلاپ، شى دىڭ، جۇ جىڭ، جۇڭ لياڭلار بىلەن بىللە جابدۇنۇپ ئاتقا مىندى ـ دە، لەشكەرلەرنى ئېلىپ ياۋغا تېگىش قىلىش ئۈچۈن چاقسىدىن چىقتى. ئۇ سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىگە روبىرو سەپ تارتتى. ئىككى تەرەپ ئوق ئۇزۇشۇپ سەپراس بولۇپ تۇرۇشتى، ھەر ئىككى تەرەپتىن ناغرا ـ دۇمباق ئاۋازلىرى چىقتى. رەڭگارەڭ تۇغ ـ ئەلەملەر شامالدا جەۋلان قىلدى. يۇقىرىقى سەپنىڭ نىشان تۇغى ئاستىدا بىر سەركەردە ئاتلىق قېتىپ تۇراتتى. قارىسىڭىز، ئۇ شۇنداق جابدۇنغانكى:

بېشىغا كىيگەن قاماللىق ساۋۇتىنى چۆكۈرۈپ،
مىسلى قاسراقتەك قۇياق كىيگەن راسا قاملاشتۇرۇپ.
گۈل تىكىلگەن قىپقىزىل تاۋار تونىنىڭ ئۈستىگە،
شىر سۈرەت بەلباغ چىگىپتۇ كەھىرىۋادىن كۆز قويۇپ.
كىشنەيدۇ توختىماستىن قارا ئايغىر ئاستىدا،
ئېتىلىپ چىقتى بۇ باتۇر گاڭ ـ پولات سوقماق تۇتۇپ.

نامى شەن شىچى ئۇنىڭكى ئۆزى سۈركاۋۇل بېگى،
كەلدى چۆگۈن چاقسىغا بۇ يېڭى سەردار باستۇرۇپ.
شەن شىچى بىر نەرە تارتقاندىن كېيىن:
ـــ سازلىق قاراقچىلىرى، تەۋەيمىزگە دەخلى ـ تەرۇز قىلىشقا قانداق ئەيمىنمەي كېلىشتىڭ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.
بۇ تەرەپتىن قاپلانباش لىن چۇڭ ئېتىنى دېۋىتىپ كېلىپ:
ـــ يامانغا يانتاياق بولغان خۇمسى، تەڭرى لەشكەرلىرى كەلدى، يەنە بويۇنتاۋلىق قىلامسەن! ـــ دەپ دوق قىلدى ـ دە، ئېتىنى دېۋىتىپ چاپتۇرغان پېتى شەن شىچىغا ئېتىلدى. ئىككى سەركەردە جەڭ مەيدانىنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىغا كېلىشتى. ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرى قىيقاس ـ چۇقان كۆتۈرۈشتى، بۇ ئىككى ئاتلىق تازا تۇتۇشتى، ئۇلارنىڭ قول ـ بىلەكلىرى گىرەلىشىپ، ئاتلىرىنىڭ پۇتلىرى ئىرمىشىپ ـ چىرمىشىپ كەتتى. ئەللىك نەچچە مەرتەم ئېلىشىپمۇ بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. لىن چۇڭ ئىچىدە ئۇنىڭغا قايىل بولدى. جۇ جىڭ شەن شىچىنىڭ يېڭەلمەيۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئېتىنى دېۋىتتى ـ دە، قىلىچىنى كۆتۈرگەن پېتى ھەمدەمگە كەلدى. بۇ تەرەپتىن پەيسىز ئوق جاڭ چىڭ ئۇنىڭ ئالدىغا ئۇچقاندەك چېپىپ كەلدى. تۆت ئاتلىق سەركەردە نەيزە ئەنداز، خەنجەر ئەنداز① بولۇپ ئېلىشتى. جاڭ چىڭ جۇ جىڭ بىلەن يىگىرمە نەچچە مەرتەم ئېلىشىپ، ئاجىز كېلىپ قالغانلىقتىن، ئېتىنى قامچىلىغان پېتى قاچتى. جۇ جىڭ ئارقىدىنلا ئات سېلىپ قوغلاپ كەلدى. جاڭ چىڭ نەيزىسىنى قولتۇقىغا قىستۇرۇپ تۇرۇپ، خالتىسىدىن بىر تال تاشنى ئالدى ـ دە، كەينىگە ئۆرۈلۈپ تۇرۇپ جۇ جىڭنىڭ يۈزىنى چەنلەپ تاشنى بىر ئېتىۋىدى، «تەگ» دېگەن ئاۋاز بىلەن تەڭ جۇ جىڭنىڭ قاڭشىرىغا تېگىپ، ئۇنى ئاتتىن تىك موللاق چۈشۈردى ـ دە، چاچراپ قان ئېقىشقا باشلىدى. جاڭ چىڭ ئېتىنىڭ

① ئەنداز ـــ پارسچە سۆز بولۇپ، ئاتقۇچى، تاشلىغۇچى دېگەن مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ. بۇ يەردە نەيزىچى، خەنجەرچى سۈپىتىدە ئېلىشتى دېگەن مەنىنى بىلدۈرۈپ كەلگەن.

تىزگىنىنى تارتىپلا كەينىگە قايتىپ، نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ سانجىماق بولۇپ ئۇدۇل كەلدى. يۇقىرىقى سەپ ئىچىدىن شى دىك، جۇك لياڭلار دەرھال ئات سېلىپ تاراسلاپ چىقىپ كېلىپ، ئۆلەر ـ تىرىلمىگە قارىماي ئۇنى قۇتقۇزۇۋالدى. چاقسا ئۇستىدىكىلەر بىر سەركەردىنىڭ يېقىلغانلىقىنى كۆرۈپ، شەن شىچىنى بىرتە ـ يېرىم كېلىشمەسلىككە ئۇچراپ قالمىسۇن دەپ جاڭ چېلىپ لەشكەرلىرىنى يىغىۋالدى. سۇك جياڭمۇ جاڭ چېلىپ لەشكەرلىرىنى يىغىپ قوشقا قايتتى. ئۇ ۋۇ يۇڭغا:

ـــ بۇگۈن ئوغرىلارنىڭ سەركەردىسىدىن بىرنى ئۆرۈپ، ھەيۋىسىنى بىرئاز سۇندۇردۇق، قارىسام، تاغنىڭ ئەپتى خەتەرلىكتەك قىلىدۇ، چاقسا مەزمۇتتەك تۇرىدۇ، ئۇنى ئېلىشقا قانداق پەم ئىشلەتسەك بولاركىن؟ ـــ دەپ مەسلىھەت سالدى.

ـــ ئەتە يەنە چاقسا ئالدىغا بېرىپ جەڭگە ئۇندەيلى، ھېلىقى قاراقچى سەركەردىنى جەزمەن ئۆلتۈرسەك، قېرىنداشلىرىمىز بىراقلا كۈچەپ بۆسۈپ كىرسە، ـــ دېدى لىن چۇك.

ـــ سەركەردەم، بولماسمىكىن، سۇن ۋۇ: «يېڭەلمىسەڭ ساقلا، يېڭەلمىسەڭ تېگمىش قىل» دەپتىكەن. ياۋنى تېخى يېڭەلمىگەنكەنمىز، ئۆزىمىزنى چىك ساقلىشىمىز كېرەك. ياۋنى يېڭەلىسەك، ئاندىن ئۇنىڭغا باستۇرۇپ بېرىشقا بولىدۇ، ـــ دېدى ۋۇ يۇك.

ـــ مۇشاۋىرىمىزنىڭ سۆزى ناھايىتى ئورۇنلۇق بولدى، ـــ دېدى سۇك جياك.

ئەتىسى لىن چۇك، جاك چىكلار سۇك تۇرشاۋۇلدىن لەشكەر تارتىپ جەڭگە ئۇندەشكە ئىجازەت سورىدى.

ـــ ئۇلارنى يەڭگەندىمۇ، يېنىكلىك بىلەن چاقسىغا چېقىلىشقا بولمايدۇ، ـــ دېدى سۇك جياك ۋە شۇ نىك، سو چاۋلارنى لەشكەر تارتىپ بېرىپ ھەمدەم بولۇشقا بۇيرۇدى، لىن چۇك، جاك چىكلار بەش مىك لەشكەر باشلاپ چاقسا يېنىغا كەلگەندىن كېيىن ئۇلارنى جەڭگە چاقىرىمىز دەپ ئەتىگەندىن

چۇشكىچە تۇغ ـ ئەلەملەرنى لەپىلدەتتى، ناغرا ـ سۇناي چالدى، تىل ـ ھاقارەت سالدى، لېكىن چاقسا ئۇستىدىن ھېچبىر شەپە بولمىدى. لىن چۈك جاڭ چىك بىلەن بىللە ئۆز قوشىغا قايتايلى دەپ تۇرۇشىغا، چاقسا ئىچىدىن توپ ـ بومبىلارنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىشى بىلەن تەڭ چاقسا دەرۋازىسى ئېچىلىپ، شەن شىچى باشلىق ۋۇ سۇ، شى دىك، ۋۇ چېك، جۈك لياڭلار ئىككى تۈمەن لەشكەر بىلەن چاپتۇرۇپ چىقتى.

ـــ قاراقچىلار بىزنىڭ ھارغانلىقىمىزدىن پايدىلانماقچى بولۇۋاتىدۇ، بىز غەيرەت بىلەن قارشى چىقايلى، ـــ دېدى لىن چۈك جاڭ چىڭغا قاراپ.

ھىماتچى قوشۇندىكى سو چاۋ، شۇ نىڭلار لەشكەرلىرىنى باشلاپ تەڭلا ئالدىغا ئېتىلىپ كەلدى. ئىككى تەرەپ سەپ تارتىشىپ، لام ـ جىم دېمەيلا ئۆز رەقىبىگە ئېتىلىپ بېرىپ تۇتۇشۇپ كەتتى. لىن چۈك ۋۇ سۇ بىلەن ئېلىشتى. شەن شىچى ئات سېلىپ چىقىۋىدى، جاڭ چىك ئالا ساپلىق نەيزىسى بىلەن ئۇنى توسۇۋالدى. ۋۇ چېك بىلەن شى دىك تەڭلا سەپتىن چىقىشىغا، سو چاۋ ئايپالتىسىنى ئوينىتىپ ئۇ ئىككىسىگە ئات سالدى. شۇ ئەسنادا ئىككى تەرەپ قوشۇنلىرىنىڭ قىيقاس ـ چۇقانلىرى ئاسمان ـ زېمىننى قاپلىدى، يەتتە ئاتلىق چاڭ ـ توزانلار چىقىرىپ توپلىشىپ ئېلىشىۋاتقاچقا، ئۇلارنىڭ بىر ـ بىرى بىلەن ئېلىشىشى خۇددى قويۇق تۇمان ئىچىدىكى ئادەملەردەكلا غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇلار ئۆز رەقىبى بىلەن توختىماي ئېلىشتى. جەڭ تازا قىزىپ كەتكەن پەيتتە، قاپلانباش لىن چۈك بىر نەرە تارتتى ـ دە، ۋۇ سۇنى بىر نەيزە ئۇرۇپلا ئاتتىن ئۆرۈۋەتتى. سو چاۋ بىلەن تازا ئېلىشىۋاتقان ۋۇ چېك، شى دىڭلار ۋۇ سۇنىڭ ئاتتىن ئۆرۈلۈپ چۈشۈرۈلگەنلىكىنى كۆرۈپ قالدى، شۇنىڭ بىلەن شى دىك چاندۇرۇپ قويغان بولۇپ ئېتىنى قامچىلىغان پېتى ئۆز سېپىگە قاراپ قاچتى. ۋۇ چېك شى دىڭنىڭ يېڭىلىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئايپالتىدىن ئۆزىنى

قاچۇرۇپ قاچماقچى بولۇشىغا، سو چاۋ بىر پالتا بىلەنلا ئۇنى ئىككى پارە قىلىۋەتتى. شەن شىچى ئىككى سەركەردىسىنىڭ چېپىپ تاشلانغانلىقىنى كۆرۈپ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتتى ـ دە، ئۆز سېپىگە قاراپ قاچتى. جاڭ چىڭ قوغلاپ كېلىپ، قولىدىكى تاشنى بىر ئېتىۋىدى، «جاڭگىدە» قىلىپ شەن شىچىنىڭ دۇبۇلغىسىنىڭ كەينىگە تەگدى. بۇنىڭدىن چۆچۈپ كەتكەن شەن شىچى ئېگەرگە يېتىۋالغان پېتى قېچىپ كەتتى. جۇڭ لياڭ دەرھال لەشكەرلىرىنى ئېلىپ چاقسىغا قاراپ مېڭىشىغا، لىن چۇڭلار كەينىدىن قوغلاپ كېلىپ قىر ـ چاپ قىلدى. تېمەن خۇ لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلدى. شەن شىچى لەشكەرلىرىنى باشلاپ قاچقان پېتى چاقسىغا كىرىپ، دەرۋازىنى تاقىۋالدى. لىن چۇڭلار تاكى چاقسا يېنىغىچە چاپ ـ چاپ بىلەن بارىدى، چاقسىدىكىلەر ئوق ـ تاش ياغدۇرۇۋەتكەنلىكتىن، چاقسىغا كىرەلمەي قالدى. لىن چۇڭنىڭ سول مۇرىسىگە بىر ئوق تەگكەنىدى. ئۇ لەشكەرلىرىنى يىغىپ قوشقا قايتتى. سۇڭ جياڭ ئەن داۋچۇەننى چاقىرتىپ لىن چۇڭنىڭ يارىسىنى داۋالاشقا بۇيرۇدى. قۇياغ قېلىن بولغاچقا، ئىچى يارىدار بولمىغانىدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

شەن شىچى چاقسىغا كىرىۋالغاندىن كېيىن لەشكەرلىرىنى ئېدىتلاپ كۆرسە، ئىككى مىڭدىن كۆپرەك لەشكىرىگە، ئىككى سەركەردىسىگە تالاپەت يېتىپتۇ. ئۆزىچىلا مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن ۋېيشېڭدىكى سەنشى شاھىغا سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى خىل، سەركەردىلىرى قەيسەر بولغانلىقىتىن، تەڭ كەلگىلى بولمايۋاتىدۇ. چاقسىنى ساقلاشقا قاۋۇل سەركەردىلەر ئەۋەتىلسە، يۇرت ـ ئايماقنى ئامان ـ ئېسەن قوغداپ قالغىلى بولاتتى دەپ ئادەم ئەۋەتتى. يەنە موزايتاغنى ساقلاپ ياتقان سەركەردە تاڭ بىن، ۋېن جۇڭرۇڭ، سۇي يېلار بىلەن موزايتاغنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىدىن خۇپىيانە چىقىپ، سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنىڭ كەينىدىن قورشۇۋېلىشنى پۈتۈشمەك بولدى. ۋاقىتنى

پۈتۈشكەندىن كېيىن توپ ئاۋازىنى بەلگە قىلماق بولدى. ئۇ:

ــ مەن بۇ يەردىن لەشكەرلىرىمنى باشلاپ چاقسىدىن باستۇرۇپ چىقىمەن، ئىككى تەرەپتىن ئىسكەنجىگە ئالىدىغان بولساق، جەزمەن تولۇق يېڭىمىز، ــ دېدى.

مەسلىھەت پىشقاندىن كېيىن ئۇ چاقسىنى چىڭ ساقلاپ تاڭ بىنلارنىڭ خەۋىرىنى كۈتۈپ ياتتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى سۆزنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلايلى. سۇڭ تۇرشاۋۇل چۆگۈن چاقسا مۇھىم توسۇق ئىكەنلىكىنى، يېقىن ئاردا ئالغىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلدى. شۇ ئاردا يېرىم ئايچە ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى، ئۇ بارگاھ ئىچىدە ئىچى پۈشۈپ غەم بىلەن ئولتۇرغاندا، ۋېيجۇ ئايمىقىدىن سەركەردە گۈەن شېڭدىن مەخپىي خەت ئېلىپ بىر ئادەم كەپتۇ دېگەن خەۋەر كەلدى. سۇڭ جياڭ ۋۇ يۇڭ بىلەن ئالدىراش خەتنى ئېچىپ كۆردى. خەت تۆۋەندىكىچە يېزىلغانىدى:

موزايتاغ تۇراسىدىكى تاڭ بىن ئەسلىدە پۇدۇڭلۇق سىپاھىگ ئىدى. بۇ ئادەم باتۇر، تۇز بولغاچقا، پېقىر گۈەن شېڭ بىلەن مەردلىك يولىدا دوست بولغانىدى. مۇشتۇمزورلار تەرىپىدىن زىيانغا ئۇچرىغانلىقتىن، تاڭ بىن غەزىپىگە پايلىماي رەقىبىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن، پادىشاھلىق تۇتماق بولۇپ جىددىي سۇرۇشتۇرۇپ كەتكەنلىكتىن، پۇدۇڭدىن تۆۋەنگە قاراپ مېڭىپ لىياڭشەنگە قوشۇلماقچى بولۇپ، مۇشۇ تاغدىن ئۆتكەندە بۇلاڭ ــ تالاڭغا ئۇچرىغان. بۇ تاغنىڭ ئاتامانلىرى ۋېن جۇڭرۇڭ، سۇي يېلار بىلەن تۇتۇشۇپ قالغاندا، ئۇ ئىككىسىنىڭ كۈچى يەتمەي ئۇنى تاغقا تەكلىپ قىلىپ چىقىپ، تاغنىڭ پاسىبانلىقىنى ئۇنىڭغا ئۆتكۈزۈپ بەرگەن. ئۆتكەن يىللاردا تىەن خۇ چۆگۈن چاقسىنى تارتۇالماق بولۇپ، ئۇنى باش ئېگىشكە ئۈندىگەن، تاڭ بىن ئەسلىدە باش ئېگىشنى خالىمىغان بولسىمۇ، ئۆزىنى يالغۇز كېلىپ قالغانلىقتىن ئامالاج ئىتائەت قىلغان. لېكىن، يەنىلا تۆۋەن تەرەپتىن كېلىدىغان لەشكەرلەردىن ئېھتىيات قىلىپ، مۇشۇ تاغنىڭ بىر مۆڭگۈزى بولۇپ تۇرۇپ قالغان. يېقىندا پېقىرنىڭ ۋېيجۇ ئايمىقىنى ساقلاپ تۇرغانلىقىمنى ئاڭلاپتۇ. يېڭى يىل بايرىمىدا ۋېيجۇغا يوشۇرۇنچە ئۆزىنى يالغۇزلا

كىرگەنىكەن، شۇ چاغدا ئۇ ئۆزىنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى ئېيتىپ بەردى. ئۇ ئۇزاقتىن بۇيان ئاغمىزنىڭ سادىق ـ مەردلىكىنى ئاڭلاپ تەڭرىقۇتقا بويسۇنماق بولغانىكەن، ئاغمىزنىڭ تۇغى ئالدىغا كېلىپ باش ئېگىپ، ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسىتىپ گۈناھىنى يۇماقچى بولغانىكەن. پېقىر يالغۇز ئۆزۈم تاڭ بىن بىلەن بىللە ئاتلىق موزايتاغقا باردىم، ۋېن جۇڭرۇڭ، سۇي يېلارمۇ ئوچۇق ئادەملەر ئىكەن. ئۇلارنىڭ قىلچىمۇ بەتنىيەتتە بولمىغانلىقىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۇم. ئۇ ئىككىسىمۇ بويسۇنۇشقا ماقۇل بولدى. ئەل بولۇش تۆھپىسى سۇپىتىدە چاقسىنى پەيتى كەلگەندە تەقدىم قىلىشنى مەخپىي پۈتۈشتۇق.

سۇڭ جياڭ مەكتۇپنى تەپسىلىي كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن ۋۇ يۇڭ بىلەن ھازىرچە لەشكەرلەرنى مىدىرلاتماي تۇرغۇزۇپ، چاقسىدىن قاندىق شەپە چىقىشىنى كۈتۈپ تۇرۇش، ئاندىن ھەربىكەت قىلىش مەسلىھەتىگە كەلدى.

ئەمدى گەپنى شەن شىچىدىن ئاڭلاڭ. شەن شىچى تاڭ بىنغا لەشكەر ئەۋەتىش توغرىسىدا خۇپىيانە ئادەم ئەۋەتتى. ئۇ ئادەم قايتىپ كېلىپ:

ـــ ھازىرقى كۇندە كېچە سۇتتەك ئايدىڭ بولۇۋاتىدۇ، ئاي قاراڭغۇسى بولغان چاغدا تېگىش قىلساق، ياۋ سەزمەي قالىدۇ، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ـــ بۇمۇ بولىدىغان گەپ، ـــ دېدى شەن شىچى.

ئون نەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى، سۇڭ خانلىقىنىڭ لەشكەرلىرىمۇ تېگىش قىلمىدى. بىردىنلا تاڭ بىن بىرقانچە ئاتلىقنى باشلاپ موزايتاغدىن چاقسىغا كەلدى دېگەن خەۋەر كەلدى. بىر پەستىن كېيىن تاڭ بىن چاقسىغا كىرىپ شەن شىچى بىلەن كۆرۈشتى.

ـــ بۇگۈن كېچە ئېغىر ياتقۇ مەھەلدە ۋېن جۇڭرۇڭ، سۇي يېلار بىر تۇمەن لەشكەرنى باشلاپ يوشۇرۇن ھالدا موزايتاغنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى يولغا چىقىدىغان بولدى. لەشكەرلەر

يېنىك جابدۇنىدۇ، ئاتنىڭ قوڭغۇراقلىرى ئېلىپ تاشلىنىدۇ. تاڭ سۈزۈلۈشتىن ئىلگىرى جەزمەن سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى تۇرغان قوشنىڭ ئارقىسىغا يېتىپ بارىدۇ. سىلەر دەررۇ چاقسىدىن چىقىپ ھەمدەمدە بولۇڭلار، ــ دېدى تاڭ بىن.

ــ ئىككى تەرەپتىن ئىسكەنجىگە ئالساق سۇڭ خانلىقىنىڭ لەشكەرلىرى جەزمەن يېڭىلىدۇ! ــ دېدى شەن شىچى خۇشال بولۇپ، ئاندىن تاڭ بىننى مەي ـ شاراب بىلەن مېھمان قىلدى. گۇگۇم چۈشكەندىن كېيىن يۇلتۇزلارنىڭ يورۇقىدا تاڭ بىن چاقسىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئەتراپىنى كۆزىتىپ:

ــ بۇ قانداق ئىش! بىرنەچچە ئادەم چارلاپ يۈرىدۇغۇ، ــ دېدى ـ ده، يىگىتلىرىنىڭ ئوق ساداقى ئىچىدىن ئىككى تال ئوق ئېلىپلا چاقسىنىڭ سىرتىغا ئاتتى، بۇ چاقسىنىڭ ئېلىنغۇسى كەلگەن بولسا كېرەك، چاقسىنىڭ سىرتىدا ھەقىقەتەنمۇ بىرنەچچە لەشكەر سۇڭ تۇرشاۋۇلنىڭ ئەمرىگە بىنائەن قاراڭغۇدىن پايدىلىنىپ، چاقسىنىڭ ئەھۋالىنى بىلگىلى كەلگەنىدى. تاڭ بىن ئاتقان ھېلىقى ئوق دەل بىر لەشكەرنىڭ ئوڭ كاسىسىغا تەگدى. ئۇ لەشكەرنىڭ كاسىسى ئاز ـ تولا ئاغرىغان بولسىمۇ، ئوقنىڭ ئۇچى يوقتەك تۇيۇلدى. بۇنىڭدىن ئەجەبلەنگەن ھېلىقى لەشكەر ئوقنى قولىغا ئېلىپ شۇنداق قارىۋىدى، ئوقنىڭ ئۇچىغا نەچچە قەۋەت مەخمەل ئورالغانىكەن. ئۇ ئىشنىڭ باشقىچە ئىكەنلىكىنى بىلىپ، تېزلىك بىلەن قوشقا قايىتتى ـ ده، سۇڭ تۇرشاۋۇلغا مەلۇم قىلدى. سۇڭ جياڭ شامنىڭ يورۇقىدا ئۇنى ئېچىپ قارىغۇدەك بولسا، چۈننىڭ پۈتىدەك يېزىلغان بىرنەچچە قۇر خەت بار ئىكەن. بۇ بولسا، تاڭ بىننىڭ مەخپىي خېتى ئىدى، ئۇنىڭدا: «ئەتە تاڭ سەھەردە چاقسىنى تەقدىم قىلىمەن، ۋېن جۇڭرۇڭ، سۇي يېلار لەشكەر ئېلىپ تۇرشاۋۇل قوشنىڭ كەينىگە مەخپىي ئۆتىدۇ. توپ ئېتىلغان ھامان، چاقسىدىكىلەر باستۇرۇپ چىقىپ ھەمدەمگە ئۆتىدۇ. شۇ چاغدا تاڭ بىن بۇ يەردە پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ چاقسىنى تارتىۋالىدۇ. سۇڭ تۇرشاۋۇل

چاقسىدىن كىرىشكە تېزلىك بىلەن ھازىرلىنىپ تۇرغايلا !»
دېيىلگەنىدى. سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرۈپ بولغاندىن كېيىن ۋۇ يۇڭ
بىلەن تەييارلانماق بولۇپ مەخپىي مەسلىھەتلەشتى.

ـــ سەردار گۇەن شېڭدا گەپ يوق، لېكىن ياۋ لەشكەرلىرى
ئارقىمىزدىن كېلىدىغان بولغاچقا، تەييارلىنىپ قويمىساق
بولمايدۇ. سۇن لى، جۇ تۇڭ، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگو، يەن
شۇنلەر بىر تۈمەن لەشكەر ئېلىپ، ھېچقانداق تۇيۇق چىقارمايلا
قوش كەينىدە مۆكۈپ تۇرسۇن. مۇبادا ۋېن جۇڭرۇڭ، سۇي
يېلارنىڭ لەشكەرلىرى يېتىپ كەلگۈدەك بولسا، بىزنىڭ
لەشكەرلىرىمىز بۇ چاقسىنى ئېلىپ بولغانغا قەدەر، ئۇلار بىزنىڭ
قوشۇمىزغا يېقىنلاشمىسۇن. كۆك يارار چاچما ئوقلۇق توپلارنىڭ
ئاۋازىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئاندىن يېقىنلاشسۇن. يەنە شۇ نىڭ،
سو چاۋلار بەش مىڭ لەشكەر ئېلىپ قوشۇنىڭ كەينىچىقىش
تەرىپىدە يوشۇرۇنۇپ تۇرسۇن؛ لىن چۇڭ، جاڭ چىڭلار بەش مىڭ
لەشكەر ئېلىپ قوشۇنىڭ كەينىچىتىش تەرىپىدە يوشۇرۇنۇپ
تۇرسۇن. قوش ئىچىدىن توپ ئاۋازى چىقىشى بىلەن تەڭ ئىككى
تارام لەشكەر تەڭلا چىقىپ ھەممەم بولسۇن، ئاندىن
لەشكەرلىرىمىز قوشۇلۇپ قىر ـ چاپ بىلەن چاقسىغا
چېقىلسۇن. ناۋادا ئۇلار ھىيلە ئىشلەتسە، دەرھال كېلىپ ھەممەم
بولسۇن، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ـــ مۇشاۋىر نەقەدەر مۆكەممەل ئويلانغان ! ـــ دېدى سۇڭ
جياڭ ۋە شۇ جاينىڭ ئۆزىدىلا مەسلىھەت بويىچە بۇيرۇق
چۈشۈردى، سەردارلار بۇيرۇق ئېلىپ تەييارلىنىشقا كەتتى.

ئەمدى گەپنى شەن شىچىدىن ئاڭلايلى. ئۇ چاقسا ئىچىدە تاڭ
بىننىڭ مەسلىھەتى بويىچە سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ قوشى
كەينىدىن توپ ئاۋازى كېلىشىنى كۈتۈپ تۇردى. تاڭ
سۇزۇلگەندىن كېيىن چاقسىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىن ئېتىلغان
توپنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى، تاڭ بىن شەن شىچى بىلەن چاقسا
ئۈستىگە چىقىپ قارىسا، سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ قوشى

ئارقىسىدا چاڭ ـ توزانلار كۆتۈرۈلۈپ، توغ ـ ئەلەملەر ئۇچۇپ تۇرۇپتۇ.

ـــ بۇ جەزمەن ۋېن جۇڭرۇڭ، سۇي يې ئىككى سەردارنىڭ لەشكەرلىرى، ئەمدى چاقسىدىن دەرھال چىقىپ ھەممىگە بارايلى، ـــ دېدى تاڭ بىن.

شەن شىچى شى دىڭ بىلەن خىللانغان بىر تۇمەن لەشكەرنى باشلاپ، ئالدى بىلەن چاقسىدىن ئېتىلىپ چىقىپ كەتتى. تاڭ بىن، لۇ خۇيلارنى بىر تۇمەن لەشكەر بىلەن ئارقىدىنلا ھەمدەمگە ئۇلگۈرۈپ بېرىشنى بۇيرۇدى. جۇ جىڭ، جۇڭ لياڭلارنى چاقسىنى مەھكەم ساقلاپ تۇرۇشقا قالدۇردى. سۇڭ خانلىقىنىڭ لەشكەرلىرى چاقسىدىكىلەرنىڭ باستۇرۇپ چىققانلىقىنى كۆرۈپ ئارقىغا چېكىندى. شەن شىچى ئالدىدا لەشكەرلەرنى باشلاپ باستۇرۇپ كەلدى. بىردىنلا توپنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى ـ دە، سۇڭ خانلىقىنىڭ لەشكەرلىرى ئوڭ ـ سول ئىككى تەرەپتە چاپ ـ چاپقا ئۆتتى. تاڭ بىن سۇڭ خانلىقىنىڭ ئىككى تارام لەشكىرىنىڭ بۆسۈپ چىققانلىقىنى كۆرۈپ، ئېتىنى بۇراپلا لەشكەرلىرىنى قايتۇرۇپ كېلىپ چاقسىنى تارتىۋالدى ۋە چاقسىنىڭ سىرتىدا نەيزىسىنى توغرىسىغا تۇتۇپ تۇرۇۋالدى. شەن شىچى، شى دىڭلار بۆلۈنۈپ جەڭ قىلىشىۋاتقاندا، سۇڭ جياڭنىڭ قوشىدىن يەنە توپ ئېتىلىشى بىلەن لى كۇي، باۋ شۇ، شياڭ چۇڭ، لى گۇنلار سۈپەرچىلەرنى باشلاپ چاپ ـ چاپ بىلەن ئېتىلىپ كەلدى. شەن شىچى ئۇلارنىڭ تەييارلىقى بارلىقىنى بىلدى ـ دە، دەرھال لەشكەرلىرىنى ياندۇرۇپ چاقسىغا كەلدى. چاقسا ئالدىدا ئاتقا مىنىپ تۇرغان سەردار قاتتىق ئاۋاز بىلەن:

ـــ تاڭ بىن مۇشۇ يەردە، چۆگۈن چاقسا سۇڭ خانلىقىغا ئۆتۈپ كەتتى. شەن شىچى، دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ ئەل بول ! ـــ دەپ ۋارقىراش بىلەنلا نەيزىسىنى بىرلا ئۇرۇپ جۇ جىڭنى ئۆلتۈردى. شەن شىچى قاتتىق چۆچۈپ كەتكەنلىكتىن، نېمە

قىلارنى بىلەلمەي، ئون نەچچە ئاتلىقنى ئېلىپ، ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە قارىماستىن كۈنىپېتىش تەرەپتىن بۆسۈپ چىقىپ كەتتى. لىن چۈك، جاك چىكىلار چاقسىنى تارتىۋېلىش كويىدا بولغانلىقتىن، ئۇنى قوغلىمىدى، بەلكى لەشكەرلىرىنى باشلاپ چاقسىغا باستۇرۇپ كەلدى. بۇ چاغدا لى كۈيلار پىيادىلەرنى باشلاپ چاقسىغا چىقىپ بولغانىدى، بەلگە توپى ئېتىلىش بىلەن تەك ئۇلار تاك بىن بىلەن بىللە چاقسىنى ساقلاپ ياتقان لەشكەرلەرنى قىر ـ چاپ قىلىپ تىرىپىرەن قىلىۋەتتى. جۈك لياك ئۆلتۈرۈلدى، چاقسا سىرتىدا تۇرغان شى دىگىنى شۇ نىك ئۆلتۈردى. تىەن خۇنىك لەشكەرلىرى تەرەپ ـ تەرەپكە پىتىراپ كەتتى. تاشلىنىپ كەتكەن دۇبۇلغا ـ قۇياغ، ئاتلار سان ـ سانىاقسىز ئىدى. ئىككى مىڭدىن كۆپرەك لەشكەر ئۆلتۈرۈلگەن، بەش يۈزدىن ئارتۇق لەشكەر تۇتۇلغان، ئەل بولغانلار تېخىمۇ كۆپ ئىدى.

هايال بولمايلا سۇك تۇرشاۋۇل باشچىلىقىدىكىلەرنىك چوك قوشۇنى رېتى بويىچە چاقسىغا كىردى. تاك بىن ئاتتىن چۈشۈپ سۇك جياڭغا تەزىم قىلدى ـ دە:

ـــ پېقىر تاك بىن گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغان، تۇرشاۋۇلنىك رەھىمدىل، مەرد ئىكەنلىكىنى ئاڭلىغانىدىم. ئۇ چاغلاردا چوك تۇراغا قېتىلاي دېگەن نىيەتتە بولغان بولسامۇ، بىرەر ئېپىنى قىلالمايلا مۇبارەك يۈزلىرىنى كۆرۈشكە نېسىپ بولماي كەلگەنىدى. بۈگۈن مۇشۇ پۇرسەت بىلەن پېقىر ئايالغىرىدا خىزمەتتە بولۇشقا مۇيەسسەر بولدۇم. بۇ مېنىك ئۆمۈرلۈك ئارزۇيۇم ئىدى، ـــ دېدى ۋە يەنە تەزىم قىلدى. سۇك جياك ئىلىك ئېلىش ئورنىغا، ئالمان ـ تالمان بېرىپ يۆلەپ تۇرغۇزۇپ:

ـــ سەردارىم، ئوردىغا باش ئېگىپ، پېقىر بىلەن بىللە ئىسيانچىلارنىك تۇخۇمىنى قۇرۇتۇشقا ئاتلانىدىلا، پېقىر ئوردىغا قايتقاندىن كېيىن جەزمەن تەڭرىتۇقا مەلۇم قىلىمەن، سىلى

كاتتا ئىنئاملارغا ئېرىشىدىلا، ــ دېدى.

ئۇنىڭ ئارقىسىدىنلا سۇن لى باشلىق سەردارلار ژېن جۇڭرۇڭ، سۇي يېلار بىلەن بىللە ئىككى تارام قوشۇننى ئېلىپ، چاقسا سىرتىغا كېلىپ جايلىشىپ بۇيرۇق كۈتۈپ تۇردى. سۇڭ جىياڭ ژېن جۇڭرۇڭ، سۇي يې ئىككى سەردارنى چاقسىغا چاقىرتىپ كۆرۈشتى، سۇن لى باشلىق ئاتامانلار لەشكەرلىرى بىلەن ۋاقتىنچە چاقسىنىڭ تېشىدا تۇرۇپ تۇرىدىغان بولدى. ژېن جۇڭرۇڭ، سۇي يېلار چاقسىغا كىرىپ، سۇڭ تۇرشاۋۇلغا تەزىم بەرگەندىن كېيىن:

ــ بىز بەختىمىزگە يارىشا ئاياغلىرىدا ئىشلەشكە مۇيەسسەر بولدۇق، بۇيرۇقلىرىغا پەرمانبەردارمىز، ــ دېيىشتى.

ــ سەردارلىرىم، ــ دېدى سۇڭ جىياڭ خۇشال بولۇپ، ــ ئۇشبۇ چاقسىنى ئېلىشتا بىرمۇنچە ئەجىر ـ خىزمەت كۆرسەتكۈلار، پېقىر ئەجىر ـ خىزمەت رويخېتىگە بىر ـ بىرلەپ ئېنىق تىركەپ قويىمەن.

ئاندىن دەرھال زىياپەت سورۇنى ھازىرلاپ، تاڭ بىننى ۋە بۇ ئىككىيلەننى قۇتلۇقلىدى، چاقسىنىڭ ئىچى ـ سىرتىدىكى لەشكەرلەرنى ئېدىتلاپ كۆرسە، ئىككى تۇمەندىن ئارتۇق كىشى يېڭىدىن ئەل بولۇپ قوشۇلۇپتۇ. مىڭدىن ئارتۇق جەڭ ئېتى ئولجا ئېلىنىپتۇ. سەردارلارنىڭ ھەممىسى كېلىپ ئۆزلىرىنىڭ ئەجىر ـ خىزمەتلىرىنى مەلۇم قىلىشتى. سۇڭ تۇرشاۋۇل سەردار ـ لەشكەرلىرىنى تارتۇقلاپ بولغاندىن كېيىن تاڭ بىندىن جاۋدېدىكى لەشكەرلەرنىڭ ئەھۋالىنى ئۇقۇشتى. تاڭ بىن:

ــ شەھەر ئىچىدە ئەۋۋەلىسىدە ئۇچ تۇمەن لەشكەر بار ئىدى. شەن شىچى بىر تۇمەننى تاللاپ چاقسىنى ساقلاشقا قويدى. ھازىر شەھەردە ئىككى تۇمەن لەشكەر، ئوڭ ـ سول قول سەردارىدىن جەمئىي ئونى بار، ــ دەپ جاۋاب بەردى.

بۇ ئون سەردار مۇنۇلار:

يې شېلك، جىن دىك، سۇن چى، خۇاڭ ماۋ، لېڭ نىك، ۋېلىك كۇي، دەي مېي، ياڭ چۇن، نيۇ گېك، سەي زې.

ـــ تيەن خۇ چۆگۇن چاقسىنى جاۋدې ئۇچۇن دالدا قىلىپ كەلگەندى. ھازىر بۇ چاقسا ئېلىندى، تيەن خۇنىك بىر قولى ئۇزۇپ تاشلاندى. گەرچە مېنىڭ قولۇمدىن ھېچ ئىش كەلمىسمۇ، تۇرشاۋۇل قوشۇن بىلەن جاۋدېنى ئېلىشقا بېرىشنى خالايمەن، ـــ دېدى تاڭ بىن يەنە.

شۇ چاغدا لىكچۇەندىن ئەل بولغان سەردار گېك گۇك تاڭ بىن بىلەن بىللە تۇرشاۋۇل قوشۇن بولۇپ مېڭىشنى خالايدىغانلىقىنى ئېيتىۋىدى، سۇك جياڭ ئۇنىڭغىمۇ ماقۇل دېدى. سەل ئۆتكەندىن كېيىن سۇك جياڭ ۋېن جۇڭرۇك بىلەن سۇي يېغا قاراپ:

ـــ ئىككىڭلار موزايتاغدا تۇرغان، ئۇ يەرنىڭ شارائىتىدىن خەۋىرىڭلار بار. پېقىر ئىككىڭلارنى ئۆز قوشۇنىڭلار بىلەن يەنە شۇ موزايتاغدا تۇرۇپ، بىر تەرەپكە تاقابىل تۇرۇپ بەرسە دەپ ئويلىۋىدىم. مەن جاۋدېنى قولغا چۈشۈرگەندىن كېيىن سەردارلار بىلەن كۆرۈشسەم، ئىككىڭلارنىڭ ئويىچە قانداق بولىدىكىن؟ ـــ دېدى.

ـــ تۇرشاۋۇلنىڭ پەرمانىنى ئورۇنلىماسلىققا ھەددىمىز مۇ؟ ـــ دېيىشتى ۋېن جۇڭرۇك، سۇي يېلار تەڭلا.

مەي ـ شاراب تارتىلىپ بولغاندىن كېيىن ئىككى سەردار سۇك تۇرشاۋۇل بىلەن خەيرلىشىپ، موزايتاغقا يۇرۇپ كەتتى.

ئەتىسى سۇك تۇرشاۋۇل بارگاھقا چىقىپ، دەي زۇڭنى جىنىڭدىكى لۇ تۇرشاۋۇلنىڭ قېشىغا بېرىپ جەك ئەھۋالىنى ئۇقۇپ تېز قايتىپ كېلىشكە بۇيرۇدى. دەي زۇك بۇيرۇقنى ئېلىپ كەتتى. سۇك جياڭ ۋۇ يۇك بىلەن بىرلىكتە لەشكەرلەرنى ئايرىپ جاۋدېغا تېگىش قىلىش توغرىسىدا مەسلىھەتلەشتى. تاڭ بىن، گېك گۇڭلار بىر تۇمەن لەشكەرنى ئېلىپ شەھەرنىڭ تۆۋەنكى قىۋۇقىغا تېگىش قىلماقچى بولدى. ۋېيشېڭدىن يارەمچى

قوشۇنلىرى كېلىپ قېلىپ، ئىچى ـ سىرتىدىكىلەر ھەمدەملىشىپ بۆسۈپ چىقىپ قالسا، ئەپسىز ھالغا چۈشۈپ قېلىشىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، كۈنپېتىش قوۋۇق بوش قالدۇرۇپ قويۇلىدىغان بولدى. يەنە لى كۈي، باۋ شۇ، شياڭ چۈڭ، لى گۇنلار بەش يۈز پىيادە لەشكەر بىلەن سەكرەتمە قوشۇن بولۇپ، كەلدى ـ باردى يارەمگە تۇرىدىغان بولدى. سۇن لى، جۇ تۇڭ، يەن شۇنلەر لەشكەرلىرىنى ئېلىپ قوۋۇققا كىرگەندىن كېيىن فەن رۇي، ما لىنلار بىلەن چۆگۈن چاقسىنى ساقلاپ ياتىدىغان بولدى، لەشكەرلەرنى بۆلۈپ بولغاندىن كېيىن سۇڭ تۇرشاۋۇل بىلەن ۋۇ يۈڭ خەلپەت قالغان سەردارلارنى ئېلىپ قوشتىن پۈتۈنلەي قوزغىلىپ، جاۋدې شەھىرىنىڭ تۆۋۈنىگە ئون يول كېلىدىغان جايدا قوش تىكىپ ئورۇنلاشتى.

ئەمدى گەپنى ئىككى ياقتىن ئاڭلاڭ. ۋېيشېڭدىكى قورچاق مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ سىپاھىبېگى، چۆگۈن چاقسىنى ساقلاپ ياتقان سەردار شەن شىچى جىننىڭدىكى تېمەن بياۋنىڭ جىددىي مۇراجىئەت قىلىپ يازغان نامەسىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن تېمەن خۇغا مەلۇم قىلىپ، سۇڭ خانلىقىنىڭ لەشكەرلىرىنىڭ ھەيۋىتى بەك زور، چۆگۈن چاقسا، جىننىڭلار جىددىي خەۋپ ئىچىدە قالدى، دېدى.

تېمەن خۇ ئوردىغا چىقىپ، ۋەزىر ـ ۋۇزرالار بىلەن يارەمگە لەشكەر ئەۋەتمەكنى مەسلىھەتلەشتى. ئوردا بەگ ـ سىپاھىلىرى ئىچىدىن سېرىق تاج، قەقنۇس تون كىيگەن بىراۋ ئوتتۇرىغا چىقتى ـ دە، ئالدىغا كېلىپ:

ـــ خىزمەتكارلىرىدىن ئۆزلىرىگە مەلۇم بولغايكى، خىزمەتكارلىرى چۆگۈن چاقسىدىن ياۋنى چېكىنىدۇرۇشكە بېرىشنى خالايدۇ، ـــ دېدى.

بۇ كىشىنىڭ ئىسمىزاتى چياۋ لىيې بولۇپ، ئەسلىدە شەنشىنىڭ جىڭيۈەن دېگەن يېرىدىن ئىدى. ئۇنىڭ ئاپىسى ئېغىر

ئاياغ بولغاندا، چۈشىدە ئۆيگە بىر چىلبۆرنىڭ كىرىپ، كېيىن مارالغا ئايلىنىپ قالغانلىقى ئايان بولغانىكەن. كېيىن چياۋ لىيېنى تۇغۇپتۇ. چياۋ لىيې سەككىز ياشقا كىرگەندە نەيزە ـ كالتەك ئويۇنىتىشقا ھەۋەس قىلىدىغان بولۇپ قاپتۇ. تۆشۈكتاغنى سەيلە ـ سایاھەت قىلىپ كېلىپ، يات بىر كىشىگە ئۇچرىشىپ قالغاندا، بۇ ئادەم ئۇنىڭغا بوران چىقىرىپ، يامغۇر ياغدۇرىدىغان، بۇلۇتقا مىنىپ ئاسمانغا چىقالايدىغان سېھىرگەرلىكنى ئۆگىتىپتۇ. كېيىن توقۇز ئوردا ناھىيەسىنىڭ قوشئەۋلىيا تېغىدىكى دەرۋىشنى زىيارەت قىلىپ بارغان بولسىمۇ، بۇ ئاكالان ئۇنى قوبۇل قىلغىلى ئۇنماي، شاگىرتى ئارقىلىق ئۇنىڭغا: «سەن غەيرىي دەرۋىشلىكنى ئۆگىنىپتىكەنسەن. ئىلىم ـ سېھىرنى بىلمەيدىكەنسەن. قاچانكى دې[1]غا يولۇقۇپ بوي ئەگسەڭ، ئاندىن كېلىپ مەن بىلەن كۆرۈش» دەپ ئۇچۇر چىقىرىپتۇ.

چياۋ لىيې سالپىيىپ قايتقاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ سېھىرگەرلىكىگە تەمەننا قويۇپ، ھەممىلا جايدا تېجىمەللىك قىلىپ يۈردى. ئۇ سېھىرگەرلىككە ئۇستا بولغانلىقتىن، خەقلەر ئۇنىڭغا «سېھىرۋاز» دەپ لەقەم قويۇپ قويغانىدى. ئۇ كېيىنچە ئەندىكى ئايمىقىغا كېلىپ تۇرۇپ قالغانىدى. شۇ ئايماقنىڭ كاتتىكى دېگەن يىرىدە قاتتىق قۇرغاقچىلىق يۈز بېرىپ، بەش ئايغىچە بىر تېمىمۇ يامغۇر ياغمىغاچقا، ئايماق ئامبىلى: «دۇئا ـ تەكبىر بىلەن يامغۇر ياغدۇرغۇچىلار بولسا ئۇچ مىڭ تىزىق پۇل بىلەن تارتۇقلىنىدۇ» دەپ ئېلان چىقارغان. چياۋ لىيې ئېلاننى ئېلىپ، تىلاۋەت سۈپىسىدا تىلاۋەت قىلغاندىن كېيىن قارا يامغۇر ياغقان. ئامبال يامغۇرنىڭ قانغۇچە ياغقانلىقىنى كۆرۈپلا، تارتۇقلاش پۇلىنى بېرىش ـ بەرمەسلىك بىلەن كارى بولمىغان. ئېھتىمال، چياۋ لىيېنىڭ پىشانىسىگە شۇنداق پۈتۈلگەن بولسا

---

① دې ـــ جاۋدې شەھىرىنى كۆرسىتىدۇ.

كېرەك. شۇ يەردە خې سەي ئىسىملىك بىر چالا موللا بولۇپ، شۇ ئايماق خەزىنىچىسىنىڭ يېقىن ئۇلپىتى ئىدى. ئۇ بۇ ئىشنى ئۇققاندىن كېيىن خەزىنىچىنى تارتۇق پۇلىنىڭ يېرىمىنى چىياۋ لېيگە بەرسەك، قالغىنىنى ئۆزىمىز ئالساق دەپ كۆشكۇرتتى. بۇرۇن خې سەي خەزىنىچىدىن ئۆتنە ئېلىپ ئاز ـ تولا نەپ ئېلىپ تۇراتتى. خەزىنىچى ئۇ ئۇچ مىڭ تىزىق پۇلنى چىياۋ لېيگە بېرىپ:

ـــ سېنىڭ بۇنداق كامالەتكە يەتكەن ھۇنىرىڭ ئالدىدا بۇنچىلىك پۇل ھېچنېمە ئەمەس. ماڭا ھازىر جىددىي پۇل ـ پۇچەك لازىم بولۇپ، ئۆزۈم يىغىش قىلالمايمەن، ئۇنىڭدىن ـ بۇنىڭدىن ئۆتنە ـ يېرىم قىلىپ تۇرۇۋاتقانىدىم. سەن بۇ پۇللىرىڭنى ماڭا بېرىپ تۇرغىن، خەزىنىدە ساقلاپ بېرەي، كېيىنچە پۇل ـ پۇچەك لازىم بولۇپ قالسا مەندىن ئېلىپ تۇرساڭ بولىدۇ، ـــ دېدى.

بۇنى ئاڭلىغان چياۋ لېي قاتتىق غەزەپلىنىپ:

ـــ تارتۇقلىنىدىغان پۇلنى مۇشۇ ئايماقتىكى بايلاردىن يىغىش قىلغان. سەن نېمە ئۈچۈن يۇتۇپ كەتمەكچى بولىسەن؟ خەزىنىدىكى پۇل ـ پۇچەكنىڭ ھەممىسى پۇقرانىڭ قان ـ تەرى تۇرسا، سەن ئۆزۈڭنىلا سەمرىتىپ ئەيش ـ ئىشرەت قىلىپ يۇرۇپ، ئەلنىڭ نۇرغۇن ئىشلىرىنى ئاقسىتىپ قويدۇڭ، سەن پاسكىنا خىيانەتچىنى ئۆلتۇرۇۋەتسەم، خەزىنە ئۈچۈن بىر زىياندىشنى يوقىتىپ بەرگەن بولمامدىمەن ! ـــ دېدى ـ دە، مۇشتۇمىنى كۆتۇرۇپ ئۇنىڭ يۈزىگە ئۇردى. ھېلىقى خەزىنىچى ئەيش ـ ئىشرەت، شەھۋانىي ھەۋەسكە بېرىلىپ كەتكەن تېشى پال ـ پال، ئىچى غال ـ غال ئادەم بولغاچقا، ئۆزى چوشقىدەك سەمرىپ كەتكەنىدى. سەل ـ پەل مەدىرلىسىلا ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلىپ قالاتتى. نەدىمۇ ئۇنىڭغا

چىدىيالمسۇن؟ شۇ جاينىڭ ئۆزىدە چياۋ لىپىدىن مۇشت ـ پەشۇا دېگەنلەرنى تويغۇچە يەپ، ھالى خاراب ھالدا ئۆيىگە قايتتى ـ دە، تۆت ـ بەش كۈن ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قېلىپ، ئېغىر يارىدار بولغانلىقتىن، ناله ـ پەريات ئىچىدە جەھەننەمگە كەتتى. خەزىنىچىنىڭ قۇشناچىمى ئامبالىنىڭ ئالدىغا بېرىپ دەۋا قىلدى. ئامبالمۇ بۇ ئىشنى ھېلىقى تارتۇقلىغان پۇل كەلتۈرۈپ چىققان بولسا كېرەك، دەپ قىياس قىلدى ۋە ئالاقە يېزىپ قاتىل چياۋ لىپىنى تۇتۇپ كېلىپ يۈزلەشتۈرۈشكە ئادەم ئەۋەتتى. چياۋلىيې بۇ ئىشنى ئۇققاندىن كېيىن كېچىلەپ جۈيۈەنگە قايتتى ـ دە، كۈدە ـ كۆرپىلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، ئانىسىنى ئېلىپ ۋېيشېڭغا قېچىپ كېتىپ، نام ـ ئەمەلنى ئۆزگەرتىپ، رەسمىي دەرۋىش بولۇۋالدى، ليې دېگەن نامىنى چىڭغا ئۆزگەرتىپ، ئۆزىنى داۋ چىڭ ئاتىۋالدى. ئۇزاق ئۆتمەي تيەن خۇ غەلىيان كۆتۈردى ۋە داۋ چىڭنىڭ سېھىرگەرلىكتىن خەۋىرى بارلىقىنى بىلىپ ئۆز توپىغا قوشۇۋالدى. داۋچىڭ پىتنە ـ پاسات توقۇپ سېھىرگەرلىك قىلىپ يۈرۈپ، پۇقرالارنى قايمۇقتۇردى. تيەن خۇغا يانتاياق بولۇپ، ئايماق ـ ناھىيەلەرنى تارتىۋالدى. تيەن خۇ ھەرقانداق ئىشنى داۋ چىڭغا قىلدۇراتتى. ئۇنىڭغا قورچاق ئەل ھامىيسى ئاقىل دەرۋىش، مۇشاۋىر سول قول ۋەزىرلىكنى بەرگەنىدى. شۇ چاغدىلا ئۇ ئۆز زاتىنىڭ نامىنى ئوتتۇرىغا چىقارغانىدى. شۇڭا، كىشىلەر ئۇنى پادىشاھ مۇشاۋىرى چياۋ داۋ چىڭ دەپ ئاتايتتى. بۇ چاغدا چياۋ داۋچىڭ تيەن خۇغا: چۆگۈن چاقسىغا لەشكەر تارتىپ بېرىپ، ياۋغا قارشى تۇرۇشنى خالايدىغانلىقىنى مەلۇم قىلدى. تيەن خۇ:

ــ مۇشاۋىرىمىز پېقىرنىڭ دەردىگە دەرمان بولۇشۇپ بېرىۋاتىدۇ، ــ دەپ تۇرۇشىغا، دۇانبېگى سۇن ئەن دۇان ئالدىغا كېلىپ:

ــ پېقىر جىنىڭغا لەشكەر تارتىپ بولۇشۇشقا بېرىشنى

خالايدۇ، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

تېمەن خۇ چىياۋ داۋچىڭ، سۇن ئەنلەرگە تۆۋەن ياققا يۈرۈش قىلغۇچى باش ئالىي سەردار دېگەن نامنى بېرىپ، ھەربىرىگە ئىككى تۇمەندىن لەشكەر ئاجرىتىپ بەرمەك بولدى. چىياۋ داۋچىڭ يەنە:

ـــ چۆگۈن چاقسا جەددىي خەۋپ ئاستىدا قاپىتۇ. خىزمەتكارلىرى چەۋەندازلىق ماھارىتىمنى ئىشقا سېلىپ كېچىلەپ ھەمدەمگە باراي دەيمەن، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى، تېمەن خۇ ناھايىتى خۇشال بولدى ـ دە، لەشكىرىي ۋازارەتكە لەشكەر يۆتكەپ، بەگ ـ سېپاھلارنى ئاجرىتىپ، چىياۋ داۋچىڭ، سۇن ئەنلەرگە قوشۇپ بېرىشكە پەرمان چۈشۈردى. ۋازارەت ۋازىرى پەرماننى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن بەگ ـ سېپاھلارنى تاللاپ، لەشكەر ئاجرىتىپ، چىياۋ داۋچىڭ، سۇن ئەنلەرنىڭ ئىلكىگە ئۆتكۈزۈپ بەردى. ئۇ ئىككىسى شۇ كۈنى لەشكەرلىرىنى ئېدىتلاپ سەپەرگە ئاتلاندى.

سۇن ئەن چىياۋ داۋچىڭ بىلەن يۈرتداش بولۇپ، ئۇمۇ جىڭيۈەن ناھىيەسىدىن ئىدى. ئۇنىڭ بويى تۆت يېرىم گەز بولۇپ، بېلىنىڭ تومۇقى سەككىز سويام كېلەتتى. ئۇنىڭ لەشكىرىي ئىلىمدىن ئاز ـ پاز خەۋىرى بار بولۇپ، باشقىلارنى بېسىپ چۈشىدىغان كۈچتۈڭگۇر نەرسە ئىدى. ئۇ جەڭ ماھارىتىنمۇ قالتىس ياخشى ئۆگەنگەندى، قوش زۇلپىقار تۇتاتتى. ئۇ كېيىنكى چاغلاردا ئاتا قىساسىنى ئېلىش يولىدا ئىككى ئادەمنىڭ جېنىغا زامىن بولۇپ قالغان بولۇپ، پادىشاھلىق ئۇنى تۇتۇش ئۈچۈن سۈرۈشتۇرۇپ يۈرگەچكە، ئۆيىنى تاشلاپ قېچىپ كەتكەندى. ئۇ چىياۋ داۋچىڭ بىلەن قەدىناس بولغاچقا، چىياۋ داۋچىڭنىڭ تېمەن خۇنىڭ قولىدا ئىشلەۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، ۋېيشېڭغا بېرىپ چىياۋ داۋچىڭغا قېتىلغاندى. چىياۋ داۋچىڭ

ئۇنى تيەن خۇغا تونۇشتۇرۇپ قويدى. ئۇ ياۋ بىلەن ئېلىشىشتا ئەجىر ـ تۆھپىلەر كۆرسەتكەنلىكىدىن، قورچاق دىۋانبەگلىك ۋەزىپىسىگە قويۇلدى. بۇگۈن ئون سول قول سەردارنى ئېلىپ، ئىككى تۈمەن لەشكەرنى باشلاپ جەنەتكىغا ھەمدەمگە ماڭدى. ھېلىقى ئون سول قول سەردار مۇنۇلار ئىدى:

مېيى يۇ، چىن يىلك، جىن جېن، لۇ چىلك، بى شېلك، پەن شۇن، يالك فالك، فېلك شېلك، خۇ مەي، لۇ فالك.

بۇ ئون سول قول سەردارنىڭ ھەممىسى قورچاق قولباش بەگلىككە قويۇلغانىدى. بۇ چاغدا سۇن ئەن چياۋ داۋچىلك بىلەن خەيرلىشىپ، لەشكەرلەرنى باشلاپ جەنەتكىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

چياۋ داۋچىلك ئىككى تۈمەن لەشكەرنىڭ قۇربېگلىكىگە نيې شىننى، زەڭگىلىككە فېلك چىنى تەينىلەپ، ئۆزى تۆت سول قول سەردارنى ئېلىپ ئالدىدا ماڭماق بولدى. بۇ تۆت سەردار:

لېيې جېن، نيې لىن، فېيې جېن، شۆ سەنلەر ئىدى.

بۇ تۆت سەردار قورچاق باش سەركەردىلىككە تەيىنلەندى. چياۋ داۋچىڭنىڭ ئۆزى ئۇلارنىڭ كەينىدىن خىللانغان ئىككى مىڭ لەشكەرنى ئېلىپ، جاۋدېغا كېچىلەپ يۈرۈپ كەتتى. شۇ كۈنى جاۋدې شەھىرىنىڭ يۇقىرىقى تەرىپىگە ئون چاقىرىم كېلىدىغان جايغا يېتىپ كېلىۋىدى، ئالدىن ئەۋەتىلگەن ئاتلىق ئايغاقچى يېتىپ كېلىپ: «تۇنۇگۈن چۆگۈن چاقسا سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى تەرىپىدىن تارتىۋېلىنىپتۇ، ھازىر ئۇلار لەشكەرلىرىنى ئۇچ تارام قىلىپ جاۋدې شەھىرىگە تېگىش قىلماقتا ئىكەن» دەپ مەلۇم قىلدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان چياۋ داۋچىلك قاتتىق غەزەپلىنىپ:

ـــ ھۇ خۇمپەرلەر ! ھەددىڭدىن خۇيمۇ ئېشىپ كېتىشىپسىنا! سەنلەرگە ئۆزۈمنى بىر تونۇتۇپ قويمىسام بولمىغۇدەك، ـــ دېدى ـ دە، لەشكەرلىرىنى باشلىغان پېتى ئۇچقاندەك

كېتىۋېتىپ، دەل يۇقىرىقى قوۋۇققا تېگىش قىلىۋاتقان تاڭ بىلەن، گېيىك گۈڭلار بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. توساتتىنلا كۈنىپېتىش تەرەپتىن ئىككى مىڭدەك ئاتلىق لەشكەر يېتىپ كەلدى دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىغان تاڭ بىلەن گېيىك گۈڭ ئۆز لەشكەرلىرىنى سەپىراس - چەپراس قىلىپ تەخمىتەخ بولۇپ تۇردى. بۇ چاغدا چياۋ داۋچىڭنىڭ لەشكەرلىرىمۇ يېتىپ كېلىپ بولغانىدى. ئىككى تەرەپ سەپراس بولۇپ سەپ تۈزۈپ تۇرۇشتى. ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدا بىر ئوق يېتىملىك ئارىلىق قالغانىدى. تاڭ بىلەن، گېيىك گۈڭلار يۇقىرىقى سەپنىڭ ئالدىدا، تۆت سەردارنىڭ قىزىل دۇردۇن كۈنلۈكنىڭ ئاستىدا ئات ئۈستىدە ئولتۇرغان بىر موللامنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ تۇرغانلىقىنى كۆردى. ھېلىقى موللامنىڭ ئەپتىگە قارايدىغان بولسىڭىز، پاھ:

بېشىغا چۆكۈرۈپ كىيگەن گۆھەر كۆزلۈك بېلىق تاجى،
تاۋاردا كەشتە تون كىيگەن ئۇنىڭ بار قارا پەگاسى.
بېلىگە رەڭمۇرەڭ مەشۇت پوتىنى باغلىغان مەھكەم،
بېشى يۇمىلاق، قىزىل رەڭلىك ئۆتۈك كىيىپتۇ بۇ ئادەم.
قەدىمىي زۇلپىقارى بار قولىدا كۆتۈرۈپ ئالغان،
ئاجايىپ تەڭگە گۈللۈك بار بوز ئاتقا ئولتۇرۇپ ئالغان.
قېشى كامان، كۆزى يېشىل، ساقىلى ئۆچكىگە ئوخشار،
ساداسى چاسا ئاغزىدىن جىرىڭلاپ ياڭراپ چىقار.

بۇ موللامنىڭ ئالدىدىكى قارا تۇغقا: «ئەل ھامىيسى ئاقىل دەرۋىش، مۇشاۋىر سول قول ۋەزىر، تۆۋەنگە يۈرۈش قىلغۇچى باش ئالىي سەردار چياۋ» دېگەن خەت زەر بىلەن يېزىلغانىدى. گېيىك گۈڭ بۇنى كۆرۈپ تېنى بىر شۇركۈندى - دە، «بۇ ناھايىتى يامان ئادەم!» دېدى.

ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرى تېخى ئېلىشماي تۇرۇپ، لى كۈي باشلىق ئاتامانلار بەش يۈز سەكرەتمە لەشكەرنى ئېلىپ يېتىپ كەلدى. لى كۈي ئالدىغا قاراپ ماڭاي دېۋىدى، گېنىك گۈك ئۇنىڭغا:

ــ بۇ كىشى سەنشى شاھىنىڭ قول ئاستىدا ئىشلەيدىغان كارامەتلىك ئادەم. سېھىرگەرلىكتىن خەۋىرى بار. چۈتۈرى كۆپ، ــ دېدى.

ــ بارىمەن ــ دە، پالتام بىلەن چېپىپ، ئەرەختەن ــ پەرەختەن قىلىپ تاشلايمەن. قېنى قانداق سېھىرگەرلىك قىلالايدىكىن ! ــ دېدى لى كۈي.

ــ سەردار، ياۋنى بوش چاغلىغىلى بولمايدۇ، ــ دېدى تاك بىنمۇ بىر ياندا تۇرۇپ.

لى كۈي نەدە قۇلاق سالسۇن، ئايپالتىسىنى شىلتىگەن پېتى ئېتىلىپ چىقىپ كەتتى. باۋ شۇ، شياك چۈك، لى گۇنلار لى كۇيىنى زىيان ــ زەخمەتكە ئۇچراپ قالارمىكىن دەپ، بەش يۈز سۇپەرچى ــ نەيزىۋازنى ئېلىپ بىراقلا چاپ ــ چاپقا ئۆتتى. ھېلىقى موللام قەھ ــ قەھ قىلىپ كۈلدى ــ دە: «خۇنپەرلەر، تولا كۆرەڭلەپ كېتىشمە !» دەپ دوق قىلدى ۋە ئالدىرىماي ــ تەمتىرىمەي زۇلپىقارىنى كۆككە قارىتىپ بىر شىلتىپ، دۇرۇت ئوقۇپ بىر «سۇف !» دەپ توۋلىۋىدى، ئوپئوچۇق كۇندە بىر پەسنىك ئىچىدىلا ئاسماننى قاپقارا تۇتەك قاپلاپ، غۇرقىراپ بوران چىقتى ۋە چاك ــ توزانلارنىك دەستىدە تۇرغىلى بولمىدى. بىر توپ قارا تۇتەك لى كۇي باشلىق بەش يۈزدىن ئارتۇق كىشىنى ئارىغا ئېلىۋالدى. ئۇلار خۇددى تۇلۇمنىك ئىچىگە كىرىپ قالغاندەك، ھېچنېمىنى پەرق ئېتەلمەي، مىدىر ــ سىدىر قىلالماي قالدى. قۇلاقنىك تۇۋىدىلا شار ــ شۇر قىلغان بوران ــ يامغۇرنىك ئاۋازى ئاڭلىناتتى ــ يۇ، ئۆزىنىك نەدىلىكىنى بىلەلمەيتتى.

مەيلى سەن بولغىن ئەزىمەت ــ باتۇر، قانات ياساپ

قۇتۇلمىقىڭ تەستۇر؛ مەيلى سەن بولغىن ئاتەشباش پالۋان، قۇرۇپ قويۇلغان سەن ئۇچۇن، ئاسماندا تور، يەردە قاپقان؛ شۇ سەككىز بىلەكلىك نالاكۇۋارامۇ، ئەجدىھا كۆلى، يولۋاس ئۇۋىسىدىن قېچىپ قۇتۇلالمىغان. لى كۇي باشلىق لەشكەرلەرنىڭ خېيىم ـ خەتەر، مۇشكۇل ـ جاپادا قېلىپ، ھاياتىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

توقسان بەشىنچى باب

سۇڭ دانشىنىڭ ساداقەتمەنلىكىنىڭ زېمىن ئىلاھنى ئېرىتكەنلىكى چياۋ داۋچىڭنىڭ سېھىرگەرلىكىنى سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ يەڭگەنلىكى

ئەلقىسسە، قارا قۇيۇن لى كۇي تاڭ بىن، گېڭ گۇڭلارنىڭ گېپىنى ئاڭلىماي، سەركەردىلەرنى باشلاپ، ئۇر ـ چاپ قىلىپ چىقىپ كەتكەندى. چياۋ داۋچىڭ سېھىرگەرلىك بىلەن ئۇلارنى بەند قىلىپ قويدى ـ دە، بەش يۈزدىن ئارتۇق ئادەمنىڭ ھەممىسىنى تىرىك تۇتۇپ كەتتى، بىرەرسىمۇ قېچىپ قۇتۇلالمىدى. گېڭ گۇڭ ئىشىنىڭ ئەپلەشمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئېتىنىڭ بېشىنى كۈنچىقىشقا بۇرىدى ـ دە، ئارقا ـ ئارقىدىن ئىككى قامچا ئۇرغان پېتى، ئالدى بىلەن تىكىۋەتتى. تاڭ بىن لى كۇيلارنىڭ قولغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى، لەشكەرلەرنىڭ پىتىراپ كەتكەنلىكىنى، گېڭ گۇڭنىڭ تىكىۋەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئىچىدە:

ـــ چياۋ داۋچىڭ سېھىرگەرلىككە ناھايىتى قابىل، مۇبادا قېچىپ كېتەلمەي قالسام، باشقىلارنىڭ كۈلكىسىگە قالىمەن. چېرىكلەرنىڭ ئۆلۈمدىن قورقماي كېتىۋاتقانلىقىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم، بولار ئىش بولدى، جان بىلەن ھېسابلىشىپ ئولتۇرامدىم ! ـــ دەپ ئويلىدى ـ دە، جېنىدىن كەچكەن ھالدا نەيزىسىنى تەڭلەپ، ئېتىنىڭ تىزگىنىنى قويۇۋېتىپ، ئۇدۇللاپ باستۇرۇپ كەلدى. چياۋ داۋچىڭ ئۇنىڭ قەھرى ـ غەزەپ بىلەن كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئالدىراپ ـ تېنەپ دۇرۇت ئوقۇپ،

«سۇق !» دەپ بىر دەم سىلىۋىدى، سەپىنىڭ ئىچىدە سىرىق قۇيۇن كۆتۈرۈلۈپ، ئۇدۇل تاڭ بىننىڭ يۇزىگە ئۇرۇلدى، تاڭ بىن توپا ـ چاڭنىڭ دەستىدىن كۆزىنى ئاچالماي قېلىپ، نېمە قىلارىنى بىلەلمەي قالدى. بۇ چاغدا ئۇ تەرەپنىڭ لەشكەرلىرى قوغلاپ يېتىپ كېلىپ، ئۇنىڭ سول پۇتىغا بىر نەيزە ئۇرۇپلا ئۇنى ئاتتىن يىقىتتى ـ دە، باغلاپ تىرىك تۇتۇپ كەتتى. ئەسلىدە يۇقىرىقى تەرەپ قوشۇنىدا، ئۇ تەرەپنىڭ سىپاھىبەگلىرىنى تىرىك تۇتۇپ كەلگۈچىلەرگە ھەسسىلەپ ئىنئام تارتۇق قىلىنىدۇ دېگەن يوسۇن بار ئىدى. شۇڭا، قولغا چۈشكەن سىپاھىبەگلەر ئۆلتۈرۈلمەي ساق قالدۇرۇلاتتى. بۇ چاغدا تاڭ بىننىڭ بىر تۈمەن لەشكىرى توپا ـ چاڭلار ئىچىدە قېلىپ، ئۆلىدىغىنى ئۆلگەن، قاچىدىغىنى قاچقانىدى. ئىس ـ تۈتەكلەر ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن لەشكەرلەرنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكى تالاپەتكە ئۇچرىغانلىقى مەلۇم بولدى.

لىن چۈڭ، شۇ نىڭلار كۈنچىقىش قۇۋۇقتا تۇرۇپ، ئىياغ تەرەپتىن كۆتۈرۈلگەن قىيقاس ـ چۇقانىنى ئاڭلىدى ـ دە، لەشكەرلىرىنى باشلاپ جىددىي ھەمدەمگە كەلدى. شەھەرنى ساقلاپ ياتقان سەركەردە سۇن چى چياۋ داۋچىڭنىڭ بەلگە ئوقىنى كۆرۈپ، ئالمان ـ تالمان كېلىپ قوۋۇق دەرۋازىسىنى يوغان ئېچىپ كۈتۈۋالدى. لى كۈيلار ئاللىقاچان شەھەرگە تۇتۇپ ئەكىرىپ كېتىلگەنىدى. گېنىڭ ۋەتۋەرىكى چىقىرىلغان بىرقانچە چېرىكلىرى بىلەنلا ئۆپكىسى ئاغزىغا تىقىلىپ قالغاندەك ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ قېچىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئېتىنىڭ ئېگەرلىرى مايتۇق ـ سايتۇق، دۇبۇلغىسىمۇ بىر تەرەپكە قىيسىيىپ قالغان بولۇپ، ئۇ لىن چۈڭ، شۇ نىڭلارنى كۆرگەندىن كېيىنلا ئېتىنى توختاتتى. لىن چۈڭ، شۇ نىڭ ئالمان ـ تالمان: «لەشكەرلىرىڭىز قېنى» دەپ سورىۋىدى، گېنىڭ تاقتا ـ تۇقتا قىلىپ بىر ـ ئىككى ئېغىز جاۋاب بەردى. لىن چۈڭ، شۇ نىڭلار ئالدىراش گېنىڭ گۇڭنى ئېلىپ چوڭ تۇراغا

قاراپ ماڭدى. بۇلار يولدا ۋاقت يىلى، خۇ سەنىياڭلار باشلاپ كېلىۋاتقان ئوچ يۈز ئاتلىق چارلامچىغا ئوچراپ، بىرلىكتە سۈڭ تۇرشاۋۇلغا خەۋەر بەرگىلى مېڭىشتى. گېپىڭ گۈڭ لى كۈيلارنىڭ چياۋ داۋچىڭ تەرىپىدىن تۇتۇپ كېتىلگەنلىكىنى زىر - زەۋەرىگىچە ئېيتىپ بەردى. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان سۈڭ جياڭ قاتتىق چۆچۈپ، ئەندىكىپ كەتتى - دە:

— لى كۈيلار ھاياتىدىن ئايرىلىپ قالمىغىيدى، — دەپ يىغلىۋەتتى.

— ئاغا، كۆڭۈللىرىنى بۇزماي، ئۆز ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلىۋەرسىلە، قاراقچىلار سېھىرگەرلىك قىلغان بولسا، چۆگۈن چاقسىدىن فەن رۇينى تېز بۇ يەرگە كەلتۈرۈپ، ياۋغا قارشى تۇرۇشىڭ تەرەددۇتىنى قىلايلى! — دېدى ۋۇ يۈڭ ئۇنىڭغا نەسىھەت قىلىپ.

— بىر تەرەپتىن فەن رۇي ئېلىپ كېلىنسۇن، بىر تەرەپتىن لەشكەر ئەۋەتىپ، ھېلىقى ئوغرىلاردىن لى كۈيلارنى قۇتۇلدۇرۇۋالايلى، — دېدى سۈڭ جياڭ.

ۋۇ يۈڭ ھەرقانچە توسۇپ باقسىمۇ تىڭشىمىدى.

شۇ جاينىڭ ئۆزىدە، سۈڭ تۇرشاۋۇل ۋۇ يۈڭغا سەركەردىلەر بىلەن بىللە چوڭ تۇرانى ساقلاشقا ئەمر قىلدى - دە، ئۆزى لىن چۈڭ، شۇ نىڭ، لۇ جىشېن، ۋۇ سۈڭ، لىيۇ تاڭ، تاڭ لۈڭ، لى يۈن، يۇ باۋسى قاتارلىق سەككىز سەركەردىنى باشلاپ، ئىككى تۈمەن لەشكەرنى ئېلىپ دەرھال جاۋدې شەھىرىنىڭ تۆۋەن تەرىپىگە باستۇرۇپ ماڭدى. سو چاۋ، جاڭ چىڭلار ئالدىغا چىقىپ قوشۇلدى، ئۇلار بىرلىكتە داقا - دۇمباق، ناغرا - سۇنايلىرىنى ياڭرىتىپ، قىيقاس - چۇقان سېلىپ، شەھەرگە ئۇدۇل باستۇرۇپ كەلدى. چياۋ داۋچىڭ شەھەرگە كىرگەندىن كېيىن ئۇ دۇانغا چىقتى. سۈن چى قاتارلىق ئون سەركەردە سالاملىشىپ بولغاندىن كېيىن داستىخان - زىياپەت ھازىرلاپ كۈتۈۋالماقچى بولۇپ تۇرغاندا، پايلاقچىلار سۈڭ خانلىقى لەشكەرلىرى يەنە كەلدى

دېگەن خەۋەرنى ئەكەلدى.

— بۇ خۇنپەرنىڭ بىھۆرمەتلىكىنى قارا! — دېدى چىياۋ داۋچىلىڭ دەرغەزەپ بىلەن، — سۇڭ جياڭنى تۇتۇپ كەلمىگەننى كۆرۈڭلار!

ئۇ ئاتقا مىندى - دە، توّت سول قول سەركەردىنى، ئۇچ مىڭ لەشكەرنى ئېلىپ، شەھەرنىڭ سىرتىغا ياۋ بىلەن ئېلىشىشقا چىقتى. بۇ چاغدا سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى سەپراس - چەپراس سەپ تۇزۇپ جەڭگە ئۇندەۋاتاتتى. سېپىل دەرۋازىسى ئېچىلىپ ئاسما كۆۋرۈك چۈشۈرۈلۈۋىدى، بىر توپ چېرىك يوپۇرۇلۇپ چىقىپ كېلىشتى. ئالدىدا كېلىۋاتقان بىر ئاتلىق مولام دەل سېھىرگەر يىگىت چىياۋ داۋچىڭنىڭ ئۆزى ئىدى. ئۇ قولىدا زۇلپىقار تۇتقىنىچە، لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئاسما كۆۋرۈكتىن ئۆتتى. ئىككى قوشۇن بىر - بىرىگە هومىيىشىپ قاراپ تۇراتتى، تۇغ - ئەلەملىرى لەپىلدەيتتى. ھەرقايسىسى ئوقيالىرىنى بەتلەشكەن هالدا بىر - بىرىنىڭ سېپىگە قارىتىپ ئوق ئۇزدى. ئىككى تەرەپ سېپىدىن كاناي چېلىندى. جەڭ دۇمباقلىرى تەڭلا ئۇرۇلدى. سۇڭ جياڭنىڭ سېپىدىكى نىشان تۇغى لەپىلدەپ يېيىلغان جايدا سۇڭ تۇرشاۋۇل ئوتتۇرىغا چىقتى. يۇ باۋسى باش سەركەردە تۇغنىڭ ئېگىز كۆتۇرگەن هالدا ئاتنىڭ ئۇستىدە تىك ئولتۇراتتى. سول قول تەرەپتە لىن چۇڭ، شۇ نىڭ، لۇ جىشېن، لىۋ تاڭ؛ ئوڭ قول تەرەپتە سو چاۋ، جاڭ چىڭ، ۋۇ سۇڭ، تاڭ لۇڭ قاتارلىق سەككىز سەردار تۇراتتى. غەزەپلەنگەنلىكىدىن پاتاڭلىرىغچە قىزىرىپ بوغۇلۇپ كەتكەن سۇڭ تۇرشاۋۇل قولى بىلەن چياۋ داۋچىڭنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

— پاسىقا يانتاياق بولغان لەنتى دەرۋىش، مېنىڭ ئىنىلىرىم بىلەن بەش يۈز لەشكىرىمنى تېز قويۇپ بەر. سەللا كېچىكىدىكەنسەن، هازىرلا تۇتۇۋېلىپ، تېنىڭنى لەخشە - لەخشە قىلىپ تاشلايمەن ! — دەپ تىللىدى.

— سۇڭ جياڭ، بىھۆرمەتلىك قىلما ! ساڭا هېچنېمىنى

قايتۇرۇپ بەرمەيمەن، قېنى سېنىڭ مېنى قانداق قىلىپ قولغا چۈشۈرىدىغانلىقىڭنى كۆرۈپ باقاي، ــ دەپ دوق قىلدى چىياۋ داۋچىڭ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان سۇڭ جياڭ غەزىپىدىن يېرىلىغۇدەك بولۇپ، قامچىسىنى بىر شىلتىۋىدى، لىن چۈڭ، شۇ نىڭ سو چاۋ، جاڭ چىڭ، لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ، لىيۇ تاڭلار بىردەك ئېتىلىپ چىقىشتى. چياۋ داۋچىڭ چىشلىرىنى غۇچۇرلاتقان هالدا، دۇرۇت ئوقۇدى، ئۇ زۇلپىقارىنى كۈنىپىتىشقا قارىتىپ بىر شىلتىپ «سۇف!» دېيىشگە، شۇ زامانلا سان ـ ساناقسىز سپاهـ لەشكەرلەر كۈنىپىتىشتىن ئۇر ـ چاپ قىلىپ چىقىپ سۇڭ خانلىقىنىڭ لەشكەرلىرىنى سۇر ـ توقاي قىلدى. هېلىقى چياۋ داۋچىڭ قولىدىكى زۇلپىقارى بىلەن يۇقىرىقى تەرەپكە شىلتىپ تۇرۇپ «سۇف!» دەپ يەنە بىر دەم سېلىۋىدى، هايهات! كۈن نۇرى ئۆچۈپ، جاهاننى قاراڭغۇ ـ زۇلمەت باستى. هەممە جايدىن تاش ـ قۇملار كۆتۈرۈلۈپ، يەر ـ زېمىن زىلزىلىگە كەلدى، لىن چۈڭ باشلىق سەركەردىلەر تازا تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ، ئۇر ـ يىقىت قىلىپ كېتىۋاتاتتى. بىردەمدىلا ئالدىنى قارا تۇتەك قاپلاپ، ياۋ لەشكىرىدىن بىرنىمۇ كۆرەلمىدى. سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى جەڭ قىلماستىنلا پىتىراپ كەتتى، چۆچۈپ ئۇركۈگەن ئاتلار هەر تەرەپكە كىشنەپ چاپچىغىلى تۇردى. لىن چۈڭلار ئالدىراش ئاتلىرىنى بۇرىشىپ، سۇڭ جياڭنى ئوتتۇرىغا ئالغان هالدا يۇقىرىقى تەرەپكە قاراپ چېپىپ كېتىشتى. چياۋ داۋچىڭ لەشكەر باشلاپ قىر ـ چاپ قىلىپ، سۇڭ خانلىقىنىڭ لەشكەرلىرىنى تىرىپىرەن قىلىۋەتتى. هەممىلا ياقنى ئاه ـ زار قاپلاپ كەتتى. سۇڭ جياڭلار ئالدىراش ئات سېلىشىپ، يېرىم چاقىرىم ماڭغاي ـ ماڭماي، ئالدىدا غەلىتە ئىشلارنىڭ يۈز بېرىۋاتقانلىقى كۆزگە ئايان بولدى. ئابايا كەلگەندە ئويئوچۇق تۇرغان دالا بىردەمنىڭ ئىچىدىلا ئاسمان ـ پەلەك دولقۇن ئۇرۇپ تۇرغان پايانسىز كەڭ سۇغا ئايلىنىپ قالغاندى. بۇ خۇددى

كۈنچىقىشتىكى دېڭىزنى ئەسلىتەتتى. بۇنداق يەردىن ئۇچار قاناتمۇ ئۆتەلمەيتتى. كەينىدىن قوغلاپ كېلىۋاتقانلار يېتىپ كېلەيلا دەپ قالدى. ھەممەيلەننىڭ كۆزىگە ئۆلۈم كۆرۈنۈپ تۇراتتى. لۇ جىشېن، ژۇ سۇڭ، لىيۇ تاڭلار:

— مۇشۇنداق قولغا چۈشۈپ كېتىمىزمۇ، — دەپ تەڭلا قاتتىق ۋارقىرىدى ـ دە، يۇقىرىقى تەرەپكە قاراپ پۈتۈن كۈچى بىلەن بۆسۈپ كەلدى. گۈلدۈرلەپ چېقىلغان چاقماقنىڭ ئاۋازى يەر ـ جاھاننى لەرزىگە سېلىشى بىلەن تەڭ، ئاسماندىن زەر قۇيۇلغىلى يىگىرمە نەچچە ئەرۋاھ ئۇر ـ چاپ بىلەن چۈشۈپ، لۇ جىشېن، ژۇ سۇڭ، لىيۇ تاڭلارنى يىقىتىۋەتتى. تېخى خۇنىڭ لەشكەرلىرى يېتىپ كېلىپ، ئۇلارنى تۇتۇۋالدى، بۇ چاغدا غايىبتىن:

— سۇڭ جياڭ، جېنىڭنى ئايايدىغان بولساڭ، ئاتتىن چۈشۈپ قول باغلاپ تۇرا! — دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

سۇڭ جياڭ ئاسمانغا قاراپ تۇرۇپ:

— سۇڭ جياڭنىڭ ئۆلمىكى ھېچ گەپ ئەمەس، ئەپسۇسكى، تېخى پۈشتى ـ پاناھىمىزنىڭ شەپقىتى ئاقلانمىدى. غېرىب ـ مىسكىن ئاتا ـ ئانامنى باقارغا ئادەم يوق. لى كۇي باشلىق ئىنىلىرىمنى تېخى قۇتقۇزۇپ چىقمىدىم، بولار ئىش بولدى، تىرىك قولغا چۈشۈپ ھاقارەت كۆرگەندىن كۆرە، جان تەسەددۇق قىلغىنىم ياخشى، — دەپ ناله ـ پەريات قىلدى.

لىن چۇڭ، شۇ نىڭ، سو چاۋ، جاڭ چىڭ، تاڭ لۇڭ، لى يۈن، يۇ باۋسى بولۇپ يەتتە سەركەردە سۇڭ جياڭنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ، بىر يەرگە ئولىشىپ: «ئاغىنىز بىللە قاراقچىلارنى قىرغايمىز» دېيىشتى. مانا شۇنداق جىددي خەۋپ ئىچىدە يۇ باۋسىنىڭ تېنىگە ئىككى تال ئوق تەگكەن بولسىمۇ، ئۇ سەركەردە تۇغنى تىك تۇتۇپ، سۇڭ تۇرشاۋۇلدىن بىر قەدەممۇ نېرى ـ بېرى بولمىدى. تېخى خۇنىڭ لەشكەرلىرى سەركەردە تۇغىنىڭ يىقىلمىغىنىنى كۆرۈپ، باستۇرۇپ بېرىشقا

پېتىنالمىدى.

سۇڭ جياڭلار قوللىرىغا زۇلپىقارلىرىنى ئېلىشىپ كانايلىرىغا سۇركىمەكچى بولغىنىدا، بىر ئادەم يېتىپ كېلىپ:

ــ بەس، قولۇڭلارنى تارتىڭلار، پىغان چەكمەڭلار، ئۇلۇغ ئىگەم سىلەرنىڭ ساداقەتمەنلىكىڭلاردىن خەۋەر تېپىپ، ھېلىقى دەھرىلەرنىڭ ئەپسۇن ـ سۇرىلىرىنى ياندۇرۇپ، سىلەرنى بالا ـ قازادىن خالىي قىلىپ، ئۆز قوشۇڭلارغا قايتۇرغىلى مېنى ئەۋەتتى، ــ دېدى.

ھەممەيلەن قارىسا، بېشىدا ئىككى يەل مۇڭگۈزى بار، پۈتۈن ئەزايىنى قاپقارا تېرە قاپلىغان ياپيالىڭاچ، قىزىل چېچى بىر قۇچاق كېلىدىغان، سېرىق تامبال كىيگەن، قولىدىكى قوڭغۇرىقى جاراڭلاپ تۇرىدىغان غەلىتە بىر ئادەم ئىكەن. ئۇ بىر چىمدىم توپىنى قولىغا ئالدى ـ دە، دولقۇنلاپ مەۋج ئۇرۇۋاتقان كەڭ سۇغا بىر چېچىۋىدى، كۆزىنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە سۇ كۆزدىن غايىب بولۇپ، تۇزلەڭلىك ئەسلىگە كەلدى.

ــ سىلەرنىڭ رىيازەت چەكمىگىنىڭلار پېشانەڭلەردىن، بۇگۈن دەمىدە سۇيى قايتۇرۇلدى، قوشۇڭلارغا تېزدىن قايتىڭلار، ۋېيجۇ ئايمىقىغا ئادەم ئەۋەتسەڭلار، بالا ـ قازادىن قۇتۇلالايسىلەر، ئەل ئۇچۇن تىرىشىپ ئەجىر ـ تۆھپىلەر كۆرسەتكەيسىلەر ! ــ دېدى ھېلىقى ئادەم.

ئۇ سۆزىنى تۈگىتىپلا پۈرركىدە قىلىپ قارا قۇيۇن بولۇپ كۆزدىن غايىب بولدى. ھەممەيلەن ھەيران بولۇپ ئاغزىنى ئاچقىنىچە سۇڭ جياڭنى قوغداپ، تۆۋەن تەرەپكە قاراپ ئات قويۇشتى، بەش ـ ئالتە چاقىرىم يول بېسىۋىدى، چاڭ ـ توزان كۆتۈرۈلۈپ، تۆۋەن تەرەپتىن بىر توپ ئادەم چىقىپ كېلىشتى. قارىسا، ۋۇ يۈڭ، ۋاڭ يىڭ، خۇ سەننياڭ. سۇن شىن، گۇ يەڭگە، شيې جېن، شيې باۋلار بىر تۇمەن لەشكەرنى باشلاپ ھەمدەمگە كېلىشكەنكەن.

ــ قەدىردان ئىنىمنىڭ سۆزىنى ئاڭلىماي، كۆرۈشەلمەي

قالغىلى تاس قالدىم، ــ دېدى سۇڭ جياڭ ۋۇ يۈڭغا قاراپ.

ــ قوشىمىزغا بارغاندىن كېيىن ئاندىن بىرنېمە دەيلى، ــ دېدى ۋۇ يۈڭ.

ئۇلار بىر ـ بىرىنىڭ ئارقىسىدىن قوشقا قايتىپ كىرگەندىن كېيىن يېڭىلىپ قامىلىپ قالغاندا ئىلاھقا ئۇچرىغانلىقى ھەققىدە پاراڭ قىلىشتى.

ــ بۇ ھۆرمەتلىك زات زېمىن ئىلاھىنىڭ ئۆزى. ئاغىمىزنىڭ ساداقەتمەنلىكى زېمىن ئىلاھىنى ئېرىتىكەن بولسا كېرەك، توپا سۈنى يېڭىدۇ ئەمەسمۇ، ــ دېدى ۋۇ يۈڭ چېكىسىنى تۇتۇپ تۇرۇپ.

سۇڭ جياڭلار ئەمدى ھوشىغا كېلىپ، ئاسمانغا قاراپ ئېگىلىپ تەزىم قىلىشتى.

بۇ گۈگۈم چۈشكەن چاغ ئىدى. يېڭىلىپ قېلىپ كەلگەن بەزى لەشكەرلەرنىڭ ئېيتىشىچە، قالايمىقانچىلىق ئىچىدە جاۋدې شەھىرىدىكى سۇن چې، يې شېڭ، جىن دىڭ، خۇاڭ ماۋلار تۆۋەن قوۋۇقنى ئېچىپ، لەشكەر باشلاپ چىقىپ قىر ـ چاپ قىلغىلى تۇرۇپتىكەن، ئادەملىرى ھەددى ـ ھېسابسىز قىرىلىپ، قالغانلىرى تۆت تەرەپكە پىتىراپ كېتىپتۇدەك. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنىڭ سانىنى ئېدىتلاپ كۆرسە، بىر تۇمەندىن كۆپرەكى تالاپەتكە ئۇچراپتۇ.

ــ بۇ ئوغرىلار سېھىرگەرلىك قىلىپ ئۇدا ئىككى قېتىم يېڭىۋالدى. بىز دەرھال ھىيلە بىلەن تەييارلىق كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ باستۇرۇپ كېلىشىدىن ئېھتىياتتا بولمىساق بولمايدۇ، لەشكەرلىرىمىز چۆچۈپ كەتكەنلىكىدىن، قورقانغا قوش كۆرۈنەر دېگەندەك ھەممىدىن ئۈركۈمەكتە. شۇڭا، بۇ تۇرانى بوش قالدۇرۇپ قويايلى، بوش قالدۇرغان قوشتا «قوينى تېپچەكلىتىپ ناغرا چالدۇرۇش» ھىيلىسىنى ئىشلىتىپ، لەشكەرلىرىمىزنى ئون چاقىرىم يىراقلىققا چېكىندۈرۈۋېلىپ باشقىدىن قوش تىكەيلى، ــ دېدى ۋۇ يۈڭ سۇڭ جياڭغا قاراپ.

سۇڭ جياڭ لەشكەرلەرنى شۇ زامان ئون چاقىرىم چېكىندۈردى. ئۇ ۋۇ يۇڭ خەلپەتنىڭ تەكلىپى بىلەن يەنە بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ئايرىم ـ ئايرىم قوش تىكتۈردى، چوڭ قوش ئىچىگە كىچىك قوش تىكىلدى، قوشلار ئەگرى ـ بۈگرى جايلاشتۇرۇلۇپ، بىر ـ بىرىگە تۇتاشتۇرۇلدى. بۇ بەئەينى لى دورىگەرنىڭ ئالتە گۇللۇك سەپ تۈزۈشىگە ئوخشاپ كېتەتتى. سەركەردىلەر بۇيرۇققا بىنائەن ئىش كۆردى. قوش تەخمۇتەخ قىلىنغاندىن كېيىن فەن رۇيىنىڭ بۇيرۇققا بىنائەن چۆگۈن چاقسىدىن يېتىپ كەلگەنلىكى خەۋەر قىلىندى. ئۇ قوش ئىچىگە كىرىپ سۇڭ تۇرشاۋۇل بىلەن كۆرۈشتى ۋە چياۋ داۋچىڭنىڭ سېھىرگەرلىكىنى سۇرۇشتە قىلدى، ئۇ:

ـــ ئاغا، خاتىرجەم بولسىلا، بۇ سېھىرگەرلىكتىن باشقا نەرسە ئەمەس، مەن ئەتە سېھىر ئىشلىتىپ، ئۇنى تۇتۇپ كېلىمەن، ـــ دېدى.

ـــ ئەگەر ئۇ جەڭگە ئۇندەپ كەلمىسە، بىز ئورنىمىزدىن مىدىرلىماي تۇرىۋېرەيلى، گۇڭسۇن شېڭ كەلگەندىن كېيىن ئاندىن بىرنېمە دەيمىز، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

سۇڭ جياڭ جاڭ چىڭ، ۋاڭ يىڭ، شيې جېن، شيې باۋلارغا ياۋنى يېڭىپ، تۇتۇلۇپ كەتكەنلەرنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن بەش يۈز چەۋەندار بىلەن كېچىلەپ قوۋۇقتىن چىقىپ، ۋېيجۇدىن گۇڭسۇن شېڭنى ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇدى. جاڭ چىڭلار ئاتلىرىغا مىنىشىپ، سۇڭ جياڭ بىلەن خەيرلىشىپ چىقىپ كېتىشتى. سۇڭ خانلىقىنىڭ لەشكەرلىرى ئۇچلۇق قوزۇقلارنى قېقىپ، قوش ـ قاشلارنى چىڭىتىپ چىقىشتى. ئوقيالارنى بەتلەپ، قىلىچلىرىنى قىنىدىن چىقىرىشتى. قۇياغ ـ نەيزىلىرىنى تەخمۇتەخ قىلىپ قويدى، قوڭغۇراق ـ سۇنايلىرىنى ئىلىپ قويدى. شام ـ چىراغلىرىنى ئۆچۈرمەي كۈتۈپ تۇرۇشتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

چياۋ داۋچىڭ سېھىر ئىشلىتىپ سۇڭ جياڭنى بەند قىلىپ

قويۇپ تۇتاي دېۋىدى، ئالدى تەرەپتىكى ھېلىقى سۇدىن ھېچبىر ئەسەر قالمىغانلىقى كۆزىگە كۆرۈندى. سۇڭ جياڭلار ئاللىبۇرۇن كېتىپ قاپتۇ. بۇنىڭغا چۈشەنمەي: «مېنىڭ سېھىرگەرلىكىم بوش سېھىرگەرلىك ئەمەس ئىدى، ئۇ بۇنى دەپئى قىلىشنى قانداق بىلىۋالغاندۇ؟ ئۇلارنىڭ بارگاھىدا جەزمەن قالتىس بىركىم بولسا كېرەك» دەپ ئويلىدى ـ دە، لەشكەرلەرنى يىغىپ سۇن چىلار بىلەن بىرلىكتە شەھەرگە كىرىپ، دېۋانغا چىقىپ ئولتۇردى. سۇن چىلار نازۇنېمەت كەلتۈرۈپ ئۇنى قۇتلۇقلىدى، چېرىكلەر لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ، لیۇ تاڭلارنى ۋە بۇرۇن تۇتۇۋالغان لى كۇي، باۋ شۇ، شياڭ چۇڭ، لى گۇن، تاڭ بىنلارنى چەمبەرچاس قىلىپ باغلاپ بارگاھ ئالدىغا كەلتۈردى. سۇن چى چياۋ داۋچىڭنىڭ سول تەرىپىدە تۇراتتى. ئۇ تاڭ بىننى كۆرۈپ:

ـــ ھەي قارا يۈز ئوغرى، سەنشى شاھى ساڭا نېمە قىلغاندى؟ ! ـــ دەپ تىللىدى.

ـــ سەنلەرنىڭمۇ رىزقىڭ توشۇپ قالدى، ـــ دەپ تىل قايتۇردى تاڭ بىن.

چياۋ داۋچىڭ ئۇلارغا ئىسمىزاتىنى مەلۇم قىلىشنى بۇيرۇۋىدى، لى كۇي كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، بۇرۇت ـ ساقاللىرىنى دىككايتقىنىچە گىدىيىپ تۇرۇپ:

ـــ ھەي دەھرى قاراقچى، ئاڭلاپ قويغىن ! قارىۋاي ئاكاڭ قارا قۇيۇن لى كۇي دېگەن مەن بولىمەن، ـــ دەپ تىللىدى.

لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭلار ئۇنىڭغا لى كۇينى سېلىپ قويۇپلا ھېچقانداق جاۋاب بەرمەستىن ھومىيىپ تۇرۇشتى. چياۋ داۋچىڭ بۇلارنىڭ لەشكەرلىرىنى ئەكىرىشنى بۇيرۇدى. بىر دەمدىن كېيىنلا جاللاتلار ئۇلارنىڭ لەشكەرلىرىنى ھازىر قىلدى. چياۋ داۋچىڭ بىر ـ بىرلەپ سوئال ـ سورأقلار قىلىپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ سۇڭ جياڭنىڭ باتۇرلىرى ئىكەنلىكىنى بىلدى، ئاندىن ئۇلارغا قاراپ:

ـــ مۇبادا سىلەر ئەل بولساڭلار، مەن سەنشى شاھىغا مەلۇم

قىلىپ سىلەرگە كاتتا ئەمەل ئىنئام قىلىمەن، ــ دېدى.

ــ سەن غوجا ئاكاڭنى قانداق ئادەم چاغلاۋاتىسەن؟ جۆيلۈمە، قارىۋاي ئاكاڭنى ئاپىرىپ نېمە قىلساڭ قىل، ئۇستۈمگە قىلىچ ياغدۇرۇۋەتسەڭمۇ مەيلى، قارىۋاي ئاكاڭ كۆزىنى مىت قىلىپ قويسا ئوغۇل بالا بولماي كەتسۇن، ــ دەپ ھۆركىرىدى لى كۇي خۇددى گۇلدۇرمامدەك.

ــ ھەي جادۇگەر! ئۇخلاپ چۈش كۆرمەڭ! بىز بۇ بىرنەچچە بۇرادەرنىڭ بېشىنى كېسىۋەتكىنىڭ بىلەنمۇ تىز پۈكتۈرەلمەيسەن ! ــ دەپ تەڭلا لەنەت ـ نەپرەت ياغدۇرۇشتى لۇ جىشېن، ژۇ سۇڭ، لىيۇ تاڭلار.

بۇنى ئاڭلىغان چياۋ داۋچىڭنىڭ جان ـ پېنى چىقىپ:

ــ ھەممىنى ئاچىقىپ كاللىسىنى ئەكېلىش، ــ دەپ ئەمر قىلدى ئادەملىرىگە.

ــ مەن مۇشۇنداق ئۆلتۈرەرمىكىن دەپ كەلدىم، بۇگۈن ھەق يولىدا ئۆلىمەن، ــ دەپ قاقاقلاپ كۈلدى لۇ جىشېن.

جاللاتلار ئۇلارنى ئىتتىرىشىپ ئاچىقىپ كەتتى. چياۋ داۋچىڭ ئىچىدە: «مەن مۇنداق قەيسەر ئەزىمەتلەرنى كۆرمەپتىكەنمەن، ئۇلارنى قالدۇرۇپ كېيىنچە بىر تەرەپ قىلسام بولغۇدەك» دەپ ئويلىدى ـ دە، دەرھال يەنە بۇلارنى زىندانغا تاشلاپ نەزەربەند قىلىشقا بۇيرۇدى. ژۇ سۇڭ:

ــ ھەي ئىپلاس دۆيۇز، ئۆلتۈرسەڭ بالدۇرراق ئۆلتۈر، ــ دەپ تىللىدى.

چياۋ داۋچىڭ بېشىنى ساڭگىلىتىپ زۇۋان سۇرمەي يەرگە قاراپ تۇردى، چېرىكلەر لى كۇيلارنى نەزەربەند قىلغىلى ئېلىپ كەتتى.

چياۋ داۋچىڭ ئۇچ پۇراقلىق دېمىدە سۇيى سېھرىنىڭ ئەپلەشمىگەنلىكىنى كۆرۈپ كۆڭلىگە گۇمان چۈشتى. شۇنىڭ بىلەن شەھەرگە تىقىلۇۋېلىپ سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ

ئەھۋالىنى تەكتىگلاپ كۆرمەك بولدى. ئىككى تەرەپنىڭ ھېچقايسىسى لەشكەر تارتىپ چىقمىدى. شۇنداق قىلىپ، بەش - ئالتە كۈن ئۆتۈپ كەتتى. نېپ شىن، فېڭ چىلار نۇرغۇن لەشكەر بىلەن يېتىپ كېلىشتى، ئۇلار شەھەرگە كىرىپ چياۋ داۋچىڭ بىلەن كۆرۈشتى. لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى شەھەرگە كىرىپ ئورۇنلىشىدىغان بولدى. چياۋ داۋچىڭ سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ ئۆز قوشۇنى مەھكەم ساقلاپ جەڭگە چىقمىغانلىقىدىن ئىلاجسىز قالدى. ئۇ لەشكەرلىرىنى ئېدىتلاپ، سەركەردىلىرىنى باشلاپ، سۈن چى، دەي مېپ، نېپ شىن، فېڭ چىلار بىلەن ئىككى تۈمەن لەشكەرنى ئېلىپ تاڭ سەھەردە شەھەردىن چىقتى - دە، شەھەرنىڭ تۆۋىنىدىكى بەش ئەجدىھا تېغىغا قوش تىكىپ ئورۇنلاشتى ۋە تاڭ ئاتقاندا لەشكەر تارتماقچى بولدى. چياۋ داۋچىڭ سۈن چىغا قاراپ:

— بۇگۈن سۇڭ جياڭنى جەزمەن تۇتۇپ كېلىپ چۆگۈن چاقسىنى قايتۇرۇۋېلىشىمىز لازىم، — دېدى.

— بۇ ئىش مۇشاۋىر بېگىمنىڭ سېھرىگە باغلىق، — دېدى سۈن چى.

چياۋ داۋچىڭ بىر تۈمەن لەشكەرگە باش بولۇپ، سۇڭ جياڭنىڭ چوڭ قوشۇغا قاراپ باستۇرۇپ كەلدى. پايلاقچىلار ئەھۋالنى بىلگەندىن كېيىن دەرھال كېلىپ سۇڭ تۇرشاۋۇلغا مەلۇم قىلدى. سۇڭ جياڭ فەن رۇي، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگولارغا لەشكەرلەرنى تەخ قىلىپ، ئاتلىرىنى ئېگەرلەپ جەڭگە چىقىشقا تەييارلىنىشنى بۇيرۇدى. چياۋ داۋچىڭ ئېگىزدە تۇرۇپ سۇڭ خانلىقىنىڭ قوشۇنىنى كۆزىتىۋىدى، شۇنداق كۆرۈندىكى:

سەپنى تۈزگەن ھەر تەرەپتىن راۋرۇس ھەم دەلمۇدەل،
تۇشمۇتۇشتىن ئۆزئارا ياردەمگە تەييار دەرمەھەل.

جايدا بولدى ئىشكلەر ھەممىسى ئېچىلغىنى،
ئۆزئارا خەۋەر توشۇشمۇ شۇنچە تەرتىپلىك ئىدى.

چياۋ داۋچىڭ بۇنىڭغا ئىچىدە قايىل بولۇپ قول قويدى، سۇڭ جياڭنىڭ قوشىدىن گۇمبۇرلەپ ئېتىلغان توپ ئاۋازى بىلەن تەڭ، قوش دەرۋازىسى ئېچىلدى ـ دە، بىر توپ لەشكەر تۇرتۇپ چىقىشتى. ئىككى سەپتىكى تۇغ ـ ئەلەملەر لەپىلدەپ جەۋلان قىلاتتى. ناغرا ـ دۇمباق ئاۋازلىرى جاھاننى بىر ئالدى. چياۋ داۋچىڭ دۆڭدىن چۈشۈپ سەپ ئالدىغا كەلدى، لېي جېن، نيې لىن، فېي جېن، شۆ سەنلەر ئوڭ ـ سولدا چۆرىدەپ تۇرۇشتى، سۇڭ جياڭ سېپىدە بەلگە ئەلەم لەپىلدەپ تۇرغان جايدىن بىر سەركەردە ئات سېلىپ چىقتى. بۇ دەل مالمانچى دۈۋە فەن رۇي ئىدى، ئۇ قولىغا زۇلپىقار ئېلىپ چياۋ داۋچىڭغا قولىنى تۇرتۇپ:

ـــ ھەي ئوغرى، ھەددىڭدىن نېمانچە ئېشىپ كەتتىڭ؟ ـــ دەپ تىللىدى.

چياۋ داۋچىڭ ئىچىدە: «بۇ كىشىنىڭ سېھىرگەرلىكتىن خەۋىرى بولسا كېرەك، مەن سىناپ كۆرمەيمۇ قېنى» دەپ ئويلىدى ـ دە:

ـــ ھەي نادان سەردار، تولا ئاغزىڭنى بۇزما ! قېنى مەن بىلەن كۈچ سىنىشالامسەن؟ ـــ دەپ توۋلىدى.

ـــ كۈچ سىنىشمەن دەمسەن، ئالدىمغا كېلە، زۇلپىقارىمنىڭ تەمىنى تېتىپ كۆر ! ـــ دېدى فەن رۇي.

ئىككى تەرەپنىڭ لەشكەرلىرى قىيقاس ـ چۇقان سېلىپ، ناغرا ـ دۇمباقلىرىنى گۇمبۇرلىتىپ چالدى. فەن رۇي ئېتىنى دېۋىتىپ، زۇلپىقارىنى كۆتۈرگەن پېتى چياۋ داۋچىڭنى چاپماق بولۇپ كەلدى. چياۋ داۋچىڭمۇ ئېتىنى يورغىلىتىپ، زۇلپىقارىنى ئويناتىپ ئالدىغا چىقتى. قوش قىلىچلار تەڭلا

كۆتۈرۈلدى، ئىككى دىۋە ئېلىشتى: باشتا ئىككى چەۋەندىز روبىرولاشتى، ئاندىن كېيىن ھەرقايسىسى ئۆزلىرىنىڭ كارامەتلىرىنى ئىشقا سېلىشتى، ئىككى پارچە قارا تۈتەك سەپ ئالدىدا بىر ئۆرۈلۈپ، بىر چۆرۈلۈپ، ئۇياقتا ـ بۇياقتا ئۆتۈشتى. ئىككى تەرەپتىكى لەشكەرلەر بۇنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قېتىپ قالدى. فەن رۇي جەڭ تازا قىزىپ كەتكەندە چىياۋ داۋچىڭنىڭ چاندۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا بىر قىلىچ ئۇرۇۋېدى، بوشقا كېتىپ قېلىپ ئاتتىن مولاق ئېتىپ چۈشۈشكە تاس قالدى. ئەسلىدە چياۋ داۋچىڭ قەستەن چاندۇرغان بولۇپ فەن رۇينى ئالدىغاندى. ئۇ قارا ئەجدىھا تېرە تاشلىغاندەك قېچىپ ئۆز سېپىگە بېرىۋېلىپ قاقاھلاپ كۈلۈپ تۇردى. فەن رۇي ئالاق ـ جالاق بولۇپ ئۆز سېپىگە قايتىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ سېپىنىڭ ئوڭ ـ سول تەرەپلىرىدىكى نىشان تۇغلىرىنىڭ سول تەرىپىدىن سۇ پىرى شەن تىڭگۇي بەش يۈز پىيادە لەشكەرنى باشلاپ چىقتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى قارا تۇغ كۆتۈرۈپ، قارا قۇياغ كىيگەن، قوللىرىغا سۇپەر ـ نەيزە، چارمىخ ـ قىلىچلارنى ئالغانىدى. ئوڭ تەرەپتىن ئوت پىرى ۋۇبي دىڭگو بەش يۈز ئوت لەشكىرىنى باشلاپ چىقتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى قىپقىزىل كىيىم كىيگەن، قوللىرىغا ئوت جابدۇقلىرىنى ئالغان بولۇپ، ئالدى ـ كەينىدىن ئەللىك ھارۋىنى ئىتتىرىپ چىقتى، ھارۋىغا قوموش تۇتۇرۇق بېسىلغان، لەشكەرلەر دۇمبىسىگە بىردىن تۆمۈر قاپاق ئېسىۋالغان، ئۇنىڭ ئىچىگە گۈڭگۈرت ـــ ئوق دورىسى سېلىنغانىدى، ئۇلار ئۇنى بىراقلا يېقىۋەتتى. ئىككى تارام قوشۇننىڭ سول تەرەپتىكىسىدە قارا بۇلۇت يەر يۈزىنى قاپلاپ كەتتى، ئۇنىڭ ئوڭ تەرەپتىكىسىدە لاۋۇلدىغان ئوت جاھاننى بىر ئالدى. لەشكەرلەر چاپ ـ چاپ بىلەن باستۇرۇپ كېلىۋىدى، تېمەن خۇنىڭ لەشكەرلىرى ئالاق ـ جالاق بولۇپ چېكىنمەكچى بولدى. چياۋ داۋچىڭ: «ئارقاڭغا يانساڭ كالاڭ

ئېلىنىدۇ» دەپ ۋارقىرىغىنىچە ئوك قولىدا زۇلپىقار تۇتۇپ دۇرۇت ئوقۇدى، بىر پەسنىك ئىچىدە يەر يۈزىنى قارا بۇلۇت قاپلاپ، كۆك گۈلدۇرلەپ، ئاسماندىن سۇ ۋە ئوت لەشكەرلىرىنىك بېشىغا يوغان ـ يوغان مۆلدۇرلەر تاراسلاپ چۈشۈشكە باشلىدى ـ دە، پاراسلاپ چاقماق چېقىلىپ، ئوت ئۆچۈپ قالدى. سۇك خانلىقى لەشكەرلىرىگە چاشقان تۆشۈكى ساراي كۆرۈنۈپ، تىرىپىرەن بولۇپ كەتتى، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگولار قورقۇپ جان ـ پېنى چىقىپ كەتتى، ئۇلارنىك قوللىرى كالۋالىشىپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي ھەدەپ ئۆز سېپىگە قېچىپ كېلىۋالدى. سۇ ۋە ئوت پىرلىرىنىك مانا شۇنداق ۋەتۋەرىكى چىقىپ كەتتى. بىردەمنىك ئىچىدە مۆلدۇر توختاپ، بۇلۇت تارقاپ ھاۋا ئېچىلىپ كەتتى. يەر يۈزىنى تۇخۇمدەك ـ تۇخۇمدەك مۇز پارچىلىرى قاپلاپ كەتتى. چياۋ داۋچىك سۇك خانلىقىنىك لەشكەرلىرىگە قارىغۇدەك بولسا، مۆلدۇر سوقۇپ باش ـ كۆزلىرى يېرىلىپتۇ، كۆزلىرى قۇيۇلۇپ، خامارلىرى مايماق ـ سايماق بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇلار مۇز پارچىلىرى ئۈستىدە تېيىلىپ ـ يىقىلىپ كېتىۋاتاتتى. قالتىس كۆرەڭلەپ كەتكەن چياۋ داۋچىك گىدىيىپ تۇرۇپ:

سۇك خانلىقى لەشكەرلىرىنىك ئىچىدە ماھارەتتە ئۈستۇن، كارامىتى قالتىسلار يەنە بارمۇ؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

بۇنى ئاڭلىغان فەن رۇي ئۇيات ـ نومۇسقا چىدىماستىن، زۇلپىقارىنى شارت قىلىپ سۇغۇردى ـ دە، ئات ئۈستىدە تىك تۇرۇپ قورسقىدىكى سېھىرنىك ھەممىسىنى ئىشقا سېلىپ، دۇرۇت ئوقۇپ دەم سېلىۋىدى، بوران چىقىپ ھەممە ياقنى قۇم ـ توپا قاپلاپ، جاھانىنى قاراڭغۇ زۇلمەت باستى، فەن رۇي لەشكەرلىرىنى قوزغاپ باستۇرۇپ كېلىۋىدى، چياۋ داۋچىك مىيىقىدا كۈلۈپ:

ـــ پوققا كارغا كەلمەيدىغان سېھرىك نېمىگە دال بولاتتى ! ـــ دېدى ـ دە، ئۇمۇ زۇلپىقارىنى چىقىرىپ دۇرۇت ئوقۇپ دەم

سېلىۋىدى، بوران چىقىپ سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنى قاۋىۋالدى، كۆكتە يەنە چاقماق چېقىپ، نۇرغۇن سېھىرگەر لەشكەر - تەڭرى سەركەردىلىرى قىر - چاپ بىلەن يېتىپ چۈشتى. سۇڭ جياڭنىڭ سېپىدە قىيقاس - چۇقانلار زېمىننى بىر ئېلىپ لەشكەرلەر پىتىراپ كەتتى. چياۋ داۋچىڭ تۆت سول قول سەركەردىسى بىلەن ئات سېلىپ قىرغىنغا ئۆتتى. فەن رۇينىڭ سېھىرگەرلىكى ھېچنېمىگە كارغا كەلمىدى، ئۇ بەرداشلىق بېرەلمەي، ئېتىنى بۇراپ قاچتى.

تېمەن خۇ لەشكەرلىرى تازا قوغلاپ كېلىۋاتقان ئىنتايىن خەتەرلىك بىر پەيتتە، سۇڭ جياڭنىڭ قوشى ئىچىدىن بىر پارچە ئالتۇن نۇر چاقناپ چىقىپ بوران - شامالنى توختاتتى، ھېلىقى سېھىرگەر لەشكەر - تەڭرى سەركەردىلىرى پوكۇلداپ ئالدىغا چۈشتى. ھەممەيلەن قارىغۇدەك بولسا، ئۇ رەڭگارەڭ قەغەزلەردىن قىيىلغان قېيىقچىلار ئىكەن. چياۋ داۋچىڭ ئۆزىنىڭ سېھرىنىڭ بىكارغا كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، كارامىتىنىڭ ھەممىسىنى ئىشقا سالدى، چاچلىرىنى چۈۋۈپ، زۇلپىقارىنى ئويىنىتىپ دۇرۇت ئوقۇپ «سۇف !» دەپ دەم سالدى. ئۇ يەنە ئۇچ پۇراقلىق دەمدە سۇيى ھېيلىسىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ، بىردەمنىڭ ئىچىدە ھەممە ياقنى قاپقارا ئىس - تۈتەكلەرگە توشتۇرۇۋەتتى، بۇ چاغدا سۇڭ جياڭنىڭ سېپىدىن بىر مولىلام تۇلپارغا مىنىپ چىقىپ كەلدى، ئۇ قولىغا گۇل چېكىلگەن زۇلپىقار تۇتقان ھالدا دۇرۇت ئوقۇپ «سۇف !» دەپ دەم سېلىۋىدى، كۆكتىن نۇرغۇنلىغان سېرىق پەرىجە كىيگەن سېھىرگەر سەردارلار يۇقىرىقى تەرەپكە ئۇچۇپ بېرىشتى - دە، ئۇ يەردىكى قارا تۈتەكنى سۇرۇپ تۇگەتتى. چياۋ داۋچىڭ ناھايىتى چۆچۈپ نېمە قىلارىنى بىلەلمەي قالدى. سۇڭ خانلىقىنىڭ لەشكەرلىرى بۇ مولىلامنىڭ سېھىر كۈچىنى دەپئى قىلغانلىقىنى كۆرۈپ:

— چياۋ داۋچىڭ دېگەن جادۇگەر ئوغرى، مانا بۇگۈن

نوچىسىدىن بىرى كەلدى، ـــ دەپ ئۇنلۇك ئاۋازدا تىللاشتى.

چىياۋ داۋچىڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئىزا تارتىپ پوكاندەك قىزىرىپ، ئۆز سېپىگە قاراپ چېكىندى. چياۋ داۋچىڭ ئادەتتە ئۆزىنىڭ كارامىتىگە ئىشىنىپ خەقنى بوزەك قىلاتتى. بۇگۈن باشقىلار قولىدا لەت بولۇپ سالپىيىپ قايتتى. دەرھەقىقەت ! بۇگۈنكى ئىزا ـ ئاھانەتنى ئۇچ دەريانىڭ سۇيىنى باغلاپ كېلىپ يۇسىمۇ چىقمايتتى. سۇڭ جياڭنىڭ سېپىدە سېھىرنى دەپئى قىلغان بۇ موللامنىڭ زادى كىملىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

توقسان ئالتىنچى باب

سېھىرگەر سېھرىنىڭ بەش ئەجدىھا تېغىدا كۆچىدىن قالغانلىقى بۇلۇت ئەجدىھاسىنىڭ جىلغىلىق چوقىقىنى قورشۇالغانلىقى

ئەلقىسسە، سۇڭ جياڭنىڭ سېپىدە چياۋ داۋچىڭنىڭ سېھرىنى دەپئى قىلغان موللام بۇلۇت ئەجدىھاسى گۈڭسۇن شېڭ ئىدى. ئۇ ۋېيجۇدىن سۇڭ تۇرشاۋلۇنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن ۋاڭ يىڭ، جاڭ چىڭ، شيې جېن، شيې باۋلار بىلەن بىللە كېچىلەپ تۇرشاۋۇل قوشۇن ئالدىغا كەلگەنىدى. ئۇ قوشقا كىرىپ سۇڭ تۇرشاۋۇل بىلەن كۆرۈشتى. بۇ چياۋ داۋچىڭ سېھىر ئىشلىتىپ فەن رۇيىنى يېڭىۋالغان كۈنى، يەنى ئىككىنچى ئاينىڭ سەككىزىنچى كۈنى ــ شۇۋۇ يىلى ئىدى. شۇ تۈپراقتا مەنسۇپ بولاتتى. گۈڭسۇن شېڭ ئىلاهي سەردارنى تەكلىپ قىلىپ كېلىپ دەمىدە سۈيىنى يوقاتتى، سېھىر جۇت تۇمانىنى تارقىتىۋەتتى، هاۋا ئېچىلىپ قۇياش نۇر چاچتى. سۇڭ جياڭ بىلەن گۈڭسۇن شېڭ سەپنىڭ ئالدىغا ئاتلىق بېرىپ قارىغۇدەك بولسا، چياۋ داۋچىڭ ئىزا ـ ئاھانەت دەستىدىن سالپايغان پېتى لەشكەرلىرىنى باشلاپ تۆۋەنگە قاراپ كېتىۋاتقانىكەن.

ــ چياۋ داۋچىڭ سېھىر كۆچىدىن قېلىپ قېچىپتۇ، ئەگەر ئۇنىڭ شەھەرگە كىرىپ كېتىشىگە يول قويساق، چىڭ ئورۇنلىشىۋېلىپ يىلتىز تارتىۋالىدۇ، ئاغا، شۇ نىڭ، سو چاۋلارغا بەش مىڭ لەشكەر ئېلىپ كۈنچىقىش تەرەپتىن تۆۋەن قوۋۇقتا ببرىپ، ئۇنىڭ يانار يولىنى توسۇپ تۇرۇشقا، ۋاڭ يىڭ بىلەن سۇن شىننىڭ بەش مىڭ لەشكەر ئېلىپ ببرىپ كۈنپېتىش

قوۋۇقنى توسۇپ تۇرۇشقا، مەگەر چىياۋ داۋچىڭنىڭ يېڭىلگەن لەشكەرلىرى قايتماق بولۇپ بېرىپ قالسا، ئۇنىڭ شەھەرگە كىرىدىغان يولىنى توسۇپ تۇرۇشقا، لېكىن ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشماسلىققا بۇيرۇق بەرسىلە، ـــ دېدى گۇڭسۇن شېڭ سۇڭ جياڭغا قاراپ.

سۇڭ جياڭ شۇ گەپ بويىچە بۇيرۇق بېرىپ، سەردارلىرىنى بۇيرۇق بويىچە ئىش كۆرۈشكە ئەۋەتتى.

ئاڭغىچە چاشگاھ ۋاقتى بولۇپ قالدى، سۇڭ جياڭ بىلەن گۇڭسۇن شېڭ لىن چۇڭ، جاڭ چىڭ، تاڭ لۇڭ، لى يۈن، خۇ سەننياڭ، گۇ يەڭگىلەرنى باشلاپ ئىككى تۈمەن لەشكەر بىلەن ئارقىدىن قوغلاپ كەلدى. تىيەن خۇنىڭ سەردارى لېي جېن قاتارلىقلار چياۋ داۋچىڭنى قوغداپ گاھ تۇتۇشۇپ، گاھ قېچىپ ماڭدى. ئالدىدىن سۇن چى، نيې شىنلار لەشكەر باشلاپ كېلىپ ھەمدەم بولۇپ بىرلەشتى. ئۇلار ئەمدىلا بەش ئەجدىھا تېغىدىكى قوشىغا يېتىپ كېلىشى بىلەن ئارقىدىن سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى دۈمباقلىرىنى چېلىپ، سۈرەن ـ چۇقان سېلىپ ئۇچقاندەك تېز قوغلاپ كەلدى.

ـــ پادىشاھ مۇشاۋىرىمىز قوشقا كىرىپ كەتسىلە، پېقىر ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشىپ كۆرەي، يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم، ـــ دېدى سۇن چى.

سەركەردىلىرى ئالدىدا پو ئاتقان، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆزىنىڭ سېھىرگەرلىكىنى تەڭداشسىز دەپ يۈرگەن چياۋ داۋچىڭ سۇن چىغا قاراپ:

ـــ سىلەر نېرى تۇرۇڭلار، ياۋ بىلەن ئۆزۈم ئېلىشىپ كۆرەي، ـــ دېدى ۋە لەشكەرلەرگە بۇيرۇق بېرىپ سەپ تۈزدۈرۈپ، ئۆزى ئالدىغا چىقتى، لېي جېن قاتارلىقلار ئوڭ ۋە سول تەرەپتىن قوغداپ تۇرۇشتى.

ـــ ھەي، سازلىق قاراقچىلىرى، ئادەمنى شۇنداقمۇ بوزەك قىلىشامسەن ! قېنى كېلىش، يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم، ـــ دەپ

ۋارقىرىدى چياۋ داۋچىڭ.

چياۋ داۋچىڭ ئەسلىدە شەندۇڭغا يىراق بولغان كۇنىپبتىش يۇقىرى تەرەپتىكى جىڭيۇەندە تۇغۇلۇپ ئۆسكەچكە، سۇڭ جياڭلارنىڭ ئەھۋالىنى تولۇق بىلمەيتتى.

شۇ ئارىدا سۇڭ جياڭنىڭ سېپىدە تۇغ ـ ئەلەملەر ئۇياق ـ بۇياققا، يۇقىرى ـ تۆۋەنگە لەپىلدىۋىدى، سەپ تۇزۇلدى. ئىككى تەرەپ سەپ تارتىپ ھازىرلاندى. ناغرا ـ سۇنايلار چېلىنىپ، داقا ـ دۇمباقلار يېڭرىدى. تۆۋەن تەرەپتىكى سەپنىڭ ئىچىدە سېرىق تۇغ لەپىلدەپ، نىشان تۇغ ئاستىدىن ئىككى ئاتلىق سەپ ئالدىغا چىقتى: ئوتتۇرىدىكى ئاتتا شەندۇڭلۇق ئۇندەكچى شىپالىق يامغۇر سۇڭ دانىش ئولتۇراتتى. سول قول تەرەپتىكى ئاتتا بۇلۇت ئەجدىھاسى گۈڭسۇن شېڭ زۇلپىقارىنى تۇتقان ھالدا ئولتۇرۇپ:

ـــ سېنىڭ ئوقۇغانلىرىڭ غەيرىي دەرۋىشلىك، ئەنئەنىۋى دەرۋىشلىك ئەمەس، دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ بويۇن ئەگ! ـــ دېدى چياۋ داۋچىڭغا قول شىلتىپ تۇرۇپ.

چياۋ داۋچىڭ سەپسېلىپ قاراپ ئۆز سېھرىنى بەربات قىلغان موللامنىڭ دەل شۇ ئىكەنلىكىنى تونۇدى.

نەزم

كۇلاسى ئۇستىگە لەھەل يوپۇرماق قاشنى بېكىتكەن،
سېغىزخان كەشتىلىك تونى كالۇڭتۇن يىپتا تىكىلگەن.
سىزىپ توققۇز ساراي سۇرىتىنى ئېگىنگە پارقىرىتىپ،
بورانلار چىقىرار سېھرىنى دىلى ـ باغرىغا چىڭ پۈككەن.
بېلىگە رەڭمۇرەڭ يىپتىن توقۇلغان قۇر پوتا باغلاپ،
قولىدا قەدىمىي خەنجەر ئۇنىڭغا گۈل ـ چېچەك چىگكەن.
بېشىنى قاڭتۇرۇپ ماڭغان قۇلان ئات ئۇستىدە ئوينار،
پۇتىغا قىپقىزىل رەڭلىك بۇلۇت گۈللۈك ئۆتۈك كىيگەن.
قېشى گويا يېڭى ئايدۇر، كۆزى ئۆرۈك كەبى يۇمىلاق،
دارايغان بۇرۇتى قوۋۇز ـ لېۋىگە ساڭگىلاپ چۈشكەن.

— بۇگۈنلا سېھرىم ئىشلىمەي قالدى، نېمىشقا ساڭا بوي ئېگەتتىم؟ — دېدى چياۋ داۋچىڭ گۈڭسۇن شېڭغا قاراپ.

— شۇ ھۇنەرنىڭنى يەنە ئىشلىتىپ كۆرمەكچىمۇسەن؟ — دېدى گۈڭسۇن شېڭ.

— تولا بوش چاغلىما، كارامىتىمنى يەنە بىر كۆرۈپ قوي! — دەپ ژارقىرىدى چياۋ داۋچىڭ.

چياۋ داۋچىڭ قەددىنى رۇسلاپ، ئاغزىدا بىرنېمىلەرنى ئوقۇپ، قولىنى ئېي جېن تەرەپكە شىلتىدى، ئېي جېنىنىڭ قولىدىكى پولات نەيزە بىرەر ئادەم قولىدىن گويا تارتىۋالغاندەك ئاجراپ، خۇددى يىلاندەك تولغىنىپ، ئۇدۇل گۈڭسۇن شېڭغا قاراپ ئۇچۇپ كەلدى. گۈڭسۇن شېڭ زۇلپىقارىنى چىن مىڭ تەرەپكە قارىتىپ شىلتىۋىدى، قولىدىكى بۆرە چىشلىق كالتەك نەيزىگە قاراپ ئۇچۇپ كەتتى. نەيزە بىلەن كالتەك كۆكتە راسا ئېلىشىشقا باشلىدى. ئىككى تەرەپنىڭ لەشكەرلىرى كەينى - كەينىدىن باركاللا سېلىشتى. «جاراڭكىدە» چىققان ئاۋاز بىلەن تەڭ، كالتەك نەيزىنى يەرگە ئۇرۇپ چۈشۈرۈۋەتتى. نەيزە بېرىپ تېيەن خۇ لەشكەرلىرىنىڭ دۇمبىقىغا پارس قىلىپ تېگىپ دۇمباقنى تېشىۋەتتى. دۇمباقچى لەشكەرلەر قورقۇپ كەتكەچكە، چىرايلىرى تاتىرىپ كەتتى. ھېلىقى بۆرە چىشلىق كالتەك چىن مىڭنىڭ قولىغا قايتىپ كەلدى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى بۇنى كۆرۈپ خۇشاللىقىدىن گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى.

— سەن ئۇستا ئالدىدا ئۇستىلىق قىلىمەن دېمە ! — دەپ ژارقىرىدى گۈڭسۇن شېڭ.

چياۋ داۋچىڭ يەنە دۇرۇت ئوقۇپ، قولىنى يۇقىرى تەرەپكە پۇلاڭلىتىپ تۇرۇپ «سۇف !» دەپ ژارقىرىدى. بۇ ئاۋاز بىلەن تەڭ، تېەن خۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئارقىسىدىكى بەش ئەجدىھا تېغىنىڭ بىر ئويمان يېرىدىن بىر پارچە قارا بۇلۇت كۆتۈرۈلدى. بۇلۇت بىلەن تەڭ بىر قارا ئەجدىھا تىرناقلىرىنى سوزۇپ

ئۇچقاندەك ئېتىلىپ كەلدى. گۈڭسۇن شېك قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى ـ دە، ئۇمۇ قولىنى بەش ئەجدىھا تېغى تەرەپكە شىلتىدى، تاغنىك بىر ئويمان يېرىدىن بىر سېرىق ئەجدىھا كۆتۈرۈلۈپ، بۇلۇتلار ئارا ئۇزۇپ كېلىپ، قارا ئەجدىھانى توسۇپ كۆكتە ئېلىشىشقا باشلىدى.

ـــ قېنى كۆك ئەجدىھايىم كەلمەمسەن، ـــ دېدى چياۋ داۋچىك ۋارقىراپ. شۇ ئەسنادا تاغ چوققىسىدا بىر كۆك ئەجدىھا پەيدا بولدى، ئۇنىك ئارقىسىدىن بىر ئاق ئەجدىھا ئۇچۇپ كېلىپ ئۇنى توسۇۋالدى. ھەر ئىككى تەرەپتىكى لەشكەرلەرنىك ئاغزىلىرى ئېچىلىپ ھاك ـ تاك قېلىشتى.

ـــ قېنى قىزىل ئەجدىھايىم، چىقىپ ھەمدەم بولمامسەن ! ـــ دېدى چياۋ داۋچىك زۇلپىقارىنى كۆتۈرۈپ.

گەپ ئارىلىقىدا بىر تاغ ئويمىنىدىن بىر قىزىل ئەجدىھا چىقىپ ئۇچقاندەك يېتىپ كەلدى. بەش ئەجدىھا كۆكتە قاتتىق ئېلىشىپ گىرەلىشىپ كەتتى. يەر يۈزىدە قارا بوران چىقىۋاتاتتى، تۇغچى لەشكەرلەردىن ئون نەچچىسى تۇغ بىلەن تەك يەرگە دومىلاپ كەتتى. گۈڭسۇن شېك زۇلپىقارىنى سول قولىغا ئېلىۋېلىپ، ئوك قولى بىلەن چۈن قورۇغۇچنى كۆككە ئاتتى. چۈن قورۇغۇچ كۆكتە بىر لەيلاپلا يوغان غازدەك قۇشقا ئايلىنىپ ئۇچۇپ كەتتى، ئۇچقانسېرى ئېگىزلەپ، يوغىناپ كۆكتە پەرۋاز قىلىپ، يەتتە قات ئاسمانىنىك قەرىگە چىقىپ كەتتى، ئاندىن چوك ئەنقاغا ئايلىنىپ، ئىككى قانىتى گويا ئاسمانىنى قاپلىغان بۇلۇتتەك بولۇپ، بەش ئەجدىھانى قانىتى بىلەن قاتتىق ئۇردى. پارس ـ پارس ئاۋاز چىقىش بىلەن خۇددى كۆپكۆك ئاسماندا چاقماق چاققاندەك بەش ئەجدىھانى سوقۇپ پارە ـ پارە قىلىۋەتتى. ئەسلىدە بەش ئەجدىھا تېغى ھەققىدە بىر رىۋايەت بار ئىدى: بۇ تاغدا دائىم بەش خىل رەڭلىك بۇلۇت پەيدا بولۇپ تۇراتتى. ئىلاھىي ئەجدىھا بەندىلەرنىك چۈشىگە كىرىپ ياتقۇزمىغاچقا، كىشىلەر بۇ تاغقا بۇتخانا سالغانىدى، بۇتخانىنىك

ئوتتۇرىسىغا ئەجدىھالار شاھىنىڭ مەرتىۋە تاختىسى ئورنىتىلغانىدى ھەم بەش تۇۋرۇككە يۆگەشكەن كۆك، سېرىق، قىزىل، قارا، ئاق ــ بەش ئەجدىھا ئورنىتىلغانىدى. ھازىر بۇ ئىككىسى سېھىر بىلەن بۇ بەش ئەجدىھانى كەلتۈرۈپ سوقۇشتۇرغانىدى، گۈڭسۇن شېڭ چۈن قورۇغۇچنى ئەتراپغا ئايلاندۇرۇپ، ئۇلارنى سوقتۇرۇپ پارە ـ پارە قىلىۋەتتى. بۇ ئەجدىھالارنىڭ پارچىلىرى تېمەن خۇ لەشكەرلىرىنىڭ بېشىغا چۈشتى. لەشكەرلەر ئۆزلىرىنى دالدىغا ئېلىشقىمۇ ئۈلگۈرەلمەي قالدى، ئۇزاق يىللاردىن بېرى قېتىم كەتكەن قاتتىق لاي لەشكەرلەرنىڭ يۈز ـ كۆزلىرىنى يېرىۋەتتى، باش ـ كۆزلىرىنى قان قىلدى. ئىككى يۈزدىن ئارتۇق لەشكەر يارىلاندى، قالغانلىرى پاتىپاراق بولۇپ كەتتى. چياۋ داۋچىڭ بۇنىڭغا ئامال قىلالماي تەمتىرەپ كەتتى، سېرىق ئەجدىھانىڭ قۇيرۇقى كېلىپ ئۇنىڭ بېشىغا چۈشۈپ، بېشىدىكى دەرۋىشلىك تاجىنى ماكچايتىپ، بېشىنى يېرىۋەتكىلى تاس قالدى. گۈڭسۇن شېڭ قولىنى پۇلاڭلاتقانىدى، ئەنقا غايىب بولۇپ كەتتى. چۈن قورۇغۇچ قولىغا قايتىپ چۈشتى. چياۋ داۋچىڭ يەنە سېھىر ئىشلەتمەكچى بولۇۋىدى، گۈڭسۇن شېڭ ئۆز كارامىتىنى كۆرسىتىپ، كۆكتە ئالتۇن قۇياش كىيگەن بىر ئىلاھنى پەيدا قىلدى. بۇ ئىلاھ چياۋ داۋچىڭغا قاراپ:

ــ ھەي چياۋ لىي، ئاتتىن چۈشۈپ قول قوي ! ــ دەپ ۋارقىرىدى.

چياۋ داۋچىڭ ئاغزىدا ھەرقانچە دۇرۇت ئوقۇسىمۇ، ھېچبىر كارغا كەلمىدى. ئاندىن ھودۇقۇپ ئېتىنى قامچىلاپ ئۆز سېپىگە قاراپ قاچتى.

ــ ھەي، سېھىرچى دەرۋىش، نەگە قاچماقچىسەن ! ــ دەپ ۋارقىرىدى لىن چۈڭ ۋە نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ قوغلاپ كەلدى. تېمەن خۇ سېپىدىن نېپى لىن ئېتىنى يۈگۈرتۈپ قىلىچىنى تۇتقان پېتى كېلىپ، لىن چۈڭنىڭ ئالدىنى توستى. لېپى جېن

يالمىنىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ ھەمدەم بولدى. بۇ تەرەپتىن تاڭ لۇڭ ئات سېلىپ زەنجىرلىك ئومۇتىنى ئويناتىپ چىقىپ لېي جېننى توسۇۋالدى. توّت باتۇر ئىككى يەردە قاتتىق ئېلىشتى، ئىككى تەرەپتىكى لەشكەرلەر ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي چۈقان كۆتۈرۈشتى، نېي لىن بىلەن لىن چۈڭ يىگىرمە نەچچە مەرتەمدەك ئېلىشىپ بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. لىن چۈڭ ئۇنىڭ چاندۇرغانلىقىدىن پايدىلىنىپ بىر نەيزە ئۇرۇۋېدى، نېي لىنىڭ ئېتىنىڭ يوتىسىغا سانجىلدى، ئات يىقىلىش بىلەن نېي لىنمۇ ئاتتىن دومىلاپ چۈشتى، لىن چۈڭ ئېتىلىپ كېلىپ دەل ئۇنىڭ يۈرىكىنى چەنلەپ بىر نەيزە ئۇرۇۋېلا جېنىنى ئالدى. لېي جېن تاڭ لۇڭ بىلەن راسا ئېلىشىۋاتاتتى، نېي لىنىڭ يىقىلىپ چۈشكەنلىكىنى كۆرۈپ، يېڭىلگەن بولۇپ ئېتىنى بۇراپ قاچتى. تاڭ لۇڭ قوغلىشىپ كېلىپ، زەنجىرلىك ئومۇت بىلەن بېشىغا كېلىشتۇرۇپ سالغانىدى، لېي جېننىڭ باش ـ ماش، دۇبۇلغا ـ پۇبۇلغىلىرىنى كۆكۈم ـ تالقان قىلىپ مىجىقىنى چىقىرىۋەتتى. سۇڭ جياڭ قامچىسىنى كۆتۈرۈپ ئالدىغا قاراپ ئىشارەت قىلدى، جاڭ چىڭ، لى يۈن، خۇ سەننياڭ، گۇ يەڭگىلەر بىراقلا ئېتىلدى. تىيەن خۇ لەشكەرلىرى قالايمىقانلىشىپ پاتىپاراق بولۇپ كەتتى، نۇرغۇنلىرى قىرىلىپ تۈگىدى.

سۈن چى، نېي شىن، فېي جېن، شۆ سەنلەر چىياۋ داۋچىڭنى ئارىغا ئېلىپ قوغداپ، بەش ئەجدىھا تېغىدىكى قوشنى تاشلاپ، لەشكەرلىرىنى ئېلىپ جاۋدېغا قاراپ قاچتى. تاغ قاپتىلىدىن ئۆتۈپ، شەھەرگە ئالتە ـ يەتتە چاقىرىم قالغاندا، ئالدىدىن ناغرا ـ دۇمباق سادالىرى كۆتۈرۈلدى، كۈنچىقىشتىكى چىغىر يولدىن بىر توپ لەشكەر قىيقاس كۆتۈرۈپ چىقتى، بۇ لەشكەرلەرنى زەر نەيزىۋاز شۇ نىڭ بىلەن تۇرشاۋۇل سو چاۋ باشلاپ كەلگەنىدى. ئىككى تەرەپ بىر ـ بىرىگە تېگىر ـ تەگمەيلا، جاۋدې شەھىرىدىكىلەر شەھەر سىرتىدا ئىككى تەرەپنىڭ تۇتۇشۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، دەي مېي بىلەن ۋېن كۇي تۆۋەن قوۋۇقنى

ئېچىپ بەش مىڭ لەشكەرنى باشلاپ چىقىپ ھەمدەم بولدى، شو نىڭ بىلەن سو چاۋ ئىككىگە بۆلۈنۈپ ياۋ بىلەن ئېلىشتى. سوچاۋ ئىككى مىڭ لەشكەر بىلەن يۇقىرى تەرەپتىكى ياۋ بىلەن توقۇشتى، دەي مېي ئالدىغا چىقىپ سو چاۋ بىلەن ئون نەچچە مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن سو چاۋ پالتىسى بىلەن دەي مېينى ئىككى پارە قىلىۋەتتى. ۋېن كۇي ئالمان ـ تالمان لەشكەرلىرىنى باشلاپ شەھەرگە قاچتى. سو چاۋ قوغلىشىپ بېرىپ، تېمەن خۇ لەشكەرلىرىدىن بىرەر يۈزدەكنى قىرىپ تاشلىدى، تۆۋەن قوۋۇققىچە قوغلىشىپ بارغاندا، ۋېن كۇي لەشكەرلىرى شەھەرگە قېچىپ كىرىپ كەتتى. ئۇلار ئاسما كۆۋرۈكنى يىغىۋېلىپ، قوۋۇقنى مەھكەم ئېتىۋېلىپ، سېپىلدىن ياغاچ ـ تاشنى يامغۇردەك ياغدۇردى، سو چاۋ لەشكەرلىرىنى باشلاپ ياندى.

شۇ نىڭ ئۈچ مىڭ لەشكەرنى باشلاپ تېمەن خۇنىڭ قاچقان لەشكەرلىرىنىڭ يولىنى توسۇۋالدى. تېمەن خۇ لەشكەرلىرى بىر جەڭدە يېڭىلگەن بولسىمۇ، يەنە ئىككى تۈمەندىن ئارتۇق لەشكىرى بار ئىدى. سۇن چى بىلەن نيې شىن شۇ نىڭنىڭ لەشكەرلىرىگە بوي بەرمەي قاتتىق تىركەشتى. فېي جېن بىلەن شۆ سەنلەرنىڭ جەڭگە رايى بارماي، بەش مىڭ لەشكەر بىلەن چياۋ داۋچىڭنى ئارىغا ئېلىپ كۈنپېتىش تەرەپكە قاچتى. بۇ تەرەپتە شۇ نىڭ سۇن چى ۋە نيې شىن بىلەن راسا ئېلىشۋاتقاندا، ئۇ يالغۇز كېلىپ قالدى، شۇ ئەسنادا تېمەن خۇ لەشكەرلىرى كېلىپ، ئۇنى جەڭ مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قورشۇۋالدى. دەل شۇ پەيتتە سو چاۋ بىلەن سۇڭ جياڭلار يۇقىرى ـ تۆۋەن ئىككى تەرەپتىن يېتىپ كەلدى، سۇن چى بىلەن نيې شىن ئۈچ تەرەپتىن كەلگەن لەشكەرلەرگە بەرداشلىق بېرەلمىدى. شۇ نىڭ نيې شىنىڭ سول بىلىكىگە نەيزە ئۇرۇپ، ئاتتىن يىقىتىپ چۈشۈرۈشىگە، ئۇنى ئادەم ۋە ئات دەسسەپ مىجىقىنى چىقىرىۋەتتى. سۇن چى ئارىدىن بۆسۇپ چىقىپ قاچاقچى بولۇۋىدى، جاڭ چىڭ يېتىشۋېلىپ، دۇمبىسىگە بىر نەيزە ئۇرۇپلا ئۇنى ئاتتىن دومىلىتىپ

چۈشۈردى. تيەن خۇ لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلدى، ئۈچ تۈمەن لەشكىرىنىڭ تەڭدىن تولىسى قىرىلىپ تۈگىدى. يەر يۈزى جەسەتكە تولدى، قان دەريا بولۇپ ئاقتى، سان ـ ساناقسىز دۇبۇلغا ـ قۇياغ، داقا ـ دۇمباق، توغ ـ ئەلەم، ئات ـ ئېگەرلەر تاشلىنىپ كەتتى. قالغان لەشكەرلەر ئۆز جېنىنى قاچۇرۇپ پىتىراپ كەتتى.

سۇڭ جياڭ، گۇڭسۇن شېڭ، لىن چۇڭ، جاڭ چىڭ، تاڭ لۇڭ، لى يۈن، خۇ سەننياڭ، گۇ يەڭگە ۋە شۇ نىڭ، سو چاۋلارنىڭ لەشكەرلىرى قوشۇلۇپ ئىككى يېرىم تۈمەن ئادەم بولدى، بۇلار چياۋ داۋچىڭ بىلەن فېي جېن، شۆ سەنلەرنىڭ بەش مىڭ لەشكەرنى باشلاپ كۈنپېتىش تەرەپكە قاراپ قاچقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئارقىسىدىن قوغلاپ بارماقچى بولدى. ئەمما، دېگەر ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى، لەشكەرلەر بىر كۈن جەڭ قىلىپ، قورساقلىرى ئېچىپ ھاردۇق يەتكەنىدى. سۇڭ تۇرشاۋۇل لەشكەرلىرىنى قايتۇرۇپ ئارام ئالدۇراي دەپ تۇرۇشىغا، توساتتىن مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ ئۆزلىرىنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن كۆپ جەڭ قىلغانلىقلىرىنى ئاڭلاپ، ئالاھىدە فەن رۇي، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگولارنى بىر تۈمەن لەشكەر بىلەن ئوتقاش كۆتۇرۇپ ئالدىلىرىغا ئەۋەتىپتۇ دېگەن خەۋەر كەلدى. بۇنى ئاڭلاپ سۇڭ تۇرشاۋۇل ئىنتايىن خۇرسەن بولدى.

ـــ بۇلارمۇ كېلىپ قالدى، ـــ دېدى گۇڭسۇن شېڭ، ـــ ئاغىمىز باشقا ئاتامانلار بىلەن قوشقا قايتىپ، غىزالىنىپ ئارام ئېلىپ تۇرسا، پېقىر ئاتامانلاردىن فەن رۇي، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگولار بىلەن بىرلىكتە لەشكەر باشلاپ چياۋ داۋچىڭنى قوغلاپ بېرىپ، ئۇ دۆيۈزنى ئەل قىلىپ كەلسەم.

ـــ ئەزىز ئىنىمىزنىڭ كارامىتى بىلەن بالا ـ قازادىن قۇتۇلدۇق. ئىنىمىز يىراقتىن كەلدىلە، ھاردۇق يەتكەندۇ! سىلىمۇ كۆپ مېھنەت قىلدىلا، چوڭ قوشقا بېرىپ ئارام ئالايلى. ئەتە ئاندىن بىر تەرەپ قىلايلى. چياۋ داۋچىڭ دېگەن بۇ

هارامزادىنىڭ سىرى پاش بولۇپ، قىلغۇدەك ھېچ ھۇنىرى قالمىدى، بەلكىم قولىدىن يەنە باشقا بىر ئىش كەلمەس، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— ئاغىنىز، سىلى بىلمەيدىلا، — دېدى گۇڭسۇن شېڭ، — ئەسلىدە پېقىرنىڭ ئۇستازى بوۋاكالان دائىم ماڭا: «جىڭيۈەن دېگەن يەردە چياۋ لىيې دېگەن بىر ئادەم بار، ئۇنىڭ دەرۋىشلىكتىن خەۋىرى بار، مېنى زىيارەت قىلىپمۇ كەلگەن، ئۇنىڭدا يامان نىيەت ئېغىر بولۇپ، بۇ ئالەمگە يامانلىق ئۇچۇن يارىتىلغاچقا، قانخورلۇقتىن قول ئۇزمىگەن، شۇ سەۋەبتىن مەن رەت قىلغانىدىم. كېيىنچە ئۇنىڭ يامان نىيىتى ئاستا - ئاستا تۆگەيدۇ، پەيتى كەلگەندە دېغا يولۇقسا، بويۇن ئېگىدۇ، ساڭا پەيت كېلىپ قالىدۇ، سەن شۇ چاغدا ئۇنى ئېرىتسەڭ بولىدۇ، كېيىن ئۇ ئىلمىي سېھىرنى چۈشىنىۋالىدۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن ئەسقېتىپ قالىدۇ» دېگەنىدى. پېقىر بۇيرۇقلىرىغا بىنائەن ۋېيجۇدىن بۇ جايغا كېلىش ئارىلىقىدا بۇ سېھىرگەرنىڭ نامى - ئەھۋالىنى سۈرۈشتە قىلىپ كۆرگەنىدىم. جاڭ سەركەردە: «ئەل قىلىنغان سەركەردە گېڭ گۇڭ ئۇنىڭ ئەھۋالىنى بىلمىدۇ» دېگەنىدى. ئاڭلىسام، چياۋ داۋچىڭ شۇ جىڭيۈەنلىك چياۋ لىيې ئىكەن. ئابايا ئۇنىڭ ھۇنىرىگە قارىسام، پېقىرنىڭ ھۇنىرى بىلەن ئوخشاپ كېتىدىكەن. ئۇستازىمنىڭ بەش كارامەتلىك ھۇنىرىنى ئۆگەنگەچكە، ئۇنىڭ سىرىنى ئېچىپ تاشلىيالىدىم. ئالدىمىزدىكى شەھەر جاۋدې شەھىرى، بۇ ئۇستازىمنىڭ دېغا يولۇقسا، بويۇن ئېگىدۇ، دېگەن سۆزنىگە دەل كېلىپ قالدى. مەگەر ئۇنىڭ قېچىپ كېتىشىگە يول قويساق، بۇ ئادەم چوقۇم دۆ - پېرىلەر قاتارىغا كىرىپ كېتىدۇ، ئۇنداق بولسا، ئۇستازىمنىڭ سۆزىگە خىلاپلىق قىلغان بولىمەن. بۇ پۇرسەتنى ئۆتكۈزۈۋېتىشكە بولمايدۇ، پېقىر ئىنىلىرى ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا لەشكەر باشلاپ قوغلاپ بېرىپ ئەل قىلاي، — دېدى گۇڭسۇن شېڭ.

بۇ سۆزنى ئاڭلاپ كۆكسى ـ قارنى يايراپ كەتكەن سۈڭ جياڭ ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي تەشەككۇر ئوقۇپ كەتتى ۋە ئاتامانلار بىلەن لەشكەرلەرنى باشلاپ ئارام ئېلىشقا قوشقا قايتتى. گۈڭسۈن شېڭ فەن رۇي، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگولار بىلەن بىللە بىر تۈمەن لەشكەر باشلاپ چياۋ داۋچىڭنى قوغلىشىپ كەتتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى گەپنى چياۋ داۋچىڭدىن ئاڭلاڭ. چياۋ داۋچىڭ فېي جېن، شۆ سەنلەر بىلەن بىللە ئاقساق ـ چولاق لەشكەرلەردىن بەش مىڭنى باشلاپ، جاۋدې شەھىرىنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىگە قېچىپ كەلدى. كۈنپېتىش قوۋۇقتىن شەھەرگە كىرىشكە تەمشىلىپ تۇرغاندا، ھەيۋەتلىك ناغرا ـ دۇمباق ئاۋازى ئاڭلىنىپ، ئۇدۇلدىكى قېلىن ئورماندىن بىر توپ لەشكەر بۆسۈپ چىقتى. ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئىككى سەركەردە ـــ پەتەك يولۋاس ۋاڭ يىڭ، كىچىك يۈچى سۇن شىن بار بولۇپ، ئۇلار بەش مىڭ لەشكەرنى باشلاپ كېلىپ سەپ تارتىپ يولنى توستى، فېي جېن، شۆ سەنلەر جېنىنىڭ بارىچە بۆسۈپ چىقىپ كېتىشكە ئۇرۇندى. سۇن شىن، ۋاڭ يىڭلار گۈڭسۇن شېڭنىڭ بۈيرۇقى بويىچە ئېلىشماي تۇرۇۋېلىپ، شەھەرگە كىرىپ كېتىشكە يول قويمىدى. ئاخىر ئۇلار يۇقىرىقى تەرەپكە قاراپ قاچتى. شەھەرنىڭ ئىچىدىكىلەر چياۋ داۋچىڭنىڭ ھۇنەرى توگەپ قاتتىق مات بولغانلىقىنى، سۈڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ دەبدەبە ـ ئەسئەسە بىلەن باستۇرۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، شەھەر قولدىن كېتىپ قالمىسۇن دەپ قوۋۇقنى چىڭ تاقىۋالدى، ئۇلارغا ھەمدەم بولۇشقا پېتىنالمىدى.

ئانچە ئۇزاق ئۆتمەي، سۇن شىن، ۋاڭ يىڭلار گۈڭسۇن شېڭنىڭ فەن رۇي، شەن تىڭگوي، ۋېي دىڭگولار بىلەن لەشكەر باشلاپ ئۆچقاندەك قوغلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى.

ـــ ئىككى ئاتامان چوڭ قوشقا قايتىپ غىزالىنىپ ئارام ئېلىشسىلا، پېقىر دەرۋىش ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ ماڭاي، ـــ

دېدى گۈڭسۈن شېڭ.

سۈن شىن، ۋاڭ يىڭلار بۈيرۇق بويىچە قوشقا قايتىشتى. ئاڭغىچە نامازشام بولۇپ قالغانىدى. چياۋ داۋچىڭ فېي جېن، شۆ سەنلەر بىلەن ئاقساق ـ چولاق لەشكەرلىرىنى باشلاپ، خۇددى لاچىندىن ئۇركۈپ كەتكەن كەپتەر، مۇشۇكنى كۆرگەن چاشقاندەك ئالمان ـ تالمان يۇقىرىقى تەرەپكە جېنىنىڭ بارىچە قاچتى. گۈڭسۈن شېڭ فەن رۇي، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگولار بىلەن بىرلىكتە بىر تۈمەن لەشكەرنى باشلاپ، تاپ بېسىپ قوغلاپ ماڭدى.

ـــ چياۋ داۋچىڭ، هوشۇڭنى تاپماي تۇرىۋەرمەي، دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ ئەل بول ! ـــ دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى گۈڭسۈن شېڭ.

ـــ هەركىمنىڭ ئۆز غوجىسى بولىدۇ، سەن مېنى نېمانچە قىستايسەن؟ ـــ دەپ ۋارقىراپ جاۋاب بەردى ئالدىدا قېچىپ كېتىۋاتقان چياۋ داۋچىڭ.

شۇ ئەسنادا قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى. سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى ئوتقاش ياقتى. ئوت نۇرى جاھاننى كۈندۈزدەك يورۇتۇۋەتتى. چياۋ داۋچىڭ ئوڭ ـ سولدىكىلەرگە قارىغانىدى، ئاران فېي جېن، شۆ سەن ۋە ئوتتۇز نەچچە ئاتلىق ئادەم قاپتۇ، قالغان لەشكەرلىرى تەرەپ ـ تەرەپكە پىتىراپ قېچىپتۇ. چياۋ داۋچىڭ زۇلپىقارىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ، ئۆزىنى بوغۇزلاي دەپ تۇرۇۋۇدى، فېي جېن ئالمان ـ تالمان توسۇۋېلىپ:

ـــ پادىشاھ مۇشاۋىرى، ئۇنداق قىلمىغايسىز، ـــ دېدى ئۇدۇلدىكى تاغنى كۆرسىتىپ، ـــ مۇشۇ تاغدا پاناھلىغىلى بولىدۇ.

چياۋ داۋچىڭ كارامىتى تۈگەپ مادارىدىن كەتكەنىدى. شۇڭا، ئىككى سەردار بىلەن تاغ ئىچىگە قېچىپ كىردى. ئەسلىدە جاۋدې شەھرىنىڭ كۈنچىقىش يۇقىرىقى تەرىپىدە جىلغىلىق چوققا دېگەن بىر تاغ بار ئىدى. رىۋايەتلەردە دېھقانچىلىق پىرى بۇ تاغدا

خىلمۇخىل زىرائەتلەرنى ئۆستۈرگەنىكەن، تاغ ئىچىدە دېھقانچىلىق پىرى بۇتخانىسى بار ئىكەن، چىياۋ داۋچىڭ فېي جېن، شۆ سەن ئىككى سەركەردە بىلەن دېھقانچىلىق پىرى بۇتخانىسىغا كىرىپ ئورۇنلاشتى. قارىسا، ئاران ئون بەش - ئون ئالتە ئاتلىقلا ئادەمى قاپتۇ. گۈڭسۇن شېڭ ئۇنى ئەل قىلماقچى بولغانلىقى ئۈچۈنلا تاغ ئىچىگە كىرىۋېلىشىغا يول قويغانىدى. بولمىسا سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى يېتىشىپ كېلىپ، ھېلىغۇ بىر چىياۋ داۋچىڭ ئىكەن، ھەتتا بىر تۈمەن چىياۋ داۋچىڭ بولسىمۇ قىرىۋەتكەن بولاتتى. ئەمدى گەپنى ئۇزارتمايلى. گۈڭسۇن شېڭ چىياۋ داۋچىڭنىڭ جىلغىلىق چوققىغا كىرىپ كەتكەنلىكىنى ئۇقۇپ، لەشكەرلىرىنى تۆتكە بۆلۈپ قوش تىكتۇرۇپ، جىلغىلىق چوققىنى تۆت تەرەپتىن چىڭ قورشۋالدى. كەچ ئەلياتقۇ مەھەلدە توساتتىن كۈنچىقىش ۋە كۈنپېتىش تەرەپتىن ئوتقاش كۆرۈندى. سۇڭ تۇرشاۋۇل ئەسلىدە قوشقا قايتقاندىن كېيىن لىن چۇڭ، جاڭ چىڭلارنىڭ ھەربىرىگە بەش مىڭدىن لەشكەر بېرىپ، كېچىلەپ ئەھۋال ئۇقۇشقا ئەۋەتكەنىكەن. ئۇلار كېلىپ گۈڭسۇن شېڭنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن بىرلەشتى. ئۇلار جەمئىي ئىككى تۈمەن لەشكەر بولۇپ، ئايرىم - ئايرىم قوش تىكىپ چىياۋ داۋچىڭنى قاتتىق قورشاۋغا ئالدى. بۇ ئىش مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

تاڭ ئاتتى. سۇڭ جياڭ گۈڭسۇن شېڭلارنىڭ لەشكەرلىرى چىياۋ داۋچىڭنى جىلغىلىق چوققا ئىچىگە قورشۋالغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، ۋۇ يۇڭ خەلىپەت بىلەن شەھەرنى ئېلىشنى مەسلىھەت قىلىشتى. لەشكەرلەرنى قوشتىن تۇگەل قوزغاپ، جاۋدې شەھىرىنىڭ يېنىغا ئېلىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ ئاتامانلىرىنى بۆلۈپ، جاۋدې شەھىرىنى ئىنىس - جىن چىقالمىغۇدەك ھىم قورشۋالدى. شەھەرنى ساقلاۋاتقان سەركەردە يې شېڭ قاتارلىقلار شەھەرنى مەھكەم ساقلاپ ياتتى. سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى ئۇدا ئىككى كۈن تېگىش قىلىپمۇ شەھەرنى

ئالالمىدى. سۇڭ جياڭ شەھەرنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى قوشتا تۇرۇپ، شەھەرنى ئالالماي قاتتىق غەمگە پاتتى، لى كۈيلار تۈتۈلۈپ كەتكەن، ھاياتى قانداق بولغاندۇ دەپ ئويلاپ، كۆزىدىن ئىختىيارسىز تارام ـ تارام ياش تۆكتى.

ـــ ئاغا، كۆڭۈللىرىنى مالال قىلمىسىلا، ـــ دېدى ۋۇ يۈڭ كۆڭلىنى ياساپ، ـــ بىرنەچچە پارچە قەغەزنىڭ مېھرىدىن كەچسەكلا شەھەرنى بىردەمدە ئالالايمىز.

ـــ قانداق چارە تاپتىڭلار؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ تەلمۈرۈپ.

شۇ جايدىلا ۋۇ يۈڭ ئىككى بارمىقىنى پۈكۈپ تۇرۇپ، بۇ چارىسىنى ئالدىرماي ئېيتتى. ئەيىبۇھەننىاس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! ئېلىندى شەھەر، قان تۆكۈلمەي تامچە، ئەمىن بولدى پۇقرا، جەڭ كۆرمەي قىلچە. ۋۇ يۈڭ خەلپەتنىڭ نېمىلەرنى ئېيتقانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

توقسان يەتتىنچى باب

چېن گۈەننىڭ باسقاقبەگلىكىگە كۆتۈرۈلگەنلىكى سەركەردە قىز چىيۇڭ يېڭىنىڭ تۇرشاۋۇل بولغانلىقى

ئەلقىسسە، ۋۇ يۇڭ سۇڭ جياڭغا:

ــ شەھەر ئىچىدە قالغان لەشكەرلەر ئاز ھەم ئاجىز، ئالدىنقى كۈنلەردە چياۋ داۋچىڭنىڭ سېھىرگەرلىكىگە ئىشەنچ باغلاپ تۇرغانىدى، ھازىر چياۋ داۋچىڭ يېڭىلىپ ئېغىر ھالەتتە قالدى، سىرتتىن ھېچبىر ياردەم بولمىسا، ئۇلار قورقماي تۇرالامدۇ؟ بۈگۈن سەھەردە كەمىنە ئىنىلىرى شوتىغا چىقىپ كۆزىتىپ باقتىم، شەھەرنى ساقلاۋاتقان لەشكەرلەرنىڭ چىرايىدىن قورقۇنچ يېغىپ تۇرۇپتۇ. بىز ئەلۋەتتە ئۇلارنىڭ قورقۇپ تۇرغانلىقىدىن پايدىلىنىپ، ئۇلارغا نىجاتلىق يولى كۆرسىتىپ ياخشى ـ ياماننى ئايرىپ بېرسەك، ئۇ چاغدا ئۇلار چوقۇم بەگ ـ سىپاھلىرىنى باغلاپ، ئەل بولۇپ ئالدىمىزغا چىقىدۇ، شۇندىلا تىغ قانغا بويالماي، شەھەر قولىمىزغا چۈشىدۇ، ــ دېدى.

ــ مۇشاۋىرىمىزنىڭ كۆرسەتكەن پەنتى ناھايىتى ياخشى پەنت بولدى، ــ دېدى سۇڭ جياڭ چىرايى ئېچىلىپ.

مەسلىھەت پۈتكەن ھامان نەچچە ئون پارچە لەشكەر ئېلانى تەييارلاندى. ئېلاندا مۇنداق دېيىلگەنىدى:

ئۇلۇغ سۇڭ خانىدانلىقىنىڭ يۇقىرى پاسىلىنى تىنچىتىش تۇرشاۋۇلى سۇڭ جياڭ جاۋدې ئايمىقىنى ساقلاپ تۇرۇۋاتقان سەرۋاز ـ سەركەردىلەرگە ۋە ئاۋام ـ پۇقرالارغا شۇنى جاكارلايدۇكى، تېخى خۇ

يۇز ئۆرۈگەنلىكى ئۈچۈن قانۇن ـ ياساق بويىچە ئۆلۈم كېسىلىدۇ، قالغان ئەگەشكۈچىلىرىگە كەڭچىلىك قىلىنىدۇ. شەھەرنى ساقلاۋاتقان سەرۋاز ـ سەركەردىلەر يامان يولدىن قايتىش بىلەن گۇناھىغا توۋا قىلىپ، پۈتكۈل ئاۋام ـ پۇقرالارنى باشلاپ، ئەل بولۇپ قوۋۇقتىن چىقسا، چوقۇم ئوردىغا مەلۇم قىلىنىپ، گۇناھى كەچۈرۈم قىلىنىدۇ ھەم ئۆز لايىقىدا ئىش بېرىلىدۇ. ناۋادا سەرۋاز ـ سەركەردىلەر يامانلىقتىن قول ئۈزمىسە، بارلىق ئاۋام ـ پۇقرالار سۇئ خانىدانلىقىنىڭ پەرزەنتى بولغانلىق سۈپىتىگىلار بىلەن ھەققانىيەت يولىدا تېزدىن قوزغىلىپ، ئۇلارنى باغلاپ، خانلىققا باش ئېگىگىلار. بۇ ئىشقا باش بولۇپ ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسەتكەنلەرگە قېلىن تارتۇق بېرىلىدۇ، خانغا مەلۇم قىلىپ، ئالاھىدە ئىلتىپاتقا نائىل قىلىنىدۇ. كىمدەكىم ئەس ـ ھوشىنى تاپمايدىكەن، ئاق ياكى قارا بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، شەھەر ئېلىنغان كۈنى تېنى تالقان قىلىنىپ، كۈلى كۆككە سورۇلىدۇ، دەپ ئالاھىدە ئۇشبۇ ئېلان چىقىرىلدى.

سۇئ جىياڭ لەشكەرلىرىگە بۇيرۇق بېرىپ، ئېلانلارنى ئوقيالارغا تېڭىپ تۆت تەرەپتىن شەھەرگە ئاتتۇردى. ھەرقايسى قوۋۇقتا تەگكۈچىلەرگە ھۇجۇمنى سەل بوشاتىپ شەھەر ئىچىدىكى شەپە ـ شىمانى كۆزىتىشكە بۇيرۇق بەردى. ئەتىسى تاڭ يورۇشى بىلەنلا شەھەر ئىچىدىن سۇرەن ـ چۇقانلار كۆتۈرۈلدى، تۆت قوۋۇقتا ئەل بولۇش تۇغى چىقىرىلدى، شەھەرنى ساقلاۋاتقان جىن دىڭ، خۇاڭ يۇ دېگەن سەركەردىلەر لەشكەرلەر بىلەن پۇقرالارنى يىغىپ، يېڭ شېڭ، نيۇ گېڭ، لېڭ نىڭ دېگەن قولداش سەركەردىلەرنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ، ئۇزۇن تاياقتا باغلاپ سۇئ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىگە كۆرسەتتى ھەم زىندانغا كىرىپ لى كۇي، لۇ جىشېن، ۋۇ سۇئ، لیۇ تاڭ، باۋ شۇ، شياڭ چۇڭ، لى گۇن، تاڭ بىنلارنى بوشاتىپ، ھەممىسىنى تەختىراۋانغا سېلىپ شەھەردىن ئېلىپ چىقتى. لەشكەرلەر بىلەن پۇقرالار گۈل ـ چېچەك، شام ـ چىراغلارنى كۆتۈرۈپ، سۇئ

جياڭنىڭ لەشكەرلىرىنى شەھەرگە باشلاپ كىردى. سۇڭ تۇرشاۋۇل ناھايىتى خۇشال بولۇپ، ھەرقايسى قوۋۇقلاردىكى سەركەردىلەرگە ئۆز تەرتىپى بويىچە لەشكەرلىرىنى باشلاپ شەھەرگە كىرىشنى ئۇقتۇردى. بىر تامچىمۇ قان تۆكۈلمىدى. پۇقرالارنىڭ بىرەر تال قىلىمۇ زىيان ـ زەخمەتكە ئۇچرىمىدى. ھەممە شاد ـ خۇراملىققا چۆمدى.

سۇڭ جياڭ ئەمرلەشكەر مەھكىمىسىگە كىرىپ دۇئاندا ئولتۇردى، لۇ جىشېن باشلىق سەككىز كىشى كېلىپ:

ـــ ئاغا، كۆرۈشەلمىگىلى تاسلا قالدۇق! بۇگۈن ئاغىمىزنىڭ قۇدرىتى بىلەن بىر يەرگە جەم بولۇش پۇرسىتىگە سازاۋەر بولدۇق، بۇ خۇددى چۈشىمىزدىكىدەك ئىش بولدى، ـــ دېدى سالام بېرىپ.

سۇڭ جياڭ باشلىق خالايىقنىڭ ھەممىسى تەسىرلىنىپ كۆز يېشى قىلىشتى. ئاندىن جىن دىڭ، خۇاڭ يۇ ئىككىسى ۋېن كۇي، سەي زې، ياڭ چۈنلارنى باشلاپ كېلىپ سالام بەردى. سۇڭ جياڭ دەررۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇلارنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ:

ـــ ھەرقايسىلىرى مەردلىك يولىدا تۇرۇپ، ئەلنىڭ ئامانلىقىنى ساقلاپ قېلىشتىلا، بۇ ئۆچىمەس ئەجىردۇر، ـــ دېدى.

ـــ بىزنىڭ تېزدىن باش ئېگىپ، ئەل بولمىغانلىقىمىز كەچۈرۈلمەس گۇناھتۇر؛ شۇنداقتىمۇ بىز تۇرشاۋۇل بېگىمنىڭ ئالاھىدە ئىززەت ـ ئىكرامىغا سازاۋەر بولدۇق، بۇنىڭدىن بىز ئۇ دۇنيا ـ بۇ دۇنيا رازىمىز، ئۆلسەكمۇ ئۇنتۇمايمىز ! ـــ دېدى خۇاڭ يۈلەر، ئاندىن لۇ جىشېن، لى كۇيلارنىڭ تىز پۈكمەي، ياۋغا تىل ـ تۆكۈرۈك ياغدۇرغانلىقىنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. سۇڭ جياڭ كۆزىگە ياش ئېلىپ تۇرۇپ ماختاپ كەتتى.

ـــ ئاڭلىسام، ھېلىقى مۇناپىق جادۇگەر جىلغىلىق چوققىدا ئىمىش، مەن بېرىپ مۇشۇ پالتام بىلەن يۇز پالتا چېپىپ دەردىمنى ئالسام، ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ چياۋ داۋچىڭنى گۈڭسۇن شېڭ جىلغىلىق چوقۇمدا قاۋۇالدى، ئۇنى ئۆزىمىزگە قارىتىۋالماقچىمىز، بۇ توغرىدا لۇ بوۋاكالانىڭ بۇيرۇقى بار ئىكەن. ئۇنىڭغا قول تەگكۈزگىلى بولمايدۇ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ئاغىمىزنىڭ بۇيرۇقىغا كىرمەسكە نېمە ھەددىمىز؟ ـــ دېدى لۇ جىشېن لى كۇيغا قاراپ.

لى كۇي شۇ چاغدىلا نىيىتىدىن يېنىپ توختاپ قالدى.

سۇڭ تۇرشاۋۇل ئىلان چىقىرىپ پۇقرالارنى خاتىرجەملەندۇردى، ئۇچ قوشۇننىڭ سەركەردىلىرىنى تارتۇقلىدى. گۈڭسۇن شېڭ، جىن دىڭ، خۇاڭ يۇلەرنىڭ ئەجىر ـ تۆھپىلىرىنى دەپتەرگە پۈتكۈزدى. بۇلار لەشكىرىي ئىشلار بىلەن بەند بولۇپ تۇرغىنىدا، بىردىنلا بىرى كىرىپ يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭنىڭ جىنىڭدىن قايتىپ كەلگەنلىكىنى مەلۇم قىلدى. دەي زۇڭ مەھكىمىگە كىرىپ سالام بەردى، سۇڭ تۇرشاۋۇل دەرھال جىنىڭنىڭ ئەھۋالىنى سۇرۇشتۇردى. دەي زۇڭ:

ـــ پېقىر ئاغىمىزنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن جىنىڭغا يېتىپ بارغان چېغىمدا، لۇ تۇرشاۋۇل شەھەرگە تېگىۋاتقانىكەن. ئۇ: «پېقىر شەھەرنى ئالاي، ئاندىن بۇ خەۋەرنى ئاپىرىپ ئاغىمىزغا يەتكۈزۈڭ» دېدى. شۇل سەۋەبتىن ئۇ يەردە ئۈچ ـ تۆت كۈن تۇرۇپ قالدىم. جىنىڭنى ھەرقانچە قىلىپمۇ ئالالمىدى. مۇشۇ ئاينىڭ ئالتىنچى كۈنى كېچىسى ھاۋانى تۇمان بېسىپ، بىر ماڭدام نېرىدىكى نەرسىنى ئاڭقىرغىلى بولمايدىغان بولۇپ كەتتى. لۇ تۇرشاۋۇل لەشكەرلەرنى سېپىل تۈۋىگە توپا يۆلەشكە جورۇدى. ئېغىر ياتقۇ مەھەلدە سېپىللىنىڭ كۈنچىقىش يۇقىرىسىنى ساقلاۋاتقان چېرىكلەر سەل ئۆگدەپ قالغانكەن، لەشكەرلىرىمىز دۆۋىلىگەن توپا ئارقىلىق سېپىلغا ئېسىلىپ چىقىپ، شەھەرنى ساقلاپ تۇرغان چېرىكلەردىن ئون ئۈچىنى جايلاپ تاشلىدى. تىەن باۋ يۇقىرى قوۋۇقنى ئېچىپ، جان قايغۇسى قىلىپ قېچىپ كەتتى، قالغان سەركەردە ـ سەرۋازلىرى

تامامەن ئەل بولدى. بەش مىڭدىن ئارتۇق ئارغىماق ئولجا ئېلىندى. ئىككى تۇمەندىن ئارتۇق چېرىك ئەل بولدى. ئۆلگەنلەرنىڭ ھەددى ـ ھېسابى يوق. لۇ تۇرشاۋۇل شەھەرنى ئېلىپ بولۇپ، تاڭ سۈزۈلگەندە ئىشلارنى بىر قۇر سەرەمجانلاشتۇرۇۋاتقاندى، دەل مۇشۇ چاغدا بىردىنلا: «ۋېيشېڭدىكى تېمەن خۇ ئوردا ئەمرى سۇن ئەنىنى ئون سەركەردە ۋە ئىككى تۇمەن لەشكەر بىلەن ھەمدەم بولۇشقا ئەۋەتىپتۇ، ئۇ شەھەردىن ئون يول نېرىغا كېلىپ چۈشۈپتۇ» دېگەن خەۋەر مەلۇم قىلىندى. لۇ تۇرشاۋۇل شۇ ھامان چىن مىڭ، ياڭ جى، ئوۋ پېڭ، دېڭ فېيلارنىڭ لەشكەر باشلاپ چىقىپ ياۋ بىلەن ئېلىشىشنى بۇيرۇدى ھەم ئۆزى ئارقىدىن ئادەم باشلاپ بېرىپ بولۇشماق بولدى. چىن مىڭ لەشكەر تارتىپ چىقىپ، سۇن ئەن بىلەن ئەللىك ـ ئاتمىش مەرتەم ئېلىشىپ بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. ئاڭغىچە لۇ تۇرشاۋۇل لەشكەرلىرى بىلەن يېتىپ باردى. ئۇ سۇن ئەنىنىڭ كارامەت باتۇر ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، دۇمباق چېلىپ لەشكەرلىرىنى يىغىۋالدى، سۇن ئەنمۇ ئۆز ئادەملىرىنى يىغىۋالدى. ھەرقايسىسى ئۆز ئالدىغا قوش تىكىپ ئورۇنلاشتى، لۇ تۇرشاۋۇل تۇراغا قايتىپ، سۇن ئەنىنىڭ كارامەت باتۇرلۇقىنى سۆزلەپ، قارا كۈچكە تايانماي، پەم بىلەن يېڭىش لازىم، دېدى. ئەتىسى لەشكەرلەرنى مۆكتۈرۈپ قويدى. لۇ تۇرشاۋۇل ئۆزى سەپ ئالدىغا چىقىپ سۇن ئەن بىلەن ئەللىك نەچچە مەرتەم ئېلىشتى. سۇن ئەنىنىڭ ئېتى توساتتىن مۇدۇرۇلۇپ كېتىپ، ئۇنى يەرگە تاشلىۋەتتى. لۇ تۇرشاۋۇل: «بۇ سېنىڭ يېڭىلگەنلىكىڭ ئەمەس، قېنى ئېتىڭنى يەڭگۈشلەپ كەل، يېڭىباشتىن ئېلىشىمىز» دەپ ۋارقىردى. سۇن ئەن ئېتىنى يەڭگۈشلەپ كېلىپ، لۇ تۇرشاۋۇل بىلەن يەنە ئەللىك نەچچە مەرتەم ئېلىشتى. لۇ تۇرشاۋۇل يالغاندىن يېڭىلگەن بولۇپ قاچتى. سۇن ئەن ئارقىدىن گول بولۇپ ئورمانلىققىچە قوغلىشىپ باردى. بىردىن توپ ئېتىلىپ، ئىككى يانغا مۆكۈپ

تۇرغان لەشكەرلەر گۇررىدە چىقتى. سۇن ئەن ئۆزىنى ئوڭشىۋالغۇچە ئىككى ياندىكىلەر ئاتلارنى پۇتلاش ئۈچۈن سالما تاشلىدى، سۇن ئەن ئاتتىن يىقىلىپ چۈشتى، يىگىتلەر ئولاش - چولاش بېرىپ سۇن ئەننى ئات - ئۇلاغلىرى بىلەن تىرىك قولغا چۈشۈردى. تيەن خۇ لەشكەرلىرىنىڭ سېپىدىن چىن يىڭ، لۇ چىڭ، ياۋ يۆلەر سۇن ئەننى تارتىۋالماقچى بولۇپ ئېتىلىپ چىقتى، بۇ تەرەپتىن ياڭ جى، ئوۋ پېڭ، دېڭ فېيلار چىقىپ ئۇلارنىڭ ئالدىنى توسۇۋالدى. ئالتە ئاتلىق جۇپ - جۇپ بولۇپ ئېلىشار - ئېلىشار بىر جىراغا كىرىپ قالدى، بۇ چاغدا ياڭ جى قاتتىق سۇرەن بىلەن چىن يىڭغا بىر نەيزە ئۇرۇۋېدى، چىن يىڭ شۇئان ئاتتىن دومىلاپ چۈشتى. لۇ چىڭ ئوۋ پېڭ بىلەن تازا ئېلىشۋاتاتتى، ئوۋ پېڭ چاندۇرغاندەك بولۇپ داجۇدى، لۇ چىڭ ئالدىنىپ بىر قىلىچ چاپتى. قىلىچى تەگمىدى، لۇ چىڭ ئۆزىنى ئوڭشىغۇچە ئوۋ پېڭ كەينى تەرەپتىن ئۇنىڭ يۇرىكىگە بىر نەيزە سانجىپ شۇ يەردىلا جېنىنى ئالدى. ياۋ يۆ بۇ ئىككىسىنىڭ جېنىدىن ئايرىلغانلىقىنى كۆرۈپ، ئېتىنى بۇراپ ئۆز سېپىگە قاراپ قاچتى، دېڭ فېي قوغلىشىپ بېرىپ، تۆمۇر زەنجىرى بىلەن تازا كېلىشتۇرۇپ بىرنى سېلىۋېدى، باش - ماش، دۇبۇلغا - پۇبۇلغىلىرى كۆكۈم - تالقان بولۇپ كەتتى. لۇ تۇرشاۋۇل لەشكەرلىرىنى ئالدىغا سېلىپ قىر - چاپ قىلىپ كەلدى، تيەن خۇنىڭ لەشكەرلىرى قاتتىق مەغلۇپ بولۇپ، تۆت - بەش مىڭ ئادىمى ئۆلدى. قالغانلىرى ئون يول نېرىغا چېكىنىپ قوش تىكتى، لۇ تۇرشاۋۇلنىڭ لەشكەرلىرى زەپەر قۇچۇپ شەھەرگە كىردى، لەشكەرلەر سۇن ئەننى چەمبەرچاس باغلاپ يەتكۈزۈپ كەلدى. لۇ تۇرشاۋۇل سۇن ئەننى ئۆز قولى بىلەن بوشتىپ ئىززەت - ئىكرام بىلەن كۈتتى ۋە ئۇنىڭغا خانداناللىقا باش ئېگىش توغرىسىدا نەسىھەت قىلدى. سۇن ئەن لۇ تۇرشاۋۇلنىڭ بۇنداق مەردلىك قىلغانلىقىنى كۆرۈپ، باش ئېگىشكە رازىلىق بىلدۈردى ھەم لۇ تۇرشاۋۇلغا: «شەھەرنىڭ سىرتىدا يەنە يەتتە

سەركەردە، بىر يېرىم تۇمەن لەشكەر قالدى، پېقىرنىڭ بېرىشىغا ئىجازەت قىلسىلا، ئۇلارنى كۆندۇروپ ئەل قىلىپ كەلسەم» دېدى. لۇ تۇرشاۋۇل قىلچە شەكلەنمەستىن سۇن ئەنىڭ مەيلىگە قويۇپ بەردى. سۇن ئەن يالغۇز ئاتلىق تىەن خۇ لەشكەرلىرىنىڭ قوشىغا بېرىپ يەتتە سەركەردىنى كۆندۇروپ ئەكېلىپ لۇ تۇرشاۋۇل بىلەن كۆروشتۇردى. لۇ تۇرشاۋۇل كۆپ خۇرسەن بولۇپ، شاراب تۇتۇپ كۇتۇۋالدى. سۇن ئەن: «پېقىر چياۋ داۋچىڭ بىلەن بىللە لەشكەر باشلاپ ۋېيشېڭدىن چىقىۋىدىم، چياۋ داۋچىڭ چۆگۈن چاقسىنى قۇتقۇزۇۋېلىشقا كېتىپ قالدى. بۇ ئادەم ئەسلىدە جادۇگەرلىكنى بىلەتتى، سۇڭ تۇرشاۋۇل ئۇنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ قالارمىكىن دەيمەن، ئۇنىڭ بىلەن ئىككىمىز يۇرتداش، جانابلىرىنىڭ ماڭا قىلغان ياخشىلىقلىرى ئۇچۇن پېقىر چۆگۈن چاقسىغا بېرىپ، چياۋ داۋچىڭنى چېكىپ بېقىپ، ئەل بولۇشقا ئۇندەپ باقسام دەيمەن» دېۋىدى، لۇ تۇرشاۋۇل ماقۇل كۆروپ پېقىرنى سۇن ئەن بىلەن زەپەر خەۋىرىنى يەتكۇزۇشكە ئەۋەتتى. لۇ تۇرشاۋۇل شۇەن زەن، خاۋ سىۋېن، لۇ فاڭ، گو شېڭلارنى ئىككى تۇمەن لەشكەر بىلەن جىنىڭنى قوغداشقا قالدۇردى. لۇ تۇرشاۋۇل قالغان سەركەردىلەر بىلەن ئىككى تۇمەن لەشكەرنى باشلاپ فېنياڭغا يۇروش قىلدى. پېقىر جىنىڭدىن تۇنۇگۈن يولغا چىققانىدىم، سۇن ئەنىمۇ يەل تاپانلىق كارامەت بىلەن تېز يەتكۇزۇپ كەلدىم. بۇگۇن يول ئۇستىدە ئاغىمىزنىڭ لەشكەرلىرى جاۋدېنى قاپسىۋاپتۇ، چياۋ داۋچىڭمۇ قاۋلىپ قاپتۇ، دەپ ئىشتىتىم. شەھەرگە يېقىنلىشىپ كەلگەندە ئۆزلىرىنى لەشكەر تارتىپ شەھەرگە كىرىپ كەتتى، دەپ ئاڭلاپ، ئالدىلىرىغا ئالاھىدە كۆروشكىلى كەلدىم. سۇن ئەن ھازىر مەھكىمىنىڭ ئالدىدا ساقلاپ قالدى، ـــ دېدى دەي زۇڭ جاۋابەن.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ تولىمۇ خۇشال بولدى. دەي زۇڭنى سۇن ئەننى ئېلىپ كىرىڭ، دەپ بۇيرۇدى. دەي زۇڭ بۇيرۇق بويىچە سۇن ئەننى مەھكىمىگە باشلاپ كىردى ۋە سۇڭ جياڭ

بىلەن كۆرۈشتۈردى. سۇڭ جياڭ سۇن ئەنىسىڭ قەددى - قامەتلىك، كېلىشكەن، راۋرۇس ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، يەرگە چۈشۈپ قارشى ئالدى. سۇن ئەن يەرگە يېقىلىپ باش ئۇرۇپ:

— مۇبارەك قوشۇنلىرىغا قارشىلىق قىلغان گۇناھىم ئۈچۈن ئۆلۈمگە مەھكۇمەن! — دېدى.

— جانابلىرى يامان يولدىن توغرا يولغا يېنىپ، پېقىر بىلەن بىللە تېيەن خۇنى يوقاتماقچى بوپتۇلا، بۇ قىلغانلىرىنى قايتىپ بارغاندا ئوردىغا مەلۇم قىلمەن، ئەلۋەتتە ئەتىۋارلاپ ئىشلىتىشكە نائىل بولىدىلا، — دېدى سۇڭ جياڭ ئېھتىرام بىلەن سالام قايتۇرۇپ.

سۇن ئەن رەھمەت ئوقۇپ ئورنىدىن تۇردى. سۇڭ تۇرشاۋۇل ئولتۇرۇشقا بۇيرۇپ مەي - شاراب بىلەن كۈتۈۋالدى.

— چياۋ داۋچىڭ ناھايىتى يامان جادۇگەر. ھېلىمۇ ياخشى گۇڭسۇن شېڭ تەخسىر ئۇنىڭ جادۇسىنى دەپئى قىپتۇ، — دېدى سۇن ئەن.

— گۇڭسۇن شېڭ تەخسىر ئۇنى بوي ئەگدۇرۇپ توغرا يولغا باشلاش ئۈچۈن قاۋىۋالغىلى ئۇچ - تۆت كۈن بوپتۇ، ئەمما ئۇ بوي ئېگىدىغاندەك ئەمەس ئىمىش، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— بۇ ئادەم بىلەن ئىككىمىز ناھايىتى ئەپ ئۆتىمىز، مېنىڭ گېپىمنى يىرمايدۇ، — دېدى سۇن ئەن.

شۇ جايىنىڭ ئۆزىدىلا سۇڭ تۇرشاۋۇل دەي زۇڭنى سۇن ئەن بىلەن بىللە گۇڭسۇن شېڭنىڭ قوشۇغا بېرىشقا بۇيرۇپ، يۈقىرىقى قوۋۇققىچە ئۇزىتىپ قويدى. ئۇلار گۇڭسۇن شېڭنىڭ قوشۇغا يېتىپ بېرىپ، ئۇنىڭ بىلەن سالاملىشىپ كۆرۈشتى، نېمە ئىش بىلەن كەلگەنلىكىنى تەپسىلىي سۆزلىدى. گۇڭسۇن شېڭ ئاڭلاپ ناھايىتى خۇش بولدى، سۇن ئەنىنى تاغقا چىقىپ، چياۋ داۋچىڭنى ئىزدەپ تېپىشقا بۇيرۇدى. سۇن ئەن بۇيرۇقنى ئېلىپ، ياۋداق ئات بىلەن تاغقا چىقىپ كەتتى.

ئەمدى چياۋ داۋچىڭغا كەلسەك، ئۇ فېي جېن، شۆ سەن ۋە ئون بەش - ئون ئالتە ئادەمى بىلەن تېرىقچىلىق پىرى ئىبادەتخانىسىغا يوشۇرۇنۇۋالغانىدى. ئىبادەتخانىدىكى شەيخلەردىن نان - پان ئېلىپ يەپ كۈنىنى ئۆتكۈزۈپ يۈردى. بۇ ئىبادەتخانىدا ئاران ئۈچ شەيخ بار ئىدى، ئۇلارنىڭ ئايلاپ - يىللاپ يىغقان ئوزۇق - تۈلۈكلىرىنى چياۋ داۋچىڭلار يەپ بولدى. شەيخلەر ئۇلارنىڭ جىقلىقىنى كۆرۈپ، دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ گەپ قىلالماي يۈرىۋەردى. بىر كۈنى چياۋ داۋچىڭ شەھەردىن چىققان سۈرەن - چۈقاننى ئاڭلاپ، ئىبادەتخانىدىن ئېگىز بىر چوققىغا چىقىپ قاراپ، شەھەرنىڭ سىرتىدىكى قورشاۋنىڭ يوقلۇقىنى، قوۋۇقتىن ئادەملەرنىڭ بىمالال كىرىپ - چىقىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ، سۇئ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىنىڭ ئاللىقاچان شەھەرگە كىرىپ كەتكەنلىكىنى پەملىدى. ئۇ ئاھ ئۇرۇپ ھەسرەت چېكىپ تۇرغىنىدا، قىيانىڭ باغرىدىكى دەرەخلىكتىن بىر ئوتۇنچى چىقىپ كەلدى، ئۇ بېلىگە پالتا قىستۇرۇپ، ئەپكەشنى ھاسا قىلىپ تايىنىپ، بىر دەسسەپ، ئىككى دەسسەپ غىڭىلداپ قوشاق ئوقۇغىنىچە قىيا بويىغا يېقىنلىشىپ كەلدى. ئۇ تۆۋەندىكى قوشاقنى ئېيتتى:

تاغقا چىققايمەن مېڭىپ تەتۇرگە ئاققان سال كەبى،
چۈشكۈچە تاغدىن بولاي ئوڭغا ئاقار قولۇاق ئۆزى.
ھەسسىلەپ بولساڭ پەخەس تەتۇرگە ماڭغاندا ھامان،
ئوڭغا ماڭغاندا بولارسەن ھەممە ئىشتا تىنچ - ئامان.
مانا مەن شۇل چاغ ئۆزۈم ماڭماقتىمەن تاغقا قاراپ،
ئالدىدا تاغدىن چۈشۈشكە يول تاپاي پەملەپ - سوراپ.

چياۋ داۋچىڭ ئوتۇنچىنىڭ بۇ قوشىقىنى ئاڭلاپ، كۆڭلى يورۇپ قالغاندەك بولدى، ئاندىن:

— شەھەرنىڭ ئىچىدىكى ئىشلاردىن خەۋىرىڭ بارمۇ؟ — دەپ

سوربدی ئۇنىڭدىن.

ـــ جىن دىڭ، خۇاڭ يۇلەر قولداش سەردار يې شېڭنى ئۆلتۈرۈپ تاشلاپ، شەھەر ـ پەھەرنى سۇڭ خانىدانلىقىغا ئۆتكۈزۈۋەتتى. سۇڭ خانىدانلىقىنىڭ لەشكەرلىرى بىر تامچە قان ئاققۇزماي جاۋدېنى ئېلىۋالدى، ـــ دېدى ئاۋاق ئوتۇنچى.

ـــ گەپ بۇ يەردە ئىكەندۇق ـ دە ! ـــ دېدى چياۋ داۋچىڭ.

ئوتۇنچى گېپىنى تۈگەتتى ـ دە، قىيادىن ئايلىنىپ، تاغنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ كەتتى. چياۋ داۋچىڭ يەنە بىراۋنىڭ يالغۇز ئات بىلەن يول ئىزدەپ تاغقا چىقىپ، ئىبادەتخانىغا يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. چياۋ داۋچىڭ قىيادىن چۈشۈپ، ھېلىقى ئادەمنىڭ ئوردا ئەمرى سۇن ئەن ئىكەنلىكىنى تونۇپ: «بۇ ئادەم بۇ يەرگە نېمىدەپ كەلگەندۇ؟» دەپ ھاڭ ـ تاڭ قالدى. سۇن ئەن ئاتتىن چۈشۈپ ئۇنىڭ بىلەن سالاملىشىپ كۆرۈشتى.

ـــ ئەمىر بېگىم، ئۆزلىرى جىنىڭغا لەشكەر باشلاپ كەتكەن ئىدىلە، بۇ يەرگە قانداق قىلىپ يەككە ـ يېگانە كېلىپ قالدىلا؟ تاغنىڭ ئاستىدا نۇرغۇن لەشكەر تۇرسا، ئەجەبا سىلىنى توسماپتۇغۇ؟ ـــ دەپ سوربدى چياۋ داۋچىڭ ئالمان ـ تالمان.

ـــ ئاغىمىزغا تەپسىلىي سۆزلەپ بېرىمەن، ـــ دېدى سۇن ئەن.

چياۋ داۋچىڭ سۇن ئەنىنىڭ ئۆزىنى ئەمىر دەپ ئاتىمايۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ سەل گۇمانلاندى.

ـــ قېنى، ئىبادەتخانىغا باشلاپ كىرسىلە، تەپسىلىي بايان قىلىپ بېرەي، ـــ دېدى سۇن ئەن.

ئىككىسى ئىبادەتخانىغا كىردى. فېي جېن، شۆ سەنلەر كېلىپ سالاملاشتى، سۇن ئەن ئاندىن جىنىڭنىڭ قولدىن كېتىپ ئەل بولغان ئەھۋاللىرىنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. چياۋ داۋچىڭ لام ـ جىم دېمەي ئولتۇرۇپ ئاڭلىدى.

ـــ ئاغا، بولۇر ـ بولماس خىيالىرىنى قىلمىسىلا، سۇڭ تۇرشاۋزللار كارامەت مەرد ئادەملەر ئىكەن. بىزمۇ ئۇلارغا

قوشۇلۇپ، ئوردىغا ئەل بولساق، ئاقىۋىتىمىز ياخشى بولار. بۇ قېتىم كەمىنىلىرى ئالاھىدە ئۆزلىرىنى دەپ كەلدى. ئاغا، ئۆزلىرى بۇرۇن لۇ بوۋاكالاننى ئۇستاز تۇتۇپ بارغانمىدىلەكىن؟ — دېدى سۇن ئەن.

— سىلى نەدىن بىلدىلە؟ — دەپ سوردى ئالمان ـ تالمان چياۋ داۋچىك.

— بوۋاكالان ئۆزلىرىنى قوبۇل قىلماي، بالا دەرۋىشتىن ئۆزلىرىگە: «چياۋ داۋچىك كېيىن ‹دېغا بارسا ئەل بولۇر›» دېگەن گەپنى چىقارتقانىكەن، مۇشۇ گەپ راستمۇ؟ — دەپ سوردى سۇن ئەن.

— راست، راست، — دەپ ئىتتىك جاۋاب بەردى چياۋ داۋچىك.

— ئۆز ھۇنەرلىرىنىڭ سىرىنى ئېچىپ لەت قىلغان ئادەمنى تونۇمىدىلا؟ — دەپ سوردى سۇن ئەن.

— ئۇ مېنىڭ رەقىبىم، ئەمما ئۇنىڭ سۇئىڭ جىياڭنىڭ قوشۇنىدىكى ئادەم ئىكەنلىكىدىن باشقا ئەھۋالنى بىلمەيمەن، — دېدى چياۋ داۋچىك.

— بۇ ئادەم بوۋاكالانىڭ شاگىرتى گۇڭسۇن شېڭ بولۇپ، سۇئىڭ تۇرشاۋلۇنىڭ قولداش مۇشاۋىرى بولىدۇ، بايىقى ھېكمەتلىك گەپنى پېقىرغىمۇ سۆزلەپ بەرگەنىدى. بۇ شەھەر جاۋدې شەھىرى دەپ ئاتىلىدۇ، ئاغىمىزنىڭ لەت بولۇشى «دېغا بارسا ئەل بولۇر» دېگەن گەپكە ماس كەلمەمدۇ؟ گۇڭسۇن شېڭ ئۇستازى بوۋاكالانىڭ ئەمرى بويىچە، سىلىنى ئويغىتىپ توغرا يولغا باشلاش ئۈچۈن، تاغقا چىقىپ تۇتۇشنىڭ ئورنىغا قاۋلىپ تۇرۇۋېتىپتۇ. ئۇ ئادەم ئۆز كارامىتى بىلەن سىلىنى لەت قىلغانىكەن، جانلىرىغا زامىن بولايچۇ دېسە ئۇنىڭ ئۈچۈن قانچىلىك بىر ئىش دەيدىلا؟ ئاغا، تەرسالىق قىلىۋەرمىسىلە، — دېدى سۇن ئەن.

چياۋ داۋچىك بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئەس ـ ھوشىنى تاپتى.

سۇن ئەن بىلەن بىللە فېي جېن، شۇ سەنلەرنى باشلاپ تاغدىن چۈشۈپ گۈڭسۇن شېڭنىڭ ئالدىغا باردى.

سۇن ئەن ئالدى بىلەن قوشقا كىرىپ مەلۇم قىلدى، گۈڭسۇن شېڭ ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى. چياۋ داۋچىڭ قوشقا كىرىپ، يەرگە يىقىلىپ:

ــ ئەي شاپائەتلىك پىرىم، پېقىرەڭ بىر ئەرزىمەس ئادەم ئۈچۈن شۇنچە كۆپ قوشۇن بىرمۇنچە ئاۋارە بولدى، گۇناھىم ئۈستىگە گۇناھ قوشۇلدى! ــ دېدى گۇناھىنى تىلەپ.

گۈڭسۇن شېڭ خۇشاللىقىدا ئۈستى ـ ئۈستىگە تەزىم قىلىپ، ئۇنى مېھماندوستلۇق بىلەن كۈتۈۋالدى. چياۋ داۋچىڭ گۈڭسۇن شېڭنىڭ بۇنداق مەردلىكىنى كۆرۈپ:

ــ پېقىر بۇرۇن ياخشى ـ ياماننى پەرق ئەتمەي يۇرۇپتىكەن، بۇگۈن پىرىمدىن ساۋاق ئېلىش پۇرسىتىگە سازاۋەر بولغانلىقىم ئۈچۈن ئۆزۈمنى ناھايىتى بەختلىك ھېسابلايمەن، ــ دېدى.

گۈڭسۇن شېڭ قورشاۋنى بوشىتىشقا بۇيرۇق قىلدى، فەن رۇي قاتارلىق سەركەردىلەر قوشلىرىنى چۈۋۈپ ئورنىدىن قوزغالدى. گۈڭسۇن شېڭ چياۋ داۋچىڭ، فېي جېن، شۇ سەنلەرنى باشلاپ شەھەرگە كىرىپ سۇڭ تۇرشاۋۇل بىلەن كۆرۈشتى. سۇڭ جياڭ ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن كۈتۈۋالدى، چىرايلىق سۆزلەر بىلەن تەسەللى بېرىپ ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ياسىدى. چياۋ داۋچىڭ سۇڭ جياڭنىڭ كىچىك پېئىل، مۇلايىم ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ تېخىمۇ قايىل بولدى. بىردەمدىن كېيىن فەن رۇي، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگو، لىن چۇڭ، جاڭ چىڭلارمۇ يېتىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ ھەممە لەشكەرلەرنى شەھەرگە ئېلىپ كىرىپ ئورۇنلاشتۇرۇشقا بۇيرۇق بەردى. شۇ كۈنى سۇڭ جياڭ زىياپەت بېرىپ قۇتلۇقلىدى. زىياپەت ئۈستىدە گۈڭسۇن شېڭ چياۋ داۋچىڭغا قاراپ:

ــ ئۆزلىرىنىڭ بۇ ھېكمىتى پەلەكتە بۇت ـ بۇرھانلارنىڭكىگە يەتمەيدۇ، چۈنكى ئۇلار ئەرشىئەلا، تەھتىسارادا

ئۆزىنىڭ كارامەتلىرىنى بىمالال نامايان قىلالايدۇ؛ زېمىندا فېئوداللىق دىيارىدىكى ئوتتۇز ئالتە غاردا ياتقان ئەۋلىيا ـ ئەنبىيالارنىڭكىگە يەتمەيدۇ، چۈنكى ئۇلار زامان ـ زاماندىن ئوت بىلەن سۇنى قوشۇپ، تۆمۈر بىلەن پەيىنى ئەبجەش قىلىپ، خىلمۇخىل خىسلەتلەرگە ئىگە بولۇپ كەتكەن، شۇڭا ئۇلار ئۇ دۇنيادىن بۇ دۇنياغا ئۆتۈشنى، ھەر خىل كارامەتلەر كۆرسىتىشنى بىلمىدۇ. ئۆزلىرى بولسىلا ئەپسۇن ئوقۇپ، سۇپكۆچ قىلىپ جىن ـ شەيتانلارنى دوراشنىلا بىلمىلا، بۇ بۇددا بابىدا كۇچتۇڭگۇرلەرنىڭ شەيتانلىقى دەپلا ئاتىلمىدۇ، ئەۋلىيا ـ ئەنبىيالار بابىدا سېھىر ـ ئارۇاق دەپ ئاتىلمىدۇ. ئەگەر مۇشۇ ھېكمەتلىرى بىلەنلا ئۆزلىرىنى قالتىس كامالەتكە يەتكەن ئەۋلىيا دەپ ھېسابلىسىلا، بۇ يەتكەن كۇلكىلىك ئىش بولمىدۇ! ـــ دېدى.

چىاۋ داۋچىڭ بۇلارنى ئاڭلاپ، گويا چۈش كۆرۈۋېتىپ، چۆچۈپ ئويغىنىپ ھوشىنى تاپقاندەك بولدى. ئۇ شۇ جايىنىڭ ئۆزىدىلا گۈڭسۇن شېڭنى ئۇستاز تۇتتى. سۇڭ جياڭلار گۈڭسۇن شېڭنىڭ بۇ روشەن سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ كامالەتكە يەتكەنلىكىنى تەرىپلەشتى. زىياپەتتىن تارقىغاندىن كېيىن ئۇ كېچە تىنچ ئۆتتى.

ئەتىسى سۇڭ جياڭ شياۋ راڭغا جىننىڭ، جاۋدې دىيارلىرىنى ئالغانلىقىنى مەلۇم قىلىپ، ئوردىغا مەكتۇپ يازدۇردى. مەكتۇپتا سۇ ئەمىرگە خۇش خەۋەر يەتكۈزۈپ، ۋېيجۇ، جىننىڭ، جاۋدې، گەيجۇ، لىڭچۇەن، گاۋپىڭ قاتارلىق ئالتە دىيار، ئايماق، ناھىيەلەردە بەگ ـ ئامبالارنىڭ كەملىكىنى، بۇلارنىڭ ئورنىنى تولۇقلاشقا ئەمىرلەشكەرنىڭ بۇ ۋەزىپىلەرگە قادىر ئادەملەرنى ئوردىغا ئېيتىپ، تېز تولۇقلاپ ئەۋەتىپ بېرىشىنى تەلەپ قىلدى. شياۋ راڭ مەكتۇپنى شۇ كۈنىلا پۈتۈپ تەيىار قىلدى، سۇڭ جياڭ دەي زۇڭنى مەكتۇپنى ئېلىپ مېڭىشقا بۇيرۇدى، دەي زۇڭ دەرھال مەكتۇپنى ئېلىپ يولغا چىقماق بولدى.

دەي زوڭ بۇيروقتا بىنائەن يوڭ ـ تاقلىرىنى يىغىشتۇروپ، مەكتۇپنى ئوبدان جايلاشتۇردى ۋە چەبدەس يىگىتلەردىن بىرنى ھەمراھلىقتا تاللاپ سوڭ تۇرشاۋۇل بىلەن خوشلىشىپ، يەل تاپانلىق كارامىتىنى ئىشقا سېلىپ يولغا چىقتى، ئەتىسى ئاستانىگە يېتىپ كەلدى. ئۇ ئالدى بىلەن سۇ ئەمىرگە مەكتۇپنى ئاپىرىپ بېرىشكە باردى. ئىش ئوڭدىن چىقىپ سۇ ئەمىر مەھكىمىدە بار بولۇپ چىقتى. دەي زوڭ مەھكىمە ئالدىدا ياڭ پايلاقچىغا ئۇچرىشىپ قالدى، ئۇنىڭغا ئادەمەتچىلىك قىلىپ ئانچە ـ مۇنچە كۈمۈش ـ پۇمۇش بەردى، ئاندىن مەكتۇپنى سۇ ئەمىرگە تاپشۇروپ بېرىشنى ئۆتۈنۈپ، ئۇنىڭغا تۇتقۇزۇپ قويدى. ياڭ پايلاقچى مەكتۇپنى كۆتۈروپ مەھكىمىگە كىرىپ كەتتى. بىرەمدىن كېيىن ئۇ قايتىپ چىقىپ:

ـــ ئەمىر جانابلىرى ئۆزلىرىنى ئىچكىرىگە چاقىرىدۇ، ـــ دېدى.

دەي زوڭ ياڭ يۈخۇنىڭ ئارقىسىدىن مەھكىمىگە ئەگىشىپ كىردى، ئەمىر ئۆز دۇئانىدا ئولتۇروپ مەكتۇپنى كۆرۈۋاتقانىكەن. دەي زوڭ ئالدىغا بېرىپ ئېگىلىپ سالام بەردى.

ـــ ئەجەبمۇ ۋاقتىدا يېتىپ كەپسىز ! ئالدىنقى كۈنى سەي جىڭ، تۇڭ گۈەن، گاۋ چيۈلار تەڭرىقۇتىنىڭ ئالدىغا يىقىلىپ، ئاغىنىز سوڭ تۇرشاۋۇلغا سەردار ـ سەرۋازلارنى ياۋنىڭ قىرىشىغا تۇتۇپ بېرىپ، خانىدانلىقنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى يەرگە تۆكتى، دەپ تۆھمەت چاپلىدى ۋە تەڭرىقۇت ئالىيلىرىنىڭ قاتتىق جازالىشىنى تەلەپ قىلدى، تەڭرىقۇت ئارىسالدى بولۇپ تۇرغاندا، تەۋسىيەگ چېن گۈەن ئالدىغا چىقىپ، سەي جىڭ، تۇڭ گۈەن، گاۋ چيۈلارنىڭ سادىق، مۆمىن بەندىلەرگە زىيانكەشلىك قىلىپ، ياخشىلارنى چەتكە قاقىقانلىقىنى پاش قىلدى ۋە سىزلەرنىڭ لەشكەرلىرىڭىزلارنىڭ چۆگۈن چاقسىدىن ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىپ، سەي جىڭلارنىڭ ئالدامچىلىق گۇناھى ئۈچۈن جاجىسىنى بېرىشنى تەلەپ قىلدى. سەي ۋەزىرئەزەم

بۇنىڭغا قايىل بولماي، چىن گۈەندىن نۇقسان ئىزدەشكە باشلىدى. ئەتىسى ئۇ تەڭرىقۇتقا: «چىن گۈەن ئالىيلىرى ئالدىدا ياۋ پادىشاھىنى تەرىپلەپ، شىن زۇڭ خانىنى ياۋ پادىشاھىغا ئوخشىتىپ، جانابلىرىنى مازاق قىلدى، ئالىيلىرىنىڭ چىن گۈەننى بۇ گۈناھى ئۈچۈن جازالاشلىرىنى سورايمىز» دەپ تۇرۇۋالدى. بەختكە يارىشا تەڭرىقۇت ئەيىبكە بۇيرۇمىدى. بۇگۈنكى كۈندە بۇ خۇش خەۋەرنىڭ يېتىپ كېلىشى چىن گۈەننىڭ يۈزىنى يورۇق قىلىپلا قالماستىن، پېقىرنىمۇ كۆپ غەم ـ ئەندىشىلەردىن خالىي قىلدى. ئەكەلگەن مەكتۇپىڭىزنى ئەتە ئەتىگەندە يۇقىرىغا سۇنىمەن، ـــ دېدى سۇ ئەمىر.

دەي زۇڭ تەزىم قىلىپ تەشەككۇر ئوقۇدى، مەھكىمىدىن قايتىپ چىقىپ، خەۋەر كۈتمەك بولۇپ قونالغۇ ئىزدەپ كەتتى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى سۇ ئەمىرگە كېلەيلى، ئۇ ئەتىسى ئەتىگەندە ئوردىغا كىردى. داۋ جۇن خان ئەدەپ ـ ئەردەم سارىيىدا قەلەمدار ۋە ئەلەمدار بەگلەرنى قوبۇل قىلدى. سۇ ئەمىر تاۋاپ قىلىپ بولۇپ، سۇڭ جياڭ ئەۋەتكەن مەكتۇپنى كۆرسىتىپ، سۇڭ جياڭلار تېخى خۇنى باستۇرۇشقا بارغاندىن بۇيان، ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ ئالتە دىيار، ئايماق، ناھىيەنى ئاپتۇ، خۇش خەۋەر يەتكۈزۈپ مەكتۇپ بىلەن مەخسۇس ئادەم ئەۋەتىپتۇ، دەپ مەلۇم قىلدى. تەڭرىقۇتنىڭ مۇبارەك چىرايىدا كۈلكە پەيدا بولدى. سۇ يۇەنجاڭ يەنە داۋاملاشتۇرۇپ:

ـــ ئۆتكەندە تەۋسىيەگ چىن گۈەن ئالىيلىرى ئالدىدا ياۋ پادىشاھنى تەرىپلەپ، بۇرۇن ئۆتكەن شىن زۇڭ خانىنى ياۋ پادىشاھقا، جانابلىرىنى شۇن پادىشاھقا ئوخشاتتى، ياۋ پادىشاھنى ئىززەتلىسە نېمە بوپتۇ؟ چىن گۈەن ئەزەلدىن ۋىجدانلىق، ئېگىلمەس، ھەرقانداق ئىش ئالدىدا ئېغىز ئاچالايدىغان، جىگەرلىك بىر ئادەم، ئالىيلىرى مەنسەپ ـ مەرتىۋىسىنى ئۆستۈرۈپ خېبىي لەشكەرلىرىنى نازارەت قىلىشقا ئەۋەتسە،

جەزمەن چوڭ ئەجىر ـ تۆھپىلەر كۆرسىتىدۇ، ـــ دېدى. تەڭرىقۇت ماقۇل كۆرۈپ، دەرھال: «چىن گۈەن ئەسلىدىكى مەرتىۋىسىدىن لەشكىرىي ۋازىرنىڭ قولدىشى ھەم باسقاقبەگلىكىگە ئۆستۈرۈلسۇن، ئۇ ئوردا كۈرەسىدىن ئىككى تۈمەن لەشكەر ئېلىپ سۇڭ جياڭ قوشۇنىنىڭ جەڭ قىلىشىغا نازارەت قىلسۇن. ئالتۇن ـ كۈمۈش ئىنئام بېرىپ، سەركەردە ـ سەرۋازلاردىن ھال سورىسۇن» دەپ پەرمان چۈشۈردى. شۇنىڭ بىلەن بەگ ـ سىپاھلار تارقىلىشتى. سۇ ئەمىر ئۆز مەھكىمىسىگە قايتىپ، دەي زۇڭنى چاقىرتىپ كېلىپ جاۋاب مەكتۇپ يېزىپ بەردى. دەي زۇڭ پادىشاھنىڭ پەرمان چۈشۈرگەنلىكىنى ئاڭلاپ، سۇ ئەمىر بىلەن خوشلىشىپ ئاستاندىن چىقتى ـ دە، يەل تاپانلىق كارامىتى بىلەن ئەتىسىلا جاۋدې شەھىرىگە يېتىپ كەلدى. ئاستانىگە بېرىپ ـ كېلىشكە تۆت كۈنلا ۋاقىت كەتتى.

سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى تەخلەپ، يەنە سەپەرگە ئاتلىنىش ئۈستىدە مەسلىھەت قىلىشىۋاتقاندى، دەي زۇڭنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئوردىغا قانداق مەلۇم قىلغانلىقىنى دەرھال سۈرۈشتۈردى. دەي زۇڭ سۇ ئەمىر قايتۇرغان مەكتۇپنى سۇندى. سۇڭ جياڭ مەكتۇپنى ئېچىپ كۆردى، مەكتۇپتا بايان قىلىنغان ئىشلارنى ھەممە ئاتامانلارغا تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى، خالايىق:

ـــ باسقاقبەگ چىن گۈەن ناھايىتى جىگەرلىك، بىباھا ئادەم ئىكەن. بىزنىڭمۇ بۇ يەردە قىلغان ئەجرىمىز بىكارغا كەتمىگۈدەك، ـــ دېيىشتى.

سۇڭ جياڭ تەڭرىقۇت پەرمانىنى ئالغاندىن كېيىن، ئاندىن يولغا چىقىمىز دەپ بۇيرۇق قىلدى. ھەممە ئاتامانلار بۇيرۇققا بىنائەن شەھەردە كۈتۈپ يېتىشتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

جاۋدې شەھىرىنىڭ يۇقىرى تەرىپىدە مۇشۇ شەھەرگە قاراشلىق لۇچىڭ دېگەن بىر ناھىيە بار ئىدى. بۇ ناھىيەنى ساقلاپ تۇرغان چى فاڭ دېگەن سەركەردە چياۋ داۋچىڭنىڭ

قاۋلىپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ، بۇ ئەھۋالنى تېخىن خۇغا مەلۇم قىلىش ئۈچۈن كېچىلەپ ۋېيشېڭغا ئادەم ئەۋەتتى، تېخىن خۇنىڭ قول ئاستىدىكى قورچاق مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ بىر سىپاھىبېگى بۇ جىددىي ئالاقىنى تاپشۇرۇۋېلىپ، تېخىن خۇغا مەلۇم قىلاي دەپ تۇرغانىدى، بىردىنلا جىنىڭ قولىدىن كەتتى، تېخىن خۇ خانىڭ ئۈچىنچى ئىنىسى تېخىن بياۋ ئاران جېنىنى قۇتۇلدۇرۇپ بۇ يەرگە قېچىپ كەلدى، دېگەن خەۋەر كەلدى. گەپ تۈگەر ـ تۈگىمەيلا تېخىن بياۋ كىرىپ كەلدى. تېخىن بياۋ قورچاق مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىڭ سىپاھىبېگى بىلەن ئىچكىرىگە كىرىپ تېخىن خۇغا سالام بەردى. تېخىن بياۋ ئۈن سېلىپ يىغلاپ:

ـــ سۇڭ خانلىقىنىڭ لەشكەرلىرى قالتىس ئىكەن، جىنىڭ شەھىرىنى ئېلىپ، ئوغلۇم تېخىن شىنى ئۆلتۈرۈپ تاشلىدى، كەمىنىلىرى جېنىمنى قۇتۇلدۇرۇپ ئاران تەسلىكتە بۇ يەرگە كېلىۋالدىم. زېمىن قولدىن كەتتى، لەشكەرلەر تۈگەشتى، بۇ گۇناھىم ئۈچۈن ئۆلۈمگە مەھكۇمەن ! ـــ دېدى.

ئۇ سۆزلەپ بولۇپلا يەنە يىغلاپ كەتتى. ھېلىقى سىپاھىبەگ:

ـــ كەمىنىلىرى ھېلىقى لۇچېڭ ناھىيەسىنى ساقلاۋاتقان چې فاڭ سەركەردە ئەۋەتكەن مەلۇماتنى تاپشۇرۇۋالدىم، ئۇنىڭدا خانىدانلىق مۇشاۋىرى چياۋ داۋچىڭنى سۇڭ خانلىقىنىڭ لەشكەرلىرى قاۋىۋالغانلىقى، جاۋدې شەھىرىنىڭ قولدىن كېتىشكە تاس ـ تاس قېلىۋاتقانلىقى يېزىلغان، ـــ دېدى.

تېخىن خۇ مەلۇماتنى ئاڭلاپ قاتتىق چۆچۈپ كەتتى، ئەلەمدار ۋە قەلەمدار بەگ ـ سىپاھىلىرىنى يىغدى، ئوڭ قول ۋەزىر بېخىن شياڭ، لەشكىرىي ۋازىر فەن چۇەن، باش سەركەردە ما لىڭلارنى مەسلىھەتكە چاقىردى ۋە ئۇلارغا:

ـــ يېقىندىن بۇيان سۇڭ جياڭ پاسىلىمىزغا باستۇرۇپ كېلىپ ئىككى چوڭ ئايمىقىمىزنى ئېلىۋالدى، نۇرغۇن سەركەردە ـ سەرۋازلىرىمىزنى قىرىۋەتتى، ئەمدى بولسا چياۋ داۋچىڭنى قاۋىۋاپتۇ، قېنى بىرنېمە دېيىشسىلە، قانداق قىلساق بولار؟ ـــ

دېدى.

ــ ئالىيلىرى غەم يېمەسلەم! ئەگەر ئىجازەت قىلسىلا، دەرھال لەشكەر تارتىپ جاۋدىي شەھىرىگە بېرىپ، سۇڭ جياڭلارنى تىرىك تۇتۇشقا، قولدىن كەتكەن زېمىنلىرىمىزنى قايتۇرۇۋېلىشقا تەييارمەن، ــ دېدى پادىشاھنىڭ قېيىنئاغىسى ۋۇ لى ئالدىغا چىقىپ.

ۋۇ لى ئەسلىدە ۋېيشېڭلىق بىر باي ئىدى، ئۇ نەيزە ـ توقماق ئويۇنتىشقا ھېرىس ئىدى، بىلەكلىرى شۇنداق كۈچلۈك ئىدىكى، ھەرقانداق قاتتىق يانمۇ قىلچە كۈچىمەيلا ئاتالايتتى. ئەللىك جىڭلىق زۇلپىقار قولدىن چۈشمەيتتى. تېخى خۇ ئۇنىڭ چىرايلىق قىزىم بارلىقىنى بىلىپ، ئۆز نىكاھىغا ئېلىۋالدى. ۋۇ لىغا ۋازىرلىق مەنسىپى بېرىپ، ئۆزىگە قېيىنئاغا قىلىۋالغانىدى. شۇ چاغدا ۋۇ لى يەنە:

ــ قىزىم چيۈڭ يىڭ يېقىندا بىر چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە بىر ئەۋلىيا قىلىچۋازلىقنى ئۆگىتىپ قويۇپتۇ، ئويغىنغاندىن كېيىن قارىسا بىلەكلىرى كۈچلۈك بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇ قىلىچۋازلىقتىلا كامالەت تېپىپ قالماستىن، تاش ئېتىشقىمۇ كامىل، ئۇ ئۇچار قۇشلارغا تاش ئاتسا، تاشنىڭ بىر تېلىمۇ زايە بولماي تېگىدۇ. شۇڭا، يېقىندىن بۇيان خەلەر ئۇنى مەرگەن قىز دەپ ئاتىشىدىغان بولۇپ قالدى. پېقىر شۇنداق لەۋز قىلىدۇكى، مەگەر بۇ قىزىم تۇرشاۋۇل بولۇپ قالسا، ئىشىمىز چوقۇم ئوڭدىن چىقىدۇ، ــ دېدى.

تېخى خۇ شۇ ھامان پەرمان چۈشۈرۈپ، چيۈڭ يىڭغا ئامبال خىزمىتى دېگەن نامنى بەردى. ۋۇ لى رەھمەت ـ تەشەككۈرلەر ئوقۇدى، بۇنىڭ كەينىدىن باش سەركەردە ما لىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ:

ــ كەمىنىلىرى لەشكەر تارتىپ فېنياڭغا بېرىپ، ياۋنى چېكىندۈرۈشكە باش ئۇستىگە تەييار، ــ دەپ ئىلتىجا قىلدى.

تېخى خۇ ئاڭلاپ خۇرسەن بولدى، بۇلارغا تامغا ـ تەمتەكلەر

بېرىپ، ئۇنچە ـ مەرۋايىتلار بىلەن تارتۇقلىدى. ۋۇ لى، ما لىك ئىككىسى ئۈچ تۇمەندىن لەشكەر تارتىپ تېزدىن يولغا چىقىشقا تەييارلاندى.

ما لىك سەركەردىلىرىنى باشلاپ فېنياڭغا قاراپ لەشكەر تارتىپ مېڭىپ تۇرسۇن. ئەمدى گەپنى ۋۇ لىدىن باشلايلى. ئۇ پادىشاھنىك پەرمانى ۋە تامغۇ تەمتەكلىرىنى ئېلىپ، مەشىق مەيدانىغا بېرىپ ئۈچ تۇمەن لەشكەر تاللىدى، قورال ـ ياراغلىرىنى تەخلەپ يولغا ھازىرلاندى. ئۇ خانىسىغا بېرىپ، سەركەردە قىز چيۈك يىڭنى تۇرشاۋۇل قىلىپ ئېلىپ ماڭدى. ئاندىن ئوردىغا كىرىپ تيەن خۇ بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ يولغا راۋان بولدى. چيۈك يىك ئاتىسىنىك بۇيرۇقىغا بىنائەن لەشكەرلىرىنى باشلاپ جاۋدېغا قاراپ ئاتلاندى. ئەيىبۇھەنناس، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس ! سەركەردە قىزنىك جەڭگە چىقىشى بىلەن ئىپپەتلىك قىز قەلبىدە غەزەپ ـ نەپرەت قوزغالغۇسى، قەھرىمانلار تېپىشىپ ئۆي ـ ئوچاقلىق بولغۇسى. سەركەردە قىزنىك قانداق جەڭ قىلغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

توقسان سەككىزىنچى باب

جاڭ چىڭغا چىۈڭ يىڭ قىزنىڭ ئىرادە بولغانلىقى ۋۇ يۈڭنىڭ ۋۇ لىنى پەم بىلەن ئوغا بېرىپ ئۆلتۈرگەنلىكى

ئەلقىسسە، پادىشاھنىڭ قېيىنئاغىسى ۋۇ لى ئامبال خېنىم چىۈڭ يىڭنى تۇرشاۋۇل قىلىپ يولغا سېلىۋېتىپ، ئۆزى ئارقىدىن چوڭ قوشۇننى باشلاپ ماڭدى. چىۈڭ يىڭ ئەمدىلا ئون ئالتە ياشقا تولغان، ئاجايىپ ساھىبجامال بىر قىز ئىدى، ئەسلىدە ئۇ ۋۇ لىنىڭ ئۆز قىزى ئەمەس ئىدى. ئۇ چۇ پۈشتىدىن بولۇپ، ئاتىسىنىڭ ئىسمى چۇ شېن ئىدى. ئاتا ـ بوۋىسىدىن تارتىپ فېنىياڭ ئايمىقىغا قاراشلىق جىيېشىيۇ ناھىيەسىنىڭ مىيەنشاڭ دېگەن يېرىدە ياشاپ كەلگەن. مىيەنشاڭ دېگەن بۇ يەر ئەسلىيە دەۋرىدە جىن ۋېن بەگ جىيېشىيۇنى ئالماق بولۇپ ئالالماي، تېرىقچىلىق قىلغان ئاشۇ مىيەنشاڭ شۇ ئىدى. چۇ شېن تەكتىدىن ناھايىتى زەردار ئۆتكەن ئادەم بولۇپ، يېشى ئەللىككە يەتكەن بولسىمۇ پەرزەنت كۆرمىگەنىدى. توساتتىن ئۇنىڭ خوتۇنى ئۆلۈپ كېتىپ، پىكىياۋ ناھىيەسىدىكى سۇڭ يۇلىيېنىڭ قىزىنى نىكاھىغا ئالغانىدى. چىۈڭ يىڭ ئەنە شۇ خوتۇندىن تۇغۇلغانىدى، چىۈڭ يىڭ ئون ياشلارغا كىرگەندە سۇڭ يۇلىي قازا تاپتى، چىۈڭ يىڭنىڭ ئانىسى سۇڭ ئاغىچا ئېرى چۇ شېن بىلەن ئاتىسىنىڭ ئۆلۈمىگە بارماق بولۇپ يولغا چىقتى، پىكىياۋ ناھىيەسى جىيېشىيۇ ناھىيەسىگە قوشنا بولۇپ، ئارىلىقى يەتمىش يولچە كېلەتتى. سۇڭ ئاغىچا يول يىراق ھەم ئالدىراشلا يولغا چىقماقچى بولغانلىقتىن، چىۈڭ يىڭنى غوجىدارى يې چىڭ ئەر ـ

خوتۇن ئىككىسىنىڭ خەۋەر ئېلىپ قويۇشىغا قالدۇرۇپ كەتتى، سۇئال ئاغىچا ئېرى بىلەن يولنىڭ يېرىمىغا كەلگەندە، بىر توپ قاراقچىلار ئۇچراپ قېلىپ، چۇ شېنىنى ئۆلتۈرۈپ تاشلىدى، ئوتاقچىلىرىنى قوغلۇۋېتىپ، سۇئال ئاغىچىنى بۇلاپ كەتتى. ئوتاقچىلىرى قېچىپ كېلىپ، يې چىڭگا ئەھۋالنى مەلۇم قىلدى. يې چىڭ ئۆزى غوجىدار بولسىمۇ، خېلى ئىنسابى بار مەرد ئادەم ئىدى، نەيزە ـ توقماق ئويۇنتەشتىنمۇ خەۋىرى بار ئىدى. يې چىڭنىڭ خوتۇنى ئەن ئايلا ناھايىتى ئېھتىياتچان ئايال ئىدى، يې چىڭ دەرھال چۇ جەمەتىنى بۇنىڭدىن خەۋەردار قىلدى ھەمدە يامۇلدىن قاراقچىلارنى تۇتۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. يەنە بىر تەرەپتىن غوجىسىنىڭ جەسىتىنى ئۇزاتتى. چۇ جەمەتى ئۆز ئەۋلادىدىن بىرىنى ئۇنىڭغا مىراسخور قىلدى. يې چىڭ خوتۇنى بىلەن ئىككىسى كىچىك غوجايىنى چىۇئال يىڭدىن خەۋەر ئالدى.

ئارىدىن بىر يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت ئۆتكەندە، تېمەن خۇ توپىلاڭ كۆتۇرۇپ ۋېيشېڭنى بېسىۋالدى ۋە ۋۇ لىنى تەرەپ ـ تەرەپكە بۇلاڭچىلىققا ئەۋەتتى. ۋۇ لى جېيشىۇ ناھىيەسىنىڭ مېھنىشاڭ دېگەن يېرىگە كېلىپ مال ـ ۋارانلارنى تالاپ، ئەر ـ خوتۇنلارنى بۇلىدى، چۇ جەمەتىنىڭ مىراسخور پۇشتىلىرى توپىلاڭدا ئۆلدى، ئۇلار يې چىڭ ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى بىلەن چىۇئال يىڭ قىزنىمۇ بۇلاپ كەتتى. ۋۇ لى تېخى پەرزەنت كۆرمەگەنىدى، ئۇ قەلەم قاشلىق، قارا كۆزلۈك ساھىبجامال چىۇئال يىڭنى ياقتۇرۇپ قېلىپ، ئۇنى خوتۇنى نى ئاغىچىنىڭ قېشىغا باشلاپ كېلىپ كۆرسەتتى. نى ئاغىچا تۇغماس خوتۇن ئىدى، شۇڭا ئۇ چىۇئال يىڭنى كۆرۈش بىلەنلا ئۇنىڭغا ناھايىتى مەپتۇن بولۇپ قالدى ھەم ئۇنى ئۆزى تۇغقان بالىسىدەك كۆرۈپ باقتى. چىۇئال يىڭ كىچىكىدىن تارتىپلا ناھايىتى ئەقىللىك، ھوشيار قىز ئىدى. ئۇ بۇ يەردىن ئاسانلىقچە قۇتۇلالمايدىغانلىقىنى پەملىدى ـ دە، يېنىدا ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنىڭ يوقلۇقىنى، نى ئاغىچىنىڭ ئۆزىنى ياخشى كۆرۈۋاتقانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، نى

ئاغىچىغا ۋۇ لىنى ئەۋەتىپ يې چاڭ بىلەن خوتۇنى ئەن ئايلىنى ئۆز يېنىغا ئەكەلدۈرۈپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. شۇنىڭدىن تارتىپ ئەن ئايلا چيۈڭ يىڭنىڭ يېنىدىن بىر قەدەم نېرى بولمىدى. يې چاڭ بۇلاڭ ـ تالاڭغا ئۇچرىغاندا قېچىپ كېتىشنى ئويلىغانىدى، ئەمما ئۇ: «چيۈڭ يىڭ تېخى نارەسىدە قىز بولغاچقا، غوجامنىڭ يەككە ـ يېگانە شۇ بىرلا پۇشتى قالدى، ئەگەر تاشلاپ كېتىپ قالسام، يا تىرىكى، يا ئۆلۈكىدىن خەۋەرسىز قالغۇدەكمەن، ھېلىمۇ ياخشى ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولۇپ خەۋەر ئېلىشقا خوتۇنۇم ئەن ئاغىچا بار، ئۇ بۇ يەردە بىللە بولسۇن، كۇنلەرنىڭ بىرىدە پۇرسەت كېلىپ، ئۇلار بىلەن بىللە بۇ كۇلپەتتىن قۇتۇلۇپ كەتسەك، ئۇ ئالەمگە كەتكەن غوجامنىڭمۇ كۆزى يۇمۇلار» دەپ ئويلىدى ـ دە، ۋۇ لىغا بويسۇندى. يې چاڭ جەڭدە ئەجىر ـ تۆھپىلەر كۆرسەتكەنلىكتىن، ۋۇ لى ئاندىن ئەن ئايلىنى يې چىڭغا قايتۇرۇپ بەردى. ئەن ئايلا شۇنىڭدىن تارتىپ ئوردىغا چىقىپ يۈرۈپ، چيۈڭ يىڭغا خەۋەر يەتكۈزۈپ تۇرىدىغان بولدى. ۋۇ لىنىڭ ئىلتىجاسى بىلەن تېمۇ يې چىڭنى باشبۇغلۇققا تەينىلىدى.

ۋۇ لى يې چىڭنى كېمىر تاغقا ياغاچ ـ تاش ئېلىپ كېلىشكە ئەۋەتتى. قول ئاستىدىكى چېرىكلەر تاغنىڭ باغرىنى كۆرسىتىپ:

ـــ ئاشۇ جايدا ھېچ يېرىدە داغ يوق تۇم ئاق چىرايلىق بىر تاش بار ئىكەندۇق. شۇ يەرلىك كىشىلەر ئالغىلى چىقىقانىكەن، بىردىنلا ھاۋا گۈلدۈرلىگەندەك ئاۋازلار چىقىپ، ئالغىلى چىققانلارنىڭ ئەس ـ ھوشىنى ئاپتۇ، ئۇلار بىر ھازادىن كېيىن ئاران ھوشىغا كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بولدى، ئۇنىڭغا تەگمەيلى، دەپ بىر ـ بىرىنى توسۇپ، يېقىن بارماپتىكەن، ـــ دېدى.

يې چاڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، كۆرۈش ئۈچۈن چېرىكلىرى بىلەن بىللە تاغنىڭ باغرىغا بېرىپ قارىدى.

— ئەجەبا ! بايا بىر ئاق تاش ئىدى، ھازىر بىر ئايالنىڭ جەستىگە ئايلىنىپ قالدىغۇ؟ — دەپ ۋارقىرىشىپ كەتتى بارغانلارنىڭ ھەممىسى.

يې چىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ سىنچىلاپ قارىدى، راستتىنلا كارامەت بىر ئىشقۇ بۇ! ئۇ ئەسلىدە سۇڭ ئاغىچىنىڭ جەسىتى ئىكەن، ئۇنىڭ رەڭگىرويى ھايات ۋاقتىدىكىدەك تۇرۇپتۇ، باش ـ كۆزلىرىدىكى جاراھەتلەردىن قارىغاندا، تاشقا ئۇسۇپ ئۆلۈۋالغاندەك كۆرۈنەتتى. يې چىڭ بۇنى كۆرگەندىن كېيىن ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ، كۆزىگە ياش ئېلىپ نېمە قىلارىنى بىلەلمەي قالدى. چېرىكلەرنىڭ ئىچىدە بۇرۇن تېخى يېڭىلا لەشكەر توپلاۋاتقان بىر ۋاقىتتا، مۇشۇ جايدىكى جېبشىيۇ دېگەن جايدىن بۇ ئايال بۇلاپ كېلىنگەندى، پادىشاھىمىز بۇ ئايالنى كۆرۈپلا ئۆزىگە بەرىكە خېنىم قىلىپ نىكاھىغا ئالماقچى بولدى. بۇ ئايال پادىشاھىمىزنى گوللاپ يۇرۇپ قوللىرىنى بوشىتىۋالدى ـ دە، قېچىپ مۇشۇ جايغا يېتىپ كەلگەندە ئۆزىنى تاغدىن ئېتىپ ئۆلۈۋالدى، پادىشاھىمىز ئۇنىڭ ئۆلۈۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ كىيىم ـ كېچەك، زىبۇ ـ زىننەتلىرىنى سالدۇرۇپ ئاچىقىشقا مېنى چۈشۈردى. بۇ ئايالنى قولغا چۈشۈرگەندە، ئاتقا مەن مىندۈرگەن، ئېگىنلىرىنىمۇ مەن سالدۇرۇۋالغان، شۇ چاغدا مەن ئۇنىڭ چىرايىغا ئوبدان سەپسېلىۋالغانىدىم، مۇشۇ جەسەت شۇ ئايالنىڭ دەل ئۆزى شۇ. بۇ ئىشقا ئۇچ يىلدىن ئاشتى، جەسىتى شۇ پېتى تۇرۇپتۇ. بۇ نېمە كارامەت بولغاي؟ — دېدى.

— مەنمۇ تونۇدۇم، بۇ مېنىڭ قوشنام سۇڭ بوۋاينىڭ قىزى ئىدى، — دېدى يې چىڭ چېرىككە ئىچىدە يىغلاپ.

يې چىڭ چېرىكلىرىنى توپا ئەكېلىپ جەسەتنى كۆمۈشكە بۇيرۇدى. شۇ ئەسنادا ھېلىقى جەسەت بىر پارچە ئاق تاشقا

ئايلىنىپ كەتتى، بۇنى كۆرۈپ ھەممەيلەن ھەيران قېلىپ ھاڭ ـ تاڭ بولۇشتى، ئاندىن ئۆزلىرىنىڭ تاش تېرىش ئىشى بىلەن بولۇپ كەتتى. بۇ ئىش شۇنداق بولۇپ تۇگىدى. يې چىڭ ۋېيشېڭغا قايتىپ بېرىپ، تېيەن خۇنىڭ چۇ شېنىنى ئۆلتۈرگەنلىكى، سۇڭ ئاغىچىنى بۇلاپ ماڭغانلىقى، سۇڭ ئاغىچىنىڭ ئەقىدە تۇتۇپ ئۆلۈۋالغانلىقىنى ئەن ئايلا ئارقىلىق چېۋڭ يىڭغا ئاستىرتىن يەتكۈزۈپ قويدى.

چېۋڭ يىڭ بۇ ئىشتىن خەۋەر تېپىپ، يۈرەك ـ باغرىغا خەنجەر سانجىلغاندەك بولدى، ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قىساسىنى ئېلىشنى ھەر ۋاقىت ئۇنتۇمايۋ، دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، تارام ـ تارام كۆز يېشى قىلىپ يۇردى. شۇنىڭدىن باشلاپ ھەر قېتىم كۆزى ئۇيقۇغا بارغانىدا ئەۋلىيالارنى چۈشەپ تۇردى. ئەۋلىيالار ئۇنىڭغا: «مەگەر ئاتا ـ ئاناڭنىڭ قىساسىنى ئالايۋ دېسەڭ، بىز ساڭا ئەلەمۋازلىقنى ئۆگىتىپ قويايلى» دەيدىغان بولدى. چېۋڭ يىڭنىڭ زېھنى ئۆتكۇر بولغاچقا، چۈشىگە كىرگەنلەرنىڭ ھەممىسى ئېسىدە قېلىپ تۇردى، ئىشكىنى ئاستاغىنا ئېتىپ قويۇپ، بىر تال تاياق بىلەن قىلىچۋازلىقنى مەشىق قىلىشقا باشلىدى. كۈنلەر، ئايلار ئۆتتى، چېۋڭ يىڭ قىلىچۋازلىقتا كامالەتكە يەتتى، شۇنىڭ يىلىنىڭ تۆتىنچى يىلىغا ئۆرۈلۈپ قىش پەسلىمۇ كېلىپ قالدى. بىر كېچىسى چېۋڭ يىڭ چالا ئۇيقۇدا ياتقانىدى، توساتتىن غۇر ـ غۇر شامال بىلەن خۇش پۇراق بىر ھىد دىمىقىغا ئۇرۇلدى ـدە، شۇئان غىپلا قىلىپ بىر يىگىت پەيدا بولدى. ئۇ بېشىغا بۇرجەكلەپ بوغمىچا چىگۈالغان بولۇپ، يېشىل تون كىيگەن ياش بىر سەركەردىنى چېۋڭ يىڭغا تاش ئېتىشنى ئۆگىتىشكە باشلاپ كىردى. ھېلىقى يىگىت چېۋڭ يىڭغا:

ـــ مەن ئالاھىدە گاۋۇيىڭغا بېرىپ، چاققان ئەختەرنى سىزگە ھۇنەر ئۆگىتىشكە ئېلىپ كەلدىم، بۇ ھۇنەرنى ئۆگىنىۋالسىڭىز، يولۋاس ئاغزىدىن قۇتۇلۇپ، ئۆز ئاتا ـ ئانىڭىزنىڭ قىساسىنى

ئالالايسىز. مەزكۇر سەركەردە كەلگۈسىدە سىزنىڭ كەتخۇدايىڭىز بولىدۇ، ــ دېدى.

چىۈڭ يىڭ «كەتخۇدايىڭىز بولىدۇ» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ ئىزا تارتىپ كېتىپ، يېڭى بىلەن يۈزىنى ئېتىۋالماق بولۇپ، قولىنى شۇنداق كۆتۈرۈشىگە، قولى شىرەدىكى قايچىغا تېگىپ كېتىپ، «جاراڭلىدە» ئاۋاز چىقىپ كېتىۋىدى، قاتتىق چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. زىمىستان كېچىدە چىراغ يەنىلا پىلىلداپ يېنىپ تۇراتتى، ئۇ ئابايىقى ئىشلارنىڭ يا ئوڭى، يا چۈشى ئىكەنلىكىنى بىلەلمىدى. چىۈڭ يىڭ بىر ھازا خىيال سۈرگەندىن كېيىن ئاندىن يېتىپ قالدى.

تاڭمۇ ئاتتى، تاش ئېتىش يوللىرى يەنىلا چىۈڭ يىڭنىڭ يادىدا ئېنىق تۇراتتى. ئۇ تام تۈۋىدىن تۇخۇمدەك بىر تاشنى قولىغا ئېلىپ، ئۆگزىدىكى خىشتىن ياسالغان بايقۇش قۇيرۇقىغا قارىتىپ قارىسىغا ئېتىپ بېقىۋىدى، دەل بېرىپ تېگىپ، «جاراڭلىدە» قىلىش بىلەن ئۇ يەرگە چۈشۈپ كۈكۈم ـ تالقان بولۇپ كەتتى. نى ئاغىچا چۆچۈپ كېتىپ پاپپاسلاپ چىقىپ نېمە ئىش بولغانلىقىنى سۈرۈشتۈردى. چىۈڭ يىڭ گەپ ياساپ:

ــ كېچە چۈشۈمگە بىر ئەۋلىيا كىرىپ قاپتۇ، ئۇ: «ئاتىڭىزنىڭ زۇۋۇلىسى پادىشاھ بولۇشقا ئۇزۇلگەنىكەن، شۇڭا مەن ئاتىڭىزنى مۇراد ـ مەقسىتىگە يەتكۈزۈشنى ئويلاپ، سىزگە غەيرىي بىر ھۈنەرنى ئۆگىتىپ قويۇشقا كەلدىم» دېدى. شۇنىڭ بىلەن مەن بىر تاشنى سىناق قىلىپ ئاتقانىدىم، قازارا بايقۇش قۇيرۇقىغا تېگىپ كەتتى، ــ دېدى.

نى ئاغىچا ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ، بۇ گەپلەرنى ۋۇ لىغا ئېيىتتى. ۋۇ لى بۇ گەپكە ئىشەنمەي، چىۈڭ يىڭنى دەررۇ چاقىرتىپ سوردى ھەم نەيزە ـ قىلىچ، خەنجەر ـ يالمان، گۈرزە ـ توقماق، چارمىخ، تارماقلارنى ئەكەلدۈرۈپ ئۇنى سىناپ كۆردى، دېگەندەك، ئۇ بۇلارنىڭ ھەممىسىگە شۇنداق پىشقانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە تاش ئېتىشقىمۇ كارامەت ئۈستا بولۇپ، ئاتقان تېشى نىشانغا

بىرمۇبىر تېگەتتى. بۇنى كۆرگەن ۋۇ لى ھەيران بولۇپ: «مېنىڭ زۇۋۇلام دەرۋەقە چوڭ ئۇزۇلگەنكەن، تەڭرىم ماڭا خىسلەتلىك بىر مەدەتكارنى ئاتا قىپتۇ» دەپ ئويلىدى. شۇنىڭدىن باشلاپ چيۇڭ يىڭنى كۇنبويى ئات مىنىپ مەشىق قىلىشقا سالدى.

ۋۇ لىنىڭ ئۆيىدىكىلەر چيۇڭ يىڭنىڭ كارامىتىنى سىرتقا يېيىۋەتتى، بۇ گەپ پۈتۈن ۋېيشېڭ شەھىرىدىكىلەرنى زىلزىلگە كەلتۈرۈۋەتتى، ھەممەيلەن چيۇڭ يىڭنى مەرگەن قىز دەپ تەرىپلىشىدىغان بولدى. ۋۇ لى تۇزۇكرەك ئادەم بولسا، چيۇڭ يىڭغا كۇيۇ قىلىۋېلىشنى ئويلىدى. چيۇڭ يىڭ نى ئاغىچىغا:

ــ ئەگەر مېنى ياتلىق قىلىشقا كۇيۇ تاپماقچى بولسىڭىز، كۇيۇيىم ماڭا ئوخشاش تاش ئاتالايدىغان بولۇشى لازىم، ئۇنىڭدىن ئۆزگىگە بەرمەك بولسىڭىز، ئۆزۈمنى ئۆلتۈرۈۋالىمەن خالاس، ــ دېدى.

نى ئاغىچا بۇ گەپنىمۇ ۋۇ لىغا ئېيتتى. ۋۇ لى چيۇڭ يىڭنىڭ تەلىپى ئۇستۇن ئىكەن دەپ ياتلىق قىلماقچى بولغان نىيىتىدىن ئاستا ـ ئاستا يالتىيىپ قالدى. ئەمدى ۋۇ لىنىڭ كۆڭلىگە پادىشاھ بولسام ئىكەن دېگەن خىيال كەلدى ـ دە، شۇنىڭ بىلەن ئۇ چيۇڭ يىڭنى تۇرشاۋۇل قىلىشنى تېخىمۇ ئىلتىجا قىلدى، ئۇ ئۆزىچە ئىككى تەرەپ ئۇرۇشسا، توپىلاڭدىن توقاچ ئوغرىلاپ مۇرادىغا يېتەكچى بولدى. شۇ ئەسنادا ۋۇ لى سەركەردە ـ سەرۋازلارنى باشلاپ ۋېيشېڭدىن يۇرۇپ كەتتى. چيۇڭ يىڭنى تۇرشاۋۇل قىلىپ، بەش مىڭ خىل لەشكەر بىلەن ماڭدۇردى، ئۆزى ئارقىدىن چوڭ قوشۇننى باشلاپ يولغا چىقتى.

ۋۇ لى، چيۇڭ يىڭلار لەشكەر تارتىپ مېڭىپ تۇرسۇن، ئەمدى سۇڭ جياڭلارغا كېلەيلى. ئۇلار جاۋدېدا چېن باسقاقبەگنى كۇتۇپ تۇردى. ئون نەچچە كۈن ساقلىغاندىن كېيىن باسقاقبەگ لەشكەر تارتىپ كەلدى، دېگەن خەۋەر كەلدى. سۇڭ جياڭ سەركەردىلىرىنى باشلاپ خېلى يىراقتىچە ئالدىغا بېرىپ، جاۋدې مەھكىمىسىگە باشلاپ كەلدى. بۇ يەرنى ۋاقتىنچە ئەمرلەشكەر

مەھكىمىسى قىلدى. بارلىق سەركەردە ـ ئاتامانلار كېلىپ سالام بېرىپ كۆرۈشتى. باسقاقبەگ چىن گۈەن سۈك جياڭلارنىڭ سادىق ـ مەردلىكىنى بۇرۇندىن كۆپ ئاڭلىغان بولسىمۇ، ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولالمىغانىدى. بۇ يەرگە كېلىپ سۈك جياڭنىڭ كىچىك پېئىل، ئىززەت ـ ئىكرامىلىق ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ تېخىمۇ ئىززەتلەپ كەتتى ۋە:

ـــ خان ئالىيلىرى تۇرشاۋۇل جانابلىرىنىڭ كۆرسەتكەن ئەجرلىرىدىن خەۋەر تېپىپ، پېقىرنى ئالاھىدە بۇ يەرگە نازارەت قىلىشقا ئەۋەتتى، كۆرسەتكەن ئەجىر ـ تۆھپىلىرى ئۇچۇن ئىنئام قىلغان ئالتۇن ـ كۈمۈش، تاۋار ـ دۇردۇنلارنى ھارۋىلارغا بېسىپ ئەكەلدىم، ـــ دېدى.

ـــ بىز باسقاقبېگىمنىڭ بىزگە كېپىل بولغانلىقىدىن ئۇ دۇنيا ـ بۇ دۇنيا مىننەتدارمىز، ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇگۈن يەنە ئىلتىپاتلىرىغا نائىل بولۇش ئالدىدا تۇرۇۋاتىمىز، بۇنىڭ ھەممىسى جانابلىرىنىڭ ئىنئاملىرىدۇر. پېقىرلار يۇقىرىدا تەڭرىقۇتنىڭ شەپقىتىگە، ئۇنىڭدىن قالسا جانابلىرىنىڭ ئىلتىپاتلىرىغا سازاۋەر بولۇۋاتىمىز، بىز ئۆز جېنىمىزنى پىدا قىلساقمۇ، بۇ قىلغان ياخشىلىقلىرىغا ئازلىق قىلىدۇ، ـــ دېدى سۈك جياڭ تەزىم بىلەن رەھمەت ئوقۇپ.

ـــ جانابلىرى بالدۇرراق يېڭىش تېپىپ، ئاستانىگە قايتسىلا، ئەلۋەتتە تەڭرىقۇتنىڭ چوڭ ئىلتىپاتىغا ئىگە بولىدىلا، ـــ دېدى باسقاقبەگ.

ـــ باسقاقبېگىم، ئۆزلىرىگە مالال كەلمىسە، جاۋدېنى ساقلىغاچ تۇرسىلا. پېقىر لەشكەر تارتىپ بېرىپ، تېمەن خۇنىڭ ئۇۋۇسىنى چۇۋۇپ تازا تەمتىرىتىۋېتەي، ـــ دېدى سۈك جياڭ يەنە تەزىم بىلەن رەھمەت ئوقۇپ.

ـــ پېقىر ئاستانىدىن يولغا چىقىشتا، خان ئالىيلىرىغا يېقىندىن بۇيان ئۆزلىرى ئالغان ئايماق، ناھىيەلەردە كەم بولۇۋاتقان بەگ ـ سىپاھلارنى تېزدىن تولۇقلاپ بېرىشنى

ئىلتىجا قىلدىم، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى تۆۋەندىن تېزدىن كۆرسىتىپ، بەلگىلىنىڭ مۇددىتى ئىچىدە ئەۋەتىشنى ئورۇنلاشتۇرغان، پات ئاردا يېتىپ كېلىدۇ، — دېدى باسقاقبەگ.

سۇڭ جياڭ كەلگەن تارتۇقنى سەرۋاز - سەركەردىلەرگە ئۇلەشتۇرۇپ بەردى؛ يەنە بىر تەرەپتىن لەشكىرىي ئۇقتۇرۇش يازدۇرۇپ، يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭدىن دىيار، ئايماق، ناھىيەلەرنى ساقلاپ تۇرغان ئاتامانلارغا ئەۋەتىپ، يېڭى بېكىتكەن بەگ - سىپاھلار كېلىش بىلەن تەڭ، ھەممە ئىشنى ئۆتكۈزۈپ بېرىشنى، لەشكەرلىرىنى قايتۇرۇپ كېلىپ بۇيرۇق كۈتۈشنى بۇيرۇدى؛ دىيار - ئايماقلارغا بۇيرۇقنى يەتكۈزۈپ بولغاندىن كېيىن فېنياڭغا بېرىپ يېغىلىق خەۋىرىنى ئېلىپ كېلىشنى تاپشۇردى. سۇڭ جياڭ خېبېيلىق بوي ئەگكەن سەركەردە تاڭ بىنلارنىڭ كۆرسەتكەن خىزمەتلىرىنى باسقاقبەگكە مەلۇم قىلدى. جىن دىڭ، خۇاڭ يۆلەر چۆگۈن چاقسىنى ۋە موزايتاغنى ساقلاۋاتقان سۇن لى، جۇ تۇڭلارنىڭ ئورنىغا ئالماشتۇرۇلسا، ئۇلار قايتىپ كېلىپ بۇيرۇق كۈتسە، دەپ تەكلىپ بەردى. باسقاقبەگ ھەممىسىگە ماقۇل بولدى. شۇ ئەسنادا بىردىنلا بىر ئاتلىق خەۋەرچى كىرىپ:

— تېمەن خۇ ما لىڭنى سەركەردە - سەرۋازلىرىنى باشلاپ فېنياڭنى قۇتقۇزۇشقا، قېيىنئاغىسى ۋۇ لىنى ئامبال خېنىم بىلەن سەركەردە - سەرۋازلارنى باشلاپ، كۈنچىقىشتىن شياڭيۈەنگىچە باستۇرۇپ كىرىشكە ئەۋەتىپتۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى.

سۇڭ جياڭ ئاڭلىغاندىن كېيىن ۋۇ يۇڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئۇلارغا قارشى سەركەردە - سەرۋازلارنى ئەۋەتتى.

— ما لىڭ جادۇگەرلىكنى بىلىدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە يەل تاپانلىق كارامەتتىن خەۋىرى بار، ئادەملەرگە قارىتىپ تۇيدۇرماي

خىش ئاتىدۇ، ئاتقان خىشى زايە كەتمەي تېگمىدۇ. پېقىر جانابلىرىنىڭ ئىختىيارىغا ئۆتكەندىن بېرى ھېچقانداق كۈچ چىقىرالمىدىم. پىر ـ ئۇستازىم گۈڭسۇن شېكى بىلەن فېنياڭغا بېرىپ ئۇنى ئەل قىلىشقا تەييارمەن، ـــ دېدى ئەل بولغان سەركەردە چياۋ داۋچىڭ.

سۇڭ جياڭ بەكمۇ خۇش بولدى. ئىككى مىڭ لەشكەر بىلەن گۈڭسۇن شېكى، چياۋ داۋچىڭلارنى فېنياڭغا بېرىشقا بۇيرۇدى. ئىككىلىسى سۇڭ جياڭ بىلەن خوشلىشىپ، شۇ كۈنى سەپەرگە ئاتلىنىپ فېنياڭغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى، بۇلار مېڭىپ تۇرسۇن.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، سو چاۋ، شۇ نىڭ، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگو، تاڭ لۇڭ، تاڭ بىن، گېڭ گۈڭلارنى ئىككى تۇمەن لەشكەر باشلاپ لۇچېڭ ناھىيەسىگە تېگىش قىلىشقا بۇيرۇدى. ئاندىن ۋاڭ يىڭ، خۇ سەننىياڭ، سۇن شىن، گۇ يەڭگىلەرنى بىر مىڭ ئاتلىق لەشكەر بىلەن ئالدىن بېرىپ تىيەن خۇ قوشۇننىڭ ئەھۋالىنى بىلىپ بېقىشقا بۇيرۇدى. سۇڭ جياڭ باسقاقبەگ بىلەن خوشلاشتى ـ دە، ۋۇ يۈڭ، لىن چۈڭ، جاڭ چىڭ، لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ، لى كۇي، باۋ شۇ، فەن رۇي، شياڭ چۈڭ، لى گۇن، لیۇ تاڭ، شيې جېن، شيې باۋ، لىڭ جېن، پېي شۇەن، شياۋ راڭ، سۇڭ چىڭ، جىن داجيەن، ئەن داۋچۈەن، جياڭ جىڭ، يۇ باۋسى، ۋاڭ دىڭلیۇ، مېڭ كاڭ، لې خې، دۇەن جىڭجۇ، جۇ گۇي، خۇاڭ فۇدۇەن، خۇ جيەن، سەي فۇ، سەي چىڭ ھەم يېڭىدىن ئەل بولغان سەركەردە سۇن ئەن قاتارلىق جەمئىي ئوتتۇز بىر سەركەردە، ئۈچ يېرىم تۇمەن لەشكەرنى باشلاپ، جاۋدېدىن يۇقىرىغا قاراپ يۈرۈش قىلدى. ئالدىن چارلاشقا ئەۋەتكەن ۋاڭ يىڭ قاتارلىق سەركەردىلەر شياڭيۈەن ناھىيەسىنىڭ پاسىلىغا، يەنى ۋۇيىنشەن تېغىنىڭ يۇقىرىسىغا يېتىپ بېرىپلا، تيەن خۇنىڭ چارلاشقا ئەۋەتكەن سەركەردىسى يې چىڭ، شېكى بېن بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. ئىككى تەرەپ دۇمباقلىرىنى چېلىشىپ، تۇغ ـ ئەلەملىرىنى تىكىشتى. تيەن

خوْنىڭ سەركەردىسى شېڭ بېن ئات ئويناتقۇچى ئالدىغا چىقتى. سوْڭ جياڭنىڭ قوشوْنىدىن ۋاڭ يىڭ ئېتىنى يوْگوْرتوْپ چىقىپ، گەپ ـ سوْز قىلمايلا شېڭ بېنغا قاراپ نەيزىسىنى تەڭلەپ ئېتىلدى. ئىككى تەرەپتىكى قوشوْنلار قىيقاس ـ چوْقان كوْتوْردى، شېڭ بېن نەيزىسىنى تەڭلەپ دېۋەيلەپ كەلدى. ئىككىسى ئون نەچچە مەرتەم ئېلىشتى، خوْ سەننياڭ ئات سېلىپ چىقىپ، زوْلپىقارىنى ئويناتقۇچى ئېرىگە بولوْشوْشقا كەلدى. شېڭ بېن ئىككىسىگە تەڭ كېلەلمەي، ئېتىنى بوْراپلا ئارقىسىغا ياندى. خوْ سەننياڭ ئارقىدىن قوغلاپ، زوْلپىقارى بىلەن كېلىشتوْروْپ بىرنى چېپىۋەتتى، شېڭ بېن ئاتتىن موللاق ئېتىپ چوْشتى، ۋاڭ يىڭلار ئات سېلىپ چاپ ـ چاپقا ئوْتتى. يې چىڭ قارشىلىق قىلىشقا پېتىنالماي لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئوْچقانداق چېكىندى. سوْڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى قوغلاپ يوْروْپ ئوْنىڭ بەش يوْزدەك ئادىمىنى ئوْلتوْروْۋەتتى، قالغانلىرى پاتىپاراق بولوْپ تۇش ـ تۇشقا قاچتى. يې چىڭ ئارانلا بىر يوْزدىن ئارتوْق لەشكەرنى باشلاپ، شياڭيوْەنگە يېگىرمە يول كېلىدىغان جايغا قېچىپ باردى. چيوْڭ يىڭ لەشكەرلىرى بىلەن ئاللىقاچان بوْ يەرگە كېلىپ قوش تىكىپ جايلىشىۋالغانىدى.

بوْنىڭدىن يېرىم يىل بوْروْن، تىيەن خوْ يې چىڭنى باش سەركەردىسى شوْ ۋېيلار بىلەن شياڭيوْەننى ساقلاشقا يوْتكەپ كەلگەنىدى، ئوْ يېقىندا چيوْڭ يىڭنىڭ توْرشاۋوْل بولوْپ لەشكەر باشلاپ كېلىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، غوجىسىنىڭ قىزى بىلەن كوْروْشوْش موْددىسىدا باش سەركەردە شوْ ۋېيغا ئىلتىماس قىلىپ، ئوْز لەشكەرلىرى بىلەن چارلاشقا كەلگەنىدى، شوْ ۋېي كەنجە سەركەردە شېڭ بېننى ئوْنىڭغا بىللە قوشوْپ قويغانىدى. ئابايا خوْ سەننياڭ شېڭ بېننىڭ كاللىسىنى ئالدى. ئەمدى يې چىڭ دەل چيوْڭ يىڭنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن روبىرو بولوْپ قالدى. يې چىڭ ئاتتىن چوْشوْپ، قوشقا كىرىپ چيوْڭ يىڭ بىلەن كوْروْشتى، چيوْڭ يىڭ خېلى چوڭ بولوْپ قالغانىدى، ئوْ قىز

بولسىمۇ، ھەيۋەتلىك بىر سەركەردىگە ئوخشاپ تۇراتتى. چىۈڭ يىڭ يې چىڭنى تونۇغاندىن كېيىن يېنىدىكىلەرنى سىرتقا چىقىرىۋېتىپ، يې چىڭغا:

ـــ مەن بۇگۈنكى كۈندە يولۋاس ئۇۋۇسىدىن ئايرىلىپ چىققان بولساممۇ، قول ئاستىمدا ئاران بەش مىڭ لەشكەر قالدى، بۇنىڭ بىلەن ئاتا ـ ئانامنىڭ قىساسىنى قانداق ئالىمەن؟ قېچىپ كېتەي دېسەم، خەق تۈيۈپ قالسا ئاقىۋىتى ياخشى بولمايدۇ، ئەكسىچە ئۇنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچراپ قالارمەنمىكىن دەيمەن، تازا ئارىسالدى بولۇپ تۇرغاندا سىز كېلىپ قالدىڭىز، ـــ دېدى.

ـــ مەنمۇ كۆپ ئويلاپ، بىرەر ئامال تاپالمايۋاتاتتىم. بىرەر پۇرسەت بولسا دەررۇ خەۋەر قىلمەن، ـــ دېدى يې چىڭ.

گەپنىڭ ئايىغى چىقمايلا، سۇڭ جىياڭنىڭ سەركەردىسى لەشكەر تارتىپ باستۇرۇپ كېلىۋېتىپتۇ، دېگەن خەۋەر ئاڭلاندى. چىۈڭ يىڭ دۇبۇلغا ـ قۇياغلىرىنى كىيىپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ ياۋغا قارشى ئاتلاندى.

ئىككى تەرەپ بىر ـ بىرىگە قارشى سەپ تۈزۈشتى، تېخى خۇ لەشكەرلىرىنىڭ بايرىقى ئاستىدا بوز يالىلىق ئات مىنگەن ساھىبجامال قىز سەركەردە تۇراتتى. ئۇنىڭ ھۆسنىنى قانداق دېمەمسىز؟

قىسۇاپتۇ ئەنقا كەبى ئالتۇندا جىغا،
قارا سۇمبۇل چاچلىرىنى باستۇرۇپ تازا.
يېپىنىپتۇ ئوستىگە بىر كۈمۈش قۇياغنى،
خىجىل قىلار يالتىرىقى قارۇ قۇياشنى.
قىزىل رەڭلىك كەشى بىلەن ئۇزەڭگە دەسسەپ،
ئاپپاققىنا نازۇك قولى يالماندا ھەدەپ.
مەجنۇنتالدەك بەللىرىنى رۇسلاپ ئېگەردە ـــ
ئولتۇرىدۇ، باغلاپ بېلىن ئېسىل كەمەردە.
ئارسلاندەك ئەپچىل تېنى چەبدەس ھەر ئىشقا،

شاپتوُل گوُللوُك تونى ئوخشار چوغدەك قوُياشقا.
يوُزى گويا خوُش چىرايلىق قىزارغان ئانار،
قېشى تالنىڭ ياپىرىقىدەك ئىنچىكە توُرار.
تاۋار خالتا ئىچىگە لىق قاچىلىغان تاش،
بوُ بىر سەتەڭ قىز سەركەردە دەل ئون ئالتە ياش.

قىز سەركەردىنىڭ نىشان توُغىغا: «توّۆەن ئىقلىمنى تىنچىتقوُچى توُرشاۋوُل سەركەردە ئامبال خېنىم چيوُڭ يىڭ» دەپ ئېنىق يېزىلغانىدى. سوُڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى بوُنى كوّروُپ بارىكاللا ئېيتىشتى. ھەر ئىككى سەپتىكى دوُمباق ساداسى پەلەككە ياڭرىغان، توُغ ـ ئەلەملەر جەۋلان قىلىپ كوُن نوُرىنى توسوُۋالغانىدى. پەتەك يولۋاس ۋاڭ يىڭ ساھىبجامال جاننىنى كوّردى ـ دە، نەيزىسىنى كوّتوُرگەن پېتى ئات سېلىپ چيوُڭ يىڭغا ئېتىلىپ كەلدى. ھەر ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرى سوُرەن ـ چوُقان كوّتوُردى، چيوُڭ يىڭ ئېتىنى قامچىلاپ، يالمىنىنى كوّتوُرگىنىچە مەيدانغا چوُشتى. ئىككىسى ئون نەچچە مەرتەم ئېلىشتى، پەتەك يولۋاس ۋاڭ يىڭنىڭ نەپسى تاقىلداپ، نەيزە سانجىشتىموُ ئاداشقىلى توُردى. چيوُڭ يىڭ: «نېمىدېگەن پەسكەش ئوغرى بوُ ـ ھە !» دەپ ئويلىدى ـ دە، ئېپىنى تېپىپ توُروُپ، ۋاڭ يىڭنىڭ سول يوتىسىغا بىر يالمان تىقتى. ۋاڭ يىڭنىڭ ئىككى پوُتى ئاسمانغا، بېشى يەرگە بولوُپ يىقىلىپ چوُشتى.

ـــ ھەي ئەر ئالماس جالاپ، نېمىدېگەن ئەدەپسىز نېمىسەن ! ـــ دەپ ۋارقىرىغىنىچە ئات سېلىپ كەلدى خوُ سەننىياڭنىڭ يارىلانغان ئېرى ۋاڭ يىڭنى قوُتقوُزوُشقا كېلىپ.

چيوُڭ يىڭ يالمىنىنى تەڭلەپ كېلىپ ئوُنىڭ بىلەن ئېلىشتى. ۋاڭ يىڭ ئوّرە توُروُشقا خېلى تىركىشىپ كوّردى. تېەن خوُ چېرىكلىرى ھەربىدەك ئېتىلىپ كېلىپ ۋاڭ يىڭنى توُتماقچى بولدى. ئوُ تەرەپتىن سوُن شىن بىلەن گوُ يەڭگە ئىككىسى كېلىپ ئوُنى ئالدى ـ دە، قاچتى. گوُ يەڭگە خوُ سەننىياڭنىڭ چيوُڭ يىڭغا

تەڭ كېلەلمەيۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، قوش قىلىچىنى ئويناتقىنىچە ئات چاپتۇرۇپ كەلدى. ئۇچ ئايال سەركەردە، ئالتە قولىغا تۆت قىلىچ، بىر يالمان ئېلىپ ئات ئۈستىدە ئىرمىشىپ ـ چىرمىشىپ تۇتۇشۇپ كەتتى. قورال ـ ياراغلار شامالدەك ئۆتۈشۈپ، قار ئۇچقۇنلىرىدەك ۋال ـ ۋۇل يالتىراپ، ئىككى تەرەپتە قاراپ تۇرغان لەشكەرلەرنىڭ كۆزلىرىنى ئالا چەكمەن قىلىۋەتتى. بۇ ئۇچەيلەن يىگىرمە مەرتەم ئېلىشتى، چىۋىڭ يىڭ يالمىنىنى كۆككە بىر سانجىۋېتىپ، ئېتىنى بۇراپ كەينىگە ياندى. خۇ سەنىيالڭ بىلەن گۇ يەڭگە ئىككىسى تەڭلا قوغلىشىپ كەلدى. چىۋىڭ يىڭ يالمىنىنى سول قولىغا يۆتكىدى ـ دە، ئوڭ قولىغا تاش ئېلىپ، تال چۈنقىتەك بەللىرىنى ئەگدى ـ دە، بىر كۆزىنى قىسىپ تۇرۇپ خۇ سەنىيالڭنى نىشانلاپ ئاتتى، تاش كېلىپ خۇ سەنىيالڭنىڭ ئوڭ بېغىشىغا تەگدى. ئاغرىقىغا چىدىمىغان خۇ سەنىيالڭ بىر قىلىچىنى تاشلاپ ئۆز سېپىگە قاراپ قاچتى. گۇ يەڭگە خۇ سەنىيالڭنىڭ تاش يېگەنلىكىنى كۆرۈپ، چىۋىڭ يىڭنى تاشلاپ خۇ سەنىيالڭنى قوتقۇزۇشقا كەلدى. چىۋىڭ يىڭ ئېتىنى بۇراپ قوغلاپ كەلدى، سۇن شىن قاتتىق غەزەپلىنىپ، قوش يارما دەستىسىنى ئويناتقىنىچە ئات سېلىپ كەلدى. ئىككىسى تۇتۇشقۇچە چىۋىڭ يىڭ چەنلەپ تۇرۇپ بىر تاش ئېتىۋىدى، تاش بېرىپ سۇن شىننىڭ شىر سۇرەتلىك مىس دۇبۇلغىسىغا «جاراڭلىدە» قىلىپ تەگدى. سۇن شىن قاتتىق چۆچۈپ كېتىپ ئالغا ئىلگىرىلەشكە جۇرئەت قىلالمىدى ـ دە، ئۆز سېپىگە قايتىپ ۋاڭ يىڭ بىلەن خۇ سەنىيالڭنى قوغداپ دەرھال ئارقىغا ياندى.

چىۋىڭ يىڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ قوغلاپ مېڭىشقا تەمشىلىپ تۇرغانىدى، بىردىن گۇمبۇرلەپ توپ ئېتىلدى، بۇ ئىككىنچى ئاي ئاياغلىشىپ قالغان ۋاقىتلار ئىدى. تۇغ ـ ئەلەملەر لەپىلدەپ، ئاتلار كىشنەشىپ تاغنىڭ ئارقىسىدىن بىر بۆلۈك لەشكەر چىقىپ كەلدى، بۇلار لىن چۇڭ، سۇن ئەن ۋە پىيادە

قىسمىلارنىڭ ئاتامانى لى كۆيلار بولۇپ، سۇڭ دانىشنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن سۇن شىنلارغا ھەمدەملىشىشكە كەلگەندى. ئىككى قوشۇن روبىرو بولۇپ، داقا - دۇمباقلىرىنى ياڭرىتىپ، سۇرەن - چۇقان سېلىشتى. ئۇ تەرەپتە قاپلانباش لىن چۇڭ ئۇزۇن يىلان باش نەيزىسىنى تىك كۆتۈرۈپ سەپ ئالدىدا تۇراتتى. بۇ تەرەپتە مەرگەن قىز چيۇڭ يىڭ يالمىنىنى تۇتقىنچە ئېتىنى دېۋىتىپ ئالدىغا كەلدى.

ـــ ھەي، پەس جالاپ، تەڭرى قوشۇنىغا قارشىلىق قىلىشقا قانداق پېتىنىدىڭ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى لىن چۇڭ ئۇنىڭ ئايالىلىقىنى بىلىپ.

چيۇڭ يىڭ گەپ - سۆز قىلماي ئېتىنى دېۋىتىپ لىن چۇڭغا ئېتىلدى. لىن چۇڭ نەيزىسىنى تەڭلەپ كېلىپ تۇتۇشتى. ئاتلار چىرمىشىپ، ياراغلار ئىرمىشىپ كەتتى. بىرنەچچە مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن چيۇڭ يىڭ بەرداشلىق بېرەلمەي، يالغاندىن يالمىنىنى بوشلۇقىغا نەچچىنى سانجىپ قويۇپ، ئېتىنى كۇنچىقىشقا بۇراپ قاچتى. لىن چۇڭ ئات سېلىپ قوغلاشتى. سۇڭ جياڭ سېپى ئالدىدىكى سۇن ئەن چيۇڭ يىڭنىڭ نىشان تۇغىنى كۆرۈپ:

ـــ لىن سەركەردە، قوغلاشمىسىلا، ئالدام خالتىسىغا چۈشۈپ قالىدىلا، ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

لىن چۇڭ ماھارەتلىك بولغاچقا، سۇن ئەنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماي قاتتىق قوغلاشتى. ياپيېشىل ئوتلاقتا ئاتلار بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى چېپىپ، ئۇچقاندەك ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى. چيۇڭ يىڭ لىن چۇڭنىڭ يېقىنلىشىپ قالغانلىقىنى كۆردى - دە، نەيزىسىنى سول قولىغا يۆتكەپ، ئوڭ قولى بىلەن كەشتىلىك خالتىسىدىن تاش ئالدى ۋە تولغىنىپ تۇرۇپ لىن چۇڭنىڭ يۈزىگە چەنلەپ بىر تاش ئاتتى. كۆزى ئۆتكۇر، قولى چاققان لىن چۇڭ نەيزىسىنىڭ سېپى بىلەن تاشنى بىر ئۇرۇپ ئۇچۇرۇۋەتتى. چيۇڭ يىڭ بىرىنچى تېشى تەگمىگەندىن كېيىن يەنە بىرنى

ئېلىپ ئېتىۋېدى، تاش گويا جىن - شايا‌تۇنلارنىڭ جېنىنى ئالىدىغاندەك ئۇچۇپ كەلدى. لىن چۇڭ ئۆزىنى دالدىغا ئالغۇچە تاش نەق ئۇنىڭ يۈزىگە تېگىپ، يۈزىدىن چاچراپ قان چىقتى. لىن چۇڭ نەيزىسىنى سۆرەپ ئۆز سېپىگە قايتتى. چيۇڭ يىڭ ئېتىنى قايرىپ قوغلاشتى.

سۇن ئەن ئالدىغا چىقىشقا تەمشىلىپ تۇراتتى، بىردىنلا ئۆز لەشكەرلىرى ئىككى يانغا بۆلۈنۈپ ئوتتۇرىدىن يول ئېچىپ بەردى - دە، ئارىدىن لى كۇي، لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ، شيې باۋ، شيې جېن قاتارلىق شىرمەتلەر بەش يۈز پىيادە لەشكەرنى باشلاپ ئۇچقاندەك چىقىپ كەلدى.

— ھەي ئەدەپسىز دەججال! — دەپ ۋارقىراپ ئېتىلىپ كەلدى لى كۇي پالتىسىنى كۆتۈرۈپ.

چيۇڭ يىڭ لى كۇينىڭ قارامتۇق قىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ پېشانىسىنى چەنلەپ بىر تاش ئاتتى. لى كۇيمۇ چۆچۈپ كەتتى. ھېلىمۇ ياخشى لى كۇينىڭ تېرىسى قېلىن، سۆڭىكى قاتتىق بولغاچقا، قاتتىق ئاغرىدى - يۇ، يېرىلىپ كەتمىدى. چيۇڭ يىڭ لى كۇينىڭ يىقىلمىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئېتىنى چاپتۇرۇپ ئۆز سېپىگە كىرىپ كەتتى. لى كۇينىڭ غەزىپى قاينىپ، ساقاللىرى دىڭ تۇرۇپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى. ئۇ قاتتىق ۋارقىرىغان پېتى ئېتىلىپ كەلدى. لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ، شيې جېن، شيې باۋلار لى كۇيدىن ئەنسىرەپ تەڭلا تاشلاندى. سۇن ئەن توسۇۋالماقچى بولسىمۇ توسۇيالمىدى. چيۇڭ يىڭ بىر توپ ئادەمنىڭ قوغلىشىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، شيې جېننى بىر تاش قويۇپ دوملىتىۋەتتى، شيې باۋ، لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭلار تېز كېلىپ ئۇنى يۆلىۋالدى. لى كۇي ھېچنېمىگە قارىماي چيۇڭ يىڭنى قوغلىشىپ كەتتى، چيۇڭ يىڭ لى كۇينىڭ يېقىنلا كېلىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، دەرھال چەبدەسلىك بىلەن يەنە بىر تاش ئېتىۋېدى، تاش ئۇنىڭ پېشانىسىگە تەگدى، ئىككىنچى تاش تەگكەندىن كېيىن ئاندىن

قان ئېقىشقا باشلىدى. لى كۇي پولاتتىن يۇغۇرۇلغاندەك ئەزىمەت ئىدى، ئۇنىڭ قارامتۇل يۈزلىرى قىپقىزىل قانغا بويىلىپ ئوتتەك قىزىپ كەتتى، شۇنداقتىمۇ پالتىسىنى ئويناتىپ تېخى خۇ لەشكەرلىرىنىڭ سېپىگە بۆسۈپ كىرىپ، ئالدىغا كەلگەن چېرىكنى چېپىۋەردى، ئۇ تەرەپتىن سۇن ئەن چيۇڭ يېڭىنىڭ سەپكە كىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ باستۇرۇپ كەلدى، ئاڭغىچە ژۇ لى، شۇ ژېي قاتارلىق سەككىز سەركەردە چوڭ قوشۇننى باشلاپ يېتىپ كېلىپ قالدى، ئىككى تەرەپ چاپ ـ چاپقا چۈشۈپ كەتتى. ئۇ تەرەپتىن لۇ جىشېن، ژۇ سۇڭ ئىككىسى شيې جېننى قۇتقۇزۇۋېلىپ، قايرىلىپلا تېخى خۇ لەشكەرلىرىنىڭ سېپىگە قاراپ چېپىپ كەلدى. شيې باۋ ئاكىسىنى يۆلەپ كېتىۋاتقاچقا، ئېلىشىش بىئەپ كەلدى. تېخى خۇ چېرىكلىرى قوغلىشىپ كېلىپ، پۈت سالمىسى تاشلاپ ئۇلارنى ئۆز سېپىگە سۆرەپ ئەكىرىپ كەتتى. پىيادە لەشكەرلەر قاتتىق لەت بولۇپ ئۆز سېپىگە قايتىپ كەتتى. ئەمما، سۇن ئەن كارامەت باتۇرلۇق قىلىپ، تېخى خۇنىڭ سەركەردىسى تاڭ شيەننى خەنجەر بىلەن بىر چېپىپ ئاتتىن يىقىتتى. سۇن ئەنىنىڭ قول ئاستىدىكى چېرىكلەرنىڭ قارىسىغا ئاتقان ئوقى ژۇ لىنىڭ بوينىغا تېگىپ، ئۇنى ئاتتىن چۈشۈرۈۋەتتى، شۇ ژېيلار جان پىدالىق بىلەن كېلىپ ئۇنى قۇتقۇزۇپ ئېلىپ كەتتى.

چيۇڭ يىڭ باشلىق سەركەردىلەر ژۇ لىغا ئوق تەگكەنلىكىنى كۆرۈپ، دەرھال جاڭ ئۇردۇرۇپ چېرىكلىرىنى يىغىۋالدى. تۆۋەن تەرەپتىن يەنە سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى يېتىپ كەلدى. پەيسىز ئوق جاڭ چىڭ لەشكەرلەرنىڭ ئالدىدا كېلىۋاتاتتى. ئەسلىدە ئۇ قوشتا خەۋەرچىلەردىن تېخى خۇ قوشۇنىدا تاش ئېتىشقا ئۇستا بىر قىز سەركەردە بار ئىكەن، خۇ سەنىياڭلارنى يارىلاندۇردى، دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپ ھەيران قېلىپ، سۇڭ تۇرشاۋۇلغا مەلۇم قىلىپ قويۇپلا دەرھال ئاتلىنىپ، بۇ قىز تۇرشاۋۇلنى بىر كۆرۈپ باقمايمۇ دەپ، ئۆز قوشۇنىغا ھەمدەم بولۇش ئۈچۈن لەشكەر

باشلاپ كەلگەندى. ئەمما، چيۇڭ يىڭ بۇ چاغدا لەشكەرلىرىنى يىغىپ، ۋۇ لىنى قوغداپ ئورمانلىقتىن ئەگىپ شياڭيۇەنگە قاراپ كېتىپ قالغاندى. جاڭ چىڭ ئات ئۇستىدە تۇرۇپ قاراپلا قالدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

قايتتى جەڭدىن نازىنىن كەشتە ئەلەم لەپىلدىدى،
ئالدىراپ چېرىكلىرى ھەر ياق چېپىپ تاقىلدىدى.
كىردى ئورمانلىق ئىچىگە بولدى غايىب ھەممىسى،
گۇل ـ گۇلىستانلار توسۇۋالدى سەنەمنىڭ ۋەسلىنى.

شۇ ئەسنادا، سۇن ئەن شيې جېن، شيې باۋلارنىڭ قولغا چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى، لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ، لى كۇيلارنىڭ ياۋ سېپىگە قارامليق قىلىپ چېپىپ كىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئارقىدىن لەشكەرلىرى بىلەن قوغلىشىپ بارماقچى بولغانىدى، بىراق كەچ كىرىپ قالغاچقا، جاڭ چىڭ بىلەن بىللە لىن چۈڭنى قوغداپ، لەشكەرلىرى بىلەن چوڭ قوشۇنغا قايتىپ كەتتى.

سۇڭ جياڭ بارگاھتا ئولتۇراتتى. ئۇ داتا ئەمچى ئەن داۋچۈەننى ۋاڭ يىڭنى داۋالاشقا بۇيرۇدى. سەركەردىلەر كېلىپ ۋاڭ يىڭنىڭ يارىسىغا قارىغۇدەك بولسا، يوتىسىغا نەيزە تېگىپ يارىلانغاندىن باشقا، بېشىمۇ يېرىلىپ كېتىپتۇ. ئەن داۋچۈەن ئۇنى دورىلاپ بولۇپ، لىن چۈڭنى داۋالىدى. سۇڭ جياڭ شيې جېن، شيې باۋنىڭ تۇتۇلۇپ كەتكەنلىكىنى ۋە لى كۇي باشلىق ئۇچ كىشىنىڭ دېرىكى يوقلۇقىنى ئاڭلاپ قاتتىق غەمگە چۆمدى. بىردەمدىن كېيىن ۋۇ سۇڭ دەرۋىش لى كۇي بىلەن پۇتۇن ئەزايى قان ھالدا كىرىپ كەلدى.

ـــ پېقىر لى كۇينىڭ قولى قىزىپ چاپ ـ چاپ بىلەن كېتىۋەرگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا ھەمدەملىشىپ چاپ ـ چاپقا چۈشتۇم، شۇنىڭ بىلەن ئىككىمىز تېيەن خۇ قوشۇنى ئوتتۇرىسىدىن يول ئېچىپ تا سېپىل تۈۋىگىچە قىر ـ چاپ

قىلىپ باردۇق. بىز تېخن خۇ چېرىكلىرىنىڭ شېپ جېن، شېپ باۋلارنى باغلاپ شەھەرگە ئەكىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، چېرىكلەرنى ئۆلتۈرۈپ تاشلاپ ئىككىسىنى تارتىۋالدۇق. بۇ چاغدا شۇ ۋېيلار لەشكەر تارتىپ كېلىپ قېلىپ، شېپ جېن، شېپ باۋلارنى يەنە تارتىۋالدى. ئىككىمىز ئارىنى يېرىپ چىقىپ، ئىككى قولىمىزنى بۇرنىمىزغا تىقىپ قايتىپ كەلدۇق. لۇ جىشېنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى بىلەلمەي قالدۇق، ــ دېدى ۋۇ سۇڭ داد ئېيتىپ.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ كۆزلىرىگە ياش ئالدى ۋە لۇ جىشېنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلىشقا تەرەپ ـ تەرەپكە ئادەم ئەۋەتتى ھەم ئەن داۋچۇەننى لى كۇينى داۋالاشقا بۇيرۇدى، ئاڭغىچە گۇگۇم ۋاقتى بولۇپ قالدى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى ئېدىتلاپ كۆرگەندى، ئۇچ يۈزدىن ئارتۇق ئادەم چىقىم بوپتۇ، ئۇ كېچىسى قوشلارنى چىڭ بېكىتىپ، كۆزەت قىلدۇردى. ئۇ كېچە تىنچ ئۆتتى.

ئەتىسى سەھەردە يىگىتلەر: «لۇ جىشېندىن دېرەك ئالالمىدۇق» دەپ خەۋەر ئېلىپ كەلدى. سۇڭ جياڭنى تېخىمۇ غەم باستى. لې خې، دۇەن جىڭجۇ، جۇ گۇي، يۇ باۋسىلارنى چەبدەس يىگىتلەر بىلەن تەرەپ ـ تەرەپكە ئىزدەشكە ئەۋەتتى. سۇڭ جياڭ لەشكەر تارتىپ چىقىپ شەھەرگە تەگمەكچى بولغاندى، بىراق ئاتامانلارنىڭ كۆپى ياردار بولۇپ كەتكەچكە، تۇرۇپ تۇرماي بولمىدى. شەھەردىكىلەرمۇ قوۋۇقنى چىڭ تاقىۋالدى ۋە ئېلىشىشقىمۇ كەلمىدى. ئاردىن ئىككى كۈن ئۆتكەندە يۇ باۋسى بىر ئايغاقچىنى تۇتۇۋېلىپ تۇراغا ئېلىپ كەلدى. سۇن ئەن بىر قاراپ، ئۇ ئادەمنىڭ تېخن خۇ لەشكەرلىرىنىڭ باشبۇغى يې چىڭ ئىكەنلىكىنى تونۇدى.

ــ يېقىر بۇ ئادەمنى ۋىجدانلىق ئادەم، دەپ ئاڭلىغاندىم. ئۇنىڭ شەھەردىن يەككە ـ يېگانە چىقىنىغا قارىغاندا، بۇنىڭ ئىچىدە بىر گەپ بارەك تۇرىدۇ، ــ دېدى سۇن ئەن سۇڭ

جياڭغا.

سۇڭ جياڭ ئۇنى لەشكەرلەرگە بوشاتتۇرۇپ ئالدىغا چاقىردى. يې چىڭ سۇڭ جياڭنىڭ پۇتىغا يىقىلىپ:

— مەن بىر خۇپىيانە ئىش بىلەن كەلدىم. باش سەردار ئالىيلىرى يانلىرىدىكى ئادەملىرىنى چىقىرىۋەتسىلە، ئەھۋالنى تەپسىلىي بايان قىلسام، — دېدى.

— بۇ يەردىكى بۇرادەرلىرىمنىڭ ھەممىسى ماڭا ئوخشاش، سۆزلەۋېرىڭ، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— شەھەردىكى ۋۇ لى ئالدىنقى كۈنى جەڭدە ئوق يەپ زەھەرلىنىپ ياتىدۇ. شەھەر ئىچىدىكى تېۋىپلارنىڭ داۋاسى شىپا بولمىدى. پېقىر مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، تېۋىپ ئىزدەش باھانىسى بىلەن شەھەردىن تېگىتىڭلاپ چىققان، — دېدى يې چىڭ.

— ئۇلۇشكۇن تۇتۇۋالغان ئىككى سەركەردىمىزنى نېمە قىلىشتىڭلار؟ — دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ.

— پېقىر ئىككى سەركەردىگە زەرەر ـ زەخمەت يېتىپ قالمىسۇن دەپ، ۋۇ لى ھوشسىز ياتقان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ يالغاندىن بۇيرۇق يەتكۈزۈپ، ۋاقىتلىق نەزەربەند قىلدۇرۇپ قويدۇم، ھازىر ئۇلار ساق ـ سالامەت تۇرۇۋاتىدۇ، — دېدى يې چىڭ جاۋابەن.

يې چىڭ تېخى خۇنىڭ چۇ شېن ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنى بۇلاپ كېلىپ ئۆلتۈرگەنلىكىنى ۋە چېۋىڭ يىگىنىڭ ئەھۋالىنى تەپسىلىي بايان قىلىپ بەردى، ئاندىن ئۇن سېلىپ يىغلاپ كەتتى.

سۇڭ جياڭ بۇ دەھشەتلىك ئەھۋالنى ئاڭلاپ كۆڭلى بۇزۇلدى. ئەمما يې چىڭ تېخى خۇنىڭ سەركەردىسى بولغانلىقىدىن، ھېيلە ئىشلىتىۋاتقان بولمىسۇن دەپ ئىككىلىنىپ تۇرغىنىدا، ئەن داۋچۇەن:

— بۇ نىكاھ ئىشى توساتتىن بولماي، دەرھەقىقەت تەقدىر ـ

پىشانىدىن بولغان ئوخشايدۇ ! ــ دېدى سۇڭ جياڭغا ۋە يەنە:

ــ سەركەردىمىز جاڭ چىڭ ئۆتكەن قىشتا چۈشىدە بىر يىگىتنى كۆرۈپتىكەن، بۇ يىگىت جاڭ چىڭغا بىر قىرغا تاش ئېتىشنى ئۆگىتىپ قويسىڭىز دەپتىكەن ھەم ئۇنىڭغا ئۇ قىز بىلەن كەتخۇدا بولىسىز، دەپتىكەن. جاڭ چىڭ ئويغانغاندىن كېيىن خىيال سۈرۈپ، ئۇنى ئويلاپ سەۋدايى بولۇپ قالغانىدى، شۇ ۋاقىتتا سىلى پېقىرنى جاڭ چىڭنى داۋالاشقا گاۋپىڭدا قالدۇرۇپ كەتكەنىدىلە، تومۇرىنى تۇتقۇدەك بولسام، ئىشق ئوتىدىن ئاغرىنغانلىقى مەلۇم بولدى. قايتا ـ قايتا سۈرۈشتۈرگەنىدىن كېيىن سەركەردىمىز جاڭ چىڭ ئاندىن كېسىلىنىڭ يىلتىزىنى ئېيتىپ بەردى، شۇڭا داۋا پاتلا شىپالىق بەردى. بۇگۈن يې چىڭنىڭ دېگەنلىرى جاڭ چىڭنىڭ چۈشى بىلەن بىر يەردىن چىقتىغۇ؟

سۇڭ جياڭ ئاڭلاپ بولۇپ، ئەل بولغان سەركەردە سۇن ئەندىن قايتىلاپ سورىدى.

ــ پېقىرمۇ چىۈڭ يىڭنى ۋۇ لىنىڭ ئۆز قىزى ئەمەس، دېگەن گەپنى كۆپ ئاڭلىغانىدىم. مېنىڭ قول ئاستىمدىكى كەنجى سەركەردە ياڭ فاڭ ۋۇ لىنىڭ ئادەملىرى بىلەن ناھايىتى ئەپ ئۆتەتتى، ئۇمۇ چىۈڭ يىڭنىڭ ئەھۋالىنى ئوبدان بىلىدۇ. يې چىڭنىڭ بۇ سۆزىدە ھەرگىز ساختىلىق يوق، ــ دېدى سۇن ئەن جاۋابەن.

ــ چىۈڭ يىڭ ئەزەلدىن ئاتا ـ ئانىسىنىڭ قىساسىنى ئېلىشقا نىيەت قىلىپ كەلگەنىدى. پېقىر ئۇنىڭ جەڭدە نەچچە قېتىم ئالىيلىرىنىڭ شانۇشەۋكەتلىرىگە تەگكەنلىكىنى كۆرۈپ، شەھەر ئېلىنغان كۈنى قارا ـ قويۇقلا چېچىپ تاشلىنامدىكىن، دەپ ئەندىشە قىلدىم. شۇڭا، پېقىر جېنىمنى ئالقىنىمغا ئېلىپ جانابلىرىنىڭ ئالدىغا ئۇنىڭ گۇناھىنى تىلەپ كەلدىم، ــ دېدى يې چىڭ يەنە.

ــ رەڭگىرويىدىن قارىغاندا ئەھۋال راستتەك تۇرىدۇ. ۋىجدانى

پاك كۆرۈنمدۇ! تەڭرىم ئاغمىزنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىغا مەدەتكار بوپتۇ، بۇ ۋاپادار قىزغا تەڭرى قىساس ئېلىشىنى بۇيرۇغان ئوخشايدۇ، ــ دېدى ۋۇ يۈك گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ يېڭغا بىر قۇر سەپسېلىپ قارىۋەتكەندىن كېيىن سۇك جياڭغا. ئاندىن ئۇ سۇك جياڭنىڭ قولىقىغا پىچىرلاپ:

ــ لەشكەرلىرىمىزنى ئۇچكە بۆلۈپ ئىشقا سالغان هالەتتىمۇ، ناۋادا تېخى خۇ قىتانلار بىلەن تىل بىرىكتۈرۈۋالسا، ئىككى تەرەپنىڭ قىستىقىدا قالىمىز. قىتانلار لەشكەر چىقارمىغان تەقدىردىمۇ، تېخى خۇ ئامالسىز قېلىپ، ئۇلارغا ئەل بولىدىغانلىقى تۇرغان گەپ. ئەگەر شۇنداق بولۇپ قالسا، تىنچىتىش ۋەزىپىسىنى قانداق ئادا قىلالايمىز؟ ئىچكى جەهەتتىن بىزگە بولۇشىدىغان بىرەرى چىقىپ قالسىيدى، دەپ باش قاتۇرۇۋاتقانىدىم. بۇگۈن جاڭ چىڭنىڭ مۇشۇ نىكاه ئىشىدىن پايدىلىنىپ بۇنداق، بۇنداق قىلساق، تېخى خۇنىڭ كاللىسى چىۋۈك يىڭنىڭ ئالقىنىدا بولىدۇ. لى كۈينىڭ چۈشىدىمۇ ئەۋلىيالار بېشارەت بېرىپتۇ. ئاغا، «تېخى خۇنى يوقاتماق مەرگەن قىزغا باغلىق» دېگەن بىر گەپنى ئاڭلىمىغانمۇ؟ ــ دېدى.

سۇك جياڭ بۇ گەپنىڭ تېگىگە يېتىپ، هە، هە دەپ بېشىنى لىڭشىتتى ۋە جاڭ چىڭ، ئەن داۋچۈەن، يې چىڭنى چاقىرىپ خۇپىيانە پەم كۆرسەتتى. ئۇچىلىسى شۇ پەم بويىچە يولغا راۋان بولدى.

ئەمدى شياڭيۈەننى ساقلاۋاتقان لەشكەرلەرگە كەلسەك، يې چىڭ قايتىپ كېلىپ:

ــ قوۋۇقنى تېز ئېچىڭلار! مەن ۋۇ لىنىڭ سەركەردىسى يې چىڭ بولىمەن، بۈيرۇق بويىچە چۈەن لىڭ، چۈەن يۇ دېگەن تېۋىپلارنى تېپىپ كەلدىم، ــ دەپ ۋارقىرىدى.

شەهەرنى ساقلاۋاتقان چېرىكلەر دەررۇ يۇقىرىغا مەلۇم قىلدى. بىردەمدىن كېيىن قوۋۇقنى ئېچىشقا بەلگە بېرىلدى. يې

چاڭ چۈەن لىڭ، چۈەن يۈلەرنى باشلاپ شەھەر ئىچىدىكى پادىشاھنىڭ قېينىنىڭاغىسى ۋۇ لىننىڭ خانىدانى ئالدىغا باردى، ئىچكىرىدىن تېۋىپنى چاقىرتىپ بۇيرۇق چىقتى. يې چاڭ چۈەن لىڭ بىلەن خانىدانغا كىردى، لەشكەرلەر ئىچىدىكى خىزمەتكارلار ئامبال خېنىم چيۈڭ يىڭغا مەلۇم قىلدى. چۈەن لىڭ ئىچكىرىگە كىرىپ چيۈڭ يىڭ بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن چيۈڭ يىڭ ئۇنى توپتوغرا ۋۇ لىننىڭ يېنىغا ئېلىپ باردى. ۋۇ لى ئاران - ئارانلا دەم ئېلىپ ياتاتتى. چۈەن لىڭ ئالدى بىلەن ئۇنىڭ تومۇرىنى تۇتتى - دە، يارىسىغا چاپلايدىغان مەلھەم، ئىچىدىغان دورا بەردى. ئۇچ كۈن داۋالىغاندىن كېيىن ئەتىسى قىزىرىپ، ئاستا - ئاستا تاماق يېيەلەيدىغان بولدى. بەش كۈنگە قالماي، يارىسى تولۇق ساقايمىسىمۇ ئىشتىيى ئەسلىگە كەلدى. ۋۇ لى بەكمۇ خۇرسەن بولدى. يې چىڭغا تېۋىپنى چاقىرتىپ كىرىپ كۆرۈشتى ھەم ئۇنىڭغا:

— تەۋەررۈك قوللىرىنىڭ داۋاسى بىلەن شىپا تېپىپ، يارام كۈندىن - كۈنگە ياخشىلىنىپ كېتىۋاتىدۇ. بۇنىڭدىن كېيىنكى ھۇزۇر - ھالاۋەتتىن تەڭ بەھرىمەن بولارسىز، — دېدى.

— يالغۇز پېقىرنىڭ بۇ ئەرزىمەس ھۇنىرى قانچىلىك نېمىدى، دەيدىلا؟ مېنىڭ چۈەن يۈ دەپ بىر ئىنىم بار، ئۇزاقتىن بۇيان ماڭا ئەگىشىپ مۇساپىر بولۇپ يۈرۈپ نەيزىۋازلىقنى ئوبدان ئۆگىنىۋالدى، مەن بىلەن بىللە كېلىپ دورا تەييارلاپ بەردى، ماڭا ياردەم قوللىرىنى سۇنۇپ ئاتىدارچىلىق قىلىپ قويۇشلىرىنى تىلەيمەن، — دېدى چۈەن لىڭ تەزىم بىلەن رەھمەت ئوقۇپ.

ۋۇ لى چۈەن يۈنى چاقىرىپ كىرىشكە بۇيرۇق بەردى. ۋۇ لى چۈەن يۈنىڭ كېلىشكەن بەستىنى كۆرۈپ، خېلى ياقتۇرۇپ قالدى. چۈەن يۈنى خانىدان سىرتىدا كۈتۈپ تۇرۇشنى ئېيتتى.

چۈەن لىڭ، چۈەن يۈ رەھمەت ئوقۇپ خانىداندىن چىقتى. ئۇدا ئۇچ - تۆت كۈن ئۆتۈپ كەتتى. توساتتىن سۇڭ جياڭ

لەشكەر تارتىپ كېلىپ شەھەرگە تېگىش قىلىۋاتىدۇ، دېگەن خەۋەر كەلدى. يې چىڭ ۋۇ لىغا مەلۇم قىلىپ، سۇڭ جىياڭنىڭ لەشكەرلىرى كارامەت باتۇر ئىكەن، ئامبال خېنىم بارمىسا، چېكىندۈرگىلى بولمىغۇدەك، دېدى. ۋۇ لى بۇنى ئاڭلاپ، دەررۇ چىۈڭ يېڭنى چاقىرتىپ، ئۇنى لەشكەر تاللاشقا مەشىق مەيدانىغا ئېلىپ كەلدى.

ــ ۋەزىر ئالىيلىرىنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن بۈيرۇق كۈتۈپ تۇرۇۋاتىمەن. بۈگۈن ياۋ لەشكەرلىرى شەھەر بوسۇغىسىغا يېتىپ كەپتۇ، دەپ ئاڭلىدىم. پېقىر بىر كارغا كەلمەس ئادەم بولساممۇ، لەشكەر تارتىپ چىقىپ ياۋنىڭ كۈلىنى كۆكە سورۇشقا تەييارمەن، ــ دېدى چۈەن يۈ مەشىق سەيناسىغا كېلىپ.

ــ ئەجەب يوغان گەپ قىلىسەنغۇ، مەن بىلەن سىنىشىپ كۆرەمسەن؟ ــ دېدى ياندا تۇرغان باشبۇغ يې چىڭ يالغاندىن خاپا بولۇپ.

ــ كىچىكىمدىن تارتىپ ئون سەككىز خىل ياراغنىڭ ھەممىسىنى ئۆگەنگەنىدىم. بۈگۈن مەنمۇ سىز بىلەن سىنىشىپ كۆرمەكچى، ــ دېدى چۈەن يۈ كۈلۈپ تۇرۇپ.

يې چىڭ ۋۇ لىغا مۇراجىئەت قىلدى، ۋۇ لى ئىجازەت قىلىپ، ئات ھەم قورال بەردى. ئىككىسى سەينا ئالدىدا ئۇياندىن ـ بۇياڭا، بۇياندىن ـ ئۇياڭا ئىتتىرىشىپ، گىرەلىشىپ قاتتىق ئېلىشتى. ئېگەردە ئولتۇرغان ئەزىمەتلەر ئېلىشسا، ئاستىدىكى ئاتلىرىمۇ تەڭ تېپىشتى. قىرىق ـ ئەللىك مەرتەم ئېلىشىپ بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. چىۈڭ يىڭ چەتتە تاماشا كۆرۈپ تۇراتتى. ئۇ چۈەن يۈنىڭ كېلىشكەن قەددى ـ قامىتىنى كۆرۈپ يۈرىكى جىغغىدە قىلدى ـ دە، «بىر يەردە كۆرگەندەكلا تۇرىمەن، نەيزىنى ماڭا ئوخشاشلا ئويناتىدىكەن!» دەپ گۇمان قىلدى ۋە بىردىن ئېسىگە ئېلىپ: «چۈشۈمدە تاش ئېتىشنىمۇ مۇشۇنداق بىر ئادەم ئۆگەتكەندەك قىلىۋىدى، بۇ تاش ئېتىشنى بىلەمدىغاندۇ؟» دەۋەتتى. ئۇ يالماننى ئېلىپ ئات سېلىپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە،

يالمان بىلەن ئىككىسىنى ئاجرىتىۋەتتى. چىۈك يىلك يېڭى چىگىنى چۈەن يۈگە زىيان يەتكۈزۈپ قويامدىكىن دەپ شۇنداق قىلغانىدى، ئەمما يېڭى چىگىنىلىك چۈەن يۇ بىلەن بىر يولدىكى ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى. چىۈك يىلك يالمىنىنى كۆتۈرۈپ چۈەن يۈگە ئېتىلىپ كەلدى. چۈەن يۇ نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ توستى. ئىككىلىسى يەنە ئەللىك مەرتەمدىن كۆپ ئېلىشتى. چىۈك يىلك شارتتىدە ئېتىنى بۈراپ سەيناغا قاراپ ماڭدى. چۈەن يۇ ئارقىدىن قوغلاپ كەلدى. چىۈك يىلك خالتىسىدىن تاشنى ئېلىپ، قايرىلىپ چۈەن يۈنىك بىقىنى ئاستىغا قارىتىپ ئاتتى. بۈنى كۆرۈپ تۈرغان چۈەن يۇ تاشنى ئوك قولى بىلەن ئاستاغىنا تۈتۈۋالدى. چىۈك يىلك تاشنى تۈتۈۋالغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قالدى، خالتىسىدىن يەنە بىر تاش ئېلىپ ئاتتى، چۈەن يۇ چىۈك يىگىنىلىك قولىنى كۆتۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ، تۈتۈۋالغان تاشنى ئۈنىڭغا قارىتىپ ئاتتى، تاش «چاققىدە» قىلىپ چىۈك يىلك ئاتقان تاشقا تەگدى، ئىككى تاش بىر ـ بىرىگە تېگىپ كۈكۈم ـ تالقان بولۈپ كەتتى. ئۇ كۈنى شەھەردىكى سەركەردە شۇ ۋېيلار تۆت قۇۋۇقىنى ساقلاۋاتاتتى، مەشىق مەيدانىدا كەنجى سەركەردىلەر قالغانىدى، بەزىلىرى بۈنى ئايغاقچىمىكىن دەپ گۈمانلانغان بولسىمۇ، ئەمما ساھىبجامال ئامبال خېنىم چىۈك يىگىنىك سىناشقانلىقىنى، ۋۇ لىنىك يېقىن ئادىمى يې چىگىنىك باشلاپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئىچىدىن چىقىرالمىدى. بۇ شەھەرمۇ قولدىن كېتىدىغان بولدى دەپ، ھەممىسى ئۆز كويىدا بولدى. ۋۇ لىنى تەڭرى بابلاپ گالاشتۇرۇپ قويغانلىقى بەلكىم تېخىن خۇنىك يېڭىلىدىغانلىقىنىك ئالامىتى بولسا كېرەك. دەل شۇ ۋاقىتتا ۋۇ لى چۈەن يۈنى سەيناغا چاقىرىپ، ئۈنىڭغا قۇياغ ۋە ئات ئىنئام قىلدى ۋە ئۈنى ئىككى مىڭ لەشكەر باشلاپ ياۋ ئالدىغا چىقىشقا بۇيرۇدى. چۈەن يۇ تەزىم قىلىپ رەھمەت ئوقۇدى ۋە بۇيرۇق بويىچە شەھەردىن چىقىپ سۇك جياڭنىك لەشكەرلىرىنى چېكىندۈرۈپ، يېڭىش خەۋىرى ئېلىپ كىردى. ۋۇ لى كۆپ

خۇرسەن بولدى ھەمدە شۇ كۈنىلا چۈەن يۈنى تارتۇقلاپ ئارام ئېلىشقا ئىجازەت بەردى. بۇ كېچە تىنچ ئۆتتى.

ئەتىسى سۇئ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى يەنە باستۇرۇپ كەلدى. ۋۇ لى يەنە چۈەن يۈنى ئۈچ مىڭ لەشكەر باشلاپ چىقىپ تاقابىل تۇرۇشقا بۇيرۇدى. جەڭ ئەتىگەندىن تا چۈشكىچە داۋام قىلدى. چۈەن يۇ سۇئ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىگە تاش ياغدۇرۇپ، ئۇلارنى تىرىپىرەن قىلىۋەتتى. چۈەن يۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ بېرىپ، سۇئ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىنى سۇرگەن پېتى ۋۇيىڭ تېغىغا ئاپىرىۋەتتى. سۇئ جياڭلار تاقابىل تۇرالماي، جاۋدې شەھىرىگە كىرىۋالدى. چۈەن يۇ زەپەر بىلەن قايتىپ ۋۇ لىغا خۇش خەۋەر يەتكۈزدى، ۋۇ لى بۇ خۇش خەۋەرنى ئاڭلاپ قالتىس خۇش بولۇپ كەتتى.

— بۇگۈنكى كۈندە، ئالىيلىرىنىڭ ئالدىدا بۇ ئادەم بىلەن ئامبال خېنىم چىۈئ يىڭ تۇرغان يەردە سۇئ جياڭنىڭ لەشكىرىدىن قورقۇشنىڭ نېمە ھاجىتى، چوڭ تىلەك ئىشقا ئاشماي قالامدىكىن دەپ غەم قىلىشنىڭ نېمە ھاجىتى، — دېدى يې چىڭ ۋە گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — ئامبال خېنىم بۇرۇن ئۈزىگە ئوخشاش تاش ئاتىدىغان لايىق بولسا تالالىق بولىدىغانلىقىنى لەۋزى قىلغانىدى. سەركەردە چۈەن يۇ شۇنداق باتۇر ئادەم ئىكەن، ئامبال خېنىمنى ئۇنىڭغا چېتىپ قويساق، تازا پار كەلگۈدەك.

بۇ نىكاھ ئىشى چىۈئ يىڭلارنىڭ پېشانىسىگە پۈتۈلۈپ كەتكەنلىكى، يې چىڭنىڭ ئۇست ـ ئۇستىگە دالالەت قىلىشى تۈپەيلىدىن، چىگىلىگەن بۇ قىزىل يىپنى ئۇزۇۋېتىشكە زادىلا بولمىدى. ۋۇ لى ئاخىر ماقۇل بولۇپ، ئۇچىنچى ئاينىڭ ئون ئالتىنچى كۈنىنى خاسىيەتلىك كۈن دەپ تاللاپ، ئۆز لايىقىدا توي ـ مەرىكە ئۆتكۈزۈپ چۈەن يۈنى كۈيۈئوغۇل قىلىۋالدى. توي كۈنىدىكى نەغمە ـ ناۋالار، نازۇنېمەتلەر، تاۋار ـ دۇردۇنلار، مەي ـ شارابلار، لەززەتلىك توي كېچىسىدىن سۆز ئاچمىساقمۇ بولار.

توي بېشى سالام ـ تەزىمگە باشلىدى، چۈەن يۇ بىلەن چىۈڭ يىڭ تاۋار ـ دۇردۇنغا پۇركىنىپ، جۇپ بولۇپ بۇت ـ بۇزرۇك ئالدىغا بېرىپ تاۋاپ قىلدى. ئاندىن ئۆگەي قېيىنئاتىسى ۋۇ لىغا تەزىم قىلدى. داقا ـ دۇمباقلار ياڭراپ، خۇش پۇراقلار دىماقنى ئۇرۇلدى، يىگىت بىلەن قىز كۆشۈگىگە باشلاپ كىرىلدى. ئۇلار كۆشۈگىگە كىرىپ، شېرىن ـ شېكەر گەپلىرىنى ئېيتىشىپ ھال ـ مۇڭ قىلىشتى. چۈەن يۇ چىراغ نۇرىدا چىۈڭ يىڭغا قارىغانىدى، مەشىق مەيدانىدا كۆرگىنىدىنمۇ گۈزەل كۆرۈنۈپ كەتتى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

خۇددى نېلۇپەر ئۇنىڭ بارماقلىرى،
مىسلى لەرزان تال چىۋىق قامەتلىرى.
ماڭسا زىپ ـ زىپ يەر بېسىپ ھەربىر قەدەم،
قالدى ئالتۇندەك پۇتىدىن ئىز شۇ دەم.
قىپقىزىل ئانارغا ئوخشايدۇ يۈزى،
قاپقارا سىياھ مىسەللىكتۇر قېشى.
تولغىنىپ باقسا ئۇ پانۇس ئاستىدا،
كۆرۈنەر ھۆر ـ پەرىلەردەك ئۇ گويا.

شۇ كېچىسى چۈەن يۇ بىلەن چىۈڭ يىڭ بېلىق سۈغا ئۇلاشقانىدەك، قوشماق ئۆردەكلەر تېپىشقاندەك بولۇپ كەتتى. قالغىنىنى دېمىسەكمۇ كۇپايە.

شۇ كېچىسى چۈەن يۇ ياستۇقتا يېتىپ، ئۆزىنىڭ ئەسلى ئېتىنى سۇڭ جياڭ قوشۇنىنىڭ سەركەردىسى پەيسز ئوق جاڭ چىڭ دەپ ئاتىشىدىغانلىقىنى، چۈەن لىڭ تېۋىپنى بولسا دانا ئەمچى ئەن داۋاچۈەن دەپ ئاتىشىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى. چىۈڭ يىڭمۇ بېشىدىن ئۆتكەن دەرد ـ ئەلەملىرىنى بىرمۇبىر دادلاپ سۆزلەپ بەردى. ئىككىلىسى تۈن بويى ئۇخلىماي، مۇڭدىشىپ تاڭ ئاتقۇزدى. ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن

ئىككىسى ئىچ ـ سىرتتىن بىرلىشىپ، ۋۇ لىنى ئوغا بېرىپ ئۆلتۈردى. شۇ ۋېينىمۇ مەھكىمىدە مەسلىھەت بار دەپ، تۈيدۈرماي چاقىرىپ كېلىپ ئۆلتۈرۈۋەتتى، قالغان سەركەردىلەر ئەل بولۇشقا كۆندى. جاڭ چىڭ بىلەن چېۋك يىڭ: «شەھەر ئىچىدىكى ئەھۋالنى سىرتقا تارقىتىۋەتكۈچىلەر بولسا، چېتىلغۇچىلىرى بىلەن بىللە ئۆلتۈرۈلىدۇ. مەزكۇر بۈيرۇققا خىلاپلىق قىلغۇچىلار، مەيلى لەشكەر، مەيلى ئاۋام بولسۇن، ئۇچ ئەۋلادقىچە قىرىپ تاشلىنىدۇ» دەپ بۈيرۇق چۈشۈردى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىشنىڭ هورىمۇ سىرتقا چىقمىدى. ئاندىن شېي جېن، شېي باۋلار زىنداندىن چىقىرىلىپ، جاڭ چىڭ، يې چىڭلار بىلەن بىللە قوۋۇق ساقلاشقا قويۇلدى. ئەن داۋچۈەن يې چىڭنىڭ قول ئاستىدىكى لەشكەرلەرنى ئېلىپ، جاۋدې شەھىرىگە بېرىپ، بۇ يەردە بولغان ئەھۋاللارنى سۇڭ تۇرشاۋۇلغا مەلۇم قىلدى. ۋۇ يۇڭ يەنە لى كۇي بىلەن ۋۇ سۇڭنى شىياڭيۈەنگە بۇيرۇپ: «تەۋەررۇك قول تالىپ شياۋ راڭنى ئېلىپ بېرىپ، چيۇڭ يىڭ، جاڭ چىڭلار بىلەن كۆرۈشتۇرۇڭلار، شياۋ راڭ ۋۇ لىنىڭ قول يازمىسىنى تېپىپ، شۇنىڭغا ئوخشىتىپ بىر مەكتۇپ پۈتسۇن، ئاندىن بۇ مەكتۇپنى يې چىڭ ۋېيشېڭغا ئاپىرىپ، ۋۇ لىنىڭ بۇ يەردە كۈيۇ ئوغۇل قوبۇل قىلغانلىقىنى تېخى خۇغا مەلۇم قىلسۇن، ئاندىن سىلەر ئەھۋالغا قاراپ ئىش كۆرۈڭلار» دېدى.

يې چىڭ مەكتۇپنى ئېلىپ، جاڭ چىڭ، چيۇڭ يىڭلار بىلەن خوشلىشىپ، ۋېيشېڭغا يول ئالدى.

ئەمدى جاۋدې شەھىرىدە تۇرغان سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ شياۋ راڭ بىلەن ئەن داۋچۈەننى يولغا سالغاندىن كېيىن سو چاۋ، شۇ نىڭ باشلىق سەركەردىلەرنىڭ لۇ چېڭ شەھىرىنى ئالغانلىقىدىن خەۋەر كەلدى. خەۋەر ئېلىپ كەلگۈچى: «سو چاۋلار لەشكەر تارتىپ بېرىپ شەھەرنى قورشىۋالدى، چى فاڭ ئېلىشىشقا جۈرئەت قىلالماي، قوۋۇقنى چىڭ تاقاپ تۇرۇۋالدى. شۇ نىڭ قالغان سەركەردىلەر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ،

لەشكەرلەرنى قىپيالمىگاچ بولۇپ شەھەر ئىچىدىكى چېرىكلەرگە تىل ـ ھاقارەت ياغدۇرۇشلار دېدى، شەھەر ئىچىدىكى چېرىكلەر ئۇلارنىڭ تىل ـ قارغىشلىرىغا چىداپ تۇرالمايى، ئېلىشىشنى تەلەپ قىلدى، چى فاڭ نائىلاج قوزۇقنى ئاچىتۇرۇپ جەڭ ئېلان قىلدى. تىەن خۇ لەشكەرلىرى باتۇرلۇق بىلەن تۆت قوزۇقتىن چاپ ـ چاپ قىلىپ چىقتى. بۇنىڭ بىلەن بىز دەم ئېلىشىپ، دەم چېكىنىپ، تىەن خۇ لەشكەرلىرىنى تەرەپ ـ تەرەپكە گولاپ ئاچىقىپ، بارا ـ بارا شەھەردىن يىراقلاشتۇرۇپ كەتتۇق. ئاندىن تاڭ بىن كۇنچىقىشتىن بۆسۇپ كەلدى، تاڭ لۇڭ كۇنىپېتىشتىن تېگىش قىلدى. كۇنچىقىش ۋە كۇنىپېتىشتىكى قوزۇقلارنى ساقلاۋاتقان لەشكەرلەر قوزۇقلارنى ئېتىۋېلىشقا ئۇلگۇرەلمىدى، تاڭ لۇڭ، تاڭ بىن ئىككىسى شەھەرگە باستۇرۇپ كىرىپ، شۇئان شەھەرنى ئالدى. شۇ نىڭ چى فاڭنى نەيزە سانجىپ ئۆلتۈردى، قالغان سەكەردىلەرنىڭ ئۆلگىنى ئۆلدى، ساق قالغىنى قاچتى، بەش مىڭدىن ئارتۇق لەشكەر ئۆلتۈرۈلدى، ئۈچ مىڭدىن ئارتۇق ئات ئولجا ئېلىندى، ئون مىڭدىن ئارتۇل لەشكەر ئەل قىلىندى. سو چاۋ باشلىق قالغان سەركەردىلەر شەھەرگە كىرىپ، ئاھالىنى تىنچلاندۇرۇپ قالدى، پېقىر ئالدىنئالا بۇ يەرگە بۇ خەۋەرنى ئېلىپ كەلدىم. قالمىش لەشكەر ۋە پۇقرالارنىڭ، خەزىنىدىكى ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنىڭ تىزىمى ئايرىم يوللانماقچى» دەپ مەلۇم قىلدى.

سۇڭ جياڭ بۇ خۇش خەۋەرنى ئاڭلاپ قالتىس خۇش بولۇپ كەتتى ۋە دەرھال چېن باسقاقبەگكە مەلۇم قىلدى، ئاندىن سو چاۋلارنىڭ كۆرسەتكەن ئەجىر ـ تۆھپىلىرىنى خاتىرىگە ئالدۇردى، خەۋەر ئەكەلگۈچىنى تارتۇقلىدى. لەشكىرىي ئالاقە يازدۇرۇپ، خەۋەر ياندۇردى، يول ـ يوللاردىن لەشكەرلەر تولۇق كېلىپ بولغاندىن كېيىن بىرلىكتە يۈرۈش قىلماق بولدى. خەۋەرچى جاۋابنى ئېلىپ لۇچېڭ ناھىيەسىگە كەتتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى ۋېيشېڭدىكى تېمەن خۇنىڭ قورچاق مەرزىبەگ مەھكىمىسىگە كېلەيلى، مەھكىمىدىكى سىپاھىلار چارلىغۇچىلارنىڭ كەينى ـ كەينىدىن كېلىپ، «چياۋ داۋچىڭ بىلەن سۇن ئەنلەر ئەل بولۇپ كەتتى»، «جاۋدې بىلەن لۇچېڭ شەھىرى قولدىن كەتتى» دېگەن خەۋەرلىرىنى ئاڭلاپ، دەرھال تېمەن خۇغا مەلۇم قىلىپ كەلدى. تېمەن خۇ ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى ۋە سەركەردىلىرىنى چاقىرىپ مەسلىھەتلەشتى، شۇ ئەسنادا توساتتىن خەۋەرچى: «شياڭيۈەن شەھىرىنى ساقلاۋاتقان سول قول سەركەردە يې چىڭ قېيمىنئاغىلىرىنىڭ مەكتۇپىنى ئېلىپ كەپتۇ» دەپ مەلۇم قىلىپ كىردى. تېمەن خۇ كىرسۇن، دەپ دەرھال ئىجازەت بەردى. ئەيىۋەننىاس، ئىشتىكلار ئامۇخاس ! يې چىڭنىڭ كىرىشى بىلەن تىرىپىرەن قىلىنغۇسى بۇلاڭچىلار ۋېيشېڭ شەھىرىدە، تىرىك قولغا چۈشۈرۈلگۈسى قاراقچى شاھ ۋۇ شياڭ شەھىرىدە. تېمەن خۇنىڭ ۋۇ لىنىڭ مەكتۇپىنى كۆرۈپ، قانداق جاۋاب بەرگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

توقسان توققۇزىنچى باب

گۈلدار شەيخنىڭ تەھتسارادىن قايتىپ چىقانلىقى دەريا بۇلغار ئەجدىھانىڭ تەييۇەننى سۇغا باستۇرغانلىقى

ئەلقىسسە، تىەن خۇ يې چىڭ ئەكەلگەن مەكتۇپنى ئېچىپ:
ـــ بۇ مەكتۇپنى ئوقۇغىنا، ـــ دەپ يېنىدىكى خەت تونۇيدىغان بىر كاھىنغا سۇندى.
مەكتۇپتا مۇنداق دېيىلگەنىدى:

پېقىر ۋۇلى چۇەن يۇنى كۆيۈئوغۇللۇققا قوبۇل قىلدىم. بۇ بەكمۇ باتۇر ئادەم ئىكەن، ئۇ سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىنى سۇر ـ توقاي قىلىپ، جاۋ دېغا ئاپىرىپ قويدى. پېقىر پات ئارىدا قىزىم ئامبال خېنىم چىۈڭ يىڭنى چۇەن يۇ بىلەن لەشكەر تارتىپ بېرىپ، جاۋدېنى تارتىۋېلىشقا بۇيرۇماقچىمەن. شۇ سەۋەبتىن، باشبۇغ يې چىڭنى خۇش خەۋەر يەتكۈزۈشكە ھەم تۇيې ئىشىمىزدىن ئالىيلىرىنى خەۋەردار قىلىپ قويۇشقا ئالاھىدە ئەۋەتتىم. ئالىيلىرىدىن قىزىمنى ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن ياتلىق قىلغان گۈناھىم ئۈچۈن ئەپۇ سورايمەن.

تىەن خۇ ئاڭلاپ، چىرايىدىن سەل غەم ـ غۇسسە كۆتۈرۈلگەندەك بولدى، ئاندىن دەرھال پەرمان چۈشۈرۈپ، چۇەن يۇنى سۇڭ جياڭنى باستۇرۇپ، ئوتتۇرا ئىقلىمنى گۈللەندۈرگۈچى تۈرشاۋۇل كۆرەگان دېگەن مەنسەپكە تەيىنلىدى ۋە يې چىڭنى ئىككى قورچاق پەرمانبەگ بىلەن بىللە شياڭيۈەنگە بېرىپ بۇ پەرماننى يەتكۈزۈشكە ۋە قىزىلگۈل، تاۋار ـ دۇردۇن، ئالتۇن ـ كۈمۈش ئېلىپ بېرىپ، كۆرەگانىنى تارتۇقلاشقا

بۇيرۇدى. يې چاڭ تيەن خۇ بىلەن خوشلىشىپ، ھېلىقى ئىككى قورچاق پەرمانبەگ بىلەن شياڭيۇەنگە قاراپ يولغا چىقتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭغا كېلەيلى. ئۇ ئۇلۇشكۇن سۇڭ دانىشمەنڭ بۇيرۇقى بويىچە دىيار، ئايماق، ناھىيەلەرگىچە بېرىپ لەشكەرلىرىنى ئۇقتۇرۇشنى يەتكۈزدى. ئاندىن فېنىياڭ دىياربەكرى لۇ جۇنيىنىڭ يېنىغا ئەھۋال ئۇقۇش ئۈچۈن كەلدى. ھەرقايسى دىيار، ئايماق، ناھىيەلەرگە كېلىدىغان يېڭى بەگلەر دەممۇدەم يېتىپ كەلدى. شەھەرلەرنى ساقلاۋاتقان سەركەردىلەر دەرھال شەھەرلەرنى يېڭى بەگلەرگە ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ جاۋدې دىياربەكرغا قاراپ يول ئالدى. بىرىنچى بولۇپ ۋېيجۇ ئايمەقىنى قوغداۋاتقان گۈەن شېڭ بىلەن خۇ يەنجو، چۆگۈن چاقسىنى قوغداۋاتقان سەركەردىلەردىن سۇن لى، جۇ تۇڭ، يەن شۇن، ما لىن، مۇزايتاغنى قوغداۋاتقان سەركەردىلەردىن ۋېن جۇڭرۇڭ، سۇي يېلار لەشكەرلىرىنى باشلاپ شەھەرگە كىردى، ئاندىن چېن باسقاقبەگ ۋە سۇڭ جياڭلار بىلەن سالاملىشىپ كۆرۈشتى ۋە:

ــ سۇ ئاتامانى لى جۇن لۇچېڭ ناھىيەسىنىڭ ئىشغال قىلىنغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن جاڭ خېڭ، جاڭ شۇن، رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋۋۇ، رۇەن شياۋچى، تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭلار بىلەن كېمە ـ قېيىقلىرىنى ھەيدەپ، ۋېيخې دەريا سىدىن خۇاڭخې دەريا سىغا ئۆتتى، ئاندىن خۇاڭخې ئارقىلىق لۇ چېڭ ناھىيەسىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى لۇشۇي دېگەن يېرىگە جەم بولۇپ، بۇيرۇق كۈتۈشۈپ قالدى، ــ دېيىشتى. سۇڭ جياڭ شۇ ھامان داستىخان سالدۇرۇپ، مەي ـ شارابلارنى قۇيدۇرۇپ، ئۇلار بىلەن داستىخان ئۈستىدە ھال ـ مۇڭ قىلىشتى. ئەتىسى گۈەن شېڭ، خۇ يەنجو، ۋېن جۇڭرۇڭ، سۇي يېلارغا: «لۇچېڭ شەھىرىگە لەشكەر تارتىپ بېرىپ، سۇ ئاتامانلىرى لى جۇنلەرگە

ئېيتىشلار، ئۇلار سىلەرگە ھەمدەملەشسۇن، سۇ چاۋنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن بىرلىشىپ يۇشې، داگۇ ناھىيەلىرىنى ئېلىشلار، ۋېيشېڭ ئايمىقىغا ئورۇنلىشىۋالغان قاراقچىلارنىڭ كەينى تەرىپىدىن بېرىپ توسۇشلار، بىخەستەلىك قىلماشلار. بۇ قاراقچىلار ئامالسىزلىقتىن قىتانلارغا تەسلىم بولۇپ كېتىپ قالمىسۇن» دەپ تاپشۇردى. گۇەن شېشلار بۇيرۇقنا بىنائەن يۇرۇپ كەتتى. بۇلارنىڭ ئارقىسىدىن لىشچۇەن ناھىيەسىنى ساقلاپ قالغان سەركەردىلەردىن لى يىڭ، چەي جىنلار، گاۋپىڭ ناھىيەسىنى قوغداپ قالغان سەركەردىلەردىن شى جىن، مۇ خۇشلار، گەيجۇ ئايمىقىنى ساقلاپ قالغان سەركەردىلەردىن خۇا رۇڭ، دۇڭ پىڭ، دۇ شىڭ، شى ئېنلار يېشى بەگلەرگە ئىشلىرىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ قايتىپ كېلىشتى. ئۇلار كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن خۇا رۇشلارنىڭ تەۋسىپ ـ تەرىپىنى قىلىپ شۇنداق دېدىكى، خۇا رۇشلار گەيجۇ ئايمىقىنى ساقلاۋاتقاندا، تىيەن خۇ سەركەردىسى شەن شىچى چۆگۈن چاقسىدا يېشىلگەندىن كېيىن قالغان ـ قاتقان لەشكەرلىرىنى ئېلىپ ۋە فۇشەن ناھىيەسىدىكى لەشكەرلەرنى ئۇلارغا قوشۇپ، گەيجۇ ئايمىقىغا تەگمەكچى بولدى، بۇ چاغدا يولنىڭ ئىككى قاسنىقىغا مۆكتۈرۈپ قويۇلغان خۇا رۇشنىڭ لەشكەرلىرى قوزغىلىپ چىقىپ، شەن شىچىنى تىرىك تۇتۇۋالدى، ئىككى مىڭدەك لەشكىرىنى ئۆلتۈرۈۋەتتى، شەن شىچى كېيىن ئەل بولدى، قالغان سەركەردىلىرى پاتىپاراق بولۇپ، تەرەپ ـ تەرەپكە قېچىشتى. دەل مۇشۇ گەپ بولۇۋاتقان چاغدا، خۇا رۇڭ شەن شىچىنى باشلاپ كىرىپ سۇڭ تۇرشاۋۇل بىلەن كۆرۈشتۈردى. سۇڭ جىياڭ شاراب تۇتۇپ سۆزلەشتى. سۇڭ جىياڭلار لەشكەرلىرىنى جاۋدې شەھىرىگە توپلىدى ۋە تيەن خۇنى تېخىمۇ ئىشەندۈرۈش ئۈچۈن، جاڭ چىڭ بىلەن چيۇڭ يىڭلاردىن قورققاندەك بولۇپ جاۋدېدا جىم يېتىۋالدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى گەپنى لۇ جۇنيىلەردىن ئاڭلاڭ. ئۇلار فېنياڭ دىيارىنى ئالغاندىن كېيىن تېمەن باۋ مات بولۇپ، شياۋيى ناھىيەسىگە قېچىپ بېرىۋالدى. دەل شۇ چاغدا ما لىڭنىڭ لەشكەرلىرىمۇ شۇ يەرگە يېتىپ كەلدى. ما لىڭ ئەسلىدە جۇجۇ ئايمىقىلىق بولۇپ، كىچىكىدىن سېھىرگەرلىكنى ئۆگەنگەنىدى، ئۇنىڭ پۇتىدا ئىككى ئوتلۇق چاق بار بولۇپ، كۇنىگە مىڭ چاقىرىم يول ماڭالايتتى. شۇڭا، خالايىق ئۇنى دۇلدۇل دېيىشەتتى. ئۇنىڭدىن باشقا، خىش بىلەن ئادەم ئۇرىدىغان ھۇنىرىمۇ بار ئىدى، بۇ ھۇنىرى تېخىمۇ يامان ئىدى، ئۇ جەڭگە چىققان ھامان پېشانىسىگە بىر غەلىتە كۆز پەيدا بولاتتى. شۇ ۋەجىدىن كىشىلەر ئۇنى كىچىك خۇا گۇاڭ دەپمۇ ئاتىشاتتى. ئەما، سېھىرگەرلىكتە چىياۋ داۋچىڭغا يەتمەيتتى. ئۇنىڭ ۋۇ نېڭ، شۇ جىن دېگەن ئىككى سول قول سەركەردىسى بار ئىدى. بۇ ئىككىسىمۇ سېھىرگەرلىكنى ما لىڭدىن ئۆگەنگەنىدى. ما لىڭ بىلەن تېمەن باۋ لەشكەرلىرىنى شۇ ۋاقىتتىڭ ئۆزىدىلا بىرلەشتۇردى. ۋۇ نېڭ، شۇ جىن، سو شېمەن، داڭ شىلۇڭ، لىڭ گۇاڭ، دۇمەن رېن، مياۋ چېڭ، چېن شۇمەن دېگەن باتۇرلار ئۇچ تۇمەن لەشكەرنى باشلاپ فېنياڭتىڭ يۇقىرىقى تەرىپىگە ئون يول كېلىدىغان يەرگە كېلىپ چۇشتى. سۇڭ جياڭتىڭ سەركەردىلىرى ما لىڭلار بىلەن ئۇدا بىرقانچە كۇن ئېلىشىپ نەپ ئالالمىدى. لۇ جۇنيى تېمەن خۇ لەشكەرلىرىنىڭ شەھەرگە تېگىپ قويۇشىدىن قورقۇپ، ئۇلار بىلەن ئېلىشماي، لەشكەرلىرىنى فېنياڭ شەھىرىگە چېكىندۇرۇۋالدى. ئۇ تازا غەم قىلىپ ئولتۇرغاندا، كۇنچىقىشتىكى قوۋۇقنى ساقلاۋاتقان يىگىتلەر ئۇچقاندەك كېلىپ: «سۇڭ تۇرشاۋۇل گۇڭسۇن شېڭ بىلەن چياۋ داۋچىڭنى ئىككى مىڭ لەشكەر بىلەن يارىدەمگە ئەۋەتىپتۇ» دەپ خەۋەر قىلدى. لۇ جۇنيى دەرھال قوۋۇقنى ئېچىپ ئەكىرىشكە بۇيرۇدى. ئۇلار كېلىپ سالاملىشىپ كۆرۈشتى. لۇ جۇنيى گۇڭسۇن شېڭنى

تۆرگە، چىياۋ داۋچىڭنى يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ، مەي ـ شاراب تۇتتى.

ـــ ما لىڭنىڭ سېھىرگەرلىكى يامان ئىكەن، ـــ دەپ دادلاپ بەردى لۇ جۇنيى، ـــ لېيې خېلىڭ، جېلىڭ تېخىنشۇ، ياڭ شيۇڭ، شى شيۇ، جاۋ تىڭ، زۇ يۈەن، زۇ رۇن، گۇڭ ۋاڭ، دىڭ دېسۇن، شى يۈڭ قاتارلىق سەركەردىلەرنى يارىلاندۇرۇۋەتتى. پېقىر چارىسىز قالغانىدىم، بەختىمگە يارىشا ئىككىڭلار تولىمۇ ئوبدان ۋاقىتتا يېتىپ كەلدىڭلار.

ـــ پېقىر ئۇستازىم بىلەن مۇشۇ ۋەجىدىن سۇڭ تۇرشاۋۇلنى خەۋەرلەندۇرۇپ، ئۇنى تۇتۇش ئۈچۈن كەلدۇق، ـــ دېدى چىياۋ داۋچىڭ.

گەپ تۇگەر ـ تۇگىمەيلا، شەھەرنى ساقلاۋاتقان يىگىتلەر ئۇچقاندەك كىرىپ: «ما لىڭ لەشكەر باشلاپ كۇنچىقىشتىكى قوۋۇققا، ۋۇ نېڭ، شۇ جىن ئىككىسى كۇنپېتىشتىكى قوۋۇققا، تېخىن باۋ بىلەن سو شيەن، داڭ شىلۇڭ، لىڭ گۇاڭ، دۇەن رېنلار يۇقىرى قوۋۇققا باستۇرۇپ كەلدى» دەپ مەلۇم قىلدى.

ـــ مەن كۇنچىقىشتىكى قوۋۇقتىن چىقىپ ما لىڭنى جايلاي، ئىنىمىز چىياۋ داۋچىڭ كۇنپېتىشتىكى قوۋۇقتىن چىقىپ ۋۇ نېڭ، شۇ جىنلارنى تۇتسۇن، لۇ تۇرشاۋۇل يۇقىرى قوۋۇقتىن چىقىپ تېخىن باۋنى بابلىسۇن، ـــ دېدى مەلۇماتنى ئاڭلاپ گۇڭسۇن شېڭ.

لۇ جۇنيى يەنە خۇاڭ شىن، ياڭ جى، ئوۋ پېڭ، دېڭ فېيې تۆتىنى لەشكەر باشلاپ چىقىپ گۇڭسۇن شېڭغا ھەمدەمدە بولۇشقا بۇيرۇدى. دەي زۇڭمۇ نەق مەيداندا ئىدى، شۇ ئاردا ما لىڭنىڭ يەل تاپانلىق ھۇنىردىن خەۋىرى بولغان دەي زۇڭ مەنمۇ گۇڭسۇن شېڭ بىلەن بىللە بارسام دەپ تەلەپ قىلدى. لۇ جۇنيى ماقۇل بولدى. ئاندىن چېن دا، ياڭ چۇن، لى جۇڭ، جۇ تۇڭلارنى لەشكەرلىرىنى باشلاپ چياۋ داۋچىڭغا يارەملىشىشكە بۇيرۇدى. لۇ جۇنيى چىن مىڭ، شۇەن زەن، خاۋ سۈبىن، خەن تاۋ، پېڭ

چىلار بىلەن لەشكەر باشلاپ، تۆۋەن قوۋۇقتىن تېيەن باۋۇنى تۇتقىلى چىقىپ كەتتى. شۇ كۈنى فېنياڭ شەھىرىنىڭ كۈنچىقىش، كۈنپېتىش، يۇقىرى تەرەپلىرىدە تۇغ ـ ئەلەملەر جەۋلان قىلىپ، داقا ـ دۇمباقلار ياڭراپ، قالتىس جەڭ بولۇپ كەتتى.

لۇ جۇنيى، چياۋ داۋچىڭلار ئىككى يولدا ئېلىشىپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى دۇلدۇل ما لىڭدىن ئاڭلايلى. ما لىڭ لەشكەر تارتىپ كېلىپ، تۇغ ـ ئەلەملىرىنى لەپىلدىتىپ، بۇرغا ـ دۇمباقلىرىنى چېلىپ، تىل ـ قارغىشلار قىلىپ جەڭگە ئۇندىدى. قوۋۇق ئېچىلىپ، ئاسما كۆۋرۈك چۈشۈرۈلدى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى قوۋۇقتىن بوغۇندەك ئېتىلىپ چىقىپ، قاتار تىزىلىشىپ يىلانسىمان سەپ ئالدى.

ـــ ھەي ئوغرى قاچاقلار، شەھىرىمىزنى تېز قايتۇرۇش ! ئەگەر ھايال قىلىشىدىغان بولساڭ، كۈلۈڭلارنى كۆككە سورۇيمەن ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى ما لىڭ نەيزىسىنى شىلتىپ تۇرۇپ.

ـــ سەنلەرنىڭ ئەجىلىڭلار توشتى ! ـــ دەپ ۋارقىراپ ئات سېلىپ چىقتى ئوۋ پېيڭ، دېڭ فېيلار ۋە ئوۋ پېيڭ نەيزىسىنى، دېڭ فېي ئومۇتىنى ئوينىتىپ، ما لىڭغا تەڭ تاشلاندى. ما لىڭ نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ دېۋەيلەپ كەلدى. ئۇچى ئون مەرتەمدىن كۆپرەك ئېلىشقاندىن كېيىن ما لىڭ خىشنى ئېلىپ ئوۋ پېيڭغا ئېتىشقا تەمشەلدى. دەل شۇ ئەسنادا گۇڭسۇن شېڭ ئات سېلىپ كېلىپ، زۇلپىقارىنى ئوينىتىپ ئۆز كارامىتىنى كۆرسەتتى، ما لىڭ خىشنى ئاتتى، گۇڭسۇن شېڭمۇ زۇلپىقارىنى شۇنداق سانجۇۋدى، بۇنىڭ بىلەن گۇلدۇر ـ قاراس چاقماق چېقىلىپ، قىزىل نۇرلار كۆتۈرۈلدى. گۇڭسۇن شېڭنىڭ زۇلپىقارىدىن لاۋۇلداپ ئوت چاقناشقا باشلىدى. ما لىڭ ئاتقان خىش يەرگە چۈشۈپ، نەچچە دوملاپ كۆزدىن غايىب بولدى. گۇڭسۇن شېڭنىڭ كارامىتى قالتىس بولۇپ، ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە سۇڭ

جىياڭ سېپىدىكى سەركەردە ـ سەرۋازلارنىڭ قورال ـ ياراغلىرىدىن ئوت چاقناپ، بۇ يىلانسىمان ئۇزۇن سەپ گويا ئوت ئەجدىھاسىغا ئايلاندى. ما لىڭنىڭ خىش ئېتىش ھېكمىتىنى گۈڭسۇن شېڭ ئوت بىلەن لەت قىلدى. گۈڭسۇن شېڭ چۈن قورۇغۇچنى پۈلاڭلىتىۋىدى، لەشكەرلەر توّت تەرەپتىن قورشاپ كەلدى. تيەن خۇ لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلىپ تىرىپىرەن بولۇپ قاچتى، لەشكەرلىرىنىڭ ئۇچتىن ئىككىسى چىقىم بولدى، ما لىڭ مات بولۇپ، جان قايغۇسى قىلىپ قاچتى، بەختىگە يارىشا يەل تاپانلىق ھېكمىتى بولغاچقا، ئىككى ئوتلۇق چاققا دەسسەپ، كۈنچىقىش تەرەپكە قاراپ ئۇچقاندەك تىكىۋەتتى. سۇڭ جياڭ سېپىدىكى يەل تاپان دەي زۇڭ يەل تاپانلىق كارامىتىنى ئىشقا سېلىپ يان قىلىچىنى كۆتۈرگەن پېتى قوغلاپ كەتتى. ما لىڭ بىردەمدە يېگىرمە يول ئۇزاپ كەتكەنىدى، دەي زۇڭ ئون ئالتە، ئون يەتتە يول باسالىدى. شۇنىڭ بىلەن ما لىڭنى يېتىۋرۇپ قويدى. ما لىڭ ئالدىدا قېچىپ كېتىۋاتقاندا، ئالدىدا سېمىز بىر دارازا شەيخ پەيدا بولۇپ، ما لىڭنى بىر گۈرزە بىلەن دۇم چۈشۈردى ۋە يۈگۈرۈپ كېلىپ قامالالاپ، قوزىنى تۇتقاندەك تۇتۇپ باغلىۋالدى.

ھېلىقى شەيخ ما لىڭنى سوراق قىلىۋاتاتتى، دەل شۇچاغدا دەي زۇڭ يېتىپ كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، ما لىڭنى تۇتۇۋالغان ھېلىقى شەيخ گۈلدار شەيخ لۇ جىشېن ئىكەن.

ـــ ئۇستازىم، بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالدىلا؟ ـــ دەپ سورىدى دەي زۇڭ ھەيران بولۇپ.

ـــ بۇ قەيەر بولىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى لۇ جىشېن.

ـــ بۇ يەر فېنىياڭ دىيارىنىڭ كۈنچىقىشتىكى قەلئەسى بولىدۇ. تۇتۇپ تۇرغانلىرى تيەن خۇ سەركەردىسى ما لىڭ دېگەن بولىدۇ. ئابايىقى جەڭدە ئۇنىڭ سېھىرگەرلىكىنى گۈڭسۇن شېڭ مۇللام دەپئى قىلىۋەتكەنىدى، پېقىر ئارقىدىن قوغلاپ كەلگەنىدىم. بۇ نەرسە شامالدەك ئۇچىدىكەن، ھېلىمۇ ياخشى

ئۇستازىم سىلى تۇتۇۋاپتىلا، ياپىر، ئاسماندىن چۈشكەندەكلا كېلىپ قالغانلىرىنى دېمەمدىغان!ـــ دېدى دەپ زۇك جاۋابەن.

ـــ پېقىر ئاسماندىن چۈشمىگەن بولساممۇ، يەردىن چىقىپ تۇرۇپتىمەن، ـــ دېدى لۇ جىشېن كۈلۈپ.

ئىككىسى ما لىڭنى باغلىدى، ئەمدى ئۇچەيلەن فېنىياڭ دىيارىغا قاراپ قەدەم تاشلىدى. يولدا كېتىۋېتىپ، دەپ زۇك لۇ جىشېننىڭ كەچۈرمىشلىرىنى سورىدى. لۇ جىشېن كېتىۋېتىپ، سۆزگە چۈشتى.

ـــ نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا تېمەن خۇ شياڭيۈەنگە بىر جومباقنى جەڭگە ئەۋەتىپتۇ، ئۇمۇ تاش ئېتىشنى بىلمىدىكەن، نۇرغۇن ئاتامانلىرىمىزنى تاش بىلەن يارىلاندۇردى. پېقىر جەڭدە قىزىپ كېتىپ، بۇ جومباقنى بىر تۇتاي دەپ تۇرۇشۇمغا، بىر ئوتلاقنىڭ ئارىسىدا بىر چوڭقۇر ئورا بار ئىكەن، پەخەس بولماي، گۈپپىدە يىقىلىپ چۈشتۈم، بىردەمدىن كېيىن ئۆزۈمنى ئورىنىڭ تەكتىدە كۆردۈم. ھېلىمۇ ياخشى، بەخت ـ تەلىيىمگە ھېچ يېرىم يارىلانماپتۇ. قارىغۇدەك بولسام، يانداكى بىر تەشمىدىن يورۇق چۈشۈپ تۇرۇپتۇ. تەشمىگە كىرىپ قارىسام، بۇ يەر يەنە بىر دۇنيا ئىكەن. بۇ يەردىمۇ ئوخشاشلا ئاسمان ـ زېمىن، ئۆي ـ ئىمارەت، مەھەللە ـ كويلار بار ئىكەن. ئۇ يەردىكى خەقلەرمۇ ئۆز ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش ـ تېنەش يۇرۇشىدىكەن. ئۇلار پېقىرنى كۆرۈپ كۈلۈشەردى، پېقىرمۇ سوراپ سۇرۇشتە قىلماي كېتىۋەردىم. ئادەملەر مىغىلداپ تۇرغان جايلاردىن ئۆتۈپ، ئادەمزات يوق بىر جىمجىت دالاغا چىقىپ قالدىم. بۇ يەردە ئىنس ـ جىن يوق ئىكەن. خېلى ئۇزاق ماڭغاندىن كېيىن ئالدىمدا بىر ئاددىي ئىبادەتخانا كۆرۈندى. ئىچىدىن تاكتاكنىڭ ئاۋازى چىقتى. كىرىپ قارىسام، پېقىرغا ئوخشاش بىر شەيخ باداشقىنىنى قۇرۇپ ئولتۇرۇپ نوم ـ دەستۇر ئوقۇۋاتىپتۇ. ئۇنىڭدىن يول سورىسام، كۈلۈپ كېتىپ: «كېلەر يېرىڭدىن كېلۈرسەن، كېتەر يېرىڭگە كېتەرسەن» دېدى. بۇ نېمە دېگىنىدۇ، دەپ چۈشىنەلمەي،

ئەنسىرەپ قالدىم. ئاندىن ھېلىقى شەيخ كۈلۈپ: «بۇ يەرنىڭ نە ئىكەنلىكىنى بىلەمسەن؟» دەپ سورىدى. پېقىر: «بۇنداق قارىباستى يېرىڭنى نەدىن بىلەي» دېدىم. ئۇ كۈلۈپ كېتىپ: «ئاسمانىنى دېسەڭ ئويلاپ بولماس، يەرنى دېسەڭ تېگى بولماس. ئۇچ مىڭ ئالەم پايانسىز جاھان، ئىنسان بىلمەس ئۇنى ئايان» دەپ قويۇپ، يەنە: «بەندە بولسا نىيەت بولۇر، نىيەت بولسا ئىمان بولۇر، تامۇغ بىلەن بېھىش ـ ئۇماغ، ئىمانىڭغا باغلىق بولۇر. شۇڭا، جىمى ئالەم نىيەتكە باغلىق، جىمى ئىشلار بىلىشكە باغلىق، ئىمانىڭنى بۇلغىساڭ، نابۇت بولۇپ تەرىقەت، دوزاخ ساڭا ماكان بولۇر» دېدى. پېقىر بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئېنىق چۈشەندىم ـ دە، قول قوۋۇشتۇرۇپ سالام بەردىم. ھېلىقى شەيخ قاتتىق كۈلۈپ كەتتى ھەم: «سەن تەھتىساراغا چۈشكەنكەنسەن، پانىي ئالەمدىن چىقىپ كېتەلمەيسەن، مەن ساڭا ماڭار يولۇڭنى كۆرسىتىپ قويايى» دېدى. ئۇ ئىبادەتخانىدىن مېنى يېتىلەپ چىقىپ تۆت ـ بەش قەدەم ماڭغاندىن كېيىن: «خەير ـ خوش ئەمىسە، كېيىن كۆرۈشۈپ قالارمىز» دەپ، قولى بىلەن ئالدىمىزنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ: «مۇشۇ يول بىلەن ماڭساڭ، دۇلدۇلغا ئۇچرايسەن» دېدى. كەينىمگە شۇنداق قارىسام، ھېلىقى شەيخ بىردىنلا غايىب بوپتۇ، كۆزۈم شۇئان ژاللىدە قىلدى ـ دە، ئالدىمدا يەنە بىر خىل دۇنيا پەيدا بولۇپ، مانا بۇ ئادەمگە روبىرو بولۇپ قالدىم. ئۇنىڭ گۇمانلىق كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، گۇرزە بىلەن تازا قويۇپتىكەنمەن، يەرگە دۈم چۈشتى. ئەمما، ئۆزۈمنىڭ نېمە ئۈچۈن بۇ يەرگە كېلىپ قالغانلىقىنى بىلەلمەي قالدىم. بۇ يەرنىڭ ھاۋاسى جاۋدىنىڭكىگە ئوخشىمايدىكەنە! شاپتۇل ـ توغاچلارنىڭ يوپۇرماقلىرى شۇنچە يوغان ئىكەنۇ، ئەمما بىر تالمۇ چېچىكى كۆرۈنمەيدۇ ! ـــ دېدى.

ـــ ھازىر ئۈچىنچى ئاينىڭ ئاخىرلىرى بولۇپ قالدى، شاپتۇل ـ توغاچلارنىڭ چېچەكلىرى تۆكۈلۈپ بولدى، ـــ دېدى دەي زۇڭ كۈلۈپ.

— ياق، هازىر دېگەن ئىككىنچى ئاينىڭ ئاخىرلىرى تۇرسا، مەن تېخى ھېلىلا ئورىغا چۈشۈپ كەتكەن تۇرسام، بىردەمدىلا قانداقسىغا ئۇچىنچى ئاي ئاخىرلىشىپ قالغۇدەك؟ — دېدى لۇ جىشېن ئىشەنمەي دەي زۇڭ بىلەن تاكاللىشىپ.

دەي زۇڭ لۇ جىشېننىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ھەيران قالدى. ئىككىسى ما لىڭنى ئالدىغا سېلىپ فېنياڭ شەھىرىگە يېتىپ كەلدى.

دەي زۇڭلار يېتىپ كەلگەندە، گۈڭسۇن شېڭ تېخى خۇ لەشكەرلىرىنى چېكىندۈرۈۋېتىپ، شەھەرگە قايتىپ كىرگەنىدى. لۇ جۈنيى، چىن مىڭ، شۇەن زەن، خاۋ سۈبىن، خەن تاۋ، پېڭ چىلار سو شيەن، داڭ شىلۇڭ، لىڭ گۇاڭلارنى ئوللتۇرۇپ، تيەن باۋ، دۈەن رېنلارنى ئون يول نېرىغا سۈرۈپ ئاپىرىپ، تيەن خۇ لەشكەرلىرىنى تىرىپىرەن قىلىۋەتكەنىدى. تيەن باۋ، دۈەن رېن، چېن شۈەن، مياۋ چېڭلار لەت بولغان لەشكەرلىرىنى باشلاپ يۈقىرىقى تەرەپكە قاراپ كېتىپ قالدى. لۇ جۈنيى لەشكەرلىرىنى يىغىپ شەھەرگە قايتىپ كېلىۋاتقىنىدا، چياۋ داۋچىڭ ۋۇ نېڭ بىلەن شۇ جىننى لەت قىلىپ، چېن دا، ياڭ چۈن، لى جۈڭ، جۇ تۇڭلار بىلەن بىرلىكتە لەشكەرلىرىنى باشلاپ كېلىپ، تيەن خۇ لەشكەرلىرىنى ئىككى تەرەپتىن ئارىغا ئېلىۋېلىپ قاتتىق مەغلۇپ قىلىپ، نۈرغۈن ئادەمنى قىرىپ تاشلىدى، ياڭ چۈن ۋۇ نېڭنى ئۈزۈن ساپلىق قىلىچ بىلەن بىرنى سېلىپ ئېتىدىن ئۈچۈرۈۋەتتى. خاۋ سۈبىن شۇ جىننى نەيزە سانجىپ ئۆلتۈردى، ھەددى ـ ھېسابسىز ئات، دۈبۈلغا ـ قۇياغ، داقا ـ دۈمباق، ئېگەر ـ توقۇملارنى ئولجا ئالدى. لۇ جۈنيى لەشكەرلىرىنى چياۋ داۋچىڭنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن قوشۇپ، زەپەر قۇچۇپ قايتتى.

لۇ جۈنيى مەكىمىگە كىرىش بىلەن لۇ جىشېن، دەي زۇڭلارمۇ ما لىڭنى ئېلىپ يېتىپ كەلدى. لۇ جۈنيى خۇش بولۇپ كەتتى ۋە ئالدىراپ:

— لۇ جىشېن، سىلى نېمە ئىش بىلەن بۇ يەرگە كېلىپ

قالدىلا؟ سۇڭ جياڭ ئاغىنىز ھېلىقى ۋۇ لى دېگەن نېمە بىلەن ئېلىشۋاتاتتى، ئاقىۋىتى قانداق بولدى؟ ــ دەپ سورىدى.

لۇ جىشېن ئاتايىقى ئورنىغا چۈشۈپ كەتكەن ئىشلىرىنى ۋە سۇڭ جياڭنىڭ ۋۇ لى بىلەن ئېلىشقان ئەھۋاللىرىنى بىر قۇر تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى. لۇ جۇنيى باشلىق بارلىق سەركەردىلەر ھەيران قالدى.

لۇ جۇنيى شۇئان ما لىڭنى ئۆز قولى بىلەن بوشاتتى. ما لىڭ يولدا كېتىۋېتىپ لۇ جىشېننىڭ ھېلىقى سەرگۈزەشتىلىرىنى ئاڭلىغانىدى. بۇ يەرگە كېلىپ لۇ جۇنيېننىڭ مۇنداق مەردانىلىكىنى كۆرۈپ، يەرگە يېقىلىپ ئەل بولۇشقا رازى ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. لۇ جۇنيى ئۈچ قوشۇننى تارتۇقلىدى. ئەتىسى جىننىڭ دىيارىنى قوغداۋاتقان سەركەردىلەر يېڭى كەلگەن بەگلەرگە شەھەرنى ئۆتكۈزۈپ بېرىپ فېنياڭغا كېتىپ قالغانىدى. لۇ جۇنيى دەي زۇڭ بىلەن ما لىڭنى سۇڭ تۇرشاۋۇلغا خۇش خەۋەر يەتكۈزۈشكە ئەۋەتتى. شۇ كۈنى ئۇ يەنە قولداش مۇشاۋىر جۇ ۋۇ بىلەن داۋاملىق يۈرۈش قىلىشنى مەسلىھەتلەشتى. بۇلار مەسلىھەتلىشىپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى ما لىڭدىن ئاڭلاڭ: ما لىڭ دەي زۇڭغا كۈنىگە مىڭ يول يۈرۈش ھۇنەرنى ئۆگىتىپ قويدى، ئىككىلىسى بىر كۈندىلا سۇڭ تۇرشاۋۇلنىڭ قوشۇنىغا ئۇلاشتى. قوشقا كىرىپ سالاملىشىپ كۆرۈشتى ۋە خۇش خەۋەرنى بىر ـ بىرلەپ يەتكۈزدى. سۇڭ جياڭ لۇ جىشېننىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى ئاڭلاپ ھاڭ ـ تاڭ قالدى ۋە خۇشال بولدى، شۇنىڭ بىلەن ئۆزى چېن باسقاقبېگىمنىڭ يېنىغا بېرىپ، سالاملىشىپ كۆرۈشۈپ خۇش خەۋەرنى يەتكۈزدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى تېمەن باۋغا كەلسەك، ئۇ دۇمەن رېن، چېن شۇمەن، مياۋ چېڭلار بىلەن قالغان ـ قاتقان لەشكەرلىرىنى باشلاپ، لاچىندىن ئۇركۈگەن كەپتەردەك ۋە مۇشۇكتىن قاچقان چاشقاندەك بەدەر قاچتى. ۋېيشېڭغا يېتىپ بېرىپ، تېمەن خۇغا لەشكەرلەرنى چىقىم

تارتىپ، زېمىندىن ئايرىلىپ مات بولغانلىقىنى يىغا - زار بىلەن دادلاپ بەردى. شۇ ئەسنادا قورچاق لەشكەرلىرى ۋازارەتنىڭ سىپاھلىرىدىن بىرى پايپېتەك بولۇپ كىرىپ:

— ئەي پادىشاھىم، ئىككى كۈندىن بۇيان خەۋەرچىلەر كەينى - كەينىدىن شۇم خەۋەرلەرنى ئېلىپ كەلدىكى، باش سەركەردىمىز ما لىك قولغا چۈشۈپ كېتىپتىمىش؛ گۈەن شېك بىلەن خۇ يەنجونىڭ لەشكەرلىرى يۈشې ناھىيەسىنى قورشۇالغانمىش؛ لۇ جۈنيىلەرنىڭ لەشكەرلىرى جيېشيۇ ناھىيەسىنىڭ شەھرىنى بېسۇالغانمىش؛ پەقەت شياڭيۈەن ناھىيەسىدە تۇرۇۋاتقان ئاغا بېگىم تەرەپتىنلا كەينى - كەينىدىن خۇش خەۋەر كېلىۋاتىدۇ، سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى ئۇلارغا تەكىلىپ قارىيالمايدىكەن، — دەپ مەلۇم قىلدى.

تېيەن خۇ مەلۇماتنى ئاڭلاپ، باشلىرى گاڭگىراپ، نېمە قىلارىنى بىلەلمەي قالدى - دە، قەلەمدار ۋە ئەلەمدار بەگ - سىپاھلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، قىتانلارغا بوي ئەگسەك دېگەن يەرگە كېلىشتى. ئارىدىن قورچاق ئوڭ قول ۋەزىر بېيەن شياڭ بەگ - سىپاھلارنى چىقىرىۋېتىپ، تېيەن خۇغا:

— سۇڭ جياڭ ئۇچ تەرەپتىن لەشكەر تارتىپ كەلگەن بولسىمۇ، بىزنىڭ بۇ يەرنىڭ ئەترايى قاتمۇقات تاغ - داۋانلار بىلەن مەھكەم ئورالغان، ھازىر قولىمىزدا يەنە ئىككى يىلغا يەتكۈدەك ئاشلىق، ئۇزۇقىمىز بار. ئوردا نۆكەرلىرىمىزدىن ئىككى لەكتىن ئارتۇق خىل چېرىكىمىز بار. كۈنچىقىشتىكى ۋۇشياڭ ناھىيەسى بىلەن كۈنپېتىشتىكى چىنيۈەن ناھىيەسىنىڭ ھەربىرىدە بەش تۈمەندىن خىل چېرىكىمىز بار، ئارقا تەرىپىمىزدە تەييۈەن، چىشيەن، لىنشيەن، داگۇ ناھىيەلىرىمىز بار. بۇ ناھىيەلەرنىڭ سېپىللىرى مۇستەھكەم، ئۇزۇق - تۇلۇكى مول، داۋاملىق ساقلاشقا بولىدۇ. قەدىمكىلەرنىڭ: «بۇقىنىڭ قۇيرۇقى بولغۇچە، خورازنىڭ تاجى بول» دېگەن بىر ھېكمەتلىك گېپى بار ئەمەسمۇ ! — دېدى.

تيەن خۇ ئارىسالدى بولۇپ، جاۋاب بېرەلمەي تۇرغانىدى، خەۋەرچىلەردىن بىرى باشبۇغ يېڭ چىقىپ كەلدى، دەپ مەلۇم قىلدى. يېڭ چىقىپ تيەن خۇغا تەزىم قىلدى ۋە:

ــ ئامبال خېنىم بىلەن كۆرەگان بېگىم كۆپ قېتىم زەپەر قۇچقانلىقتىن، لەشكەرلەرنىڭ غەيرەت ـ شىجائىتى ئالامەت ئېشىپ كەتتى، شۇڭا لەشكەرلەر توختىماي ئىلگىرىلەپ، توپتوغرا جاۋدېڭ دىيارىنىڭ بوسۇغىسىغا بېرىپ قالدى. شەھەرنى قورشىماقچى بولۇپ تۇرۇشمىزغا، ئاغا بېگىمگە شامال تېگىپ قېلىپ لەشكەرلەر باشسىز قالدى، ئەمدى ئامبال خېنىم بىلەن كۆرەگان بېگىمگە ھەمدەمگە كىشى بارمىسا، جاۋدېڭ دىيارىنى قايتۇرۇۋالماق تەستەك تۇرىدۇ، شۇڭا ئالىلىرىنىڭ يارامليق سەركەردىلەر بىلەن خىل لەشكەرلەرنى يارەمگە ئەۋەتىشلىرىنى سوراپ كەلدىم، ــ دەپ مەلۇم قىلدى.

شۇ ئەسنادا قورچاق تۇتۇقىبەگ فەن چۇەن چىقىپ بايان قىلدى:

ــ پېقىرمۇ ئامبال خېنىم بىلەن كۆرەگان بېگىمنى كارامەت باتۇر ئىكەن، سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى ئۇلارغا تىكلىپ قارىيالمىغۇدەك دەپ ئاڭلىدىم. مەگەر ئالىلىرى جەڭگە ئۆزلىرى بېرىپ باشچىلىق قىلمىغان بولسىلا، ئۇنىڭ ئوستىگە جەسۇر سەرۋازلار بىلەن قەھرلىك سەركەردىلەر ھەمدەمگە بارسا، جەزمەن نۇسرەت تاپقىلى بولىدۇ. پېقىر بولسام شاھزادەمگە ھەمدەملىشىپ، ئەلنى جوڭقۇرۇپ تۇرۇشقا تەييارمەن.

تيەن خۇ ئاڭلاپ، ئىجازەت قىلدى. ئەسلىدە فەن چۇەننىڭ ناھايىتى كېلىشكەن، ساھىبجامال بىر قىزى بار بولۇپ، ئۇنى تيەن خۇغا تۇتقانىدى. تيەن خۇمۇ فەن چۇەننى بەك ئىززەتلەيتتى. شۇڭا، فەن چۇەن نېمە دېسە، ياق دېمەيتتى، فەن چۇەن بىر تەرەپتىن يېڭ چىڭدىن پارا ئېلىپ، يەنە بىر تەرەپتىن سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىنىڭ كۇچلۇك ئىكەنلىكىنى كۆرۇپ، ۋەتەننى ساتماقچى بولدى.

شۇ چاغدا تيەن خۇ بيەن شياڭغا ئون سەركەردە، ئۇچ تۇمەن خەل لەشكەر بېرىپ، ئۇنى لۇ جۇنيى، خۇا رۇڭلارنىڭ لەشكەرلىرىگە تاقابىل تۇرۇشقا بۇيرۇدى ھەم قورچاق ئەمىر فاڭ شۆدۇنى ئون سەركەردە، ئۇچ تۇمەن خەل لەشكەر بىلەن يۇشې ناھىيەسىگە بېرىپ، گۇەن شېڭلارنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن ئېلىشىشقا بۇيرۇدى. تيەن خۇ ئۆزى قورچاق مەرزىبەگ لى تيەنشى، جېڭ جىرۇي، ۋازىر شۆ شى، لىن شى، تۇتۇقبەگ خۇ يىڭ ۋە تاڭ چاڭلارنى، شۇنىڭدەك ئوردا ياساۋۇللىرىنىڭ مەشقاۋۇلى، قۇربېگى، پەنسادبەگ، سەركەردە ۋە كەنجى سەركەردىلەرنى ئېلىپ، بىر لەك خەل لەشكەرنى تالاپ، خاسيەتلىك كۇن بەلگىلەپ، قان تۇغ قىلىپ يۇرۇش قىلىش ئۇچۇن ئات، كالا سويدۇردى. ئۇچ قوشۇننى تارتۇقلىدى. ئاندىن پەرمان چۇشۇرۇپ، ئىنىلىرى تيەن باۋ، تيەن بياۋلارغا تۇتۇقبەگ فەن چۇەن ھەم قالغان قەلەمدار ـ ئەلەمدار سىپاھلار بىلەن بىرلىكتە شاھزادە تيەن دىڭگە ياردەملىشىپ ئەلنى سوراپ تۇرۇشنى بۇيرۇدى. يې چىڭ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، ئۆز يېقىنلىرىنى مەخپىي ھالدا كېچىلەپ شياڭيۇەن شەھىرىگە ئەۋەتىپ، جاڭ چىڭ، چيۇڭ يىڭلارنى ئەھۋالدىن خەۋەردار قىلدى. جاڭ چىڭ شيې جېن، شيې باۋلارنى تانا بىلەن سېپىلدىن چۇشۇرۇپ، كېچىلەپ سۇڭ تۇرشاۋۇلنى خەۋەرلەندۇرۇشكە ئەۋەتتى.

ئەمدى بيەن شياڭغا كەلسەك، ئۇ بەگلىك تەمتەكلىرىنى ئېلىپ، لەشكەر تاللاش بىلەن ئۇچ كۇن ھايال بولدى. ئاندىن فەن يۇمىڭ، يۇ دېيۇەن، فۇ شياڭ، گۇ كەي، كۇ شېن، گۇەن يەن، فېڭ يى، لۇ جېن، جى ۋېنبىڭ ۋە ئەن شىلۇڭ قاتارلىق سەركەردىلەر بىلەن بىرلىكتە ئۇچ تۇمەن لەشكەرنى باشلاپ ۋېيشېڭ ئايمەنىڭ كۇنچەقش قوۋۇقدىن چىقتى ـ دە، قوشۇننى ئىككىگە ئايرىدى، ئالدىدا فەن يۇمىڭ، يۇ دېيۇەن، فېڭ يى ۋە گۇ كەيلەر بەش مىڭ لەشكەرنى باشلاپ يولغا چىقتى، ئۇلار

چىنيۇەن ناھىيەسىدىكى مەنشەن تېغىنىڭ باغرىغا جايلاشقان بىر ئورمانلىقتىن ئەمدى قايرىلىپ ئۆتۈشىگىلا، جاڭ ئاۋازى كۆتۈرۈلدى ـ دە، ئورماننىڭ كەينىدىكى تاغ تۇۋىدىن بىر تارام لەشكەر چىقىپ كەلدى. بۇلار بولسا، سۇڭ دانىش جاڭ چىڭدىن خەۋەر ئالغاندىن كېيىن ئەۋەتكەن خۇا رۇڭ، دۇڭ پىڭ، لىن چۇڭ.شى جىن، دۇ شىڭ ۋە مۇ خۇڭلار باشچىلىقىدىكى بەش مىڭ خىل لەشكەر ئىدى. ئۇلار بۇ يەرگە يۇمشاق قۇياغلارنى كىيىپ، ئاتلارنىڭ قوڭغۇراقلىرىنى ئېلىۋېتىپ، كېچىلەپ ئۇچقاندەك مەخپىي ھالدا يېتىپ كەلگەنىدى. قوشۇننىڭ ئىچىدىن ئىككى قولىغا ئىككى پولات نەيزە تۇتقان بىر سەركەردە نەيزىسىنى ئوينىتىپ ئالدىغا چىقتى. بۇ سۇڭ جياڭ قوشۇنلىرى ئىچىدە جەڭگە ھەممىنىڭ ئالدىدا ئېتىلىپ چۇشىدىغان قوش نەيزىۋاز پالۋان دۇڭ پىڭ ئىدى. ئۇ:

ـــ نەدىن كېلىشتىڭ، ئاتتىن چۈشۈپ ئەل بولماي قاچانغىچە قاراپ تۇرۇشسەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ ھەي سازلىق قاراقچىلىرى، نېمە سەۋەبتىن بىزنىڭ شەھىرىمىزنى بېسىۋېلىشتىڭ؟ ـــ دەپ ئاغزىنى بۇزۇپ تىللىدى فەن يۇمىڭ.

ـــ سەنلەر تېخى تەڭرى لەشكەرلىرىگە قارشى تۇرماقچىمۇ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى غەزەپ بىلەن دۇڭ پىڭ ۋە ئېتىنى قامچىلاپ، قوش نەيزىسىنى ئوينىتىپ فەن يۇمىڭگە تاشلاندى. فەن يۇمىڭمۇ نەيزىسىنى ئوينىتىپ ئات سېلىپ كەلدى. ئىككىسى يېگىرمە مەرتەمدەك ئېلىشتى، فەن يۇمىڭ ئاجىز كېلىپ، دۇڭ پىڭغا تەڭ كېلەلمىدى. دۇڭ پىڭ ئۇنىڭ كېكىردىكىگە بىر نەيزە ئۇرۇپ، ئۇنى ئېتىدىن ئۇچۇرۇۋەتتى. نېرىقى تەرەپتە تۇرغان فېڭ يى دەرغەزەپ بولۇپ تۆمۇر نەيزىسىنى ئوينىتىپ دۇڭ پىڭغا ئېتىلدى. بۇ تەرەپتىن خۇا رۇڭ ئېتىلىپ چىقىپ ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشتى. ئىككى باتۇر ئون نەچچە مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن خۇا رۇڭ ئېتىنى بۇراپ ئۆز

سېپىگە قايتىپ كەتتى. فېلىك يى ئات سېلىپ قوغلاپ كەلدى. خوا رۇك نەيزىسىنى چاتىرىقىغا قىستۇرۇۋېلىپ، ئوقيامىنى بەتلىدى. فېلىك يى يېقىنلىشىپ كەلگەندە، ئارقىغا قايرىلىپ ئاتقانىدى، دەل بېرىپ فېلىك يىنىك پېشانىسىگە تەگدى ـ دە، ئاسمان تاپان بولۇپ ئاتتىن تىك مولاق چۈشتى. خوا رۇك ئېتىنى ياندۇرۇپ كېلىپ، يەنە بىر نەيزە سانجىپ ئۇنىڭ جېنىنى تېنىدىن جودا قىلدى. دۇك پىلىك، لىن چۇك، شى جىن، مۇ خۇك، دۇ شىگلار لەشكەرلىرىنى باشلاپ قۇيۇنىدەك باستۇرۇپ كەلدى. لىن چۇك كەلگەن پېتى گۇ كەينى نەيزە بىلەن سانجىپ ئۆلتۈردى. يۇ دېيۈەن ئېتىدىن يىقىلىپ ئات ۋە ئادەملەرنىڭ ئايىغىدا دەسسىلىپ ئۆلدى. تېمەن خۇ لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلدى، بەش مىڭ لەشكەرنىڭ تەڭدىن تولىسى قىرىلىپ تۇگىدى، قالغانلىرى پاتىپاراق بولۇپ تىكىۋەتتى. خوا رۇڭلارنىڭ لەشكەرلىرى داقا ـ دۇمباق، ئات ـ ئۇلاغلارنى ئولجا ئېلىپ، تېمەن خۇ لەشكەرلىرىنى بەش چاقىرىمچە يىراقلىققا قوغلاپ باردى. دەل شۇ چاغدا بېيەن شياڭنىڭ لەشكەرلىرىگە دوقۇرۇشۇپ قالدى.

بېيەن شياڭ ئەسلىي دېھقان بولۇپ، ئۇنىڭ ئىككى بىلىكىدە ئىككى بۇقىنىڭ كۈچى بار ئىدى. ئۇ نەيزىۋازلىققا ماھىر بولغانلىقتىن، قاراقچىلارنىڭ ئەڭ ئۇستۇن ھېسابلايدىغان سەركەردىسى بولۇپ قالغانىدى. ئىككى تەرەپ بىر ـ بىرىگە قارىمۇقارشى سەپ تۈزۈپ، توغ ـ ئەلەملىرىنى تىكلەپ، داقا ـ دۇمباقلىرىنى ياڭراتتى.

تېمەن خۇ سەركەردىسى بېيەن شياڭ ئاتلىنىپ ئوتتۇرىغا چىقتى. ئۇ بېشىغا سۇمۇرغ پېيىدىن پۈپۈك قادالغان ئالتۇن دۇبۇلغا، ئۇستىگە بېلىق قاسرىقىلىق قۇياغنى كىيگەنىدى. بويى ئىككى غۇلاچ كېلەتتى. بۇرۇتى ئاستىدىن ئۇچ دانە چىشى ھىڭگىيىپ چىقىپ تۇراتتى. ئۇ چاسا يۈزلۈك، مۇرىلىرى كەڭ، قاشلىرى دىڭگايغان، كۆزلىرى چەكچەيگەن ئادەم بولۇپ، ئويناپ تۇرىدىغان يورغا ئارغىماقنىڭ ئۇستىدە تاغ يارار پالتىسىنى

كۆتۈرۈپ ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ ئوڭ ـ سول يېقىدا فۇ شياڭ، گۈەن يەن، كۇ شېن، لۇ جېن قاتارلىق تۆت قورچاق قولباش تۇراتتى، ئارقىسىدا يەنە قورچاق باشبۇغ، باقاۋۇل، قورۇقبېگى، قۇربەگلىرى تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا ئىشكاۋۇل تۇراتتى. قوشۇن ناھايىتى ھەيۋەتلىك ۋە رەتلىك ئىدى. سۇڭ جياڭ سېپىدىن ئەجدىھا يىگىت شى جىن ئات ئوينىتىپ ئوتتۇرىغا چىقتى ۋە:

ـــ سەن كىم بولىسەن؟ دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ ئەل بول، قىلىچىم قېنىڭدا بويالمىسۇن ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ كوزىنىڭمۇ قۇلىقى بولىدۇ، سېنىڭ قۇلىقىڭ يوقمىدى، بىەن شياڭ دېگەن ئادەمنى ئاڭلىمىغانمىدىڭ؟ ـــ دېدى بىەن شياڭ قاقاھلاپ كۈلۈپ.

ـــ ئەلدىن ئازغان مۇناپىق، تەڭرى لەشكەرلىرىگە قارشى تۇرماقچىمۇ سەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى شى جىن ۋە ئۇچى ئۇچلۇق، ئىككى بىسلىق، سەككىز بوغۇملۇق قىلىچىنى كۆتۈرگىنىچە ئېتىنى چاپتۇرۇپ كېلىپ بىەن شياڭغا ئېتىلدى. بىەن شياڭمۇ پالتىسىنى ئوينىتىپ كېلىپ توتۇشتى. ئىككىلىسى قاتتىق ئېلىشتى، ئاتلار ئىرمىشىپ، ياراغلار جاراڭشىپ كەتتى، قىلىچ بىلەن پالتا گىرەلىشىپ، ئاتلارنىڭ تۇۋاقلىرى ئالمىشىپ كەتتى. ئىككىسى ئوتتۇز نەچچە مەرتەم ئېلىشقان بولسىمۇ، بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. بۇ تەرەپتە بىەن شياڭنىڭ ماھىرلىقىغا زوقى كېلىپ قاراپ تۇرغان خۇا رۇڭ تۇيۇقسىزدىن ئوقيا ئېتىشقا رايى بارماي، ئات سېلىپ يارەمگە كەلدى. بىەن شياڭ ئىككى سەركەردە بىلەن تۇتۇشۇپ يەنە ئوتتۇز نەچچە مەرتەم ئېلىشتى، يېڭىش ـ يېڭىلىش ئايان بولمىدى. تىەن خۇنىڭ سەركەردە ـ سەرۋازلىرى بىەن شياڭنى يېڭىلىپ قالمىسۇن دەپ، داقا ـ دۇمباقلار چېلىپ دەرھال چېرىكلەرنى يىغىۋالدى. خۇا رۇڭ بىلەن دۇڭ پىڭلار كەچ كىرىپ قالغانلىقى ھەم ياۋنىڭ كۆپ ئىكەنلىكىگە قاراپ قوغلاشماي،

لەشكىرىنى يىغىپ تۆۋەن تەرەپكە قاراپ ياندى. ئىككى قوشۇن ئۆز ئالدىغا ئون نەچچە چاقىرىم نېرىغا بېرىپ قوش تىكتى.

كەچ كىرىش بىلەن تۆۋەن تەرەپتىن قاتتىق شامال چىقىپ، جاھانىنى قارا بۇلۇت قاپلاپ كەتتى، يېرىم كېچىگە بارغاندا چاقماق چېقىپ قاتتىق يامغۇر يېغىپ كەتتى، بۇ چاغدا تېمەن خۇ بەگ - سىپاھ، سەركەردە - سەرۋازلارنى باشلاپ ۋېيشېڭ شەھىرىدىن يۈزنەچچە چاقىرىم نېرىغا بېرىپ، لەشكەرلىرىنى توختىتىپ قوش تىككەندى. قوشتا چېرىكلەر بىلەن بىللە كەلگەن خانىش - چۆرىلىرى ۋە فەن جانانمۇ بار ئىدى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى كۆڭۈل ئېچىشىپ ئولتۇراتتى. شۇ كېچىسى ياغقان قاتتىق يامغۇر ئۇدا بەش كۈن توختىماي چۈشتى. قوشۇنىڭ ئۈستىگە يېپىلغان يامغۇرلۇقلاردىنمۇ يامغۇر ئۆتۈپ كەتتى. يەر ئۈستىدە يامغۇر سۇ بولۇپ ئاقتى، چېرىكلەر ئاش - پاشلىرىنمۇ ئېتىپ يېيەلمىدى. كامالەكلىرىنىڭ كىرىچلىرى بوشاپ كەتتى، ئوقيالىرىنىڭ باشلىرى ئاجراپ كەتتى، چېرىكلەرنىڭ ھەممىسى قوشلىرىغا قامىلىپ قالدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى سو چاۋ، شۇ نىڭ، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگو، تاڭ لۇڭ، تاڭ بىن، گېڭ گۇڭ قاتارلىق سەركەردىلەرگە كەلسەك، ئۇلار گۇەن شېڭ، خۇ يەنجو، ۋېن جۇڭرۇڭ، سۇي يې قاتارلىق قۇرۇقلۇق سەركەردىلىرى ۋە سۇ ئاتامانى لى جۇنلەرنىڭ كېمە - قېيىقلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ مەسلىھەت قىلىشتى. شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگونى لۇچېڭ ناھىيەسىنى ساقلاپ تۇرۇشقا قالدۇرۇپ، گۇەن شېڭ قاتارلىق سەركەردىلەر سۇدىن ۋە قۇرۇقلۇقتىن ھۇجۇم قىلىپ كېلىپ، يۇشي ناھىيەسىنى ئىشغال قىلدى. سو چاۋ، تاڭ لۇڭ شەھەرنى قوغداشقا قالدى. گۇەن شېڭلار نۇسرەت بىلەن شىددەتلىك ئىلگىرىلەپ، داگۇ ناھىيەسىنمۇ ئالدى. شەھەرنى ساقلاپ تۇرغان سەركەردىلەرنى ئۆلتۇرۇپ تاشلىدى. ئەل بولغان سەرۋاز - سەركەردىلەرنىڭ

هەددى ـ هېسابى يوق ئىدى. گـۇەن شېكى چېـرىك ۋە پۇقرالارنـى تـنـچلاندۇرۇپ، سـەركـەردە ـ سەرۋازلارنى تـارتـۇقلـدى. سـۇكى تۇرشاۋلغا خۇش خەۋەر يەتكۇزۇپ ئادەم ئەۋەتتى. ئـەتسى گـۇەن شېكلارمۇ ئوخشاشلا يامغـۇردا قېلـىپ، ئالغا يـۇرەلمەي شەھـەردە تۇرۇپ قالدى. توساتتىن: «لۇ تۇرشاۋۇل شۇەن زەن، خاۋ سـۋېن، لۇ فاكى، گـو شېكلارنى ئۆز لەشكەرلـرى بىلەن فېنيـاكى دىيارىنـى سـاقلاشقا قـالدۇرۇپتۇ، لـۇ تۇرشاۋۇل ئۆزى جـيېشـيـۇ، پـكـيـاۋ ناھـيـەلـرىنـى ئېلـىپ، خەن تاۋ بـىلەن پېـاك چىنـى جـيېشـيـۇ ناھـيـەسـىنـى ساقلاشقـا، كۇكى مـىك، كـۇكى لياكـنـى پـكـيـاۋ ناھـيـەسـىنـى سـاقلاشقـا قـالدۇرۇپتـۇ. لـۇ تۇرشـاۋۇل نـۇرغـۇن سەركەردە ۋە چېرىكلەرنى باشلاپ بېرىپ تەيـيۇەن ناھـيـەسـىنـى قورشـۋاپتۇ، ئەمـما يامغۇر توختـمـغانلـقتـىن شەھەرگـە بېسـىپ كـىرەلمەپتۇ» دېگەن خەۋەر يېتـىپ كەلدى. شۇ چاغدا سۇ ئاتامانى لى جۇن دەل شـەھەردە ئىدى. ئـۇ بۇ خەۋەرنى ئـاكلاپ، ئالمـان ـ تالمان گـۇەن شېكغا:

ـــ لۇ تۇرشاۋۇللار ھازىر يامغۇر توختـمـاي سۇ ئىچىدە قاپتۇ، ئۇچ قوشۇن تۇرىۋەرسە بولمايدۇ. ناۋادا ئوغرىلار پۇرسەت تېپـىپ شەھەردىن چىقىپ قالسا قانداق قىلـغۇلۇق! پېـقىر بـىر ئامالـنـى ئويلاپ قويدۇم، لۇ تۇرشاۋۇلنـىكى قېشىغا بېرىپ مەسلـھەتلىشـىپ كۆرسەم قانداق، ـــ دېدى.

گـۇەن شېكى بېرىشنى ماقۇل كۆردى.

دەريـا بۇلغار ئـەجدىھا لـى جۇن دەرھال گـۇەن شـېكى بـىلـەن خـوشلـىشـىپ شەھـەردىن چىقـتـى ۋە تۇكى مېـكـلارنى كېـمـە ـ قېيىقلارغا قارىتـىپ قويۇپ، ئۆزى جـاكى خېكى، جاكى شـۇن، رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋۋۇ، رۇەن شياۋچىلار بىلەن ئىككى مـاكى سـۇ لەشكـرىنى ئېلـىپ، قالـپاق ۋە يامغـۇرلۇقلـرىنى كـىيـىشـىپ، قاتتـىق يامغـۇر ۋە شامالـغـا قارىمـاي ئـۇچقانـدەك مـېكـىپ، لـۇ جۇنيـىنـىكى قوشـىغا كېـلـىپ سالامـلـىشـىپ كۆرۈشتـى. ھـال ـ ئەھـۋال سـورىشار ـ سـوراشـمايلا لـۇ جـۇنيى بـىلـەن بـىر ھـازا

پىچىرلاشتى. لۇ جۇنيى ناھايىتى خۇشال بولۇپ، دەرھال چېرىكلەرنى ياغاچ كېسىپ سال ياساشقا بۇيرۇدى. لى جۇنلەر ئۆز ئىشلىرىغا كىرىشىپ كەتتى.

ئەمدى گەپنى تەييۇەن شەھىرىنى ساقلاۋاتقان سەركەردىلەردىن ئاڭلايلى. سەركەردە جاڭ شيۇڭغا قورچاق ئوردا بېگى مەنسىپى، شياڭ جۇڭ، شۇ يۆلەرگە ئاستانە قولبېشىلىق مەنسىپى بېرىلگەنىدى. بۇ ئۇچى ئوغرىلارنىڭ ئەڭ يامان سەركەردىلىرىدىن ئىدى، ئۇلارنىڭ چېرىكلىرى بارغانلا يەردە بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىپ، خوتۇنلارنىڭ ئېپىپەت ـ نومۇسىغا تېگىدىغان ۋەھشىي چېرىكلەر بولغانلىقتىن، شەھەر ئىچىدىكى خەلقلەرنىڭ ئوندىن يەتتىسى دەرد ـ ئەلەمگە چىدىماي، ئۆي ـ بىساتلىرىنى تاشلاپ سەرگەردان بولۇپ چىقىپ كەتكەنىدى. جاڭ شيۇڭلار بۇگۈنكى كۈندە قورشۇۋلىنغان بولسىمۇ تەن بەرمەي تۇراتتى. جاڭ شيۇڭ شياڭ جۇڭ ۋە شۇ يۆلەر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ:

ـــ يېقىندىن بېرى قاتتىق يامغۇر يېغىپ كېتىپ، سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى دالدا قىلغۇدەك ماكان تاپالماي قالدى، بۇ يەرنىڭ يەر ـ سۇيىگىمۇ كۆنەلمەيۋاتىدۇ، يەنە كېلىپ تەمىناتى ئۇزۇلۇپ قالدى، شۇڭا لەشكەرلىرى بۇ يەردە ئۇزاق تۇرۇشنى خالىمايدۇ. مۇشۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ تۇيۇقسىز تېگىش قىلىدىغان بولساق، چوقۇم نۇسرەت تاپىمىز، ـــ دېيىشتى.

بۇ كۈنلەر تۆتىنچى ئاينىڭ باشلىرى ئىدى. جاڭ شيۇڭ تۆت قوۋۇقتىن تەڭلا چىقىپ، سۇڭ جياڭ قوشۇنلىرىغا تېگىشكە تەمشىلىپ تۇراتتى. تۆت تەرەپتە تۇيۇقسىز داقا ـ دۇمباق ئاۋازلىرى ياڭراپ كەتتى. جاڭ شيۇڭ ئالمان ـ تالمان سېپىل ئۇستىگە چىقىپ، شەھەر سىرتىغا قارىغۇدەك بولسا، سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى يامغۇر يېغىۋاتسىمۇ، ياغاچ كېپىشلىرى بىلەن تاغ تۆپىلىرىگە چىقىۋېتىپتۇ. جاڭ شيۇڭ كۆرۈپ ھەيران ـ ھەس بولۇپ تۇرۇشىغا، دانىش ئۆستىگىدىن ۋە كۈنچىقىش، كۈنپېتىش تەرەپلىرىدىن بورانداك ئۇچۇپ كېلىۋاتقان تۈمەن

مىڭ لەشكەرنىڭ ئاسمانىنى يارغۇدەك سۈرەن - چۇقانلىرى ئاڭلاندى. بىردەمنىڭ ئىچىدە سەككىزىنچى ئايدا دەريا - كۆللەر سۇيى ئېتىلىپ تاشقاندەك، خۇاڭخې سۇيى چاچراپ، توپان بالاسىدەك شىددەتلىك كەلكۈن يېتىپ كەلدى. ئەيىبۇھەننەس، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس!

دانىش ئۆستىڭى يېرىپ قىلدى شەھەرنى قىرىق،
خۇيىيىندىكى ياۋ چېرىكلىرى بولدى قۇم - تېرىق.

بۇ سۇ كېلىپ، ئاقىۋەت زادى قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

يۇزىنچى باب

جاڭ چىڭ بىلەن چيۇڭ يىڭنىڭ خىزمەت كۆرسەتكەنلىكى چېن گۇەن بىلەن سۇڭ جياڭنىڭ يېڭىپ چىققانلىقى

ئەلقىسسە، تەييۇەن شەھىرىگە كەلسەك، دەريا بۇلغار ئەجدىھا لى جۇن قاتتىق يامغۇردىن كېيىن كەلكۇن سۈيىدىن پايدىلىنىپ، جاڭ خېڭ، جاڭ شۇن، رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋۋۇ، رۇەن شياۋچىلار بىلەن بىرلىكتە سۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ كېلىپ، بەلگىلەنگەن قەرەلدە دانىش ئۆستىڭى بىلەن جىنشۇي دەرياسىنى يېرىپ، تەييۇەن شەھىرىگە سۇ قويۇپ بەردى. بىردەمدىن كېيىن بۇ سۇ ئۆركەشلەپ بېسىپ كەلدى.

نەزم

كەلدى توساتتىن قىيان ئۆركەشلىنىپ، ھەر يان ئۇرۇپ،
سال بىلەن كەلدى چېرىك، سەردارلىرى پالاق تۇتۇپ.
ھازىغا چۈشتى ئىلاھ ھەم جىن ـ شاياتۇن قورقۇشۇپ.

ئۆچتى قۇياشنىڭ نۇرى غۇۋالمىشىپ تۇتۇلۇپ،
تىترىدى تاغلار، يېرىلدى چوققا كۇمپەيكۇم بولۇپ،
چىقتى دولقۇننىڭ ساداسى كۇللى ئالەمگە تولۇپ،
قالمىدى ساق ھېچ قەيەردە قەد كۆتۈرگەن ئۆي ـ ماكان،
توپىغا ئايلاندى پۈختا شەھەر ـ قەلئە ئۆرۈلۇپ.

تۇغ ـ ئەلەملەر ئەگىشىپ دولقۇنغا تەڭ ئاقتى شۇئان،
قالمىدى كۆك ھەم قىزىل، ئاق رېڭىدىن ھېچبىر نىشان.

بولدى غەرق نەيزە ـ قىلىچلار ئاشۇ دولقۇن ئىچىدە،
ئەمدى ژال ـ ژۇل نۇر چاچالماس ـ پارقىرالماس ھېچقاچان.

مۇردىلار گويا بېلىقتەك لەيلىدى دولقۇن ئارا،
قوشۇلۇپ دولقۇنغا ئاقتى قىپقىزىل قانلار يانا،
دەل ـ دەرەخلەر يىلتىزىدىن قومۇرۇلۇپ بىرەمدىلا،
كۆز يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ئۆيلەر ئۆگزىسى ئاقتى سۇدا.

سۇ كېلىش بىلەن پۈتۈن شەھەر پىتىراپ كەتتى، لەشكەرلەر ژە پۇقرالار، سەرژاز ژە سەركەردىلەر تۈيۇقسىز كەلگەن بۇ سۇغا چىلىشىپ، تام ـ تورۇسلارغا يامىشىشقا باشلىدى. قېرى ـ ئاجىزلار، پور ـ سېمىزلار ئارانلا سۇپا ژە شىرەلەرگە چىقىۋېلىشتى. ھايىت ـ ھۇيت دېگۈچە شىرە ـ سەندەللەر سۇ ئۈستىدە لەيلەشكە باشلىدى. ئۆي ـ ئىمارەتلەر ئۆرۈلۈپ، پۈتكۈل شەھەر سۇ ئىچىدە قالدى. شەھەرنىڭ سىرتىدىكى لى جۇن، جاڭ خېڭ، جاڭ شۇن، رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋژۇ، رۇەن شياۋچىلار سېپىل بىلەن تەڭ ئېقىپ كېلىۋاتقان ھەيۋەتلىك، ئاسمان ـ پەلەك سۇ ئۈستىدە كېمە ـ قېيىقلىرىنى ھەيدىشىپ، شەھەرگە يېقىنلاپ كەلدى، ئاندىن سېپىلغا يامىشىپ چىقىپ، ئۆتكۈر قىلىچلىرىنى قولىغا ئېلىشىپ، شەھەر ساقلاۋاتقان چېرىكلەرنى قىر ـ چاپ قىلىشقا باشلىدى. يەنە بىرمۇنچە سەرژازلار سال ـ قېيىقلارنى ھەيدەپ كېلىشى بىلەن تەڭ، سېپىللار گۈمۈرۈلۈپ ئۆرۈلۈشكە باشلىدى. بۇ چاغدا جاڭ شيۈڭ سېپىل مۇنارىدا داد ـ پەرياد قىلىپ تۇراتتى، جاڭ خېڭ بىلەن جاڭ شۇن سېپىلغا ئۇچقانەك چىقىپ، قولىغا يان قىلىچلىرىنى ئېلىپ، بىر ژارقىراش بىلەنلا مۇنارغا چىقتى ـ دە، كەينى ـ كەينىدىن ئون نەچچە چېرىكنى چېپىپ تاشلىدى، قالغان چېرىكلەر جان قايغۇسى قىلىپ تەرەپ ـ تۇشقا قېچىشتى. جاڭ شيۈڭ قاچاي دەپ تۇرۇشىغا، جاڭ خېڭ يېتىپ كېلىپ، ئۇنى بىر قىلىچ بىلەن

ئۆرۈۋەتتى، ئارقىدىن جاڭ شۇن يېتىپ كېلىپ، «شارت» قىلىپ چېپىپ كاللىسىنى ئېلىۋەتتى، سۇ پەسەيگۈچە شەھەر ئىچىدە سان ـ ساناقسىز لەشكەرلەر ۋە پۇقرالار سۇغا چۆكۈپ ئۆلدى، سان ـ ساناقسىز ئۆي ـ ئىمارەتلەر سۇ ئاستىدا قېلىپ گۇمران بولدى، ئۆي ـ ئىمارەتلەرنىڭ ياغاچ ـ تاش، ئىشىك ـ پىشىك، دېرىزە ـ پەنجىرىلىرى ۋە ئادەملەرنىڭ ئۆلۈكلىرى سۇ بىلەن ئېقىپ بېرىپ تۆۋەن قوۋۇققا قاپلىشىپ قالدى، شەھەر ئىچىدە پەقەت ئىستىراھەت ئوردىسىلا ساق قالغانىدى. بۇ ئوردا ئەسلىدە ئەۋلىيا بېيچى ۋۇدې خان سالدۇرغان، ئۇلى چىڭ، تاملىرى ئېگىز ئوردا ئىدى. بۇ يەرگە چىقىۋالماقچى بولۇپ، دەسسىشىپ ـ پۈتلىشىپ ئۆلۈپ كەتكەن لەشكەرلەر بىلەن پۇقرالارنىڭ سانى ئىككى مىڭدىن ئېشىپ كەتكەنىدى. ئېگىز جاي ۋە سېپىل ئۈستىلىرىگە چىقىۋېلىپ ساق قالغان لەشكەر ۋە پۇقرالار ئاران مىڭغا يېتەتتى. شەھەر سىرتىدىكى پۇقرالار بولسا، لۇ تۇرشاۋۇل مەھەللە ئاقساقاللىرىنى خۇپيانە چاقىرتىپ خەۋەرلەندۇرۇپ قويغانلىقتىن، داۋا ـ دۇمباق چېلىنىشى بىلەنلا ئېگىز دۆڭلەرگە چىقىۋالغانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە شەھەرنىڭ سىرتى كەڭچىلىك بولغاچقا، سۇ تېز تاراپ كېتىپ، بىرمۇ ئادەم سۇغا چۆكۈپ كەتمىگەنىدى.

شۇ ئەسنادا دەريا بۇلغار ئەجدىھا لى جۇن لەشكەرلىرىنى باشلاپ كېلىپ كۇنپېتىش قوۋۇقنى ئىگىلىۋالدى. كېمىچى يىگىت جاڭ خېڭ دولقۇن يارار ئاق بېلىق جاڭ شۇن بىلەن كېلىپ يۇقىرى قوۋۇقنى تارتىۋالدى. زەبەردەس پالۋان رۇەن شياۋئېر بىلەن ئۆمىرى كوتا بەگ رۇەن شياۋۇ كېلىپ كۇنچىقىشتىكى قوۋۇقنى ئىگىلىۋالدى، ئەزرائىل رۇەن شياۋچى كېلىپ تۆۋەن قوۋۇقنى تارتىۋالدى. تۆت قوۋۇقتا سۇڭ جياڭ قوشۇنلىرىنىڭ تۇغلىرى تىكلەندى، كەچ كىرگۈچە سۇ يېنىپ بولدى، يەر يۈزى كۆرۈنۈشكە باشلىدى. لى جۇنلەر قوۋۇقلارنى ئېچىپ، لۇ تۇرشاۋۇلنىڭ لەشكەرلىرىنى شەھەرگە باشلاپ

كىردى. جەمجەت شەھەر ئىچىدىن توخۇ بىلەن ئىتنىڭ ئاۋازىمۇ ئاڭلانمايتتى، ئۆلۈكلەر تاغ ـ تاغ بولۇپ دۆۋىلىنىپ كەتكەنىدى. جاڭ شيۇڭنىڭ قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىغان بولسىمۇ، لى جۇننىڭ بۇ قىلمىشىمۇ ئۇنىڭدىن قېلىشمايتتى. جېنى ھايات قالغان بىرەر مىڭدەك ئادەم لاي ـ پاتقاقلار ئىچىدە شال سوققىسىدەك باشلىرىنى يەرگە ئۇرۇپ، جانلىرىنى تىلەشمەكتە ئىدى. لۇ جۇنيى بۇ ئادەملەرنى سۈرۈشتە قىلىپ كۆردى، سۈرۈشتۈرۈش ئارقىسىدا بۇ ئادەملەرنىڭ ئون نەچچىسى چېرىك، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسى پۇقرا بولۇپ چىقتى. شياڭ جۇڭ بىلەن شۇ يۆ ئەمرلەشكەر مەھكىمىسىنىڭ ئارقىسىدىكى چوڭ بىر تۆپ قارا ئارچىنىڭ ئۈستىگە چىقىۋالغانىدى. سۇ يانغاندىن كېيىن بۇلار ئارچىدىن سىيرىلىپ چۈشۈشىگىلا، سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى ئۇلارنى تۇتۇۋېلىپ، لۇ تۇرشاۋۇلنىڭ يېنىغا ئېلىپ كەلدى. لۇ جۇنيى دەرھال ئۇلارنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ سازايى قىلىشقا بۇيرۇدى. ناھىيە خەزىنىسىدىكى ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى ئېلىپ چىقىپ، شەھەر ئىچى ـ سىرتىدىكى سۇ ئاپىتىگە ئۇچرىغان ئاھالىگە تارقىتىپ بەردى. سۇڭ تۇرشاۋۇلغا نۇسرەت خەۋىرى يەتكۈزۈپ ئادەم ئەۋەتتى ۋە لەشكەرلەرگە بۇيرۇق بېرىپ، ئۆلۈكلەرنى كۆمدۈردى. سېپىل سوقتۇرۇپ، ئۆي ـ ئىمارەت ياسىتىپ، ئاھالىنى ئورۇنلاشتۇردى.

ئەمدى لۇ جۇنيىنىڭ تەييۇەن ناھىيەسىنى سەرەمجانلاشتۇرۇۋاتقانلىقىنى قويۇپ، تەييۇەن قولدىن كېتىشتىن بۇرۇن ئون تۆمەن لەشكەر باشلاپ كېلىۋاتقان تيەن خۇغا كېلەيلى. ئۇ يامغۇر يېغىپ كەتكەنلىكتىن، تۆشتى تاغلىرىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدە قوش تىكىپ، لەشكەرلىرىنى جايلاشتۇردى. شۇ ئەسنادا خەۋەرچىلەردىن بىرى كىرىپ: «ئالىيلىرىنىڭ قېيىنئاغىسى ۋۇ لى بېگىم ئاغرىق بىلەن قازا قىپتۇ، ئامبال خېنىم بىلەن كۆرەگان بېگىم ۋۇ لى بېگىمنى يەرلىكىدە قويۇش ئۈچۈن شياڭيۇەن ناھىيەسىگە قايتىپ

كېتىپتۇ» دەپ مەلۇم قىلدى. تېخى خۇ ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى ۋە: «چىۋىڭ يىڭ شەھەرنى ساقلاپ تۇرسۇن؛ چۈمەن يۇ پات يېتىپ كەلسۇن» دەپ پەرمان چۈشۈرۈپ، شياڭيۈەنگە ئادەم ئەۋەتتى ھەمدە «شياڭيۈەنگە ئەۋەتكەن بەگلەر نېمە ئۈچۈن قايتىپ كېلىپ ئەھۋالنى مەلۇم قىلمايدۇ؟» دەپ سورىدى.

ئەتىسى يامغۇر توختاپ، ھاۋا ئېچىلىپ كەتتى. تاڭ سۈزۈلگەندە خەۋەرچى ئۈچقاندەك كېلىپ، سۇڭ جياڭ سۇن ئەن بىلەن ما لىڭنى لەشكەر ئەكېلىپ، بىز بىلەن ئېلىشىشقا ئەۋەتمېتۇ، دەپ مەلۇم قىلدى، تېخى خۇ دەرغەزەپ بولۇپ:

ــ ئىسىت، سۇن ئەن بىلەن ما لىڭغا يۈقىرى مەنسەپ، ھەددى ــ ھېسابسىز مال ــ دۇنيالار تەقدىم ئەتكەنمىدىم ! بۈگۈنكى كۈندە بۇلارنىڭ يۈز ئۆرۈپ، تۈزكورلۇق قىلغانلىقىنى كۆرمەمدىغان، بۇ مۇناپىقلارنى ئەسلا كەچۈرگىلى بولمايدۇ، خەپ، ئۆزۈم بېرىپ سوراققا تارتمىسام ! ئەي سىپاھلىرىم، غەيرەت قىلىڭلار، مۇشۇ ئىككىسىنى تۈتۈۋالغانلارغا ئۆمرىگە يەتكۈدەك ئالتۇن ــ كۈمۈش بېرىمەن، ئالىي مەرتىۋە ئاتا قىلىمەن، ــ دېدى.

تېخى خۇ سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن ئېلىشىش ئۈچۈن توپتوغرا لەشكەر تارتىپ ماڭدى. تېخى خۇ قوشۇنلىرى كېلىپ قارىغۈدەك بولسا قەھرلىك يۈچى سۇن لى، زىل كاناي ما لىنلار تۇغ ــ ئەلەم تىكىپ، سەپراس بولۇپ تۇرۇپتۇ. تېخى خۇ قوشۇننىڭ ئالدىدا بولسا ئوموت ــ توقماقلار سانجاق ــ سانجاق، تۆمۈر ــ پالتىلار قاتار ــ قاتار، قىلىچ ــ يالمانلار رەت ــ رەت، تۇغ ــ ئەلەملەر قۇر ــ قۇر تىزىلىپ كەتكەنىدى. بەدەۋى پادىشاھ تېخى خۇ ئەجدىھا سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن كۈنلۈكنىڭ ئاستىدا، ئالتۇن ئېگەرلىك بوز ئاتقا مىنىپ، سەپنىڭ ئالدىدا جەڭگە نازارەت قىلىپ تۇراتتى.

سۇڭ جياڭ قوشۇننىڭ ئارقىسىدا يېتىپ كەلگەن ۋۇ يۇڭ، سۇن شىن، گۇ يەڭگە، ۋاڭ يىڭ، خۇ سەننىياڭ، سۇن لى، جۇ تۇڭ، يەن شۇنلەرنىڭ لەشكەرلىرىگە بىرتۇتاش يېتەكچىلىك

قىلدى ۋە جەڭگە نازارەت قىلىپ تۇردى.

تىەن خۇ سۇڭ جياڭنىڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، باتۇرلىرىنى سۇڭ جياڭنى تۇتۇپ كېلىشكە ماڭدۇراي دەپ تۇرۇشىغا، خەۋەرچى ئۇچقاندەك يېتىپ كېلىپ:

ــ گۇەن شېڭ قاتارلىقلار يۇشې، داگۇ ناھىيەلىرىنى ئارقا ـ ئارقىدىن ئېلىپ بوپتۇ. كۇنپېتىش تەرەپتە لۇ جۇنيىنىڭ قوشۇنلىرى پىڭياۋ، جيېشيۇ ناھىيەلىرىنى تارتىۋاپتۇ، تەييۇەن شەھىرىنى سۇغا باستۇرۇۋېتىپتۇ، شەھەردىكى لەشكەرلەردىن بىرىنى قالدۇرماي قىرىپ تاشلاپتۇ. ئوڭ قول ۋەزىر بيەن شياڭ مېيەنشەن تېغىغا قوش تىكىپ، خۇا رۇڭلار بىلەن تىركىشۋېتىپتۇ، لۇ جۇنيى تەييۇەندىن لەشكەر تارتىپ چىقىپ ئارقا تەرىپىدىن بېسىپ كەپتۇ. ۋەزىر بيەن شياڭ ئىككى تەرەپكە تەڭ كېلەلمەي قاتتىق يېڭىلىپتۇ، ئاخىر لۇ جۇنيى بيەن شياڭنى تىرىك تۇتۇپ كېتىپتۇ. ئاندىن لۇ جۇنيى بىلەن گۇەن شېڭ بىرلىشىپ بېرىپ چىنيۇەن ناھىيەسىنى خۇددى تۆمۇر قەپەستەك قورشۇۋاپتۇ، ــ دېدى.

بۇنى ئاڭلىغان تىەن خۇ قاتتىق چۆچۈپ، گاڭگىراپ قالدى ۋە جىددىي بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، ۋېيشېڭنى قوغداش ئۈچۈن لەشكەرلىرىنى يىغىپ قايتماقچى بولدى.

لى تىەنشىلار سەپ ئالدىدىن توسۇپ تۇردى، شۆ شى، لىن شى، خۇ يىڭ، تاڭ چاڭلار تىەن خۇنى قوغداپ ئالدىدا ماڭدى. توساتتىن تۆڭتى تېغىنىڭ يۇقىرىقى تەرىپىدىن توپ ئېتىلدى. سۇڭ جياڭنىڭ بۇيرۇقى بويىچە لۇ جىشېن، لىيۇ تاڭ، باۋ شۇ، شياڭ چۇڭ، لى گۇنلار خىل لەشكەرلەرنى باشلاپ، تۆڭتى تېغىنىڭ يۇقىرىقى تەرىپىدىن ئىككى يولغا بۆلۈنۈپ باستۇرۇپ كەلدى. تىەن خۇ شاھانە لەشكەرلىرىنى تېزدىن جەڭگە سالدى. ما لىڭ بىلەن سۇن ئەن ئۇشتۇمتۇت كۇنچىقىشتىن لەشكەر تارتىپ باستۇرۇپ كەلدى. ما لىڭ ئىككى ئوتلۇق چاقنى دەسسەپ يۇرۇپ، تىەن خۇ لەشكەرلىرىنى خىش بىلەن راسا سالغىلى

تۇردى. سۇن ئەن ئىككى زۇلپىقارىنى ئويناتىپ، قىر - چاپ قىلدى. بۇ ئىككىسى لەشكەرلىرىنى باشلاپ تىەن خۇ قوشۇننىڭ ئىچىگە كىرىپ، گويا ئادەمزاتسىز بىر جايغا كىرىپ قالغاندەك، چاپ - چاپ بىلەن تىەن خۇ قوشۇننىى ئىككىگە بۆلۈپ تاشلىدى. تىەن خۇ قوشۇنى بىر لەكتىن ئارتۇق ئادەم بولسىمۇ، ۋۇ يۇڭ ئورۇنلاشتۇرغان بۇ ئۇچ تارام لەشكەر ئوڭ - سولغا بۆسۈپ كىرىپ، ئۇياقتىن - بۇياقتا قىر - چاپ قىلىپ، تىەن خۇ لەشكەرلىرىنى ئەرەختەن - پەرەختەن قىلىۋەتتى. قورچاق مىرزا لى تىەنشىلەر تىەن خۇنى قوغداپ، كۇنچىقىش تەرەپكە قاچتى، ئارقىدىن لۇ جىشېنلار نەيزە ئەنداز، قالقان ئەنداز، خەنجەر ئەندازلىرىنى باشلاپ، قان كېچىپ چاپ - چاپ بىلەن سۇرۇپ كېلىپ، لى تىەنشى، جىڭ جىرۇي، شۆ شى، لىن شىلارنىڭ لەشكەرلىرىنى يەنە تىرىپىرەن قىلىۋەتتى. تىەن خۇنىڭ سەركەردىلىرى شاھانە قوشۇندىن تالىلۇۋلىنغان خىل، قەيسەر سەركەردىلەر بولسىمۇ، ئادەتتىكى لەشكەرلەر بىلەنلا جەڭ قىلىپ، بۇنداق شىددەتلىك لەشكەرلەر بىلەن ئېلىشىپ باقمىغانىدى. خوش، بۇگۇنكى جەڭدە ئۇلارغا قانداقمۇ تەڭ كېلەلەيتتى؟

ئەمدى تىەن خۇنىڭ يېنىدا پەقەت تۇتۇقىبەگ خۇ يىڭ بىلەن تاڭ چاڭ، باشبوغ يې چىڭ ۋە باشقا سەركەردىلەرلا قالغانىدى. ئۇ قالغان - قاتقان بەش مىڭدەك لەشكەرنى ئېلىپ، ئۇلارنىڭ ھەمايىسى ئاستىدا جان قايغۇسى قىلىپ بەدەر قاچتى. تازا قېچىپ كېتىۋاتقاندا، بىردىنلا كۇنچىقىش تەرەپتىن يەنە بىر قوشۇن ئۇشتۇمتۇت ئالدىغا چىقىپ قالدى.

— تەڭرىنىڭ قارغىشىغا كەتكەن ئوخشايمەن ! — دېدى تىەن خۇ بۇ قوشۇننى كۆرۈپ، ئاسمانغا قاراپ داد - پەريات ئوقۇپ.

تىەن خۇنىڭ لەشكەرلىرى قارىغۇدەك بولسا، كېلىۋاتقان بۇ قوشۇننىڭ ئوتتۇرىسىدا بېشىغا بوغمىچا چىگكەن، ئۇچىسىغا يېشىل قۇياغ كىيگەن بىر ياش سەركەردە ئاق بۇدرۇق يالىلىق

ئاتنى مىنىپ، چىپار نەيزىسىنى ئويناتىپ كېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ نىشان تۇغىغا «سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى تىنچىتىپ، ئوتتۇرا ئىقلىمنى گۈللەندۈرگۈچى تۇرشاۋۇل كۆرەگان چۈەن يۇ» دېگەن خەتلەر پۈتۈلگەنىدى. يې چىڭ تيەن خۇغا يېقىن كېتىۋاتاتتى. نىشان تۇغىنى كۆرۈپ، تيەن خۇغا مەلۇم قىلدى. تيەن خۇ كۆرەگان بەگ تېزدىن كېلىپ بىزنى قۇتقۇزۇۋالسۇن، دەپ بۇيرۇق قىلدى. ھېلىقى كۆرەگان يېقىن كېلىپ ئېتىدىن چۈشۈپ:

ــ ئەي پادىشاھ ئالىيلىرى، ئۇستۇمدە قۇياغ بولغاچقا، ھەزرەتلىرىگە باش ئۇرۇپ سەجدە قىلالمىغانلىقىم ئۈچۈن ئۆلۈمگە مەھكۇمەن ! ــ دېدى يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ.

ــ گۇناھىڭدىن كەچتىم، ــ دېدى تيەن خۇ.

ــ ئەھۋال خەۋپلىك تۇرىدۇ، پادىشاھ ئالىيلىرى، شياڭيۈەن شەھىرىگە كىرىپ، بىردەم پاناھداپ تۇرۇشقا مەرھەمەت قىلسىلا. پېقىر ئامبال خېنىم بىلەن بىرلىكتە سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىنى چېكىنىدۈرۈپ، ئاندىن ئالىيلىرىنى ۋەيشېڭغا ئېلىپ بارساق ۋە ئۇ يەردە ئوبدان مەسلىھەتلىشىپ، ياخشى تەدبىر قوللىنىپ، ئاندىن ئەل ئىشلىرىمىزنى ئوڭشۇۋالساق دېمەكچىمەن، ــ دېدى چۈەن يۇ كۆرەگان مۇراجىئەت قىلىپ.

تيەن خۇ خۇرسەن بولۇپ، دەررۇ شياڭيۈەنگە قاراپ يۈرۈشكە بۇيرۇق قىلدى. چۈەن يۇ كۆرەگان ئارقىدا قېلىپ، قوغلاپ كەلگەن لەشكەرلەرگە تاقابىل تۇردى. تيەن خۇلار شياڭيۈەن سېپىلىنىڭ تۈۋىگە يېتىپ كەلگۈچە، كەينى تەرەپتىن «ئۇر ــ چاپ !» دېگەن ئاۋازلار كۆكنى يېرىپ، بىرمۇنچە لەشكەر سۇرۇپ كەلدى. شياڭيۈەن شەھىرىنى ساقلاۋاتقان سەركەردە ــ سەرۋازلار بۇنى كۆرۈپ قوۋۇقنى ئېچىپ، ئاسما كۆۋرۈكنى چۈشۈردى. خۇ يىڭ ئالدىدا باشلاپ ماڭدى. ئۇنىڭ لەشكەرلىرى كەينىدىن سۇر ــ توقاي قىلىپ كېلىۋاتقانلارنى كۆرۈپ، خان ــ پادىشاھىغا قارىماي، قىستا ــ قىستاڭ بىلەن شەھەرگە كىرىۋالدى. خۇ يىڭ ئەمدىلا قوۋۇقتىن كىرىشگە، بىردىنلا تاڭ ــ تاڭ ئاۋازى چىقتى ــ

دە، ئىككى ياندا مۆكۈنۈپ تۇرغان سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى بىراقلا تاشلىنىپ، خۇ يىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئۈچ مىڭدىن ئارتۇق لەشكىرىنى سۈرگەن پېتى ئورىغا تىقىۋەتتى ـ دە، ئاندىن ئۇزۇن نەيزىلەر بىلەن گاچىلدىتىپ سانجىغىلى تۇردى، ئۈچ مىڭدىن ئارتۇق بىچارە لەشكەرنىڭ بىرىمۇ ساق قالمىدى. شەھەر ئىچىدىكىلەر:

ــ تېخى خۇنى تىرىك تۇتۇڭلار ! ــ دەپ چۇقان كۆتۈردى. تېخى خۇ شەھەر ئىچىدىكىلەرنىڭ يۈز ئۆرۈگەنلىكىنى كۆردى ـ دە، دامغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى پەملەپ، ئېتىنى يۇقىرى تەرەپكە بۇراپ بەدەر قاچتى. جاڭ چىڭ، يې چىڭلار ئات سېلىپ قوغلاشتى. تېخى خۇنىڭ ئېتى يورغا ئات بولغاچقا، جاڭ چىڭ بىلەن يې چىڭنى بىر ئوق ئارىلىقتا تاشلىۋېتىپ كەتتى. ئەمما، تېخى خۇنىڭ ئالدىدىن توپا ـ چاڭلار كۆتۈرۈلۈپ، بىر پارچە قۇيۇن ئاسمانغا چىقتى. ئارىسىدىن بىر ئايال پەيدا بولۇپ:

ــ ئەي مۇناپىق بۇلاڭچى تېخى خۇ، سەن جېنىڭغا زامىن بولغان چۇ ئائىلىسىدىكى ئەر ـ خوتۇن ئىككىيلەننىڭ جاللىتىسەن، ئەمدى نەگە قاچىسەن ! ــ دەپ ۋارقىرىدى.

ھېلىقى ئايالنىڭ يېنىدىن يەنە بىر قۇيۇن كۆتۈرۈلۈپ تېخى خۇنىڭ يۈزىگە ئۇرۇلدى، شۇنىڭ بىلەن ئايالمۇ غايىب بولدى. تېخى خۇنىڭ مىنگەن ئېتى بىردىن كىشنەپ، كۆتۈرۈلۈپ چىقىپ، تېخى خۇنى يەرگە تاشلىۋەتتى. ئاڭغىچە جاڭ چىڭ بىلەن يې چىڭ قوغلاپ كېلىپ، ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ، لەشكەرلىرى بىلەن بىرلىكتە ئولاش ـ چولاش بېرىپ قورشىۋالدى. تاڭ جاڭ نەيزىسىنى ئوينىتىپ، قۇتقۇزۇشقا كەلدى. جاڭ چىڭ تاڭ چاڭنىڭ ئېتىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئېتىغا لىككىدە مىندى ـ دە، تاڭ چاڭنىڭ يۈزىگە تاش بىلەن بىرنى قويۇپ ئېتىدىن چۈشۈرۈۋەتتى ۋە:

ــ مەن چۈەن يۇ ئەمەس، تەڭرىقۇت قوشۇنى بولغان سۇڭ تۇرشاۋۇلنىڭ قول ئاستىدىكى پەيسىز ئوق جاڭ چىڭ

بولمەن، ـــ دەپ ژارقىرىدى.

ئاڭغىچە لى كۇي، ژۇ سۇڭلار شەھەردىن بەش يۈز پىيادە لەشكەرنى باشلاپ چىقىپ، ئەمرلەشكەر سەركەردىسى ژە باشقا سەركەردىلەرنىڭ قولىدىكى ئىككى مىڭدىن ئارتۇق چېرىكنى قىر ـ چاپ قىلىپ تىرىپىرەن قىلىۋەتتى. جاڭ چىڭ تاڭ چاڭنى ئۆلتۈرۈپ، تېەن خۇنى باغلاپ، شەھەرگە ئېلىپ كىرىپ قوۋۇقنى مەھكەم ئېتىۋالدى ژە ئۇنى سۇڭ تۇرشاۋۇللار تېەن خۇ لەشكەرلىرىنى پۈتۈنلەي يوقاتقاندىن كېيىن، ئاندىن سۇڭ تۇرشاۋۇلغا تاپشۇرماقچى بولدى. تېەن خۇنى قوغلاپ كەلگەن لۇ جىشېن تېەن خۇنى تۇتۇپ شەھەرگە ئەكىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، كۇنپېتىش تەرەپتىكى تۇڭتى تېغىنىڭ يانباغرىغا قاراپ قىر ـ چاپ قىلىپ كەتتى. بۇ چاغدا كۇن پېتىش ژاقتى بولۇپ قالغانىدى.

سۇڭ جىياڭلارنىڭ ئۇچ تارام لەشكەرلىرى تېەن خۇ لەشكەرلىرى بىلەن بىر كۇن جەڭ قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئىككى تۇمەندىن ئارتۇق لەشكەرنى قىرىپ تاشلىدى. تېەن خۇ لەشكەرلىرى ئىگىسىدىن ئايرىلىپ، تەرەپ ـ تەرەپكە جان قايغۇسى قىلىپ قېچىپ كەتتى. فەن جانان ژە كېنىزەكلىرى قالايمىقانچىلىق ئىچىدە جېنىدىن جۇدا بولدى، لى تېەنشى، جېڭ جىرۇي، شۆ شى، لىن شىلار ئۇچ تۇمەن لەشكەرنى باشلاپ تۇڭتى تېغىغا چىقىۋالدى، سۇڭ جياڭ لەشكەر باشلاپ كېلىپ تۇڭتى تېغىنى قورشىۋالدى. جاڭ چىڭ تېەن خۇنى تۇتۇۋالغانلىقىنى سۇڭ جياڭغا مەلۇم قىلدى. لۇ جىشېن، سۇڭ جياڭ پېشانىسىگە ئۇرۇپ قويدى ژە دەررۇ بۇيرۇق قىلىپ، ژۇ سۇڭلار قوۋۇقنى چىڭ ئېتىپ، تېەن خۇنى تۇتۇپ تۇرسۇن، جاڭ چىڭ دەرھال لەشكەر تارتىپ ژېيشېڭغا بېرىپ، چيۇڭ يىڭلارغا ھەمدەمدە بولسۇن، دەپ كېچىلەپ شياڭيۇەنگە كىشى ئەۋەتتى.

ئەسلىي ئىش مۇنداق بولغانىدى: چيۇڭ يىڭ مۇشاۋىر ژۇ يۇڭنىڭ مەسلىھەتى بويىچە شيې جېن، شيې باۋ، لې خې، دۇەن

جىڭجۇ، ۋاڭ دىڭلىيۇ، يۇ باۋسى، سەي فۇ، سەي چىڭلار بىلەن بىللە بەش مىڭ ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ، تىيەن خۇ قوشۇنلىرىنىڭ تۇغىنى كۆتۈرۈپ، ۋۇشياڭ شەھىرىنىڭ سىرتىدىكى تۈگمەنتاش تېغىنىڭ يېنىغا بېرىپ مۆكۈپ ياتقانىدى. چيۈڭ يىڭلار تيەن خۇنىڭ ئۆز لەشكەرلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ، كېچىلەپ ۋېيشېڭ شەھىرىنىڭ بوسۇغىسىغا بارغانىدى. شۇ كۈنى كېچىسى شەپەق نۇرى چېچىلىپ، ئورغاق ئاي ئەمدىلا كۆتۈرۈلگەنىدى.

— مەن ئامبال خېنىم بولىمەن. پادىشاھ ئالىيلىرىنى قوغداپ ئېلىپ كەلدىم، قوۋۇقنى پات ئېچىڭلار! — دەپ ۋارقىرىدى چيۈڭ يىڭ قوۋۇقنىڭ ئالدىغا كېلىپ زىل ئاۋازى بىلەن.

قوۋۇقنى ساقلاۋاتقان لەشكەرلەر ئوردىغا ئۇچقاندەك كىرىپ مەلۇم قىلدى. تيەن باۋ بىلەن تيەن بياۋ ئاڭلاپ تۆۋەن قوۋۇققا ئات سېلىپ كەلدى ۋە سېپىل مۇنارى ئۈستىگە چىقىپ قارىغۇدەك بولسا، سېرىق كۇنلۇك ئاستىدا ياخشى ئېگەرلەنگەن بۇدروق ئاق يالىلىق ئاتقا مىنگەن پادىشاھ كېلىۋاتاتتى، بۇ ئات ئالدىدا بولسا، تۇغىغا «ئامبال خېنىم چيۈڭ يىڭ» دېگەن خەتلەر پۈتۈلگەن بىر ئايال سەركەردە كېلىۋاتاتتى، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا مىرزىبەگ، تۈتۇقبەگ ۋە باشقا بەگ ـ سىپاھلار يىراقتىن كېلىشىۋاتاتتى. ئاڭغىچە چيۈڭ يىڭ:

— خۇ تۇتۇقبەگ ۋە باشقىلار سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن ئېلىشىپ مەغلۇپ بولدى. مەن پادىشاھ ئالىيلىرىنى قوغداپ قايتۇرۇپ كەلدىم. بەگ ـ سىپاھلار پات چىقىپ ئالىيلىرىنى قارشى ئالسۇن ! — دېدى.

تيەن بياۋ تيەن خۇنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ، قوۋۇقنى چاپسان ئېچىشقا بۇيرۇدى. ئۆزلىرى قارشى ئېلىش ئۈچۈن قوۋۇقتىن چىقتى. تيەن باۋ بىلەن تيەن بياۋ ئىككىسى ئاتنىڭ ئالدىغا يېتىپ بېرىشىغلا، ھېلىقى ئات مىنىپ تۇرغان پادىشاھ:

— ھەي يىگىتلەر، بۇ ئىككى مۇناپىقنى باغلاڭلار ! — دەپ

ۋارقىرىدى.

يىگىتلەر گۈركىرىشىپ كېلىپ ئىككىسىنى تۇتتى.

ــ ئىككىمىزدە گۇناھ يوق ! ــ دەپ يالۋۇرۇپ ۋارقىرىدى تېخى باۋ بىلەن تېخى بىياۋ. بۇلار تىركەشمەكچى بولغان بولسىمۇ، ئاللىقاچان باغلىنىپ بولغانىدى. ئات ئۈستىدىكى تېخى خۇ بولسا ۋۇ يۈكۈنىگە تاپشۇرۇۋقى بويىچە، سۇن ئەن سۈگە جىيالغا قوشۇنىدىكى لەشكەرلەردىن تېخى خۇغا ئوپئوخشاش بىرىنى تاللاپ، ئوخشاش ياساندۇرۇپ كەلگەن يالغان تېخى خۇ ئىدى. ئارقىدىكى مىرزىبەگ، تۇتۇقبەگ بولغانلار شېي جېن، شېي باۋلار ئىدى. شۇ ئەسنادا سۈگە جيالغا لەشكەرلىرى قورال ـ ياراغلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، ۋالغا دىكلىيۇ، يۇ باۋسى، سەي فۇ، سەي چىكلارنىڭ باشچىلىقىدا تېخى باۋ بىلەن تېخى بياۋنى كېچىلەپ شياگىيۇەنگە ئېلىپ ماگىدى. سېپىلدىكىلەر تېخى باۋ، تېخى بياۋنى تۇتقانلىقىنى ھەم ئۇلارنى تۆۋەن تەرەپكە ئېلىپ ماگغانلىقىنى كۆرۈپ، ئالدىنىپ قالغانلىقىنى پەملىدى. ئۇلار جىددىي ھەرىكەت بىلەن قوۋۇقتىن چىقىپ تارتىۋالماقچى بولغىنىدا، چيۇگ يىگ تېخى دىكنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇپ، ھېچنېمىگە قارىماي شېي جېن، شېي باۋلارغا ئەگىشىپ شەھەر ئىچىگە باستۇرۇپ كىردى. قوۋۇقنى قوغداۋاتقان چېرىكلەر يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ تۇسماقچى بولۇۋىدى، چيۇگ يىگ ئالتە ـ يەتتىسىنى ئارقا ـ ئارقىدىن تاش بىلەن ئۇرۇپ يىقىتىۋەتتى. شېي جېن، شېي باۋلار چيۇگ يىگغا ھەمدەمدە بولدى. شەھەرنىگ سىرتىدىكى لې خې، دۇەن جىگجۇلار لەشكەرلىرىگە ياسانما كىيىملىرىنى سېلىپ تاشلاپ، ئۆز كىيىملىرىنى كىيىۋېلىشقا بۇيرۇدى. بۇنىگ بىلەن بىردەمدىلا سۈگ جيالغ قوشۇنىنىگ كىيىملىرىنى كىيگەن لەشكەرلەر شەھەرگە ئېتىلىپ كىرىپ تۆۋەنكى قوۋۇقنى تارتىۋالدى. لې خې بىلەن دۇەن جىگجۇ يان قىلىچلىرىنى ئويناتىپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ سېپىل ئۈستىگە چىقتى ـ دە، تېخى خۇ لەشكەرلىرىنى قىر ـ چاپ قىلىپ تارقىتىۋېتىپ، سۈگ جيالغ قوشۇنىنىگ تۇغ ـ

ئەلەملىرىنى تىكلىدى. شەھەرنىڭ ئىچى بىرەمدە قاياناپ ئۇماچ بولۇپ كەتتى. نۇرغۇنلىغان قورچاق قەلەمدار ۋە ئەلەمدار بەگ ـ سىپاھلار، شۇنداقلا پادىشاھ جەمەتىدىكىلەر لەشكەر تارتىپ كېلىپ ئېلىشتى. چىۋىڭ يىڭنىڭ تۆت مىڭدىن ئارتۇق ئادىمى ياۋ ئۇۋۇسىغا ئىچكىرىلەپ كىرگەن يەردە، ياۋ بۇلارغا قانداقمۇ تەڭ كېلەلىسۇن؟ دەل شۇ پەيتتە جاڭ چىڭ سەككىز مىڭ لەشكەرنى باشلاپ شەھەرگە ئۇچقاندەك يېتىپ كىردى. بۇ چاغدا چىۋىڭ يىڭ، شيې جېن، شيې باۋلار تېەن خۇ قوشۇنلىرى بىلەن راسا ئېلىشۋاتاتتى. جاڭ چىڭ يېتىپ كېلىپ تېەن خۇلارنىڭ تۆت سەركەردىسىنى كەينى ـ كەينىدىن تاش بىلەن ئۇرۇپ، تېەن خۇ لەشكەرلىرىنى چېكىنىدۇرۇۋەتتى.

ـــ ئىچكىرىلەپ كىرمىسىڭىز بوپتىكەن، يالغۇز تۇرۇپ ياۋغا قانداق تەڭ كېلەلەيتتىڭىز؟ ـــ دېدى جاڭ چىڭ چىۋىڭ يىڭغا.

ـــ ئاتامنىڭ قىساسىنى ئېلىش يولىدا قېيما ـ چېيما بولۇپ كەتسەممۇ ھېچ ئارمىنىم يوق، ـــ دېدى چىۋىڭ يىڭ.

ـــ تېەن خۇنى تۇتۇپ، شياڭيۇەنگە ئاپىرىپ قويدۇم، ـــ دېدى جاڭ چىڭ.

چىۋىڭ يىڭ خۇشال بولۇپ، چىرايلىرى ئېچىلىپ كەتتى.

جاڭ چىڭ بىلەن چىۋىڭ يىڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ شەھەردىن چىقىپ كەتمەكچى بولۇۋىدى، تەڭرى لەشكەرلىرى مۇناپىقلاردىن بىزار بولغان بولسا كېرەك، دەل شۇ چاغدا لۇ جۇنيىلەر چىنيۇەن ناھىيەسىنى ئېلىپ بولۇپ لەشكەرلىرىنى باشلاپ يېتىپ كەلدى. ئۇلار تۆۋەن قوۋۇقتا ئۆز لەشكەرلىرىنىڭ تۇغى چىقىرىلغانلىقىنى كۆرۈپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئۇدۇل شەھەرگە كىردى ۋە جاڭ چىڭلارغا قوشۇلۇپ تېەن خۇ لەشكەرلىرىنى سۈرۈپ يۈرۈپ چاپقىلى تۇردى. چىن مىڭ، يالڭ جى، دۇ چىيەن، سۇڭ ۋەنلەر كۇنچىقىشتىكى قوۋۇقنى تارتىۋالدى؛ ئوۋ پېڭ، دېڭ فېي، لېي خېڭ، يالڭ لىنلار كۇنپېتىشتىكى قوۋۇقنى تارتىۋالدى؛ خۇالڭ شىن، چېن دا، يالڭ

چۈن، جۇ تۇڭلار يۇقىرىقى قوۋۇقنى تارتىۋالدى؛ ياڭ شيۇڭ، شى شيۇ، جياۋ تىڭ، مۇ چۈن، جېڭ تيەنشۇ، زۇ يۈەن، زۇ رۇنلار پىيادە لەشكەرلەرنى باشلاپ يۇرۇپ، چوڭ قىلىچ، ئايپالتىلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، شاھ ئوردىسى ئىچىگە قىر ـ چاپ قىلغىنىچە كىرىپ كەتتى؛ گۇڭ ۋاڭ، دىڭ دېسۈن، لى لى، شى يۈڭ، تاۋ زۇڭۋاڭلار پىيادە لەشكەرلەرنى باشلاپ، ئارقىدىكى ۋەزىرگاھ دەرۋازىسىدىن باستۇرۇپ كىرىپ كەتتى، ئۇلار شاھ ئوردىسىدىكى خانىش، ئاغىچا، بۇۋى خېنىملار، دېدەك ـ كېنىزەكلەرنى ھەددى ـ ھېسابسىز ئۆلتۈرۈۋەتتى. تيەن دىڭ ئۆزگىرىش بولغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالدى. جاڭ چىڭ، چيۇڭ يىڭ، جاڭ چىڭ، سۈن چوكان، تاڭ بىن، ۋېن جۇڭرۇڭ، سۇي يې، گېڭ گۇڭ، ساۋ جىڭ، شۆ يۈڭ، لى جۇڭ، جۇ فۇ، شى چيەن، بەي شېڭلار تەرەپ ـ تەرەپكە بۆلۈنۈپ، قورچاق ئوردا مىرزىلىرى، سەردارلىرى، ۋەزىرلىرى ۋە ئۇلاردىن تۆۋەن بەگ ـ سىپاھلارنى ھەم شاھنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنى قىرىپ تاشلىدى. شۇنداق بولۇپ كەتتىكى:

ساراي تاپسىدا ئونلاپ يېتىپتۇ دۆۋىلىنىپ باشلار،
ئېسىل مەرمەر قوۋۇقلارنىڭ يېنىدا چاچرىدى قانلار.
تېشى قايسى، گۆھەر قايسى، ئۇنى پەرق قىلمىدى ئەسلا،
بەختمۇ بۇ، بالامۇ بۇ، يۇرىكىڭنى تۇتۇپ سورا.

سۇڭ خانلىقىنىڭ لەشكەرلىرى ۋېيشېڭدىكى جەڭدە جەسەتلەردىن تاغ، قانلاردىن دەريا ياسىدى. لۇ جۇنيى پۇقرالارنى ئۆلتۈرۈشكە رۇخسەت يوق دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى، شۇنداقلا سۇڭ تۇرشاۋلۇنىڭ يېنىغا خۇش خەۋەر يەتكۈزۈشكە ئالدى بىلەن ئادەم ئەۋەتتى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى تاڭ ئاتقاندا جىمىدى. ھەددى ـ ھېسابسىز سەركەردە ـ سەرۋازلار ئەل بولدى.

تاڭ يورۇغاندىن كېيىن لۇ جۇنيى باتۇرلىرىنى تەكشۈرۈپ

كۆردى. چېچەن مۇشاۋىر جۇ ۋۇ چىنيۇەن شەھىرىنى قوغداپ قالغاندىن باشقا، باتۇرلىرىنىڭ بىرەرىگىمۇ زىيان - زەخمەت يەتمىگەنىدى. پەقەت ئەل بولغان سەركەردە گېنىڭ گۈڭلا ئاياغ ئاستىدا دەسسىلىپ ئۆلگەنىدى. سەركەردىلەر كۆرسەتكەن خىزمەتلىرىنى مەلۇم قىلىشتى. جياۋ تىڭ تېخن دېڭىڭ جەسىتىنى ئاتقا ئارتىپ كەلدى، چيۇڭ يىڭ كۆرۈپ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، خەنجىرىنى سۇغۇرۇپ كاللىسىنى كېسىۋالدى ۋە جەسىتىنى پارە - پارە قىلىۋەتتى. ۋۇ لىنىڭ ئاغىچىسى نى خېنىم ئۆلۈپ كەتكەنىدى. چيۇڭ يىڭ يې چېڭىڭ ئاغىچىسى ئەن خېنىمنى ئىزدەپ يۈرۈپ تېپىپ كەلدى. ئۇ لۇ جۇنيى بىلەن خوشلىشىپ، تېخن خۇنى سۇڭ تۇرشاۋلىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، جاڭ چىڭ بىلەن بىللە شياڭيۇەنگە يۈرۈپ كەتتى. لۇ جۇنيى ئۇرۇش - جەڭ ئىشلىرىنى بىر ياقلىق قىلىۋاتاتتى. چارلىغۇچىلار قايتىپ كېلىپ، تېخن خۇنىڭ فاڭ شۆدۇ دېگەن سەركەردىسى سو چاۋ بىلەن تاڭ لۇڭنى يۇشې ناھىيەسىدە قورشىۋاپتۇ، دەپ خەۋەر قىلدى. لۇ جۇنيى گۇەن شېڭ، چىن مىڭ، لېي خېڭ، چېن دا، ياڭ چۇن، ياڭ لىن، جۇ تۇڭلارنى دەرھال لەشكەر باشلاپ بېرىپ، سو چاۋنى قۇتقۇزۇشقا بۇيرۇدى.

ئەتىسى سۇڭ جياڭ لى تېخنشىلەرنى تۇڭتى تېغىدا يېڭىۋالدى. چېن باسقابەگكە ئادەم ئەۋەتىپ: «بۇلاڭچىلارنىڭ ئۇۋىسى يىمىرىپ تاشلاندى، باشلىقى قولغا چۈشتى. باسقابەگ جانابلىرى ۋېيشېڭ شەھىرىگە كېلىپ ئىش باشقۇرسا ئىكەن» دەپ مەلۇم قىلدى. سۇڭ جياڭلار چوڭ قوشۇننى باشلاپ ۋېيشېڭ شەھىرىگە يېتىپ كەلدى. لۇ جۇنيىلەر شەھەردىن ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى. سۇڭ جياڭ ئېلان چىقىرىپ، پۇقرالارنى خاتىرجەم قىلدى. لۇ جۇنيى بېخن شياڭنى ئېلىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ بېخن شياڭنىڭ قامەتلىك ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئورنىدىن تۇرۇپ ئارغامچىنى ئۆز قولى بىلەن يېشىۋەتتى ۋە

ئىززەت ـ ئىكرام بىلدۇردى. بىەن شىياڭ سۇڭ جياڭنىڭ مۇنداق مەردانە ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، تەسىرلىنىپ ئەل بولدى. ئەتىسى جاڭ چىڭ، چيۇڭ يىڭ، يې چىڭلار تيەن خۇ، تيەن باۋ، تيەن بياۋلارنى كۈشۈك ھارۋىغا سېلىپ ئېلىپ كەلدى. چيۇڭ يىڭ بىلەن جاڭ چىڭ ئىككىلىسى سۇڭ تۇرشاۋۇلغا تەزىم قىلىپ سالام بەردى. چيۇڭ يىڭ ئۆتكەن نۆۋەت ۋاڭ يىڭلارغا چېقىلىپ قويغان گۇناھىغا ناماقۇل بولدى. سۇڭ جيىاڭ خان قوشۇنى قايتقاندا، بىللە ئاستانىگە ئەكېتىش ئۈچۈن، تيەن خۇلارنى بىر يەردە نازارەت قىلىپ ساقلاپ تۇرۇشنى جېكىلىدى، ئاندىن شاراب كەلتۈرۈپ، جاڭ چىڭ، چيۇڭ يىڭلارنى قۇتلۇقلىدى. شۇ كۈنى ۋېيشېڭغا قاراشلىق ۋۇشياڭ ناھىيەسىنى ساقلاپ تۇرغان سەركەردىلەردىن فاڭ شۇنلار لەشكەر ۋە پۇقرالارنىڭ خەزىنىدىكى پۇل ـ پۇچەك ۋە ئاشلىق ـ ئوزۇقلىرىنى ئېنىقلاپ تىزىمىنى ئېلىپ، سۇڭ جياڭغا تەقدىم قىلىشقا كەلدى. سۇڭ جياڭ فاڭ شۇنغا ئىنئام بەرگەندىن كېيىن ئۇنى يەنە شۇ ناھىيەنى ساقلاپ تۇرۇشقا ئەۋەتتى. سۇڭ جياڭلار ۋېيشېڭدا ئۇدا ئىككى كۈن تۇردى. چارلىغۇچىلار كېلىپ: «گۇەن شېڭلار يۇشې ناھىيەسىگە بېرىپ، سو چاۋ، تاڭ لۇڭلار بىلەن ئىچى ـ تېشىدىن ماسلىشىپ، تيەن خۇ سەركەردىسى فاڭ شۇدۇنى ئۆلتۈرۈۋەتتى. ئۇلارنىڭ بەش مىڭدىن ئارتۇق لەشكىرى ئۆلدى، قالغانلىرى ئەل بولدى» دەپ مەلۇم قىلدى. سۇڭ جياڭ قالتىس خۇش بولۇپ كەتتى، ئۇ سەركەردىلەرگە قاراپ تۇرۇپ:

ـــ يارەنلىرىمىزنىڭ قۇدرىتى بىلەن بۇلاڭچىلارنى باستۇرۇش ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىپ نۇسرەت قازاندۇق، ـــ دېدى. ئاندىن سەركەردىلەرنىڭ كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ۋە جاڭ چىڭ بىلەن چيۇڭ يىڭنىڭ بۇلاڭچىلارنىڭ باشلىقىنى تۇتقانلىقى، قاراقچىلارنىڭ ئۇۋۇسىنى چۇۋۇپ تاشلىغانلىقىدەك خىزمەتلىرىنى تەرىپلەپ ئەنگە ئالدۇردى. ئاردىن يەنە ئۇچ ـ تۆت كۈن ئۆتتى. گۇەن شېڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ يېتىپ كەلدى.

چېن باسقاقبەگمۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ يېتىپ كەلدى.

ــ سۇڭ جياڭ سەركەردىلىرى بىلەن شەھەرنىڭ سىرتىغا ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ، ئۇلارنى شەھەرگە باشلاپ كىردى ۋە سالام ـ سەھەت قىلىپ كۆرۈشتى.

ــ سەركەردىلەر، سىلەر بەش ئاي ئىچىدە بۇ دۇنياغا پاتماس چوڭ خىزمەت كۆرسەتتىڭلار، پېقىر بۇلاڭچىلارنىڭ بېشى تۇتۇلغانلىقىنى ئاڭلاپ، مەكتۇپ پۈتۈپ ئاستانىگە يوللىدىم. ئوردىدىن مەنسەپ ـ مەرتىۋەڭلارنى ئۆستۇرىدۇ، ــ دېدى چېن باسقاقبەگ ماختاپ.

سۇڭ جياڭ كەينى ـ كەينىدىن تەزىم قىلىپ، تەشەككۈر ئوقۇدى.

ئەتىسى چۈڭ يىڭ تەييۇەندىكى كېمىر تاغقا بېرىپ، ئانامنىڭ جەسىتىنى تېپىپ، باشقىدىن يەرلىكتە قويۇپ كەلسەم، دەپ مۇراجىئەت قىلدى. سۇڭ جياڭ جاڭ چىڭ، يې چىڭلارنى بىللە بېرىشقا بۇيرۇدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

سۇڭ جياڭ چېن باسقاقبەگكە مۇراجىئەت قىلىپ، تېيەن خۇنىڭ ئوردا ـ قەسىر، ئۆي ـ ئىمارەتلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈۋەتتى، ئاندىن چېن باسقاقبەگ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئامبارلارنى ئېچىپ، جايلاردىكى يېغىلىق ۋە ئوت ئاپەتلىرىگە ئۇچرىغان پۇقرالارغا قۇتقۇزۇش بەرمەكچى بولدى ۋە سۇ ئەمىر بىلەن خان ئوردىسىغا ئەرز ـ ئىلتىماسلار يېزىپ دەي زۇڭدىن ئەۋەتتى.

دەي زۇڭ ئەرز ـ ئىلتىماسلارنى ئېلىپ يولغا چىقتى ھەمدە چېن باسقاقبەگ ئەۋەتكەن ئالاقچىگە يېتىشۋېلىپ بىرلىكتە ئاستانىگە يېتىپ باردى. ئۇلار ئالدى بىلەن سۇ ئەمىرنىڭ مەھكىمىسىگە بېرىپ، ياڭ پايلاقچىنى تېپىپ ئىلتىماسلارنى سۇندى. سۇ ئەمىر ئىلتىماسلارنى كۆرۈپ قالتىس خۇش بولۇپ كەتتى. ئەتىسى ئوردىغا بېرىپ، ئىلتىماسنى چېن باسقاقبەگنىڭ ئالاقىسى بىلەن بىللە خان ئالىلىرىغا سۇندى. داۋ جۇن خانىنىڭ

چىرايلىرى ئېچىلىپ، مۇبارەك يۈزىدە كۈلكە پەيدا بولدى. سۈك جىياڭلار ئىشلارنى ئاياغلاشتۇرۇپ ئاستانىگە قايتسۇن، مەنسەپ - مەرتىۋىسى ئۆستۈرۈلسۇن، دەپ پەرمان چۈشۈردى. دەي زۇڭ بۇ خەۋەرنى ئېلىپ، سۇ ئەمىر بىلەن خوشلىشىپ ئاستانىدىن يولغا چىقتى. ئەتىسى ئاشۇاقتىدىن بۇرۇنراق ۋېيشېڭغا يېتىپ بېرىپ، چېن باسقاقبەگ، سۈك تۇرشاۋۇللارنى ۋاقىپلاندۇردى.

چېن گۇەن بىلەن سۈك جياڭ تىرىك قولغا چۈشكەن بۇلاڭچىلار ۋە قورچاق مەنسەپدارلاردىن تىەن خۇ، تىەن باۋ، تىەن بياۋلارنى ئاستانىگە تىرىك ئېلىپ بارغاندىن باشقا، قالغان بەگ - سىپاھلارنى ۋېيشېڭ شەھىرىدە كاللىسىنى ئېلىشقا بۇيرۇدى. جىننىڭغا قاراشلىق پۇجۇ، جيېجۇ ۋە باشقا ئايماق - ناھىيەلەر تېخى ئېلىنمىغانىدى. بۇ يەردىكى قورچاق ئەمەلدارلار تىەن خۇنىڭ تۇتۇلۇپ قالغانلىقىنى ئاڭلاپ تېڭى قېچىپ كەتتى. بەزىلىرى ئۆزلىرى كېلىپ ئەل بولدى، چېن باسقاقبەگ ئەل بولۇپ كەلگەنلەرنىڭ يېڭىباشتىن پۇقرا بولۇپ ئۆتۈشىگە يول قويدى. جاي - جايلارغا ئېلان چىقىرىپ، پۇقرالارنى خاتىرجەم قىلدى. قالغان - قاتقان ئەگەشكۈچىلىرى خەلقە زىيان - زەخمەت يەتكۈزمىگەن بولسىلا، ئۇلارنىڭ ئەل بولۇپ، ئوبدان پۇقرا بولۇشىغا رۇخسەت قىلدى ۋە ئۇلارنى ئۆز جايلىرىغا قايتۇرۇپ، ئۆي - مىراسلىرىنى يانداۇرۇپ بەردى. شەھەرلەر ئىشغال قىلىنىپ بولدى. يۇرت پاسلىنى ۋە پۇقرالارنى قوغداش ئۇچۇن جاي - جايلارغا لەشكەر ئەۋەتىلدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى گەپنى داۋ جۇن خاندىن ئاڭلاڭ. داۋ جۇن خان پەرمان چۈشۈرۇپ، بەگ - سىپاھلىرىنى خېبېيغا ئەۋەتىپ، چېن گۇەنلەرنى تەقدىرلىدى. ئەتىسى ئۇرۇش - جەڭ ئىشلىرى مۇھاكىمە قىلىنمىدىغان كۇن بولغاچقا، بەگ - سىپاھلارنىڭ ھەممىسى يېتىپ كېلىپ، سەي جىڭ بېگىمنىڭ مۇھاكىمىسگە قۇلاق سېلىپ ئولتۇرۇشاتتى، ئۇلار ئىچىدىن بىر سىپاھ قۇلاق

سالماي، بېشىنى دىڭگايىتىپ، ئۆيىنىڭ بۇلۇڭ - پۈچقاقلىرىغا قارىدى. سەي جىڭ كۆرۈپ قېلىپ قاتتىق غەزەپلەندى. بۇ سېپاھنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ھايال قالماي سۈرۈشتۈردى. ئەيىبۇھەننەس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! بىر ئادەمنىڭ كاساپىتى بىلەن ھەممەيلەن بىدىرىماق بولدى. سەي جىڭنىڭ بۇ سېپاھنىڭ ئېتىنى سۈرۈشتۈرۈشى بىلەن ئەپتەرلەر يېڭىباشتىن جەڭگە ئاتلانماق بولدى، باتۇر سەركەردە - سەرۋازلار خۇنەن - خۇبېيلارنى تىنچىتماق بولدى. سەي جىڭ سۈرۈشتۈرگەن سېپاھنىڭ زادى كىم ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بىر يۇز بىرىنچى باب

مازارنى كۆزلەپ نيىتىنى بۇزغانلىقى بۇتخانىدا نازىنىن بىلەن تېپىشقانلىقى

ئەلقىسسە، سەي جىڭ ئەلەمگاھتا ئۆزىنىڭ ئۇرۇش ـ جەڭلەر توغرىسىدىكى بايانلىرىغا قۇلاق سالماي، بىر بۇرجەكتە ئۇيۇق ـ بۇياقتا قاراپ ئولتۇرغان سىپاھنى سۇرۇشتە قىلدى، بۇ سىپاھنىڭ نامىزاتى لۇ جيەن بولۇپ، يۇرتى يۇننەندىكى جۇنداۋ ئايمىقى ئىدى، ھازىر ئۇ ئەلەمگاھتا ھۆدەيچى ئىدى. سەي جىڭ قاتتىق غەزەپكە كېلىپ، ئۇنىڭ راسا ئەدىپىنى بېرەي دەپ تۇرۇشىغا، تەڭرىقۇتنىڭ بۇ يەرگە قەدەم تەشرىپ قىلغانلىقىنى ئاڭلىدى ـ دە، بۇ ئىشنى بىر ياقتا قايرىپ قويۇپ، ھەممە بەگ ـ سىپاھلارنى باشلاپ تەڭرىقۇت ئالىلىرىنىڭ ئالدىغا چىقتى ۋە تاۋاپ ـ تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ، تەڭرىقۇتنى ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن ئوتتۇرىغا باشلاپ كىردى. تەڭرىقۇتنىڭ جەڭ توغرىسىدىكى بايانى ئاخىرلىشىشىغا، لۇجيەن ئوتتۇرىغا چىقىپ، تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:

ـــ پېقىر، ئەلەمگاھ ھۆدەيچىسى لۇ جيەن بولىمەن، ھەرقانداق ئۆلۈمدىن قورقمايمەن، ھازىر خۇەيخېنىڭ كۇنىپىتىش تەرىپىدە ۋاڭ چىڭ دېگەن قاراقچى ئىسيان كۆتۈرۈپتۇ. بۇنىڭدىن ھەزرىتى ئالىلىرىنى خەۋەردار قىلماقچىمەن، ۋاڭ چىڭ خۇەيخې دەرياسىنىڭ كۇنىپىتىش تەرىپىدە مالىمان چىقارغىلى بەش يىل بولدى، خان لەشكەرلىرى بۇنىڭغا تەڭ كېلەلمىدى. تۇڭ گۇەن، سەي يۇلەر ئەمرلىرىگە بىنائەن خۇەيخېنىڭ كۇنىپىتىش تەرىپىگە

جازا يۇرۇشى قىلىپ بارغاندا، لەشكەرلىرىنىڭ ھەممىسى قىرىلىپ تۈگىدى. ئۇلار گۈناھىدىن قورقۇپ بۇ ئىشنى يوشۇرۇپ، قانداقتۇر لەشكەرلەر يەر - سۇغا كۆنەلمىگەنلىكتىن ۋاقتىنچە قايتىتۇق، دەپ ھەزرىتى ئالىيلىرىنى ئالداپ، مۇشۇ زور بالايىئاپەتنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. بۇنىڭ بىلەن ۋاڭ چىڭ تولىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى. ئۆتكەن ئايدا ئۇ يەنە پېقىرنىڭ يۇرتىدىكى يۇننەن لەشكەرلىرىنى تىرىپىرەن قىلىۋەتتى، ئوت قويدى، بۇلاڭ - تالاڭ، قىرغىنچىلىق قىلدى. بۇلارنىڭ ۋەھشىيلىكى چىداپ بولغىلى بولمايدىغان دەرىجىگە يەتتى. شۇنىڭ بىلەن ۋاڭ چىڭ جەمئىيى سەككىز لەشكەر كۆرەسىنى، سەكسەن ئالتە ئايماق، ناھىيەنى بېسىۋالدى. بۇ پاجىئەدە سەي جىڭ ۋە ئۇنىڭ ئوغلى سەي يۇ بولسا لەشكەرلەرنى قىرغىنچىلىققا ئۈچرىتىۋېتىپ، قوشۇندىن مەھرۇم بولۇپ، دۆلەتكە ئار - نومۇس كەلتۈرگەن تۇرۇقلۇق، بۇگۈن ئۇلۇغ شاھىمىز قەدەم تەشرىپ قىلىش ئالدىدا گويا ھېچ ئىش بولمىغاندەك، پىسخەنتەمۇ قىلماي، تۆرگە چىقىۋېلىپ جەڭ توغرىسىدا داۋراڭ سېلىپ ئولتۇردى، بۇ نېمىدېگەن ئۆكتەملىك! جانابىي ئالىيلىرىدىن، تېزدىن دۆلەتكە زور زىيان سالغان سەي جىڭ قاتارلىق مەككار ئەمەلدارلارنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ، خەل باتۇرلار باشچىلىقىدا لەشكەر ئەۋەتىپ، تېز ئارىدا ۋاڭ چىڭلارنى قورشاپ يوقىتىپ، پۇقرالارنى ئازاب - ئوقۇبەتتىن قۇتقۇزۇش بىلەن ئەلنى ئەمىن تاپقۇزۇشنى ئىلتىجا قىلىمەن. شۇنداق قىلغاندىلا، پېقىر - پۇقرالارغا بەخت - نۇسرەت ياغقۇسى، خەلقىئالەمگىمۇ بەخت - سائادەت ئاتا بولغۇسى، ـــ دېدى.

داۋ جۇن خان بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق غەزەپلەندى، سەي جىڭلارنىڭ گۇناھىنى يوشۇرغانلىقىنى قاتتىق ئەيىبلىدى. لېكىن، تەڭرىقۇت سەي جىڭلارنىڭ ياغلىما سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، شۇ ھامان گۇناھ بۇيرۇمايى ئوردىسىغا قايتىپ كەتتى.

ئەتىسى خاۋجۇ ئايمىقىنىڭ ئامبىلى خۇ مېڭ يېڭى ۋەزىپە

كۈتۈپ ئاستانىگە بارغان چاغدا، تۆگە گۈەن، سەي يۈلەرنەگ قوشۇننى نابۇت قىلىۋېتىپ، پادىشاھلىقنىگ شەننى بۇلغىغان گۇناھى توغرىسىدا تەگرىقۇتقا ئوچۇق - ئاشكارا مەكتۇپ يازدى، ئۇنىڭدا: «سۇگ جىياڭلار پاراسەتلىگ، دانىشمەن، ئۇست - ئۇستىلەپ ئەجىر - تۆھپە كۆرسەتتى، قىتانلارنى بويسۇندۇرۇپ قايتقاندىن كېيىن خېبېينى تىنچلاندۇرۇپ، زەپەر قۇچۇپ قايتىپ كەلدى. ھازىر ۋاگ چىگ بەكمۇ ھەددىدىن ئېشىپ كەتتى، جانابي ئالىيلىرىنىگ يارلىق چۈشۈرۈپ، سۇگ جىياڭلارغا ئىنئام ئاتاش قىلىپ، ئۇلارنىگ لەشكەرلىرىنى خۇەيخېنىگ كۇنىپېتىش تەرىپىگە ئەۋەتىشلىرىنى ئىلتىجا قىلىمەن، شۇنداق قىلساڭ، ئۇ چوقۇم زور ئەجىر - تۆھپە يارىتىپ كېلىدۇ» دەپ يېزىلغانىدى.

داۋجۇن خان بۇنىڭغا ماقۇل بولۇش بىلەن تەڭلا مىرزىبەگ مەھكىمىسىگە سۇگ جياڭلارغا مەنسەپ بېرىش توغرىسىدا يارلىق چۈشۈردى. مىرزىبەگ مەھكىمىسىنىگ بېگى سەي جىگ قاتارلىقلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، تەگرىقۇتقا: «ۋاگ چىگ ۋەنجۇ ئايمىقىنى ئالغاندىن كېيىن تۇنۇگۇن يۈجۇ، زەيجۇ ئايمىقى، لەيشيەن ناھىيەسى قاتارلىق ئۇچ ئورۇنمۇ خەۋپىتە قالدۇق دەپ يۇقىرىغا ئالاقە سۇنۇپتۇ. بۇ ئۇچ ئورۇن ئاستانىگە قاراشلىق ئايماق، ناھىيەلەردىن بولۇپ، ئاستانىگە ناھايىتى يېقىن، شۇڭا جانابىي ئالىيلىرىغا، چىن خۇەن، سۇگ جىياڭلارنىگ لەشكەرلىرىنى ئاستانىگە قايتۇرۇپ كەلمەي، ئۇلارغا كېچىلەپ يۇجۇ قاتارلىق ئورۇنلارغا ھەمدەمدە بولۇش ئۈچۈن بېرىشقا يارلىق چۈشۈرۈشلىرىنى ئىلتىجا قىلىمىز. خۇ مېڭنى لەشكەر مەسلىھەتچىسى قىلىشنى تەۋسىيە قىلىمىز. لۇ جيەنگە كەلسەك، ئۇ لەشكەر ئىشىغا خېلى پىششىق ئادەم، ئۇنى خۇ مېگ بىلەن بىللە چىن گۇەننىگ قوشۇنىغا ئەۋەتسەك؛ سۇگ جىياڭلار ھازىر جازا يۈرۈشى قىلىۋاتىدۇ، شۇڭا مەنسىپىنى ئۆستۈرمەي تۇرۇپ، ئۇلار خۇەيخېنىگ كۇنىپېتىش تەرىپىدىن زەپەر قۇچۇپ قايتقاندىن كېيىن ئىنئام ئاتا قىلىشنى ئاندىن ئويلىشىپ كۆرسەك» دېگەن

مەزمۇندا مەكتۇپ سۇندى.

ئەسلىدە ۋاڭ چىڭنىڭ سەردار ـ سەرۋازلىرىنىڭ كۇچلۇك ـ قاۋۇل ئىكەنلىكىنى سەي جىڭ بىلەتتى، شۇڭا ئۇ تۇڭ گۇەن، يا‌ڭ جيەن، گاۋ چيۇلار بىلەن تىل بىرىكتۇرۇۋېلىپ، خۇ مېڭ، لۇ جيەنلەرنى غەرەزلىك ھالدا چېڭگۇەن تەرەپكە ئەۋەتتى، ئۇ ئۆز كۆڭلىدە: « سۇڭ جياڭلار يېڭىلىپ قالىدىغان بولسا، خۇ مېڭ، لۇ جيەنلەر نەگە قاچالايدۇ، ئەنە شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىراقلا يوقىلىدۇ» دەپ ئويلايتتى، بۇ ھەقتە كۆپ سۆزلەشنىڭ ھاجىتى يوق.

ئەمدى ھېلىقى تۆت مەككار ئەمەلدارنىڭ تەكلىپىگە كەلسەك، داۋ جۇن خان ئۇنىڭ ھەممىسىنى ماقۇل كۆرۇپ يارلىق يېزىپ چۇشۇردى، خۇ مېڭ ۋە لۇ جيەننى يارلىق بىلەن ئالتۇن ـ كۈمۈش، تاۋار ـ دۇردۇن، تون، قۇياغ، ئات، شاھانە مەي قاتارلىق سوۋغاتلارنى ئېلىپ بېرىشقا ئەۋەتتى ھەمدە ئۇلار شۇ كۈنى خېبېيغا قاراپ يولغا چىقىپ، سۇڭ جياڭلارغا يارلىقنى يەتكۈزمەكچى بولدى. يارلىقتا يەنە خېبېيدىكى يېڭىدىن قايتۇرۇۋېلىنغان ھەرقايسى دىيار، ئايماق، ناھىيىلەردىكى كىم مەنسەپدارلارنى تېزدىن تولۇقلاپ، بەلگىلەنگەن مۇددەت ئىچىدە مەنسەپكە ئولتۇرۇشقا ئەمر قىلىنغانىدى. داۋ جۇن خان خانلىق ئىشلىرىنى بىر تەرەپ قىلىپ بولغاندىن كېيىن ۋاڭ فۇ، سەي يۇلەرنىڭ دالالىتى بىلەن سەيلىگاھىغا ئىشرەتكە كەتتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى خۇ مېڭدىن ئاڭلاڭ. خۇ مېڭ يارلىقنى ۋە ئىنئام قىلىنغان تارتۇقلارنى ئوتتۇز بەش ھارۋىغا لىقمۇلىق قاچىلاپ ئاستاندىن خېبېيغا قاراپ يولغا چىقتى.

يول بويى ھېچقانداق گەپ ـ سۆز بولمىدى، بىرقانچە كۈن يول يۇرۇپ، چۆگۈن چاقسا تېغى، جاۋدې دىياردىن ئۆتۈپ، ۋېيشېڭ ئايمىقىغا يېتىپ كەلدى. شەھەرگە يەنە يىگىرمە چاقىرىمدىن ئوشۇقراق يول قالغاندا، تۇتۇۋېلىنغان

قاراقچىلارنىڭ باشلىقىنى ئاستانىگە ئېلىپ كېتىۋاتقان سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىگە يولۇقتى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلەرنى قايتۇرۇش توغرىسىدىكى يارلىقنى تاپشۇرۇۋېلىپ تۇرۇشىغا، چيۇڭ يىڭ ئانىسىنى دەپنە قىلىپ بولۇپ كېلىپ قالدى.

سۇڭ جياڭ چيۇڭ يىڭ ئانا ـ بالا ئىككىيلەنىڭ ۋە يې چىڭنىڭ ئەقىدىچانلىقى، قاراقچىلار باشلىقىنى تىرىك قولغا چۈشۈرگەن تۆھپىسى، شۇنىڭدەك چياۋ داۋچىڭ، سۇن ئەنلەرنىڭ ئوردىغا تەسلىم بولغانلىقى ۋە ئەجىر كۆرسەتكەن خادىملارنىڭ ئىشلىرى قاتارلىقلارنى تەپسىلىي يېزىپ چىقىپ ئوردىغا مەلۇم قىلماقچى بولدى. جاڭ چىڭ، چيۇڭ يىڭ، يې چىڭلارغا لەشكەر قوشۇپ، قاراقچىلار باشلىقىنى ئاستانىگە ئېلىپ بېرىشقا ماڭدۇردى.

شۇ ئەسنادا جاڭ چىڭ لەشكەر مەسلىھەتچىسى خۇ مېڭ، لۇ جيەنلەرنىڭ ئالدىغا چىقىپ ئۇلار بىلەن كۆرۈشتى. جاڭ چىڭ بۇ خەۋەردىن ۋاقىپ بولغاندىن كېيىن باسقاقبەگ چېن گۇەن سۇڭ تۇرشاۋۇللارنىڭ قوشىغا بۇ خەۋەرنى يەتكۈزۈشكە ئادەم ئەۋەتتى.

چېن گۇەن، سۇڭ جياڭلار سەردارلارنى ئېلىپ شەھەردىن ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى، خۇ مېڭلار مۇقەددەس يارلىقنى كۆتۈرگىنىچە شەھەرگە كىردى. تەخرىقوت ھۆرمىتىگە خۇشبۇي كۈجىلەر يېقىلدى. چېن گۇەن، سۇڭ جياڭ ۋە ئۇلارنىڭ قول ئاستىدىكى سەردارلارنىڭ ھەممىسى رەت ـ رەت بولۇپ، يۈزلىرىنى يۇقىرى تەرەپكە قىلىپ يۈكۈنۈپ ئولتۇردى. پېي شۇەننىڭ باشچىلىقىدا سەجدە ـ تەزىم قىلىشتى. سەجدە قىلىپ بولغاندىن كېيىن خۇ مېڭ تۆۋەن تەرەپكە قاراپ، شاھ سۈپىسىنىڭ سول تەرىپىدە تۇرۇپ يارلىقنى جاكارلىدى:

پېقىر بۇيۇك تەخرىگە ئىبادەت قىلىپ، ئەجدادلىرىمىزنىڭ باسقان ئىزىدىن مېڭىپ، ئۇلارنىڭ بۇيۇك ئىشلىرىغا ۋارىسلىق قىلىشتا سىلەردەك ئەزىمەتلەرنى تايانچ قىلىپ، ئۇلۇغۋار ئىشلارنى

داۋاملاشتۇرماقچىمەن. يېقىندىن بۇيان يۇرت پاسىللىدا پاراكەندىچىلىك كۆپ سادىر بولۇۋاتىدۇ، ئەل تازا ئەمىن تاپالمايۋاتىدۇ، ئەي تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭ! سىلەر تاغ - داۋانلار ئېشىپ، خەتەرلىك توسالغۇلاردىن ئۆتۈپ، توپىلاڭچىلارنى تىنچىتىش، قاراقچىلارنى يوقىتىش يولىدا ئەجىر - تۆھپە كۆرسىتىپسىلەر، بۇ دەرھەقىقەت تەرىپكە لايىق. مۇشاۋىر خۇ مېڭنى ئۇشبۇ يارلىق ۋە ئالتۇن - كۈمۈش، تاۋار - دۇردۇن، ئارغىماق، تون - قۇيۇغ، شاھانە مەي قاتارلىق نەرسىلەر بىلەن سىزلەر — چېن باسقاقبەگ، سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيىلەرنى تارتۇقلاشقا ئالاھىدە ئەۋەتتىم. ئەلھال ياۋۇز قاراقچى ۋاڭ چىڭ خۇەيخېنىڭ كۈنىپېتىش قىسمىدا توپىلاڭ كۆتۈرۈپ، شەھەر - يۇرتلىرىمىزنى ئىشغال قىلىۋالدى، پۇقرالىرىمىزنى ئاياغ ئاستى قىلدى، يۇرت پاسىلىمىزدا پاراكەندىچىلىك تۇغدۇرۇپ، كۈنىپېتىش ئاستانىمىزگە تەپرىقىچىلىك سالدى، شۇڭ ۋەجىدىن پېقىر چېن گۇەننى باسقاقبەگلىككە، سۇڭ جياڭنى كۈنىپېتىشنى تىنچلاندۇرغۇچى باش تۇرشاۋۇللۇققا، لۇ جۇنيىنى ئورۇنباسار تۇرشاۋۇللۇققا، خۇ مېڭنى لەشكەر مۇشاۋىرلىقىغا تەيىن قىلدىم. يارلىقنى تاپشۇرۇۋالغان ھامان لەشكەر باشلاپ بېرىپ، كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ يۈرۈش قىلىپ، ئالدى بىلەن ۋەنجۇ ئايمىقىنى قۇتۇلدۇرغايسىلەر. ئەي سەردار - سەرۋازلار، سىلەر سەممىي - ساداقەتلىك بىلەن ھەمدەم بولۇپ، تەپرىقىچىلەرنى بېسىقتۇرغاندىن كېيىن تۆھپەڭلارنى مەلۇم قىلساڭلار، ئىنئام ئاتا قىلىمەن، بېرىلگەن تارتۇقلار ئوچ قوشۇندىكى سەردارلارغا خەج - خىراج قىلىشقا يەتمەي قالسا، چېن گۇەن خېبېيدىكى ئايماق، ناھىيەلەرنىڭ خەزىنىلىرىدىن بىر بۆلۈك پۇل - خىراجەت ئېلىپ، ئىنئام قىلغاندىن كېيىن ئۇنى تىزىملاپ مېنى خەۋەرلەندۇرۇپ قويسىلا بولىدۇ، بەجا كەلتۇرگەيسىلەر، ئالاھىدە يارلىق چىقىرىلدى.

شۇەنخېنىڭ بەشىنچى يىلى تۆتىنچى ئاينىڭ - كۈنى

خۇ مېڭ شاھانە يارلىقنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن چېن گۇەن، سۇڭ جياڭلار شاھىنشاھىمىزنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن بولغاي،

دەپ ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ، تەخرىقوتنىڭ ھىممىتىگە تەشەككۇر بىلدۈردى.

خۇ مېڭ ئالتۇن ـ كۆموش، تاۋار ـ دۇردۇن قاتارلىق نەرسە ـ كېرەكلەرنى ئىسىم تەرتىپى بويىچە تەقسىم قىلىپ بەردى، يەنى چېن گۇەن، سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيىلەرنىڭ ھەربىرىگە بەش يۈز ئالتە مو سەردىن ئالتۇن، ئون توپتىن تاۋار ـ دۇردۇن، بىر قۇردىن كىيىم ـ كېچەك، بىردىن ئارغىماق، ئىككى شېشىدىن شاھانە مەي؛ ۋۇ يۇڭ باشلىق ئوتتۇز تۆت سەردارنىڭ ھەربىرىگە ئىككى يۈز سەردىن ئاق ئالتۇن، تۆت توپتىن تاۋار ـ دۇردۇن، بىر شېشىدىن شاھانە مەي؛ جۇ ۋۇ باشلىق يەتمىش ئىككى سەردارنىڭ ھەربىرىگە يۈز سەردىن ئاق ئالتۇن، بىر شېشىدىن شاھانە مەي ئۇلەشتۇرۇپ بەردى. ئېشىپ قالغان ئالتۇن ـ كۆموشنى چېن گۇەننىڭ مەھكىمىسىگىچە ئېلىپ بېرىپ كەم قىسمىنى تولۇقلاپ، لەشكەرلەرگە ئۇلەشتۇرۇپ بەردى. سۇڭ جياڭ جاڭ چىڭ، چيۇڭ يىڭ، يې چىڭلارغا تېەن خۇ، تېەن باۋ، تېەن بياۋلارنى يالاپ ئاستانىگە سوۋغا سۇپىتىدە تەقدىم قىلىش ئۇچۇن ئاپىرىشقا قايتا پەرمان بەردى.

گۇڭسۇن شېڭ كېلىپ:

ـــ ئاغىمىزدىن بەش ئەجدىھا ئىبادەتخانىسىغا بەش ئەجدىھا سۇرىتىنى نەقىش قىلدۇرۇپ بېرىشنى ئىلتىجا قىلىمەن، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ ماقۇل بولۇپ ئۇنى ياساشقا ئۇستىكار ئەۋەتتى.

سۇڭ جياڭ دەي زۇڭ بىلەن ما لىڭنى شەھەرنى ساقلاۋاتقان سەردار ـ سەرۋازلارنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇلارغا يېڭى بەگ ـ سىپاھلار يېتىپ كېلىشى ھامان ۋەزىپىسىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىش، لەشكەرلەرنى باشلاپ بېرىپ، ۋاڭ چىڭنى يوقىتىش ھەقىقىدىكى يارلىقنى يەتكۈزۈشكە بۇيرۇدى.

سۇڭ جياڭ بىرقانچە كۈن ئىش بېجىرىپ تۇردى. ئاڭغىچە يېڭى بەگ ـ سىپاھلارنىڭ ھەممىسى كېلىپ بولدى. شەھەرنى

ساقلاۋاتقان سەردارلارمۇ ۋەزىپىسىنى ئۇتكۈزۈپ بېرىپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئارقىمۇئارقا كېلىپ بولدى. سۇڭ جياڭ خان ئىنىئىسام قىلىغان ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى ئۇلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن شياۋ راڭ بىلەن جىن داجيەنگە بىر تاش پۈتۈك ياساپ، بۇ ئىشلارنى شۇ تاش پۈتۈككە ئويۇپ قويۇشنى بۇيرۇدى. بۇ ۋاقىت بەشىنچى ئاينىڭ بەشىنچى كۈنىدە بولىدىغان تاڭزۇڭزا چاغىنىغا توغرا كەلگەنىدى. سۇڭ جياڭ ئاماناتلىق ـ ئاۋاتلىقنى مۇبارەكلەش ئۈچۈن، سۇڭ چىڭنى كاتتا مەرىكە سورۇنى تەييارلاشقا بۇيرۇدى. مەرىكە سورۇنىدا چېن گۇەننى تۇرگە چىقاردى. يېڭىدىن تەيىنلەنگەن ئامبالىلار ۋە خۇ مېڭ، لۇ جيەنلەر، شۇنىڭدەك ئۆز ئايمىقىدىكى ئىككى ياندىكى بەگ ـ سىپاهلار ئۇنىڭ تۆۋىنىدە ئولتۇردى، سۇڭ جياڭنىڭ قول ئاستىدىكىلەردىن ئاستانىگە كەتكەن جاڭ چىڭدىن باشقا، بىر يۇز يەتتە سەركەردىنىڭ هەممىسى، شۇنىڭدەك خېبېيدا تەسلىم بولغان چياۋ داۋچىڭ، سۇن ئەن، بيەن شياڭ قاتارلىق ئون يەتتە سەركەردە رەت ـ رەت بولۇپ ئىككى ياندا ئولتۇردى. بەزمە جەريانىدا چېن گۇەن، خۇ مېڭ، لۇ جيەنلەر سۇڭ جياڭنىڭ كۆرسەتكەن ئەجىر ـ تۆھپىلىرىنى ماختاشتى. سۇڭ جياڭ، ۋۇ يۇڭلار ئۇلارنىڭ ئۆز قەلبىنى چۈشەنگەنلىكىگە چەكسىز مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشتى، مەرىكە سورۇنىدا بىردەم ئوردا ئىشلىرى ئۈستىدە سۆزلەشسە، بىردەم شېرىن مۇڭداشتى، نەغمە ـ ناۋالار قىلىشتى، قەدەھلەر چېقىشتى، شام ـ چىراغلار چاقناپ كەتتى، بۇلار تاكى يېرىم كېچىگىچە ئىچىشىپ ئاندىن تارقاشتى. ئەتىسى سۇڭ جياڭ بىلەن ۋۇ يۇڭ مەسلىھەت تۇزۇپ، لەشكەرلىرىنى ئېدىتلاپ چىقتى، ئايماق بەگلىرى بىلەن خەيرلىشىپ ۋېيشېڭدىن يولغا چىقتى ـ دە، چېن گۇەنلەر بىلەن بىللە تۆۋەن تەرەپكە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. بېسىپ ئۆتكەن يەرلەرنىڭ هېچنېمىسىگە تەگمىدى. پۇقرالار شام ـ چىراغلارنى يېقىپ، كۈجە ـ ئىسرىقلارنى سېلىپ، ئايىغى ئۇزۇلمەي يول

ئۇستىگە چىقىپ، سۇڭ جياڭلارنىڭ ئوغرى - قاراقچىلارنى يوقاتقانلىقىغا رەھمەت - تەشەككۇر بايان قىلىشتى، ئۇلارنىڭ پۇقرالارنى قايتىدىن يورۇقلۇققا چىقارغان ئىلتىپاتلىرىغا ھەشقاللا دېيىشتى.

سۇڭ جياڭلارنىڭ تۆۋەن تەرەپكە يۇرۇش قىلغانلىقىنى قويۇپ تۇرۇپ، گەپنى ئەمدى پەيسىز ئوق جاڭ چىڭدىن باشلايلى. جاڭ چىڭ بىلەن چىيۇڭ يىڭ، يې چىڭلار تىيەن خۇلارنى كۈشۈك ھارۋىغا سېلىپ ئاستانىگە ئېلىپ ماڭدى، بۇلار يېتىپ بارغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭنىڭ يازغان مەكتۇپىنى ۋە ئۇنچە - مارجان قاتارلىق ئېسىل زىبۇ - زىننەتلەرنى سۇ ئەمىرگە تاپشۇردى. سۇ ئەمىر بۇ نەرسىلەرنى تەڭرىقۇتقا سۇندى، تەڭرىقۇت چىيۇڭ يىڭ ئانا - بالا ئىككىسىنىڭ ئەقىدىمەنلىكىنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇرسەن بولۇپ، ئالاھىدە يارلىق بىلەن چىيۇڭ يىڭنىڭ ئانىسى سۇڭ ئاغىچىغا «ئەقىدىلىك ئامبال» دەپ نام بەردى، ھەم شۇ جايدىكى مەھكىمىگە ئۇلارنىڭ ئەقىدىمەنلىكىنى ئىزھار قىلىپ تۇرۇش ئۈچۈن بىر ئىبادەتخانا سېلىپ، ئەتىياز ۋە كۈز پەسىللىرىدە ياد ئېتىپ تۇرۇشنى تاپشۇردى. چىيۇڭ يىڭغا «ئەقىدىمەن ئادەم» دەپ نام بەردى، يې چىڭنى لەشكەر ئونبېشىلىقىغا بەلگىلىدى ۋە ئەللىك سەر كۈمۈش ئىنئام قىلىپ، ئۇنى مەردلىكى ئۈچۈن تەقدىرلىدى. جاڭ چىڭنىڭ كونا مەنسىپىنى ئەسلىگە كەلتۈردى. تەڭرىقۇت بۇ ئۇچ كىشىنى يەنىلا سۇڭ جياڭغا ھەمدەم بولۇشقا بۇيرۇدى ۋە خۇەيخېنىڭ كۈنپېتىش قىسمىنى بويسۇندۇرۇپ كەلسە، شۇ ئەجىر - تۆھپىلىرى ئۈچۈن مەنسىپىنى ئۆستۈرۈپ، تارتۇقلىماقچى بولدى. داۋ جۇن خان دادخاھ مەھكىمىسىگە يارلىق چۈشۈرۈپ، خاندىن يۇز ئۆرۈگەن قاراقچى تىيەن خۇ، تيەن باۋ، تيەن بياۋلارنى رەستىدىكى جازا مەيدانىغا ئېلىپ چىقىپ، چاناپ قىيما - چىيما قىلىۋېتىشنى بۇيرۇدى. شۇ ئەسنادا چىيۇڭ يىڭ دادىسى چۈشېن بىلەن ئانىسى سۇڭ ئاغىچىنىڭ رەسمىنى ئاچىقىپ، ھۆكۈم نازارەتچىسىنىڭ

ئىجازىتىنى ئالغاندىن كېيىن جازا مەيدانىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا ئاستى ۋە ئۇنىڭ ئالدىغا بىر شىرە قويدى، دەل كۇن قىيىلغاندا تىەن خۇ قىيما ـ چىيما قىلىنغاندىن كېيىن چىۇڭ يىڭ ئۇنىڭ كاللىسىنى شىرەنىڭ ئۇستىگە قويۇپ، ھۆكۈگۇرەك ئېتىپ يىغلاپ، ئاتا ـ ئانىسىغا قان تېمىتىپ تۇرۇپ ھازا ئاچتى. شۇ ئاردا چىۇڭ يىڭ توغرىسىدىكى بۇ ۋەقە ئاستانىنىڭ ھەممە يېرىگە يېيىلىپ كەتتى. شۇ كۇنى مەيدانغا تۇركۇم ـ تۇركۇملەپ كەلگەنلەردىن چىۇڭ يىڭنىڭ يىغا ـ زارىغا تاقەت قىلىپ تۇرالماي، كۆز يېشى قىلمىغان بىرمۇ ئادەم قالمىدى. ھازىدىن كېيىن چىۇڭ يىڭ جاڭ چىڭ، يې چىڭلار بىلەن بىللە ئوردا تەرەپكە قاراپ تۇرۇپ، تەڭرىقۇتنىڭ شاپائىتىگە تەشەككۇر بىلدۇردى. بۇ ئۇچەيلەن سۇڭ جياڭنىڭ ۋاڭ چىڭغا قارشى جازا يۇرۇشى قىلىشىغا ھەمدەملىشىش ئۇچۇن ئاستانىدىن چىقىپ، ۋېنجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەي ئوقۇرمەن، سۆز بېشى ئېسىڭىزدە بولسۇن، ئەمدى ۋاڭ چىڭنىڭ كىچىكىدىن تارتىپ ھازىرغىچە بولغان قىلمىش ـ ئەتمىشلىرىنىڭ بايانىدىن خەۋەردار بولۇڭ:

ۋاڭ چىڭ ئەسلىدە ئاستانىدىكى كەيپىڭ مەھكىمىسىنىڭ بىر يانداش قۇربېشى ئىدى، ئۇنىڭ ئاتىسى ۋاڭ شىۇ ئاستانىنىڭ چوڭ بايلىرىنىڭ بىرسى بولۇپ، كىشىلەرنى دەۋا ـ دەستۇر قىلىشقا قۇتراتىپ، مەھكىمە ـ يامۇللارنىڭ ئىشكىدىن نېرى كەتمەيتتى، كۆيدۇرگۇلۇك قىلىپ، ياخشىلارغا كۇن بەرمەيتتى. شۇڭا، كىشىلەر ئۇنىڭدىن ئۆزىنى تارتاتتى. بىر قۇرئەنداز ئۇنىڭغا بىر يەرلىكنى كۆرسىتىپ، مۇشۇ يەرلىككە ئىگە بولۇۋالسىڭز، ئېسىل پەرزەنت كۆرىسىز دېگەنىدى، بۇ گەپكە ئىشىنىپ، ئۇنىڭ شۇ يەرلىككە كۆزى چۈشتى. بۇ يەر ئەسلىدە ۋاڭ شىۇنىڭ ئەجدادلىرى يەرلىك قىلىپ كەلگەن جاي ئىدى. ۋاڭ شىۇ قۇرئەنداز بىلەن تىل بىرىكتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ تۇغقىنىغا

زىيانكەشلىك قىلماقچى بولدى. شۇڭا، ئۇ يوق بىر تۆھمەتنى توقۇپ چىقىپ، ئۆزىنىڭ شۇ تۇغقىنى ئۇستىدىن يامۇلغا ئەرز قىلدى، بۇ دەۋا يىلمۇيىل سۈرۈلۈپ، بۇ تۇغقىننىى ۋەيران قىلمۇەتتى، ئۇ ۋاڭ شيۇغا تەڭ كېلەلمىگەنلىكتىن، ئاخىر ئاستانىنى تاشلاپ، يىراق ياقا يۈرتلارغا كەتتى. كېيىنكى كۈنلەرگە كەلگەندە ۋاڭ چىڭ ئىسيان كۆتۈرگەنلىكتىن، پادىشاھلىق ئۇنىڭ ئۈچ ئەۋلادىنى قىرىپ تاشلىدى، ئۇنىڭ ھېلىقى ياقا يۈرتقا چىقىپ كەتكەن تۇغقىنلا قېپقالدى، پادىشاھلىقتىن ئۇنىڭ زىيانكەشلىككە ئۇچرىغانلىقىنى ئېنىقلاپ چىقىپ، ئۇنى ئامان قويغانىدى. ۋاڭ شيۇ ئاشۇ يەرلىكنى قولغا چۈشۈرۈۋېلىپ ئاتا ـ ئانىسىنى شۇ يەرگە كۆمدى. شۇ چاغدا خوتۇنىنىڭ ئېغىرئاياغ بولغىنىغا بىر ئاي بولۇپ قالغانىدى. ۋاڭ شيۇ بىر كۈنى چۈش كۆردى. چۈشىدە بىر يولۋاس ئۆيىگە كىرىپ، ئۆينىڭ كۈنپېتىش تەرىپىگە چىقىپ ئولتۇرغۇدەك، توساتتىن بىر شىر بۆسۈپ كىرىپ، يولۋاسنى چىشلەپ ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. ۋاڭ شيۇ ئويغىنىپ قارىسا، خوتۇنى بوشىنىپ، ۋاڭ چىڭنى تۇغۇپتۇ.

ۋاڭ چىڭ كىچىكىدىن تارتىپلا بېشى قايغان، پۇتى تايغان يەردە يۈرىدىغان ئالىقانات بىرنېمە ئىدى. ئۇ ئون ئالتە ـ ئون يەتتە ياشلارغا كىرگەندە قەددى ـ قامىتى يېتىلىپ، تازا كۈچ ـ قۇدرەتكە تولدى. ئۇ ئوقۇشقا بارماي، ئەتىدىن كەچكىچە توخۇ سوقۇشتۇرۇپ، ئات يورغىلىتىپ، نەيزە ـ كالتەكلەرنى ئوينىاش بىلەنلا كۈن ئۆتكۈزدى. ۋاڭ شيۇ ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنىڭ مۇشۇ بىرلا بالىسى بولغاچقا، ئۇنى ئەزىزلەپ، قەدىرلەپ چوڭ قىلدى. تاپقان ـ تەرگىنىنىڭ ھەممىسىنى ۋاڭ چىڭغىلا خەجلەپ، ھەر ئىشتا ئۇنىڭغا يان بېسىپ، نېمە دېسە ئۇنىڭ رايىغا قويۇپ بېرىپ، ئۇنى بەكمۇ ئەركە چوڭ قىلدى، شۇڭا ئۇ چوڭ بولغاندىن كېيىن ھېچكىم باشقۇرالمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئويناىدىغىنى قىمار، يۈرىدىغىنى جالاپ، ئىچىدىغىنى شاراب ئىدى. ۋاڭ شيۇ ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى بەزىدە ئۇنىڭغا

تەربىيە بېرىپ نەسىھەتمۇ قىلاتتى. لېكىن، ۋاڭ چىڭنىڭ تەتۇرلۇكى تۇتقان ھامان ئاتا ـ ئانىسىغمۇ تىل تەگكۈزەتتى. ۋاڭ شىۋ ئامالسىزلىقتىن ئۇنى مەيلىگە قويۇپ بەردى. ئالتە ـ يەتتە يىل ئۆتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئائىلىسىنىڭ مۇلكى ـ مىراسى پۈتۈنلەي تۈگىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆزىنىڭ بىر كىشىلىك ماھارىتىگە تايىنىپ، مەھكىمىدە يانداش قۇربېشى بولۇۋالدى. ئۇ قولىغا بىرئازلا پۇل كىرگەن ھامان، ئەل ـ ئاغىنىلىرى بىلەن بولۇشىغا يەپ ـ ئىچىپ تۈگىتىۋېتەتتى، بەزىدە كۆڭلىگە ياقمىغۇدەك ئىشلار بولۇپ قالسا، دولىسىنى چىقىرىپ مۇشتلىشاتتى، شۇڭا بەزىلەر ئۇنىڭدىن قورقاتتى، بەزىلەر ئۇنى ياخشى كۆرەتتى.

بىر كۈنى ۋاڭ چىڭ تاڭ سۈزۈلۈشى بىلەنلا مەھكىمىگە بېرىپ يوقلىمىدىن ئۆتۈپ، ئۆز ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىپ بولغاندىن كېيىن شەھەرنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى بوستانلىققا بېرىپ سەيلە ـ تاماشا قىلدى، بۇ چاغ داۋجۇن خانىڭ ئالتىنچى يىلى بولۇپ، باھارنىڭ كۆكلەم مەزگىلى ئىدى. بوستانلىقتا مىڭ ـ مىڭ ئادەم تاماشا قىلىپ يۈرەتتى. بۇلارنىڭ ئىچىدە پۇقرالارمۇ، لەشكەرلەرمۇ بار ئىدى.

نەزم

تۇمەن مىڭ لالەيۇ رەيھان ئېچىلغان باغ ئارا كۆركەم،
يۈرەر سەيلانە ئاشىقلار شېرىن سۆھبەت بىلەن ھەردەم.
چىمەنده ئەسبى گۆھەرلەر خۇشال يايلايدۇ ـ كىشنەيدۇ،
راۋاقتا جىلۋىگەر پەرى، ئاڭا مەپتۇنتى گۈل ـ ئالەم.

ۋاڭ چىڭ ئۆزى يالغۇز بىرپەس تاماشا قىلغاندىن كېيىن كۆل بويىدىكى بىر تۈپ مەجنۇنتالغا يۆلىنىپ تۇردى ۋە ئۇ بىرەر تونۇش كېلىپ قالسا، بىللە مەيخانىغا كىرىپ بىرەر قەدەھتىن ئىچىۋېتىپ، ئاندىن قايتسامىكىن دەپ ئويلىدى. بىردەمدىن

كېيىن يۇقىرى تەرەپتىن مۇلازىم، پايلاقچى، خىزمەتكار، ئېمىكئانا قاتارلىق ئون نەچچە كىشى بىر تەختىراۋاننى ئوتتۇرىغا ئېلىپ كېلىپ قالدى. تەختىراۋاندا قىزىل غۇنچىدەك بىر قىز ئولتۇراتتى، ئۇ قىز تالا ـ تۈزلەرنى كۆرمەكچى بولۇپ تەختىراۋاننىڭ قوموش ئىشىك پەردىسىنى ئېچىۋەتكەنىدى. شەھۋەتپەرەس ۋاڭ چىڭ بۇ چىرايلىق قىزنى كۆرۈپ ئەس ـ ھوشىنى يوقىتىپ قويدى ھەمدە ئابايىقى مۇلازىم بىلەن پايلاقچىنىڭ ۋازىر تۇڭ گۇەننىڭ مەھكىمىسىدىكى ئادەملەر ئىكەنلىكىنى تونۇۋالدى. ۋاڭ چىڭ نېرىدىن تەختىراۋانغا ئەگىشىپ، ھېلىقى كىشىلەر توپى بىلەن بىللە گېنىۋې تۆپىلىكىگە كەلدى. بۇ تۆپىلىك ئاستانىنىڭ كۈنچىقىش يۇقىرىسىغا جايلاشقان بولۇپ، ئۇنى داۋ جۇن خان ياساتقانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاجايىپ ـ غارايىپ تاشلار، قەدىمىي دەرەخلەر، ئېسىل قۇشلار، كۆلچەكلەر ئورۇنلاشتۇرۇلغان بولۇپ، كۆلچەكلەرنىڭ يېنىغا جايلاشقان چىرايلىق ئايۋان ـ شىپاڭلارنىڭ سانى يوق ئىدى. ئەتراپى قىپقىزىل تاملار بىلەن ئورالغان بولۇپ، قىزىل دەرۋازىلار مەھكەم تاقۇۋېتىلگەنىدى. دەرۋازىلارنىڭ ئىچىدە ئوردا ياساۋۇللىرى قاراۋۇللۇقتا تۇراتتى. كەلسە ـ كەلمەس كىشىلەر ئۇنىڭ يېنىغىمۇ بارالمايتتى. ھېلىقى بىر توپ ئادەم بۇ يەرگە كېلىپ توختاپ، تەختىراۋاننى يەرگە قويدى، ئىنىكئانا ھېلىقى قىزنى تەختىراۋاندىن يۆلەپ چۈشۈردى، قىز باغچىغا قاراپ، ئەۋرىشىمدەك تولغىنىپ، ناز ـ كەرەشمە بىلەن ئىچكىرىگە قاراپ ماڭدى. دەرۋازىغا قاراپ تۇرغان ياساۋۇل ـ مۇلازىملار ئۇنىڭغا يول بېرىپ، ئىچكىرىگە كىرگۈزۈۋەتتى، ئەسلىدە بۇ قىز تۇڭ گۇەننىڭ ئىنىسى تۇڭ شى دېگەننىڭ قىزى بولۇپ، ياڭ جيەننىڭ قىز نەۋرىسى ئىدى. ئۇنى تۇڭ گۇەن ئۆز قىزى ھېسابىدا بېقىۋېلىپ، سەي يۈنىڭ ئوغلىغا ياتلىق قىلماقچى بولغانىدى. شۇڭا، بۇ قىز سەي جىڭنىڭ نەۋرە كېلىنى بولماقچى. بۇ قىزنىڭ ئەركىلەتمە ئېتى جياۋ شىيۇ

بولۇپ، هازىر ئون ئالتە ياشقا كىرىپ قالغانىدى. ئۇ تەڭرىقۇتنىڭ ئىككى كۈندىن بۇيان لى سەتەڭنىڭ ئۆيىگە كۆڭۈل ئاچقىلى كەتكەنلىكىدىن پايدىلىنىپ، بۇ باغچىغا كىرىپ ئويناپ چىققۇسى كېلىپ، تۇڭ گۈەنگە ئېيتقانىدى. شۇڭا، تۇڭ گۈەن ئالدىن ئوردا ياساۋۇللىرىغا جېكىلەپ قويغانلىقتىن، ئۇنى توسماي، ئۇدۇل كىرگۈزۈۋەتكەنىدى. جياۋ شيۇ باغچىغا كىرىپ كېتىپ، ئىككى ئاش پىشمغىچە چىقمىدى. ۋاڭ چىڭ دېگەن بۇ كاساپەت سىرتتا ھاڭۇنقىپ ساقلاپ تۇردى. قورسىقى ئېچىپ كېتىپ، كۈنپېتىش كوچىدىكى مەيخانىغا بېرىپ، ئازراق مەي ـ شاراب، گۆش ـ پۆش ئېلىپ، ئالدىراپ ـ تېنەپ ئالتە ـ يەتتە قەدەھ ئىچىۋەتتى ـ دە، ھېلىقى قىزنى كېتىپ قالارمىكىن دەپ ھېسابلاشمايلا، يانچۇقىدىن ئىككى مىسقال كېلىدىغان بىر پارچە كۈمۈشنى مەيپۇرۇشقا تاشلاپ بېرىپ:

ـــ سەل تۇرۇپ كەلگەندىن كېيىن ھېسابلىشۋالارمىز، ـــ دەپ قويۇپلا باغچىنىڭ ئالدىغا يېنىپ كەلدى. بىردەمدىن كېيىن ھېلىقى قىز لەرزان قەدەم بىلەن مېڭىپ، ئىنىكئانىسى بىلەن بىللە باغچىدىن چىقىپ كەلدى، ئۇ تەختىراۋاندىمۇ ئولتۇرماي، ئەتراپتىكى مەنزىرىلەرگە كۆز سېلىپ كەلمەكتە ئىدى. ۋاڭ چىڭ بۇ قىزنىڭ ئالدىغا بېرىپ قارىغۇدەك بولسا، ئۇ شۇنداق كېلىشكەن ساھىبجامال قىز ئىكەنكى، ئۇنىڭ ساھىبجاماللىقىغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

ئاغزى ئويماقتەك، بۇلاقتەك كۆزلىرى ـــ
مىسلى گۈل چېھرى، سەنۇبەر قامىتى.
گەر ئاڭا سالساڭمۇ ئالتۇندىن ساراي ـــ
ئەرزىمەس، شۇنچە نۇرانە سۆلىتى.
بولمىسا گەر تۇنۇگۈنكى ساپ ھاۋا،
بولمىسا شۇ چاغدىكى ئايدەك كېچە.

مەنمۇ بولماستىم پەرىشان ـ ناتىۋان،
ئاھ، ئۇنى قانداقمۇ ئۇنتاي ئۆلگۈچە.
يەلپۇنسە لەرزان شاھانە كىيىمى،
مۇشكى ـ ئەنبەردەك پۇراقلار تارقىلار.
جۇپ كۆڭۈلنىڭ رىشتىنى چىڭ باغلا، ئەي ـــ
كۆكتىكى ئاي، يەردىكى گۈل لالىلەر.

ۋاڭ چىڭ قىزنىڭ مۇبارەك گۈزەل جامالىنى كۆرگەندىن كېيىن يۈرەكلىرى ئوينىاپ، نەپسى تاقىلداپ، پۈت ـ قوللىرى بوشىشىپ، سىمابتەك ئېرىپ كەتكەنلىكىنىمۇ بىلمەي قالدى. ئەمدى جياڭ شيۈمۇ كىشىلەر ئارىسىدىن ۋاڭ چىڭنىڭ جامالىنى كۆرۈپ ئاشىق ـ بىقارار بولدى.

نەزم

بىر يىگىت مەڭزى ئانارەك لالە رەڭ،
بوتاكۆز، بەرگى قىياقتەك قاشلىرى.
ئەمدىلا تارتقان ساقالى خەت ئۇنىڭ،
ماڭلىيى كەڭ خۇددى قۇندۇز چاچلىرى.
قامىتى كۆركەم، كېلىشكەن نەۋقىران،
كۆرسە پەرى، ئاڭا بولغاي مەھلىيا.
ئۆزىنى شۇنچە بېزەپتۇ ياسىنىپ،
ئۇ تىنىم تاپمايدۇ شەھۋەت ئوتىدا.
قارىدىم دىققەت تەئەججۈپ ئىلكىدە،
زەپ چىرايلىق ئىدى ئۇ مەغرۇر زىبا.
ئىشق مېھرىدىن چاچاتتى شولا ـ ئوت،
ئاپىتى دەۋدان ئىدىكىم ئۇ گويا.

جياڭ شيۈ بىر قاراپلا بۇ ئىشقىۋاز ۋاڭ چىڭغا كۆيۈپ قالدى.

بۇ چاغدا مۇلازىملار بىلەن پايلاقچىلار خەقلەرنى پوش ـ پوش دەپ ئارقىغا داجىتتى، ئىنىكئانا جىياۋ شيۇنى قولتۇقىدىن يۆلەپ تەختىراۋانغا چىقاردى، مۇلازىملار ئۇنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ، كۈنچىقىشتىن كۈنپېتىشقا بۇرۇلۇپ، چىلان قوۋۇقنىڭ ئالدىدىكى يۆمياۋ بۇتخانىسىغا كۈجە ـ ئىسرىقلار يېقىشقا ئېلىپ كەلدى. ۋاڭ چىڭمۇ ئۇلارغا ئەگىشىپ يۆمياۋ بۇتخانىسىغا كەلدى. بۇ يەردە ئادەم ناھايىتى كۆپ بولۇپ، قىستا ـ قىستاڭچىلىقتىن ئۆتكىلى بولمايتتى. ھەممە كىشى ئۇلارنىڭ تۇڭ ۋازىرنىڭ مۇلازىم ـ پايلاقچىلىرى ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇلارغا يول بوشىتىپ بەردى. جياۋ شيۇ تەختىراۋاندىن چۈشۈپ، بۇتخانىغا كىرىپ كۈجە ـ ئىسرىقلار ياقماقچى بولدى. ۋاڭ چىڭ قىسىلىپ ـ سوقۇلۇپ ئالدىغا بېرىۋالدى ـ يۇ، لېكىن خىزمەتكارلارنىڭ گۈركىرىشىدىن قورقۇپ، جياۋ شيۇغا يېقىن كېلەلمىدى. ۋاڭ چىڭ بۇتخانا شەيخى بىلەن تونۇشقاندەك بولۇۋېلىپ، ئۇنىڭغا شام ـ كۈجە يېقىشىپ بەردى، ئۇ كۆزىنى جياۋ شيۇدىن ئۈزمەيتتى، جياۋ شيۇمۇ ئۇنىڭغا تىكىلىپ ـ تىكىلىپ قاراپ قويياتتى. ئەسلىدە جياۋ شيۇنى بەرمەكچى بولغان سەي يۇنىڭ ئوغلى تۇغما گالۋاڭ ئىدى، جياۋ شيۇ ئۆيىدىكى چاغدا، بىرنەچچە قېتىم كەلگەن دەللالدىن ئۇنىڭ ھەقىقەتەن شۇنداق ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭدىن بىزار بولغانىدى. ئەمدى ۋاڭ چىڭنىڭ ئىشقۇاز، كېلىشكەن يىگىت ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ قېلىپ، بۇ نازىنىنىڭمۇ يۈرىكى ئويناپ كەتتى. بۇ ئەھۋالنى تۇڭ ۋازىرنىڭ دۇڭ ئاتلىق پايلاقچىسى ئاللىبۇرۇنلا كۆرۈپ قېلىپ، ئۇنىڭ قۇربېشى ۋاڭ چىڭ ئىكەنلىكىنى تونۇپ قالدى. دۇڭ پايلاقچى ۋاڭ چىڭنىڭ كاچىتىغا تازا كېلىشتۇرۇپ بىرنى سالدى ۋە:

ـــ بۇ كىمنىڭ بالىچاقىسى، بىلەمسەن؟ سەن كەيفىڭ مەھكىمىسىدىكى بىر چىبرىك تۇرۇپ، ھەددىڭدىن ئېشىپ بۇ يەردە قىسىلىپ ـ سوقۇلۇپ نېمە قىلىپ يۈرىسەن؟ مەن بىرىپ

بېگىمگە ئېيتىدىغان بولسام، قېنى سېنىڭ ئېشەك كاللاڭنىڭ بوينۇڭدا تۇرغىنىنى كۆرەي ! ـــ دەپ ۋارقىراپ كەتتى.

ۋاڭ چىڭ غىڭ قىلماي، بېشىنى ئىچىگە تىقىنىچە بۇتخانىدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى ۋە «تۇفى» دەپ بىر تۇكۇرۇۋېتىپ: «ئاپلا، مەن نېمىدېگەن ھاماقەت، قارا، مېنىڭ ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسىغا نان چىلىماقچى بولغىنىمنى !» دەپ كەتتى. ئۇ شۇ كۈنى كەچتە دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، ئىزا تارتقىنىدىن ياپىر دەپلا ئۆيىگە قايتىپ كەتتى. جياۋ شيۇ مەھكىمىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن كېچىچە خىيال دېڭىزىغا چۆكۈپ، چۆرىسىگە بىرمۇنچە تارتۇق بېرىپ، دۇڭ پايلاقچىنىڭ يېنىغا ۋاڭ چىڭنىڭ تەپسىلىي ئەھۋالىنى ئۇقۇشقا ئەۋەتتى. چۆرە بىلەن شۆ موماي تونۇش ئىدى، بۇلار ئىككىسى بىرلىكتە دەللاللىق قىلىپ، ۋاڭ چىڭنى ئىنس ـ جىنغا تۇيدۇرماستىن ئارقا ئىشىكتىن باشلاپ كىردى، ئەمدى ۋاڭ چىڭ بىلەن جياۋ شيۇ ئىرماش ـ چىرماش بولۇپ كەتتى. ۋاڭ چىڭ دېگەن بۇ بەچچىخەر خۇشاللىقىنى ئىچىگە پاتقۇزالماي، مەي ـ شارابلارنى ئىچىپ كۈننى كەچ قىلىدىغان بولدى.

ھەش ـ پەش دېگۈچە ئۇچ ئاي ئۆتۈپ كەتتى. ئون كۈلكىنىڭ بىر يېغىسى بار دېگەندەك، كۈنلەرنىڭ بىرسىدە ۋاڭ چىڭ ئۆلگۈدەك مەست بولۇپ قېلىپ، مەھكىمىدىكى ئون قۇربېشى جاڭ بىننىڭ ئالدىدا بۇ ئىشنى مەستلىكتە ئاغزىدىن چىقىرىپ قويدى، شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىش ھەممە يەرگە يېيىلىپ كېتىپ، ئاخىر تۇڭ گۈەننىڭ قۇلىقىغا چۈشتى. تۇڭ گۈەن دەرغەزەپ بولۇپ، بىرەر باھانە ـ سەۋەب تېپىپ ئۇنىڭ جاجىسىنى بەرمەكچى بولدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى ۋاڭ چىڭدىن ئاڭلاڭ. ۋاڭ چىڭ بۇ ئىش ئاشكارىلانغاندىن كېيىن تۇڭ گۈەن مەھكىمىسىگە زادىلا كىرەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. بىر كۈنى ۋاڭ چىڭ ئىچى پۈشۈپ ئۆيىدە ئولتۇراتتى، بۇ چاغ بەشىنچى ئاينىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى

بولۇپ، ھاۋا تازا ئىسسىپ كەتكەندى. ۋاڭ چىڭ بىر ئورۇندۇقنى ئېلىپ چىقىپ، ھويلىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا قويۇپ سالقىندىماقچى بولدى ـ دە، ئۆيگە يەلپۈگۈچ ئالغىلى كىرىپ كەتتى، بىر چاغدا قارىسا، ھېلىقى ئورۇندۇقنىڭ تۆت پۇتى مىدىرلاپ، ھويلىدىن ئۆيگە كىرىپ كېلىۋېتىپتۇ، ئۇ ھەيران بولغان ھالدا: «ياپىرىم ! بۇ نېمىدېگەن كارامەتتۇ؟ !» دەپ ئوڭ پۇتى بىلەن ئورۇندۇقنى بىر تېپىپ ئۆرۈۋەتتى ـ دە، شۇ زامانلا: «ۋايجان، ۋاييەي !» دەپ ۋارقىراپ كەتتى. ئورۇندۇقنى تەپمىگەن بولسا، ھېچقانداق ئىش چىقمايتتى. تېپىپ قويۇۋىدى، چاتاقنىڭ ھەممىسى تېرىلدى. ئەييۇھەننىاس، ئىشتىكىلار ئامۇخاس ! بالا ـ قازا كۆرۈنۈپ كەلمەس، پۇت ـ قولىنى سانگىلىتىپ، ۋاڭ چىڭنىڭ بۇ ئورۇندۇقنى تېپىپ قويۇپ، نېمىشقا مۇنچىۋالا ۋايدادقا چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بىر يۇز ئىككىنچى باب

ۋاڭ چىڭنىڭ شەھۋەتپەرەسلىك قىلىپ دەۋا ـ دەستۇرغا قالغانلىقى
گۈڭ دۇەننىڭ تايىاق يەپ مەھبۇسنى ئۇستاز تۇتقانلىقى

ئەلقىسسە، ۋاڭ چىڭ ئورۇندۇقىنىڭ ماڭغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى كېلىشتۇرۇپ بىرنى تېپىۋىدى، بەك كۈچەپ كەتكەنلىكىدىن بېلى قايرىلىپ كېتىپ، يەردە زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ قالدى ـ دە، «ۋايجان!» دەپ ۋارقىراپ كەتتى ۋە بىرھازاغىچە مىدىر ـ سىدىر قىلالماي قالدى.

ۋاڭ چىڭنىڭ خوتۇنى ئېرىنىڭ ۋارقىرىغانلىقىنى ئاڭلاپ چىقىپ قارىدى، قارىغۇدەك بولسا، ئورۇندۇق بىر ياقتا يىقىلىپ يېتىپتۇ، ئېرى بولسا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپتۇ، ئۇ ئېرىنىڭ يېنىغا كېلىپ، يۇزىگە بىر شاپىلاق ئۇرۇپ:

ـــ ھەي لەقۋا، كۈنبويى تالادىلا يۈرىسەن، يا ئۆي بىلەن كارىڭ بولمايدۇ، ئەمدىلا كېلىپ نېمە قىلىپ يۈرىسەن؟ ـــ دېدى.

ـــ خوتۇن، چاقچاق قىلما! بېلىم چىم بولۇپ كەتتى، بولالماي قالدىم، ـــ دېدى ۋاڭ چىڭ.

خوتۇنى ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزدى، ۋاڭ چىڭ قولى بىلەن خوتۇننىڭ مۇرىسىگە تايىنىپ، ئاغرىققا چىدىماي تولغىنىپ، بېشىنى ئۇياق ـ بۇياققا قىلغىنىچە چىشىنى چىشلەپ تۇرۇپ:

ـــ ۋايجان، ۋاي ئاللا، قانداق قىلاي، بەك ئاغرىپ كەتتىغۇ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ ھەي سولىتەك، سەن ئادەتتە چامباشچىلىق بىلەنلا

ھەپلىشەتتىڭ، مانا ئەمدى «بۇلغاپ قويدۇڭ» ئەمدى بولدىمۇ؟ ! ـــ دەپ تىللىدى خوتۇنى.

خوتۇن ئۆز ئاغزىدىن بۇنداق سەت گەپ چىقىپ كەتكەنلىكىنى تۇيدى ـ دە، كۆڭلىكىنىڭ يېڭى بىلەن ئاغزىنى توسۇۋېلىپ كۇلدى. ۋاڭ چىڭ «بۇلغاپ قويدۇڭ» دېگەن سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بەل ئاغرىقىمۇ بىر ياقتا قېلىپ ئۆزىنى باسالماي كۇلۇۋەتتى، خوتۇنى ۋاڭ چىڭنى يەنە بىر تەستەك ئۇرۇپ:

ـــ ھەي دۆيۇز، سەن گەپنى نەگە ئەكېتىۋاتسەن؟ ـــ دېدى ۋە ئۇنى يۆلەپ كاتقا يانتۇزۇپ قويدى، ئاندىن ۋاڭ چىڭنىڭ ئالدىغا بىر تەخسە ياڭاق مېغىزى، بىر كاسا ئىسسىتىلغان مەي كەلتۇردى، ئىشىك ـ پەنجىرىلەرنى تاقاپ، چۈشەن ـ پاشىلارنى ئۆلتۇردى ـ دە، ئاندىن چىمىلدىقنى چۇشۇرۇپ ئېرى بىلەن يېتىپ قالدى. ۋاڭ چىڭنىڭ بېلى قاتتىق ئاغرىغانلىقىدىن مىدىر ـ سىدىر قىلالمىدى.

بۇ كېچە ھېچقانداق ۋەقە ئۆتۈلمىدى، ئەتىسىگىچە ۋاڭ چىڭنىڭ ئاغرىقى قويۇپ بەرمىدى. ئۇ كۆڭلىدە: «بۇ ھالىم بىلەن يامۇلغا قانداقمۇ بارىمەن؟» دەپ ئويلىدى. چۈش بولاي دەپ قالغاندا، خوتۇنى ئۇنى مەلھەم دورا ئەكېلىشكە بۇيرۇدى. ۋاڭ چىڭ تەسلىكتە يامۇل ئالدىدىكى ئىشكى يۇقىرى تەرەپكە قارايدىغان دۇكاندا ساپلا تاياق يارىسىنى، يېقىلىپ سۇرۇلۇپ كەتكەن يەرلەرنى داۋالايدىغان چىيەن بوۋاينى تېپىپ، ئىككى پارچە مەلھەم دورا ئېلىپ بېلىگە چاپلىدى. چىيەن بوۋاي:

ـــ يارىلىرىم تېزرەك ساقايسۇن دېسىڭىز، زەخمىگە داۋا بولىدىغان، قانىنى راۋانلاشتۇرىدىغان ئىككى بولاق دورا قاينىتىپ ئىچسىڭىز بولىدۇ، ـــ دەپ ۋاڭ چىڭغا ئىككى بولاق دورا بەردى.

ۋاڭ چىڭ يانچۇقىدىن ئىككى ـ ئۈچ مىسقال كۈمۈش ئېلىپ قەغەزگە يۆگىدى، چىيەن بوۋاينىڭ كۆزى كۈمۈشكە چۈشكەن بولسىمۇ، باشقا ياقتا قارىۋېلىپ كۆرمەسكە سېلىپ تۇرۇۋالدى. ۋاڭ چىڭ:

ـــ ئاز كۆرمەي قوغۇن ـ تاۋۇز ئېلىپ يەرسىز، ـــ دەپ قەغەز بولاقنى ئۇنىڭغا سۇندى.

ـــ بىز ئاغىنە ئادەملەر تۇرساق، بۇ نېمە قىلغىنىڭىز، سەت بولىدىغان بولدىغۇ، ـــ دېدى چىەن بوۋاي ۋە ئوڭ قولى بىلەن قەغەز بولاقنى ئېلىپ دورا ساندۇقىغا سېلىپ قويدى.

ۋاڭ چاڭ دورىنى ئېلىپ ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا، يامۇلنىڭ كۇنپېتىش كوچىسىدىن بىر رەممال چىقىپ كەلدى، بۇ رەممال بېشىغا شايى بوغمىچا چىگگەن، ئۇچىسىغا كاتاندا تىكىلگەن تون كىيگەن، قولىغا بىر كۇنلۇك تۇتقان بولۇپ، كۇنلۇكنىڭ دەستىسىگە بىر قەغەز تاختا ئېسىلغانىدى، تاختىغا: «تەقدىر ـ تەلىيىڭگە پال ئاچىمەن» دېگەن سۆزلەر چوڭ ـ چوڭ قىلىپ يېزىلغانىدى، ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىگە بولسا: «ئۆزۇم جىڭنەنلىك، لى جۇدۇر ئېتىم، ئاچىمەن ئون تىيىنغا پالنى بىر قېتىم، توغرا چىقىدۇ ھەر كەلىمە سۆزۈم، گۇەن لۇ①دىن ئاشىدۇ بۇ پالچىلىقىم» دېگەن سۆزلەر ئۇششاق قىلىپ يېزىپ قويۇلغانىدى. ۋاڭ چاڭ جياۋ شيۇ بىلەن مۇناسىۋەت باغلىغانلىقى ۋە تۇنۇگۇنكى ئاجايىپ ئىشقا يولۇققانلىقى ئۇچۇن، دەرھال رەممالغا:

ـــ لى تەخسىر، بۇ يەرگە مەرھەمەت قىلىڭ! ـــ دەپ چاقىردى.

ـــ خوش، ھۆرمەتلىك بېگىم، بۇيرۇيدىغان قانداق خىزمەتلىرى باركىن؟ ـــ دەپ سورىدى رەممال ۋە ۋاڭ چىڭنىڭ بېشىدىن ئايىغىچە كۆز يۇگۇرتۇپ چىقتى. ۋاڭ چاڭ:

ـــ پېقىرغا بىر پال ئېچىپ باقسىڭىز، ـــ دېدى.

لى جۇ كۇنلۇكىنى يىغىپ، مەلھەم دورا دۇكىنىغا كىردى ۋە چىەن بوۋايغا قاراپ ئىككى قولىنى جۇپلەپ تۇرۇپ:

ـــ سىلىنى بىسەرەمجان قىلىدىغان بولدۇم، ـــ دەپ سالام

---

① گۇەن لۇ ـــ ئۇچ پادىشاھلىق دەۋرىدىكى ئۇستا رەممال.

بەردى ۋە تونىنىڭ ئىچىدىن بىر سۆسۈن ياغاچ قۇتىنى چىقىرىپ، ئۇنىڭدىن بىر تومپۇرنى ئالدى ـ دە، ئۇنى ۋاڭ چىڭغا سۇنۇپ:

ـــ بېگىم، ئاۋۇ تەرەپكە بېرىپ ئاسمانغا قاراپ دۇئا قىلسىلا، ـــ دېدى.

ۋاڭ چىڭ تومپۇرنى ئېلىپ قىزىق ئوتتەك قىپقىزىل قۇياشقا قاراپ، ئېگىلىپ تەزىم قىلدى. لېكىن، بېلى ئاغرىغانلىقىدىن بەك ئېگىلىپ كېتەلمىدى، ئۇ خۇددى سەكسەن ـ توقسان ياشقا كىرگەن بوۋايدەك بېلىنى سەل ـ پەل ئېگىپ ئاسمانغا قاراپ دۇئا قىلىشقا باشلىدى. نېرىراقتا تۇرغان لى جۇ ۋاڭ چىڭنىڭ ئۇ ھالىنى كۆرگەندىن كېيىن ئاستاغىنا چىەن بوۋايغا قاراپ:

ـــ سىلىنىڭ مەلھەملىرىنى چاپلىغاندىن كېيىن تېز ئوڭشىلىپ قالار، تاياق زېدىسى ئوخشىمامدۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ ئۇ ئورۇندۇقنىڭ ماڭغانلىقىنى كۆرۈپ بىرنى تېپىپتىكەن، بېلى چىم بولۇپ كېتىپتۇ، بايا كەلگەندە سۆز قىلىشقىمۇ مادارى يوق ئىدى، مېنىڭ ئىككى پارچە مەلھەمىنى چاپلىغاندىن كېيىن ھازىر بېلىنى كۆتۈرەلەيدىغان بولدى، ـــ دېدى چىەن بوۋاي.

ـــ مەن قارىسامۇ بېلى چىم بولۇپ كەتكەندەك تۇرىدۇ، ـــ دېدى لى جۇ.

ۋاڭ چىڭ دۇئا قىلىپ بولۇپ، تومپۇرنى لى جۇغا سۇندى. لى جۇ ۋاڭ چىڭنىڭ ئىسمىزاتىنى سورىغاندىن كېيىن ياغاچ قۇتىنى لىڭشىتىپ تۇرۇپ ئايەت ئوقۇدى:

خاسىيەتلىك كۈنلەردە ـــ يەر ـ زېمىندىن بەخت ياغار، پەيغەمبەرلەر كارامەت قىلسا، خالايىقلار ماختىشار. ھەممە ئىشقا قادىر ۋە كامىل، ھەرنە كۆرسەتمىسى ئالەمگە لايىق. ئاسمان بىلەن يەر قوشۇلسا ئەردەم بولىدۇ، ئاي بىلەن كۈن قوشۇلسا نۇرلۇق

بولىدۇ. تۆت ۋاقىت قوشۇلسا تەرتىپ بولىدۇ، جىن بىلەن ئىلاھ قوشۇلسا بەخت ـ شۇملۇق ياغىدۇ. ئاستانە كەيفىيىڭ دىيارىدىن ۋاڭ ئاتلىق جانابىي ئالىيلىرى تەكرىگە سىغىنىپ پال ئاچقۇزماقچى بولدى. بۇگۈن ھەمەل بۇرجىنىڭ توشقان كۈنى، ئەي جۇ ۋېنۋاڭ، گۈي گۇ، يۈەن تيەنگاڭ قاتارلىق پېشۋا ئەۋلىيا ـ ماشايىخلىرىمىز! بەخت ـ سائادەت ئاتا قىلىپ كارامەت كۆرسىتىپ، تۈگۈنىنى يېشىپ، ياخشى ـ يامانلىق تەلىيىنى روشەن ـ ئايان قىلىپ بېرىشىڭىزلارنى تىلەيمەن.

لى جۇ ياغاچ قۇتىدىكى تومپۇرلارنى شاراقلىتىپ ئىككى قېتىم تۆكۈپ پال ئاچتى. ئۇ چۈشكەن پالدىكى ئالتە سىزىققا قاراپ:

ـــ ئۆزلىرى نېمە توغرىدا پال ئاچتۇرماق بولۇۋاتىدىلىكىن؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئۆيۈم توغرىسىدا، ـــ دېدى ۋاڭ چىڭ.

ـــ ئەينىكە بۇيرۇمىغايلا، بېگىم، ـــ دېدى لى جۇ بېشىنى چايقاپ، ـــ سىلىگە كېلىدىغان بالايىئاپەت تېخى ئەمدى باشلىنىپتۇ! مۇنداق بىرنەچچە ئېغىز ھېكمەتلىك سۆزۈم بار، ئەسلىرىدە تۇتسىلا.

لى جۇ بىر قاتلىما يەلپۈگۈچنى يەلپۈپ تۇرۇپ بايان قىلدى:

خانىدانلىرى ئۇستىگە ھەر خىل بالايىئاپەت كەلگۈدەك، زادى تىنچ بولالمىغۇدەك، يا قەدىمىي بۇتخانىغا ۋە يا خەتەرلىك كۆۋرۈككە دۇچ كەلگۈدەكلا، شۇملۇق ئىلاھى سىلىنى دەۋا ـ دەستۇرغا قويغۇدەك ۋە كېسەلگە دۇچار قىلغۇدەك. باش بولغان بىلەن، ئاياغ بولمىسا ھېچنېمىگە دال بولماس، ئەزىزلەرگە يولۇقۇپ قالسىلا، شۇملۇق قىلىپ زىندانغا تاشلىغۇدەك، ئامانلىق تاپالماي، يىقىلىپ چۈشكۈدەكلا، تۆت ئەزالىرى ھالسىزلىنىپ، ھاسىغا چۈشۈپ قالغۇدەكلا. ئىش ـ ئەھۋاللىرىنى يەكۈگۈشلىسىلە، ناھەق ئىشلار دەپئى بولغۇدەك. يولۋاس، ئەجدىھا، توخۇ، ئىت كۈنلىرى دۇچ كەلسە، باشلىرىغا ئېغىر كۈلپەت چۈشۈپ، نۇرغۇن ئازاب ـ ئوقۇبەت چەككۈدەكلا.

ژاڭ چىڭ لى جۇغا روبىرو ئولتۇراتتى، يەلپۈگۈچ سىرىنىڭ سىبىسىق پۈرىقى چىقىپ تۇراتتى، ژاڭ چىڭ كۆڭلىكىنىڭ يېڭى بىلەن بۇرنىنى توسۇۋېلىپ، لى جۇنىڭ گېپىگە قۇلاق سالدى. لى جۇ پالنى ئېچىپ بولغاندىن كېيىن ژاڭ چىڭغا:

— پېقىر ھېچنېمىنى يوشۇرمايمەن ئېيتتىم. ئۆيلىرىدە يەنە ئاجايىپ ـ غارايىپ ئىشلار سادىر بولغۇدەك، كۆچۈپ كەتكەنلىرى تۇزۇك، ئەتە ئەجدىھا كۇنى، پەخەس بولغايلا! — دېدى.

ژاڭ چىڭ بۇ شۇم خەۋەرنى ئاڭلاپ، نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي قالدى، ئۇ لى جۇغا پال ھەققىنى تۆلەپ ئۇنى يولغا سالدى. لى جۇ دورىخانىدىن چىقىپ كۇنلۇكىنى ئاچتى ـ دە، كۇنچىقىش تەرەپكە قاراپ يۇرۇپ كەتتى. شۇ ئەسنادا يامۇلدىكى بەش ـ ئالتە دورغا ژاڭ چىڭنى كۆرۈپ قېلىپ:

— بۇ يەردە قۇرۇق پاراڭ سېلىشىپ ئولتۇرۇپسەنغۇ؟ — دېدى.

ژاڭ چىڭ ئۆزىنىڭ بىر ئاجايىپ ـ غارايىپ ئىشقا دۇچ كېلىپ ببلى چىم بولۇپ قالغانلىقىنى ئېيتتى. كۆپچىلىك بۇنى ئاڭلاپ پاراققىدە كۇلدى، ژاڭ چىڭ:

— ئەگەر ئامبال مېنى سوراپ تارتىپ قالسا، ھەرقايسىلىرى مېنىڭ ئەھۋالىمنى ئوبدان دەپ قويارلا، — دېدى.

— ئەلۋەتتە شۇنداق قىلىمىز، — دېدى كۆپچىلىك ۋە ئۆز ئىشلىرىغا كېتىشتى.

ژاڭ چىڭ ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ، خوتۇنىنى دورا قاينىتىپ ببرىشكە بۇيرۇدى. ژاڭ چىڭ ئاغرىقىنى تېز ساقايتىمەن، دەپ ئىككى ئاش پىشىم ژاقىت ئىچىدىلا ئىككى بولاق دورا ئىچىۋەتتى. دورىنىڭ ئۇنۇمىنى كۆچەيتىش ئۈچۈن يەنە بىرمۇنچە مەي ئىچتى، ئەر ـ خوتۇن ئىككىيلەن ئەتىسى چاي ژاقتىغىچە ئۇخلاپ، ئاندىن ئورنىدىن تۇردى، يۇيۇنۇپ ـ تارىنىپ بولغاندىن كېيىن ژاڭ چىڭنىڭ قورسىقى ئاچقاندەك قىلدى. ئۇ ئازراق مەي

ئىسسىتىپ ئىچتى. ئۇلار ناشتا قىلىپ ئولتۇرغاندا، سىرتتىن «يايى بېگىم ئۆيدە بارمۇ؟» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. ۋاڭ چىڭنىڭ خوتۇنى ئىشىك يوچۇقىدىن قاراپ:

— يامۇلدىن كەلگەن كىشى ئىكەن، — دېدى.

ۋاڭ چىڭ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ بىردەم ھاڭۇنقىپ قالدى، ئاندىن ئىلاجسىز قاچىنى قويۇپ، ئاغزىنى سۈرتتى - دە، سىرتقا چىقىپ:

— ئىككىلىرى نېمە ئىش بىلەن كېلىپ قالدىلا؟ — دەپ سورىدى سالام بېرىپ.

— سەن دەرھەقىقەت ياراملىق ئادەم ئىكەنسەن، ئەتىگەندە يۇزۇڭدىن نۇر يېغىپ تۇرۇپتۇ! بۈگۈن ئەتىگەندە ئامبال يوقلىما قىلىپ، سەن بولمىغاندىن كېيىن ئىنتايىن كايىپ كەتتى. بىز ئامبالغا سېنىڭ ئاجايىپ - غارايىپ ئىشقا دۇچ كېلىپ، بېلىنىڭ چىم بولۇپ كەتكەنلىكىنى ئېيتساقمۇ ئىشەنمىدى، ئۇ بىزگە بىر بۇيرۇق تاختىسىنى تۇتقۇزۇپ، سېنى چاقىرىپ كېلىشكە ئەۋەتتى، — دېدى ھېلىقى ئىككى دورغا ۋە بۇيرۇق تاختىسىنى كۆرسەتتى.

— ھازىر يۈزۈم قىزىرىپ كەتكەن تۇرسا، قانداقمۇ بېرىپ كۆرۈشىمەن؟ سەل تۇرۇپ باراي، — دېدى ۋاڭ چىڭ.

— بۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ كارىمىز يوق، ئامبال دەرھال كېلىپ مەن بىلەن كۆرۈشسۇن، دەيدۇ، كېچىكىپ قالساڭ بىزنى بالاغا تىقىسەن. ماڭ، چاپسان بول ! — دېدى ئىككى دورغا.

ۋاڭ چىڭنىڭ خوتۇنى ھاپىلا - شاپىلا ئىچكىرىكى ئۆيدىن چىقىپ سۈرۈشتۇرگۈچە، ئېرى دورغىلار بىلەن ئىشىكتىن چىقىپ كېتىپ قالدى.

ئىككى دورغا ۋاڭ چىڭنى يۆلەپ كەيفىڭ دىيارى مەھكىمىسىگە ئەكەلدى، ئامبال دېۋاننىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يولۋاس تېرىسى قاپلانغان ئورۇندۇقتا ئولتۇراتتى. ئىككى دورغا ۋاڭ چىڭنى ئامبالنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپ:

ـــ ئەمرلىرىگە بىنائەن ۋاڭ چىڭنى تۇتۇپ كەلدۇق، ـــ دېدى.

ۋاڭ چاك تىزلىنىپ تۇرۇپ ئامبالغا تۆت قېتىم تەزىم قىلدى، ئامبال:

ـــ ئەي ۋاڭ چاك، سەن سەرۋاز تۇرۇقلۇق نېمە ۋەجدىن ئىشقا سۈسلۇق قىلىپ، يامۇل خىزمىتىگە ۋاقتىدا ھازىر بولمايسەن؟ ـــ دېدى.

ۋاڭ چاك يەنە ھېلىقى ئاجايىپ ـ غارايىپ ئىشقا دۇچ كېلىپ، بېلى چىم بولۇپ كەتكەنلىكىنى ئۇجۇر ـ بۇجۇرىگغىچە سۆزلەپ بەردى ۋە:

ـــ راستىنى ئېيتسام، بەل ـ ئۇمۇرتقىلىرىم ئاغرىغانلىقىدىن يا ماڭالماي، يا ئولتۇرالماي، يا ياتالماي قالدىم، ئىشقا سۈسلۇق قىلىشقا ھەددىمۇ، ئۆزلىرىنىڭ رەھىم قىلىشلىرىنى سورايمەن، ـــ دېدى.

ئامبال ۋاڭ چىڭنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ يۈزى قىزىرىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، قاتتىق غەزەپ بىلەن:

ـــ ھۇ بەتبەخت، سەن دائىم مەي ئىچىپ كەيپ بولۇپ، قانۇنسىز ئىشلارنى قىلىپ يۈرسەن، بۇگۈن يەنە نەدىكى غەلىتە سۆزلەرنى تېپىپ مېنى ئالداۋاتسەن ! ـــ دەپ يايلارغا ئۇنى ئاچقىپ ئۇرۇشنى بۇيرۇدى.

ۋاڭ چاك ھەرقانچە دەپ ـ ئېيتىپ باقسىمۇ، گېپى زادىلا ئاقمىدى، يايلار ۋاڭ چىڭنى ساۋاپ ئۇنىڭ بەدەنلىرىنى تىتما ـ تىتما قىلىۋەتتى، ئۇنى غەلىتە گەپلەرنى تېرىپ خالايىقنى ئېزىقتۇرۇش بىلەن، قانۇن ـ ياساققا زىت ئىشلارنى قىلدىم، دېگەن گۇناھنى گەدىنىگە ئېلىشقا قىستىدى. ۋاڭ چاك تاياق دەستىدىن گاھ ھوشىدىن كېتىپ، گاھ ھوشىغا كېلىپ ۋايسىدى، ئاقۇۋەت تاياققا چىداشلىق بېرەلمەي ئىلاجسىز ئىقرار قىلدى. ئامبال ۋاڭ چىڭنىڭ ئىقرارىنى يازدۇرۇپ بولغاندىن كېيىن گۇندىپايىنى ۋاڭ چىڭغا تاقاق سېلىپ ئۆلۈمگە ھۆكۈم

قىلىنغانلار زىندانىغا تاشلاشقا بۇيرۇدى، ئۇنىڭغا غەلىتە گەپلەرنى تېرىپ، قانۇنغا زىت ئىشلارنى قىلغان دېگەن گۇناھنى ئارتىپ، ئۆلۈم جازاسى بېرىدىغان بولدى. گۇندىپايلار ۋاڭ چىڭنى كۆتۈرۈپ ئاپىرىپ زىندانغا تاشلىدى.

ئەسلىدە تۇڭ گۇەن ئامبالغا خۇپىيانە ئادەم ئەۋەتىپ، ۋاڭ چىڭنى بىرەر باھانە ـ سەۋەبلەر بىلەن جايلاشتۇرۇپ تاپشۇرغانىدى، مانا مۇشۇنداق بىر پەيتتە ۋاڭ چىڭ ئاشۇنداق ئاجايىپ ـ غارايىپ ئىشقا يولۇقتى. شۇ چاغلاردا يامۇلدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ۋاڭ چىڭنىڭ جياۋ شيۇ بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىنى بىلەتتى. شۇڭا، ئۇلار: «ۋاڭ چىڭ مۇشۇ ئىش بىلەن جازاغا تارتىلدى، ئەمدى ئۆلۈمدىن قۇتۇلالمايدىغان بولدى» دېيىشتى. بۇ گەپ سەي جىڭ، سەي يۈلەرنىڭ قۇلىقىغا كىرگەندىن كېيىن ئۇلارغا ناھايىتى سەت تۇيۇلدى، ئاتا ـ بالا ئىككىيلەن: «ئەگەر بىز ۋاڭ چىڭنى ئۆلتۈرگۈزسەك، بۇ ئىشنىڭ راستلىقىغا ئىسپات بولۇپ قالىدۇ ـ دە، بۇ گەپ تېخىمۇ كەڭ تارقىلىپ كېتىدۇ» دېگەن مەسلىھەتنى قىلدى. شۇڭا، بۇ ئىشنى جىمقىتۇرۇش ئۈچۈن ئامبالغا خۇپىيانە ھالدا بىر ئىشەنچلىك ئادىمىنى ئەۋەتىپ، ۋاڭ چىڭنىڭ يۈزىگە خەت چېكىپ، چۆل ـ جەزىرىلەرگە پالاشنى تاپىلىدى، تۇڭ گۇەن بۇ ئىشنى يېپىپ، جامائەتنىڭ گەپ ـ سۆزلىرىنى جىمقىتۇرۇش ئۈچۈن خاسىيەتلىك بىر كۈننى تالىلاپ، سەي يۈنىڭ ئوغلى بىلەن جياۋ شيۇنىڭ تويىنى قىلىۋەتمەكچى بولدى.

سەي جىڭنىڭ خۇپىيانە تاپشۇرۇقىغا بىنائەن، كەيفىڭ دىيارىنىڭ ئامبىلى دۇانغا چىقىپ ئولتۇردى. شۇ كۈنى توخۇ كۈنى ئىدى، ۋاڭ چىڭنى زىنداندىن ئاچىقتۇرۇپ تاقاقنى ئېلىۋەتتى، ئاندىن يىگىرمە دەررە ئۇرغۇزدى، يۈزىگە خەت چەكتۈرۈپ كۈنپېتىش ئاستانىگە قاراشلىق شەنجۇ مەھبۇسلار كۈرەسىگە پالىماق بولدى، شۇئان بوينىغا ئون يېرىم جىڭ كېلىدىغان يۇمىلاق تۆمۈر تاقاق سالدۇرۇپ مەخلىتىۋەتتى،

ئاندىن ئالاقە يازدۇرۇپ، سۇن لىن، خې جى دېگەن ئىككى دورغىنى ئۇنى ئېلىپ مېڭىشقا بۇيرۇدى. بۇ ئۇچەيلەن كەيفىڭ دىياردىن يولغا چىقتى، ساقلاپ تۇرغان ۋاڭ چىڭنىڭ قېيىنئاتىسى نيۇ داخۇ ۋاڭ چىڭ، سۇن لىن، خې جىلارنى ياموللىنىڭ ئالدىدىكى تۆۋەن كوچىغا جايلاشقان مەيخانىغا باشلاپ كىردى. نيۇ داخۇ مەيپۇرۇشنى مەي، گۆش كەلتۈرۈشكە بۇيرۇدى، ئۇچ قەدەھ مەي ئىچىلگەندىن كېيىن نيۇ داخۇ يېنىدىن بىر بولاق پارچە كۆموش چىقىرىپ ۋاڭ چىڭغا سۇنۇپ:

— بۇ ئوتتۇز سەر كۆموشنى يولدا خەج ـ خىراجەت قىلغىن، — دېدى.

— رەھمەت، ئاتا، — دېدى ۋاڭ چىڭ پۇلغا قولىنى سۇنۇپ.

— ئۇنداق ئاسان ئىش يوق ! — دېدى نيۇ داخۇ ۋاڭ چىڭنىڭ قولىنى ئىتتىرىپ، — بۇ پۇلنى ساڭا بىكارغا بېرىۋاتقىنىم يوق، ئەمدى سەن شەنجۇغا پالاندىڭ، ئۇ يەر بىلەن بۇ يەرنىڭ ئارىلىقى مىڭ چاقىرىمدىن ئاشىدۇ، يول يىراق، سېنىڭ قاچان قايتىپ كېلىدىغانلىقىڭنى كىم بىلسۇن، سەن خەقنىڭ قىزىغا چېقىلىپ ئۆز خوتۇنۇڭنى جاپاغا قويدۇڭ، ئەمدى خوتۇنۇڭنى كىم باقىدۇ؟ سېنىڭ نە پەرزەنتىڭ، نە يەر ـ زېمىنىڭ بولمىسا، خوتۇنۇڭ يەنە نېمەڭنى دەپ سېنى ساقلاپ ئولتۇرىدۇ؟ سەن خوتۇنۇڭنىڭ پەتتە خېتىنى بېرىپ كەتكىن، كېيىن خوتۇنۇڭ باشقا ئەرگە چىقسا، ئوتتۇراڭلاردا جېدەل چىقمايدۇ، شۇنداق قىلىشقا رازى بولساڭ، ئاندىن بۇ كۆموشنى ساڭا بېرىمەن.

ۋاڭ چىڭ پۇل خەجلەپ ئۆگىنىپ قالغاچقا، ئىچىدە: «يانچۇقۇمدا بىر تىيىنىم بولمىسا، شەنجۇغا قانداقمۇ بارىمەن؟» دەپ ئويلىدى ـ دە، ئاخىر پۇلنى ئېلىش قارارىغا كېلىپ:

— بوپتۇ، بوپتۇ، پەتتە خېتىنى بەرسەم بېرەي، — دەپ پەتتە خەت يازدى.

نيۇ داخۇ بۇ قولى بىلەن پەتتە خەتنى ئېلىپ، ئۇ قولى بىلەن ۋاڭ چىڭغا كۆموشنى بېرىپ كېتىپ قالدى.

ژاڭ چىڭ ئىككى دورغا بىلەن كۈدە ـ كۆرپىسىنى ئېلىش ئۈچۈن ئۆيىگە كەلدى، كېلىپ قارىسا، خوتۇنىنى نېمۇ داخۇ ئەكېتىپ ئىشىككە قۇلۇپ سېلىپ قويۇپتۇ. ژاڭ چىڭ قوشنىسىدىن بىر پالتا ئۆتنە ئېلىپ ئىشكىنى چېقىپ كىرىپ قارىسا، خوتۇنى ئۆزىنىڭ كىيىم ـ كېچەك، ياغلىق ـ پاغلىقلىرىنىڭ بىرىنى قويماي ئەكېتىپتۇ. ژاڭ چىڭ بۇنى كۆرۈپ بىر تەرەپتىن غەزەپلەنسە، يەنە بىر تەرەپتىن ئېچىندى، ئۇ تام قوشنىسى جۇ مومايدىن ئىككى دورغىغا مەي ـ تائام تەييارلاپ بېرىشنى ئۆتۈندى ۋە يېنىدىن ئون سەر كۈمۈشنى چىقىرىپ:

ـــ پېقىرنىڭ يارىلىرىم ئاغرىپ تۇرىدۇ، ماڭالمايدىغاندەك تۇرىمەن، بىرنەچچە كۈن دەم ئېلىپ ئاندىن يولغا چىقساق، ـــ دەپ ئىككى دورغىغا تۇتتى.

سۇن لىن بىلەن خې جى كۈمۈشنى ئېلىپ ماقۇل بولدى. سەي يۇ دورغىلارنى تېز يولغا چىقىشقا سۈيلەشكە ئىشەنچلىك بىر ئادىمىنى ئەۋەتتى. ژاڭ چىڭ ئۆيىدىكى قولىغا چىققۇدەك نەرسە ـ كىرەكلەرنىڭ ھەممىسىنى قويماي سېتىۋەتتى، ئىجارىگە ئالغان ئۆيىنى خۇ تۆرىگە قايتۇرۇپ بەردى.

بۇ چاغدا ژاڭ چىڭنىڭ دادىسى ژاڭ شيۇ ئوغلىنىڭ خاپىلىقى دەستىدىن كۆزى قارىغۇ بولۇپ قېلىپ، باشقا بىر يەردە ئايرىم ئۆي تۇتۇۋالغانىدى، ئوغلى ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ ـ تارتىپ قالغۇدەك بولسا، ئۇنى ئۇرۇپ ـ تىللايتتى. ئەمدى ئوغلىنىڭ دەۋا ـ دەستۇر بىلەن پادىشاھلىقتىن يۇزنگە خەت چېكىلىپ چەت ـ ياقا يۇرتقا پالانماق بولغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپ، ئۇ ئۆزىنى بىر بالىغا يېتىلەتتىپ ژاڭ چىڭنىڭ ئۆيىگە كىرىپ:

ـــ ئوغلۇم، سەن مېنىڭ پەندى ـ نەسىھەتىمگە قۇلاق سالماي، مۇشۇنداق كۈنگە قالدىڭ، ـــ دېدى ۋە ئىككى نۇرسىز كۆزىدىن تارام ـ تارام ياش ئېقىتتى.

ژاڭ چىڭ كىچىكىدىن تارتىپ ژاڭ شيۇنى بىر قېتىممۇ ئاتا دەپ باقمىغانىدى، ئەمدى ئۆيىگە سەرسانچىلىق چۈشكەندە ئۇنىڭ كۆڭلىمۇ بىئارام بولۇپ:

ــ ئاتا، ئوغلىڭىز ناھەق دەۋا ــ دەستۇرغا تارتىلدى، نېمۇ قېرى يولسىزلىق قىلىپ، مېنى پەتتە خەت يېزىشقا زورلىدى. كېيىن پۇلنى قولۇمغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ كېتىپ قالدى، ــ دېدى.

ــ سەن ئادەتتە خوتۇنۇڭغا كۆيۈمچان، قېيىنئاتاڭغا ئەقىدىمەن ئادەم ئىدىڭ، ئەمدى ئۇ نېمە ۋەجدىن ساڭا بۇنداق مۇئامىلە قىلىدۇ؟ ــ دېدى ژاڭ شيۇ.

ژاڭ چىڭ كۆڭلىگە تېگىدىغان بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئاچچىقى كەلدى ــ دە، دادىسىغا قارىمايلا ئىككى دورغا بىلەن كۇدە ــ كۆرپىسىنى كۆتۈرگىنىچە شەھەر سىرتىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. ژاڭ شيۇ: «مەن بۇ پەسىڭ بالىسىنى نېمىشقا يوقلاپ كەلگەندىمەن» دەپ مەيدىسىنى تۇتۇپ، بالىغا يۆلىنىپ قايتىپ كەتتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ژاڭ چىڭ سۇن لىن، خې جىلار بىلەن ئاستانىدىن چىقتى ژە خالىي ــ پىنھان جايغا بېرىپ، ئۆي ئىجارىگە ئېلىپ تۇرۇپ، ئون نەچچە كۈن تاياق يارىسىنى داۋالاپ ياتتى. يارىسى بىرئاز ساقايغاندىن كېيىن دورغىلار ھەيدەكچىلىكى بىلەن يەنە يولغا چىقىشتى. ئۇلار ئەگىرى ــ توقاي يولىلارنى بويلاپ شەنجۇسېرى يول ئالدى. بۇ ئالتىنچى ئاينىڭ باشلىرىدىكى قاتتىق ئىسسىق كۈنلەر ئىدى، ئۇلار كۈنىگە ئارانلا قىرىق ــ ئەللىك چاقىرىم يول باسالايتتى، يول ئۈستىدە ياخشىراق ھاردۇق ئالالمىدى، تۇزۇكسىنە تاماقمۇ يېيەلمىدى، ئون بەش ــ ئون ئالتە كۈن مېڭىپ بىر ئېگىز تاغدىن داۋاپ ئۆتتى. بىر كۈنى كېتىۋاتقاندا سۇن لىن قولى بىلەن كۈنپېتىش تەرەپتىكى يىراق بىر تاغنى كۆرسىتىپ:

ــ ئاۋۇ تاغ بېيىڭ تېغى دەپ ئاتىلىدۇ، ئۇ كۈنپېتىش

ئاستانىگە قارايدۇ، ــ دېدى.

ئۇچەيلەن ئەتىگەنكى سالقىن ھاۋادا پاراڭلىشا ـ پاراڭلىشا مېڭىپ يېگىرمە نەچچە چاقىرىم يول باستى. ئۇلار بېيىڭ تېغىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى بىر بازارغا تەرەپ ـ تەرەپتىن كېلىۋاتقان دېھقانلارنى كۆردى. بۇ بازارنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى ئادەم شالاڭراق بىر جايدا ئۈچ بۇرجەك شەكلىدە ئۈچ ئارچا دەرىخى بار بولۇپ، ئۇنىڭ سايىسىدا بىر توپ ئادەم بىر يېگىتنى چۆرىدەپ تۇراتتى، ئۇ يېگىت قىپيالىڭاچ ھالدا دەرەخنىڭ سايىسىدا قىيقاس ـ سۈرەن بىلەن توقماق ئوينىتىۋاتاتتى. ۋاڭ چىڭ، سۇن لىن، خې جىلار دەرەخنىڭ سايىسىغا كېلىپ ھاردۇق ئالدى. ۋاڭ چىڭ چېپ ـ چېپ تەرلەپ كەتكەنىدى، ئۇ تاقاق بىلەن ئادەملەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا قىستاپ كىردى، پۇتنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ، ھېلىقى يېگىتنىڭ توقماق ئوينىتىشىنى تاماشا قىلدى ۋە بىردەم كۆرگەندىن كېيىن ئىختىيارسىز ھالدا كۈلۈپ:

ــ بۇنىڭ توقماق ئوينىتىشىنى كۆرۈپلا قويسا بولغۇدەك، ــ دېدى.

ئۇ يېگىت تازا قىزىق توقماق ئوينىتىۋاتقاندا، بۇ سۆز قۇلىقىغا كىردى ـ دە، دەرھال توختاپ قارىدى، قارىسا، بۇ گەپنى قىلغان ئادەم بىر پالاندى ئىكەن. يېگىت ئاچچىقىنى باسالماي:

ــ ھەي پالاندى ئوغرى، ھەممە يەردە مېنىڭ توقماق ئوينىتىشىم داڭلىق تۇرسا، ئاشۇنداق گەپنى قىلىشقا قانداق پېتىنالىدىڭ؟ سەن تېخى مېنىڭ توقماق ئوينىتىشىمنى كۆزۈڭگە ئىلماي، ئاغزىڭدىن ئاشۇ ئۇسۇرۇق گەپنى چىقىرىۋاتسىنا ! ــ دەپ تىللىدى ۋە توقماقنى تاشلاپ، ئۇنى ئۇرماقچى بولۇپ مۇشت تەڭلىدى. شۇ ئەسنادا خالايىق ئىچىدىن ئىككى يېگىت چىقىپ:

ــ قولۇڭنى تارت ! ــ دەپ ئۇنى توختىتىۋېلىپ، ۋاڭ چىڭغا قاراپ:

ـــ قارىغاندا، جانابلىرى توقماق ئويۇنتۇشقا ئۇستا ئوخشىمامدىلا، ـــ دېدى.

ـــ بىر ئېغىز گەپ قىلىپ قويۇپ بۇ يىگىتنى خاپا قىلىپ قويدۇم، ـــ دېدى ۋاڭ چاڭ، ـــ مەنمۇ توقماق ئويۇنتۇشنى ئاز ـ تولا بىلىمەن.

ـــ ھەي، پالاندى ئوغرى، ـــ دېدى ھېلىقى چامباشچى يىگىت زەردە بىلەن تىل قويۇپ، ـــ ئۇنداق بولسا مەن بىلەن بىر سىنىشىپ كۆرەمسەن؟

ـــ سىلى بۇ ئادەم بىلەن سىنىشىپ باقامدىلا؟ ـــ دېدى ھېلىقى ئىككى يىگىت، ـــ ئەگەر ئۇنى يېڭەلمىسىلە، ئۇنىڭ توپلىغان ئىككى تىزىق يارمىقىنى ئەكەتسىلە.

ـــ بولىدۇ، شۇنداق قىلايلى، ـــ دېدى ۋاڭ چاڭ كۈلۈپ تۇرۇپ.

ۋاڭ چاڭ خالايىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئۆتۈپ، خېي جىنىڭ قولىدىكى تاياقنى ئالدى، كۆڭلىكىنى سىلىۋېتىپ، پەشتامىسىنى بىلىگە باغلاپ، توقماقنى تۇتقىنىچە تەييارلىنىپ تۇردى.

ـــ سېنىڭ بويۇڭدا تاقاق تۇرسا، قانداقمۇ توقماق ئويناتالايسەن، ـــ دېدى خالايىق.

ـــ بەللى، گەپ مۇشۇ يەردە، تاقاق سىلىقلىق تۇرۇپ ئۇنى يېڭەلمىسەم، ئاندىن ھېساب، ـــ دېدى ۋاڭ چاڭ.

ـــ ئەگەر تاقاق سىلىقلىق تۇرۇپ ئۇنى يېڭەلمىسەڭ، بۇ ئىككى تىزىق يارماقنى چوقۇم ساڭا بېرىمىز، ـــ دېدى خالايىق تەڭلا. ھېلىقى يىگىتمۇ قولىغا توقماق ئېلىپ ئېلىشىشقا تەييارلاندى ـ دە:

ـــ كېلە ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ ھەرقايسىلىرى زادىلىق قىلمىغايلا، ـــ دېدى ۋاڭ چاڭ.

ھېلىقى يىگىت ۋاڭ چاڭنىڭ بوينىدا تاقاق بارلىقىدىن پايدىلىنىپ ۋاڭ چاڭنى بابلىماقچى بولدى، ئۇ بوغما يىلاننىڭ پىلنى يۇتماقچى بولۇشىدەك ھالەتتە خىرىس قىلدى؛ ۋاڭ چاڭمۇ

يىڭناغۇچىنىڭ ئۆزىنى سۇغا تەگكۈزمەكچى بولغىنىدەك ھالەتتە خىرس قىلدى. ھېلىقى يىگىت بىرلا ۋاراقىراپ، توقماقنى كۆتۈرگىنىچە ۋاڭ چىڭغا قارىتىپ ھەملە قىلدى. ۋاڭ چىڭ ئارقىغا بىر قەدەم چېكىنگەندە، يىگىت بىر قەدەم ئالدىغا ئېتىلىپ، ۋاڭ چىڭنىڭ پېشانىسىگە بىر توقماق سالدى؛ ۋاڭ چىڭ شىپلا قىلىپ ئۆزىنى سول تەرەپكە قاچۇردى، يىگىتنىڭ توقمىقى بوشقا كەتتى. ئۇ تاياقنى يەنە كۆتۈرگۈچە ۋاڭ چىڭ ئۇنىڭ ئوڭ قولىغا بىر توقماق سالدى، بۇ توقماق دەل بېرىپ، ئۇنىڭ بېغىشىغا تەگدى ـ دە، قولىدىكى توقماق قېقىلىپ يەرگە چۈشۈپ كەتتى، ھېلىمۇ ياخشى ۋاڭ چىڭ رەھىم قىلدى. بولمىسا، ئۇنىڭ بېغىشى سۇنۇپ كېتەتتى. بۇنى كۆرگەن خالايىق كۈلۈشۈپ كەتتى. ۋاڭ چىڭ يىگىتنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ:

ـــ تەگكۈزۈپ قويدۇم، رەنجىمەڭ! ـــ دېدى.

يىگىتنىڭ ئوڭ قولى ئاغرىپ كەتكەنلىكىدىن، سول قولى بىلەن ئىككى تىزىق يارماقنى ئالماقچى بولدى. قاراپ تۇرغان خالايىق سۇرەن ـ چۇقان سېلىپ:

ـــ بۇ بەتبەخت توقماق ئوينىتىشقا ئۇستا ئەمەس ئىكەن، بايا كېلىشكەندەك، بۇ پۇلنى ئۇتقان ئادەمگە بېرىش كېرەك ! ـــ دېيىشتى.

باشتا ئوتتۇرىغا چىقىپ سۆزلىگەن ئىككى يىگىت ئارىغا چۈشۈپ، شارت قىلىپ پۇلنى ئۇنىڭ قولىدىن تارتىۋېلىپ ۋاڭ چىڭغا تۇتقۇزۇپ:

ـــ سىلى بىزنىڭ جاڭزىمىزغا بېرىپ ئولتۇرۇپ كەتسىلە، ـــ دېدى.

ھېلىقى يىگىت خالايىقا بىرنېمە دېيىلمەي، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ بازار تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى، تاماشىچىلارمۇ تارقىلىپ كېتىشتى.

ئىككى يىگىت ۋاڭ چىڭ بىلەن ئىككى دورغىنى باشلاپ

ماڭدى، ھەممىسى چىغ قالپاق كىيىشكەنىدى، بۇلار تۆۋەن تەرەپكە بۇرۇلۇپ، ئىككى - ئۈچ دەرەخزارلىقتىن ئۆتكەندىن كېيىن بىر كەنتكە كەلدى. دەرەخزارلىق ئىچىدە بىر چوڭ جاڭزا كۆرۈندى، جاڭزىنىڭ ئەتراپى تام بىلەن قورشالغان، تامنىڭ سىرتىدا ئىككى - ئۈچ يۈز تۈپ تال بار ئىدى، جاڭزىنىڭ سىرتىدا ئەمدىلا چىققان تومۇزغىلار چىرىلدىشىپ، جاڭزىنىڭ ئىچىدە بولسا ئۆي قارىغاچلىرى ۋىچىرلىشىپ تۇراتتى. ئىككى يىگىت ۋاڭ چىڭلارنى جاڭزىغا باشلاپ كىردى، ئايۋانغا كىرىپ سالام - سەھەت قىلىشىپ بولغاندىن كېيىن بۇلار كۆڭلەك ۋە چىگە چورۇقلىرىنى سېلىۋېتىپ مېھمان ۋە ساھىبخانلىق ئورۇندا ئولتۇرۇشتى.

— ھەرقايسىلىرىنىڭ تەلەپپۇزلىرىغا قارىغاندا، ئاستانىلىك ئوخشىمامدىلا؟ — دەپ سورىدى جاڭزا ئىگىسى.

ۋاڭ چىڭ ئۆزىنىڭ ئىسمىزاتىنى تونۇشتۇرۇپ، ئامبالىنىڭ ئۆزىگە زىيانكەشلىك قىلغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. ئاندىن كېيىن ئىككى يىگىتنىڭ ئىسمىزاتىنى سورىدى. ئىككى يىگىت ئىنتايىن خۇشال ئىدى.

— پېقىرنىڭ ئىسمىزاتى گۇڭ دۇەن بولىدۇ، بۇياق مېنىڭ ئىنىم، ئىسمى گۇڭ جېڭ. بىز ئاتا - بوۋىمىزدىن تارتىپ مۇشۇ يەردە ئۆتۈۋاتىمىز، شۇڭا بۇ يەر گۇڭ جەمەتى كەنتى دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ يەر كۈنپېتىش ئاستانىنىڭ شىنئەن ناھىيەسىگە قارايدۇ، — دېدى تۆرە ئولتۇرغان يىگىت ۋە ئوتاقچىنى ئۈچ مېھماننىڭ ھۆل بولۇپ كەتكەن كۆڭلىكىنى يۇيۇشقا بۇيرۇدى، بۇلار ئالدى بىلەن سوغۇق سۇ ئەكەلدۈرۈپ ئۈسسۈزلۇقنى باستى. جاڭزا ئىگىسى ئۈچەيلەنىنى تۆر ئۆيگە باشلاپ كىرىپ يۇيۇندۇردى، ئايۋانغا داستىخان سېلىندى، ئاۋۇال ناشتا قىلىندى. ئاندىن توخۇ - ئۆردەكلەر سويدۇرۇپ، پۇرچاق پىشۇرۇپ، ئالما، شاپتۇللارنى تىزىپ مېھمان قىلماق بولدى. ئوتاقچىلار قايتىدىن داستىخان ھازىرلىدى، ئاۋۇال بىر تەخسە

سامساق، بىر تەخسە توغرالغان سۇڭپىياز ئاچىقتىسى، ئاندىن كۆك ـ گىزەك، مېۋە ـ چىۋە، گۆش ـ بېلىق، توخۇ ـ ئۆردەكلەرنى تىزدى. گۈك دۇمن ۋاك چىڭنى تۆرگە تەكلىپ قىلدى، ئىككى دورغا ئۇنىڭ يېنىدىن ئورۇن ئالدى. گۈك دۇمن بىلەن ئىنىسى تۆۋەندىن ئورۇن ئالدى، ئوتاقچىلار مەي قۇيۇپ تۇردى.

ـــ پېقىر بولسام بىر گۇناھكارمەن، ئىككىلىرىنىڭ مېھرىبانلىقىغا مۇيەسسەر بولۇپ، كۆپ ئاۋارە قىلدىم، بۇنىڭغا كۆڭلۈم بىئارام بولۇۋاتىدۇ ! ـــ دەپ رەھمەت ئوقۇدى ۋاك چىڭ.

ـــ ئۇنداق دېمىسىلە، ھېچكىم بېشىمغا بالا ـ قازا كەلمەيدۇ دېيەلمەيدۇ، سەپەردە مەي ـ تائامنى بىللە ئېلىپ ماڭغان كىم بار؟ ـــ دېدى گۈك دۇمن.

ئۇلار مەي ئويۇنى قىلىپ مەي ئىچىشتىسى، گۈك دۇمن مەينى تازا ئىچىۋالغاندىن كېيىن، ئاندىن گەپ باشلاپ:

ـــ بۇ كەنتىمىزدە ئىلگىرى ـ ئاخىر ئىككى يۇزنەچچە تۇتۇن بار، جاماەت پېقىرنى ھەممە ئىشقا ئىگىدارچىلىق قىلىشقا تەيىن قىلىپ قويدى. ئاكا ـ ئۇكا ئىككىمىزمۇ چامباشچىلىقىغا ھېرىس، خالايىقمۇ بىزگە قايىل، بۇ يىل ئەتىياز ئىككىنچى ئايدا كۇنچىقىش كەنتتە بۇت ـ سەنەملەرنى چۆرگۈلىتىش سەيلىسى بولغاندا، ئۇ يەردە تۇغ باغلاپ ئويۇنلار كۆرسىتىلگەنىدى. شۇ كۇنى ئىككىمىزمۇ شۇ يەرگە بېرىپ تاماشا قىلدۇق، شۇ كەنتتىكى خۇاك دا دېگەن بىر كىشى بىلەن قىمار ئۇستىدە ئۇرۇشۇپ قېلىپ، مېنى قاتتىق ئۇردى، ئىككىمىز ئۇنىڭغا تەڭ كېلەلمىدۇق. خۇاك دا دېگەن خۇمپەر خەق ئالدىدا چوك گەپ قىلىپ يۇرىدۇ، ئىككىمىز ئۇنىڭغا چېقىلالماي، ئاچچىقىمىزنى ئىچىمىزگە يۇتۇپ كېلىۋاتاتتۇق. بايا يايى بېگىمنىڭ توقماق ئويىنىتىشقا كامىل ئىكەنلىكىنى كۆردۇق، ئىككىمىز سىلىنى ئۇستاز تۇتساق، سىلى بىزگە توقماق ئويىنىتىشنى ئۆگىتىپ قويسىلا ئىكەن، سىلىگە مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپ كاتتا سوۋغا بەرسەك، ـــ دېدى.

ۋاڭ چىقماي ئاڭلاپ ناھايىتى خۇش بولۇپ، تەكەللۇپ سۆزلەرنى قىلدى، گۈڭ دۇەن ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن ۋاڭ چىڭنى ئۇستاز تۇتتى. شۇ كۈنى كەيپ بولغۇچە مەي ـ شاراب ئىچىشىپ، ئاندىن ئارام ئېلىشتى.

ئەتىسى ۋاڭ چىڭ ئەتىگەنلىك سالقىن ھاۋادىن پايدىلىنىپ، گۈڭ دۇەنگە چامباشچىلىقنى ئۆگەتتى. شۇ ئەسنادا بىر ئادەم كېلىپ:

ـــ ھەي پالاندى، نەدىن كېلىپ كورۇ ـ كورۇڭ قىلمۇا ـ تىسەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى. ئەييۇھەننەس، ئىشتىكلار ئامۇخاس ! بۇ كىشى كەلگەنلىكىدىن ۋاڭ چىڭ يەنە چوڭ بالايىئاپەت تېرىغۇسى، گۈڭ دۇەن يېڭى ئۆچمەنلىكىكە يولۇقۇسى. بۇ خۇددى بالايىئاپەت سەرگەردانلىقتىن كېلۋر، ئار ـ نومۇس قىماردىن، دېگەندەك بولدى. گۈڭ دۇەن جاڭزىسىغا كەلگەن كىشىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بىر يۇز ئۇچىنچى باب

جاڭ كۇرەبېگى قېينىنسىنى دەپ جېنىدىن ئايرىلغانلىقى ھەم زىنداندىكى ئىنسىنىڭ يۇزىنى ساقايتقانلىقى

ئەلقىسسە، ۋاڭ چىڭ گۇڭ جەمەتى كەنتىدىكى گۈڭ دۇەن جاڭزىسىدا، قۇياش ئەمدىلا كۆتۈرۈلگەن ساپ ھاۋادا، خاماندىكى سۆگەت سايىسىدا، گۈڭ جەمەتىدىن بولغان ئىككى بىر تۇغقانلىغا چامباشچىلىقنى ئۆگىتىۋاتاتتى، شۇ ئەسنادا يالاڭباشتاق، چېچىنى چېكىسىگە تۇگۇۋالغان، لېپي جۇنىڭ كاناپىدىن كالتە كۆڭلەك كىيگەن، ئاستىغا داكىدىن يېرىم پەشتامال، پۇتىغا چورۇق تارتقان، قولىغا ئۇچ بۇرجەكلىك يەلپۈگۈچ تۇتقان بىر دارازا غادايغان پېتى كىرىپ كەلدى، قارىسا يۇزىگە خەت چېكىلگەن بىر پالاندى گۈڭ جەمەتى ئوغۇللىرىغا چامباشچىلىقنى ئۆگىتىۋېتىپتۇ، ئۇ تۇنۇگۈن ماڭدۇڭ بازىرىدا بىر پالاندىنىڭ چامباشچىلىقتا ئۇتۇۋالغانلىقىنى ئاڭلىغانىدى، شۇڭا ئۇ گۈڭ جەمەتى ئوغۇللىرىنىڭ ئۇنىڭدىن پەنت ئۆگىنىۋېلىشىدىن ئەنسىرەپ بۇ يەرگە كەلدى ۋە ۋاڭ چىڭغا قاراپ:

ــ ھەي پالاندى، سەن يول ئۈستىدىكى ئەكېتىلىۋاتقان بىر گۇناھكار تۇرساڭ، نېمىدەپ بۇ يەردە خەقنىڭ بالىلىرىنى ئالداپ يۇرىسەن، ــ دەپ ئاغزىنى بۇزدى.

ۋاڭ چىڭ بۇ ئادەمنى گۈڭ جەمەتىنىڭ تۇغقىنىمىكىن دەپ گەپ قايتۇرۇشقا پېتىنالمىدى. بۇ ئادەم كۇنچىقىش كەنتلىك خۇاڭ دا ئىدى، ئۇمۇ سەھەر سالقىندا تالاغا چىقىپ، گۈڭ

جەمەتى كەنتىنىڭ كۈنپېتىش ياقىسىدىكى لېيۇ نوچىدىن ئۇتۇۋالغان پۇلىنى ئالماق بولۇپ ماڭغاندا، گۈڭ جەمەتى كەنتىدىن چىققان ئاۋازنى ئاڭلاپ قالغانىدى، ئۇ گۈڭ جەمەتىنىڭ ئوغۇللىرىنى تولا بوزەك قىلاتتى. شۇڭا، هازىر قورقماي بېسىپ كىرگەنىدى. گۈڭ دۈەن خۇاڭ دانى كۆرۈپ بىردىنلا قۇيقا چېچى تىك تۇرۇپ كەتتى ـ دە، قەهرى ـ غەزىپى ئۆرلەپ:

ـــ هۇ، هايۋاندىن تۆرەلگەن قاراقچى دۆيۈز، ئۇلۇشكۇن ئۇتۇۋالسام ئۇششۇقلۇق قىلدىڭ، بۈگۈن ئىشكىمگە كېلىپ يەنە بوزەك قىلماقچىمۇ سەن، ـــ دەپ قاتتىق تىل سالدى.

ـــ هۇ ئاناڭنى... ـــ دەپ قاتتىق تىللىدى غەزەپلەنگەن خۇاڭ دا يەلپۈگۈچىنى چۆرۈۋېتىپ. ئۇ مۇشتىنى تۈگۈپ ئېتىلىپ كېلىپ گۈڭ دۈەننىڭ باش ـ كۆزىگە قارس ـ قۇرس قىلىپ بىرنەچچىنى سېلىۋەتتى. ۋاڭ چىڭ ئۇلارنىڭ تىللىشىدىن ئۇنىڭ خۇاڭ دا ئىكەنلىكىنى پەملىدى ـ دە، ئاجراتقان بولۇپ كېلىپ، بوينىدىكى تاقاق بىلەن خۇاڭ دانىڭ بىلىكىگە ئۇرۇۋەتتى، خۇاڭ دا گۈپپىدە يىقىلىپ، پۈتى ئاسمانغا بولۇپ، تېپىرلاپ قوپۇۋالغۇچە گۈڭ دۈەن، گۈڭ جېڭ ۋە ئىككى ئوتاقچى تەڭ كېلىپ خۇاڭ داغا تاشلاندى. خۇاڭ دانىڭ مۇشت ـ پەشۋالار تەگمىگەن يېرى قالمىدى. خۇاڭ دا بەك قاتتىق تاياق يەپ كەتتى. كىيىم ـ پىيىم، كۆڭلەك ـ پۈڭلەكلىرى تىتما ـ تىتما قىلىۋېتىلدى.

ـــ ياخشى ئۇردۇڭلار ! كېلىشتۇرۇپ ئۇردۇڭلار ! ـــ دەپ توۋلاپ كەتتى خۇاڭ دا.

ئۇنىڭ ئۇچىسىدا بىر يىپ چاغلىق نەرسە قالمىغانىدى. ۋاڭ چىڭنى يالاپ ماڭغان دورغا سۇن لىن، خې جىلار كۆپ ئارىغا كىرگەندىن كېيىنلا، گۈڭ دۈەنلەر ئاندىن ئۇرۇشتىن توختىدى. تاياق دەستىدىن مىدىرلىغۇدەك هالى قالمىغان خۇاڭ دا ئارانلا تىنىپ ياتاتتى. گۈڭ دۈەن ئوتاقچىسىدىن ئۈچ ـ تۆتىنى چاقىرىپ، خۇاڭ دانى كۈنچىقىش كەنتىگە باربىدىغان يول

بويىدىكى چىملىققا ئاپارغۇزۇۋەتتى. ئۇ قاتتىق ئىسسىق ئاپتاپتا يېرىم كۈن ياتتى. خۇاڭ دانى ئوت ئالغىلى چىققان قوشنىلىرى كۆرۈپ قېلىپ يۆلەپ ئۆيىگە ئاپىرىپ ياتقۇزۇپ قويدى، ئاندىن ئۇ شىنئەن ناھىيەسىگە ئەرز سۈندى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۈرۈپ تۈرسۈن.

ئەمدى گەپنى گۈڭ دۈەنلەردىن ئاڭلاڭ. ئەتىگەندىكى ماجىرادىن كېيىن گۈڭ دۈەن ئوتاقچىلىرىغا يېمەك ـ ئىچمەك كەلتۈرگۈزۈپ، ۋاڭ چىڭلارنى ناشتا قىلدۈردى.

ـــ ھېلىقى نېمە، ـــ دېدى گۈڭ دۈەن، ـــ چوقۇم ئىنتىقام ئېلىشقا كېلىدۇ. بۇ قاراقچى ئەبلەخنىڭ ئۆيىدە خوتۇنلا بار، قولۇم ـ قوشنىلىرى ئۇنىڭ كۈچتۈڭگۈرلۈكىدىن قورقىدۇ، بۈگۈن ئۇنىڭ تاياق يېگەنلىكىنى كۆرسە ھېچقايسىسىمۇ ئۇنىڭغا بولۇشمايدۇ. ئۆلۈپ كېتىپ قالسا، ئۇنىڭ خۇنى ئۈچۈن ئوتاقچىلاردىن بىرىنى چىقىرىپ قويمىمىز، دەۋا تۈگەيدۇ. ئۆلمىسە، ئۇرۇش ـ جېدەل دەۋاسىلا بولۇپ تۈگەيدۇ، بۈگۈن ئۇستازىمىزنىڭ كۈچى بىلەن ئۆچ ئالدۇق، خاتىرجەم بولسىلا، قېنى شارابقا باقسىلا، كەمىنە شاگىرتلىرىغا ھۈنەر ئۆگىتىپ قويسىلا چوقۇم جاۋاب قايتۇرىمىز.

گۈڭ دۈەن ھەربىرىنىڭ ئېغىرلىقى بەش سەردىن كېلىدىغان ئىككى كۈمۈش يامبۇ چىقىرىپ، ۋاڭ چىڭنى يالاپ ماڭغان ئىككى يايىغا بەردى ۋە ئۇلاردىن يەنە بىرقانچە كۈن كېچىكىپ مېڭىشنى ئۆتۈندى، سۈن لىن، خې جىلار ماقۇل بولۇپ پۈلنى ئېلىشتى. شۇنىڭ بىلەن يەنە ئون نەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى. ۋاڭ چىڭ نەيزە ـ قىلىچ‌ۋازلىقىنى گۈڭ دۈەن، گۈڭ جېڭلارغا تولۇق ئۆگىتىپ قويدى. يايىلار سەپەرگە ئالدىراتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە خۇاڭ دانىڭ ئەرز قىلغانلىقى ھەققىدىكى خەۋەر يېتىپ كەلدى، گۈڭ دۈەن: «شەنجۇ ئايمىقىغا بارغاندا ئىشلىتەرلا» دەپ ۋاڭ چىڭغا ئەللىك سەر كۈمۈشنى سۈندى. ئۇلار بېرىم كېچىدە ئورنىدىن تۇرۇشتى، يۈك ـ تاقلىرىنى تەخلەپ، تاڭ يورۇماستىلا

يولغا چىقتى. گۈڭ دۈەن ئىنىسىنى ئاز - تولا پۇل ئېلىپ ئۇلارنى ئۇزىتىپ بېرىشقا بۇيرۇدى. يولدا بىرەر ئىش بولمىدى، ئۇلار بىر كۈنگە قالمايلا شەنجۇ ئايمىقىغا يېتىپ كەلدى. سۇن لىن، خې جىلار ۋاڭ چىڭنى ئايماق يامۇلىغا ئېلىپ كېلىپ، كەيفىيىتىنى ئالاقىسىنى سۇندى. ئامبال ئالاقىنى كۆرگەندىن كېيىن ۋاڭ چىڭنى ئېلىپ قالدى ۋە جاۋابەن ئالاقە يېزىپ يايلارغا بېرىپ، ئۇلارنى قايتۇردى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن. ئامبال ۋاڭ چىڭنى شۇ جايدىكى گۈندىخانىغا ئەۋەتتى ۋە يايلارغا گۈندىخانىدىن جاۋاب ئالغاچ كېلىشنى تاپىلىدى. بۇ گەپمۇ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

گۈڭ جېڭ بىر تونۇش تاپتى ۋە ئۇ ئارقىلىق كۈرەبېگىگە پارا تىقىپ، كۈرەبېگىنى قولغا چۈشۈردى. جاڭ شىكەي دېگەن بۇ كۈرەبېگى گۈڭ جېڭ بەرگەن پارىنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن ۋاڭ چىڭنىڭ بوينىدىكى تاقاقنى ئېلىۋەتتى. ئۇنى سۇر كالتەك بىلەنمۇ ئۇرمىدى، ئەمگەككىمۇ سالمىدى، ئۇنىڭغا ئايرىم بىر ئۆينى بېرىپ، ئۆز ئەركىگە قويۇۋەتتى.

ھەش - پەش دېگۈچە ئىككى ئاي ئۆتۈپ، كەچ كۈز كىرىپ قالدى. ۋاڭ چاڭ ئۆز خانىسىدا ئولتۇرغاندا، تۇيۇقسىزلا بىر چېرىك كىرىپ:

— كۈرەبېگىم سېنى چاقىرىدۇ، — دېدى.

ۋاڭ چاڭ ئۇنىڭ بىلەن بىللە چىقىپ يوقلىما خانىغا كىردى ۋە باش ئۇردى. كۈرەبېگى جاڭ شىكەي:

— سەن بۇ يەرگە كەلگىلى خېلى زامان بولۇپ قالدى، ھېچقانداق ئىشقا سالمىدىم، مەن چىنجۇ ئايمىقىدىن ياخشى ئۇقيادىن بىرنى ئالماقچىدىم، چىنجۇ ئايمىقى ئاستانىگە قارايدۇ، سەن ئاستانىلىك، ئۇ يەردىن چىقىدىغان نەرسىلەرنىڭ ياخشى - يامىنىنى بىلىسەن، — دېدى ۋە يېڭىدىن قەغەزگە ئورالغان بىرنەرسىنى چىقىرىپ ۋاڭ چىڭغا سۇنۇپ تۇرۇپ:

— بۇ ئىككى سەر كۈمۈشنى ئال، سەن ئۇقيانى ئەكەلگەندىن

كېيىن ماڭا خەۋەر قىلغىن، ــ دېدى.

ۋاڭ چىڭ: «چۈشەندىم» دېدى ـ دە، كۈمۈشنى ئېلىپ ھۈجرىغا كىرىپ ئېچىپ مىسقاللىۋىدى، ئۈچ ـ تۆت مىسقال ئېغىر چىقتى. ۋاڭ چىڭ گۈندىخانىدىن چىقىپ، مەھكىمىنىڭ يۇقىرى تەرىپىدىكى ئوقيا ساتىدىغان دۈكانىغا كەلدى، ئۇ دۈكاندىن بىر سەر يەتتە مىسقال كۈمۈشكە چىنجۇدىن چىققان ياخشى ئوقيادىن بىرنى ئالدى. قايتىپ كەلگەندە جاڭ كۈرە بېگى دېۋاندا يوق چىقىپ قالدى. ۋاڭ چىڭ ئوقيانى جاڭ شىكەينىڭ ئىچكىرىكى ھويلا مۈلازىملىرىدىن كىرگۈزۈپ بېرىۋىدى، ئۇ خۇشال بولۇپ، ئېشىپ قالغان ئۈچ مىسقال تەڭگىنىمۇ ئۇنىڭغا بېرىۋەتتى. ئەتىسى جاڭ شىكەي ۋاڭ چىڭنى چاقىرتىپ:

ــ سېنىڭ قولۇڭدىن ئىش كېلىدىكەن، تۇنۇگۈن ئەكەلگەن ئوقيا ناھايىتى ياخشى ئىكەن، ــ دېدى.

ــ بېگىم، ــ دېدى ۋاڭ چىڭ، ــ بۇنى ھەر كۈنى ئۈزمەي ئوتقا قاقلاپ تۇرسىلا ياخشى بولىدۇ.

ــ ئۇنى بىلىمەن، ــ دېدى جاڭ شىكەي.

شۇنىڭدىن باشلاپ جاڭ شىكەي ھەر كۈنى ۋاڭ چىڭنى يېمەك ـ ئىچمەك ئېلىشقا بۈيرۈيدىغان بولدى، لېكىن نەق پۇل بەرمەي، سېتىۋالغان نەرسىلەرنى تىزىملاشقا بىر دەپتەر بەردى. نەدىمۇ يېرىم يارماقلىق نەرسىنى نېسى بېرىدىغان دۈكاندار بولسۇن! ۋاڭ چىڭ نەرسە ـ كېرەكلەرنى ئۆز يېنىدىن پۇل چىقىرىپ سېتىۋېلىپ، يامۇلغا كىرگۈزۈپ بېرىۋىدى. جاڭ شىكەي ئۇنىڭ سودىلىقلىرىدىن ئەيىب تېپىپ، ئۇرۇپ ـ تىللاپلا تۇردى. ئۇن كۈن ئۆتكەندىن كېيىن تىزىملىغان دەپتىرىنى سۇنغان بولسىمۇ، بىر يارماقمۇ بەرمىدى. بىر ئاي ئۆتكۈچە ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ ئۈچ يۈزدىن ئارتۇق كالتەك ئۇرۇپ، ئىككى پاقالچىقىنى ئىششىتىۋەتتى. گۈڭ دۇەن يولۇق تۇتقان ئەلنىڭ سەر كۈمۈشىنىمۇ پۈتۈنلەي سېلىپ بەردى.

بىر كۈنى ۋاڭ چىڭ كۈرەنىڭ كۈنىپېتىشتىكى جاڭ ئەمچى

دۇكىنىغا بېرىپ، يارا ساقايتىدىغان مەلھەم دورا سېتىۋالدى. جاڭ ئەمچى ژاڭ چىڭنىڭ يارىسىغا دورا سۈركەۋېتىپ:

— جاڭ كۇرەبېگىنىڭ قېينىئىنىسى پاڭ نوچىمۇ ئۆتكەنده ئوڭ قولىنىڭ بېغىشىنى ساقايتىش ئۈچۈن مۇشۇ دوردىن ئالغانىدى. ئۇ ماڭدۇڭ بازىرى دېگەن جايدا يىقىلىپ چۈشكەنىدىم دەيدۇ، پەمىچە، ئۇنىڭ قولىنىڭ بېغىشى تاياق يەپ زەخمىلەنگەن، — دېدى.

ژاڭ چىڭ بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دەرھال:

— مەنمۇ شۇ گۇندىخانىدا تۇرۇپ، نېمىشقا ئۇنى كۆرمىگەندىمەن؟ — دېدى.

— ئۇ كۇرەبېگىنىڭ كىچىك خوتۇنىنىڭ بىر قورساقتىن چۈشكەن ئىنىسى بولۇپ، «يۇەن» نامىدىن ئۆزىنى قاچۇرىدۇ، ھېلىقى پاڭ خېنىم كۇرەبېگىنىڭ ئەڭ كۆڭلىدىكى ئايالى، پاڭ نوچى قىمارۋاز، چامباشچىلىقنىمۇ بىلىدۇ، ئاچىسى ئۇنىڭدىن ھەمىشە خەۋەر ئالىدۇ، — دېدى جاڭ ئەمچى.

ژاڭ چىڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئۇ: «ئۆتكەنده يولدا ئارچا دەرىخى ئاستىدا مەندىن تاياق يېگەن پاڭ يۇەن دېگەن نەرسە شۇ بولۇشى مۇمكىن. جاڭ شىكەينىڭ ماڭا گۇناھ ئارتىپ يۈرگەنلىكى بىكار ئەمەس ئىكەن ـ دە» دەپ ئويلىدى. ژاڭ چىڭ جاڭ ئەمچى بىلەن خوشلىشىپ گۇندىخانىغا قايتىپ كېلىپ، كۇرەبېگىنىڭ بىر خىزمەتكارى بىلەن مەخپىي يېقىنلىشىپ، مەي ـ شاراب، گۆشلەر بىلەن ئاغزىنى ياغلاپ، ئۇنىڭغا پۇل بېرىپ، پاڭ يۇەننىڭ تەپسىلىي ئەھۋالىنى ئۇنىڭدىن ئاستا ـ ئاستا بىلىۋالدى. ھېلىقى خىزمەتكارنىڭ ئېيتقىنى جاڭ ئەمچىنىڭ ئېيتقانلىرى بىلەن ئوخشاش چىقتى، ھەتتا تېخىمۇ يوشۇرۇن بىر سىرنى ئېيتتىپ:

— پاڭ يۇەننى ئۆتكەنده ماڭدۇڭ بازىردا سىز ئۇرۇپتىكەنسىز، سىزنى دائىم جاڭ كۇرەبېگە چېقىشتۇردۇ، سىز كالتەكتىن قۇتۇلالمايسىزغۇ دەيمەن، — دېدى.

نەزم

چېكەر غەم نوچىلىق قىلغان، ياۋاشقا يوق بالا ئاخىر،
ئۇرۇلدى گۈرزىدىن بىرى ئالار ئەنت ھەسسىلەپ ھازىر.

ۋاڭ چىڭ خىزمەتكاردىن ئەھۋالىنى تەپسىلىي ئۇققاندىن كېيىن ئۆز خانىسىغا قايتىپ، ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ: «ئەمىلىدىن قورقماي، ئەلىمىدىن قورق» دەپتىكەن. يولدا كېلىۋاتقۇچە بىر ئېغىز گەپنى يامان قىلىپ تاشلاپ، ھېلىقى بىرنېمە بىلەن ئۇرۇشۇپ قېلىپ، ئۇنىڭ زىنداندىكىڭ ئامراق ئايالىنىڭ ئىنىسى ئىكەنلىكىنى بىلمەي، ئۇنى ئۇرۇپ قويۇپتىمەن. ئەگەر مېنى يامان كۆنگە قويىمەن دېسە، باشقا يەرگە قېچىپ كېتىپ بىرنېمە قىلغىنىم تۇزۇك» دەپ ئويلىدى ـ دە، ئاستا بازارغا چىقىپ، كۈتۈلمىگەن ئەھۋالدىن ئۆزىنى ساقلاش ئۈچۈن بىر خەنجەر ئالدى. شۇنداق قىلىپ، يەنە ئون نەچچە كۈن ئۆتتى، تەلىيىگە كۆرەبەگمۇ ئۇنى چاقىرتمىدى، يارىسىمۇ خېلى ساقىيىپ قالدى.

تۇرۇپلا بىر كۈنى كۆرەبەگى ئون ئىككى توپ دۇردۇن ئەكېلىشكە بۇيرۇدى. ۋاڭ چىڭ تۇيغۇن بولغاچقا، كېچىكتۇرۇشكە پېتىنمايلا دەرھال ئەكەلدى. ۋاڭ چىڭ دۇردۇننى ئەكەلگەندە جاڭ كۆرەبەگى ئايۇاندا ئىدى. ۋاڭ چىڭ ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ مەلۇم قىلىۋىدى، جاڭ شىكەي دۇردۇننىڭ رەڭگى ياخشى ئەمەس ئىكەن، ئېنى تار ئىكەن دەپ، ۋاڭ چىڭنى:

ـــ ھەي قاپ يۈرەك غالچا! سەندەك گۈناھكارغا سۇ توشۇتۇش، تاش كۆتۈرتكۈزۈش ياكى سېنى زەنجىر بىلەن باغلاپ قويۇش كېرەك ئىدى، سېنى سىرتنىڭ ئىشلىرىغا سالغىنىم سېنىڭ ئابرۇيۇڭنى قىلغىنىم ئىدى. سەن غالچا ياخشىلىقنى بىلمىدىڭ ! ـــ دەپ قاتتىق تىللىدى. ۋاڭ چىڭ گەپ ياندۇرماستىن ئېگىلىپ،

باش ئۇرۇپ ئەپۇ سورىدى.

ــ سېنىڭ يەيدىغان تامىقىڭ تۇرۇپ تۇرسۇن. دۇردۇنىنى دەرھال بېرىپ ياخشىسىغا تېگىشىپ كەل. بۇگۈن كەچتە جاۋابىنى بېرىسەن، ئازراق كېچىكىدىكەنسەن، جېنىڭغا ئاگاھ بول! ــ دەپ ۋارقىرىدى جاڭ شىكەي.

ۋاڭ چىڭ كىيىمىنى ئىككى تىزىق يارماققا گۆرۈ قويۇپ پۇل قوشۇپ، ياخشى دۇردۇن ئېلىپ قايتىپ كەلدى. ئۇزاق ئاۋارە بولغانلىقتىن كەچ بولۇپ، گۈندىخانا دەرۋازىسى ئېتىلىپ قالغانىدى. نۆۋەتچى چېرىك:

ــ كېچىدە سېنى ئۆتكۈزۈۋېتىشكە پېتىنالمايمەن، ــ دېدى.

ــ كۈرەبېگىمنىڭ بۇيرۇقى بىلەن بارغانىدىم، ــ دېدى ۋاڭ چىڭ.

نۆۋەتچى چېرىك ئۇنمىدى. ۋاڭ چىڭ يېنىدىكى ئاشقان پۇلنى ئۇنىڭغا بېرىۋىدى، بىر مەھەل ئاۋارە قىلىپ، ئاندىن كىرگۈزدى، ۋاڭ چىڭ ئىككى توپ دۇردۇنىنى كۆتۈرۈپ ئىچكىرىكى قورۇنىڭ ئىشكى ئالدىغا كەلگەندە، ئۇ يەردىكى ئىشكباقار:

ــ بېگىم چوڭ خوتۇنى بىلەن ئۇرۇشۇپ قېلىپ، كىچىك خوتۇنىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. چوڭ خوتۇنىنىڭ مىجەزى ناھايىتى چۈس، سېنىڭ گەپلىرىڭنى يەتكۈزەلمەيمەن، ــ دېدى.

ۋاڭ چىڭ: «ئۇ بۇگۈن كەچتە جاۋابىنى قايتۇرسەن دېگەن تۇرۇپ، يەنە نېمىشقا بۇنداق قىلىدۇ؟ بۇ ماڭا ئەتەي زىيانكەشلىك قىلغانلىق ئەمەسمۇ؟ ئەتە مەن ھېلىقى زەھەرلىك كالتەكتىن قانداق قۇتۇلىمەن؟ مېنىڭ جېنىم ئاخىر بۇ ئەبلەخنىڭ قولىدا تۇگەيدىغان بولدى. مەن يېگەن ئۇچ يۈز نەچچە كالتەك مەن ئۇرغان بىر كالتەكنىڭ ئاچچىقىغا تەڭ كېلەتتىغۇ؟ گۈڭ جېڭ بەرگەن نۇرغۇن پارىنىمۇ قوبۇل قىلدى، ئەمدى ئۇلارنى ئۇنتۇپ، مېنى مۇشۇنداق ئېغىر كۈنگە قويۇۋاتىدۇ» دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن كەچۈردى.

ژاڭ چىڭ كىچىكىدىن تارتىپلا قارام ئىدى. ئاتا ـ ئانىسىمۇ ئۇنىڭغا چىقىلالمايتتى. ئەمدى ئۇنىڭ قارامىلىقى تۇتۇپ، «كەسكىن بولمىساڭ، باتۇر بولالمايسەن» دەپ بېشىمغا كەلگەننى كۆرەي، دېگەن يەرگە كەلدى. ئېغىر ياتقۇ بولغان چاغدا گۇندىخانىدىكى خىزمەتكارلار ۋە گۇناھكارلارنىڭ ھەممىسى ئۇيقۇغا كەتكەندى. ژاڭ چىڭ پۇتىنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ ئاستا ئىچكىرىكى قورۇنىڭ ئارقىسىغا كېلىپ، تامدىن يامىشىپ ئارقا ئىشىكنىڭ تاقىقىنى ئاستا بوشىتىپ، ئۆزى بىر ياققا مۆكۈندى. يۇلتۇز يورۇقىدا ھويلىنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىدە ئاختىخانا، كۇنىپېتىش تەرىپىدە كىچىككىنە بىر ئۆي كۆرۈنۈپ تۇراتتى. كىچىك ئۆي خالىي ئىدى. ژاڭ چىڭ ئاختىخانا ئىشىكىنىڭ يان ياغىچىنى قومۇرۇپ، ئىچكىرىكى ئۆينىڭ تېمىغا تىكلىدى، ئاندىن تام ئۈستىگە چىقىپ، يان ياغاچنى ئۇ تەرەپكە قويۇپ، ئاستا سىيرىلىپ چۈشتى. ئىچكىرىكى ھويلىنىڭ ئىشىكىنىڭ تاقىقىنى بوشىتىۋېتىپ، يان ياغاچنى يوشۇرۇپ قويدى. ئالدىدا يەنە بىر تام بار ئىدى، شۇ تەرەپتىن ژاراڭ ـ چۇرۇڭ ۋە كۈلكە ئاۋازى ئاڭلاندى. ژاڭ چىڭ پۇتىنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ تامنىڭ تۈۋىگە بېرىپ، قۇلىقىنى يېقىن قىلىپ تىڭشاپ، جاڭ شىكەينىڭ ئاۋازىنى، بىر ئايالنىڭ ۋە يەنە باشقا بىر ئەر كىشىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىدى. ئۇلار مەي ئىچىپ پاراڭ سېلىشىپ ئولتۇراتتى. ژاڭ چىڭ خېلى ئۇزاق تىڭشاپ تۇرغاندىن كېيىن جاڭ شىكەينىڭ: «ئۇكام، ھېلىقى خۇنپەر ئەتە كەلسە، ئۇنىڭ جېنى كالتەك ئاستىدا تۇگەيدۇ» دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى. ھېلىقى ئەرنىڭمۇ: «پەمىچە، ئۇ نېمىنىڭ يېنىدا ھېچقانچە ۋەج قالمىدى. ئاكا، ئۇنىڭغا دەرھال قول سېلىپ، ئىنتىقامىمنى ئېلىپ بەرسىلە !» دېگىنىمۇ ئاڭلاندى. جاڭ شىكەي جاۋاب بېرىپ: «ئەتە ـ ئۆگۈنلا سىزنىڭ خۇشال بولىدىغان چاغلىرىڭىز يېتىپ كېلىدۇ» دېدى. ھېلىقى ئايال: «بولدى، سىلەرنىڭ شۇ قىلغانلىرىڭلارمۇ يېتەر !» دېدى. «ئاچا، نېمە دەۋاتىسىز، كارىڭىز بولمىسۇن» دېدى ھېلىقى

ئەر.

ژاڭ چىڭ سىرتتا تۇرۇپ ئۇلارنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ، ئىشنىڭ تېگىگە يەتتى. كۆڭلىدە غەزەپ يالقۇنلىرى ئۆرلەپ، ئۆزىنى باسالمىدى. ئەگەر رۇستەمدەك كۈچى بولغان بولسا، تامنى ئۆرۈپ كىرىپ، ئۇلارنى قىيما ـ چىيما قىلىۋېتەتتى.

نەزم

تائامنى گەر يېسەڭ ئارتۇق كېلەر ھەر خەستىلىك ئاندىن،
خۇشاللىق ھەددىدىن ئاشسا قۇتۇلالماسسەن بالا ـ غەمدىن.
شامال چىقماي سېزەر كۈزنى تومۇزغا ھەممىدىن ئالدىن،
قالارسەن ئەي ئامان قانداق تۈيۈقسىز كەلسە بۇ قەستتىن.

ژاڭ چىڭ ئاچچىقىنى باسالماي تۇرغىنىدا، جاڭ شىكەينىڭ: «ھەي شۇم، چىرىغىڭنى يانداۋۇرۇپ ئالدىمدا ماڭ، مەن خالاغا چىقمەن» دەپ ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ژاڭ چىڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ، خەنجىرىنى دەرھال قولىغا ئېلىپ، قارا ئەينۈلا دەرىخىنىڭ تۈۋىدە زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ تۇرۇشىغا، ئىچىدىكى قوش قاناتلىق ئىشىك «غاچ» قىلىپ ئېچىلدى. ژاڭ چىڭ قاراڭغۇدا قاراپ تۇرسا، ھېلىقى ئۆزىگە خەۋەر يەتكۈزۈپ تۇرىدىغان كىچىك بالا پانۇس كۆتۈرۈپ چىقتى. ئارقىسىدىن جاڭ شىكەي ئىرغاڭلاپ چىقتى، ئۇ قاراڭغۇدا ئادەم بار ـ يوقلۇقىنى بىلمەي، ئالدىغا قاراپ مېڭىۋەردى، ئىچكىرىكى ھويلىنىڭ ئىشىكى يېنىغا كەلگەندە:

ـــ بۇ غالچىلارنىڭ ھېچقايسىسى ئېھتىياتچان ئەمەس، كېچىدە نېمىشقا ئىشكىنى ئەتمەيدۇ؟ ـــ دەپ تىللىدى.

ھېلىقى بالا ئىشكىنى ئېچىپ، جاڭ شىكەيگە چىراغ تۇتتى. ئۇ ئىچكىرىكى ھويلىنىڭ ئىشىكىدىن چىقىشىغا ژاڭ چىڭ ئاستا ئارقىسىدىن كەلدى. جاڭ شىكەي ئارقىسىدىكى ئايىغ

تۇنۇشىنى ئاڭلاپ، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ قارىۋىدى، ۋاڭ چىڭ ئوڭ قولىغا پىچاق ئېلىپ، سول قولىنى سوزۇپ ئۇنىڭغا چاڭگال سالدى. جاڭ شىكەينىڭ جان ـ پېنى چىقىپ كېتىپ، «ئوغرى» دەپ ۋارقىرىۋىدى، گېپىى ئۇزۇلۇپ بولغۇچە ۋاڭ چىڭ جاڭ شىكەينىڭ قۇلاق تۈۋىگە بىر پىچاق ئۇرۇپ ئۇنى يىقىتتى. ھېلىقى كىچىك بالا ۋاڭ چىڭ بىلەن يېقىن بولسىمۇ، لېكىن بۇگۈن ئۇنىڭ قولىغا پىچاق ئېلىپ قاتىللىق قىلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندە قانداقمۇ قورقماي تۇرالىسۇن؟ ئۇ مېڭىشقا تەمشەلدى ـ يۇ، ئىككى پۇتى يەرگە مىخلىنىپ قالغاندەك بولۇپ مىدىر ـ سىدىر قىلالمىدى. ۋارقىراي دېسە، ئاۋازى چىقمىدى، ئۇ قورققىنىدىن تۇرغان ئىزىدا تۇرۇپلا قالدى. جاڭ شىكەي جان تالىشىۋاتقاندا، ۋاڭ چىڭ غولىغا يەنە بىر پىچاق ئۇرۇپ ئۇنىڭ جېنىنى ئالدى. ئاچىسىنىڭ ئۆيىدە مەي ئىچىپ ئولتۇرغان پاڭ يۇەن سىرتتا بىر غۇۋا ئاۋاز چىقىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، چىراغ يېقىشقا ئۇلگۈرمەي ئالدىراپ ـ تېنەپ يۇگۇرۇپ چىقتى، ۋاڭ چىڭ ئۆيدىن ئادەم چىققانلىقىنى بىلىپ، ھېلىقى پانۇس كۆتۈرگەن بالىنى بىر تېپىپلا دومىلىتىۋەتتى، پانۇسمۇ ئۆچتى. پاڭ يۇەن: «جاڭ شىكەي ھېلىقى كىچىك خىزمەتكارنى ئۇرۇۋاتقان بولسا كېرەك» دەپ ئويلاپ:

ــ ئاكا، ئۇنى ئۇرۇپ نېمە قىلىسىز؟ ــ دەپ ئالدىغا كېلىشىگە ۋاڭ چىڭ ئۇچقاندەك كېلىپ، پاڭ يۇەننىڭ بىقىنىغا پىچاق سالدى. پاڭ يۇەن چوشقىدەك بىر چىرقىراپلا، غىڭ قىلماي جان بەردى. ۋاڭ چىڭ ئۇنىڭ چېچىدىن تۇتۇۋېلىپ، كاللىسىنى كېسىۋالدى. پاڭ خېنىم سىرتتا ئاۋاز چىققانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، چۆرە قىزلارغا چىراغ يانداۇرغۇزۇپ، ئۇلار بىلەن بىرلىكتە چىقىپ قارىدى. ۋاڭ چىڭ پاڭ خېنىمنىڭ چىققانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىمۇ ئۆلتۈرمەكچى بولدى. شۇنداق ئاجايىپ ئىشلار بولىدۇكى، سۆزلىسە كىشىنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيدۇ. ۋاڭ چىڭ شۇ ئەسنادا پاڭ خېنىمنىڭ ئارقىسىدىن

قورال ـ ياراغ تۇتقان ئون نەچچە ئادەمنىڭ چۇقان سېلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ۋاڭ چىڭ ئالدىراپ ـ تېنەپ قېچىپ، ئارقا ئىشىك بىلەن گۇندىخانىنىڭ ئارقا تېمىدىن ئارتىلىپ چۈشتى، ئاندىن قانغا مىلەنگەن كىيىمىنى سېلىۋېتىپ، پىچىقىنى ئېرتىپ يېنىغا سالدى. يېرىم كېچە بولغاچقا، ۋاڭ چىڭ كوچىدا ئادەم يوق پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ سېپىلنىڭ يېنىغا كەلدى. شەنجۇ ئايمىقىنىڭ سېپىلى ئانچە ئېگىز ئەمەس، خەندەكمۇ ئانچە چوڭقۇر ئەمەس ئىدى. ۋاڭ چىڭ شۇ كېچىسى شەھەرنىڭ سىرتىغا چىقىپ كەتتى.

ۋاڭ چىڭنىڭ شەھەردىن چىقىپ كەتكەنلىكى توغرىسىدىكى گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. ئەمدى گەپنى جاڭ شىكەينىڭ كىچىك خوتۇنى پاڭ خېنىمدىن ئاڭلاڭ. ئۇ چىراغ يانداۋۇپ، ئىككى چۆرە قىز بىلەن چىقىپ قارىدى. ئەسلىدە ئۇنىڭ يېنىدا باشقا ھەمراھ يوق ئىدى. ئۇ چىقىپ ئاۋۇال ئىنىسى پاڭ يۈەننى كۆردى، ئۇ قانغا مىلىنىپ، كاللىسى بىر تەرەپتە، تېنى بىر تەرەپتە ياتاتتى. پاڭ خېنىملار قورقۇپ كەتكەنلىكتىن بىر ـ بىرىگە قارىشىپ، كاللىسىدىن بىر قاپاق مۇزدەك سۇ قۇيۇۋۇەتـ كەندەك، سوغۇق تەرگە چۆمۈپ بىر ھازاغىچە زۇۋان سۈرەلمەي تۇرۇپ قېلىشتى. ئۇلارنىڭ جان ـ پېنى چىقىپ كەتتى، ئۇلار ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە باقماي، ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ ئىچكىرىگە كىردى ـ دە، ۋاڭ ـ چۇڭ كۆتۈرۈپ، ئىچكىرىدىكىلەرنى ۋە سىرتتىكى گۇندىپايلارنى چاقىرىپ، ئوتقاش كۆتۈرگىنىچە، قولىغا قورال ئېلىپ ئارقىغا چىقىپ قارىدى، قارىسا ئىككىنچى دەرۋازىنىڭ سىرتىدا جاڭ كۈرەبېگى ئۆلتۈرۈلۈپتۇ، خىزمەتكارمۇ يەردە جان تالىشىپ قان قۇسۇپ يېتىپتۇ، ئۇمۇ ھايات قالمـ غۇدەك. ئۇلار قارىسا ئارقا ئىشىك ئوچۇق تۇراتتى، ئوغرى ئارقا تەرەپتىن كىرگەندەك قىلاتتى، سىرتقا چىقىپ قارىسا، ئىشكـ نىڭ تۆۋىدە ئىككى توپ دۇردۇن تۇرۇپتۇ، ھەممەيلەن بۇنىڭ ۋاڭ چىڭنىڭ قىلغان ئىشى ئىكەنلىكىنى بىلدى. دەرھال گۇناھـ

كارلارنى ئېدىتلاپ قارىۋىدى، ۋاڭ چىڭلا يوق بولۇپ چىقتى. پۈتۈن گۈندىخانا تەۋرەپ كەتتى. ئەتراپتىكى قولۇم ـ قوشنىلار ـ مۇ چىقىشتى. قان يۇقى كېسىلەرنى سىنچىلاپ قاراپ چىقتى، ھەممىسى ۋاڭ چىڭنىڭ ئىدى. ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ، شەھەر دەرۋازىسى ئېچىلغۇچە ئامبالغا مەلۇم قىلىش، دەرھال ئادەم چىقىرىپ ئىزدەپ تېپىش قارارىغا كەلدى. بۇنىڭغىچە تاڭ سۈزۈ ـ لەي دەپ قالدى. ئامبال بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ قاتتىق چۆچۈپ كەتتى، دەرھال ئايماق سىپاھىبېگىنى ئۆلتۈرۈلگەن ئادەمنى ۋە قاتىلنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلىشقا بۇيرۇدى ۋە شەنجۇ ئايمـ ـ قىنىڭ تۆت قوۋۇقىنى چىڭ تاقاپ چېرىك چىقىرىشنى، گۇناھ ـ كارنى تۈتىدىغانلارغا شەھەر بويىچە كوچىمۇكوچا، ئۆيمۇئۆي، بىر ـ بىرلەپ ئاختۇرۇپ قاتىل ۋاڭ چىڭنى تۈتۈشنى تاپشۇردى. قوۋۇقلار ئىككى كۈنگىچە تاقاپ قويۇلدى، ھەممە ئۆي ـ تۈتۈنلەر بىر ـ بىرلەپ ئاختۇرۇلدى. لېكىن، ۋاڭ چىڭدىن ھېچقانداق ئىز ـ دېرەك ئالالمىدى. ئامبال ئۆز تەۋەسىدىكى ئەمەلدارلارغا ئۆز تەۋە ـ لىكىدىكى يېزا ـ كەنتلەر بويىچە ھەممە ئۆي ـ تۈتۈنلەرنى بىر ـ بىرلەپ ئاختۇرۇپ، قاتىلنى تۈتۈشقا بۇيرۇق بەردى. ۋاڭ چىڭنىڭ يۈرتى، يېشى، تەقى ـ تۇرقى قاتارلىقلارنى پۈتۈپ، رەسمىنى سىزىپ تارقاتتى. «ۋاڭ چىڭنى تۈتقانلارغا مىڭ تىزىق يارماق تارتۇق بېرىلىدۇ، ئەگەر كىمكى ۋاڭ چىڭنىڭ تۇرار جايىدىن خەۋەر تېپىپ، يامۇلغا خەۋەر قىلسا، ئىنئام بېرىلىدۇ؛ كىمكى گۇناھكارنى يوشۇرۇپ ئۆيىدە باقسا، ئەھۋال مەلۇم بولغاندىن كېيىن گۇناھكار بىلەن ئوخشاش جازاغا تارتىلىدۇ» دەپ جاكار چىقىرىلدى. قوشنا ۋە يېقىن ئەتراپتىكى ئايماق ـ ناھىيەلەرمۇ تۈتماق بولدى.

ئەمدى گەپنى ۋاڭ چىڭدىن ئاڭلاڭ. ئۇ شۇ كېچىسى شەنجۇ سېپىلىدىن چۈشۈپ، كېسىلىرىنى تۈگۈپ خەندەكنىڭ تېپىز يېرىدىن ئۆتۈپ قىرغاققا چىققاندىن كېيىن: « ھاياتىمنى خەۋپتىنغۇ قۇتقۇزدۇم، ئەمدى نەگە بېرىپ پاناھلىنارمەن» دەپ

ئويغا چۆمدى. بۇ قىشنىڭ ئوتتۇرىلىرى بولۇپ قالغان، دەل ـ دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرى تۆكۈلۈپ بولغان مەزگىل بولغاچقا، يۇلتۇزنىڭ يورۇقىدا يول ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ۋاڭ چىڭ كېچىدە تۆت ـ بەش چىغىر يولدىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ، ئاخىر چوڭ يولغا چىقتى ـ دە، تېز ـ تېز مېڭىۋەردى. كۈنچىقىشتىن قۇياش كۆتۈرۈلگۈچە ئاتمىش ـ يەتمىش چاقىرىمدەك يول باستى، تۆۋەن تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتقىنىدا نۇرغۇن ئۆيلۈك بىر جاي كۆرۈندى، ۋاڭ چىڭ: «بېنىمدا يەنە بىر تىزىق يارماق تۇرۇپتۇ، ئاشۇ يەرگە بېرىپ ئاز ـ تولا تاماق ـ پاماقلارنى يەۋېلىپ، مەي ـ شارابلارنى ئېچىۋېلىپ، ئاندىن بىر ياقتا ماڭارمەن» دەپ مېڭىۋەردى. بىر دەمدىن كېيىنلا بىر بازارغا يېتىپ كەلدى. ۋاقىت تېخى ئەتىگەن بولۇپ، تاماقخانىلار تېخى ئېچىلمىغانىدى. ئىگىسى ئۇنتۇپ قالغانمۇ، كۈنچىقىش تەرەپتىكى بىر ئۆينىڭ پېشايۋىنىدا يولۇچىلار ئۈچۈن يورۇتۇپ قويۇلغان بىر ئەسكى پانۇس ئېسىقلىق تۇراتتى. ئۆينىڭ ئىشىكىمۇ قىيا ئوچۇق تۇراتتى. ۋاڭ چىڭ كېلىپ ئىشكىنى غاچچىدە ئېچىۋىدى، تېخى يۇز ـ كۆزلىرىنى يۇمغان بىر ئادەم چىقىپ كەلدى، ۋاڭ چىڭ بىر قاراپلا: «بىر نەۋرە ئاكام ئەن چۈەن تۆرە ئىكەنغۇ؟ ئەن چۈەن كىچىكىدىلا دادىسى بىلەن ئاڭجۇ ئايمىقىغا كېلىپ، بىدىكچىلىك بىلەن بېيىپ كەتكەچكە، مۇشۇ ئايماقتىكى ئىككى كۆرەنىڭ زىنداننېبگى بولۇپ قالغان. بۇ يىل ئەتىياز ئۇچىنچى ئايدا خىزمەت بىلەن ئاستانىگە كەلگەندە، مېنىڭ ئۆيۈمدە بىرقانچە كۈن تۇرغانىدىغۇ؟» دەپ تونۇدى ـ دە:

ـــ ئاكا، ئايرىلىشقاندىن بۇيان ئەھۋالىڭىز قانداق؟ ـــ دەپ توۋلىۋەتتى.

ـــ ئىنىم ۋاڭ چىڭغا ئوخشاۋاتىسىزغۇ ! ـــ دېدى ئەن چۈەنمۇ ۋە ۋاڭ چىڭنىڭ تەقى ـ تۇرقىنى، يۈزىگە چېكىلگەن ئىككى قۇر خەتنى كۆرۈپ، بىرنەرسە دېمەكچى بولدى ـ يۇ، لېكىن تۇرۇپ قالدى. ۋاڭ چىڭ ئەتراپتا ئادەم يوقلۇقىنى كۆرۈپ

يەرگە تىزلىنىپ:

ــ ئاكا، مېنى قوتقۇزۇۋالسىڭىزچۇ؟ ــ دېدى.

ــ سىز راستتىن ئىنىم ۋاڭ چىڭمۇ؟ ــ دېدى فەن چۈەن ئۇنى دەرھال يۆلەپ.

ۋاڭ چاڭ: «گەپ قىلماڭ» دەپ قول ئىشارىتى قىلدى. فەن چۈەن چۈشىنىپ، ۋاڭ چىڭنى يېتىلەپ، ئۆز خانىسىغا ئېلىپ كىردى. ئىش ئوڭ كەلگەندى، فەن چۈەن تۇنۇگۈن كەچتە يالغۇز كىشىلىك بىر ئۆيگە چۈشكەندى.

ــ ئۇكام، نېمە ئۇچۇن مۇشۇنداق ھالەتكە چۈشۈپ قالدىڭىز؟ ــ دەپ سورىدى فەن چۈەن بوش ئاۋاز بىلەن.

ۋاڭ چاڭ ئاغزىنى فەن چۈەننىڭ قۇلىقىغا يېقىن ئەكېلىپ بوش ـ بوش ئاۋاز بىلەن گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغانلىقتىن، يۈزىگە خەت چېكىلىپ، شەنجۇ ئايمىقىغا پالانغانلىقىنى بىر قۇر دەپ بەردى. ئاندىن جاڭ شىكەينىڭ ئۆچ ئالمەن دەپ قىلغان رەھىمسىزلىكلىرىنى ۋە ئالدىنقى كېچىسى بولغان ئىشلارنى سۆزلەپ بەردى. بۇنى ئاڭلىغان فەن چۈەن قاتتىق چۆچۈپ كەتتى ۋە بىردەم تېڭىرقاپ تۇرۇپمۇ قالدى. ئاندىن يۈز ـ كۆزلىرىنى چاپسان يۇيۇپ تاماق يېدى، ئۆي ھەقىقىنى ۋە تاماق پۈلىنى تۆلىدى. ۋاڭ چاڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئۇنى ئۆزى ئېلىپ ماڭغان گۇناھكار قىلىپ سارايدىن چىقتى ـ دە، فاڭجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى. ۋاڭ چاڭ يولدا كېتىۋېتىپ فەن چۈەندىن بۇ يەرگە نېمە ئۇچۇن كەلگەنلىكىنى سورىدى.

ــ مۇشۇ يەرنىڭ ئامبىلىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن، ــ دېدى فەن چۈەن، ــ شەنجۇ ئايمىقىنىڭ ئامبىلىغا بىر پارچە ئالاقە ئېلىپ كەلگەنىدىم، ئۇنى تاپشۇرۇۋالغانلىقى توغرىسىدىكى جاۋابنى تۇنۇگۈن ئالدىم، شەنجۇ ئايمىقىدىن يولغا چىققاندا كەچ بولۇپ كېتىپ مۇشۇ يەردە قونۇپ قالغانىدىم. سىزنىڭ بۇ يەردە ئىكەنلىكىڭىزنى ھەم بۇنداق ئىش تۇغدۇرغانلىقىڭىزنى نەدىن بىلەي؟

فەن چۈەن ژاڭ چىڭ بىلەن كېچىلەپ ئايلىنىپ يۈرۈپ، يوشۇرۇنچە فاڭجۇ ئايمىقىغا كەلدى. ئىككى كۈن ئۆتەر - ئۆتمەيلا، شەنجۇ ئايمىقىنىڭ قاتىل ژاڭ چىڭنى تۇتۇش ھەققىدىكى ئۇقتۇرۇشى يېتىپ كەلدى. بۇنى ئاڭلىغان فەن چۈەن قارا تەرگە چۆمدى. ئۇ ئۆيىگە كېلىپ ژاڭ چىڭغا:

ــ شەھەردە تۇرۇشقا بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ، ئوزاقى يىلى شەھەرنىڭ سىرتىدىكى تۇرغۇن تاغ قورۇلىنىڭ كۈنچىقىشىدىن بىرقانچە ئېغىز كەپە ئۆي، يەنە يىگىرمە مودىن ئارتۇق يەر سېتىۋالغانىدىم، ئۇنى ھازىر ئوتاقچىلىرىم تېرىۋاتىدۇ، شۇ يەرگە بېرىپ بىرقانچە كۈن يوشۇرۇنۇپ تۇرسىڭىز. قالغان ئىشنى كېيىن بىرنېمە دېيىشسەك، ــ دېدى.

فەن چۈەن كېچىدە ژاڭ چىڭنى ئېلىپ، شەھەردىن چىقىپ تۇرغۇن تاغ قورۇلىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى كەپە ئۆيىگە باردى. ژاڭ چىڭنىڭ ئىسمىنى «لى دا» دەپ ئۆزگەرتتى. فەن چۈەن ژاڭ چىڭنىڭ يۈزىگە چېكىلگەن خەتنى چىقىرىۋېتىشنى ئويلىدى. ئۇ ئۆتكەن يىلى جىيەنكاڭغا بارغاندا، دانا ئەمچى - تېۋىپ ئەن داۋچۈەننىڭ ئىسمىنى ئاڭلىغانىدى. كۆپ پۇل خەجلەپ ئۇنىڭ بىلەن تونۇشۇپ، يۈزىگە چېكىلگەن خەتنى يوقىتىشنىڭ ئۇسۇلىنى ئۆگىنىۋالغانىدى. شۇڭا، ئۇ ئەمدى ژاڭ چىڭنىڭ يۈزىگە زەھەرلىك دورا سۈركەپ يۇرۇپ خەتنى چىقىرىۋەتتى، ئاندىن ياخشى دورا بىلەن داۋالىدى، قىزىل داغنى تۇگىتىپ، ئىككى ئايدىن ئارتۇقراق ۋاقىت ئىچىدە ئۇنىڭ يۈزىنى پۈتۈنلەي ساقايتتى.

ۋاقىت شۇنداق تېز ئۆتتىكى، ھايت - ھويت دېگۈچە يۇز كۈندىن ئارتۇق ۋاقىت ئۆتۈپ، شۈەنخې بىرىنچى يىلىنىڭ باھار چاغلىرى بولۇپ قالدى. ھۆكۈمەتنىڭ ئۇنى تۇتۇش توغرىسىدىكى گەپلىرىمۇ بوشىشىپ قالدى. ژاڭ چىڭنىڭ يۈزى ساقىيىپ، ئاستا - ئاستا سىرتقا چىقىدىغان بولدى. ئۇنىڭ كىيىم - كېچەكلىرىدىن فەن چۈەن خەۋەر ئالدى. بىر كۈنى ژاڭ چىڭ

كەپىنىڭ ئىچىدە زېرىكىپ ئولتۇرغاندا، يىراقتا بولۇۋاتقان ۋاراڭ ـ چۇرۇڭنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى، ۋاڭ چىڭ ئوتاقچىدىن ۋاراڭ ـ چۇرۇڭنىڭ قەيەردىلىكىنى سورىدى.

ـــ لى بېگىم، ـــ دېدى ئوتاقچى، ـــ بۇ يەردىن كۇنىپېتىش تەرەپكە قاراپ بىر چاقىرىمدىن كۆپرەك ماڭغاندا، تۇرغۇنتاغ قورۇلىدىكى دۇمن جەمەتى كەنتىگە بارىدۇ. دۇمن جەمەتىدىن بولغان بىر تۇغقانلار شەھەردىن بىر ئويۇنكەشنى ئېلىپ كەلگەنكەن، ئۇنىڭغا سۇپا تەييارلاۋاتىدۇ، ئۇ نۇرغۇن ناخشا ـ مۇقاملار ۋە سازلارنى بىلىدىكەن، ئۇ كۇنىپېتىش ئاستانىلىك بولۇپ، چىرايى ۋە سەنئىتىنىڭ دۇنيادا تەڭدىشى يوق ئىمىش، شۇڭا ئۇ يەر ئادەم دېگىزىغا ئايلىنىپتۇ. ئۆزلىرى نېمىشقا بېرىپ كۆرۇپ باقمايدىلا؟

ۋاڭ چىڭ بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قانداقمۇ تاقەت قىلىپ تۇرالىسۇن؟ تۆت سەكرەپلا تۇرغۇنتاغ قورۇلىغا بارىدى. ۋاڭ چىڭ بۇ يەرگە كەلدى. ئەيىۋەھنناس، ئىشتىكلار ئامۇخاس ! بۇ پالاندى بىر يېزىلىق ئايال بىلەن تويلىشىپ، زومىگەر بولۇۋېلىپ، بۇ يەردىكى كىشىلەرگە ئازاب ـ ئوقۇبەت كەلتۈردى. ۋاڭ چىڭنىڭ ئۇ يەرگە بېرىپ، ئويۇنكەشنىڭ ئويۇنىنى كۆرگەن ـ كۆرمىگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بىر يۇز تۆتىنچى باب

دۇەن جەمەتى كەنتنىڭ يېڭى كۈيۈئوغۇل تاپقانلىقى ئۆيىتاغ تۇراسىدا ئەر ـ خوتۇننىڭ تۇرا غوجىسىنى قەتل قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، ۋاڭ چىڭ تۇرغۇن تاغ قورۇلىغا بارغاندا، ئۇ يەردە بەش ـ ئالتە يۇزچە ئادەم توپلانغاندى، ئويۇن سۇپىسى قورۇلنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىدىكى بۇغدايلىققا ياسالغان بولۇپ، ئويۇنچى تېخى سۇپىغا چىقمىغاندى. سۇپىنىڭ تۆت تەرىپىگە ئوتتۇز ـ قىرىقتەك شىرە قويۇلغاندى، كىشىلەر شىرەنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇپ قىمار ئويناۋاتاتتى. شىشخال ئويۇنىنىڭ نامىلىرى بىرلا ئەمەس، كۆپ ئىكەن: ئالتىلىك، بەشلىك، تۆتلۈك، بىرلىك دەپ ئاتىشىدىكەن. تومپۇر ئوينىغۇچىلار تاۋكادا زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ تومپۇر تاشلاپ تۇراتتى. بۇ يەردە يىگىرمە نەچچە بىسات قىمار بولۇۋاتاتتى. تومپۇر ئويۇنىنىڭمۇ نامىلىرى بىرلا ئەمەس، كۆپ ئىكەن. ئۇنى بىر خىل چىقىش، ئۇڭ چىقىش، تەتۇر چىقىش دەپ ئاتىشاتتى. شىشخال ئوينىغۇچىلار ئالتە ـ ئالتە دەپ، تومپۇر ئوينىغۇچىلار ئوڭ ـ تەتۇر دەپ ۋارقىرىشاتتى. بىردەم كۈلۈشۈپ، بىردەم تىللىشاتتى. بىردەم بىر ـ بىرىنى دۆشكەلەپ ئىتتىرىشەتتى. ئۇتتۇرۇپ قويغانلار كىيىم ـ كېچەكلىرىنى سېلىپ تاشلاپ بېرەتتى. ئۇلارنىڭ كۇنى مۇشۇنىڭ بىلەنلا ئۆتەتتى، قىمار ئوينىشىغا چۈشۈپ كەتسە تاماق يېيىش، ئۇخلاشنىمۇ ئۇنتۇپ كېتەتتى. ئۇتۇۋالغانلىرى كېرىلىپ ـ كۆرەڭلەپ ئاشپۇزۇل، مەيخانا ئىزدەيتتى، يان خالتىسى،

قويۇنلىرى پۇلغا توشۇپ كېتەتتى، قىماردىن كېيىن تاۋكادىكى نەق پۇل جەزىخورلار بىلەن چوتارچىلارنىڭ چۆنتىكىگە كىرىپ كېتەتتى. قىمارغۇ تۇرۇپ تۇرسۇن، تېخىمۇ قىزىقى يېزا جۇۋان ـ چوكانلىرى ئوتىغۇچلىرىنى، كۆكتات سۇغىرىش ئىشلىرىنى تاشلاپ، تۆت ـ بەشتىن بولۇپ، ئاپتاپتا قارايغان يۈزىنى يەنە ئاپتاپقا تۇتۇپ، سېرىق چىشلىرىنى پارقىرىتىپ، ئويۇنچىنىڭ چىقىشىنى كۈتۈپ سۇپىغا قادىلىپ قارىشۋاتاتتى. ئويۇنچى سۇپىغا چىقتى، يېزا خوتۇن ـ قىزلىرى ئويۇنچىلارغا قاراپ: «ئۇلارنىمۇ ئادەم تۇغقانغۇ ! نېمىشقا نېمانچىلا چىرايلىق؟ ئۇلار كىشىنى ئۆزىگە نېمانچىلا جەلپ قىلىۋالغان ـ ھە !» دېيىشەتتى. بۇ ئويۇننى كۆرۈشكە يېقىن ئەتراپتىكىلەرلا ئەمەس، بەلكى شەھەرلىكلەرمۇ كېلىشتى. ئادەمنىڭ كۆپلۈكىدىن ئون نەچچە مو يەرنىڭ ياپيېشىل بۇغدايلىرى دەسسىلىپ ـ چەيلىنىپ كەتتى.

گەپنى ئۇزارتمايلى، ۋاڭ چىڭ ئويۇننى بىردەم كۆرگەندىن كېيىن زېرىكىپ سۇپا ئەتراپىغا قاردى، قارىسا، بىر توپ ئادەم ئىچىدە قاۋۇل، كېلىشكەن، جام كۆز، يوغان ئېڭەك، مۇرىسى كەڭ، بېلى ئىنچىكىرەك بىر يىگىت شىرەنى ئىككى قولى بىلەن قامالالاپ، ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپتۇ. شىرە ئۇستىدە بەش تىزىق يارماق، بىر شىشخال قوتىسى ۋە ئالتە ئۇرۇق تۇراتتى، لېكىن ئۇنىڭ بىلەن قىمار ئويناۋاتقان ئادەم يوق ئىدى. ۋاڭ چىڭ كۆڭلىدە: «مەن گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قېچىپ كەتكەن، ئون نەچچە ئايدىن بۇيان بۇ نەرسىنىمۇ ئويناپ باقماپتىمەن، فەن چۈەن ئاكام ئالدىنقى كۈنى ئوتۇن ئال دەپ بەرگەن يامبۇنى دو تىكىپ باقمايمەنمۇ، تەلىيىم ئوڭ كېلىپ بىرنەچچە تىزىق يارماق ئۇتۇۋالسام، يەل ـ يېمىش ئېلىپ يەرمەن» دەپ ئويلاپ، يانچۇقىدىكى يامبۇنى شىرەگە تاشلاپ، ھېلىقى يىگىتكە:

ـــ كەلگىنىچە ئويناپ كۆرەيلى، ـــ دېدى.

ـــ ئويىنىساق ئويىنايلى، ـــ دەپ جاۋاب بەردى ھېلىقى يىگىتمۇ ۋاڭ چىڭغا تىكىلىپ قاراپ قويۇپ.

گەپ تۇگەر ـ تۇگـمەيلا ئالـدىدىكى شـرە يېنـىدا تۇرغانـلار ئىچـىدىن تاۋكادا ئـولتۇرغان هـېلىقى يىگـىتكە ئوخـشايدىغان، قەددى ـ قامەتلىك بىر ئادەم چىقتى ـ دە، ۋاڭ چىڭغا قاراپ:

ـــ يامبۇنـمۇ دو تىكـەمدىكەن؟ يـامبۇنى ئـەكەل، مەندە پـۇل بار، سەن ئۇتۇۋالساڭ هەر تـىزىق يارمـاققا يـىگىرمە يـارماقتـىن ئۈسۈم ئالـمەن، ـــ دېدى.

ـــ ياخشى بولـىدۇ، ـــ دېدى ۋاڭ چـىڭ ۋە هېلـىقى ئادەمدىن ئىككى تـىزىق يارماق ئـالدى. ئۇ ئادەم هـەر تـىزىق يـارماقتـىن يىگىرمە يارماق ئۈسۈم تۇتۇۋالدى، ۋاڭ چىڭ بـۇنىڭغـمۇ ماقـۇل بـولۇپ، ئاشۇ يـىگىت بـىلەن بـىرلىك شـىشخـال ئـويۇنـىنى ئويـنىدى. بۇلار ئىككى ـ ئۈچ دو ئويناشقاندىن كېيىن باشقا بىرى تـاۋكاغا چۈشـۈپ دو تىكـىپ ئويناشـقا كـىرىشتى. ۋاڭ چـىڭ ئاستانىدە ئاتىقى چىققان داڭدار قىمـارۋاز ئىدى. ئۇ شـىشخـال قاچىسى بىلەن تونۇش بولغاچقا، تولۇق ئىشەنچى بار ئىدى. ئۇ شىشـخالنى چۈرگۈلـتىشنى، ئـۇنى ئويناشنى تولـۇق بىلـىش بىلەنلا قالماي، هـىيله ئىشلىتىشكە، ساختىپەزلىك قىلىشقىمـۇ ئۇستا ئىدى. هېلىقى جەزىخور باشقا شىرەگە ئۈتتى. بۇ شىرەگە كېلـىپ ئويناۋاتقان كـىشى «ۋاڭ چـىڭ هـەقىقەتـەن قالتـىس ئويناىدىكەن» دەپ پۇلـىنى يىغىۋالدى. پەقەت هېلىقى يىگىتكىلا چوتار بەردى. ۋاڭ چىڭ ئارقا ـ ئارقىدىن ئىككى تـىزىق يارمـاق ئۇتۇۋالدى، ۋاڭ چىڭ تەلـىي ئـوڭ كېلـىپ ئۇتۇۋەردى. هـېلىقى يىگىت ئۇتتۇرغانسېرى قـىزىپ كـېتىپ، پـۇل تىكـىۋېرىپ، بـىر بـىسات قـىماردا ۋاڭ چىڭغا ھەش تـىزىق يارمـاقـنى ئۇتـتۇرۇپ قويدى. ۋاڭ چىڭ ئۇتۇۋالغان پۇللـىرىنى يـىپقا ئۆتكۈزۈپ، بـىر ياققا قويۇپ تۇرۇپ، جەزىخورنىڭ يامبۇنى قـايتۇرۇپ بېـرىشـنى كۈتۈپ تۇراتتى. پۇلنى يىپ بىلەن باغلاپ مۇرىسىگە ئارتىپ ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا، هېلىقى ئۇتتۇرۇپ قويغان ئادەم:

ـــ هـەي، يـارماقنـى نـەگە ئاپـىرىسـەن، بـۇ يـارماق هـېلـى سوقۇلغان، ئوتتىن يېڭى چىققاچقا، قىزىق، بەدىنىڭنى كۆيدۈرۈپ

قويمسۇن يەنە، ــ دەپ ۋارقىرىدى.

ــ ئۆزۈڭ ئۇتتۇرۇپ قويدۇڭ، ئەمدى كىيىپ چىدىمايۋا-تامسەن؟ ــ دەپ توۋلىدى ۋاڭ چىڭ غەزەپ بىلەن.

ــ ھۇ ئىتنىڭ كۈچۈكى، غوجا ئاكاڭغا تىل تەگكۈزەمسەن تېخى، ــ دەپ كۆزلىرىنى چەكچەيتتى ھېلىقى ئادەم.

ــ ھەي خۇنپەر ! خاتىرىڭنى جەم قىل، مۇشتۇمۇم ھېلى بىكار قورسىقىڭغا كىرىپ كېتىپ چىقىرالماي قالما، يارمىقىڭنى قايتۇرۇۋالمەن دەپ خىيال ئەيلىمە، ــ دەپ تىللىدى ۋاڭ چىڭ.

ھېلىقى ئادەم ۋاڭ چىڭغا مۇشت ئاتتى. ۋاڭ چىڭ بىر داجىپلا ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋېلىپ، ئوڭ جەينىكى بىلەن ئۇنىڭ قورسىقىغا نوقۇپ تۇرۇپ، ئوڭ پۇتى بىلەن ئۇنىڭ سول پۇتىغا چىرماق سالدى، ئۇنىڭ قارا كۆچى بولغىنى بىلەن بۇ پەنتىنى قايتۇرۇشنى بىلمەي گۈپلا قىلىپ ئوڭدىسىغا يىقىلدى. قاراپ تۇرغانلار كۈلۈشۈپ كەتتى. ئۇ ئادەم ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشىلۈدى، ۋاڭ چىڭ ئۇنىڭ قورساقلىرىغا بولۇشىغا سىلۈۋەردى. جەزىخور كىيىپ نە بۇلارنى ئاجراتماي ۋە نە ھېچبىرىگە يانمۇ باسماي، شىرەدىكى يارماقلارنى ئېلىپ قاچتى. ۋاڭ چىڭ تېخىمۇ غەزەپلىنىپ، يەرگە بىسىۋالغان ھېلىقى ئادەمنى تاشلىۋېتىپ، يارماق بۇلىغانىنى قوغلىدى. شۇ ئەسنادا خەقلەر ئارىسىدىن بىر مەزلۇم چىقىپ:

ــ ھەي تەلۈە، ئەدەپسىزلىك قىلما! گېپىڭ بولسا ماڭا قىل، ــ دەپ ۋاڭقىرىدى.

ۋاڭ چىڭ بۇرۇلۇپ مەزلۇمغا قارىدى، ئۇنىڭ تەقى ـ تۇرقى قانداق دېمەمسىز:

نەزم

ياغدۇ قاينار بۇلاقتەك كۆزىدىن دەھشەت ئەجەب،
ياغدۇ تۇم قېشى ھەم قاپقىدىن قەھرى ـ غەزەپ.
ئەپتىدە يوقتۇر گۈزەللىك مىسلى كاداڭ بەللىرى،

ئۇيا ـ ئەڭلىكتە بېزەلگەن سەت كۆرۈمسىز بەتلىرى.
غەيرىي نۇسخا جىغا ـ چەمبەرنى تاقاپتۇ بېشىغا،
مودا بولغان جۇپ بىلەزۈك پارقىرار بېغىشىدا.
تاش كۆتۈرسە ھارسىرايدۇ دەيدۇ خەقلەردىن كۈلۈپ،
ئۆزىنى رۇستەم ئاتايدۇ كۇچ ـ قۇۋۋىتىن كۆرسىتىپ.
يىگىنە ئىشتىن خەۋىرى يوق، زادى كەلمەيدۇ قولى،
كىچىكىدىنلا ئۇنىڭ چامباشچىلىقتۇر ھۇنىرى.

بۇ چوكان يىگىرمە تۆت ـ يىگىرمە بەش ياشلاردا ئىدى. ئۇ تاش كۆڭلىكىنى سېلىپ پۈرمىلەپلا بىر شىرە ئۈستىگە تاشلىدى. ئۇ ئىچىگە ئوقيانىڭ ئوقدىنىدەك قىسىپ تۇرىدىغان كۆڭلەك، كالتە پاختىلىق پەشمەت، سۆسۈن رەڭ تاۋاردىن ئېغىز كەڭ ئىشتان كىيگەنىدى. ئۇ ئېتىلىپ كېلىپ ۋاڭ چىڭغا مۇشت ئاتتى. ۋاڭ چىڭ ئۇنىڭ مەزلۇم ئىكەنلىكىنى ھەم ئۇنىڭ چاندۇرۇپ مۇشت ئاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى ئەخمەق قىلغۇسى كېلىپ، يانپاشقا ئالمىدى، بەلكى مۇشتۇمىنى تۇگۇپ ئېلىشماقچى بولۇپ تۇردى، بۇلارنىڭ ئېلىشىشىنى تۆۋەندىكى نەزمدىن بىلىڭ:

رۇسلىنىپ، چەرخ ئۇرۇپ خىرىس قىلدى شۇئان،
پۇتلارمۇ رۇسلاندى تېپىككە ھامان.
بىرى كۆتۈرسە مۇشتىنى تۇگۇپ،
بىرى ئېتىلدى پەرۋاز قىپ ئۇچۇپ.
بىرى نوقۇدى جەينىكى بىلەن،
چېكىگە سالدى بىرى مۇشتۇمى بىلەن.
يەردە ئېغىناپ گويا ئەجدەردەك،
نەرىلەر تارتىشتى شىررى ـ غەررانەك.
مەزلۇمە ئەرگە تەڭلەپ ئاتقاندا مۇشتىنى،
تۇتتى ئەر گاچ قىلىپ مەزلۇم بېلىنى.

شامالدۇرغۇچتەك پىرقىراپ ئۇلار،
گويياكى بورانداەك غۇرقىراپ بۇلار.
گاھىدا ئىككىسى ئىرماش ـ چىرمىشىپ،
گاھىدا كېتەتتى يەنە ئاجرىشىپ.
بىر دەمدە يامغۇرلار يېغىپ ئۆتكەندەك،
تۇگەشتى دەرەخ غازاڭ تۆككەندەك.

شۇ ئەسنادا ئويۇنچى سۇپىغا چىقىپ ئويۇننى باشلىۋەتتى. ئويۇن كۆرۈۋاتقان خەلقەر بۇ يەردە بىر ئەر بىلەن بىر مەزلۇمنىڭ ئېلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، غۇزۇرىدە ئولىشىۋالدى. مەزلۇم ۋاڭ چىڭنىڭ بىگىسىنى پىسەنت قىلماي، قارا يولۋاسنىڭ ئېتىلىش پەنتىنى قوللانماق بولۇپ، ۋاڭ چىڭنىڭ مەيدىسىگە مۇشت ئاتتى. ۋاڭ چىڭ بىر داجىۋىدى، ھېلىقى مەزلۇمنىڭ ئاتقان مۇشتى تەگمەي ئۆتۈپ كەتتى. مەزلۇم قولىنى يېغىپ بولغۇچە ۋاڭ چىڭ ئۇ مەزلۇمغا بىر پۇت قويۇش بىلەنلا ئۇنى يەرگە يىقىتتى، ئۇنىڭ دۇمبىسى يەرگە تېگىپ بولغۇچە:

ـــ كىيىمىڭىز توپا بولۇپ كەتمىسۇن، ـــ دەپ ئۇنى يۆلىۋالدى ۋاڭ چىڭ، ـــ مېنىڭدىن رەنجىمەڭ، ئاۋۋال سىز مۇشت ئاتتىڭىز.

ـــ باركاللا، ـــ دېدى مەزلۇم ۋاڭ چىڭغا قول قويغانلىقىنى بىلدۇرۇپ، ھېچقانداق ئاچچىقلانماستىن، ـــ ھەقىقەتەن ئۇستا چامباشچى ئىكەنسىز، ياخشى پەنت قويدىڭىز.

شۇ ئەسنادا ھېلىقى يارمىقىنى ئۇتتۇرۇۋېتىپ تاياق يېگەن ئادەم بىلەن جەزىخور ئادەملەر ئىچىدىن چىقىپ ۋاڭ چىڭغا قاراپ:

ـــ ھەي ... ئىتتىن تۆرەلگەن ھارىمى، يۇرىكىڭ قاپىتەكمۇ سېنىڭ؟ سىڭلىمىزغا قول تەگكۈزۈشكە نېمە ھەددىڭ ئىدى؟ ـــ دەپ ۋارقىراپ دېۋەيلەپ كەلدى.

ـــ ھەي سەھرالىق تومپايلار، يارمىقىڭنى ئۇتتۇرۇپ قويۇپ

مېنىڭ يارەمقەمنى ئېلىپ قاچتىڭ، يەنە نېمە چالۋاقايسەن، — دەپ تىللاپ ۋارقىرىدى ۋاڭ چىڭ ۋە دېۋىلەپ بېرىپ مۇشت ئاتتى.

بىردىنلا كىشىلەر ئارىسىدىن بىر ئادەم شۇڭغۇپ چىقىپ، بۇلارنى ئىككى قولى بىلەن توسۇپ:

— ئىنىم لى دا، ئەدەپسىزلىك قىلماڭ! ئەي ئىنىلىرىم دۇەن ئېر، دۇەن ۋۇ قول تەگكۈزمەڭلار! ھەممىمىز بىر يەرلىك تۇرساق، گەپ بولسا چىرايلىق ئولتۇرۇپ قىلىشايلى! — دەپ ۋارقىرىدى.

ۋاڭ چىڭ قارىسا فەن چۇەن ئىكەن، ئۇچەيلەنلا توختاشتى. فەن چۇەن ھېلىقى مەزلۇمدىن ئالدىراپلا:

— سىڭلىم، ئامان تۇردىلىمۇ، — دەپ تىنچلىق سورىدى.

— لى ئاكا، ئۆزلىرى فەن بېگىمنىڭ تۇغقىنىمۇ؟ — دەپ سورىدى ھېلىقى مەزلۇمۇ دەرھال تەزىم قىلىپ.

— پېقىرنىڭ بىر نەۋرە ئىنىم بولىدۇ.

— كارامەت ئۇستا چامباشچى ئىكەن.

— ئاۋۇ بىرنېمە، — دېدى ۋاڭ چىڭ، — ئۆزى ئۇتتۇرۇپ قويۇپ، ئادەملىرى بىلەن يارەمقەمنى بۇلاپ كەتتى.

— بۇ دۇەن ئېر، دۇەن ۋۇ ئاغىلىرىمىزنىڭ قىلىدىغان ئىشى، سىز نېمە ئارىلىشىپ يۈرىسىز، — دېدى فەن چۇەن.

دۇەن ئېر بىلەن دۇەن ۋۇلار سىڭلىسىغا قاراشتى. سىڭلىسى ئۇلارغا:

— فەن بېگىمنىڭ يۈزى چوڭ كەلدى، ئۇنىڭ بىلەن جېدەللەشمەي، يامبۇنى قايتۇرۇپ بېرىڭلار، — دېدى مەزلۇم.

دۇەن ۋۇ سىڭلىسىنىڭ نەسىھەتى ۋە مەردلىكى بىلەن، ئۆزىنىڭ ئۇتتۇرۇپ قويغانلىقىنى بوينىغا ئېلىپ، يامبۇنى ئاچىقىپ سىڭلىسىغا بەردى. ھېلىقى مەزلۇم يامبۇنى فەن چۇەنگە سۇنۇپ:

— مانا يامبۇ، ئالسىلا! — دېدى - دە، ئىككى ئاكىسىنى

ئېلىپ كىشىلەر ئارىسىدىن چىقىپ كەتتى.

فەن چۈەنمۇ ۋاڭ چىڭنى باشلاپ جاڭزىسىغا قايتتى.

ـــ ئانامنىڭ يۇزىدىن، ـــ دېدى فەن چۈەن ۋاڭ چىڭدىن ئاغرىنىپ، ـــ كاللامنىڭ كېتىشىگە قارىماي سىزنى بۇ يەردە ئېلىپ قالدىم، تېخى گۇناھىڭىز كەچۈرۈم قىلىنمىدى، شۇنداق تۇرۇقلۇق سىز بىلەن ھەمدەم بولدۇم، سىز نېمىشقا ئۆزىڭىزنى سورىمايسىز! ھېلىقى دۈەن ئېر، دۈەن ۋۇ دېگەنلەر تازا ئۆكتەم بىرنېمىلەر؛ ئۇلارنىڭ سىڭلىسى دۈەن سەننىياڭ تېخىمۇ بىشەم، كىشىلەر ئۇنىڭغا «يولۇاس ئۇۋۇسى» دەپ لەقەم بەرگەن. ياخشى ئادەملەرنىڭ بالىلىرىدىن ئۇنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشمىگەنلىرى ئاز. بۇ مەزلۇم ئونبەش يېشىدىلا بىر قېرىغا تەگكەن، ئۇ قېرى دېمىسىمۇ تازا كالۋا بىرنېمە ئىكەن، بىر يىل ئۆتەر ـ ئۆتمەيلا ئۇ ھېلىقى قېرىنىڭ جېنىنى ئېلىپ يەردە قويدى. ئۇلار كۈچىگە تايىنىپ، سىرتتا چاتاق چىقىرىدۇ، پۇل تاپىدۇ. يېقىن ئەتراپتىكى يېزا ـ كەنتلەردىكىلەرنىڭ ئۇلاردىن قورقمايدىغىنى بار دەمسىز؟ ئۇلار مۇشۇنداق ئويۇن كۆرسىتىدىغان پۇرسەتتە قىمار قىلىدۇ. بۇ شىرەلەرنىڭ ھەممىسىدە ئۇلار ھىيلە ئىشلىتىدۇ. ئىنىم، سىز ئاشۇنداق يەرگە بېرىپ جېدەل تېرىپسىزغۇ! ناۋادا بىرەر خەۋەر چىقىپ كېتىپ قالسا، ئىككىلىمىز ئاز بالاغا قالمايمىز.

ۋاڭ چىڭ فەن چۈەننىڭ سۆزىگە لام ـ جىم دېيەلمىدى. فەن چۈەن ئورنىدىن تۇرۇپ ۋاڭ چىڭغا:

ـــ مەن ئايماققا نۆۋەتچىلىككە بارىمەن، ئەتە كەلگەندە كۆرۈشەيلى، ـــ دېدى.

فەن چۈەن فاڭجۇ شەھىرىگە كىرىپ كەتتى، بۇ گەپ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. ۋاڭ چىڭ كەچ كىرگەندە ئارام ئالدى. كېچىچە ھېچ ۋەقە بولمىدى. ئەتىسى ۋاڭ چىڭ يۈز ـ كۆزلىرىنى يۇيۇپ بولۇپ تۇرۇشىغا، ئوتاقچىلار كىرىپ:

ـــ دۈەن غوجام ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشكىلى كەپتۇ، ـــ دەپ

خەۋەر قىلدى.

ۋاڭ چىڭ تالاغا چىقىپ كۆرۈشتى، قارىسا، يۈزلىرىگە قورۇق چۈشۈپ كەتكەن، ساقاللىرى ئاپپاق بىر بوۋاي ئىكەن. ئىككىيلەن سالاملاشقاندىن كېيىن ئۆيگە كىرىپ ئولتۇرۇشتى. دۇەن غوجام ۋاڭ چىڭنىڭ بېشىدىن تا ئايىغىغىچە سەپسېلىپ قاراپ چىقتى ـ دە، «كېلىشكەن يىگىت ئىكەن» دەۋەتتى ۋە ۋاڭ چىڭنىڭ قەيەرلىك ئىكەنلىكى، بۇ يەرگە نېمە ۋەجىدىن كېلىپ قالغانلىقى، فەن بېگىم بىلەن قانداق تۇغقان ئىكەنلىكى، ئۆيلەنگەن ـ ئۆيلەنمىگەنلىكىنى سۈرۈشتۈرۈپ كەتتى. ۋاڭ چىڭ بۇ بوۋاينىڭ ئىنچىكىلەپ سوراپ كەتكەنلىكىگە قاراپ، يالغاندىن گەپ تۇزۇپ:

ـــ پېقىر كۇنپېتىش ئاستانىدىن بولىمەن، ئاتا ـ ئانام ئۆلۈپ كەتكەن، خوتۇنۇممۇ ئۆلۈپ كەتكەن. فەن زىندانبېگى بىلەن بىر نەۋرە قېرىنداش بولىمەن. ئۆتكەن يىلى فەن بېگىم كۇنپېتىش ئاستانىگە خىزمەت بىلەن بارغانىكەن، مېنىڭ يالغۇز قالغانلىقىمنى بىلىپ ئالايىتەن بۇ يەرگە ئېلىپ كەلدى. ئۆزۈم نەيزىۋازلىق ـ قىلىچۋازلىق بىلەن بەك ھەپىلىشىمەن، شۇڭا كېيىنچە بىرەر پۇرسەت چىقىپ قالسا، مۇشۇ ئايماقتا بىرەر ئىش ـ كۇشلەر تېپىلىپ قالار دەپ تۇرۇۋاتىمەن، ـــ دېدى.

بۇنى ئاڭلاپ كارامەت خۇشال بولغان دۇەن غوجام ۋاڭ چىڭنىڭ قانچە ياشقا كىرگەنلىكىنى سوراپ، ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپ كېتىپ قالدى. يەنە بىر ھازا ۋاقىت ئۆتتى، ۋاڭ چىڭ تازا خۇدۇكسىنىپ تۇرغاندا، يەنە بىر ئادەم ئىشكنى ئېچىپ كىرىپ:

ـــ فەن بېگىم بارمىكىن، ئۆزلىرى لى دا دېگەن كىشى بولامدىلا؟ ـــ دەپ سورىدى.

ئىككىسى بىر ـ بىرىگە بىردەم قارىشىپ تۇرۇپ قېلىپ، ئىككىلىسى ئۆز ئىچىدە «بىر يەردە كۆرۈشكەندەك تۇرىمىز» دەپ ئويلاپ قالدى ـ دە، ئەمدىلا گەپ سورىشاي دەپ تۇرۇشىغا، فەن چۇەنمۇ كىرىپ كەلدى. ئۇچەيلەن ئولتۇردى.

ـــ لى خەلىپەت قانداق بولۇپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىلا؟ ـــ دەپ سورىدى فەن چۈەن ھېلىقى كىشىدىن.

ۋاڭ چىڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ بىردىنلا: «بۇ ئادەم راممال لى جۇ ئەمەسمۇ» دەپ ئويلىدى. لى جۇمۇ: «بۇ ئادەم ئاستانىلىك ئادەم، نامى ۋاڭ ئىدى، ماڭا پال سالدۇرغانىدى» دەپ ئېسىگە ئالدى ـ دە، فەن چۈەنگە قاراپ:

ـــ بېگىم، پېقىر ئەزەلدىن بۇ يەرگە كېلىپ باقمىغانىدىم. ئۆزلىرىنىڭ لى چوڭام دېگەن بىر تۇغقانلىرىمۇ بارمىدى؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ مانا بۇ، ـــ دېدى فەن چۈەن، ـــ مېنىڭ ئىنىم لى چوڭام بولىدۇ.

ـــ مېنىڭ ئەسلىي نامىم لى، ـــ دېدى ۋاڭ چىڭ دەرھال سۆزنى تارتىۋېلىپ، ـــ ۋاڭ دېگەن ئاپامنىڭ ئاتىسىنىڭ نامى.

ـــ يىگىتىنىڭ ئېسى جايىدا، ـــ دېدى لى جۇ قاقاھلاپ كۈلۈپ، ـــ ۋاڭ دېگەن نامنى مەنمۇ بىلەتتىم، بىز ئاستانە كەيپىڭ دىيارىدا كۆرۈشكەنىدۇق.

ۋاڭ چىڭ لى جۇنىڭ ئەسلىي ئەھۋالىنى ئاشكارىلاپ قويغانلىقىنى تۇيۇپ گەپ ـ سۆز قىلماي ئولتۇردى.

ـــ بىز ئايرىلىشقاندىن كېيىن، ـــ دەپ گېپىنى باشلىدى لى جۇ، ـــ جىڭنەنگە بارسام، ئۇ يەردە بىر ئادەم ماڭا قىلىچۇازلىقنى ۋە تەلەيگە قاراش ئىلمىنى ئۆگىتىپ قويدى، شۇنىڭ بىلەن «زەر قىلىچۇاز خەلىپەت» دېگەن نامغا ئىگە بولۇپ قالدىم. يېقىندا فاڭجۇ ئايمىقىغا كەلگەنىدىم، بۇ يەردە سەيلە بولىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئاز ـ تولا ئوقەت قىلاي دەپ ئالايىتەن بۇ يەرگە كەلگەنىدىم. دۇەن جەمەتىنىڭ ئوغۇللىرى پېقىرنىڭ قىلىچۇازلىقتىن خەۋىرىم بارلىقىنى ئاڭلاپ قاپتىكەن، ئۆگىتىپ قويسىڭ دەپ ئۆيىگە ئاپىرىۋالدى. ھېلىراقتا دۇەن غوجام قايتىپ كېلىپ پال سالدۇردى، شۇنداق ئوبدان چىقار دەپ كىم ئويلىسۇن؟ كېيىنلىكلىرى بىلەن بەك دۆلەتمەن بولۇپ

كېتىدىكەنلا، ھازىر قالتىس تەلەيلىرى كەپتۇ، خۇشاللىق كۈنلەر كېلىپ قاپتۇ دېۋىدىم، دۇەن سەننىياڭ بىلەن دۇەن غوجام بۇنى ئاڭلاپ بەك خۇشال بولۇپ كەتتى، سىلىنى ئۆزىگە كۈيۈغۇل قىلماقچى بولدى. پېقىر ئوبدان ۋاقىت ـ سائىتىنى تاللاپ ئالايىتەن ئەلچى بولۇپ كەلدىم. سەننىياڭنىڭ تەقدىرى ئەرگە بەك يارىشىدۇ، ئەگەر قوشۇلۇپ قېلىشسىلا تازا كېلىشكەن ئەر ـ خوتۇن بولۇپ قالىدىلا. بۇ ئىش پۈتسە، بىرەر قەدەھ توي شارابى ئىچەرمەن!

فەن چۇەن بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بىر ھازاغىچە جىم ئولتۇرۇپ كېتىپ: «دۇەن جەمەتى يامان خەق. ئەگەر بۇ ئىشنى قىلمىساق، كۈنلەردىن بىرى بىرەر خەۋەر چىقىپ كېتىپ قالسا، زىيىنى ئاز بولمايدۇ. ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ قىلمىساق بولماس» دەپ ئويلىدى ۋە لى جۇغا:

ـــ گەپ شۇنداق دېسىلە! دۇەن غوجام بىلەن سەننىياڭنىڭ ھىممىتىگە رەھمەت. لېكىن، بۇ ئىنىم سەل قوپالراق ئادەم بولۇپ قالغان، ئۇنداق نازۇك كىشىلەرگە قانداقمۇ لايىق كېلەر؟ ـــ دېدى.

ـــ ۋاييەي بېگىم، تەكەللۇپ قىلمىسىلىمۇ بولىدۇ. سەننىياڭ ئاغىزى ـ ئاغزىغا تەگمەي ماختاۋاتىدۇ، ـــ دېدى لى جۇ.

ـــ ئۇنداق بولسا بەكمۇ جايىدا بوپتۇ، ئۆزۈم ئاتا بولۇپ بېرەي، ـــ دېدى فەن چۇەن ۋە يېنىدىن بەش سەر كۈموش ئېلىپ لى جۇغا سۇنۇپ:

ـــ سەھرا يېرىدە كۈتۈۋالغۇدەكمۇ بىرنەرسە يوق ئىكەن، ئاز بولسىمۇ ئالسىلا، چاي ـ پاي ئىچەرلا، ئىشىمىز ئوڭدىن كېلىپ قالسا يەنە قالدىسىنى قىلارمەن، ـــ دېدى.

ـــ بۇنى قانداقمۇ ئالغىلى بولىدۇ؟

ـــ بىر ئەندىشىمىز بار، سىلىدىن بىر ئېغىز گەپ كېتىدۇ، ئىنىمىزنىڭ ئىككى نامى بارلىقىنى دەپ قويمىسىلا، قالغان ئىشلار ئۆز جايىدا بولىدۇ!

لى جۇ رەممال بولغاچقا، كۈموشنى چۆنتىكىگە سالدى ـ دە،

فەن چۈەن بىلەن ۋاقى چىڭغا مىڭبىر رەھمەت ئېيتىپ خوشلاشتى ۋە دۈەن جەمەتىنىڭ جاڭزىسىغا كەلدى. ئۇنىڭ ئىككى نامى بار ئادەم بولامدۇ، ياخشى ئادەم بولامدۇ ياكى يامان ئادەم بولامدۇ، ھېچنېمە بىلەن كارى يوق ئىدى، ئۆزى ئىشنى پۈتكۈزۈپ ئاش ـ تاماق يېسە، مەي ـ شاراب ئىچسە، پۇل ئالسىلا بولاتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە دۈەن سەننياڭ ئۆزى تاللىغاچقا تېخىمۇ شۇنداق ئىدى، ئادەتتە ئائىلىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭدىن قورقاتتى، دۈەن غوجامۇ ئۇنىڭغا چېقىلالمايتتى، شۇڭا ئۇنىڭ بىر ئېغىز گېپى بىلەنلا ئىش پۈتەتتى.

لى جۇ ئىككى تەرەپكە مېڭىپ تۇردى، كۆپرەك پۇل تاپسا بۇ دەللالنىڭ ئامىتى كەلگەن بولاتتى. فەن چۈەن ئىش چوڭىيىپ كەتسە، چاتاق چىقىپ قالمىسۇن دەپ، ئىلاج بار ئىككىلا تەرەپنىڭ تېجەپ خىراجەت قىلىشىنى تەلەپ قىلدى. دۈەن غوجام قىز ئاتىسى بولغاچقا، تېخىمۇ خۇشال بولۇپ، ئوبدان بىر كۈننى تاللاپ توي قىلىشنى ئارزۇ قىلاتتى. توي شۇ ئاينىڭ يىگىرمە ئىككىنچى كۈنىگە قارار تاپتى، قوي، چوشقىلار ئۆلتۈرۈلدى. بېلىق، راك تۇتۇپ كېلىندى. چوڭ ـ چوڭ جاملاردا شاراب، چوڭ ـ چوڭ تەخسىلەردە گۆش قويۇلدى، تويغا يېقىن تۇغقانلارلا قىچقىرىلدى، داقا ـ دۇمباق، كاناي ـ سۇناي چېلىنمايدىغان، گۇللۈك پانۇس ـ چىراغلار ئېسىلمايدىغان بولدى. فەن چۈەن ۋاڭ چىڭغا بىر قۇر يېڭى كىيىم تىكتۈرۈپ بەردى ھەم ئۇنى دۈەن جەمەتى جاڭزىسىغا ئاپىرىپ قويدى. پادىشاھلىق ئىشى چىقىپ قالغاچقا، فەن چۈەن بۇرۇنراق خوشلىشىپ كەتتى. ۋاڭ چىڭ بىلەن دۈەن سەننياڭنىڭ سالام چېيى بېرىشىمۇ ئاددىيلا بولدى. دۈەن غوجام يىگىرمە نەچچە تۇغقىنى، ئۆزىنىڭ ئوغۇللىرى، يېڭى كۈيۈئوغلى ۋە ئەلچى لى جۇ بىلەن باغدا ئولتۇرۇپ كەچكىچە شاراب ئىچتى ۋە كەچ كىرگەندە تارقاشتى. تۇغقانلىرىدىن ئۆيى يېقىنلىرى خوشلىشىپ كېتىشتى. ھاممىسى فاڭ خەن ئەر ـ خوتۇن، بىر نەۋرە ئىنىسى چىۋ شياڭ بىر ئائىلە، دۈەن ئېرنىڭ

قېيىنئىنىسى شى جۇن ئەر ـ خوتۇنلارنىڭ ئۆيى يىراق بولغاچقا، قېلىپ قالدى. ئەرلەر ئايۇاندا ياتتى. ئۇچ ئايال تۇغقان ياش بولغاچقا، ئازراق مەي ـ شارابلارنى ئېلىپ، ۋاڭ چىڭ بىلەن دۇەن سەننياڭنىڭ ئۆيىگە كىرىپ ھا ـ ھا ـ ھا... ھى ـ ھى ـ ھى... قىلىشىپ، بىرھازاغىچە قىزىقچىلىق قىلىپ، ئاندىن چىقىپ يېتىپ قېلىشتى. دېدەك قىز يېڭى ھۇجرىغا كىرىپ يوتقان ـ كۆرپىلەرنى سېلىپ قويۇپ، يېڭى غوجايىن بىلەن خان ئاغىچىنى ئۆيگە تەكلىپ قىلدى، ئاندىن دېدەك ئىشكىنى سىرتتىن تاقاپ قويۇپ، ئۆز ئىشىغا كەتتى.

ئايالار ۋاڭ ـ چۇڭ كۆتۈرۈپ، بىر ـ بىرىنى چىمدىپ، غىدىقلىشۋاتاتتى، دۇەن ئېر يۇگۈرۈپ كىرىپ ۋارقىرىدى:

ـــ ئىش چاتاق بولدى، چاتاق! سىلەر ھېچنېمىنى بىلىشمەي بۇ يەردە ئويۇن ـ چاقچاق بىلەن ئولتۇرۇۋاتسىلەر!

بۇنى ئاڭلىغان ئايالار نېمە بولغانلىقىنى بىلمەي، بەكمۇ قورقۇشۇپ كەتتى.

ـــ ئانىسى، چاپسان ئورنۇڭدىن تۇر، ـــ دەپ ۋارقىرىدى دۇەن ئېر يەنە، ـــ سەن بالاغا تىقىلىپسەن!

دۇەن سەننياڭ تازا ھۇزۇرلىنىپ ياتقاچقا، دۇەن ئېردىن خاپا بولۇپ، ئورنىدىن تۇرمايلا:

ـــ كېچىدە نېمە بولدۇڭ، نېمانچە ئالاقزەدە بولۇپ كەتتىڭ، ـــ دېدى.

ـــ بېشىمىزغا بالا كەپتۇ! ئۇقتۇڭمۇ؟ بېشىمىزغا بالا كەپتۇ!

ۋاڭ چىڭ ئەسلىدىلا دەككە ـ دۈككىدە يۈرەتتى، شۇڭا ئايالىغا كىيىملىرىنى كىيدۈرۈپ بىللە تالاغا چىقتى، قارىسا، ئايالارنىڭ ھەممىسى قېچىپ كېتىپتۇ. ۋاڭ چىڭ ئىشكىتىن چىقىشى بىلەنلا دۇەن ئېر ئۇنىڭ قولىدىن تارتىپ باغقا ئېلىپ كىردى، قارىسا ئۇ يەردە فەن چۇەن خۇددى پۇتى كۆيگەن توخۇدەك ئاللا ـ توۋىغا چۈشۈپتۇ، شۇنداق تۇرۇشىغا، ئارقىدىنلا دۇەن غوجام، دۇەن ۋۇ، دۇەن سەننياڭمۇ يېتىپ كەلدى. ئاڭلىسا،

شىنئەن ناھىيەسى گۇڭ جەمەتى كەنتىنىڭ كۈنچىقىشىدىكى خۇاڭ دا جاراھىتىنى ساقايتقاندىن كېيىن ۋاڭ چىڭنىڭ دېرىكىنى بىلىپ قېلىپ، تۈنۈگۈن ئاخشام فاڭجۇ ئايمىقىنىڭ ئامبىلىغا ئەرز قىلغانىكەن. ئامبال جاڭ گۇشىڭ يارلىق چىقىرىپ، قاتىل ۋاڭ چىڭنى، گۇناھكارنى يوشۇرۇپ قويغان فەن چۈەننى ۋە دۈەن جەمەتىدىكىلەرنى تۈتۈشقا يۈزبېشى ۋە چېرىك ئەۋەتىپتۇ. فەن چۈەن شۇ ئايماقتىكى ئاشۇ دېلونى باشقۇرغۇچى شۆ پەتۋاچى بىلەن ئاغىنە بولغاچقا، بۇ خەۋەرنى يوشۇرۇنچە ئۇقۇۋېلىپ بالىچاقسىنى تاشلاپ قېچىپ كېتىپتۇ، ئۇزاق ئۆتمەي چېرىكلەر كېلىدىكەن ! ھەممەيلەن سوراققا تارتىلارىمىش ! ھەممىسى خۇددى جاھاننى ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلۋەتكۈدەك قورقۇنچلۇق گەپلەرنى قىلىپ يەرگە تېپىپ، مەيدىسىگە مۇشتلاپ، ۋاڭ چىڭنى تىللاپ، سەنىياڭغا ئىزا ـ ئاھانەت قىلىشتى. شۇنداق ۋاڭ ـ چۇڭ ئىچىدە تۇرغاندا، باغنىڭ نېرىسىدىكى كۈنچىقىش ئايۋاندىن رەممال، زەر قىلىچۋاز خەلپەت لى جۇ چىقتى ـ دە، ئالدىغىراق ئۆتۈپ:

ـــ ناۋادا بالا ـ قازادىن قۇتۇلمەن دېسەڭلار، پېقىرنىڭ بىر كەلىمە سۆزىنى تىڭشاڭلار ! ـــ دېدى.

ھەممەيلەن ئولىشىپ كەلدى ۋە ئۈنىڭدىن جاۋاب كۈتتى.

ـــ بولار ئىش بولدى، ھەممىدىن ئەۋزىلى بۇ يەردىن كېتىش كېرەك، ـــ دېدى لى جۇ.

ـــ نەگە بارىمىز؟ ـــ دەپ سورىدى ھەممەيلەن تەڭلا.

ـــ بۇ يەردىن كۈنپېيتىشقا يىگىرمە چاقىرىمچە ماڭساق ئۆيتاغ دېگەن بىر تاغ بار، شۇ يەرگە بارىمىز !

ـــ ئۇ قاراقچىلار ماكانى تۇرسا.

ـــ ھەممىڭلار غەرەز ئۇقمايدىكەنسىلەر ـ ھە ! مۇشۇ ھالدىمۇ ئۆزۈڭلارنى ياخشى ئادەم دېمەكچىمۇ؟ ـــ دەپ كۈلۈپ قويدى لى جۇ.

ـــ ئۇ يەرگە قانداق بارىمىز؟

ـــ ئۇ تاغنىڭ ئاتامانى، ـــ دېدى لى جۇ، ـــ پېقىر بىلەن خوپلا ئوبدان تونۇش. ئۇنىڭ قول ئاستىدا بەش ـ ئالتە يۈز چاپارمەن بار، ئۇلارنى پادىشاھ چېرىكلىرى تۇتالمايدۇ. ۋاقىت ئۆتۈپ كەتمىسۇن، تېز بولۇڭلار، ئۆيۈڭلاردىكى ئېرىنغ ماللارنى يىغىشتۇرۇڭلار، بېرىپ شۇلارغا قوشۇلساق، چوڭ بالا ـ قازادىن قۇتۇلىمىز !

فاڭ خەن قاتارلىقلار قوشۇلۇپ ئالتە ئەر ـ ئايال كېيىنلىكتە تۇغقانچىلىق سەۋەبى بىلەن بالاغا قالمىز دەپ قورققانلىقى تۇپەيلىدىن ۋاڭ چىڭ، سەننياڭلارنىڭ قىزىقتۇرۇشى بىلەن باشقا چارە تاپالماي، مۇشۇ يولغا ماڭىدىغان بولدى. جاڭزىدىكى نەرسىلەرنى تولۇق يىغىشتۇرۇۋالدى. قىرىق ـ ئەللىك ئوتقاش ياندۇردى. ۋاڭ چىڭ، دۇەن سەننياڭ، دۇەن ئېر، دۇەن ۋۇ، فاڭ خەن، چيۇ شياڭ، شى جۇن، لى جۇ، فەن چۇەن بولۇپ توققۇز ئادەم تەخمىنەن بولدى. يان قىلىچىنى ئېلىشتى، كۆتمەك قىلىچ ئېسىشتى، ئوتاقچىلارنى يىغىپ، ئىختىيار قىلغانلاردىن قىرىق نەچچىنى ئالدى، ھەممە ئىش پۈتتى. ۋاڭ چىڭ، لى جۇ، فەن چۇەنلەر باشلامچى بولۇپ ماڭدى، فاڭ خەن، چيۇ شياڭ، شى جۇنلەر ئاياللارنى قوغداپ ئوتتۇرىدا ماڭدى. ھېلىمۇ ياخشى بۇ بەش ئايال قاۋۇل بولغاچقا، ئەرلەر بىلەن تەڭمۇتەڭ ماڭدى. دۇەن سەننياڭ، دۇەن ئېر، دۇەن ۋۇلار ئارقىدا ماڭدى، جاڭزىنىڭ ئالدى ـ كەينىگە ئوت قويۇۋەتتى ـ دە، بىر شاۋقۇن ـ سۇرەنلەر بىلەن ھەممىسى قورال ئېلىپ كۈنپېتىشقا قاراپ راۋان بولدى. يېقىن ئەتراپتىكى قوشنىلار ئادەتتە ئۇلاردىن خۇددى يولۋاستىن قورققاندەك قورقۇشاتتى. بۇگۈن ئۇلار ئوتقاش ـ قوراللار كۆتۈرۈپ ماڭسىمۇ، ئۇلارنىڭ سىرىنى بىلمىگەچكە، ھېچكىممۇ توسماي، ئىشكلىرىنى چىڭ ئېتىشۋالدى.

ۋاڭ چىڭلار تۆت ـ بەش چاقىرىم ماڭا ـ ماڭمايلا ئادەم تۇتۇشقا كېلىۋاتقان يۇزبېشى ۋە چېرىكلەر بىلەن ئۇچراشتى، خۇاڭ دامۇ بىللە كەلگەنىدى. يۇزبېشى ئالدىغا چىقىپ بولغۇچە

ۋاڭ چىڭ قىلىچ ئۇرۇپلا ئۇنى ئىككى پارە قىلىۋەتتى. لى جۇ، دۇەن سەنئىياڭلار ئېتىلىپ چىقىپ چېرىكلەرنى تېرىپىرەن قىلىۋەتتى. خۇاڭ دامۇ ۋاڭ چىڭنىڭ قولىدا جان بەردى. ۋاڭ چىڭلار تاڭ سۇزۇلەرگە يېقىن ئۆيىتاغ تۇراسىنىڭ يېنىغا كەلدى. لى جۇ: «ئۆزۈم ئاۋۋال تاغقا چىقىپ لياۋ لىنى ئۇنىتاي، ئاندىن ھەممەيلەننى باشلاپ چىقىپ، توپقا قوشۇلايلى» دېگەن مەسلىھەتنى ئوتتۇرىغا قويدى. تۇرادىكى چارلىغۇچى چاپارمەنلەر تاغ باغرىدا ئوتقاشلار يېنىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئاللىبۇرۇنلا كىرىپ ئاتامانغا مەلۇم قىلغانىدى. لياۋ لى پادىشاھ چېرىكلىرىگە ئۆچ ئىدى، ئادەتتە پادىشاھ چېرىكلىرىنى بەك بوزەك قىلاتتى، شۇڭا ئالمان ـ تالمان ئورنىدىن تۇرۇپ، نەيزىسىنى ئالدى ـ دە، تۇرا دەرۋازىسىنى ئاچتۇردى. ياۋ بىلەن تۇتۇشماق بولۇپ چاپارمەنلىرىنى باشلاپ تاغدىن چۈشتى. ۋاڭ چىڭ تاغ ئۇستىگە ئوت يېقىلغانلىقىنى ۋە نۇرغۇن ئادەملەرنىڭ چۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تەخلىنىپ تۇردى. لياۋ لى ئۇدۇل تاغ باغرىغا كېلىپ قارىسا، نۇرغۇن ئەر ۋە ئاياللار تۇرۇپتۇ، ئۇ پادىشاھ چېرىكلىرى ئەمەسلىكىنى بىلدى ـ دە، نەيزىسىنى ئوينىتىپ كېلىپ:

ـــ ھەي پېسەندىلەر، نېمىشقا بۇ يەرگە كېلىپ تۇرايمىزنى پاراكەندە قىلىپ، ئاكاڭ قارىغايغا چېقىلىشىسەن؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

ـــ چوڭ ئاغا، پېقىر ئىنىڭىز لى جۇ، ـــ دېدى لى جۇ ئالدىغا چىقىپ تەزىم بىلەن ۋە ۋاڭ چىڭنىڭ گۇناھ ئۆتكۈزۈپ قويغانلىقى، زىندانىبېگىنى، پادىشاھ چېرىكلىرىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەنلىكلىرىنى بىر ـ بىرلەپ بايان ۋە ئايان قىلدى.

لياۋ لى لى جۇنىڭ ۋاڭ چىڭنى قالتىس ئادەم دەپ تەرىپلەۋاتقانلىقىنى، يەنە كېلىپ ئۇنىڭغا ھەمدەم بولىدىغان دۇەن جەمەتىنىڭ ئوغۇللىرى بارلىقىنى ئاڭلاپ، ئىچىدە: « مەن يالغۇز تۇرسام، كېيىنكى كۈنلەردە ئۇ مېنى بوزەك ئېتىپ قالمىسۇن»

دەپ ئويلاپ، قاپىقىنى تۇرۇپلا لى جۇغا:

ــ مېنىڭ بۇ جايىم بەك كىچىك، سىلەر سىغمايۋ قالىسىلەر، ــ دەپ جاۋاب بەردى.

ۋاڭ چىڭ بۇنى ئاڭلاپ، ئىچىدە: «بۇ تۇرادا يالغۇز مۇشۇلا غوجا ئىكەن، ئاۋۇال بۇنى يىغىشتۇرسام، چاپارمەنلەردىن نېمە ئەندىشە» دەپ ئويلىدى ـ دە، كۆتمەك قىلىچىنى كۆتۇرگەن پېتى لياۋ لىغا ئېتىلدى. قاتتىق غەزەپكە كەلگەن لياۋ لى قىلىچ كۆتۇرۇپ ئېلىشتى. دۇەن سەنىياڭ ۋاڭ چىڭنى يېڭىلىپ قالمىسۇن دەپ، ئۇمۇ كۆتمەك قىلىچىنى ئېلىپ ھەمدەم بولدى. ئۇچەيلەن ئون نەچچە مەرتەم ئېلىشتى، ئۇچىدىن بىرى يىقىلدى. دەرھەقىقەت: كومزەك چېقىلىپتۇ قۇدۇق بېشىدا، كاللىسى كېتەر باتۇرنىڭ جەڭ مەيدانىدا، دېگەندەك ئىش بولدى. بۇ ئۇچەيلەندىن زادىن كىمنىڭ يىقىلغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بىر يۇز بەشىنچى باب

سۇئ دانىشمانلارنىڭ تومۇز ئىسسىقىدىن ئۆتكۈزۈۋالغانلىقى چياۋ داۋچىڭنىڭ شامالنى قايتۇرۇپ قاراقچىلارنى كۆيدۈرۈۋەتكەنلىكى

ئەلقىسسە، ۋاڭ چىڭ ۋە دۇەن سەننياڭ لياۋ لى بىلەن ئالتە ـ يەتتە قەپەس ئېلىشتى، لياۋ لى چاندۇرۇپ قويۇۋېدى، ۋاڭ چىڭ بىر قىلىچ سېلىپ، ئۇنى تىك موللاق چۈشۈردى، شۇ ئەسنادا دۇەن سەننياڭ دەررۇ كېلىپ يەنە بىر قىلىچ ئۇرۇۋېدى، لياۋ لىنىڭ تېنى جېنىدىن جۇدا بولدى. لياۋ لى ئۆزىنى جاھاندا كۆچلۈك بىر پالۋان دەپ ئاتاپ كەلگەنىدى، بۇ دو بىر مەيدان ئېلىشىشقا يارىمايۋ تۇگىشىپ كەتتى. ۋاڭ چىڭ قىلىچىنى قولىغا ئېلىپ:

ـــ كۆردۈڭلارمۇ، ئەل بولۇشنى خالىمىساڭلار لياۋ لىدەك بولىسىلەر، ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

لياۋ لىنىڭ ئۆلگەنلىكىنى كۆرگەن چاپارمەنلەردىن قارشىلىق كۆرسىتىشكە كىمنىڭ ھەددى بولسۇن، ھەممىسى قورالىرىنى تاشلاپ، تىزلىنىپ ئەل بولۇشتى. ۋاڭ چىڭ ھەممەيلەننى باشلاپ تاغقا چىقىپ تۇراغا كەلدى. بۇ چاغدا تاڭ ئېتىپ كۈنچىقىش تەرەپ سۇزۇلگەنىدى. تاغنىڭ تۆت تەرىپى ئۆيدەك بولۇپ قالغان تاش ئىدى. خۇددى ئۆينىڭ ئۆزىگىلا ئوخشىغاچقا، ئۆيتاغ دەپ ئاتالغانىدى. بۇ جاي فاڭجۇغا قارايتتى. شۇ كۈنى ۋاڭ چىڭ چوڭ ـ كىچىك، قېرى ـ ياشلارنى ئورۇنلاشتۇردى، چاپارمەنلەرنى

ئېدىتلىدى، تۇرادىكى ئاشلىق ـ تۇلۇك، ئوت ـ بوغۇز، ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۇنچە ـ مەرۋايىت، تاۋار ـ دۇردۇن، ماتا ـ چەكمەنلەرنى كۆزدىن كەچۈردى. ئات، كالا سويۇپ چاپارمەنلەرنى تارتۇقلىدى، ھەممە قوتلۇقلاشتى، ۋاڭ چىڭنى تۇراغا ئاتامان قىلىپ تىكلەشتى. پادىشاھ چېرىكلىرى بىلەن ئېلىشىشقا ھازىرلىق كۆرۈپ، بىر تەرەپتىن جەڭ قوراللىرى ياساشقا كىرىشتى، بىر تەرەپتىن چاپارمەنلەرگە جەڭ مەشقىنى ئۆگەتتى.

بۇ گەپمۇ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. شۇ كېچىسى فاڭجۇ ئايمەقىدىن ۋاڭ چىڭنى تۇتۇشقا كەلگەن يۈزبېشى ۋە چېرىكلەرنى ۋاڭ چىڭلار چاپ ـ چاپ قىلىۋەتكەنىدى، بۇلاردىن قېچىپ قۇتۇلغانلىرى كېلىپ، ئامبال جاڭ گۇشىڭغا:

ـــ ۋاڭ چىڭلار بىزنىڭ كېلىشىمىزنى ئالدىن بىلىۋاپتىكەن. پادىشاھ چېرىكلىرىگە قارشى چىقىپ، چېرىك، يۈزبېشى ۋە خەۋەرچى خۇاڭ دالارنى قىرىپ تاشلىدى. قاراقچىلار كۈنپېتىش تەرەپكە قېچىپ كېتىشتى، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

جاڭ گۇشىڭ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كەتتى. ئەتىسى ئەتىگەن يەرلىك چېرىكلىرىنى ئېدىتلاپ چىقتى. قارىسا، ئوتتۇزدىن ئارتۇقراقى ئۆلۈپتۇ، قىرىقتىن كۆپرەكى زەخمىلىنىپتۇ. جاڭ گۇشىڭ شۇ كۈنىلا ئايماقنى ساقلىغۇچى لەشكەر بېشى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، تۇنقاۋۇل ۋە كۈرە چېرىكلىرىنى كۆپەيتىپ، قاراقچىلارنى قوغلاپ تۇتۇشقا ئەۋەتتى. بۇلاڭچىلار بەكمۇ ياماڭ بولغاچقا، بارغانلا بەگ ـ سىپاھ ۋە چېرىكلەر كۆپلەپ زىيانغا ئۇچراپ تۇردى. ئۆيتاغ تۇراسىنىڭ چاپارمەنلىرى بارغانسېرى كۆپىيىپ كەتتى، ۋاڭ چىڭلار تاغدىن چۈشۈپ بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىشتى. جاڭ گۇشىڭ ئوغرىلارنىڭ مۇنداق غالجىرلىشىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، بىر تەرەپتىن ئۆز تەۋەسىدىكى ناھىيە ئامبالىرىغا خەۋەرچى ئارقىلىق قاراقچىلارنى تۇتۇش توغرۇلۇق ئالاقە ئەۋەتتى، يەنە بىر تەرەپتىن ئايماق

لەشكەرلىرى سۈركاۋۇلى خۇ يۇۋېي بىلەن قاراقچىلارنى يوقىتىشنى مەسلىھەتلەشتى.

خۇ يۇۋېي كۆرە چېرىكلىرىنى ئېدىتلاپ چىقىتى ۋە مۇۋاپىق كۈننى تاللاپ چېرىكلىرىنى باشلاپ بېرىپ قاراقچىلارنى تۈتماقچى بولدى. ئىككى كۆرە چېرىكلىرى تۈيۇقسىز غوۋغا چىقىرىپ: «ئىككى ئاي بولدى، بىر يارماق پۇل بەرمىدى، بۇنداق ئاچ قورساق تۇرۇپ ئوغرىلارنى قانداقمۇ يوقاتقىلى بولىدۇ» دېيىشتى.

جاڭ گۈشىڭ بۇ گەپ ـ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، ئالدى بىلەن بىر ئايلىق تەمىناتىنى تارقىتىپ بەردى. بۇ ھال چېرىكلەرنىڭ تېخىمۇ غەزىپىنى ئۆرلىتىۋەتتى. بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟ ئەسلىدە ئادەتتىكى تىنچ ۋاقىتلاردا چېرىكلەرنىڭ تەمىناتى قىسىۋېلىناتتى، غوۋغا چىققاندا تارقىتىلاتتى، شۇڭا چېرىكلەرنىڭ غەزىپى ئۆرلەيتتى. تېخىمۇ كۈلكىلىك يېرى شۇكى، ئىش چىقىپ قالغاندىمۇ، ئادەتتە تۈتۈپ قالغاندەك تۇتۇپ قالدى. ئادەتتە كۆپ قىسىۋەتكەچكە، بۇگۈن زەردار بىر يولىلا ئېغىز ئالغانىدى. چېرىكلەرنىڭ پەيلى بۇزۇلۇپ، خۇ يۇۋېينى ئۆلتۈرۈۋەتتى. جاڭ گۈشىڭ ئەھۋالنىڭ چاتاقلىقىنى كۆرۈپ، تامغىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن غىپپىدە قېچىۋالدى. شەھەرگە ئىگە بولىدىغان كىشى چىقمىدى، مۈتتەھەملەرمۇ ئىسيان قوزغىغان لەشكەرلەرگە ھەمدەم بولۇپ، مۆمىن پۇقرالارنىڭ ئۆيۈاقىنى كۆيدۈرۈپ، مال ـ مۈلۈكلىرىنى بۇلاپ كەتتى. ھېلىقى بۇلاڭچى ۋاڭ چىڭ شەھەردىكى مالىمانچىلىقىنى بىلىپ، چاپارمەنلىرىنى باشلاپ فاڭجۇ ئايمىقىغا بېسىپ كەلدى. ھېلىقى يۇز ئۆرۈگەن ئاسىي چېرىكلەر، ئىپلاس خائىنلار بۇلاڭچىلارغا ئەل بولدى. شۇنىڭ بىلەن ۋاڭ چىڭنىڭ خورىكى تېخىمۇ ئۆسۈپ، فاڭجۇ ئايمىقىنى ئىگىلىۋېلىپ ئۆزىنىڭ ماكانى قىلىۋالدى. جاڭ گۈشىڭ ھەرقانچە قىلغىنى بىلەن قاچالماي ئۆلتۈرۈلدى.

ۋاڭ چىڭ فاڭجۇ ئايمىقىنىڭ ئامبىرىدىكى ئاشلىق ـ تۇلۇك، پۇل ـ پۈچەكلەرنى بۇلاپ ـ تالىدى. لى جۇ، دۇەن ئېر، دۇەن ۋۇلارنى ئۆيىتاغ تۇراغا ۋە ھەرقايسى جايلارغا ئەۋەتتى، بۇلار تۇغ ـ ئەلەملىرىنى قاداپ، لەشكەر ۋە ئاشلىق ـ تۇلۇك، ئوت ـ چۆپ توپلىدى. يىراق ـ يېقىن كەنت، مەھەللە ـ بازارلارنى بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلدى. بىكار تەلەپ، ھۇرۇن، مۇتتەھەملەر، گۇناھكارلار ئارقا ـ ئارقىدىن كېلىپ قوشۇلدى. گۇڭ دۇەن، گۇڭ جېڭلار ئۇستىدىن خۇاڭ دا ئەرز قىلغاچقا، ئۇلار مال ـ مۇلكىدىن ئايرىلىپ، ۋەيران بولغانىدى، ۋاڭ چىڭنىڭ لەشكەر توپلاۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇلارمۇ كېلىپ توپقا قوشۇلدى. قوشنا ئايماق، ناھىيەلەر نائىلاج شەھەرنى قوغداپ تۇردى. كىممۇ ئۇلارنى تۇتۇشقا كېلەلمىسۇن؟ بۇلاڭچىلار ئىككى ئاي ئىچىدە ھايت ـ ھۇيت دېگۈچىلا ئىككى تۇمەن ئادەمنى جەم قىلىپ بولدى. يېقىن قوشنا جايلاردىن شياڭجىن، جۇشەن، يۈنشياڭ ناھىيەلىرىنىڭ شەھەرلىرىنى تارتىۋالدى. يېقىن قوشنا ئايماق، ناھىيەلەر بۇ توغرىدا ئوردىغا ئەرز ـ مەلۇمات سۇندى. ئوردا شۇ جايلاردىن چېرىك چىقىرىپ قاراقچىلارنى تۇتۇش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى. سۇڭ خانلىقىنىڭ سەركەردە ـ چېرىكلىرىگە ئاشلىق ـ تەمىنات يېتىشمىگەنلىكتىن، چېرىكلىرى مەشىق قىلىشنى تاشلاپ قويغان، ئۇلار سەركەردىلىرىدىن قورقمايدىغان، سەركەردىلىرى بىلەن كارى بولمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. قاراقچىلار كەپتۇ دېگەن خەۋەر ئاڭلانغان ھامان، چېرىكلەر ئۇلارنى دەھشەتلىك دەپ، تىترىشىپ كېتىدىغان، پۇقرالار بەكمۇ قورقۇشۇپ كېتىدىغان؛ سەپ تارتىپ ئېلىشىدىغان چاغدا سەركەردىلەر قورقىدىغان، چېرىكلەر بوشاڭلىق قىلىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ۋاڭ چىڭ قاتارلىق قاراقچىلار بولسا، ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە قارىماي باستۇرۇپ كەلسە، پادىشاھ چېرىكلىرى قۇيرۇقىنى تىكىۋېتەتتى. شۇڭا، ۋاڭ چىڭ بارغانسېرى كۈچىيىپ، يەنە نەنفىڭ دىيارىنىمۇ ئالدى. كېيىن ئاستاندىن سەردار ـ

سەرۋازلار باستۇرۇشقا كېلىۋىدى، ۋاڭچىڭ سەي جىڭ، تۇڭ گۈەن، ياڭ جىيەن ۋە گاۋ چيۇلارغا نۇرغۇن پارا بەردى، بۇنىڭ بىلەن ئۇلار پارا ئالغاندىن كېيىن ھېچنېمە بىلەن كارى بولمىدى. بەگ ـ سىپاھ ۋە سەركەردىلەر دەسمايىسىدىن ئايرىلىپ قالغان بولسىمۇ، ھوقۇقنى قولغا كىرگۈزۈۋالدى. شۇنىڭ بىلەن چېرىكلەرنىڭ تەمىنات ئاشلىقىنى خالىغانچە قىسۋەتتى، ياخشىلارنى ئۆلتۈرۈپ يالغان تۆھپە مەلۇم قىلدى، بۇلاڭچىلارغا يول قويۇپ بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلدۇردى، جايلاردا پاراكەندىچىلىك تۇغدۇردى. شۇنىڭ بىلەن بۇلاڭچىلارنىڭ كۈچ ـ قۇۋۋىتى بارغانسېرى زورىيىپ، تۆۋەن تەرەپكە قاراپ لەشكەر تارتتى. لى جۇ جىڭنەنلىك ئىدى، ئۇ پالچى سىياقىدا ياسىنىپ شەھەرگە كىرىپ، يوشۇرۇنچە ھارام تاماق مەككار، ئاسىيلارنى توپلاپ، ئىچى ۋە سىرتىدىن ھەمدەم بولۇپ شەھەرنى تارتىۋېلىش مەسلىھەتىنى بەردى، شۇنىڭ بىلەن تۈيۇقسىزدىن ھۇجۇم قىلىپ جىڭنەن شەھىرىنى بېسىۋالدى. مۇشاۋىرلىققا تەينىلەنگەن لى جۇ ئۆزىنى «چۇ ۋاڭ» دەپ ئاتىدى. دېڭىز قاراقچىلىرى ۋە تاغ تۇرا بۇلاڭچىلىرى تەرەپ ـ تەرەپتىن كېلىپ ئۇلارغا قوشۇلدى. ئۇلار ئۇچ ـ تۆت يىل ئىچىدىلا سۇڭ خانلىقىغا قاراشلىق ئالتە ئايماقنى ئىگىلەپ بولدى. ۋاڭ چىڭ نەنفېڭ شەھىرىگە ئورۇنلاشتى ۋە خان سارىيى، چاربېغ، ئوردا ـ قەسىرلەر ياسىدى، خانلىق نامىنى ئۆزگەرتتى، تېخى سۇڭ خانلىقىنى دوراپ، قەلەمدار، ئەلەمدارلارنىڭ مەنسەپ دەرىجىلىرىنى بېكىتتى، مەھكىمە ئەمەلدارلىرى، ئىچكى ئىشلار ۋەزىرى، سەردارلارنى بەلگىلىدى. لى جۇنى مۇشاۋىر ۋەزىر، فاڭ خەننى لەشكىرىي ۋازىر، دۇەن ئېرنى ئەل پاسىبانى، ئالىي سەردار، دۇەن ۋۇنى باشبۇغ مەھكىمىسىنىڭ ياندىش سۇركاۋۇلى، فەن چۇەننى ئەمىر، گۇڭ دۇەننى دالالەتچىگى، گۇڭ جېڭنى نەقلىياتچىگى، قوشۇمچە كىرىم ـ چىقىم ھېساباتىنى باشقۇرغۇچى ۋە پۇل ـ پۇچەك، ئاشلىق ـ تۇلۇق ئىشلىرىنى تەكشۈرگۈچى، چيۇ شياڭنى ئوردا

ئەمەلداری قەلەپ تەيىنلىدى. لى دۇەن خانىش بولدى. شۇەنخېنىڭ بىرىنچى يىلى قالايمىقانچىلىق بولغاندىن تارتىپ تاكى شۇەنخېنىڭ بەشىنچى يىلى باھارغا قەدەر ــ بۇ سۇڭ جياڭلار خېبېيدا تيەن خۇنى جازالاپ، چۆگۇن چاقسىدا تىركىشىپ تۇرغان ۋاقىت ئىدى ــ خۇەيخې دەرياسىنىڭ كۇنپېتىش تەرىپىدە ۋاڭ چىڭ يەنە يۇنئەن چېرىكلىرىنى يوقىتىپ، ۋەنجۇ ئايمىقىنى ئېلىپ بولغاندى. شۇندىق قەلەپ، جەمئىي سەككىز ئايماقنى ئىگىلەپ بولدى. بۇ سەككىز ئايماق:

نەنفېڭ جىڭنەن شەننەن يۇنئەن

ئەندې دۇڭچۇەن ۋەنجۇ ئاستانە

بۇ سەككىز ئورۇنغا سەكسەن ئالتە ئايماق، ناھىيە قارايتتى. ۋاڭ چىڭ يۇنئەندە يەنە بىر ئوردا قۇردى، بۇنىڭغا شى جۇننى ساقلىغۇچى بەگ قىلىپ، يۇنئەن قوشۇننى تۇتۇپ تۇرۇشقا پەرمان بەردى.

دەسلەپتە ۋاڭ چىڭ لىۇ مىنلارنى ۋەنجۇ ئايمىقىنى ئېلىشقا بۇيرۇغانىدى، ۋەنجۇ ئايمىقى ئاستانىگە يېقىن ئىدى. سەي جىڭلار تەڭرىقۇتنى ئالدىيالماي، ئۇنىڭغا سەي يۇ، تۇڭ گۇەنلەرگە ۋاڭ چىڭنى جازالاپ، ۋەنجۇنى قۇتۇلدۇرۇپ قېلىش بۇيرۇقى بېرىشنى ئىلتىجا قىلدى. سەي يۇ، تۇڭ گۇەنلەر چېرىكلىرىنى باشقۇرالماي، ئۇلارنى خارلاپ، ئۇلارنىڭ رايىنى ياندۇرۇپ قويغانلىقتىن، لىۇ مىنلاردىن قاتتىق يېڭىلىپ، ۋەنجۇنى قولدىن بېرىپ قويۇپ، ئاستانىنى ناھايىتى قاتتىق خەۋپ ئاستىدا قالدۇرغانىدى. سەي يۇ، تۇڭ گۇەنلەر گۇناھىدىن قورقۇپ، بۇئەھۋالنى يالغۇز تەڭرىقۇتتىنلا يوشۇراتتى. قاراقچىلار سەردارى لىۇ مىن، لۇ چىڭلار سەي يۇ، تۇڭ گۇەنلەرنى يەڭگەندىن كېيىن لۇجۇ بىلەن شياڭجۇنى قورشىۋالدى. سۇڭ جياڭلار خېبېينى تىنچلاندۇرۇپ، لەشكەرلىرىنى قايتۇردى ۋە پەرمانغا بىنائەن خۇەيخې دەرياسىنىڭ كۇنپېتىش تەرىپىنى باستۇرۇشقا ماڭدى. ئۇلار شۇندىق ئىلدام ماڭدىكى، ئاتلارنىڭ تۇۋىقى توختاپ

باقمىدى. ئىككى يۈز مىڭ لەشكەر تۆۋەن تەرەپكە قاراپ ئات سالدى. تېخى ئەمدىلا خۇاڭخې دەريا سىدىن ئۆتۈپ تۇرۇشقا مەرزىبەگ مەھكىمىسىدىن چېپىن باسقاقبەگ سۇڭ جياڭلارنىڭ لەشكەرلىرى كېچە - كۈندۈزلەپ يول يۈرۈپ، لۈجۇ بىلەن شياڭجۇنى قۇتقۇزسۇن دېگەن بۇيرۇقنى ئېلىپ كەلدى. سۇڭ جياڭلار تومۇزنىڭ پىتى - پىتى ئىسسىقىغا قارىماي، ئاتلىرىنى ئۆلۈش - تىرىلىشگە باقماي چاپتۇرۇپ، سۇشيەن ناھىيەسىنىڭ ئېقىنىدىن ئۆتتى، ماڭغان - كەچكەن يوللاردا ھېچكىمگە چېقىلمىدى. چوڭ قوشۇن ياڭجەي ئايمىقى تەۋەسىگە يېتىپ كەلدى. قاراقچىلار سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، لۈجۇ بىلەن شياڭجۇنى تاشلاپ قېچىشتى.

ئۇ چاغدا جاڭ چىڭ، چيۇڭ يىڭ، يې چىڭلار تېخى خۇنى جازالىغانلىقى ئۈچۈن خانىنىڭ ئىلتىپاتىغا ئېرىشكەن ھەمدە يارلىققا بىنائەن سۇڭ جياڭنىڭ ۋاڭ چىڭنى باستۇرۇشقا ھەمدەم بولماق بولغانىدى. جاڭ چىڭلار ئاستانىدىن ئايرىلىپ يېڭچاڭ ئايمىقىغا كېلىپ تۇرغىلى يېرىم ئايدىن ئاشقانىدى. بۇلار سۇڭ تۇرشاۋۇلىنىڭ لەشكەرلىرى يېتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئالدىغا چىقىپ كۈتۈۋالدى. كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن ئىلتىپات - ئىناۋەت توغرۇلۇق سۆزلەشتى. سۇڭ جياڭ بۇلارنى بەك قۇتلۇقلىدى ھەمدە جاڭ چىڭلارنى لەشكەرگاھتا بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇشقا بۇيرۇدى.

سۇڭ جياڭ چېپىن باسقاقبەگ، خۇ مەسلىھەتچى، لۇ ئۇستازلارنى ياڭجەي شەھىرىدە تۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى، ئۆزىنىڭ چوڭ قوشۇنى شەھەرگە كىرىشكە ئەپسىز بولغانلىقتىن، ئىسسىقتىن قېچىپ، بۇ چوڭ قوشۇننى فاڭچېڭ تېغىدىكى ئورمانلىقنىڭ بۇك - باراقسان بىر جايىغا ئورۇنلاشتۇردى ھەمدە لەشكەرلەردىن ئۆزۈن يول يۈرۈپ، تومۇزدا ئىسسىق ئۆتكەن ۋە چارچاپ كەتكەنلەر كۆپ بولغاچقا، ئەن داۋچۇەننى دورا - دەرمەك ھازىرلاپ لەشكەرلىرىنى داۋالاشقا بۇيرۇدى. يەنە لەشكەرلەرگە

سايمۇەن ياساتقۇزۇپ، ئاتلارنى سايە جايغا ئورۇنلاشتۇردى ۋە خۇاڭ فۇدۇەننى ئاتلارنى پەرۋىش قىلىپ، ئاتلارنىڭ يال ـ قۇيرۇقلىرىنى تاراشتۇرۇشقا بۇيرۇدى.

ـــ بۇ ئۇلۇغ لەشكىرىي قوشۇنىمىز ئورمانلىققا ئورۇنلاشتى، ئالىمادىس ياۋ كېلىپ ئورمانغا تۇيۇقسىز ئوت قويۇۋەتسە قانداق قىلغۇلۇق؟ ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ـــ ماڭا دەل شۇ ئوت كېرەك، ـــ دېدى سۇڭ جىياڭ ۋە لەشكەرلەرگە بۇيرۇق قىلىپ، تاغنىڭ ئېگىز چوققىسىدىكى باراقسان دەرەخلىك بىر يەرگە بامبۇك چۈنقىدىن كىچىك بىر ساتما ياساتتى، شۇ ئەسنادا خېبېيدا ئەل بولغان سەركەردە چياۋ داۋچياڭ كېلىپ سۇڭ جياڭغا:

ـــ پېقىر ھەزرەتلىرىنىڭ كۆپلىگەن ئىلتىماتىغا ئېرىشتىم، ھالا ئەمدىلىكتە ئازغىنا بولسىمۇ بىرەر خىزمەت كۆرسىتىشنى ئارزۇ قىلىمەن، ـــ دەپ ئىلتىجا قىلدى.

سۇڭ جياڭ ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ، چياۋ داۋچىڭ ـ ا خۇپىيانە تەدبىر كۆرسىتىشنى تاپىلاپ كەپىگە ئەۋەتتى. سۇڭ جياڭ قاۋۇل ـ كۇچلۇك چېرىكلىرىدىن ئۈچ تۈمەن كىشىنى تاللىدى: بىر تۈمەن كىشىنى جاڭ چىڭ، چىۋۇڭ يىڭلارنىڭ باشچىلىقىدا كۇنچىقش تاغدا مۆكۈپ تۇرۇشقا بۇيرۇدى؛ سۇن ئەن، بېەن شياڭلارنى بىر تۈمەن لەشكەرنى باشلاپ كۇنىپېتىش تاغدا مۆكۈپ تۇرۇشقا بۇيرۇدى. بارگاھ قوشۇنىدا كۆك يارار توپ گۇلدۇرلىگەن ھامان، بىردىنلا چاپ ـ چاپقا ئۆتمەك بولدى. ئاشلىق ـ تۇلۇك، ئوت ـ سامانلارنى تۆۋەن تەرەپتىكى تاغ ئېتىكىگە دۆۋىلەپ، لى يىڭ، چەي جىنلارنى بەش مىڭ لەشكەر بىلەن ساقلاشقا بۇيرۇدى.

مۇشۇنداق ئايرىم ـ ئايرىم ئورۇنلاشتۇرۇپ بولۇشىغا، گۇڭسۇن شېڭ ئۇشتۇمتۇت ئوتتۇرىغا چىقىپ:

ـــ ئاغا، بۇ كارامەت ئورۇنلاشتۇرۇش بولدى. بىراق، كۇن بەكمۇ ئىسسىق، ئۇنىڭ ئۈستىگە لەشكەرلەر ئۇزۇن سەپەردە

هېرىپ - چارچاپ كېسەل بولۇپ كەتتى. مۇبادا بۇلاڭچىلار خىللانغان چېرىكلىرىنى ئىشقا سېلىپ ئۇشتۇمتۇتلا باستۇرۇپ كېلىپ قالسا، بىزنىڭ لەشكەرلىرىمىز ئۇلارنىڭكىدىن ئون ھەسسە كۆپ بولغان بىلەنمۇ، ئۇلارنى يېڭەلمەيمىز. پېقىر ئازراق سېھىر ئىشلىتەي، ئالدى بىلەن ھەممەيلەننىڭ كۆڭلى - كۆكسى ئېچىلسۇن، ئادەم، ئات - ئۇلاغلىرىمىز سەگدەپ - سۆرۈندەپ ئۆزىنى ئوڭشۇۋالسا كۆچىگە كېلىدۇ، ــ دەپلا زۇلپىقارىنى قولىغا ئېلىپ سېھىرگەرلىككە چۈشتى. «سەردار ئەختەر» دېگەن ئىككى خەتنى دەسسەپ تۇرۇپ، سول قولىدا گۈل سىزىپ، ئوڭ قولىدا خەنجىرىنى تۇتۇپ نەزم ئوقۇپ، پۈتۈن زېھىن - دىققىتى بىلەن شىمال تەرەپكە قاراپ بىر ئەپسۇن ئوقۇۋىدى، ھايال بولماي شامال چىقتى. كۆكتە بۇلۇتلار توپلىنىپ، تاغ - داۋاندىن ئارتىلىپ ئۆتۈپ، پۈتۈن فاڭچېڭ تېغىنى قاپلىدى. يىگىرمە تۈمەن لەشكەر سالقىن شامالدا سۆرۈندىدى. بۇ تاغدىن باشقا جايىنىڭ ھەممىسىنى خۇددى تونۇرنىڭ ئىچىدە تۇرغاندەك پىچ - پىچ ئىسسىق قاپلىدى. تومۇزنىڭ بۇنداق قاتتىق ئىسسىقىغا چىدىيالمىغان تومۇزغىلار چىرقىرىشىپ، ئۇچار قۇشلار قېچىشىپ، ئۆزلىرىنى سايىگە ئېلىشتى. سۇڭ جياڭ ۋە باشقىلار ناھايىتى خۇشال بولۇشۇپ، گۈڭسۇن شېڭنىڭ كۆرسەتكەن كارامىتىگە باركاللا ئېيتىشتى، ئالتە - يەتتە كۈن مۇشۇنداق ئۆتتى. ئەن داۋچۈەن بارلىق ئادەمنى داۋالاپ ساقايتتى، خۇاڭ فۇدۇەن ئاتلارنى پەرۋىش قىلدى. شۇنداق قىلىپ، لەشكەرلەر بارغانسېرى سەھەت تېپىپ ساغلام بولدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى ۋەنجۇ ئايمىقىدىن ئاڭلاڭ. ۋەنجۇنى ساقلاۋاتقان لیۇ مىن بۇلاڭچىلار ئىچىدىكى ھىيلە - مىكىرلىك بىرنېمە ئىدى. ئۇلار بۇنى «لیۇ ئاقىل» دەپ ئاتىشاتتى. ئۇ سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنىڭ ئەھۋالىنى چارلاپ، فاڭچېڭ تېغىدىكى ئورمانلىقنىڭ ئىچكىرىسىدە ئىسسىقتىن قېچىپ ياتقانلىقىنى

ئوبدان بىلەتتى. شۇڭا ئۇ:

ـــ سۇڭ جياڭ دېگەن سۇ قاراقچىلىرى لەشكىرىي ماھارەت قائىدىسىنى پەقەت بىلمەيدۇ، ئۇلار چوڭ ئىش قىلالمايدۇ. مەن ئازراق بىر ھىيلە ئىشلىتىپلا، يېگىرمە تۇمەن لەشكەرنىڭ ھەممىسىنى كۆيدۈرۈپ كۈلگە ئايلاندۇرۇۋېتىمەن، ـــ دېدى ـ دە، دەرھال بۇيرۇق بېرىپ، چەبدەس چېرىكلىتىن بەش مىڭ ئادەمنى تاللاپ، ھەربىرىگە ئوتلۇق ئوق، كۆيدۈرگۈچ زەمبىرەك، ئوتقاش ھازىرلاتتى؛ يەنە ئىككى مىڭ جەڭ ھارۋىسى ھازىرلاپ، ئوتۇن ـ قومۇش، شاخ ـ شۇمبىلارنى قاچىلىدى، گۈڭگۈرت ـ دورا قاتارلىق ئوت تۇتاشتۇرىدىغان نەرسىلەرنىمۇ ھازىرلىدى. ھەربىر ھارۋىنى تۆتتىن كىشى ئىتتىرىپ ھەيدەيدى. بۇ چاغ تازا يەتتىنچى ئايىنىڭ ئوتتۇرىلىرى بولۇپ، كۈز پەسلىنىڭ باشلىنىشى ئىدى. لىيۇ مىن ئۆزى بىلەن لۇ چىڭ، جىڭ جيې، كۇ مېڭ، گۇ لىڭ قاتارلىق تۆت قولداش سەركەردىنى، بىر تۇمەن ئاتلىق چېرىكنى ئېلىپ، ئاتنىڭ قۇڭغۇرىقىنى ئېلىۋېتىپ، ئارقىدىن ھەمدەم بولۇپ ماڭدى. لىيۇ مىن قولداش سەركەردە خەن چې، بەن زىلەرنى شەھەرنى مەھكەم ساقلاشقا قالدۇرۇپ قويدى. لىيۇ مىنلار گۈگۈم ۋاقتى بىلەن شەھەردىن چىقتى، دەل شۇ چاغدا تۆۋەن تەرەپتىن راسا گۈركىرەپ شامال چىقىۋاتاتتى. بۇنى كۆرگەن لىيۇ مىن ناھايىتى خۇشال بولۇپ:

ـــ سۇڭ جياڭ قاتارلىق بۇ قاراقچىلار ئەمدى جاجىسىنى يەيدىغان بولدى، ـــ دېدى.

بۇلاڭچى چېرىكلەر ماڭا ـ ماڭا ئېغىر يانقۇ بولغان مەھەللىدە فاڭچېڭ تېغىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى ئىككى چاقىرىم نېرىدىكى بىر جايغا يېتىپ كەلگەندە، ئۇشتۇمتۇتلا تاغ جىلغىسىنى تۇتەك قاپلاپ كەتتى. شۇ ئەسنادا لىيۇ مىن:

ـــ تەڭرى بىزنىڭ يېڭىشىمىزگە ھەمدەم بولدى، ـــ دېدى ـ دە، چېرىكلىرىنى ئارقىدا تۇرۇپ داقا ـ دۇمباق ئۇرۇپ، ئاللا ـ چۇقان سېلىپ سۇر ـ ھەيۋە كۆتۈرۈشكە بۇيرۇدى. بەش مىڭ

لەشكىرىگە بۇيرۇق بېرىپ، ئۇلارغا تاغدىكى قويۇق ئورمانلىققا ئىچكىرىلەپ كىرىپ، ئوتلۇق كۆيدۈرگۈچ توپ، ئوتقاشلارنى ئاتقۇزدى، ئاسمانىنى ئوت ـ تۈتەكلەر قاپلىدى. كۈ مىڭ، بى شېڭ، سۇي زەنلەر ھارۋا سۆرىگۈچى لەشكەرلىرىگە ھارۋىغا ئوت تۇتاشتۇرۇپ، ھارۋىنى تاغ تۈۋىدىكى ئاشلىق ـ تۇلۇك دۆۋىسىگە قارىتىپ ئىتتىرىشنى بۇيرۇدى. لەشكەرلەر راسا باتۇرلۇق ـ قەھرىمانلىق بىلەن ئالغا ئىنتىلىۋاتقاندا، بىردىنلا:

ـــ ۋاي، ئىش چاتاق بولدى! ۋاي، ئىش چاتاق بولدى؟ ـــ دېگەن ئاللا ـ چۇقان كۆتۈرۈلدى، شۇ ئەسنادا ئاجايىپ بىر كارامەت يۈز بەردى، يەنى تۆۋەن تەرەپتە ھەدەپ شامال ئۇلغىيىۋاتاتتى. بۇ شامال قانداقتۇر تۆۋەن تەرەپتىن بىر يولىلا يۇقىرى تەرەپكە قاراپ چىقىشقا باشلىدى ! ئۇشتۇمتۇتلا تاغنى يېرىۋەتكۈدەك گۈلدۇرلىگەن بىر قاتتىق ئاۋاز ئاڭلاندى. چىياۋ داۋچىڭ شامالنى تەتۇرىگە ئايلاندۇرىدىغان، ئوتنى قايتۇرىدىغان بىر سېھىر قىلىپلا، ھېلىقى ئوتلۇق ئوق، ئوتقاشلارنى تۆۋەن تەرەپتىكى قاراقچىلار تەرەپكە ئۇچۇرتۇپ كەلدى، ئوت خۇددى مىڭلىغان، تۇمەنلىگەن سېرىق يىلان، ئوت ئەجدىھاسى كەبى يالقۇنجاپ كۆيگەن پېتى قاراقچى لەشكەرلەرگە يوپۇرۇلۇپ كەلدى، قاراقچى لەشكەرلەر قېچىۋېلىشقا ئۇلگۇرەلمەي، ھەممىسى كۆيۈپ چۈچۇلا بولۇپ كەتتى. بۇ چاغدا سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى ئىچىدە لىۋ مىننى زاڭلىق قىلىپ بىر قوشاق توقۇلدى:

تاپقىلى بولمايدۇ لەشكەر پەنتىنى ئەيلەپ پەرەز،
ئوغرىلار شىلتىڭ ئېتىپ قىلماقچى بولدى ئۇڭا قەست.
ئاقىۋەت قوشۇنلىرى ئوتتا كۆيۈپ بولدى كاۋاپ،
ئەي «جاناب لىۋ مىن مۇشاۋىر» بولدىغۇ ھالىڭ خاراب !

بۇ ۋاقىتتا سۇڭ تۇرشاۋۇل لىڭ جېنىغا بەلگە توپنى ئېتىشنى بۇيرۇدى، بۇ توپ ئاسمان ـ پەلەككە كۆتۈرۈلۈپ ياڭراپ كەتتى.

كۇنچىقىش تەرەپتە جاڭ چىلك، چىۋۈك يىلك، كۇنپېتىش تەرەپتە سۇن ئەن، بىيەن شياڭلار ئۆز لەشكەرلىرىنى باشلاپ چاپ ـ چاپ قىلىپ بېسىپ كەلدى. قاراقچى لەشكەرلەر يېڭىلىپ ۋەتۈەرىكى چىقىپ كەتتى. سۇن ئەن لۇ چېڭغا بىر خەنجەر ئۇرۇۋېدى، ئۇنىڭ تېنى ئىككى پارە بولۇپ كەتتى. چىۋۈك يىلك جىلك جىيگە بىر تاش ئېتىۋېدى، ئاتتىن يىقىلدى، جاڭ چىلك بىر نەيزە ئۇرۇۋېدى، جېنى تېنىدىن جۇدا بولدى. بىيەن شياڭ گۇ لىڭنى توقماق بىلەن ئۇرۇپ ئۆلتۈردى. كۇ مېڭنى لەشكەرلەر ئۆلتۈرۈۋەتتى. ئىككى تۇمەن ئۇچ مىڭ لەشكەرنىڭ يېرىمى ئوتتا كۆيۈپ ۋە چېپىلىپ ئۆلتۈرۈلدى، قېلىپ قالغىنى ھەر تەرەپكە قېچىشىپ كەتتى؛ ئىككى مىڭ ھارۋا كۆيۈپ كۇلگە ئايلىنىپ كەتتى. پەقەت لىۋ مىنلا يېڭىلگەن ئۇچ ـ تۆت يۈزچە قالدۇق چاپارمەنلىرى بىلەن قاچا ـ قاچا ئاران تەسلىكتە ۋەنجۇغا كېلىۋالدى. سۇك خانلىقى لەشكەرلىرى بىر تال ئوتۇن، بىر تال پاخال چاغلىق نەرسىنى زىيانغا ئۇچراتماي، بىرەر ئادەمنىمۇ چىقىم بەرمەي، نۇرغۇنلىغان ئات ـ ئۇلاغ، دۇبۇلغا ـ ساۋۇت، قىلىچ ـ نەيزىلەرنى غەنىيمەت ئالدى. جاڭ چىلك، سۇن ئەنلەرمۇ نۇرغۇن غەنىيمەتلەرنى ئېلىپ تاغ تۇراغا قايتىپ تۆھپە تەقدىم قىلدى. سۇن ئەن لۇ چېڭنىڭ بېشىنى چىقاردى؛ جاڭ چىلك، چىۋۈك يىڭلار جىلك جىيىنىڭ بېشىنى چىقاردى؛ بىيەن شياڭ گۇ لىڭنىڭ بېشىنى چىقاردى. سۇك جياڭ ئۇلارنىڭ كۆرسەتكەن خىزمىتىگە قاراپ ئۆز لايىقىدا تارتۇقلىدى، چياۋ داۋچىڭنى بىرىنچى دەرىجىلىك ئالاھىدە خىزمەت كۆرسەتكەن دەپ يازدى، جاڭ چىلك، چىۋۈك يىلك، سۇن ئەنلەرنى ئىككىنچى دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتكەن، دەپ يازدى.

ـــ ئاغىزنىلك، ـــ دېدى ۋۇ يۇك، ـــ بۇ كارامەت ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن قاراقچىلارنىڭ قورقۇپ يۇرىكى يېرىلىپ كەتكۈدەك بولدى. لېكىن، ۋەنجۇ ئايمىقى پۇتۇنلەي تاغ ـ دەريالار بىلەن قاپلانغان ئېدىر ـ تۇزلەڭلىك بولۇپ، قۇرۇقلۇق دېڭىزى

دەپ ئاتىلىدۇ، ئەگەر قاراقچىلار ئادەمنى كۆپەيتىپ نۇرغۇن لەشكەر بىلەن شەھەرنى ساقلاپ چىقىۋالسا، قولغا ئېلىش تەس بولىدۇ. ھازىر شامال چىقىپ، جاھان سالقىنلاپ، ئادەم ۋە ئاتلىرىمىزنىڭ ھاردۇقى چىقىپ، كۈچىگە كېلىۋالدى، لەشكەرلىرىمىزنىڭ مۇشۇنداق روھى ئۇستۇن تۇرغان، شەھەردىكى قاراقچىلار ئاجىزلىشىپ كېتىۋاتقان بىر چاغدا دەرھال باستۇرۇپ بارساق، ئوڭايلا ئالىمىز. لەشكەرلىرىمنى تۆۋەن ۋە يۇقىرى تەرەپكە ئايرىپ ئورۇنلاشتۇرساق، قاراقچىلارنىڭ بولۇشۇشقا كەلگەن لەشكەرلىرىدىن ساقلانغىلى بولىدۇ.

سۇڭ جىياڭ خۇشال بولۇپ، مۇشۇ تەدبىر بويىچە بۇيرۇق چۈشۈردى؛ قاراقچىلارنىڭ تۆۋەن تەرەپتىن يارەمگە كەلگەنلىرىنى تۇتۇش ئۈچۈن گۈەن شېڭ، چىن مىڭ، يالڭ جى، خۇالڭ شېن، سۇن لى، شۇەن زەن، خاۋ سىۋېن، چېن دا، يالڭ چۈن، جۇ تۇڭلارنى ئۈچ تۈمەن لەشكەر ئېلىپ ۋەنجۇ ئايمىقىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىگە ئورۇنلىشىشقا بۇيرۇدى. لىن چۇڭ، خۇ يەنجو، دۇڭ پىڭ، سو چاۋ، خەن تاۋ، پېڭ چى، شەن تىڭگۇي، ۋۇبي دىڭگو، ئوۋ پېڭ، دېڭ فېيلارنى ئۈچ تۈمەن لەشكەر بىلەن ۋەنجۇ ئايمىقىنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىگە كېلىپ بۇلاڭچىلارنىڭ يۇقىرى تەرەپتىن كەلگەن لەشكەرلىرىنى توسۇشقا ئەۋەتتى. يۇقىرىدىكىلەر بۇيرۇق بويىچە لەشكەرلەرنى، ئات ـ ئۇلاغلارنى ئېيتتلاپ يولغا چىقىشتى. بۇ چاغدا خېبېيدا ئەل بولغان سەركەردىلەردىن سۇن ئەن قاتارلىق ئون يەتتە كىشى بىردىنلا ئوتتۇرىغا چىقىپ:

ـــ تۇرشاۋۇل ھەزرەتلىرى بىزنى قوبۇل قىلىپ، بىزگە كۆپ مېھىر ـ شەپقەت كۆرسەتتىلە، بۇ ئىلتىپاتلىرىغا كۆپ رەھمەت ئېيتىمىز. ئەمدىلىكتە بىز تۇرشاۋۇل قوشۇن بولۇپ شەھەرگە بېسىپ كىرىپ، شەھەرنى ئېلىپ، ئازراق بولسىمۇ خىزمەت كۆرسەتسەك، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بۇلارنىڭ دېگىنى بويىچە بولسۇن دەپ، جاڭ چىڭ، چيۇڭ يىڭلارنى سۇن ئەن باشلىق ئون يەتتە سەركەردىنى ئېلىپ، بەش تۈمەن لەشكەر بىلەن تۇرشاۋۇل قوشۇن بولۇشقا بۇيرۇدى. بۇ ئون يەتتە كىشى مۇنۇلار:

سۇن ئەن	ما لىڭ	بيەن شياڭ
شەن شىچى	تاڭ بىن	ۋېن جۇڭرۇڭ
سۇي يې	جىن دىڭ	خۇاڭ يۆ
مېي يۇ	جىن جېن	بى شېڭ
پەن شۇن	ياڭ فاڭ	فېڭ شېڭ
خۇ بى	يې چىڭ	

شۇ ئەسنادا جاڭ چىڭ بۇيرۇق بويىچە سەركەردە ـ لەشكەرلەرنى باشلاپ ۋەنجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى.

سۇڭ جياڭ لۇ جۇنيى، ۋۇ يۇڭلار بىلەن قالغان سەركەردە، لەشكەرلەرنى ئېلىپ تۇرادىن چىقىپ، فاڭچېڭ تېغىدىن ئايرىلىپ، تۆۋەن تەرەپكە يۇرۇش قىلىپ، ۋەنجۇ ئايمىقىدىن ئون چاقىرىم نېرىدىكى جايغا بېرىپ قوش تىكتى. لى يۇن، تاڭ لۇڭ، تاۋ زۇڭۋاڭلارغا شەھەرنى ئېلىش قوراللىرىنى ياستىپ، جاڭ چىڭلارنىڭ ئىشلىتىشىگە ئەۋەتىپ بېرىشنى بۇيرۇدى. جاڭ چىڭ قاتارلىق سەركەردىلەر لەشكەرلىرىنى ئېلىپ بېرىپ ۋەنجۇ ئايمىقىنى قاتتىق قورشىۋالدى. شەھەرنى ساقلاپ تۇرغان سەركەردە لیۇ مىن شۇ كېچىسى سۇڭ جياڭنىڭ قىلتىقىغا چۈشۈپ، يېڭىلگەندىن كېيىن قېچىپ، ئاران دېگەندە جېنىنى ئېلىپ ۋەنجۇغا كېلىۋالغاندى. ئۇ دەرھال نەنفېڭدىكى ۋاڭ چىڭغا ھال ئېيتىپ مەلۇمات سۇندى ھەم يېقىن قوشنا ئايماق ـ ناھىيەلەردىن چېرىك چىقىرىپ، ياردەم بېرىشنى تەلەپ قىلىپ ئالاقە ماڭدۇردى. شەھەر ئىچىدىكى لەشكەرلىرىگە بولسا شەھەرنى مەھكەم ساقلاپ، ياردەمچى لەشكەرلەر يېتىپ كەلگەندە، بىردىنلا چىقىپ زەربە بېرىشكە بۇيرۇق بەردى. سۇڭ خانلىقىنىڭ

لەشكەرلىرى ئۇدا ئالتە ـ يەتتە كۈن شەھەرگە تېگىش قىلدى، بىراق سېپىل مەزمۇت بولغاچقا، شەھەرنى ئالالمىدى. ۋەنجۇ ئايمىقى شەھەرنىڭ يۇقىرى تەرىپى رۇجۇ ئايمىقىغا تۇتاش ئىدى، قاراقچى سەركەردە جاڭ شۇ ئىككى تۇمەن يارەمچى چېرىكنى ئېلىپ بولۇشۇشقا كەلدى، لىن چۇڭلار بۇ باش سەركەردە جاڭ شۇنى ئۆلتۈردى، قالدى ـ قاتتى يارەمچى ۋە يان سەركەردىلەر، چاپارمەنلەر يېڭىلىپ تەرەپ ـ تەرەپكە قېچىشىپ كەتتى. شۇ كۈنى يەنە ۋەنجۇ ئايمىقىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى ئەنچاڭ، يىياڭ قاتارلىق ناھىيەلەردىن يارەمچى چېرىكلەر كەلدى. ئۇلارنى گۈەن شېڭلار ۋەيران قىلىۋەتتى، ئۇلارنىڭ بەي رېن، جاڭ يى دېگەن سەركەردىلىرىنى قولغا چۈشۈرۈپ، سۇڭ جياڭ تۇرغان چوڭ تۇراغا ئېلىپ كېلىپ جازالىدى. ئىككى جايدا قولغا چۈشكەن غەنىيمەت كۆپ بولدى. بۇ ۋاقىتتا لى يۈنلەر شەھەرنى ئېلىشقا ئىشلىتىدىغان قوراللارنى پۈتكۈزۈپ چىقتى. سۇن ئەن، ما لىڭلار بىر نىيەتتە ھەمدەم بولۇپ، لەشكەرلىرىگە توپا دۆۋىلىتىپ تۆت تەرەپتىن قورشاپ شەھەرگە يېقىنلىشىپ كېلىشتى. يەنە باتۇر، چەبدەس چېرىكلىرىنى تاللاپ ئاسما كۆۋرۈك بىلەن خەندەكتىن ئۆتۈپ، قەھرىمانلىق بىلەن سېپىلغا چىقىپ، ۋەنجۇ ئايمىقىنى ئالدى. شەھەر ساقلاۋاتقان سەركەردە لیۇ مىننى تىرىك تۇتۇۋالدى، قالغان يارەمچى، قولداش سەردارلاردىن يىگىرمە نەچچىسى، چېرىكلىرىدىن بەش مىڭدىن كۆپرەكى ئۆلتۈرۈلدى، تۇمەن كىشى ئەل بولدى. سۇڭ جياڭلارنىڭ قوشۇنى شەھەرگە كىرىپ لیۇ مىننىڭ كاللىسىنى كەستى، ئېلان چىقىرىپ ئەلنى ئامان، خالايىقنى خاتىرجەم قىلدى. گۈەن شېڭ، لىن چۇڭ، جاڭ چىڭلار ھەم سۇن ئەن قاتارلىق خىزمەت كۆرسەتكەنلەرگە تۆھپە پۈتۈلدى. ياڭجەي ئايمىقىدا تۇرۇشلۇق چېن باسقاقبەگكە خۇش خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئادەم ئەۋەتىلدى ھەمدە چېن باسقاقبەگلەر ۋەنجۇغا يۆتكىلىپ كېلىشكە تەكلىپ قىلىندى. چېن باسقاقبەگ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇش بولدى، خۇ

مەسلىھەتچى، لۇ ئۇستازلار بىلەن ۋەنجۇغا كەلدى، سۇڭ جياڭلار شەھەردىن ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ، ئۇلارنى شەھەرگە باشلاپ كىردى، چېن باسقاقبەگ سۇڭ جياڭلارنىڭ بۇ كۆرسەتكەن خىزمىتىنى ماختاپ باركاللا ئېيتتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

سۇڭ جياڭ ۋەنجۇدا لەشكەرلىي ماھارەت ئىشلىرىنى جايلاشتۇرۇش بىلەن بولدى، شۇ ئاردا ئون نەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى، بۇ ۋاقىتتا سەككىزىنچى ئاي بولۇپ قالغانىدى. ئىسسىقمۇ بارغانسېرى يانغىلى تۇردى. سۇڭ جياڭ ۋۇ يۇڭغا مەسلىھەت سېلىپ:

— ئەمدى قايسى شەھەرنى ئالساق بولار؟ — دېدى.

بۇ جاينىڭ تۆۋەن تەرىپىگە ماڭسا، تۆۋەن تاغ قوشۇنى تەرەپكە بارىدۇ، ئۇ تەرەپتە ساپلا كۆل ـ دەريالار بار، يۇقىرى تەرىپى گۈەنلۈنى تىزگىنلەپ تۇرىدۇ، بۇ جاي چۇ بەگلىكىنىڭ كېكىردىكى. شۇڭا، ئالدى بىلەن مۇشۇ شەھەرچىنى ئېلىپ، قاراقچىلارنىڭ كۈچىنى بۆلۈۋەتسەك دەيمەن، — دېدى ۋۇ يۇڭ.

— مۇشاۋىر خۇددى مېنىڭ ئويۇمدىكىنى ئېيتتى، — دېدى سۇڭ جياڭ.

خۇا رۇڭ، لىن چۇڭ، شۇەن زەن، خاۋ سۈبن، لۇ فاڭ، گو شېڭلار چېن باسقاقبەگكە ياردەمچى بولۇپ، بەش تۈمەن لەشكەر بىلەن ۋەنجۇنى ساقلاشقا قالدۇرۇلدى. چېن باسقاقبەگ يەنە چەۋەنداز پۇتۇكچى شياۋ راڭنى ئېلىپ قالدى. سۇ لەشكەرلىرى ئاتامانى لى جۇن قاتارلىق سەككىز سەركەردە جەڭ قېيىقلىرىنى ھازىرلاپ، سۇ يوللىرى ئارقىلىق كۈنپېتىش تاش شەھەرچىنىڭ يۇقىرى كۈنپېتىش تەرىپىدىكى خەنجياڭ دەرياسى بويىغا بېرىپ جەم بولۇشقا بۇيرۇلدى. سۇڭ جياڭ قۇرۇقلۇق لەشكەرلىرىنى ئۇچ تارامغا ئايرىدى. چېن باسقاقبەگ بىلەن خوشلىشىپ، نۇرغۇن سەركەردە بىلەن ئون بەش تۈمەن لەشكەرنى باشلاپ، ۋەنجۇ ئايمىقىدىن چىقىپ تۆۋەن تاغ قوشۇنىغا قاراپ باستۇرۇپ كەتتى.

دەرھەقىقەت: تۇمەنلىگەن ئات تەك چېپىشىپ، ئاسمان ـ زېمىنلارنى لەرزىگە كەلتۈرۈپتۇ، مىڭلىغان لەشكەرلەر ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، جەن ـ ئالۇاستىلارنى غەمگە ساپتۇ. سۇك جياك لەشكەرلىرىنىڭ تۆۋەن تاغنى زادى قانداق ئالغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بىر يۈز ئالتىنچى باب

تالىپنىڭ سوقا - سۆھبەت بىلەن كۆچلۈك ياۋۇنى چېكىندۈرگەنلىكى
سۇ لەشكەرلىرىنىڭ مۆكۈپ تۇرۇپ پۇختا شەھەرنى ئالغانلىقى

ئەلقىسسە، سۈڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى بىرنەچچىگە بۆلۈپ، سۇ ۋە قۇرۇقلۇقتىن تەڭلا تېگىش قىلماقچى، سۇ لەشكەرلىرى بىلەن ئاتلىق لەشكەرلەرنى تەڭلا ئىشقا سالماقچى بولدى. قۇرۇقلۇق لەشكەرلىرىنى ئۈچ تارامغا ئايرىدى، تۇرشاۋۇل قوشۇن دۇشمەن سېپىگە ئالدىن باستۇرۇپ كىرىپ، ياۋۇنى ئۇجۇقتۇرىدىغان قوشۇن بولغانلىقتىن، ئۇنىڭغا بىر تۈمەن لەشكەر بىلەن ئون ئىككى سەركەردىنى ئاجراتتى. ئۇلار مۇنۇلار:

دۇڭ پىڭ	چىن مىڭ	شۇ نىڭ
سو چاۋ	جاڭ چىڭ	چيۇڭ يىڭ
سۇن ئەن	بيەن شياڭ	ما لىڭ
تاڭ بىن	ۋېن جۇڭرۇڭ	سۇي يې

ھىماتچى قوشۇن بولۇشقۇچى قوشۇن بولغانلىقتىن، ئۇنىڭغا بەش تۈمەن لەشكەر بىلەن ئون تۆت باتۇر سەركەردىنى ئاجراتتى، ئۇلار مۇنۇلار:

خۇاڭ شىن	سۇن لى	خەن تاۋ
پېڭ چى	شەن تىڭگۇي	ۋېي دىڭگو
ئوۋ پېڭ	دېڭ فېي	يەن شۇن
ما لىن	چېن دا	ياڭ چۇن
جۇ تۇڭ	ياڭ لىن	

بارگاه قوشۇنىدا سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيىلەر قېلىپ، توقسان نەچچە سەركەردە بىلەن ئون تۆمەن لەشكەرنى باشلاپ، شەننەن قەلئەسىگە سەپ تارتىپ ماڭدى. تۇرشاۋۇل قوشۇندىكى دۇڭ پىڭلارنىڭ لەشكەرلىرى لۇڭجۇڭشەن تېغىنىڭ يۇقىرىسىدىن بەش چاقىرىم كېلىدىغان جايغا يېتىپ كېلىپ، قوش تىكىپ جايلاشقانىدى، چارلىغۇچىلاردىن بىرى يېتىپ كېلىپ:

— ۋاڭ چىڭ بىزنىڭ قوشۇنىمىزنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىدىن ئۇچۇر تېپىپ، لۇڭجۇڭشەن تېغىنىڭ يۇقىرى تىزمىسى تەرەپتىن يېڭىدىن ئىككى تۆمەن قاۋۇل چېرىك ئاپتۇ، خې جى، مېي شېڭ، گو گەن، چېن يۈن دېگەن باتۇر سەركەردىلىرىگە شۇ يەرنى چىڭ ساقلاپ تۇرۇڭلار دەپ بۇيرۇق قىپتۇ، — دەپ مەلۇم قىلدى.

دۇڭ پىڭلار بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دەرھال مەسلىھەتلىشىپ، سۇن ئەن بىلەن بىيەن شياڭغا بەش مىڭ لەشكەرنى باشلاپ بېرىپ سول ياققا يوشۇرۇنۇشنى، ما لىڭ، تاڭ بىنلارغا بەش مىڭ لەشكەرنى باشلاپ بېرىپ ئوڭ ياققا يوشۇرۇنۇشنى، ئۆز لەشكەرلىرى ئاتقان توپ ئاۋازىنى ئاڭلىغان ھامان، لەشكەر تارتىپ ئوتتۇرىغا چىقىشنى تاپشۇردى.

بۇياقتىكىلەر لەشكەرلىرىنى ئەمدىلا ئورۇنلاشتۇرۇپ بولۇشىغا، قارشى تەرەپتىكى قاراقچىلار تۇغ ـ ئەلەملىرىنى پۇلاڭلاتقان، دۇمباقلىرىنى تاراڭلاتقان ھالدا سۇرەن ـ چۇقان كۆتۈرۈپ، جاڭلار چالغىنىچە ئۇرۇشماقچى بولۇپ كېلىشتى. ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرى بىر ـ بىرىگە تۇغقا تۇغ، ئەلەمگە ئەلەم ئۇدۇللاپ سەپ تۈزدى، ھەر ئىككى تەرەپ ئوق ئېتىشىپ، ئۆز سېپىنى چىڭ تۇتۇپ تۇرۇشتى، قاراقچىلار سېپىنىڭ نىشان تۇغى ئاستىدا تۇرغان قاراقچىلار سەردارى مېي شېڭ باش بولۇپ ئات سېلىپ مەيدانغا چۇشتى. ئۇ بېشىغا دۇبۇلغا، ئۇچىسىغا قۇياغ كىيگەن، سېغىزخان سۇرەتلىك ئوقيا ئاسقان، ئوقيانىڭ باشاقلىرىغا بۇركۇت پەيلىرىنى قىستۇرۇۋالغان، توڭ قاپاق، قىزىل يۈز، كۆزى چۆچەكتەك پۇلتىيىپ چىققان ئادەم ئىدى، ئۇ

ئۇزۇن ساپلىق بىر پالىنىى دولىسغا قويۇپ تۇتۇۋالغان، غىجىم قۇلا ئارغىماقتا مىنگەنىدى. ئۇ:

ــ ھەي سازلىق قاراقچىلىرى، قانداقلارچە ئەقلىدىن ئازغان زالىم سۇڭ خانلىقىنىڭ كەتمىنىنى چېپىپ، بۇ يەرگە جان بەرگىلى كېلىشتىڭ ! ــ دەپ ۋارقىرىدى.

سۇڭ جيالڭ سېپىدىن داقا ـ دۇمباقلار گۇمبۇرلىدى، تۇرشاۋۇل سو چاۋ ئات ئوينىتىپ مەيدانغا چۇشتى ۋە:

ــ ھەي مۇتتەھەم قاراقچىلار، تىلىڭنى تارتىش! كۆرگۈلۈكلىرىڭنى كۆرسىتىپ، تەنلىرىڭنى قىيما ـ چىيما قىلىۋېتىمەن ! ــ دەپ بىر نەرە تارتىپ، ئات چاپتۇرغىنىچە ئالتۇن سۇيى يالىتىلغان پالتىسىنى ئۇدۇل مېي شېڭغا ئېتىلىپ كەلدى. مېي شېڭمۇ پالتىسىنى كۆتۇرۇپ كەلدى. ھەر ئىككىلا تەرەپنىڭ لەشكەرلىرى ئارىسىدىن قىيقاس ـ چۇقان ساداسى كۆتۇرۇلدى، ئىككى باتۇر مەيداننىڭ ئوتتۇرىسغا يېتىپ كەلدى، ئاتلار بىر ـ بىرىگە يانداشتى، پالتىلار جاراق ـ جۇرۇق قىلىپ زەرب بىلەن ئۇرۇلدى، ئۇلار ئەللىك نەچچە قېتىم ئېلىشقان بولسىمۇ بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. قاراقچىلار پالۋانى مېي شېڭ دەرھەقىقەت باتۇر ئىدى. سۇڭ جيالڭ لەشكەرلىرى تەرەپتىن تېرىككەك چىن مىڭ سو چاۋنىڭ ئۆز رەقىبىنى يېڭەلمەيۋاتقانلىقىنى بايقاپ، ياردەم بېرىش ئۈچۈن بۆرە چىشلىق كالتەكىنى ئوينىتىپ، ئات سېلىپ مەيدانغا چۇشتى، ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن قاراقچىلارنىڭ پالۋانلىرىدىن چېن يۈن يالمانلىق نەيزىسىنى پۇلاڭلىتىپ ئوتتۇرىغا چۇشتى. تۆت پالۋان توپا ـ چاڭ توزۇتۇپ، شارت ـ شۇرت، غاچ ـ غۇچ، جاراق ـ جۇرۇق قىلىپ، بىر ـ بىرىگە غەزەپ بىلەن ئېتىلىپ راسا قىزىق ئېلىشتى. گۇمبۇرلىگەن توپ ئاۋازى چىقىشى بىلەن تەڭ، سول ياقتىن سۇن ئەن بىلەن بىيەن شيالڭ لەشكەر تارتىپ كەلدى. قاراقچىلار سەركەردىسى خې جى بىر قىسىم لەشكەرنى باشلاپ كېلىپ ئېلىشتى. ما لىڭ بىلەن تاڭ بىن لەشكەرلىرىنى باشلاپ،

ئوڭ تەرەپتىن ئېتىلىپ كەلدى، قاراقچىلار سەركەردىسى گو گەن بىر قىسىم لەشكەرلىرىنى باشلاپ كېلىپ ئېلىشتى. سۇڭ جياڭ سېپىدىن چىۋڭ يىڭ قولىغا بىر تاشنى تۇتقان ھالدا ئات چاپتۇرۇپ كەلگىنىچە چېن يۇنىنى چەنلەپ بىر ئاتقاندى، تاش ۋىڭگىدە ئۇچۇپ كەلگەن پېتى چېن يۇننىڭ قاڭشىرىغا قارس قىلىپ تەگدى ـ دە، چېن يۇن شۇ زامان ئاتتىن تىك مولاق چۈشتى. ئارقىدىن چىن مىڭ يېتىپ كېلىپ، كالتەكىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ چېن يۇننىڭ چېكىسىگە شۇنداق ئۇردىكى، ئۇنىڭ كالىسى دۇبۇلغىلىرى بىلەن قوشۇلۇپ پاچاق ـ پاچاق بولۇپ كەتتى. سول تەرەپتە سۇن ئەن خې جى بىلەن تۇتۇشۇپ، ئوتتۇز نەچچە قېتىم ئېلىشقاندىن كېيىن شەمشىرىنى ئويىنىتىپ كېلىپ، بىر سېلىپ خې جىنى ئاتتىن يىقىتتى؛ ئوڭ ياقتا تاڭ بىنمۇ گو گەننى قىلىچ ئۇرۇپ ئۆلتۈردى. مېي شېڭ بىرمۇنچە ئادەملىرىنىڭ يېڭىلگەنلىكىنى كۆرۈپ، سو چاۋنىڭ ئالتۇن سۇيى يالتىلغان پالتىسىنى ئۆزىنىڭ پالتىسى بىلەن ئىتتىرىپ تۇرۇپ، ئېتىنىڭ بېشىنى قايرىپ بەدەر تىكىۋەتتى. سو چاۋ، سۇن ئەن، ما لىڭلار ئات چاپتۇرۇپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىغىنىچە سۇر ـ توقاي قىلىپ، قىرىپ ـ چېپىپ ۋەتۈەرىكىنى چىقىرىۋەتتى. ئۇلار مېي شېڭنى قوغلاپ، ئەمدىلا تاغنىڭ كانارىدىن ئايلىنىپ ئۆتۈۋىدى، قاراقچىلارنىڭ تاغ ئارقىسىدىكى ئورمانلىققا مۆكتۈرۈلگەن گېڭ ۋېن، شۆ زەن باشچىلىقىدىكى بىر تۈمەن لەشكىرى ئېتىلىپ چىقىپ مېي شېڭنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن ئوشۇلدى ـ دە، مېي شېڭنىڭ باشچىلىقىدا ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، قايتىدىن ئېتىلىپ كېلىشتى. سۇڭ جياڭ قوشۇنى ئىچىدىن ۋېن جۇڭرۇڭ ئالاھىدە ئەجىر ـ تۆھپىلەر كۆرسەتمەكچى بولۇپ، نەيزىسىنى ئۇدۇل توغرىلىغان پېتى ئات چاپتۇرۇپ، مېي شېڭغا قارشى ئېتىلىپ كەلدى. ئىككىسى ئون نەچچە قېتىم ئېلىشتى، ئاخىر مېي شېڭ پالتىسىنى ئايلاندۇرۇپ كېلىپ، شارت قىلىپ بىرنى ئۇرۇۋىدى،

ۋېن جۇڭروڭ ئىككى پارچە بولۇپ چۈشتى. بۇنى كۆرگەن سۇي يې ئاچچىقىدىن غەزەپكە تولۇپ، قىلىچىنى ئېگىز كۆتۈرگەن پېتى ئۇچقاندەك ئات چاپتۇرۇپ، ئۇدۇل مېي شېڭغا ئېتىلدى. بۇ ئىككى سەركەردە يەتتە ـ سەككىز قېتىم ئېلىشقاندى، تاڭ بىن ئات سېلىپ يارەمگە كەلدى. بۇنى كۆرگەن مېي شېڭ بىر نەرە تارتىپ، پالتىسى بىلەن سۇي يېنىى بىر چېپىپلا ئاتتىن يىقىتتى، ئاندىن تاڭ بىن بىلەن ئېلىشتى. جاڭ چىڭ بىلەن چيۇڭ يېڭلار ئىككى باتۇرنىڭ يىقىلغانلىقىنى كۆرۈپ، ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى تەڭلا ئات سېلىپ مەيدانغا چۈشتى. جاڭ چىڭ قولىغا بىر تال تاشنى ئېلىپ مېي شېڭغا قارىتىپ ئاتقاندى، كۆزى ئۆتكۇر مېي شېڭ چاققانلىق بىلەن پالتىسىنى تاشقا ئۇدۇللاپ شۇنداق بىر سىلكىدىكى، تاش كېلىپ دەل پالتىغا جاڭ قىلىپ تېگىپ، ۋالىلداپ ئوت چاقناپ كەتتى، تاش يەرگە چۈشتى. ئېرىنىڭ تاشنى ئېتىپ تەگكۈزەلمىگەنلىكىنى كۆرگەن چيۇڭ يىڭ دەرھال بىر تاش ئېلىپ ئاتتى، يەنە بىر تاشنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن مېي شېڭ غاچچىدە ئېڭىشۋالدى ـ دە، تاش كېلىپ دەل ئۇنىڭ بېشىدىكى دۇبۇلغىسىغا تەگدى. سۇڭ جياڭ سېپىدە تۇرغان شۇ نىڭ، دۇڭ پېڭلار ھېلىقى ئىككىسىنىڭ تاش ئېتىپ تەگكۈزەلمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، تەڭلا ئات سېلىپ زەپتى بىلەن ئېتىلىپ كېلىشتى. بىرنەچچە سەركەردىنىڭ بىراقلا كەلگەنلىكىنى كۆرگەن مېي شېڭ تاڭ بىننىڭ ئۇرغان نەيزىسىنى توسۇۋېلىپ، غاچ قىلىپ ئېتىنى ئارقىسىغا بۇراپ بەدەر قاچتى. تاڭ بىن دەمبەس قەدەم بىلەن ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىغانىدى، قاراقچىلار سەركەردىسى گېڭ ۋېن، شۇ زەنلەر تەڭلا كېلىپ كەلگەنلەرنى توسۇپ، مېي شېڭ دېگەن ئەبلەخنى قاچۇرۇۋەتتى. سۇڭ جياڭنىڭ سەركەردىلىرى گېڭ ۋېن، شۇ زەنلەرنى ئۆلتۇرۇۋېتىپ، قاراقچى لەشكەرلىرىنى تىرىپىرەن قىلدى، نۇرغۇن ئات ـ ئۇلاغ، قورال ـ ياراغ، كىيىم ـ كېچەكلەرنى غەنىيمەت ئالدى. دۇڭ پىڭ لەشكەرلىرىگە ۋېن

جۇڭروڭ، سۇي يېلارنىڭ جەسىتىنى كۆمدۇردى. تاڭ بىلەن ئىككىسىدىن ئايرىلغىنىغا ئىچى ئاغرىپ ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى ۋە ئۆزى لەشكەرلەر بىلەن بىللە بۇ ئىككىسىنىڭ جەسىتىنى كۆمدى. دۇڭ پىڭ باشلىق توققۇز سەركەردە ئۆزلىرىنىڭ لەشكەرلىرىنى لۇڭجۇڭشەن تېغىنىڭ تۆۋەن تەزمىسىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ، شۇ يەردە قوش تىكتى.

ئەتىسى سۇڭ جياڭ باشچىلىقىدا ئىككى چوڭ قوشۇن يېتىپ كېلىپ، دۇڭ پىڭنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن ئۇچراشتى. سۇڭ جياڭ ئىككى سەركەردىنىڭ ئۆلگەنلىكىنى ئاڭلاپ ئىنتايىن ئېچىنىپ ھەسرەت چەكتى. ھازا تۇتۇپ، ئەرۋاھلارنى ياد ئېتىپ بولغاندىن كېيىن قەلئەگە تېگىش قىلىش تۇغرىسىدا ۋۇ يۇڭ بىلەن مەسلىھەتلەشتى. ۋۇ يۇڭ بىلەن جۇ ۋۇ ئېگىز شوتىغا چىقىپ، قەلئە ئىچىدىكى ئەھۋالنى بىر قۇر كۆزەتكەندىن كېيىن قايتىپ چۈشۈپ سۇڭ جياڭغا:

ــ بۇ قەلئە قاتتىق مۇداپىئە قىلىنغان، تېگىش قىلىش پايدىسىزدەك تۇرىدۇ، شۇڭا تېگىش قىلىدىغانلىقىمىز توغرىسىدا بىر پوياڭ كۆتۈرۈپ، ۋاقتى ـ سائىتى كەلگەندە ئاندىن قاراپ كۆرمەيمىزمۇ، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بىر ياقتىن تېگىش قىلىش ئۈچۈن ھازىرلانغان قورال ـ ياراغلارنى تەخ قىلىپ تۇرۇشقا، يەنە بىر ياقتىن ياراملىق لەشكەرلەرنى تاللاپ، تۈش ـ تۈشتىن خەۋەر تىڭلاشقا ئادەم ئەۋەتىشكە بۇيرۇق بەردى.

سۇڭ جياڭنىڭ قەلئەگە تېگىش قىلىش توغرىسىدىكى مەسلىھەتى شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. ئەمدى گەپنى مېي شېڭ دېگەن نېمىدىن ئاڭلاڭ. مېي شېڭ ئىككى ـ ئۈچ يۈزلا ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ شەننەن ئايمىقىنىڭ قەلئەسىگە قېچىپ كەلدى. بۇ قەلئەنى ساقلاۋاتقان باش سەركەردە ۋاڭ چىڭنىڭ قېيىنئىنىسى دۇەن ئېر ئىدى. ۋاڭ چىڭ سۇڭ خانىدانلىقى ئەۋەتكەن سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى يېتىپ كەلگەنلىكىنى

ئاڭلاپ، دۇەن ئېرگە يېڭدۇڭنىڭ ئالىي باش سەرداری دېگەن مەنسەپنی بېرىپ، ئۇنىڭغا مۇشۇ قەلئەگە كېلىپ، شەھەرنی چىڭ ساقلاشنی ئالاھىدە تاپشۇرغانىدی. مېنى شېڭ بۇ يەرگە كېلىپ، ئەدەپ ـ قائىدە بويىچە سالام بەرگەندىن كېيىن سۇڭ جيالڭ لەشكەرلىرىنىڭ بەكمۇ باتۇر، قەھرىمان ئىكەنلىكى، بەش پالۋاننىڭ ئۆلگەنلىكى، پۈتۈن لەشكەرلىرىنىڭ تۇغقىي دەپ قالغانلىقى، شۇڭا ئالىي باش سەردارغا ئېيتىپ، لەشكەر سوراپ ئۆچ ئالماقچى بولغانلىقىنى بايان قىلدى. مېنى شېڭلارنى ئەسلىدە ژاڭ چىڭ ئەۋەتكەنىدى، شۇڭا لەشكەر سورايمەن دېگەن گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دۇەن ئېر دەرغەزەپ بولۇپ:

ـــ سەن مېنىڭ قارىمىقىمدا بولمىساڭمۇ، لەشكەرلەرنى تۇغىتىپ، پالۋانلارنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرگەن گۇناھىڭ ئۇچۇن، كالالاڭنى ئېلىشىم كېرەك، ـــ دېدى ـ دە، چېرىكلەرنى چاقىرىپ، ئۇنى باغلاپ ئاچىقىپ، كاللىسىنى ئېلىپ كىرىشنى بۇيرۇدى.

شۇ ئەسنادا قەلئە سىرتىدىن بىرى چاقماقتەك ئېتىلىپ كىرىپ:

ـــ سەردار ئالىيلىرى، ئاچچىقلىرىغا ھاي بەرسىلە، بۇ كىشىنى ئۆلتۈرمەي قالدۇرۇپ قويساق، ـــ دەپ ئۆتۈندى.

دۇەن ئېر بىر قاراپلا، بۇ كىشىنىڭ ژاڭ چىڭ ئەۋەتكەن بارگاھ مەسلىھەتچىسى زو مۇ ئىكەنلىكىنى بىلدى، ئۇ:

ـــ خوش، ئۇنىڭ ئۆتكۈزگەن گۇناھىنى قانداقمۇ كەچۈرۈم قىلغىلى بولسۇن؟ ـــ دېدى.

ـــ باشقىلاردىن ئاڭلىشىمچە، ـــ دېدى زومۇ، ـــ مېنى شېڭمۇ ئىنتايىن باتۇرلۇق كۆرسەتىپ، سۇڭ جيالڭ لەشكەرلىرىنىڭ سەركەردىلىرىدىن ئىككىنى ئارقا ـ ئارقىدىن ئۆلتۈرۈپتۇ. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى ھەقىقەتەن كۇچلۇك، شۇڭا ئۇلارنى پەم بىلەن يوقاتقىلى بولىدۇكى، ھەرگىز قارا كۇچ بىلەن يوقاتقىلى بولمايدۇ.

ـــ پەم بىلەن يوقىتىش ئۇچۇن قانداق قىلىش كېرەك؟ ـــ دەپ سورىدى دۇمەن ئېر.

ـــ سۇك جىياڭلار، ـــ دېدى زو مۇ، ـــ لەشكەرلىرىگە كېرەكلىك ئاشلىق ـ تۇلۇك، ئوت ـ سامانلىرىنى ۋەنجۇ ئايمىقىغا توپلىغان، هازىر شۇ ياقتىن توشۇپ كېلىۋاتىدۇ. ئاڭلىشىمچە، ۋەنجۇ ئايمىقىدىكى لەشكەر كۇچى ئاجىز ئىمىش. سەردار ئالىيلىرى جۇنجۇ ۋە گۇڭجۇ ئايماقلىرىنى ساقلاۋاتقان سىپاھىبەگلەرنىڭ قېشىغا يوشۇرۇن ئادەم ئەۋەتىپ كۆرسىلە، ئۇچرىشىدىغان ۋاقىتنى كېلىشىۋالساق، ئۇلار لەشكەرلىرىنى ئىككىگە بۆلۇپ يولغا چىقىپ، ۋەنجۇ ئايمىقىنىڭ تۆۋىنىدىن ئۇشتۇمتۇت تەگسە، مەن بۇ يەردىكى ياراملىق لەشكەرلەرنى تاللاپ بەرسەم، مېيى شېڭ سەركەردە خىزمەت كۆرسىتىپ گۇناهىنى يۇيۇش ئۇچۇن ئۇلارنى يېتەكلەپ بېرىپ، ۋەنجۇ ئايمىقىنىڭ يۇقىرىسىدىن ئۇشتۇمتۇت تېگىش قىلسا. سۇك جياڭ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ۋەنجۇ ئايمىقىنىڭ قولىدىن كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، ئۇنى قۇتۇلدۇرۇش ئۇچۇن جەزمەن لەشكەرلىرىنى چېكىندۇرۇپ كېتىدۇ. بىز ئۇلارنىڭ لەشكەرلىرىنى چېكىندۇرۇپ كەتكەن پۇرسەتتىن پايدىلىنايلى، مەن يەنە بۇ يەردىكى ياراملىق لەشكەرلەرنى ئېلىپ باراي، ئىككى تەرەپتىن قورشاپ تېگىش قىلساق، سۇڭ جياڭنى قولغا چۇشۇرۇۋالالايمىز.

دۇمەن ئېر ئەسلىدە سەھرالىق قارام بىرنەرسە بولۇپ، يېغىلىق پەنتلىرىنى قىلچە بىلمەيتتى. ئۇ زو مۇنىڭ بايىقى گەپلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ دېگىنىگە كۆندى ـ دە، هاپىلا ـ شاپىلا جۇنجۇ ۋە گۇڭجۇ ئايماقلىرىغا مەسلىھەت بويىچە ئىش قىلىش توغرىسىدا ئادەم ئەۋەتتى. ئارقىدىنلا ئىككى تۇمەن لەشكەرنى سەپراس قىلىپ، ئۇلارنى مېيى شېڭ، چۇ جۇ، ۋېڭ فېيى دېگەن ئۇچ سەركەردىگە تاپشۇرۇپ، كېچىدە تاۋۇش چىقارماي، كۇنىپېتىش قوۋۇقتىن چىقىپ، تۇغ ـ ئەلەمىلەرنى يۇلاڭلاتماي، بۇرغا ـ دۇمباقلارنى چالماي ۋە تاراڭلاتماي، بىرلىكتە ۋەنجۇ ئايمىقىغا

قاراپ ئاتلىنىشنى بۇيرۇدى.

سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ بارگاھ ئىچىدە شەھەرگە تېگىش قىلىش چارلىرىنى تۈزۈپ ئولتۇراتتى، بىردىنلا قوش ئىچىگە سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانى لى جۇن كىرىپ:

— سۇ لەشكەرلىرىمىزنىڭ كېمە ـ قېيىقلىرى تامامەن شەھەرنىڭ كۈنپېتىش يۇقىرىسىدىكى خەنجياڭ ۋە شياڭشۇي دەريالىرىنىڭ بويىغا كېلىپ توپلىنىپ بولدى. كەمىنىلىرىگە قانداق بۇيرۇقلىرى بارکىن، — دېدى.

سۇڭ جياڭ لى جۇننى بارگاھقا تەكلىپ قىلىپ، بىرنەچچە جام مەي قۇيۇپ بېرىپ تۇرۇشىغا، چارلىغۇچى چېرىكلەر يېتىپ كېلىپ، قەلئە تەرەپتە بولۇۋاتقان ئەھۋاللارنى، قاراقچى لەشكەرلىرىنىڭ ۋەنجۇ ئايمىقىغا تېگىش قىلىش ئۇچۇن كېتىۋاتقانلىقىنى مەلۇم قىلدى. سۇڭ جياڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ چۆچۈپ كېتىپ، دەرھال ۋۇ يۇڭ بىلەن مەسلىھەتلەشتى. ۋۇ يۇڭ:

— چېن باسقاقبەگ بىلەن سەركەردە خۇا رۇڭلارنىڭ خېلى جىگىرى بار، ۋەنجۇ ئايمىقىدىن ئەندىشە قىلمىساقمۇ بولىدۇ. مۇشۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، چوقۇم بۇ قەلئەنى تېگىش قىلىپ ئېلىشىمىز لازىم، — دېدى ۋە سۇڭ جياڭنىڭ قۇلىقىغا قانداقتۇر بىرنېمىلەرنى پىچىرلىدى. سۇڭ جياڭ بەك خۇشال بولۇپ، لى جۇن بىلەن پىيادە لەشكەر ئاتامانلىرىدىن باۋ شۇ باشلىق يىگىرمە سەركەردىنى ئىككى مىڭ پىيادە لەشكەر بىلەن كېچىلەپ يولغا چىقىرىش توغرىسىدا يوشۇرۇن مەسلىھەتلەشتى.

ئەمدى گەپنى قاراقچىلارنىڭ سەركەردىلىرى مېي شېڭلاردىن ئاڭلاڭ. مېي شېڭلار لەشكەرلىرىنى باشلاپ، ۋەنجۇ ئايمىقىغا يېتىپ كەلدى. سۇڭ جياڭنىڭ يولدا مۆكتۇرۇپ قويغان پايلاقچىلىرى ۋەنجۇغا كېلىپ خەۋەر قىلدى. باسقاقبەگ چېن گۇەن خۇا رۇڭ، لىن چۇڭلارغا ئىككى تۇمەن لەشكەرنى باشلاپ شەھەردىن چىقىپ ياۋغا تاقابىل تۇرۇشنى بۇيرۇدى. بۇ ئىككى

سەركەردە لەشكەرلەرنى باشلاپ ئەمدىلا شەھەردىن چىقىشىغا، بىر چارلىغۇچى ئۇچقاندەك ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ:

ـــ مېنى شېكى جۇنجۇ ئايمىقىدىكى قاراقچىلار بىلەن مەسلىھەتلىشىۋاتقانلىقىنى. جۇنجۇ ئايمىقىدىن ئۇچ تۇمەن لەشكەر شەھەرنىڭ يۇقىرىسىدىن ئون چاقىرىم يىراقلىقتىكى يەرگە يېتىپ كەلدى، ـــ دەپ خەۋەر يەتكۈزدى.

چىن گۇەن لۇ فاڭ، گو شېڭلارغا يەنە ئىككى تۇمەن لەشكەرنى باشلاپ، يۇقىرى قوۋۇقتىن چىقىپ ياۋغا تاقابىل تۇرۇشنى بۇيرۇدى. ئاردىن بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتمەيلا، يەنە: «گۇڭجۇ ئايمىقىدىكى قاراقچىلاردىن جى سەنسى، نى شېلار ئۇچ تۇمەن لەشكەرنى باشلاپ كۇنپېتىش قوۋۇقىغا تېگىش قىلغىلى كەلدى» دېگەن جەددىي خەۋەر كەلدى. كۆپچىلىك بىر ـ بىرىگە قاراپ چۆچۈپ، ئەجەبلەنگەن ھالدا:

ـــ شەھەر ئىچىدە شۇەن زەن بىلەن خاۋ سۇبىلا قالدى، ئۇلارنىڭ قېشىدا بىر تۇمەن لەشكەر بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ تەڭدىن تولىسى قېرى ـ چۈرى، ئاجىز ـ ئورۇق لەشكەرلەر، ئۇلار شەھەرنى قانداقمۇ ساقلاپ تۇرالار؟ ـــ دېيىشتى.

ـــ باسقاقبېگىم، بۇنىڭدىن غەم يېمىسىلە، مەن بىر ھىيلە ئىشلىتەي، ـــ دېدى تەۋەررۇك قول تالىپ شياۋ راڭ ئاردىن چىقىپ ۋە قولىنىڭ بارماقلىرىنى مىنگەشتۇرۇپ: «مۇنداق ـ مۇنداق قىلساق، قاراقچىلارنى تىرىپىرەن قىلغىلى بولىدۇ» دەپ كۆپچىلىككە ئۆزىنىڭ پەنتىنى ئېيتىپ بەردى. چىن گۇەن ۋە باشقىلار ئۇنىڭ پەنتىگە باش لىڭشىتىپ، باريكاللا ئېيتىشتى. چىن گۇەن شۇەن زەن، خاۋ سۇبىلارغا قاۋۇل چېرىكلەردىن بەش مىڭنى كۇنپېتىش قوۋۇققا مۆكتۇرۇپ، قاراقچىلار چېكىنىۋي دېگەندە چىقىپ ئۇلارنىڭ ئەدىپىنى بېرىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى، بۇ ئىككى سەركەردە بۇيرۇقنى بەجا كەلتۈرۈش ئۈچۈن چىقىپ كەتتى. ئاندىن كېيىن چىن گۇەن قالغان قېرى ـ چۈرى، ئاجىز ـ ئورۇق چېرىكلەرگە شەھەر ساقلاشنى، تۇغ ـ

ئەلەملەرنى تەييارلاشنى، ئۇنى تىكلىۋالماي ياتقۇزۇپ قويۇشنى، كۈنپېتىش قوۋۇقنىڭ راۋىقىدا توپ ئېتىلغان هامان تۇغ ـ ئەلەملەرنى ئېگىز چىقىرىشنى، قوۋۇقتىن چىقماي، شەھەر ئىچىدە ئۇياقتىن ـ بۇياقتا ئايلىنىپ يۈرۈشنى تاپىلىدى. ئىشلار مەسلىھەت بويىچە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. باسقاقبەگ چېن گۇەن چېرىكلەرگە مەي ـ شاراب، غىزا ـ تائام ئالدۇرۇپ كېلىپ، كۈنپېتىش قوۋۇق راۋىقىدا داستىخان هازىرلاتتى. چېن گۇەن، خۇ مېڭ، لۇ جيەنلەر دەرهال راۋاققا چىقىپ، سوقا ـ سۆھبەتكە چۈشتى ۋە بەخىرامان مەي ئىچكەن قىياپەتكە كىرىۋېلىشتى. چېرىكلەرگە قوۋۇقنى كەڭ ئاچتۇرۇۋېتىپ، قاراقچى لەشكەرلەرنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇشتى. خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن قاراقچى سەركەردىلەردىن جى سەنسى بىلەن نى شې ئون نەچچە سول قول سەركەردىنى ئەگەشتۇرۇپ، دەبدەبە ـ ئەسئەسە بىلەن شەھەر تۇۋىگە باستۇرۇپ كەلدى، شەھەر قوۋۇقىنىڭ ئوچۇق تۇرغانلىقىنى، ئۇچ سېپاھىبەگنىڭ بىر موللام بىلەن راۋاق ئۈستىدە چىرايلىق تىزىلغان گۈللەر ئارىسىدا ۋارى ـ ۋارى قىلىشىپ، غەم تارتماستىن مەي ئىچىۋاتقانلىقىنى، ئەتراپتىكى سېپىل ئۈستىدىمۇ تۇغ ـ ئەلەملەر يوق ئىكەنلىكىنى كۆزەتكەندىن كېيىن جى سەنسىنىڭ تېنى جۇغۇلداپ، ئىلگىرىلەشكە جۈرئەت قىلالمىدى.

ـــ شەھەر ئىچىدە، ـــ دەپ سۆز ئاچتى نى شې، ـــ جەزمەن تەييارلىنىپ تۇرۇشقاندۇ، بۇلارنىڭ ئالدىمغا چۈشۈپ قالماي، قوشۇننى چاپسان چېكىندۈرەيلى.

جى سەنسى شۇ هامان چېكىنىشنى بۇيرۇدى، راۋاق ئۈستىدىن يەر ـ جاهانلارنى زىلزىلىگە كەلتۈرگۈدەك ئاۋاز بىلەن گۈمبۇرلەپ توپلار ئېتىلدى، دۈمباقلار چېلىندى. ئۇر ـ چاپ دېگەن ئاۋازلار پەلەككە ياڭرىدى، سېپىل ئۈستىدە سان ـ ساناقسىز تۇغ ـ ئەلەملەر لەپىلدەشكە باشلىدى. قاراقچى لەشكەرلىرى باش سەركەردىنىڭ هېلىقى گېپىنى ئاڭلاپ

تەشۋىشكە چۈشكەنىدى، شەھەر ئىچىدىكى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپلا، جەڭ قىلماي پاتىپاراقتا چۈشۈپ كەتتى. شۇەن زەن، خاۋ سۇبنلار لەشكەر تارتىپ شەھەردىن چاپ ـ چاپ قىلىپ چىقىپ كەلدى. قاراقچى لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلىپ، بۇرغا ـ دۇمباق، تۇغ ـ ئەلەم، قورال ـ ياراغ، ئات ـ ئۇلاغ، دۇبۇلغا ـ قۇياغلىرىنى تاشلاپ تەرەپ ـ تەرەپكە قېچىشتى، ئۇلاردىن بىر تۇمەندىن ئارتۇق ئادەم قىرىلدى. جى سەنسى، نى شېلار پاتىپاراقچىلىق ئىچىدە ئۆلۈپ تۈگەشتى، قالغان لەشكەرلەر تەرەپ ـ تەرەپكە قېچىشتى. شۇەن زەن، خاۋ سۇبنلار لەشكەرلىرىنى باشلاپ، نۇسرەت بىلەن شەھەرگە قايتتى. باسقاقبەگ چېن گۇەن ۋە باشقىلار ئەمىرلەشكەر مەھكىمىسىگە يۈرۈپ كەتتى. يۇقىرى تەرەپتىمۇ خۇا رۇڭ، لىن چۈڭلار مېپ شېڭنىلا قاچۇرۇپ قويغاندىن باشقا، چۆ جۇ، ۋېڭ فېيلارنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ لەشكەرلىرىنى تىرىپىرەن قىلىپ، جەڭنى نۇسرەت بىلەن ئاخىرلاشتۇردى ۋە لەشكەرلىرىنى باشلاپ، زور ئۇمىد بىلەن شەھەرگە كىرىشىگە، يەنە ئىككى ياقتىن قاراقچى قوشۇنلارنىڭ كەلگەنلىكى، يەنە كۇنپېتىش تەرەپتىن كەلگەنلىرىنىڭ شياۋ راڭنىڭ ھېيلىسى بىلەن چېكىنىدۇرۇلگەنلىكى، تۆۋەندىن كەلگەنلىرىگە لۇ فاڭ، گو شېڭلار تاقابىل تۇرغان بولسىمۇ، تېخچە يېڭىش ـ يېڭىلىشتىن دېرەك يوقلۇقى توغرىسىدىكى خەۋەرلەر يېتىپ كەلدى. خۇا رۇڭلار بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن لەشكەرلىرىگە دەرھال تۆۋەن ياقتا يۈرۈش قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى. لۇ فاڭ، گو شېڭلار قاراقچىلار بىلەن راسا قاتتىق جەڭ قىلىشاتقاندا، لىن چۈڭ، خۇا رۇڭلار لەشكەرلىرىنى باشلاپ ھەمدەمگە يېتىپ كەلدى ۋە بۇ يەردە جەڭ قىلىپ قاراقچى لەشكەرلەرنى سۇر ـ توقاي قىلىپ، ۋەتۇەرىكىنى چىقىرىۋەتتى، نۇرغۇنلىرىنى ئۆلتۈردى ۋە تىرىك قولغا چۈشۈردى. شۇ كۇنى ئۇچ تارام بولۇپ كەلگەن قاراقچى لەشكەرلەردىن ئۇچ تۇمەندىن ئارتۇق ئادەم ئۆلدى. سان ـ ساناقسىز

ئادەم يارىدار بولدى. ئۆلگەن ئۆلۈكلەر يەر يۈزىنى قاپلىدى. ھەممە يەر قانغا بويالدى. لىن چۈك، خۇا رۇك، لۇ فاك، گو شېڭلار لەشكەرلىرىنى قايتۇرۇپ شەھەرگە كىردى. شۇەن زەن، خاۋ سۈبنلار بىلەن بىرلىكتە ئەمىرلەشكەر مەھكىمىسىگە كېلىپ، يېڭىپ چىقىقانلىقىنى مەلۇم قىلدى. چېن گۇەن، خۇ مېك، لۇ جيەنلەر تازا خۇشال بولۇشۇپ، شياۋ راڭنىك دانا تەدبىرىنى، خۇا رۇك باشلىق سەركەردىلەرنىك باتۇرلۇقلىرىنى ماختاشتى. بۇ سەركەردىلەر بولسا: «تىلغا ئالغۇچىلىك ئىش قىلالمىدۇق» دېيىشتى. باسقاقبەگ چېن گۇەن كاتتا زىياپەت ئۆتكۈزۈپ سەركەردىلەرنى مېھمان قىلدى، ئۇچ قوشۇننىك لەشكەرلىرىنى تارتۇقلىدى، شياۋ راك، لىن چۈك باشلىق سەركەردىلەرنىك كۆرسەتكەن ئەجىر ـ تۆھپىلىرىنى دەپتەرگە پۈتۈپ قويدى. ئۇلار شەھەرنى چىك ساقلاپ ياتتى، بۇ گەپ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى سۆزنى دۇەن ئېردىن ئاڭلاك، دۇەن ئېر مېي شېڭنى لەشكەرلىرى بىلەن شەھەردىن يولغا سېلىۋېتىپ، ئىككىنچى ئاخشىمى راۋاققا چىقىپ سۈك جياڭنىك لەشكەرلىرىنى كۆزەتتى. بۇ مەزگىل دەل سەككىزىنچى ئايىنىك ئوتتۇرىلىرى بولۇپ، ئايدىك كېچىدە ئاسماندا نۇرىنى چېچىپ تۇرغان تولۇن ئاي ھەممە ياقنى سۈتتەك يورۇتۇپ تۇراتتى. دۇەن ئېر سۈك جياك قوشۇننىك تۇغ ـ ئەلەملىرىنى پۈلاڭلىتىپ، يۇقىرىغا قاراپ ئاستا چېكىنىۋاتقانلىقىنى بايقىدى. ئۇ:

ـــ سۈك جياك ۋەنجۇ ئايىمقىدىكى جىددىيلىكتىن خەۋەر تېپىپ چېكىنگەن ئوخشايدۇ، ـــ دېدى زو مۇغا قاراپ.

ـــ چوقۇم شۇنداق، دەرھال ئاتلىق لەشكەرلەرنى چىقىرىپ، ئارقىسىدىن قوغلاپ بېرىپ تۇيۇقسىز تېگىش قىلايلى، ـــ دېدى زو مۇ.

دۇەن ئېر سەركەردىلەردىن چېەن بىن بىلەن چېەن يىغا

ئىككى تۈمەن لەشكەرنى باشلاپ شەھەردىن چىقىپ، سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنىڭ كەينىدىن قوغلاپ ئەدىپىنى بېرىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەرگەنىدى. ئىككى سەركەردە بۇيرۇققا بىنائەن يۈرۈپ كەتتى. دۇمن ئېر كۈنپېتىش ياقىغا نەزەر تاشلىدى، شەھەر سىرتىدىكى شياڭجياڭ دەرياسىنىڭ سۇيى ئاي يورۇقىدا جىلۋىلىنىپ شارقىراپ ئېقىۋاتاتتى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنىڭ ئاشلىق باسقان تۆت ـ بەش يۈز كىمە ـ قېيىقىمۇ بىر ـ بىرلەپ يۇقىرىغا قاراپ كېتىۋاتاتتى. دۇمن ئېر بۇلاڭچىلىققا ئادەتلەنگەن ئادەم ئىدى، شۇڭا ئۇ بۇگۈن كىچە ئاشلىق بېسىلغان نۇرغۇن كىمە ـ قېيىقلارنىڭ كېتىۋاتقانلىقىنى، يەنە كېلىپ بۇ كىمىلەردە سۇ لەشكەرلىرى ئەمەس، ھەربىردە ئالتە ـ يەتتىدىن كىمىچىلەرنىڭلا بارلىقىنى كۆردى ـ دە، شەھەرنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدىكى سۇ قوۋۇقىنى ئاچتۇرۇپ، سۇ لەشكەرلىرىنىڭ قولىبىشى جۇ نىڭغا دەرھال جەڭ كىمىلىرىدىن بەش يۈزنى تەييارلاپ شەھەردىن چىقىپ، ئاشلىق بېسىلغان كىمىلەرنى بۇلاش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى. كىمىلەردىكى سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى ئۇلارنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، كىمىلەرنى تېزدىن قىرغاققا يېقىنلاشتۇرۇپ كەلدى ـ دە، كىمىچىلەرنىڭ ھەممىسى قىرغاققا چىقىشۋالدى. ئۇ ياقتىن جۇ نىڭ جەڭ كىمىلىرىنى ھەيدەپ ئالغا ئىلگىرىلىدى، سۇڭ جياڭنىڭ كىمىلىرى ئوستىدە بىردىنلا ئۇرۇلغان جاڭنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىش بىلەن بىرەر يۈزچە قېيىق ئۇچقاندەك چىقىپ كەلدى. ھەربىر قېيىقتا ئىككى كىشى پالاق ئۇرۇپ، ئوچ ـ تۆت كىشى قالقان، نەيزە، قىلىچلارنى تۇتقانىدى. جۇ نىڭ ئۆز لەشكەرلىرىگە كۆيدۇرگۈچ توپ ۋە ئوت ئوقلارنى ئېتىشنى بۇيرۇدى. قېيىقتىكىلەر تاقابىل تۇرالماي، قىيا ـ چىيا سىلىشقىنىچە سۇغا سەكرەشتى، قاراقچى لەشكەرلەر ئوستۇن كېلىپ، ئاشلىق باسقان كىمىلەرنى بۇلىدى، جۇ نىڭ بۇلىۋىلىنغان كىمىلەرنى

شەھەرگە ھەيدەپ كېتىشنى بۇيرۇدى. تېخى ئۇنىڭدىن ئەمدىلا بىرى شەھەرگە كىرگەندى، شەھەر ئىچىدىن «ئولجا ئېلىنغان كېمىلەرنىڭ ھەممىسى بىر ـ بىرلەپ ئاختۇرۇپ كۆرۈلگەندىن كېيىن، ئاندىن كىرگۈزۈلسۇن» دېگەن بۇيرۇق يېتىپ كەلدى. جۇ نىڭ لەشكەرلىرىنى ئالدى بىلەن ھېلىقى ھەيدەپ كىرىلگەن كېمىنى ئاختۇرۇپ كۆرۈشكە بۇيرۇدى. ئون نەچچە چېرىك ھېلىقى كېمىنىڭ ئۈستى تەرىپىگە چىقىپ، كېمە ئۈستىگە بېكىتىلگەن تاختايىنى ئېچىپ كۆرمەكچى بولغاندى، گويا كى بىرلا پۈتۈن تاختاي مىخلاپ بېكىتىۋېتىلگەندەك ھېچقانداق قىلىپ مىدىرلىتالمىدى. جۇ نىڭ بەكمۇ ئەجەبلىنىپ چۆچۈگەن ھالدا:

ـــ بۇ كاساپەتلەرنىڭ ئالدىمغا چۈشۈپتۇق ! ـــ دېدى ـ دە، دەرھال پالتا ـ كەكىلەر بىلەن ئۇرۇپ ـ چېقىپ ئېچىپ كۆرۈشنى تاپىلىدى ۋە سىرتتىكى كېمىلەرنىڭ بىرىنىمۇ كىرگۈزمەسلىك توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

شۇ ئاردا شەھەرنىڭ ئارقا يېقىدىن سۇنىڭ ئېقىشىنى بويلاپ، شامال يۆنىلىشى بويىچە لەيلەپ ئېقىپ كېلىۋاتقان ئادەمسىز ئوچ ـ تۆت ئاشلىق كېمىسىگە ئۇنىڭ كۆزى چۈشتى. شۇنىڭ بىلەن جۇ نىڭ ھەقىقەتەن ئالدام خالتىغا چۈشكەنلىكىنى بىلىپ، دەرھال قىرغاققا چىقاي دەپ تۇرۇشىغا، سۇغا چۆكۈۋالغان ئونغا يېقىن كىشىنىڭ ھەربىرى بىر تالدىن قىلىچنى چىشلىگەن ھالدا سۇ ئاستىدىن شۇڭغۇپ چىقىشتى. ئۇلار لى جۇن، جاڭ شۇن، جاڭ خېڭ، رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋۋۇ، رۇەن شياۋچى، تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭ باشلىق سەككىز باتۇر ئىدى. بۇنى كۆرگەن قاراقچى لەشكەرلەر ئالمان ـ تالمان قورال ـ ياراغلىرىنى بەتلىگىنىچە تەڭلەپ كېلىشكەندى، لى جۇن بىر ئىسقىرتىش بىلەنلا، ھېلىقى ئاشلىق بېسىلغان تۆت ـ بەش كېمىگە يوشۇرۇنۇۋالغان پىيادە لەشكەرلەر كېمىنىڭ تاختىيى ئاستىدىن

ئېتىلىپ چىقىشتى ـ دە، ئۇرە ـ ئۇر دەپ بىر سۆرەن سېلىپلا قاراقچىلار بىلەن جەڭ قىلىشقا كىرىشىپ كەتتى. باۋ شۇ، شياڭ چۇڭ، لى گۇن، لى كۇي، لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ، ياڭ شيۇڭ، شى شيۇ، شيې جېن، شيې باۋ، گۇڭ ۋاڭ، دىڭ دېسۇن، زۇ يۈەن، زۇ رۇن، ۋاڭ دىڭليۇ، بەي شېڭ، دۇەن جىڭجۇ، شى چيەن، شى يۇڭ، لىڭ جېن قاتارلىق يىگىرمە ئاتامان مىڭدىن ئارتۇق پىيادە لەشكەر بىلەن ئوقتەك ئېتىلىپ قىرغاقتا چىقىپ، قاراقچىلارنى شۇنداق قىردىكى، ئايھاي، قاراقچى لەشكەرلەرنىڭ كۇچى يەتمەي، پاتىپاراق بولۇپ بەدەر تىكىۋەتتى. جۇ نىڭنى تۇڭ ۋېي چېپىپ تاشلىدى. قاراقچىلارنىڭ شەھەر ئىچى ۋە سىرتىدىكى جەڭ كېمىلىرىنى، سۇ لەشكەرلىرىنىڭ تەڭدىن تولىسىنى لى جۇن قاتارلىق ئاتامانلار قىرىپ تاشلىدى. دەريا سۇيى قىپقىزىل قانغا بويالدى. لى جۇنلەر سۇ قوۋۇقىنى تارتىۋالدى، شۇ ئاردا باتۇر باۋ شۇ ۋە باشقىلار لىڭ جېنىنى قوغداپ، چاچما توپلارنى گۈمبۇرلىتىپ قويۇۋەتتى، ئۇچرىغىنىنى ئۆلتۈرۈپ، قەدىمى يەتكەن يەرگە ئوت قويۇپ تاشلىدى. شەھەر ئىچى بىر مەھەل قاچ ـ قاچ، پاتىپاراقچىلىق بىلەن تولۇپ كەتتى. داد ـ پەريات كۆتۈرۈلدى، ئاتا ـ ئانىلار بالىلىرىنى، بالىلار ئاتا ـ ئانىلىرىنى ئىزدەپ يىغلاپ، قىيا ـ چىيا سېلىشتى. دۇەن ئېر بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تېپىپ، بىللە تاقابىل تۇرۇش ئۇچۇن، ئالدىراپ ـ تېنەپ لەشكەرلىرىنى باشلاپ كېلىۋاتقانىدى. ۋۇ سۇڭ، لىۇ تاڭ، ياڭ شيۇڭ، شى شيۇ، ۋاڭ دىڭليۇلارغا ئۇچراپ قالدى ـ دە، ۋاڭ دىڭليۇ ئۇنىڭ يوتىسىغا قىلىچ بىلەن بىرنى سېلىپ تىك مولاق چۇشۇرۇپ، تىرىك تۇتۇۋالدى. لۇ جىشېن، لى كۇي باشلىق ئون نەچچە ئاتامان يۇقىرى قوۋۇققا تېگىش قىلدى، قوۋۇقچى چېرىكلەرنى ئۆلتۈرۈپ تاشلاپ شەھەرنىڭ قوۋۇقىنى ئېچىپ، ئاسما كۆۋرۈكنى چۇشۇردى. شۇ پەيتتە سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى بىلەن بىللە شەھەر تەرەپتىن يەر ـ جاھاننى زىلزىلىگە

كەلتۇرگۈدەك ئېتىلغان چوڭ ـ كىچىك چاچما توپ ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ، شەھەرگە قاراپ ئات سېلىپ كېلىۋاتقانىدى، يولدا چىەن بىن، چىەن يىلارنىڭ لەشكەرلىرى يولۇقۇپ قېلىپ، ئۇلار بىلەن جەڭ قىلىپ كەتتى. چىەن بىننى بىەن شياڭ چېپىپ ئۆلتۈردى. چىەن يىنى ما لىڭ ئاتتىن ئۇرۇپ يىقىتتى، ئۇ سان ـ ساناقسىز ئادەم ۋە ئاتلارنىڭ ئايىغى ئاستىدا دەسسىلىپ، مەلەخ ـ مەلەخ بولۇپ كەتتى. ئۇچ تۇمەن لەشكەرنىڭ تولىسى ھالاك بولدى. سۇن ئەن، بىەن شياڭ، ما لىڭلار ئالدى بىلەن لەشكەر باشلاپ، ئات چاپتۇرۇپ توپتوغرا يۇقىرى قوۋۇقتىن كىردى، سەركەردىلەر قاراقچى لەشكەرلەرنى قوغلاپ ـ سۇرۇپ، قىر ـ چاپ قىلىپ شەھەرنى ئالدى ۋە ئالدى بىلەن سۇڭ تۇرشاۋۇلنى ھەيۋەتلىك قوشۇن تارتىپ شەھەرگە كىرىشكە تەكلىپ قىلدى.

سۇبھى يورۇپ، تاڭ ئاتاي دەپ قالغانىدى، سۇڭ جياڭ ئالدى بىلەن ئوق چىقارماسلىق، ئوتلارنى ئۆچۈرۇش، پۇقرالارنى ئۆلتۈرمەسلىك ۋە ئۇلارغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمەسلىك توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى. تاڭ ئاتقاندىن كېيىن ئەل ئامان ئېلانى چىقىرىلدى، سەركەردىلەر قاراقچىلار باشلىقلىرىنىڭ كاللىلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ كېلىپ، ئۇزلىرىنىڭ ئەجىر ـ تۆھپىلىرىنى مەلۇم قىلىشتى، ۋاڭ دىڭلىيۇ دۇەن ئېرنى باغلاپ ئەكەلگەنىدى، سۇڭ جياڭنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، لەشكەرلەر ئۇنى باسقاقبەگ چېن گۇەننىڭ بىر تەرەپ قىلىشىغا ئاپىرىپ بەردى. زو مۇنى پاتىپاراقچىلىقتا لەشكەرلەر چېپىپ ئۆلتۈرۈۋەتكەنىدى. قالغان كالتا ـ كۆسەي سەركەردە ـ سەرۋازلارنىڭ كۆپ قىسمى ئۆلۈپ تۈگىگەنىدى. بىر تۇمەندىن ئارتۇق لەشكەر ئەل بولدى. سۇڭ جياڭ ئات ـ كالا سويدۇرۇپ، ئۇچ قوشۇننىڭ سەركەردە ـ سەرۋازلىرىنى زىياپەت بېرىپ تارتۇقلىدى. لى جۇن باشلىق باشقا سەركەردىلەرنىڭ كۆرسەتكەن

ئەجىر ـ تۆھپىلىرىنى دەپتەرگە پۈتكۈزدى، ما لىگنى نۇسرەت خەۋىرىنى مەلۇم قىلىش ۋە قاراقچى لەشكەرلەر توغرىسىدا خەۋەر ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن باسقاقبەگنىڭ قېشىغا ئەۋەتتى، ما لىڭ بۇيرۇقتا بىنائەن دەرھال يولغا چىقىپ، ئىككى ـ ئۈچ ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن قايتىپ كەلدى ۋە:

ـــ نۇسرەت خەۋىرىمىزنى ئاڭلاپ باسقاقبېگىم تولىمۇ خۇشال بولدى ۋە خۇشاللىقىنى مەلۇم قىلىش ئۈچۈن دەرھال ئوردىغا ئادەم ئەۋەتتى، ـــ دېدى ۋە شىياۋ راڭنىڭ ياۋنى چېكىندۈرگەنلىكى توغرىسىدىكى ۋەقەنى سۆزلەپ بەرگەندى، سۇڭ جياڭ چۆچۈپ كېتىپ:

ـــ ئەگەر قاراقچىلار بىلىپ قالغان بولسا، قانداق بولۇپ كېتەتتى، تازا موللامنىڭ خىيالىدەك ئىش بوپتۇ، ـــ دېدى ۋە يېغىلىقتا زىيان ـ زەخمەتكە ئۇچرىغان پۇقرالارغا شۇ يەرنىڭ ساڭلىرىدىكى ئاشلىقلارنى تارقىتىپ بەردى، ئۇنىڭدىن باشقا بىر قاتار جەڭ ئىشلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بولۇپ، جىننەن ناھىيەسىگە قانداق تېگىش قىلىش توغرىسىدا ۋۇ يۇڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىۋاتاتتى، ئۇشتۇمتۇتلا باسقاقبەگ يوللىغان لەشكىرىي ۋازارەتنىڭ ئالاقىسى كېلىپ قالدى. ئالاقىدە مۇنداق دېيىلگەنىدى: «كۇنپېتىش ئاستانىدە ئوغرى ـ قاراقچىلار تەرەپ ـ تەرەپكە يامراپ، ئاستانىگە قاراشلىق يۇرتلارنى بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلماقتا، شۇڭا سۇڭ جياڭلار ئالدى بىلەن كۇنپېتىش ئاستانىدىكى ئوغرى ـ قاراقچىلارنى تازىلاپ، ئاندىن ۋاڭ چىڭنىڭ ئۇۋۇسىغا قورشاپ تېگىش قىلغاي.»

باسقاقبەگمۇ ئۆزى ئايرىم بىر پارچە خەت يېزىپ، لەشكىرىي ۋازارەتنىڭ ئالاقىسىدىكى قاملاشمىغان يەرلەرنى تۈزىتىپ كۆرسىتىپ قويدى.

سۇڭ جياڭ بىلەن ۋۇ يۇڭ ئالاقىنىڭ مەزمۇنىدىن ۋاقىپ

بولغاندىن كېيىن دەرھال مەسلىھەتلىشىپ، بىر ياقتىن جىننەنگە تېگىش قىلمۇەرمەكچى، يەنە بىر ياقتىن كۈنىپېتىش ئاستانىگە قاراپ يۈرۈش قىلماقچى بولۇشتى، ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى ۋە خېبېيدا ئەل بولغان چياۋ داۋچىك، ما لىك، سۇن ئەن، بيەن شياك، شەن شىچى، تاك بىن قاتارلىق سەركەردىلەرنىڭ ھەممىسى لەشكەر تارتىپ، كۈنىپېتىش ئاستانىگە بېرىپ، شەھەرنى ئېلىشقا ماقۇل بولدى. سۇك جياك بۇنىڭدىن ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ، لۇ جۇنيىگە يىگىرمە تۆت سەركەردە ۋە بەش تۇمەندەك لەشكەر ئاجرىتىپ بەردى. بۇ يىگىرمە تۆتەيلەن مۇنۇلار:

ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى

ئورۇنباسار مۇشاۋىر

جۇ ۋۇ	ياك جى	شۇ نىك
سو چاۋ	سۇن لى	شەن تىڭگۇي
ۋېي دىڭگو	چېن دا	ياك چۇن
يەن چىك	شيې جېن	شيې باۋ
زۇ يۇەن	زۇ رۇن	شۆ يۇك
لى جۇ	مۇ چۇن	شى ئېن

لۇ جۇنيى شۇ كۈنىلا سۇك جياك بىلەن خوشلىشىپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ كۈنىپېتىش ئاستانىگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. سۇك جياك شى جىن، مۇ خۇك، ئوۋ پېك، دېك فېيلارغا ئىككى تۇمەن لەشكەرنى باشلاپ شەننەن قەلئەسىنى قوغداش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، شى جىنغا:

— ناۋادا قاراقچى لەشكەرلەر كېلىپ قالسا قەلئەنى قاتتىق ساقلاڭلار، — دەپ تاپىلىدى.

سۇك جياك ئۆزى نۇرغۇن سەركەردە ـ سەردارلار بىلەن ۋە سەككىز تۇمەن لەشكەرنى باشلاپ، جىننەنگە قاراپ شىددەت بىلەن

يولغا چىقتى، لەشكەرلەر ئۇچقاندەك ئىلگىرىلىدى. دەرھەقىقەت: قىپقىزىل توغ ـ ئەلەملەر جاھاننى چوغدەك قىزارتتى، نەيزە ـ يالمان، شەمشەر ـ قىلىچلار ئالەمنى كۆمۈشتەك يالتىراتتى.

جەننەتنىگە قانداق تېگىش قىلغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بىر يۇز يەتتىنچى باب

سۇڭ جياڭنىڭ جىشەن لەشكەرلىرىنى قاتتىق يەڭگەنلىكى جۇ ۋۇنىڭ ئالتە قەۋەت چاتما سەپنى تارمار قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ، قىر - چاپ بىلەن جىننەنگە قاراپ ماڭدى، ھەر كۈنى ئاتمىش چاقىرىم يول باسقاندىن كېيىن قوش تىكىپ ئارام ئالدى. چوڭ قوشۇن بېسىپ ئۆتكەن يەرلەردە پۇقرالارنىڭ يىپ - يىڭنىسىگىمۇ چېقىلمىدى. لەشكەرلەر جىشەنگە كېلىپ ئورۇنلاشتى. جىشەن جىننەننىڭ يۇقىرى تەرىپىدە بولۇپ، جىننەن ئۇچۇن ئېيتقاندا ناھايىتى مۇھىم جاي ھېسابلىناتتى. بۇ يەردە قاراقچىلارنىڭ سەردارلىرىدىن لى راڭ ئۇچ لەك لەشكەر بىلەن تاغنى قوغداپ ياتاتتى. لى راڭ لى جۇ بىلەن بىر نەۋرە ئىدى، ۋاڭ چىڭ ئۇنىڭغا ئەمىن بەگلىك مەنسىپىنى بەرگەنىدى، سۇڭ جياڭنىڭ شەننەن قەلئەسىنى ئېلىپ، دۇەن ئېرنى تۇتۇپ كەتكەنلىكىدىن خەۋەر تاپقان لى راڭ كېچىلەپ نەنفېڭگە ئادەم ئەۋەتىپ، ۋاڭ چىڭ، لى جۇلارغا:

ــ سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى زور ئىكەن، قاراپ تۇرۇپ ئىككى چوڭ ئايماقنى ئىشغال قىلىۋالدى. ئەمدى بولسا جىننەنگە تېگىشكە كەلدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە لۇ جۇنيىنىڭ لەشكەرلىرىنى كۈنپېتىش ئاستانىگە تېگىشكە يۆتكىدى، ــ دەپ مەلۇم قىلدى.

لى جۇ بۇ گەپنى ئاڭلاپ قاتتىق چۆچۈدى ۋە ۋاڭ چىڭغا مەلۇم قىلىش ئۈچۈن دەرھال ئوردىغا كىردى. ھەرەم خادىمى ئىچكىرىگە كىرىپ لى جۇنىڭ كەلگەنلىكىنى خەۋەر قىلىپ

چىققاندىن كېيىن:

ـــ مۇشاۋۇر بېگىم، ھەزرىتىم ئۆزلىرىنى ئازراق تەخىر قىلىپ تۇرسۇن، ھېلى چىقىمەن دەيدۇ، ـــ دېدى.

لى جۇ بىر ئاش پىشىم ۋاقىتچە كۈتتى، لېكىن ئىچكىرىدىن ئادەم شەپە ـ شىماسى چىقمىدى. ئۇ ئۆزىگە تونۇش ھەرەم خادىمدىن ئاستا سۇرۇشتۇرۇپ سورىۋىدى، ئۇ:

ـــ ھەزرىتىم دۇەن خېنىم بىلەن قىزىق تەگىشىۋاتىدۇ! ـــ دەپ جاۋاب بەردى.

ھەزرىتىم دۇەن خېنىم بىلەن نېمىشقا تەگىشىدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى لى جۇ.

ـــ دۇەن خېنىمنىڭ ھالى ئاشۇنچىلىك بولغانلىقىدىن، ھەزرىتىم دۇەن خېنىمنىڭ قەسرىگە ئاياغ بېسىپ باقمىغىلى خېلى ۋاقلار بولدى، شۇڭا خېنىم رەنجىپ قاپتۇ، ـــ دېدى مۇلازىم لى جۇنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاپ.

لى جۇ يەنە بىردەم كۈتتى، ھەرەم خادىمى ئىچكىرىدىن چىقىپ:

ـــ ھەزرىتىم ئۆزلىرىنى تېخىچە بارمۇ، دەپ سوراۋاتىدۇ، ـــ دېدى.

ـــ ئىنتىزارلىق بىلەن كۈتمەكتىمەن، ـــ دېدى لى جۇ.

ھەرەم خادىمى بۇ گەپنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن يەنە كىرىپ كەتتى، بىر پەستىن كېيىن بىرنەچچە ھەرەم خادىمى ۋە كېنىزەك ۋاڭ چىڭنى قوغداپ ئاچىقىپ، ئالدىنقى سارايدىكى دۇانغا ئولتۇرغۇزدى. لى جۇ قائىدە ـ يوسۇن بويىچە سالام بەجا كەلتۇرگەندىن كېيىن:

ـــ پېقىرنىڭ بىر نەۋرە ئىنىم لى راڭ: «سۇڭ جياڭنىڭ قوشۇنى زور ئىكەن، ئۇلار ۋەنجۇ ئايمىقى بىلەن شەننەننى ئىشغال قىلىۋالدى، ئەمدى بىر قىسىم لەشكەرلىرىنى كۈنپېتىش ئاستانىگە تېگىش قىلىشقا، يەنە بىر قىسىم لەشكەرلىرىنى جىننەنگە تېگىش قىلىشقا بۇيرۇدى» دەپ مەلۇم قىلىپ كەلدى.

هەزرىتىمىنىڭ لەشكەر بۇيرۇپ بىزگە مەدەت بېرىشىنى سورايمەن، ــ دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ۋاڭ چىڭنىڭ غەزىپى قىرىق گەز ئۆرلەپ:

ــ سۇڭ جياڭ دېگەنلەر سازلىقىنىڭ قاراقچىلىرى ئىدىغۇ، شۇنچىلىك زور بولۇپ كېتىپتۇمۇ؟ ــ دېدى ـ دە، دەرھال تۇتۇقبەگ دۇ چۆ ئون ئىككى سەركەردە، ئىككى لەك لەشكەرنى باشلاپ كۇنپېتىش ئاستانىگە ھەمدەم بولۇپ قۇتقۇزۇشقا بارسۇن، باشبۇغ شيې يۇ ئون ئىككى سەركەردە، ئىككى لەك لەشكەرنى باشلاپ جىننەنگە ھەمدەم بولۇپ قۇتقۇزۇشقا بارسۇن، دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى. ئىككى باش سەردار لەشكىرىي بۇيرۇقنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن لەشكەر تاللاپ، قورال ـ ياراغلارنى ھازىرلىدى، قورچاق سەركەردىلەرنى تەيىنلىدى، قورچاق نەقلىيات بېگى گۇڭ جېك ئوزۇق ـ تۇلۇك، ئوت ـ سامان قاتارلىق تەمىناتلارنى يەتكۇزۇپ بېرىشكە كىرىشتى، ئىككى باش سەردار ۋاڭ چىڭ بىلەن خوشلىشىپ، ئۆز لەشكەرلىرىنى باشلاپ يوللىرىغا راۋان بولدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلايلى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى جىشەننىڭ يۇقىرى تەرىپىگە ئون چاقىرىم كېلىدىغان يەردە قوش تىكىپ ئورۇنلاشقاندىن كېيىن تېگىش قىلىشقا تەييارلاندى. پايلاقچىلار قاراقچىلارنىڭ ئېنىق خەۋىرىنى ئېلىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ ۋۇ يۇڭ بىلەن بىر قۇر مەسلىھەتلىشىۋالغاندىن كېيىن ئۆز سەركەردىلىرىگە قاراپ:

ــ ئۇقۇشمىمىزچە، لى راڭنىڭ لەشكەرلىرى باتۇر ۋە قەيسەر ئىمىش. جىشەن جىننەننىڭ مۇھىم جايى. بىزنىڭ لەشكەرلىرىمىز قاراقچىلارنىڭكىدىن نەچچە ھەسسە كۆپ بولسىمۇ، لېكىن قاراقچىلار ئەپلىك جاينى ئىگىلىۋالغان، بىز بولساق ياۋ قورشىۋالغان تاغ ئېتىكىدىكى بىئەپ ئورۇندا تۇرۇۋاتىمىز، لى راڭ بولسا قورسىقىدا شەيتانلىق كۆپ ھىيلىگەر نەرسە، قېرىنداشلىرىم، ئېلىشقاندا ئۇلارنى بوش

چاغلىمايى، ئەھۋالىغا قاراپراق ئىش تۇتۇڭلار، ــ دېدى ۋە: «لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى قوشقا كىرسۇن، ئىشىك ـ قوۋۇقلار تاقالسۇن، يۇرۇش يوللىرىدا مېڭىپ يۇرۇلمىسۇن، مېڭىپ يۇرگەنلەر ھەم ئۇنلۇك سۆزلىگەنلەر ئۆلتۈرۈلسۇن، لەشكەر بۇيرۇقى بىر، ئۆزىچە بۇيرۇق چىقارغۇچىلار، بۇيرۇقنى بەجا كەلتۈرمىگۈچىلەر ئۆلتۈرۈلسۇن» دەپ بۇيرۇق بېرىلدى. بۇيرۇق بېرىلىپ بولغاندىن كېيىن قوش ئىچى جىمجىتلىققا چۆمدى. سۇڭ جياڭ سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانى لى جۇنلەرنى ئاشلىق كېمىلىرىنى ئېھتىيات بىلەن قوغداپ، ئاشلىقنى ئارقا ـ ئارقىدىن لەشكەرلەرگە يەتكۈزۈپ بېرىش توغرىسىدىكى بۇيرۇقتىن خەۋەردار قىلىشقا دەي زۇڭنى ئەۋەتتى. لى راڭ بىلەن جەڭ ۋاقتىنى كېلىشىش ئۈچۈن جەڭنامە ئەۋەتتى. سۇڭ تۇرشاۋۇل چىن مىڭ، دۇڭ پىڭ، خۇ يەنجو، شۇ نىڭ، جاڭ چىڭ، چيۇڭ يىڭ، جىن دىڭ، خۇاڭ يۆلەرگە ئىككى لەك لەشكەر باشلاپ بېرىپ، ئالدى بىلەن ئېلىشىش؛ جياۋ تىڭ، يۇ باۋسى، دۇەن جىڭجۇ، شى يۈڭلارغا ئىككى مىڭ پىيادە لەشكەر باشلاپ بېرىپ، دەل ـ دەرەخ، چاتقاللارنى كېسىپ، يوللارنى تۈزلەپ، جەڭ مەيدانى ھازىرلاش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى. ئىشلار ئورۇنلاشتۇرۇلدى، سۇڭ جياڭ بىلەن قالغان سەركەردىلەر ئۆز قوشلىرىنى ساقلاپ تۇرۇشتى.

ئەتىسى سۇبھى بىلەن تەڭ لەشكەرلەر غىزالىنىپ، ئاتلارنىمۇ تويدۇرۇپ، تاڭ يورۇش بىلەنلا جەڭگە تەخلەندى. لى راڭ ما جياڭ، ما جىن، يۇەن لاڭ، تېڭ كۇي، تېڭ كەن قاتارلىق ئوڭ قول، سول قول سەركەردىلەرنى ئەگەشتۇرۇپ، ئىككى لەك لەشكەر بىلەن تاغدىن باستۇرۇپ چۈشتى. بۇ بەش كىشى قاراقچىلار ئىچىدە ئەڭ باتۇرلار ھېسابلىناتتى. ۋاڭ چىڭ ئۇلارغا شىرمەت سەردارلار دەپ نام بەرگەنىدى. قاراقچى لەشكەرلەر بىلەن چىن مىڭلار دوقۇرۇشۇپ قالدى. قاراقچى لەشكەرلەر تاغنىڭ يۇقىرى تەرىپىدىكى تۈزلەڭلىكتە سەپ تۈزۈشتى، تاغ ئوستىدىمۇ

بولۇشۇشقا نۇرغۇن لەشكەر تەخلىنىپ تۇراتتى. ھەر ئىككى تەرەپ تۇغ ـ ئەلەملىرىنى ئۇيان ـ بۇيان لەپىلدىتىپ، ئوقيالىرىنى بەتلىشىپ سەپراس بولۇپ تۇرۇشتى، داقا ـ دۇمباق، ناغرا ـ كانايلار پەلەكنى ياڭراتتى، رەڭگارەڭ تۇغ ـ ئەلەملەر كۆزنى قاماشتۇردى. قاراقچى لەشكەرلەرنىڭ نىشان تۇغى ئاستىدا قاراقچى سەركەردە يۇەن لاڭ بىرىنچى بولۇپ ئالدىغا چىقتى. ئۇ بېشىغا مىس دۇبۇلغا، ئۇچىسىغا غۇژمەك گۈللۈك تاۋار تون، ئۇنىڭ ئۈستىگە قاپقارا قۇياغ كىيگەن، بۇجۇغۇر مويلۇق قارا ئات مىنگەن، قىزىل يۇزلۇك، سېرىق ساقاللىق، ئوتتۇرا بويلۇق كىشى ئىدى، ئۇ ئىككى قولىدا بىردىن پارقىراپ تۇرىدىغان چويۇن ئوموت تۇتقان. سول قولىدىكىسى ئون بەش جىڭ، ئوڭ قولىدىكىسى ئون ئالتە جىڭ كېلەتتى. ئۇ:

ـــ ھەي سازلىق قاراقچىلىرى ! قېنى جېنىڭدىن تويغانلىرىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشمامسەن! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

سۇڭ جياڭ سېپىدىن خېبىيدا ئەل بولغان سەركەردە جىن دىڭ، خۇاڭ يۆلەر تۇنجى بولۇپ تۆھپە يارىتىمىز دەپ تەڭلا ئات سېلىپ چىقىپ:

ـــ ھەي ئەل ـ يۇرتقا ئاسىلىق قىلغان قاراقچىلار، سەنلەر قانچىلىك نېمىدىڭ ! ـــ دەپ تىللىدى.

جىن دىڭ بەندەر قىلىچىنى، خۇاڭ يۆ قۇيۇچلۇق نەيزىسىنى ئوينىتقىنىچە يۇەن لاڭغا ئېتىلدى، يۇەن لاڭ قولىدىكى ئىككى ئوموت بىلەن ئۇلارغا تاقابىل تۇردى، بۇ ئۇچ ئاتلىق ئۇچ بۇرجەك بولۇپ ئېلىشتى. بۇلار بىر ـ بىرى بىلەن ئوتتۇز مەرتىم ئېلىشقاندىن كېيىن يۇەن لاڭ ئوموت بىلەن بىر توسۇپ قويۇپ ئېتىنى بۇراپ قاچتى. جىن دىڭ بىلەن خۇاڭ يۆ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئات سېلىپ قوغلىدى، يۇەن لاڭ قېچىپ كېتىۋېتىپ ئېتىنىڭ بېشىنى غاچچىدە ئارقىغا بۇرىدى. جىن دىڭنىڭ ئېتى ئالدىراق بولغاچقا، جىن دىڭ قىلىچ بىلەن چەنلەپ تۇرۇپ بىرنى چاپتى، يۇەن لاڭ ئۇنى سول قولىدىكى ئوموت بىلەن

توسۇۋالدى، قىلىچ ئومۇتقا تاراڭغىدە تەگدى، ئومۇت قىلىچىنىڭ بىسىنى ئۈچۈرۈۋەتتى، جىن دىڭ قىلىچىنى يانداۋرۇپ بولغۇچە يۈەن لاڭ ئوڭ قولىدىكى ئومۇت بىلەن ئۇنىڭ بېشىغا تازا كەلتۈرۈپ بىرنى ئۇردى، ئومۇت ئۇنىڭ دۈبۈلغا ۋە بېشىنى پاچاق ـ پاچاق قىلىۋەتتى، جىن دىڭ ئاتتىن يىقىلدى. ئاڭغىچە خۇاڭ يۈپىتىپ كېلىپ نەيزىسىنى يۈەن لاڭنىڭ مەيدىسىگە چەنلەپ سانجىدى. يۈەن لاڭ چاقانلىق بىلەن شارت قىلىپ ئۆزىنى قاچۇرۇۋىدى، خۇاڭ يۈنىڭ نەيزىسى تەگمەي، ئۇنىڭ ئوڭ بىقىنىدىن ئۆتۈپ كەتتى. يۈەن لاڭ ئوڭ قولىدىكى ئومۇتنى سول قولتۇقىغا قىسىپ تۇرۇپ، دەرھال ئوڭ قولى بىلەن خۇاڭ يۈنىڭ نەيزىسىنىڭ سېپىدىن مەھكەم تۇتۇپ تۇرۇپ ئالدىغا تارتىۋىدى، خۇاڭ يۈ ئۇنىڭ قۇچىقىغا كىرىپ قالدى، بۇنىڭ بىلەن يۈەن لاڭ ئوڭ قولى بىلەن ئۇنىڭ بېلىدىن چىڭ تۇتۇۋېلىپ، ئاتتىن يۇلۇۋېلىپ يەرگە تاشلىدى. قاراقچى لەشكەرلەر گۇرراپ چۇقان سېلىپ يۈگۈرۈپ كەلگەن پېتى خۇاڭ يۈنى سەپ ئىچىگە ئېلىپ كەتتى، ئۇنىڭ ئېتى بولسا ئۇدۇل ئۆز سېپى تەرەپكە قاراپ قېچىپ كەتتى. سۇڭ جياڭ سېپىدىكى تېرىككەك چىن مىڭ ھەدېگەندە ئىككى سەركەردىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن شۇنداق قاتتىق غەزەپكە كەلدىكى، ئۇ ئېتىنى چاپتۇرغان پېتى بۆرە چىشلىق كالتىكىنى ئوينىتىپ، يۈەن لاڭغا ئېتىلدى. يۈەن لاڭ ئومۇت بىلەن ئۇنىڭغا تاقابىل تۇردى. ئىككى سەركەردە ئەللىك نەچچە مەرتەم ئېلىشتى. سۇڭ جياڭ سېپىدىكى ئايال سەركەردە چيۈڭ يىڭ ئاق يالىلىق ئېتىنى دېۋىتىپ، گۇللۇك چاسا يالماننى ئوينىتىپ، چىن مىڭغا بولۇشتى. ئۇ بېشىغا زۇمرەتتىن كۆز قويۇلغان ئالتۇن تاج، ئۇچىسىغا گۈل تىكىلگەن قىزىل تاۋار تون، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئالتۇن يالتىلغان ئاق قۇياغ كىيگەنىدى. قاراقچىلار سەرداری تېڭ كۇي ئۇنىڭ ئايال ئىكەنلىكىنى بايقاپ، ئېتىنى دېۋىتكىنىچە سەپنىڭ ئىچىدىن ئالدىغا چىقىپ:

ـــ سۇك جياك قاتارلىق بۇ سازلىق قاراقچىلىرى ھەقىقەتەن ئۆتۈپ كەتكەن ئەخمەق ئىكەن، قاراپ تۇرۇپ، بىر خوتۇنىنى جەڭگە چىقىرىپ قويغىنىنى قارىمامدىغان، ـــ دېدى مەسخىرە بىلەن قاقاھلاپ كۈلۈپ.

تېك كۆي ئۇچ ئۇچلۇق، ئىككى بىسلىق قىلىچىنى ئوينىتىپ كېلىپ چىۋۈك يىك بىلەن ئېلىشتى. بۇ ئىككىسى ئون نەچچە مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن چىۋۈك يىك تېك كۆينىك ئۇرغان قىلىچىنى يالمان بىلەن قېقىۋېتىپ، ئېتىنى بۇراپ ئۆز سېپىگە قاراپ قاچتى. تېك كۆي نەرە تارتىپ ئات چاپتۇرۇپ ئارقىسىدىن قوغلىدى. چىۋۈك يىك ئېگەرنىك يېنىغا غانجۇغىلىۋالغان كەشتىلىك خالتىسىدىن شاققىدە بىر تال تاشنى ئالدى ـ دە، ئارقىسىغا قايرىلىپ تېك كۆينى چەنلەپ تۇرۇپ بىر ئېتىۋىدى، تاش ئۇدۇل تېك كۆينىك پېشانىسىگە كېلىپ تەگدى ـ دە، پېشانىسى يېرىلىپ، چاچراپ قان چىقتى ۋە ئۇ ئاتتىن مولاق ئېتىپ چۈشتى. چىۋۈك يىك ئېتىنىك بېشىنى شارتتىدە ئارقىغا بۇراپ، گۈللۈك يالمان بىلەن بىرنى سېلىپ تېك كۆينىك جېنىنى تېنىدىن جۇدا قىلدى. تېك كەن ئاكىسىنىك بىر خوتۇن كىشىنىك قولىدا ئۆلگەنلىكىنى كۆرۈپ غەزىپى قىرىق گەز ئۆرلىدى، ئۇ ئېتىنى چاپتۇرۇپ كېلىپ، يولۋاس كۆزلۈك، بەرتىك پولات يارما دەستىسىنى كۆتۈرگىنىچە چىۋۈك يىڭغا ئېتىلدى. بۇياقتىن قوش يارما دەستىلىك خۇ يەنجو يارما دەستىنى ئوينىاتقىنىچە ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ تېك كەن بىلەن ئېلىشتى. ئىككى تەرەپنىك سەردارلىرى بۇ ئىككىسىنىك ماھارىتىنى كۆزىتىپ تۇرۇشتى. ئىككىسى بىر ـ بىرىدىن زادى قېلىشمايتتى، جابدۇنۇشلىرىمۇ ئوخشىشىپ كېتەتتى. خۇ يەنجو بېشىغا بۇرجەكلىك سىم بۆك كىيگەن، سېرىق تاۋار ماكلايچە تېڭىۋالغان، يۇلتۇز گۈللۈك قارا تاۋار تون ۋە ئۇنىك ئۇستىگە ھەل بېرىلگەن قارا قۇياغ كىيگەن، قارتېپەر قارا ئارغىماق مىنگەنىدى؛ تېك كەن بولسا بېشىغا ئاچا قاشلىق سىم بۆك

كىيگەن، قىزىل تاۋار ماشىلايچە تاڭغان، ئۇچىسىغا گۈللۈك يېشىل چېكىم قارا تاۋار تون كىيگەن، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھەل بېرىلگەن قارا قۇياغ كىيگەن، سېرىق يالىلىق ئات مىنگەنىدى. تېڭ كەندىن خۇ يەنجۇنىڭ پەقەت بىرلا پارقىراپ تۇرىدىغان سەككىز قىرلىق پولات يارما دەستىسى ئارتۇق ئىدى. بۇ ئىككىسى بىر ئالدىغا مېڭىپ، بىر ئارقىغا يېنىپ، گاھ سولغا، گاھ ئوڭغا بۇرۇلۇپ ئەللىك نەچچە مەرتەم ئېلىشقان بولسىمۇ بىر - بىرىنى يېڭەلمىدى. نېرىراقتا ئېلىشۋاتقان چىن ماڭ بىلەن يۈەن لاڭ بىر يۈز ئەللىك نەچچە مەرتەم ئېلىشتى. قاراقچىلارنىڭ باش سەركەردىسى لى راڭ دۆڭدە تۇرۇپ، ئايال سەركەردىنىڭ تېڭ كۆينى تاش بىلەن بىرنى قويۇپ ياردار قىلغانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن جاڭ چېلىپ ئۆز لەشكەرلىرىنى يىغىۋالدى. چىن ماڭ، خۇ يەنجۇلارمۇ قاراقچى سەردارلىرىنىڭ قەيسەرلىكىنى كۆرۈپ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىمىدى. يۈەن لاڭ بىلەن چىن مۇڭمۇ ئۆز سېپىگە قايتىشتى. قاراقچى لەشكەرلەر بولسا تاغقا چىقىپ كەتتى.

چىن مۇڭلار ئۆز لەشكەرلىرىنى ئېلىپ چوڭ قوشقا قايتىشتى ۋە: «قاراقچى سەركەردىلەر باتۇر ئىكەن، ئۇلار جىن دىڭ بىلەن خۇاڭ يۈنى ئۆلتۈرۈۋەتتى، ناۋادا سەركەردە جاڭ چىڭنىڭ خانىمى بولمىغان بولسا، قوشۇنىمىزنىڭ ھەيۋىتى سۇنغان بولاتتى» دېيىشتى. سۇڭ جياڭ تولىمۇ پەرىشان بولۇپ، ۋۇ يۇڭ خەلپەتتىن:

— مۇشۇنداق بولۇۋېرىدىغان بولسا، جىنىنەننى قانداق ئالغۇلۇق؟ — دەپ مەسلىھەت سورىدى.

ۋۇ يۇڭ بارماقلىرىنى مىنگەشتۇرۇپ تۇرۇپ:

— مۇنداق - مۇنداق قىلىشتىن ئۆزگە چارە يوق، — دەپ پەنت كۆرسەتتى، سۇڭ جياڭ ماقۇل بولدى. دەرھال لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ، جياۋ تىڭ، لى كۇي، فەن رۇي، باۋ شۇ، شياڭ چۇڭ، لى گۇن، جېڭ تىيەنشۇ، سۇڭ ۋەن، دۇ چىيەن، گۇڭ ۋاڭ، دىڭ

دېسۇن، شى يۇڭ قاتارلىق ئون تۆت سەركەردىنى چاقىرىپ، ئۇلارغا لىڭ جېن بىلەن بىرلىكتە، زەبەردەس بەش مىڭ پىيادە لەشكەر ئېلىپ، بۇگۇن كېچە ئاي قاراڭغۇسىدا يېنىك جابدۇنۇپ، سۇپەر ـ قالقان، ئاتقۇچ نەيزە، ئاتقۇچ خەنجەرلەر كۆتۈرگەن ھالدا چىغىر يول بىلەن تاغ ئارقىسىغا ئۆتۈپ ھەربىكەتلىنىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى. سەركەردىلەر بۇيرۇقنى بەجا كەلتۈرۈش ئۈچۈن يۇرۇپ كەتتى. ئەتىسى ئەتىگەندە لى راڭ سۇڭ جياڭغا جەڭنامە ئەۋەتتى، سۇڭ جياڭ ۋۇ يۇڭ بىلەن بۇ ھەقتە مەسلىھەتلەشتى. ۋۇ يۇڭ:

ــ بۇ چوقۇم قاراقچىلارنىڭ ھىيلىسى. لۇ جىشېنلار بۇ چاغقىچە دېگەن يەرگە يېتىپ باردى، تەخىر قىلماستىن جەڭگە ھازىرلىنىش كېرەك، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭ جەڭنامىگە: «جەڭنى بۇگۈنلا باشلايمىز» دەپ جاۋاب يېزىپ قاراقچىلارغا ئەۋەتتى ۋە چىن مىڭ، دۇڭ پىڭ، خۇ يەنجو، شۇ نىڭ، جاڭ چىڭ، چيۇڭ يىڭلارغا تۇرشاۋۇل قىسىم بولۇپ، ئىككى لەك لەشكەر بىلەن ئوقياچىلارنى سەپنىڭ چۆرىسىگە، سۇپەرچى ـ يالمانچىلارنى سەپنىڭ ئىچىگە، ئوت ئوقچى ـ توپچىلارنى سەپنىڭ ئالدىغا تىزغان، ئاتلىق لەشكەرلەرنى ئۇلارغا ياندىغان ھالدا تېگىش قىلىش؛ خۇاڭ شىن، سۇن لى، ۋاڭ يىڭ، خۇ سەننياڭلارغا بىر لەك لەشكەرنى تەخلەپ قوشتا كۇتۇپ تۇرۇش، لى يىڭ، چەي جىن، خەن تاۋ، پېڭ چىلارغىمۇ بىر لەك لەشكەرنى تەخلەپ قوشتا كۇتۇپ تۇرۇش؛ تۇرشاۋۇل قىسمىنىڭ توپ ۋە ئوت ئوقلىرى ئېتىلغان ھامان ئىككىگە بۆلۈنۈپ، كۇنچىقىش تەرەپ بىلەن كۇنپېتىش تەرەپتىن دەرھال قوشۇننىڭ ئالدىغا چىقىش؛ گۇەن شېڭ، جۇ تۇڭ، لېي خېڭ، سۇن شىن، گۇ يەڭگە، جاڭ چىن، سۇن چوكانلارغا ئىككى لەك پىيادە لەشكەر بىلەن چوڭ تۇرانىڭ ئارقىسىغا ئورۇنلاشقاندىن كېيىن قاراقچىلارغا ھەمدەمگە كېلىدىغانلاردىن مۇداپىئەلىنىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى. ئىشلار

ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ بولغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭ ۋۇ يۇڭ، گو شېڭلار بىلەن بىللە جەڭ ئۇستىدە ئۆزلىرى نازارەت قىلىدىغان بولدى، قالغان سەركەردىلەر قوشنى ساقلاشقا قالدۇرۇلدى. چاشكا ۋاقتىدا ۋۇ يۇڭ ئېگىز شوتىغا چىقىپ، ئەتراپقا كۆز يۈگۈرتۈپ، تاغنىڭ تىك ۋە خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى كۆردى، ئۇ دەرھال ئۆز لەشكەرلىرىگە يەنە ئىككى چاقىرىم ئارقىغا چېكىنىپ سەپ تۈزۈپ، ئىككى تەرەپتىن كېلىدىغان ئاتلىق لەشكەرلەرگە ئوبدان ھەمدەم بولۇش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى.

سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى سەپ تۈزۈپ ھازىرلىنىپ تۇرۇشىغا، جىنشەندىكى قاراقچىلارنىڭ سەركەردىسى لى راڭ يۈەن لاڭ، تېڭ كەن، ما جياڭ، ما جىن قاتارلىق تۆت شىرمەت سەركەردە بىلەن بىرلىكتە ئىككى يېرىم لەك لەشكەر باشلاپ يېتىپ كەلدى. تېڭ كەن لەشكەرلىرىگە خۇاڭ يۆنىڭ كاللىسىنى بىر تال ئۇزۇن قومۇش تاياقتا سانجىپ كۆتۈرگىنىچە بەش مىڭ چەۋەندازنى ئالدىغا سېلىپ كەلدى. قاراقچى لەشكەرلەر بېشىغا چۆكۈرۈپ دۇبۇلغا، ئۇچىسىغا زەنجىر قۇيىغ كىيىۋالغانىدى، ئۇلارنىڭ كۆزىدىن باشقا يېرى كۆرۈنمەيتتى. ئاتلىرىنىڭ ئۇستىگە قۇيىغ، بېشىغا دالدىغۇچ كىيدۈرۈپ، تۆت ئايىغىدىن باشقا ھېچ يېرى كۆرۈنمەيدىغان قىلىپ جابدۇغانىدى. لى راڭ تۇنۇگۈن ئايال سەركەردىنىڭ تاش ئېتىپ بىر سەركەردىنى ياردار قىلغانلىقىنى كۆرگەچكە، بۇگۈنمۇ تاش ئېتىپ قالمىسۇن، دەپ مۇشۇ ئۇسۇلنى قوللانغانىدى. ئۇنىڭ ھەر ئىككى ئوقياچىسى بىردىن نەيزىۋازنى ئوتتۇرىغا ئالغان ھالدا بەش مىڭ لەشكەر تاغدىن باستۇرۇپ چۈشتى. ئارقىدىكى لەشكەرلىرى ئىككى تەرەپتىن قىستاپ تېگىش قىلدى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى ئۇلارنى توسۇۋالماي، دەرھال ئارقىغا چېكىندى. سۇڭ جياڭ ئالمان ـ تالمان توپ ئېتىشقا بۇيرۇق بەردى. قاراقچى لەشكەرلەرنىڭ ئاتقان ئوقى توپ سۆرەيدىغانلاردىن بىرنەچچە يۈزنى ياردار قىلىپ تاشلىدى، بەختكە يارىشا توپلار

ئالدىنقى قاتارغا تىزىلغانلىقتىن، ئاتلىق قاراقچىلار ئارقىغا ئۆتەلمىدى. توپلارنىڭ ئارقا تەرىپىدە ئاتلىق لەشكەرلەر تەييار تۇرغان بولسىمۇ، ئارقىغا ئۆتەلمىگەچكە، قورال - ياراغلىرىنى ئىشقا سالالمىدى. دەل مۇشۇ خەتەرلىك پەيتتە تاغنىڭ ئارقا تەرىپىدىن توختىماي توپلار ئېتىلدى، لۇ جىشېنلار تاغ - داۋانلار ئېشىپ تاغقا بېسىپ چىقتى. تاغ تۇرادا قاراقچى لەشكەرلەردىن بەش مىڭ قېرى - چۈرى لەشكەر ۋە بىر يارەمچى سەركەردە قالغانىدى. لۇ جىشېنلار ئۇلارنىڭ بىرىنى قويماي يوقىتىپ، تاغ تۇرانى ئىشغال قىلدى. لى راڭ تاغنىڭ ئارقىسىدىكى ئۆزگىرىشنى كۆرگەندىن كېيىن لەشكەرلىرىنى دەرھال چېكىنىدۇرمەكچى بولدى، بۇ چاغدا ئىككى تەرەپتىكى چىغىر يولنىڭ بىرىدىن خۇاڭ شىن قاتارلىق تۆت سەركەردە، يەنە بىرىدىن لى يىڭ قاتارلىق تۆت سەركەردە باستۇرۇپ كەلدى. سۇڭ جياڭ توپچىلارغا قاراقچى چەۋەندازلارنىڭ دەككىسىنى بېرىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى، قاراقچى لەشكەرلەر قاتتىق يېڭىلدى. لۇ جىشېن، لى كۇي قاتارلىق ئون تۆت ئاتامان پىيادە لەشكەرلىرىنى باشلاپ تاغدىن باستۇرۇپ چۈشۈپ، قاراقچى لەشكەرلەرنى قىرىپ - چېپىپ تىرىپىرەن قىلىۋەتتى، ئۇلار ئۆز جېنىنى پاناھلاپ تەرەپ - تەرەپكە قاچتى. ئىسىت ! يۈەن لاڭ دېگەن شىرمەت سەركەردە توپ ئوقىدا ئۆلدى، لى راڭ ئارقىدا بولغاچقا، لۇ جىشېن ئۇنىڭ جېنىنى تېنىدىن جۇدا قىلدى. ما جىن بىلەن تېڭ كەن پاتىپاراقچىلىقتا قىرىپ تاشلاندى. پەقەت بىرلا ما جياڭ قېچىپ قۇتۇلدى. سان - ساناقسىز دۇبۇلغا - قۇياغ، قورال - ياراغ، ئات - ئۇلاغ ۋە ناغرا - كانايلار ئولجا چۈشتى. ئۇچ لەك لەشكەرنىڭ تەڭدىن تولىسى قىرىلىپ تۈگىدى. تاغنىڭ ئۈستىدىن تاكى ئېتىكىگىچە ئۆلۈكلەر بىلەن تولدى. سۇڭ جياڭ ئۆز لەشكەرلىرىنى توپلاپ، ئېدىتلاپ كۆرۈۋىدى، ئۇلاردىنمۇ مىڭدىن ئارتۇق ئادەم چىقىم بوپتۇ. كەچ كىرىپ قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغانلىقتىن، ئۇلار يەنە جىشەننىڭ

يۇقىرىسىغا قوش تىكىپ قونۇپ قالدى.

ئەتىسى سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى بىلەن تاغقا چىقىپ، غەنىيمەت ئېلىنغان ئالتۇن ـ كۈمۈش، پۇل ـ پۇچەك، ئاشلىق ـ تۇلۇكلەرنى يىغىشتۇرغاندىن كېيىن تۇراغا ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈۋەتتى. ئۇچ قوشۇننىڭ سەركەردە ـ سەرۋازلىرىغا كۆپلەپ ئىنئاملار بەردى. لۇ جىشېن قاتارلىق ئون بەش كىشىنىڭ ۋە چېۋىڭ يېڭلارنىڭ كۆرسەتكەن ئەجىر ـ تۆھپىلىرىنى پۈتۈپ قويدى، ئاندىن لەشكەرلىرىنى ئىلگىرىلەشكە ئۇندىدى. جىشەن تېغىدىن ئۆتۈپ بولغاندىن كېيىن چوڭ قوشۇن جىننەنگە ئون بەش چاقىرىم قالغان يەرگە يېتىپ كېلىپ ئورۇنلاشتى. سۇڭ جياڭ مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، شەھەرگە تېگىشكە سەركەردە ـ سەرۋازلىرىنى ئورۇنلاشتۇردى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى لۇ جۇنيىدىن ئاڭلايلى. لۇ جۇنيى باشلاپ ماڭغان لەشكەرلەر كۈنپېتىش ئاستانىگە قاراپ ماڭدى، ئۇلار تاغ ـ داۋانلار ئېشىپ، دەريا ۋە سۇلار كېچىپ ئىلگىرىلىدى. بېسىپ ئۆتكەن باۋفېڭ قاتارلىق جايلاردا قاراقچى سەركەردىلىرىدىن ۋۇ شۇن قاتارلىقلار كۈجە يېقىپ، ئىسرىق سېلىپ، شام ـ چىراغلار يورۇتۇپ، شەھەر ـ قەلئەلەرنى تاپشۇرۇپ، پادىشاھى ئالەمگە بويسۇندى. لۇ جۇنيى ئۇلارغا تەسەللى بېرىپ، ۋەز ـ نەسىھەت قىلدى. ۋۇ شۇننى يەنە شۇ قەلئەنى ساقلاشقا بۇيرۇدى، ۋۇ شۇن قاتارلىقلار بۇنىڭدىن تەسىرلىنىپ كۆز يېشى قىلدى ۋە كۆڭلى ـ كۆكسىدىكى سۆزلىرىنى بايان قىلىپ، يامان يولدىن قايتىپ، توغرا يولغا ماڭىدىغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈشتى. شۇنىڭ بىلەن لۇ جۇنيىلەر تۆۋەن تەرەپتىن كېلىدىغان تەھدىتلەر توغرىسىدىكى غەم ـ ئەندىشىلەردىن خالىي بولۇپ، لەشكەرلىرى بىلەن توسالغۇسىز ئىلگىرىلەۋەردى. نەچچە كۈنلەر يول يۈرۈپ كۈنپېتىش ئاستانىسىنىڭ تۆۋىنىدىكى ئوتتۇز چاقىرىم نېرىغا جايلاشقان يېچۆ تېغىغا كېلىپ ئورۇنلاشتى. بۇ چاغدا

چارلىغۇچىلار شەھەردىكى باش سەركەردە، قورچاق ئەمگەكچى گۇڭ دۇەن ۋە باشقۇغ شى شېڭلار بىرقانچە شىرمەت سەركەردە بىلەن شەھەرنى ساقلاپ تۇرۇۋېتىپتۇ، دېگەن خەۋەرنى ئېلىپ كەلدى. باشقۇغ شى شېڭ لەشكەرلەرنى سەپكە تىزىش قائىدىسىنى ۋە ئۇنىڭ سىرىنى پىششىق بىلەتتى. لۇ جۇنيى شەھەرنى قانداق ئۇسۇل بىلەن ئېلىش توغرىسىدا دەرھال جۇ ۋۇ بىلەن مەسلىھەتلەشتى. جۇ ۋۇ:

— ئاڭلىشىمچە، شى شېڭ دېگەن بۇ ئەبلەخ جەڭ قائىدىلىرىنى خېلى ئوبدان بىلەر ئىمىش. شۇڭا، ئۇ بىز بىلەن چوقۇم قاتتىق ئېلىشىدۇ. بىز ئالدى بىلەن لەشكەرلىرىمىزنى سەپكە تىزىپ، ئۇلارنىڭ لەشكەرلىرى يېتىپ كەلگەندىن كېيىن ئاندىن ئالدىرىماي جەڭ قىلساق، — دېدى.

— مۇشاۋىرىنىڭ سۆزى تولىمۇ دانالىق بىلەن ئېيتىلغان سۆز بولدى، — دېدى لۇ جۇنيى ۋە دەرھال لەشكەرلىرىگە تاغنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى تۈزلەڭلىكتە سەككىز رام شەكىللىك سەپ تۈزۈشكە بۇيرۇق بەردى.

بىردەمدىن كېيىن قاراقچى لەشكەرلەر ئۇچ قوشۇنغا بۆلۈنۈپ چىقىپ كېلىشتى، بۇ ئۇچ قوشۇننىڭ ئوتتۇرىسىدىكى قىزىل تۇغ، سولدىكىسى قارا تۇغ، ئوڭدىكىسىمۇ قىزىل تۇغ كۆتۈرگەنىدى. شى شېڭ سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ سەپ تارتىپ تۇرغانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن قارا، قىزىل تۇغلۇق ئىككى قوشۇننى ئوڭ ـ سول تەرەپكە بۆلۈنۈپ قوش تىكىشكە بۇيرۇدى. ئۆزى ئېگىز شوتا ئۈستىگە چىقىپ، سۇڭ خانلىقى قوشۇننىڭ ئايلانما سەككىز رام شەكىللىك سېپىنى كۆردى ـ دە، ئۇ:

— بۇنداق سەپ تۈزۈشنى كىم بىلمەيدۇ؟ مەن شۇنداق بىر سەپ تۈزەيكى، سەنلەرنى ھەيرەتتە قالدۇراي، — دېدى ـ دە، نۆكەرلىرىگە داقا ـ دۇمباقلار چالدۇرۇپ، بىر سۇپا راۋاق ياساتتى، سۇپا راۋاق ئۈستىگە چىقىپ ئىككى ئەلەمنى

لەپىلدەتتى، ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى لەشكەرلەر سەپ ـ سەپ بولۇپ تىزىلدى. ئاندىن ئۇ سۇيا راۋاقتىن چۈشۈپ ئاتلاندى ـ دە، سەركەردىلەرنى ئۆز سەپلىرىنى ئارەستە قىلىشقا بۇيرۇپ، ئۆزى لۇ جۇنيىلەر بىلەن سۆزلىشىش ئۈچۈن سەپنىڭ ئالدىغا قاراپ ماڭدى. باشبۇغ شى شېڭ شۇنداق جابدۇنغانكى، ھايھات:

زەر دۇبۇلغا بېشىدا كۇن نۇرىدەك يالتىرار،
كۇموش قۇياغ ئۇستىدە يالت ـ يۇلت قىلىپ پارقىرار.
قىزىل تاۋار تونىغا كەشتە گۇللەر بېسىلغان،
سىرىق رەڭ كەمىرىگە دۇردانىلەر ئېسىلغان.
ئۇزەڭگىنى دەسسەپتۇ يېشىل ئۆتۈك پۇتىدا،
زەر دەستىلىك قامچىسى ئويناپ تۇرار قولىدا.
سەپ ئالدىدا چاپاتتى مىنگەن ئېتى ئەجدەردەك،
ئوينار قولىدا شەمشەر ئۇزۇنلۇقى ئۇچ چىدەك.

شى شېڭ ئېتىنى دېۋىتكىنىچە ئۇدۇل سەپ ئالدىغا كېلىپ:
ـــ سېنىڭ بۇ تۇزگەن ئايلانما سەككىز رام شەكىللىك سېپىڭنى كىم بىلىمەيدۇ، غوجا ئاكاڭنىڭ قانداق سەپ تۇزگەنلىكىنى كۆرا! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.
لۇ جۇنيى شى شېڭنىڭ سەپ تۇزۇش جەھەتتىن سىنىشىپ كۆرىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ، جۇ ۋۇ بىلەن بىللە ئېگىز شوتىغا چىقىپ، قاراقچىلار تەرەپكە نەزەر تاشلىدى. ئۇلار ئۇچ كىشىنى بىر قاتار، ئۇچ قاتارنى بىر توپقا ئايرىغان، بەش توپنى بىر قوشۇن قىلغان، سىرتىنى چاسا، ئوتتۇرىسىنى دۇگىلەك قىلىپ تۇزگەن، كىچىك سەپنى چوڭ سەپنىڭ ئارىسىغا ئالغان، بىرىنى بىرىگە تۇتاشتۇرغان ھالدا سەپ تۇزگەنىدى. جۇ ۋۇ لۇ جۇنيىگە:
ـــ بۇ لى ھۆكۈمانىڭ ئالتە قەۋەتلىك چاتما سېپى ئىكەن، ھۆكۈما بۇ سەپنى ۋۇ خۇنىڭ سەككىز سېپىگە قاراپ تۇزگەن. قاراقچىلار بىزنى بىلىمەيدۇ، دەپ ئويلىغان ئوخشايدۇ، ئۇلار

بىزنىڭ سەككىز رام شەكىللىك سىپىمىزنىڭ سەككىز يەردە سەككىز بويىچە ئاتمىش تۆت خىلغا ئۆزگەرگەندىن كېيىن ۋۇ خۇنىڭ سەككىز سىپىنى ھاسىل قىلىپ، ئۇنىڭ ئالتە قەۋەتلىك چاتما سىپىنى تىرىپىرەن قىلىۋېتىدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ تېخى، — دېدى.

— سەنلەرنىڭ ئالتە قەۋەتلىك چاتما سىپىڭ نېمىگە يارايتتى ! — دەپ ۋارقىرىدى لۇ جۇنيى سەپنىڭ ئالدىغا چىقىپ.

— نوچى بولساڭ قېنى تېگىپ باقمامسەن؟ — دېدى شى شىڭ.

— سىنىڭ ھېچنېمىگە دال بولالمايدىغان بۇ سىپىڭنى تىرىپىرەن قىلماق قانچىلىك ئىش ئىدى ! — دېدى لۇ جۇنيى قاقاھلاپ كۈلۈپ ۋە سەپ ئىچىگە كىرىپ كەتتى.

جۇ ۋۇ سۇپا ـ راۋاققا چىقىپ، ئوڭ ـ سولغا ئەلەم لەپىلدىتىپ، لەشكەرلەرنى سەككىز سەپ بويىچە تىزىلدۇردى. ئۇ لۇ جۇنيىگە ياڭ جى، سۇن ئەن، بىيەن شياڭلار ئاتلىرىغا قۇياغ كىيگۈزگەن مىڭ نەپەر ئاتلىق لەشكەر بىلەن قاراقچىلارنىڭ سىپىگە تەگسۇن، دەپ بۇيرۇشنى تەكلىپ قىلىپ:

— بۇگۈن مەدەنگە تەئەللۇق كۇن بولغانلىقتىن، سىپىمىزنىڭ تۇۋۇەن تەرىپىدە تۇرغان لەشكەرلەر ئۇلارنىڭ سىپىگە بۇسۇپ كىرسە، — دېدى.

ياڭ جىلار بۇيرۇقنا بىنائەن ئۇچ مەرتەم دۇمباقنى چالدى. سەركەردىلەر ئالغا ئېتىلىپ، قاراقچىلارنىڭ كۇنىپېتىشتىكى نىشان تۇغلىرى ئىچىدىن يېرىپ ئۆتۈپ سەپكە كىرىپ كەتتى. ئۇياقتىن لۇ جۇنيى ما لىڭ قاتارلىق سەركەردە ـ سەردارلار بىلەن لەشكەرلەرنى باشلاپ باستۇرۇپ كىردى. قاراقچى لەشكەرلەر قاتتىق يېڭىلدى.

ئەمدى گەپنى ياڭ جىلاردىن ئاڭلاڭ. ئۇلار قاراقچى لەشكەرلەرنىڭ سىپىگە باستۇرۇپ كىرگەندە، بىرنەچچە شىرمەت سەركەردىلەرنىڭ ھىمايىسى ئاستىدا يۇقىرى تەرەپكە قاراپ

قېچىپ كېتىۋاتقان شى شېكى بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. سۇن ئەن، بىيەن شياڭلار ئەجىر ـ تۆھپىلەر كۆرسەتمەك بولۇپ، لەشكەرلىرى بىلەن ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىدى. بۇلار قوغلا ـ قوغلا ئۆزلىرىمۇ ئۇقمايلا بىر خەتەرلىك جايغا كېلىپ قالدى. جاراڭ ـ جۇرۇڭ قىلىپ ئۇرۇلغان جاڭ ساداسى ئىچىدە تاغ ئارقىسىدىن بىر توپ لەشكەر ئېتىلىپ چىقتى. ياڭ جى، سۇن ئەنلەر دەرھال چېكىنىشكە ئۇلگۈرەلمىدى. دەرھەقىقەت: سەپنى بۆسكەك ئاتلار ئۆلدى كۆك تاغ ئالدىدا، دولقۇن يېرىپ ماڭغان كېمىلەر غەرق بولدى زۇمرەت سۇدا، دېگەندەك بولدى. تاغ ئارقىسىدىن چىققان لەشكەرلەرنىڭ زادى نەدىن كەلگەنلىكىنى، سۇن ئەنلەرنىڭ ئۇلارغا قانداق تاقابىل تۇرغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بىر يۈز سەككىزىنچى باب

چياۋ داۋچىڭنىڭ تۇمان چىقىرىپ شەھەر ئالغانلىقى كىچىك قۇيۇننىڭ توپلارنى قاراقچىلارغا ئاتقانلىقى

ئەلقىسسە، ياڭ جى، سۇن ئەن، بىيەن شياڭلار شى شېڭنى قوغلاپ يېچۆ تېغىنىڭ كانارىغا يېتىپ كەلگەندە، تۇيۇقسىز تاغنىڭ ئارقا تەرىپىدىن بىر تۈمەن مۆكۈنگەن ئاتلىق لەشكەر چىقىپ ياڭ جىلار بىلەن بىرپەس ئېلىشتى. شى شېڭ بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ يېڭىلگەن لەشكەرلىرى بىلەن شەھەرگە كىرىپ كەتتى. سۇن ئەنلەر جەسۇرانە ئېلىشىپ، ئىككى قاراقچى سەركەردىنى ئۆلتۈرگەن بولسىمۇ، يالغۇز كېلىپ قالدى، ئۇلارنىڭ مىڭدىن ئارتۇق قۇياغلىق ئاتلىق لەشكەرلىرىنى قاراقچىلار قوغلاپ بېرىپ، بىر تاغنىڭ جىلغىسىغا قامىۋالدى. بۇ جىلغىنىڭ تۆت تەرىپى شۇنداق ئېگىز قىيا تاشلار بىلەن ئورالغاندەكى، چىقىپ كەتكۈدەك بىرەر يول يوق ئىدى، قاراقچى لەشكەرلەر ياغاچ ـ تاشلارنى توشۇپ كېلىپ جىلغىنىڭ ئاغزىنى توسۇۋەتتى. قاراقچىلار شەھەرگە كىرىپ ئەھۋالنى گۇڭ دۇەنگە مەلۇم قىلدى، گۇڭ دۇەن جىلغىنىڭ ئاغزىنى چىڭ ساقلاپ تۇرۇش ئۈچۈن ئىككى مىڭ لەشكەر ئەۋەتتى. ياڭ جى، سۇن ئەنلەر قانىتى بولسىمۇ ئۇچۇپ چىقىپ كېتەلمەيدىغان ھالەتكە چۈشۈپ قالدى.

ياڭ جىلارنىڭ قامىلىپ قالغانلىقىمۇ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى لۇ جۇنيىدىن ئاڭلايلى. لۇ جۇنيىلەر شى شېڭنىڭ ئالتە قەۋەتلىك چاتما سەپلىرىنى تىرىپىرەن

قىلىۋەتتى، ما لىك زەر كىيسەك ئېتىش ماھارىتىنى ئىشقا سېلىپ، بىرمۇنچە قاراقچى لەشكەرلەرنى يەر چىشلەتتى، قالغان سەركەردىلەرمۇ باتۇرلۇق كۆرسىتىپ قاراقچى سەركەردىلەردىن ئۇچىنى ئۆلتۈرۈش بىلەن ئۇلارنى تامامەن يەڭدى ـ دە، داۋاملىق ئىلگىرىلەپ ئەجدىھا چاقسىنى ئېلىپ، بىر تۇمەندىن ئارتۇق قاراقچىنىڭ جېنىنى تېنىدىن جۇدا قىلدى، سان ـ ساناقسىز ئات ـ ئۇلاغ، قورال ـ ياراغ، دۇبۇلغا ـ ساۋۇت، داقا ـ دۇمباق، ناغرا ـ كانايلارنى غەنىيمەت ئالدى، قاراقچى لەشكەرلەر چېكىنىپ شەھەرگە كىرىۋالدى. لۇ جۇنيى لەشكەرلىرىنى ئېدىتلاپ كۆرۈۋېدى، ئالدىنقى سەپتىكى ياڭ جى، سۇن ئەن، بىيەن شياڭلار بىلەن مىڭ ئاتلىق لەشكەرنىڭ يوقلۇقى مەلۇم بولدى. لۇ جۇنيى دەرھال شيې جېن، شيې باۋ، زۇ يۈەن، زۇ رۇنلارنى مىڭدىن ئارتۇق لەشكەر بىلەن تۆتكە بۆلۈنۈپ ئىزدەشكە بۇيرۇدى، ئۇلار كۇن پاتقۇچە ئىزدەپ ھېچ يەردىن ئىز ـ دېرىكىنى ئالالمىدى.

ئەتىسى لۇ جۇنيى لەشكەرلىرىنى شۇ ئورۇندىن قوزغىماي تۇرۇپ، شيې جېن، شيې باۋ، زۇيۈەن ۋە زۇ رۇنلارغا يەنە يوقالغانلارنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلىپ، داۋاملىق سۈرۈشتۈرۈپ كۆرۈشنى تاپشۇردى. شيې باۋ بىر قىسىم لەشكەرگە باش بولۇپ چىڭگىلىكلەرگە ئېسىلىپ ـ يامىشىپ، تاغ ـ داۋانلاردىن ئېشىش بىلەن يېچۆ تېغىنىڭ كۇنچىقىش تەرىپىدىكى ئەڭ ئېگىز بىر تاغ چوققىسىغا كەلدى. ئۇلار بۇ تاغنىڭ كۇنپېتىش تەرىپىگە كۆز يۇگۇرتۇپ قارىدى، پەستىكى جىلغىنىڭ ئىچىدە بىر توپ لەشكەر تۇرغانلىقى غۇۋا كۆرۈندى، لېكىن قويۇق چاتقال، دەل ـ دەرەخلەر توسۇپ تۇرغانلىقتىن، ئۇلارنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى ئېنىق پەرق ئېتەلمىدى، توۋلاپ باقتى، تاغ بەك ئېگىز ھەم تىك بولغانلىقتىن ئۇنى ئۇلارغا ئاڭلانمىدى. شيې باۋ لەشكەرلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ تاغدىن چۈشتى، ئۇ شۇ يەردە ئولتۇرۇشلۇق بىرەر پۇقرانى تېپىپ سۈرۈشتۈرۈپ كۆرمەك بولدى. بۇ يەردە بىرەر ئۆيلۈكمۇ ئادەم قالماي، يېغىلىقتىن قېچىپ پاناھراق بىر جايغا

كۆچۈپ كەتكەندى. ئاخىر يىراقتىكى بىر جىلغىنىڭ تۈزرەك يېرىگە يېتىپ كەلدى، بۇ يەردە بىرنەچچە ئۆيلۈك نامرات دېھقان بار ئىدى، ئۇلار لەشكەرلەرنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، قورققىنىدىن ھەممىسى ئالاقزادىلىك ئىچىدە قېلىشتى.

— بىز ئوغرى ـ قاراقچىلارنى يوقىتىش ئۈچۈن كەلگەن خان لەشكەرلىرى بولىمىز، — دېدى شىيې باۋ.

پۇقرالار خان لەشكەرلىرى دېگەننى ئاڭلاپ تېخىمۇ قورقۇپ كېتىشتى، شىيې باۋ يۇمشاق سۆزلەر بىلەن ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى تىندۇرۇپ:

— سۇڭ تۇرشاۋۇلنىڭ قول ئاستىدىكى لەشكەرلەر بولىمىز، — دېدى.

— ھېلىقى قىتانلارنى قىرغان، تېمەن خۇنى تۇتقان، پۇقراغا چېقىلمايدىغان سۇڭ تۇرشاۋۇلنىڭمۇ؟ — دەپ سورىدى پۇقرالار.

— دەل ئۆزى شۇ، — دەپ جاۋاب بەردى شىيې باۋ.

— سەركەردەم، ئۆزلىرىنىڭ توخۇ ـ توشقان، ئىت ـ مۈشۈك بۇلاشقا كېلىدىغانلاردىن ئەمەس ئىكەنلىكلىرىنى چۈشەندۈق، — دېيىشتى دېھقانلار تىزلىنىپ تۇرۇپ، — ئالدىنقى يىلىمۇ بۇ يەرگە قاراقچىلارنى يوقىتىمىز دەپ خان لەشكەرلىرى كەلگەن، ئۇلار خۇددى ئوغرى ـ قاراقچىلاردەكلا بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىپ كەتكەنىدى، شۇڭا بىز مۈشۈ چەت ـ ياقا يەرلەرگە قېچىپ كېلىۋالدۇق. ئەمدىلىكتە سەركەردەمنىڭ قەدىمى بۇ يەرگە يېتىپتۇ، بىزمۇ كۈنىنىڭ سېرىقىنى كۆرەلەيدىغان ئوخشايمىز.

شىيې باۋ ياڭ جى باشچىلىقىدا مىڭ ئادەمنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى ئالالماي، مۈشۈ يىراق جىلغىغا سوراپ ـ سۈرۈشتۈرۈپ كەلگەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى. كۆچىلىك:

— بۇ جىلغا لۇڭلياۋ جىلغىسى دەپ ئاتىلىدۇ، ئۇنىڭغا كىرىدىغان بىرلا يول بار، — دېدى.

دېھقانلار شىيې باۋنى جىلغىنىڭ ئېغىزىغا باشلاپ كەلدى، دەل بۇ چاغدا زۇ يۈەن، زۇ رۇنلارنىڭ لەشكەرلىرىمۇ ئىزدەپ يۈرۈپ

بۇ يەرگە يېتىپ كېلىشتى ۋە قاراقچىلارنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن ئېلىشىپ، ئۇلارنى قىرىپ ـ چېپىپ قاچۇرۇۋەتكەندىن كېيىن بىللە تاش ـ توسۇقلارنى چۆرۈپ تاشلاپ، لەشكەرلەر بىلەن جىلغىغا كىرىپ كەتتى. بۇ چاغ كەچ كۇز مەزگىلى بولۇپ، بۇ جىلغا دەرھەقىقەت قىيا تاشلار بىلەن قاپلانغان جىمجىت جىلغا ئىدى.

نەزم

شەبنەملەر چۈشۈپ كۆكتىن چىنارلىق غازاڭ تۆككەن،
قىيا تاشلىق جىلغا ـ ساي غۇربەت ـ سۈرگە چۆمۈلگەن.
تىك چوققىلار چوقچىيىپ بۇلۇتلارغا تاقاشقان،
قارىغاي ـ بامبۇك يىلتىزى ئەڭ تېرەن يىلتىز تارتقان.

ياڭ جى، سۇن ئەن، بېيەن شياڭلار مىڭ ئاتلىق لەشكەر بىلەن جىلغا ئىچىدە قامىلىپ ئۆلۈم ئالدىدا تۇراتتى. شېيې باۋلارنىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن كۆپچىلىك خۇشاللىققا چۆمۈپ تەنتەنە قىلىشتى. شېيې باۋ ئالغاچ كەلگەن يېمەكلىكلەرنى ئۇلارغا ئۈلەشتۇرۇپ بېرىپ، ئاۋۋال ئۇلارنىڭ قورسىقىنى تويدۇردى، تاماق يەپ بولغاندىن كېيىن ھەممىسى بىللە جىلغىدىن چىقتى، شېيې باۋ ھېلىقى دېھقانلارنى قوشقا باشلاپ كېلىپ، تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى بىلەن كۆرۈشتۇردى. لۇ جۇنيى تولىمۇ مەمنۇن بولۇپ، نامرات پۇقرالارغا پۇل ـ پۇچەك، ئاشلىق ـ تۇلۇكلەر تارقىتىپ بەردى، دېھقانلار بۇنىڭدىن تەسىرلىنىپ باش قويۇپ، لۇ جۇنيىنىڭ بۇ مېھىر ـ شەپقىتىگە مىڭلارچە تەشەككۇر بايان قىلدى. بىردەمدىن كېيىن شېيې جېن لەشكەرلىرىنى باشلاپ قوشقا قايتىپ كەلدى. كەچ كىرىپ ھەممەيلەن ئارام ئېلىشتى. بۇ كېچە جىمجىت ئۆتتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە لۇ جۇنيى شەھەرگە تېگىش قىلىش ئۈچۈن

جۇ ۋۇ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، لەشكەرلىرىگە ۋەزىپە تەقسىم قىلدى، بۇ چاغدا تۆيۈقسىز چارلىغۇچىلار كېلىپ: قورچاق تۇتۇقبەگ ۋاڭ چىڭ، دۇ چۆ ئون ئىككى سەركەردە بىلەن ئىككى تۇمەن لەشكەرنى باشلاپ ھەمدەمگە كەلدى. ئۇلار ھازىر ئوتتۇز چاقىرىم نېرىدىكى بىر يەرگە يېتىپ كەلدى، دېگەن خەۋەرنى يەتكۈزدى. لۇ جۇنيى بۇ ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن جۇ ۋۇ، يىڭ جى، سۇن لى، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگولارغا چىياۋ داۋچىڭ، ما لىڭلار بىلەن بىللە ئىككى تۇمەن لەشكەرنى ئېلىپ، چوڭ قوش ئالدىغا چىقىپ سەپ تۈزۈش ۋە شەھەردىن كەلگەن قاراقچىلارنىڭ بۆسۈپ كىرىشىدىن ھوشيار تۇرۇشنى تاپشۇردى. شيې جېن، شيې باۋ، مۇ چۇن، شۆ يۈڭلارغا بەش مىڭ لەشكەرنى ئېلىپ تاغدىكى قوشنى قوغداشنى تاپشۇردى، ئۆزى بولسا قالغان سەركەردىلەر بىلەن ئۇچ يېرىم تۇمەن لەشكەرنى ئېلىپ، دۇ چۆ بىلەن ئېلىشماقچى بولدى. دەل شۇ ئەسنادا ئالىقانات يەن چىڭ:

— غوجام! ئۇشبۇ كۇن ئۆزلىرىنىڭ شەخسەن مەيدانغا چۈشۈشلىرى زىيانلىق، — دېدى.

— خوش، نە سەۋەبتىن؟ — دەپ سورىدى لۇ جۇنيى.

— كەمىنلىرى، تۇنۇگۇن ئاخشام بىر يامان چۇش كۆرۈپ قاپتىمەن.

— چۈشتە كۆرگەن نەرسىگە قانداقمۇ ئىشەنگىلى بولسۇن، ئەل يولىدا جاننى پىدا قىلىشقا تەخلەنگەندىن كېيىن پايدا - زىيان بىلەن ھېسابلاشمايلى!

— ئەگەرچەندە غوجام ئۆزلىرى بۇگۇن مەيدانغا چۈشۈشكە قەتئىي بەل باغلىغان بولسىلا، پېقىرغا بەش يۇز لەشكەر ئاجرىتىپ بېرىشلىرىنى ئىلتىجا قىلىمەن، ئۆزۈم بېرىپ بىر ئىش قىلاي!

— ئەي نۆكىرىم، نېمە قىلماقچىسەن؟

— غوجام، بۇنى ئانچە سۈرۈشتۈرمەي، لەشكەرنى پېقىرنىڭ ئىختىيارىغا بەرسىلە!

ـــ بوپتۇ، دېگىنىڭچە بولسۇن، قېنى قانداق ھۇنەر كۆرسىتەرسەنكىن !

يەن چىڭگە بەش يۈز پىيادە لەشكەر ئاجرىتىپ بېرىلدى. يەن چىڭ ئۇلارنى باشلاپ ئېلىپ كەتتى، لۇ جۇنيى سوغۇققىنا كۈلۈپ قويۇپ، لەشكەرلىرى بىلەن چوڭ قوشتىن چىقىپ، پىڭچۇەن كۆۋرۈكىدىن ئۆتتى. پىڭچۇەندە نۇرغۇن ئاجايىپ ـ غارايىپ تاشلار بار ئىدى. بۇ يەر ئەسلىدە تاڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى لى دېيۇنىڭ كونا جاڭزىسى ئىدى. لۇ جۇنيى يول ئۈستىدە يەن چىڭنىڭ كىشىلەرنى ئەگەشتۈرۈپ كېلىپ دەل ـ دەرەخلەرنى كېسىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ كۆڭلىدە بۇنى كۈلكىلىك ئىش ھېسابلىسىمۇ، لېكىن جەڭ قىلىش ئۈچۈن ئالدىراپ كېتىۋاتقانلىقتىن ئۇنىڭدىن گەپ سوراشقا رايى بارماي ئۇدۇل كېتىۋەردى. لەشكەرلەر ئەجدىھا چاقسىنىڭ كۈنىپىتىش تەرىپىنىڭ ئون چاقىرىم نېرىسىدىكى يەرگە كەلگەندىن كېيىن كۈنىپىتىشقا قاراپ سەپ تارتقىنىچە كۈتۈپ تۇردى. بىر ئاش پىشىم ۋاقىتتىن كېيىن قاراقچى لەشكەرلەرمۇ يېتىپ كېلىشتى.

ھەر ئىككى تەرەپ سەپراس بولۇپ جەڭ دۇمباقلىرىنى چېلىشىپ، نەرە ـ چۇقانلار كۆتۈرۈشتى. قاراقچىلار سېپىدىن سول قول سەركەردە ۋېي خې ئۇزۇن ساپلىق تەبەرنى ئوينىتاقىنىچە ئات چاپتۇرۇپ ئالدى بىلەن مەيدانغا چۈشتى. سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى سېپىدىن شەن شىچى ئات چاپتۇرۇپ نەيزىسىنى كۆتۈرگىنىچە كېلىپ، ئۇن ـ تىن چىقارماي ئېلىشتى. بۇ ئىككىسى ئات ئۈستىدە ئوتتۇز مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن شەن شىچى يەملەپ تۇرۇپ ۋېي خېنىڭ ئېتىنىڭ ساغرىسىغا نەيزىسىنى شۇنداق بىر تىقىۋىدى، ئات زوڭ ئولتۇرۇپ قالدى، ۋېي خې ئاتتىن سىلكىنىپ يەرگە چۈشتى، شەن شىچى بىر نەيزە تىقىپ ئۇنىڭ جېنىنى تېنىدىن جۇدا قىلدى.

قاراقچىلار سېپىدە تۇرغان فېڭ تەي بۇنى كۆرۈپ دەرغەزەپ

بولۇپ، تۆمۈر پالىقىنى ئويناتقىنىچە شەن شىجىگە قاراپ ئېتىلدى. بۇ ئىككى سەركەردە ئون مەرتىمدىن ئارتۇق ئېلىشتى، شەن شىجىنىڭ فېڭ تەيگە كۇچى يەتمەيۋاتقانلىقىنى كۆرگەن بىيەن شياڭ ئۇنىڭغا ھەمدەم بولۇش ئۈچۈن نەيزىسىنى تەڭلەپ ئات سېلىپ كەلدى، فېڭ تەي «ھايت» دەپ بىرلا ئۇن سېلىپ، تۆمۈر پالىقى بىلەن شەن شىجىنى بىرنى سېلىپ ئاتتىن يىقىتتى، ئارقىدىن يەنە بىرنى سېلىپ يەر چىشلەتتى ـ دە، ئېتىنى دېۋىتىپ بىيەن شياڭغا قاراپ شەمشىرىنى تەڭلەپ كەلدى.

بىيەن شياڭ ئۇنى بېسىپ چۈشىدىغان باتۇر پالۋان ئىدى. فېڭ تەي ئېتىنىڭ بېشىنى شۇنداق بۇرىشىغلا بىيەن شياڭ «ھايت» دەپ بىر ۋارقىرىغىنىچە ئۇنىڭ يۇرىكىگە بىر نەيزە ئۇرۇپ ئۆلتۈردى. ھەر ئىككىلا تەرەپنىڭ لەشكەرلىرى ئىچىدە چۈقان كۆتۈرۈلدى. ئارقا ـ ئارقىدىن ئىككى سەركەردىنىڭ ئۆلگەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن غەزىپى قىرىق گەز ئۆرلەپ ئوتتەك كۆيگەن قاراقچى لەشكەرلەرنىڭ باش سەركەردىسى دۇ چۆ ئۇزۇن يىلان باشلىق نەيزىسىنى تەڭلىگىنىچە ئات ئويىنىتىپ مەيدانغا چۈشتى. سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ باش سەركەردىسى لۇ جۈنيىمۇ ئۆزى مەيدانغا چۈشۈپ، دۇ چۆ بىلەن ئەللىك نەچچە مەرتەم ئېلىشقان بولسىمۇ، بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. دۇ چۆ يىلان باشلىق نەيزىسىنى ئۇستىلىق بىلەن ئىشلەتتى. لۇ جۈنيىنىڭ دۇ چۆنى يېڭەلمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن سۇن ئەن ئۇنىڭغا ياردەم بېرىش ئۈچۈن شەمشىرىنى ئويناتقىنىچە ھەمدەمگە چىقتى، قاراقچى سەركەردە جۇ ماۋ بۆرە چىشلىق كالتىكىنى ئويناتقىنىچە ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ سۇن ئەن بىلەن بەش ـ ئالتە مەرتەم توقۇشتى. سۇن ئەن ھەيۋەت بىلەن شەمشىرىنى بىر شىلتىپ جۇ ماۋنى چېپىپ تاشلاپ، ئاتتىن تىك موللاق چۈشۈردى، ئاندىن ئاتنىڭ بېشىنى بۇراپ، شەمشىرىنى كۆتۈرگەن پېتى دۇ چۆگە ئېتىلىپ كەلدى. سۇن ئەننىڭ جۇ ماۋنى ئۆلتۈرگەنلىكىنى كۆرگەن دۇ چۆ ھودۇقۇپ ـ تەمتىرەپ

قالدى. ئاڭغىچە سوۇن ئەن شەمشەر بىلەن ئۇنىڭ ئوڭ قولىنى چېپىپ تاشلاپ ئۇنى ئاتتىن يىقىتتى، بۇ چاغدا لۇ جۇنيى كېلىپ بىر نەيزە ئۇرۇپ ئۇنىڭمۇ جېنىنى تېنىدىن جۇدا قىلدى. لۇ جۇنيىلەر ئات چاپتۇرۇپ قاراقچى لەشكەرلىرىنى قىرىپ - چېپىپ، سۇر - توقاي قىلدى.

شۇ ئەسنادا كۇنپېتىش تۆۋەن تەرەپتىكى سوقماق يولدىن بىر توپ ئاتلىق لەشكەر چىقىپ كەلدى، ئۇلارنىڭ ئالدىدا چىرايى قاپقارا بەتبەشىرە، كالتە چاچلىرى سېۋەتتەك پاخپايغان، بېشىغا دەرۋىشلەرچە تۆمۇر قالپاق، ئۇچىسىغا قىزىل ياقىلىق تون كىيىپ، قىزىل تورۇق ئات مىنگەن بىرى شەمشەر كۆتۈرگەن هالدا لەشكەرلىرىنى ئەگەشتۇرگىنىچە ئېتىنى چاپتۇرۇپ ئۇچقاندەك يېتىپ كەلدى. لۇ جۇنيىلەر ئۇلارنىڭ كىيگەن كىيىملىرىدىنلا قاراقچى لەشكەر ئىكەنلىكىنى بايقاپ، لەشكەرلىرى بىلەن دۇكۇرەپ ئۇر - چاپقا ئۆتتى. لېكىن، هېلىقى قاراقچى سەركەردە ئۇلار بىلەن ئېلىشماستىن، كالدۇر - كۇلدۇر قىلىپ بىرنەچىمىلەرنى ئوقۇپ هۇرۇپ، تۆۋەن تەرەپكە شەمشىرىنى شۇنداق بىر شىلتىۋىدى، كۆز يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئۇنىڭ ئاغزىدىن ئوت ئېتىلىپ چىقىشقا باشلىدى. بىردەمنىڭ ئىچىدە زېمىننى لاۋۇلداپ يانغان ئوت قاپلاپ كەتتى، ئوت هەدەپ يامراپ سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى تەرەپكە تۇتىشىپ كەلدى. لۇ جۇنيىنىڭ لەشكەرلىرى ئۆزىنى دالدىغا ئېلىشقا ئۇلگۇرەلمەي، قاتتىق يېڭىلىپ، قورال - ياراغ، ناغرا - سۇناي، ئات - ئۇلاغلىرىنى تاشلىغىنىچە تەرەپ - تەرەپكە قېچىشقا باشلىدى. قېچىشقا ئۇلگۇرەلمىگەنلىرىنىڭ باش - كۆزلىرى كۆيۈپ، بەش مىڭدىن ئارتۇق لەشكەر ئۆلدى. قالغان سەركەردىلەر لۇ جۇنيىنى قوغدىغان پېتى قېچىپ پىڭچۇەن كۆۋرۈكىگە يېتىپ كەلگەندە، لەشكەرلەرنىڭ هەممىسىلا كۆۋرۈكتىن ئۆتىمىز دەپ قىستىلىشىپ، كۆۋرۈكنى بۇزۇۋەتتى. بەختكە يارىشا يەن چىڭ كەسكەن ئوتۇن - ياغاچلارنىڭ هەممىسىنى كۆۋرۈكنىڭ ئىككى

ياقىسىغا ئەكېلىپ بىر لەيلىمە كۆۋرۈك ياساپ تۇرغانىكەن، بۇلار ئاشۇ كۆۋرۈك بىلەن ئۆتۈپ، ئىككى تۇمەندەك ئادەم ئۆز جېنىنى ساقلاپ قالدى. لۇ جۇنيى بىلەن بىيەن شياڭ ھەممىنىڭ ئارقىدىن ئاتلىق ئەمدىلا كۆۋرۈككە يېتىپ كېلىۋىدى، قاراقچى سەركەردە ئارقىدىن قوغلاپ كېلىپ، بىيەن شياڭغا ئاغزىدىن ئوت پۈركۈدى، بىيەن شياڭنىڭ ھەممە يېرىگە ئوت تۇتىشىپ ئېتىدىن يىقىلدى، قاراقچى لەشكەرلەر كېلىپ ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتتى، لۇ جۇنيى ھېلىمۇ ياخشى ئاشۇ لەيلىمە كۆۋرۈك بولغانلىقىدىن ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ قۇتۇلۇۋالدى.

قاراقچى سەركەردە لەشكەرلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ كەلدى. ئالدىدا قېچىپ كەلگەنلەر ئەھۋالنى چىياۋ داۋچىڭغا خەۋەر قىلغانىدى، چىياۋ داۋچىڭ ئۆزى تەنھا ئاتلىنىپ شەمشىرىنى ئوينىتقىنىچە قاراقچى سەركەردە ئالدىغا ئات سېلىپ كەلدى، چىياۋ داۋچىڭنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن قاراقچى سەركەردە قولىدىكى شەمشىرىنى تۆۋەن تەرەپكە يەنە بىر شىلتىۋىدى، ئوت بايقىدىن تېخىمۇ ئۇلغىيىپ كۆيۈشكە باشلىدى. چىياۋ داۋچىڭمۇ ئەپسۇن ئوقۇپ شەمشىرىنى سۇغا بېشارەت قىلىپ ئۈچ خىل سۇ كەلتۈرۈش سېھرىنى ئىشلەتتى. بۇنىڭ بىلەن توپ - توپ قارا تۇتەك پەيدا بولدى - دە، ئۇنىڭدىن ئېتىلىپ چىققان بۇلاق سۈيىدىن شارقىراتما ھاسىل بولدى. بۇ سۇ گويا مارجاندەك ئېتىلىپ چىقىپ سەركەردىگە چېچىلدى، شۇنىڭ بىلەن سېھىرلىك ئوت ئۆچتى. قاراقچى سەركەردە سېھىر - جادۇسىنىڭ تىرىپىرەن بولغانلىقىنى كۆرۈپ، ئېتىنى بۇراپ بەدەر تىكىۋەتتى. ئۇنىڭ ئېتى بىر ھۆل تاشقا دەسسەپ تېيىلىپ كېتىۋىدى، ئۇ ئاتتىن يىقىلىپ چۈشتى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئوقۇتەك ئۇچۇپ ئېتىلىپ كەلگەن چىياۋ داۋچىڭ ئۇنى شەمشەر بىلەن بىرنى سېلىپ ئىككى پارچە قىلىۋەتتى.

قاراقچىلارنىڭ بەش مىڭ ئاتلىق لەشكىرىدىن بەش يۈز نەچچىسى ئاتتىن يىقىلىپ يارىلاندى. چىياۋ داۋچىڭ شەمشەر

تۇتقان هالدا نەرە تارتىپ:

ــ قورالنى تاشلاپ ئەل بولۇشساڭ، ئېشەك بېشىڭ ئامان قالىدۇ! ــ دېدى.

چياۋ داۋچىڭنىڭ سېھىر ـ جادۇسىنىڭ قۇدرىتىنى كۆرگەن قاراقچىلار ئاتتىن چۈشتى ۋە قورال ـ ياراغلىرىنى تاشلاپ، تىزلىنىپ تۇرۇپ ئۆزىنىڭ بىر قوشۇق قېنىدىن كېچىشنى تەلەپ قىلدى. چياۋ داۋچىڭ ئۇلارغا ياخشى سۆزلەرنى قىلىپ تەسەللى بەردى، قاراقچى سەركەردىنىڭ كاللىسىنى كېسىپ، ئەل بولغان قاراقچى لەشكەرلىرىنى باشلىغان پېتى نۇسرەت خەۋىرىنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيىنىڭ ئالدىغا كەلدى. لۇ جۇنيى ئۇنىڭغا تەشەككۇر ئېيتىپ ئاپىرىن ئوقۇدى، يەن چىڭنىڭ كۆرسەتكەن خىزمىتىنى تەرىپلىدى. سەركەردىلەر ئەل بولغان قاراقچىلاردىن سوراپ سۈرۈشتۈرۈش ئارقىلىق ھېلىقى جادۇگەرنىڭ ئىسمىزاتىنىڭ كو ۋېي ئىكەنلىكىنى، ئەپسۇن بىلەن ئوت چىقىرىپ ئادەم كۆيدۈرۈشكە ئۆگىنىپ كەتكەن بىرنېمە ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ئەپىت ـ بەشىرىسى شۇنداق سەت بولغانلىقتىن، خەقلەر ئۇنى زەھەرلىك ئوت چاچقۇچى يالماۋۇز دەپ ئاتىشىدىغانلىقىنى؛ بىرنەچچە يىل بۇرۇن ۋاڭ چىڭنىڭ ئىسيان كۆتۈرۈشىگە ھەمدەم بولۇپ، نەگىدۇر بىر ياقلارغا ئىككى يىل كېتىپ قالغانلىقىنى، يېقىندا نەنفېڭگە كېلىپ: «سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى ناھايىتى كۆچلۈك، ئۇلارنىڭ ئەدىپىنى ئۆزۈم بېرىمەن» دەپ يۈرگەچكە، ۋاڭ چىڭ ئۇنى دەرھال بۇياقىقا ئەۋەتكەنلىكىنى بىلىشتى. گۇڭ دۇەن، شى شېڭلار ھەمدەمچى لەشكەرلىرىنىڭمۇ يېڭىلگەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن ئوتتۇرىغا چىقىپ ئېلىشىشقا جۈرئەت قىلالماي، لەشكەرلىرىنى كۆپەيتىپ، شەھەرنى چىڭ ساقلاپ ياتتى. چياۋ داۋچىڭ:

ــ بۇ شەھەر تولىمۇ پۇختا سېلىنىپتۇ، ئاسانلىقچە ئېلىش مۇمكىن ئەمەس ئىكەن، بۇگۈن كېچە يېقىر بىرئاز سېھىر ئىشلىتىش بىلەن تۇرشاۋۇل جانابلىرىنىڭ نۇسرەت

قازىنىشلىرىغا يار - يۆلەكتە بولۇپ، ھەربىرلىرىنىڭ ماڭا قىلغان شەپقەتلىرىنى ياندۇراي، — دېدى.

— قېنى ئېيتىڭچۇ، قانداق سېھىر ئىشلەتمەكچىسىز؟ — دېدى لۇ جۇنيى.

چىياۋ داۋچىڭ ئۇنىڭ قۇلىقىغا «مۇنداق - مۇنداق» دەپ پىچىرلىدى.

لۇ جۇنيى ئۇنىڭدىن ئىنتايىن مەمنۇن بولۇپ، شۇئانلا ئۆز سەركەردىلىرىگە ئىش تاپشۇرۇپ، شەھەرگە تېگىش قىلىش تەييارلىقىغا كىرىشتى. يەنە بىر تەرەپتىن لەشكەرلىرىگە شەن شىچى، بىيەن شياڭلارنى دەپنە قىلىشنى ئورۇنلاشتۇردى ۋە ماتەم مۇراسىمىنى ئۆزى باشقۇردى.

شۇ كۈنى تاق يېرىم كېچىدە چياۋ داۋچىڭ سىرتقا چىقىپ شەمشىرىنى كۆتۈرۈپ تۇرۇپ بىر ئەپسۇن ئوقۇۋېدى، بىردەمنىڭ ئىچىدىلا تۇمان كۆتۈرۈلۈپ كۈنپېتىش ئاستانىنى قاپلىۋالدى. شەھەرنى ساقلاۋاتقان لەشكەرلەرنىڭ ئۆزلىرىمۇ بىر - بىرىنى كۆرەلمەس، بىر - بىرىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالالماس ھالغا چۈشۈپ قالدى. سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى قاراڭغۇلۇقتىن پايدىلىنىپ، ئاسما كۆۋرۈكتىن چىغرىق ئارقىلىق سېپىل ئۈستىگە چىقىپ ئورۇنلىشىۋالدى، بۇ چاغدا گۈمبۈرلەپ بىر توپ ئېتىلدى - دە، كېيىن تۇتەك - تۇمانلار تاراپ كەتتى. سېپىلنىڭ ھەممىلا يېرىگە ئورۇنلىشىۋالغان سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى ئۆز يېنىدىكى چاقماقلىرىنى چېقىپ ئوتقاش يېقىشتى، پۈتۈن ئەتراپ گۈياكى كۈپكۈندۈزدەك يورۇپ كەتتى. شەھەرنى ساقلاۋاتقان قاراقچى لەشكەرلەر بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ قېتىپلا قالدى. سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى ئۇلارنى قىرىپ - چېپىپ ۋەتۈەرىكىنى چىقىرىۋەتتى، قاراقچى لەشكەرلەردىن سان - ساناقسىز كىشىلەر سېپىلدىن سەكرەپ ئۆلدى. گۇڭ دۇمن ئەھۋالنىڭ بىردىنلا ئۆزگىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، لەشكەرلىرى بىلەن بولۇشۇشقا كەلدى، شەھەرنىڭ تۆت قوۋۇقىنى سۇڭ خانلىقى

لەشكەرلىرى ئىگىلىۋالدى. لۇ جۇنيى نۇرغۇن لەشكەرنى ئەگەشتۇرۇپ بېسىپ كىردى. گۇڭ دۇەن، شى شېڭلار ئالتوپىلاڭ ئىچىدە ئۆلتۇرۇلدى. قالغان سول قول ۋە يارده‌مچى سەركەردىلەر ۋە ئوچ تۇمەن لەشكەر ئەل بولدى، پۇقرالارغا دەخلى - تەرۇز يەتكۇزۇلمىدى.

ئەتىسى لۇ جۇنيى ئەل ئەمىن ئېلانى چىقاردى، چياۋ داۋچىڭنىڭ كۆرسەتكەن ئەجىر - تۆھپىسىنى دەپتەرگە پۈتۈپ قويدى، ئوچ قوشۇن سەركەردىلىرىگە كاتتا ئىنئامىلارنى تەقدىم قىلدى. ما لىڭنى سۇڭ تۇرشاۋۇلغا نۇسرەت خەۋىرى يەتكۇزۇش ئۈچۈن ئەۋەتتى. ما لىڭ بۇيرۇققا بىنائەن دېگەن يەرگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن شۇ كۇنى كەچتە: «سۇڭ تۇرشاۋۇل جىننەنگە تېگىش قىلىپ، قاراقچىلار بىلەن ئۇدا نەچچە كۇن ئېلىشىپتۇ، نەنفېڭدىن ھەمدەمگە كەلگەن قاراقچىلارنى يېڭىپ ، ئۇلارنىڭ باش سەركەردىسى شيې نىڭنى قولغا چۇشۇرۇپتۇ. سۇڭ تۇرشاۋۇل ئۇرۇشنىڭ تولا غېمىنى يەپ چارچىغانلىقتىن، ساقسىز بولۇپ يېتىپ قاپتۇ، بىرنەچچە كۇندىن بۇيان ئۇرۇش - جەڭ ئىشلىرىنى مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ باشقۇرۇپ تۇرۇپتۇ» دېگەن خەۋەرنى ئېلىپ كەلدى.

لۇ جۇنيى بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ناھايىتى پەرىشان بولۇپ، دەرھال ئۇرۇش - جەڭ ئىشلىرىنى ئورۇنلاشتۇردى، كۇنىپېتىش ئاستانىنى چياۋ داۋچىڭ بىلەن ما لىڭنىڭ باش بولۇپ ئوبدان ساقلىشىغا تاپشۇردى. ئۇ ئەتىسى ئۇلار بىلەن خوشلىشىپ، جۇ ۋۇ قاتارلىق يىگىرمە سەركەردىنى ئەگەشتۇرگەن پېتى تېزدىن جىننەنگە قاراپ يۇرۇپ كەتتى. لەشكەرلەر بىرنەچچە كۇن يول يۇرۇپ، جىننەن قەلئەسىنىڭ يۇقىرىسىدىكى چوڭ قوشقا يېتىپ كەلدى، لۇ جۇنيىلەر قوشقا كىرىپ سۇڭ جياڭدىن ھال - ئەھۋال سورىدى. دانا ئەمچى ئەن داۋچۇەننىڭ داۋالىشى ئارقىسىدا سۇڭ جياڭنىڭ كېسىلى خېلى ياخشى بولۇپ قاپتۇ، لۇ جۇنيىلەر بۇنىڭدىن ئىنتايىن شادلاندى. ئۇلار يېغىلىق

توغرىسىدا كەڭ ـ كۆشادە پاراڭغا چۈشتى. بۇ چاغدا توساتتىن هودۇقۇپ قېچىپ كەلگەن لەشكەرلەردىن بىرى كىرىپ:

ـــ تاڭ بىن شياۋ راڭلارنى ئۇزىتىپ كېتىۋېتىپ، چوڭ قوشتىن ئوتتۇز چاقىرىم نېرىغا بارغاندا، بىردىنلا جىنىنەننىڭ قاراقچى سەركەردىلىرىدىن مېيى شېڭ، ما جياڭلار بىر تۈمەن خىللانغان لەشكەرنى باشلاپ چىقىپ كەلدى، ئۇلار ئەسلىدە تۇرشاۋۇل ئالىيلىرىنىڭ ساقسىز بولۇپ يېتىپ قالغانلىقلىرىدىن پايدىلىنىپ، چوڭ قوشقا تېگىش قىلىشقا كېلىۋاتقانكەن. لېكىن، يولدا بىزگە ئۇچراپ قالدى. تاڭ بىن هەرقانچە قىلسىمۇ بۇ ئىككىسىگە تەڭ كېلەلمىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېيى شېڭ ناهايىتى باتۇر ئىكەن، ئاخىر تاڭ بىننى ئۆلتۈرۈۋېتىپ، شياۋ راڭ، پېيى شۈەن، جىن داجيەنلەرنى تۇتۇۋالدى، ئۇلار قوشقا تېگىش قىلماقچى بولغاندا، لۇ تۇرشاۋۇللارنىڭ نۇرغۇن لەشكەر بىلەن يېتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، شياۋ راڭلارنى ئېلىپ كېتىشىپ قالدى، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

سۇڭ جياڭ بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن «شياۋ راڭلارنىڭ جېنى ئامانمىدۇ» دەپ ئىختىيارسىز هالدا كۆز يېشى قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ كېسىلى يېڭىباشتىن ئېغىرلىشىپ قالدى. لۇ جۇنيى قاتارلىق سەركەردىلەر ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساپ تەسەللى بەردى. لۇ جۇنيى:

ـــ شياۋ راڭلار نەگە بارماقچىدى؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ شياۋ راڭ مېنىڭ بىتاپلىقىمنى بىلىپ، چېن باسقاقبەگ بىلەن خوشلىشىپ مەندىن خەۋەر ئېلىشقا كەلگەنىدى. ئۇ يەنە چېن باسقاقبەگنىڭ ئەمرىگە بىنائەن جىن داجيەن، پېيى شۈەنلەرنى ۋەنجۇ ئايمىقىغا ئېلىپ بېرىپ، بىر تاش پۈتۈك ياساتماقچى ۋە ئالاقە خەت ـ چەكلەرنى تەكشۈرۈپ كۆرمەكچىدى. مەن بۇگۈن ئەتىگەن تاڭ بىننى مىڭ لەشكەر بىلەن بۇ ئۇچەيلەننى ئۇزىتىپ قويۇپ كېلىشكە ئەۋەتكەنىدىم. كۈتمىگەندە قاراقچىلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئۇلار بۇ ئۇچەيلەننى

چوقۇم ئۆلتۈرۈۋەتتى، ــ دەپ بۇقۇلداپ يىغلىدى سۇڭ جياڭ.

سۇڭ جياڭ لۇ جۇنيىگە ۋۇ يۇڭغا ھەمدەم بولۇپ شەھەرنى ئېلىشنى، مېيي شېڭ، ما جياڭلارنى تۈتۈپ ئىنتىقام ئېلىشنى تاپشۇردى، لۇ جۇنيىلەر بۇيرۇقىغا بىنائەن شەھەرنىڭ يۇقىرى تەرىپىدە تۇرغان لەشكەرلەرنىڭ قېشىغا باردى. ئۇلار ۋۇ يۇڭ خەلپەت بىلەن سالام ـ سەھەت قىلىشىپ بولغاندىن كېيىن دەرھال شياۋ راڭلارنىڭ تۈتۈلۈپ قالغانلىقىنى تېزدىن خەۋەر قىلدى. ۋۇ يۇڭ:

ــ يامان بويتۇ ! بۇ ئۇچەيلەن نابۇت بولىدىغان بولدى، ــ دېدى چۆچۈپ.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ سەركەردىلەرگە شەھەرنى قورشاپ شىددەت بىلەن تېگىش قىلىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى. سەركەردىلەر بۇيرۇقىغا بىنائەن شەھەرگە تۆت تەرەپتىن تېگىش قىلدى. ۋۇ يۇڭ لەشكەرلەرگە ئېگىز شوتىغا چىقىپ شەھەر تەرەپكە قاراپ:

ــ شياۋ راڭ، جىن داجيەن، پېيي شۇەنلەرنى دەرھال چىقىرىپ بېرىڭلار! ئەگەردە قىلچە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزىدىكەنسەن، شەھەرلىرىڭنى خانۇەيران قىلىپ، لەشكەر ـ پۇقرالار دېمەستىن ھەممىڭلارنى قىرىپ تاشلايمىز! ــ دەپ توۋلاشنى بۇيرۇدى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلايلى. شەھەرنى قوغداپ تۇرغان سەركەردە لياڭ يۇڭ قورچاق مۇۋەققەت ئامبال بولۇپ، ئوڭ قول، سول قول سەركەردىلەر بىلەن بىللە شەھەرنى قوغداۋاتاتتى. مېيي شېڭ، ما جياڭلار ئۇرۇشتا يېڭىلىپ مۇشۇ شەھەرگە قېچىپ كېلىۋېلىشتى ۋە شۇ كۈنى شياۋ راڭ قاتارلىق ئوچ كىشىنى تۇتۇۋالدى. ئۇلار سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى شەھەرنى قورشىۋالغۇچە قوۋۇقنى ئاچتۇرۇپ شەھەرگە كىرىۋالدى ۋە شياۋ راڭلارنى ئۇلارنىڭ تۇھپىسى سۈپىتىدە باش سەركەردە مەھكىمىسىگە تاپشۇرۇپ بەردى. لياڭ يۇڭ تەۋەررۇك قول تالىپنىڭ نامىنى ئاڭلىغاندى. شۇڭا، ئۇ چېرىكلەرگە ئۇلارنىڭ قولىنى يەشتۈرۈۋېتىپ، ئۇلارنى ئەل بولۇشقا دالالەت قىلدى.

شياۋ راڭ، پېي شۇەن، جىن داجيەنلەر غەزەپتىن كۆزلىرى چەكچەيگەن ھالدا:

— ھەي ئەقىلسىز قاراقچىلار، سەنلەر بىزنى نېمە چاغلىشىۋاتىسەن؟ قولۇڭدىن كەلسە ئۇچمىزنى بىراقلا چېپىپ تاشلا! خىيال ئەيلەشمىگىنكى، ئالتە تىزمىزدىن بىرىنمۇ پۇكتۇرەلمەيسەن! سۇڭ تۇرشاۋۇلنىڭ شەھەرنى ئېلىپ سەندەك چۇپرەندىلەرنى پارە - پارە قىلىۋەتمىگىنىنى كۆرۈش! — دەپ قاتتىق تىللىدى.

— كېلىڭلار! — دەپ ۋارقىرىدى تازا ئاچچىقى بىلەن لياڭ يۇڭ، — بۇ لالما ئىتلارنى تۇتۇپ تىزلاندۇرۇڭلار!

چېرىكلەر بۇ ئۇچەيلەننى كالتەكلەشكە باشلىدى. ئۇلار تاياق زەربىسىدىن يەرگە يىقىلغان بولسىمۇ، لېكىن زادىلا تىزىنى پۇكمىدى ۋە توختىماستىن تىللاپ تۇردى. لياڭ يۇڭ:

— سەنلەر بىراقلا چېپىپ تاشلا دېيىشتىڭ، بىراق ھازىر ئەمەس، بەلكى ئەدىپىڭنى ئالدىرىمايلا قىيناپ بەرمىگىنىمنى كۆر! — دېدى - دە، چېرىكلەرنى چاقىرىپ، — بۇ لالما ئىتلارنى سىرتقى قوۋۇقنىڭ نېرىسىغا ئاچىقىپ، جازىدا قىسىپ، پاقالچىقىغا ئۇرۇڭلار، پاقالچىقى سۇنغاندا تىز پۇكمەي نەگە باراتتى، — دېدى.

چېرىكلەر دەرھال ئۇلارنىڭ پۇتىنى جازىدا قىسىپ، بۇيرۇقنى بەجا كەلتۇرۇشتى.

چېرىك ۋە پۇقرالار سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىدىن تۇتۇپ كېلىنگەنلەرنى كۆرىمىز دەپ يامۇل ئالدىغا ئولىشىۋالغانىدى. كىشىلەر ئارىسىدا ئاشۇ بولۇۋاتقان ئىشلاردىن غەزەپلىنىپ يۇرگەن، ھەقىقىي ۋىجدانى بار بىر قارا قاش يىگىت بار ئىدى. ئۇنىڭ ئىسمىزاتى شياۋ جياسۇي ئىدى، ئۇ يامۇلنىڭ تۆۋەن كوچىسىدىكى قەغەز دۇكىنىنىڭ ئۇ قېتىدا ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ بوۋىسىنىڭ ئېتى شياۋ دۇەن، تەخەللۇسى سىڭ دا ئىدى، ئۇ جەنۇبىي ۋە شىمالىي سۇلالىلەر دەۋرىدە ياشىغان جىنەن

ئامبىلى ئىدى. دەريادا كەلكۈن كېلىپ، توغاننى يار ئېلىپ كەتكەندە، شياۋ دۈەن بەگلەرنى باشلاپ، يامغۇر يېغىۋاتقانلىقىغا قارىماي توغان ياسىغان. يامغۇر توختىماستىن قاتتىق يېغىۋەرگەنلىكتىن، باشقا بەگ ـ سىپاھلار ئۇنىڭغا ئۆزىنى بىرئاز دالدىغا ئېلىشنى تەكلىپ قىلغاندا، ئۇ: «ۋاقى ياق ھەزرەتمۇ ئۆزىنىڭ بەدىنى بىلەن دەريا سۈيىنى توسقانىكەن، مەن نېمىشقا ئۇنداق قىلالمايدىكەنمەن؟» دېگەن. شۇنىڭ بىلەن توغاننى ياساپ سۇنى ياندۇرغان، شۇ يىلى زىرائەتلەر شۇنداق ئوخشاپ كەتكەنكى، بىر تۈپ زىرائەت ئالتە تالدىن باش ئالغان. شياۋ جياسۈي① دېگەن ئىسىم ئەنە شۇنداق كېلىپ چىققان. شياۋ جياسۈي جىنىنەنگە كېلىپ ساياھەت قىلغاندا، جىنىنەلىكلەر ئۇنىڭ بوۋىسىنى دىيانەتلىك كىشى ئىدى، دەپ تەرىپلەشتى. شياۋ جياسۈينىڭ بولسا تولىمۇ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى قىلدى. ئۇ ئۆزىمۇ ئاق كۆڭۈل، مەردانە، شىجائەتلىك، يىراقنى كۆرەر، قورسىقى كەڭ، كۆچتۇڭگۇر، لەشكىرىي ماھارەتنى پىششىق ئىگىلىگەن، تولىمۇ باتۇر كىشى ئىدى. ئومۇمەن جەڭگەرلىك كىشىلەردىن مەھەللە مۆتىۋەرلىرى ۋە ناتىۋانلىرى بولسۇن، ھەممىسى ئۇنىڭ بىلەن باردى ـ كەلدى قىلىشاتتى. ۋاقى چىڭ ئالتوپىلاڭ كۆتۈرۈپ شەھەرگە تېگىش قىلغاندا، شياۋ جياسۈي قاراقچىلاردىن ساقلىنىش ئۈچۈن پەنت كۆرسەتكەنىدى. لېكىن، ئۇنىڭ پەنتى قوبۇل كۆرۈلمىگەنلىكتىن، شەھەر قولدىن كېتىپ قالدى. قاراقچىلار پۇقرالارنىڭ شەھەرگە كىرىشىگىلا رۇخسەت قىلدى، بىرەرىنىڭمۇ شەھەردىن چىقىشىغا رۇخسەت قىلمىدى. شياۋ جياسۈي شەھەر ئىچىدە كېچە ـ كۈندۈز قاراقچىلارنىڭ ئەدىپىنى بېرىش كويىغا چۈشكەن بولسىمۇ، لېكىن يالغۇز ئاتنىڭ چېكى چىقمىدى. مانا بۇگۈن ئۇ قاراقچىلارنىڭ شياۋ راڭ قاتارلىق ئۈچ كىشىنى باغلاپ دۈمبالاۋاتقانلىقىنى كۆردى، سۈڭ

① جياسۈي ـــ ئېسىل باشاق دېگەن مەنىدە.

خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ شياۋ راڭلارنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىش ئۈچۈن شەھەرگە جەددىي تېگىش قىلىۋاتقانلىقىنىمۇ ئاڭلىدى. لەشكەرلەر بىلەن ئاھالىنىڭ قورقۇنچ ئىچىدە قالغانلىقىنىمۇ بىلدى. شياۋ جياسۇي بىردەم ئويلانغاندىن كېيىن: «ئەپلىك پۈرسەت دېگەن مۇشۇ، شۇنداقلا قىلىپ قويىدىغان بولسام، شەھەر خەلقىنىڭ جېنى ئامان قالىدۇ» دەپ، ئۆيى تەرەپكە يۈگۈرۈپ كەتتى. بۇ كۆز باغلانغان چاغ ئىدى، ئۇ دەرھال مۇلازىمغا مىكە ـ سىياھلارنى ئەزدۈردى ۋە بىقىنىدىكى بىر دۇكاندىن بىرنەچچە تاختا قېلىنراق قەغەز ئەكىردۈرۈپ، چىراغ يورۇقىدا قەلەم تەۋرىتىپ مۇنۇلارنى يازدى:

شەھەردىكىلەرنىڭ ھەممىسى سۇڭ سۇلالىسىنىڭ مۆمىن پۇقرالىرى، قاراقچىلارغا ھەمدەم بولۇشنى ھەرگىز راۋا كۆرمەيدۇ. سۇڭ تۈرشاۋۇل بولسا خان ئوردىسىدىكى ئېسىل سەركەردە، ئۇ قىتانلارنى قىردى، تېخى خۇنى تۈتتى. بارغانلا يېرىدە ئۇنىڭ تىغىغا ھېچكىم تاقابىل تۇرالمىدى. ھازىر ئۇنىڭ قول ئاستىدا ئۇنىڭ بىلەن بىر جان ـ بىر تەن بولۇپ تۇرغان بىر يۈز سەككىز سەركەردە بار. يامۇلىنىڭ سىرتقى قوۋۇقى ئالدىدا ئۇنىڭ ئوچ ئادىمى ئۇرۇپ دۇمبالىنىۋېتىپتۇ، لېكىن ئۇلار مەردلىك قىلىپ تىز پۈكمەيۋاتىدۇ، بۇ سۇڭ تۈرشاۋۇلارنىڭ باتۇر، سادىق مەردلەر ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ. بۈگۈن قاراقچىلار بۇ ئۇچ كىشىگە بىرەر زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈپ قويسا، لەشكەر ئاز بولغانلىقتىن شەھەر ھامان قولدىن كېتىپ قالىدۇ ـ دە، ھەممىمىز تۇگىشىپ كېتىمىز. شۇ سەۋەبتىن ئامان ـ ئېسەن قېلىشنى ئارزۇ قىلغۇچى لەشكەرلەر ۋە پۇقرالار مېنىڭ كەينىمدىن يۇرۇڭلار، قاراقچىلارنى قىرىپ تاشلايلى!

شياۋ جياسۇي ئۇنىڭدىن بىرنەچچە نۇسخا يېزىپ بولغاندىن كېيىن ئاستا سىرتقا چىقىپ، دىققەت بىلەن قۇلاق سېلىپ تىڭشىۋىدى، ئۇنىڭ قۇلىقىغا پۇقرالارنىڭ ئۆز ئۆيلىرىدە يىغا ـ زار قىلىشىۋاتقانلىقى ئاڭلاندى. ئۇ: «خەلقىنىڭ كۆڭلى شۇ ھالەتتە تۇرسا، مېنىڭ پەنتىم جەزمەن ئەمەلگە ئاشىدۇ!» دەپ

ئويلىدى. شياۋ جياسۇي تاڭ يورۇ ـ يورۇماستىنلا ئۆيىدىن ئاستا چىقىپ، بۇ ئىلاننى يامۇلنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى كوچىلارنىڭ ئاۋات يەرلىرىگە تاشلاپ قويدى.

ئۇزاق ئۆتمەي تاڭ يورۇدى، يولدىن ئۆتكەن لەشكەر ۋە پۇقرالار ئۇياقتىن بىرنى، بۇياقتىن بىرنى تېپىۋېلىپ، توپلىشىپ ئوقۇشقا باشلىدى. ئەتىگەندە كوچا چارلىغۇچى چېرىكلەر بۇ خەتنى ئوقۇۋاتقان كىشىلەرنىڭ قولىدىن بىرنى تارتىۋېلىپ، ئۇچقاندەك بېرىپ لياڭ يۈڭغا خەۋەر قىلدى. بۇنى ئاڭلىغان لياڭ يۈڭ قاتتىق چۆچۈدى، ئۇ دەرھال جاكايى بۇيرۇق بېگىنى چاقىرىپ، قوشۇنلارغا يامۇلنىڭ قوۋۇقىنى ۋە لەشكەرگاھلارنى چىڭ ساقلاش، يەنە بىر تەرەپتىن سۇخەنچىلەرنى جىددىي قولغا ئېلىش توغرىسىدىكى بۇيرۇقنى يەتكۈزۈشكە ئەۋەتتى. شياۋ جياسۇي يېڭىنىڭ ئىچىگە ئېسىل قىلىچتىن بىرنى تىقىۋېلىپ، كىشىلەر توپى ئارىسىغا كىرىۋالدى ۋە قەغەزگە يېزىلغان گەپلەرنى ياندۇرمىلاپ ئىككى قېتىم ئۇنلۈك ئوقۇغانىدى، لەشكەرلەر بىلەن پۇقرالار ھەيران بولۇپ بىر ـ بىرىگە قاراشتى. شۇ ئەسنادا جاكايى بۇيرۇق بېگى ئاتقا مىنىپ، بەش ـ ئالتە چېرىكنى ئەگەشتۇرگەن ھالدا باش سەركەردىنىڭ ئەمرىنى لەشكەرگاھلارغا يەتكۈزۈش ئۈچۈن كېتىۋاتاتتى. شياۋ جياسۇي كىشىلەر ئارىسىدىن ئېتىلىپ چىقىپ، غەزەپ بىلەن نەرە تارتقىنىچە قىلىچ بىلەن ئۇنىڭ ئېتىنىڭ پۇتىغا شۇنداق ئۇردىكى، ئاتنىڭ پۇتى چورتلا ئۈزۈلۈپ، جاكايى بۇيرۇق بېگى ئات ئۈستىدىن تىك مولاق ئېتىپ يىقىلدى. شياۋ جياسۇي غاچ قىلىپ يەنە بىر قىلىچ سالدى ـ دە، ئۇنىڭ بېشى تېنىدىن جۇدا بولدى. ئۇ سول قولىدا ئۆلۈكنىڭ كاللىسىنى، ئوڭ قولىدا قىلىچىنى كۆتۈرۈپ توۋلاپ:

ـــ ئامان ـ ئېسەن قېلىشنى ئارزۇ قىلغۇچىلار بولسا قېنى مېنىڭ ئارقامدىن يۈرۈڭلار. قاراقچىلارنى قىرىپ تاشلايلى ! ـــ دەپ توۋلىدى.

يامۇل ئالدىدىكى لەشكەرلەر ئادەتتە شياۋ جياسۇينى تونۇيتتى. ئۇنىڭ يۈرەكلىك، باتۇر ئىكەنلىكىنىمۇ بىلەتتى، ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە بەش ـ ئالتە يۈز كىشى ئۇنىڭ ئەتراپىغا توپلاشتى. شياۋ جياسۇي لەشكەرلەرنىڭ توپلىشىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، يەنە قاتتىق ئاۋاز بىلەن:

ـــ ئەي پۇقرالار، جىگىرى بارلىرىڭ كېلىپ بىزگە ھەمدەم بولۇش ! ـــ دەپ قايتا ـ قايتا توۋلىدى. ئۇنىڭ ئاۋازى يىراق ـ يىراقلارغا ئاڭلاندى، كىشىلەر ئۇنىڭغا تۇشمۇتۇشتىن ئاۋاز قوشتى. ئۇلار قوللىرىغا كالتەك ـ چوماقلارنى ئالدى، جىرىملارنى يۇلۇۋېلىپ، شىرە ـ ئورۇندۇقلارنىڭ پۇتىنى سۇندۇرۇپ، ئۇنى قورال قىلدى. بىردەمنىڭ ئىچىدىلا بەش ـ ئالتە مىڭ كىشى جەم بولدى. ئۇلار شياۋ جياسۇي باشلامچىلىقىدا نەرە تارتقىنىچە يامۇلغا باستۇرۇپ كىردى. لياڭ يۇڭ ئادەتتە لەشكەر ۋە پۇقرالارغا قاتتىق زۇلۇم سالغانىدى. مەيلى چېرىكلەر بولسۇن ياكى قورۇقچى بەگلەر بولسۇن، ئۇنى چىش ـ تىرنىقىغىچە ئۆچ كۆرەتتى. شۇڭا، ئۇنىڭغا قارشى توپلاڭ كۆتۈرۈلگەنلىكىنى ئاڭلاش بىلەنلا، ھەممىسى كېلىپ ھەمدەم بولدى، ئۇلار لياڭ يۇڭلارنىڭ ئۆيىدىكى ئۇلۇغ ـ ئۇششاق ھەممىسىنى قىرىپ تاشلىدى. شۇنىڭ بىلەن شياۋ جياسۇي لەشكەر ۋە پۇقرالارنى باشلاپ يامۇلدىن قايتىپ چىقتى. بۇ چاغدا ئۇنىڭغا ئەگەشكەن ئادەم سانى ئىككى تۈمەندىن ئېشىپ كەتكەنىدى. ئۇلار جازىلارنى چېقىپ، شياۋ راڭ، پېي شۇەن، جىن داجيەنلەرنى بوشاتتى. شياۋ جياسۇي ئۇچ قاۋۇل كىشىنى تاللاپ، شياۋ راڭلارنى يۇدۇتۇپ ماڭدى، ئۆزى ئالدىدا لياڭ يۇڭنىڭ كاللىسىنى كۆتۈرگەن ھالدا يۇقىرى قوۋۇققا يېتىپ كەلدى. قوۋۇقنى ساقلاۋاتقان ما جياڭنى ئۆلتۈرۈپ، قوۋۇقباقار چېرىكلەرنى قوغلىۋەتكەندىن كېيىن قوۋۇقنى يوغان ئېچىپ ئاسما كۆۋرۈكنى چۈشۈردى.

شۇ پەيتتە ۋۇ يۇڭمۇ دەل يۇقىرى قوۋۇققا كېلىپ،

لەشكەرلەرنىڭ شەھەرگە تېگىش قىلىشىنى نازارەت قىلىۋاتقانىدى. ئۇ شەھەر تەرەپتىن ئاللا - چۇقان كۆتۈرۈلگەنلىكىنى ئاڭلاپ ۋە قوۋۇقنىڭ ئېچىلغانلىقىنى كۆرۈپ، قاراقچىلار ئېتىلىپ چىققان ئوخشايدۇ دېگەن ئوي بىلەن لەشكەرلەرگە دەرھال ئۇچ - توّت ئوق يېتىم يەرگىچە چېكىنىپ، سەپ تارتىپ تاقابىل تۇرۇشنى بۇيرۇدى. شۇ ئەسنادا شياۋ جياسۇي قولىدا لياڭ يۈڭنىڭ كاللىسىنى كۆتۈرگەن، ئارقىسىدا ئۇچ ئادەم شياۋ راڭ قاتارلىق ئۇچ كىشىنى يۇدۇگەن ھالدا ئاسما كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ كېلىشتى. ۋۇ يۈڭ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ھاڭ - تاڭ بولۇپ تۇرغاندا، شياۋ راڭ:

— ھەي مۇشاۋىر ۋۇ يۈڭ خەلپىتىم، مانا بۇ باتۇر خەلقنى قوزغاپ، قاراقچى سەركەردىلەرنى ئۆلتۈرۈپ، بىزنى قۇتۇلدۇرۇۋالدى، — دەپ توۋلىدى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ۋۇ يۈڭ بىر تەرەپتىن تەئەججۇپلەندى، يەنە بىر تەرەپتىن بەكمۇ خۇرسەن بولدى. شياۋ جياسۇي:

— ھازىرقى ئالدىراشچىلىقتا سالام - سەھەتنى قويۇپ تۇرايلى. مۇشاۋىر، تەخىر قىلماي لەشكەر تارتىپ تېزدىن شەھەرگە كىرىشلىرىنى ئىلتىجا قىلىمەن ! — دېدى.

ئاسما كۆۋرۈك بويىدا تۇرغان بىرقانچە لەشكەر بىلەن پۇقرا بىر دەك:

— سۇڭ تۇرشاۋۇلىنىڭ شەھەرگە كىرىشىنى ئىلتىجا قىلىمىز ! — دەپ توۋلاشتى.

ۋۇ يۈڭ كىشىلەر ئارىسىدا ھەر خىل ئادەم بارلىقىنى كۆرۈپ، سەركەردىلەرگە لەشكەر تارتىپ شەھەرگە كىرىش، ئەگەر بىرەر ئادەمىمىزنى ئۆلتۈرۈپ قويسا، شۇ ئۆلتۈرگۈچى تۇرغان قاتاردىكىلەرنىڭ كاللىسىنى ئېلىش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى.

يۇقىرى تەرەپتە سېپىلنى ساقلاۋاتقان چېرىكلەر ئەھۋالنىڭ بۇ ھالەتكە يەتكەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن دەررۇ قورال -

ياراغلىرىنى تاشلاپ سېپىلدىن چۈشتى. ئۇنىڭدىن باشقا، سېپىلنىڭ كۈنچىقىش - كۈنپېتىش ۋە تۆۋەن تەرىپىدە تۇرۇۋاتقان لەشكەرلەرمۇ، بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن شەھەرنى ساقلاۋاتقان قاراقچى سەركەردىلەرنى تۈتۈپ باغلاپ قويدى، ئاندىن شەھەر قوۋۇقىنى يوغان ئېچىپ، كۈجە - ئىسرىق، شام - چىراغلارنى يېقىپ، سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ شەھەرگە كىرىشىنى كۈتۈۋالدى. پەقەت مېي شېڭ دېگەن ئەبلەخ يامان نەرسە بولغانلىقتىن، كىشىنى ئۆزىگە يېقىن كەلتۈرمەي، كۈنىپېتىش قوۋۇقتىن چىققىنىچە، قاتمۇقات مۇھاسىرىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ قېچىپ كەتتى.

ۋۇ يۇڭ دەرھال ئادەم ئەۋەتىپ ئەھۋالنى سۇڭ جياڭغا مەلۇم قىلدى. سۇڭ جياڭ بۇنى ئۇققاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئەلنىڭ غەم - قايغۇسى ۋە قېرىنداشلىرىغا ئىچ ئاغرىتىش ئارقىسىدا مۇپتىلا بولغان كېسىلى خېلى يەڭگىللىشىپ قالدى. خۇشاللىقتىن كۆڭلى يايراپ، سەركەردىلەر بىلەن بىللە قوشنى يىغىشتۇرۇپ يولغا چىقتى. لەشكەرلەر جىننەن شەھىرىگە يېتىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ باش سەركەردە يامۇلنىغا كىرىپ تەختكە ئولتۇردى. لەشكەر ۋە پۇقرالارنى خاتىرجەملەندۇردى، ئەجىر - خىزمەت كۆرسەتكەن سەركەردىلەردىن ھال - ئەھۋال سورىدى. شياۋ جياسۇينى يامۇلغا چاقىرتىپ كېلىپ، ئۇنىڭ ئىسمىزاتىنى سورىدى، قولتۇقىدىن يۆلەپ تۆرگە تەكلىپ قىلدى. سۇڭ جياڭ ئېگىلىپ تەزىم قىلىپ:

— باتۇرۇم، بۇيۇك ھىممەت - جاسارەت كۆرسەتتىڭ، ئاسىيلارنى يوقىتىش بىلەن شەھەرنى ئامان ساقلاپ قالدىڭىز، ئۇرۇش - چېپىش قىلمايلا شەھەرنى قايتۇرۇۋالدۇق. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇچ يارەنمىزنىمۇ قوتۇلدۇرۇپ قالدىڭىز، سىزگە كۆپ رەھمەت، — دېدى.

— بۇ ھەرگىز مېنىڭ قابىللىقىمدىن ئەمەس، بەلكى لەشكەر ۋە پۇقرالارنىڭ كۈچ - قۇدرىتىدىن بولدى ! — دېدى شياۋ

جياسۇي جاۋابەن.

سۇڭ جياڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئاپىرىن ئوقۇدى. سۇڭ جياڭنىڭ قول ئاستىدىكى ھەممە سەركەردىلەر كېلىپ ئۇنىڭغا سالام بەردى. شەھەر لەشكەرلىرى قاراقچى سەركەردىلەرنى باغلاپ ئېلىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ ئۇلارغا ئەل بولساڭلار گۇناھىڭلار كەچۈرۈم قىلىندۇ، دېدى. شۇنىڭ بىلەن پۇتۇن شەھەر خۇشاللىققا چۆمدى، بىرقانچە تۇمەن لەشكەر ئەل بولدى. دەل شۇ پەيتتە سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانلىرىدىن لى جۇنلەرمۇ سۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ كېمە بىلەن خەنجياڭ دەرياسى بويىغا يېتىپ كېلىپ، سۇڭ جياڭلار بىلەن كۆرۈشتى. سۇڭ جياڭ شياۋ جياسۇي شەرىپىگە زىياپەت ئۆتكۈزدى، زىياپەتتە ئۇ بىر جام مەينى قولىغا ئېلىپ:

— مەن ئوردىغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن قەدىرلىك دوستىمىزنىڭ يۈكسەك قابىلىيىتى ۋە گۈزەل پەزىلىتىنى تەكرىقۇتىمىزغا مەلۇم قىلىپ، جەزمەن شان ـ شەرەپكە ئىگە قىلىمەن، — دېدى.

— ئۇنداق قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق، — دېدى شياۋ جياسۇي، — مېنىڭ بۇ قىلغانلىرىم ئەجىر ـ خىزمەتلەر كۆرسىتىپ مەرتىۋىگە ئىگە بولۇش ئۈچۈن ئەمەس. پېقىر كىچىكىمدە بىر يۇگەنسىز تەنتەك ئىدىم، چوڭ بولۇپمۇ ئەل ـ يۇرتلاردا نام ـ شۆھرەتكە ئىگە بولالمىدىم، ئۆزۈم بىر ناتىۋان ئادەمەن، بۇگۈنكى كۈندە چېقىمچىلار يۇقىرى مەرتىۋىگە ئىگە بولۇۋېلىپ، ئاقىل ـ دانىشلار نام ـ نىشانسىز قېلىۋاتىدۇ. ھەرقانچە ئىقتىدار ـ ئىستېدات بولسىمۇ، ئالىي مەرتىۋىگە ئېرىشەلمەيۋاتىدۇ. ئۇلۇغ ـ غايىلىك باتۇرلاردىن ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە باقماي پادىشاھلىق يولىدا جان پىدا قىلغۇچىلار سەل ـ پەللا سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويسا، ھېلىقى ئۆزىنىڭ ۋە ئۆز پۇشتىنىڭ مەنپەئەتى كويىدىلا يۇرگۈچىلەر دەرھال ئوتتۇرىغا چىقىپ خانغا چاقىدۇ، بۇ كىشىلەرنىڭ ۋە پۇتۇن تاۋابىئاتنىڭ جېنى ئاشۇ ھوقۇق

ئىگىلىۋالغان پاسىقلارنىڭ ئىلكىدە بولىدۇ، ئۆزۈمنى ئالىدىغان بولسام، بۇگۈنكى كۈنلۈكتە مەنسەپدارلىق جاۋابكارلىقىدىن خالىيمەن، خۇددى بىپايان كۆكتە ئۇچۇپ يۈرگەن ياۋا تۇرنىدەك، قەيەرگە ئۇچىمەن دېسەم شۇ يەرگە ئۇچۇپ بارىمەن.

سۇئال جىاڭنىڭ قول ئاستىدىكى سەركەردىلەر بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىندى. شۇ مەزگىدە ئولتۇرغانلاردىن گۇڭسۇن شىڭ، لۇ جىشىن، ۋۇ سۇئال، يەن چىڭ، لى جۈن، تۇئال ۋېي، تۇئال مىڭ، دەي زۇئال، چەي جىن، فەن رۇي، جۇ ۋۇ، جىاڭ جېڭلار شىاۋ جىاسۇينىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن باشلىرىنى لىڭشىتىپ ئويغا چۆمدى. زىياپەت ئاياغلاشقاندىن كېيىن شىاۋ جىاسۇي رەھمەت ـ تەشەككۈر بايان قىلىپ يامۇلدىن چىقىپ كەتتى. ئەتىسى ئەتىگەنده سۇئال جىاڭ دەي زۇڭنى چېن باسقاقبەگكە نۇسرەت خەۋىرى يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئەۋەتتى. ئۆزى شىاۋ جىاسۇينى يوقلاپ كېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئۆيىگە باردى. لېكىن، ئۇنىڭ ئۆيىدە ھېچكىم يوق ئىكەن. قوشنا تام قەغەز دۇكىنىدىكىلەر:

ـــ شىاۋ جىاسۇي بۇگۈن تاڭ سەھەردىلا بەرۋاپ ۋە كىتابلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، بىز بىلەن خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى، قاياققا بارىدىغانلىقىنى ئۇقالمىدۇق، ـــ دېدى.

كېيىنكى كىشىلەر شىاۋ دۇەن بىلەن شىاۋ جىاسۇينىڭ ئەخلاق ـ پەزىلىتىنى مەدھىيەلەپ مۇنداق نەزم پۈتكەن:

باقمىدى يامغۇرغا شىاۋسېڭدا چېپىۋەردى توغان،
قورقمىدى دولقۇن غەزەپلىك ئۇرسا شىددەتلىك يامان.
چىن يۈرەكتىن ئەجىر قىلغاچ پۈتتى توغان ياسلىپ،
ئوخشىدى ئاشلىق ـ زىرائەت ئالتىدىن باشاق ئېلىپ.
بوۋىسىدىن كەم ئەمەس بۇ ھەر ماھارەت بابىدا،
قىلدى يەكسان ياۋنى ئاخىر ئەلنى سېپ ئۆز ئارقىغا.
شەپقىتىدىن قالدى تىنچ ـ ساق يۈرتىمىزدا بارچە ئەل،
كۆكتە پەرۋاز ئەيلىگىن باتۇر قۇشۇمسەن ھەر مەھەل.

سۇڭ جياڭ قايتىپ كېلىپ، ئاتامانلارغا شياۋ جياسۇيىنىڭ كېتىپ قالغانلىقىنى ئېيتتى. بۇنى ئاڭلىغان ئاتامانلار: «ھەي ئىسسىت!» دەپ ھەسرەت چېكىشتى. كەچقۇرۇنلۇقى دەي زۇڭ قايتىپ كېلىپ: «چېن باسقاقبەگ ۋە خۇ مەسلىھەتچى فاڭ لۇ بىلەن لۇ جيەن ۋە لىن چۇڭ بىلەن خۇا رۇڭلارنى ۋەنجۇ ئايمىقى بىلەن شەننەنگە قاراشلىق تېخى قايتۇرۇۋېلىنمىغان جايلارنى قايتۇرۇۋېلىشقا بۇيرۇدى. ئوردىدىن بىرقانچە يېڭى ئەمەلدار كەلگەنكەن، ئۇلار خىزمەتلىرىنى ئۆتكۈزۈۋېتىپتۇ. چېن باسقاقبەگ بىرقانچە سەركەردىنى باشلاپ يولغا چىقتى، يېقىندا يېتىپ كېلىدۇ» دېگەن خەۋەرنى يەتكۈزدى.

سۇڭ جياڭ ۋۇ يۇڭ بىلەن چېن باسقاقبەگ يېتىپ كەلگەندىن كېيىن بۇ يەرنى ساقلاپ تۇرسا، بىز كۆپرەك لەشكەر توپلاپ قاراقچىلارنىڭ باشلىقلىرىنى يوقىتايلى، دەپ مەسلىھەتلەشتى. سۇڭ جياڭ جىننەندە بەش ـ ئالتە كۈن داۋالانغاندىن كېيىن كېسىلى سەللىمازا ساقىيىپ كەتتى. بىر كۈنى چېن باسقاقبەگنىڭ لەشكەرلىرى يېتىپ كەلدى، سۇڭ جياڭلار ئۇلارنى شەھەرگە باشلاپ كىردى. سالام ـ سەھەتتىن كېيىن چېن باسقاقبەگ ئۈچ قوشۇندىكى سەركەردىلەرنى تارتۇقلىدى، كېيىن شەننەننى ساقلاپ تۇرغان شى جىنلار ئايماقنىڭ ئىشلىرىنى يېڭى ئەمەلدارغا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ قايتىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ ئايماقنىڭ ئىشلىرىنى جوڭقۇرۇشنى چېن باسقاقبەگكە ئۆتكۈزۈپ بەردى ۋە سۇڭ جياڭلار چېن باسقاقبەگ بىلەن خوشلىشىپ، چوڭ قوشۇننى باشلاپ سۇ بىلەن قۇرۇقلۇقتىن تەڭلا يۇرۇش قىلدى، ئاتلىق لەشكەرلەرمۇ ئۇلار بىلەن بىللە نەنپېڭدىكى قاراقچىلارنى يوقىتىش ئۈچۈن يولغا چىقتى. بۇ چاغدا بىر يۈز سەككىز باتۇرنىڭ ھەممىسى بىر يەرگە جەم بولۇشقانىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە خېبېيدا ئەل بولغان سۇن ئەن قاتارلىق ئون بىر

سەركەردە قوشۇلدى، يىگىرمە تۆمەندىن ئارتۇق لەشكەر ئارقا ـ ئارقىدىن نۇسرەت قازىنىپ قوشۇننىڭ ھەيۋىتى ئاشتى، بارغانلىكى يېرىدە قاراقچىلار ئۇلارنىڭ شەپىسىنى ئاڭلىغان ھامان ئۇلارغا باش ئەگدى. سۇڭ جياڭ قولدىن كەتكەن ئايماق، ناھىيەلەرنى قايتۇرۇۋېلىپ چېن باسقاقبەگكە خەۋەر قىلدى. چېن باسقاقبەگ لۇ جيەننى لەشكەرلەرگە باشلامچىلىق قىلىپ شەھەرنى ساقلاشقا ئەۋەتتى.

سۇڭ جياڭلارنىڭ غايەت زور سۇ ۋە قۇرۇقلۇق قوشۇنى شىددەت بىلەن يول يۇرۇپ، نەنفېڭ تەۋەسىگە يېتىپ كەلدى. چارلىغۇچىلار تەكشۈرۈپ ئىگىلىگەن ئەھۋال ئۇستىدە مەلۇمات بېرىپ: قاراقچى ۋاڭ چىڭنىڭ لى جۇنى ئالىي باش سەركەردىلىككە تەينىلىگەنلىكىنى، شۇ جاينىڭ ئۆزىدىن بەش تۆمەن سۇ ۋە قۇرۇقلۇق لەشكەرلىرىنى تاللىغانلىقىنى، ئۇنىڭدىن باشقا، يۇنئەن، دۇڭچۇەن، ئەندې قاتارلىق جايلاردىن ئىككى تۆمەندىن لەشكەر يۆتكىگەنلىكىنى، ئۇلارغا شۇ جايدىكى قورچاق لەشكەرلەر سۇركاۋۇلى لىۇ يىجىڭ، شاڭ گۇەنيى باش بولغانلىقىنى، بىرقانچە ئون شىرمەت سەركەردە ۋە ئون بىر تۆمەن يارىملىق لەشكەرنىڭ جەڭ قىلىشقا كېلىۋاتقانلىقىنى، ئۇرۇشقا ۋاڭ چىڭ شەخسەن ئۆزى باش بولىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. سۇڭ جياڭ بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ۋۇ يۇڭدىن:

ـــ قاراقچى لەشكەرلەر ئۇۋۇسىدىن بىراقلا قوزغىلىپ چىققان ئوخشايدۇ، چوقۇم بىز بىلەن ئۆلگۈچە ئېلىشىدۇ. قانداق تەدبىر قوللانساق ئۇلارنى يەڭگىلى بولار؟ ـــ دەپ مەسلىھەت سورىدى.

ـــ ئۇرۇشتا «توش ـ توشتىن تېگىپ، بىر ـ بىرىگە ھەمدەم بولالمايدىغان قىلىش» دېگەن گەپ بار، ھازىر بىزنىڭ سەركەردىلىرىمىزنىڭ ھەممىسى ئۆز يېنىمىزدا، لەشكەرلەرنى بىرقانچە تارامغا بۆلۈپ، تەرەپ ـ تەرەپتىن تېگىش قىلساق، ياۋنى تاقابىل تۇرۇشقا يېتىشەلمەي قالىدىغان ھالەتكە چۈشۈرەلەيمىز، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

سۇڭ جياڭ بۇ مەسلىھەت بويىچە لەشكەر ۋە سەركەردىلەرنى ئورۇنلاشتۇردى.

بىر كۈن بۇرۇن ئاسمان بۇركۇتى لى يىڭ، كىچىك قۇيۇن چەي جىن سۇڭ تۇرشاۋلۇنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەرلەر ئاتامانى شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگو، شى ئېن، شۆ يۈڭ، مۇ چۈن، لى جۇڭلارنى باشلاپ، بەش مىڭ لەشكەر بىلەن ئوزۇق - تۇلۇك، قورال - ياراغ، كىيىم - كېچەك، توپ ئوقى بىسلىغان ھارۋىلارنى قوغداپ ئېلىپ ماڭدى. چوڭ قوشۇننىڭ كەينى تەرىپىدە ئەجدىھا تاغنىڭ تۆۋەن ئېتىكىگە جايلاشقان بىر كەنت بار ئىدى، بۇ كەنتنىڭ ئەتراپى پۈتۈنلەي توپا داۋان بولۇپ، گويا كى سېپىلغا ئوخشايتتى. بۇ كەنتنىڭ ئۇچ تەرەپتە يولى بار ئىدى. كەنت ئاھالىسى بۇ يەرگە لەشكەرلەرنىڭ كېلىدىغانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن نەچچە يۈز ئېغىز كەپسى ۋە ئۆيىنى تاشلاپ، پاناھراق جايغا كۆچۈپ كەتكەنىدى. شۇ ئاخشىمى كۈنچىقىش يۇقىرى تەرەپتىن قاتتىق بوران چىقىپ، ئاسمانىنى زۇلمەت قاراڭغۇلۇق قاپلىدى، قاراڭغۇ چۈشۈڭاتقانلىقىنى كۆرگەن لى يىڭ، چەي جىنلەر يامغۇر يېغىپ قالسا، ئوزۇق - تۇلۇك، ئوت - چۆپلەرنى ھۆل قىلىۋەتمەسۇن دەپ، لەشكەرلەرگە ئىشكىلەرنى بۇزۇپ، ھارۋىلارنى ئۆيلەرگە ئەكىرىپ قويۇشنى بۇيرۇدى. لەشكەرلەر ئەمدىلا تاماق ئېتىپ يەپ، دەم ئالايلى دەپ تۇرۇشىغا بىرقانچە لەشكەرنى ئەگەشتۇرۇپ چارلاشقا كەتكەن قەھرلىك يولۋاس شۆ يۈڭ بىر سۇخەنچىنى تۇتۇپ كېلىپ، چەي جىنگە: «بۇ سۇخەنچىنى سوراق قىلدۇق. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، قاراقچىلاردىن مېي شېڭ بىر تۈمەن خىل لەشكەر باشلاپ بۇگۇن ئاخشام ئەلياتقۇ بىلەن كېلىپ ئوزۇق - تۇلۇك، ئوت - چۆپلەرنى كۆيدۈرۈپ تاشلىماق بوپتۇ، ھازىر ئۇلار ئەجدىھا تاغنىڭ ئىچىدە مۆكۈپ يېتىپتىمىش» دەپ مەلۇم قىلدى. ئەجدىھا تاغنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى قىيا خۇددى ئىككى قوۋۇقتەك بىر - بىرىگە قارىشىپ تۇراتتى، ئۇنىڭ ئوتتۇرىسى كېمە ئۆتكۈدەك جىلغا،

ئەتراپى بۇك - باراقسان دەل - دەرەخلىك ئىدى. لى يىڭ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، چەي جىنگە:

— يېقىر كەنتىڭ ئالدىغا بېرىپ، بۇ قاراقچىلار يېتىپ كەلگەندە بىرىنىمۇ قاچۇرماي تازا كېلىشتۇرۇپ ئەدىپىنى بېرەي، — دېدى.

— مېي شېڭ دېگەن بۇ ئەبلەخ، — دېدى چەي جىن، — ناھايىتى قارام بىرنېمە، ئۇنىڭغا تېغ بىلەن تەڭ كەلگىلى بولمايدۇ، يەنە كېلىپ بىزدە ھازىر لەشكەر ئاز، ئانچە - مۇنچە ئۇستىلىق ئىشلىتەيلىمىكىن دەيمەن، بەش - ئالتە ھارۋا توپ ئوقى، بىرەر يۈز ھارۋا ئوتۇن تەييارلاپ، تاڭ بىنلار ئۈچۈن ئۆچمىزنى ئالايلى، ھېلىقى سۇخەنچىنى ئۆلتۈرۈپ تاشلاڭلار، لەشكەرلەر ئوزۇق - تولۇك، ئوت - چۆپ، توپ ئوقى، ھارۋىلارغا ئوبدان قارىسۇن. لى يىڭ ئۇچ مىڭ لەشكەر بىلەن ئوقيا، ئوت، ئوقلارنى تەخلەپ، ئوزۇق - تولۇك ھارۋىلىرىنى قوغدىسۇن. گۇگۇم چۈشكەندە توپا داۋاندىن چىقىپ، تۆۋەن تەرەپكە ماڭسۇن، بىرەر يۈز ئوتۇن ھارۋىسىنى قالدۇرۇپ، شامال ئۇرۇپ تۇرىدىغان كۈنىپىتىش تۆۋەن تەرىپىدىكى كەپىلەرنىڭ چۆرىسىگە تىزىپ قويسۇن. يەنە بىرەر يۈز قۇرۇق ھارۋىنى بەش - ئالتە يەرگە توپلاپ تىزىپ قويسۇن. ئۇلارنىڭ ئۈستىگە ئاز - ماز ئاشلىق بېسىلغان بولسۇن، ئۇ يەر - بۇ يەرگە توپ ئوقىنى يوشۇرۇپ، گۈڭگۇرت سۈيىگە چىلانغان قۇرۇق ئوتۇنلارنى تەكشى يېيىپ قويايلى. شى ئېن، شۆ يۈك، مۇ چۈن، لى جۇڭلار ئىككى مىڭ لەشكەرنى باشلاپ، توپا داۋاننىڭ كۈنچىقىش ئېغىزىدا مۆكۈپ ساقلاپ تۇرسۇن. شەن تىڭگۈي مىڭ ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ، كەنتنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى يول ئېغىزىدا ساقلاپ تۇرسۇن، قاراقچىلار يېتىپ كەلگەندىن كېيىن مېنىڭ كۆرسەتمەم بويىچە ئىش قىلىڭلار.

چەي جىن ئوت پىرى ۋېي دىگگو بىلەن بىللە ئۇچ يۈز پىيادە لەشكەرنى باشلاپ، تۇتۇرۇق ۋە تۇتاشتۇرغۇچ ئېلىپ تاغ

ئۇستىدىكى قويۇق ئورمانلىق ئارىسىغا يوشۇرۇندى.

ئۇلار ئەلياتقۇ مەھەلگىچە كۈتۈپ تۇرۇۋىدى، دېگەندەك، قاراقچى سەركەردە مېڭ شېڭ ئىككى سول قول سەركەردە بىللە بىر تۈمەندىن ئارتۇق لەشكەرنى باشلاپ كەلدى، ئۇلار يەڭگىل - چاققان جابدۇنۇپ، ئاتلىرىنىڭ قوڭغۇراقلىرىنى ئېلىۋېتىپ، تۇغ - ئەلەملەر كۆتۈرمەي، داقا - دۇمباقلار چالماي، ئۇدۇل تۆۋەن داۋان ئېغىزىغا يېتىپ كەلدى. قاراقچىلارنىڭ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن شەن تىڭگۇي لەشكەرلىرىگە ئوتقاش يېقىشنى بۇيرۇپ، ياۋغا قارشى ئېتىلدى. شەن تىڭگۇي مېڭ شېڭ بىلەن تۆت - بەش مەرتەم ئېلىشار - ئېلىشمايلا، ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپ، لەشكەرلىرى بىلەن چېكىندى، مېڭ شېڭ كۈچى بولغان بىلەن پەمى يوق بىرنەرسە ئىدى، شۇڭا ئۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ كەلدى. شۆ يۈڭ، شى ئېنلار تۆۋەن تەرەپتە ئوت يورۇقى چىققانلىقىنى كۆرۈپ، دەرھال لى جۇڭ، مۇ چۈنلارنى بىر مىڭ لەشكەر بىلەن تېزدىن كەنتنىڭ تۆۋەن تەرىپىگە بېرىپ، يولنىڭ ئېغىزىنى توسۇشقا بۇيرۇدى. ئاڭغىچە قاراقچى لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى ئاللا - چۈقان كۆتۈرۈپ، قىر - چاپ بىلەن ئۇدۇل كۈنچىقىش يۈقىرى تەرەپتىكى شامال ئېغىزىغا قاراپ باستۇرۇپ كەلدى، قارىسا، ئۇ يەردە ئوزۇق - تۇلۇك، ئوت - چۆپلەر يوق قۇرۇق ئۆيلەر تۇرۇپتۇ. مېڭ شېڭ لەشكەرلىرىنى ئەگەشتۇرۇپ تەرەپ - تەرەپنى ئاختۇرۇشقا كىرىشتى ۋە تۆۋەنكى شامال ئېغىزىدا بىر - ئىككى يۈز ئوزۇق - تۇلۇك، ئوت - چۆپ ھارۋىسى تۇرغانلىقىنى، ئۇنى بەش - ئالتە يۈز لەشكەرنىڭ قوغداۋاتقانلىقىنى كۆردى، ئۇلار قاراقچى لەشكەرلەرنىڭ چۇقان سېلىشقىنىچە كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، تەرەپ - تەرەپكە قاراپ قاچتى. مېڭ شېڭ:

— ئەسلىدە ئوزۇق - تۇلۇك، ئوت - چۆپ كۆپ ئەمەس ئىكەن - دە، — دېدى ۋە لەشكەرلىرىگە ئوتقاش يېقىپ

ئوتتۇرىدىكى ھارۋىلارغا قاراپ بېقىشنى تاپشۇردى، ئوتتۇرىدىكى ھارۋىلارنىڭ ھەربىر قاتارىغا ئىككىدىن رەخت بېسىلغان ھارۋا قويۇلغانىدى. بۇنى كۆرگەن قاراقچى لەشكەرلىرى ھەدەپ بۇلاشقا كىرىشتى. مېي شېكى ئالدىراپ ـ تېنەپ «بولدى قىلىڭلار !» دەپ تۇرۇشىغا، ئوت ئوق، توپ ئوقلىرى يامغۇردەك يېغىشقا باشلىدى، كەپىلەر، ئوتۇن بېسىلغان ھارۋىلار گۇرۇلدەپ كۆيىدى. قاراقچى لەشكەرلەر قېيا ـ چېيا قىلىشىپ ئۆزىنى دالدىغا ئېلىشقا تەمشىلىۋاتقاندا، تەييارلاپ قويۇلغان توپ ئوقلىرىنىڭ پىلتىسىغا ئوت تۇتىشىپ، ھاۋا گۇلدۇرلەپ، چاقماق چاقماندەك ئېتىلدى، قاراقچى لەشكەرلەر قېچىشقا ئۇلگۈرەلمەي، توپ ئوقىدا ئۆلدى، كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە ھەممە ياقتا لاۋۇلداپ ئوت كۆيۈپ، ئىس ـ تۇتەكلەر كۆتۇرۇلدى.

نەزم

چىقتى بوران، يەلپۈدى ئوت، كۆيدى دەھشەتلىك يامان،
ئۇلغىيىپ يالقۇنجىدى بوراندا ئوت ئاسمان سايان.
مىڭلىغان ئوت ئوق ئۇچۇن بولدى گويا ئالتۇن يىلان،
گۇلدۇرلەپ كۆك، چاقتى چاقماق، كۆيدى ئوت يالقۇنلىغان.
ھەيۋەتتى باۋشى① ئۇچۇن جايلارغا ياققان ئوت كەبى،
ياكى ياشۇنجياڭدا جۇلاڭ② ھىيلە ئىشلەتكەن كەبى.
تۇتتى ئاسماننى بۇرۇقتۇم رەڭمۇرەڭ ئىس ۋە تۇتەك،
يەر ـ جاھاننى قاپلىدى ئوت، چوغ شەپەقنىڭ نۇرىدەك.

① باۋشى ـــ قەدىمدە ئۆتكەن بىر خانىش بولۇپ، ئۇ زادى كۇلمەيدىكەن، خان ئۇنى كۇلدۇرۇش ئۈچۇن ئۆتەڭ ـ ئۆتەڭگە ئوت ياقتۇرغان. جايلاردىكى سەركەردىلەر بۇ ئوتنى كۆرۈپ، بىرەر ۋەقە بولغان ئوخشايدۇ، دەپ ئاستانىگە كەلسە، ھېچ ۋەقە بولماپتۇ، باۋشى بۇنى كۆرۈپ كۇلۇۋەتكەن. كېيىن راستلا ۋەقە تۇغۇلۇپ، ئوت ياندۇ ـ رۇلغاندا ھېچكىم كەلمىگەن، شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ ئۆلتۇرۇلگەن.

② جۇلاڭ ـــ «ئۇچ پادىشاھلىق ھەققىدە قىسسە» رومانىدىكى بىر قەھرىمان. ئۇنىڭ ئىسمىزاتى جۇ يۇ.

ئاڭلىناتتى توختىماي پاك ـ پۇك قىلىپ ئۇنلۇك سادا، خۇددى ئۇ ئوخشايتتى هارپا كۇندىكى پوجاڭزىغا.

ئوت هەدەپ ئۇلغايدى، توپ ـ ئوقلار گويا كى يەر ـ جاهانلارنى لەرزىگە كەلتۇرگۇدەك ئېتىلاتتى. بىردەمنىك ئىچىدىلا يۇزنەچچە ئېغىز كەپە ئۆي ئوت چوغىغا ئايلاندى. مېي شېكىغا توپ ئوقى تېگىپ ئۆلدى، قاراقچى لەشكەرلەرنىك تەڭدىن تولىسىغىمۇ توپ ئوقى تېگىپ ئۆلدى، باش ـ كۆزى كۆيۈپ يارىلانغانلىرىنىك هەددى ـ هېسابى يوق ئىدى، شۇ ئەهۋالدا شەن تىڭگۇي بىلەن شى ئېن ئۇچ تەرەپتىن تېگىش قىلىپ قاپساپ كەلدى، هېلىقى ئىككى سول قول سەركەردە ئۆلتۇرۇلدى. بىر تۇمەن لەشكەردىن ئاران مىڭدىن ئارتۇق كىشى توپا داۋانغا يامىشىپ چىقىۋېلىپ قۇتۇلۇپ قالدى. تاك يورۇغاندىن كېيىن چەي جىنلەر يەنە لى يىڭلارنىك لەشكەرلىرى بىلەن بىرلىشىپ، ئوزۇق ـ تۇلۇك، ئوت ـ چۆپلەرنى چوك قوشقا ئېلىپ كەلدى. بۇ چاغدا سۇك تۇرشاۋۇل بارگاهقا قاراقچىلار بىلەن جەك قىلىدىغان لەشكەرلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇۋاتاتتى. ئاتلىق لەشكەرلەر ئاتلىرىنى جابدۇشۇپ، پىيادە لەشكەرلەر قورال ـ ياراغلىرىنى تەخلىدى. دەرهەقىقەت: قىپقىزىل تۇغ ـ ئەلەملەر كۆكنى قاپلىغان، قىلىچ ـ شەمشەرلەر چاقناپ يالتىرىغان. سۇك جياڭنىك قاراقچى لەشكەرلەر بىلەن قانداق ئېلىشقانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بىر يۇز توققۇزىنچى باب

ۋاڭ چىڭنىڭ دەريا ئۇستىدە قولغا چۈشكەنلىكى سۇڭ جياڭنىڭ قاراقچىلارنى يەڭگەنلىكى

ئەلقىسسە، شۇ كۈنى سۇڭ جياڭ بارگاھقا چىقتى، ئاتامان ـ سەركەردىلەر سالام ـ سەھەت قىلىشىپ، بىر ـ بىرى بىلەن كۆرۈشتى، توپ ئېتىلىپ، ناغرا ئۇرۇلدى، تۇغ ـ ئەلەملەر چىقىرىلدى، ئاندىن تىنچلاندۇرۇش توپى ئېتىلدى، ھەرقايسى قوش ـ تۇرالارنىڭ چارلىغۇچى بەگلىرى قاتار تىزىلىپ بارگاھ ئالدىغا كېلىپ، جىمجىت تۇرۇپ بۇيرۇق كۈتتى، بۇرغا ـ دۇمباقلار چېلىنىپ، جارچى بۇيرۇقنى جاكارلىدى. قوش ـ بارگاھلارنىڭ چارلىغۇچى بەگلىرى تەزىم بەجا كەلتۇرۇپ، ئىككى ياققا تىزىلىپ تۇرۇشتى، كۆك تۇغلۇق چارلىغۇچى تىزىلىنىپ تۇرۇپ: «تەكشى نەرە تارتمىغان، يۇرۇش تەرتىپىنى بۇزغان، ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ كۆتۈرۈپ، بۇيرۇقىغا قېيىقلىق قىلغان، ئۇرۇش ـ جەڭلەردە چېكىنگەنلەرنى ئېلىپ كېلىپ، ئېغىر جازاغا تارتىش كېرەك» دېگەن بۇيرۇقنى ئاڭلىدى. ئوڭ ـ سول تەرەپتە يىگىرمىدىن تۇغچى ـ سۈپەرچى بەگلەر تۇراتتى، تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭ ئۇلارغا:

ـــ سىلەر قوش تۇرالارغا بېرىپ، جەڭگە كۆز ـ قۇلاق بولۇڭلار، ياۋ ئالدىدا چېكىنگەن، بۇيرۇقنى ئاڭلىمىغانلارنى ئېلىپ كېلىپ جاجىسىنى بېرىڭلار، ـــ دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى.

تۇغچى ـ سۈپەرچى بەگلەر بۇيرۇقنا بىنائەن، ھەرقايسىسى ئۆز قوشۇنلىرىغا قايتىپ بۇرغا ـ دۇمباقلار چېلىپ،

قوزغىلىشقا بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇشتى، ئاندىن سۇڭ جياڭ بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، سۇ ـ قۇرۇقلۇق لەشكەرلىرىنى ئورۇنلاشتۇردى، بىرىنچى دۇمباق بىلەن سەپ تارتىلدى، ئىككىنچى دۇمباق بىلەن تۇغ ـ ئەلەملەر كۆتۈرۈلدى، ئۈچىنچى دۇمباق بىلەن ياۋغا قارشى يۈرۈش قىلىندى. توپلار ئېتىلدى، بەلگىلەر بېرىلىپ، سەپ ئارەستە قىلىندى، قوشۇنلار سەپ تارتىپ جەڭگە چىقتى.

نەزم

ناغرا ـ دۇمباقلار ساداسى تاغنى سالدى لەرزىگە،
تۇغ ـ ئەلەملەر ھەيۋىتى جىنلارغا سالدى ۋەھىمە.

ئەمدى گەپنى قاراقچى ۋاڭ چىڭدىن ئاڭلاڭ. ۋاڭ چىڭ ياۋغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن لەشكەرلىرىنى ئورۇنلاشتۇردى، سۇ لەشكەرلىرىنىڭ سەركەردىلىرى بولغان ۋېي رېن، شى جۈڭلارنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن يۈنئەن ئايمىقىدىكى قورچاق لەشكەرلەر سۈركاۋۇلى لیۇ يىجىڭنى باش تۇرشاۋۇللۇققا، دۈڭچۈەن ئايمىقىدىكى قورچاق لەشكەرلەر سۈكارۋۇلى شاڭ گۈەنيىنى ئورۇنباسار تۇرشاۋۇللۇققا، نەنفېڭ ئايمىقىدىكى قورچاق باشبۇغ لى شيۇڭ، بى شيەنلەرنى سول قاراۋۇللۇققا، ئەندې ئايمىقىدىكى قورچاق باشبۇغ لیۇ يۈەن، پەن جۈڭلەرنى ئوڭ قاراۋۇللۇققا، قورچاق ئالمي سەركەردە دۈەن ۋۈنى باش ھىماتچىلىققا، قورچاق ئوردا كۈرەسىنىڭ سىپاھى چیۇ شياڭنى ئورۇنباسار ھىماتچىلىققا، قورچاق ۋازىر فاڭ خەننى بارگاھ قوشۇننىڭ يانداش ئامباللىقىغا تەينىلىدى. ۋاڭ چىڭ بارگاھ قوشۇننى باشلاپ ماڭدى، بۈلارنىڭ ئارقىسىدىن يەنە قورچاق مىرزىلار، ئوردا كۈرەسى بەگلىرى، قوغداپ ماڭغۇچى سەركەردە ـ سەرۋازلار ۋە ئۇلارنىڭ ئوڭ ـ سول قول سىپاھلىرىدىن نەچچە ئون كىشى ئەگىشىپ ماڭدى، لى جۇ باش سەردار بولدى،

لەشكەرلەر ئاجايىپ رەتلىك كېتىۋاتاتتى، ۋاڭ چىڭ ئۆزى نازارەت قىلىپ باراتتى، ئاتلارغا تېرە قۇيۇغ كىيدۈرۈلگەن، ئادەملەر تۆمۈر قۇيۇغ كىيگەن، ساداقلار كامالەكلەرگە تارتىلغانىدى، جەڭ دۇمبىقى ئۈچ قېتىم ئۈرۈلغاندىن كېيىن لەشكەرلەر قوزغالدى، ئون چاقىرىم ماڭمايلا چاڭ ـ توزان كۆتۈرۈلدى، سۇڭ جياڭنىڭ چارلىغۇچى لەشكەرلىرى ئاللىبۇرۇن يېقىنلىشىپ قالغانىدى، قوڭغۇراق جاراڭلىغان يەردە ئوتتۇز نەچچە ئاتلىق چارلىغۇچى تۇراتتى، ئۇلار ھەممىسى قارا بوغمىچا چىگگەن، يېشىل جەڭ تونى كىيگەن، ئاتلىرىغا قىزىل جالالار، بىرقانچە ئوندىن مىس قوڭغۇراق ئېسىشقان، ئارقىسىغا قىرغاۋۇل قۇيرۇقلىرى قاداشقانىدى، ئۇلار قوللىرىدا كۈمۈش ھەل بېرىلگەن ئىنچىكە ئۇزۇن ساپلىق نەيزىلەرنى كۆتۈرۈشكەن، بويلىرىغا چاقماق كامالەكلەرنى ئېسىشقانىدى، ئالدىدا كېلىۋاتقان سەركەردە داۋ جۇن خانىنىڭ ئەمرىگە بىنائەن مەنسىپى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەن شىرى غەززان پەيسىز ئوق جاڭ چىڭ ئىدى، ئۇ بېشىغا ئالتۇن جىيەكلىك قارا بوغمىچا چىگگەن، ئۈستىگە كەشتىلەنگەن يېشىل جەڭ تونى كىيگەن، بېلىگە سۆسۈن رەڭلىك پوتا باغلىغان، پۇتىغا يۈمشاق ئۆتۈك كىيگەن بولۇپ، ئاق ئېگەرلىك ئاتقا مىنگەنىدى؛ سول تەرىپىدە كېلىۋاتقان كىشى ۋاپادار قىز دەپ نام بېرىلگەن مەرگەن قىز چىۈڭ يىڭ ئىدى، ئۇ بېشىغا سۆسۈن رەڭلىك ئالتۇن جالالىق، ئۇنچە ـ مارجانلار تىزىلغان سۇمۇرغىسىمان تاج كىيگەن، ئۈستىگە سۆسۈن رەڭدە كەشتىلەنگەن جەڭ تونى كىيگەن، بېلىگە گۈلدار پوتا باغلىغان، پۇتىغا قىزىل كەشتىلىك، سۇمۇرغ باشلىق ئاياغ كىيگەن بولۇپ، ئاق يالىلىق تۇلپار مىنگەنىدى. ئوڭ تەرەپتە سەل ئارقىدا تۇغ كۆتۈرۈپ كېلىۋاتقان كىشى مەردانە دەپ نام ئالغان يې چىڭ ئىدى. بۇلار ئۈدۈلدىكى لى جۇ قوشۇننىڭ ئالدىغا چارلاپ كەلدى ۋە ئۇلارغا بىرەر يۇز قەدەم قالغاندا ئاتلىرىنى بۇراپلا ئارقىغا قايتىشتى. ئالدىنقى قوشۇن تۇرشاۋۇلى لىۋ يىجىڭ، شاڭ

گۈەنيىلار لەشكەر تارتىپ ئات چاپتۇرۇپ كەلدى، جاڭ چىڭ ئېتىنى دېۋىتىپ، ئالا ساپلىق نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ، ئىككى سەردارغا تاشلاندى. چيۈڭ يىڭ چاقماق تېزلىكىدە ئات چاپتۇرۇپ، يالمان كۆتۈرگىنىچە ھەمدەمگە كەلدى، تۆت سەردار بىر - بىرى بىلەن ئون نەچچە مەرتەم ئېلىشتى، جاڭ چىڭ بىلەن چيۈڭ يىڭ قاراقچى سەردارلارنىڭ قوراللىرىنى قېقىۋېتىپ، ئېتىنى بۇراپ قايتتى، لیۈ يىجىڭ بىلەن شاڭ گۈەنيى لەشكەر تارتىپ قوغلاپ كەلدى. ئوڭ - سول تەرەپتىكىلەر:

— ئەي تۇرشاۋۇل، قوغلاشمىسىلا، ئارقىسىدىكى خالتىدا تاش بار، ئاتقان تېشى تەگمەي قالمايدۇ ! — دەپ ۋارقىرىدى.

لیۈ يىجىڭ ئاڭلاپ ئېتىنى توختاتتى، ئەجدىھا تاغنىڭ ئارقىسىدىن بۇرغا - دۇمباقلار ئاۋازى پەلەككە ياڭراپ بەش يۈز پىيادە لەشكەر چىقىپ كەلدى. ئالدىدا پىيادە لەشكەرلەرنىڭ تۆت ئاتامانى كېلىۋاتاتتى، ئۇلار قارا قۇيۇن لى كۇي، مالمانچى دېۋە فەن رۇي، سەككىز بىلەكلىك نالاكۇۋارا شياڭ چۇڭ، ئۇچار ئەۋلىيا لى گۇنلار ئىدى، بۇلار ئۇچقاندەك كېلىۋاتاتتى، ھېلىقى بەش يۈز لەشكەر تاغ باغرىدا بىر قاتار بولۇپ تىزىلدى، سۇپەرچىلەر ئىككى تەرەپكە تىزىلىپ تۇرۇشتى، لیۈ يىجىڭ بىلەن شاڭ گۈەنيى لەشكەرلىرى بىلەن باستۇرۇپ كەلدى، لى كۇي، فەن رۇيلار پىيادە لەشكەرلەرنى باشلاپ ئىككى تارام بولۇپ، قالقانلىرىنى چۈشۈرۈپ، تاغ باغرىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى، بۇ چاغدا ۋاڭ چىڭ بىلەن لى جۇلارنىڭ باشچىلىقىدىكى چوڭ قوشۇن يېتىپ كېلىپ تەڭلا قىر - چاپقا ئۆتتى. لى كۇي، فەن رۇيلار ئۇچقاندەك تاغقا قېچىپ چىقىپ، ئورمانغا كىرىپ كۆزدىن غايىب بولدى. لى جۇ لەشكەرلىرىگە بۇ تۈزلەڭلىكتە سەپ تارتىپ تۇرۇشنى بۇيرۇدى، تاغ كەينىدىن توپ ئاۋازى ئاڭلاندى، تاغنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىن بىر توپ لەشكەر ئۇچقاندەك ئېتىلىپ چىقتى، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۈچ سەركەردە بار ئىدى، ئوتتۇرىسىدىكى پەتەك يولۋاس ۋاڭ يىڭ، سولدىكىسى كىچىك

يۇچى سۇن شىن، ئوڭدىكسى كۆكتاتچى جاڭ چىن ئىدى. ئۇلار بەش مىڭ ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەرلەرنى باشلاپ كېلىۋاتاتتى، ۋاڭ چىڭ ئۇلارغا قارشى سەردار چىقارماقچى بولۇپ تۇرۇشقا، تاغ ئارقىسىدىن يەنە توپ ئاۋازى ئاڭلاندى ـ دە، تاغنىڭ يۇقىرى تەرىپىدىن بىر تۇركۈم لەشكەر ئۇچقاندەك چىقىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئۇچ ئايال سەركەردە بار ئىدى. ئوتتۇرىسىدىكى غۇنچە بوي خۇ سەننىياڭ، سولدىكىسى چىشى يولۇاس گۇ يەڭگە، ئوڭدىكىسى چىشى يەكشا سۇن چوكان ئىدى، ئۇلار بەش مىڭ ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەرنى باشلاپ ئېتىلىپ كەلدى ۋە قاراقچى چېرىكلەرنىڭ ئوڭ قاراۋۇللىرى بولغان لىۋ يۇەن، پەن جۇڭلارنىڭ لەشكەرلىرىگە دوقۇرۇشۇپ قالدى ـ دە، توسۇپ تۇرۇپ ئۇلارنى قىر ـ چاپ قىلدى. ۋاڭ يىڭلار قاراقچى چېرىكلەرنىڭ سول قاراۋۇللىرى بولغان لى شىۋڭ، بى شىيەنلەرنىڭ لەشكەرلىرىگە دوقۇرۇشۇپ قېلىپ، ئۇلارنى توسۇپ تۇرۇپ قىر ـ چاپ قىلدى. ئىككى تەرەپ ئون نەچچە قېتىمدىن ئېلىشتى، تۆۋەن تەرەپتىكى ۋاڭ يىڭ، سۇن شىن، جاڭ چىڭ ئاتلىرىنى بۇراپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ كۇنچىقىشقا قاراپ قاچتى. يۇقىرى تەرەپتىكى خۇ سەننىياڭ، گۇ يەڭگە، سۇن چوكانلارمۇ ئارقىدىنلا ئاتلىرىنى بۇراپ لەشكەرلىرىنى باشلاپ كۇنچىقىشقا قاراپ ماڭدى، ۋاڭ چىڭ بۇنى كۆرۈپ كۇلۇپ تۇرۇپ:

ـــ سۇڭ جياڭنىڭ قول ئاستىدىكىلىرىنىڭ ھەممىسى مۇشۇنداق بىرنېمىلەر تۇرسا، نېمە ئۇچۇن مېنىڭ سەركەردىلىرىم بىرقانچە قېتىم يېڭىلدى؟ ـــ دېدى.

ئۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ قىر ـ چاپ قىلىپ كەلدى. بەش ـ ئالتە چاقىرىم ماڭار ـ ماڭمايلا جاڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. بايا تۇن قېچىپ كەتكەن پىيادە لەشكەرلەرنىڭ تۆت ئاتامانى بولغان لى كۇي، فەن رۇي، شياڭ چۇڭ، لى گۇنلار تاغنىڭ سول تەرىپىدىكى ئورمانلىقتىن چىقىپ كەلدى. بۇنىڭغا گۇلدار شەيخ لۇ جىشېن، دەرۋىش ۋۇسۇڭ، يۇزسىز جياۋ تىڭ، قىزىل چاچ شەيتان لىۋ

تاڭلار قوشۇلغانىدى. بۇ تۆت ئاتامان قالقان تۇتقان بەش يۈز يىگىتنى باشلاپ كەلدى. قاراقچى سەركەردىلەردىن ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل شاڭ گۈەنيى ئالدىراپ ـ تېنەپ، ئىككى مىڭ پىيادە لەشكەرنى ئاجرىتىپ ئېتىلىپ كەلدى. لى كۇي بىلەن لۇ جىشېن قاراقچىلار بىلەن بىرقانچە قېتىم ئېلىشىپ، ئۇلارنى يېڭەلمىگەندەك قىلىپ، قالقانلىرىنى كۆتۈرۈپ ئورمانلىققا قاراپ ئۇچقاندەك قاچتى. قاراقچىلار قوغلاپ كەلدى. لى كۇيلار تېز ماڭغانلىقى ئۈچۈن تەرەپ ـ تەرەپكە بۆلۈنۈپ كېتىپ قالدى. لى جۇ بۇنى كۆرۈپ ۋاڭ چىڭغا دەرھال:

ـــ ھەي شاھىم، قوغلىساق بولمايدۇ، بولمىسا ياۋنىڭ توزىقىغا چۈشۈپ قالىمىز. بىز سەپ تارتىپ ياۋنى توسۇپ تۇرۇشىمىزلا كېرەك، ـــ دېدى.

لى جۇ سەركەردە سۇپىسىغا چىقىپ سەپ تۈزۈپ بولمايلا، تاغ باغرىنىڭ كەينىدىن ئېتىلغان چاچما توپنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىدى. توپ ئاۋازى بىلەن تەڭ تاغنىڭ كەينىدىن چوڭ قوشۇن چىقىپ، ئالدىراپ ئوتتۇرىلىقنى ئىگىلەپ سەپ تۈزۈپ تۇردى. ۋاڭ چىڭ يېنىدىكىلەرنى توختىتىپ، ئۆزى سەركەردە سۇپىسىغا چىقىپ قارىدى، قارىسا، تۆۋەن تەرەپتىكى لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى قىزىل تۇغ كۆتۈرگەن، قىزىل قۇياغ كىيگەن، قىزىل تون يېپىنغان، قىزىل پۆپۈك ئاسقان، قىزىل تورۇق ئاتلارغا مىنگەنىدى. ئالدىدا ئالتۇن ھەل بېرىلگەن قىزىل پەركانە ئەلەم بار ئىدى، ئەلەم لەپىلدىگەن يەردىن بىر سەركەردە چىقىپ كەلدى، ئۇ تېرىكەكنى چىن مىڭ ئىدى. سول ياقتىكىسى سۇ پىرى سەركەردىسى شەن تىڭگۇي، ئوڭ ياقتىكىسى ئوت پىرى سەركەردىسى ۋېي دىڭگو ئىدى. بۇ ئۈچ سەركەردە قوراللىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، قىزىل تورۇق ئاتلارغا مىنىشىپ سەپ ئالدىدا تۇراتتى. كۈنچىقىش ياقتىكى بىر توپ لەشكەر كۆك تۇغ كۆتۈرگەن، كۆك قۇياغ كىيگەن، كۆك تون يېپىنغان، كۆك پۆپۈك ئاسقان، كۆك ئاتلارغا مىنگەنىدى. ئالدىدا ئالتۇن ھەل

بېرىلگەن كۆك پەركانە ئەلەم بار ئىدى. ئەلەم لەپىلدىگەن يەردىن بىر سەركەردە چىقىپ كەلدى، بۇ ئۇزۇن قىلىچ گۈەن شېكى ئىدى. سول ياقتىكىسى سەت كۆرەگان شۈەن زەن، ئوك ياقتىكىسى ئىلاھىي ھاپىز خاۋ سۈبن ئىدى. بۇ ئۈچ سەركەردە قوراللىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، كۆك ئاتلارغا مىنىشىپ سەپ ئالدىدا تۈراتتى. كۈنىپىتىشتىكى لەشكەرلەر ئاق تۇغ كۆتۈرگەن، ئاق قۇياغ كىيگەن، ئاق تون يېپىنغان، ئاق پۆپۈك ئاسقان، ئاق بوز ئاتلارغا مىنگەنىدى. ئالدىدا ئالتۈن ھەل بېرىلگەن ئاق پەركانە ئەلەم بار ئىدى. ئەلەم لەپىلدىگەن يەردىن بىر سەركەردە چىقىپ كەلدى. ئۇ قاپلانباش لىن چۈك ئىدى. سول ياقتىكىسى ئۈچ تاغ غوجىسى خۇالك شىن، ئوك ياقتىكىسى قەھرلىك يۈچى سۈن لى ئىدى، بۇ ئۈچ سەركەردە قوراللىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، ئاق ئاتلارغا مىنىشىپ سەپ ئالدىدا تۈراتتى. ئارقىدىكى لەشكەرلەر قارا تۇغ كۆتۈرگەن، قارا قۇياغ كىيگەن، قارا تون يېپىنغان، قارا پۆپۈك ئاسقان، قارا ئاتلارغا مىنگەنىدى. ئالدىدا ئالتۈن ھەل بېرىلگەن قارا پەركانە ئەلەم بار ئىدى؛ ئەلەم لەپىلدىگەن يەردىن بىر سەركەردە چىقىپ كەلدى. ئۇ قوش يارما دەستىلىك خۇ يەنجو ئىدى. سول ياقتىكىسى يېڭىلمەس سەردار خەن تاۋ، ئوك ياقتىكىسى تەڭرىكۆز سەردار پېك چى ئىدى. بۇ ئۈچ سەركەردە قوراللىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، قارا ئاتلارغا مىنىشىپ سەپ ئالدىدا تۈراتتى. كۈنچىقىش تۆۋەن تەرەپتىكى نىشان تۇغ سايىسىدىكى بىر توپ لەشكەر كۆك تۇغ كۆتۈرگەن، قىزىل قۇياغ كىيگەنىدى. ئالدىدا كەشتىلەنگەن پەركانە ئەلەم بار ئىدى، ئەلەم لەپىلدىگەن يەردىن بىر سەركەردە چىقىپ كەلدى. ئۇ قوش نەيزە پالۋان دۇك پېك ئىدى. سول ياقتىكىسى ئۇچقۇر زەر قانات ئوۋ پېك، ئوك ياقتىكىسى ئوت كۆز ئارسلان دېك فېي ئىدى، بۇ ئۈچ سەركەردە قوراللىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، جەك ئاتلىرىغا مىنىشىپ سەپ ئالدىدا تۈراتتى. كۈنىپىتىش تۆۋەن تەرەپتىكى نىشان تۇغ ئاستىدىكى بىر توپ لەشكەرلەر قىزىل تۇغ كۆتۈرگەن، ئاق قۇياغ

كىيگەنىدى. ئالدىدا كەشتىلەنگەن پەركانە ئەلەم بار ئىدى. ئەلەم لەپىلدىگەن يەردىن بىر سەركەردە چىقىپ كەلدى. ئۇ تۇرشاۋۇل سو چاۋ ئىدى، سول ياقتىكسى زەر يولۇاس يەن شۇن، ئوڭ ياقتىكسى زىل كاناي ما لىن ئىدى. بۇ ئۇچ سەركەردە قوراللىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، جەڭ ئاتلىرىغا مىنىشىپ سەپ ئالدىدا تۇراتتى. كۇنچىقىش يۇقىرى تەرەپتىكى نىشان تۇغ ئاستىدىكى بىر توپ لەشكەر قارا تۇغ كۆتۈرگەن، كۆك قۇياغ كىيگەنىدى، ئالدىدا كەشتىلەنگەن پەركانە ئەلەم بار ئىدى، ئەلەم لەپىلدىگەن يەردىن بىر سەركەردە چىقىپ كەلدى، ئۇ ئەجدىها يىگىت شى جىن ئىدى. سول ياقتىكسى غار سەكرىگەك يولۇاس چېن دا، ئوڭ ياقتىكسى چار يىلان ياڭ چۇن ئىدى، بۇ ئۇچ سەركەردە قوراللىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، جەڭ ئاتلىرىغا مىنىشىپ سەپ ئالدىدا تۇراتتى. كۇنىپىتىش يۇقىرى تەرەپتە تۇرغان نىشان تۇغ ئاستىدىكى بىر توپ لەشكەر ئاق تۇغ كۆتۈرگەن، قارا قۇياغ كىيگەنىدى. ئالدىدا كەشتىلەنگەن پەركانە ئەلەم بار ئىدى، ئەلەم لەپىلدىگەن يەردىن بىر سەركەردە چىقىپ كەلدى، ئۇ مەڭلىك ياۋا ياڭ جى ئىدى. سول ياقتىكسى گۇللۇك قاپلان ياڭ لىن، ئوڭ ياقتىكسى كىچىك دۆكەر جۇ تۇڭ ئىدى، بۇ ئۇچ سەركەردە قوراللىرىنى كۆتۈرۈشۈپ، جەڭ ئاتلىرىنى مىنىشىپ سەپ ئالدىدا تۇراتتى. بۇلار سەككىز تەرەپنى تۆمۇر قەپەستەك مەھكەم ئورۇغالغانىدى. ئاتلىقلار ئاتلىق بويىچە، پىيادىلەر پىيادە بويىچە پولات قىلىچ، ئايپالتىلارنى، شەمشەر ۋە نەيزىلەرنى تۇتۇشقان، تۇغ ـ ئەلەملەرنى كۆتۈرۈشكەن هالدا سۇر ـ هەيۋەت بىلەن تۇراتتى. سەككىز تەرەپنىڭ ئوتتۇرىسىغا تامامەن سېرىق تۇغ قادالغان، ئارىلاپ ئاتمىش تۆت ئۇزۇن تۇغ قادالغانىدى، بۇ تۇغلاردىكى رەڭ بەلگىسىگە ئالتۇن هەل بېرىلگەن بولۇپ، تۆت قۇۋۇققا بۆلۈنگەنىدى. تۆۋەن قۇۋۇقتىكىلەرنىڭ هەممىسى ئاتلىق قوشۇن ئىدى. تۇغرا تۆۋەن تەرەپتىكى سېرىق تۇغ ئاستىدىن ئىككى سەركەردە چىقىپ كەلدى، ئوڭ قولدىكىسى كۆركە ساقال

جۇ تۇڭ، سول قولدىكسى قاناتلىق يولۋاس لېي خېڭ ئىدى، لەشكەرلەر سېرىق تۇغ كۆتۈرگەن، سېرىق تون يېپىنغان، مىس قۇيۇغ كىيگەن، سېرىق پۆپۈك ئاسقان، سېرىق ئاتلارغا مىنگەندى. ئوتتۇرا سەپنىڭ كۇنچىقش قوۋۇقىدا پالكۆز ئارسلان شى ئېن، كۇنپېتىش قوۋۇقىدا ئاقپىشماق يىگىت جېڭ تيەنشۇ، تۆۋەن قوۋۇقىدا پەلەك پالۋانى سۇڭ ۋەن، يۇقىرى قوۋۇقىدا قەھرلىك يولۋاس شۆ يۈڭ تۇراتتى. سېرىق تۇغ ئارقىسىدا بىر قاتار توپلار تۇراتتى، توپ يېنىدا تۇرغان كىشى توپچى كۆك تەۋرىتەر گۈلدۇرماما لىڭ جېن ئىدى، ئۇ يىگىرمە نەچچە ھەمدەمچىنى ئەگەشتۇرۇپ، توپلارنى چۆرىدەپ تۇراتتى. توپلار ئارقىسىدا سەركەردىلەرنى تۇتىدىغان ئىلمەك ئوقۇرۇق، سالمىلار تۇراتتى. ئىلمەك ئوقۇرۇقلار كەينىگە چۆرىدەپ رەڭمۇرەڭ تۇغلار قادالغان، تۇغلارنىڭ تۆت تەرىپىگە يىگىرمە سەككىز مالائىك كەشتىلەنگەنىدى. ئالتۇن ھەل بېرىلگەن تۇغ ـ ئەلەملەر ئوتتۇرىسىغا تۆت پۆپۈك تاقالغان، چۆرىسىگە ئۇنچە ـ مارجانلار تىزىلغان، خادىسىغا ئالتۇن قوڭغۇراق ئېسىلغان، تۆپىسىگە قىرغاۋۇل قۇيرۇقى قادالغان تۇخۇم سېرىقى رەڭلىك «سەردار» دېگەن خەت يېزىلغان ئەلەم تىكلەنگەنىدى. بۇ ئەلەمنى قوغداۋاتقان باتۇر بېلىق قۇيرۇقلۇق دۇبۇلغا، لەھەڭ سۇرىتى چۈشۈرۈلگەن قۇيۇغ كىيگەن بولۇپ، بويى ئۇچ گەز كېلەتتى، ئۇ خەتەر مۇئەككىلى يۇ باۋسى ئىدى. ئەلەمنىڭ يېنىدا جەڭ ئاتلىرىغا مىنگەن، ئاددىي كىيىنگەن، قوللىرىغا پولات نەيزە تۇتۇشقان ئىككى پالۋان ئەلەمنى قوغداپ تۇراتتى، بۇنىڭ بىرى تۇكباش يۇلتۇز كۇڭ مىڭ، بىرى تەنها ئۇچقۇن كۇڭ لياڭ ئىدى. ئاتلارنىڭ ئالدى ـ كەينىدە بۆرە چىشلىق كالتەك تۇتقان، تۆمۇر قۇيۇغ كىيگەن يىگىرمە تۆت يىگىت تۇراتتى. ئارقا تەرەپكە كەشتىلەنگەن ئىككى پەركانە ئەلەم قادالغانىدى، ئىككى ياقتىكى يىگىرمە تۆت يالمانلىق نەيزە ئوتتۇرىسىدا ئىككى شىرمەت تۇراتتى. سولدىكسى مۇلايىم بەگچە لۇ فاڭ، ئوڭدىكسى رېنگۇي

ئاشار گـو شېكى ئـدى. بۇ ئىككى سەركەردە قـوللىرىغا يالمـان تۇتقان ھالدا ئاتلىرىغا مىنىپ ئىككى تەرەپتە تۇراتتى. يالمانلار ئوتتۇرىسىدا بىر دەستە چاڭگاك، ئاددىي كىيىنگەن ئىككى پىيادە لەشكەرلەر پالۋىنى تۇراتتى. ئۇلارنىڭ بىرى ئىككى باشلىق يىلان شىپ جېن، يەنە بىرى ئاچا قۇيرۇق چايان شىپ باۋ ئـدى. بۇلارنىڭ ھەربىرىنىڭ قولىدا نېلۇپەر شەكىللىك چاڭگاك بولۇپ، بارگاھ قىسمىنى قوغدايتتى. كەينىدە كىمخاب ئېگەرلىك ئاتلارغا مىنگەن ئىككى ئاتلىق بار ئىدى، سولدىكىسى تەۋەررۇك قول تالىپ شياۋ راك، ئوڭدىكىسى ئادىل پەتىۋاچى پېپ شۇەن ئىدى. بۇ ئىككى ئاتنىڭ ئارقىسىدا سۆسۈن كىيىم كىيىپ، بوغۇملۇق ھاسا تۇتقان، قوللىرىغا ياپياك قىلىچ ئالغان يىگىتلەر تۇراتتى. ياپياك قىلىچلار ئوتتۇرىسىدا ئىككى جاللات ئۆرە تۇرغان بولۇپ، ئوڭدىكىسى تۆمۇر بىلەك سەپ فۇ، سولدىكىسى بىر تال گۇل سەپ چىك ئىدى. سەپ ئارقىسىنىڭ ئىككى يېقىدا زەر كۇموش نەيزىۋازلار تۇراتتى. ئىككى ياقتا باش سەركەردە باشچىلىق قىلاتتى. زەر نەيزىلىكلەر توپىدا زەر نەيزىۋاز شۇ نىك، كۇموش نەيزىلىكلەر توپىدا كىچىك لىگۇاك خۇا رۇك تۇراتتى. كەينىدە يەنە كىمخاب كىيىم كىيىگەنلەر جۇپ ـ جۇپى بىلەن، گۇللۇك قالپاق كىيىگەنلەر پار ـ پارى بىلەن، قىزىل تون كىيىگەنلەر قوش ـ قوشى بىلەن، تاۋار كەمزۇل كىيىگەنلەر توپ ـ توپى بىلەن تۇرۇشاتتى. ئىككى تامغا زۇمرەت كۆشۇگە ـــ يېشىل پەردىلەر تارتىلغان. قارا كۇنلۇك، قىزىل ئاسما تۇغ، سېرىق يالمانلىق، ئاق قوتاز قۇيرۇقىدىن جالا ئېسىلغان تۇغلار قادالغانىدى، ياپيېشىل ئوتلاقلار زۇمرەتتەك جىلۋىلىنىپ تۇراتتى، ئىككى قاتار يالمانلىق پالتا ۋە يارما دەستىلەر ئوتتۇرىسىدا، ئالتۇن ھەل بېرىلگەن ئۇچ سايىۋەننىڭ ئاستىدا كىمخاب ئېگەرلىك ئۇچ تۇلپارغا مىنىپ ئۇچ باتۇر تۇراتتى. ئوڭدىكىسى بېشىغا يۇلتۇزسىمان تاج كىيىپ، ئۇچىسىغا

قەقنۇس سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن تون كىيگەن، بوران چىقىرىپ، يامغۇر ياغدۇرالايدىغان بۇلۇت ئەجدىھاسى گۈڭسۈن شېڭ ئىدى. سولدىكىسى يىپەك بوغمىچا چىگگەن، پەي يەلپۈگۈچ تۇتقان، قەلەم ـ ئەلەمگە ماھىر مولالا تاپقاق ۋۇ يۈڭ ئىدى. قاق ئوتتۇرىسىدىكى ئالتۇن ئېگەر توقۇلغان، گۆھەردەك يالتىرايدىغان تۇلپارغا مىنگەن شەپقەتلىك ـ مەردانە تۈغۇلغان، تۈتقۇنلارنى قايتۇرۇپ، قاراقچىلارنى تىنچىتقان، كۈنپېتىشنى بويسۇندۇرغان باش تۇرشاۋۇل، شەندۈڭلۈق شىپالىق يامغۇر ئۈندەكچى سۈڭ دانىش ئىدى. ئۇ تولۇق كىيىنگەن، قولىغا شەمشەر تۇتقان ھالدا سەپ ئوتتۇرىسىدا جەڭنى نازارەت قىلىپ، بارگاھ قوشۇنىنى ئىلكىدەپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئالدىدا سول تەرەپتە يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ تۇراتتى، ئۇ مەخسۇس يېغىلىق خەۋەرلىرىنى ۋە لەشكەر يۆتكەش بۇيرۇقلىرىنى يەتكۈزۈشكە مەسئۇل ئىدى، ئوڭ تەرەپتە ئالىقانات يەن چىڭ تۇراتتى، ئۇ مەخسۇس بارگاھنى قوغداش، مەخپىي ئىشلارنى تۇتۇشقا مەسئۇل ئىدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدا چوڭ يالمان، ئۇزۇن نەيزىلەرنى تۇتقان، كىمخاب ئېگەرلىك تۇلپارلارغا مىنگەن سەرۋازلار رەت ـ رېتى بىلەن تىزىلغانىدى، يان سەركەردىلەر جەڭ ئاتلىرىغا مىنىشىپ، قوللىرىغا ئۇزۇن نەيزىلەر تۇتۇشۇپ، كامالەكلەر بىلەن تولۇق قورالىلانغانىدى. ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا بۇرغا ـ كانايلار، داقا ـ دۇمباقلار چېلىنىپ تۇراتتى. سەپنىڭ كەينىدە يەنە ئىككى توپ سەكرەتمە لەشكەر ئىككى يانغا مۆكتۇرۇلگەن بولۇپ، بارگاھ قىسمىنى يان تەرەپتىن قوغداپ تۇراتتى؛ سولدا تاش زەردار شى يۈڭ بىلەن توقۇز قۇيرۇقلۇق تاشپاقا تاۋ زۇڭۇاڭ ئۇچ مىڭ ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەرنى ئىلكىدەپ تۇراتتى؛ ئوڭدا توسقۇنسىز مۇخۇڭ ئىنىسى كىچىك توسقۇن مۇ چۈن بىلەن ئۈچ مىڭ ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەرنى ئىلكىدەپ، ئىككى يانغا ھەمدەملىشىش ئۈچۈن بۆكتۇرمە بولۇپ تۇراتتى. بۇ سەپلەر شۇنداق مۇكەممەل سەپ بولۇپ تىزىلغانىدىكى، ئايھاي:

پەم ـ پاراسەتلىك مۇشاۋىر، سەرداری دانا تازا،
لەشكىرى باتۇر ـ غەيۇر، جەڭ ئاتلىرى ئەجدەر گويا.
تىنچىتىشقا كۇنىپىتىشنى قىلدى جەڭ بۇيرۇق تۇتۇپ،
چۇشتى چوڭ تۆھپە ياراتماق كويىغا ياۋنى سوقۇپ.

ھېلىمقى بەدەۋى شاھ ۋاڭ چىڭ لى جۇ بىلەن سەپ ئوتتۇرىسىدىكى سۇپىدا تۇرۇپ، سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىگە سىنچىلاپ قاريدى، قارىسا ئۇلار بىردەمنىڭ ئىچىدە توققۇز ساراي ـ سەككىز بۆلەكلىك سەپ تۈزۈپ بوپتۇ. قوشۇنى بەكمۇ رەتلىك، سەركەردە ـ سەرۋازلىرى ئاجايىپ ھەيۋەتلىك، جاسارەتلىك ئىدى، قىلىچ ـ نەيزىلىرى شەمشەر ئىدىكى، بۇنى كۆرگەن بەدەۋى شاھ بىلەن لى جۇ قورقۇپ، يۇرەكلىرى قېپىدىن چىقىپ كەتكۇدەك بولدى، ئۇلار ئىختىيارسىز ھالدا:

ـــ ئەمدى بىلدۇق، بىز نېمە ئۈچۈن ھەر قېتىم يېڭىلىۋەردۇقىن دېسەك، گەپ بۇلارنىڭ لەشكەرلىرىنىڭ قالتىس ئىكەنلىكىدە ئىكەن ـ دە، ـــ دېيىشتى.

سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى جەڭ دۇمباقلىرىنى توختاتماي چېلىپ تۇردى. ۋاڭ چىڭ بىلەن لى جۇ سۈپىدىن چۈشۈپ ئاتلىرىغا مىندى. ئىككى ياندا ئۇلارنى نۆكەرلەر قوغداپ تۇراتتى، كەينى تەرەپتىن مۇلازىملار ئوراپ تۇراتتى. ۋاڭ چىڭ تۇرشاۋۇل قوشۇننى ھۇجۇمغا ئۆتۈشكە بۇيرۇدى. بۇ چاغدا ئىككى تەرەپنىڭ بىرى كۇنچىقىشتا، بىرى كۇنىپىتىشتا تۇرۇپ قارىمۇقارشى سەپ تۈزگەنىدى. شۇ كۇنى مۆچەر كۇنى ئىدى. سۇڭ جياڭ سېپى كۇنىپىتىش تەرەپتىن نىشان تۇغىنى چىقاردى. قاپلانباش لىن چۇڭ نىشان تۇغ ئاستىدىن ئۇچقانىدەك ئات قويۇپ سەپ ئالدىغا چىقتى، بۇ چاغدا ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرى تەڭلا سۇرەن ـ چۇقان كۆتۈردى. لىن چۇڭ ئېتىنى تارتىپ تۇرۇپ، بەش غۇلاچ كېلىدىغان يىلان باشلىق نەيزىسىنى كۆندىلەڭ تۇتۇپ:

ـــ ھەي ئۇياتسىز ئاسىيلار، تەڭرى لەشكەرلىرى ئالدىڭلاردا

تۇرسا نېمىشقا ئەل بولۇشمايسەن، ئۇستىخانلىرىڭنى كۆكۈم ـ تالقان قىلىۋەتسەك، پۇشايمانىنى ئالىدىغان قاچا تاپالمايسەن، ـــ دەپ تىل سالدى. قاراقچىلار سېپىدىكى لى جۇ ئەسلىدە پالچى بولۇپ، بىرئىشنىڭ نەگە بېرىپ، نەدە توختايدىغانلىقىنى بىلەتتى، شۇڭا ئۇ دەرھال ئوڭ قاراۋۇل لىيۇ يۇەن بىلەن فەن جۇڭنى قىزىل تۇغلۇق لەشكەرلەرنى باشلاپ تېگىش قىلىشقا بۇيرۇدى. لىيۇ يۇەن بىلەن فەن جۇڭ بۇيرۇقنى ئېلىپ، قىزىل تۇغلۇق لەشكەرلەرنى باشلاپ ئات سېلىپ ئېتىلىپ كەلدى. ئىككى سەپتە تەڭلا قىيقاس ـ سۇرەن كۆتۈرۈلدى. جەڭ دۇمباقلىرى ياڭرىدى. لىن چۇڭ لىيۇ يۇەننىڭ ئالدىنى توسۇپ، ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشتى، تۆت بىلەك ئىرمىشىپ، سەككىز تۇۋاق چىرمىشىپ كەتتى. ئىككى سەركەردە توپا ـ چاڭ ئىچىدە، قىر ـ چاپ قىلىپ، ئۇياق ـ بۇياققا ئۆتۈشۈپ، ئوڭ ـ سولنى ئايلىنىپ، ئەللىك نەچچە مەرتەم ئېلىشىپ، بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. لىيۇ يۇەن قاراقچىلار ئىچىدە باتۇر سەركەردىلەردىن ئىدى. فەن جۇڭ لىيۇ يۇەننىڭ يېڭەلمىگەنلىكىنى كۆرۈپ ئېتىنى دېۋىتىپ، قىلىچىنى كۆتۈرۈپ ھەمدەمگە كەلدى. لىن چۇڭ پۇتۇن كۈچى بىلەن ئىككى ياۋ سەردارىغا تاقابىل تۇردى. ئۇ قاتتىق بىر نەرە تارتىپ، قەھرى بىلەن لىيۇ يۇەنگە بىر نەيزە ئۇرۇپ، ئۇنى ئاتتىن چۈشۈرۈۋەتتى. لىن چۇڭنىڭ ئوڭ ـ سول قولداشلىرىدىن خۇاڭ شىن بىلەن سۇن لى ئۇچقاندەك ئات سېلىپ جەڭگە ئاتلاندى. خۇاڭ شىن شەمشىرىنى كۆتۈرۈپ فەن جۇڭغا شۇنداق ئۇردىكى، قىزىل قان چاچراپ، فەن جۇڭنىڭ گەۋدىسى ئاتنىڭ يېنىغا دومىلاپ چۈشتى.

فەن جۇڭ ئات ئايىغىدا جان بەرگەندىن كېيىن ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى لەشكەرلىرى پاتىپاراق بولۇپ سەپ بۇزۇلدى، قاراقچى لەشكەرلەر ئۇچقاندەك چېپىپ بېرىپ، بارگاھقا مەلۇم قىلىشتى. ۋاڭ چىڭ ئىككى سەركەردىسىنىڭ چىقىم بولغانلىقىنى ئاڭلاپ،

دەرھال بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، لەشكەرلىرىنى چېكىندۈردى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى تەرەپتىن توپ ئاۋازى ئاڭلىنىش بىلەن لەشكەرلەر تۇشمۇتۇشتىن ئېتىلىپ، ئاقىنلىق ئارقىسىدا قارا، قارىنلىق ئارقىسىدا كۆك، كۆكىنلىك ئارقىسىدا قىزىل تۇغلۇق لەشكەرلەر يىلانسىمان سەپ تۈزۈپ، تۈرۈلۈپ - تۈرۈلۈپ ئەتراپتىن قورشاپ كەلدى. ۋاڭ چىڭ بىلەن لى جۇ سەركەردە - سەرۋازلىرىنى ئايرىم - ئايرىم ھۇجۇمغا ئۆتۈشكە بۇيرۇدى. ئەمما، سۇڭ جياڭنىڭ سېپى پولاتتەك قورغان بولغاچقا، بۆسۈپ چىقالمىدى. خان لەشكەرلىرى بىلەن قاراقچى لەشكەرلەر شۇنداق ئېلىشتىكى، ھايھات:

تىغ - ياراغلار بىر - بىرىگە تەڭلەندى،
پالۋانلار ئات چاپتۇرۇپ تاشلاندى.
قىلىچ باشقا چەنلەپ تۇرۇپ چېپىلسا،
نەيزە دەرھال قارماق كەبى تەخلەندى.
ئەگەر قىلىچ پەس تەرەپتىن كېپقالسا،
نەيزە ئۇنى يەر باغرىدا رەت ئەتتى.
قىلىچ مەگەر قايتۇرۇلسا ئارقىغا،
نەيزە دەرھال كېلىپ مۇداپىئە ئەتتى.
نەيزە يۈرەك تامان ھەملە قىلىنسا،
قىلىچ مېيخۇا گۈلى كەبى تۆتۈلدى؛
نەيزە كۆزنىڭ قارىچۇقىغا تەڭلەنسە،
قىلىچ بىلەن چەۋەندازدەك توسۇلدى.
سۈپەر - قالقان دولقۇن بولۇپ ئېتىلسا،
تىكەن نەيزە قۇيۇن كەبى تام سالدى.
سۈپەر - قالقان يان تەرەپتىن قوغلاشسا،
تىكەن نەيزە قىيپاش كېلىپ سانجىلدى.
سۈپەر - قالقان قىستاپ كېلىپ يۈكسەلسە،
تىكەن نەيزە دەرھال كېلىپ قادالدى.

تىكەن نەيزە كۆكرەككە تۇز تەڭلەنسە،
سۇپەر ـ قالقان تۆۋەن بولۇپ قېچىشتى.
تىكەن نەيزە توپ ـ توپ بولۇپ كېلىشسە،
سۇپەر ئېگىز ـ پەس بولدى ـ دە، تىركەشتى.
يەككە قىلىچ تۇتقانلىرى ئارتتا تۇرۇپ ـــ
چېكىنگەندەك قىلىپ ھۇنەر ئىشلەتتى؛
چارمىخ تۇتقانلىرى كۆكتىن ھەم پەستىن ـــ
ئۇدۇلدىن ھەم يان تەرەپتىن ئېلىشتى.
چەۋەندازلار يەڭ ئىچىگە تىغ تىقىپ،
ئوقياچىلار ياۋ كەلسۇن دەپ كۆز تىكتى.
ئات ـ ھارۋا كەلسۇن دېدى ئىلمەكچىلەر،
يارما دەستە، قومۇش تاختا، شەمشەر ـ يالمان... كۆتۈردى؛
بىرى تۇمەن ياڭزا ھىيلە ئىشلەتسە،
يەنە بىرى ئاڭا لايىق ئىش كۆردى.
قانلار ئاقتى دەريا بولۇپ شارقىراپ،
جەسەتلەرمۇ گويا تاغدەك قىرلاندى.

شۇ كۈنى جەڭ ئۇزاق داۋام قىلدى. قاراقچى لەشكەرلەر قاتتىق يېڭىلدى، خان لەشكەرلىرى يېڭىپ چىقتى. ۋاڭ چىڭ لەشكەرلىرىگە نەنفېڭنىڭ ئىچكىرىسىگە چېكىنىپ، ئاندىن بىر ئىش قىلىشنى بۇيرۇدى. قوشۇن ئارقىسىدا توپ ئاۋازى گۈمبۈرلىدى. چاپارمەن ئۇچقاندەك كېلىپ:
ـــ ئەي پادىشاھىم، ئارقىمىزدىن سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى قىر ـ چاپ قىلىپ كېلىۋاتىدۇ، ـــ دەپ خەۋەر قىلدى. بۇ كېلىۋاتقان لەشكەرلەرنىڭ ئات ئۇستىدىكى باتۇر باش سەركەردىسى تۇرشاۋۇل ئورۇنباساری بولغان خېبېيلىق بوز تۇلپار لۇ جۇنيى ئىدى. ئۇ قولىدا قۇيۇچ نەيزىسىنى توغرىسىغا تۇتۇپ ئات چاپتۇرۇپ كېلىۋاتاتتى. سولدىكىسى كۆتمەك قىلىچ كۆتۈرگەن باتۇر، قەھرلىك گۇەنسۇ ياڭ شيۇڭ ئىدى. ئوڭدىكىسى

كۆتمەك قىلىچ كۆتۈرگەن ئاتامان پىداكار يىگىت شى شيۇ ئىدى. ئۇلار بىر تۈمەن خىل لەشكەرنى باشلاپ، جاسارەت بىلەن كەلدى. ئەمدى باش تۈرشاۋۇل بىلەن ئورۇنباسار تۈرشاۋۇلنىڭ لەشكەرلىرى قوشۇلۇپ قاراقچى لەشكەرلەرنى سۈر - توقاي قىلىۋەتتى. ياڭ شيۇڭ دۈەن ۋۈنى چېپىپ تاشلىدى. شى شيۇ چيۇ شياڭنى نەيزە بىلەن ئۆلتۈرۈپ، بار كۈچى بىلەن قىر - چاپقا ئۆتتى.

ۋاڭ چىڭ ئالاقزادىلىكتە تۇراتتى، يەنە توپ ئاۋازى ئاڭلاندى. سولدا لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ، لى كۇي، جياۋ تىڭ، شياڭ چۇڭ، لى گۇن، فەن رۇي، لىيۇ تاڭ قاتارلىق سەككىز باتۇر ئاتامان مىڭ لەشكەرنى باشلاپ، گۈرزە - ئوموت، قىلىچ - پالتا، خەنجەر - پىچاق، نەيزە - قالقانلارنى ئوينىتىپ، لى شيۇڭ بىلەن بى شيەننى ئۆلتۈرۈپ، خۇددى گۆش قىيمىلاپ، كۆك توغرىغاندەك قىر - چاپ قىلىپ كەلدى. ئوڭدا جاڭ چىڭ، ۋاڭ يىڭ، سۇن شىن، جاڭ چىڭ، چيۇڭ يىڭ، خۇ سەننياڭ، گۇ يەڭگە، سۇن چوكان قاتارلىق تۆت ئەر - خوتۇن باتۇر مىڭ ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ، گۇل ساپلىق نەيزە، يارما دەستە، يالمان، كۇن - ئاي شەكىللىك قوش قىلىچ، قۇيۇچ نەيزە، يان خەنجەرلەرنى ئوينىتىپ، سول تەرەپ قارانچۇق لەشكەرلەرنى تىرىپىرەن قىلىپ، خۇددى دەرەخلەرنى ئۇرۇپ سۇندۇرغاندەك، گۈلدۇر - قاراس قىلىپ چېپىپ كەلدى. قاراقچى لەشكەرلەر لاچىندىن ئۇركۈگەن كەپتەردەك، بۆرىدىن قاچقان پادىدەك تەرەپ - تەرەپكە قېچىشتى.

لۇ جۇنيى، ياڭ شيۇڭ، شى شيۇلار بارگاھ قوشۇنىغا قىر - چاپ قىلىپ كېلىپ دەل فاڭ خەنگە دۇچ كەلدى. لۇ جۇنيى بىر نەيزە ئۇرۇپ ئۇنىڭ جېنىنى تېنىدىن جۇدا قىلدى. ئۇلار بارگاھ قوشۇنىنىڭ يان تەرەپ لەشكەرلىرىنى بىتچىت قىلىپ، توپتوغرا ۋاڭ چىڭنى تۇتۇشقا ماڭدى. ئۇلار ئالتۇن زۇلپىقارلىق خەلىپەت لى جۇغا دۇچ كەلدى. لى جۇ زۇلپىقار ئوينىتىش سېھرىنى

بىلەتتى. ئۇ زۇلپىقارنى چاقماقتەك ئويناتاتتى. لۇ جۇنيى لى جۇغا تەك كېلەلمەي تۇرغاندا، سۇك جياڭنىڭ بارگاھ قوشۇنى يېتىپ كەلدى، ئوك تەرەپتىن كېلىۋاتقان پەلەك ئەجدىھاسى گۈڭسۇن شېك ئاغزىدا ئەپسۇن ئوقۇپ «سۇف» دېيىشىگە، لى جۇنىڭ ھېلىقى زۇلپىقارى قولىدىن چىقىپ يەرگە چۈشۈپ كەتتى، لۇ جۇنيى دەرھال يېتىپ كېلىپ، ئۇنى چاققانلىق بىلەن بېلىدىن قاماللاپ تۇتۇپ ئاتتىن يۇلۇۋالدى ۋە چېرىكلەرگە ئۇنى باغلاشنى بۇيرۇدى. لۇ جۇنيى نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ، ئېتىنى قامچىلاپ، ۋاڭ چىڭنى تۇتۇش ئۈچۈن، ئۇنى خۇددى بۇركۇت توشقاننى قوغلىغاندەك، يولۋاس كېيىككە ئېتىلغاندەك قوغلاپ كەتتى. قاراقچى لەشكەرلەر بۇرغا ـ دۇمباقلىرىنى، ئوق ـ يارىغلىرىنى تاشلاپ، ۋايداد، ۋاي ئانام دېيىشىپ قاچتى. ئون نەچچە تۇمەن قاراقچى لەشكەرلىنىڭ تەڭدىن تولىسى قىرىلىپ تۇگىدى، جەسەتلەر دالانى قاپلىدى، قانلار دەريا بولۇپ ئاقتى. ئۇچ تۇمەن لەشكەر ئەل بولدى. قاچقانلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا، قالغانلىرىنىڭ ئوندىن توققۇزى ئۆلۈپ تۇگىدى. ئات ئاستىغا يىقىلىپ ھەم دەسسىلىپ ـ يانجىلىپ، مېيىپ ـ چولاق بولغانلارنىڭ سان ـ سانىقى يوق ئىدى. لىۇ يىجىڭ بىلەن شاڭ گۇەنيى دېگەن بۇ ئىككى شىرمەت سەركەردىنى جياڭ تىڭ ئاتتىن يىقىتىپ قىلىچ بىلەن ئۆلتۇردى، لى شيۇڭ چيۇڭ يىڭنىڭ ئاتقان تېشى بىلەن ئاتتىن يىقىلىپ چۈشۈپ، يالمان بىلەن ئۆلتۇرۇلدى. بى شيەن قاچماقچى بولۇپ تۇرغاندا، ۋاڭ دىڭلىيۇ يەر تېگىدىن ئۇنۇپ چىققاندەك چىقىپ، ئۇنى بىر قىلىچ بىلەن ئاتتىن چۈشۈردى ۋە مەيدىسىگە يەنە بىر قىلىچ ئۇرۇپ جېنىنى ئالدى. قورچاق مىرزا، ۋەزىر، ئەمىر، نۆكەربېشى، سەركەردىلەرنىڭ ھېچقايسىسى قېچىپ قۇتۇلالمىدى. قاراقچىلار باشلىقى ۋاڭ چىڭلا قېچىپ كەتتى. سۇك جياڭ لەشكەرلىرى زور نۇسرەت قازاندى.

سۇك جياڭ جاڭ چالدۇرۇپ لەشكەرلىرىنى يىغدى، لەشكەرلەر

نەنپىڭ شەھىرىگە قاراپ ماڭدى. جاڭ چىڭ بىلەن چىيۇڭ يىڭغا بەش مىڭ ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ، ئالدىن چارلاپ مېڭىشنى تاپشۇردى. يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭنى سۇن ئەنىڭنى نەنپىڭنى ئۇشتۇمتۇت تارتىۋېلىشىغا دائىر خەۋەرنى تىڭتىڭلاپ كېلىشكە ئەۋەتتى. دەي زۇڭ بۇيرۇقنى ئالغاندىن كېيىن يەل تاپانلىق كارامىتىنى ئىشقا سېلىپ، جاڭ چىڭ بىلەن چىيۇڭ يىڭلاردىن بۇرۇن نەنپىڭگە بېرىپ ئەھۋالنى ئۇقۇپ، بىرئازدىن كېيىنلا قايتىپ كەلدى. ئۇ كېلىپلا:

ــ سۇن ئەن جانابلىرىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، ۋاڭ چىڭ لەشكەرلىرى سىياقىدا ياسىنىپ، شەھەرنى ئالماقچى بوپتىكەن، بۇنى قاراقچى لەشكەرلەر تۇيۇپ قېلىپ، شەھەر ئىچىگە ئورەك كولاپ، شەھەرنىڭ كۈنچىقىش قوۋۇقىنى ئېچىپ، ئۇلارنى كىرگۈزۈپتۇ. سۇن ئەنىڭ قول ئاستىدىكى مېيي يۇ، جىن جۇ، بى جيې، فەن شۇن، ياڭ فاڭ، فېڭ شېڭ، خۇ مەي قاتارلىق ئوڭ ـ سول قول سەركەردىلەر ئالدىراپ ـ تېنەپ شەھەرگە كىرگەنىكەن، بەش يۈز لەشكەر ئات ـ پاتلىرى بىلەن ئورەككە چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئىككى يانداكى بۆكتۈرمە لەشكەرلەر كېلىپ نەيزە ـ يالمانلارنى سانجىپ تىقىپ، مېيي يۇ باشلىق بەش يۈز نەچچە سەركەردە ـ سەرۋازنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ. ھېلىمۇ ياخشى سۇن ئەن ئارقىدا ئىكەن، باتۇرلۇق بىلەن قوۋۇقنى باستۇرۇپ بېرىپ، ئورەكلەرنى لەشكەرلىرىگە تىندۇرۇۋېتىپتۇ. ئۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ، قىر ـ چاپ بىلەن شەھەر ئىچىگە كىرىپتۇ، قاراقچى لەشكەرلەر تاقابىل تۇرالماپتۇ. سۇن ئەن كۈنچىقىش قوۋۇقنى ئىگىلەپتۇ، كېيىن قاراقچىلارنىڭ تۆت تەرەپتىن بىر مەھەل ماسلىشىشى بىلەن سۇن ئەنىڭ لەشكەرلىرى كۈنچىقىش قوۋۇقتا توسۇلۇپ قاپتۇ. پېقىر بۇ خەۋەرنى ئۇقۇپ، ئۇچقاندەك قايتىپ كەلدىم. يېرىم يولدا جاڭ چىڭ بىلەن چىيۇڭ يىڭغا دوقۇرۇشۇپ قالدىم، بۇ ئىشنى دېگەندىن كېيىن ئۇ ئىككىيلەن لەشكەرلىرىنى چاپتۇرۇپ چاقماق

تېزلىكىدە ھەمدەم بولۇشقا كەتتى، ـــ دېدى.

سۇك جياك بۇ خەۋەرنى ئىشتىكەندىن كېيىن چوك قوشۇننى چاپتۇرۇپ، چاقماق تېزلىكىدە ببرىپ نەنفېك شەھرىنى قورشۋالدى. ئۇ ۋاقىتتا جاك چىك، چيۇك يىگىلار كۇنچىقىش قوۋۇققا كىرىپ، سۇن ئەنگە كۇنچىقىش قوۋۇقنى قاتتىق ساقلاپ تۇرۇشنى تاپىلاپ قويۇپ، ئۆزلىرى قاراقچى لەشكەرلەر بىلەن تۇتۇشتى. شۇڭا، سۇك جياك باشلىق سەركەردە ـ سەرۋازلار دەرھال كۇنچىقىش قوۋۇقتىن تېز كىرىپ شەھەرنى ئالدى ـ دە، قاراقچى لەشكەرلەرنى تىرىپىرەن قىلىۋەتتى ـ دە، تۆت قوۋۇققا سۇك خانىدانلىقى لەشكەرلىرىنىك تۇغنى قادىدى. شەھەردىكى قورچاق قەلەمدار ـ ئەلەمدار سىپاھلارنىك ھەممىسى ئۆلتۇرۇلدى. ھېلىقى قورچاق پادىشاھنىك كىچىك خوتۇنى دۇەن سەننياك لەشكەرلەرنىك شەھەرگە كىرگەنلىكىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن جابدۇنۇپ، زەپتى بىلەن ئاتقا مىندى ۋە يۇزدەك زەبەردەس ھەرەم خادىمىنى باشلاپ، قورال ـ يارىغلىرى بىلەن قەسىردىن چىقىپ، چارباغ بىلەن كۇنپېتىش قوۋۇقىغا كېلىپ، يۇنئەن قەلئەسىگە قاچماقچى بولدى. دەل شۇ چاغدا چيۇك يىك لەشكەر باشلاپ، چارباغقا كېلىپ قالدى. دۇەن سەننياك شەمشىرىنى كۆتۇرۇپ جاھىللىق بىلەن ئات چاپتۇرۇپ كەلدى. چيۇك يىگىنىك ئاتقان تېشى ئوقتەك كېلىپ دەل دۇەن سەننياگىنىك يۇزىگە تەگدى. ئۇ قانسىراپ، ئاتتىن يىقىلغان پېتى ئىككى پۇتى ئاسمان تاپان بولۇپ قالدى. چېرىكلەر دەرھال كېلىپ ئۇنى تۇتۇپ چەمبەرچاس باغلىدى. ھېلىقى ھەرەم خادىملىرىنىك ھەممىسى خان لەشكەرلىرى تەرىپىدىن ئۆلتۇرۇلدى. چيۇك يىك لەشكەرلىرىنى باشلاپ چارباغدىكى ھەرەمگە كىردى، خان لەشكەرلىرىنىك شەھەرگە كىرگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئوردا كېنىزەكلىرىنىك بەزىلىرى ئارغامچىغا ئېسىلىپ، بەزىلىرى ئۆزلىرىنى قۇدۇققا تاشلاپ، بەزىلىرى ئۆزىگە قىلىچ تىقىپ، بەزىلىرى پەلەمپەيگە ئۇسۇپ، تەڭدىن تولىسى ئۆلۈۋالدى.

قالغانلىرىنىڭ ھەممىسىنى چىۋىڭ يىگىنىڭ لەشكەرلىرى تۆتۈۋېلىپ، باغلاپ سۈڭ جياڭنىڭ ھۇزۇرىغا ئېلىپ كەلدى. سۈڭ جياڭ تازا خۇشال بولۇپ، دۈەن سەننياڭلارنى قاماپ قويدى. ۋاڭ چىڭنى تۈتۈپ بىرلىكتە ئاستانىگە ئاپارماقچى بولۇپ، تەرەپ - تەرەپكە لەشكەر چاپتۇردى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. ۋاڭ چىڭ بىرقانچە يۈز چەۋەندازنى باشلاپ قورشاۋنى بۇزۇپ، نەنفېڭ شەھىرىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىگە قاراپ قاچتى. ئۇ شەھەردە لەشكەرلەرنىڭ ئېلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئالاقزەدە بولۇپ، جان - پېنى چىقىپ كەتتى، ئارقىدىن لەشكەرلەرنىڭ قوغلاپ كېلىشى بىلەن يۈقىرىغا قاراپ جېنىنىڭ بارىچە قاچتى. ئۇ قايرىلىپ ئىككى يېنىغا قارىسا، يۈزدەك چەۋەنداز قاپتۇ، قالغانلىرى تىنچ كۈنلەردە ئۇنىڭغا سادىق بولغان بولسىمۇ، مانا ئەمدى يېڭىلگەندىن كېيىن بىرىمۇ قالماي قېچىپ كېتىپتۇ. ۋاڭ چىڭ قالغان يۈزدەك كىشى بىلەن يۇنئەنگە قاراپ قاچتى، يولدا ئۆزىگە ئەگەشكەن يېقىن مۇلازىملىرىغا:

— ھازىر يۇنئەن، دۇڭچۇەن، ئەندې قاتارلىق ئۈچ شەھەر تېخى ئۆز قولۇمدا، بۇ خۇددى جياڭدۇڭ كىچىك بولسىمۇ، پادىشاھ بولۇشقا لايىق دېگەنگە ئوخشاش بىر ئىشقۇ؟ ئەپسۇسكى، ياۋنى ئەگىشىپ قاچقان ھېلىقى بەگلەر پېقىرنىڭ چوڭ ئىلتىپاتىغا ئېرىشكەن بەگلەر ئىدى. ھالا بۇگۈن بېشىمىزغا كۈن چۈشكەندە ئۇلارنىڭ ھەممىسى قاچتى. پېقىر ئەسكەر توپلاپ خان لەشكەرلىرىنى چېكىندۈرگەندە، ئاشۇ قاچقۇنلارنى تۈتۈپ قېيما - چىيما قىلىۋېتىمەن، — دېدى.

ۋاڭ چىڭ ئادەملىرى بىلەن بىللە توختىماستىن، ئارامۇ ئالماستىن كۈن يورۇغۇچە ماڭدى. بەختىگە يۇنئەن شەھىرى كۆرۈندى. ۋاڭ چىڭ ئات ئۈستىدە خۇشاللىقىدىن:

— شەھەردىكى لەشكەرلىرىمىز ئېھتىياتچان ئىكەن، قاراڭلار، تۇغ - ئەلەملەرنىڭ رەتلىك، قورال - ياراغلارنىڭ

سانجاق ـ سانجاق تۇرۇپ كەتكىنىنى، ـــ دېدى.

ۋاڭ چىڭ گەپلىشە ـ گەپلىشە ئادەملىرى بىلەن بىللە ئۇچقاندەك يۇرۇپ شەھەرگە يېقىنلاشتى. ئاردىدىن خەت تونۇيدىغانلاردىن بىرى:

ـــ ئەي پادىشاھىم، چاتاق بولدى ! ئەجەبا سېپىل ئۈستىدە تامامەن خان لەشكەرلىرىنىڭ تۇغلىرى قادىلىپ كېتىپتۇغۇ؟ ـــ دەپ توۋلىدى.

ۋاڭ چىڭ ئاڭلاپ كۆزىنى يوغان ئېچىپ قارىۋىدى، دېگەندەك كۈنچىقىش قوۋۇقتىكى سېپىل ئۈستىدە نىشان تۇغ لەپىلدەپ تۇرۇپتۇ، تۇغ ئۈستىگە «كۈنپېتىشتىن مۇداپىئە كۆرگۈچى سۇڭ تۇرشاۋۇلىنىڭ قول ئاستىدىكى سۇ لەشكەرلىرىنىڭ باش سەردارى دەريا بۇلغار··· » دېگەن خەتلەر يوغان يېزىپ قويۇلغان، ئاستىدا يەنە ئۇچ خەت بار ئىدى. تۇغ لەپىلدەپ ـ يەلپۇنۇپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن ئوچۇق كۆرەلمىدى. ۋاڭ چىڭ كۆرۈپ ئالاقزەدە بولۇپ، پۈتۈن بەدىنىگە تىترەك ئولاشتى. ئۇ بىر ھازاغىچە مىدىر ـ سىدىر قىلالمىدى. شۇ تاپىتا خان لەشكەرلىرى ئاسماندىن چۈشكەندەكلا بىلىندى. بۇ چاغدا ۋاڭ چىڭنىڭ پەم ـ پاراسەتلىك يېقىن بىر نۆكىرى:

ـــ ئەي پادىشاھىم، ئىشنى كېچىكتۇرۇشكە بولمايدۇ، كىيىملىرىنى تېزدىن سېلىۋەتسىلە، ئالمادىس شەھەردە بىرەر ئىش بولۇپ قالسا، دەرھال دۈڭچۈەنگە بارسىلا، ـــ دېدى.

ـــ ئېيتقانلىرىڭىز توغرا، ـــ دېدى ۋاڭ چىڭ.

ۋاڭ چىڭ دەرھال بۇرجەك چىقىرىپ ئورنۇغالغان زەر بوغمىچىنى يەشتى، ئاي، كۈن، بۇلۇت سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن، مۇرىسىگە لەھەڭ كەشتىلەنگەن تونىنى سالدى، زەر جىيەكلىك، ئېسىل تاشلاردىن كۆز قويۇلغان زۇمرەت كەمزۇلىنى يەشتى. زەر يىپ بىلەن تېكىلگەن ئۆتۈكىنى سالدى، بېشىغا بوغمىچا چىگىپ، ئۈچىسىغا ئاددىي كىيىم ـ كېچەكلەرنى كىيىپ، پۈتىغا يۇمشاق ئۆتۈك كىيىدى، باشقا نۆكەرلىرىمۇ سىرت كىيىملىرىنى

سىلىۋەتتى. ئۇلار ئىگىسىنى يوقاتقان ئىتتەك، تۇردىن قاچقان بىلىقتەك ئالدىراپ ـ تېنەپ، چىغىر يوللار بىلەن يۈنىگەن شەھىرىنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ ئۇدۇل دۇڭچۇەنگە قاراپ تىكىۋەتتى. ماڭغانلار چارچاپ ـ ھېرىپ، قورساقلىرى ئېچىپ كەتتى. پۇقرالار ئۇزاقتىن بېرى قاراقچى لەشكەرلەرنىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغانلىقى ھەم چوڭ قوشۇننىڭ قىر ـ چاپ قىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئۇققانلىقىدىن، مۇھىم يول بويلىرىدىكى ئۆيلىرىدىن قېچىپ باشقا ياقتا كەتكەنىدى، شۇڭا، يوللاردا ئىنس ـ جىنمۇ كۆرۈنمىدى، ھېچقانداق بىرەر تىۋىشمۇ ئاڭلانمىدى. بىر تېمىم سۇمۇ تېپىلمىغان يەردە، نازۇنېمەت، مەي ـ شارابلار نېمىش قىلسۇن؟ ۋاڭ چىڭنىڭ قول ئاستىدىكى يېقىنلىرى ساختىپەز، كاززاپ، مۇتتەھەم بولغانلىقتىن، يەنە ئاتمىش ـ يەتمىش كىشىسى قېچىپ كەتتى. ۋاڭ چىڭ ئوتتۇز نەچچە چەۋەندازنى باشلاپ، كەچكىچە يول مېڭىپ، ئارانلا يۈنگەنگە قاراشلىق كەيجۇ دېگەن جايغا يېتىپ كەلدى، قارىسا، يولنى دەريا توسۇۋاپتۇ. بۇ دەريا سۇزۇك دەريا دەپ ئاتىلاتتى. ئۇ داجۇ ئايمىقىدىكى ۋەنچىڭ كۆلىدىن باشلىناتتى، سۇيى ناھايىتى سۇزۇك بولغانلىقىدىن، سۇزۇك دەريا دېيىلەتتى. ۋاڭ چىڭ:

ـــ كېمە بولمىسا قانداق ئۆتىمىز؟ ـــ دېدى.

ـــ ئەي پادىشاھىم، ئاۋۇ تۆۋەن قومۇشلۇقتىكى ياۋا غازلىقتا بىر توپ بېلىقچى كېمە تۇرىدۇ، ـــ دېدى كېمىنى كۆرسىتىپ ئارقىدا تۇرغان بىر نۆكەر.

ۋاڭ چىڭ ئۇلارنى كۆرۈپ، ئادەملىرى بىلەن دەريا بويىغا كەلدى. بۇ باش قىش كۈنلىرى بولۇپ، ھاۋا ئوچۇق ھەم ئانچە سوغۇق ئەمەس ئىدى، بىرقانچە ئون قېيىقنىڭ بېلىق تۇتقانلىرى بېلىق تۇتۇپ، تور يايغانلىرى تور يېيىپ يۈرەتتى. ئوتتۇرا ئېقىندا يۈرگەن بىرنەچچە قېيىقتىكىلەر قول ئويۇنى ئويناپ، مەي ئىچىۋاتاتتى. ۋاڭ چىڭ ئاھ ئۇرغان ھالدا:

ـــ بۇ بىرنېمىلەر كۆڭۈل ئېچىۋېتىپتۇ، بۈگۈن مەن ئۇلارغا

يېتىشەلمەيدىغان بولۇپ قالدىم، بۇلار ھەممىسى مېنىڭ پۇقرالىرىم ئىدى، لېكىن پېقىرنىڭ بۇ قىينىچىلىقىمنى بىلمەيۋاتىدۇ، ــ دېدى.

ــ ھەي بېلىقچىلار، قېيىقىڭلارنى ئەكېلىپ، بىزنى دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قويۇڭلار، كۆپ ھەق بېرىمىز، ــ دېدى نۆكەرلەر ۋارقىراپ.

ئىككى بېلىقچى قولىدىكى مەي قاچىسىنى قويۇپ، بىر كىچىك قېيىقنى شاربلدىتىپ ھەيدەپ قىرغاقتا ئەكەلدى. قېيىق بېشىدىكى بېلىقچى قومۇش بادىرا بىلەن قېيىقنى قىرغاقتا تىرەپ تۇرۇپ، ۋاڭ چىڭنىڭ بېشىدىن ئايىغىچە تازا بىر قارىۋېلىپ:

ــ بەللى، يەنە مەي ــ شارابلار ئىچىپ، گۆش ــ پۆشلەر يەيدىكەنمىز ــ دە، قېيىققا چىقىشسىلا، چىقىشسىلا! ــ دېدى.

نۆكەرلەر ۋاڭ چىڭنى ئاتتىن يۆلەپ چۈشۈردى. ۋاڭ چىڭ ھېلىقى بېلىقچىغا قارىدى، ئۇ بويى ناھايىتى ئېگىز، قوشۇما قاشلىق، قىزىل يۈزلۈك، سىم ساقاللىق، بوم ئاۋازلىق بىر كىشى ئىدى. بېلىقچى بىر قولىدا بادىرىنى تۇتۇپ، بىر قولىدا ۋاڭ چىڭنى يۆلەپ قېيىققا چىقاردى، قولىدىكى خادىنى قىرغاقتا تىرەپ سەل ــ پەل ئىتتىرىۋىدى، قېيىق قىرغاقتىن ئۇچ غۇلاچ ئۇزۇنلۇققا ئۇزاپ كەتتى. ئۇنى ئەگىشىپ كەلگەن قاراقچىلار قىرغاقتا تېپىرلىشىپ ۋارقىراپ ــ جارقىراپ:

ــ چاققان قېيىقنى ئەكېلىش، بىزمۇ دەريادىن ئۆتىمىز! ــ دېيىشتى.

ــ مانا، مانا كەلدى! ئالدىراپ نەگە باراتتىڭلار؟ ــ دەپ توۋلىدى بېلىقچىلار كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ تۇرۇپ ۋە قولىدىكى قومۇش بادىرىنى تاشلاپ، ۋاڭ چىڭنىڭ ياقىسىدىن غاچچىدە ئېلىپ ئىككى قولى بىلەن تۆۋەنگە بېسىۋىدى، ۋاڭ چىڭ قېيىقنىڭ ئېتىكىگە يېقىلدى، ئۇ جان تالاشتى، قېيىقتىكى پالاقچى پالاقنى تاشلاپ، سەكرەپ كېلىپ ئۇنى باغلىدى. نېرىقى تەرەپتە قېيىقتا تۇرۇۋاتقانلار ۋاڭ چىڭنىڭ تۇتۇلغانلىقىنى كۆرۈپ، قىرغاققا

سەكرەپ چىقىپ، ھېلىقى ئوتتۇز نەچچە ئەگەشكۈچى قاراقچىلارنىڭ ھەممىسىنى بىر - بىرلەپ تۇتتى.

ئەسلىدە بۇ قېيىقتىكى قومۇش بادىرا تۇتقان قېيىقچى دەريا بۇلغار ئەجدىھا لى جۇن ئىدى، ھېلىقى پالاقچى بولسا غار تېشىدىكى ئەجدىھا تۇڭ ۋېي ئىدى. قالغان بېلىقچىلارنىڭ ھەممىسى سۇ لەشكەرلىرى ئىدى. لى جۇن سۇڭ تۇرشاۋلۇنىڭ بۇيرۇقى بىلەن سۇ لەشكەرلىرىنىڭ پۈتۈن قېيىقلىرىنى ئېلىپ، قاراقچىلارنىڭ سۇ لەشكەرلىرىنى يوقاتقىلى كەلگەنىدى. لى جۇنلەر قاراقچىلارنىڭ سۇ لەشكەرلىرى بىلەن قولتۇقتا ئېلىشىپ، سۇ لەشكەرلىرىنىڭ تۇتۇقى شى جۇڭنى ئۆلتۈرۈپ، قولداش سەركەردە خۇ جۇننى تۇتۇپ، قاراقچىلارنى قاتتىق يەڭگەنىدى. لى جۇن خۇ جۇننىڭ چىراي شەكلىنىڭ كېلىشكەنلىكىنى كۆرۈپ ئۇنى قويۇپ بەردى. خۇ جۇن ئىلتىپاتتىن تەسىرلىنىپ، لى جۇن بىلەن يۈزمۈ سۇ قوۋۇقىنى ھېيلە بىلەن ئېچىپ، شەھەرنى ئالغان ۋە قورچاق مىرزىبەگ شى جۇنىنى ئۆلتۈرگەنىدى. دەريا بۇلغار ئەجدىھا لى جۇن قاراقچىلارنىڭ خان لەشكەرلىرى بىلەن ئېلىشىپ يېڭىلگەندىن كېيىن جەزمەن ئۆز ئۇۋۇسىغا قاچىدىغانلىقىنى پەرەز قىلغانىدى، شۇڭا جاڭ خېڭ، جاڭ شۇنلەرنىڭ شەھەرنى قوغداپ تۇرۇشىنى تاپىلاپ، ئۆزى تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭلار بىلەن سۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ، بېلىقچى قىياپىتىدە ياسىنىپ، بۇ يەردە پايلاپ تۇرغانىدى. يەنە رۇمەن ئاتلىق ئوچ بىر تۇغقانغا بېلىقچىلار قىياپىتىدە ياسىنىپ، ئايرىم - ئايرىم ھالدا يەنيۇدۇي، مىڭجياڭ، يۇفۇيۇ دېگەن دەريالاردا مۆكۈنۈپ پايلاپ تۇرۇشنى تاپىلىغانىدى. لى جۇن ۋاڭ چىڭنىڭ ئاتقا مىنىپ ئالدىدا كېلىۋاتقانلىقى، ئۇنىڭ ئارقىسىدا نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ئۇنى قوغداپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ قاراقچىلارنىڭ سەركەردىسى ئىكەنلىكىنى بىلگەن - يۇ، باش جىنايەتچى ئىكەنلىكىنى بىلمىگەنىدى. لى جۇن دەرھال ۋاڭ چىڭنىڭ

مۇلازىمنى سوراق قىلىپ، ۋاڭ چىڭ ئىكەنلىكىنى بىلدى ـ دە، كۇلۇپ چاۋاڭ چېلىپ كەتتى ۋە ئۇنى باغلاپ يۇنئەن شەھىرىگە ئېلىپ كەلدى. لى جۇن جاڭ ئۇرۇقىدىن بولغان ئىككى قېرىندىاش بىلەن بىرلىكتە شەھەرنى قوغدىشى ئۈچۈن، رۇەن ئۇرۇقىدىن بولغان ئۈچ قېرىندىاشنى چاقىرىپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتتى. لى جۇن ئەل بولغان سەركەردە خۇ جۇن بىلەن بىللە ۋاڭ چىڭ قاتارلىقلارنى سۇڭ تۇرشاۋۇلىنىڭ ئالدىغا ئاپارماقچى بولدى، ئۇلار يولدا سۇڭ تۇرشاۋۇلىنىڭ نەنفېڭدە ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئۇدۇل شەھەرگە كىرىپ، ۋاڭ چىڭنى لەشكەر مەھكىمىسىگە تاپشۇردى. سۇڭ جياڭ سەركەردىلەرنىڭ ۋاڭ چىڭنى تۇتالمىغانلىقىدىن ئىچى پۈشۈپ تۇراتتى، بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ خۇشاللىقىدىن ئىنتايىن سۆيۈنۈپ كەتتى. بۇ ۋاقىتتا لى جۇن مەھكىمىگە كىرىپ سۇڭ تۇرشاۋۇل بىلەن كۆرۈشتى. سۇڭ جياڭ ماختاپ:

— ئەزىز ئىنىم، سىزنىڭ بۇ كۆرسەتكەن خىزمىتىڭىز كىچىك ئەمەس، — دېدى.

لى جۇن ئەل بولغان سەركەردە خۇ جۇننى سۇڭ تۇرشاۋۇل بىلەن كۆرۈشتۈرۈپ:

— خىزمەتنىڭ ھەممىسىنى بۇ كىشى كۆرسەتتى، — دېدى.

سۇڭ جياڭ خۇ جۇننىڭ نام ـ ئەملىنى، يۇنئەننى پەم بىلەن ئالغانلىق ئەھۋالىنى سوراشتۇردى.

سۇڭ جياڭ ئۇلارنى تارتۇقلاپ بولغاندىن كېيىن سەركەردىلەر بىلەن دۇڭچۇەن، ئەندې قاتارلىق ئىككى شەھەرنى ئېلىش ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى. بۇ ۋاقىتتا يېڭى ئەل بولغان سەركەردە خۇ جۇن:

— تۇرشاۋۇل بېگىم، باش قاتۇرمىسلا، پېقىر بىرنېمە دەپ باقاي، بۇ ئىككى شەھەرنى ئېلىش ھېچقانچە گەپ ئەمەس، — دېدى.

سۇك جىياك ناھايىتى خۇشال بولدى ۋە ئالدىراپ ـ تېنەپ ئورنىدىن تۇرۇپ، خۇ جۇندىن ئۇنىڭ ئامالىنى سورىدى. خۇ جۇن تەزىم قىلىپ، سۇك جىياڭغا بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلدى. ئەيىبۇھەننىاس، ئىشتىڭلار ئامۇخاس ! بىر ئوقمۇ ئېتىلماي شەھەر ئېلىندى، ئۇچ قوشۇن قوزغالماي قاراقچىلار ئەل بولدى. خۇ جۇننىڭ زادى نېمىلەرنى دېگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بىر يۇز ئونىنچى باب

يەن چىڭنىڭ چيۇلىندۇدا ياۋا غاز ئاتقانلىقى سۇڭ جياڭنىڭ ئاستانىدە تۇتقۇن ھەدىيە قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، شۇ ئەسنادا سۇڭ جياڭ ئەل بولغان سەركەردە خۇ جۇندىن دۇڭچۇەن ۋە ئەندې شەھەرلىرىنى قانداق ئېلىشنىڭ ئامالىنى سوريدى. خۇ جۇن:

ــ دۇڭچۇەن شەھىرىنى قوغداپ تۇرغان سەركەردە پېقىرنىڭ ئىنىسى خۇ شيەن بولىدۇ. پېقىر لى سەركەردىنىڭ بىر قوشۇق قېنىمدىن كەچكەن شاپائىتىگە جاۋاب بېرىش ئۈچۈن دۇڭچۇەنگە بېرىپ، ئىنىم خۇ شيەننى ئەل بولۇشقا كۆندۇرۇپ كېلىمەن. ئاندىن ئەندې شەھىردىكىلەر يېتىم قېلىپ، جەڭ قىلمايلا باش ئېگىدۇ، ــ دېدى جاۋابەن.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان سۇڭ جياڭ ئىنتايىن خۇشال بولۇپ، ئۇنىڭ بىلەن بېرىشقا يەنە لى جۇننى قوشۇپ قويدى. ئۇ بىر ياقتىن سەركەردە ــ سەرۋازلارنى تېخى ئېلىنمىغان ۋاڭ چىڭغا تەۋە ئايماق، ناھىيەلەرنى ئەل قىلىشقا ئەۋەتتى؛ يەنە بىر ياقتىن دەي زۇڭنى خانغا يېزىلغان ئەرزنى ئېلىپ بېرىپ، خاندىن ئىزنە[1] ئېلىپ كېلىشكە ھەم چېن باسقاقبەگ ۋە سۇ ئەمىرگە مەلۇمات ئاپىرىشقا ئەۋەتتى. سۇڭ جياڭ سەركەردە ــ سەرۋازلارنى ۋاڭ چىڭنىڭ ئوردىسىغا بېرىپ، ئۇ يەردىكى ئالتۇن ــ كۈمۈش قاتارلىق ئېرىغ مالالارنى يىغىشتۇرۇپ، كىرىش چەكلەنگەن ئالىي راۋاقلار، قەسىر، ئۆيلەرنى، قورال ــ جابدۇقلار ۋە كىيىم ــ

① ئىزنە ــ بۇيرۇق، ئەمىر، پەرمان دېگەن مەنىلەردە.

كېچەكلەرنى كۆيدۈرۈۋېتىشكە بۇيرۇدى. يەنە يۇنئەنگە چاپارمەن ئەۋەتىپ، جاڭ خېڭ قاتارلىق سەركەردىلەرنى شۇ يەردىكى كىرىش چەكلەنگەن شاھانە راۋاق ـ قەسىر ۋە باشقىلارنىڭ ئىشلىتىشى مەنئى قىلىنغان ئەسۋابلار، كىيىم ـ كېچەكلەرنىڭ ھەممىسىنى كۆيدۈرۈۋېتىشكە بۇيرۇدى.

ئەمدى دەي زۇڭغا كەلسەك، ئۇ ئەرزنامىنى ئېلىپ ئالدى بىلەن جىننەنگە كېلىپ، ئۇنى چېن باسقابەگكە سۇندى. چېن باسقابەگمۇ شۇ ئەرزنامىگە قوشۇپ بىر ئەرزنامە يېزىپ دەي زۇڭغا بەردى. دەي زۇڭ ئاستانىگە كېلىپ ئەرزلەرنى سۇ ئەمىرگە يەتكۈزدى ۋە سوۋغا ـ سالام ھەدىيە قىلدى. سۇ ئەمىر ئەرزلەرنى تەكشۈرۈپتا سۇندى. داۋجۇن خان ئەرزلەرنى كۆرگەندىن كېيىن ئۇنىڭ مۇبارەك چېھرىنى شادلىق قاپلىدى، خان شۇ ھامان: «قاراقچى ۋاڭ چىڭ ئاستانىگە كەلتۈرۈلۈپ، شاھنىڭ ئۆلتۈرۈش ھۆكمىنى كۈتۈپ تۇرسۇن، قولغا چۈشكەن خانىش قورچاق بەگ ـ سىپاھ قاتارلىق قالمىش ئەگەشكۈچى قاراقچىلار خۇەيشى جازا مەيدانىدا ئۆلتۈرۈلۈپ، سازايى قىلىنسۇن. خۇەيشىدىكى پۇقرالار ۋاڭ چىڭنىڭ ئېغىر زۇلمىغا ئۇچرىغانلىقتىن، لەشكەرلەر تەمىناتىدىن بىر قىسمى ئاجرىتىلىپ نامرات ئائىلىلەرگە جان سانغا قاراپ بۆلۈپ بېرىلسۇن. ئەل بولۇپ جەڭدە ئەجىر ـ تۆھپىلەر كۆرسەتكەن شېھىت بولغان سەركەردىلەرنىڭ بالىچاقىلىرىغا كۆپلەپ ئىنئام بېرىلسۇن. خۇەيشىگە تەۋە ھەرقايسى ئايماق، ناھىيەلەردىكى بوش قالغان ئەمەل ئورۇنلىرىغا دەرھال يېڭىدىن ئوڭ قول، سول قول بەگ ـ سىپاھلار تەيىنلىنىپ تولۇقلانسۇن، ھەرقايسى ئايماق، ناھىيەلەردىكى ئەمەلدارلاردىن دەسلەپتە قاراقچىلارغا ئەگەشكەن، كېيىن توغرا يولغا قايتقانلارغا ئەھۋالىنىڭ ئېغىر ـ يېنىكلىكىگە قاراپ چېن گۇەن يېنىكرەك جازا بەرسۇن، جازا يۇرۇشتە ئەجىر ـ تۆھپىلەر كۆرسەتكەن ئوڭ قول، سول قول سەركەردىلەرنىڭ ھەممىسىگە كۆرسەتكەن ئەجىر ـ تۆھپىلىرىگە قاراپ ئاستانىگە قايتقاندىن

كېيىن ئىنئام بېرىلسۇن» دەپ پەرمان چۈشۈردى. خانىمنىڭ پەرمانىنى دەي زۇلۇڭ بالدۇر كېلىپ يەتكۈزدى. چېن باسقاقبەگلەر ئاللىقاچان نەنفېڭ شەھىرىگە كەلگەنىدى. بۇ چاغدا خۇ جۇن ئىنىسى خۇ شيەننى ئەل قىلغان، خۇشيەن بولسا دۇڭچۈەن شەھىرىدىكى لەشكەر - پۇقرالارنىڭ رويخەت دەپتىرى، تۇتۇن دەپتىرى، مال - مۈلۈك ۋە ئوزۇق - تۇلۇك ھېسابات دەپتىرىنى تەقدىم قىلىپ، ئۆز گۇناھىنى كەچۈرۈم قىلىشنى ئۆتۈنۈپ كەلگەنىدى. ئەندي ئايمىقىدىكى قاراقچىلار شەپە - شىمانى ئاڭلاپلا ئەل بولدى. يۇنئەن، دۇڭچۈەن، ئەندي شەھەرلىرى جەڭدىن خالىي بولۇپ، ئۇ يەردىكى دېھقانلار يەر - زېمىنلىرىدىن، سودىگەرلەر قورۇ - جاي، دۇكانلىرىدىن ئايرىلمىدى. بۇ لى جۇننىڭ كۆرسەتكەن ئەجىر - تۆھپىسى ئىدى، ۋاڭ چىڭ ئىگىلىۋالغان سەككىز دىيار، سەكسەن ئالتە ئايماق، ناھىيەنىڭ جىمىسى قايتۇرۇۋېلىندى.

دەي زۇلۇڭ ئاستانىدىن نەنفېڭگە قايتىپ كېلىپ، ئون نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن خان ئەلچىسى خان يارلىقىنى ئېلىپ تېز يېتىپ كەلدى. چېن باسقاقبەگ ۋە باشقا ئاتامان - سەركەردىلەر خان يارلىقىنى قوبۇل قىلىپ، بىرمۇبىر بەجا كەلتۈردى. ئەتىسى خان ئەلچىسى ئاستانىگە قايتىپ كەتتى. چېن گۇەن زىنداندىن دۇەن سەننياڭ، لى جۇ ۋە باشقا ئەگەشكۈچى قاراقچىلارنى ئېلىپ چىقىپ ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلدى، ئۇلار نەنفېڭ شەھىرىدىكى جازا مەيدانىغا ئېلىپ بېرىلىپ كاللىسى ئېلىنىش بىلەن ھەرقايسى شەھەر قوۋۇقلىرىغا ئېسىلىپ سازايى قىلىندى. دۇەن سەننياڭ كىچىكىدىن قىزىلىق يوسۇن - قائىدىگە خىلاپ ھالدا ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن تالالىق بولۇپ، غايەت زور گۇناھ ئۆتكۈزگەنلىكى ئۈچۈن، بۇگۈنكى كۈندە كاللىسى تېنىدىن جۇدا قىلىنىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە باشقا بىرقانچە ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنىمۇ بالاغا تىقتى. ئۇنىڭ ئاتىسى دۇەن غوجا بالدۇرلا فاڭشەن تۇراسىدا ئۆلگەنىدى.

گەپ ئەگىتىپ ئولتۇرمايلى، ئەمدى چېپىن باسقاقبەگ بىلەن تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇلار لى جۇن، خۇ جۇن، چيۇڭ يىڭ، سۇن ئەنلەرنىڭ كۆرسەتكەن ئەجىر - خىزمەتىنى خاتىرىگە ئېلىپ قويدى. ھەرقايسى جايلارغا ئەل ئەمىن ئېلانى چىقاردى. سەكسەن ئالتە ئايماق، ناھىيە ئەھلى قايتىدىن كۇننىڭ سېرىقىنى كۆرۈپ، مۆمىن پۇقرا بولدى، قالغان ئەگەشكۈچى قاراقچىلاردىن كىشىلەرگە زىيان - زەخمەت يەتكۈزمىگەنلىرىنىڭ مال - بىساتلىرى قايتۇرۇلۇپ، يېڭىباشتىن يېزا پۇقراسى بولۇشىغا رۇخسەت قىلىندى. كۇنىپېتىش ئاستانىنى قوغداپ تۇرغان سەركەردىلەردىن چياۋ داۋچىڭ، ما لىڭلارنىڭ ئورنىغا يېڭى سىپاھلار تەيىنلەندى، ئۇلار نەنفېڭگە ئارقا - ئارقىدىن يېتىپ كەلدى، ھەرقايسى ئايماق، ناھىيەلەرنىڭ ئوڭ قول، سول قول بەگ - سىپاھلىرىمۇ كەينى - كەينىدىن نەنفېڭگە جەم بولۇشتى. لى جۇن، جاڭ جەمەتىدىن بولغان ئاكا - ئۇكا ئىككىيلەن، رۇەن جەمەتىدىن بولغان ئاكا - ئۇكا ئۇچەيلەن، تۇڭ جەمەتىدىن بولغان ئاكا - ئۇكا ئىككىيلەنمۇ ئايماقنىڭ ئىشلىرىنى تاپشۇرۇپ بېرىپ نەنفېڭگە جەم بولدى. چېپىن باسقاقبەگ باشلىق سىپاھ - بەگلەر، سۇڭ جياڭ باشلىق بىر يۈز سەككىز ئاتامان ھەم خېبېيلىق ئەل بولغان سەركەردىلەر نەنفېڭدە ئاسايىشلىق مەركە سورۇنى ھازىرلاپ، سەركەردە ۋە سىپاھ - بەگلەرنى قۇتلۇقلىدى، ئۇچ قوشۇننىڭ ئوڭ قول، سول قول سەركەردىلىرىگە ئىنئام - ئېھسانلار تەقدىم قىلدى. سۇڭ جياڭ گۇڭسۇن شېڭ بىلەن چياۋ داۋچىڭغا تىلاۋەت ئىشلىرىنى باشقۇرۇشنى تاپشۇردى، يەتتە كېچە - كۈندۈز تىلاۋەت ئۆتكۈزۈلۈپ، جەڭدە قازا تاپقان سەركەردىلەر ۋە خۇەيشىلىق شېھىتلەرنىڭ روھى ياد ئېتىلدى. تىلاۋەت تۈگىگەندىن كېيىن: «سۇن ئەن تۇيۇقسىزلا قاتتىق كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ، قارارگاھتا قازا تاپتى» دېگەن خەۋەر كەلدى. بۇنى ئاڭلىغان سۇڭ جياڭ ئېيتىپ تۇگەتكۈسىز قايغۇ - ھەسرەتكە چۆمدى، قائىدە -

يوسۇن بويىچە ئۇنى ساندۇققا سېلىپ، ئەجدىھا تاغنىڭ باغرىغا دەپنە قىلدى. چىياۋ داۋچىڭ سۇن ئەننىڭ تۇغقىپ كەتكەنلىكىدىن ئىنتايىن قاتتىق ھەسرەت چەكتى. ئۇ سۇڭ جياڭغا:

— سۇن ئەن پېقىرنىڭ يۇرتىدىشىم ۋە ئىڭ يېقىن ئاغىنەم ئىدى، ئۇ ئاتىسىنىڭ قىساسىنى ئالمەن دەپ گۇناھ ئۆتكۈزۈش بىلەن قاراقچىلارغا قوشۇلۇپ قالغانىدى. تۇرشاۋۇلىمىز ئۇنى پاناھلىرىغا ئالغاندىن كېيىن ئەمدى ئۇنىڭ ئىشلىرى ئوڭدىن كېلەر دەپ ئويلاپتىكەنمىز، كۇتمىگەن يەردىن يېرىم يولدا كۆز يۇمدى. پېقىرنىڭ ئۆزلىرىنى پاناھ تارتىپ قېلىشىمىمۇ ئۇنىڭ يول كۆرسىتىشىدىن بولغان، مانا ئۇ ئالەمدىن ئۆتتى، بۇنىڭغا كۆڭلۇم قانداقمۇ چىدىسۇن، تۇرشاۋۇلىمىزنىڭ پېقىرغا قىلغان بۇيۇك ھىممەتلىرى كۆڭلۇمدىن ئۆچمەس ئورۇن ئالغان، بۇنى ئۆمۇرۇايەت ئۇنتۇمايمەن. مەن ئەمدى ئۆز جايىمغا قايتىپ، قالغان تۆت كۇنلۇك ئۆمرۇمنى شۇ يەردە ئۆتكۈزسەم، — دېدى.

چىياۋ داۋچىڭنىڭ كەتمەكچى بولغانلىقىنى ئاڭلىغان ما لىڭمۇ سۇڭ جياڭنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— تۇرشاۋۇلىمىزدىن دەرۋىش كالان چىياۋ داۋچىڭ بىلەن بىللە كېتىشكە ئىجازەت سورايمەن، — دېدى.

سۇڭ جياڭ ئۇلارنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ مەيۇسلەندى، ئۇ ئۇلارنى قېلىپ قېلىشقا شۇنچە ئۇندىگەن بولسىمۇ، ئۇلار ئۇنىمىغانلىقتىن ئىلاجسىز رۇخسەت قىلدى ۋە ئۇلارنى ئۇزىتىش ئۈچۈن زىياپەت ھازىرلىدى. گۇڭسۇن شېڭ زۇۋان سۇرمەي بىر چەتتە تۇراتتى. چىياۋ داۋچىڭ، ما لىڭلار سۇڭ جياڭ ۋە گۇڭسۇن شېڭلار بىلەن ۋىدالاشقاندىن كېيىن چېن باسقاقبەگ ئالدىغا بېرىپ خەيرلەشتى ـ دە، يولغا راۋان بولدى. كېيىن چىياۋ داۋچىڭ بىلەن ما لىڭ بوۋاكالانىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا قول بېرىپ ئۆمرىنى راھىبلىق بىلەن ئۆتكۈزدى.

چېن باسقاقبەگ خۇەيشىدىكى لەشكەرلەر بىلەن پۇقرالارنى قۇتقۇزۇپ ئەمىن قىلدى. خۇەيشى دېگىنىمىز، خۇەيتۇنىڭ

كۈنپېتىشىدىكى جايلار ئىدى. شۇڭا، سۇڭ خانلىقى زامانىسىدا ۋەنجۇ ئايمىقى ۋە نەنبىڭ قاتارلىق جايلارنى كىشىلەر خۇەيشى دەپ ئاتايتتى. چىن باسقاقبەگ تۇرشاۋۇل ۋە ئاتامانلارغا ئاستانىگە بەيئەتكە بېرىش ئۈچۈن جابدۇنۇشقا ئەمر قىلدى. ئەمر چۈشۈرۈلۈشى بىلەن سۇڭ جياڭ بىر ياقتىن بارگاھ قوشۇننى چىن باسقاقبەگ، خۇ مەسلىھەتچى ۋە ئەلەمدار مەشقاۋۇل لۇ قاتارلىقلارنى قوغداپ مېڭىشقا بۇيرۇدى، يەنە بىر تەرەپتىن سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانلىرىغا سۇ يولى بىلەن ئاستانىگە بېرىپ بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇشنى بۇيرۇدى. سۇڭ جىياڭ شياۋ راڭغا ئۆتۈلگەن ۋەقەلەر ئۈستىدە تەزكىرە يازدۇرۇپ، ئۇنى جىن داجيەنگە تاش ئۈستىگە ئويدۇردى. بۇ تاش پۈتۈكىنى نەنبىڭ شەھىرىنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدىكى ئەجدىها تېغى ئېتىكىگە ئورناتتى. بۇ يادىكارلىق تا ھازىرغىچە بار. ئەل بولغان سەركەردە خۇ جۇن بىلەن خۇ شيەن تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭغا مەي ـ شاراب تۇتۇپ خوشلاشتى. كېيىن سۇڭ جياڭ ئوردىغا كىرگەندە، خۇ جۇن بىلەن خۇ شيەننىڭ ئەل بولغاندىن كېيىن كۆرسەتكەن ئەجىر ـ خىزمەتلىرىنى خانغا مەلۇم قىلىدۇ، خان ئۇلارنى دۇڭچۇەندىكى سۇ لەشكەرلىرىنىڭ قۇربېگى قىلىپ تەينىلەيدۇ، بۇ كېيىنكى گەپ.

سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى بەش تارامغا بۆلۈپ، بەلگىلەنگەن كۈنى سەپەرگە ئاتلاندى، ھەرقايسى ئايماق، ناھىيەلەرنى قوغداشقا قالدۇرۇلغان لەشكەرلەردىن باشقا، يەنە ئۆز يۇرتىغا قايتقان لەشكەرلەرمۇ بار ئىدى. جەمئىي ئون تۈمەندىن ئوشۇق لەشكەر نەنبىڭدىن ئاستانىگە قاراپ يول ئالدى. لەشكەرلەر ئىنتىزامى چىڭ بولغانلىقتىن، بىسىپ ئۆتكەن جايلىرىدا ھېچنېمىگە چېقىلمىدى. پۇقرالار كۈجە ـ ئىسرىق، شام ـ چىراغلار يېقىپ ئۇلارنى ئۇزىتىشتى. بىرنەچچە كۈن يول ماڭغاندىن كېيىن ئۇلار چيۇلىندۇ دېگەن جايغا كەلدى. بۇ جاي ۋەنجۇ ئايمىقىغا تەۋە

بولغان نېيشياڭ ناھەيەسىنىڭ چىۈلىنىشەن تېغىنىڭ تۆۋەن تەرىپىگە جايلاشقاندى. بۇ تاغنىڭ بۇلاق سۈلىرى، تاغ ـ جىلغىلىرى ئاجايىپ كۆركەم ئىكەن، سۈڭ جياڭ ئات ئۈستىدە تاغ مەنزىرىسىگە نەزەر تاشلاپ، بېشىنى كۆتۈرۈپ كۆككە قارىۋىدى، ئاسماندا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان نەچچە قاتار ياۋا غازنىڭ رېتى بۇزۇلۇپ، ئېگىز ـ پەس قالايمىقان ئۇچۇۋېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن سۈڭ جياڭ تەئەججۈپلەندى. شۇ زامان لەشكەر سېپىنىڭ ئالدىنقى تەرىپىدە «بەللى ! بەللى ! ياراپسەن !» دېگەن ئاۋازلار ياڭرىدى. سۈڭ جياڭ نېمە ۋەقە بولغانلىقىنى بىلىپ، كېلىشكە ئادەم ئەۋەتتى، ئۇ ئادەم ئاتلىق ئۇچقاندەك بېرىپ خەۋەر ئېلىپ كەلدى، ئەسلىدە ئالىقانات يەن چىڭ ئوقيا ئېتىش مەشقى قىلىش ئۈچۈن ئاسماندىكى غازلارغا ئوق ئېتىپتىكەن، ئاتقان ئوقىنىڭ بىرىمۇ بوش كەتمەپتۇ. بىردەمدىلا ياۋا غازدىن ئون نەچچىنى ئېتىپ چۈشۈرۈپتۇ. شۇڭا، سەركەردىلەر ھاڭ ـ تاڭ قېلىشىپ، ئۇنىڭغا ئاپىرىن ئوقۇشقانىكەن. سۈڭ جياڭ يەن چىڭنى چاقىرتقۇزدى. يەن چىڭ قولىدا ساداق، بېلىگە ئوق تاقىغان پېتى ئاتتا ئۇچقاندەك يېتىپ كەلدى، ئۇنىڭ ئېتىنىڭ غانجۇغىسىدا بىرنەچچە ياۋا غاز تۇراتتى، ئۇ سۈڭ جياڭنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئاتتىن چۈشۈپ بىر چەتتە تۇردى. سۈڭ دانىش ئۇنىڭدىن:

ـــ بايا ياۋا غاز ئاتقان سىزمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ پېقىر ئوقيا ئېتىشنى يېڭى ئۆگىنىۋاتقانىدىم، ئاسماندا بىر توپ ياۋا غاز ئۇچۇپ كېتىۋاتقانىكەن، ئېتىپ باقمانىدىم، ئاتقان ئوقۇم زايە كەتمىدى، ـــ دەپ جاۋاب بەردى يەن چىڭ.

ـــ لەشكەر بولغان كىشىنىڭ ئوقيا ئېتىشنى ئۆگىنىۋېلىشى ئۇنىڭ بۇرچى، ـــ دېدى سۈڭ جياڭ، ـــ دەل تەگكۈزگەنلىكىڭىز بولسا، ماھارىتىڭىزنىڭ ئۇستۇنلۇكى. مەنچە، ياۋا غاز سوغۇق چۈشكەندە تەڭرى تاغلىرىدىن نى ـ نى ئۆتكەللەر ئارقىلىق چاڭجياڭنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى مۆتىدىل جايلارغا ئۇچۇپ بېرىپ قىشلايدۇ، ئەتىيازدا قايتىپ كېتىدۇ. ياۋا غاز مېھرىبان، ۋاپادار

قۇش، ئۇلار نەچچە ئوندىن ياكى قىرىق ـ ئەللىكتىن بولۇپ، بىر ـ بىرىنى ھۆرمەتلەيدۇ، كاتتىلىرىنى ئالدىغا سېلىپ، قالغانلىرى ئارقىدا رەت بويىچە ئۇچىدۇ، توپتىن ئايرىلماي، كەچ بولغاندا قونىدۇ، قونغاندا كۆزەتچىمۇ قويىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاتا غاز، ئانا غاز بىر ـ بىرىدىن ئايرىلسا، ئۆلگۈچە ئۆزىگە باشقا جۈپ ئىزدىمەيدۇ. بۇ قۇشتا رەھىمدىللىك، ئىنساب، ئەدەپ، پاراسەت، ئىناۋەت ـــ بەش ئەھكامنىڭ جەمئىسى بار: ئۇلار ئۇچۇپ كېتىۋاتقان بىرەر ياۋا غازنىڭ ئۆلگەنلىكىنى كۆرسە، ھەمراھلىرىدىن ئايرىلغىنىغا نادامەت چېكىپ غاقىلدىشىپ كېتىشىدۇ، باشقا قۇشلارغا زىيان سالمايدۇ، بۇ ئۇلارنىڭ رەھىمدىللىكىنى بىلدۈرىدۇ؛ ئۆز جۈپلىرىدىن ئايرىلسا ئۆلگۈچە باشقا جۈپ تاپمايدۇ، بۇ ئۇلارنىڭ ئىنسابلىقىنى بىلدۈرىدۇ؛ ھەرتايىسىسى ئۆز رېتى بويىچە يا ئارقىدا قالماي، يا ئالدىغا ئۆتۈۋالماي ئۇچىدۇ، بۇ ئۇلارنىڭ ئەدەپلىكىنى بىلدۈرىدۇ؛ بۇركۈتتىن ئۆزلىرىنى پاناھلاش ئۈچۈن ئۆتكەللەردىن قومۇش چىشلەپ ئۆتىدۇ، بۇ ئۇلارنىڭ پاراسەتلىكىنى بىلدۈرىدۇ؛ كۈزدە تۆۋەن تەرەپكە كېتىپ، ئەتىيازدا يۇقىرى تەرەپكە قايتىپ كېلىدۇ، بۇ ئۇلارنىڭ ئىناۋەتلىكلىكىنى بىلدۈرىدۇ. بۇ قۇشتا بەش ئەھكامنىڭ ھەممىسى مۇجەسسەملەنگەن. ئۇنى ئۆلتۈرۈشكە قانداقمۇ كۆڭۈل قىيسۇن. ئاسماندا غاقىلدىشىپ ئۇچۇپ كېتىۋاتقان بۇ بىر توب ياۋا غازلار خۇددى مېنىڭ قېرىنداشلىرىمغا ئوخشاش. سىز ئۇلارنىڭ بىرقانچىسىنى ئېتىپ چۈشۈرگىنىڭىز مېنى بىرنەچچە بۇرادىرىمدىن مەھرۇم قىلغىنىڭىز بىلەن باراۋەر. خالايىق قانداق ئويلايدۇ؟ ئەي ئىنى، بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق ئەدەپ ـ ئىنسابلىق قۇشنى ئاتقۇچى بولماڭ.

يەن چىڭ ئۆتكۈزگەن گۇناھىغا توۋا قىلىپ، زۇۋان سۈرمەي جىم تۇردى. سۇڭ جياڭنىڭ ئىلھامى كېلىپ ئات ئۇستىدىلا بىر كۇپلېت نەزم ئوقۇدى:

تاغ ـ داۋانلار بىپايان كۆز يەتكۈسىز سۈغا تۇتاش،
ئۇچتى كۆكتە ياۋا غاز رەت ـ رەت بولۇپ بەك ئالدىراش.
ئوق تېگىپ بىرنەچچە غازغا قالدى سەپتىن ئايرىلىپ،
چىقتى سوغ يەل سوغلىشىپ، ئاي كۆكتە، كۆڭلۈم بولدى غەش.

سۇك جياڭ نەزمنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن ئىختىيارسىز كۆڭلى يېرىم بولۇپ، ئۆلگەن قۇشنى كۆرۈپ ئېچىندى. شۇ ئاخشىمى چىۋلىندۇدا قوندى. سۇك جياڭ بارگاھتا ئولتۇرۇپ، يەن چىڭنىڭ ياۋا غاز ئۆلتۈرگەنلىكىنى ئەسلەپ ئاھ ئۇردى، كۆڭلى غەش بولغان ھالدا قەغەز ـ قەلەم ئەكەلدۈرۈپ مۇنۇ نەزمنى يازدى:

چۇ بېگىنىڭ ئاسمىنى كەڭ ھەم يىراق،
كۆكتە بىر غاز ھەممە غازنى ئۇركۈتۈپ ـــ
ئايرىلىپ بولدى جۇدا توپتىن يىراق،
باقتى يەككە ئۆز تېنىنىڭ سايىسىگە تىكىلىپ،
چۈشكۈسى كەلدى سۈغا، كۆل سۈيى لېكىن بەك سوغاق.
يەر ـ زېمىن قالغان گىياھسىز، گۈل ـ چېچەك بولغان خازان،
كۆل سۈيى تىنچ، كۆز يېتىمسىز سوزۇلۇپ كەتكەن ئۇزاق.
مەن مەگەر چىقالمىساممۇ شۇ زامان مەكتۈپ پۈتۈپ،
مەن قىلاي ئىزھار دىلىمنى توشتى دىلغا دەرد ـ پىراق.
قۇپقۇرۇق خەندەك قېشىغا پاتتى كۈن غايىب بولۇپ،
تۇرىمەن گۇگۈم چېغى خەندەك يېنىدا ـ قېشىدا ـــ
تۇگىمەس دەردىم مېنىڭ ئەرز ئەيلىسەم سالساڭ قۇلاق.
شۇ قومۇشلۇقنى كېزىپ چىقتىم قونالغۇ چىقمىدى،
ئاھ، قاچانمۇ كۆرۈشەرمىز يەنە يۇمىنگەندە ساق.
سايرىشار بۇندا ئۇچار قۇشلار چېكىپ ھەسرەت ـ نىدا،

مۇشۇ دەريادىن ئۇزۇلمەس مېھىر - رىشتىممۇ بىراق.
ئۆرۈلۈپ يىل كەلسە گەر پەسلى باھارنى كۆرگۈلۈك،
ئۇمۇ بولغاي شۇندا جۇپ قالغاچقا شۇ گۈللۈك راۋاق.

سۇك جياك نەزمنى يېزىپ بولۇپ، ئۇنى ۋۇ يۇك بىلەن گۈڭسۇن شېڭنىك كۆرۈپ بېقىشى ئۈچۈن بەردى، نەزمنىك مەزمۇنى قايغۇ - ھەسرەت بىلەن تولغاندى. سۇك جياڭنىك كۆڭلى مەيۇس ئىدى، شۇ كېچىسى ۋۇ يۇڭلار مەي - شاراب ۋە نازۇنېمەتلەر ھازىرلاتتى ۋە شىركەيپ بولغۇچە ئىچىشىپ ئاندىن ئۇخلىدى، ئەتىسى تاك سەھەردە قوپۇشۇپ، ھەرقايسىسى ئاتلىرىغا مىنگىنىچە تۆۋەن تەرەپكە قاراپ يولغا راۋان بولدى. قىش پەسلىنىك ئاخىرى بولغانلىقتىن، يولدىكى مەنزىرلەر چۆلدەرەپ قالغانىدى. يول بويى سۇك جياڭنىك كۆڭلىدىن ئاشۇ ئىش زادىلا چىقمىدى. كۆپ ئۆتمەي ئۇلار ئاستانىگە يېتىپ كېلىشتى. لەشكەرلەرنى كونا كۆۋرۈك ئۆتكىگە جايلاشتۇرۇپ، خان يارلىقىنى كۈتۈپ تۇرۇشتى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاك. چېن باسقاقبەگ ۋە مەسلىھەتچى خۇ مېك بارگاھ قوشۇنلىرى بىلەن ئاستانىگە كىردى، ئۇلار سۇك جياڭلارنىك كۆرسەتكەن ئەجىر - تۆھپىسىنى تەڭرىقۇت ئالىلىرىغا مەلۇم قىلدى ۋە تۇرشاۋۇل سۇك جياڭلارنىك ئۆز لەشكەرلىرى بىلەن ئاستانىگە يېتىپ كېلىپ، شەھەر سىرتىدا كۈتۈپ تۇرغانلىقىنى خەۋەر قىلدى. خان چېن باسقاقبەگدىن سۇك جياڭلارنىك جاپا - مۇشەققەت بىلەن جەك قىلغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇلارغا ئاپىرىن ئوقۇدى. چېن گۇەن، خۇ مېك، لۇ جيەنلەرنىك مەرتىۋىسىنى ئۆستۈرۈپ، ئۇلارغا كۈمۈش ۋە تاۋار - دۇردۇن ئىنئام قىلدى ھەمدە ئاغۇاتقا سۇك جياڭلارنى خان قوبۇل قىلىدۇ، جابدۇنۇپ شەھەرگە كىرسۇن، دەپ خەۋەر قىلىش ھەققىدە پەرمان چۈشۈردى.

نەزم

ئاتلىنىپ چىققانىدى بۇ ئوتتۇز ئالتە پالىۋان،
قايتقىنىدا كەلدى ساق ئون سەككىزى جۈپ بوپ ئامان.
جەڭ قىلىپ كەلدى تۇمەن مىڭ دەشتى ـ چۆل، تاغۇداۋان،
قۇچتى نۇسرەت ھەممە جايدا قايتتى يۇرتقا شادىمان.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلايلى. سۇڭ جياڭ باشلىق بىر يۇز سەككىز كىشى خان پەرمانىغا بىنائەن جابدۇنۇشتى. ئۇلار جەڭ لىباسلىرىنى، دۇبۇلغا ـ قۇياغلىرىنى، كىمخاب پەشمەت ـ يەكتەكلىرىنى كىيىپ، ئالتۇن ـ كۈمۈش دەستەكلىرىنى كۆتۈرۈشكىنىچە كۈنچىقىش سەلتەنەت قوۋۇقى ئارقىلىق ئەدەپ ـ ئەردەم قەسرىسىگە كىردى، ئۇلار ھۆرمەت ـ ئېھتىرام بىلەن خانغا تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ، خانىنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن بولسۇن دەپ توۋلاپ سەجدە قىلدى. خان سۇڭ جياڭ باشلىق سەركەردىلەرگە كۆز تاشلىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى كىمخاب تون كىيگەن، زەر بەلباغلارنى تاقىغان باتۇرلار ئىدى، پەقەت ۋۇ يۇڭ، گۇڭسۇن شېڭ، لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭلار ئۆز كىيىمى بىلەن كىرگەنىدى. ئۇلارنى كۆرگەن تەڭرىقۇتنىڭ مۇبارەك كۆڭلى شادلىنىپ:

ـــ ھەرقايسىڭلارنىڭ جەڭدە كۆپ جەبىر ـ جاپا چېكىپ، قاراقچىلارنى يوقىتىش ئۈچۈن جان كۆيدۈرگىنىڭلاردىن ۋە جەڭدە نۇرغۇن كىشىنىڭ شىكەستىلەنگەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ ئىنتايىن قايغۇردۇم، ـــ دېدى.

ـــ گەرچە سەركەردىلىرىمىزدىن بىرمۇنچىسى جەڭدە شىكەستىلەنگەن بولسىمۇ، شاھىنشاھىمىزنىڭ ئالەمشۇمۇل شاپائىتى بىلەن ھەممىمىز ساق ـ سالامەت تۇرۇپتىمىز، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ سەجدە قىلىپ، ـــ بۇگۈنكى كۈندە باش جىنايەتكار قولغا چۈشۈپ خۇيىشى ئامان تاپتى. بۇلار ھەزرىتى ئالىلىرىنىڭ

ئىناۋەت ۋە پەزىلىتىدىن بولدى، بۇنىڭدا بىزنىڭ نېمە ئەجىر ـ تۆھپىمىز بولسۇن، شاھىمىزنىڭ ئەمرىگە بىنائەن ۋاڭ چىڭنى تۇتۇپ كېلىپ، ئوردا ئالدىغا ئېلىپ كەلدۇق، ھەزرىتى ئالىيلىرىنىڭ ھۆكمىگە تاپشۇرىمىز.

تەڭرىقۇت دادخاھ مەھكىمىسىنىڭ بېگىگە: «ۋاڭ چىڭ پاره ـ پاره قىلىپ ئۆلتۈرۈلسۇن!» دەپ پەرمان چۈشۈردى.

سۇڭ جياڭ شياۋ جياسۇيىنىڭ ئاجايىپ پەنت بىلەن شەھەرنى ئېلىپ، ئەل ـ يۇرتنىڭ ئامانلىقىغا كاپالەت قىلغان تۆھپىسىنى تەڭرىقۇتقا مەلۇم قىلىپ، مەرتىۋىسىنى ئۆستۈرۈشنى ئىلتىجا قىلدى. تەڭرىقۇت ئاپىرىن ئوقۇپ:

ـــ بۇنىڭ ھەممىسى سىلەرنىڭ ساداقەتمەنلىكىڭلارنىڭ تەسىرىدىن بولدى! ـــ دېدى ۋە مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ مۆھۈرداربىغا شياۋ جياسۇيىنى ئاستانىگە ئەكېلىپ مەرتىۋىگە تەيىنلەشنى بۇيرۇدى. سۇڭ جياڭ تەڭرىقۇتقا باش ئۇرۇپ تەشەككۇر ئېيتتى. مەمۇرىي مەھكىمە بەگلىرىنىڭ قايسىلىرى خان ئۈچۈن جان كۆيدۈرۈپ، دانىشلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالدى، بۇ كېيىنكى گەپ.

ئەتىسى تەڭرىقۇت مەمۇرىي مەھكىمە بەگلىرىنى چاقىرىپ، مەرتىۋىگە تەيىنلەش خۇسۇسىدا مەسلىھەت قۇردى. ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ، ۋەزىر تۇڭ گۈەنلەر مەسلىھەت كۆرسىتىپ:

ـــ ھازىر جاھان تېخى تىنچىپ كەتمىدى، مەرتىۋە ئۆستۈرۈشكە بولماسمىكىن، ھازىرچە سۇڭ جياڭغا ئۈندەكچى بەگ نامى بېرىلسە، شاھانە زىننەت ـ زىۋەرلەر ئېلىپ مەھرەم بېگى بولسا؛ ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيىگە ئەلەمدار بەگ نامى بېرىلسە، شاھانە زىننەت ـ زىۋەرلەر ئېلىپ قارارگاھ قۇربېگى بولسا؛ ۋۇ يۈڭ باشلىق ئوتتۇز تۆت باتۇرغا ئوڭ قول سەركەردىلىك مەنسىپى بېرىلسە، جۇ ۋۇ باشلىق يەتمىش ئىككى پالۋانغا سول قول سەركەردىلىك مەنسىپى بېرىلسە؛ ئالتۇن ـ كۈمۈشلەر ئاجرىتىلىپ ئۈچ قوشۇن تارتۇقلانسا، ـــ دېدى.

تەڭرىقوت بۇ مەسلىھەتنى ماقۇل كۆرۈپ، مەمۇرىي مەھكىمە بەگلىرىگە سۇڭ جياڭلارنى مەنسەپكە تەينىلەپ، ئىنئام ـ ئېھسان تەقدىم قىلىش ھەققىدە پەرمان بەردى. سۇڭ جياڭلار ئەدەپ ـ ئەردەم قەسرىسىگە كېلىپ، تەڭرىقوتقا تەزىم بەجا كەلتۈرۈش بىلەن خانىڭ ئىلتىپاتىغا تەشەككۈر ئېيتتى. تەڭرىقوت نۇرانە ئىبادەتخانىسىدا شاھانە مەرىكە ئۆتكۈزۈپ، سۇڭ جياڭلارغا بىر قۇر كىمخاب تون، بىر زەر قۇياغ، بىر ئېسىل ئات ئىنئام قىلدى؛ لۇ جۇنيى ۋە باشقىلارغىمۇ ھەر خىل ئىنئاملار بەردى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئوردا خەزىنىسىدىن بېرىلدى. سۇڭ جياڭ ۋە باشقا سەركەردىلەر تەڭرىقوت ئىلتىپاتىغا تەشەككۈر ئېيتىپ، ئالىي قەسىردىن كۇنپېتىش سەلتەنەت قوۋۇقى سىرتىغا چىقىپ ئاتلانغىنىچە قارارگاھقا قاراپ يول ئالدى. ئۇلار قارارگاھقا كېلىپ ئارام ئېلىپ، خانىڭ خىزمەتكە تەيىنلىشىنى كۇتۇپ ياتتى.

شۇ كۇنى دادخاھ تەڭرىقوتنىڭ يارلىقىغا بىنائەن ئۆلۈم تاختىسى يېزىپ، كۇشۇك ھارۋىدىن ۋاڭ چىڭنى ئېلىپ چىقتى، «پارە ـ پارە قىلىپ ئۆلتۈرۈلسۇن» دېگەن ھۆكۇمنى چىقىرىپ، ئۇنى جازا مەيدانىغا ئېلىپ باردى. كۆرۈشكە كەلگەن كىشىلەر تىقما ـ تىقماق ئىدى. بەزىلىرى «تۇفى» دەپ لەنەت ياغدۇرسا، بەزىلىرى ھەسرەت چېكەتتى، ۋاڭ چىڭنىڭ ئاتىسى ۋاڭ شۇ، بۇرۇنقى قېيىنئاتىسى ھەم جەددى ـ جەمەتلىرى ۋاڭ چاڭ دەسلەپ ئىسيان كۆتۈرگەن چاغدىلا قولغا چۈشۈپ بىرىمۇ قالدۇرۇلماي ئۆلتۈرۈلگەنىدى. بۇگۇن قىلىچ ـ نەيزىلەر ئارىسىدا پەقەت ۋاڭ چىڭلا ئۆزى قالغانىدى. داقا ـ دۇمباقلار چېلىنىدى، بۇرغا ـ كانايلار ساداسى ياڭرىدى. قىلىچ ـ نەيزىلەر يالتىراپ، قارا تۇغ ـ ئەلەملەر يەلپۈنىدى. جاللات ۋەھىمىلىك سۇرەن سالدى. دەل چۈش ۋاقتى بىلەن ۋاڭ چاڭ چاسىغا ئېلىپ كېلىنىپ، ئۆتكۈزگەن گۇناھلىرى جاكارلانغاندىن كېيىن ھۆكۇم بويىچە پارە ـ پارە قىلىپ ئۆلتۈرۈلدى. بۇنى كۆرگەنلەرنىڭ ھەممىسى مۇنداق دېيىشتى:

بۇ ــــ يامانلارنىڭ نەمۇنە ـ ئۇلگىسى،
جېنىدىن بولدى جۇدا ئاخىر ئۆزى.
قىلمىغان بولسا يامانلىق شۇنچە كۆپ،
نە سەۋەبتىن شۇ جازانى تارتقۇسى.

نازارەتچىسىگ ۋاڭ چىڭنى ئۆلتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭ كاللىسىنى سازايى قىلدۇردى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. سۇڭ جياڭلار تەڭرىقۇتنىڭ ئىلتىپاتىغا سازاۋەر بولۇپ قارارگاھقا قايتتى. ئەتىسى گۈڭسۇن شېڭ سۇڭ جياڭنىڭ بارگاھىغا كېلىپ تەزىم قىلىپ:

ــــ ئەينى ۋاقىتتا ئۇستازىم بوۋاكالان پېقىرغا سىلىنى ئاستانىگە يەتكۈزۈپ قويغاندىن كېيىن تاغقا قايتىپ كەل دەپ تاپىلىغاندى. بۇگۈنكى كۈندە ئۆزلىرى ئەجىر ـ تۆھپە يارىتىپ شۆھرەت قازاندىلا، ئەمدى پېقىر ئۆزلىرى ۋە بۇرادەرلەر بىلەن خەيرلىشىپ، تاغقا قايتسام، ئۇ يەردە ئۇستازىمنىڭ كەينىدە راھىبلىق قىلىپ، قېرى ئانامنى بېقىش بىلەن ئۆمرۈمنى ئۆتكۈزسەم، ــــ دەپ ئىلتىجا قىلدى.

سۇڭ جياڭ گۈڭسۇن شېڭنىڭ ئۆتكەندىكى گەپنى تىلغا ئالغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۆز گېپىدىن يېنىۋالالماي، كۆز يېشى قىلىپ تۇرۇپ:

ــــ ئۆتكەنده بۇرادەرلىرىم جەم بولغاندا، گويا گۈل ئېچىلغاندەك بولغاندى، ئەمدى بۇرادەرلەر جۇدالاشساق گۈل توزۇغاندەك بولىدۇ. مەن سىلىگە بەرگەن ۋەدەمدىن يېنىۋېلىشقا ئاجىزمەن، شۇنداق بولسىمۇ جۇدالىشىشقا قانداق كۆڭلۈم ئۇنىسۇن؟ ــــ دېدى.

ــــ ئاغا، ئەگەر پېقىر يېرىم يولدا سىلىنى تاشلاپ كەتكەن بولسام، ئۇ چاغدا مېنى ۋاپاسىز دېسىلە بولاتتى. بۇگۈنكى كۈندە سىلى ئەجىر ـ تۆھپىلەر يارىتىپ شۆھرەت قازاندىلا، ئەمدى

ئىجازەت بەرگەيلا ! ـــ دېدى گۈڭسۈن شېڭ.

سۈڭ جياڭ ئۈنى قېلىشقا شۇنچە ئۈندىدى، لېكىن ئۇ زادى ئۇنىمىدى، شۇنىڭ بىلەن مەرىكە سورۇنى راسلاندى، مەرىكە سورۇنىدا يارەنلىرى ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپ قەدەھ كۆتۈرۈشتى، ھەممەيلەن ھەسرەت چېكىپ ياش تۆكتى. ھەرقايسىسى گۈڭسۈن شېڭغا ئالتۇن ـ كۈمۈش، تاۋار ـ دۇردۇن يوللۇق تۇتۇشتى. گۈڭسۈن شېڭ يوللۇقنى قوبۇل قىلىشقا ئۇنىمىسىمۇ، يارەنلىرى يوللۇقنى ئۇنىڭ يۈك ـ تاقىنىڭ ئىچىگە تېڭىپ قويدى. ئەتىسى گۈڭسۈن شېڭ كۆچىلىك بىلەن ۋىدالاشتى. چورۇقنى كىيىپ، يۈك ـ تاقىلىرىنى يۈدۈپ يارەنلىرىگە تەزىم قىلدى ـ دە، يۈقىرى تەرەپكە قاراپ راۋان بولدى. سۈڭ جياڭ ئۈنى كېچە ـ كۈندۈز سېغىندى، كۆزلىرىدىن سەل كەبى ياش تۆكۈپ كۆڭلى پەرىشان بولدى.

ھەش ـ پەش دېگۈچە يېڭى يىل بايرىمى يېقىنلىشىپ قالدى. ھەممە مەنسەپدارلار تەڭرىقۇتنىڭ ئايىمىنى قۇتلۇقلاشقا تەرەددۇتلاندى. ۋەزىرئەزەم سەي جىڭ سۈڭ جياڭلارمۇ قۇتلۇقلاشقا كېلىپ، تەڭرىقۇت بىلەن كۆرۈشسە، جەزمەن يۇقىرى مەرتىۋىگە ئېرىشىدۇ، دېگەن ئەندىشە بىلەن دەرھال تەڭرىقۇتقا پەرمان چۈشۈرۈشنى ئىلتىجا قىلدى، تەڭرىقۇت: «پەقەت مەنسەپكە ئېرىشكەن سۈڭ جياڭ، لۇ جۇنيىلا قۇتلۇقلاشقا داخىل بولسۇن، قالمىش جازا يۈرۈشى قىلغۇچى مەرتىۋىسىزلەر كەلسە بىھۆرمەتلىك بولىدۇ، شۇڭا بۇلارنىڭ قۇتلۇقلاشقا كەلمەسلىكى راۋا كۆرۈلدى» دەپ پەرمان چۈشۈردى. يېڭى يىل بايرىمى يېتىپ كەلدى، بەگ ـ سىپاھلار خانغا بەيئەت قىلىشقا كەلدى. سۈڭ جياڭ بىلەن لۇ جۇنيى مەنسەپ لىباسلىرىنى كىيىپ قوبۇلخانىغا كېلىپ باشقا مەنسەپدارلار بىلەن بىللە ئەتىگەنلىك تاۋاپ ـ تەزىمگە ھازىر بولۇپ تۇردى. تەڭرىقۇت ئالىي قەسرىدىن شاھانە ئورۇن ئېلىپ، بەگ ـ سىپاھلارنىڭ تاۋاپ ـ تەزىمىنى قوبۇل قىلدى، سۈڭ جياڭ ۋە لۇ جۇنيى ئەل قاتارى شاھقا تەزىم بەجا

كەلتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ئىككى تەرەپكە ئۆتۈپ تۇردى. ئالمي قەسرىگە چىقالمىدى. ئۇلار بېشىنى كۆتۈرۈپ يۇقىرىغا قارىدى، تەڭرىقۇت قاشتاش جىغا تاقىغان، ئۇنچە ـ مەرۋايىتلار بىلەن بېزەلگەن كەشە كىيىپ، قولىدا سۆسۈن پۈپۈكلۈك ئالتۇن مۆھۈر تۇتقانىدى. ئۇنىڭ يېڭى يېشىنى مۇبارەكلەپ كەينى ـ كەينىدىن جاملاردا مەيلەر تۇتۇلدى. بۇ ھال تاڭ سۈزۈلگەندىن تا چۈشكىچە داۋام قىلدى، ئاندىن خان ئىلتىپات قىلغان شاھانە مەيلەر ئىچىلدى، بەگ ـ سىپاھلار تاۋاپ ـ تەزىمىدىن تارقىدى، تەڭرىقۇت شاھانە ئورنىدىن قوزغالدى. سۈڭ جياڭ بىلەن لۇ جۈنيى ئوردىدىن چىقىپ، مەنسەپ لىباسىنى سېلىپ، سىم بۆكىنى ئېلىۋېتىپ ئېتىغا مىندى ـ دە، پەرىشان ھالدا قارارگاھقا قايتتى. ۋۇ يۈڭلار ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى. سەركەردىلەر سۈڭ جياڭنى كۆڭلى پەرىشان، چىرايى غەمكىن ھالدا كۆردى. ئۇلار ئايەمنى قوتلۇقلاشتى. يۈزدىن ئوشۇق كىشى سالام بەجا كەلتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ئىككى قاتار بولۇپ تىزىلىپ تۇرۇشتى، سۈڭ جياڭ بېشىنى تۆۋەن سېلىپ زۇۋان سۇرمەي تۇراتتى. ۋۇ يۈڭ ئۇنىڭدىن:

ـــ ئەي ئاغا، بۇگۈن ئۆزلىرى ئايەمنى قوتلۇقلاپ كەلگەن تۇرۇقلۇق، نېمىشقا غەمكىن تۇرىدىلا؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئەزەلدىن پېشانەم شور، تەلىيىم تەتۇر تۇغۇلۇپتىكەنمەن، ـــ دېدى سۈڭ جياڭ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ، ـــ قىتانلارنى تىرىپىرەن قىلىشتا تەرەپ ـ تەرەپكە يۈرۈش قىلىپ، نۇرغۇن رىيازەتلەرنى چەكتۇق، ئەمدى بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە مېنىڭ كاساپىتىمدىن يارەنلىرىمنىڭ ئەجىر ـ تۆھپىسى يوققا چىقتى، شۇڭا غەمكىنمەن.

ـــ ئاغا، پەرۋەردىگارىمنىڭ ئىرادىسى بىلەن شۇنداق بولغانلىقىنى بىلىپ تۇرۇپ، يەنە نېمىشقا پەرىشان بولىدىلا؟ ھەممە ئىش تەقدىر ـ پېشانىگە پۈتۈلگەن، ئارتۇقچە غەم قىلىشنىڭ ئورنى يوق، ـــ دېدى ۋۇ يۈڭ.

ـــ ئاغا، تازا ئەپلەشمىگەن ئىش بولدى بۇ ! ئۆز ۋاقتىدا لياڭشەن كۆلىدە ھېچكىم بىزنى بوزەك قىلالمايتتى. ئۆزلىرى بۇگۈنمۇ، ئەتىسىمۇ ئەل بولايلى دەۋەردىلە، ئەلمۇ بولدۇق، مانا ئەمدى بېشىمىزغا كەلگۈلۈك كەلدى. يارەنلىرىمىزنىڭ ھەممىسى مۇشۇ يەردە تۇرۇپتۇ، يەنە لياڭشەن كۆلىگە قايتىپ بېرىپ شاد ـ خۇرام ياشايلى! ـــ دېدى قارا قۇيۇن لى كۇي.

ـــ ھەي ئەدەپسىز قارىمۇتۇق ھايۋان، ـــ دەپ ۋارقىرىدى سۇڭ جياڭ ئۇنىڭغا، ـــ بىز ھازىر خان مۇلازىملىرى، ئوردىنىڭ ساپ دىل بەگلىرىمىز. ھاماقەت، قائىدە ئۇقمايدىغان نېمىكەنسەن، ئىسيان قىلىش نىيىتىڭدىن تېخى يانماپسەن ـ دەا!

ـــ ئاغا، مېنىڭ گېپىمگە كىرمىدىلە، ئەتە ـ ئۆگۈن تېخى كۆرىدىغىنىمىز بارغۇ! ـــ دېدى لى كۇي جاۋابەن.

جامائەت كۇلۇشۇپ كېتىشتى، ئۇلار سۇڭ جياڭنىڭ يېڭى يېشىنى مۇبارەكلەپ مەي تۇتتى. شۇ كۈنى ئۇلار ئەلياتقۇ مەھەلگىچە مەي ئىچىشىپ تارقاپ كېتىشتى. ئەتىسى ئون نەچچە ئاتلىق كىشى شەھەرگە كىردى ۋە سۇ ئەمىر، جاۋ ۋەزىر ۋە مەمۇرىي مەھكىمە بەگلىرىنىڭ ھۇزۇرلىرىغا بېرىپ ئايىمىنى مۇبارەكلىدى، شەھەردە ئۇلارنى كۆرگۈچىلەر ناھايىتى كۆپ بولدى. كۆرگۈچىلەرنىڭ ئارىسىدىن بىرى دەرھال سەي جىڭ ۋەزىرنىڭ ئالدىغا بېرىپ بۇنى خەۋەر قىلدى. ئەتىسى سەي جىڭ بۇنى تەڭرىقۇتقا يەتكۈزدى، تەڭرىقۇت مەمۇرىي مەھكىمىگە چەكلەش ئېلانى چىقىرىپ، شەھەر قوۋۇقلىرىغا چاپلاشنى بۇيرۇدى. ئۇنىڭدا: «يۇرۇش قىلغانلىكى سەركەردىلەر شەھەر سىرتىدىكى قوشلىرىدا تۇرۇپ بۇيرۇق كۈتسۇن. يۇقىرىنىڭ چاقىرىش پەرمانى بولماي تۇرۇپ، شەھەرگە ئۆز مەيلىچە كىرىشكە بولمايدۇ. ئەگەر بۇنىڭغا خىلاپلىق قىلىنسا، لەشكىرىي قانۇن بويىچە جازاغا تارتىلىدۇ» دېيىلگەنىدى. چاپارمەن بۇ ئېلانلارنى ئېلىپ كونا كۆۋرۈك قووۇقى سىرتىغىمۇ چاپلىدى. بۇ ئېلاننى كۆرگەن بىرى سۇڭ جياڭغا خەۋەر قىلدى. سۇڭ

جياڭنىڭ دەردىگە دەرد قوشۇلدى، ئۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان سەركەردىلەرنىڭ ئىچى تىت ـ تىت بولۇپ، ئىسيان كۆتۈرۈش نىيىتىگە كەلدى، بۇنىڭغا پەقەت سۇڭ جياڭلا كاشىلا بولۇپ تۇراتتى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانلىرى مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭنى ئالاهىده كېڭەشكە چاقىردى. ۋۇ يۇڭ كېمىگە چىقىپ لى جۇن، جاڭ خېڭ، جاڭ شۇن، رۇەن جەمەتىدىن بولغان ئۇچ ئاكا ـ ئۇكىلارنى كۆردى. ئۇلار مۇشاۋىرغا:

ـــ خان ئۆز ۋەدىسىده تۇرمىدى، مەككار بەگ ـ سىپاهىلار هوقۇقنى چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋېلىپ، خاننى غاپىللىقتا قويدى. ئاغىنىز سۇڭ جياڭ قىتانلارنى تىرىپىرەن قىلىپ، تىەن خۇنى يوقاتقان، يېقىندا ۋاڭ چىڭنى ئۇجۇقتۇرغان بولسىمۇ، ئارانلا مەهكىمە بېگى مەنسىپىگە ئېرىشتى. هەرقايسىنىزنىڭ مەرتىۋىسىمۇ ئۆسمىدى. بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەنده خان يەنە ئېلان چىقىرىپ، بىزنىڭ شەهەرگە كىرىشىمىزنى چەكلىدى. ئاشۇ بىر ئوچۇم مەككار بەگ ـ سىپاهىلار ئاستا ـ ئاستا بۇرادەرلىرىمىزنى بىر ـ بىرىدىن جۇدا قىلىپ، هەرقايسىمىزنى هەر ياقىقا هەيدىۋېتىدۇ. ئەمدى بىزگە ئۆزلىرى ئىگە بولسىلا، مۇبادا ئاغىنىز سۇڭ جياڭغا مەسلىهەت سالساق، ئۇ جەزمەن ماقۇل كۆرمەيدۇ. مەشەدىلا تىغ كۆتۈرۈپ چىقايلى، ئاستانىنى تالان ـ تاراج بىلەن قۇپقۇرۇق قىلىۋېتىپ، ئاندىن لياڭشەن كۆلىگە قايتىپ، غەلىيانچى بولۇپ كەتكىنىمىز تۇزۇك، ـــ دېدى.

ـــ بۇنى ئاغىنىز سۇڭ دانىش زادى ماقۇل كۆرمەيدۇ، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ، ـــ سىلەر بىكار ئاۋارە بولىسىلەر، كاماندىن ئوق ئۇزمەي قاتتىق تارتىۋەرگەنده، كامان سۇنۇپ كېتىدۇ. «بېشى يوق يىلان ماڭالمايدۇ» دېگەن گەپ بار. مەن بۇ ئىشقا باش بولۇشقا قانداقمۇ جۇرئەت قىلاي؟ ئاغىنىز سۇڭ جياڭ ماقۇل كۆرگەندىلا، ئاندىن بۇ ئىشنى قىلغىلى بولىدۇ، ناۋادا ئۇ ماقۇل كۆرمىسە، سىلەر

ئىسيان كۆتۈرىمىز دېگەن تەقدىردىمۇ، ئىسيان كۆتۈرۈپ چىقالمايسىلەر!

سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئالتە ئاتامانى ۋۇ يۈڭنىڭ ئۆزلىرىگە ئىگە بولۇشقا جۈرئەت قىلالمىغانلىقىنى كۆرۈپ، ھەممىسى شۇك بولۇشتى. ۋۇ يۈك بارگاھقا قايتىپ كېلىپ، سۇك جياڭ بىلەن لەشكىرىي ئىشلار ئۈستىدە پاراڭلاشتى، ئۇ سۇك جياڭغا:

ــ ئەي مېھرىبان ئاغا، بۇرۇنلاردا ھەممە ئىش ئۆز ئەركىلىرىدە ئىدى، يارەنلەرمۇ شاد ـ خۇرام يۈرەتتى. خانغا ئەل بولغىنىمىزدىن كېيىن ئەل ئۇچۇن جان كۆيدۈرۈپ، خان مۇلازىمى بولدۇق. بىراق، پۈت ـ قولىمىز باغلىنىپ قېلىپ، مەرتىۋىگە ئېرىشەلمەسلىكىمىزنى كىم ئويلىغان دەيدىلا، بۇنىڭدىن يارەنلەر قېيىداۋاتىدۇ، ــ دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان سۇك جياڭ چۆچۈپ:

ــ سىلىنىڭ ئالدىلىرىدا بىرەرى بىرنېمە دېگەنگە ئوخشىمامدۇ؟ ــ دېدى.

ــ بۇ ئىنسانچىلىقتا بار گەپ، بۇنىڭغا يەنە گەپ كېتەمدۇ؟ قەدىمكىلەردە: «كىشىلەر بايلىق ـ دۆلەتمەنلىكىكە ئىنتىلىدۇ، يوقسۇزلۇق ـ پەسلىكتىن يىرگىنىدۇ» دېگەن گەپ بار. يارەنلەرنىڭ رەڭگرويىدىن كۆڭلىدىكىنى بىلۈۋالدىم، ــ دېدى ۋۇ يۈك جاۋابەن.

ــ مۇشاۋىر، ــ دېدى سۇك جياڭ، ــ ئەگەر يارەنلەردە ئالا كۆڭۈللۈك بولسا، مەن ئۆلۈپ تەھتىساراغا كەتكىنىمدىمۇ ساداقەتمەنلىكىم ئۆزگەرمەيدۇ!

ئەتىسى سۇك جياڭ ئەتىگەن تۇرۇپ، لەشكىرىي ئىشلار ئۈستىدە كېڭىشىش ئۈچۇن سەركەردىلەرنى چاقىرتتى، چوك ـ كىچىك ھەممە سەركەردە ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا جەم بولدى. ئۇ:

ــ كەمىنە يۇنچېك ناھىيەسىنىڭ كىچىك ئەمەلدارى ئىدىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە چوك گۇناھ ئۆتكۈزگەنىدىم، لېكىن سىلەر يارەنلىرىمنىڭ قوللاپ ـ قۇۋۋەتلىشى بىلەن ھەرقايسىڭلارغا

پاسبان بولدۇم، بۇگۈنكى كۈندە خانلىقنىڭ مۇلازىملىقىغا ئېرىشتىم. كونىلاردا: «كامالەتكە يەتكەن كىشى ئەركىن بولالماس، ئەركىنلىكتىن كامالەتكە يەتكەن كىشى چىقماس» دېگەن ماقال بار. گەرچە ئوردا ئېلان چىقىرىپ، شەھەرگە كىرىشىمىزنى چەكلىگەن بولسىمۇ، لېكىن بۇ مۇڭاپىق بوپتۇ. سەركەردە ـ سەرۇازلارنىڭ سەۋەبسىز شەھەرگە كىرىشىگە رۇخسەت يوق. بىز تاغ ـ دالالاردا ئەلكېزەر بولۇپ يۈرگەچكە، ئارىمىزدا تومپايلار ئىنتايىن نۇرغۇن، ناۋادا بىرەر كىم شەھەرگە كىرىپ بىرەر ئىش تېرىپ قويسا، جەزمەن قانۇن بويىچە جازاغا تارتىلىدۇ، يەنە كېلىپ شەنىمىزگە داغ چۈشۈرۈپ قويىدۇ. بۇگۈنكى كۈندە بىزنى شەھەرگە كىرىشتىن چەكلىگىنى بىز ئۈچۈن ياخشى، ئەگەر سىلەر پۈت ـ قوللىرىمىز باغلىنىپ قالدى، دەپ ئالا كۆڭۈللۈك قىلساڭلار، ئالدى بىلەن مېنىڭ كاللامنى ئېلىپ، ئاندىن بىلگىنىڭلارنى قىلىڭلار. ئۇنداق قىلمىساڭلار، بۇ دۇنيادا مەن قايسى يۈزۈمنى كۆتۈرۈپ يۈرىمەن، ئۆزۈمنى ئۆزۈم ئۆلتۈرىمەن ـ دە، سىلەرنى مەيلىڭلارغا قويۇپ بېرىمەن، ـــ دېدى.

ھەممەيلەن سۈكۈت جىياڭنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈپ تۇرۇپ ئانت ئىچتى، ئاندىن تارقىلىپ كېتىشتى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

تەڭرىقۇتقا كىم پىداكار، چىن ۋاپادار دەمسىلەر،
چىن ۋاپادار مۇشۇ سۈكۈ دانىش ئەبەد ئۆڭمەي كېتەر.
ئۆلتۈرۈش شەرمەندە پاسىق بەگ ـ سىپاھنى مەقسىتى،
ئاشۇ پاسىق خان يېنىدا كۆڭلى ياۋغا تەلپۈنەر.

سۈكۈ جىياڭنىڭ سەركەردىلىرى شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئىشى بولمىسا شەھەرگىمۇ كىرمىدى. ھەش ـ پەش دېگۈچە نورۇز ئېيىنىڭ ئون بەشىنچى كۈنى بولىدىغان پانۇس بايرىمى كېلىپ

قالدى، ئاستاننىڭ ئادەتتى بويىچە بۇ بايرام رەڭگارەڭ پانۇسلار ئېسىپ قۇتلۇقلىناتتى، كوچا ـ كويلار ۋە ھەرقايسى مەھكىملەرنىڭ قوۋۇقلىرىغا پانۇسلار ئېسىلاتتى. سۇڭ جياڭ قوشىدىكى ئالىقانات يەن چىڭ بىلەن لې خې: «ئاستانىدە ئۇ كۈنى رەڭگارەڭ پانۇسلار ئېسىلىپ تاماشا بولىدۇ، خالايىق مەۋرچىلىق يىلنىڭ كەلگەنلىكىنى مۇبارەكلەيدۇ، شۇ كۈنى تەڭرىقۇتمۇ پۇقرالار بىلەن بىللە تاماشا قىلىدۇ، ئىككىمىز كىيىملىرىمىزنى يۆتكەپ، شەھەرگە يوشۇرۇنچە كىرىپ، تاماشا كۆرۈپ كېلەيلى» دەپ مەسلىھەتلەشتى. دەل بۇ مەسلىھەت بولۇۋاتقان چاغدا كىمدۇر بىرى:

ــ پانۇس تاماشىسىنى كۆرۈشكە مېنىمۇ بىللە ئالغاچ بېرىڭلار، ــ دېدى.

يەن چىڭ قارىسا، ئۇ قارا قۇيۇن لى كۇي ئىكەن.

ــ سىلەرنىڭ مەندىن يوشۇرۇنچە پانۇس تاماشىسىنى كۆرۈشكە بېرىشنى مەسلىھەتلىشىۋاتقىنىڭلارنى ئاڭلاپ ئۇرغىنىمغا خېلى بولدى، ــ دېدى ئۇ.

ــ سېنىمۇ قوشۇۋالساق بولاتتى، بىراق سېنىڭ مىجەزىڭ ئوسال، بارساڭ چوقۇم جېدەل ـ ماجىرا تېرىيسەن. مەۋرىي مەھكىمە ئېلان چىقىرىپ بىزنىڭ شەھەرگە كىرىشىمىزنى چەكلەپ قويىدى. مۇبادا سېنىمۇ بىللە ئالغاچ بارساق، بىرەر جاڭجال چىقىرىپ قويساڭ، دەل مەۋرىي مەھكىمىنىڭ قۇرغان تۇزىقىغا چۈشۈپ قالىمىز، ــ دېدى يەن چىڭ.

ــ بۇ دورەم مەن جېدەل چىقارمايمەن، سېنىڭ دېگىنىڭ بويىچە ئىش قىلىمەن، ــ دېدى لى كۇي.

ــ ئۇنداق بولسا ئەتە ھەممىمىز يولۇچى قىياپىتىدە ياسىنىپ، سەن بىلەن بىللە شەھەرگە كىرىمىز، ــ دېدى يەن چىڭ.

لى كۇي بۇنىڭغا ناھايىتى خۇشال بولدى، ئەتىسى ئۇچىلىسى يولۇچى قىياپىتىدە ياسىنىپ، يەن چىڭنىڭ خىزمەتچىسى

سۇپىتىدە ئۇنىڭ بىلەن شەھەرگە كىرمەكچى بولدى. لې خې لى كۇيدىن قورقاچقا، شى چيەن بىلەن جەمجەملا شەھەرگە بالدۇر كېتىپ قاپتۇ. يەن چىڭ لى كۇيدىن قۇتۇلالماي، نائىلاج ئۇنىڭ بىلەن بىللە پانۇس كۆرۈشكە شەھەرگە ماڭدى. ئۇلار كونا كۆۋرۈك قوۋۇقىدىن كىرىشكە جۇرئەت قىلالماي، ئايلىنىپ مېڭىپ فېڭچيۇ قوۋۇقىدىن شەھەرگە كىردى. ئىككىسى قولتۇقلىشىپ ساڭ جەمەتى مەھەللىسىگە كەلدى. بۇ يەردە ئويۇن - تاماشا سورۇنىدا جاڭ ئاۋازى ياڭراپ تۇراتتى، لى كۇي كىرىپ كۆرەيلى دەپ تۇرۇۋالدى. يەن چىڭ ئىلاجسىز ئۇنىڭ بىلەن كىرىپ كىشىلەر توپى ئارىسىدا تۇردى، قارىسا يۇقىرىدا بىر مەددا «ئۇچ پادىشاھلىق ھەققىدە قىسسە»دە بايان قىلىنغان گۇەن يۇنچاڭنىڭ ئۇستىخىنىدىكى زەھەرنى قىرىپ داۋالىغانلىقىنى سۆزلەۋېتىپتۇ، ئەينى ۋاقىتتا گۇەن يۇنچاڭنىڭ سول بىلىكىگە كامان ئوقى تېگىپ، زەھەر ئوق ئۇنىڭ ئۇستىخىنىغچە كىرىپ كەتكەنىكەن. ئەمچى خۇا تو ئۇنىڭغا: «ئەگەر بىلىكىڭدىكى زەھەرنى تازىلىماقچى بولساڭ، بىر مىس تۇۋرۇك ئورنىتىپ، ئۇنىڭغا تۆمۇر ھالقا باغلايسەن، بىلىكىڭنى ھالقىدىن ئۆتكۈزۈپ ئارغامچا بىلەن تاڭمىسەن، ئاندىن تېرە - ئەتلىرىڭنى ئۇستىخىنىڭ ئېچىلغۇچە كېسىمەن - دە، ئۇستىخىنىڭدىكى زەھەرنى قىرىپ تاشلاپ، ياغقا چىلانغان يىپ بىلەن تىكىپ قويىمەن، ياراڭغا دورا سۈركەپ تېڭىپ، ئەت ئۆستۈرۈشكە يارىدەم بېرىدىغان دورىنى ئىچۈرىمەن. شۇنداق قىلسام يېرىم ئايغا قالماي سەللىمازا ساقىيىپ كېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇنى داۋالاش ئاسان ئەمەس» دەپتۇ. گۇەن ھەزرەت قاقاھلاپ كۈلۈپ كېتىپ: «ئۆلۈمدىن قورقمىغان ئەر، قولىنىڭ ئاغرىشىدىن قورقامدىكەن؟ مىس تۇۋرۇك بىلەن ھالقىنىڭ ھاجىتى يوق، مۇشۇنداقلا كېسىۋەرگىن!» دەپ شاھمات تاختىسىنى ئەكەلدۈرۈپ، بىر مېھمان بىلەن شاھمات ئويناشقا چۈشۈپتۇ - دە، سول بىلىكىنى سوزۇپ، خۇا توغا سۆڭىكىدىكى زەھەرنى قىرىپ چىقارغۇزۇپتۇ،

ئۇ چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپمۇ قويماي، مېھمان بىلەن پاراڭ ـ چاقچاق قىلىپ ئويناپ ئولتۇرۇپتۇ، ھېكايە مۇشۇ جايغا كەلگەندە، كىشىلەر توپى ئارىسىدىكى لى كۇي: «بەللى، ئوغۇل بالا دېگەن شۇ ـ دە !» دەپ توۋلىدى. خالايىق ھاڭ ـ تاڭ بولۇشۇپ لى كۇيغا قاراشتى. يەن چىڭ لى كۇينى ئالدىراپ ـ تېنەپ توختىتىپ:

ـــ لى ئاغا، بۇ نېمە قىلغىنىڭ، ئويۇن ـ تاماشا سورۇنىدا كەلسە ـ كەلمەس توۋلىساڭ بولامدۇ ! ـــ دېدى.

ـــ ھېكايىنىڭ بۇ يېرىگە كەلگەندە، كىشى «بەللى» دېمەي تۇرالمايدۇ ـ دە ! ـــ دېدى لى كۇي.

يەن چىڭ لى كۇينىڭ قولىدىن تارتىپ كىشىلەرنىڭ ئارىسىدىن چىقىپ كەتتى. ئىككىيلەن ساڭ جەمەتى مەھەللىسىدىن ئايرىلىپ بىر دوقمۇشتىن بۇرۇلغاندا، بىر يىگىتنىڭ بىر ئۆيگە داڭگال ـ كېسەك ئېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى، ئۇ ئۆيدىكى ئادەم:

ـــ تېپتىنچ دۇنيا، باغرى كەڭ ئالەمدە پۇلۇمنى بەرمەك تۇگۇل، ئۆيۈمگە كېلىپ ئۇرۇشۇۋاتقىنىنى قاراڭلار، ـــ دەيتتى.

قارا قۇيۇن بۇ ئادالەتسىزلىكنى كۆرۈپ، ئۇرۇشۇشقا تەمشەلدى. يەن چىڭ ئۇنى چىڭ تۇتۇۋالدى، لى كۇينىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ، ئېلىشماقچى بولدى، ھېلىقى يىگىت لى كۇيغا:

ـــ مېنىڭ ئۇنىڭدا ئېلىشىم بار، سېنىڭ كارىڭ نېمە؟ ئەتە ـ ئۆگۈن مەن جاڭ باسقاقبەگ بىلەن چاڭجياڭ دەرياسىنىڭ تۆۋەن تەرىپىگە يۈرۈش قىلىمەن، سەن ماڭا چېقىلما. ئۇ يەرگە بارساممۇ يەنە شۇ بىر ئۆلۈم، ئېلىشىمەن دېسەڭ، چىقە قېنى ! بۇ يەردە ئۆلسەممۇ ئوبدان بىر جەسەت ساندۇقىغا ئىگە بولىمەن تېخى، ـــ دېدى.

ـــ چاڭجياڭ دەرياسىنىڭ تۆۋىنىگە يۈرۈش قىلىمەن دەمسەن؟ ئۇياققا لەشكەر تارتىپ بېرىشنى ئاڭلىماپتۇق، ـــ دېدى لى كۇي.

يەن چىڭ ئۇنىڭغا ھاي بېرىپ، جېدەل چىقىرىشتىن

توختىتىۋالدى. ئىككىسى دوقمۇشتىن بۇرۇلۇپ بۇ كوچىدىن كەتتى، مېڭىپ بىر چايخانىغا كىرىپ، ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرۇپ چاي ئىچتى. ئۇلارنىڭ ئۈدۈلىدا بىر مويسىپىت بوۋاي ئولتۇراتتى، ئۇ يەن چىڭلارنى چايغا تەكلىپ قىلىپ پاراڭلاشتى. يەن چىڭ ئۇنىڭدىن:

ــ ھەي ئاتا، ئابايا كوچا دوقمۇشىدا بىر چېرىك جېدەل چىقارغانىدى، ئۇ جاڭ باسقاقچىگە بىللەن بىللە چاڭجىياڭ دەريا سىنىڭ تۆۋەنىگە جازا يۈرۈشى قىلغىلى بارىمەن دەيدۇ، راستلا ئۇ يەرگە جازا يۈرۈشى قىلامدىكەن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ مېھمان، ئاڭلىماپتىكەنلىدە. چاڭجياڭ دەريا سىنىڭ تۆۋەنىدە قاراقچى فاڭ لا ئىسيان كۆتۈرۈپ چىقىپ، سەككىز ئايماق، يىگىرمە بەش ناھىيەنى ئىشغال قىلىۋاپتۇ. مۇجۇ ئايمىقىدىن باشلاپ رۇنجۇ ئايمىقىغچە ئۆز ئالدىغا بىر خانلىق قۇرۇپتۇ. بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ياڭجۇ ئايمىقىغا ھۇجۇم قىلغۇدەك. شۇڭا، خان جاڭ باسقاقچىگ بىلەن لىيۇ تۇتۇقچىگنى قاراقچىلارنى تازىلاشقا ئەۋەتكۈدەك، ــ دېدى بوۋاي.

يەن چىڭ بىلەن لى كۇي بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ھاپىلا ـ شاپىلا چاي پۇللىرىنى تۆلىدى ۋە بۇ كوچىدىن چىقىپ، قوشقا قايتتى، ئۇلار كېلىپ مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭغا بۇ ئىشنى مەلۇم قىلدى. ۋۇ يۇڭ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ئىنتايىن شادلاندى، ئۇ تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭغا چاڭجياڭنىڭ تۆۋەنىدە فاڭ لانىڭ ئىسيان كۆتۈرۈپ چىققانلىقىنى، خانىنىڭ ئۇلار ئۇستىگە جاڭ باسقاقچىگنى لەشكەر تارتىپ بېرىشقا ئەۋەتمەك بولغانلىقىنى ئېيتتى. سۇڭ جياڭ ئاڭلاپ:

ــ سەركەردە ـ سەرۋازلىرىمىزنىڭ بۇ يەردە بىكار يېتىۋېرىشى ئانچە ياخشى ئەمەس. ئۇنىڭدىن كۆرە سۇ ئەمىر ھۇزۇرىغا بېرىپ ئۆزىمىزنىڭ لەشكەر تارتىپ جازا يۈرۈشى قىلىش ئىستىكىمىزنى تەكرىقوتقا يەتكۈزۈپ قويۇشنى ئىلتىجا قىلايلى، ــ دېدى ۋە شۇ زامان سەركەردىلەرنى يىغىپ مەسلىھەت

تۇزدى، سەركەردىلەرنىڭ ھەممىسى بۇ مەسلىھەتتىن شادلانىدى. ئەتىسى سۇڭ جيالڭ تون يەڭگۈشلەپ، يەن چىڭنى ئەگەشتۇرگىنىچە شۇ گەپنى ئېيتىشقا ماڭدى. ئۇ شەھەرگە كىرىپ، ئەمىر مەھكىمىسىنىڭ ئالدىدا ئاتتىن چۈشتى. ئەمىر ئۆز مەھكىمىسىدە ئىكەن. ئۇلار ئادەم كىرگۈزۈپ ئەمىرگە خەۋەر قىلدى. ئەمىر ئۇلارغا دەرھال كىرىشكە ئىجازەت بەردى. سۇڭ جيالڭ ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ يەر ئۆپۈپ تەزىم قىلدى. ئەمىر ئۇنىڭدىن:

— خوش سەردار، ئەجەبا تونلىرىنى يۆتكەپ كېلىپتىلىغۇ؟ — دېدى.

— يېقىندا مەمۇرىي مەھكىمە ئېلان چىقىرىپ، جازا يۈرۈشى قىلىشقا بارغان سەركەردە ـ سەرۋازلارنىڭ ئۆز مەيلىچە شەھەرگە كىرىشىنى چەكلىگەنىدى. بۇگۈن پېقىر ھەممەتلىك ئەمىرگە ئىلتىجا قىلىش ئۈچۈن يوشۇرۇنچە بۇ يەرگە كەلدىم. ئاڭلىشىمچە، چاڭجياڭنىڭ تۆۋىنىدە فاڭ لا ئىسيان كۆتۈرۈپ ئايماق ـ ناھىيەلەرنى ئىشغال قىلىۋاپتۇ، ئۇ ئۆز ئالدىغا خانلىق تىكلەپ، رۇنجۇغچە كەپتۇدەك. ھەرقاچان ئۇلار چاڭجيالڭ دەرياسىدىن ئۆتۈپ ياڭجۇغا باستۇرۇپ كېلىدۇ. پېقىرنىڭ لەشكەرلىرى بىكار ياتقىلى ئۇزاق بولدى. بۇ يەردە تۇرىۋەرسەك مۇۋاپىق بولماس. بىز قول ئاستىمىزدىكى لەشكەرلەرنى باشلاپ ئۇ يەرگە جازا يۈرۈشى قىلىپ، ساداقەتمەنلىك بىلەن ئەل ئۇچۇن خىزمەت كۆرسىتىشنى خالايمىز. ھەممەتلىك ئەمىر، ئۆزلىرىدىن تەڭرىقۇتقا بۇ تىلىكىمىزنى يەتكۈزۈپ قويۇشلىرىنى سورايمەن، — دېدى سۇڭ جيالڭ.

— سەركەردەم، بۇ گەپلىرى مېنىڭ ئويلىغىنىم بىلەن بىر يەردىن چىقتى، — دېدى سۇ ئەمىر بۇ بايانىدىن تولىمۇ خۇرسەن بولۇپ، — كەمىنىلىرى جان ـ دىلىم بىلەن تەڭرىقۇتقا يەتكۈزىمەن. سىلى قايتىپ تۇرسىلا، ئەتە ئەتىگەن كەمىنىلىرى تەڭرىقۇتقا ئەرزلىرىنى ئۆز ئەينى بويىچە بايان قىلاي، تەڭرىقۇت

ئەلۋەتتە ھەرقايسىلىرىنى تەيىنلەيدۇ.

سۇڭ جياڭ سۇ ئەمىر بىلەن خەيرلىشىپ، قوشقا قايتتى. ئۇ ئەھۋالنى يارەنلىرىگە سۆزلەپ بەردى.

سۇ ئەمىرگە كەلسەك، ئۇ ئەتىسى ئەتىگەنلىك تاۋاپ ـ تەزىم ئۇچۇن ئوردىغا كەلدى. تەڭرىقۇت كۇجە ـ ئىسرىقلار قەسرىسىدە قەلەمدار ۋە ئەلەمدار بەگ ـ سىپاھلار بىلەن چاڭجياڭنىڭ تۆۋۈنىدە، فاڭ لانڭ ئىسيان كۆتۇرۇپ پاراكەندىچىلىك قىلۇاتقانلىقى، سەككىز ئايماق، يىگىرمە بەش ناھىيەنى ئىشغال قىلۇالغانلىقى، شاھ يىلنامىسىنى ئۆزگەرتىپ، خانلىق تىكلىگەنلىكى، ئۆزى بەگ، ئۆزى خان بولۇۋالىپ، ياڭجۇغا باستۇرۇپ كىرمەكچى بولۇۋاتقانلىقى ئۇستىدە سۆھبەتلەشتى. تەڭرىقۇت:

ـــ جاڭ باسقاقبەگ بىلەن لیۇ تۇتۇقبەگنى جازا يۇرۇشى قىلىشقا تەيىنلىگەنىدىم، تېخى ئۇچۇرىنى ئالالمىدىم، ـــ دېدى.

ـــ بۇ قاراقچىلار زور بالا ـ قازاغا ئايلىنىپ قالدى. ھەزرىتى ئالىيلىرى جاڭ باسقاقبەگ ۋە لیۇ تۇتۇقبەگنى ئەۋەتمەكچى بوپتۇلا، ئەمدى يەنە كۇنىپېتىشقا جازا يۇرۇشى قىلىپ زەپەر قۇچۇپ قايتقان سۇڭ جياڭ تۇرشاۋۇلنى ئەۋەتسىلە، بۇ ئىككى تارام لەشكەر تۇرشاۋۇل قىسىم بولۇپ بارسا، قاراقچىلارنى تازىلاپ، زور ئەجىر ـ تۆھپە يارىتىدۇ، ـــ دەپ ئىلتىجا قىلدى سۇ ئەمىر ئالدىغا چىقىپ.

تەڭرىقۇت ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ شادلاندى ـ دە، دەرھال دىۋانىپېگىگە مەمۇرىي مەھكىمە بېگىنى چاقىرىپ كەل، مۇقەددەس پەرمانىنى ئاڭلىسۇن دەپ ئەمر قىلدى. شۇ چاغدا جاڭ باسقاقبەگ، سۇڭ ۋە گېن مەسلىھەتچىلەرمۇ تەڭرىقۇتقا سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئالدىنقى سەپ تۇرشاۋۇلى بولسا، دەپ ئىلتىماس قىلدى. مەمۇرىي مەھكىمە بېگى كۇجە ـ ئىسرىق قەسرىگە كېلىپ مۇقەددەس پەرمانىنى ئالدى ـ دە، دەرھال تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭ بىلەن ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيىنى

كۆجه ـ ئىسرىق قەسرىسىگە كېلىپ تەڭرىقۇتنى تاۋاپ قىلىشقا چاقىردى. ئۇلار كېلىپ تەڭرىقۇتقا ئېگىلىپ تەزىم بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن تەڭرىقۇت پەرمان چۈشۈردى. سۇڭ جياڭنى تۆۋەن ئىقلىمنى تىنچىتقۇچى لەشكەرلەرنىڭ ئالىي باشبۇغى، فاڭ لاغا جازا يۈرۈشى قىلىش تۈرشاۋۈلى قىلىپ تەيىنلىدى؛ لۇ جۈنيىنى لەشكەرلەرنىڭ ئورۇنباسار ئالىي باشبۇغى، تۆۋەن ئىقلىمنى تىنچىتىش ئورۇنباسار تۈرشاۋۈلى قىلىپ تەيىنلىدى. ئۇلارنىڭ ھەرقايسىسىغا بىردىن زەر كەمەر، بىردىن كىمخاب تون، بىردىن زەر قۇياغ، بىردىن ئېسىل ئات، يىگىرمە بەش توپتىن رەڭدار دۇردۇن ئىنئام قىلدى. باشقا ئوڭ قول، سول قول سەركەردىلەرنىڭ ھەربىرىگە تاۋار ـ دۇردۇن، پۇل ـ پۇچەكلەر تارتۇق قىلدى ۋە كېيىن كۆرسەتكەن خىزمىتىگە قاراپ مەرتىۋىسىنى ئۆستۈرۈپ، مەنسەپكە قويىدىغان بولدى. ئۇچ قوشۇن ئاتامانلىرىغا ئالتۇن ـ كۈمۈشلەر ھەدىيە قىلدى. بۇ نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى خان خەزىنىسىدىن ئاچقىپ بېرىلىدىغان بولدى، سەپەرگە چىقىدىغان قەرەلمۇ بەلگىلەندى. سۇڭ جياڭ بىلەن لۇ جۈنيى مۇقەددەس يارلىقنى ئېلىپ تەڭرىقۇت بىلەن خوشلاشتى. خان ئۇلارغا:

ـــ سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا قاشتاشقا خەت ئويىدىغان جىن داجيەن دېگەن ئادەم، يەنە ئاتىنىڭ ئېسىلىنى تونۇيدىغان خۇاڭ فۇدۇن دېگەن ئادەم بار ئىكەن، شۇ ئىككىسىنى قالدۇرۇپ كېتىڭلار، مېنىڭ ھۇزۇرۇمدا ئىشلەيدۇ، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ، لۇ جۈنيىلەر خان بۇيرۇقىنى بەجا كەلتۈرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، خانغا يەنە باش ئۇرۇپ تەشەككۇر بىلدۈردى ـ دە، ئورىدىن چىقىپ، ئاتلىنىپ قوشقا قايتتى.

سۇڭ جياڭ بىلەن لۇ جۈنيى ئات ئۈستىدە كۆڭلى يايراپ قاتار ماڭدى. ئۇلار شەھەردىن چىقىۋېتىپ كوچىدا بىر يىگىتنى ئۇچراتتى. ئۇ يىگىت ئىككى تاياقتا يىپقا ئوتكۈزۈلگەن بىرنېمىنى ئويناۋېتىپتۇ، ئۇنىڭدىن ۋىڭلداپ ئاۋاز

چىقىۋېتىپتۇ. سۇڭ جىياڭ ئۇنى كۆرۈپ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمىدى، ئۇ بىر لەشكەرگە ئۇ يىگىتنى چاقىرتىپ:

— قولۇڭدىكى نېمە؟ — دەپ سوردى يىگىتتىن.

— ۋېڭلداق دېگەن شۇ، قول بىلەن سوزسا ۋېڭلدايدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى يىگىت.

سۇڭ جىياڭ شۇ ھامان مۇنۇ نەزمنى پۈتتى:

گاھى ئۇنلۇك، گاھى پەس چىقتى ۋېڭلداقتىن سادا،
كەتتى ياڭراپ شۇ ساداسى يەتتە قات ئاسمان ئارا.
شۇنچە كۆپ بولغان بىلەن ئۇندا كارامەت ـ قۇدرەت،
كۆرسىتەلمەيدۇ كارامەت ئالمىسا قولغا باكا.

— بۇ ۋېڭلداق ئىككىمىزگە ئوخشايدىكەن، ئالەمنى ھەيران قالدۇرغۇدەك خاسىيىتى بولغان بىلەنمۇ، كىشىلەر ئۇنى قولغا ئالمىسا قانداق ۋېڭلدايدۇ! — دېدى سۇڭ جىياڭ ئات ئۈستىدە كېتىۋېتىپ لۇ جۇنيىگە قاراپ كۇلۇپ.

— ئاغا، ئەجەب بۇ گەپنى قىلىپ قالدىلىغۇ؟ بىزنىڭ قورسىقىمىزدىكى بىلىمىمۇ قەدىمكى ۋە ھازىرقى ئاتاقلىق سەركەردىلەرنىڭكىدىن قېلىشمايدۇ. ئەگەر ئىستېداتىمىز بولمىغان بولسا، باشقىلار بىزنى ئىشلەتكەن تەقدىردىمۇ نېمىگە ئەسقاتاتتۇق؟ — دېدى لۇ جۇنيى.

— يېڭىلىشىۋاتىدىلا ئەزىز ئىنىم! ناۋادا سۇ ئەمىر تەڭرىقۇتقا سۇلھى ـ سالا قىلمىغان بولسا، تەڭرىقۇت بىزنى ئەتىۋارلاپ ئىشلىتەتتىمۇ، ئادەم دېگەن خەقنىڭ قىلغان ئەقىدىسىنى ئۇنتۇپ قالماسلىقى لازىم، — دېدى سۇڭ جىياڭ.

لۇ جۇنيى ئۆزىنىڭ گەپتە كەتكۈزۈپ قويغانلىقىنى بىلىپ گەپ قايتۇرالمىدى.

ئىككىسى قوشقا قايتىپ كېلىپ بارگاھقا كىرىپ ئولتۇردى. ئۇلار بارلىق سەركەردىلەرنى يىغىپ مەسلىھەت تۇزدى. ئايال

سەركەردە چيۇڭ يىڭ ھامىلىدار بولۇپ ئاغرىپ قالغانلىقتىن، ئاستانىدە قالمىغان بولدى. ئۇنىڭغا قاراشقا ۋە ئۇنى داۋالىتىشقا يېڭ ۋە ئۇنىڭ خوتۇنى قالمىغان بولدى، بۇلاردىن باشقا سەركەردىلەر ئېگەر ـ توقۇم، ئات ـ ئۇلاغ، كىيىم ـ كېچەك، قورال ـ ياراغلىرىنى تەييارلاپ، فاڭ لاغا قارشى جازا يۇرۇشىگە ئاتلىنىمىغان بولدى. كېيىنكى كۇنلەردە چيۇڭ يىڭنىڭ كېسىلى ساقىيىپ، ئاي ـ كۇنى توشۇپ، دومىلاققىنا، يوغان قۇلاقلىق بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ، ئۇنىڭ ئىسمىنى جاڭ جيې قويۇپتۇ. كۇنلەر ئۆتۈپ، ئۇ ئېرىنىڭ قاراقچى سەركەردىلەردىن لى تيەنرۇن يېتىم قارىغاي چاقسىدا ئۆلتۈرۇۋەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، قايغۇ ـ ھەسرەتتە ھوشىدىن كېتىپ قاپتۇ، ئۇ ئۆزى يې چىڭ ۋە ئۇنىڭ خوتۇنى بىلەن يېتىم قارىغاي چاقسىغا بېرىپ، ئېرى جاڭ چىڭنىڭ جەسىتىنى ئېرىنىڭ يۇرتى جاڭدې دىيارىغا ئېلىپ بېرىپ دەپنە قىپتۇ. كەينىدىن يې چىڭ كېسەل بىلەن قازا تېپىپتۇ. چيۇڭ يىڭ ئەن ئاتلىق مومای بىلەن يېتىم ئوغلىنى بېقىپتۇ. ئوغلى جاڭ جيې چوڭ بولۇپ، ۋۇ جيېگە ئەگىشىپ، جىن ۋۇجۇنى خېشاڭيۇەندە سۇر ـ توقاي قىپتۇ، ئۇ ساقال ـ بۇرۇتلىرىنى چۇشۇرۇپ باشقىچە ياسىنىغان ھالدا قېچىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن جاڭ جيې مەنسەپ ـ مەرتىۋىگە ئېرىشىپ، ئۆيگە قايتىپ، قالغان ئۆمرىنى ئانىسى بىلەن ئۆتكۇزۇپتۇ. خانغا باشقىلار ئۇنىڭ ئانىسى ئەقىدىمەن خوتۇن، تەرىپ ـ تەۋسىپلەنسە دەپ ئىلتىجا قىپتۇ. مانا بۇ چيۇڭ يىڭنىڭ ئەقىدىمەن، ۋاپادار، مەرد ئايال بولغانلىقىنىڭ نەتىجىسى.

ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى، سۇڭ جياڭ تەڭرىقۇتنىڭ فاڭ لاغا قارشى جازا يۇرۇشى قىلىش پەرمانىنى ئالغان كۇنىنىڭ ئەتىسى خەزىنىدىن ئىنئام قىلىنغان تاۋار ـ دۇردۇن، ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى تاپشۇرۇۋېلىپ، ئۇچ قوشۇنىنىڭ ئاتامانلىرىغا ئۇلەشتۇرۇپ بەردى. جىن داجيەن بىلەن خۇاڭ فۇدۇەننى خان ھۇزۇرىغا ئۇزاتتى. ئۇ بىر ياقتىن سۇ لەشكەرلىرى ئاتامانلىرىنى

پالاق، يەلكەنلەرنى تەخلەپ، كېمە بىلەن بالدۇرراق سەپەرگە چىقىشقا بۇيرۇدى. ئاتلىق لەشكەرلەر ئاتامانلىرىغمۇ ئوقيا ـ كامان، نەيزە ـ قىلىچ، كىيىم ـ كېچەك، قۇياغ ـ قالقانلىرىنى تەخلەشنى بۇيرۇدى. سۇ لەشكەرلىرى ۋە ئاتلىق لەشكەرلەر تەخ بولۇشۇپ، كېمە، ئات بىلەن سۇ ۋە قۇرۇقلۇقتىن تەك سەپەرگە ئاتلانماقچى بولدى. شۇ ئەسنادا ۋەزىرئەزەم سەيي جىڭنىڭ مۇلازىمى قوشقا يېتىپ كەلدى، ئۇ تەۋەررۈك قول تالىپ شياۋ راڭنى خەتتاتلىققا سوردى. ئەتىسى ۋاڭ ئەمىر ئۆزى كېلىپ، سۇك جياڭدىن ناخشچى زىل كاناي لې خېنى ئۆز مەھكىمىسىگە بېرىشنى سوردى. سۇك جياڭ نائىلاج ماقۇل بولدى. شۇنداق قىلىپ، سۇك جياڭ يەنە ئىككى ئادەمنى ئۆزىتىپ قويدى. بۇنىڭ بىلەن سۇك جياڭ بەش يارەندىن جۇدا بولغانلىقىغا كۆڭلى ئىنتايىن پەرىشان بولدى. ئۇ لۇ جۇنيى بىلەن مەسلىھەتنى پىشۇرۇپ، لەشكەرلەرگە يولغا چىقىشنى بۇيرۇدى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلايلى. چاڭجياڭنىڭ تۆۋەن تەرىپىدە فاڭ لانىڭ ئىسيان كۆتۈرگەنلىكىگە ئۇزاق بولغانىدى. ئۇ ئاستا ـ ئاستا كۈچىيىپ، ئويلىمىغان يەردىن زور ئىشلارنى قىلدى. ئۇ ئەسلىي شېجۇ ئايمىقىنىڭ تاغلىرىدىكى ئوتۇنچى ئىدى، بىر كۈنى ئۆستەڭ بويىغا بېرىپ قولىنى يۇيۇۋاتقاندا، سۇدا ئۆزىنى بېشىغا خانلىق تاج، ئۇچىسىغا شاھانە لىباس كىيگەن ھالدا كۆرۈپتۇ، بۇنىڭ بىلەن ئۇ كىشىلەرگە ئۆزىنىڭ پېشانىسىگە خان بولۇش پۈتۈلگەن دەپ يۇرۇپتۇ. جۇ مېەن ۋۇجۇڭدا پۇقرالاردىن ئەرمەك مەرمەر تېشى يىغقاندا پۇقرالار قاتتىق نارازى بولۇپ، ھەممە كىشى ئىسيان كۆتۈرۈش نىيىتىگە كەلگەنىدى، فاڭ لا بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئىسيان كۆتۈردى، چىڭشى ناھىيەسىدىكى باڭيۈەن غارىنىڭ ئىچىگە ئوردا، چارباغ، قەسىر ـ راۋاقلار سالدى. مۇجۇ، شېجۇ ئايماقلىرىدا قارارگاھلارنى بەرپا قىلىپ، قەلەمدار ۋە ئەلەمدارلارنى، بەگ ـ سىپاھلارنى، مەمۇرىي مەھكىمە تۆرە بەگلىرىنى، ۋەزىر ۋە

سەردار قاتارلىق ئەلەمدارلارنى بەلگىلىدى. مۇجۇ ئايمىقى ھازىرقى جيەندې ئىدى، سۇڭ خانلىقى ئۇنى يەنجۇ ئايمىقى قىلىپ ئۆزگەرتكەن. شېجۇ ئايمىقى ھازىرقى ۋۇيۇەن ئىدى، سۇڭ خانلىقى ئۇنى خۇەنجۇ ئايمىقى قىلىپ ئۆزگەرتكەنىدى. فاڭ لا مۇشۇ يەردىن باشلاپ رۇنجۇ ئايمىقىغچە، يەنى ھازىرقى جېنجياڭغچە ئىشغال قىلدى. جەمئىي سەككىز ئايماق، يىگىرمە بەش ناھىيەنى ئىگىلىدى. بۇ سەككىز ئايماق شېجۇ، مۇجۇ، خاڭجۇ، سۇجۇ، چاڭجۇ، خۇجۇ، شۇەنجۇ، رۇنجۇ دېگەن ئايماقلار ئىدى. يىگىرمە بەش ناھىيە بولسا مۇشۇ سەككىز ئايماقنىڭ تەۋەلىكىدە ئىدى. بۇ چاغدا جىياشىن، سۇڭجياڭ، چۇڭدې، خەينىڭلارنىڭ ھەممىسى ناھىيە ئىدى. فاڭ لا ئۆزىنى خان دەپ ئاتاپ، بىر ئىقلىمنى ئۆز ئالدىغا سوريدى، ئۇنى سەل چاغلىغىلى بولمايتتى. ئەسلىدە فاڭ لا (方腊) دېگەن ئىسىم تەڭرى ۋەھىيسىگە بىنائەن تۇزۇلگەن قىسمەت رىسالىسىگە پۇتۇلگەن، رىسالىدە مۇنداق دېيىلگەن: «ئون مىڭ (万) ئۇستىگە بىر چېكىت قويۇلسا فاڭ (方) بولىدۇ، قىش پەسلىنىڭ ئاخىرى لا (腊) ھاسىل بولۇپ مۆتۈەرگە ئايلىنىدۇ، بۇ مۆتۈەر جېڭشۇي ئېقىنىنى كېسىپ ئۆتۈپ ۋۇشىندا ئايان بولىدۇ.» دېمەك، بۇ بۇنىڭدىن فاڭ لا دېگەن نام كېلىپ چىقىپ، تۆۋەن ئىقلىمغا خان بولىدۇ، دېگەن مەننى بىلدۇرىدۇ. فاڭ لا چاڭجياڭنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى سەككىز ئايماقنى ئىگىلىدى. بۇ ئارىلىقتا چاڭجياڭ دەرياسى توسالغۇ بولۇپ تۇراتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە خۇەيشىدىن ئانچە پەرقلەنمەيتتى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلايلى. سۇڭ جياڭ سەركەردىلىرىنى تاللاپ سەپەرگە ئاتلانماق بولدى. ئۇ مەمۇرىي مەھكىمە بەگلىرى بىلەن خەيرلەشتى. سۇ ئەمىر، جاۋ ۋەزىرلەر ئۇزىتىشقا ئۆزلىرى كەلدى ۋە ئۇچ قوشۇننى تارتۇقلىدى. سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانلىرى جەڭ كېمىلىرىنى سىشۇي ئېقىنىدىن خۇەيخې دەرياسىغا ھەيدەپ كىرىپ، خۇەيئەن قەلئەسىدىكى توغانغا قاراپ

يول ئالدى. هەممىسى ياڭجۇغا بېرىپ جەم بولىدىغان بولدى. سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيىلەر سۇ ئەمىر ۋە جاۋ ۋەزىر بىلەن خوشلىشىپ، لەشكەرلىرىنى بەش تارامغا بۆلدى ۋە قۇرۇقلۇقتىن ياڭجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى. يولدا ھېچبىر ۋەقە ئۆتۈلمىدى. ھەماتچى قوشۇن خۇەيئەنگە كېلىپ جايلاشتى. بۇ ئايماقتىكى ئەمەلدارلار مەركە سورۇنى ھازىرلاپ، سۇڭ تۇرشاۋلىنىڭ كېلىشىنى كۈتتى، ئۇ كەلگەندىن كېيىن شەھەرگە ئەكىرىپ كۈتۈۋالدى ۋە:

ــ فاڭ لانىڭ قاراقچى لەشكەرلىرى ئىنتايىن كۆپ، ياۋۇنى سەل چاغلاشقا بولمايدۇ. ئالدىمىزدا ياڭزىجياڭ دەرياسى بار، بۇ چاڭجياڭ دەرياسىنىڭ تۆۋەنىدىكى بىرىنچى خەتەرلىك ئۆتكەل. دەريادىن ئۆتسە رۇنجۇ ئايمىقى بار. ھازىر فاڭ لانىڭ قول ئاستىدىكى ۋازىر لۇ شىناڭ بىلەن ئون ئىككى قولباش دەريا قىرغىقىنى قوغداپ تۇرۇۋاتىدۇ. ئەگەر رۇنجۇ ئايمىقىنى ئالالمىساق، ياۋغا تاقابىل تۇرۇش تەس كېلىدۇ، ــ دەپ ئەرز ئېيتتى.

سۇڭ جياڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭنى ئوبدان بىر چارە تېپىش ئۈچۈن چاقىردى. ئالدى تەرەپتە چوڭ دەريا يولىنى توسۇپ تۇرغانلىقى ئۈچۈن، سۇ لەشكەرلىرىنىڭ كېمە بىلەن ئۆتۈشگە توغرا كېلەتتى. ۋۇ يۇڭ:

ــ ياڭزىجياڭ دەرياسى بويىدا جەنشەن ۋە جياۋشەن تېغى بار، بۇ تاغلار رۇنجۇ شەھىرىگە تاقىشىدۇ. بىرنەچچە يارەنلەرنى پايلاقچىلىققا ئەۋەتەيلى، ئۇلار دەريانىڭ نېرىقى قېتىدىكى ئەھۋاللارنى ئۇقۇپ، دەريادىن قانداق كېمە بىلەن ئۆتۈشكە بولىدىغانلىقىنى بىلىپ كەلسۇن، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانلىرىنى چاقىرىپ كەلدى ۋە ئۇلارغا:

ــ يارەنلەر، قايسىڭلار پايلاقچى بولۇپ دەريانىڭ نېرىقى قېتىدىكى ئەھۋاللارنى بىلىپ كېلىشكە بارىسىلەر؟ ــ دېدى.

سۇك جياك ھۇزۇرىغا كەلگەن تۆت سەركەردە بېرىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۇرۇپ ئالدىغا چىقتى. ئەيىبۇھەننەس، ئىشتىكلار ئامۇخاس ! مۇبادا بۇ بىرنەچچە ئادەم پايلاقچىلىققا بارمىغان بولسا، جەسەتلەر بېيگۇشەن تېغىدەك دۆۋىلەنمىگەن، ياكى زىجياك دەرياسى قىزىل قان بىلەن بويالمىغان بولاتتى. دەرھەقىقەت: لەشكەرلەر ئۇچار ئەجدىھا سېپىدىن ئۇچقانىدەك ئۆتتى، جەك كېمىلىرى ئاق غاز كېچىكىنى ئىگىلىدى. سۇك جياكنىك لەشكەرلىرى فاك لانى زادى قانداق يىغىشتۇرغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاكىلىغايسىز.

بىر يۈز ئون بىرىنچى باب

جاڭ شۇننىڭ جىنشەن ئىبادەتخانىسىغا يوشۇرۇنۇۋالغانلىقى سۇڭ جياڭنىڭ رۇنجۇ شەھرىنى پەم بىلەن ئالغانلىقى

ئەلقىسسە، توققۇز مىڭ ئۇچ يۈز چاقىرىم ئۇزۇنلۇقتىكى چوڭ ياڭزىجياڭ دەرياسىغا خەنياڭجياڭ، شۇنياڭجياڭ، ياڭزىجياڭ دەريالىرى تۇتىشىدۇ. بۇ دەريا سىچۇەندىن باشلىنىپ، نۇرغۇن جايلار ئارقىلىق دېڭىزغا قۇيۇلىدۇ، شۇڭا ئۇ ئون مىڭ چاقىرىملىق چاڭجياڭ دەرياسى دەپ ئاتالغان. دەريا ۋادىلىرىدا ۋۇ ۋە چۇ دېگەن بەگلىكلەر بار ئىدى. دەريا ئوتتۇرىسىدا جىنشەن تېغى ۋە جياۋشەن تېغى دېگەن ئىككى تاغ بار. جىنشەن تېغىدا بىر ئىبادەتخانا بار، ئۇ ئىبادەتخانا تاغنى چۆرىدەپ سېلىنغاچقا، تاغنى ئىچىگە ئالغان ئىبادەتخانا دەپ ئاتالغان. جياۋشەن تېغىدا بىر ئىبادەتخانا بار، ئۇ تاغ جىلغىسى ئىچىگە جايلاشقان بولۇپ، سىرتقا كۆرۈنمەيدىغان بولغاچقا، تاغ ئىچىگە ئالغان ئىبادەتخانا دەپ ئاتالغان. بۇ ئىككى تاغ دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدا بولۇپ، چۇ بەگلىكى زېمىنىنىڭ ئاياغلاشقان، ۋۇ بەگلىكى زېمىنىنىڭ باشلانغان يېرىگە جايلاشقان، ئۇنىڭ بىر تەرىپىدە خۇەيدۇڭدىكى ياڭجۇ شەھىرى، يەنە بىر تەرىپىدە جېشىدىكى رۇنجۇ شەھىرى، يەنى ھازىرقى جېنجياڭ شەھىرى بار ئىدى.

ئەمدى رۇنجۇ شەھىرىگە كېلەيلى. بۇ شەھەرنى فاڭ لانىڭ قول ئاستىدىكى كۈنچىقىش دۇڭ لەشكىرىي ۋازارىتىنىڭ ۋازىرى لۇ شىناڭ قوغداپ تۇراتتى. بۇ ئادەم ئەسلىي شېنجۇ ئايمىقىدىكى بىر باي ئىدى، ئۇ فاڭ لاغا پۇل ـ پۇچەك، ئوزۇق ـ تۇلۇكلەر

سوۋغا قىلغانلىقى ئۈچۈن، كۈنچىقىش دۆلەتلىرى ۋازارتىنىڭ ۋازىرلىقىغا تەيىنلەنگەنىدى. ئۇ ياش چېغىدا جەڭنامە ۋە جەڭ تەدبىرلىرىنى ئۆگەنگەن، سەككىز گەز ئۇزۇنلۇقتىكى نەيزە ئىشلىتىدىغان، جەڭ سەنئىتىدە باشقىلارنى بېسىپ چۈشىدىغان كىشى ئىدى. ئۇنىڭ قول ئاستىدا ئون ئىككى قولباش بار ئىدى، بۇلار چاڭجياڭ دەرياسىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى ئون ئىككى مۇئەككەل دەپ ئاتىلاتتى، ئۇلارمۇ رۇنجۇنى ساقلايتتى. بۇ ئون ئىككى مۇئەككەل مۇنۇلار:

ئاسمان تىرىكى مۇئەككەل فۇجۇلۇق شېن گاڭ
سەيلىچى مۇئەككەل شېجۇلۇق پەن ۋېنىي
ئىستىخلاپچى مۇئەككەل مۇجۇلۇق يىڭ مىڭ
لىۋدىڭ مۇئەككەل مىڭجۇلۇق شۇ تۇڭ
گۇلدۇرماما مۇئەككىلى يۆجۇلۇق جاڭ جىنرېن
سۇ مۇئەككىلى خاڭجۇلۇق شېن زې
زۆھرە مۇئەككىلى خۇجۇلۇق جاۋ يې
زەبەردەس مۇئەككەل شۇەنجۇلۇق گاۋ كېلى
ئازا تەگكۇزگۇچى مۇئەككەل چاڭجۇلۇق فەن چۇ
سېرىق ئەلەم مۇئەككەل رۇنجۇلۇق جۇ ۋەنلى
قاپلان قۇيرۇق مۇئەككەل جياڭجۇلۇق خې تۇڭ
ئەجەل مۇئەككىلى سۇجۇلۇق شېن بىيەن

ۋازىر لۇ شىناڭغا كەلسەك، ئۇ فاڭ لانىڭ بەش تۇمەن لەشكىرىگە باش بولۇپ رۇنجۇنى ساقلاپ ياتاتتى. شەربەت شىپاڭى ئالدىغا ئۈچ مىڭدىن ئارتۇق جەڭ كېمىسى قاتار تىزىلغان، دەريانىڭ يۇقىرى قىرغىقىدا گۇاجۇ دېگەن سۇ كېچىكى بار ئىدى، بۇ يەردە ھېچقانداق توسالغۇ يوق ئىدى.

بۇ چاغدا تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭ باشچىلىقىدىكى قۇرۇقلۇق لەشكەرلىرى بىلەن سۇ لەشكەرلىرى سۇ ۋە قۇرۇقلۇقتىن تەڭلا

يۇرۇش قىلىپ خۇەيئەنگە كەلدى، ئۇلار ئۇ يەردىن يولغا چىقىپ ياڭجۇدا جەم بولماقچى بولدى. شۇ كۈنى سۇڭ تۇرشاۋۇل ئۆز ھۇزۇرىدا مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ بىلەن مەسلىھەت قۇرۇپ:

— چاڭجياڭ دەرياسىغا يېتىشكە ئاز قالدۇق، دەريانىڭ تۆۋەن قىرغىقىنى قاراقچى لەشكەرلەر ساقلاپ يېتىپتۇ، كىم ئالدى بىلەن دەريانىڭ نېرىقى قېتىدىكى ئەھۋاللارنى بىلىپ كېلىشكە بارسا بولار؟ ئەھۋال ئۇقۇپ كەلگەندىن كېيىن، ئاندىن لەشكەر تارتىپ بارساق، — دېدى.

بارگاھتا تۆت سەردار ئالدىغا چىقىپ، بېرىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۇردى. بۇلار كىچىك قۇيۇن چەي جىن، دولقۇن يارار ئاق بېلىق جاڭ شۇن، پىداكار يىگىت شى شيۇ، ئەزرائىل رۇەن شياۋچىلار ئىدى. سۇڭ جياڭ ئۇلارغا:

— سىلەر تۆتىڭلار ئىككىگە بۆلۈنۈپ، جاڭ شۇن بىلەن چەي جىن جىنشەن تېغىغا، رۇەن شياۋچى بىلەن شى شيۇ جياۋشەن تېغىغا بېرىڭلار، ئۇ يەردىن رۇنجۇدىكى قاراقچىلار ئۇۋۇسىنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى بىلىپ، ياڭجۇغا كېلىپ خەۋەر قىلىڭلار، — دېدى.

بۇلار تۆتىسى سۇڭ جياڭ بىلەن خوشلىشىپ، ئىككىدىن مۇلازىم ئېلىپ، يولۇچى سىياقىدا ياسانغىنچە ئالدى بىلەن ياڭجۇ شەھىرىگە قاراپ يول ئالدى. بۇ چاغدا يول بويىدىكى پۇقرالار چوڭ قوشۇننىڭ قاچ لا ئۇستىگە جازا يۇرۇشى قىلىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۆيۈاقلىرى بىلەن يېزىنى پاناھلاپ كەتكەنىدى. ئۇ تۆتەيلەن ياڭجۇ شەھىرىدە بۆلۈنۈپ، ھەرقايسىسى يولغا ئوزۇقلۇق تەييارلاشتى. شى شيۇ ۋە رۇەن شياۋچى ئىككى مۇلازىمى بىلەن جياۋشەن تېغىغا قاراپ راۋان بولدى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. چەي جىن بىلەن جاڭ شۇنمۇ ئىككى مۇلازىمىنى باشلاپ، كىرەكلىك ئوزۇقلۇقلارنى ئېلىۋېلىپ، ھەربىرى ئۆتكۇر خەنجەر، كۆتمەك قىلىچ ئاسقىنىچە گۇاجۇغا قاراپ يۇرۇپ كەتتى. بۇ دەل ئەتىياز پەسلى ئىدى،

كۈنلەر ئىسسىپ، گۈل ـ چېچەكلەر ئېچىلغاندى، ئۇلار ياڭزىجياڭ دەريياسى ساھىلىغا كەلگەندىن كېيىن بىر دۆڭگە چىقىپ ئەتراپقا نەزەر تاشلىدى. دەريا دولقۇنلىنىپ، ئۆركەشلەپ ئېقىۋاتاتتى، دەرۋەقە دەريا مەنزىرىسى ئىنتايىن كۆركەم ئىدى! بۇنىڭغا مۇنۇ شېئىر دەلىل:

چېكى يوق كۆكنى تۇتۇپتۇ، بىپايان دولقۇن ـ تۇمان،
قىپقىزىل شەپەق چېچىپ نۇر بۇ دېڭىز شەرقى تامان.
ئىشى يوق بېلىقچىلار مىسىل سۇلۇق①قا ئورىلىپ،
مەست بولۇپ ئۇخلار قېيىقتا بەخىرامان شۇ زامان.

چەي جىن بىلەن جاڭ شۇن بېيگۇشەن تېغىغا نەزەر تاشلىدى، ئەتراپ كۆپكۆك ۋە ئاپپاق تۇغ ـ ئەلەملەر بىلەن تولغاندى، دەريا لېۋىدە نۇرغۇنلىغان كېمىلەر قاتار تىزىلىق تۇراتتى، دەريانىڭ يۇقىرى قىرغىقىدا بولسا بىر تال ياغاچمۇ تېپىلمايتتى. چەي جىن:

ـــ گۇاجۇنىڭ يوللىرىدا ئۆي ـ جايلار بولسىمۇ، بىراق ئادەم يوق ئىكەن، دەريادىن ئۆتىدىغان كېمىمۇ يوق تۇرسا، دەريانىڭ نېرىقى قېتىدىكى ئەھۋاللارنى قانداق قىلىپ بىلىپ كەلگۈلۈك؟ ـــ دېدى جاڭ شۇنگە.

ـــ ئاۋۋال بىرەر ئۆينى تېپىپ ئارام ئالايلى، ئاندىن مەن دەريادىن ئۈزۈپ ئۆتۈپ، جىنشەن تېغىغا بېرىپ تەكشۈرۈپ كېلەي، ـــ دېدى جاڭ شۇن.

ـــ شۇنداق بولسۇن، ـــ دېدى چەي جىن.

تۆتەيلەن دەريا بويىغا باردى، قارىسا بىرقانچە كەپە ئۆيلەر تۇرۇپتۇ، ھەممىسىنىڭ ئىشىكىنى تاقاپ قويۇپتۇ، ئۇلار ئىشكىنى ئىتتىرىپ ئاچالمىدى. جاڭ شۇن يانغا بۇرۇلۇپ، بىر ئۆينىڭ يان تېمىنى تېپىپ ئۆرۈۋېتىپ ئىچىگە كىردى، قارىسا

① سۇلۇق ـــ يامغۇرلۇق چاپان.

ئوچاق ئالدىدا بىر ئاپپاق چاچلىق موماي ئولتۇرۇپتۇ، ئۇ موماي ئۇنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇردى. جاڭ شۇن ئۇ مومايغا:

— ھەي موما، نېمىشقا ئىشكىنى ئاچمايسىز؟ — دېدى.

— سىلىگە راستىنى ئېيتسام، — دېدى موماي جاۋاب بېرىپ، — خان لەشكەرلىرى فاڭ لا بىلەن سوقۇشقىلى كېلىۋېتىپتۇ دەپ ئاڭلىدۇق. بۇ يەر دەل شۇ يەرنىڭ ئېغىزى، بەزى خەلقلەر ئۆيۈاقى بىلەن ياقا يۇرتلارنى پاناھلاپ كېتىپ قالدى، مەن قېرى مەزلۇم ئۆزۈملا ئۆي ساقلاپ قالدىم.

— ئۆيىڭىزدىكى ئەر خەلقلەر نەگە كەتتى؟

— بالىچاقىلىرىنى يوقلاپ كەنتكە كەتتى.

— بىز بۇ يەرگە تۆت كىشى كەلدۇق، دەريادىن ئۆتەمەكچىمىز، بىرەر كېمە ـ پېمە تاپقىلى بولارمۇ؟

— نەدە كېمە بولسۇن؟ ئاۋۇ كۈنى لۇ ۋازىر خان لەشكەرلىرىنىڭ سوقۇشۇشقا كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، ھەممە كېمە ـ قېيىقلارنى رۇنجۇغا ئېلىپ كەتتى.

— بىز تۆتەيلەننىڭ ئۆزىمىزنىڭ ئوزۇقى بار، ئۆيىڭىزدە بىر ـ ئىككى كۈن تۇرساق دەيمىز، ئۆي ھەققى تۆلەيمىز، سىزگە كاشىلا قىلمايمىز.

— تۇرۇشسىلىغۇ بولاتتى، بىراق ئورۇن ـ كۆرپە يوق.

— ئۇنى ئۆزىمىز جايلايمىز.

— ھەي يولۇچى، ئەتە ـ ئۆگۈن خان لەشكەرلىرى كېلىپ قالارمىكىن!

— ئۇ چاغدا ئۆزىمىزنى دالدىغا ئالىمىز.

شۇنىڭ بىلەن ئىشىك ئېچىلىپ چەي جىن ۋە ئۇنىڭ مۇلازىملىرى كىردى، ئۇلار كۆتمەك قىلىچ ۋە يۇك ـ تاقىلىرىنى قويۇپ قويۇپ، يانلىرىدىن ئوزۇقلىرىنى ئېلىپ يېدى. كېيىن جاڭ شۇن دەريا بويىغا كېلىپ دەرياغا نەزەر سالدى، جىنشەن تېغىدىكى ئىبادەتخانا دەل دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

دەريا سۇيى لەھەڭ كەبى تاشلارنى يۇتقان،
تاشلار ئەجدەر پوستى كەبى قەۋەتلەپ ياتقان.
كۆمۈش تاۋاق ئۇستىدىكى كۆك قۇلۇلدەك،
دولقۇن يېرىپ كىچىك تاغلار چوقچىيىپ چىققان.
گويا يېشىل قاشتېشىدەك شۇ كىچىك تاغدا،
ئاق مەشۇتتەك دەريا سۇيى يېيىلىپ تۇرغان.
يىراقتىن سەن نەزەر سالساڭ زەر بۇتخانىغا،
ھەر تەرەپتىن سەلكىن شامال شۇ تامان ئۇرغان.
قوڭغۇراق بار راۋاقسېرى نەزەر تاشلىساڭ،
پەشتاق ـ راۋاق قەۋەتمۇقەۋەت تاشقا يانداشقان.
بۇت مۇنارى بوي سوزۇپتۇ كۆكتىڭ قەرىگە،
قىسسىخانا سۇ ئىچىگە سايە تاشلىغان.
چەك ـ چېكى يوق كەتكەن ئۇزۇن راۋاقتا تۇرۇپ ـــ
سالساڭ نەزەر كۆرۈنىدۇ يەلكەن مىڭلىغان.
سەكرەپ چىقساڭ سايىۋەنلىك شىپاڭ ئۇستىگە،
ساپ ھاۋاسى زەپ يېقىملىق دىللارغا دەرمان.
گاۋ پونىڭ شۇ قەبرىسىدە ئەجدەر سۇ پۇركۇپ،
ئالۋاستىلار بۇتخانىسىدا چىراغ تەۋرەتكەن.

جاڭ شۇن دەريا لېۋىدە بىردەم قاراپ تۇرۇپ، ئىچىدە: «رۇنجۇدىكى لۇ ۋازىرنىڭ دائىم بۇ تاغقا كېلىپ تۇرىدىغانلىقى چوقۇم، بۇگۈن كېچىدە بىرىپ باقاي، جەزمەن بىرەر ئۇچۇر ئېلىۋالالايمەن» دەپ ئويلىدى. ئۇ ئۆيگە قايتىپ كېلىپ چەي جىنگە:

ـــ ئەمدى بۇ يەرگە كېلىپ قالدۇق، كىچىك بىر قېيىقمۇ يوق تۇرسا، دەريانىڭ نېرىقى يېقىدىكى ئەھۋاللارنى قانداق بىلەلەيمىز. مەن بۇگۈن كېچە ئىككى كالىلەك كۆمۈشنى كىيىملىرىم بىلەن يۆگەپ بېشىمغا ئېلىپ، دەريادىن ئۇزۇپ ئۆتۈپ جىنشەن ئىبادەتخانىسىغا ئۇزۇپ باراي، ئۇ يەردىكى

راھىبلارغا پۇل پارا بېرىپ تىڭتىڭلاپ كېلەي، ئاندىن قايتىپ بېرىپ تۇرشاۋۇل ئاغمىزغا خەۋەر قىلايلى. سىز مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرۇڭ، ـــ دېدى جاڭ شۇن.

ـــ ئىشنى تېزرەك پۈتكۈزۈپ قايتىپ كېلىڭ، ـــ دېدى چەي جىن.

شۇ كېچە كۆكتە ئاي ۋە يۇلتۇز نۇر چېچىپ تۇراتتى، شامال يوق، ھەريا يۇزى جىمجىت ئىدى. سۇ بىلەن ئاسمان رەڭداش كۆرۈنەتتى. جاڭ شۇن كىيىملىرى بىلەن ئىككى كاللەك كۈمۈشنى ئوراپ بېشىغا قويدى، يېنىغا ئۆتكۈر خەنجەر قىستۇرۇپ، گۇاجۇدىن سۇغا چۈشۈپ دەريادىن ئۈزۈپ كەتتى. ئۇ سۇدا گويا قۇرۇقلۇقتا ماڭغاندەك كۆكرىكىنى سۇغا تەگكۈزمەي تېز ئۈزەتتى. ئۇ جىنشەن تېغىنىڭ تۈۋىگە ئۈزۈپ بېرىپ، تاش ئارىلىقىدا تۇرغان بىر قېيىقنى كۆردى ـ دە، قېيىقنىڭ قېشىغا ئۈزۈپ كەلدى. ئۇ قېيىققا چىقىپ، بېشىدىكى بوغمىچىسىنى يەشتى، ھۆل بولۇپ كەتكەن ئىچكى كىيىملىرىنى سىلىپ، بەدىنىنى سۈرتۈپ كىيىم يەڭگۈشلىدى، شۇ ئەسنادا رۇنجۇدا ئېغىر ياتقۇ تاكتىكى ئاڭلاندى. ئۇ قېيىقتا مۆكۈۋېلىپ، ئەتراپقا نەزەر تاشلىدى، دەريانىڭ يۇقىرىسىدىن بىر قېيىق ئۈزۈپ كەلدى. جاڭ شۇن ئۇنى كۆرۈپ، ئىچىدە: «بۇ قېيىق باشقىچە كۆرۈنۈۋاتىدۇ، ئۇنىڭدا جەزمەن پايلاقچى بار!» دەپ ئويلىدى ـ دە، قېيىقنى ھەيدەپ مېڭىشقا تەمشەلدى، بىراق قېيىق زەنجىر بىلەن باغلىنىپ قۇلۇپ سېلىنغانكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە پالىقمۇ يوق ئىكەن. جاڭ شۇن ئائىلاج يەنە كىيىمىنى يېشىپ، شەمشىرىنى ئېلىپ دەريانا سەكرەپ چۈشتى ـ دە، كېلىۋاتقان قېيىقنىڭ قېشىغا ئۈزۈپ كەلدى. قېيىقتا ئىككى ئادەم پالاق ئۈرۈپ، يۇقىرى قىرغاق تەرەپكە كېتىۋاتاتتى. ئۇلار كەينى تەرىپىگە ئاگاھ بولماي، ھەدەپ ئىلگىرىلەۋەردى. جاڭ شۇن سۇ تېگىدىن شۇڭغۇپ قېيىق قېشىغا بېرىپ، قېيىقنىڭ يان تەرىپىنى تۇتۇپ، خەنجىرىنى ئىشقا سالدى، قېيىق ھەيدەۋاتقان ئىككى كىشى

پالاقنى تاشلاپ، دەريا‌غا موللاق ئېتىپ چۈشتى، جاڭ شۇن دەرھال قېيىققا چىقىۋالدى. ئۇ قېيىقنىڭ قازىنقىدىن يەنە ئىككى كىشى چىقتى، جاڭ شۇن ئۇلارنىڭ بىرىگە خەنجەر تىقىپ دەريا‌غا چۈشۈرۈۋەتتى، يەنە بىرى قورقۇنچىدىن قېيىق قازىنقى‌غا كىرىۋالدى. جاڭ شۇن ئۇنىڭغا:

— ھەي، سەن كىمسەن؟ بۇ قەيەردىن كېلىۋاتقان قېيىق؟ راستىڭنى ئېيتساڭ بىر قوشۇق قېنىڭدىن كېچىمەن، — دەپ توۋلىدى.

— ئەي باتۇر، — دېدى ھېلىقى كىشى، — گېپىمنى ئاڭلاڭ: پېقىر مۇشۇ ياڭجۇ شەھىرى سىرتىدىكى دېڭىپۇ كەنتىلىك چېن سەركەردىنىڭ خىزمەتكارى بولىمەن، ئۇ مېنى رۇنجۇ‌غا لۇ ۋازىرغا ئوزۇق ـ تۇلۇك تەقدىم قىلىشقا ئەۋەتكەنىدى، لۇ ۋازىر سۇۋغىنى قوبۇل قىلماقچى بولدى ۋە ماڭا قايتىشىمدا بىر پايلاقچىنى قوشۇپ، تەقدىم قىلىنغان بەش تۇمەن دادەن گۇرۇچ، ئۇچ يۈز كېمىنى ئەكېلىشكە ئەۋەتتى، — دېدى.

— ئۇ پايلاقچىنىڭ ئىسمىزاتى نېمە؟ ئۇ ھازىر قەيەردە؟ — دەپ سورىدى جاڭ شۇن.

— ئۇ پايلاقچىنىڭ ئىسمىزاتى يې گۈي، بايا ئۆزلىرى چېپىپ دەريا‌غا تاشلىۋەتكەن ئادەم شۇ، — دېدى.

— سېنىڭ ئىسمىزاتىڭ نېمە؟ ئۇ يەرگە قاچان بارغانىدىڭ؟ قېيىقتا نېمە بار؟ — دەپ سورىدى جاڭ شۇن.

— ئىسمىم ۋۇ چېڭ، بۇ يىل بىرىنچى ئايىنىڭ يەتتىنچى كۈنى دەريادىن ئۆتكەنىدىم. لۇ ۋازىر پېقىرنى سۇجۇ‌غا ئەۋەتتى، ئۇ يەردە خانىڭ ئىنىسى ئۇچىنچى بەدەۋى شاھ فاڭ ماۋ بىلەن كۆرۈشتۇم، ئۇ بەلگە تۇغدىن ئۇچ يۈزنى بېرىپ، غوجايىنىم چېن سەركەردىنى چاڭجۇنىڭ ئايماق ئامبالىلىقى‌غا تەيىنلەپ، ئۇنىڭغا ئىشكاۋۇل دېگەن مەرتىۋە بىلەن مىڭ قۇر بەلگە كىيىمى بەردى، لۇ ۋازىر بىر ئالاقمۇ يېزىپ بەردى، — دەپ جاۋاب بەردى ئۇ ئادەم.

ـــ سېنىڭ غوجاڭنىڭ ئىسمىزاتى نېمە؟ قانچە لەشكىرى بار؟ ـــ دەپ سوردى جاڭ شۇن ئۇنىڭدىن يەنە.

ـــ بىرقانچە مىڭ ئادەمى، يۇزدىن ئوشۇق ئېتى، ئاجايىپ باتۇر ئىككى ئوغلى بار، چوڭ ئوغلىنىڭ ئىسمى چېن يى، كىچىكىنىڭ چېن تەي. غوجايىنىمىنىڭ ئىسمى چېن گۇەن، ـــ دېدى ۋۇ چېڭ.

جاڭ شۇن ۋۇچېڭدىن ئەھۋالنى ئۇجۇر ـ بۇجۇربغىچە سوربغاندىن كېيىن ئۇنى قىلىچ بىلەن چېپىپ دەريا‌غا تاشلىۋەتتى. قېيىقنىڭ كەينى تەرىپىگە پالاق بېكىتىپ، گۇاجۇغا قاراپ ماڭدى.

چەي جىن پالاق ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئالدىراپ ـ تېنەپ چىقىپ قاردى، قارىسا، جاڭ شۇن قېيىق ھەيدەپ كېلىۋېتىپتۇ. چەي جىن ئۇنىڭدىن نېمە ۋەقە بولغانلىقىنى سوردى. جاڭ شۇن ئۇنىڭغا ۋەقەنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى، چەي جىن بۇنى ئاڭلاپ شادلاندى ۋە قېيىققا چىقىپ ئالاقىنى ھەم ئۇچ يۈز قىزىل شايىدىن ئىشلەنگەن بەلگە تۇغ، مىڭ قۇر رەڭدار بەلگە كىيىمىنى ئالدى، بۇ نەرسىلەرنى ئىككى ئەپكەش قىلىپ باغلىدى. جاڭ شۇن:

ـــ مەن كىيىملىرىمنى ئەكېلىۋالاي، ـــ دەپ يەنە قېيىقنى ھەيدەپ جىنشەن تېغىغا بېرىپ، كىيىم ـ كېچەكلىرىنى ۋە كۆموشلىرىنى ئالدى ـ دە، گۇاجۇ قىرغىقىغا قايتىپ كەلدى، بۇ چاغدا تاڭ سۇزۇلۇشكە باشلاپ، قېلىن تۇمان زېمىنىنى قاپلىغانىدى.

جاڭ شۇن قېيىقنى پاچاقلاپ تاشلاپ دەريا‌غا چۆكتۇرۇۋەتتى. ئاندىن ھېلىقى كەپە ئۆيگە كېلىپ مومايغا ئىككى ـ ئۇچ سەر كۆموش بەردى ـ دە، ئىككى مۇلازىمغا ئەپكەشنى كۆتۈرتۈپ ياڭجۇغا قايتىپ كەلدى. بۇ چاغدا سۇڭ تۇرشاۋۇل لەشكەرلىرىنىڭ ھەممىسى ياڭجۇ شەھىرىنىڭ سىرتىدا تۇراتتى، مەزكۇر

ئايماقتىكى بەگ ـ سىپاھلار سۇڭ تۇرشاۋۇلىنىڭ ئالدىغا چىقىپ شەھەرگە ئەكىرىپ، ئۇلارنى مېھمانخانىغا جايلاشتۇردى، سەركەر ـ دە ـ سەردارلارغا ئۇدا بىرنەچچە كۈن مەرىكە ئۆتكۈزۈپ بەردى.

چەي جىن بىلەن جاڭ شۈن مەرىكە ئەھلى تارقىغۇچە مېھمانخانىدا كۈتۈپ تۇرۇپ، تارقىغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭ بىلەن كۆرۈشتى، ئۇلار ئاتا ـ بالا چىن گۈەننىڭ فاڭ لا بىلەن بىرلەشكەنلىكىنى، بىر كۈنى بولمىسا، بىر كۈنى قاراقچىلارنى باشلاپ دەريا ئارقىلىق كېلىپ، ياڭجۇغا تېگىدىغانلىقىنى مۇپەسسەل سۆزلەپ بەردى. ئۇلار تەلىيىمىزگە باش سەردارىمىزنىڭ نۇسرەت قازىنىشى ئۈچۈن تەڭرىم بىزنى دەريادا ئۇلارغا يولۇقتۇردى، دېدى. سۇڭ جياڭ ئۇلارنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئىنتايىن شادلاندى ۋە شۇ ھامان مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭنى چاقىرتىپ قانداق چارە ـ تەدبىر قوللىنىش ئۈستىدە مەسلىھەتلەشتى. ۋۇ يۇڭ:

ـــ مۇشۇنداق پۇرسەت كەلگەنكەن، دېمەك، رۇنجۇ ئالىقانغا چۈشتى دېگەن گەپ! ئالدى بىلەن چىن گۈەننى قولغا چۈشۈرەيلى، ئاندىن ئىشىمىز پۈتىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن مۇنداق ـ مۇنداق قىلىش كېرەك، ـــ دېدى ۋە شۇ تاپتىلا ئالىقانات يەن چىڭنى چاقىرتىپ، پايلاقچى يې گۇي سىياقىدا ياساندۇردى، شيې جېن، شيې باۋنى فاڭ لا لەشكەرلىرى قىياپىتىدە ياساندۇردى. شيې جېن بىلەن شيې باۋ دېڭپۇ كەنتىگە باردىغان يولنى سورىۋېلىپ ئەپكەش كۆتۈرۈپ ماڭدى. يەن چىڭ تاپشۇرۇقنى تولۇق ئاڭلىغاندىن كېيىن ياڭجۇ شەھىردىن چىقىپ دېڭپۇ كەنتىگە يول ئالدى. ئۇلار شەھەردىن چىقىپ قىرىق نەچچە چاقىرىم يول ماڭغاندىن كېيىن سوراشتۇرۇپ يۈرۈپ چىن سەركەردىنىڭ جاڭزىسىغا يېتىپ كەلدى. دەرۋازا ئالدىدا يىگىرمە ـ ئوتتۇز ئوتاقچى تۇرۇپتۇ، ئۇلار رەتلىك، ئوخشاش كىيىنگەنىدى.

نەزم

باشلىرىدا چىغ قالپىقى توقۇلغان،
ئۇڭا قارا دۇردۇن پۆپۈك تۇتۇلغان.
مەشۇت رەختتىن پەشمەت كىيگەن تېنىگە،
ئۇزۇن قىزىل بەلباغ چىگگەن بېلىگە.
كىيىشىپتۇ كۆنده كەشە پۇتىغا،
تاغقا چىقسا ئوخشار ئوقيا ئوقىغا.
كىيىشىپتۇ بۆكەن تېرە پايپاقنى،
يۇمشاقلىقى ئەسلىتىدۇ مامۇقنى.
يانلىرىدا غاز پېيىدەك قىلىچى،
ئۆردەك ئېغىز نەيزە ئاسقان ھەممىسى.

شۇ ئەسنادا يەن چىقىپ جېجىياڭلىقلارنىڭ تەلەپپۇزىدا ئوتاقچىلارغا سالام بېرىپ:

— سەركەردە ئۆيدىمۇ؟ — دەپ سورىدى.

— مېھمان، نەدىن كەلدىلە؟ — دېدى ئوتاقچى جاۋابەن.

— رۇنجۇدىن كەلدۇق، دەريادىن ئۆتۈپ يولدىن ئېزىپ كېتىپتۇق، بايات ئىزدەپ ـ سوراپ مۇشۇ يەرگە كېلىپ قالدۇق، — دېدى يەن چىقىپ.

ئوتاقچى بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۇلارنى مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى ۋە قالغانلارنى دەم ئېلىشسىلا دەپ ئولتۇرغۇزۇپ قويدى ـ دە، يەن چىقىنى ئىچكىرىكى خانىغا باشلاپ كىرىپ چېن سەركەردە بىلەن كۆرۈشتۇردى. يەن چىقىپ تەزىم قىلىپ:

— پېقىر يې گۇي ھۇزۇرلىرىغا كەلدىم ! — دېدى ۋە سالام بەجا قىلىپ بولغاندىن كېيىن چېن سەركەردە ئۇنىڭدىن:

— ئۆزلىرى قەيەردىن كەلدىلە؟ — دەپ سورىدى.

— يانلىرىدىكى ئادەملىرىنى چىقىرىۋەتسىلە، ئاندىن ئېيتاي، — دېدى يەن چىقىپ جېجياڭ تەلەپپۇزىدا.

ـــ بۇلارنىڭ ھەممىسى مېنىڭ يېقىن كىشىلىرىم، ئېيتىۋەرسىلە، ـــ دېدى چېن سەركەردە.

ـــ پېقىرنىڭ ئىسمىزاتى يې گۇي بولىدۇ، لۇ ژازىر بېگمىنىڭ ھۇزۇرىدىكى پايلاقچى بولىمەن. بىرىنچى ئاينىڭ يەتتىنچى كۈنى ژازىرنىمز ئۆزلىرىنىڭ ۋۇ چېڭدىن ئەۋەتكەن مەخپىي ئالاقىلىرىنى تاپشۇرۇۋېلىپ ئىنتايىن خۇرسەن بولدى، ئۇ مېنى ۋۇ چېڭنى سۇجۇغا باشلاپ بېرىپ، خانىنىڭ ئىنىسى ئۇچىنچى بەدەۋى شاھ بىلەن كۆرۈشتۇرۇپ كەل دەپ ئەۋەتكەنىدى. بېرىپ غوجامنىڭ مۇددىئاسىنى تولۇق يەتكۈزدۇق. بەدەۋى شاھ خانغا مەلۇم قىلىشقا ئادەم ئەۋەتتى. خان پەرمان چۈشۈرۈپ، غوجامنى ياڭجۇ ئايمىقىنىڭ ئامبىلى قىلىپ تەينىلىدى. ئىككى ئوغۇلنى لۇ ژازىر بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن مەرتىۋىگە قويىدىغان بولدى. بۇگۈن ۋۇ چېڭنى قايتۇرماقچىدى، بىراق ئۇ شامالداپ زۇكام بىلەن يېتىپ قالدى. ژازىر بېگىم چوڭ ئىشقا دەخلى يەتمىسۇن دەپ، پېقىر يې گۇيدىن ئۆزلىرىگە ئەمەل دەستىكىنى ۋە ژازىرنىڭ ئالاقىسىنى، مۆھۈر، نىشان تاختا، ئۇچ يۈز بەلگە تۇغى، مىڭ قۇر بەلگە كىيىمىنى ئەۋەتتى، ئۆزلىرىگە ئاشلىق قاچىلانغان كېمىلەرنى بەلگىلەنگەن قەرەلدە رۇنجۇغا ئاپىرىپ تاپشۇرسۇن دېدى، ـــ دەپ بايان قىلدى ھەمدە ئەمەل دەستىكى ۋە ئالاقىنى چېن سەركەردىگە تاپشۇردى. ئۇ بۇنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولۇپ، ئالدىراپ ـ تېنەپ ئىسرىق شىرەسى قويدى، تۆۋەن تەرەپكە قاراپ ئۆزىگە كۆرسىتىلگەن ئىلتىپاتقا تەشەككۇر ئوقۇدى، ئاندىن چېن يى بىلەن چېن تەينى چاقىرىپ يەن چىڭ بىلەن كۆرۈشتۇردى. يەن چىڭ شيې جېن بىلەن شيې باۋغا بەلگە تۇغى ۋە بەلگە كىيىمىنى ئىچكىرىكى ھۇجرىغا ئەكىرىپ تاپشۇرۇشنى بۇيرۇدى. چېن سەركەردە يەن چېڭنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. يەن چىڭ:

ـــ پېقىر بىر ئەرزىمەس خىزمەتكارمەن، غوجامنىڭ ھۇزۇرىدا ئەيمەنمەي قانداق ئولتۇراي؟ ـــ دېدى.

ـــ سىلى شاپائەتلىك ۋازىر بېگىم ئەۋەتكەن ئادەم، ئۇنىڭ ئۇستىگە يەنە كەمسىنلىرىگە خانىمنىڭ پەرمانىنى ئېلىپ كەلگەن تۇرسىلا، قانداقمۇ بىھۇرمەتلىك قىلغىلى بولسۇن، ئولتۇرۇشۇرسىلە بولىدۇ، ـــ دېدى چېن سەركەردە.

يەن چىڭ قايتا ـ قايتا تەكەللۇپ قىلىپ، ئۇنىڭدىن يىراقراق جايدا ئولتۇردى. چېن سەركەردە شاراب ئەكەلدۇرۇپ، يەن چىڭگە قەدەھ تۇتتى. يەن چىڭ ئۇنىڭ قولىنى ياندۇرۇپ:

ـــ پېقىر ئەزەلدىن مەي ـ شاراب ئىچمەيمەن، ـــ دېدى.

چېن سەركەردە ئىككى ـ ئۈچ قەدەھ مەي ئىچكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ئىككى ئوغلى كېلىپ ئاتىسىنى قۇتلۇقلاپ مەي تۇتتى. يەن چىڭ شيې جېن بىلەن شيې باۋغا ئىشنى باشلاڭلار دەپ كۆز ئىشارىسى قىلدى. شيې باۋ يېنىدىن خان پەرمانىغا خىلاپلىق قىلغان ئەمەلدارلارغا ئىچۈرۈۋېتىدىغان دورىنى چىقىرىپ ساھىبخانىغا بىلدۈرمەي خۇمرىغا سېلىۋەتتى. يەن چىڭ دەس ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ پېقىر شاراب ئەكەلمىگەن بولساممۇ، ھازىرچە غوجامنىڭ شارابى بىلەن ئۆزلىرىنى قۇتلۇقلاي، ـــ دەپ يوغان بىر جامغا تولدۇرۇپ مەي قۇيدى ـ دە، چېن سەركەردىگە تۇتۇپ، ئۇنى ئىچىۋېتىشكە دەۋەت قىلدى. چېن يى بىلەن چېن تەيگىمۇ بىر قەدەھتىن مەي ئىچۈردى. شۇ سورۇندىكى چېن سەركەردىنىڭ يېقىن ئوتاقچىلىرىنىڭ ھەممىسىگە بىر قەدەھتىن مەي ئىچۈردى. ئاندىن يەن چىڭ شيې جېنغا ئاغزىنى بىر قىيسايتىپ قويۇۋېدى، ئۇ تالاغا چىقىپ تۇتۇرۇقلۇق تېپىپ، جاڭزىنىڭ ئالدىدا يېنىدىن بەلگە تۇغى، بەلگە توپ ئوقى چىقاردى ـ دە، ئۇنىڭغا تۇتاشتۇرۇپ ئاتتى. ئىككى ياقتا ئاتامانلار ساقلاپ تۇرغاندى، ئۇلار بەلگە توپىنىڭ ئېتىلغانلىقىنى ئاڭلاپ يېتىپ كېلىشتى. يەن چىڭ ھوجرىدا تۇرۇپ ئۆيدىكى كىشىلەرنىڭ بىر ـ بىرلەپ يىقىلغانلىقىنى كۆرۈپلا، يېنىدىن خەنجىرىنى چىقىرىپ شيې باۋ بىلەن بىرلىكتە ئۇلارنىڭ كاللىسىنى ئالدى. جاڭزا

قورۇسىنىڭ سىرتىدىن ئون باتۇر ئوپۇر ـ توپۇر قىلىپ جاڭزىغا كىرىپ كەلدى. بۇ ئون باتۇر: گۇلدار شەيخ لۇ جىشېن، دەرۋىش ۋۇ سۇڭ، ئەجدىھا يىگىت شى جىن، قەھرلىك گۇەنسۇ يىڭ شيۇڭ، قارا قۇيۇن لى كۇي، سەككىز قوللۇق نالاكۇۋارا شيىڭ چۇڭ، ئۇچار ئەۋلىيا لى گۇن، ئەجەل مۇئەككىلى باۋ شۇ، گۇللۇك قاپلان يىڭ لىن، قەھرلىك يولۋاس شۆ يۇڭلار ئىدى. دەرۋازا ئالدىدكى ئوتاقچىلار ئۇلارغا تەڭ تۇرالايتتىمۇ؟ ھۇجرىدكى يەن چىڭ، شيې جېن، شيې باۋلار چېن سەركەردە ۋە ئۇنىڭ ئوغۇللىرىنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ كۆتۈرۈپ چىقتى. دەرۋازا سىرتىغا ئالتە سەركەردە باشچىلىقىدا يەنە بىر تۇركۇم خان لەشكەرلىرى يېتىپ كەلدى. بۇلار: كۆركە ساقال جۇ تۇڭ، تۇرشاۋۇل سو چاۋ، پەيسىز ئوق جاڭ چىڭ، مالمانچى دۋە فەن رۇي، يولۋاس سوقار لى جۇڭ، كىچىك دۆكەر جۇ تۇڭلار ئىدى. شۇ ئەسنادا بۇ ئالتە سەركەردە مىڭدىن ئارتۇق لەشكەرنى باشلاپ جاڭزىنى قورشىۋېلىپ، چېن سەركەردىنىڭ ئۆيىدكى ياش ـ قېرى، چوڭ ـ كىچىك ھەممىسىنى قىرىپ تاشلىدى. ئۇلار قولغا چۈشۈرگەن ئوتاقچىلارغا يول باشلىتىپ، ئەتراپتىكى شاخاپچىلارغا بېرىپ قارىسا، جاڭزىغا يانداش شاخاپچىلاردا ئوزۇق ـ تۇلۇك قاچىلانغان ئۇچ ـ تۆت يۈز كېمە تۇرۇپتۇ. سەردارلار ئۇلارنى ساناپ چىقىپ، دەرھال ئات چاپتۇرۇپ بېرىپ باش سەركەردە سۇڭ جياڭغا مەلۇم قىلدى.

سۇڭ جياڭ چېن سەركەردىنىڭ ئۆلتۇرۇلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، ۋۇ يۇڭ بىلەن لەشكەر تارتىپ بېرىش ئۈستىدە كېڭەشتى. ئۇ يۇڭ ـ تاقلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، جاڭ باسقاقبەگ بىلەن خەيرلىشىپ، چوڭ قوشۇن بىلەن چېن سەركەردىنىڭ جاڭزىسىغا يېتىپ كەلدى. تۇرشاۋۇل قىسمىغا سەركەردە ـ سەرۋازلارنى ئاجرىتىپ، ئۇلارنى پەنت بويىچە كېمىدە مېڭىشقا بۇيرۇدى، يەنە بىر ياقتىن ئادەم ئەۋەتىپ، جەڭ كېمىلىرىنىڭ مېڭىشىغا ھەيدەكچىلىك قىلدى. ۋۇ يۇڭ:

ـــ تېز ماڭىدىغان ئۇچ يۇز كېمە تاللىنىپ، كېمىگە فاڭ لا بەرگەن بەلگە تۇغلار قادالسۇن. مىڭ لەشكەر بەلگە كىيىمى كىيىسۇن، قالغان ئۇچ ـ تۆت مىڭ ئادەم ھەر خىل كىيىملەر كىيىسۇن، ـــ دېدى.

ئۇچ يۇز كېمىگە ئىككى تۇمەندىن ئارتۇق كىشى مۆكۈندى، مۇ خۇڭ چېن يى قىياپىتىدە، لى جۇن چېن تەي قىياپىتىدە ياسىنىپ، بىردىن چوڭ كېمىگە ئولتۇردى. قالغان كېمىلەرگە ئوڭ قول، سول قول سەركەردىلەر چۈشتى.

بىرىنچى تۈركۈم كېمىگە مۇ خۇڭ، لى جۇنلەر باش بولدى. مۇ خۇڭغا ھەمدەم بولۇش ئۈچۈن ئون سول قول سەركەردە ئاجرىتىلدى. بۇلار مۇنۇلار:

شياڭ چۇڭ، لى گۇن، باۋ شۇ، شۆ يۇڭ، ياڭ لىن، دۇ چېەن، سۇڭ ۋەن، زۇ يۈەن، زۇ رۇن، شى يۇڭ.

لى جۇنگمۇ ھەمدەم بولۇش ئۈچۈن ئون سول قول سەركەردە ئاجرىتىلدى. بۇلار مۇنۇلار:

تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭ، كۇڭ مىڭ، كۇڭ لياڭ، جېڭ تيەنشۇ، لى لى، لى يۇن، شى ئېن، بەي شېڭ، تاۋ زۇڭۋاڭ.

ئىككىنچى تۈركۈم كېمىگە جاڭ خېڭ، جاڭ شۇنلەر باش بولدى. جاڭ خېڭنىڭ كېمىسىگە تۆت سول قول سەركەردە ئاجرىتىلدى. بۇلار مۇنۇلار:

ساۋ جېڭ، دۇ شىڭ، گۇڭ ۋاڭ، دىڭ دېسۇن.

جاڭ شۇنىڭ كېمىسىگە تۆت سول قول سەركەردە ئاجرىتىلدى. ئۇلار مۇنۇلار:

مېڭ كاڭ، خۇ جيەن، تاڭ لۇڭ، جياۋ تىڭ.

ئۇچىنچى تۈركۈم كېمىگە ئون ئوڭ قول سەركەردە باش بولۇپ، ئىككى كېمىگە چۈشۈپ ماڭدى. بۇلار مۇنۇلار:

شى جىن، لېي خېڭ، ياڭ شيۇڭ، ليۇ تاڭ، سەي چىڭ، جاڭ چىڭ، لى كۇي، شيې جېن، شيې باۋ، چەي جىن.

بۇ ئۇچ يۇز كېمىگە چوڭ ـ كىچىك، ئوڭ قول، سول قول

سەركەردىدىن جەمئىي قىرىق ئىككى كىشى ئولتۇرۇپ دەريادىن ئۆتتى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن سۇڭ جياڭلار جەڭ كېمىلىرىگە ئات ـ ئۇلاغلارنى چىقاردى، مىڭ دانە ئۇچقۇر كېمىگە ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەرلەرنىڭ ئوڭ قول، سول قول سەركەردىلىرى ئولتۇرۇپ «سۇڭ خانلىقىنىڭ تۇرشاۋۇل بېگى سۇڭ جياڭ» دەپ يېزىلغان تۇغ ـ ئەلەملەرنى كۆتۈرگەن هالدا دەريادىن ئۆتتى. سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانلىرىدىن رۇەن شياۋئېر بىلەن رۇەن شياۋۋۇلار سەپەرگە باش نازارەتچى بولدى.

سۇڭ جياڭنىڭ بارگاھ قوشۇنىنىڭ دەريادىن ئۆتكەنلىكىنى قويۇپ تۇرۇپ، گەپنى بۇياقتىن ئاڭلايلى. رۇنجۇ ئايمىقىدىكى بېيگۇشەن تېغىدا تۇرغان پايلاقچىلار دەريانىڭ نېرىقى قېتىدا ئۇچ يۈزگە يېقىن جەڭ كېمىسىنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى، كېمىدە ئوزۇق ـ تۇلۇك، كىيىم ـ كېچەكلەرنى قوغداپ ماڭغۇچى تۇرشاۋۇلنىڭ قىزىل تۇغى بارلىقىنى كۆرۇپ، شۇ هامان مەمۇرىي مەھكىمىگە بېرىپ مەلۇم قىلدى. لۇ ۋازىر ئون ئىككى قولباشنى يىغىپ تولۇق جابدۇندى، ئوقيا ـ كامانلىرىنى ئېسىپ، قىلىچلىرىنى يالىڭاچلاپ، خىللانغان لەشكەرلىرىنى باشلىغان هالدا دەريا بويىغا كۆزىتىشكە كەلدى. ئالدىدا ماڭغان يۈزدەك كېمە قىرغاقتا ئاۋۋال يېتىپ كەلدى. كېمىدە ئىككى باشچى تۇرۇپتۇ، ئۇلارنى قوغداپ تۇرغانلارنىڭ هەممىسى زەر قوڭغۇراقلىق كىيىملىرىنى كىيگەن قامەتلىك باتۇرلار ئىكەن. لۇ ۋازىر ئاتتىن چۈشۈپ ئورۇندۇققا ئولتۇردى. ئون ئىككى قولباش ئىككى قاتار بولۇپ دەريا قىرغىقىنى توسۇپ تۇردى. مۇ خۇڭ بىلەن لى جۇن لۇ ۋازىرنىڭ دەريا بويىدا ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى ـ دە، ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭغا سالام بەردى. ئىككى ياقتا تۇرغان پايلاقچىلار ئۇلارغا كېمەڭلارنى توختىتىڭلار دەپ بۇيرۇق قىلدى. بىر يۈز كېمە قاتارلىشىپ لەڭگەر تاشلاپ توختىدى. كەينىدە كېلىۋاتقان ئىككى يۈز كېمە شامالنىڭ يۆنىلىشى بويىچە مېڭىپ هەممىسى يېتىپ كەلدى. كېمىلەر ئوڭ ۋە سول ياققا

يۈزدىن بۆلۈنۈپ توختىدى، ئۇچ تۈركۈم كېمە تەكشى ئۇچ جايغا بۆلۈنۈپ تىزىلدى، پەشتامچى بەگ چىقىپ ئۇلاردىن:

ــ قەيەردىن كەلگەن ئادەملەر سىلەر؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ پېقىرنىڭ ئىسمىزاتى چېن يى، ــ دېدى مۇ خۇڭ، ــ ئىنىمنىڭ ئىتى چېن تەي، ئاتام چېن گۇەن شاپائەتچى ۋازىر بېگىمنىڭ بىزگە قىلغان ئىلتىپاتىغا تەشەككۈر بىلدۈرۈش يۈزىسىدىن بىز ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەننى بەش تۈمەن دادەن گۈرۈچ، ئۇچ يۈز كېمە، بەش مىڭ نەپەر خىل لەشكەرنى تەقدىم قىلىشقا ئەۋەتتى، ــ دېدى جاۋابەن.

ــ ئالدىنقى كۈنى ۋازىر بېگىم پايلاقچى يې گۈينى ئەۋەتكەنىدى، ھازىر ئۇ قەيەردە؟ ــ دەپ سورىدى پەشتامچى بەگ.

ــ پايلاقچى بىلەن ۋۇ چېڭ كېزىك كېسىلگە مۇپتىلا بولۇپ كەنتىمىزدە داۋالىنىپ قالدى، شۇڭا كېلەلمىدى. بىز مۇنۇ مۆھۈر بىلەن ئالاقىنى ئېلىپ كەلدۇق، ــ دېدى مۇ خۇڭ.

پەشتامچى بەگ ئالاقىنى تاپشۇرۇۋېلىش بىلەن قىرغاققا چىقىپ لۇ ۋازىرغا تاپشۇرۇپ:

ــ ياڭجۇ ئايمىقىنىڭ دىڭپۇ كەنتىدىكى چېن ئايماق ئامبىلىنىڭ ئوغۇللىرى چېن يى بىلەن چېي تەي ئوزۇق ـ تۇلۇك ۋە لەشكەر تەقدىم قىلىپ كەپتۇ، بۇياقتىن ئەۋەتكەن ئەسلىي مۆھۈر بىلەن ئالاقىنىمۇ ئېلىپ كەپتۇ، ــ دېدى.

لۇ ۋازىر ئۇنى ئېلىپ قارىسا، دەرۋەقە ئەسلىدە ئېلىپ بارغان خانلىق ئالاقە ۋە خان چۇشۇرگەن يارلىق ئىكەن، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىككىيلەننى قىرغاقتا چاقىرىپ كېلىشنى بۇيرۇدى. پەشتامچى بەگ چېن يى بىلەن چېن تەينى چاقىرىپ كەلدى. ئۇ ئىككىسى قىرغاقتا چىقتى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن يىگىرمە سول قول سەركەردىمۇ ئەگىشىپ ماڭدى. پايلاقچى چېرىك:

ــ ۋازىر بېگىمنىڭ يېنىغا ئىشى يوق ئادەم بېرىشقا بولمايدۇ، ــ دەپ ۋارقىرىدى.

يىگىرمە سول قول سەركەردە دەرھال توختىدى. مۇ خۇڭ، لى جۇن يىراقتا قوللىرىنى قوۋۇشتۇرغىنىچە تۇردى. بىر ھازادىن كېيىنلا پەشتامچى بەگ ئۇلارنىڭ بىرىگە كېلىپ كۆرۈشۈشكە ئىجازەت بەردى. ئۇ لۇ ۋازىر ئالدىغا كېلىپ تىز پۈكۈپ تەزىم قىلدى. لۇ ۋازىر:

— ئاتىڭىز چىن گۇەن نېمىشقا ئۆزى كەلمىدى؟ — دەپ سورىدى.

— ئاتام لياڭشەن كۆلىدىكى سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەر تارتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، قاراقچىلارنى كەنتىمىزگە كېلىپ پاراكەندە قىلمىسۇن دەپ، ئۆيگە قاراپ قالدى، — دېدى مۇ خۇڭ.

— ئىككىڭلاردىن قايسىڭلار چوڭ؟ — دەپ سورىدى لۇ ۋازىر.

— پېقىر چىن يى چوڭ.

— ئاكا ـ ئۇكا ئىككىڭلار جەڭ ماھارىتىنى ئۆگەنگەنمۇ؟

— شاپائەتلىك بېگىم، ئۆزلىرىنىڭ سايىلىرىدە خېلى ئۆگەنگەندۇق.

— ئەكەلگەن گۈرۇچلەرنى قانداق قاچىلىدىڭلار؟

— چوڭ كېمىگە ئۈچ يۈز دادەندىن، كىچىك كېمىگە ئىككى يۈز دادەندىن قاچىلىدۇق.

— ئىككىڭلارنىڭ كېلىشىدە باشقا غەرىزىڭلار بارغۇ دەيمەن؟

— ئاتام بىلەن بىزدە ۋاپادارلىق ۋە ئىتائەتمەنلىكتىن باشقا يەنە قانداق غەرەز بولسۇن دەيدىلا؟

— سىزنىڭ نىيىتىڭىز ياخشى بولسىمۇ، كېيىنكى لەشكەرلەرنىڭ ئەلپازى بۇزۇقتەك كۆرۈنىدۇ، شۇڭا گۇمانلانماي تۇرالمىدىم. ئىككىڭلار مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرۇڭلار، مەن تۆت قولباش بىلەن يۈز چېرىك چىقىرىپ، كېيىنى تەكشۈرتۈپ باقاي، باشقا نەرسە چىقىپ قالسا، ھەرگىز رەھىم قىلمايمەن.

— پېقىرنىڭ بۇ يەرگە كېلىشى ھىممەتلىك ۋازىر بېگىمنىڭ ئېتىبارىغا سازاۋەر بولۇش ئىدى، نېمىشقا بىزگە گۇمان بىلەن قارايدىلا؟

لۇ ۋازىر تۆت قولباشنى چاقىرىپ، كېمىنى تەكشۈرمەكچى بولۇپ تۇرۇشىغا، ئاتلىق پايلاقچى كېلىپ:

ــ خان يارلىقى تۆۋەن قوۋۇققا كېلىپ قالدى، ۋازىر بېگىم مەرھەمەت قىلىپ ئالدىغا چىقسىلا، ــ دېدى.

ــ ھازىرچە دەريا ياقىسىنى چىڭ ساقلاڭلار، مۇنۇ چېن يى بىلەن چېن تەي ئىككىسى مېنىڭ كەينىمدىن بارسۇن، ــ دەپ جېكىلىدى لۇ ۋازىر ئالمان ـ تالمان ئاتقا مىنىپ.

مۇ خۇڭ لى جۇنگە شۇنداق بىر قاراپ قويدى. لۇ ۋازىر كەتكەندىن كېيىن مۇ خۇڭ بىلەن لى جۇن كەينىدىكى يىگىرمە سول قول سەركەردىنى قىچقىرىپ قوۋۇققا كەلدى. قوۋۇقچى سەركەردە ئۇلارغا:

ــ ۋازىر بېگىم پەقەت بۇ ئىككى كاتتىببىشىڭلارنىڭ كىرىشىگە ئىجازەت بەرگەن، قالغىنىڭلارغا كىرىشكە رۇخسەت يوق، ــ دېدى.

مۇ خۇڭ بىلەن لى جۇن كىرىپ كەتتى، يىگىرمە سول قول سەركەردە شەھەر سىرتىدا توسۇلۇپ قالدى.

ئەمدى لۇ ۋازىرغا كەلسەك، ئۇ تۆۋەن قوۋۇققا خان ئەلچىسىنىڭ ئالدىغا چىقىپ ئۇنىڭدىن:

ــ نېمىشقا بۇنچىۋالا ئالدىراش كېلىپ قالدىلا؟ ــ دەپ سورىدى.

بۇ خان ئەلچىسى فاڭ لا ھۇزۇرىدىكى ھۆددەيچىبەگ فېڭ شى ئىدى، ئۇ لۇ شىناڭنىڭ قۇلىقىغا:

ــ يېقىندا رەسەتخانىنىڭ مۇنەججىم ئاغۋاتى پۇ ۋېنيىڭ خانغا: «كېچىسى كۆككە باقسام سان ـ ساناقسىز ئەختەرلەر بىزنىڭ ۋۇ بەگلىكى تەۋەيمىزگە كېلىپ قاپتۇ، ئۇلارنىڭ يېرىمى نۇرسىز يۇلتۇزلار. دېمەك، كېلىدىغان بالا ـ قازا كېچىك ئەمەس» دەپتۇ. شۇڭا، خان ئالاھىدە يارلىق چۈشۈرۈپ، سىلىگە دەريا ياقىسىنى چىڭ قوغداشقا پەرمان قىلدى. يۇقىرى تەرەپتىن كەلگەن كىشىلەرنى قاتتىق سوراق قىلىپ، ئەھۋالنى ئېنىق

سۇرۇشتۇرسۇن، ئەلپازى ئۆزگىچىلەرنىڭ دەرھال كاللىسىنى ئېلىپ، بىرىنىمۇ قالدۇرمىسۇن دېدى، ــ دەپ شۇئىرلىدى.

ــ بايا بىر توپ ئادەم كەلگەندى، مەن ئۇلاردىن ناھايىتى گۇمانلانغاندىم، ئەمدى بۇ گەپنى ئاڭلاۋاتىمەن، ئالدى بىلەن شەھەرگە كىرىپ پەرماننى ئوقۇيلى، ــ دېدى لۇ ۋازىر بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن چۆچۈپ.

فېڭ شى لۇ ۋازىر بىلەن بىللە مەمۇرىي مەھكىمىگە كېلىپ خان يارلىقىنى ئېچىپ ئوقۇدى، ئوقۇپ بولۇپ تۇرۇشىغا ئاتلىق خەۋەرچى ئۇچقاندەك يېتىپ كېلىپ:

ــ سۇجۇدىكى خانىڭ ئىنىسى ئۇچىنچى بەدەۋى شاھتىن ئەمر كەپتۇ، ــ دەپ خەۋەر قىلدى.

بۇيرۇقتا: «سەن ئاۋۇ كۆنى بەرگەن ياڭجۇدىكى چېن سەركەردىنىڭ ئەل بولغانلىقى ھەققىدىكى خەۋەر ئىشەنچلىك ئەمەس، يالغان بولۇشى ئېھتىمال. يېقىندا خانىڭ ئالىي پەرمانىنى ئالدىم، رەسەتخانىنىڭ مۇنەججىم ئاغۋاتى ئەختەرلەرنىڭ ۋۇ بەگلىكىمىز تەۋەسىگە كېلىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپتۇ، دەريا بويىنى مۇستەھكەم ساقلاڭلار. مەن ئەتە ـ ئۆگۈن نازارەت قىلىشقا ئادەم ئەۋەتىمەن» دېيىلگەن. لۇ ۋازىر:

ــ بەدەۋى شاھمۇ بۇ ئىشنىڭ كويىدا بولۇۋېتىپتۇ، كەمىنىلىرى بايا خانىڭ يارلىقىنى ئالدىم، ــ دېدى ۋە قول ئاستىدىكى بەگلەرگە قاراپ، ــ دەريا ياقىسىنى مۇستەھكەم ساقلاڭلار، كېمىدە كەلگەن كىشىلەرنىڭ بىرىنىمۇ قىرغاققا چىقارماڭلار، ــ دەپ ئەمر قىلدى، يەنە بىر ياقتىن، كەلگەن ئىككى ئەلچىنى مېھمان قىلىپ كۈتۈۋالدى.

ئەمدى ھېلىقى ئۇچ يۈز كېمىدىكى ئادەمگە كەلسەك، ئۇلار شۇنچە ۋاقىتتىچە ساقلاپ، ھېچ شەپە ـ شىما ئالالمىدى، سول تەرەپتىكى يۈز كېمىگە باش بولۇپ تۇرغان جاڭ خېڭ بىلەن جاڭ شۇن سەككىز سول قول سەركەردىنى ئەگەشتۇرۇپ، قورال ـ ياراغلىرى بىلەن قىرغاققا چىقتى؛ ئوڭ تەرەپتىكى يۈز كېمىدىكى

ئون نەپەر ئوڭ قول سەركەردە نەيزە - قىلىچلىرىنى كۆتۈرگىنىچە قىرغاققا چىقتى؛ دەريا ياقىسىنى قوغداپ تۇرغان فاڭ لا لەشكەرلىرى ئۇلارنى توسالمىدى. قارا قۇيۇن لى كۇي، شيې جېن، شيې باۋلار شەھەرگە كىرمەكچى بولۇۋاتقىنىدا، قوۋۇقباقارلار ئۇلارنىڭ يولىنى توستى، لى كۇي قوش ئايپالتىسىنى ئويناتتىپ، بىر ئۇياققا، بىر بۇياققا چېپىپ، ئىككى قوۋۇقچى چېرىكنى ئۆلتۈردى. قوۋۇق يېنىدا چۇقان كۆتۈرۈلدى، شيې جېن بىلەن شيې باۋلار چاڭگاكلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ قوۋۇقتىن كىرىپ كەتتى، ھەممىسى بىراقلا يوپۇرۇلۇپ كەلگەچكە، قوۋۇقچىلار قوۋۇقنى قانداقمۇ ئېتەلىسۇن؟ لى كۇي قوۋۇقتا توغرىسىغا تۇرۇۋېلىپ ئۇچرىغان ئادەمنى چېپىۋەردى. سېپىل يېنىغا بالدۇر كەلگەن يىگىرمە سول قول سەركەردىنىڭ ھەممىسى قورال - ياراغلىرىنى ئېلىۋېلىپ چاپقىلى تۇردى. لۇ ژازىر دەريا ياقىسىنى چىڭ ساقلاڭلار دەپ خەۋەر ئەۋەتكەن ئادەم يېتىپ كەلگۈچە قوۋۇقتا قىرغىن باشلىنىپ، سۇڭ جياڭ قوشۇننىڭ بىر قىسىم سەركەردە - لەشكەرلىرى شەھەرگە ئاللىقاچان كىرىپ بولغانىدى، ئون ئىككى قولباش سېپىل يېنىدىكى قىيقاس - چۇقانلارنى ئاڭلاپ قورال ئېلىپ ئاتلانغان چاغدا، شى جىن، چەي جىنلار ئۇچ يۈز كېمىدىكى لەشكەرنى باشلاپ، فاڭ لا لەشكەرلىرى كېيىدىغان بەلگە كىيىملىرىنى يېشىپ تاشلاپ، ئالدى بىلەن دەريا قىرغىقىغا چىقىۋالدى، كېمىگە مۆكۈۋالغان لەشكەرلەرنىڭ ھەممىسى يوپۇرۇلۇپ قىرغاققا چىقتى. باشبۇغ بولۇپ كەلگەن شېن گاڭ بىلەن پەن ۋېندېنىڭ ئىككى قوشۇنى شەھەر قوۋۇقىنى قوغداپ قېلىش ئۈچۈن كەلگەندە، شى جىن شېن گاڭنى بىر قىلىچ بىلەن ئاتتىن يىقىتتى. جاڭ خېڭ پەن ۋېندېنى يان تەرەپتىن بىر نەيزە ئۇرۇپ يىقىتتى. لەشكەرلەر قۇچاقلىما جەڭ قىلىشقا باشلىدى، ھېلىقى ئون ئىككى قولباش چېكىنىپ، بالىچاقىلىرىنى قوغداشقا شەھەر ئىچىگە كىرىپ كەتتى. مۇ خۇڭ

بىلەن لى جۇن شەھەر ئىچىدە ۋەقەدىن خەۋەر تېپىپ، مەيخانىدىن تۇتۇرۇق تېپىپ ئوت قويدى. لۇ ۋازىر ئالمان ـ تالمان ئاتلاندى، بۇ چاغدا ئۇچ قولباش كېلىپ ھەممەدە بولدى. شەھەردە ئاسماندىن چۈشكەندەك ئوت گۈرۈلدەپ كۆيۈشكە باشلىدى. گۈاجۇدا تۇرۇپ بۇنى كۆرگەن سۇڭ جياڭ بىر توپ لەشكەرنى ھەمدەمگە ئەۋەتتى. شەھەرنىڭ تۆت قوۋۇقىدا ئۇزۇن قۇچاقلىما جەڭ بولدى. شەھەردە سۇڭ تۇرشاۋۇلنىڭ تۇغى تىكلەندى. تۇشمۇتۇشتىن كەلگەن لەشكەرلەر قىر ـ چاپقا چۈشۈپ كەتتى، بۇنى تەرىپلەشكە تىل قىسقىلىق قىلمۇ.

ئەمدى دەريانىڭ يۇقىرى قىرغىقىغا كەلسەك، ئۇ يەردىكى بىر يۇز ئەللىك جەڭ كېمىسى قىرغاقتا يېقىنلاشتى، ئۇلارغا باش بولۇپ كەلگەن ئون سەركەردە تولۇق جابدۇنغانىدى. بۇلار جەڭ ئارغىماقلىرىنى يېتىلەپ قىرغاقتا چىقتى. بۇ ئون ئالىي سەركەردە گۈەن شېڭ، خۇ يەنجو، خۇا رۇڭ، چىن مىڭ، خاۋ سۈبىن، شۈەن زەن، شەن تىڭگۇي، خەن تاۋ، پېڭ چى، ۋېي دىڭگولار ئىدى. بۇ ئون نەپەر سەركەردە ئىككى مىڭ لەشكەرنى باشلاپ شەھەرگە باستۇرۇپ كىردى. بۇ چاغدا لۇ ۋازىر يېڭىلگەن لەشكەرلىرىنى باشلاپ دەنتۇ ناھىيەسىگە قاچتى. چوڭ قوشۇن رۇنجۇ شەھىرىنى ئالدى، دەسلەپ ئوت ئۆچۈرۈلۈپ، تۆت قوۋۇقنى ساقلاشقا ئادەم تەيىنلەندى، چوڭ قوشۇن سۇڭ تۇرشاۋۇلنىڭ كېمىسىنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن دەريا بويىغا كەلدى، دەريادا لەھەڭدەك ئۇچقۇر كېمىلەر شامالنىڭ يۆنىلىشى بويىچە تۆۋەن قىرغاقتا يېتىپ كەلدى. چوڭ ـ كىچىك سەركەردە ـ سەردارلار سۇڭ تۇرشاۋۇلنى شەھەرگە باشلاپ كىردى. سۇڭ جياڭ ئەل ئەمىن ئېلانى چىقاردى، سەركەردە ـ سەردارلارنى ئېدىتلاپ كۆردى، كۆرسەتكەن ئەجىر ـ تۆھپىلىرىنى بارگاھقا كېلىپ مەلۇم قىلىشنى ھاكارلىدى. شى جىڭ شېن گاڭنىڭ كاللىسىنى، جاڭ خېڭ پەن ۋېندېنىڭ كاللىسىنى، لىيۇ تاڭ شېن زېنىڭ

كاللىسىنى تەقدىم قىلدى، كۇك مىك بىلەن كۇك لياك جۇ ۋەنلىنى، شياك چۇك بىلەن لى گۇن خې تۇڭنى تىرىك تۇتۇپ كەلدى. خاۋ سۇبن ئوقيا بىلەن شۇ تۇڭنى ئېتىپ ئۆلتۇردى. رۇنجۇ شەھىرى قولغا ئېلىنىپ تۆت قولباش ئۆلتۇرۇلدى، ئىككى قولباش تىرىك تۇتۇلدى. ئۆلتۇرۇلگەن سەركەردە - سەرۋازلارنىڭ سان - سانىقى يوق ئىدى.

سۇك جياك ئۆزىنىڭ قول ئاستىدىكى سەردارلارنى ئېدىتلاپ كۆردى، ئۇچ سول قول سەركەردە ئوقيا تېگىپ ئۆلۈپتۇ. ئۇلارنىڭ بىرى پەلەك پالۋانى سۇك ۋەن، بىرى يۇزسىز جياۋ تىك، يەنە بىرى توققۇز قۇيرۇقلۇق تاشپاقا تاۋ زۇڭۋاك ئىدى. سۇك جياك ئۇچ سەركەردىدىن جۇدا بولغىنىغا قايغۇرۇپ، غەم - غۇسسىدە قالدى. ۋۇ يۇك ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ:

— ئىنسانىنىڭ تىرىلىش - ئۆلۈشى تەقدىر قىسمەتتە پۈتۈلگەن. گەرچە ئۇچ يارەنىمىزدىن جۇدا بولغان بولساقمۇ، چاڭجياڭنىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى بىرىنچى مۇھىم ئايماقنى نۇسرەت بىلەن قولغا ئالدۇق، نېمىشقا غەم قىلىپ ئالتۇن بويلىرىنىڭ ئېسىنلىكىگە دەخلى يەتكۈزىدىلا؟ ئەل ئۈچۈن ئەجىر - خىزمەتلەر كۆرسىتىپ، زور ئىشلار ئۇستىدە باش قاتۇرغايلا، — دېدى.

— بىز بىر يۇز سەككىز كىشى تەڭرى ۋەھىيسىگە پۈتۈلگەنمىز، ھەممىمىز ئەپتەر - ئەختەرلەرگە مەنسۇپ، ئەينى ۋاقىتتا لياڭشەن كۆلىدە ئەھدە تۈزۈپ، ۋۇتەي تېغىدا ئانت ئىچىپ، ئۆلۈم - كۆرۈمدە بىللە بولىمىز دېگەنىدۇق. ئاستانىگە قايتقاندىن كېيىن ئالدى بىلەن گۇڭسۇن شېك كېتىپ قالدى، تەڭرىقۇت جىن داجيەن بىلەن خۇاك فۇدۇەننى ئېلىپ قالدى. سەي جىك ۋەزىرئەزەم شياۋ راڭنى، ۋاك ئەمىر لې خېنى ئېلىپ كەتتى. بۇگۈن دەريادىن ئۆتەر - ئۆتمەيلا ئۇچ يارەنىمىزدىن جۇدا بولدۇق. سۇك ۋەننى ئويلىسام، بۇ ئادەم گەرچە ئاجايىپ

تۆھپىلەرنى كۆرسەتمىگەن بولسىمۇ، لياڭشەن كۆلىنى بىنا قىلىشتا كۆپ كۈچ چىقارغانىدى. بۈگۈن ئۇ تەھتىسارانىڭ مېھمىنى بولۇپ قالدى ! ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ۋە لەشكەرلەرگە سۇڭ ۋەن قازا قىلغان جايدا نەزىر ـ چىراغ سورۇنى تەييارلىتىپ ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى تىزدۇردى، چوشقا، قويلارنى سويدۇرۇپ، ئۆزى مەي چېچىپ نەزىر ـ چىراغ ئۆتكۈزدى. تىرىك تۇتۇلغان قورچاق قولباش جۇ ۋەنلى، خې تۇڭلارنى شۇ جايغا ئاپىرىپ ئۇلارنىڭ كاللىسىنى ئالدى ۋە قانلىرى بىلەن ئوچ شېھىتنىڭ روھىغا ئاتاپ دۇئا ـ تىلاۋەت ئۆتكۈزدى. سۇڭ جياڭ ئىشلارنى باشقۇرۇش ئۈچۈن مەھكىمىگە قايتىتى، ئەجىر ـ تۆھپىلەر كۆرسەتكەنلەرگە ئىنئام بەردى، يەنە بىر ياقتىن مەلۇمات يېزىپ، جاڭ باسقاقبەگكە خۇش خەۋەر يەتكۈزۈشكە ئادەم ئەۋەتتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن. كوچىلاردا قىرىلغانلارنىڭ جەسەتلىرى يىغىشتۇرۇلۇپ شەھەردىن ئاچىقىپ كۆيدۈرۈلدى. ئوچ سول قول سەركەردىنىڭ جەسىتى رۇنجۇ شەھىرىنىڭ كۈنچىقىش قوۋۇقىنىڭ سىرتىغا دەپنە قىلىندى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. لۇ ۋازىر تەڭدىن تولا لەشكىرنى يوقاتقاندىن كېيىن ئالتە قولباشنى باشلىغىنىچە دەنتۇ ناھىيەسىگە چېكىنىپ، لەشكەر تارتىپ ببرىشقا جۈرئەت قىلالماي ياتتى. ئۇ جىددىي قۇتقۇزۇشنى تەلەپ قىلىپ، سۇجۇدىكى ئۇچىنچى بەدەۋى شاھ فاڭ ماۋغا مەلۇمات ئەۋەتتى. بۇ چاغدا خەۋەرچى كېلىپ: «سۇجۇدىن ئەۋەتكەن باش سەردار شىڭ جېڭ باشچىلىقىدىكى لەشكەرلەر يېتىپ كەلدى» دەپ خەۋەر قىلدى.

لۇ ۋازىر شىڭ باش سەردارنى قوبۇل قىلدى، ھال ـ ئەھۋال سوراشقاندىن كېيىن يامۇلغا كېلىپ، چېن سەركەردىنىڭ يالغان ئەل بولغانلىقىنى، شۇنىڭ بىلەن سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنىڭ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ دەريادىن ئۆتۈۋالغانلىقىنى سۆزلەپ:

ـــ مانا ئەمدى باش سەردار، ئۆزلىرى يېتىپ كەلدىلە، بىز بىرلىكتە رۇنجۇنى قايتۇرۇۋېلىشقا ئاتلىنىمىز، ـــ دېدى.

ـــ ئۇچىنچى بەدەۋى شاھ ئەختەرلەرنىڭ ۋۇ بەگلىكى تەۋەسىگە كېلىپ قالغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، ئالايىتەن كەمىنلىرىنى لەشكەرلەرگە باش قىلىپ، دەريانى قوغداشقا بۇ يەرگە ئەۋەتتى. ۋازىر بېگىم، ئويلىمىغان يەردىن مۇۋەپپەقىيەتسىزلىككە ئۇچراپتىلا، كەمىنلىرى ئۆزلىرى ئۇچۇن قىساس ئېلىپ بېرىمەن. ئۆزلىرى جەڭدە ھەمدەم بولۇپ بەرسىلە، ـــ دېدى شىڭ جېڭ.

ئەتىسى شىڭ جېڭ رۇنجۇ شەھرىنى قولغا ئېلىش ئۇچۇن لەشكەر تارتىپ باردى.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ رۇنجۇ ئايماق يامۇلىدا ۋۇ يۇڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، تۇڭ ۋېي بىلەن تۇڭ مىڭنى يۇزدىن ئارتۇق ئادەم باشلاپ جياۋشەنگە بېرىپ، شى شيۇ بىلەن رۇەن شياۋچىنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇدى. يەنە بىر ياقتىن لەشكەرلەرنى شەھەردىن دەنتۇ ناھىيەسىنى ئىشغال قىلىشقا ئەۋەتتى. بۇنىڭغا ئون نەپەر ئوڭ قول سەركەردىنى باشچى قىلىپ بەش مىڭ لەشكەر ئاجراتتى. بۇ ئون سەركەردە گۇەن شېڭ، لىن چۇڭ، چىن مىڭ، خۇ يەنجو، دۇڭ پىڭ، خۇا رۇڭ، شۇ نىڭ، جۇ تۇڭ، سو چاۋ، يىڭ جىلار ئىدى. شۇ ئەسنادا بۇ ئون ئوڭ قول سەركەردە خىللانغان بەش مىڭ لەشكەرنى باشلاپ رۇنجۇ شەھىرىدىن دەنتۇ ناھىيەسىگە ئاتلاندى. گۇەن شېڭلار سەپەر ئۇستىدە كېتىۋېتىپ، شىڭ جېڭنىڭ لەشكەرلىرىگە يولۇقۇپ قالدى. ئىككى قوشۇن روبىرو تۇرۇپ، بىر ـ بىرىگە ئوقيا ئېتىشتى، ھەر ئىككى تەرەپ سەپراس بولۇپ تۇرۇشقانىدى. فاڭ لا قوشۇنىدىن شىڭ جېڭ نەيزىسىنى ئوينىتىپ، ئېتىنى دېۋېتكىنىچە سەپ ئالدىغا چىقتى. ئالتە قولباش ئىككى تەرەپكە بۆلۈنۈپ تۇردى. سۇڭ جياڭ سېپىدىن گۇەن شېڭ ئۇلارنى كۆرۈپ

ئېتىنى چاپتۇرۇپ، بەندەر قىلىچىنى ئوينىاتقىنىچە شاڭ جېڭ بىلەن ئېلىشىشقا چىقتى. ئىككى سەركەردە ئون تۆت ـ ئون بەش قەپەس ئېلىشقاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ بىرى ئاتتىن دومىلاپ چۈشتى. دەرھەقىقەت: كوزا چېقىلار قۇدۇق بېشىدا، سەركەردە ئۆلەر جەڭ سېپىدە، دېگەندەك بولدى. زادى ئىككى سەردارنىڭ ئېلىشىپ قايسىسىنىڭ يېڭىلگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بىر يۇز ئون ئىككىنچى باب

لۇ جۇنيىنىڭ شۇەنجۇ ئايمىقىغا تەرەپ ـ تەرەپتىن تەگكەنلىكى سۇئال دانىشمانلىك پىلانى ناھىيەسىدە قاتتىق جەڭ قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، باش سەركەردە شىڭ جېڭ بىلەن گۇەن شېڭ ئات ئۇستىدە ئېلىشتى، ئون تۆت ـ ئون بەش مەرتىم ئېلىشقاندىن كېيىن گۇەن شېڭ شىڭ جېڭنى بىر قىلىچ بىلەن ئاتتىن چۈشۈردى. خۇ يەنجو شىڭ جېڭنىڭ چېپىپ تاشلانغانلىقىنى كۆرۈپ، لەشكەرلىرى بىلەن ئېتىلىپ كەلدى، ئالتە باشبۇغ تۆۋەنگە قاراپ تىكىۋەتتى. لۇ ۋازىر ئۆز لەشكەرلىرىنىڭ يېڭىلگەنلىكىنى كۆرۈپ، دەنتۇ ناھىيەسىنى تاشلاپ، تىرىپىرەن بولغان لەشكەرلىرىنى ئالدى ـ دە، چاڭجۇ دىيارىغا قاراپ قاچتى. خان لەشكەرلىرىنىڭ ئون سەركەردىسى دەنتۇ ناھىيەسىنى بېسىۋېلىپ، سۇئال تۇرشاۋۇلغا خۇش خەۋەر يەتكۈزدى، سۇئال تۇرشاۋۇل چوڭ قوشۇننى باشلاپ دەنتۇ ناھىيەسىگە كىرىپ ئورۇنلاشتى ۋە ئۇچ قوشۇننى تارتۇقلاپ، جاڭ باسقاقبېگىمگە خۇش خەۋەر يەتكۈزۈپ ۋە لەشكەر يۆتكەپ يۇنجۇ ئايمىقىنى قوغداشنى ئىلتىجا قىلىپ كىشى ئەۋەتتى. ئەتىسى بارگاھ قوشۇنىدىن سۇئال ۋە گېڭ دېگەن ئىككى مەسلىھەتچى دەنتۇ ناھىيەسىگە تارتۇق ئېلىپ كەلدى، سۇئال جياڭ ئۇنى ئېلىپ سەركەردىلەرگە تارقىتىپ بەردى. سۇئال جياڭ لۇ جۇنيىنى لەشكەر يۆتكەپ يۇرۇش قىلىش چارىسىنى تېپىپ چىقىشقا تەكلىپ قىلىپ:

ـــ شۇەنجۇ، خۇجۇ ئايماقلىرىنى تېخىچە قاراقچى فاڭ لا

بىسىپ ياتىدۇ. بۇگۈن بىز سەركەردە ـ سەرۋازلارنى ئىككىگە ئايرىپ يۇرۇش قىلايلى، ئىككى پارچە چەك يېزىپ، چەك قەيەرگە چىقسا شۇ يەرگە لەشكەر تارتىپ بارايلى، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭغا چاڭجۇ، سۇجۇ ئايماقلىرىغا بېرىش، لۇ جۇنيىگە شۇەنجۇ، خۇجۇ ئايماقلىرىغا بېرىش چېكى چىقتى. سۇڭ جياڭ ئادىل پەتىۋاچى پېپي شۇەننى چاقىرىپ سەركەردە ـ سەرۋازلارنى تەڭمۇتەڭ بۆلدۈردى. ئاغرىق ياڭ جىنى يۇرۇشكە بۆلمەي، دەنتۇ ناھىيەسىدە قالدۇرۇپ قويغاندىن باشقا، قالغان سەركەردە ـ سەرۋازلارنى ئىككىگە بۆلدى. تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭ چاڭجۇ، سۇجۇ ئايماقلىرىغا تېگىش قىلىش ئۇچۇن ئوڭ قول، سول قول سەركەردىلەردىن قىرىق ئىككىنى ئالدى. بۇلار ئىچىدە ئوڭ قول سەركەردە ئون ئۇچ، سول قول سەركەردە يىگىرمە توققۇز ئىدى.

ئوڭ قول سەركەردىلەر مۇنۇلار:
تۇرشاۋۇل ئۇندەكچى سۇڭ جياڭ
مۇشاۋىر موللا تاپقاق ۋۇ يۇڭ
ئاسمان بۇركۇتى لى يىڭ
ئۇزۇن قىلىچ گۇەن شېڭ
كىچىك لى گۇاڭ خۇا رۇڭ
تېرىككەك چىن مىڭ
زەر نەيزىۋاز شۇ نىڭ
كۆركە ساقال جۇ تۇڭ
گۇلدار شەيخ لۇ جىشېن
دەرۋىش ۋۇ سۇڭ
ئەجدىها يىگىت شى جىن
قارا قۇيۇن لى كۇي
يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ
سول قول سەركەردىلەر مۇنۇلار:
ئۇچ تاغ غوجىسى خۇاڭ شىن
قەھرىلىك يۇچى سۇن لى

ئىلاھىي ھاپىز خاۋ سۆبن
سەت كۆرەگان شۇەن زەن
يېڭىلمەس سەردار خەن تاۋ
تەڭرى كۆز سەردار پېيك چى
مالىمانچى دۆە فەن رۇي
تۆمۇر نەيچى ما لىن
زەر يولۇاس يەن شۇن
سەككىز قوللۇق نالاكۇۋارا شياك چۇك
ئۇچار ئەۋلىيا لى گۇن
ئەجەل مۇئەككىلى باۋ شۇ
پەتەك يولۇاس ۋاك يىك
غۇنچە بوي خۇ سەننياك
گۇللۇك قاپلان ياك لىن
پالكۆز ئارسلان شى ئېن
جىن چىراي دۇ شىك
تۇكباش يۇلتۇز كۇك مىك
تەنھا ئۇچقۇن كۇك لياك
كۆك تەۋرىتەر گۇلدۇرماما لىك جىن
تۆمۇر بىلەك سەي فۇ
گۇل قىسقاق سەي چىك
سېرىق تايغان دۇەن جېڭجۇ
ئەۋرىشىم بىلەك مايمۇن خۇ جيەن
ھېسابچى موللا جياك جىك
دانا ئەمچى ئەن داۋچۇەن
خەتەر مۇئەككىلى يۇ باۋسى
تۆمۇر يەلپۇگۇچ سۇك چىك
ئادىل پەتۋاچى پېي شۇەن
ئوك قول ۋە سول قول قىرىق ئىككى سەركەردە خىللانغان ئۇچ تۇمەن لەشكەرنى ئېلىپ يۇرۇش قىلدى، ئۇلارغا سۇك

تۇرشاۋۇل باش سەركەردە بولدى.

ئوروڭنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيىنىڭ شۇەنجۇ، خۇجۇ ئايماقلىرىغا تېگىش قىلىشقا قىرىق يەتتە ئوڭ قول، سول قول سەركەردە ئاجرىتىلدى، بۇلار ئىچىدە ئوڭ قول سەركەردە ئون تۆت، سول قول سەركەردە ئوتتۇز ئۈچ ئىدى. سول قول سەركەردىلەرنىڭ باشلىقى جۇ ۋۇ قوشۇمچە مۇشاۋىر بولدى.

ئوڭ قول سەركەردىلەر مۇنۇلار:

ئوروڭنباسار تۇرشاۋۇل بوز تۇلپار لۇ جۇنيى

چېچەن مۇشاۋىر جۇ ۋۇ.

كىچىك قۇيۇن چەي جىن

قاپلانباش لىن چۇڭ

قوش نەيزە پالۋان دۇڭ پىڭ

قوش يارما دەستىلىك خۇ يەنجو

چاپاۋۇل سو چاۋ

توسقۇنسىز مۇ خۇڭ

قەھرلىك گۇەن سو ياڭ شيۇڭ

قاناتلىق يولۋاس لېي خېڭ

ئىككى باشلىق يىلان شيې جېن

ئاچا قۇيروق چايان شيې باۋ

پەيسىز ئوق جاڭ چىڭ

قىزىل چاچ شەيتان لىيۇ تاڭ

ئالىقانات يەن چىڭ

سول قول سەركەردىلەر مۇنۇلار:

سۇ پىرى شەن تىڭگۇي

ئوت پىرى ۋېي دىڭگو

رېنگۇي ئاشار گو شېڭ

ئوت كۆز ئارسلان دېڭ فېي

مۇلايىم بەگچە لۇ فاڭ

كىچىك دۆكەر جۇ تۇڭ

ئۇچقۇر زەر قانات ئوۋ پېلىڭ
چار يىلان ياڭ چۈن
يولۋاس سوقار لى جۇڭ
قەھرلىك يولۋاس شۆ يۇڭ
غار سەكرىگەك يولۋاس چېن دا
كىچىك توسقۇن مۇ چۈن
خادا بوي دۇ چيەن
يەككە مۇڭگۇز ئەجدىھا زۇ رۇن
ئورمان ئەجدىھاسى جۇ يۇەن
جان ئالغۇچى ئەزرائىل لى لى
قارا كۆز يولۋاس لى يۇن
قۇرۇتقاق تىمساھ جۇ گۇي
تاش زەردار شى يۇڭ
كىچىك يۇچى سۇن شىن
كۇلگۇنچەك يولۋاس جۇ فۇ
كۆكتاتچى جاڭ چىلىڭ
چىشى يولۋاس گۇ يەڭگە
ئاقپىشماق يىگىت جېلىڭ تيەنشۇ
چىشى يەكشا سۇن چوكان
چىپار قاپلان تاڭ لۇڭ
پوكانچى شەيتان ساۋ جېلىڭ
كۇندۇز چاشقىنى بەي شېلىڭ
ئالا بويناق يولۋاس گۇڭ ۋاڭ
مەجرۇھ يولۋاس دىلىڭ دېسۇن
چاقماق ۋاڭ دىڭلىيۇ
ناغرا بۇرگىسى شى چيەن

ئوڭ قول، سول قول قىرىق يەتتە سەركەردە خىللانغان ئۇچ تۇمەن لەشكەرنى باشلاپ يۇرۇش قىلدى، ئۇلارغا لۇ جۇنيى باش سەركەردە بولدى.

ئەي ئوقۇرمەن، يۇقىرىدا ئېيتىلغانلارنى ئېسىڭىزدە تۇتۇڭ، تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى شۇەنجۇ، خۇجۇ ئايماقلىرىغا قىرىق يەتتە سەركەردە بىلەن، سۇڭ دانىش چاڭجۇ ۋە سۇجۇ ئايماقلىرىغا قىرىق ئىككى سەركەردە بىلەن تېگىش قىلماقچى بولدى. سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانى ئۆز ئالدىغا ماڭدى، تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭ جياۋشەنگە ئەۋەتىلگەنلىكتىن، شى شيۇ بىلەن رۇەن شياۋچىنى ئىزدەپ تاپتى، ئۇلار قايتىپ كېلىپ: «شى شيۇ ۋە رۇەن شياۋچىلار دەريا بويىغا كېلىپ بىر ئادەمنىڭ ئۆي ئىچىدىكىلىرىنى چوڭ ـ كىچىك دېمەي قىرىۋېتىپتۇ ـ دە، تېز يۇرىدىغان بىر قېيىقنى قولغا چۈشۈرۈپ، ئالدى بىلەن جياۋشەن بۇتخانىسىغا كەپتۇ، بۇتخانا شەيخى ئۇلارنىڭ لياڭشەن كۆلىنىڭ باتۇرلىرى ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپ، بۇتخانىغا ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ. كېيىنچە ئۇلار جاڭ شۇننىڭ خىزمەت كۆرسەتكەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپتۇ. جياۋشەندىن قېيىققا چۈشۈپ، ماۋ گاڭنى قولغا چۈشۈرسە، جاڭيىڭ، تەيساڭ ۋە دېڭىز بويىدىكى ناھىيە ـ ئايماقلارغا تېگىشكە ئاسان بولىدىغانلىقىنى ئاڭلاپتۇ، شۇڭا سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانلىرىنى تەكلىپ قىلىش ۋە كېمە ھەم ئۇرۇش قوراللىرىنى تەييارلاش توغرىسىدا بىر ئالاقە ئېلىپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتسە ئىكەن» دەپ مەلۇم قىلدى.

سۇڭ جياڭ دەرھال لى جۇن باشلىق سەككىز كىشىنى بەش مىڭ سۇ لەشكىرى بىلەن شى شيۇ، رۇەن شياۋچىلارنىڭ باشچىلىقىدا سۇ يولىنى ئېلىشقا بۇيرۇدى. ئۇلاردىن يەتتىسى ئوڭ قول سەركەردىلىكىكە، ئۇچى سول قول سەركەردىلىككە تەينىلەندى. بۇ ئون سەركەردە مۇنۇلار:

پىداكار يىگىت شى شيۇ
دەريا بۇلغار لەھەڭ لى جۇن
قېيىقچى يىگىت جاڭ خېڭ
دولقۇن يارار ئاق بېلىق جاڭ شۇن
زەبەردەس پالۋان رۇەن شياۋئېر
ئۆمىرى كوتابەگ رۇەن شياۋۋۇ

ئەزرائىل روھن شياۋچى
غار تېشىر ئەجدىھا تۇك ۋېي
دەريا بۇلغار قۇلۇله تۇك مېك
سەدەھ خادا مېك كاك

بۇ ئون ئوك قول، سول قول سەركەردە خىللانغان بەش مىك سۇ لەشكىرىنى ۋە يۇز جەك قېيىقىنى ئېلىپ ماڭدى.

ئەي ئوقۇرمەن، شۇنى ئىشىتكەيسىزكى، سۇك جياڭلارغا دەنتۇ ناھىيەسىدە جەمئىي توقسان توققۇز سەركەردە بۆلۈنگەنىدى. چوك قولۇاقلارنىك ھەممىسى سۇ لەشكەرلىرى ئاتامانلىرىنىك جاڭيىك بىلەن تەيساڭغا تېگىش قىلىشقا بۆلۈپ بېرىلدى، كىچىك كېمىلەر دەنتۇدا قېلىپ قېلىپ لەشكەرلەر بىلەن بىللە چاڭجۇ ئايمىقىغا تېگىش قىلىشقا ماڭماقچى بولدى.

ئەمدى گەپنى لۇ شىناڭدىن ئاڭلاك. ئۇ ئالتە قولباشنى باشلاپ، چاڭجۇ ئايمىقىدىكى پىلىك دىيارىنى ساقلاشقا قايتىپ كەلدى. بۇ ئايماقتا ئەسلىدە شەھەرنى قوغدايدىغان چېين جېنپىك دېگەن قولباش بار ئىدى، ئۇنىك قول ئاستىدا ئىككى ھەمدەمچى سەركەردە بار بولۇپ، ئۇلارنىك بىرسى جىننىن ناھىيەسىدىكى شاڭخاۋلىق جىن جېي، يەنە بىرسى چېين جېنپىڭنىك ئىشەنچلىك كىشىسى شۇ دىك ئىدى. چېين جېنپىك ئەسلىدە چىڭشى ناھىيەسىنىك يۇزبېشى بولۇپ، فاك لاغا ھەمدەملىشىپ شەھەرلەرنى تارتىۋالغاچقا، ئۇنى چاڭجۇ ئايمىقىغا باسقاقبەگ قىلىپ ئۆستۇرگەنىدى. ئۇلار لۇ ۋازىرنىك يېڭىلىپ، رۇنجۇ ئايمىقىنى قولدىن كەتكۈزۈپ قويۇشى بىلەن چاڭجۇ ئايمىقىغا چېكىنىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، جىن جېي، شۇ دىگلار بىلەن قوۋۇقنى ئېچىپ ئۇلارنىك ئالدىغا چىقىپ، ئۇلارنى ئايماق مەھكىمىسىگە تەكلىپ قىلدى ۋە مېھمان قىلىپ، ئۇروش توغرىسىدا مەسلىھەتلەشتى. چېين جېنپىك سۆز ئېلىپ:

— خاتىرجەم بولسىلا، ۋازىر، پېقىر پاراسەتلىك بولمىسامۇ، بارلىق كۈچۈمنى ئىشقا سېلىپ، سۇك جياڭلارنى سۈر ـ توقاي

قىلىپ، دىيارنىڭ نېرىقى تەرىپىگە ئۆتكۈزۈۋېتىمەن، رۇنجۇ ئايىمقىنى قايتۇرۇۋالمىسام ھېساب ئەمەس! — دېدى.

— ئەگەر ھەممە كىشى سىزدەك كۆڭۈل بۆلىدىغان بولسا، ئەلنىڭ ئامانلىقىدىن نېمە غەم قىلاتتۇق؟ ئىشىمىز بىر باشقا چىققاندىن كېيىن سىزگە يۇقىرى مەرتىۋە بېرىش ھەققىدە پۈتۈن كۈچۈم بىلەن خان ئالىيلىرىغا ئىلتىجا قىلىمەن، — دېدى.

شۇ كۈنى بەزمە قىلىشتى، بۇ گەپ شۇ يەردە تۈرۈپ تۈرسۇن.

ئەمدى گەپنى تۈرشاۋۇل سۇڭ جياڭدىن ئاڭلاڭ. سۇڭ جياڭ لەشكەرلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن چاڭجۇ، سۇجۇ ئايماقلىرىغا تېگىش قىلىشقا ماڭدى ۋە ئاتلىق لەشكەرلەرنى ئالدىن ئۈدۈل پىلىڭ ناھىيەسىگە بېرىشقا بۇيرۇدى. ئەڭ باشتا ئوك قول سەركەردە گۈەن شېڭ ئون سەكەردىنى باشلاپ ماڭدى. ئۇلار چىن مىڭ، شۇ نىڭ، خۇاڭ شىن، سۇن لى، خاۋ سۈبىن، شۈەن زەن، خەن تاۋ، پېڭ چى، ما لىن، يەن شۈنلەر ئىدى. ئۇلار ئوڭ قول، سول قول سەركەردىلەردىن بولۇپ ئون بىر كىشى ئىدى. ئۇلار ئۇچ مىڭ ئاتلىق لەشكەر بىلەن چاڭجۇ شەھىرىنىڭ يېنىغا بېرىپ توغ - ئەلەملەرنى لەپىلدەتتى، جەڭ دۈمباقلىرىنى چېلىپ جەڭگە ئۈندىدى. لەشكىرىي ۋازىر بۇ ھالنى كۆرۈپ:

— كىم ياۋ قوشۇنلىرىنى چېكىندۈرۈشكە چىقىدۇ؟ — دەپ سورىدى. چىەن جېنپىڭ ئېتىنى ئېگەرلەپ:

— پېقىر بارلىق كۈچۈم بىلەن جەڭگە ھازىرمەن، — دېدى.

لەشكىرىي ۋازىر دەرھال ئالتە قولباشىنى ئاجرىتىپ ھەمدەملىشىشكە بەردى. بۇلار يىڭ مىن، جاڭ جىنرېن، جاۋ يى، شېن بېەن، گاۋ كېلى، فەن چۇلار ئىدى. بۇ يەتتە سەركەردە بەش مىڭ لەشكەرنى باشلاپ شەھەر قوۋۇقىنى ئېچىپ، ئاسما كۆۋرۈكنى چۈشۈردى. چىەن جېنپىڭ ئۆتكۈر قىلىچىنى ئېلىپ، چۈرقۇچ تۈكلۈك چىلان تورۇق ئېتىغا مىنىپ، ئالدى بىلەن شەھەردىن چىقتى. گۈەن شېڭ ئۇنى كۆرۈپلا قوشۇنلىرىنى سەل چېكىندۈرۈپ، چىەن جېنپىڭنىڭ سەپ تۈزۈشىگە يول قويدى.

ئالته قولباش ئىككى ياقتا بۆلۈندى، ئۈدۈل سەپتىكى گۈەن شېڭ قىلىچىنى توغرىسىغا كۆتۈرۈپ تۇرۇپ، ھەيۋە بىلەن:

ـــ ھەي ئىسيانچى ئوغرىلار، ئاڭلاپ قويۇڭكى، سەنلەر يۈرت بۇزىدىغانلارغا ياردەملىشىپ، كىشىلەرنىڭ جېنىغا زامىن بولۇڭاتسىلەر، بۇنىڭغا ھەم ئادەمزات، ھەم تەڭرى غەزەپلىنىڭاتىدۇ، بۇگۈن تەڭرى قوشۇنلىرى يېتىپ كەلدى، سىلەر تېخى ئۆلۈشۈڭلارنى ئۇقماي، بىز بىلەن ئېلىشماقچىمۇسىلەر؟ سەن قاراقچىلارنى قىرىپ تۈگەتمىگۈچە لەشكەرلىرىمىزنى يىغمايمىز ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى. چىيەن جېنپىڭ ئاڭلاپ قەھرى ـ غەزىپى بىلەن:

ـــ ھالىڭلارنى كۆرىمەن ئەبلەخلەر، سەنلەر لياڭشەن كۆلىدىكى بۇلاڭچىلار، ۋەزىيەتنى تېخى بايقىماپسىلەر، سەنلەر ئۆز ئالدىڭلارغا بەگ بولۇشنى ئويلىماي، ئەكسىچە يولدىن ئازغان زالىم خانغا تەسلىم بولۇپ، بىزدەك چوڭ بەگلىك بىلەن ئېلىشىشقا كەپسىلەر، بۇگۈن سىلەرنىڭ ئۆلۈكۈڭلاردىن تاغ قىرلايمەن ! ـــ دەپ تىللىدى.

گۈەن شېڭ غەزەپكە كەلدى ۋە بەندەر قىلىچىنى ئويىنىتىپ ئېتىلىپ ئالدىغا چىقتى. چىيەن جېنپىڭمۇ ئۆتكۈر قىلىچى بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى. ئىككى سەركەردە ئوتتۇز نەچچە قەپەس ئېلىشتى. چىيەن جېنپىڭ بارا ـ بارا ھالسىراپ قالدى. فاڭ لا قوشۇننىڭ نىشان تۇغى ئاستىدىكى ئىككى قولباش چىيەن جېنپىڭنىڭ ھالسىراپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، نەيزىلىرىنى تەڭلىگىنىچە تەڭلا كېلىپ گۈەن شېڭنى ئوتتۇرىغا ئالدى. سولدىن كەلگىنى جاۋ يى، ئوڭدىن كەلگىنى فەن چاۋ ئىدى. سۇڭ خانلىقى قوشۇننىڭ نىشان تۇغى ئاستىدا تۇرغان ئىككى سول قول سەركەردىنىڭ جۇدۇنى تۇتتى، ئۇلارنىڭ بىرى ئەجەل شەمشىرىنى ئويىنىتىپ، يەنە بىرى يولۇاس كۆزلۈك يارما دەستىسىنى پىرقىرىتىپ، ئات سېلىپ چىقتى. بۇلار ئۈچ تاغ غوجىسى خۇاڭ شىن بىلەن قەھرلىك يۈچى سۇن لى ئىدى. ئالته

قىلىپ، دىيارنىڭ نېرىقى تەرىپىگە ئۆتكۈزۈۋېتىمەن، رۇنجۇ ئايمىقىنى قايتۇرۇۋالمىسام ھېساب ئەمەس! ــ دېدى.

ــ ئەگەر ھەممە كىشى سىزدەك كۆڭۈل بۆلىدىغان بولسا، ئەلنىڭ ئامانلىقىدىن نېمە غەم قىلاتتۇق؟ ئىشىمىز بىر باشقا چىققاندىن كېيىن سىزگە يۇقىرى مەرتىۋە بېرىش ھەققىدە پۈتۈن كۈچۈم بىلەن خان ئالىيلىرىغا ئىلتىجا قىلىمەن، ــ دېدى.

شۇ كۈنى بەزمە قىلىشتى، بۇ گەپ شۇ يەردە تۈرۈپ تۈرسۇن.

ئەمدى گەپنى تۈرشاۋۇل سۇڭ جياڭدىن ئاڭلاڭ. سۇڭ جياڭ لەشكەرلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن چاڭجۇ، سۇجۇ ئايماقلىرىغا تېگىش قىلىشقا ماڭدى ۋە ئاتلىق لەشكەرلەرنى ئالدىن ئۈدۈل پىلىڭ ناھىيەسىگە بېرىشقا بۇيرۇدى. ئەڭ باشتا ئوڭ قول سەركەردە گۈەن شېڭ ئون سەكەردىنى باشلاپ ماڭدى. ئۇلار چىن مىڭ، شۇ نىڭ، خۇاڭ شىن، سۇن لى، خاۋ سۈبىن، شۈەن زەن، خەن تاۋ، پېڭ چى، ما لىن، يەن شۈنلەر ئىدى. ئۇلار ئوڭ قول، سول قول سەركەردىلەردىن بولۇپ ئون بىر كىشى ئىدى. ئۇلار ئۈچ مىڭ ئاتلىق لەشكەر بىلەن چاڭجۇ شەھىرىنىڭ يېنىغا بېرىپ تۇغ ـ ئەلەملەرنى لەپىلدەتتى، جەڭ دۈمباقلىرىنى چېلىپ جەڭگە ئۈندىدى. لەشكىرىي ۋازىر بۇ ھالنى كۆرۈپ:

ــ كىم ياۋ قوشۇنلىرىنى چېكىندۈرۈشكە چىقىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى. چىەن جېنپىڭ ئېتىنى ئېگەرلەپ:

ــ پېقىر بارلىق كۈچۈم بىلەن جەڭگە ھازىرمەن، ــ دېدى.

لەشكىرىي ۋازىر دەرھال ئالتە قولباشىنى ئاجرىتىپ ھەمدەملىشىشكە بەردى. بۇلار يىڭ مىن، جاڭ جىنرېن، جاۋ يى، شېن بىيەن، گاۋ كېلى، فەن چۇلار ئىدى. بۇ يەتتە سەركەردە بەش مىڭ لەشكەرنى باشلاپ شەھەر قوۋۇقىنى ئېچىپ، ئاسما كۆۋرۈكنى چۈشۈردى. چىەن جېنپىڭ ئۆتكۈر قىلىچىنى ئېلىپ، چۈرقۇچ تۈكلۈك چىلان تورۇق ئېتىغا مىنىپ، ئالدى بىلەن شەھەردىن چىقتى. گۈەن شېڭ ئۇنى كۆرۈپلا قوشۇنلىرىنى سەل چېكىندۈرۈپ، چىەن جېنپىڭنىڭ سەپ تۈزۈشىگە يول قويدى.

ئالته قولباش ئىككى ياقتا بۆلۈندى، ئۈدۈل سەپتىكى گۈەن شېكى قىلىچىنى توغرىسىغا كۆتۈرۈپ تۇرۇپ، ھەيۋە بىلەن:

ـــ ھەي ئىسيانچى ئوغرىلار، ئاڭلاپ قويۇشكى، سەنلەر يۇرت بۇزىدىغانلارغا ياردەملىشىپ، كىشىلەرنىڭ جېنىغا زامىن بولۇۋاتىسىلەر، بۇنىڭغا ھەم ئادەمزات، ھەم تەڭرى غەزەپلىنىۋاتىدۇ، بۇگۈن تەڭرى قوشۇنلىرى يېتىپ كەلدى، سىلەر تېخى ئۆلۈشۈڭلارنى ئۇقماي، بىز بىلەن ئېلىشماقچىمۇسىلەر؟ سەن قاراقچىلارنى قىرىپ تۈگەتمىگۈچە لەشكەرلىرىمىزنى يىغمايمىز ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى. چىيەن جېنپىڭ ئاڭلاپ قەھرى ـ غەزىپى بىلەن:

ـــ ھالىڭلارنى كۆرىمەن ئەبلەخلەر، سەنلەر لياڭشەن كۆلىدىكى بۇلاڭچىلار، ۋەزىيەتنى تېخى بايقىماپسىلەر، سەنلەر ئۆز ئالدىڭلارغا بەگ بولۇشنى ئويلىماي، ئەكسىچە يولدىن ئازغان زالىم خانغا تەسلىم بولۇپ، بىزدەك چوڭ بەگلىك بىلەن ئېلىشىشقا كەپسىلەر، بۇگۈن سىلەرنىڭ ئۆلۈكۈڭلاردىن تاغ قىرلايمەن ! ـــ دەپ تىللىدى.

گۈەن شېكى غەزەپكە كەلدى ۋە بەندەر قىلىچىنى ئويناتىپ ئېتىلىپ ئالدىغا چىقتى. چىيەن جېنپىڭمۇ ئۆتكۈر قىلىچى بىلەن ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتى. ئىككى سەركەردە ئوتتۇز نەچچە قەپەس ئېلىشتى. چىيەن جېنپىڭ بارا ـ بارا ھالسىراپ قالدى. ئاڭ لا قوشۇننىڭ نىشان تۇغى ئاستىدىكى ئىككى قولباش چىيەن جېنپىڭنىڭ ھالسىراپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، نەيزىلىرىنى تەڭلىگىنىچە تەڭلا كېلىپ گۈەن شېڭنى ئوتتۇرىغا ئالدى. سولدىن كەلگىنى جاۋ يى، ئوڭدىن كەلگىنى فەن چاۋ ئىدى. سۇڭ خانلىقى قوشۇننىڭ نىشان تۇغى ئاستىدا تۇرغان ئىككى سول قول سەركەردىنىڭ جۇدۇنى تۇتتى، ئۇلارنىڭ بىرى ئەجەل شەمشىرىنى ئويناتىپ، يەنە بىرى يولۇاس كۆزلۈك يارما دەستىسىنى پىرقىرىتىپ، ئات سېلىپ چىقتى. بۇلار ئۈچ تاغ غوجىسى خۇاڭ شىن بىلەن قەھرلىك يۈچى سۇن لى ئىدى. ئالته

سەركەردە ئۇچكە بۆلۇنۇپ ئېلىشتى. لۇ ۋازىر شۇ دىگ بىلەن جىن جېنى شەھەردىن ھەمدەملىشىكە چىقاردى. ئىككى سەركەردە بۇيرۇقنى ئاڭلاپ قورالىنىپ، ئاتلىرىغا مىنىشىپ سەپ ئالدىغا كەلدى. قارىسا، جاۋ يى بىلەن خۇاڭ شىن، فەن چاۋ بىلەن سۇن لى بىر - بىرلىرىگە تەڭ كېلىدىغان باتۇرلار ئىكەن. ئۇلار ئېلىشىپ تازا قىزىغاندا، جاۋ يى بىلەن فەن چاۋ ھالسىراپ قالدى، شۇ دىگ بىلەن جىن يې بىردىن قىلىچ كۆتۈرۈپ سەپ ئالدىغا چىقتى. سۇڭ جياڭ سېپىدىكى خەن تاۋ بىلەن پېڭ چى ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ باردى. جىن جيې بىلەن خەن تاۋ، شۇ دىگ بىلەن پېڭ چى تۇتۇشتى. شۇنداق قىلىپ، بەش جۇپ سەركەردە سەپ ئالدىدا تازا ئېلىشتى. ئەسلىدە جىن جېنىڭ سۇڭ خانلىقىغا ئەل بولۇش نىيىتى بار ئىدى، شۇڭا ئۇ ئەتەي ئۆز سېپىنى پاتىپاراقچىلىققا سېلىش ئۈچۈن، بىرنەچچە قەپەس ئېلىشىپلا ئېتىنى بۇراپ ئۆز سېپىگە قاچتى. خەن تاۋ ئارقىدىن قوغلاپ ماڭدى. فاڭ لا قوشۇنىدىكى گاۋ كېلى خەن تاۋنىڭ جىن جېنى راسا قوغلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئوقياسىنى ئېلىپ، كىرىچنى تارتىپ تازا قويۇپ بېرىۋىدى، ئوق كېلىپ خەن تاۋنىڭ يۈزىگە قادالدى، خەن تاۋ ئاتتىن يىقىلدى. بۇياقتىن چىن مىڭ ئېتىنى دەرھال قامچىلاپ، بۆرە چىشلىق ئومۇتىنى كۆتۈرۈپ، ئۇنى قۇتقۇزماقچى بولۇپ كېلىشىگە، ئۇ ياقتىن جاڭ جىنرېن چىقىپ كېلىپ خەن تاۋنىڭ كانىيىغا بىر نەيزە ئۇردى، شۇنىڭ بىلەن خەن تاۋنىڭ جېنى تېنىدىن جۇدا بولدى. پېڭ چى بىلەن خەن تاۋ ئوڭ قول، سول قول قېرىنداش ئىدى، ئۇ خەن تاۋنىڭ ئۆلگەنلىكىنى كۆرۈپ، دەرھال ئۆچ ئالماقچى بولدى ۋە شۇ دىگنى تاشلاپ، ياۋ سېپىگە ئېتىلىپ كىرىپ، گاۋ كېلىنى ئىزدىدى. شۇ دىگ ئۇنى قوغلاپ كەلدى، ئەمما چىن مىڭ توسۇۋېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن تۇتۇشتى. گاۋ كېلى پېڭ چىنىڭ قوغلاپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ ئالدىغا چىقتى. كۇتۇلمىگەندە جاڭ جىنرېن يان تەرەپتىن چىقىپ، پېڭ

چىنى بىر نەيزە بىلەنلا ئاتتىن يىقىتتى. گۈەن شېڭ ئىككى سەركەردىنىڭ ھالاك بولغانلىقىنى كۆرۈپ غەزەپكە كەلدى ۋە قىر ـ چاپ بىلەن چاڭجۇ ئايمىقىغا كىرىپ، ئۆز ھەيۋىتىنى كۆرسەتمەكچى بولۇپ ئات چاپتۇرۇپ كەلدى، ئاندىن چىەن جېنپىڭغا كەلتۈرۈپ بىر قىلىچ ئۇرۇۋېدى، ئۇ ئاتتىن تىك مولاق چۈشتى. گۈەن شېڭ ئۇنىڭ چۈرقۇچ تۈكلۈك چىلان تورۇق ئېتىنى تارتىۋالىمەن دەپ، ئۆز ئېتىنىڭ ئالدى پۇتى مۈدۈرۈپ كېتىپ، ئۆزىنىڭ ئاتتىن يىقىلىپ چۈشىدىغانلىقىنى ئويلىمىغانىدى. فاڭ لا سېپىدىكى گاۋ كېلى بىلەن جاڭ جىنرېن ئات بىلەن كېلىپ تۈتۈۋالماقچى بولدى، لېكىن شۇ نىڭ شۇەن زەن بىلەن خاۋ سۈبېننى باشلاپ كېلىپ، گۈەن شېڭنى قۇتقۇزدى ـ دە، ئۆز سېپىگە ئېلىپ كەتتى. لۇ ۋازىر لەشكەرلىرىنى ئېلىپ شەھەردىن قىر ـ چاپ بىلەن چىقتى، گۈەن شېڭلار يېڭىلىپ، يۈقىرىغا قاراپ چېكىندى، فاڭ لا لەشكەرلىرى يىگىرمە نەچچە چاقىرىم يەرگىچە قوغلاپ باردى. شۇ كۈنى گۈەن شېڭ بىر بۆلۈك لەشكەرلىرىدىن ئايرىلىپ، قالغان لەشكەرلىرىنى باشلاپ قايتىپ كېلىپ سۇڭ جياڭ بىلەن كۆرۈشتى ۋە خەن تاۋ بىلەن پېڭ چىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقىنى ئېيتتى. سۇڭ جياڭ ھۆكۈمرەپ يىغلاپ:

ـــ دەريادىن ئۆتكەندىن بېرى بەش قېرىندىشىمدىن ئايرىلارىمنى كىمۇ ئويلاپتۇ. تەڭرىم غەزەپكە كېلىپ، پېقىر سۇڭ جياڭنىڭ فاڭ لانى تۈتۈۋېلىشىمغا يول قويماي، سەركەردە ـ سەرۋازلىرىمنى ھالاك بولۇشقا بۇيرۇغان ئوخشىمامدۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ ئەي سەردارىم، ـــ دېدى ۋۇ يۈڭ تەسەللى بېرىپ، ـــ يېڭىلىشۋاتىدىلا! يېڭىش ـ يېڭىلىش جەڭلەردە بولۇپ تۇرىدىغان ئىش، ھەيران قالغۇچىلىكى يوق. بۇ ئىككى سەركەردىنىڭ بۇ دۇنيادىكى رىزقى ئەنە شۇنچىلىك بولغان. تۇرشاۋۇل بېگىم غەمدىن خالىي بولۇپ، چوڭ ئىشلارغا تۈتۈش قىلغايلا.

لى كۈي بارگاھ ئالدىغا ئۆتۈپ:

ـــ قېرىندىشلىرىمىزنى ئۆلتۈرگەنلەرنى تونۇيدىغانلار مېنى باشلاپ بېرىپ كۆرسەتسە، ئىككى ئاغامنىڭ ئىنتىقامىنى چوقۇم ئالىمەن! ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ ئەتىلىككە بىر ئاق بايراق چىقىرىشقا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ:

ـــ مەن ئۆزۈم سەركەردىلەرنى باشلاپ ئۇدۇل شەھەرنىڭ تۈۋىگە بېرىپ ئوغرىلار بىلەن ئېلىشىمەن، يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم، ـــ دېدى.

ئەتىسى سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ سۇ ۋە قۇرۇقلۇق بىلەن تەڭ يۈرۈش قىلدى، قېيىقلىقلار ۋە ئاتلىقلار تۇرادىن تەڭ قوزغىلىشتى. قارا قۇيۇن لى كۇي، باۋ شۇ، شياڭ چۇڭ، لى گۇنلار بىلەن بىرلىكتە بەش يۈز باتۇر پىيادە لەشكەرنى باشلاپ ئالدىدا ماڭدى. بۇلار ماڭار ـ ماڭار ئۇدۇل چاڭجۇ ئايمىقىنىڭ يېنىغا يېتىپ باردى.

لۇ ۋازىر چېھن جېنپىڭنىڭ ئۆلگەنلىكىنى كۆرۈپ، باغرى كاۋاپ بولدى، ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇچ قېتىم جىددىي خەت ئەۋەتىپ، سۇجۇ ئايمىقىدىكى ئۇچىنچى بەدەۋى شاھ فاڭ ماۋنىڭ قۇتقۇزۇۋېلىشىنى تەلەپ قىلدى، يەنە بىر تەرەپتىن ئوردىغا نامە يازدى. شۇ ئەسنادا بىر مەلۇمچى كىرىپ: «شەھەر تۈۋىگە بەش يۈز پىيادە لەشكەر كېلىپ شەھەرگە تەگمەكچى بولۇۋاتىپتۇ. ئۇلار نىشان تۇغىغا «لەشكەر باشلىقى قارا قۇيۇن لى كۇي» دەپ يېزىپتۇ» دەپ مەلۇم قىلدى. لۇ ۋازىر:

ـــ بۇ بەتبەخت لياڭشەن كۆلىدىكى بىرىنچى قاتىل، ئادەم ئۆلتۈرۈشكە ئادەتلىنىپ كەتكەن ئەزىمەت، ئۇنى ئالدى بىلەن كىم تۇتۇپ ئەكېلىپ بېرىدۇ؟ ـــ دېدى.

بارگاھقا يېڭىپ چىققان ئىككى قولباش ـــ گاۋ كېلى بىلەن جاڭ جىنرېن چىقىپ كەلدى. لۇ ۋازىر:

ـــ سىلەر ئىككىڭلار ناۋادا بۇ ئوغرىلارنى تۇتۇۋالساڭلار خان ئالىيلىرىغا مەلۇم قىلىپ، ئەمىلىڭلارنى ئۆستۇرىمەن، ئالىي

تارتۇق بېرىمەن، ـــ دېدى.

گاۋ كېلى، جاڭ جىنربىن دېگەن بۇ ئىككى قولباش نەيزىلىرىنى ئېلىپ ئاتقا مىندى ۋە مىڭ نەپەر ئاتلىق ـ پىيادە لەشكەر باشلاپ، شەھەردىن چىقىپ ياۋ ئالدىغا باردى. قارا قۇيۇن لى كۇي ئۇلارنى كۆرۈپ، بەش يۈز پىيادە لەشكەرنى بىر قاتار قىلىپ سەپ تۈزدى. ئۆزى ئىككى ئايپالتىنى كۆتۈرۈپ، سەپ ئالدىدا تۇردى؛ ئەجەل مۇئەككىلى باۋ شۇ ھەيۋەتلىك قىلىچىنى چىڭ تۇتۇپ، يان تەرەپكە ھازىر بولدى. شياڭ چۈڭ، لى گۇنلارنىڭ ھەر ئىككىسى سول قولىغا قالقان، ئوڭ قولىغا نەيزە ئالدى، تۆتى ئۇچىسىغا يۈرەك دالدىغۇچ، ئالدى ـ كەينىلىرىگە تۆمۈر قۇياغ يېپىنىپ سەپ ئالدىغا سەپراس بولدى، گاۋ كېلى بىلەن جاڭ جىنربىن گويا مۇشۇك يولۋاسىنى، قاغا بىلەن سېغىزخان بۇركۇتنى بوزەك قىلماقچى بولغاندەك، لەشكەر باشلاپ شەھەر ئالدىدا سەپ تارتتى.

سۇڭ جياڭ قوشۇنىدىكى بىرقانچە چارلىغۇچى گاۋ كېلى بىلەن جاڭ جىنربىنىڭ خەن تاۋ بىلەن پېڭ چىنى ئۆلتۈرگەنلىكىنى بىلەتتى، ئۇلار قارا قۇيۇنغا:

ـــ مانا بۇ ئىككىسى خەن تاۋ بىلەن پېڭ چىنى ئۆلتۈرگەن! ـــ دېدى.

لى كۇي بۇ گەپنى ئاڭلاپ، ئۇن چىقارماي قوش پالتىسىنى كۆتۈرگىنىچە قارشى سەپنىڭ ئالدىغا يۈرۈپ كەتتى. باۋ شۇ لى كۇينىڭ قارشى سەپكە ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، دەرھال شياڭ چۈڭ بىلەن لى گۇننى چاقىردى، ئۇلار قالقان كۆتۈرۈپ بېرىپ ھەمدەملەشتى، تۆتەيلەن بىردەك ئاۋاز بىلەن نەرە تارتىپ قارشى سەپكە ئېتىلدى. گاۋ كېلى بىلەن جاڭ جىنربىن چۆچۈپ ئالاقزەدە بولۇپ ئاتلىرىنى قايرىشىغا، ھېلىقى قالقان تۇتقان ئىككى سەركەردە ئات ئالدىغا يېتىپ كەلدى. گاۋ كېلى بىلەن جاڭ جىنربىن ئات ئۈستىدە تۇرۇپ نەيزىلىرىنى تۆۋەنگە ئوردى، شياڭ چۈڭ بىلەن لى گۇن قالقان بىلەن توسۇۋالدى. لى كۇي

پالتىسى بىلەن گاۋ كېلىنىڭ ئېتىنىڭ پۇتىنى چېپىپ تاشلىدى، گاۋ كېلى ئاتتىن غۇلاپ چۈشتى. شياڭ چۈڭ:

— تىرىك قالدۇرۇڭلار، — دەپ ۋارقىرىدى.

ئادەم ئۆلتۈرۈشكە ئادەتلىنىپ كەتكەن لى كۇي قانداقمۇ تاقەت قىلىپ تۇرالىسۇن؟ ئۇ ئاللىقاچان ئۇنىڭ كاللىسىنى پالتا بىلەن چېپىۋەتكەنىدى. باۋ شۇ جاڭ جىنىرىنى ئاتتىن يۇلۇۋېلىپ، قىلىچ بىلەن كاللىسىنى چېپىپ تاشلىدى. تۆتەيلەن سەپتە قالايمىقان چېپىۋەردى. قارا قۇيۇن لى كۇي گاۋ كېلىنىڭ بېشىنى بېلىگە قىستۇرۇۋېلىپ، قوش پالتىسى بىلەن كىم بولسۇن جېنىنىڭ بارىچە قىرىپ ـ چېپىپ ماڭدى، ئۇچ ـ تۆت يۈز ئادەم قىرىلىپ تۈگىدى، قالغان مىڭدەك ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەر شەھەر ئىچىگە چېكىنىپ كىرىپ كەتتى، ئۇلارنى لى كۇيلار ئاسما كۆۋرۈككىچە قوغلاپ باردى. لى كۇي بىلەن باۋ شۇ ئىككىسى بىراقلا چېپىپ شەھەرگە كىرمەكچى بولغىنىدا، شياڭ چۈڭ بىلەن لى گۇن ئۇلارنى توسۇۋېلىپ قايتۇرۇپ كەلدى. سېپىلدىكىلەر ئوتقاش ۋە ئوت كۆتەكلەرنى ياغدۇرۇۋەتتى. تۆتەيلەن سەپ ئالدىغا قايتىپ كېلىپ، ئاۋۋالقىدەك بىر قاتار بولۇپ تۇردى، ئۇلار بۇ يەردە قارامىلىق قىلىشقا پېتىنالمىدى. ئەسلىدە قۇچاقلاشما جەڭ قىلماقچىدى، قارا قۇيۇنىنىڭ ئاق ـ قارىنى ئايرىماي، ئالدىغا كەلگىنىنى چېپىۋېرىشىدىن قورقۇپ ئاتلىنالمىدى.

چاڭ ـ توزانلار كۆتۈرۈلگەن بۇ ئورۇنغا تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىمۇ يېتىپ كەلدى، لى كۇي بىلەن باۋ شۇ ئىككى كاللىنى تەقدىم قىلدى. سەركەردىلەر قارىسا، بۇ گاۋ كېلى بىلەن جاڭ جىنىرىنىڭ كاللىسى ئىكەن، ھەممىسى ھەيران قېلىپ:

— بۇ ئىككى ياۋنىڭ كاللىسىنى قانداق ئالدىڭلار؟ — دەيىشتى.

— قانچىلىغان ياۋنى قىرىپ تاشلىدۇق دېمەمسىلەر؟! ئەسلىدە تىرىك تۇتۇپ كەلمەكچىدۇق، بىراق قولىمىز

قىچىشىپ، تاقەت قىلالماي چىپچىپ تاشلىدۇق، ــ دېيىشتى ئىككىسى.

ــ بۇ ئىككىسىنىڭ كاللىسىنى ئاق بايراق ئاستىغا ئېسىپ قويۇڭلار، خەن تاۋ بىلەن پېڭ چىلارنىڭ روھى خۇش بولسۇن، ــ دېدى سۇڭ جيالڭ.

سۇڭ جيالڭ يەنىلا كۆز يېشى قىلىپ، ئاق بايراقنى يىغىشتۇردى ۋە لى كۇي، باۋ شۇ، شيالڭ چۇڭ، لى گۇنلارغا تارتۇق بېرىپ، شۇئان چاڭجۇ شەھىرىگە يۈرۈش قىلدى ۋە يۈرۈپ ـ يۈرۈپ چاڭجۇ شەھىرىنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلدى.

ئەمدى لۇ ۋازىرغا كەلسەك، ئۇ شەھەر ئىچىدە ئالاقزادىلىككە چۈشۈپ، جىن جيې، شۇ دىڭ ۋە باشقا تۆت قولباش بىلەن سۇڭ جيالڭنى چېكىندۈرۈش ئامالى توغرىسىدا مەسلىھەتلىشىۋاتاتتى. بۇ سەركەردىلەر لى كۇيلارنىڭ جەڭدە نۇرغۇن كىشىلەرنى قىرىپ تاشلىغانلىقىنى كۆرگەنلىكتىن يۈرەكلىرى پوكۇلداپ، شەھەردىن چىقىپ جەڭ قىلىشقا پېتىنالمايۋاتاتتى. كىم جەڭگە چىقىدۇ دەپ نەچچە قېتىم سورالغان بولسىمۇ، گويا كى گاس ـ گاچىلاردەك زۇۋانلىرى تۇتۇلۇپ، ھېچكىم لام ـ جىم دېمەي شۇك بولۇۋالدى. لۇ ۋازىرنىڭ تاقىتى تاق بولۇپ، سېپىلغا ئادەم چىقاردى. قارىسا، سۇڭ جيالڭ لەشكەرلىرى ئۇچ تەرەپتىن چاڭجۇ شەھىرىنى قورشاۋغا ئېلىپ، شەھەر يېنىدا بايراقلىرىنى پۈلاڭلىتىپ، داقا ـ دۇمباقلىرىنى چېلىشىپ جەڭگە چاقىرىۋاتقانىكەن. لۇ ۋازىر سەركەردىلىرىنى سېپىلغا چىقىرىپ قوغداشقا بۇيرۇدى، سەركەردىلەر بارگاھتىن چىقتى. لۇ ۋازىر ئۆزى ئارقا ئايۇاندا قېلىپ ئويغا پاتتى، ئۇ ئامالسىزلىقتىن، ئۆزىنىڭ كۆڭلىدىكى يېقىنلىرىنى يىغىپ، شەھەرنى تاشلاپ قېچىش توغرىسىدا مەسلىھەت قىلىشتى، بۇ گەپ شۇ يەرە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى قوغدىغۇچى سەركەردە جىن جيېگە كېلەيلى. ئۇ ئۆز ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ خوتۇنى چىن يۈلەنگە:

— بۇگۈن تۈرشاۋۇل سۇڭ جياڭ شەھەرنى قورشۇۋېلىپ، ئۇچ تەرەپتىن تېگىش قىلىۋاتىدۇ. شەھەرىمىزدە ئاشلىق ئاز، ئۇزاققا بەرداشلىق بېرەلمەيمىز، ئەگەر شەھەر قولدىن كېتىپ قالسا، ئۇ چاغدا بىز پۈتۈنلەي قىلىچ ئاستىدا قالىمىز، — دېدى.

— سىز ئەزەلدىن سادىق ـ ۋاپادار ئادەم، — دېدى چىن يۈلەن، — ئەل بولۇشنى خالايسىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇرۇن سۇڭ خانىدانلىقىغا سىپاھبەگ بولغان، ئوردا سىزگە يامانلىق قىلغىنى يوق. ئەگەر توغرا يولغا قايتىپ، لۇ شىناڭنى تۇتۇپ، سۇڭ تۈرشاۋۇلغا تەقدىم قىلىسىڭىز، ئەلۋەتتە مەرتىۋە ـ مەنسەپكە ئېرىشىسىز.

— ئۇنىڭ قول ئاستىدا ھازىر تۆت قولباش بار. ھەممىسىنىڭ لەشكىرى بار، شۇ دىڭ دېگەن بەتبەخت مەن بىلەن چىقىشالمايدۇ، ئۇ لۇ شىناڭنىڭ ئىشەنچلىك كىشىسى. مەن ئىشىم ئوڭدىن چىقماي، بالا ـ قازاغا قالمەنمىكىن دەپ قورقۇۋاتىمەن، — دېدى جىن جيې.

— سىز كېچىلەپ بىر خەت يېزىپ، ئۇنى ئوقيا ئۇچىغا باغلاپ، شەھەرنىڭ سىرتىغا ئېتىپ چىقىرىڭ، خەتتە ئىچى ـ سىرتىدىن ماسلىشىپ، شەھەرنى ئېلىش تۇغرىسىدا سۇڭ تۈرشاۋۇلنى خەۋەردار قىلىڭ. سىز ئەتە جەڭگە چىققاندا يېڭىلگەن بولۇۋېلىپ، سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى شەھەرگە ئەگەشتۈرۈپ كىرىڭ، مۇشۇلا سىزنىڭ ئەجىر ـ تۆھپىلىرىڭىز بولىدۇ، — دېدى خوتۇنى يەنە.

— ئەي ئەقىللىك خوتۇنۇم، بۇ گېپىڭ ناھايىتى جايىدا بولدى، سېنىڭ ئېيتقىنىڭدەك ئىش قىلاي، — دېدى جىن جيې.

نەزم

زۇلمەتتىن يورۇقلۇققا ئۇ قويۇپ قەدەم،
بالايىئاپەتتىن خالاس بولغان ھەم.

پىلىڭدا كۆردى ئۇ چۈنچيۇ[1] دەۋرىدەك ــ
مەزلۇملار ئاسارەت چەككەننى بۇ دەم.
ۋاپادار قەلبىدىن پەم ئىيتسا خوتۇن،
نېمىشقا ئېرى قايمۇقتى شۇ دەم؟

ئەتىسى سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى بىلەن شەھەرگە جىددىي تېگىش قىلدى، لۇ ۋازىر ئادەملىرىنى يىغىپ مەسلىھەت قىلىشتى. جىن جيې:

ــ چاڭجۇ شەھىرى ئېگىزگە جايلاشقان، ئەتراپى تۈزلەڭ، قوغداشقا ئەپلىك، سىرتقا چىقىپ جەڭ قىلىشقا لايىق ئەمەس. سەركەردىلەر شەھەرنى مەھكەم ساقلىسا، سۇجۇ ئايمىقىنىڭ قۇتقۇزغۇچى لەشكەرلىرى يېتىپ كەلگەندە، ئاندىن چىقىپ جەڭ قىلساق بولىدۇ، ــ دېدى.

ــ بۇ گەپ ناھايىتى توغرا، ــ دېدى لۇ ۋازىر.

سەركەردىلەردىن يىڭ مىڭ بىلەن جاۋ يى كۈنچىقىش قوۋۇقنى، شېن بيەن بىلەن فەن چۇ يۇقىرى قوۋۇقنى، جىن جيې كۈنپېتىش قوۋۇقنى، شۇ دىڭ تۆۋەن قوۋۇقنى قوغداشقا بۆلۈندى. ئورۇنلاشتۇرۇش تۈگىگەندىن كېيىن ھەرقايسى سەركەردىلەر لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئۆز ئورۇنلىرىغا ماڭدى. دەل شۇ كۈنى كەچتە جىن جيې ئۆز نامىدىن مەكتۇپ يېزىپ، ئوقنىڭ ئۇچىغا باغلاپ تۇن جىمجىتلىقىنى كۈتتى ۋە سېپىل ئۈستىدە تۇرۇپ، كۈنپېتىشتىكى قوۋۇقنىڭ سىرتىدا يول چارلاۋاتقان لەشكەرلەرگە قارىتىپ ئاتتى. ئۇنى خەۋەرچىلەر تېپىۋېلىپ، ئالدىراپ ـ تېنەپ قوشقا مەلۇم قىلغىلى كېلىشتى. كۈنپېتىشتىكى قوشنىڭ قوغدىغۇچىسى ئوڭ قول سەركەردە گۈلدار شەيخ لۇ جىشېن دەرۋىش ۋۇ سۇڭ بىلەن كۆرۈپ چىقىپ، دەرھال سول قول سەركەردە دۇ شىڭنى ئەۋەتىپ، كۈنچىقىش يۇقىرىدىكى چوڭ قوشقا تېزدىن خەۋەر قىلىشتى. بۇ چاغدا سۇڭ

[1] چۈنچيۇ ــ يەنى ئەمىنىيە.

جياڭ بىلەن ۋۇ يۇڭ شام يورۇقىدا بارگاھتا ئىشلار ئۈستىدە پاراڭلىشىپ ئولتۇراتتى. دۇ شىڭ جىن جيېنىڭ يازغان خېتىنى بەردى. سۇڭ جياڭ كۆرۈپ خۇش بولۇپ، ئۇچ قوشنى خەۋەردار قىلىشقا بۇيرۇق قىلدى.

ئەتىسى ئۇچ قوشتىكى ئاتامانلار ئۇچ تەرەپتىن شەھەرگە تېگىش قىلدى. لۇ ۋازىر سېپىل راۋىقىدا تۇرۇپ، سۇڭ جياڭ سېپىدىكى كۆك تەۋرىتەر گۈلدۇرماما لىڭ جېننىڭ توپلارنى ئورنىتىشىنى كۆيدۇرگەچ توپ ئوقىدىن بىرنى قويۇپ بەرگەنلىكىنى، ئوقنىڭ ئۇدۇل بېرىپ راۋاقنىڭ بۇرجىكىگە تېگىپ، گۈلدۇرلەپ راۋاقنىڭ يېرىمىنى پاچاقلاپ تاشلىغانلىقىنى كۆردى. لەشكىرىي ۋازىر دەرھال قېچىپ، سېپىلدىن چۈشۈپ جېننىنى ساقلاپ قالدى ۋە تۆت قوۋۇقنى قوغدىغۇچى سەركەردىلەرنى شەھەردىن چىقىپ جەڭ قىلىشقا ئالدىراتتى. جەڭ دۇمبىقى ئۇچ قېتىم چېلىنىپ، شەھەر قوۋۇقى كەڭ ئېچىلدى، ئاسما كۆۋرۈك چۈشۈرۈلدى. يۇقىرى قوۋۇقتىن شېن بيەن بىلەن فەن چۇ لەشكەر باشلاپ جەڭگە چىقتى. سۇڭ جياڭ قوشۇنىدىكى ئۇزۇن قىلىچ كۈەن شېڭ چيەن جېنپىڭنىڭ چۇرقۇچ تۈكلۈك چىلان تورۇق ئېتىغا مىنىپ، سەپ ئالدىغا چىقىپ فەن چۇ بىلەن تۈتۈشتى. ئىككىسى تازا ئېلىشىۋاتقاندا، كۈنپېتىش قوۋۇقتىن جىن جيې يەنە بىر بۆلەك لەشكەرنى باشلاپ جەڭگە چىقىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ سېپىدىكى قەھرلىك يۈچى سۇن لىمۇ دەرھال ئات سېلىپ كەلدى. ئۇلار تۈتۈشۈپ، ئۇچ قەپەس ئېلىشقاندىن كېيىن جىن جيې يېڭىلگەن بولۇپ ئېتىنى بۇراپ قاچتى. ئالدىدىن سۇن لى، ئارقىدىن يەن شۇن، ما لىنلار، ئاندىن كېيىن لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ، كۇڭ مىڭ، كۇڭ لياڭ، شى ئېن، دۇ شىڭلار تەڭلا قوزغالدى. جىن جيې شەھەرگە كىرىپ بولغۇچە سۇن لى قوۋۇقنىڭ ئالدىغا يېتىپ كېلىپ، كۈنپېتىش قوۋۇقنى تارتىۋالدى. بۇنىڭ بىلەن شەھەر ئىچى پاتپاراق بولۇپ كەتتى، سۇڭ خانىدانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ كۈنپېتىش قوۋۇقتىن

كىرگەنلىكى مەلۇم بولدى. بۇ چاغدا فاڭ لانىڭ زىيان ـ زەخمىتىگە ئۇچراپ، غەزەپ ـ نەپرىتى قاينىاپ تۇرغان پۇقرالار خان لەشكەرلىرىنىڭ شەھەرگە كىرگەنلىكىنى ئاڭلاپ، ھەممىسى چىقىپ ھەمدەمدە بولدى. سىپىل ئۈستىدە تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭنىڭ بايرىقى قادالدى. فەن چۇ بىلەن شېن بىەن شەھەردە ئۆزگىرىش بولغانلىقىنى كۆرۈپ، شەھەرگە ئۇچقاندەك كىرىپ، ئۆز بالىچاقلىرىنى قوغدىماقچى بولۇپ تۇرغاندا، سولدىن پەتەك يولۋاس ۋە غۇنچە بويلار بۆسۈپ چىقىپ، فەن چۇنى تۇتۇۋالدى. ئوڭدىن شۇەن زەن بىلەن خاۋ سۈبن ئىككىسى تەڭلا چىقىپ، شېن بىەننى بىر نەيزە بىلەن ئاتتىن چۈشۈردى. لەشكەرلەر كېلىپ ئۇنى تىرىك تۇتۇۋالدى. سۇڭ جياڭ بىلەن ۋۇ يۇڭنىڭ قوشۇنلىرى شەھەرگە كىرىپ، تەرەپ ـ تەرەپتىن فاڭ لانىڭ لەشكەرلىرىنى ئاختۇردى، تېپىلغانلارنىڭ ھەممىسىنى قىرىپ تاشلىدى. لەشكىرىي ۋازىر لۇشنىاڭ شۇ دىڭنى باشلاپ، تۆۋەن قوۋۇقتىن چىقىپ، جېنىنىڭ بارىچە قاچتى، لەشكەرلەر قوغلاپ يېتەلمەي، چاڭجۇغا قايتىشىپ بۇيرۇق كۈتتى ۋە كۆرسەتكەن خىزمەتلىرىگە لايىق تارتۇق ئېلىشتى. جاۋ يى پۇقرالاردىن بىرىنىڭ ئۆيىگە يوشۇرۇنماقچى بولغاندا، پۇقرالار ئۇنى تۇتۇپ بەردى. يىڭ مىڭ پاتىپاراق بولغان لەشكەرلەر ئىچىدە چېچىپ تاشلاندى، سۇڭ جياڭ ئايماق مەھكىمىسىگە كېلىپ ئەل ئەمىن ئېلانى چىقاردى، پۇقرالار قېرىلىرىنى يۆلەپ، كىچىكلىرىنى كۆتۈرۈپ، مەھكىمىگە كىرىپ سۇڭ جياڭغا تەشەككۈر ئېيتىشتى. سۇڭ جياڭ پۇقرالاردىن ھال سوراپ ئۇلارنى تەرىپلىدى. سەركەردىلەر كىرىپ ئۆز تۆھپىلىرىنى مەلۇم قىلىشتى.

جىن جيې مەھكىمىگە كېلىپ سۇڭ جياڭ بىلەن كۆرۈشتى. سۇڭ جياڭ ئۆزى پەسكە چۈشۈپ جىن جيېنى كۈتۈۋالدى ۋە تۆرگە تەكلىپ قىلدى. جىن جيې چەكسىز ھاياجان بىلەن تەشەككۈر ئوقۇدى، جىن جيېنىڭ قايتىدىن سۇڭ خانىدانلىقىغا

ياخشى سىپاھىبەگ بولۇپ قېلىشى خوتۇنىنىڭ مەسلىھەتىدىن بولدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. سۇڭ جياڭ فەن چۇ، شېن بىيەن، جاۋ يىلارنى كۇشۇكىكە سولاتقۇزدى، ئاندىن خەت يېزىپ، جىن جىيېنى ئۇلارنى يۇنجۇ ئايمىقىدىكى جاڭ ئەمىر باسقاقبەگنىڭ ھوزۇرىغا ئېلىپ بېرىشقا بۇيرۇدى. جىن جيې ئالاقىنى ئېلىپ، ئۇچ سەركەردىنى ئالدىغا سېلىپ يۇنجۇ ئايمىقىغا قاراپ ماڭدى، كېتەر چاغدا سۇڭ جياڭ ئۆزى ئالدى بىلەن يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭنى چاقىرىپ، تېزدىن خەۋەر ئەۋەتىپ، جىن جيېنى بارگاھ قوشۇنىغا تونۇشتۇردى. ئەمىر باسقاق جاڭ بېگىم سۇڭ جياڭنىڭ جىن جيېنى ئەنە شۇنداق سادىق، مەرد كىشى دەپ تونۇشتۇرغانلىقىنى ئاڭلىغاندى. ئەمدى جىن جيېنىڭ ئۆزىنى كۆرگەندىن كېيىن ناھايىتى خۇشال بولدى. جىن جيېگە ئالتۇن ـ كۈمۈش، تاۋار ـ دۇردۇن، ئات ـ ئېگەر، مەي ـ شارابلار تارتۇق قىلدى. ئورۇنباسار تۇتۇقبەگ لېۋ گۇاڭشى جىن جيېنى ئەپقېلىپ، لەشكىرىي ۋالىيلىققا كۆتۈرۈپ، ئۆز قول ئاستىدا ئىشلەتتى. كېيىنچە جىن جيې لېۋ گۇاڭشى بىلەن بىرلىكتە جىن ۋۇسۇنىڭ تۆتىنچى ئوغلىنى يوقىتىشتا كۆپ تۆھپە قوشۇپ، تۇتۇقبەگنىڭ ئۆز قوشۇنىغا پەنسادبەگ بولدى، كېيىن جۇڭشەن جېڭدە ئۆلدى. دېمەك، جىن جيېنىڭ ئاقىۋىتى ئەنە شۇنداق بولدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

ئازازۇل بەگلىكنى ئەگەشسەڭ چېكەرسەن پۇشمان،
گەرچە مەردلىكتە شۆھرەت بولساڭ تاپارسەن نام ـ نىشان.
چۇشتى جۇڭشەن جېڭگە ئۇ بولدى سادىق رەھمىتى،
ئاشۇ فاڭ لا سېپىدە ئۆلگەندىن ئەلا ھەرقاچان.

شۇ كۈنى ئەمىر باسقاقبەگ بىلەن تۇتۇقبەگ جىن جيېنى تارتۇقلىدى، ئۇچ ئوغرىنى پارە ـ پارە قىلىپ ئەلگە سازايى قىلدى. ئاندىن چاڭجۇ ئايمىقىغا ئادەم ئەۋەتىپ، تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭ قوشۇنىنى تارتۇقلىدى.

سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ چاڭجۇ ئايمەقبەدا تۇرۇپ، دەي زۇڭدىن شۇەنجۇ ئايمەقى بىلەن خۇجۇ ئايمەقدىكى ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيىگە لەشكەر يۆتكەش خەۋىرىنى ئەۋەتتى. شۇ ئارىدا بىر خەۋەرچى كېلىپ، لۇ ۋازىرنىڭ ۋۇشى ناھىيەسىگە قېچىپ بېرىپ، سۇجۇ ئايمەقدىكى قۇتقۇزغۇچى لەشكەرلەرگە قوشۇلۇپ، قايتىدىن ئېلىشىشقا كەلمەكچى بولغانلىقىنى مەلۇم قىلدى. سۇڭ جياڭ بۇ ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن ئاتلىق ۋە پىيادە قوشۇنلارنى يۆتكەپ، ئوڭ ـ سول قول سەركەردىلەردىن ئون كىشىنى تەيىنلەپ، ئۇلارنى بىر تۇمەن لەشكەر بىلەن تۆۋەن تەرەپكە قاراپ ياۋغا قارشى يۈرۈش قىلىشقا بۇيرۇدى. بۇلار گۇەن شېڭ، چىن مىڭ، جۇ تۇڭ، لى يىڭ، لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ، لى كۇي، باۋ شۇ، شياڭ چۇڭ، لى گۇنلار ئىدى. گۇەن شېڭلار ئالدىن يۈرەر قوشۇننى باشلاپ، باشقا سەركەردىلەر بىلەن بىرلىكتە سۇڭ تۇرشاۋۇل بىلەن خوشلىشىپ شەھەردىن چىقىپ كەتتى.

دەي زۇڭغا كەلسەك، ئۇ شۇەنجۇ، خۇجۇ ئايماقلىرىغا لەشكەر كىرگۈزگەنلىك توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئېلىپ، چەي جىن بىلەن سۇڭ جياڭنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە:

ـــ ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى بېگىم شۇەنجۇ ئايمەقىنى ئالغانلىق ھەققىدىكى خۇش خەۋەرنى مەلۇم قىلىش ئۈچۈن چەي جىن بېگىمنى ئالاھىدە ئالدىلىرىغا ئەۋەتتى، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ خۇش بولدى. چەي جىن ئايماق مەھكىمىسىگە كېلىپ سۇڭ جياڭ بىلەن كۆرۈشكەندە، سۇڭ جياڭ ھاردۇق شارابى تۇتۇپ، ئارقا ھويلىغا باشلىدى. تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيىنىڭ شۇەنجۇ ئايمەقىنى ئالغانلىقىنى ئىنچىكىلەپ سورىدى. چەي جىن مەكتۇپنى چىقىرىپ سۇڭ جياڭغا سۇندى. شۇەنجۇ ئايمەقىنى قانداق ئالغانلىقىنى ئۇجۇر ـ بۇجۇرى بىلەن سۆزلەپ بەردى.

ڤاڭ لانىڭ قول ئاستىدىكى شۇەنجۇ ئايمەقىنى ساقلاپ تۇرغان باسقاقبەگ جيا يۈچىڭنىڭ قول ئاستىدا ئالتە قولباش بار ئىدى،

بۇلارنىڭ ھەممىسى شېجۇ، لۇجۇ ئايماقلىرىدىن ئىدى. ئۇلار لى شاۋ، خەن مىڭ، دۇ جىڭچېن، لۇ ئەن، پەن رۇن، چېڭ شېڭزۇلار ئىدى. شۇ كۈنى جيا يۈچىڭ ئالتە قولباشنى ئۈچ تارامغا بۆلۈپ شەھەردىن چىقاردى. تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيىمۇ لەشكەرلىرىنى ئۈچ تارامغا بۆلۈپ، لەشكەرلىرى بىلەن جەڭگە ماڭدى. ئوتتۇرىدا خۇ يەنجو بىلەن لى شاۋ ئېلىشتى، دۇڭ پىڭ بىلەن خەن مىڭ تۇتۇشتى. ئۇلار ئون قەپەستىن ئېلىشقاندىن كېيىن دۇڭ پىڭ خەن مىڭنى ئىككى نەيزە ئۇرۇپ يىقىتتى. لى شاۋ قاچتى، ئوتتۇرا تارام قوشۇن يېڭىلدى، سول تارام قوشۇندىكى لىن چۇڭ دۇ جىڭچېن بىلەن ئېلىشتى. سو چاۋ بىلەن لۇ ئەن تۇتۇشتى. لىن چۇڭ يىلانباش نەيزىسى بىلەن دۇ جىڭچېننى ئۆلتۈردى، سو چاۋ لۇ ئەننى چانۇەتتى. ئوڭ تارام قوشۇندىكى جاڭ چىڭ پەن رۇن بىلەن، مۇ خۇڭ چېڭ شېڭزۇ بىلەن تۇتۇشتى. جاڭ چىڭ تاش بىلەن پەن رۇننى ئۇرۇپ يىقىتتى ۋە يولۋاس سوقار لى جۇڭ يۈگۈرۈپ چىقىپ پەن رۇننى چېپىۋەتتى. چېڭ شېڭزۇ ئېتىنى تاشلاپ قېچىپ كەتتى، شۇ كۈنى ئارقا ـ ئارقىدىن تۆت سەركەر ـ ده ئۆلتۈرۈلدى. قاراقچى لەشكەرلەر شەھەرگە چېكىنىپ كىرىپ كەتتى. تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى سەركەردىلەرنى شەھەرنى ئېلىشقا ئالدىرىتىپ، قوۋۇققا يېتىپ كەلدى، ئەمما سېپىل ئۈستىدىكى قاراقچى لەشكەرلەردىن پەخەس بولمىغانلىقى ئۈچۈن، بىر پارچە تاش ئۈچۈپ كېلىپ بىر سول قول سەركەردىنى ئۆلتۈرۈۋەتتى. سېپىلدىن ئوق ياغدى. ئوقلارنىڭ ھەممىسى زەھەرلەنگەن بولۇپ، ئىككى سول قول سەركەردىگە تېگىۋىدى، ئۇلار تۇراغا يېتىپ بارمايلا جان بەردى. تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى ئۈچ سەركەردىنىڭ ئۆلگەنلىكىنى كۆرۈپ، كېچىلەپ شەھەرگە تېگىش قىلدى. كۇنچىقش قوۋۇقنى ساقلاۋاتقان قاراقچى سەركەردە ـ سەرۋازلار قوۋۇقنى چىڭ ساقلىمىغانلىقتىن، لۇ جۇنيىلەر شۇ يەردىن كىرىپ شۇەنجۇ شەھىرىنى ئالدى، لى شاۋ پاتىپاراقچىلىق ئىچىدە چېپىپ تاشلاندى. جيا يۈچىڭ قالدى ـ قاتتى لەشكەرلىرىنى

باشلاپ خۇجۇ ئايمىقىغا قېچىپ كەتتى. لۇ جىشېن قورشىلىپ قېلىپ نەگە كېتەرىنى بىلمەي قالدى. ئاقپىشماق يىگىت جېكى تېەنشۇ تاش تېگىپ ئۆلگەنىدى، پوكانچى شەيتان ساۋ جېكى بىلەن چاقماق ۋاڭ دىڭلىيۇ زەھەرلىك ئوق تېگىپ ئۆلگەنىدى. سۇڭ جياڭ يەنە ئۇچ يارەننىڭ ئۆلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، ھۆڭگۇرەك ئېتىپ يىغلاپ ھوشىدىن كەتتى. يۇرەك ـ باغرىنىڭ نېمە بولغانلىقىنى بىلگىلى بولمىسىمۇ، پۇت ـ قوللىرى ھەركەتتىن قالدى. بۇ خۇددى گۇل ئېچىلسا شامال توزۇتار، ئاي چىقسا بۇلۇتلار توسار، دېگەندەك بولدى. سۇڭ جياڭ ئايلىنىپ، ئەس ـ ھوشىدىن كەتتى. ئۇنىڭ جېنىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بىر يۇز ئون ئۇچىنچى باب

دەريا بۇلغار لەھەڭنىڭ تەيخۇ كۆلىدە ئاكا ـ ئۇكا تۇتۇشقانلىقى سۇڭ دانىشمىنىڭ سۇجۇ ئايمىقىدا قاتتىق جەڭ قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، شۇ ئارىدا سەركەردىلەر سۇڭ جىاڭنى يۆلەپ تۇرغۇزدى، سۇڭ جياڭ بىر ھازادىن كېيىن ھوشىغا كېلىپ، ۋۇ يۇڭلارغا:

ـــ بۇ سەپەر فاڭ لانى چوقۇم تۇتالمايدىغان بولدۇق! دەريادىن ئۆتكەندىن بۇيان شۇنداق كېلىشمەسلىك بولدىكى، ئارقا ـ ئارقىدىن سەككىز قېرىندىشىمىزدىن ئايرىلدۇق، ـــ دېدى.

ـــ ئەي سەردارىم، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ تەسەللى بېرىپ، ـــ بۇ گەپنى قىلىپ لەشكەرلىرىمىزنىڭ روھىنى چۈشۈرۈۋەتمەسلىلە، قىتانلارنى تىرىپىرەن قىلغان چاغلىرىمىزدا ھەممىمىز ساق ـ سالامەت ئاستانىگە قايتقانىدۇق. ئۇمۇ تەقدىرنىڭ ھۆكمى. بۇ سەپەر قېرىنداشلىرىمىز قازا تاپتى، ئۇلارنىڭ رىزقى شۇنچىلىك ئىكەن. كۆرۈپ تۇرۇپتىمىز، دەريادىن ئۆتكەندىن بېرى ئارقا ـ ئارقىدىن رۇنجۇ، چاڭجۇ، شۇەنجۇ دېگەن چوڭ ئايماقلارنى ئالدۇق. بۇ بولسىمۇ تەڭرىقۇتنىڭ تەقدىر ـ تەلىيى، سەردار ئالىيلىرىنىڭ ھەيۋىتى. قانداقمۇ كېلىشمەسلىك دېگىلى بولسۇن ! تۇرشاۋۇل بېگىم، نېمىشقا ئىرادىلىرىنى بوشاشتۇرىدىلا؟

ـــ ئۇلارنىڭ تەقدىرى شۇنداق بولسىمۇ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ بىز بىر يۇز سەككىز كىشى ئەختەر ـ ئەپتەرلەردۇرمىز، بىز خۇددى ئاكا ـ ئۇكىدەك ئىناق ـ يېقىن قېرىنداشلارمىز. بۇگۈن بۇ شۇم خەۋەرنى ئاڭلاپ كۆڭلۇم

بۇزۇلۇۋاتىدۇ.

— ئەي سەردارىم، بىئارام بولۇپ، ئالتۇن بويلىرىغا زىيان — زەخمەت يەتكۈزۈۋالمىسلا. ئەمدى ھەمدەملىككە لەشكەر يۆتكەپ، ۋۇشى ناھىيەسىگە تېگىش قىلىشقا ئىجازەت بەرسىلە، — دېدى ۋۇ يۇك يەنە تەسەللى بېرىپ.

— چەي جىن بېگىم قېشىمدا قېلىپ ماڭا ھەمراھ بولغاي، يەنە جەك مەكتۇپى، دەي تۆرەمدىن لۇ تۇرشاۋۇلغا يەتكۈزۈپ بېرىلسۇن، ئا تېگىش قىلىش سىلەن بالدۇرراق خاڭجۇغا يې يغىلىققا بۇيرۇق چۈشۈرۈلسۇن، — دېدى سۇك جياك.

ۋۇ يۇك پېيى شۇەنگە جەك مەكتۇپى يازدۇرۇپ، دەي زۇڭدىن شۇەنجۇ ئايمىقىغا ئەۋەتتى. بۇ گەپ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى لۇ شىناڭدىن ئاڭلايلا. ئۇ شۇ دىڭنى باشلاپ ۋۇشى ناھىيەسىگە قېچىپ كېلىشىگە، دەل سۇجۇ ئايمىقىنىڭ ئۇچىنچى بەدەۋى شاھىنىڭ ھەمدەملىككە ئەۋەتكەن لەشكەرلىرىگە يولۇقۇپ قالدى. بۇلارنىڭ باشلىقى ئالتە قوشۇننىڭ پەنسادى ۋېي جۇك ئىدى. ئۇ ئون نەچچە ھەمدەمچى سەركەردە بىلەن بىر تۇمەن لەشكەرنى باشلاپ چاڭجۇ ئايمىقىغا كېتىۋاتقانىدى. بۇلار ئۇچرىشىپ قېلىپ، ۋۇشى ناھىيەسىنى ساقلاپ قېلىشنى نىيەت قىلدى. لەشكىرىي ۋازىر لۇ شىناڭ جىن جيېنىڭ شەھەرنى تەقدىم قىلغانلىقىنى بايان قىلغانىدى، ۋېي جۇك:

— خاتىرجەم بولسىلا ۋازىر بېگىم، پېقىر چوقۇم چاڭجۇ ئايمىقىنى يەنە قايتۇرۇۋالىمەن، — دەپ تۇرۇشىغا، چارلىغۇچى كىرىپ: «سۇك جياك لەشكەرلىرى يېقىنلىشىپ قالدى، تەييارلىق كۆرۈپ قويۇشسىلا» دەپ مەلۇم قىلدى. ۋېي جۇك دەرھال ئاتلاندى — دە، لەشكەرلىرىنى باشلاپ، يۇقىرى قۇۋۇقتىن ياۋ ئالدىغا چىقتى، قارىغۇدەك بولسا، سۇك جياك قوشۇننىڭ لەشكەرلىرى ئاجايىپ كۆچلۇك ۋە ھەيۋەتلىك ئىكەن، بۇلارنى باشلاپ كەلگەن

سەركەردە قارا قۇيۇن لى كۇي ئىكەن. سەپ ئالدىدا كېلىۋاتقان باۋ شۇ، شياك چۇك، لى گۇنلار شىددەت بىلەن چاپقۇنغا ئۆتتى. ۋېي جۇك ھودۇقۇپ كېتىپ، لەشكەرلىرىنى ئىنچىكە تۇزۇشكىمۇ ئۇلگۇرەلمەي، يېڭىلىپ قاچتى. ئۇلار ئالدىراپ ـ تېنەپ ۋۇشى ناھىيەسىگە چېكىنىپ كىرگىنىدە، ھېلىقى تۆتى ئارقىدىن سۇرگىنىچە قوغلاپ كىردى. لەشكىرىي ۋازىر لۇ شىناك تۆۋەن قوۋۇقتىن ئاتىدى. گۇەن شياك لەشكەرلىرىنى باشلاپ كېلىپ سۆالدى. ۋېي جۇك، شۇي دىگلارمۇ تۆۋەن ... قاچتى. بۇلار ھەممىسى سۇجۇ ئايمىقىغا قايتىپ كەتتى. گۇەن شېڭلار ناھىيەنى ئېلىپ، دەرھال سۇك تۇرشاۋۇلغا خەۋەر قىلىشقا ئادەم چاپتۇردى. سۇك جياك ئاتامانلىرى بىلەن ۋۇشى ناھىيەسىگە كېلىپ ئەل ئەمىن ئېلانى چىقىرىپ، بۇ جايدىكى پۇقرالارنى مۇمىن پۇقرالار دەپ جاكارلاپ خاتىرجەم قىلدى ـ دە، چوك قوشۇننى مۇشۇ ناھىيەدە تۇرغۇزدى، جاك ئەمىر باسقاقبەگ بىلەن لىۋ ئامان بەگكە چاڭجۇ ئايمىقىنى ساقلاپ تۇرۇشنى ئىلتىماس قىلىپ ئادەم ئەۋەتتى.

ئەمدى گەپنى لۇ ۋازىردىن ئاڭلايلى. ئۇ ۋېي جۇك، شۇي دىك ئۇچى قالدى ـ قاتتى لەشكەرلىرىنى ئېلىپ سۇجۇ شەھىرىگە قېچىپ كېلىپ، ئۇچىنچى بەدەۋى شاھتىن ياردەم سورىدى. ئۇلار سۇك جياك لەشكەرلىرى زور كۇچ بىلەن سۇرۇپ كەلگەنلىكتىن، تاقابىل تۇرۇش مۇمكىن بولماي، شەھەرنىك قولدىن كەتكەنلىكىنى بايان قىلدى. ئۇچىنچى بەدەۋى شاھ قاتتىق غەزەپكە كەلدى ۋە ياساۋۇلغا لۇ ۋازىرنى ئاچىقىپ كاللىسىنى ئېلىشنى بۇيرۇدى.

ـــ سۇك جياڭنىك سەركەردە ـ سەرۋازلىرى جەك قىلىشقا ئۇستا، جەسۇر پالۋانلىرى كۆپ، ھەتتا پىيادە لەشكەرلىرىمۇ لياڭشەندىكى ئاتارمەن ـ چاپارمەنلىرىدىن بولۇپ، جەك قىلىشقا ئادەتلىنىپ كەتكەن، شۇڭا ئۇلارغا تەك كېلىش قىيىن بولدى، ـــ دەپ كەچۇرۇم سورىدى ۋېي جۇڭلار.

ـــ ئۇنداق بولسا هازىرچە ئۇرار قىلىچىم گەدىنىدە قەرز قالسۇن، ـــ دېدى فاڭ ماۋ، ـــ بەش مىڭ لەشكەر بىرىمەن، ئالدىن سەپ تارتىپ مېڭىڭلار، ئۆزۈم سەركەردىلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بولۇپ، كەينىڭلاردىن ھەمدەملىككە بارىمەن.

لۇ شىناڭ تەزىم بىلەن خوشلاشتى ۋە دۇبۇلغا ـ قۇياغلىرىنى كېيىدى، يىلان باشلىق ئۇزۇن نەيزىسىنى ئالدى، ئاندىن ئاتلىنىپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ ھەممىنىڭ ئالدىدا شەھەردىن چىقتى.

ئەمدى ئۇچىنچى بەدەۋى شاھقا كېلەيلى. ئۇ قول ئاستىدىكى سەككىز باتۇر سەركەردىنى يىغدى. ئۇلار ھەممىسى جەڭلەردە چىنىققان سەركەردىلەردىن ئىدى. ئۇلار مۇنۇلار:

ئۇچار ئەجدىھا سەركەردە لىيۇ يۈن
ئۇچار يولۋاس سەركەردە جاڭ ۋېي
ئۇچار ئېيىق سەركەردە شۇ فاڭ
ئۇچار قاپلان سەركەردە گو شىگۇاڭ
ئۇچار ئاسمان سەركەردە ۋۇ فۇ
ئۇچار بۇلۇت سەركەردە گۇ جېڭ
ئۇچار تاغ سەركەردە جېن چېڭ
ئۇچار دەريا سەركەردە چاڭ شېڭ

ئۇچىنچى بەدەۋى شاھ فاڭ ماۋ ئۆزىمۇ دۇبۇلغا ـ قۇياغلىرىنى كىيىپ، گۇل چېكىلگەن يالمانلىق نەيزىسىنى ئالدى ـ دە، بارگاھ قوشۇنىنى باشلاپ جەڭگە ماڭدى. قوشۇن ئالدىغا ھېلىقى سەككىز سەركەردە ئۆتتى. ئۇلارنىڭ كەينىگە رەت ـ رېتى بىلەن يىگىرمە ـ ئوتتۇز يانداش سەركەردە تىزىلدى. بەش تۈمەن لەشكەر ئەرش قوۋۇقىدىن چىقىپ، سۇڭ جياڭ قوشۇنىغا قارشى ئاتلاندى. ئالدىدا كەتكەن لۇ شىناڭ ۋېي جۇڭ بىلەن شۇ دېڭلارنى باشلاپ خەنشەن ئىباۋەتخانىسىدىن ئۆتۈپ، ۋۇشى ناھىيەسىگە قاراپ كېتىۋاتاتتى. سۇڭ جياڭمۇ ئالدىن چارلىغۇچىلارنى

ماڭدۇرۇپ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن نۇرغۇن ئوڭ قول ۋە سول قول سەركەردىلىرىنى باشلاپ، قوشۇنىنى ۋۇشى ناھىيەسىدىن يۆتكەپ چىقىپ، ئون نەچچە چاقىرىم ئالدىغا ماڭغانىدى. ئىككى تەرەپ ئۇچرىشىپ، تۇغ ـ ئەلەملىرى كۆرۈنۈپ، بۇرغا ـ دۇمباقلىرى ئاڭلىنىپ تۇرغۇدەك يەردە سەپ تارتتى. لۇشىناڭ غەزەپ بىلەن ئات سالدى، ئۇ نەيزىسىنى توغرا تۇتقان پېتى ئۆزى سەپ ئالدىغا ئۆتۈپ سۇڭ جياڭ بىلەن ئېلىشماقچى بولۇپ تۇرۇۋىدى، نىشان تۇغى يېنىدا تۇرغان سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرۈپ، كەينىگە قاراپ:

ـــ كىم بۇ ئوغرىنى قولغا چۈشۈرەلەيدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

گەپ ئۇزۇلمەيلا، زەر نەيزىۋاز شۇ نەڭ قولىدىكى زەر نەيزىسىنى ھەمله قىلىپ، بىردىنلا ئات سېلىپ ئالدىغا چىقتى ـ دە، لۇ ۋازىر بىلەن تۇتۇشماقچى بولدى. ئىككى سەركەردە يەكمۇيەك مەيدانغا چۈشتى، ئەتراپتىكىلەر ھە ـ ھۇ دەپ مەدەت بېرىپ چۇقان كۆتۈرۈشتى. يىگىرمە نەچچە قەپەس ئېلىشقاندىن كېيىن لۇ شىناڭ بولالمىدى، بۇنى بايقىغان شۇ نەڭ كېلىپ ئۇنەڭ بىقىنىغا بىر نەيزە ئۇرۇپ، ئۇنى ئاتتىن يىقىتتى. ئىككىلا قوشۇن بىراقلا چۇقان كۆتۈردى. شۇ ھامان قارا قۇيۇن قوش پالتىسىنى ئويناتقان، ئەجەل مۇئەككىلى باۋ شۇ ئۇچار خەنجىرىنى پۇلاڭلاتقان، شياڭ چۇڭ، لى گۇنلار نەيزىلىرىنى شىلتىگەن ھالدا دۇشمەن سېپى ئىچىگە چېپىپ كىرىپ كەلدى، فاڭ لانىڭ قوشۇنى پاتىپاراقچىلىققا چۈشتى.

سۇڭ جياڭ قوشۇنى سۇرۇپ كېلىۋاتاتتى، دەل فاڭ ماۋنەڭ چوڭ قوشۇنى بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. ئىككىلا تەرەپ ئوقيالىرىنى ئېتىپ، قوشۇن ئالدىنى توسۇپ شۇ يەردىلا سەپ تۇزۇشتى، فاڭ ماۋ سەككىز سەركەردىنى سەپ ئالدىغا قاتار تۇرغۇزدى، فاڭ ماۋ بارگاھ قوشۇندا لەشكىرىي ۋازىر لۇ شىناڭنىڭ ئۆلگەنلىكىنى ئاڭلاپ قاتتىق غەزەپكە كەلدى ـ دە، ئات سېلىپ ئۇر ـ چاپ قىلىپ كەلدى ۋە:

ـــ سەنلەر، ـــ دېدى سۇڭ جياڭنى تىللاپ، ـــ پەقەت لياڭشەندىكى بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىپ يۈرگەن بىر توپ قاراقچىلار، خالاس، سۇڭ خانلىقى يېڭىلگەنلىكى ئۈچۈن سېنى تۇرشاۋۇللۇقتا تەيىنلىدى. سەن بىزنىڭ يېرىمىزگە تاجاۋۇز قىلىپ كىردىڭ. مەن بۇگۈن سەنلەرنى قىرىپ تۈگەتمىگۈچە جەڭنى پەقەت توختاتمايمەن!

ـــ سەن نېمىلەر، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ئات ئۈستىدە قول شىلتىپ تۇرۇپ، ـــ خۇجۇدىكى بىر توپ سەھرالىقسىلەر، خاقان بولۇشقا نېمە لاياقىتىڭلار بار. ئۇنىڭدىن كۆرە بالدۇرراق ئەل بولۇپ، بىر قوشۇق قېنىڭلارنى تىلەش! تەڭرى لەشكەرلىرى يېتىپ كەلدى مانا، ئۆزۈڭلارنى چاغلىماي بىزگە قارشى چىقماقچىمۇ! سەنلەرنى قىرىپ تۈگەتمەي قوشۇننى يىغمايمەن!

ـــ سەن بىلەن گەپ تالىشىپ ئولتۇرمايمەن، ـــ دەپ ژارقىرىدى فاڭ ماۋ، ـــ قېشىمدا سەككىز قارام سەركەردەم بار. سەنمۇ قېنى شۇنداق سەككىز سەركەردىنى چىقىرالامسەن؟

ـــ مېنىڭ بىر ئادىمىم سېنىڭ بىر ئادىمىڭگە تەڭ كېلەلمەسە، پالۋان ھېسابلىما، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ كۈلۈپ تۇرۇپ، ـــ قېنى سەنمۇ سەككىزنى چىقار، مەنمۇ سەككىز باش سەركەردەمنى چىقىرىپ، سەنلەر بىلەن ماھارەت سىنىشىمەن. يەڭگەن ـ يېڭىلگەننى شۇنىڭدا ئايرىيمىز. لېكىن، ئاتتىن يىقىلغاننى ھەرقايسىمىز ئۆز سېپىمىزگە كۆتۈرۈپ كېتىمىز. يوشۇرۇن ئوق ئېتىپ يىقىتىشقا، جەسەتلەرنى بۇلاپ كېتىشكە بولمايدۇ. يەڭگەن ـ يېڭىلگەنلىكىمىز ئايرىلمىسا، قۇچاقلاشما جەڭ قىلىشمايمىز، ژاقىت ـ سائەتنى كېلىشىپ، ئەتە يەنە ئېلىشىمىز.

فاڭ ماۋ ئاڭلاپ سەككىز سەركەردىنى چىقاردى. ئۇلار ھەممىسى ياراغلىرىنى ئېلىشىپ، ئاتلىرىنى مىنگەن ھالدا دېۋەيلەپ ئالدىغا چىقتى.

ـــ ھەي سەركەردىلىرىم! قېنى ئەمىسە ئاتلىنىڭلار! ـــ دېدى

سۇك جياك.

گەپ ئۇزۇلمەيلا سەككىز سەركەردە تەڭلا ئوتتۇرىغا چىقتى. ئۇلار گۇەن شېك، خوا رۇك، شۇ نىك، چىن مىك، جۇ تۇك، خواك شىن، سۇن لى، خاۋ سۇبنلار ئىدى.

سۇك جياك قوشۇننىڭ نىشان تۇغىنىڭ ئوك ۋە سول تەرىپىدىن سەككىز نەپەر باش سەركەردە ئوتتۇرىغا چىقتى. ئۇلار تەڭلا ئاتلىنىپ سەپ ئالدىدا تەييار بولدى. ئىككىلا قوشۇن بۇرغا ـ دۇمباقلار چېلىپ، رەڭگارەك تۇغلارنى پۇلاڭلىتىپ، بىردىن بەلگە توپى ئاتتى ۋە چۇقان سېلىپ مەدەت بەردى، ئون ئالتە چەۋەندىز تەڭلا ئوتتۇرىغا چىقىپ ئۆزلىرىگە جور تېپىشىپ، جۇپ ـ جۇپ بولۇپ چېپىشتى. بۇ ئون ئالتە سەكەردە قانداق قىلىپ جۇپ بولۇپ، يەكمۇيەك چۇشتى دېمەمسىز؟ گۇەن شېك لىۇ يۇن بىلەن، چىن مىك جاك ۋېي بىلەن، خوا رۇك شۇ فاك بىلەن، شۇ نىك ۋۇ فۇ بىلەن، جۇ تۇك گۇ جېك بىلەن، خواك شىن گو شىگواك بىلەن، سۇن لى جېن چېك بىلەن، خاۋ سۇبن چاك شېك بىلەن ئېلىشتى. بۇ ئېلىشىشنى تەسۋىرلەپ بېرىش قىيىن.

نەزم

تۇمانلار چىقتى ھەر ياقتىن پۇرقۇپ،
باتۇرلار كەتتى قىر ـ چاپقا چۇشۇپ.
نالاكۇۋارا بولماقچى ھەر كىم،
تالاشتى جىڭدې بولۇشنى كۇتۇپ.
ئوتتۇز ئىككى بىلەك ـ مۇسكۇللار،
موكىدەك قىزىپ چۇشتى چاپ ـ چاپقا.
شامالدەك چېپىپ چىقىرار تۇمان،
ئاتمىش تۆت تۇۋاق شىددەتلىك تازا.
ئەلەملەر ـ تۇغلار چىرمىشىپ كەتكەچ،

نه ئاق ـ نه قىزىل ئىلغاپ بولمايتتى.
تىغلار جاراقلاپ ھەملە قىلىشقاچ،
نە نەيزە ـ شەمشەر بايقاپ بولمايتتى.
تىكىلىپ ئوبدان نەزەر تاشلىساڭ ـــ
پۇرقۇپ توزۇغان تۇمان ئىچىگە.
ئۇنىڭدىن راستلا كۆرۈۋالسەن،
گۈللۈك پانۇسنى ئاسقان ئىشككە.

بۇ ئون ئالتە قارام سەركەردە بىر ـ بىرىدىن باتۇر ئىدى، ھەممىسى قاتتىق تىركەشتى. ئوتتۇز نەچچە قەپەس ئېلىشقاندىن كېيىن ئىچىدىن بىرى ئاتتىن دومىلاپ چۈشتى. يەڭگۈچى كىم؟ كۆركە ساقال جۇ تۇڭ بىر نەيزە ئۇرۇپ گۇ جېڭنى ئاتتىن يىقىتتى. ئىككىلا تەرەپ بۇرغا چېلىپ، لەشكەرلىرىنى يىغدى. يەتتە جۈپ سەركەردە ئايرىلىپ ھەرقايسىسى ئۆز سېپىگە قايتتى.

ئۇچىنچى بەدەۋى شاھ فاڭ ماۋ بىر سەركەردىنىڭ قازا تاپقانلىقىنى كۆرۈپ، جەڭ ئوڭۇشسىز بولىدىغانلىقىنى ئويلىدى ـ دە، لەشكەرلىرىنى باشلاپ سۇجۇ شەھىرىگە چېكىنىپ كىرىپ كەتتى. سۇڭ جياڭ شۇ كۈنى قوشۇننى تېز ماڭدۇرۇپ، خەنشەن ئىبادەتخانىسىغا كېلىپ قوش تىكتى. جۇ تۇڭغا ئىنئام بەردى. يېي شۇەن لەشكىرىي ئالاقە يېزىپ، ئەھۋالنى جاڭ ئەمىر باسقاقبەگكە مەلۇم قىلدى، بۇ گەپ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى گەپنى ئۇچىنچى بەدەۋى شاھ فاڭ ماۋدىن ئاڭلاڭ. ئۇ چېكىنىپ شەھەرگە كىرىۋالغاندىن كېيىن شەھەرنى پۈختا ساقلاپ، سىرتقا چىقمىدى. ھەربىر قوۋۇققا سەركەردىلەرنى بېكىتتى، توسۇقلارنى پۈختا ئورنىتىپ، سېپىل ئۈستىگە تەپكىلىك يا، ئوقتاش ۋە ياغاچ كۆتەكلەرنى تەييارلىدى، كەپىلەردە مەدەن ئېرىتتى، سېپىل كۈنگۈرلىرى ئالدىغا پارتلاتقۇچ لوڭقىلارنى دۆۋىلىدى.

ئىككىنچى كۈنى فاڭ لا قوشۇنلىرى شەھەردىن

چىقمىغانلىقتىن، سۇڭ جىياڭ خۇا رۇڭ، شۇ نىڭ، خۇاڭ شىن، سۇن لىلارنى ئەگەشتۇرۇپ، ئۇچ مىڭدىن ئوشۇق ئاتلىق لەشكەرنى باشلاپ شەھەرنى كۆزىتىشكە كەلدى. قارىغۇدەك بولسا، سۇجۇ شەھىرىنىڭ ئەتراپى سۇ خەندەكى بىلەن قورشالغان، سېپىللىرى مەزمۇت تۇراتتى. ئۇ: «ئالدىراپ شەھەرنى ئالغىلى بولمىغۇدەك» دەپ ئويلىدى ـ دە، قوشقا قايتىپ كېلىپ، ۋۇ يۇڭ بىلەن شەھەرنى ئېلىش چارىلىرىنى مەسلىھەتلەشتى. شۇ ئارىدا بىرى كېلىپ:

ـــ سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانى ئوڭ قول سەركەردە لى جۇن باش سەركەردە بىلەن كۆرۈشۈشكە جىياڭىيىڭدىن كەپتۇ، ـــ دەپ خەۋەر قىلدى. سۇڭ جىياڭ ئۇنى بارگاھقا تەكلىپ قىلدى. سۇڭ جىياڭ لى جۇننى كۆرۈپلا دېڭىز ياقىلىرىدىكى ئەھۋالىنى سۈرۈشته قىلدى.

ـــ سۇ لەشكەرلىرىنى ئايرىۋالغاندىن بۇيان، ـــ دېدى جاۋابەن لى جۇن، ـــ شى شيۇلار بىلەن بىللە دېڭىز ياقىسىدىكى جياڭيىڭ، تەيساڭ دېگەن جايلارغىچە بېسىپ باردۇق، قورۇقچى سەركەردە يەن يۇڭ، ياندىش سەركەردە لى يۈلەر سۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ كېلىپ بىز بىلەن ئېلىشتى. يەن يۇڭنى كېمە ئۈستىدە رۇەن شياۋئېر بىر نەيزە بىلەن سۇغا موللاق ئاتقۇزدى، لى يۇ ئوق ئىچىدە ئۆلدى، شۇنداق قىلىپ، جياڭيىڭ بىلەن تەيساڭنى ئالدۇق. شۇئان شى شيۇ، جاڭ خېڭ، جاڭ شۇنلەر جيادېڭنى ئېلىشقا كەتتى. پېقىر بۇ يەرگە خۇش خەۋەر يەتكۈزۈشكە كەلدىم.

سۇڭ جياڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ بەك خۇشال بولدى، لى جۇننى تارتۇقلىدى ۋە ئۇنى چاڭجۇ ئايمىقىغا بېرىپ جاڭ ئەمىر باسقاقبەگ ۋە لیۇ بېگىملەر بىلەن كۆرۈشۈپ، جياڭيىڭ، تەيساڭلارنىڭ قايتۇرۇۋېلىنىپ، قاراقچى سەركەردىلەردىن يەن يۇڭ، لى يۈلەرنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى مەلۇم قىلىشقا بۇيرۇدى. جاڭ بېگىم خۇش خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن لى جۇنگە تارتۇق بەردى ۋە سۇڭ تۇرشاۋۇلنىڭ يېنىغا قايتىپ ئىش كۆتۈپ

تۇرۇشنى بۇيرۇدى. لى جۇن خەنشەن ئىبادەتخانىسىدىكى قوشقا قايتىپ كېلىپ سۇڭ تۇرشاۋۇل بىلەن كۆرۈشتى. سۇجۇ شەھىرى ئەتراپىدىكى سۇ خەندەكىنىڭ كەڭلىكىدىن سۇ لەشكەرلىرىنىڭ كېمىسىنى ئىشقا سېلىپ ئېلىشىشقا توغرا كېلىدىغانلىقى ئۇچۇن، سۇڭ جياڭ لى جۇننى ئۆز يېنىدا ئېلىپ قېلىپ، كېمىلەرنى تەييارلاپ، ئىش باشلاشقا هازىرلىق كۆرۈشنى تاپشۇردى. لى جۇن:

— پېقىرغا ئىجازەت بەرسىلە، سۇ خەندەكىنىڭ كەڭ — تارلىقىنى كۆرۈپ كېلەي، لەشكەرلەرنى ئىشقا سېلىشقا ئاساس بولار، — دېدى.

— خوپ، — دېدى سۇڭ جياڭ.

لى جۇن كېتىپ، ئىككى كۈندىن كېيىن قايتىپ كەلدى ۋە:

— تەيخۇ كۆلى بۇ شەھەرنىڭ دەل ئاياغ تەرىپىگە يېقىن ئىكەن، پېقىر بىر قېيىق تېپىپ، يېشىڭ شاخابچىسى بىلەن تەيخۇ كۆلىگە چاندۇرماي كىرىپ، ۋۇجياڭ دەرياسىدىن چىقىپ، ئاياغ تەرەپنىڭ خەۋەرلىرىنى تېكىتىكلاپ كەلسەم، ئاندىن قوشۇننى قوزغاپ، تۆت تەرەپتىن قورشاپ تېگىش قىلساق شەھەرنى ئالالايمىز، — دېدى.

— ئەزىز ئىنىم، بۇ سۆزىڭىز ناهايىتى جايىدا، شۇغىنىسى سىز بىلەن بىللە باردىغان هەمدەمچى يوق — دە! — دېدى سۇڭ جياڭ.

سۇڭ جياڭ لىۇ بېگىمنى كۇڭ مىڭ، كۇڭ لياڭ، شى ئېن، دۇ شىڭلارنى باشلاپ، جياڭيىڭ، تەيساڭ، كۇنشەن، چاڭشۇ، جيادىڭ قاتارلىق جايلارغا بېرىپ، سۇ لەشكەرلىرىگە هەمدەملىشىپ، دېڭىز ياقىسىدىكى ناهىيەلەرنى قايتۇرۇۋېلىشقا بۇيرۇدى؛ تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭلارنى لى جۇننىڭ ئىشىغا هەمدەمدە بولۇشقا چاقىرتىپ كەلمەكچى بولدى. لىۇ بېگىم يارلىقنى ئېلىپ سۇڭ جياڭ بىلەن خوشلاشتى — دە، تۆت سول قول سەركەردىنى باشلاپ جياڭيىڭغا قاراپ ماڭدى. ئىككى كۈن ئۆتمەيلا تۇڭ ۋېي،

تۇڭ مېڭلار قايتىپ كېلىپ سۇڭ تۇرشاۋۇلىنىڭ ئالدىغا كىردى. سۇڭ جيالڭ ئۇلاردىن ھال ـ ئەھۋال سورىدى، ئاندىن ئۇلارنى لى جۇنگە ھەمراھ بولۇپ، قېيىققا چۈشۈپ ئاياغ تەرەپنىڭ خەۋىرىنى تىڭشىلاپ كېلىشكە بۇيرۇدى.

ئەمدى لى جۇنگە كەلسەك، ئۇ تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭلارنى ئېلىپ بىر قولۇاقتا چۈشتى، ئىككى قولۇاقچى قولۇاقنى ھەيدىدى، شۇنداق قىلىپ، بەشەيلەن يىشىڭ شاخابچىسى ئارقىلىق تەيخۇ كۆلىگە كىرىپ كەتتى. تەيخۇ كۆلى دەرۋەقە سۇ بىلەن ئاسمان تۇتىشىپ كەتكەندەك، كۆپكۆك يېيىلىپ تۇراتتى.

نەزم

ئېگىز ئاسمان گويا سۇغا چىلاشقان،
سۇمۇ خۇددى پەلەك ـ كۆككە ئۇلاشقان.
ئېگىز ـ پەستە سۇ شولىسى تۇمانسىز،
كۆك بىلەن سۇ رەڭگى ئوخشاش ھېچ پەرقسىز.
جۇپ ـ جۇپ قوتان ئۇچۇپ كېلىپ قونغانتى ـــ
زۇمرەتتەك سۇنىڭ ئۈستى بۇلغاندى.
جۇپ ـ جۇپ يېنىڭ سۇ لاچىنى چوچ ئېشىپ،
كۆكنى ياردى پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇشۇپ.
باھار گۈلى داۋالغۇدى ھەر تەرەپ،
سۇ دولقۇنى قىلتىرىقتەك يالتىراپ.
شار ـ شار قىلىپ ياز يامغۇرى قۇيۇلدى،
قەۋەت ـ قەۋەت ئاق دولقۇنغا ئۆرۈلدى.
شۇنچە سۇزۇك چىقتى كۈزنىڭ ئايدىڭى،
گويا ئالتۇن يىلان بولدى شولىسى؛
قىشلار كەلدى، قارلار چۈشتى لەپىلدەپ،
مەرۋايىتتەك كېپىنەكلەر تولدى زېمىنغا ھەدەپ.
ئەلمىساقتىن بۇرۇنقى پىل ئاچتى كۈچ مەنبەسىنى،

فېلك يى يالغۇز ـ يەككە كېلىپ سۇ ئوردىنى ئىگىلىدى.
بىپايان دولقۇن ئارا ئاپپاق بېلىقچى قۇش ئۇچار،
ياپيېشىللىق ھەممە جايغا نەۋباھار رەڭ تۈس قوشار.
قاتراپ يۈرگەن كىشى ھەر جايغا پالتا يوشۇرار،
ئۆچسە قۇياش نۇرى كۆكتىن كېمىلەر قوشقا يانار.

لى جۇن، تۇڭ ژېي، تۇڭ مېڭ ژە ئىككى قولۇاقچى تەيخۇ كۆلىدىن ئۆتۈپ ژۇجياڭ دەرياسىغا يېقىنلىشىپ قالدى، يىراقتىن قىرىق ـ ئەللىكتەك بىر توپ بېلىقچى كېمىلىرى كۆرۈندى. لى جۇن:
ـــ بىز بېلىق سېتىۋالغۇچىلار تۇرقىغا كىرىۋېلىپ، شۇ يەرگە بېرىپ تىكتىكلاپ كۆرەيلى، ـــ دېدى.
بەشەيلەن قولۇاقنى ھەيدەپ، بېلىقچى كېمىلىرى قېشىغا باردى ژە:
ـــ ھەي بېلىقچىلار، چوڭ زاغرا بېلىق بارمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى لى جۇن.
ـــ سىلەرگە چوڭ زاغرا بېلىق لازىم بولسا، ئۆيۈمگە بېرىڭلار، شۇ يەردە بار، ـــ دېدى بېلىقچى.
لى جۇن قولۇنقىنى ھەيدەپ، بېلىقچىلارنىڭ كېمىلىرىگە ئەگىشىپ ماڭدى. كۆپ ئۆتمەي شۇنداق بىر جايغا كېلىپ قالدىكى، قارىسا، ئۇ يەرنىڭ ئەتراپى قاتمۇقات دۇپ سۆگەتلەر بىلەن قاپلانغان، ئۇ يەردە يېگىرمە نەچچە ئۆيلۈك ئاھالە بار ئىكەن. ھېلىقى بېلىقچى ئالدى بىلەن كېمىسىنى باغلاپ قويۇپ، ئاندىن لى جۇن، تۇڭ ژېي، تۇڭ مېڭ ئۇچىنى قىرغاقتا باشلاپ چىقىپ بىر ھويلىغا ئەكىردى. بۇلار ھويلىغا ئەمدىلا كىرىشىگە ھېلىقى ئادەم بىر يۆتىلىپ قويۇۋىدى، ئىككى تەرەپتىن يەتتە ـ سەككىز دارازا چىقىپ كەلدى، ھەممىسىنىڭ قولىدا تۆمۈر ئىلمەك ئوقۇرۇق بار ئىدى، ئۇلار لى جۇن باشلىق ئۇچەيلەننى تۇتۇۋېلىپ ئىچكىرىگە ئەكىردى ـ دە، گەپ ـ سۆز سورىمای،

ئوچىنى تۇۋرۇككە باغلىۋەتتى. لى جۇن كۆز تىكىپ قارىغۇدەك بولسا، ئايۇاندا تۆت پالۋان ئولتۇرۇپتۇ. ئۇلاردىن باشتا ئولتۇرغىنى قىزىل ساقال، سېرىق چاچ بىر ئادەم بولۇپ، ئۇ قارا تاۋاردىن شىرىق پەشمەت كىيىۋالغاندى. ئىككىنچىسى ئورۇق، ئۇزۇن بويى، قىسقا ساقال ئادەم ئىدى، ئۇ توق يېشىل يۆگمە ياقا چۇچۇنچە كۆڭلەك كىيىۋالغانىدى. ئۇچىنچىسى ئۆڭى قارا، ئۇزۇن ساقال ئادەم ئىدى. تۆتىنچىسى تومپاق يۈز، ياپىلاق قوۋۇز، يەلپۇگۇچ ساقال ئادەم ئىدى. بۇ ئىككىلىسى ئوخشاشلا قارا شىرىق پەشمەت كىيىپ، بېشىغا قارا كىگىز قالپاق كىيىۋالغان، يانلىرىدا قورال ـ ياراغلار يۆلەكلىك ئىدى.

ـــ سەنلەر نەلىك نېمىلەر؟ كۆلىمىزگە كېلىپ نېمە قىلماقچىسىلەر؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى ھېلىقى باشتا ئولتۇرغىنى.

ـــ مەن ياڭجۇلۇق، بۇ يەرگە ئاتايىتەن ېيلىق سېتىۋالغىلى كەلدىم، ـــ دەپ جاۋاب بەردى لى جۇن.

ـــ ئاكا، ئۇنىڭدىن سوراپ نېمە قىلىسىز، بۇلارنىڭ تىڭتىڭچى ئىكەنلىكى كۆرۈنۈپ تۇرمامدۇ، ماڭا قويۇپ بېرىڭ، بۇلارنىڭ يۈرەك ـ باغرىنى سۇغۇرۇۋېلىپ، مەيگە تېتىق قىلىپ يەيمىز، ـــ دېدى تومپاق يۈز كەلگەن تۆتىنچىسى.

لى جۇن بۇ گەپنى ئاڭلاپ: «مەن شۇنياڭجياڭ دەرياسى بويىدا كۆپ يىللار سودىگەرچىلىك قىلدىم، لياڭشەن كۆلىدە بىرنەچچە يىل پالۋان بولۇپ يۈردۈم، ئەمدى كېلىپ بۇ يەردە جېنىمدىن ئايرىلىدىغانلىقىمنى ئويلىماپتىكەنمەن ! بوپتۇ خەيرىيەت، خەيرىيەت !» دەپ ئويلىدى ـ دە، ئېغىر ئۇھ تارتىپ، تۇڭ ۋېيى، تۇڭ مېڭلارغا:

ـــ ئىككىڭلار مېنىڭ كاساپىتىمگە كېتىدىغان بولدۇڭلار، ئۆلسەكمۇ بىر يەردە ئۆلەيلى! ـــ دېدى.

ـــ ئاكا، بۇ گەپنى قىلمىسىلا، ـــ دېيىشتى تۇڭ ۋېي بىلەن تۇڭ مېڭ، ـــ ئۆلسەكمۇ مەيلى، شۇغىنىسى بىز بۇ يەردە ئۆلسەك، ئاكىمىزنىڭ نام ـ شۆھرىتى كۆمۈلۈپ قالىدۇ ـ دە.

ئۇچى بىر ـ بىرىگە قارىشىپ، كۆكرەكلىرىنى كېرىپ ئۆلۈشكە تەييار بولدى. ھېلىقى تۆت پالۋان بۇ ئۇچەيلەننىڭ سۆزلەشكىنىنى بىردەم ئاڭلاپ تۇرۇپ، بىر ـ بىرىگە قارىشۇۋېلىپ: «بۇ باشلامچىسى بوش ئادەم ئەمەستەك تۇرىدۇ» دەيىشتى. ئۇلارنىڭ باشلامچىسى:

ـــ ئۇچىڭلار زادى قانداق ئادەملەر؟ ئىسمىزاتىڭلارنى بىزگە ئۇقتۇرۇڭلار، ـــ دېدى.

ـــ ئۆلتۈرمەكچى بولساڭلار ئۆلتۈرۈڭلار، ئۆلسەك ئۆلىمىزكى، ھەرگىز ئىسمىزاتىمىزنى دەپ بېرىپ، باتۇرلارنىڭ كۈلكىسىگە قالمايمىز، ـــ دەپ جاۋاب بەردى لى جۇن.

پالۋانلارنىڭ باشتىكىسى بۇ گەپنى ئاڭلاپ، سەكرەپ قوپۇپ قولىغا خەنجىرىنى ئالدى ـ دە، ئارغامچىلارنى كېسىپ تاشلاپ، بۇ ئۇچەيلەننى قويۇۋەتتى. تۆت بېلىقچى بۇلارنى يۆلەپ ئۆيگە ئەكىرىپ، ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى.

پالۋانلارنىڭ باشتىكىسى باش ئېگىپ تەزىم قىلىپ:

ـــ بىزنىڭ ئۆمرىمىز قاراقچىلىق بىلەن ئۆتتى، سىلەردەك مەرد ئادەملەرنى كۆرمىگەن ! ھەي پالۋانلار، سىلەر زادى قەيەرلىك ئادەملەر؟ ئىسمىزاتىڭلارنى ئاڭلىغۇمىز كېلىدۇ، ـــ دېدى.

ـــ قارىغاندا، سىلەرمۇ پالۋانلاردەك كۆرۈنسىلەر.

ئۇچىمىزنى نەگە ئاپارساڭلار مەيلى، شۇنى ئېيتايكى، ئۇچىمىز لياڭشەن كۆلىدىكى سۇڭ دانشىنىڭ قول ئاستىدىكى ياردەمچى سەركەردىلەرمىز. مەن دەريا بۇلغار لەھەڭ لى جۇن بولىمەن، بۇ ئىككى قېرىنداشىمىزنىڭ بىرى غار تېشەر ئەجدىھا تۇڭ ژېي، بىرى دەريا بۇلغار قۇلۇلە تۇڭ مېڭ. شۇ كۈنلەردە بىز خان ئوردىسىغا ئەل بولۇشقا ماقۇل بولۇپ، يېقىندا قىتانلار ئېلىنى مۇنقەرز قىلىپ، نۇسرەت قۇچۇپ ئاستانىگە قايتتۇق. يەنە پەرمانغا بىنائەن فاڭ لانى تۇتماقچىمىز. سىلەر ئەگەر فاڭ لانىڭ قول ئاستىدىكى ئادەملەر بولساڭلار، ئۇچىمىزنى تۇتۇپ ئاپىرىپ ئىنئام ئېلىڭلار. بىزنى قېچىپ كېتەمدىكىن دەپ

ئويلماڭلار، ـــ دېدى لى جۇن.

تۆتى بۇ گەپنى ئاڭلاپ تەزىم قىلىپ سالام بەردى ۋە ھەممىسى يۈگۈنۈپ تۇرۇپ:

ـــ كۆزىمىز كور ئىكەن، تونۇماپتۇق. ھېلى بەكمۇ تەنتەكلىك قىلىپ ھۆرمەتسىزلىك قىپتۇق. ئەيىبكە بۇيرۇشمىسىلا! بىز تۆتىمىز فاڭ لانىڭ ئادەملىرى ئەمەسمىز، بۇرۇن ئەل - يۇرتلارنى كېزىپ تىرىكچىلىك قىلاتتۇق، ئەمدى بۇ جايىنى تاپتۇق. بۇ جاي سۆگەتلىك جاڭزا دەپ ئاتىلىدۇ. ئەتراپى شاخابچىلار بىلەن قورشالغان، قېيىق بولمىسا كىرگىلى بولمايدۇ. تۆتىمىز بېلىقچى دېگەن نام بىلەن تەيخۇ كۆلىدە جاھاندارچىلىق قىلىۋاتىمىز، قىش كىرگەندىن بۇيان ئازدۇر - كۆپتۇر سۇنىڭ تىلىنى ئۆگىنىۋالدۇق، شۇڭا بىزگە بىرەركىم چېقىلالمايدۇ، لىياڭشەن كۆلىدە سۇڭ دانىشنىڭ جاھاندىكى پالۋانلارنى يىغىۋاتقانلىقىنى ئۇزاقتىن بۇيان ئاڭلاپ كەلگەن. ئاغلىرىمىزنىڭ داڭقىنىمۇ ئاڭلىغان ھەم دولقۇن يارار ئاق بېلىق جاڭ شۇن دېگەن بىر ئادەم بار ئىكەن دەپ ئاڭلىغان. ئويلىمىغان يەردە بۇگۈن ئاغلىرىمىز بىلەن ئۇچرىشىپ قالدۇق، ـــ دېدى.

ـــ جاڭ شۇن بىزنىڭ قېرىندىشىمىز، ـــ دېدى لى جۇن، ـــ ئۇمۇ سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانى، ھازىر جياڭيىڭدا قاراقچىلارنى تۇتۇش بىلەن بەند. كېيىن يەنە ئۇنىڭ بىلەن بىللە كېلىپ ھەرقايسىڭلار بىلەن كۆرۈشەرمىز. سىلەرنىڭ نامىشەرىپىڭلار نېمىكىن، بىر بىلىپ قالساق.

ـــ بىز ئەل - يۇرت كېزىپ يۈرگەنلىكىمىز ئۈچۈن ھەممىمىزنىڭ ئۆز لەقىمىمىز بار، زاڭلىق قىلىشمىسىلا، پېقىر قىزىل ساقال ئەجدىھا فېي باۋ بولىمەن، بىرەيلەن چۈرقۇچ تۈك يولۋاس نى يۇن، بىرەيلەن تەيخۇ لەھىڭى بۇ چىڭ، يەنە بىرەيلەن ئورۇق ئېيىق دى چېڭ دەپ ئاتىلىدۇ، ـــ دېدى باشلامچىسى.

لى جۇن بۇ تۆتىنىڭ ئىسمىزاتىنى ئاڭلاپ خۇش بولۇپ كېتىپ:

ــ ھەرقايسىڭلار ئەمدى گۇمان قىلماڭلار، ھەممىمىز بىر يولدىكى كىشىلەر ئىكەنمىز، خۇش بولدۇق، ئاغىمىز سۇڭ دانىش ھازىر فاڭ لانى تۇنقۇچى لەشكەرلەرنىڭ باش تۇرشاۋۇلى، يېقىندا سۇجۇ ئايمىقىنى ئالماقچىدۇق، ئىش ئەپلىشىپ بەرمەيۋاتىدۇ. شۇڭا، ئۇچەيلەننى ئالاھىدە يول چارلاپ كېلىشكە ئەۋەتكەن. بۇگۈن سىلەر تۆت پالۋانغا ئۇچراشتۇق. بىز بىلەن بېرىپ تۇرشاۋۇل بىلەن كۆرۈشسەڭلار جەزمەن ئەمەل بېرىدۇ. فاڭ لانى تۇتقاندىن كېيىن خان ئوردىسىمۇ ئۆستۇرۇپ ئىشقا سالىدۇ، ــ دېدى.

ــ جاۋاب بېرىشكە رۇخسەت قىلىشسىلا، ــ دېدى فېي باۋ، ــ ئەگەر بىز ئەمەلدار بولماقچى بولساق، فاڭ لانىڭ قول ئاستىدىمۇ قولباش بولغىنىمىزغا خېلى كۈنلەر بولۇپ قالغان بولاتتى. ئەمەلدار بولۇشنى ئارزۇ قىلمايمىز. خۇشال ـ خۇرام ياشىساقلا بولدى. مۇبادا ئاغىلىرىمىزغا تۆتىمىزنىڭ ياردىمى لازىم بولسا، ئوت بولسا ئوتتىن، سۇ بولسا سۇدىن يانمايمىز. بىزنى ئەمەلدارلىققا كۆرسىتىمىز دەپ ئاۋارە بولۇشمىسىلا.

ــ ئۇنداق بولسا بىز مۇشۇ جايدا ئانت ئىچىپ بىر ـ بىرىمىز بىلەن ئاغا ـ ئىنى بولۇشساق قانداق؟ ــ دېدى لى جۇن.

تۆت پالۋان بۇ گەپنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇش بولدى، دەرھال بىر چوشقا، بىر قوي سويدۇرۇپ، داستىخان سېلىپ، لى جۇننى ئاغا تۇتتى. لى جۇن تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭلارغىمۇ ئانت ئىچۇرۇپ، ئۇلار بىلەن ئاغا ـ ئىنى بولۇشقا قول بەرگۈزدى.

بۇ يەتتىسى سۆگەتلىك جاڭزىدا سۇڭ دانىشنىڭ سۇجۇ ئايمىقىنى ئېلىشى توغرىسىدا مەسلىھەتلەشتى.

ــ فاڭ ماۋ شەھەردىن چىقىپ جەڭ قىلىشقا ئۇنىمىسا،

سېپىلىنىڭ تۆت تەرىپىدە كىرىدىغان يول يوق، ئەتراپىنىڭ ھەممىسى سۇ، شاخابچىلار تار، ياۋغا دەل تېگىش قىيىن تۇرسا، شەھەرنى قانداق ئالغۇلۇق؟ ــ دېدى لى جۇن.

ــ ئاغا، خاتىرجەم بولۇپ ئىككى كۈن سەۋر قىلىپ تۇرسىلا. فالڭ لانىڭ ئادەملىرى پات ـ پات خاڭجۇدىن سۇجۇغا ئىشقا كېلىدۇ، شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ شەھەرنى پەم بىلەن ئېلىشقا بولىدۇ. پېقىر بىرنەچچە بېلىقچىنى كۆزىتىشكە ئەۋەتەي، مۇبادا ئادەم كېلىپ قالسا، دەرھال ئامال قىلىمىز، ــ دېدى فېي باۋ.

ــ بۇ بەكمۇ ئوبدان گەپ بولدى، ــ دېدى لى جۇن.

فېي باۋ بىرنەچچە بېلىقچىنى ئەۋەتىۋېتىپ، ئۆزى لى جۇن بىلەن جاڭزىدا كۈندە مەي ـ شارابلارنى ئىچىپ يۇرىشەردى. ئىككى ـ ئۈچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن بېلىقچىلار قايتىپ كېلىپ:

ــ پىڭۋاڭجېن بازىرىدا ئون نەچچە مال يۆتكەيدىغان كېمە تۇرىدۇ، ھەممىسىنىڭ قۇيرۇقىغا سېرىق توغ قاداپ قويۇپتۇ. توغلارغا «شاھ ھەربىگە ئىشلەنگەن كىيىم ـ قۇياغلار» دەپ يېزىپ قويۇپتۇ. خاڭجۇدىن ئەكەلگەنلىكىگە كۆزىمىز يېتىدۇ. ھەر كېمىدە ئالتە ـ يەتتىدىنلا ئادەم بار، ــ دەپ خەۋەر يەتكۈزدى.

ــ بۇ ئوبدان پۇرسەت ئىكەن، يارەنلەر، ياردەمدە بولۇشۇڭلارنى تۆۋەنچىلىك بىلەن ئۈمىد قىلىمەن، ــ دېدى لى جۇن.

ــ ھازىرلا ماڭايلى، ــ دېدى فېي باۋ.

ــ مۇبادا ئۇ كېمىلەردىن بىرەرى كېتىپ قالسا، ئىشمىز باشقا چىقمايدۇ، ــ دېدى لى جۇن.

ــ ئاغا، خاتىرجەم بولسىلا، ــ دېدى فېي باۋ، ــ ھەممە ئىشنى ئۆز ئۈستۈمگە ئالىمەن.

فېي باۋ دەرھال ئاتمىش ـ يەتمىش قېيىقنى يىغدى. يەتتە

پالۋان بىردىن قېيىققا چۈشتى، قالغانلىرىغا بېلىقچىلار چۈشۈپ قوراللىرىنى تىقتى ۋە شاخابچىدىن چىقىپ دەريا ئۆتتى ـ دە، تارىلىپ كەتتى. شۇ كېچىسى ئاسمانىنى يۇلتۇز قاپلىغان ئايدەك كېچە بولدى، بەگلىكنىڭ ھېلىقى ئون كېمىسى دەريانىڭ كۈنچىقىش يېقىدىكى سۇ پىرى بۇتخانىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. فېي باۋنىڭ قېيىقى ئالدىن يېتىپ كەلدى، تۇيۇقسىز بىر بۇرغا ئاۋازى بىلەنلا، ئاتمىش ـ يەتمىش قېيىق بىراقلا قورشاپ كېلىپ چوڭ كېمىلەرنى قاپسىۋالدى. بەگلىك كېمىلىرىدىكى كىشىلەر ئالدىراپ ـ تېنەپ كېمىلىرىدىن چىقىشىغا، تۆمۈر ئىلمەك ئوقۇرۇقلار بىلەن قامىۋېلىپ، تۆت ـ بەشىنى بىر تىزماق قىلىپ باغلاپ تاشلىدى، سۇغا سەكرىگەنلىرىنىمۇ ئىلمەك ئوقۇرۇق بىلەن قاماپ، كېمىگە سۆرەپ چىقتى. شۇنداق قىلىپ، بۇ قېيىقلار بەگلىك كېمىلىرىنى تەيخۇ كۆلىنىڭ ئىچكىرىسىگە ئېلىپ ماڭدى. ئۇلار سۆگەتلىك جاڭزىغا كەلگەندە تۇن تەڭ كېچىدىن ئاشقانىدى. كېمىلەردىكى پارچە ـ پۇرات خادىملارنى بىر تىزماق قىلىپ باغلاپ، تاش چېتىپ تەيخۇ كۆلىگە چۆكتۈرۈۋەتتى. ئىككى كاتتىسىنى سوراق قىلدى. بۇلار خاڭجۇ ئايمىقىنى قوغداپ تۇرغان فاڭ لانىڭ چوڭ شاھزادىسى فاڭ تېيەندىڭنىڭ قول ئاستىدىكى خەزىنە بەگلىرى ئىكەن. بۇيرۇقىغا بىنائەن يېڭى پۇتكەن ئوچ كىشىلىك قۇياغنى سۇجۇ ئايمىقىنىڭ ئوچىنچى بەدەۋى شاھى فاڭ ماۋغا تاپشۇرۇشقا ئەكېتىپ بارغانكەن. لى جۇن ئۇلارنىڭ ئېتىنى سورىۋېلىپ، تامغا بېسىلغان ئالاقىلىرىنى ئېلىۋالدى، ھېلىقى ئىككى خەزىنە بېگىنىمۇ ئۆلتۈرۈۋەتتى.

ـــ بۇ ئىشنى ئۆزۈم بېرىپ ئاغىمىز بىلەن مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىنلا ئىشلىگىلى بولىدۇ، ـــ دېدى لى جۇن.

ـــ مەن ئادەم تاپاي، ئاغىمىزنى قېيىققا چۈشۈرۈپ، شاخابچە

ئارقىلىق يېقىن يول بىلەن قوشۇن ھۇزۇرىغا ئاپىرىپ قويسۇن، ــ دېدى فېي باۋ ۋە ئىككى بېلىقچىنى چاقىرىپ كېلىپ، بىر تېز قېيىقىقا سېلىپ قويدى. لى جۇن تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭ ۋە فېي باۋلارغا:

ــ قۇياغ بېسىلغان كېمىلەرنى جاڭزا كەينىدىكى شاخابچىغا ئاستاغىنا يوشۇرۇپ قويۇڭلار، باشقىلار سېزىپ قالمىسۇن، ــ دەپ تاپىلىدى.

ــ چاتاق يوق، ــ دېدى فېي باۋ ۋە ئۆزى كېلىپ كېمىلەرنى تەخلىدى.

ئەمدى لى جۇنگە كەلسەك، ئۇ ئىككى بېلىقچى بىلەن بىر تېز قېيىققا چۈشۈپ شاخابچىدىن ئۆتۈپ، قوشۇن جايلاشقان خەنشەن ئىبادەتخانىسىنىڭ قېشىغا كېلىپ قىرغاقىقا چىقتى. قوشقا كېلىپ سۇڭ تۇرشاۋۇل بىلەن كۆرۈشتى ۋە ئۆتكەن ئىشلارنى بايان قىلدى.

ــ ئەگەر مۇشۇنداقلا بولسا، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ تازا خۇش بولۇپ، ــ سۇجۇ ئايمىقى ئاسانلا قولىمىزغا كېلىدۇ! ئەي سەردارىم، بۇيرۇق چۈشۈرسىلە، لى كۇي، باۋ شۇ، شياڭ چۇڭ، لى گۇنلار سەپ بۇزار قالقانچىلاردىن ئىككى يۈزنى ئېلىپ، لى جۇننىڭ ئارقىسىدىن تەيخۇ كۆلىدىكى جاڭزىغا بارسۇن ۋە فېي باۋ باشلىق تۆت پالۋان بىلەن بىللە مۇشۇ چارە بويىچە ئىش كۆرسۇن، ئىككىنچى كۈنى تېگىش قىلسا بولىدۇ.

لى جۇن جەڭ بۇيرۇقىنى ئېلىپ ھەمراھلىرى بىلەن تەيخۇ كۆلى بويىغا كەلدى، ئۇچى ئالدى بىلەن كۆلدىن ئۆتۈپ، كېمە ئەكېلىپ لى كۇيلارنى سۆگەتلىك جاڭزىغا ئاپىرىۋالدى. لى جۇن لى كۇي، باۋ شۇ، شياڭ چۇڭ، لى گۇن تۆتىنى باشلاپ بىرىپ فېي باۋ ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى بىلەن كۆرۈشتۇردى. فېي باۋ لى كۇينىڭ چىراي ــ تۇرقىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى. جاڭزىدا مەي ــ شاراب، يېمەك ــ ئىچمەكلەر تەييارلاپ بۇ ئىككى يۈزدىن ئوشۇق

ئادەمنى كۆتۈۋالدى. بۇلار كېلىپ ئۇچىنچى كۈنى كۆپچىلىك مەسلىھەتنى پىشۇردى. فېي باۋ كىيىم ـ قۇياغلارنى ئېلىپ ماڭغان باش خەزىنە بېگى، نى يۈك بولسا ئۇنىڭ يارداەمچىسى بولۇپ ياسىنىپ، ھەممىسى فاڭ لانىڭ بەگ ـ سىپاھلىرىنىڭ بەلگىسى سېلىنغان كىيىملەرنى كىيىشىپ، چاقسا ئالاقىلىرىنى ئالدى، بېلىقچىلار بۇ بەگلىك كېمىلىرىنىڭ كېمىچىلىرى بولۇپ ياساندى. قارا قۇيۇن باشلىق ئىككى يۈزدىن ئوشۇق ئادەم كېمە قازناقلىرىغا يوشۇرۇندى. بو چاغ، دى چېڭلار كېيىنكى كېمىلەرنى ئېلىپ ماڭدى، ھەممىسى ئوت قويىدىغان ياراغلارنى ئېلىۋېلىشتى، ئەمدى ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا بېلىقچىلار كېلىپ: «كۆلدە يەنە بىر قېيىق ئايلىنىپ يۈرىدۇ» دەپ خەۋەر قىلدى.

ـــ يەنە كېلىپ شۇملۇق قىلماقچى، ـــ دېدى لى جۇن ۋە ئۆزى ئىتتىك بېرىپ قارىدى. قارىغۇدەك بولسا قېيىقنىڭ بېشىدا ئىككى ئادەم ئۆرە تۇرۇپتۇ. قارىسا، يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ بىلەن كۆك تەۋرىتەر گۇلدۇرماما لىڭ جېن ئىكەن. لى جۇن بىر بۇرغا چالغاندى، ھېلىقى قېيىق ئۇچقاندەك جاڭزىغا كېلىپ قىرغاقتا چىقتى ۋە ھەممىسى بىلەن كۆرۈشتى.

ـــ ئىككىڭلار نېمىگە كەلدىڭلار؟ خەۋەر قىلىدىغان نېمە ئىش چىقىپ قالدى؟ ـــ دەپ سورىدى لى جۇن.

ـــ ئاغىنىز ئالدىراپ لى كۇينى ئەۋەتىپتۇ ـ يۇ، لېكىن بىر چوڭ ئىشنى ئۇنتۇپ قاپتۇ، ـــ دېدى دەي زۇڭ، ـــ شۇڭا ئالاھىدە لىڭ جېن ئىككىمىزدىن يۇز دانە بەلگە توپى ئەۋەتتى، بۇ توپلار بىلەن قېيىقتا، كۆلدە سىلەرگە يېتىشىلمىدۇق، بۇ يەرگە كەلگەندىمۇ قىرغاقتا يېقىنلىشىشقا پېتىنالماي يۈردۇق، سىلەرنى ئەتە ئەتىگەن بامدات ۋاقتىدا شەھەرگە كىرسۇن ـ دە، شۇئان مۇشۇ يۇز توپنى ئېتىپ بەلگە بەرسۇن، دېدى.

ـــ ئوبدان ! ـــ دېدى لى جۇن ۋە توپ ساندۇقى بىلەن توپ جازىلىرىنى قېيىقتىن يۆتكەپ، قۇياغ قاچىلانغان كېمىلەرگە

يوشۇرۇپ قويدى. قېي باۋلار دەي زۇڭ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، مەي ـ شاراب بىلەن زىياپەت بېرىپ كۈتۈۋالدى. لىكىن جېن ئېلىپ كەلگەن ئون توپچىنى ئۇچىنچى كېمىگە يوشۇرۇپ قويۇشتى، شۇ كۈنى تەڭ كېچىدىن ئۆتكەندە، ئۇلار جاڭزىدىن چىقىپ سۇجۇغا قاراپ يول ئالدى، تاڭ ئاتارغا يېقىن سېپىل تۈۋىگە يېتىپ باردى. قوۋۇقچى لەشكەرلەر سېپىل ئۈستىدە تۇرۇپ كېمىلەردىكى فاڭ لانىڭ تۇغىنى كۆردى ـ دە، ئالدىراپ ـ تېنەپ قوۋۇقبېگى ئۇچار قاپلان سەركەردە گو شىگۇاڭغا خەۋەر قىلدى، ئۇ سېپىل ئۈستىگە چىقىپ لەشكەرلەردىن ھەممىنى ئىنچىكىلەپ سۈرۈشتە قىلدى، ئېلىپ كەلگەن تامغا بېسىلغان ئالاقىنامۇ سېپىلغا تارتىپ چىقىپ كۆزدىن كەچۈردى، ئۇنىڭ راست ـ يالغانلىقىنى بىلىپ بېقىش ئۈچۈن، گو شىگۇاڭ بۇ ئالاقىنى ئۇچىنچى بەدەۋى شاھ مەرىمگە ئەۋەتىپ كۆردى، ئۇ يەردىن كۆزىتىشكە ئادەم كەلدى، ئاندىن شەھەر قوۋۇقىنى ئاچتى، گو شىگۇاڭ سۇ قوۋۇقى يېنىدا ئولتۇرۇۋېلىپ، كېمىگە ئادەم چىقارتىپ قارىدى، قارىسا، پەۋەس قۇياغ ۋە بەلگىلىك كىيىملەر بېسىلغانكەن، شۇڭا ئۇلارنى بىردىن ـ بىردىن شەھەرگە كىرگۈزۈۋەتتى. ئون كېمە كىرىپ بولغاندىن كېيىن سۇ قوۋۇقىنى تاقىدى. ئۇچىنچى بەدەۋى شاھ ئەۋەتكەن نازارەتچى بەش يۈز لەشكەرنى باشلاپ قىرغاق بويلاپ مېڭىپ، بىر قولتۇققا كەلگەندە كېمىلەرنى توختاتتى. لى كۈي، باۋ شۇ، شياڭ چۈڭ، لى گۇنلار كېمە قازناقلىرىدىن چىقىپ كەلگەندە، نازارەتچى تۇرقى ـ قىياپىتى قوپال، تومپاي كەلگەن بۇ تۈت ئادەمنى كۆرۈپ ئەمدىلا كىملىكىنى سوراي دەپ تۇرۇشىغا، شياڭ چۈڭ، لى گۇنلار يۇمىلاق قالقانلىرىنى ئويناتتى ـ دە، بىر خەنجەر ئۇرۇپ نازارەتچىنى ئاتتىن يىقىتتى، ھېلىقى بەش يۈز لەشكەر ئەمدىلا كېمىگە چىقاي دېۋىدى، لى كۈي قوش پالتىسىنى قولىغا ئېلىپ، شاققىدە سەكرەپ قىرغاققا چىقتى ـ دە، ئارقا ـ ئارقىدىن ئون

نەچچىسىنى چېپىپ تاشلىدى. قالغانلىرى تىكىۋەتتى. كېمىدىكى پالۋانلار ۋە ئىككى يۈزدىن ئوشۇق قالقانچىلارنىڭ ھەممىسى قىرغاقتا چىقىپ ئوت قويۇۋەتتى. لىڭ جېن قىرغاقتىلا توپ جازىلىرىنى قۇرۇپ، بەلگە توپلىرىنى ئەكىرىپ، ئون نەچچە پاي ئاتتى، توپلار سېپىل راۋىقىنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈۋەتتى، ئۇلار تەرەپ ـ تەرەپتىن شەھەرگە باستۇرۇپ كىردى. ئۇچىنچى بەدەۋى شاھ فاڭ ماۋ ھەربىدە مەسلىھەتتە ئىدى، ئۇ كەينى ـ كەينىدىن ئېتىلغان توپ ئاۋازىنى ئاڭلاپ قورققىنىدىن جان ـ پېنى چىقىپ كەتتى. ھەرقايسى قوۋۇقلارنى ساقلاۋاتقان سەركەردىلەر شەھەر ئىچىدىن ئۇزۇلمەي ئېتىلىۋاتقان توپ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ شەھەر ئوتتۇرىسىغا چاپتى. ئۇلار ھەرقايسى قوۋۇقلاردىن كېلىپ، ئۆز لەشكەرلىرىنىڭ يوشۇرۇن ئوق تېگىپ ئۆلۈۋاتقانلىقىنى، سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ سېپىلغا چىقىۋاتقانلىقىنى مەلۇم قىلىشقا باشلىدى. سۇجۇ شەھىرىنىڭ ئىچى قاينام ـ تاشتى. سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىدىن زادى قانچىلىك ئادەم شەھەرگە كىرگەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. قارا قۇيۇن لى كۇي بىلەن باۋ شۇ ئىككى قالقانچىنى ئەگەشتۇرۇپ شەھەر ئىچىدە ئۇدۇل كەلگەنلىكى يەرگە ئۇسۇپ كىرىپ، فاڭ لا لەشكەرلىرىنى قوغلاپ يۇرۇپ قىردى، لى جۇن، دەي زۇڭلار فېي باۋ باشلىق تۆت ئادەمنى باشلاپ، لىڭ جېننى قوغداپ تۇرۇپ توپ ئېتىۋەردى. سۇڭ جياڭ ئۇچ تەرەپتىن قوشۇن يۆتكەپ نەھەرگە تېگىش قىلدى. سۇڭ خانلىقى قوشۇنلىرى شەھەرگە كىرىپ كەلگەندە، فاڭ لا لەشكەرلىرى چېچىلىپ ـ تارقاپ جانلىرىنى ئېلىپ قېچىشتى.

ئۇچىنچى بەدەۋى شاھ فاڭ ماۋ ئالدىراپ ـ تېنەپ قۇياغلىرىنى كىيىپ ئاتلىنىپ، ئالتە ـ يەتتە يۈز قۇياغلىق لەشكەرلەر بىلەن تۆۋەن قوزۇقتىن چىقىپ كەتمەكچى بولۇۋىدى، ئويلىمىغان يەردىن قارا ئۇيۇن لى كۇي باشلىغان بىر توپ

لەشكەرلەر بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى، بۇ قۇياغلىق قوشۇنمۇ تىرىپىرەن بولۇپ، تەرەپ - تەرەپكە قېچىپ كەتتى. بىر كوچىدىن لۇ جىشېن يۈگۈرۈپ چىقىپ، گۈرزىسىنى ئويىنتىپ راسا ئۇرغىلى تۇردى. فاڭ ماۋ بەرداشلىق بېرەلمەي تەنها ئۆزى ئېتىنى چاپتۇرغىنىچە ھەربىمگە قاراپ قاچتى، سېغىزخان كۆۋرۈكى يېنىدىن ۋۇ سۇڭ چىقىپ بىر قىلىچ سىلىۋىدى، ئېتىنىڭ پۇتى ئۇزۇلۇپ چۈشۈپ، فاڭ ماۋ يەرگە تىك مولاق ئاتتى. ۋۇ سۇڭ يەنە بىر قىلىچ چېپىپ ئۇنىڭ كاللىسىنى ئالدى ۋە توپتوغرا بارگاھقا كېلىپ، سۇڭ تۇرشاۋۇلغا مەلۇم قىلدى. بۇ چاغدا سۇڭ جياڭ شەھەرگە كىرىپ شاھ ھەربىمگە ئورۇنلاشقان ۋە سەركەردىلىرىگە فاڭ لا لەشكەرلىرىنى ئاختۇرۇپ بىرىنى قويماي تۇتۇشنى بۇيرۇغانىدى. يالغۇز لىيۇ يۈنلا قالدى - قاتتى چېرىكلەرنى باشلاپ شيۈجۇ ئايمىقىغا قاراپ قېچىپ كەتتى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

خان ئەزەلدىن ئۆزىگە ئانچە ئاسان تەخت بەرمىگەن،
كۆڭلى قانداق تىنغۇسىدۇر ئۆزىنى ئۇ خان دېگەن؟
قەستى تىغدا بېشىنى ۋۇ سۇڭ چېپىپ فاڭ ماۋنىڭكى،
ئاشۇ ۋەھشي ئەسكىلەر بىگىسمنى بىر كۆرسۇن دېدى.

سۇڭ جياڭ پادىشاھ ھەربىمگە ئورۇنلىشىش بىلەنلا، دەرھال مۆمىن پۇقرالارنى ئۆلتۇرمەسلىككە بۇيرۇق چۈشۈردى. تەرەپ - تەرەپتە كۆيۈۋاتقان ئوتلارنى ئۆچۈرگۈزدى، ئەل ئەمىن ئېلانى چىقىرىپ، لەشكەر ۋە پۇقرالارنى خەۋەردار قىلدى. ئاندىن سەركەردىلەرنى يىغىپ، ھەرەمدە ئۇلارنىڭ ئەجىر - تۆھپىلىرىنى مەلۇم قىلدۇردى. مەلۇم بولدىكى، ۋۇ سۇڭ فاڭ ماۋنى ئۆلتۇرۇپتۇ، جۇ تۇڭ شۇ فاڭنى تىرىك تۇتۇپتۇ، شى جىن جېن چېڭنى تىرىك تۇتۇپتۇ، سۇن لى جاڭ ۋېينى يارما دەستە بىلەن

ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپتۇ، لى جۇك جاڭ شېڭنى نەيزە تەقتەپ ئۆلتۈرۈپتۇ، فەن رۇي ۋۇ فۇنى ئۆلتۈرۈپتۇ، شۇەن زەن گو شىگۇاڭ بىلەن قاتتىق جەڭ قىلىپ، ئىككىلىسى ياردار بولۇپ، ئاخىر ئىككىلىسى يىنماچياۋ كۆۋرۈكى ئاستىدا ئۆلۈپتۇ، قالغانلىرىمۇ ياۋنىڭ يانداش سەركەردىلىرىنى تۇتۇپ كېلىپ، ئەجىر ـ تۆھپىسىنى مەلۇم قىلىشتى، سۇك جياڭ سەت كۆرەگان شۇەن زەننىڭ قازا تاپقانلىقىنى ئۇقۇپ قاتتىق ھەسرەت چەكتى ۋە گۇل چېكىلگەن جەسەت سانداۋقىغا سېلىپ، يولۇاس ئىدىرىنىڭ ئېتىكىگە دەپنە قىلدۇردى. فاڭ ماۋنىڭ بېشىنى ۋە شۇ فاڭ، جېن چېڭلارنى چاڭجۇ ئايمىقىدىكى ئەمىر باسقاق جاڭ بېگمىنىڭ ئالدىغا ئەۋەتتى. جاڭ بېگىم شۇ فاڭ بىلەن جېن چېڭنى بازاردا چانۇەتتى، فاڭ ماۋنىڭ بېشىنى ئاستانىگە ئەۋەتتى. ئۇ يەرگە بارغان سەركەردىلەر نۇرغۇن تارتۇق ئېلىپ كېلىپ، سۇجۇدىكى سەركەردىلەرگە تارقاتتى. جاڭ ئەمىر باسقاقبېگىم لیۇ گۇاڭشىنى سۇجۇنى قوغداشقا تەكلىپ قىلىش، سۇڭ تۇرشاۋۇلنى داۋاملىق يۇرۇش قىلىپ، قاراقچىلارنى يوقىتىشقا بۇيرۇش ھەققىدە خانىدانلىققا مۇراجىئەتنامە يازدى. شۇ ئاردا داغداغچى كىرىپ: «تۇتۇقبەگ لیۇ گۇاڭشى بىلەن مەسلىھەتچى گېڭ بېگىم سۇجۇنى قوغداشقا يېتىپ كەلدى» دەپ خەۋەر قىلدى.

شۇ كۇنى سەركەردىلەرنىڭ ھەممىسى سۇڭ تۇرشاۋۇلغا ئەگىشىپ، لیۇ گۇاڭشى باشلىق بىرمۇنچە سىپاھلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ، ئۇلارنى شاھ ھەرىمگە باشلاپ كىردى. سالام ـ سەھەت قىلىشقاندىن كېيىن سۇڭ جياڭ سەركەردىلەر بىلەن ئايماق مەھكىمىسىگە كېلىپ مەسلىھەت تۇزدى، دېڭىز ياقىسىدىكى سۇ لەشكەرلىرى ئاتامانلىرىنىڭ خەۋىرىنى ئېلىپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتتى، ئۇ يەرلەردىن: «دېڭىز ياقىسىدىكى ناھىيەلەرگە سۇجۇنىڭ ئېلىنغانلىقى ئاڭلانغاندىن كېيىن قاراقچىلار قېچىپ

كېتىپ، دېگىز ياقىسىدىكى ناھىيىلەرنىڭ ھەممىسى تىنچلاندى» دېگەن خەۋەر كەلدى. سۇڭ جياڭ تازا خۇشال بولدى. ئۇ ئالاقە يېزىپ بارگاھقا خۇش خەۋەر يەتكۈزدى، ئاندىن ئەمىر باسقاقبېگىمگە كونا بەگلەرنى ئۆز ئورۇنلىرىغا قويۇش، ھەرقايسى جايلارغا پۇقرالارنى ئەمىن قىلىش ئۈچۈن بارگاھتىن قولباش ئەۋەتىش، سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانلىرىنى بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرۇش ئۈچۈن سۇجۇغا قايتۇرۇش توغرىسىدا خەت يازدى.

بىرنەچچە كۈن ئىچىدىلا قولباشلار ئۆز ئورۇنلىرىغا بېرىشتى. سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانلىرى سۇجۇغا قايتىپ كېلىپ، رۇەن ئاتلىق ئوچ ئاكا ـ ئۈكا چاڭجۇغا تېگىش قىلغاندا، شى ئېننىڭ قازا تاپقانلىقىنى بايان قىلدى. شى شيۇ، لى يىڭلار قايتىپ كەلدى، شى ئېن، كۇڭ لياڭ ئىككىسى سۇ ئۇزۇشنى بىلمەيدىغانلىكتىن، سۇغا چۆكۈپ ئۆلگەن. سۇڭ جياڭ يەنە ئىككى سەركەردىنىڭ قازا تاپقانلىقىنى ئاڭلاپ، قاتتىق قايغۇرۇپ ئاھ ئۇردى. ۋۇ سۇڭمۇ شى ئېننىڭ بۇرۇنقى قىلغان ياخشىلىقلىرىنى ئەسلەپ ھۆكۈمدار ئېتىپ يىغلاپ كەتتى.

ئەمدى فېي باۋ باشلىق تۆت كىشىگە كەلسەك، ئۇلار سۇڭ تۇرشاۋۇل بىلەن خوشلىشىپ قايتىپ كەتمەكچى بولۇۋىدى، سۇڭ جياڭ بۇ يەردە قالسىڭلار بولاتتى، دەپ تۇتتى، لېكىن ئۇلار ئۇنىماي تۇرۇۋالغاندىن كېيىن تۆتىگە چوڭ ئىنئاملارنى بېرىپ، ئۇلارنى سۆگەتلىك جاڭزىغىچە ئۇزىتىپ قويۇشقا لى جۇننى بۇيرۇدى. لى جۇن يەنە تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭ بىلەن بىللە فېي باۋ باشلىق تۆت ئادەمنى سۆگەتلىك جاڭزىغا ئاپىرىپ قويدى، فېي باۋلار يەنە مەي ـ شارابلار بىلەن زىياپەت بېرىپ كۈتۈۋالدى. مەي ـ شارابلارنى ئىچىپ ئولتۇرغاندا، فېي باۋ ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، لى جۇنگە مەي تۇتۇپ، بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلدى.

ئەيىبۇھەننىاس، ئىشىتىكلار ئامۇخاس ! لى جۇن ئوتتۇرا ئىقلىمدىن ئايرىلىپ كېتىپ، ياقا يۇرتلاردا باشقىدىن ئاساس تىكلىگۈسى. دەرھەقىقەت: بولسا جان تەندىن جۇدا قۇلۇلمۇ قاپتىن چىقار، ئاقسنا ئىشى، چىقسا نامى بېلىقمۇ لەھەك بولار، دېگەندەك بولدى. زادى فېي باۋنىك لى جۇنگە نېمە دېگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بىر يۇز ئون تۆتىنچى باب

سۇڭ جياڭنىڭ نىڭخەي قەلئەسىدە ماتەم تۇتقانلىقى جاڭ شۇنىنىڭ باقىي ئالەمگە سەپەر قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، شۇ چاغدا فېي باۋ لى جۇنگە:

ــ پېقىر بىر نادان ئادەم بولسامۇ، دانىشمەنلەرنىڭ: «يەڭمەكنىڭ يېڭىلمىكى بار، ياخشى كۈننىڭ يامىنى بار» دېگىنىنى ئاڭلىغانمەن. ئاغا، لياڭشەن تېغىغا چىققانلىرىدىن تارتىپ تا ھازىرغىچە بولغان ئون نەچچە يىل ئىچىدە، جەڭلەردە يېڭىپ كېلىشتىلە. قىتان بەگلىكىگە تېگىش قىلىشقانلىرىدا، بىرمۇ يارەنلىرىدىن ئايرىلمىغاندىلە؛ ئەمدى كېلىپ فاڭ لاغا تېگىش قىلغاندىن بېرى كېلىشمەسلىكلەر يۈز بېرىۋاتىدۇ، تەقدىر ـ قىسمەتلىرى ئۇزاققا بارمايدۇ. كەمىنىلىرى نېمىشقا ئەمەلدار بولۇشنى خالىمايمەن؟ چۈنكى، جاھان شەپقەتسىز. كۈنلەرنىڭ بىرىدە جاھان تىنچلانسا، كىشىلەر بىر ـ بىرلەپ كېلىپ سىلىگە قەست قىلىشىدۇ. كونىلاردا: «تىنچلىقنى سەركەردە يارىتار، بىراق ئۇنى كۆرەلمەي كېتەر» دېگەن سۆز بار، بۇ ناھايىتى جايىدا ئېيتىلغان گەپ! ئاغا، بۈگۈن بىز تۆتىمىز ئاغا ـ ئىنى بولدۇق، بىز مۇشۇ ياخشى پەيتنى قولدىن بەرمەي بىرەر پاناھ جاي تاپايلى، ئۇ يەردە ئاز ـ پاز مال ـ دۇنيالارنى توپلاپ، بىر چوڭ كېمە تەييارلايلى، ئۇنى ھەيدەشكە بىرنەچچە كېمىچى تاپايلى ـ دە، دېڭىز ـ دەريالار ئىچىدىن بىرەر خالىي جاينى ماكان تۇتۇپ، ئاخىرقى ئۆمرىمىزنى ئارامىخۇدا ئۆتكۈزەيلى ! ــ دېدى.

— ئەزىز قېرىندىشىم، پەندى ـ نەسىھەتلىرىڭىز كۆزۈمنى ئاچتى، — دېدى لى جۇن بۇ گەپنى ئاڭلاپ تىزلىنىپ تۇرۇپ، — بۇ قالتىس ئورۇنلۇق گەپ بولدى. لېكىن، فاڭ لا تېخى يوقىتىلغىنى يوق، سۇڭ دانىشىنىڭ مېھىر ـ شەپقىتىنى يەردە قويۇش ياخشى بولماس. ھازىرچە سىز دېگەندەك قىلغىلى بولمايدۇ. ھازىر ھەرقايسىڭلار بىلەن كېتىپ قالسام، ئۆمۈر بويى كۆرسەتكەن مەردلىك ـ مەردانىلىقىم بىراقلا يوقىلىدۇ. ئەگەر ھەرقايسىڭلار مېنى كۈتۈپ تۇرۇشنى مالال كۆرمىسەڭلار، فاڭ لانى يوقاتقاندىن كېيىن مەن ئىككى قېرىندىشىمنى بىللە ئېلىپ كېلىپ ھەرقايسىڭلارغا قوشۇلاي، شۇ چاغدا نەگە باشلىسىڭىز، شۇ يەرگە مېڭىشقا تەييارمەن. ھازىرچە ھەرقايسىڭلار بۇ ئىشنىڭ ئېپىنى قىلغاچ تۇرساڭلار. ئەگەر بۇ ۋەدەمگە ۋاپاسىزلىق قىلسام، تەڭرى جاجامنى بەرگەي، يىگىت بولماي كېتەي!

— ئۇنداق بولسا، — دېدى تۆتى، — بىز كېمە تەييارلاپ، ئاغىمىزنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرايلى، ۋەدىمىز ۋەدە بولسۇن!

لى جۇن بىلەن فېي باۋ ئاغا ـ ئىنى بولۇشقانلىق شەرىپىگە مەي ئىچىشىپ، ۋەدىلىرىدىن يانماسلىققا قەسەم قىلىشتى.

ئەتىسى لى جۇن فېي باۋ قاتارلىق تۆتەيلەن بىللەن خوشلاشتى، ئاندىن تۇڭ ۋېي بىلەن تۇڭ مېڭىنى باشلاپ كېلىپ سۇڭ تۇرشاۋۇل بىلەن كۆرۈشتى ۋە ئۇنىڭغا فېي باۋ باشلىق تۆت كىشى ئەمەل تۇتۇشنى خالىمايدىغانلىقىنى، بېلىقچىلىق بىلەن تىرىكچىلىك قىلىشنى خالايدىغانلىقىنى ئېيتتى. سۇڭ جياڭ ناھايىتى ئەپسۇسلاندى ۋە سۇ ـ قۇرۇقلۇق لەشكەرلىرىگە يولغا چىقىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى. ۋۇجياڭ ناھىيەسىدە ئوغرى ـ قاراقچىلار قالمىغاچقا، ئۇلار پىكۇاڭجېن بازىرى ئارقىلىق داۋاملىق ئىلگىرىلەپ شيۇجۇ ئايمىقىغا يول ئالدى. بۇ چاغدا بۇ ئايماقنى ساقلاۋاتقان سەركەردە دۇەن كەي سۇجۇ ئايمىقىدىكى ئۇچىنچى بەدەۋى شاھ فاڭ ماۋنىڭ ئۆلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، نەرسە ـ

كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇپ قېچىش كويىغا چۈشكەندى. ئۇ پايلاقچى ئەۋەتىپ، سۇئ جياڭ قوشۇنلىرىنىڭ شەھەرگە يېقىنلاپ كېلىپ قالغانلىقى، تۇغلارنىڭ كۆنىنى توسۇپ، ئات - كېمىلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەي كېلىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن قورقۇپ جان - پېنى چىقىپ كەتتى. ئالدىدا كېلىۋاتقان سەركەردىلەردىن گۇمەن شېئ بىلەن چىن مىئ سېپىلىنىڭ يېنىغا يېتىپ كەلدى ۋە سۇ لەشكەرلىرىگە كۈنپېتىش تەرەپتىكى قوۋۇقنى قورشاشقا بۇيرۇق چۈشۈردى. دۇمەن كەي سېپىل تۆپىسىدە تۇرۇپ:

— تېگىش قىلماڭلار، تەسلىم بولىمىز ! — دەپ ۋارقىرىدى ۋە شەھەر قوۋۇقىنى ئېچىپ، كۇجە - ئىسرىق، شام - چىراغلارنى يېقىپ، قوي ۋە مەيلەرنى ئېلىپ سۇئ تۇرشاۋۇلنىڭ ئالدىغا چىقتى ھەمدە سۇئ جياڭنى ئايماق يامۇل مەھكىمىسىگە ئېلىپ كېلىپ ئورۇنلاشتۇردى. دۇمەن كەي باشچىلىقىدا ھەممەيلەن سۇئ جياڭغا سالام بەردى. سۇئ جياڭ دۇمەن كەيگە تەسەللى بېرىپ، ئۇنى مۇھىم ئەمەلدار ھېسابلايدىغانلىقىنى ئېيتتى ۋە ئەل ئەمىن ئېلانى چىقاردى.

— مەن ئەسلىدە مۇجۇلۇق مۆمىن پۇقرا ئىدىم، — دېدى دۇمەن كەي ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ، — فاڭ لانىڭ زىيانكەشلىكى بىلەن ئىلاجسىز ئۇنىڭ قول ئاستىدا ئىشتا بولۇپ قالدىم. بۇگۈن خان لەشكەرلىرى بۇ يەرگە كەلگەن تۇرسا، مېنىڭ ئەل بولماسلىققا نېمە ھەددىم؟

— خاڭجۇ ئايمىقىنىڭ نىڭخەي قەلئەسىنى كىم ساقلاۋاتىدۇ؟ قانچىلىك لەشكەر ۋە سەركەردە بار؟ — دەپ سورىدى سۇئ جياڭ.

— خاڭجۇ ئايمىقىنىڭ شەھىرى چوڭ، ئادىمى كۆپ، كۈنچىقىش ئۇستۇن تەرىپى قۇرۇقلۇق، تۆۋەن تەرىپىدە چوڭ دەريا، كۈنپېتىش تەرىپىدە بىر كۆل بار. ئۇ يەرنى فاڭ لانىڭ چوڭ ئوغلى، تۆۋەن ئېقىنىنىڭ ئامانلىق بېگى فاڭ تيەندىڭ

ساقلاۋاتىدۇ، ئۇنىڭ قول ئاستىدا يەتتە تۇمەندىن كۆپ لەشكەر، يىگىرمە تۆت سەركەردە، تۆت نەپەر باش سەركەردە بار. ئۇلاردىن ئىككىسى ئەڭ يارامليق سەركەردە بولۇپ، بىرى شىجۇ ئايمىقىلىق راھىب، ئۇ «نۇرانە تاتاگاتا» دەپ نام ئالغان. ئۇنىڭ ئەسلىي نامى دېڭ يۈەنجۇ بولۇپ، گۈرزە تۇتىدۇ، گۈرزىسى قۇيۇچتىن سوقۇلغان، ئېغىرلىقى ئەللىك نەچچە جىڭ كېلىدۇ، كىشىلەر ئۇنى ئەل ئۇستازى دەپمۇ ئاتىشىدۇ. يەنە بىرسى فۇجۇ ئايمىقىلىق شى باۋ، ئۇ زەنجىرلىك ئۇمۇت تۇتىدۇ، ئومۇتنى كۆزلىگەن يېرىگە تەگكۈزىدۇ، شەمشەرمۇ تۇتالايدۇ، ئۇ شامال كېسەر قىلىچ دەپمۇ ئاتىلىدۇ. ئۇنىڭ قىلىچى ئۇچ قەۋەتلىك قۇياغ بىر ياقتا تۇرسۇن، مىس ـ تۆمۈرلەرنىمۇ خۇددى شامالنى كەسكەندەك كېسىپ تاشلايدۇ. قالغان يىگىرمە ئالتە سەركەردىنىڭ ھەممىسى تاللانغان سەركەردىلەر، بىر ـ بىرىدىن باتۇر. تۇرشاۋۇل ياۋغا ھەرگىز سەل قارىمىغايلا، ـــ دەپ جاۋاب بەردى دۇەن كەي.

سۇڭ جياڭ بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن دۇەن كەيگە ئىنئام بەردى ھەمدە ئۇنى ئەھۋالنى جاڭ باسقاقبەگكە مەلۇم قىلىش ئۈچۈن بەگنىڭ ئالدىغا ئەۋەتتى. دۇەن كەي جاڭ باسقاقبەگ بىلەن يۈرۈش قىلىپ سۇجۇغا كەلگەندە، سۇجۇنى قوغداشقا تەيىنلەندى. ئورۇنباسار تۇتۇقبەگ لیۇ گۇاڭشى شيۇجۇ ئايمىقىنى قوغداشقا تەيىنلەندى. سۇڭ تۇرشاۋۇل ئەينۇلا شىپاڭنىڭ يېنىغا قوش تىكتى. سۇڭ جياڭ سەركەردىلەرگە مەربىكە ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، لەشكەرلەرنى تارتۇقلىدى، خاڭجۇ ئايمىقىنى قانداق قىلىپ ئېلىشنى مەسلىھەتلەشتى. كىچىك قۇيۇن چەي جىن ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ ئاغىمىز گاۋتاڭ ئايمىقىدا يېقىرنىڭ جېنىنى قۇتقۇزۇۋالغاندىن كېيىن شەپقەتلىك ئاغىمىزنىڭ ئەتىۋارلىشىغا ئېرىشتىم، راھەت ـ پاراغەتتىن بەھرىمەن بولدۇم، لېكىن ماڭا قىلغان شەپقەتلىرىگە مۇناسىپ جاۋاب قايتۇرالمىدىم. ھازىر

شۇنى ئىلتىجا قىلمىسىڭىز، مەن ساڭا لا قاراقچىلىرىڭىز ئۈچۈن پايلاقچى بولۇپ بېرىپ، بىرەر ئەجىر - تۆھپە كۆرسىتىش بىلەن خان ھەزرەتلىرىڭىز ئىلتىپاتىنى ياندۇراي، بۇنىڭ بىلەن ئاغىمىزنىڭ يۈزىنمۇ يورۇق قىلاي، بۇنىڭغا نېمە دەيدىلىكىن؟ — دېدى.

— ئەگەر، — دېدى سۇڭ جياڭ خۇشال بولۇپ، — سىز قاراقچىلارنىڭ ئۈچۈنسىغا كىرىپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئەھۋالنى تولۇق بىلىپ كەلسىڭىز، بىز لەشكەر تارتىپ بېرىپ، قاراقچىلارنىڭ باشلىقى ساڭ لانى تىرىك قولغا چۈشۈرۈپ، ئۇنى ئاستانىگە تۆھپىمىز قىلىپ ئېلىپ بارساق، راھەت - پاراغەتكە ئېرىشەتتۇق. بىراق، سەپەردە جاپا چېكىپ قالارسىزمىكىن دەيمەن، شۇڭا بارمىغىنىڭىز ياخشى.

— ئۆلۈپ كەتسەممۇ بىر بېرىپ كېلەي، ماڭا پەقەت يەن چىڭ ھەمراھ بولسىلا بولىدۇ. ئۇ يولدىكى يۇرت - ئىقلىملارنى، تىل - شېۋىلەرنى ئوبدان بىلىدۇ، يەنە كېلىپ ئەھۋالغا قاراپ ئىش تۇتىدۇ، — دېدى چەي جىن.

— ئەزىز ئىنى، مۇنداق دېسىڭىز ياق دېيەلمەيمەن. يەن چىڭ لۇ تۇرشاۋلىنىڭ قول ئاستىدا ئىشلەيدۇ، دەرھال خەت يېزىپ ئالدۇرۇپ كەلسەك بولىدۇ، — دېدى سۇڭ جياڭ. بۇ گەپلەر بولۇۋاتقاندا، خەۋەرچى كېلىپ: «لۇ تۇرشاۋۇل خۇش خەۋەر يەتكۈزگىلى يەن چىڭنى ئەۋەتىپتۇ» دەپ خەۋەر قىلدى.

سۇڭ جياڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ خۇشال بولۇپ:

— ئەزىز ئىنى، سىزنىڭ بۇ سەپىرىڭىز چوقۇم نۇسرەتلىك سەپەر بولىدىغان بولدى! يەن چىڭنىڭ دەل مۇشۇ پەيتتە كېلىشىمۇ ياخشىلىقنىڭ ئالامىتى، — دېدى چەي جىنگە قاراپ. چەي جىنمۇ خۇشال بولدى.

يەن چىڭ قوشقا كەلدى، ئۇ بارگاھقا كىرىپ سۇڭ جياڭغا سالام بەردى، ئاندىن غىزا - تائاملارنى يەپ، مەي - شارابلارنى ئىچتى. سۇڭ جياڭ ئۇنىڭدىن:

ـــ ئەزىز ئىنىم، ئاتلىق كەلدىڭىزمۇ يا كىمە بىلەنمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ئاتلىق كەلدىم، ـــ دېدى يەن چىلك.

ـــ دەي زۇلك قايتىپ كەلگەندە خوجۇ ئايمىقىغا تېگىش قىلىندى، دەپ كەلگەندى، بۇ ئىش قانداق بولۇپ كەتتى؟ ـــ دەپ سورىدى سۇلك جىالك.

ـــ شۇەنجۇ ئايمىقىدىن چىقىپ، ـــ دېدى يەن چىلك، ـــ لۇ تۇرشاۋۇل لەشكەرلەرنى ئىككىگە بۆلدى: تۇرشاۋۇل ئۆزى لەشكەرلەرنىلك يېرىمىنى باشلاپ خوجۇ ئايمىقىغا تېگىش قىلدى، ئۇ يەرنى قوغداپ تۇرغان گۇلك ۋېننى ھەم ئۇنىلك قول ئاستىدىكى بەش ھەمدەمچى سەركەردىنى ئۆلتۇرۇپ، خوجۇ ئايمىقىنى ئالدى، قاراقچى لەشكەرلەرنى قىرىپ تىرىپىرەن قىلىپ، پۇقرالارنى ئەمىن قىلدى، ئاندىن شەھەرنى قوغداشقا ئادەم ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلىپ، جالك باسقاقبەگكە مەكتۇپ ئەۋەتتى، مېنى بولسا خۇش خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن بۇ يەرگە ئەۋەتتى. باش سەركەردە لەشكەرلەرنىلك يېرىمىنى لىن چۇڭغا بەردى، لىن چۇلك ئۇ لەشكەرلەر بىلەن يېتىم قارىغاي چاقىسىغا تېگىش قىلىشقا كەتتى، ئۇلار خاڭجۇ ئايمىقىدا ئۇچرىشىدىغان بولدى. كەمىنىلىرى بۇياقتا ماڭار چېغىمدا يېتىم قارىغاي چاقىسىدا ھەر كۈنى جەلك بولۇۋاتقانلىقىنى، لېكىن ئۇ يەرنىلك تېخى ئېلىنمىغانلىقىنى، تۇرشاۋۇلنىلك ئۆزى جۇ ۋۇ بىلەن شۇ ياقتا كەتكەنلىكىنى، سەركەردە خۇ يەنجونىلك قالغان لەشكەرلەر بىلەن خوجۇ ئايمىقىنى قوغداشقا قالدۇرۇلغانلىقىنى، جالك باسقاقبەگ خوجۇ ئايمىقىنى قوغداشقا ئادەم ئەۋەتكەندىن كېيىن، ئاندىن يۇرۇش قىلىپ، دېچىلك ناھىيەسىنى ئېلىپ، خاڭجۇ ئايمىقىدا ئۇچرىشىدىغان بولغانلىقىنى ئاڭلىدىم.

ـــ خوجۇ ئايمىقىنى ساقلاش ۋە دېچىلك ناھىيەسىگە تېگىش قىلىش ئۈچۈن قالدۇرۇلغان، يېتىم قارىغاي چاقىسىدىكى جەڭگە ئاجرىتىلغان سەركەردىلەرنىلك ئىسىملىرىنى ماڭا ئېيتىپ

بەرسىگىز، ھەممىسى قانچە ئادەم، خۇ يەنجو بىلەن قانچىلىك ئادەم قالدى؟ ــ دەپ سوربدى سۇڭ جياڭ.

ــ مانا مەندە رويخېتى بار، ــ دېدى يەن چىڭ رويخەتنى كۆرسىتىپ.

يېتىم قارىغاي چاقسىسدىكى جەڭگە يىگىرمە ئۈچ ئوڭ قول، سول قول سەركەردە ئاجرىتىلغان، ئۇلار مۇنۇلار:

تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى، جۇ ۋۇ، لىن چۇڭ، دۇڭ پىڭ، جاڭ چىڭ، شيپ جېن، شيپ باۋ، لۇ فاڭ، گو شېڭ، دېڭ فېي، لى جۇڭ، جۇ تۇڭ، ئوۋ پېڭ، زۇ يۈەن، زۇ رۇن، سۇن شىن، گۇ يەڭگە، لى لى، بەي شېڭ، تاڭ لۇڭ، جۇ گۇي، جۇ فۇ، شى چيەن.

خۇجۇ ئايمىقىنى قوغداش ۋە دېچىڭ ناھىيەسىنى ئېلىشقا جەمئىي ئون توققۇز ئوڭ قول، سول قول سەركەردە قالدۇرۇلدى، ئۇلار مۇنۇلار:

خۇ يەنجو، سو چاۋ، مۇ خۇڭ، لېي خېڭ، ياڭ شيۇڭ، لىۇ تاڭ، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگو، چېن دا، ياڭ چۇن، شۇ يۈڭ، دۇ چيەن، مۇ چۇن، لى يۇن، شى يۇڭ، گۇڭ ۋاڭ، دىڭ دېسۇن، جاڭ چىڭ، سۇن چوكان.

ــ بۇ ئىككى بۆلەك سەركەردە جەمئىي قىرىق ئىككى كىشى، كەمىنىلىرى بۇياقتا ماڭار چېغمدا كېڭىشىپ پۇتۇشكەن، دەرھال يولغا چىقماق بولۇپ قېلىشقانىدى، ــ دېدى يەن چىڭ.

ــ ئۇنداقتا ئىككى تەرەپتىن تېگىش قىلماق بوپتۇ ـ دە، بۇ ناھايىتى ياخشى بوپتۇ. بايا چەي جىن غوجا سىز بىلەن بىللە فاڭ لانىڭ قاراقچىلار ئۇۋۇسىغا پايلاقچىلىقتا بارماق بولغانلىقىنى ئېيتتى، سىز باراامسىز؟ ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ باش سەردارىم مېنى ئەۋەتمەكچى بولغانىكەن، مېنىڭ بارماسلىقتا ھەددىمۇ؟ كەمىنىلىرى چەي جىن غوجام بىلەن بېرىشقا رازىمەن، ــ دېدى يەن چىڭ.

ــ مەن ئاق يەكتەك موللامچە ياسىناي، ــ دېدى چەي جىن خۇشال بولۇپ، ــ سىز خىزمەتكار تۇرقىدا ياسىنىڭ. بىر

غوجايىن، بىر خىزمەتچى بولۇپ، بەرۋاپ، خەنجەر ۋە كىتاب ساندۇقىنى ئېلىپ يولغا چىقساق، بىزدىن ھېچكىم گۇمانلانمايدۇ. بىز ئۇدۇل دېڭىز ياقىسىغا بېرىپ كېمە تېپىپ، يۆجۇ ئايمىقى ئارقىلىق چىغىر يول بىلەن جۇجى ناھىيەسىگە بارىمىز ـ دە، ئۇ يەر ئارقىلىق تاغدىن ئۆتىمىز، شۇنىڭ بىلەن مۇجۇ ئايمىقىغا يېقىنلاپ قالىمىز.

بۇلار شۇنداق پۈتۈشكەندىن كېيىن مېڭىش كۇنىنى بەلگىلىدى ۋە سۇڭ تۇرشاۋۇل ھۇزۇرىدىن خوشلىشىپ چىقىپ، بەرۋاپ، خەنجەر ۋە كىتاب ساندۇقىنى يىغىشتۇردى ـ دە، كېمە تېپىش ئۈچۈن دېڭىز ياقىسىغا كەتتى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

شۇ ئەسنادا مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ سۇڭ جياڭغا:

ـــ خاڭجۇ ئايمىقىنىڭ تۆۋەن تەرىپىدە چىيەنتاڭ دەرياسى بار، بۇ يەر ئارقىلىق بىر ئارالغا بارغىلى بولىدۇ. ئەگەر بىرنەچچە كىشى قېيىق بىلەن دېڭىز ياقىسى ئارقىلىق جىشەنمېن ئېغىزىدىن كىرىپ، تۆۋەن قوۋۇق سىرتىدىكى دەريا بويىدا بەلگە توپ ئېتىپ، بەلگە تۇغى تىكلىسە، شەھەردىكىلەر چوقۇم ئالاقزەدە بولۇپ كېتىدۇ. سىلىنىڭچە، سۇ لەشكەرلىرى ئاتامانلىرىدىن قايسىسى بارسا بولار؟ ـــ دېدى. ئۇنىڭ گېپىي تۇگىشى بىلەنلا جاڭ خېڭ بىلەن رۇەن جەمەتىدىن بولغان ئاكا ـ ئۇكىلار:

ـــ بىز بارايلى، ـــ دېيىشتى.

ـــ خاڭجۇنىڭ كۇنپېتىش تەرىپى كۆلگە يانداش، ئۇ يەردىمۇ سۇ لەشكەرلىرى كېرەك بولىدۇ، شۇڭا ھەممىگىلار كەتسەڭلار بولمايدۇ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ جاڭ خېڭ بىلەن رۇەن شياۋچى كېمە بىلەن خۇ جيەن ۋە دۇەن جېڭجۇنى ئېلىپ بارسۇن، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

بۇ تۆت كىشى ئوتتۇز نەچچە ئادەمنى باشلاپ، ئون نەچچە بەلگە توپ ۋە بەلگە تۇغلىرىنى كۆتۈرگىنىچە چىيەنتاڭ دەرياسىغا

بېرىش ئۇچۇن دېڭىز ياقىسىدىن كېمە تېپىشقا يۇرۇپ كەتتى.

ئوقۇرمەنلەر ئىشتىكەيسىزلەركى، يۇقىرىقىلار گويا چېچىلغان قۇمدەك ئۇ يەر ـ بۇ يەردىن ئېلىپ ئېيتىلغان سۆزلەر. ئەجدادلار قالدۇرۇپ كەتكەن بۇ ھېكايىنىڭ ھەممىسىنى بىر يولىلا سۆزلەپ تۈگىتىش مۇمكىن بولمىغاچقا، بىر ـ بىرلەپ سۆزلەشكە توغرا كېلىدۇ. تۆۋەندە ئاستا ـ ئاستا سۆزلەپ ئۆتىمىز، ھەممىسىنى ئاڭلاش نېسىپ بولىدۇ. ئوقۇرمەنلەر ھېكايىنىڭ سەرلەۋھىسىنى ۋە ئۇنىڭدىكى ئاساسىي قەھرىمانلارنى ئېسىدە چىڭ تۇتسىلا، سۆزلىنىدىغان ھېكايىنىڭ سىرى ئايان بولىدۇ.

سۇڭ جياڭ لەشكەرلەرنى تەقسىم قىلىپ بولغاندىن كېيىن خاڭجۇ ئايمىقىغا تېگىش چارە ـ تەدبىرلىرى ئۈستىدە كېڭىشىش ئۈچۈن شيۈجۇ ئايمىقىغا كەلدى، شۇ ئەسنادا ئاستانىدىن خان ئىنئام قىلغان شاھانە مەي شيۈجۇ ئايمىقىغا كەلتۈرۈلگەنلىكى خەۋەر قىلىندى. سۇڭ جياڭ سەركەردە ـ سەرۋازلارنى باشلاپ شەھەردىن ئالدىغا چىقتى، رەھمەت ـ تەشەككۈرلەر ئېيتىلىپ بولغاندىن كېيىن ئەلچى ئۇلارنى شاھانە مەي بىلەن مېھمان قىلدى. مەي ئىچىلىۋاتقاندا، ئەلچى خانىنىڭ ئۇشتۇمتۇت كېسەلگە مۇپتىلا بولغانلىقىنى، ئۇنىڭ كېسىلىنى داۋالاش ۋە قېشىدا تۇرغۇزۇش ئۈچۈن، خانلىق شىپاخانىنىڭ دانا ئەمچى ئەن داۋچۇەننى ئاستانىگە يۆتكەپ كېلىشنى ئىلتىجا قىلغانلىقىنى، خان دەرھال قايتۇرۇپ كېلىش توغرىسىدا يارلىق چىقارغانلىقىنى ئۇقتۇردى. سۇڭ جياڭ بۇ گەپنى يىراقىدى. ئەتىسى ئەلچىنى مېھمان قىلغاندىن كېيىن ئەن داۋچۇەننى ئاستانىگە يولغا سېلىپ قويدى. سۇڭ جياڭ ۋە باشقىلار ئون يول يىراقلىقتىكى چازەنگاھقىچە بېرىپ، ئەن داۋچۇەن بىلەن ئەلچىنى ئۇزىتىپ قويدى. بۇ ھەقتە مۇنداق بىر نەزم پۈتۈلگەن:

تېڭىپ بولۇپ يەتكەنىدى كامالەتكە ئەن داۋچۇەن،
شەندۇڭ دېگەن ئىقلىمدا نامى ـ داڭقى پۈر كەتكەن.

تومۇر تۆتسا ساڭگۇڭ دەپ خەقلەر ئۇنى تەرىپلەپ،
ياساپ دورا ئۆزىنى جىن زىچىنغا ئوخشاتقان.
يېرىپ بىلەك گۆشىنى ئالسا سۆڭەكتىن زەھەر،
تىغ ـ پىچاق ئىز ـ تاتۇقتىن ھېچبىر ئەسەر قالمىغان.
لياڭشەندە ئۇيۇلتاشتەك ئۇلار بولدى قېرىنداش،
ۋىدالاشتى ـ ئايرىلدى، لېكىن رىشتى چىرماشقان.

ئۆز گېپىمىزگە كېلەيلى، سۇڭ جياڭ خان ئالىيلىرى ئىنئام قىلغان تارتۇقلارنى سەركەردە ـ سەرۋازلارغا تەقسىم قىلىپ بەردى، ئۇلار بىر كۈننى تاللاپ، لېيۇ تۇتۇقبەگ، گېڭ مەسلىھەتچى بىلەن خوشلىشىپ، خاسىيەتلىك بىر كۇنى قان توغ قىلىش بىلەن سۇ ۋە قۇرۇقلۇقتىن تەڭلا قوزغىلىپ يولغا چىقتى. چۈشىدىن ناھىيەسىگە كەلگەندە، ئۇ يەرنى قوغداپ تۇرغان سەركەردە بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تېپىپ خاڭجۇغا قېچىپ كەتتى.

شۇ ۋەقەلەر بولۇۋاتقاندا، خان فاڭ لانىڭ شاھزادىسى فاڭ تيەندىڭ سەركەردە ـ سەرۋازلىرىنى يىغىپ قارارگاھتا كېڭىشۋاتاتتى. بۇ يەر بۇرۇنسىدا قارارگاھ بولۇپ، شاھانە قەسىر قىلىنغانىدى. فاڭ تيەندىڭنىڭ قول ئاستىدا تۆت ئالىي سەركەردە بار ئىدى. ئۇلار مۇنۇلار:

نۇرانە تاتاگاتا ئەل ئۇستازى دېڭ يۈەنجۇ
تۆۋەن تەرەپ ئالىي سەركەردىسى شى باۋ
ئەل خوجىسى ئالىي سەركەردە لى تيەنرۇن
ئەل پاسىبانى ئالىي سەركەردە سى شىڭفاڭ

بۇ تۆتەيلەنگە «ئالىي سەركەردە» دېگەن نامنى فاڭ لا ئۆزى بەرگەنىدى. يەنە يېگىرمە تۆت نەپەر سول قول سەركەردە بار بولۇپ، ئۇلار مۇنۇلار:

لى تيەنيۇ، ۋۇ جى، جاۋ يى، خۇاڭ ئەي، چاۋ جۇڭ، تاڭ فېڭشى، ۋاڭ جى، شۆ دۇنەن، لىڭ گۇڭ، جاڭ جيەن، يۈن شىڭ، ياۋ يى، ۋېن كېراڭ، ماۋ دى، ۋاڭ رېن، سۇي يۇ، لىيەن مىڭ، شۇ

بەي، جاڭ داۋيۇەن، فېڭ يى، جاڭ تاۋ، سۇ جىڭ، مى چۇەن، بېي يىڭكۇي.

بۇ يىگىرمە تۆت كىشىگە سەركەردە دەپ نام بېرىلگەنىدى. يۇقىرىقى يىگىرمە سەككىز كىشىنىڭ ھەممىسى يىغىلىپ فاڭ تيەندىڭنىڭ قارارگاھىدا كېڭىشىۋاتاتتى. فاڭ تيەندىك:

ــ ھازىر سۇڭ جياڭ سۇ ۋە قۇرۇقلۇقتىن تەڭلا يۇرۇش قىلىش بىلەن دەريادىن ئۆتۈپ، بىزنىڭ ئۈچ چوڭ ئايمىقمىزنى بېسىۋالدى. پەقەت خاڭجۇلا ئېلىمىزگە دەرپەردە بولۇپ تۇرۇۋاتىدۇ. بۇ يەرنى قولدىن بېرىپ قويساق، مۇجۇ ئايمىقىنى قانداقمۇ ساقلاپ قالالايمىز؟ مۇنەججىم ئاغۋات بۇ ۋېنىيىڭ ئىلگىرى «ساماۋى ئەختەر ۋۇ بەگلىكى تەۋەسىگە كىرىپ قالدى، ئۇ يەردە چوقۇم چوڭ بالايىئاپەت يۈز بېرىدۇ» دېگەنىدى. بۇ دەل مۇشۇ ئادەملەر ئوخشايدۇ. ئۇلار ھازىر بىزنىڭ زېمىنىمىزغا تېگىش قىلدى، ھەرقايسىڭلار مۇھىم مەرتىۋىلەرگە ئېرىشتىڭلار، بويۇنتاۋلىق قىلماي، ساداقەتمەنلىك بىلەن ئەل ئۇچۇن ئەجىر كۆرسىتىڭلار، ــ دېدى.

ــ شاھزادىمىز بۇنىڭدىن غەم قىلمىسىلا، ــ دېدى سەركەردىلەر تەڭلا، ــ بۇ يەردىكى نۇرغۇن خىللانغان لەشكەر ۋە سەركەردىلەر تېخى سۇڭ جياڭ بىلەن رەسمىي تۇتۇشمىدۇق. ھازىر بىرنەچچە ئايمىقىمىز قولدىن كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن بۇ شۇ يەرلەرنى قوغداشقا تازا مۇۋاپىق ئادەمنىڭ قويۇلمىغانلىقىدىن بولدى. ئەمدى ئاڭلىساق، سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيىلەر لەشكەرلىرىنى ئۇچكە بۆلۈپ، خاڭجۇ ئايمىقىمىزغا تېگىش قىلىشقا كېلىۋاتقۇدەك، ھەزرەتلىرى ئەل ئۇستازى بىلەن نىڭخەي قەلئەسىنى قوغداپ، تۇمەن يىللىق ئىگىلىك ئۇچۇن ئاساس سالغايلا. بىز قالغان سەركەردىلەر ھەممىمىز بۆلۈنۈپ، ياۋغا قارشى ئاتلىنايلى.

شاھزادە فاڭ تيەندىڭ خۇشاللىقىدا لەشكەرلەرنى ئۇچكە بۆلۈپ ياۋغا قارشى ئاتلىنىش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى. پەقەت ئەل

ئۇستازى دېڭ يۈەنجۇ شەھەرنى قوغداشقا قالدۇرۇلدى. ياۋغا قارشى ئاتلانماقچى بولغان ئۇچ ئالىي سەركەردىنىڭ ئىش تەقسىماتى مۇنداق بولدى:

ئەل پاسىبانى ئالىي سەركەردە سى شىڭفاڭ شۇ دۇنەن، خۇاڭ ئەي، شۇ بەي، مى چۈەن قاتارلىق تۆت سەركەردىنى باشلاپ دېچىڭ ناھىيەسىگە ھەمدەمگە باردىغان بولدى.

ئەل خوجىسى ئالىي سەركەردە لى تىيەنرۇن لى تىيەنيۇ، جاڭ جيەن، جاڭ تاۋ، ياۋ يى قاتارلىق تۆت سەركەردىنى باشلاپ، يېتىم قارىغاي چاقسىسىغا ھەمدەمگە باردىغان بولدى.

تۆۋەن تەرەپ ئالىي سەركەردىسى شى باۋ ۋېن كېراڭ، جاۋ يى، لىڭ گۇڭ، ۋاڭ رېن، جاڭ داۋيۈەن، ۋۇ جى، لىيەن مىڭ، فېڭ يى قاتارلىق سەككىز سەركەردىنى باشلاپ شەھەردىن چىقىپ، ياۋ بىلەن ئېلىشىدىغان بولدى.

بۇ ئۇچ ئالىي سەركەردىنىڭ ھەربىرى ئۇچ تۈمەندىن لەشكەرنى باشلاپ يولغا چىقىدىغان بولدى. لەشكەرلەر تەقسىم قىلىندى، ئۇلارغا ئالتۇن ـ كۈمۈش، تاۋار ـ دۇردۇنلار تارتۇق قىلىنىپ يولغا چىقىش تاپشۇرۇلدى. ئالىي سەركەردە سى شىڭفاڭ بىر تارام لەشكەرنى باشلاپ، خاڭجۇدىن دېچىڭ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى.

فاڭ لانىڭ ئىككى تەرەپكە قاراپ يولغا چىققان ئىككى تارام لەشكەرلىرىنى قويۇپ تۇرۇپ، گەپنى سۇڭ تۇرشاۋلىنىڭ لەشكەرلىرىدىن باشلايلى، ئۇلار شۇ پېتى ئىلگىرىلەپ لىنپىڭشەن تېغىغا كەلدى ۋە تاغنىڭ چوققىسىدا بىر قىزىل تۇغنىڭ يۇلاڭلىتىلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. سۇڭ جياڭ ئىككى ئوڭ قول سەركەردە خۇا رۇڭ بىلەن چىن مىڭنى ئالدىدا چارلىغۇچى بولۇپ مېڭىشقا ئەۋەتىپ، ئارقىدىن كېمە ـ ھارۋىلارنى چاڭئەنبادىن ئۆتكۈزدى. خۇا رۇڭ بىلەن چىن مىڭ مىڭدەك لەشكەرنى باشلاپ تاغ تۈمشۇقىدىن چىقىشقا، فاڭ لانىڭ ئالىي سەركەردىسى شى باۋنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى. شى باۋنىڭ قول

ئاستىدىكى ئىككى سەركەردە خوا رۇك بىلەن چىن مىڭنى كۆرۈپ ئات چاپتۇرۇپ چىقىشتى. ئۇلارنىڭ بىرى ۋاڭ رېن، يەنە بىرى فېڭ يى ئىدى. ئىككىسى قوللىرىغا نەيزە تۇتقىنىچە يوپۇرۇلۇپ كەلدى. بۇ تەرەپتىن خوا رۇك بىلەن چىن مىڭ ئادەملىرىنى سەپراس، ئاتلىرىنى چەپراس قىلىپ جەڭگە راسلاندى. چىن مىڭ بۆرە چىشلىق كالتەكنى ئوينىتىپ فېڭ يىغا ئېتىلدى، خوا رۇك نەيزىسىنى توغرىلاپ ۋاڭ رېن بىلەن ئېلىشتى. تۆت ئاتلىق گىرەلىشىپ، ئون قەپەسچە ئېلىشتى ـ يۇ، بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. چىن مىڭ بىلەن خوا رۇك فاڭ لا قوشۇنلىرىنىڭ ئارقىسىدا ھەمدەمچى لەشكەرلەر بارلىقىنى كۆرۈپ: «ئازراق ئارام ئېلىۋالايلى!» دەپ ۋارقىرىدى. شۇنىڭ بىلەن ھەممىسى ئۆز سەپلىرىگە قايتىشتى. خوا رۇك:

ــ قارىسىغا جەڭ قىلمايلى، دەرھال ئاغمىزغا خەۋەر قىلىپ، بار مەسلىھەت بىر ئىش قىلايلى، ــ دېدى.

شۇنىڭ بىلەن ھىماتچى قوشۇنلار بارگاھ قوشۇنلىرىغا خەۋەر قىلىدى. سۇڭ جياڭ جۇ تۇڭ، شۇ نىڭ، خۇاڭ شىن ۋە سۇن لىلارنى باشلاپ سەپنىڭ ئالدىغا كەلدى. فاڭ لا تەرەپتىن ۋاڭ رېن بىلەن فېڭ يى يەنە ئات چاپتۇرۇپ چىقىپ:

ــ ئەي، يېڭىلگەن سەركەردىلەر، نوچى بولۇشساڭ جەڭگە چىقىشمامسەن ! ــ دەپ تىل قويدى.

چىن مىڭ غەزەپلىنىپ، بۆرە چىشلىق كالتەكنى ئوينىتىپ، ئات چاپتۇرۇپ چىقىپ فېڭ يى بىلەن يەنە تۇتۇشتى. ۋاڭ رېن خوا رۇڭنى جەڭگە ئۇندەپ تۇراتتى، بىردىنلا شۇ نىڭ ئېتىنى دېۋېتىپ، نەيزىسىنى توغرىلاپ ئۇنىڭغا ئېتىلدى. خوا رۇك بىلەن شۇ نىڭنىڭ بىرى سول قول، بىرى ئوڭ قول سەركەردە، بىرى زەر نەيزىۋاز، بىرى كۈموش نەيزىۋاز سەركەردە ئىدى. خوا رۇڭمۇ دەرھال ئات چاپتۇرۇپ چىقتى ۋە شۇ نىڭنىڭ كەينىدە تۇرۇپ يا بىلەن ئوقنى ئالدى ـ دە، شۇ نىڭ بىلەن ۋاڭ رېنىنىڭ ئېلىشىشىنى كۈتۈپ تۇرماستىنلا تازا چەنلەپ بىر

ئېتىپ ۋاقى رېنىنى ئاتتىن تىك موللاق چۈشۈردى. بۇنى كۆرگەن فاقى لانىڭ قوشۇنلىرى ھودۇقۇپ كېتىشتى. فېڭ يى ۋاقى رېنىنىڭ ئوق تېگىپ ئاتتىن يىقىلىپ چۈشكەنلىكىنى كۆردى ـ دە، چۆچۈپ كېتىپ گاڭگىراپ قالدى، چىن مىڭ بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ كالتىكى بىلەن ئۇنىڭ بېشىغا بىرنى قويۇپ، ئۇنىمۇ ئاتتىن چۈشۈردى، فاقى لانىڭ قوشۇنلىرى تىرىپىرەن بولۇپ قاچتى. سۇڭ خانىدانلىقىنىڭ قوشۇنلىرى قىر ـ چاپقا ئۆتتى، شى باۋ تاقابىل تۇرالماي گاۋتىڭشەن تېغىغا چېكىنىپ، كۈنچىقىش يېڭى كۆۋرۈكىگە يېقىن بىر جايغا ماكانلاشتى. ئۇ كۈنى كەچ بولۇپ كەتكەنلىكتىن، فاقى لا لەشكەرلىرى نېمە قىلارىنى بىلەلمەي، شەھەرگە قايتىپ كەتتى.

ئەتىسى سۇڭ تۇرشاۋلىنىڭ لەشكەرلىرى گاۋتىڭشەن تېغىدىن ئۆتۈپ، كۈنچىقىش يېڭى كۆۋرۈكىنىڭ يېنىغا ماكانلاشتى، لەشكەرلەرنى ئۇچ تارامغا بۆلۈپ خاڭجۇ ئايمىقىغا قىستاپ كېلىپ بېگىش قىلىش ھەققىدە بۇيرۇق چۈشۈردى. بۇ ئۇچ تارامغا بۆلۈنگەن سەركەردىلەر كىم دېمەمسىز؟

بىر تارامغا پىيادە لەشكەرلەرنىڭ ئوڭ قول، سول قول سەركەردىلىرى باش بولۇپ، تاڭجىن بىلەن كۈنچىقىش قوۋۇققا قاراپ ئاتلاندى. ئۇلار مۇنۇلار:

جۇ تۇڭ، شى جىن، لۇ جىشىن، ۋۇ سۇڭ، ۋاڭ يىڭ، خۇ سەنىياڭ.

بىر تارامغا سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئوڭ قول ۋە سول قول سەركەردىلىرى باش بولدى، ئۇلار يۇقىرى يېڭى كۆۋرۈك ئارقىلىق گۇتاڭ كۆلىنى ئېلىش بىلەن كۈنپېتىش تەرەپتىكى يولنى توسۇپ، شەھەرنىڭ كۆل تەرەپتىكى قوۋۇقىغا تېگىش قىلىدىغان بولدى. ئۇلار مۇنۇلار:

لى جۇن، جاڭ شۈن، رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋۋۇ، مېڭ كاڭ.

ئۇچىنچى تارام بولغان بارگاھ قوشۇنىنىڭ پىيادە، ئاتلىق ۋە

سۇ لەشكەرلىرى ئۇچكە بۆلۈنۈپ، يۇقىرى قوۋۇق بىلەن گېڭىشەن قوۋۇقىغا تېگىش قىلىدىغان بولدى. تۇرشاۋۇل قىسمىنىڭ ئوڭ قول ۋە سول قول سەركەردىلىرى مۇنۇلار:

گۈەن شېڭ، خۇا رۇڭ، چىن مىڭ، شۇ نىڭ، خاۋ سۈبىن، لىڭ جېن.

ئىككىنچى بۆلەك لەشكەرلەرگە سۈڭ تۇرشاۋۇل بىلەن مۇشاۋىر ۋۇ يۈڭ باش سەركەردە بولۇپ باشلاپ ماڭىدىغان بولدى. بۇ بۆلەكلەرنىڭ ئوڭ قول ۋە سول قول سەركەردىلىرى مۇنۇلار:

دەي زۇڭ، لى كۇي، شى شيۇ، خۇاڭ شىن، سۇن لى، فەن رۇي، باۋ شۇ، شياڭ چۇڭ، لى گۇن، ما لىن، پېي شۇەن، جياڭ جىڭ، يەن شۇن، سۇڭ چىڭ، يۇ باۋسى، سەي فۇ، سەي چىڭ.

ئۇچىنچى بۆلەك لەشكەرلەر سۇ ـ قۇرۇقلۇقتىن ھەمدەملىشىدىغان بولدى. بۇ بۆلەكنىڭ ئوڭ قول ۋە سول قول سەركەردىلىرى مۇنۇلار:

لى يىڭ، كۇڭ مىڭ، دۇ شىڭ، ياڭ لىن، تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭ.

شۇ كۇنى سۇڭ جياڭ چوڭ ـ كىچىك ئۇچ خىل قوشۇننى تەيىن قىلىپ بولغاندىن كېيىن ئۇ قوشۇنلار يولغا چىقىشتى.

ئۇزۇن گەپنىڭ قىسقىسى، بارگاھ قوشۇننىڭ ئىككى بۆلەك لەشكەرلىرىنىڭ بىرىنچى بۆلۈكى بولغان گۈەن شېڭ لەشكەرلىرى ئۇدۇل كۇنچىقىش يېڭى كۆۋرۈكىگە بېرىپ چارلىدى. لېكىن، ئۇ يەردە فاڭ لانىڭ بىرمۇ لەشكىرى كۆرۈنمىدى. گۈەن شېڭنىڭ كۆڭلىگە شەك چۈشتى، ئۇ كۆۋرۈكنىڭ سىرتىغا چېكىنىپ ئەھۋالنى سۇڭ تۇرشاۋۇلغا مەلۇم قىلىشقا ئادەم چاپتۇردى. سۇڭ جياڭ بۇ ئەھۋالنى ئاڭلاپ، دەي زۇڭدىن: «يەڭگىللىك بىلەن تەگمەسلىك كېرەك، ھەر كۇنى ئىككى ئاتامان نۆۋەت بىلەن چىقىپ چارلىسۇن» دەپ بۇيرۇق ئەۋەتتى. بىر كۇنى خۇا رۇڭ بىلەن چىن مىڭ، يەنە بىر كۇنى شۇ نىڭ بىلەن خاۋ سۈبىن چارلاشقا چىقىپ ئۇدا بىرنەچچە كۇن چارلىدى، لېكىن فاڭ لانىڭ قوشۇنلىرى يەنىلا جەڭگە چىقمىدى.

بىر كۈنى نۆۋەت يەنە شۇ نىڭ بىلەن خاۋ سۆزىنىغا كەلدى، بۇلار ئىككىسى بىرنەچچە ئون ئاتلىق لەشكەر بىلەن يۇقىرى قوۋۇققىچە چارلاپ كەلدى، قارىغۇدەك بولسا، شەھەر قوۋۇقى كەڭ ئوچۇق تۇرۇپتۇ، ئىككىسى ئاسما كۆۋرۈكنىڭ يېنىغىچە بېرىپ قارىدى، دەل بۇ چاغدا سېپىل ئۈستىدىن داقا - دۇمباق چېلىنىپ، شەھەردىن بىر قوشۇن چىقىپ كەلدى. شۇ نىڭ بىلەن خاۋ سۆزىن دەرھال چېكىنمەك بولدى، بۇ چاغدا شەھەرنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىن چۇقان كۆتۈرۈلۈپ، يۇزدىن ئارتۇق ئاتلىق لەشكەر بۇلارنىڭ ئالدىغا چاپتۇرۇپ كەلدى. شۇ نىڭ جېنى - قەھرى بىلەن جەڭ قىلىپ، ئاتلىقلار ئارىسىدىن بۆسۈپ چىقتى، قارىسا خاۋ سۆزبن كۆرۈنمىدى. ئوبدان سىنچىلاپ قارىسا، بىرنەچچە سەركەردە - سەردارلار خاۋ سۆزبننى تۇتۇۋېلىپ، شەھەرگە ئېلىپ مېڭىپتۇ. شۇ نىڭ ئەمدىلا كەينىگە يېنىشقا تەمشىلىۋىدى، بىر ئوق كېلىپ ئۇنىڭ بوينىغا قادالدى، ئۇ بوينىدىكى ئوق بىلەن بەدەر قاچتى، فاڭ لا تەرەپتىن ئالتە سەركەردە ئۇنى قوغلاپ كەلدى، شۇ ئەسنادا گۈەن شېڭلار ئۇچرىشىپ قېلىپ، ئۇنى قۇتۇلدۇرۇۋالدى. قان كۆپ چىقىپ كەتكەچكە، شۇ نىڭ ھوشىدىن كەتتى. فاڭ لانىڭ ئالتە سەركەردىسىنى گۈەن شېڭ سۇر - توقاي قىلىپ شەھەرگە قاچۇرۇۋەتتى. بۇ ئەھۋال دەرھال سۇڭ تۇرشاۋلغا مەلۇم قىلىندى. سۇڭ جياڭ شۇ ھامان شۇ نىڭنى كۆرگىلى كەلدى، كېلىپ قارىسا ئۇنىڭ بەش ئەزايىدىن قان كېتىپتۇ. سۇڭ جياڭ كۆز يېشى قىلىپ، لەشكەر تېۋىپىنى چاقىرتتى. ئۇلار ئوقنى چىقىرىپ تىغ - يارا دورىسى سۈرتۈپ، يارىنى تېڭىپ قويدى. سۇڭ جياڭ شۇ نىڭنى كېمىگە ئەكەلدۈرۈپ ياتقۇزدى ۋە ئۇنىڭ ھالىدىن ئۆزى خەۋەر ئالدى. شۇ كۈنى كېچىسى شۇ نىڭ ئۇچ - تۆت قېتىم ھوشىدىن كەتتى، ئەنە شۇ چاغدىلا ئۇنىڭغا زەھەر ئوق تەگكەنلىكى مەلۇم بولدى. سۇڭ جياڭ: «دانا ئەمچى ئەن داۋچۇەن ئاستانىگە ئەكېتىلدى. بۇ ئەتراپتا بۇنى قۇتقۇزۇۋالغۇدەك ئۇستا

تېۋىپ يوق، ھەي ئىسىت، بىر قانىتىمدىن ئايرىلىدىغان بولدۇم !» دەپ تەڭرىگە نالە قىلىپ، ھەسرەت ـ نادامەت چەكتى. ۋۇ يۇڭ يارەنلەر مېھرىنى دەپ، ئەلنىڭ چوڭ ئىشلىرىغا دەخلى يەتكۈزمەيلى دېگەن مەقسەتتە سۇڭ جياڭنى بارگاھقا قايتىپ، يېغىلىق ئىشلىرى ئۈستىدە كېڭىشىشكە تەكلىپ قىلدى. سۇڭ جياڭ ئادەم قوشۇپ، شۇ نېڭنى شيۇجۇ ئايمىقىغا داۋالاشقا ئەۋەتتى. ئوقيا ئوقى زەھەرلىك ئوق بولغاچقا، ئۇ ساقىيالمىدى. سۇڭ جياڭ خاۋ سۈبىننىڭ ئەھۋالىنى ئۇقۇپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتتى، ئەتىسى خەۋەرچى كېلىپ: «خاڭجۇ ئايمىقىنىڭ يۇقىرى قوۋۇقىنىڭ سېپىلى ئۈستىدە خاۋ سۈبىننىڭ بېشىنى بامبۇك خادىغا ئېسىپ سازايى قىپتۇ» دەپ خەۋەر قىلدى. ئەنە شۇ چاغدىلا خاۋ سۈبىننىڭ فاڭ تيەنىدىڭ تەرىپىدىن پاره ـ پاره قىلىنىپ ئۆلتۈرۈلگەنلىكى مەلۇم بولدى، سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلاپ كۆڭلى تولمۇ بىئارام بولدى. يېرىم ئاي ئۆتكەندىن كېيىن شۇ نېڭنىڭ ئۆلگەنلىكى تۇغرىسىدا مەلۇمات كەلدى. سۇڭ جياڭ ئىككى سەركەردىسىدىن ئايرىلغانلىقى ئۈچۈن، لەشكەرلىرىنى قىمىرلاتماستىن چوڭ يولنى ساقلاپ ياتتى.

ئەمدى گەپنى لى جۇندىن ئاڭلاڭ. لى جۇن قاتارلىقلار لەشكەرلىرىنى باشلاپ، يۇقىرى يېڭى كۆۋرۈكىكە يېقىن بېرىپ ماكانلاشتى، ئۇ بىر قىسىم ئادەملىرىنى گۇتاڭ كۆلى يېنىدىكى تاغنىڭ ئىچكىرىسىگە چارلاشقا ئەۋەتتى، خەۋەرچى كېلىپ: «خاۋ سۈبىن ئۆلتۈرۈلۈپتۇ، شۇ نىڭ ئوق تېگىپ ئۆلۈپتۇ» دەپ خەۋەر قىلدى. لى جۇن جاڭ شۇنگە:

ـــ مېنىڭچە، بىزنىڭ تۇرۇۋاتقان بۇ يېرىمىز يېتىم قارىغاي چاقىسىسى بىلەن خۇجۇ، دېچىڭ ئايمىقلىرىغا باردىغان مۇھىم يول ئېغىزى، ئۇنىڭ ئۈستىگە قاراقچى لەشكەرلەر بۇ يەرگە كېلىپ تۇرىدۇ. بىز ئۇلارنىڭ مۇھىم يولىنى توسۇۋالساق، ئۇلار ئىككى تەرەپتىن تېگىش قىلىدۇ، بىزنىڭ ئادىمىمىز ئاز، ئۇلارغا تاقابىل تۇرالمايمىز. ئۇنىڭدىن كۆرە شىشەن تېغىنىڭ

ئىچكىرىسىگە بىراقلا باستۇرۇپ كىرەيلى، ئۇ يەر بىزگە ئوبدان ماكان بولىدۇ، شىخۇ كۆلى بىزگە ئوبدان جەڭ مەيدانى بولىدۇ؛ تاغنىڭ كۈنپېتىش تەرىپى كۈنچىقىش جىلغىغا تۇتىشىدۇ، ئۇ يەر چېكىنىشكە ئەپلىك، ــ دەپ مەسلىھەت بەردى.

بۇلار ئەھۋالنى دەرھال سۇڭ تۇرشاۋۇلغا مەلۇم قىلىپ، جەڭ بۇيرۇقىنى بېرىشنى ئىلتىجا قىلدى. ئاندىن لەشكەرلەرنى باشلىغىنىچە شاپتۇللۇق چوققا ئارقىلىق شىشەن تېغىغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ، ھازىرقى لىگېين بۇتخانىسىغا كىرىپ ماكانلاشتى؛ تاغنىڭ كۈنپېتىش ئۈستۈن تەرىپىدىكى جىلغىغا قوش تىكتى، بۇ يەر ھازىرقى گۈتاڭ كۆلىنىڭ ئىچكىرىسىگە جايلاشقانىدى؛ تۇرشاۋۇل قوشۇن تاڭجياۋا جەمەتلەر مەھەللىسىگە چارلاشقا كەلدى. شۇ كۈنى جاڭ شۇن لى جۇنگە:

ــ فاڭ لانىڭ قوشۇنلىرى خاڭجۇ شەھىرىگە كىرىپ كەتتى. بىز بۇ يەردە تۇرغىلى يېرىم ئايدىن كۆپرەك بولدى، ئۇلار جەڭگە چىقمىسا، بىز بۇ تاغنىڭ ئىچىدە تۇرىۋەرسەك ئىشىمىز قاچان باشقا چىقىدۇ؟ بۈگۈن مەن سۇدىن ئۆتۈپ، سۇ قوۋۇقتىن يوشۇرۇنچە شەھەرگە كىرەي ـ دە، ئوت قويۇپ بەلگە بېرەي. ئاغا، ئۆزلىرى دەرھال لەشكەرلەر بىلەن تېگىش قىلىپ سۇ قوۋۇقنى ئالسىلا، باش سەركەردە تۇرشاۋۇلغا خەۋەر قىلسىلا، ئۇلار ئۈچكە بۆلۈنۈپ شەھەرگە تېگىش قىلسۇن، ــ دېدى.

ــ بۇ پەنتىلىرىغۇ ياخشى پەنت ئىكەن، ئىنى، ئۆزلىرى يالغۇز بارسىلا بولماي قالارمىكىن، ــ دېدى لى جۇن.

ــ سۇڭ تۇرشاۋۇلنىڭ نۇرغۇن يىللاردىن بۇيان قىلغان مېھىر ـ شەپقىتىگە جاۋاب قايتۇرۇش ئۈچۈن جېنىمنى قۇربان قىلىشقىمۇ رازىمەن، ــ دېدى جاڭ شۇن.

ــ ئالدى بىلەن ئاغىمىزغا مەلۇم قىلىپ، لەشكەرلەرنى تەييارلاپ سىلىگە ھەمدەم بولاي، سىلى ئاندىن يولغا چىقسىلا، ــ دېدى لى جۇن.

ــ مەن ماڭغاچ تۇراي، ــ دېدى جاڭ شۇن، ــ سىلى ئادەم

ئەۋەتىپ مەلۇم قىلسىلا، مەن شەھەرگە يېتىپ بارغۇچە، تۇرشاۋۇل ئاغىمىز بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپىدۇ.

شۇ كۈنى كەچتە جاڭ شۇن بىر قىياقسىمان قىلىچنى يېنىغا تىقىپ، قورسىقىنى تاماق ـ شاراپلار بىلەن راسا تويدۇرۇپ شىخۇ كۆلىنىڭ بويىغا كەلدى، ئۇ يەردە ئۇچ تەرىپى ياپيېشىل تاغ بىلەن قاپلانغان سۈپسۈزۈك كۆلنى كۆردى. يىراقتا شەھەر سىپىلى ۋە تۆت ھەرەم قوۋۇقى كۆلگە ياندىشىپ تۇراتتى. بۇ تۆت قوۋۇق چيەنتاڭ قوۋۇقى، ئالتۇن قوۋۇق، چىڭبو قوۋۇقى، چيەنخۇ قوۋۇقى ئىدى. ئوقۇرمەن ! ئاڭلىغان بولغىيدىڭىز، سۇڭ سۇلالىسىدىن ئىلگىرى خاڭجۇ ئايمىقى چىڭخې بازىرى دەپ ئاتىلاتتى. چيەن خانلىقىنىڭ قولىغا ئۆتكەندىن كېيىن نىڭخەي قەلئەسىگە ئۆزگەرىپ، ئون قوۋۇق بېكىتىلدى: كۈنچىقىش تەرەپتە كۆكتات بازىرى قوۋۇقى، چيەنچياۋ قوۋۇقى بار؛ تۆۋەن تەرەپتە خۇچاۋ قوۋۇقى، جياخۇي قوۋۇقى؛ كۈنپېتىش تەرەپتە چيەنخۇ قوۋۇقى، چىڭبو قوۋۇقى، ئالتۇن قوۋۇق، چيەنتاڭ قوۋۇقى بار؛ يۇقىرى تەرەپتە يۇقىرى قوۋۇق، گېنشەن قوۋۇقى بار. گاۋزۇڭ جەنۇبقا كۆچكەندىن كېيىن بۇ يەرنى ئاستانە قىلىپ، «ھەشەمەتلىك لىن ئەنفۇ دىيارى» دەپ نام بېرىش بىلەن يەنە ئۇچ قوۋۇق بېكىتىلدى. ھازىر فاڭ لانىڭ تۇرۇۋاتقان ئورنى يەنىلا بۇرۇن چيەن خانلىقى تۇرغان ئورۇن ئىدى، شەھەرنىڭ تۆت پاسىلى سەكسەن يول كېلەتتى، بۇ يەر گاۋزۇڭنىڭ تۆۋەن تەرەپكە كۆچكەن ۋاقتىدىكىدەك ئېسىل ۋە سەلتەنەتلىك بولمىسىمۇ، ئەزەلدىن بۇ يەرنىڭ تاغ ـ دەريالىرى گۈزەل، ئادەملىرى سېخىي، پۇزۇر بولغاچقا، «ئاسماندا بار ئەدنان، زېمىندا بار سۇ ـ خاڭ» ① دېگەن سۆز تارقالغانىدى. بۇ يەرنى قانداق دېمەمسىز:

بۇ ئىككىسى جېجياڭ ـ جياڭسۇ شەھىرىگە ئاستانە ئىدى،
چيەنتاڭ دەريا تا قەدىمدىن شۇ قەدەر ئاۋات ئىدى.

① سۇ ـ خاڭ ـــ سۇجۇ، خاڭجۇنى كۆرسىتىدۇ.

سۆزلىمەيلى جىم تۇرۇپ تۇرسۇن شەھەر مەنزىرىسى،
سۆزلىسەك كۆپايە شىخۇ كۆلىنىڭلا تەرىپى؛
بار ئىدى مىليونچە گېپكتار زۇمرەت ئەينەك بۇ كۆل،
سايىۋەن ئۇچ مىڭ قاتار سۆگەت ئۇنى قاپلاپ تۇگۇل.
نەۋباھار كەلسە چېچەك ئاتقاي بويىدا مېۋە تال،
ياز كۈنى كۆلگە قىزىل لەيلى گۈلى قوشقاي جامال؛
كۈز كۈنى سالساڭ نەزەر بۇ كۆلگە ئوبدان سىنچىلاپ،
ئېچىلار لەرزان تۆۋەن① جۇخۇا گۈلىمۇ غۇنچىلاپ.
كەلسە قىش قارلار لەپىلدەپ چۈشىدۇ ئاپپاق ھامان،
كۆرىسەن مېيخۇانى ئۇندا بولسا سوقمۇ بىگۇمان.
كۆتۈرۈلەر جيۇلىدىكى قارىغاي تۇۋىدىن ھور ـ تۈتەك،
ئالتە كۆۋرۈك ئاستىدىن سۇلار ئاقار گۈركىرگىدەك.
تاڭ شەپىقى چۈشسە ئۇچ تاغ ئۇستىگە ئەكسى ئېتىپ،
قونۇشار كەچلىك بۇلۇت قوش چوققىغا قاپلاپ كېلىپ.
يەنخۇدۇڭ غار ئاغزىدىن چىقسا مەگەر سوغۇق بوران،
ئاشۇ لۇڭجىڭ تېغىدىن يامغۇر ئۇچۇپ كەلگەي شۇئان.
ئۇچ نەپەر دانىش سارايى ـــ ھۇجرىسىنىڭ قېشىدا،
كۆتۈرۈپتۇ تاشپاقا ئاسمانىنى ئۆز ئۆشنىسىدە؛
تۆت ماشايىخ ـــ ئەۋلىيا گۈزەرنىڭ قاق ئالدىدا،
بەخت ـ سائادەت بۇلۇتى ئەگىپ ئۇچار ئاسمانىدا.
سۇگۇڭتى قەدىمىدە سۇ دۇڭپۇغا بولغان گۈزەر،
يەككە تاغ ئاغزىدا خېجىڭغا ماكان ياساپ ئۆتەر.
سەيلىۋازلار كەلسە بۇڭا بارىدۇ لىڭىشسىغا،
جىغا قىسقانلار بارار ئۇندا ئىبادەتخانىغا.
بارىمىش دەپ ئاڭلىغانتۇق ئۇچ ئارالنى بىر زامان،

① تۆۋەن ـــ تۆۋەن ئىقلىم دېمەكچى.

ئويلىماپتۇق بۇنى پىكلەيدىن ئۆتەر دەپ ھېچقاچان.
سۇ دۇڭپۇ تەرىپلەپ مۇنداق نەزم پۈتكەن:

كۆل نۇرىدا كۆلىنىڭ سۈيى جىلۋىلىنار،
يېغىپ يامغۇر تاغ ھۆسنىگە ھۆسن قوشار.
شىخۇنى سەن سېلىشتۇرساڭ شىزى كۆلىگە،
شۇنچە ساھىبجامالدۇر ئۇ پەرداز سىڭار.

قەدىمقى بىر شېئىردا يەنە مۇنداق دەپمۇ تەرىپلەنگەن:

ھارۋىلار چاپتى قىزىل كۆۋرۈكنىڭكى قاق ئۇستىدە،
چېلىشىپ باھار بۇلۇتى نەۋباھارنىڭ سۈيىگە،
سۇ ئاقار ھېچبىر تۇمانسىز ياپيېشىللىق مۇلكىدە.
كۆل ئۆزى مەپتۇن قىلار يولۇچىنى ئۆز ھۆسنىگە،
سايرىشىپ بۇلبۇل گويا كارۋانىنى چىللار سەيلىگە،
كۇن قىيىلغاندا كېتەر ئۇ نائىلاجلا ئۆيىگە.

بۇ شىخۇ كۆلى قەدىمكى سۇڭ سۇلالىسى دەۋرىدە دەرۋەقە شۇنداق گۈزەل كۆل ئىدىكى، ئۇنىڭ تەرىپىگە تىل قىسقىلىق قىلىدۇ. جاڭ شۇن شىلىڭچياۋ كۆۋرۈكىنىڭ يېنىغا كېلىپ بىر ھازاغىچە قاراپ تۇردى. بۇ ئىللىق باھار پەسلى بولغاچقا، شىخۇ كۆلىنىڭ سۈيى كۆپكۆك تۇس ئېلىپ، ئەتراپىدىكى تاغلار ياپيېشىللىققا پۈركەنگەنىدى. جاڭ شۇن كۆرۈپ:
ـــ مەن شۇنياڭجياڭ دەرياسى بويىدا تۇغۇلۇپ ئۆسۈپ، تالاي ـ تالاي بوران ـ چاپقۇنلارنى باشتىن كەچۈرگەنىدىم، لېكىن بۇ كۆلىنىڭ سۈيىدەك بەلەن سۇنى كۆرمەپتىكەنمەن، مۇشۇ يەردە ئۆلسەم پۇخانىمدىن چىقاتتىم، ـــ دېدى ـ دە، كىيىم ـ كېچەكلىرىنى سېلىپ كۆۋرۈكنىڭ ئاستىغا قويدى، چېچىنى ئوتتۇرىسىدىن قىزىل پۈپۈك بىلەن بوغۇپ تۇرمىلەكلىدى،

بىلىگە لىغىلداپ تۇرىدىغان يىپەك پەشتاما تارتىپ، پوتا باغلىدى، يېنىغا بىر خەنجەر ئېسىپ، يالىڭاچ بولۇپ سۇغا سەكرىدى ۋە سۇنىڭ ئاستى بىلەن ئۇزۇپ كۆلدىن ئۆتتى. بۇ دەل ئەسىر ۋاقتى بولۇپ، ئاي ئەمدى يورۇغانىدى، جاڭ شۇن ئالتۇن قوۋۇق يېنىغچە ئۇزۇپ كېلىپ، سۇدىن بېشىنى چىقىرىپ تىڭشىۋىدى، شەھەردە ئەسىر ۋاقتىنىڭ ئاياغلاشقانلىقىغا چېلىنغان تاكتاك ئاۋازى ئاڭلاندى. شەھەرنىڭ سىرتى جىمجىت بولۇپ، بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمەيتتى؛ سېپىل كۈنگۈرسىدە تۆت ـ بەش ئادەم بېشىنى چىقىرىپ كۆزەت قىلىپ تۇراتتى. جاڭ شۇن يەنە سۇنىڭ ئاستىغا چۆكۈپ، بىر پەس كۈتكەندىن كېيىن بېشىنى چىقىرىپ قارىدى، بۇ چاغدا كۈنگۈرنىڭ يېنىدا بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمىدى. جاڭ شۇن سۇ ئېغىزىنىڭ يېنىغا ئۇزۇپ بېرىپ قارىدى، ئۇ يەر تۆمۇر سالاسۇن بىلەن توسۇۋېتىلىپتۇ، تورغا شوينىلار چىگىلىپ، شوينىغا مىس قوڭغۇراقلار ئېسىلىپتۇ، جاڭ شۇن تۆمۇر سالاسۇننىڭ پۈختىلىقىنى كۆرۈپ، شەھەرگە كىرىشكە كۆزى يەتمىدى، ئۇ قولىنى سوزۇپ تورنى تۇتۇۋىدى، قوڭغۇراقنىڭ شوينىسى تارتىلىپ كېتىپ، قوڭغۇراق جىرىڭشىپ كەتتى، سېپىل تۆپىسىدىكىلەر چۈقان كۆتۈردى. جاڭ شۇن سۇنىڭ ئاستى بىلەن يەنە كۆلگە كىرىپ يوشۇرۇنۇۋالدى. سېپىل تۆپىسىدىكىلەر سېپىلدىن چۈشۈپ تورغا قاراپ ئادەم يوقلۇقىنى بىلگەندىن كېيىن: «قوڭغۇراقنىڭ چېلىنىشىدا بىر گەپ بار. بەلكىم چوڭراق بىلىقتىن بىرى ئۇزۇپ كېلىپ تېگىپ كەتكەن ئوخشايدۇ» دېيىشتى. لەشكەرلەر بىردەم قاراپ تۇرۇپ، ھېچ نەرسە كۆرۈنمىگەندىن كېيىن قايتىپ بېرىپ ئۇخلىدى. جاڭ شۇن يەنە بېشىنى چىقىرىپ تىڭشىۋىدى، شەھەر ئىچىدە خېلى ئۇزاق چېلىنغان ئېغىر ياتقۇ تاكتىكىنى ئاڭلىدى، ئۇ: «لەشكەرلەر چوقۇم قىڭغىيىپ ئۇخلاپ قالدى» دەپ ئويلىدى ـ دە، يەنە سېپىل تۆۋىگە ئۇزۇپ باردى ـ يۇ، سۇدىن

شەھەرگە كىرگىلى بولمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، قىرغاقتا چىقىپ قارىسا سېپىل تۆپىسىدە بىرمۇ ئادەم كۆرۈنمىدى، ئۇ دەرھال سېپىل تۆپىسىگە يامىشىپ چىقىشقا تەمشەلدى ـ يۇ، يەنە «سېپىل تۆپىسىدە ئادەم بولۇپ قالسا، بىكاردىن ـ بىكارغا جېنىمدىن ئايرىلىپ قالماي، ئاۋۋال بىر سىناپ باقاي» دەپ ئويلىدى ۋە چالما تېپىپ سېپىل تۆپىسىگە ئاتتى. سېپىل تۆپىسىدىكى تېخى ئۇخلىمىغان لەشكەرلەر چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ، پەسكە چۈشۈپ سۇ قوۋۇقتا قارىۋىدى، ھېچنېمە كۆرۈنمىدى، يەنە سېپىل تۆپىسىگە چىقىپ كۆلگە قارىۋىدى، كۆلدە بىرمۇ كېمە ياكى قېيىق كۆرۈنمىدى. ئەسلىدە شىخۇ كۆلىدىكى كېمىلەرنىڭ ھەممىسى فاڭ تېيەندىكىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن چىكىبو قوۋۇقىنىڭ چىكىسى ساھىلىغا قاماپ قويۇلغانىدى، باشقا قوۋۇقلاردا كېمە تۇرۇش مەنئى قىلىنغانىدى. لەشكەرلەر: «ھەي، بۇ ئەجەب ئىشقۇ؟» دېيىشتى. ئۇلار ئاغزىدا: «چوقۇم بۇنىڭدا بىر شەيتانلىق بار، بېرىپ ئۇيقۇمىزنى ئۇخلايلى، ئۇنىڭ بىلەن كارىمىز بولمىسۇن!» دېيىشتى ـ يۇ، لېكىن ئۇخلىماي، كۈنگۇرىنىڭ يېنىدا مۆكۈپ ياتتى. جاڭ شۇن يەنە بىر قېتىم تاكتاك چېلىنغۇچە كۈتۈپ تۇرۇپ، ھېچبىر شەپە ـ شىما ئاڭلانمىغاندىن كېيىن سېپىلنىڭ تۈۋىگە ئۇزۇپ كېلىپ تىكشىدى. يۇقىرىدا تاكتاك ئاڭلانمىدى. جاڭ شۇن سېپىل تۆپىسىگە چىقىشقا پېتىنالماي يەنە بىرنەچچە چالما ئاتتى، يەنە ھېچقانداق شەپە چىقمىدى. ئۇ: «ھازىر باش توخۇ ۋاقتى بولۇپ قالدى، بىرئازدىن كېيىن تاڭ ئاتىدۇ، سېپىل تۆپىسىگە ئەمدى چىقماي قاچان چىقمەن؟» دەپ، ئەمدىلا سېپىلنىڭ يېرىمىغا يامىشىپ چىقىۋىدى، يۇقىرىدىن تاكتاك ئاۋازى ئاڭلىنىپ، لەشكەرلەر گۈررىدە قوزغىلىپ كەتتى. جاڭ شۇن سېپىلنىڭ قاپ بېلىدىن پەسكە سەكرەپ، ئەمدىلا سۇغا چۈشۈشكە تەمشىلىۋىدى، سېپىل تۆپىسىدىكىلەر تەپكەك يا، قاتتىق كىرىچلىك يا ۋە ۋە بەردىكلىك يالارنى ئېتىپ، يۇمىلاق تاشلارنى ياغدۇرۇۋەتتى، بىچارە جاڭ شۇن باتۇر ئالتۇن قوۋۇقتىكى كۆلدە ئۆلدى.

نەزم

ئاڭلىغان بىز ئۆلگۈدەك دەپ كاتتا پالۋان جەك ئارا،
سۇ ئۈزۈشكە ئۇستىلارنى سۇدا ئۆلگەي دەپ يانا.
ئاقىۋەت سۇنار ساپال كوزا قۇدۇقنىڭ بېشىدا،
ئەي يىگىت يانغىن قارامىلىقتىن ئۇ نە ھاجەت ساڭا.

ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئىشىتىڭ. بىر كۈنى سۇڭ جياڭ لى جۇندىن: «جاڭ شۇن ئوت قويۇپ بەلگە بېرىش ئۈچۈن، سۇدا ئۈزۈپ شەھەرگە كەتتى» دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىدى. سۇڭ جياڭ دەرھال بۇ ئىشتىن كۈنچىقىش قوۋۇقتىكى لەشكەرلەرنى خەۋەردار قىلدى. شۇ كېچىسى سۇڭ جياڭ بارگاھتا ۋۇ يۇڭ بىلەن باش توخۇغىچە جەڭ توغرىسىدا كېڭەشتى. ئۇيان ئويلاپ ـ بۇيان ئويلاپ مۇگدەك باسقاندەك قىلدى، ئۇ چارىيارلىرىنى چىقىرىۋېتىپ، بارگاھتا شىرەگە يۆلىنىپ بىرئاز قىڭغايدى. بىردەمدىن كېيىن تۇيۇقسىز بىر سوغۇق شامال چىقىپ سۇڭ جياڭنى شۇركۈندۇرۇۋەتتى، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ قارىسا، چىراغ خىرە يورۇپ تۇراتتى، سوغۇق شامال كىشىنى شۇركۈندۇرۇپ تۇراتتى. ئۇ سىنچىلاپ قارىسا، سوغۇق شامالنىڭ ئوتتۇرىسىدا يا ئادەمگە، يا جىنغا ئوخشىمايدىغان بىر مەخلۇق تۇرۇپتۇ. سوغۇق شامال ئوتتۇرىسىدا بۇ مەخلۇقنىڭ پۇتۇن ئەزايى قانغا مىلەنگەن، ئۇ مەخلۇق پەس ئاۋاز بىلەن:

ـــ ئاغا، پېقىر كۆپ يىللاردىن بېرى ئۆزلىرىنىڭ كەينىلىرىدە يۈردۈم، نۇرغۇن دۆلەتلىرىنى كۆردۈم. بۈگۈن ئاشۇ قىلغان ئىلتىپاتلىرىنى ياندۇرمەن دەپ ئالتۇن قوۋۇقتا ئوق تېگىپ ئۆلدۈم، ئەمدى ئۆزلىرى بىلەن ئالاھىدە خوشلاشقىلى كەلدىم، ـــ دېدى.

— بۇ ئىنىمىز جاڭ شۇن ئەمەسمۇ ! — دېدى سۇڭ جيالڭ ۋە بۇياقىقا ئۆرۈلۈپ قارىدى، بۇياقتىمۇ قانغا مىلەنگەن ئۇچ - تۆتەيلەن تۇرۇپتۇ، لېكىن ئۇلارنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. سۇڭ جيالڭ ئۇن سېلىپ يىغلىۋەتتى ۋە ئويغىنىپ كەتتى. ئويغانسا، بۇ چۇش ئىكەن. بارگاھ سىرتىدىكى يارەنلىرى يىغا ئاۋازىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن كىرىپ قارىدى، سۇڭ جيالڭ:

— ئەجەب غەلىتە ئىش - ھە ! — دېدى ۋە چۇشىگە تەبىر بېرىش ئۈچۈن ۋۇ يۇڭغا كىشى ئەۋەتتى. ۋۇ يۇڭ كېلىپ:

— ئاغا، بىر دەملىك مۇگدەك ئىچىدە قانداق غەلىتە چۇش كۆردىلە؟ — دەپ سورىدى.

— بايا سوغۇق شامال چىقىپ تارقىغاندىن كېيىن قارىسام، جاڭ شۇن پۈتۈن ئەزايى قانغا مىلەنگەن ھالدا بۇ يەردە پەيدا بولدى، ئۇ: «ئاغا، پېقىر كۆپ يىللاردىن بېرى ئۆزلىرىنىڭ كەينىلىرىدە يۈردۇم، نۇرغۇن دۆلەتلىرىنى كۆردۇم، بۇگۈن ئاشۇ قىلغان ئىلتىپاتلىرىنى ياندۇرىمەن دەپ، ئالتۇن قوۋۇقتا ئوق تېگىپ ئۆلدۇم، ئەمدى ئۆزلىرى بىلەن ئالاھىدە خوشلاشقىلى كەلدىم» دېدى. بۇرۇلۇپ بۇ يېنىمغا قارىسام، قانغا مىلەنگەن ئۇچ - تۆت ئادەم تۇرۇپتۇ، كىملەر ئىكەنلىكىنى پەرق ئېتەلمىدىم، شۇنىڭ بىلەن يىغلاپ ئويغىنىپ كېتىپتىمەن، — دېدى سۇڭ جيالڭ.

— ئەتىگەندە، — دېدى ۋۇ يۇڭ، — لى جۇندىن جاڭ شۇن ئوت قويۇپ بەلگە بېرىش ئۈچۈن شەھەرگە كىرىپ كەتتى، دەپ خەۋەر كەلگەنىدىغۇ، ئاغا، ئۆزلىرى شۇنى ئويلاپ يېتىپ، بۇ يامان چۇشنى كۆرۈپ قالغان ئوخشايدىلا.

— جاڭ شۇن چېۋەر ئادەم، ئۇ بىگۇناھ ئۆلگەن ئوخشايدۇ، — دېدى سۇڭ جيالڭ.

— شىخۇ كۆلىدىن ئۆتۈپ سېپىل تۈۋىگە بېرىش دەرۋەقە خەتەرلىك، مېنىڭچە، ئۇ ئۆلگەن ئوخشايدۇ. شۇڭا، ئۇنىڭ روھى

كېلىپ، چۈشلىرىدە ئايان بويتۇ، ــ دېدى ۋۇ يۈك.

ــ ئەمىسە شۇ ۋاقىتتا كەلگەن ھېلىقى ئۇچ ـ تۆت كىشى كىم بولغاي؟ ــ دەپ سورىدى سۈك جياك.

ۋۇ يۈك بىلەن ئىككىسى ئويلاپ بۇنىڭغا بىرنېمە دېيەلمەي خاڭاتىرلىنىپ ئولتۇردى، شەھەردىن شەپە ـ شىما بولمىغاندىن كېيىن بۇلارنىڭ كۆڭلىدىكى گۇمان تېخىمۇ كۈچەيدى. چۈش قىيىلغاندا لى جۇن بىر ئادەم ئەۋەتىپ: «جاك شۇن ئالتۇن قوۋۇقتىن شەھەرگە كىرمەك بولۇپ سېپىلغا ياماشقاندا، ئوق تېگىپ سۇ ئىچىدە ئۆلۈپتۇ، بۇگۈن شىخۇ سېپىلى ئۈستىدە بامبۇك خادىغا ئۇنىڭ بېشى ئېسىلىپ سازايى قىلىنىپتۇ» دەپ جىددىي خەۋەر قىلدى. سۈك جياك بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن يىغلاپ ھوشىدىن كەتتى؛ ۋۇ يۈك ۋە باشقىلارمۇ قاتتىق ئېچىندى؛ جاك شۇن ئەزەلدىن خەققە ناھايىتى ياخشى مۇئامىلە قىلغاچقا، يارەنلىرىنىڭ كۆڭلىگە يېقىپ قالغانىدى. سۈك جياك:

ــ ئاتا ـ ئانام ئۆلگەندىمۇ مەن سۈك جياك بۇنداق ئازابلانمىغان، ھازىر مېنىڭ يۈرەك ـ باغرىم سىيرىلىپ كەتتى، ــ دېدى.

ــ ئاغا، ئەلنىڭ چوڭ ئىشلىرىنى ئەسلىرىدە تۇتقايلا، قېرىنداشلىق مېھىر ـ مۇھەببەتنى دەپ، ئۆزلىرىنىڭ ئالتۇن بويلىرىنى ئۇيراتمىغايلا، ــ دېدى ۋۇ يۈك تەسەللى بېرىپ.

ــ كۆل بويىغا بېرىپ ئۇنىڭغا تەزىيە بىلدۈرۈشۈم كېرەك، ــ دېدى سۈك جياك.

ــ ئاغا، خەتەرلىك جايغا ئۆزلىرى بارمىسىلا، ئەگەر قاراقچىلار بۇ ئىشتىن خەۋەر تېپىپ قالسا، چوقۇم تېگىش قىلىدۇ، ــ دېدى ۋۇ يۈك.

ــ ئۆزۈمنىڭ باشقىچە بىر چارەم بار، ــ دېدى سۈك جياك ۋە لى كۈي، باۋ شۇ، شياك چۈك، لى گۇن قاتارلىق سەركەردىلەرنى بەش يۈز پىيادە لەشكەر بىلەن يول چارلاشقا

ئەۋەتتى، ئاندىن ئۆزى شى شيۇ، دەي زۇڭ، فەن رۇي، ما لىن ۋە بەش يۈز لەشكەرنى ئەگەشتۇرۇپ، چىغىر يول بىلەن يوشۇرۇنچە لى جۇن تۇرغان قوشقا كەلدى، لى جۇن ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ، لىڭيىن بۇتخانىسىغا ئورۇنلاشتۇردى. سۇڭ جياڭ يەنە بىر پەس كۆز يېشى قىلغاندىن كېيىن مۇشۇ بۇتخانىنىڭ راھىبىنى چاقىرتىپ، جاڭ شۇننىڭ روھىغا نوم ـ دەستۇرلارنى ئوقۇتتى. ئەتىسى كەچقۇرۇن سۇڭ جياڭ چاپارمەنلەرنى «ۋاپات بولغان ئىنىم، ئوڭ قول سەركەردە جاڭ شۇننىڭ روھى» دېگەن خەتلەر پۈتۈلگەن ئاق تۇغنى كۆلىنىڭ بويىغا قاداپ قويۇشقا بۇيرۇدى. شىلىڭ كۆۋرۈكىگە نۇرغۇنلىغان سوۋغا ـ سالاملىق نەرسىلەرنى تىزىپ، لى كۇيغا: «مۇنداق ـ مۇنداق قىلىڭلار» دەپ جېكىلىدى ۋە ئۇلارنى يۇقىرى تاغقا باردىغان يولنىڭ ئېغىزىغا مۆكۈشكە، فەن رۇي، ما لىن، شى شيۇلارنى ئەتراپقا مۆكۈشكە، دەي زۇڭنى ئۆزى بىلەن بىللە بولۇشقا بۇيرۇدى. كۇن ئەسىرگە ئاز قالغاندا سۇڭ جياڭ ئاق پەشمەت كىيىپ، زەر دۇبۇلغىسىنىڭ تۆپىسىگە قارىلىق تارتىپ، دەي زۇڭ ۋە ئالتە ـ يەتتە راھىبنى ئەگەشتۇرۇپ چىغىر يول بىلەن شىلىڭ كۆۋرۈكىگە كەلدى. لەشكەرلەر ئۇ يەردە ئالىلىقاچان قارا چوشقا، ئاق قويلارنى سويۇپ، ئالتۇن ـ كۈموش، نازۇنېمەتلەرنى تىزىپ، كۈجە ـ ئىسرىق، شام ـ چىراغلارنى يېقىپ تەييارلىنىپ تۇرغانىدى. سۇڭ جياڭ ئوتتۇرىدا تۇرغىنىچە تەزىيە بىلدۇرۇپ، ئالتۇن قوۋۇقتا قاراپ كۆز يېشى قىلدى. راھىب ئايەت ئوقۇپ، جاڭ شۇننىڭ ئىسمىنى ئاتاپ: «ئۇنىڭ جايى جەننەتتە بولسۇن» دېدى ۋە ئەرۋاھ تۇغنى چۇشۇردى، ئاندىن دەي زۇڭ تەزىيە سۆزىنى ئوقۇدى. سۇڭ جياڭ ئۆز قولى بىلەن مەي چېچىپ، كۈنچىقىشقا قاراپ ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلىدى. ئۇ تازا يىغلاۋاتقاندا، كۆۋرۈكنىڭ ئاستىدا ئىككى تەرەپتىن چۇقان كۆتۈرۈپ، تۆۋەن ۋە يۇقىرى تاغدىن داقا ـ

دۇمباق ساداسى ياڭراپ، ئىككى بۆلەك لەشكەر سۇڭ جياڭنى تۇتقىلى كەلدى. دەرھەقىقەت: قېرىنداشلىق مېھرى ئەلا بولغاچقا، بىر مەيدان قاتتىق جەڭ بولدى. سۇڭ جياڭ بىلەن دەي زۇڭنىڭ ياۋغا قانداق تاقابىل تۇرغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بىر يۈز ئون بەشىنچى باب

جاڭ شۇنىڭ ئەرۋاھى فاڭ تيەندىڭنى ئۇرغانلىقى سۇڭ جياڭنىڭ نىڭخەي قەلئەسىنى پەم بىلەن ئالغانلىقى

ئەلقىسسە، سۇڭ جياڭ بىلەن دەي زۇڭ شىلىڭ كۆۋرۈكى ئۈستىدە جاڭ شۇنگە تەزىيە بىلدۈرۈۋاتاتتى، بۇنى بىرى كېلىپ فاڭ تيەندىڭگە خەۋەر قىلدى. فاڭ تيەندىڭ سۇڭ جياڭنى تۇتۇپ كېلىش ئۈچۈن ئون سەركەردىنى ئەۋەتتى، ئۇلار ئىككى يولغا بۆلۈنۈپ، قەلئەدىن چېپىشىپ چىقىپ كەلدى. ۋۇ جى، جاۋ يى، چاۋ جۇڭ، يۈەن شاڭ، سۇ جىڭ قاتارلىق بەش سەركەردە نەنشەن تېغى بىلەن؛ ۋېن كېراڭ، سۇي يۈ، لىيەن مىڭ، ماۋ دى، تاڭ فېڭشى قاتارلىق بەش سەركەردە بېيشەن تېغى بىلەن چىقىپ كەلدى. بۇ ئون سەركەردە ئىككى يولغا بۆلۈنۈپ، ئۈچ مىڭدىن لەشكەرنى باشلاپ يېرىم كېچە بىلەن تەڭلا قوۋۇقتىن چىقتى. سۇڭ جياڭ بىلەن دەي زۇڭ كۆۋرۈك ئۈستىدە قەغەز كۆيدۈرۈپ، ھاراق چېچىۋاتاتتى، بىردىنلا كۆۋرۈك ئاستىدىن قاتتىق چۇقان كۆتۈرۈلدى. كۆۋرۈكنىڭ سول تەرىپىدە فەن رۇي، ما لىن، كۆۋرۈكنىڭ ئوڭ تەرىپىدە شى شىيۈلار بەش مىڭدەك لەشكەر بىلەن يوشۇرۇنۇپ ياتاتتى، ئالدىنقى يولدىن ئوتقاشلار كۆرۈندى، بۇلارمۇ تەڭلا ئوتقاشلارنى كۆتۈرۈپ، ئىككىگە بۆلۈنۈپ، ھېلىقى ئىككى تاغدىن كېلىۋاتقان لەشكەرلەرنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ چىقتى. فاڭ لانىڭ لەشكەرلىرى قارشى تەرەپنىڭ تەييارلىق كۆرۈپ قويغانلىقىنى كۆرۈپ كەينىگە ياندى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى بولسا ئىككى تەرەپتىن قوغلاپ كەلدى. ۋېن كېراڭ

تۆت سەركەردىنى باشلاپ ئالدىراپ ـ تېنەپ دەريادىن ئۆتۈشىگە، رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋژۇ، مېڭ كاڭ بەش مىڭ لەشكەر بىلەن باۋشۇتا تېغىنىڭ كەينىدىن چىقىپ ئۇلارنى توسۇۋالدى ۋە ماۋ دىنى تىرىك تۇتۇۋالدى، تاڭ فېڭشىنى نەيزە تىقىپ ئۆلتۈردى. نەنشەندىن كېلىۋاتقان ۋۇ جەمئۇ تۆت سەركەردىنى باشلاپ سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنىڭ ئالدىغا ئېتىلىپ كېلىۋاتاتتى، ۋۇ جى بۇنى كۆرۈپ ئالمان ـ تالمان ئارقىغا يانىاي دەپ تۇرۇشىغا، دېڭشياڭ كۆژۇرۇكى ياقتىن لى كۇي، باۋ شۇ، شياڭ چۇڭ، لى گۇنلار بەش يۈز پىيادە لەشكەر بىلەن چېپىپ كەلدى. ھېلىقى ئىككى سۈپەرچى ئالدىغا ئېتىلىپ كېلىپ، قالقانلىرىنى ئۇينىتىپ، يۇەن شىڭنى قىلىچ بىلەن بىرنى چېپىپ يىقىتىۋەتتى، باۋ شۇ سۇ جىڭنى چېپىپ ئۆلتۈردى. لى كۇي جاۋ يىنى پالتا بىلەن چېپىۋەتتى. فاڭ تيەندىڭنىڭ لەشكەرلىرى تەڭدىن تولىسى كۆلگە غەرق بولۇپ ئۆلدى. قەلئەدىن يارەمگە چىققان قوشۇنلار يېتىپ كەلگۈچە، سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى ئاللىقاچان تاغقا كىرىپ بولغان ۋە لېگىيەن بۇتخانىسىغا يىغىلىپ، خىزمەت كۆرسەتكەنلەرنى تارتۇقلاۋاتاتتى. بەش يۈزدىن ئارتۇق ئات غەنىيمەت ئېلىنغانىدى. سۇڭ جياڭ شى شيۇ، فەن رۇي، ما لىنلارنى لى جۇنگە ھەمدەملىشىپ قەلئەنى ئېلىش ئۈچۈن شىخۇ كۆل تۇراسىدا قالدۇردى. ئۆزى دەي زۇڭ، لى كۇيلارنى ئېلىپ گاۋتىڭ تاغ تۇراسىغا قايتىپ كەتتى. ۋۇ يۇڭلار سۇڭ جياڭنى بارگاھقا ئېلىپ كىردى.

ـــ پېقىر شۇنداق پەم ئىشلەتتىمكى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ مۇشاۋىرغا، ـــ تۆت پالۋاننىڭ كاللىسىنى ئالدىم. ماۋ دىنى تىرىك تۇتتۇم، ئۇنى جاڭ باسقاقبېگىمگە ئەۋەتىپ بېرىمەن.

قوشتا قالغان سۇڭ جياڭ يېتىم قارىغاي چاقسىسىدىكى ۋە دېڭچىڭدىكى ئەھۋالىنى بىلمەيتتى. ئۇ دەي زۇڭنى تېز بېرىپ ئەھۋالنى ئۇقۇپ كېلىشكە ئەۋەتتى. دەي زۇڭ بېرىپ بىرنەچچە كۈندىن كېيىن قوشقا قايتىپ كېلىپ، سۇڭ تۇرشاۋلۇغا:

ـــ لۇ تۇرشاۋۇل يېتىم قارىغاي چاقسىسىدىن ئۆتتى. پات يېقىندا بۇ يەرگە يېتىپ كېلىدۇ، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

ـــ سۇڭ جياڭلار ئاڭلاپ، ھەم ئەنسىرىگەن، ھەم خۇشال بولغان ھالدا سەركەردە ـ سەرۋازلارنىڭ ئەھۋاللىرىنى سورىدى. دەي زۇڭ:

ـــ ئۇ يەردىكى ئەھۋالنى ئېنىق بىلمەي كەلدىم، بۇ ھەقتە لۇ تۇرشاۋۇل خەت يېزىپ بەردى، بىئارام بولمىسىلا، ـــ دېدى.

ـــ يارەنلەردىن بىرەرى چىقىم بولدىمۇ يا؟ مەندىن يوشۇرماي، راستىنى ئېيتىڭ، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ خوش، ـــ دېدى دەي زۇڭ، ـــ لۇ تۇرشاۋۇلنىڭ ئالماقچى بولغان يېتىم قارىغاي چاقسىسىنىڭ ئىككى يېقى ئېگىز تاغ، تاغ ئارىسىدا بىرلا يول بار ئىكەن، ئۆتكەلنىڭ ئۇستىگە بىر راۋاق سېلىنغان بولۇپ، ئۇنىڭ يېنىدا ئېگىزلىكى ئوتتۇز ـ قىرىق غۇلاچ كېلىدىغان بىر چوڭ قارىغاي بار ئىكەن، قارىغايىنىڭ ئۇستىگە چىقىپ ئەتراپقا نەزەر سالسا، ھەممە جايىنى كۆرگىلى بولىدىكەن. ئۆتكەلنىڭ ئاستىنى قويۇق ئۆسكەن قارىغايزارلىق قاپلاپ كەتكەنىكەن، چاقسا ئۇستىدە قاراقچى پالۋانلاردىن قاراۋۇللۇقتا تۇرۇۋاتقان ۋۇ شېڭ باشلىق جياڭ يىن، ۋېي خېڭ دېگەن ئۇچ پالۋان ھەر كۈنى چاقسىدىن چۈشۈپ، لىن چۇڭ بىلەن ئېلىشىدىكەن. لىن چۇڭ يىلانباشلىق نەيزە بىلەن جياڭ يىننى ياردەم قىپتۇ، ۋۇ شېڭ قورقۇنچلۇق ئىچىدە چاقسىنى ساقلاپ يېتىپتىكەن. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن لى تيەنرۇن ۋۇ شېڭنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن، لى تيەنيۇ، جاڭ جيەن، جاڭ تاۋ، ياۋ يى دېگەن تۆت سەركەردە بىلەن بىللە چاقسىغا كەپتىكەن، ئەتىسى ئۇ چاقسىدىن چۈشۈپتۇ. ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى لى تيەنيۇ لۇ فاڭ بىلەن ئېلىشىپتۇ. ئالاھازەل ئەللىك ـ ئاتمىش قەپەس ئېلىشقاندىن كېيىن لۇ فاڭ يالمان بىلەن لى تيەنيۇنى بىرنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپتۇ. لۇ تۇرشاۋۇل ئۇلارنى چۈشەمدىكىن دەپ بىرنەچچە كۈن ساقلاپ يېتىپتۇ. ئالدىدىكى چوققىلار ئېگىز،

داۋانلار خەتەرلىك بولغاچقا، ئوۋ پېلىڭ، دېلىڭ فېيې، لى جۇڭ، جۇ تۇڭلارنى يولنى چارلاپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ، لى تيەنرۇن ئۆز ئىنىسىنىڭ ئۆچىنى ئېلىش ئۈچۈن، چاقسىدىن لەشكەرلىرىنى باشلاپ چىقىپ، ئاۋۋال جۇ تۇڭنى قىلىچ بىلەن ئۆلتۈرۈپتۇ. لى جۇڭ يارىلانغانلىقتىن كېتىپ قاپتۇ، ئۇنى ۋاقتىدا قۇتقۇزمىغان بولسا، ئۇمۇ تۇڭشىپ كېتەتتىكەن، شۇنىڭ بىلەن ئوچ سەركەردە بىرلىكتە قوشقا قايتىپتۇ. ئەتىسى قوش نەيزە پالۋان دۇڭ پىلىڭ ئۆچ ئالىمەن دەپ چاقسا ئاستىغا كېلىپ ئېتىنى توختىتىپ، قاراقچى سەركەردىلەرنى تىللاۋاتقاندا، بىر ئوتلۇق توپنىڭ ئوقى كېلىپ تېگىپ سول بىلىكىنى يارىدار قىپتۇ. ئۇ نەيزىسىنى كۆتۈرەلمىگەچكە، قوشقا قايتىپ كېلىپ بىلىكىنى تاڭدۇرۇپتۇ. ئەتىسى ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن ماڭغاندا، ئۇنى لۇ تۇرشاۋۇل توسۇۋاپتۇ. ئارىدىن بىر كېچە ئۆتكەندىن كېيىن دۇڭ پىڭنىڭ بىلىكى سەل ياخشى بوپتۇ، دۇڭ پىلىڭ لۇ تۇرشاۋۇلغا تۈيدۇرماستىن جاڭ چىڭ بىلەن كېلىشىپ، پىيادە مېڭىپ چاقسىغا كەپتۇ. لى تيەنرۇن، جاڭ تاۋلار چاقسىدىن چۈشكەنسىكەن، دۇڭ پىلىڭ لى تيەنرۇننى تۇتىمەن دەپ پىيادە نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ ئۇنىڭغا ئېتىلىپتۇ. لى تيەنرۇنمۇ نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ كېلىپ دۇڭ پىلىڭ بىلەن ئون قەپەس ئېلىشىپتۇ. دۇڭ پىلىڭ داۋاملىق ئېلىشماقچى بولغانسىكەن، بىراق سول بىلىكىنىڭ ئەپلىشىپ بەرمەيۋاتقانلىقىدىن ئىلاجسىز چېكىنىپتۇ. لى تيەنرۇن قوغلاپ كەپتۇ، بۇنى كۆرگەن جاڭ چىڭ نەيزىسىنى تەڭلەپ كېلىپ لى تيەنرۇنغا ئۇرۇپتۇ. لى تيەنرۇن غىپپىدىلا بىر قارىغايىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈۋاپتىكەن، جاڭ چىڭنىڭ قولىدىكى نەيزىسى دەل بېرىپ قارىغايغا سانجىلىپ قاپتۇ، جاڭ چىڭ نەيزىسىنى تارتىپ چىقىرالماي تۇرۇۋاتقاندا، لى تيەنرۇن ئۇنىڭ قورسىقىغا نەيزە بىلەن بىرنى سانجىپتىكەن، ئۇ شۇ يەردىلا دۈم چۈشۈپتۇ، دۇڭ پىلىڭ جاڭ چىڭنىڭ يىقىلغانلىقىنى كۆرۈپ، دەرھال قوش نەيزىسىنى كۆتۈرۈپ

جەڭگە چۈشۈشىگە، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كەلگەن جاڭ تاۋ بىر قىلىچ ئۇرۇپ ئۇنى ئىككى پارچە قىلىۋېتىپتۇ. لۇ تۇرشاۋۇل بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تېپىش بىلەن دەرھال قۇتقۇزغىلى بارسا، قاراقچى لەشكەرلەر چاقسىغا قېچىپ چىقىۋاپتۇ، چاقسا ئاستىدىكىلەر ئامالسىز تۇرۇپلا قاپتۇ. سۇن شىن، گۇ يەڭگە ئەر - خوتۇن ئىككىسى مۇساپىرچە ياسىنىپ، لى لى، تاڭ لۇڭ، شى چىيەن، بەي شېڭ قاتارلىق تۆت كىشىنى تاغ ئىچىگە ئېلىپ كىرىپ، بىر چىغىر يول بىلەن چاقسىغا چىقىپتۇ - دە، تۇن يېرىم بولغاندا چاقسىغا ئوت قويۇۋېتىپتۇ. قاراقچى سەركەردىلەر چاقسا ئۇستىدىكى ئوتنى كۆرۈپ، سۇڭ خانلىقىنىڭ لەشكەرلىرى يېتىپ كەلدى دەپ بىلىپ، چاقسىنى تاشلاپ قېچىپتۇ. لۇ تۇرشاۋۇل چاقسىغا چىقىپ سەركەردە - سەرۋازلارنى ئېدىتىلاپ كۆرگەندە، سۇن شىن بىلەن گۇ يەڭگە ئىككىسى چاقسىنى ساقلاپ ياتقان سەركەردىلەردىن ۋۇ شېڭنى تىرىك تۇتۇۋاپتۇ. لى لى، تاڭ لۇڭلار چاقسىنى ساقلاپ ياتقان جىياڭ يىننى تىرىك تۇتۇۋاپتۇ. شى چىيەن، بەي شېڭلار چاقسىنى ساقلاپ ياتقان ۋېي خېڭنى تىرىك تۇتۇۋاپتۇ. بۇ ئۇچەيلەننى جاڭ باسقاقبەگكە ئەۋەتىپ بېرىپتۇ. دۇڭ پىڭ، جاڭ چىڭ، جۇ تۇڭ قاتارلىق ئۇچ كىشىنىڭ جەستىنى چاقسا ئۇستىدە دەپنە قىپتۇ. لۇ تۇرشاۋۇل چاقسىدىن قىرىق بەش چاقىرىم نېرىغىچە قوغلاپ بېرىپ، قاراقچى لەشكەرلەرگە يېتىشۋېلىپ لى تىيەنرۇن بىلەن ئېلىشىپتۇ. ئالاھازەل ئوتتۇز نەچچە قەپەس ئېلىشقاندىن كېيىن لۇ تۇرشاۋۇل لى تىيەنرۇننى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ. جاڭ جيەن، جاڭ تاۋ، ياۋىيىلار يېڭىلگەن قالدى - قاتتى چېرىكلەرنى باشلاپ ئاران قېچىپ كېتىۋاپتۇ. سەردارىم، ئىشەنمىسىلە مانا بۇ خەت تۇرۇپتۇ.

سۇڭ جىياڭ خەتنى كۆرۈپ ئىچى تىت - تىت بولدى، كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياش ئاقتى.

— لۇ تۇرشاۋۇل يېڭىپ چىقىپتۇ. ئۇلارنى يەنە ئىككى تەرەپتىن ئوتتۇرىغا قىسىپ تېگىش قىلساق، فاڭ لانىڭ

لەشكەرلىرىنى جەزمەن يەڭگىلى بولىدۇ. ئاندىن خوجۇ ئايمىقىغا بېرىپ، خۇ يەنجوغا بولۇشساق، ــ دېدى ۋۇ يۈك.

ــ بۇ گەپ ناھايىتى جايىدا بولدى ! ــ دېدى سۇك جياك.

ئۇ لى كۇي، باۋ شۇ، شياك چۈك ۋە لى گۇنلارغا ئۈچ مىك پىيادە لەشكەرنى باشلاپ تاغ يولى بىلەن بېرىپ، خۇ يەنجونىك ئالدىغا چىقىشنى بۇيرۇدى. قارا قۇيۇن لى كۇي خۇشال ـ خۇراملىق بىلەن يولغا چىقتى. ئەمدى گەپنى سۇك جياڭنىك لەشكەرلىرىدىن ئاڭلايلى. ئوك قول سەركەردە جۇ تۈك بەش مىك ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەرنى ئېلىپ، تاڭجېن بازىرى ئارقىلىق كۆكتال مەھەللىسىدىكى سېپىل تۇۋۇگە كېلىپ، كۈنچىقىش قوۋۇققا تېگىش قىلماقچى بولدى. كۈنچىقىش تەرەپتىكى دەريا ياقىسىدىكى جايلارغا ئاھالىنىك ئۆيلىرى، دۇكانلىرى جايلاشقان بولۇپ، بۇ جايلار شەھەردىنمۇ ئاۋات جايلار ئىدى. دالالىرى ساپىلا زىرائەتلەر قويۇق ئۆسكەن ئېكىنزارلىقلار ئىدى. ئۇلار شەھەر يېنىغا كېلىپ سەپ تارتتى. لۇ جىشېن ئالدى بىلەن پىيادە سەپتىن چىقىپ ياۋنى جەڭگە چاقىردى. ئۇ گۇرزىسىنى كۆتۈرۈپ سېپىل ئالدىغا كېلىپ:

ــ ھەي مەلئۇنلار، سەنلەر بىلەن ئېلىشقىلى كەلدىم، چىقمامسىلەر ! ــ دەپ تىللىدى.

سېپىل ئۈستىدە تۇرغانلار بىر شەيخنىك كېلىپ جەڭگە چاقىرغانلىقىنى ئاڭلاپ، پايپاسلاپ بېرىپ شاھزادە قەسرىگە خەۋەر قىلدى. نۇرانە ئەل ئۈستازى دېك يۈەنجۇ ھەزرىتىم بىر شەيخنىك كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ دەس ئورنىدىن تۇردى ـ دە، شاھزادىگە:

ــ كەمىنە راھىبلىرى لياڭشەن كۆلىدە لۇ جىشېن ئاتلىق بىر شەيخ بارئىمىش، ئۇنىك قولىدىن گۇرزىسى چۈشمەيمىش دەپ ئىشتىكەنىدىم. جانابلىرىنىك كۈنچىقىش قوۋۇقتىكى سېپىل ئۈستىگە چىقىپ، پېقىرنىك بۇ شەيخ بىلەن بىرنەچچە قەپەس ئېلىشقىنىنى كۆزدىن كەچۈرۈشلىرىنى سورايمەن، ــ دېدى.

فاڭ تيەندىڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ بەك خۇشال بولدى. سەككىز پالۋان ۋە باش سەركەردە شى باۋغا ئەل ئۇستازىنىڭ ياۋ بىلەن ئېلىشقىنىنى كۆرۈش ئۈچۈن كۆكتات بازىرىدىكى سېپىل ئۈستىگە چىقىش توغرىسىدا بۈيرۇق بەردى. شۇ چاغدا سېپىل ئۈستىدىكى راۋاقتا فاڭ تيەندىڭ بىلەن شى باۋ ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدە سەككىز پالۋان ئولىشىپ تۇراتتى. ئۇلار ھېلىقى ئەل ئۇستازىنىڭ تەقى ـ تۇرقىغا قارىدى، قارىسا، ئۇ شۇنداق جابدۇنغانىدى.

نەزم

قىپقىزىل چوغ رەڭدە بىر يەكتەك كىيىپتۇ ئۈستىگە،
ئارسلان پېيىدە بىر پوتا چىگىپتۇ بېلىگە.
قولىدا تۇتقان ئېسىل تاش كەھرىۋادىن تەسۋىسى،
پۈتىدا توققۇز بوغقۇچلۇق تېرىدىن كەش ـ مەسىسى.
خۇش پۇراق يىپتا تىكىلگەن دالدىغۇچ بار ئالدىدا،
پارقىرار، ژال ـ ژۇل قىلار گۈرزىسى بار جۇپ قولىدا.

سېپىلنىڭ قوۋۇقى ئېچىلدى، ئاسما كۆۋرۈك چۈشۈرۈلدى، ھېلىقى ئەل ئۇستازى دېڭ يۈەنجۇ بەش يۈز قىلىچۋازنى باشلاپ ئېتىلىپ چىقتى. لۇ جىشېن ئۇنى كۆرۈپ ئىچىدە: «ئەسلىدە فاڭ لانىڭ لەشكەرلىرى ئىچىدىمۇ مۇشۇنداق پاخشەكلەر بار ئىكەن ـ ده، سەن ئوغرىغا گۈرزىمنى بىر تېتىتىپ قويايي قېنى !» دەپ ئويلاپ، گەپ ـ سۆز قىلماستىن گۈرزىسىنى كۆتۈرۈپ ئېتىلىپ كەلدى. ئەمدى ئەل ئۇستازىمۇ گۈرزىنى كۆتۈرۈپ ئالدىغا كېلىپ ئېلىشتى.

نەزم

قەھرى تاشتى لۇ جىشېنىڭ شۇنچە بەك،
قەلبىدىن شەپقەت پۈتۈنلەي بولدى تەرك.

تۇتتى دېڭ يۈەنجۆنمۇ ئاچچىق بۇ دەم،
مېھىر ـ شەپقەت نەدە بولسۇن ئۇندا ھەم.
بىرى دىنىي يولنى تۇتماي كېچىلەردە جان قىيار،
بىرى ئەردى ئۆمرىدە، نومنى كۆرمەس ئوت قويار.
ئولتۇرۇپ بىرى تىلاۋەتخانىدا ـــ
ئوينىتىپ گۈرزە چىقارسا مالمان.
بىرى ئۆمرىدە پەقەت ئۆگەنمىدى لياڭ ژۇكسىما ـــ
ئوينىتىپ ئۆتتى بىرىنىڭ گۈرزىسىنىلا ھامان.

لۇ جىشېن ئەل ئۇستازى بىلەن ئەللىك نەچچە قېپەس ئېلىشتى، بىراق ئىككىسى بىر ـ بىرىنى يېڭەلمىدى. فاڭ تيەندىڭ سېپىل ئۈستىدىكى راۋاقتا تۇرۇپ، شى باۋغا:
ـــ لياڭشەن كۆلىدە گۈلدار شەيخ لۇ جىشېن دېگەن بىر كىشىنىڭ بارلىقىنى ئاڭلىغانىدىم، لېكىن بۇنداق يامان ئىكەنلىكىنى ئويلىمىغانىدىم. ئۇنىڭ نامى بىكارغا تارقالماپتىكەن! ئەل ئۇستازىمىز ئۇنىڭ بىلەن شۇنچە ئېلىشقان بولسىمۇ، قىلچە بىرنەرسە قىلالمىدى، ـــ دېدى.
ـــ پېقىرمۇ ھەيران قالدىم، بۇنداق تەڭتۇشلەرنى كۆرمەپتىكەنمەن، ـــ دېدى جاۋابەن شى باۋ.
شۇ ئاردا بىرى ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ:
ـــ يۇقىرى قوۋۇق ئەتراپىغا يەنە لەشكەر كېلىپ قالدى، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.
شى باۋ ئالدىراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپ قالدى. ئەمدى گەپنى سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىدىن ئاڭلاڭ. ژۇ سۇڭ دەرۋىش لۇ جىشېننىڭ يېڭىلىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، ئىككى قىلىچىنى ئوينىتىپ ئەل ئۇستازىغا ئېتىلدى. ئەل ئۇستازى ئۇنى كۆرۈپ گۈرزىسىنى كۆتۈرگىنىچە سېپىل تەرەپكە قاراپ قاچتى. ژۇ سۇڭ ئىز بېسىپ قوغلاپ كېتىۋاتاتتى، شەھەر ئىچىدىن فاڭ تيەندىڭنىڭ قول ئاستىدىكى بېي يىڭكۇي دېگەن

بىر شىرمەت سەركەردە نەيزىسى بىلەن ئات چاپتۇرۇپ كېلىپ ۋۇ سۇڭنى توسۇۋالدى. بۇ ئىككىسى ئاسما كۆۋرۈك ئۈستىدە ئۇسۇشۇپ قالغىلى تاس قالدى، ۋۇ سۇك غىپپىدە ئۆزىنى چەتكە ئالدى ـ دە، قولىدىكى قىلىچىنى تاشلاپ، ئۇنىڭ نەيزىسىنى سېپىدىن تۇتۇۋېلىپ، بىر تارتىپلا ئاتتىن چۈشۈرۈۋالدى. ئاندىن قىلىچ بىلەن بىرنى ئۇرۇپ كاللىسىنى كېسىپ تاشلىدى. لۇ جىشېن ۋۇ سۇڭنىڭ ئارقىسىدىن بولۇشۇشقا كەلدى، فاڭ تىيەندىڭ ئالدىراپ ـ تېنەپ لەشكەرلىرىنى يىغىپ، ئاسما كۆۋرۈكنى يىغدۇرۇۋالدى. بۇ چاغدا جۇ تۇڭمۇ لەشكەرلىرىنى ئېلىپ، ئون چاقىرىم يىراقلىققا چېكىنىپ قوش تىكتى، ئاندىن سۇڭ تۇرشاۋۇلغا خەۋەر قىلىش ئۈچۈن ئادەم ئەۋەتتى.

شۇ كۈنى سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ يۇقىرى قوۋۇققا كەلدى. شى باۋ زەنجىرلىك ئۇمۇتىنى ئېلىپ، ئۆتكۇر قىلىچىنى كۆتۈرۈپ، سېپىل قوۋۇقىدىن چىقىپ كەلدى. سۇڭ جياڭ سېپىدىن ئۈزۈن قىلىچ گۈەن شېڭ ئات سېلىپ چىقىپ، شى باۋ بىلەن ئېلىشتى. ئىككىسى يىگىرمە نەچچە قەپەس ئېلىشقاندىن كېيىن شى باۋ ئېتىنى بۇراپ كەينىگە ياندى، گۈەن شېڭمۇ ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ ئۆز سېپىگە قايتتى.

ـــ نېمە ئۈچۈن ئارقىسىدىن قوغلىمايسىز؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ.

ـــ شى باۋنىڭ جەڭ ماھارىتى مەندىن قېلىشمايدۇ، ئۇ ھىيلە ئىشلەتمەكچى، ـــ دېدى گۈەن شېڭ.

ـــ مەن، ـــ دېدى ۋۇ يۈڭ، ـــ دۈەن كەيدىن ئاڭلىشمچە، شى باۋ دائىم زەنجىرلىك ئۇمۇت ئىشلىتەرمىش، ئۇ سىزنى ئالداپ يېقىن كەلتۈرۈۋېلىپ، ئاندىن ئۇمۇت بىلەن سالماقچى.

ـــ ئەگەر قوغلىشىپ بارسا، جەزمەن ئالدام خالتىغا چۈشىدۇ، لەشكەرلىرىمىزنى يىغىپ قوشقا قايتايلى. ئاندىن ۋۇ سۇڭنى تارتۇقلاش ئۈچۈن ئادەم ئەۋەتەيلى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ئەمدى گەپنى لى كۈيدىن ئاڭلاڭ. لى كۈي پىيادە

لەشكەرلىرىنى باشلاپ، لۇ تۇرشاۋۇلغا بولۇشۇش ئۇچۇن تاغ يولى بىلەن كېتىۋاتقاندا، يېڭىلگەن جاڭ جيەنلەرگە دوقۇرۇشۇپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ ئىچىگە ئېتىلىپ كىرىپ، قىر - چاپ ئىچىدە ياۋ يىنى ئۆلتۇرۇۋەتتى. جاڭ جيەن بىلەن جاڭ تاۋ ئىككىسى چاقسا تەرەپتىكى يولغا قايتىپ كېلىۋىدى، لۇ تۇرشاۋۇلغا دۇچ كېلىپ قېلىپ قاتتىق بىر قەپەس ئېلىشتى ۋە بەرداشلىق بېرەلمەي، تاغ ئىچىدىكى چىغىر يول بىلەن قېچىپ كەتتى. ئارقىدىكىلەر قاتتىق قوغلاپ كەلگەنلىكتىن، قورقۇنچلۇقتا ئاتلىرىنى تاشلاپ، تاغدىن پەسكە قاراپ تىكىۋەتتى. توساتتىن بامبۇكزارلىق ئىچىدىن چاڭگاك كۆتۇرگەن ئىككى كىشى چىقىپ كەلدى، بۇنى كۆرگەن جاڭ چيەن بىلەن جاڭ تاۋ قېچىشقا ئۇلگۇرەلمەي تەمتىرەپ قېلىۋىدى، ھېلىقى چاڭگاك كۆتۇرگەن ئىككى ئادەم چاڭگاك بىلەن ئىلىپلا يەرگە يىقىتتى ۋە تىرىك تۇتۇپ تاغدىن ئەپچۇشتى. بايا جاڭ جيەن بىلەن جاڭ تاۋنى يىقىتقانلار شيې جېن بىلەن شيې باۋ ئىكەن. لۇ تۇرشاۋۇل بۇ ئىككى كىشىنىڭ تۇتۇلغانلىقىنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولۇپ كەتتى ۋە لى كۇينىڭ لەشكەرلىرى بىلەن قوشۇلۇپ بىرلىكتە گاۋتىڭ تېغىدىكى چوڭ قوشقا قايتىپ كېلىپ سۇڭ تۇرشاۋۇل بىلەن كۆرۈشتى - دە، دۇڭ پىڭ، جاڭ چىڭ، جۇ تۇڭلارنىڭ قازا تاپقانلىقىنى بايان قىلدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ ھەممەيلەن ئىچىنى ئاغرىتىپ، سۇڭ جياڭنىڭ ئالدىغا بېرىپ كۆڭۈل سورىدى، ئاندىن لەشكەرلىرىنى بىر يەرگە يىغىپ قوش تىكتى. ئەتىسى جاڭ جيەننى كاللىسىنى ئېلىپ سازايى قىلىش ئۇچۇن، سۇجۇ ئايمىقىدىكى جاڭ باسقاقبەگنىڭ يېنىغا ئەۋەتتى ۋە جاڭ تاۋنىڭ يۇرىكىنى سۇغۇرۇۋېلىپ، ئۇنى دۇڭ پىڭ، جاڭ چىڭ، جۇ تۇڭلارنىڭ ئەرۋاھىغا ئاتاپ نەزىر قىلدى. سۇڭ تۇرشاۋۇل ۋۇ يۇڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ:

— لۇ تۇرشاۋۇل ئۆز لەشكەرلىرىنى ئېلىپ دېچىڭ ناھىيەسىدىكى يول بىلەن كېلىۋاتقان خۇ يەنجونىڭ قوشۇنىنىڭ

ئالدىغا بارسۇن. ئاندىن بۇ يەرگە كەلسۇن، شەھەرنى ئېلىش توغرىسىدا مەسلىھەتلىشەيلى، ــ دېدى.

لۇ جۇنيى بۇيرۇقنى ئېلىپ، ئۆز قوشۇنىنى باشلاپ فېڭكۇ بازىرىغا قاراپ يول ئالدى، ئۇچ قوشۇن فېڭكۇ بازىرىغا يېتىپ كەلدى. ئۇ يەردە يېڭىلگەن سى شىڭفاڭنىڭ قالدى ـ قاتتى لەشكەرلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى ـ دە، لۇ جۇنيى ئۇلارنى توسۇپ قاتتىق ئېلىشتى. سى شىڭفاڭ سۇغا سەكرەپ ئۆلدى، قالغانلىرى تەرەپ ـ تەرەپكە قېچىپ كەتتى. خۇ يەنجو لۇ تۇرشاۋۇل بىلەن كۆرۈشتى ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە لەشكەرلىرىنى باشلاپ، گاۋتىڭ تېغىدىكى چوڭ قوشقا قايتىپ كەلدى، ئاندىن سۇڭ تۇرشاۋۇل بىلەن كۆرۈشۈپ بىرلىكتە مەسلىھەتكە چۈشتى. شۇەنجۇ، خۇجۇ ئايماقلىرىنى ۋە يېتىم قارىغاي چاقسىسىدىكى جايلارنى قوغداش، پۇقرالارنى ئەمىن قىلىش ئۈچۈن، جاڭ باسقاقبەگ بىلەن سۇڭ مەسلىھەتچى شۇ جايلارغا باشبۇغلارنى ئەۋەتتى. بۇ گەپ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

سۇڭ جياڭ خۇ يەنجونىڭ قوشۇنىدىكى لېي خېڭ بىلەن گۇاڭ ژاڭ ئىككىسىنى كۆرمىدى. خۇ يەنجو ئېيتتىكى:

ــ لېي خېڭ دېچىڭ ناھىيەسىنىڭ تۆۋەن قوۋۇقىنىڭ سىرتىدا سى شىڭفاڭ بىلەن ئوتتۇز قەپەس ئېلىشقاندىن كېيىن سى شىڭفاڭ ئۇنى چاناپ ئاتتىن يىقىتتى. گۇاڭ ژاڭ خۇاڭ ئەي بىلەن ئېلىشىپ سازلىققا كەلگەندە، لەشكەرلىرى ۋە ئاتلىرى پاتقاققا پېتىپ قالغانلىقتىن، خۇاڭ ئەينىڭ لەشكەرلىرى ئۇنى قىر ـ چاپ ئىچىدە نەيزىلەپ ئۆلتۈرۈۋەتتى، مى چۇەننى بولسا سو چاۋ پالتا بىلەن چاناپ ئۆلتۈرۈۋەتتى، خۇاڭ ئەي، شۇ بەيلەر تىرىك تۇتۇلدى، سى شىڭفاڭ سۇغا غەرق قىلىندى، شۇ دۇنەننىڭ پاتىپاراقچىلىق ئىچىدە نەگە قاچقانلىقى مەلۇم ئەمەس.

ــ كېچە چۈشۈمدە جاڭ شۇننى كۆرۈپتىمەن. ئۇنىڭ ئوڭ تەرىپىدە كىيىملىرى قانغا بۇلغانغان ئۇچ ـ تۆت كىشى تۇرغۇدەكمىش. ماڭا ئۇلار دۇڭ پىڭ، جاڭ چىڭ، جۇ تۇڭ، لېي

خبلك ۋە گۇلك ۋاڭلارنىڭ روھىدەك كۆرۈندى. ئەگەر خاڭجۇ ئايمىقىدىكى نىڭخەي قەلئەسىگە بېسىپ كىرسەم، راھىبلارنى پەرھىز تائاملارغا چىللاپ، خەير ـ ساخاۋەت قىلىپ، قازا بولغان بۇرادەرلىرىمگە چوڭ ماتەم تۇتىمەن، ـــ دېدى سۇلك جيالك لېي خبلك، گۇلك ۋاڭلارنىڭ قازا بولغانلىقىنى ئاڭلاپ كۆزىگە لىق ياش ئېلىپ تۇرۇپ.

خۇالك ئەي بىلەن شۇ بەينىڭ كاللىسىنى ئېلىش ئۈچۈن، ئۇلارنى جالك باسقاقبەگنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ بەردى. بۇ گەپ بۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

شۇ كۈنى سۇلك جيالك ئات، كالا سويدۇرۇپ پالۋانلىرىنى چىللاپ، ھال سوراش مەرىكىسى ئۆتكۈزدى. ئەتىسى ۋۇ يۇلك بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئولك قول، سول قول سەركەردىلەرنى خاڭجۇ ئايمىقىغا تېگىش قىلىشقا ئورۇنلاشتۇردى.

ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى ئون ئىككى ئولك قول، سول قول سەركەردىنى ئېلىپ خۇچاۋ قوۋۇقىغا تېگىش قىلماقچى بولدى. ئۇلار مۇنۇلار:

لىن چۇلك، خۇ يەنجو، لىيۇ تالك، شيې جېن، شيې باۋ، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگو، چېن دا، يالك چۇن، دۇ چيەن، لى يۇن، شى يۇلك.

خۇا رۇلك باشلىق ئون تۆت ئولك قول، سول قول سەركەردە گېنشەن قوۋۇقىغا تېگىش قىلماقچى بولدى. ئۇلار مۇنۇلار:

خۇا رۇلك، چىن مىلك، جۇ ۋۇ، خۇالك شىن، سۇن لى، لى جۇلك، زۇ يۈەن، زۇ رۇن، لى لى، بەي شېلك، تالك لۇلك، مۇ چۇن، جۇ گۇي، جۇ فۇ.

مۇ خۇلك باشلىق ئون بىر ئولك قول، سول قول سەركەردە شىشەن قوۋۇقىغا بېرىپ، لى جۇنلەرگە ھەمدەمدە بولۇپ، كاۋخۇ قوۋۇقىغا تېگىش قىلماقچى بولدى. ئۇلار مۇنۇلار:

لى جۇن، رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋۋۇ، مېلك كالك، شى شيۇ، فەن رۇي، ما لىن، مۇ خۇلك، يالك شيۇلك، شۇ يۇلك، دىلك دېسۇن.

سۇن شىن باشلىق سەكسىز ئوڭ قول، سول قول سەركەردە كۇنچىقىش قوۋۇقتىكى قوشقا بېرىپ، جۇ تۇڭغا ھەمدەمدە بولۇپ، كۆكتات بازىرىدىكى قوۋۇق ۋە جيەنچاۋ قوۋۇقىغا تېگىش قىلماقچى بولدى. ئۇلار مۇنۇلار:

جۇ تۇڭ، شى جىن، لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ، سۇن شىن، گۇ يەڭگە، جاڭ چىڭ، سۇن چوكان.

كۇنچىقىش قوۋۇقتىكى قوشتىن سەكسىز سول قول سەركەردە يۆتكىلىپ چىقىپ، لى يىڭلار بىلەن بىرلىكتە ھەرقايسى قوشلاردىكى چارلامچىلىق ئىشلىرىنى تۇتۇپ، جايلارغا ھەمدەمدە بولماقچى بولدى. ئۇلار مۇنۇلار:

لى يىڭ، كۇڭ مىڭ، يالڭ لىن، دۇ شىڭ، تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭ، ۋالڭ يىڭ، خۇ سەنيالڭ.

باش تۇرشاۋۇل سۇڭ جيالڭ يىگىرمە بىر ئوڭ قول، سول قول سەركەردىنى ئېلىپ، يۇقىرى قوۋۇقنىڭ ئالدىدىكى چوڭ يولغا تېگىش قىلماقچى بولدى. ئۇلار مۇنۇلار:

ۋۇ يۇڭ، گۇەن شېڭ، سو چاۋ، دەي زۇڭ، لى كۇي، لۇ فالڭ، گو شېڭ، ئوۋ پېڭ، دېڭ فېي، يەن شۇن، لىڭ جېن، باۋ شۇ، شيالڭ چۇڭ، لى گۇن، سۇڭ چىڭ، پېي شۇەن، جيالڭ جىڭ، سەي فۇ، سەي چىڭ، شى چيەن، يۇ باۋسى.

سۇڭ جيالڭ چوڭ قوشۇننى باشلاپ يۇقىرى قوۋۇق تۇۋنگە كېلىپ، شەھەردىكىلەرنى جەڭگە چاقىردى. سېپىل ئۇستىدىن دۇمباق ئاۋازلىرى كۆتۈرۈلدى، قوۋۇق ئېچىلدى، ئاسما كۆۋرۈك چۇشۇرۈلدى. ئالدى بىلەن شى باۋ ئات سېلىپ چىقتى. سۇڭ جيالڭنىڭ سېپىدىكى تۇرشاۋۇل سو چاۋ ئۇن ـ تىنسىز ھالدا پالتىسىنى كۆتۈرگەن پېتى ئېتىلىپ چىقىپ، شى باۋ بىلەن ئېلىشتى. ئىككى شەرمەت پالۋان ئالاھازەل ئون قەپەس ئېلىشقاندىن كېيىن شى باۋ ئەتەي يېڭىلگەندەك بولۇپ ئارقىغا چېكىندى. سو چاۋ ئارقىسىدىن قوغلىدى. گۇەن شېڭ «قوغلىماڭ!» دەپ توۋلىشىغا، ئۇنىڭ ئېڭىكىگە زەنجىرلىك

ئومۇت كېلىپ تەگدى ـ دە، شۇ ئان ئاتتىن يىقىلىپ چۈشتى. دېڭ فېي دەرھال سو چاۋنى قۇتقۇزۇشقا كېلىۋىدى، شى باۋمۇ تەڭلا كەلدى. دېڭ فېي قول ياندۇرۇشقا ئۇلگۈرەلمىدى، شى باۋ ئۇنى بىر قىلىچ ئۇرۇپ ئىككى پارچە قىلىۋەتتى. شەھەر ئىچىدىن ئەل ئۇستازى بىرنەچچە شىرمەت پالۋانىنى باشلاپ باستۇرۇپ چىقتى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى يېڭىلىپ يۇقىرى تەرەپكە قاراپ چېكىندى. خۇا رۇڭ، چىن مىڭلار يان تەرەپتىن ئالدىغا چىقىپ، شى باۋنىڭ لەشكەرلىرىنى سۇرۇپ تاشلىدى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى قۇتۇلۇپ قوشقا قايتتى. شى باۋلار يېڭىپ چىققانلىقتىن، خۇشال ـ خۇراملىق بىلەن شەھەرگە كىرىپ كەتتى. سۇڭ جياڭ گاۋتىڭ تېغىدىكى چوڭ قوشقا چىقتى ۋە بارگاھقا كىرىپ دەم ئېلىپ ئولتۇرۇپ، پالۋانلىرىدىن سو چاۋ، دېڭ فېي دېگەن ئىككى پالۋاندىن ئايرىلغانلىقىنى ئويلاپ قاتتىق بىئارام بولدى. ۋۇ يۇڭ ئىلتىجا قىلىپ:

ـــ ئاشۇنداق شىرمەتلەر تۇرغان شەھەرگە بېسىپ كىرىشتە ئۇدۇلمۇئۇدۇل كىرمەي، پەم بىلەن كىرسەك دەيمەن، ـــ دېدى.

ـــ بىز شۇنچە چىقىم تارتىپمۇ كىرەلمىدۇق، ئەمدى قانداق پەم بىلەن كىرسەك بولار، ـــ دەپ سوريدى سۇڭ جياڭ.

ـــ تۇرشاۋۇل، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ، ـــ ھەرقايسى قوۋۇقلاردىن بېسىپ كىرىشنىڭ تەييارلىقى تەل بولغاندىن كېيىن ئاندىن يۇقىرى قوۋۇققا تېگىش قىلساق، ياۋ لەشكەرلىرى چوقۇم شەھەردىن چىقىدۇ، بىز يالغاندىن يېڭىلگەن بولۇپ، ياۋ لەشكەرلىرىنى شەھەردىن يىراقلاشتۇرۇپ بارغاندىن كېيىن توپ بىلەن بەلگە بېرىپ، ھەممىمىز قوۋۇقلارغا بىراقلا تېگىش قىلىشىمىز كېرەك، شۇنداقتىمۇ لەشكەرلىرىمىز بىر قوۋۇقتىن كىرەلىسە، دەرھال ئوت بەلگىسى بېرىش كېرەك، بۇ چاغدا ياۋ لەشكەرلىرى ئالاقزادىلىككە چۈشۈپ، ھەممىسى ئۆزى بىلەن بولۇپ كېتىدۇ، شۇنىڭ بىلەن يېڭىپ چىقىشىمىز مۇمكىن.

سۇڭ جياڭ دەي زۇڭنى چاقىرىپ، يارلىق يەتكۈزۈشكە

ئەۋەتتى. ئەتسى گۈەن شېلك بۈيرۈققا بىنائەن ئازراق لەشكەرلىرىنى باشلاپ يۈقىرى قوۋۇققا كېلىپ، ياۋنى جەڭگە ئۈندىدى. سېپىل ئۈستىدە دۈمباق ئاۋازى ياڭرىدى. شەھەر ئىچىدىن شى باۋ لەشكەرلىرىنى باشلاپ چىقىپ گۈەن شېلك بىلەن ئېلىشتى، ئون قەپەس ئېلىشمايلا، گۈەن شېلك ئارقىغا چېكىندى، شى باۋنىڭ لەشكەرلىرى ئىز بېسىپ قوغلىدى. بۈ چاغدا لىڭ جېن توپ بەلگىسىنى بەردى. قوۋۇقلارنى قورشاپ تۈرۈۋاتقانلار چۈقان سېلىپ، تەڭلا شەھەرگە تېگىش قىلدى.

ئەمدى گەپنى بۈياقتىن ئاڭلىغايسىز. ئورۇنباسار تۈرشاۋۇل لۈ جۈتيى لىڭ جېن بىلەن بىللە لەشكەرلىرىنى باشلاپ خۈچاۋ قوۋۇقىغا كەلگەندە، قوۋۇق ئوچۇق، ئاسما كۆۋرۈك چۈشۈرۈلگەن پېتىچە تۇراتتى. لیۈ تاڭ بىرىنچى بولۇپ خىزمەت كۆرسىتىش ئۈچۈن، قىلىچىنى ئېلىپ شەھەرگە ئېتىلدى. سېپىلدىكىلەر لیۈ تاڭنىڭ ئات بىلەن ئۇچقاندەك كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، چۈشۈرگە تاختىسىنىڭ ئارغامچىسىنى چېپىپ تاشلىدى. بۇنىڭ بىلەن بىچارە لیۈ تاڭ ئېتى بىلەن تاختاي ئاستىدا قالدى. چىەن پادىشاھ خاڭجۇ ئايمىقىنى ئاستانە قىلغاندا، سېپىلنىڭ قوۋۇقىنى ئوچ قات قىلىپ ياساتقانىدى. بىرىنچى قېتى چۈشۈرگە، ئىككىنچى قېتى قوش قاناتلىق تۆمۈر دەرۋازا، ئۈچىنچى قېتى تۆمۈر سالاسۇن ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئىككى تەرەپتە ياۋ چېرىكلىرى مۆكۈنۈپ ياتاتتى. لیۈ تاڭ قانداقمۇ ئۆلمەي ساق قالسۇن !؟ لىن چۈڭ بىلەن خۈ يەنجو لیۈ تاڭنىڭ ئۆلگەنلىكىنى كۆرۈپ، لەشكەرلەرنى باشلاپ لۈ جۈنيىگە خەۋەر قىلىشقا قايتتى. قوۋۇقلارنى قورشاپ تۇرغان قالغان لەشكەرلەرمۇ شەھەرنى ئالالماي ئارقىغا چېكىندى ۋە سۈڭ تۈرشاۋۇل تۇرغان چوڭ قوشقا خەۋەر قىلىشقا ئادەم ئەۋەتتى. سۈڭ جياڭ لیۈ تاڭنىڭ قۇربان بولغانلىقىنى ئاڭلاپ، ھەسرەت ـ نادامەت بىلەن يىغلاپ تۇرۇپ:

ـــ ئاھ ئىنىم، ئىسىت ئىنىم، يۈنچېڭ ناھىيەسىدە قول

بىرىشىپ، چاۋ گەي ھەزرەت بىلەن لياڭشەن كۆلىگە چىققاندىن كېيىن كۆپ جاپالارنى تارتتۇق، بىر كۈنمۇ راھەت كۆرمىدۇق، چوڭ ـ كىچىك، ھەددى ـ ھېسابسىز جەڭلەرگە كىردۇق، مىڭ ئۆلۈپ بىر تىرىلىپ، ھېچ نەرسە بولمىغانىدۇق. بۈگۈن بۇ يەردە ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىمىزنى كىم ئويلىسۇن ! ـــ دېدى.

ـــ بىز قاملاشمىغان بىر پەمنى ئىشلىتىپ شەھەرنىمۇ ئالالمىدۇق، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر قېرىندىشىمىزدىن ئايرىلدۇق. ئەمدى لەشكەرلىرىمىزنى ھەرقايسى قوۋۇقلاردىن چېكىنىدۈرۈپ، باشقا ئامال قىلايلى، ـــ دېدى مۇشاۋىر ژۇ يۈڭ.

سۈڭ جياڭنىڭ ئىچى تىت ـ تىت بولۇپ، دەرھال ئىنتىقام ئېلىشقا ئالدىراپ، ئاھ ئۇردى.

ـــ ئاغا، خاتىرجەم بولۇڭ، ـــ دېدى قارا قۇيۇن لى كۇي، ـــ مەن ئەتە باۋ شۇ، شياڭ چۈڭ، لى گۇن تۆتىمىز بىللە بېرىپ، شى باۋ دېگەن مۇناپىقنى تۇتۇپ كېلىمىز!

ـــ ئۇ باتۇر بىرنەرسە ئىمىش، ئۇنىڭغا قانداقمۇ يېقىن بارالايسىلەر، ـــ دېدى سۈڭ جياڭ.

ـــ مەن ئۇنىڭ باتۇرلۇقىغا ئىشەنمەيمەن، ئەتە ئۇنى تۇتۇپ كەلمىگۈچە ئالدىڭىزغا كەلمەيمەن، ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ پەخەس بولغىن ! بىپەرۋالىق قىلما، ـــ دېدى سۈڭ جياڭ.

قارا قۇيۇن لى كۇي باۋ شۇ، شياڭ چۈڭ، لى گۇنلارنى چېدىرغا باشلاپ كىرىپ، بىر جام مەي بىلەن بىر تەخسە گۆشنى قويدى ۋە:

ـــ بىز تۆتىمىز جەڭلەردە ئەزەلدىن بىللە بولۇپ كەلدۇق. بۈگۈن ئاغىمىز تۇرشاۋۇل ئالدىدا، شى باۋنى تۇتۇپ كېلىمىز دەپ چوڭ گەپ قىلىپ قويدۇم، ھەممىمىز غەيرەت قىلساق بولىدۇ، ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ ئاغىمىز سۈڭ جياڭ بۈگۈنمۇ ئاتلىق لەشكەرلەر ئالدىدا چىقسۇن، ئەتىمۇ ئاتلىق لەشكەرلەر ئالدىدا چىقسۇن، دەيدىكەن.

بۇگۈن كەچتە بىز كېلىشۈپلىپ، ئەتە بىرلىكتە ھەممىسىنىڭ ئالدىدا بېرىپ، شى باۋ دېگەن مۇناپىقنى چوقۇم تۈتۈپ كېلەيلى. تۆتىمىز شان ـ شەرەپكە ئېرىشەيلى ! ـــ دېدى باۋ شۇ.

ئەتىسى تاڭ سەھەردە لى كۇي باشلىق تۆتەيلەن ناشتا قىلىپ، مەي ـ شارابلارنى تازا ئىچىپ تەڭشىلىپ، قورال ـ ياراغلىرىنى ئېلىپ تۇرشاۋۇلىنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئۆزلىرىنىڭ ئېلىشىدىغانلىقىنى كۆرۈشكە تەكلىپ قىلدى. سۇڭ جىياڭ تۆتىنىڭ چالا مەست ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ:

ـــ ھەي ئىنىلىرىم، جېنىڭلار بىلەن ئويناشماڭلار ! ـــ دېدى.

ـــ بىزنى كەمستىمەڭ، ئاغا ! ـــ دېدى لى كۇي.

ـــ ۋەدەڭلەرنى ئىشقا ئاشۇرۇشۇڭلارنى تىلەيمەن ! ـــ دېدى سۇڭ جىياڭ ۋە ئېتىغا مىنىپ، ئاتلىق لەشكەرلەرنىڭ سەركەردىلىرى گۈەن شېڭ، ئۇۋ پېڭ، لۇ فاڭ، گو شېڭلارنى ئېلىپ يۇقىرى قوۋۇق ئالدىغا كەلدى. دۈمباق چالدۇرۇپ، تۇغ ـ ئەلەملىرىنى لەپىلدىتىپ، ياۋۇنى جەڭگە ئۇندىدى. لى كۇي غەزەپلىك ئەلپازى بىلەن قوش پالتىسىنى كۆتۈرۈپ سەپ ئالدىدا تۇراتتى. باۋ شۇ قىلىچىنى تۇتۇپ ھومىيىپ قاراپ تۇراتتى. شياڭ چۇڭ، لى گۇنلار قالقانلىرىنى قولىغا ئېلىپ، دۈمبە ـ مۇرىلىرىگە يىگىرمە تۆتتىن ئاتقۇچ خەنجەر قىستۇرۇپ، نەيزىلىرىنى كۆتۈرۈپ ئىككى ياندا تۇرۇشاتتى. سېپىل ئۈستىدە دۈمباق بىلەن جاڭ ئاۋازى كۆتۈرۈلدى. شى باۋ بىر قۇلا ئاتقا مىنىپ، ئۆتكۈر قىلىچىنى ئويناتقان پېتى ۋۇ جى بىلەن لىەن مىڭ دېگەن ئىككى پالۋاننى كەينىگە سېلىپ، شەھەردىن چىقتى. ئۇلار ئەمدى چىقىشىغا، ھېچنېمىدىن قورقماس لى كۇي بىر ھۆركىرىدى ـ دە، تۆتى تەڭلا شى باۋنىڭ ئالدىغا ئېتىلدى. شى باۋ قىلىچىنى شۇنداق كۆتۈرۈشىگە، لى كۇي ئۇنىڭ ئېتىنىڭ پاچىقىغا بىر پالتا ئۇرۇپ ئۆرۈۋەتتى. شى باۋ ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ، بىر توپ ئاتلىق لەشكەرنىڭ ئىچىگە كىرىۋالدى. باۋ شۇ لىەن مىڭنى چېپىپ ئاتتىن چۈشۈرۈۋەتتى. ئىككى سۈپەرچىنىڭ

ئاتقان خەنجەرلىرى خوددى سۇدا شۇڭغۇپ كېتىۋاتقان بېلىقلاردەك ۋال ـ ۋۇل قىلىپ، كەينى ـ كەينىدىن ئوچماقتا ئىدى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى سېپىلنىڭ يېنىغا كېلىشىگە، سېپىل ئۈستىدىن ياغاچ كۆتەك ۋە ئوقتاش ياغدۇرۇلدى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنىڭ زەخمىلىنىپ قېلىشىدىن قورقۇپ، دەرھال چېكىنىشكە بۇيرۇق قىلدى. بۇ چاغدا باۋ شۇ شەھەرگە كىرىپ كەتكەنىدى. سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرۈپ پەرياد قىلدى. شى باۋ قوۋۇق ئىچىدە يوشۇرۇنۇپ تۇرغانىدى. باۋ شۇنىڭ كىرگەنلىكىنى كۆرۈپ، يان تەرەپتىن بىر قىلىچ ئۇرۇپ، باۋ شۇنى ئىككى پارچە قىلىپ تاشلىدى. شياڭ چۇڭ بىلەن لى گۇن لى كۇينى قوغداپ قايتىپ كەتتى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى ئۆز قوشىغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن سۇڭ جياڭ باۋ شۇدىن ئايرىلغانلىقىغا قاتتىق ھەسرەت چەكتى. لى كۇيمۇ چىداپ تۇرالماي يىغلىۋەتتى.

ـــ بۇ پەمىزمۇ توغرا پەم بولماي چىقتى، بىزدىن بىرلا سەركەردە چىقىم بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ لى كۇينىڭ ئوڭ قول يارداەمچىسى ئىدى، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ھەممەيلەن ناھايىتى بىئارام بولۇپ تۇراتتى. شيې جېن، شيې باۋلار كېلىپ بىر ئىشنى خەۋەر قىلدى، سۇڭ جياڭ تەپسىلىي ئېيتىپ بېرىشنى سورىدى.

ـــ پېقىر شيې باۋ بىلەن بىللە تۆۋەن قوۋۇقتىن يىگىرمە نەچچە چاقىرىم كېلىدىغان فەنسۇن كەنتىگە بارىدىم، دەريا بويىدا قاتىرىغا يىگىرمە ـ ئوتتۇز قېيىق تۇرۇپتۇ. يېنىغا بېرىپ قارىساق، بۇ قېيىقلار فۇياڭ ناھىيەسىدىكى يۇەن دادخاھنىڭ ئاشلىق توشۇيدىغان قېيىقلىرى ئىكەن، پېقىر ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتەي دېگەنىدىم، بىراق ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ: «خانىدانلىقنىڭ مۆمىن پۇقراسىمەن، فاڭ لا دائىم بىزگە ئالۋان ـ ياساق سېلىپ كەلدى. كىمكى ئۇنىڭغا بويسۇنمىسا، ئۇنىڭ بالىچاقىسىنى تۇتۇپ، قويماي قىرىۋەتتى. تەڭرى لەشكەرلىرىنىڭ

ئەمىلىك ئاتا قىلىشى بىلەن ئالۋان ـ ياساقتىن قۇتۇلۇپ، تىنچ ـ ئامان كۈن كەچۈرۈشنى كۆتۈپ تۇراتتىم، كىم بىلىپتۇ، ئويلىمىغاندا بۇنداق كۈلپەتكە قالدىم» دېدى. پېقىر ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ئىشىنىپ، ئۇنى ئۆلتۈرۈۋېتىشكە كۆڭلۈم قىيماي: «نېمە ئۈچۈن بۇ يەرگە كەلدىڭ؟» دەپ سورىدىم، ئۇ: «ماڭ تېخىدىڭ ھەرقايسى ناھىيىلەرگە ئەلچىلىك مىڭ دادەن ئاشلىق سېلىق تاپشۇرۇشنى بۇيرۇق قىلدى، ئەگەر تاپشۇرمىسا يۇرتىنى ۋەيران قىلىۋەتمەكچى بولدى. مەن قېرى باشقىلاردىن بۇرۇن تاپشۇرۇش ئۈچۈن بەش مىڭ دادەن ئاشلىق ئېلىپ يولغا چىققانىدىم. بۇگۈن بۇ يەردە قەلئەنى قورشاپ جەڭ قىلىۋاتقان چوڭ قوشۇنغا دۇچ كېلىپ، شەھەرگە بېرىشقا پېتىنالماي تۇرۇپ قالدىم» دېدى. بۇ ئەھۋالنى تەپسىلىي ئۇققاندىن كېيىن ئالاھىدە باش سەردارىمغا مەلۇم قىلغىلى كەلدىم، ــ دېدى شېپ جېن.

ــ بۇ ئۇلۇغ تەڭرىم ئاتا قىلغان ئاسانلىق، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ ناھايىتى خۇشال بولۇپ، ــ بۇ ئاشلىق قېيىقلىرىدىن پايدىلانساق، چوقۇم ئەجىر ـ خىزمەت كۆرسەتكىلى بولىدۇ. تۇرشاۋۇلىمىز ئەمر چۈشۈرسىلە، بۇ ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن توپچى لىڭ جېن، دۇ چىيەن، لى يۈن، شى يۇڭ، زۇ يۈەن، زۇ رۇن، لى لى، بەي شېڭ، مۇ چۈن، تاڭ لۇڭلارنى باشلاپ ماڭسۇن؛ ۋاڭ يىڭ بىلەن خۇ سەننياڭ، سۇن شىن بىلەن گۇ يەڭگە، جاڭ چىڭ بىلەن سۇن چوكان قاتارلىق ئەر ـ خوتۇن ئالتەيلەن قېيىقچى ۋە قېيىقچى ئايال تۇرقىدا ياسىنىپ، زۇۋان سۈرمەي قېيىقلارنىڭ ئارقىسىغا چىقىۋالسۇن، شەھەرگە يېتىپ كىرگەندە ئۇلانما توپ ئېتىپ بەلگە بەرسۇن، بىز بۇنى كۆرگەن ھامان بۇ يەردىن لەشكەر باشلاپ بېرىپ بولۇشايلى. شېپ جېن، شېپ باۋلار يۈەن دادخاھنى قاشقا چىقىرىپ تۇرشاۋۇل سۇڭ جىياڭنىڭ: «سىلەر سۇڭ سۇلالىسىنىڭ ئاق كۆڭۈل مۇمىن پۇقراسى بولغاندىكىن، بۇ جورۇقنى بەجا كەلتۈرۈشۈڭلار كېرەك، بۇ ئىشنى باشقا چىقارساڭلار، كاتتا ئىنئامغا ئېرىشىسىلەر» دېگەن

سۆزىنى يەتكۈزسۇن.

بۇ چاغدا يۇەن دادخاھىنىڭ بۇ جورۇقىنى بەجا كەلتۈرمەسكە ھەددى ئەمەس ئىدى، نۇرغۇن سەردار - سەرۋازلار قېيىقا چىقتى. ئەسلىدىكى قېيىقچىلارنى قېيىقتا باشقا پارچە - پۇرات ئىشلارغا سېلىپ قويدى، ئۇلارنىڭ كىيىملىرىنى سالدۇرۇپ، ۋاڭ يىڭ، سۇن شىن، جاڭ چىڭلارغا كىيگۈزۈپ، ئۇلارنى قېيىقچى سىياقىدا ياساپ قويدى. خۇ سەننىياڭ، گۇ يەڭگە، سۇن چوكان قاتارلىق ئۈچ ئايال سەركەردە قېيىقچى ئايال سىياقىدا ياساندى. قالغان سەرۋازلار پالاق تۇتتى. قورال - ياراغلارنى بولسا قېيىقنىڭ قازنىقىغا تىقىپ، قېيىقنى قىرغاققا ئېلىپ كېلىپ توختاتتى. ھەرقايسى قوۋۇقلارنى قورشاپ تۇرغان سۇڭ خانلىقىنىڭ لەشكەرلىرىمۇ بۇ يەرگە ئانچە يىراق ئەمەس ئىدى. شىي جېن، شىي باۋ ۋە قېيىقچى سىياقىدا ياسىنىۋالغانلار يۇەن دادخاھقا ئەگىشىپ، قىرغاققا چىقىش بىلەن ئۇدۇل سېپىل تۈۋىگە بېرىپ قوۋۇقنى قاقتى. سېپىل ئۈستىدە تۇرغانلار بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ، ئۇلارنى نېمىشقا كەلگەنلىكىنى تەپسىلىي سوراپ بىلگەندىن كېيىن قەسىرگە مەلۇم قىلدى. فاڭ تىەندىڭ ۋۇ جىنى قوۋۇقنى ئېچىپ، قىرغاقتىكى قېيىقلارنى ئېدىتلاپ كېلىشكە بۇيرۇدى، ئۇ ئېدىتلاپ بولغاندىن كېيىن قايتىپ كېلىپ فاڭ تىەندىڭغا مەلۇم قىلدى. فاڭ تىەندىڭ ئالتە سەركەردىنى بىر تۇمەن لەشكەر بىلەن كۇنچىقىش يۇقىرى بۇرجەكنى توسۇپ تۇرۇشقا ئەۋەتتى. يۇەن دادخاھنى ئاشلىقىنى شەھەرگە ئەكىرىپ ئۆتكۈزۈشكە بۇيرۇدى. بۇ چاغدا سۇڭ جياڭنىڭ سەركەردە - سەرۋازلىرى قېيىقچىلارغا ئارىلىشىپ ئاشلىق يۆتكىگەنلەر قىيىپتىدە شەھەرگە كىرىپ كەتتى، ئۈچ ئايال سەركەردىمۇ شەھەرگە كىرىۋالدى. بەش مىڭ دادەن ئاشلىق بىرەمدىلا يۆتكەپ بولۇندى. ئالتە سەركەردە لەشكەرلىرىنى باشلاپ شەھەرگە كىرىپ كەتتى، سۇڭ خانلىقىنىڭ لەشكەرلىرى تەرەپ - تەرەپتىن سەپ تارتىپ كېلىپ، شەھەرنى ئىككى - ئۈچ چاقىرىم كېلىدىغان

جايغىچە سەپ تارتىپ قورشۇالدى. شۇ كۈنى ئەلياتقۇ مەھەلدە لىك جېن توقۇز ساندۇق چاچما توپ ئوقنى ۋۇشەن تېغىغا ئېلىپ چىقتى؛ ھەرقايسى سەركەردىلەر توپقا ئوت تۇتاشتۇردى. بىر دەمدىن كېيىن شەھەرنىك ئىچى پاراقلاپ قاينىاپ كەتتى، شەھەر ئىچىدە سۇك خانلىقىنىك زادى قانچىلىك لەشكىرى بارلىقىنى ھېچكىم ئاڭقىرالمايتتى. قەسىردە بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان فاك تەخەندىك قاتتىق چۆچۈپ، ئالمان ـ تالمان جابدۇنۇپ، ئاتلىنىپ قەسىردىن چىقتى، ئۇ چىققۇچە قوۋۇقلارنى ساقلاپ تۇرغان لەشكەرلەر ئاللىقاچان جېنىنى پاناھلاپ قېچىپ كەتكەنىدى. بۇ چاغدا سۇك خانلىقىنىك لەشكەرلىرى ناھايىتى روھلىنىپ، ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسىتىش ئۈچۈن شەھەرگە بېسىپ كىرىشتى.

ئەمدى گەپنى شەھەرنىك كۈنپېتىش تەرىپىدىكى تاغدا تۇرۇۋاتقان لى جۇنلەردىن ئاڭلاك. ئۇلار بۇيرۇقنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن لەشكەرلىرىنى باشلاپ، قىر ـ چاپ بىلەن مېھىر ـ شەپقەت شاخابچىسىغا كەلدى. بۇ يەردە قېيىقلارنى قولغا چۈشۈرگەندىن كېيىن كۆلنى كېسىپ ئۆتۈپ، ئالتۇن قوۋۇقىغا كېلىپ قاشقا چىقتى. سەركەردىلەر سۇ قوۋۇقلىرىنى تارتىۋېلىشقا كىرىشتى، لى يۈن، شى شىۋلار ھەممىدىن بۇرۇن سېپىلغا چىقتى. كېچىسى شەھەر ئىچىدە قۇچاقلاشما جەك بولۇپ كەتتى. يېڭىلگەن لەشكەرلەر قورشاۋغا ئېلىنمىغان تۆۋەن قوۋۇقتىن جېنىنى ئېلىپ قاچتى. ئەمدى فاك تەخەندىكىغا كەلسەك، ئۇ ئاتلىق قەسىردىن چىقىپ تۆت تەرەپتىن بىرمۇ سەردار ـ سەرۋازنى تاپالمىدى، ئۇنىك ئارقىسىدا پەقەت بىرنەچچە پىيادە لەشكەرلەرلا قالغانىدى. ئۇ تۆۋەن قوۋۇقتىن چىقىپ، خۇددى ئېگىسىز لالما ئىتتەك ۋە توردىن چۈشۈپ قالغان بېلىقتەك قاچتى، قېچىپ بەش بۇلۇتلۇق تاغقا كەلگەندە، ئالدىدا بىر ئادەم كۆرۈندى. بۇ ئادەم قىلىچ چىشلەپ، دەريادىن قىپىيالىكاچ سەكرەپ قاشقا چىقتى. فاك تەخەندىك ئۇنىك

دەھشەتلىك ئەپتىنى كۆرگەندىن كېيىن قېچىشقا تەمشىلىپ ئېتىنى ئارقىغا بۇرىدى، لېكىن ئېتىنىڭ تىزگىنىنى بىركىم تۇتۇۋالغانىدەك، قانچە قامچىلىسىمۇ ئېتى زادىلا ماڭمىدى. ھېلىقى يىگىت ئاتىنىڭ ئالدىغا ئۆتتى ـ دە، قاڭ تېخىنچە تارتىپ چۈشۈرۈپ، ئۇنىڭ بېشىنى كېسىپ تاشلىدى، ئاندىن ئۇ قاڭ تېخىنچىڭ ئېتىغا مىنىپ، بىر قولىدا قاڭ تېخىنچىڭ بېشىنى كۆتۈرگەن، يەنە بىر قولىغا قىلىچ ئالغان ھالدا خاڭجۇ ئايمىقى قەلئەسىگە كىردى. لىن چۈڭ، خۇ يەنجولار لەشكەرلىرىنى باشلاپ لىيۇخې مۇنارىغا كەلگەندە ھېلىقى يىگىتكە ئۇچراپ قالدى. ئۇلار بۇنىڭ قېيىقچى يىگىت جاڭ خېڭ ئىكەنلىكىنى تونۇپ، چۆچۈپ كەتتى. خۇ يەنجو:

ـــ ئەزىز ئىنىم، قەيەردىن كېلىۋاتىدىلا؟ ـــ دەپ سورىدى.

جاڭ خېڭ ئۇن چىقارماي، ئېتىنى چاپتۇرغىنىچە شەھەرگە كىرىپ كەتتى. بۇ چاغدا تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭ چوڭ قوشۇننى باشلاپ شەھەرگە كىرىپ قاڭ تېخىنچىڭ قەسرىنىنى سەركەردە مەھكىمىسى قىلدى. سەردار ـ سەرۋازلار بارگاھ ئەتراپىنى قوغداپ تۇردى. بۇلار ئات چاپتۇرۇپ كېلىۋاتقان جاڭ خېڭنى كۆرۈپ ھەممىسى چۆچۈپ كەتتى. جاڭ خېڭ ئۇدۇل سۇڭ جياڭنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى ـ دە، قاڭ تېخىنچىڭ بېشىنى ۋە قىلىچىنى يەرگە قويۇپ، ئىككى قېتىم باش ئۇرۇپ، يىغلاشقا باشلىدى. سۇڭ جياڭ ئالمان ـ تالمان ئۇنى يۆلەپ تۇرۇپ:

ـــ ئەي ئىنىم، قەيەردىن كېلىشىڭىز؟ رۇەن شياۋچى نەدە قالدى؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ مەن جاڭ خېڭ ئەمەس، ـــ دېدى جاڭ خېڭ.

ـــ جاڭ خېڭ بولمىسىڭىز كىم بولىسىز؟ ـــ دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ.

ـــ پېقىر جاڭ شۇن بولىمەن، ـــ دېدى جاڭ خېڭ، ـــ ئالتۇن قوۋۇق سىرتىدا نەيزە ـ ئوقيا تېگىپ ئۆلگەنىدىم، ئەرۋاھىم

بولسا سۇدىن ئايرىلماي لەيلەپ ئېقىپ شىخۇ كۆلىگە كەلگەندە، كۆللەرنى لەرزىگە كەلتۈرىدىغان سۇ ئىلاھى تەسىرلىنىپ كېتىپ، مېنى جىنخۇا شەيخى قىلىپ سۇ ئىلاھى ئوردىسىنىڭ ئىلاھلىقىغا قويدى. ئاغا، سىلى بۇگۈن شەھەرنى ئالغاندىن كېيىن ئىنىلىرىنىڭ ئەرۋاھى ئاڭ تەيەندىگىغا يېپىشىۋېلىپ يېرىم كېچىدە ئۇنىڭ بىلەن شەھەردىن چىقتى، بۇ چاغدا ئاكام جاڭ خېڭنىڭ دەريادا تۇرغانلىقىنى كۆردۈم ـ دە، ئۇنىڭ جىسمىغا كىرىۋېلىپ ئۇچقاندەك قاشقا چىقتىم، ئاندىن مۇناپىق ئوغرى ئاڭ تەيەندىگىنى بەش بۇلۇتلۇق تاغ ئېتىكىگىچە قوغلاپ بېرىپ ئۆلتۈرگەندىن كېيىن ئۇدۇل سىلى بىلەن كۆرۈشكىلى كەلدىم.

جاڭ خېڭ سۆزىنى تۈگىتىپلا يەرگە يىقىلدى. سۇڭ جياڭ جاڭ خېڭنى ئۆز قولى بىلەن يۆلەپ تۇرغۇزدى، جاڭ خېڭ كۆزىنى ئېچىپ قارىسا، سۇڭ جياڭ باشلىق ھەممە سەردارلار، قوراڭ ـ ياراغ كۆتۈرگەن لەشكەرلەر تۇرۇپتۇ، ئۇ:

ـــ ئاغا، مەن سىلى بىلەن ئۇ دۇنيادا ئۇچرىشىۋاتىمەنمۇ نېمە؟ ـــ دېدى.

ـــ ئىنىم، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ كۆزىگە ياش ئېلىپ، ـــ بايا ئىنىڭىز جاڭ شۇننىڭ ئەرۋاھى سىزنىڭ جىسمىڭىزغا كىرىۋېلىپ، مۇناپىق فاڭ تەيەندىگىنى ئۆلتۈرۈپتۇ، سىز ئۆلمىدىڭىز، ھەممىز پانىي دۇنيانىڭ بەندىسى، ھوشىڭىزغا كېلىڭ.

ـــ سۆزلىرىگە قارىغاندا، ئىنىم ئۆلگەن ئوخشىمامدۇ؟ ـــ دېدى جاڭ خېڭ.

ـــ جاڭ شۇن شەھەرگە كىرىپ ئوت قويمەن دەپ، شىخۇ كۆلىنىڭ تېگىدىن شۇڭغۇپ ئۆتۈپ سۇ قوۋۇقىنى ئېچىشقا باردى، ئۇ ئالتۇن قوۋۇقتىن ئارتىلىپ شەھەرگە چۈشمەكچى بولغاندا، كۈتۈلمىگەندە تۈيۈلۈپ قېلىپ، نەيزە، ئوقيا تېگىپ شۇ جايدىلا قازا تاپتى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ئاھ، ئىنىم ! ـــ دەپ ھۆڭگۈرەپ يىغلىدى جاڭ خېلىڭ يەرگە يىقىلىپ.

جامائەت جاڭ خېڭغا قارىسا، ئۇنىڭ پۇت ـ قوللىرى قېتىپ، كۆزلىرى خىرەلىشىپ، ئەرۋاھى تېنىدىن، جېنى جىسمىدىن چىقىشقا ئازلا قاپتۇ. دەرھەقىقەت: ئەزرائىل كېلىپ قالغانىدەك بولدى. جاڭ خېلىڭ يەرگە يىقىلغاندىن كېيىن ھاياتىنىڭ زادى قانداق بولغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بىر يۈز ئون ئالتىنچى باب

لۇ جۇنيىنىڭ شېجۇ ئايمىقىغا لەشكەر ئەۋەتكەنلىكى سۇڭ دانشىنىڭ قارا ئەجدىها چوققىسىدا جەڭ قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، شۇ ئەسنادا جاڭ خېڭ ئىنىسى جاڭ شۈننىڭ ئۆلگەنلىكىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بىئارام بولۇپ ئايلىنىپ كەتتى. ئۇ قۇتقۇزۇش ئارقىلىق هوشىغا كەلتۈرۈلدى.

ــ جاڭ خېڭنى بارگاهقا ئەكىرىپ داۋالاپ ساقايتقاندىن كېيىن، ئاندىن دېڭىز ئوستىدىكى ۋەقەلەرنى سۈرۈشتۈرەيلى، ــ دېدى سۇڭ جىياڭ ۋە پېي شۇەن، جىياڭ جىڭلارغا هەربىر سەركەردىنىڭ كۆرسەتكەن ئەجىر ـ تۆھپىسىنى پۈتۈپ قويۇشقا بۇيرۇدى، چاشگاه ۋاقتىدا سەركەردىلەر بارگاه ئالدىغا يىغىلدى.

لى جۇن، شى شىۋلار ۋۇ جىنى تىرىك تۇتقان، ئوچ ئايال سەركەردە جاڭ داۋيۇەننى تىرىك تۇتقان، لىن چۇڭ لىڭ گۇڭنى نەيزە سانجىپ ئۆلتۈرگەن، شىي جېن، شىي باۋلار سۇي يۈنى ئۆلتۈرۈۋەتكەن، پەقەت شى باۋ، دېڭ يۈەنجۆ، ۋاڭ جى، چاۋ جۇڭ ۋە ۋېن كېراڭلارلا قېچىپ كەتكەنىدى. سۇڭ جىياڭ پۇقرالارنى ئەمىن قىلىش يۈزىسىدىن ئىلان چىقاردى، ئوچ قوشۇننى تارتۇقلىدى. جاڭ داۋيۇەن، ۋۇ جىلارنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن جاڭ باسقاقبەگ هۇزۇرىغا ئەۋەتتى. ئاشلىق تەقدىم قىلغان يۈەن دادخاهنى فۇياڭ ناهىيەسىنىڭ ئامباللىقىغا ئۆستۈرسەك، دەپ يۇقىرىغا مەلۇم قىلدى. جاڭ باسقاقبەگ هۇزۇردىن تامغا بېسىلغان ئاق ئېلان قەغىزى ئېلىپ كېلىنىدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. سەركەردىلەر شەهەرگە كىرىپ دەم ئالدى.

بۇ چاغدا خەۋەرچىلەر: «رۇەن شياۋچى دەريادىن قاشقا چىقىپ، شەھەرگە كىردى» دېگەن خەۋەرنى ئەكەلدى. سۇڭ جياڭ رۇەن شياۋچىنى بارگاھقا چاقىرىپ ئەھۋال سورىغاندا، ئۇ:

ــ كەمىنلىرى جاڭ خېڭ، خۇ جيەن، دۇەن جىڭجۇلار بىلەن بىللە سۇ لەشكەرلىرىنى باشلاپ دېڭىز بويىغا كېلىپ، ئۇ يەردىن بىر قېيىق تېپىپ، شۇ قېيىق بىلەن خەيپەن قاتارلىق جايلار ئارقىلىق ئۇدۇل چىيەنتاڭ دەرياسىغا كىردۇق. كۇتۇلمىگەندە تەتۇر بوران چىقىپ بىزنى دېڭىزغا چىقىرىپ قويدى. بىز قېيىق بىلەن تېزرەك قايتىپ كېتەيلى دەپ تۇرساق، قېيىقنى بوران سوقۇپ پاچاقلىۋەتتى. ھەممىمىز سۇغا چۈشۈپ كەتتۇق. خۇ جيەن، دۇەن جىڭجۇلار سۇ ئۇزۇشنى بىلمىگەچكە، سۇغا غەرق بولۇپ ئۆلدى، سۇ لەشكەرلىرىمىزنىڭ تولىسى جېنىنى پاناھلاپ تەرەپ ـ تەرەپكە تارقاپ كەتتى. مەن خەيكۇغا ئۇزۇپ بېرىپ جېشەن قوۋۇقىدىن ئۆتكەندە، سۇ كۆتۈرۈلۈپ مېنى ئېقىتىپ بەنفەنشەن تېغىغا ئاپىرىۋەتتى. مەن شۇ يەردىن ئۇزۇپ قايتىپ كەلدىم. جاڭ ئاغامنىڭ بەش بۇلۇتلۇق تاغنىڭ يېنىدىكى دەريادا ئۇزۇپ قاشقا چىقماقچى بولغانلىقى كۆزۈمگە چېلىقتى ـ دە، يەنە غايىب بولۇپ كەتتى. ئاخشام شەھەردە ئوت كۆيۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ۋە ئارقا ـ ئارقىدىن ئېتىلغان توپ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئاغامنىڭ خاڭجۇ ئايمىقى شەھىرىدە ئېلىشىۋاتقانلىقىنى پەملىدىم ـ دە، شۇ يەردىلا قاشقا چىقتىم. جاڭ خېڭنىڭ قاشقا چىققان ـ چىقمىغانلىقىدىن خەۋىرىم يوق، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭ جاڭ خېڭنىڭ ئەھۋالىنى رۇەن شياۋچىغا سۆزلەپ بەردى، ئاندىن رۇەن شياۋچىنى ئۆزىنىڭ بىر تۇغقان ئىككى ئاكىسى بىلەن كۆرۈشتۇرگەندىن كېيىن بۇرۇنقىدەكلا سۇ لەشكەرلىرى بېشى قىلىپ، قېيىقلارنى باشقۇرۇشقا تەيىنلىدى ۋە ئۇنىڭغا قېيىقلارنى ئوڭلاپ، مۇجۇ ئايمىقىغا تېگىشكە تەخلىنىپ تۇرۇشنى بۇيرۇدى. سۇڭ جياڭ جاڭ شۇنىڭ ھېلىقى كۆرسەتكەن

كارامەتلىرىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئالتۇن قوۋۇق سىرتىدا شىخۇ كۆلى بويىغا بىر بۇتخانا سالدۇردى، بۇ بۇتخانىغا «جىنخۇا شەيخى» دەپ نام بېرىپ، ئۇزى ئۇنىڭغا ئاتاپ تەزىيە مۇراسىمى ئۆتكۈزدى. كېيىنكى كۈنلەردە سۇڭ جياڭ فاڭ لانى جىمقتۇرۇشتا ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسەتكەن، دەپ جاڭ شۇننى پادىشاھى ئالەمگە ئالاھىدە مەلۇم قىلدى، پادىشاھى ئالەم ئۇنىڭغا «جىنخۇا سەردارى» دېگەن نام بەردى ۋە ئۇ خاڭجۇ بۇتخانىسىدا ئىززەت ـ ھۆرمەتكە سازاۋەر بولدى.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ قارارگاھىدا ئولتۇرۇپ، دەريادىن ئۆتۈشتە ھالاك بولغان سەركەردە ـ سەرۋازلارنى ئويلاپ ناھايىتى قايغۇردى. شەپقەت ئىبادەتخانىسىدا تىلاۋەت ئورۇنلىرىنى سىلىپ، يەتتە كېچە ـ كۈندۈز تىلاۋەت قىلىپ، نەزىر ـ چىراغ ئۆتكۈزۈش بىلەن سەردارلارنى يات ئەتتى. ئۇلارنىڭ روھىناتىغا ئاتاپ تاۋاپ نازۇنېمەتلىرى شىرەسى تەييارلىدى. نەزىر ـ نۇزۇرەت ئىشلىرى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن فاڭ تيەنىدىڭ قەسرىدىكى بەيئەتكە ئاتاپ تىزىپ قويۇلغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى چېقىپ تاشلاندى. ئالتۇن ـ كۈمۈش، لەئەل ـ جاۋاھىر، تاۋار ـ دۇردۇنلار سەركەردە ـ سەرۋازلارغا ئۇلەشتۇرۇپ بېرىلدى. خاڭجۇ شەھىرىدىكى پۇقرالار ئەمەن تاپتى، قۇتلاش مەرىكىلىرى ئۆتكۈزۈلدى، سۇڭ جياڭ مۇشاۋىر بىلەن مۇجۇ ئايمىقىنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن لەشكەر يۆتكەش ھەققىدە ئۇزۇن مەسلىھەتلەشتى. بۇ تۆتىنچى ئاي ئاخىرلىرى ئىدى. شۇ ئەسنادا توساتتىن بىرى كېلىپ: «ئورۇنباسار تۇتۇقبەگ لىۋ گۇاڭشى ۋە ئاستانە ئەلچىسى خاڭجۇغا يېتىپ كەلدى» دەپ خەۋەر قىلدى. سۇڭ جياڭ دەرھال سەردارلىرى بىلەن يۇقىرى قوۋۇقتا ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ شەھەرگە باشلاپ كىردى، قارارگاھتا شاھ ئەلچىسى مۇقەددەس يارلىقنى ئوقۇدى: «سۇڭ تۇرشاۋۇل فاڭ لانى يوقىتىشتا زور ئەجىر ـ تۆھپىلەر كۆرسىتىپ كەلدى، شۇ سەۋەبلىك خانلىقتىن ئوتتۇز بەش كوزا

شاهانه مەي، ئوتتۇز بەش قۇر تاۋار ئېگىن ئىنئام قىلىندى، ئوك قول سەركەردىلەرگە ئۇلەشتۇرۇپ بېرىلسۇن. قالغان سول قول سەركەردىلەرگە رويخەت بويىچە تاۋار ـ دۇردۇنلار ئىنئام قىلىندى». خانىدانلىققا پەقەت گۇڭسۇن شېڭنىڭ كەلمىگەنلىكىلا مەلۇم ئىدى، فاڭ لانى يوقىتىشتا نۇرغۇن ئاتامانلارنىڭ چىقىم بولغانلىقىنى بولسا خانىدانلىق بىلمەيتتى. سۇڭ جياڭ پادىشاھى ئالەمنىڭ ئوتتۇز بەش ئاتامانغا تاۋار ئېگىن ۋە شاھانە مەيلەر ئىنئام قىلغانلىقىنى كۆرۈپ، بىردىنلا كۆڭلى بۇزۇلۇپ يۇم ـ يۇم يىغلىدى. ئەلچى ئۇنىڭ نېمە ۋەجىدىن يىغلىغانلىقىنى سۇرۇشتۇردى. سۇڭ جياڭ ئۇنىڭغا نۇرغۇن سەردارلىرىنىڭ ھالاك بولغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى. ئەلچى:

ـــ بۇنچىۋالا سەردارنىڭ چىقىم بولغانلىقىنى خانىدانلىق نەدىن بىلسۇن، مەن ئاستانىگە قايتىپ بۇ ئەھۋالنى چوقۇم پادىشاھى ئالەمگە مەلۇم قىلىمەن، ـــ دېدى.

ئەلچىنى كۇتۇۋېلىش يۇزىسىدىن مەركە ئۆتكۈزۈلدى. لىيۇ گۇاڭشى تۆرده، قالغان چوڭ ـ كىچىك سەركەردىلەر ئۆز قۇرامى بويىچە ئولتۇردى. ئۇلار شاھانە مەينى ئىچىشىپ، شاھنىڭ مېھىر ـ شەپقىتىنى ھېس قىلىشتى. شاھانە مەي ۋە ئىنئام قىلىنغان ئېگىنلەردىن قۇربان بولغان سەركەردىلەرگە قالدۇرۇپ قويۇشتى، ئەتىسى قۇربان بولغانلارغا ئاتاپ، نەزىر ـ نۇزۇرەت ئۆتكۈزدى، سۇڭ جياڭ بىر كوزا شاھانە مەي ۋە بىر قۇر ئېگىننى ئېلىپ جاڭ شۇن بۇتخانىسىغا باردى ۋە ئۇنىڭ ئىسمىنى تىلغا ئېلىپ تەزىيە بىلدۇردى. تاۋار ئېگىننى لاي بوت ئوستىگە كىيگۈزۈپ قويدى. قالغان ئېگىنلەرنى كۆيدۇرۇۋەتتى. ئەلچى بىرنەچچە كۈن تۇرغاندىن كېيىن ئۇلار ئەلچىنى ئاستانىگە ئۇزىتىپ قويۇشتى. ۋاقىت ناھايىتى تېز ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. تۇيۇلا ـ تۇيۇلمايلا بۇ ئارىدا ئون كۈن ئۆتۈپ كەتتى. جاڭ باسقاقبەگ ئالاقە بىلەن تۇرشاۋۇلغا ئادەم ئەۋەتىپ، فاڭ لاغا تېگىش قىلىش ئۈچۈن يۇرۇش قىلىشقا ھەيدەكچىلىك قىلدى،

سۇك جياك بىلەن ۋۇ يۇك لۇ جۇنيىنى چاقىرىپ كېلىپ:

ــ بۇ قېتىم مۇجۇ ئايمىقىغا بېسىپ كىرىشتە، قاراقچىلارنىڭ ئۇۋىسىغا دەريانى ياقىلاپ بېرىشقا توغرا كېلىدۇ. شېجۇغا باستۇرۇپ كىرىشتە بولسا يۇلىنگەندىكى چىغىر يول بىلەن بېرىشقا توغرا كېلىدۇ. بۇگۈن بۇ يەردە لەشكەرلىرىمىزنى ئىككى تارامغا بۆلەيلى. ئەزىز ئىنى، سىلى قايسى يولنى تاللايدىلا؟ ــ دېدى.

ــ باش سەردار، سىلىنىڭ بۇيرۇقلىرىغا پەرمانبەردارمەن، بۇنى قانداقمۇ ئۆزۈم تاللىيالايمەن؟

ــ شۇنداق بولسىمۇ تەلەي سىناپ كۆرەيلى.

ئاندىن بۇلار ئىككى چەك يېزىپ، كۇجە ـ ئىسرىقلار يېقىپ، دۇئا ـ تىلاۋەت قىلىپ بولغاندىن كېيىن چەك ئېلىشتى. سۇك جياڭغا مۇجۇ ئايمىقىغا بارىدىغان چەك، لۇ جۇنيىگە شېجۇ ئايمىقىغا بارىدىغان چەك چىقتى.

ــ چىڭشى ناھىيەسىدىكى باڭيۇەن غارى ــ قاراقچى فاك لانىڭ ئۇۋىسى، ئەزىز ئىنىم، سىلى شېجۇنى بېسىۋالغاندىن كېيىن لەشكەرلىرىنى شۇ جايدا توختىتىپ تۇرۇپ، دەرھال ماڭا ئالاقە ئەۋەتسىلە، چىڭشى ناھىيەسىدىكى قاراقچى فاك لانىڭ ئۇۋىسىغا بىرلىكتە بېسىپ كىرىش ۋاقتىنى كېلىشىۋالايلى، ــ دېدى سۇك جياك.

لۇ جۇنيى سۇك دانىشقا ئەھۋالغا قاراپ سەركەردە ـ سەرۋازلارنى ئىككى تارامغا ئايرىشنى تەكلىپ قىلدى.

سۇك تۇرشاۋۇل ئوتتۇز ئالتە ئوك قول، سول قول سەركەردىنى ئېلىپ مۇجۇ ئايمىقى ۋە قارا ئەجدىها چوققىسىغا تېگىش قىلىدىغان بولدى. ئۇلار مۇنۇلار:

مۇشاۋىر ۋۇ يۇك، گۇەن شېك، خۇا رۇك، چىن مىك، لى يىك، دەي زۇك، جۇ تۇك، لى كۇي، لۇ جىشېن، ۋۇ سۇك، شيې جېن، شيې باۋ، لۇ فاك، گو شېك، فەن رۇي، ما لىن، يەن شۇن، سۇك چىك، شياك چۇك، لى گۇن، ۋاك يىك، خۇ سەننياك، لىك

جبن، دۇ شاك، سەي فۇ، سەي چىك، پېي شۇەن، جياك جىك، يۇ باۋسى.

سۇ لەشكەرلىرىنىڭ ئاتامانى بولغان يەتتە ئوك قول، سول قول سەركەردە ئۆز قوشۇنى بىللە قېيىقلارنى ھەيدەپ مۇجۇ ئايمىقىغا يۇرۇش قىلىدىغان بولدى. ئۇلار مۇنۇلار:

لى جۇن، رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋۋۇ، رۇەن شياۋچى، تۇك مېك، تۇك ۋېي، مېك كاك.

ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى يىگىرمە سەككىز ئوك قول، سول قول سەركەردە بىلەن شېجۇ ئايمىقىغا ۋە يۇلىك چاقسىسىغا تېگىش قىلىدىغان بولدى. ئۇلار مۇنۇلار:

مۇشاۋىر جۇ ۋۇ، لىن چۇك، خۇ يەنجۇ، شى جىن، ياك شيۇك، شى شيۇ، شەن تىڭگوي، ۋېي دىڭگو، سۇن لى، خۇاك شىن، ئوۋ پېك، دۇ چيەن، چېن دا، ياك چۇن، لى جۇك، شۆ يۇك، زۇ يۇەن، لى لى، لى يۇن، زۇ رۇن، تاك لۇك، شى يۇك، شى چيەن، دىك دېسۇن، سۇن شىن، گۇ يەڭگە، جاك چىك، سۇن چوكان.

ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى ئۆزى بىلەن يىگىرمە سەككىز ئوك قول، سول قول سەركەردىنى ئېلىپ، ئۇچ تۇمەن لەشكەرنى باشلاپ، خاسيەتلىك بىر كۇنى لىۇ تۇتۇقبەگ ۋە سۇك جياڭلار بىلەن خوشلاشتى ـ دە، خاڭجۇ ئايمىقىدىن تاغ يولىنى بويلاپ لىنئەن ناھيەسى ئارقىلىق يولغا چىقتى. سۇك جياك بولسا سۇ لەشكەرلىرىنى تەخلىدى. ئوك قول، سول قول سەركەردىلىرىنى خاسيەتلىك بىر كۇنىنى تاللاپ، كۇجە ـ ئىسرىق يېقىپ، تۇغقا بەيئەت قىلغاندىن كېيىن سۇ ۋە قۇرۇقلۇق بىلەن يولغا چىقىشقا بۇيرۇدى. شۇ كۇنىلەردە خاڭجۇ شەھىرىدە ۋابا ئەۋج ئېلىپ كەتكەنىدى، جاك خېك، مۇ خۇك، كۇك مىك، جۇ گۇي، ياك لىن، بەي شېڭلار كېسەلگە مۇپتىلا بولۇپ ساقىيالماي يېتىپ قالدى، سۇك جياك مۇ چۇن، جۇ فۇلارنى كېسەلگە قاراش ئۇچۇن خاڭجۇدا قالدۇرۇپ قويدى. قالغان ئوتتۇز ئالتە سەركەردىنى باشلاپ، مۇجۇ ئايمىقىغا تېگىش قىلىش

ئوچۇن، دەريا بويلاپ ئۇياق ناھىيەسىگە قاراپ يۈرۈش قىلدى.

ئىككى تارام لەشكەرنىڭ يولغا چىققانلىقى ھەققىدىكى گەپمۇ مۇشۇ يەردە توۇرۇپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى بۇياقتىن باشلايلى. چەي جىن بىلەن يەن چىڭ شيۇجۇ ئايمىقىدىكى ئەينۇلا شىپاڭىدا سۇڭ جياڭ بىلەن خوشلاشقاندىن كېيىن خەيپەن ناھىيەسىنىڭ دېڭىز بويىغا كېلىپ، قېيىق بىلەن يۆجۇ ئايمىقى ئارقىلىق جۇچى ناھىيەسىگە يېتىپ كېلىپ، بۇ يەردىن يۇيۇ ئارقىلىق مۇجۇ ئايمىقىنىڭ تەۋەسىگە يېتىپ كەلدى. چاقسىنى ساقلاۋاتقان سەركەردە ئۇلارنى توسۇۋالدى.

ـــ پېقىر ئوتتۇرا ئىقلىملىق بىر خەلىپەت بولىمەن، رەسەتچىلىكتىن، قۇرئەندازلىقتىن خەۋىرىم بار، ۋاقتى – سائەتنىڭ ۋە ھاۋا رايىنىڭ ئۆزگىرىشلىرىنى، تۇرلۇك ئىلىم – بىلىمنى بىلىمەن، دەريانىڭ تۆۋەن تەرىپىگە باقسام، تەڭرىقۇتتىن بېشارەت كۆرۈندى، نېمە ۋەجدىن مۇبارەك يول تۇسۇلۇپ قالدىكىن؟ ـــ دېدى چەي جىن.

چاقسا ساقلىغۇچى سەركەردە چەي جىننىڭ گەپ – سۆزلىرىنىڭ قالتىسلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ ئىسمىزاتىنى سورىدى. چەي جىن:

ـــ ئىسمىزاتىم كې يىڭ، تەنھا بىر خىزمەتكار بىلەن بۇيۇك ئەللىرىگە پاناھ تارتىپ كەلدىم، باشقا نىيىتىم يوق، ـــ دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلىغۇچى چاقسا ساقلىغۇچى سەركەردە چەي جىننى بۇ يەردە توختىتىپ، قويۇپ، مۇجۇ ئايمىقىدا تۇرۇۋاتقان سول قول ۋەزىر زۇ شيۇەن، باش ۋەزىر ياردەمچىسى شېن شۇ، باش مىرزا خۇەن يى، باش سەركەردە تەن گاۋ ھۇزۇرىغا ئادەم ئەۋەتىپ ئەھۋالنى مەلۇم قىلدى. ئاندىن ئۇلار چەي جىننى مۇجۇ ئايمىقىغا كىرگۈزۈشكە ئادەم چىقاردى، چەي جىن كېلىپ ئۇلار بىلەن كۆرۈشۇپ سالام ـ سەھەت قىلىشتى، چەي جىننىڭ سۆزى بۇ تۆتەيلەننى ھەيران قالدۇردى، ئۇنىڭ تەقى ـ تۇرقىمۇ ئادەتتىكى كىشىلەرنىڭكىگىمۇ ئوخشىمايتتى، شۇڭا بۇلار

ئۇنىڭدىن ھېچقانداق شەكلەنمىدى، سول قول ۋەزىر زۇ شىيۇەن ناھايىتى خۇش بولۇپ، چەي جىننى چىڭشىدىكى ئوردىغا تاۋاپ ـ تەزىمگە ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، باش مىرزا خۇەن يىنى باشلاپ بېرىشقا ئەۋەتتى. ئەسلىدە فاڭ لانىڭ قارارگاھلىرى مۇجۇ، شېڭجۇ ئايماقلىرىدىمۇ بار ئىدى، بۇلاردىن باش مەھكىمە چىڭشى ناھىيەسىدىكى باڭيۇەن غارىغا جايلاشقانىدى.

ئەمدى چەي جىن، يەن چىڭلارغا كەلسەك، بۇلار خۇەن يىگە ئەگىشىپ چىڭشىدىكى خان ئوردىسىغا كېلىپ، ئالدى بىلەن ئوڭ قول ۋەزىر لۇ مىنجۇڭ بىلەن كۆرۈشتى. چەي جىننىڭ گەپدانلىق بىلەن قىلغان سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۇ ئىنتايىن خۇشال بولۇپ، ئۇنى ۋەزىر مەھكىمىسىگە ئەكېلىپ كۈتۈۋالدى ۋە چەي جىن بىلەن يەن چىڭنىڭ گەپ ـ سۆزلىرى ئادەتتىكى ئىلىم ـ مەرىپەت، قائىدە ـ يوسۇندىن خەۋىرى بار كىشىلەرنىڭكىگە ئوخشاش ئەمەسلىكىنى كۆرۈپ خېلى ياقتۇرۇپ قالدى. لۇ مىنجۇڭ ئەسلىدە چىڭشى ناھىيەسىدىكى مەدرىسەنىڭ موللىسى بولۇپ، خەت ساۋاتى بولسىمۇ، بىلىمى ئانچە يۇقىرى ئەمەس ئىدى. ئۇ چەي جىننىڭ قالتىس سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولدى. چەي جىن بۇ يەردە بىر كېچە قوندى. ئەتىسى ئەتىگەنلىك تاۋاپ ـ تەزىم ۋاقتىدا فاڭ لا قەسرىدە دىۋانغا چىقتى، ئۇنىڭ مۇلازىملىرى، خانىشلىرى، دىدەكلىرى ئالدىنقى رەتكە تىزىلدى. ۋەزىر ـ ۋۇزرالار، ئەلەمدار ـ قەلەمدار سىپاھلار ئىككىنچى رەتكە تىزىلدى، ئوردا نۆكەرلىرى، غۇلاملار قولىغا قورال ـ ياراغ، ئۇمۇت تۇتقان ھالدا تۇرۇشتى، ئاردىدىن ئوڭ قول ۋەزىر لۇ مىنجۇڭ ئالدىغا چىقىپ:

ـــ ئۇتتۇرا ئىقلىم بولسا كۈڭفۇزىنىڭ يۇرتى. بۇ يەردە بىر كىي يىڭ ئىسىملىك دانىشمەن بار ئىكەن، ئۇ ئەلەم ـ قەلەمدىنمۇ خەۋىرى بار، ئەقىل ـ پاراسەت ۋە باتۇر ـ قەيسەرلىكتە كامالەتكە يەتكەن، رەسەتچىلىكتىن، قىزغىنداز لىقتىن خەۋىرى بار، ۋاقتى ـ سائەتنىڭ ۋە ھاۋا رايىنىڭ ئۆزگىرىشلىرىنى، تۇرلۇك ئىلىم ـ

بىلمىنى بىلمىدىغان ئادەم ئىكەن. ئۇ تەڭرىقۇتنىڭ بېشارىتىنى كۆرۈپ بۇ يەرگە كەپتۇ، ھازىر ئوردا قوۋۇقى سىرتىدا قالدى، ئالىيلىرىدىن ئەمر كۈتىدۇ، ــ دېدى ئىلتىجا بىلەن.

ــ دانىشمەن بولغاندىكىن كىرسۇن، ــ دەپ بۇيرۇق بەردى فاڭ لا.

ھەرقايسى قوۋۇقلاردا تۇرغان خەۋەرچىلەر فاڭ لانىڭ ئەمرىنى يەتكۈزدى، چەي جىن كىرىپ فاڭ لاغا ئېگىلىپ سالام بېرىپ، ئۆزۈن ئۆمۈر تىلىدى، ئاندىن پەردە ئالدىغا چاقىرىلدى. فاڭ لا ئۇنىڭ شاھ ئەۋلادىدەك قەددى ــ قامەتلىك بىر دانىشمەن ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، خۇرسەن بولغان ھالدا:

ــ ئەي دانىشمەن، تەڭرىقۇتنىڭ بېشارىتىنى كۆرۈپ بۇ يەرگە كەلدىم دەپسىز، ئۇ يەر قەيەردە؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ پېقىر كې يىڭ ئوتتۇرا ئىقلىملىقمەن، ئاتا ــ ئانام ئۆلۈپ كەتتى، مەن ئىلىم ــ بىلىم تەھسىل قىلىش بىلەن بولۇپ كەلدىم، دانىشمەن ئەجدادلارنىڭ بىلىم ھېكمىتىنى ئۆگەندىم، پىر ــ ئۇستازلارنىڭ ئىلىم سېھرىنى بىلىپ چىقتىم، يېقىندا بىر كېچىسى كۆكتىكى يۇلتۇزلارغا باقسام، شاھىنشاھ يۇلتۇز پالىلداپ چاقناپ دەريانىڭ تۆۋەن تەرىپىگە چۈشتى، شۇ ۋەجدىن ئارىلىقنى يىراق كۆرمەي، نۇرنى قوغلىشىپ بۇ يەرگە كەلدىم. دەريانىڭ تۆۋەن تەرىپىگە باقسام، مۇجۇ ئايمىقى تەرىپىدىن تەڭرىقۇتنىڭ رەڭگارەڭ نۇر بېشارىتى كۆرۈندى. بۇگۈن مەن كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولغان ھەزرەتلىرىنىڭ ئۇلۇغ جامالىرى ۋە لۇتپى كەرەملىك قەددى ــ قامەتلىرى شۇ بېشارەت ئىكەن. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزۈمنى بەختىيار سانايمەن ! ــ دېدى چەي جىن يەنە تەزىم قىلىپ.

ــ سۇڭ جياڭ مېنىڭ كۈنچىقىشتىكى ۋە تۆۋەن تەرەپتىكى زېمىن ــ قەلئەلىرىمنى بېسىۋالدى ۋە بۇ يەرگىمۇ يېقىن كېلىپ قالدى، بۇنىڭغا قانداق قىلغۇلۇق؟ ــ دېدى فاڭ لا.

ــ قەدىمكىلەردە: «ئاسان تاپقان دۇنيايىڭ ئاسان كېتەر

قولۇڭدىن، تەستە تاپقان دۇنيايىڭ ئاسان چىقماس قولۇڭدىن» دەيدىغان گەپ بار. پادىشاھ ئالىملىرى كۈنچىقىش ۋە تۆۋەن تەرەپتە ئەل بىنا قىلغاندىن بۇيان ناھايىتى ئوڭۇشلۇق بىلەن نۇرغۇن ئايماق ـ دىيارلارنى ئىلكىلىرىگە ئالغاندىلە. بۈگۈنكى كۈندە شۇ ئايماق ـ دىيارلاردىن بىرنەچچىسىنى سۇڭ جىياڭ بىسۇئالغان بولسىمۇ، پادىشاھ ئالىملىرىنىڭ تەلىيى يەنە ئوڭغا تارتىدىغان كۈن پات ئارىدا يېتىپ كەلگۈسى، دەريانىڭ تۆۋەن تەرىپىدىكى زېمىنلار ئۆزلىرىنىڭ ئىلكىلىرىگە ئۆتۈپلا قالماي، ئوتتۇرا ئىقلىم زېمىنىمۇ ئالىملىرىغا تەئەللۇق بولىدۇ، ـــ دېدى چەي جىن ئىلتىجا بىلەن.

فاڭ لا چەي جىننىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشال بولدى ۋە چەي جىننى كىمخاب كۆرپە سېلىنغان ئورۇنغا ئولتۇرغۇزۇپ، شاھانە مەرىكە ئۆتكۈزۈپ كۈتۈۋالدى ۋە ئۇنىڭغا مىرزىبەگلىك مەنسەپ بەردى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن چەي جىن ئۆز ئىشىنى ئاقتۇرۇش ئۈچۈن، ھەر كۈنى فاڭ لاغا يېقىنلىشىپ شېرىن ـ شېكەر سۆزلەر بىلەن خۇشامەتچىلىك قىلدى. يېرىم ئاي ئۆتمەيلا فاڭ لا ۋە ئوردا ئىچى ـ سىرتىدىكى بەگ ـ سىپاھلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى ياقتۇرۇپ قالدى. چەي جىن خىزمەتنى ئادىل ئىشلىگەچكە، فاڭ لا ئۇنى بەكمۇ ياقتۇرۇپ قالدى، ئوڭ قول ۋەزىر لۇ مىنجۇڭنى چەي جىنگە ئەلچى قويۇپ، مەلىكە جىن جىنى ئۇنىڭغا ئېلىپ بېرىپ، ئۇنى ئۆزىگە كۈيىۇ ئوغۇل قىلىۋالدى. يەن چىڭمۇ ئىسمىنى يۇن بىگە ئۆزگەرتتى، كىشىلەر ئۇنى كاھىبەگ يۇن دەپ ئاتايدىغان بولدى. چەي جىن مەلىكىگە ئۆيلەنگەندىن كېيىن ئوردا ئىچىگە كىرىپ ـ چىقىپ يۈرۈپ، ئىچكى ـ تاشقى ئەھۋالدىن تولۇق خەۋەردار بولدى. مۇھىم لەشكەر ئىشلىرى بولسا، فاڭ لا ئۇنى ھۆجىرىسىغا چاقىرتىپ مەسلىھەتلىشىدىغان بولدى. چەي جىن ھەر دائىم فاڭ لاغا:

ـــ ھەزرەتلىرىنىڭ رەڭگىرويى ئوبدان تۇرۇپتۇ، پەقەت

ساماۋى ئەختەر چېقىلغانلىقىدىن يېرىم يىلغىچە ئارام تاپالمايدىلا، قاچانكى سۇئ جياڭنىڭ قول ئاستىدىكى سەركەردىلەر پۈتۈنلەي قىرىلىپ بىرىمۇ قالمىغاندا، ئاندىن ساماۋى ئەختەر ئۆز پەيلىدىن يانىدۇ، ئەنە شۇ چاغدا ھەزرەتلىرىنىڭ ئىشلىرى روناق تېپىپ، ئوتتۇرا ئىقلىم ئىلكىلىرىگە ئۆتىدۇ، ــ دەيتتى.

ــ مېنىڭ بىرقانچە ئەزىز سەركەردىلىرىم سۇئ جياڭ تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلدى، ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ ــ دەپ مەسلىھەت سورىدى فاڭ لا.

ــ مەن، ــ دېدى چەي جىن، ــ كېچىدە يۇلتۇزلارغا نەزەر سالدىم، ھەزرەتلىرىگە قاراشلىق نەچچە ئونلاپ سەركەردىلەر بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ ئەپتىدىن بىتەلەيلىك كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ، ئۇلار ئۇزاققا قالماي ئۆلۈپ كېتىدۇ. لېكىن، ھەزرەتلىرىنىڭ ئەل بىنا قىلىش ئىشلىرىغا يىگىرمە سەككىز مالائىك كېلىپ ھەمدەملىشىدۇ. سۇئ جياڭ توپىدىنمۇ ئون نەچچىسى كېلىپ ئەل بولىدۇ، بۇ ھەزرەتلىرىنىڭ تەقدىر ــ قىسمەتلىرىگە پۈتۈلگەن، بۇ ئادەملەر ھەزرەتلىرىنىڭ ئەل ــ يۇرتلىرىنىڭ كېڭىيىش يولىدا خىزمەت قىلغۇچىلار بولىدۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان فاڭ لا ناھايىتى خۇرسەن بولدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

ۋەزىرئەزەمگە جازا زىندانىدا بەرگەن بىر زامان،
لىلىڭنىڭ ئەل بولغىنىنى كىم ئەيىب كۆرمەس شۇئان.
كىم بىلىپتۇ ئەتىۋا كاھىنىنى قىلغاي رەھمە دەپ،
ئەجىر ئەيلەر دەپ ئۇنىكىم تىك تۇرۇپ سۇئ جياڭ سايان.

چەي جىننىڭ پادىشاھ كۇيۇ ئوغلى بولغانلىقى ھەقىقىدىكى سۆزمۇ شۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. ئەمدى گەپنى سۇئ جياڭدىن ئاڭلاڭ. سۇئ جياڭ چوڭ قوشۇننى باشلاپ خاڭجۇدىن چىقىپ،

فۇياڭ ناھىيەسىگە يول ئالدى، بۇ چاغدا نۇرانە ئەل ئۇستازى دېڭ يۈەنجۇ، باش سەركەردە شى باۋ، ژاڭ جى، چاۋ جۇڭ، ژېن كېراڭلار يېڭىلگەن ئاقساق ـ چولاق لەشكەرلىرىنى باشلاپ فۇياڭ ناھىيەسىدىكى چاقسىغا كېلىپ، بۇ چاقسىنى ساقلاپ ياتاتتى ۋە مۇجۇ ئايمىقىدىن ھەمدەملىك تەلەپ قىلىپ ئادەم ئەۋەتتى. سول قول ۋەزىر زۇ شىيۈەن دەرھال ئون مىڭ يىگىتىمۇ تەڭ كېلەلمەيدىغان باش پەنسادبەگ بەي چىن بىلەن ئورۇنباسار پەنسادبەگ جىڭ دېنى بىر تۈمەن لەشكەر بىلەن بولۇشۇشقا ئەۋەتتى، بۇلار فۇياڭ ناھىيەسىگە كېلىپ، نۇرانە ئەل ئۇستازلىرىغا قوشۇلۇپ، تاغ چوققىسىنى ئىلكىگە ئالدى. سۇڭ جىياڭنىڭ چوڭ قوشۇنى چىلۇەنگە يېتىپ كەلدى. سۇ لەشكەرلىرىمۇ ئاتلىق لەشكەرلەر بىلەن تەڭ ئىلگىرىلەپ ماڭدى. شى باۋ بۇلارنى كۆرگەندىن كېيىن زەنجىرلىك ئومۇتنى ۋە ئۆتكۇر قىلىچىنى ئېلىپ، فۇياڭ ناھىيەسىنىڭ تاغ چوققىسىدىن چۈشتى ـ دە، سۇڭ جياڭغا دېۋەيلەپ كەلدى. گۇەن شېڭ ئات سېلىپ چىقماقچى بولۇۋىدى. لۇ فاڭ:

ـــ ئاغا، سەل تەخىر قىلىپ تۇرسىلا، بۇ ئەبلەخ بىلەن مەن بىرنەچچە قەپەس ئېلىشىپ كۆرەي، ـــ دېدى.

سۇڭ جياڭ نىشان تۇغ ئاستىدىن قارىسا، لۇ فاڭ ئاتلىنىپ قولىغا يالمان تۇتقىنىچە ئۇدۇل شى باۋغا قاراپ كېتىۋېتىپتۇ. شى باۋ ئۆتكۇر قىلىچىنى كۆتۈرگىنىچە سەپتىن چىقىپ كېلىۋېتىپتۇ. بۇ ئىككىسى ئەللىك قەپەس ئېلىشقاندىن كېيىن گو شېڭ لۇ فاڭنىڭ تەڭ كېلەلمەي قېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ يالمىنىنى كۆتۈرگىنىچە ئېتىنى چاپتۇرۇپ بېرىپ، شى باۋنى ئوتتۇرىغا ئېلىۋالدى. شى باۋ بىر قىلىچ بىلەنلا ئىككى يالمانغا تەڭ كەلدى. ئۇلار تازا قاتتىق ئېلىشىۋاتقاندا، نۇرانە ئەل ئۇستازى جاڭ چالدۇرۇپ لەشكەرلىرىنى يىغىۋالدى. ئەسلىدە دېڭ يۈەنجۇ دەريادىكى جەڭ كېمىلىرىنىڭ بوران كۈچى بىلەن دەريانىڭ قىرغىقىغا يېقىنلىشىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ

كېلىپ ئىككى تەرەپتىن تېگىش قىلىشىدىن ئەنسىرەپ، جاڭ چېلىپ لەشكەرلىرىنى يىغىۋالغانىدى. لۇ فاڭ بىلەن گو شېڭ قويۇپ بەرمەي ئېلىشتى. شى باۋ يەنە تۆت ـ بەش قەپەس ئېلىشقاندىن كېيىن سۇڭ جياڭنىڭ سېپىدىن جۇ تۇڭ نەيزىسىنى كۆتۈرگىنىچە ئاتلىق كېلىپ، شى باۋ بىلەن ئېلىشتى. شى باۋ بۇ ئۇچ سەركەردىگە تەڭ كېلەلمەي، نەيزە بىلەن يالمانلىرىنى قېقىۋېتىپ قېچىپ كەتتى. سۇڭ جياڭ قامچىسىنى بىر شىلتىۋىدى، لەشكەرلىرى ئۇر ـ چاپ بىلەن فۇياڭ ناھىيەسىدىكى تاغ چوققىسىغا چىقتى. شى باۋنىڭ لەشكەرلىرى يول ئۈستىدە توختىماي، ئۇدۇل تۇڭلۇ ناھىيەسىگە بېرىپ ئورۇنلاشتى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى كېچىلەپ قوغلاپ، ئاق ھەرە چوققىسىدىن ئۆتۈپ، قوش تىكىپ ئورۇنلاشتى. سۇڭ جياڭ شۇ كېچىسى شېپى جېن، شېپى باۋ، يەن شۇن، ۋاڭ پەتەك يولۇاس، غۇنچە بويلارنى بىر مىڭ پىيادە لەشكەر بىلەن كۇنچىقىش تەرەپتىن؛ لى كۇي، شياڭ چۇڭ، لى گۇن، فەن رۇي، ما لىنلارنى بىر مىڭ پىيادە لەشكەر بىلەن كۇنپېتىش تەرەپتىن تۇڭلۇ ناھىيەسىگە بېرىپ قاراقچىلار قوشىغا تېگىشكە ئەۋەتتى. لى جۇن، رۇەن جەمەتىدىن بولغان ئۇچ قېرىندىاش، تۇڭ جەمەتىدىن بولغان ئىككى قېرىندىاش ۋە مىڭ كاڭلارنى سۇ يولى بىلەن بېرىپ تېگىشكە ئەۋەتتى. شېپى جېنلار لەشكەرلىرىنى باشلاپ، قاق يېرىم كېچىدە تۇڭلۇ ناھىيەسىگە يېتىپ باردى. نۇرانە ئەل ئۇستازى دېڭ يۇەنجۇ بىلەن شى باۋ لەشكەرلىرى ئۈستىدە مەسلىھەتلىشۋاتقاندا، توساتتىن توپ ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدى ـ دە، ھەممەيلەن نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇرۇشقىمۇ ئۇلگۈرەلمەي قېچىشتى. قارىسا، ئۇچ جايدا ئوت يېنىۋېتىپتۇ، سەركەردىلەر ئېلىشىشقىمۇ پېتىنالماي شى باۋنى ئەگىشىپ جېنىنى پاناھلاپ قاچتى. ئۇچ تارام بولۇپ كەلگەن سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى قىر ـ چاپ بىلەن باستۇرۇپ كەلدى. ۋېن كېراڭ كېيىنرەك ئاتلىنىپ چىغىر يول بىلەن قاچتى، ئۇ قېچىپ كېتىۋاتقاندا، ۋاڭ پەتەك

يولۇاس بىلەن غۇنچە بويغا دوقۇرۇشۇپ قالدى. بۇ ئەر - خوتۇن ئىككىسى تەڭلا بېرىپ، ۋېن كېراڭنى ئاتتىن سۆرەپ چۈشۈرۈپ تىرىك تۇتۇۋالدى. لى كۇي، شياڭ چۇڭ، لى گۇن، فەن رۇي، ما لىنلار تۆڭلۇ ناھىيەسىدە ئادەم قىرىش، ئوت قويۇش بىلەن بولۇپ كەتتى. سۇڭ جياڭ ناھىيەنىڭ ئېلىنغانلىقىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن دەرھال قوزغىلىپ تۆڭلۇ ناھىيەسىگە بېرىپ ئورۇنلاشتى. ۋاڭ پەتەك يولۇاس بىلەن غۇنچە بوي ۋېن كېراڭنى سۇڭ جياڭغا تاپشۇرۇپ ئەجىر - تۆھپىسىنى ئىزھار قىلدى. سۇڭ جياڭ ۋېن كېراڭنىڭ كاللىسىنى ئېلىش ئۈچۈن، ئۇنى خاڭجۇدىكى جاڭ باسقاقبەگ ھۇزۇرىغا ئەۋەتتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەتىسى سۇڭ جياڭنىڭ سۇ ۋە قۇرۇقلۇق لەشكەرلىرى يولغا چىقىپ، قارا ئەجدىھا چوققىسىنىڭ ئېتىكىگە يېتىپ كەلدى. شۇ چوققىدىن ئۆتسىلا مۇجۇ ئايمىقىغا باراتتى. بۇ چاغدا نۇرانە ئەل ئۇستازى ئۆز سەركەردىلىرى بىلەن چوققىغا چىقىپ، چوققىنى ساقلىدى. قارا ئەجدىھا چوققىسى چاڭجياڭ دەرياسى بىلەن تۇتاش بولۇپ، تىك چوققىلار ئاستىدا شارقىراپ سۇ ئېقىپ تۇراتتى، تاغ ئۇستىدە قوغدىغۇچىلار، تاغ ئاستىدا جەڭ كېمىلىرى قاتار - قاتار تۇراتتى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى قارا ئەجدىھا چوققىسى ئېتىكىگە كېلىپ ئورۇنلاشتى. سۇڭ جياڭنىڭ پىيادە لەشكەرلىرىدىن لى كۇي، شياڭ چۇڭ، لى گۇنلار يولنى چارلاپ كېلىش ئۈچۈن بەش يۈز سۇپەرچى بىلەن يولغا چىقتى. بۇلار قارا ئەجدىھا چوققىسىنىڭ باغرىغا كەلگەندە، تاغ ئۇستىدىن كۆتەك، تاش ئوقلار يېغىپ كەتتى. ئۇلار ئىلگىرىلىيەلمەي، ئىلاجسىز قايتىپ ئەھۋالنى سۇڭ تۇرشاۋلۇغا مەلۇم قىلدى. سۇڭ جياڭ رۇەن شياۋچى، مېڭ كاڭ، تۇڭ مېڭ، تۇڭ ۋېيلارنى جەڭ كېمىلىرىنىڭ يېرىمىنى ئېلىپ، دەريا ساھىلىغا چىقىپ تۇرۇشقا بۇيرۇدى. بۇ چاغدا رۇەن شياۋئېر ئىككى يارداملىق سەركەردە ئېلىپ، بىر مىڭ سۇ لەشكىرى بىلەن يۇز كېمىگە

ئولتۇرۇپ يولغا چىقتى. بۇلار تۇغ - ئەلەملەرنى لەپىلدىتىپ، ناغرا - دۇمباقلار چېلىپ، ناخشىلارنى ياڭراتقىنىچە قارا ئەجدىها چوققىسىغا قاراپ بارماقتا ئىدى. فاڭ لانىڭ سۇ تۇراسى دەريانىڭ تاغقا تۇتاشقان تەرىپىگە جايلاشقانىدى. بۇ تۇرادا بەش يۈز جەڭ كېمىسى، بەش مىڭ سۇ لەشكىرى بار ئىدى. ئۇلارنىڭ تۆت باشلىقىنى خەقلەر جېجياڭنىڭ تۆت ئەجدىهاسى دەپ ئاتىشاتتى. ئۇلار مۇنۇلار:

ئاق تىرناق ئەجدىها باشبۇغ چېڭ گۈي
چىپار قاسراق ئەجدىها باشبۇغ ئورۇنباساری جەي يۈەن
دولقۇن يارار ئەجدىها ئوڭ قول باشبۇغ ئورۇنباساری چياۋ جېڭ
شار ئويناتقۇچى ئەجدىها سول قول باشبۇغ ئورۇنباساری شيې فۇ

بۇ تۆت باشبۇغ ئەسلىدە چىەنتاڭ دەرياسىدىكى قېيىقچىلار ئىدى، ئۇلار فاڭ لاغا قوشۇلغاندىن كېيىن ئۇچىنچى دەرىجىلىك مەنسەپ - مەرتىۋىگە ئىگە بولغانىدى. شۇ كۈنى رۇەن شياۋئېرلار قېيىققا چۈشۈپ، شارقىراپ ئېقىۋاتقان سۇدا ئۆزۈپ دەريا ساھىلىغا چىقماقچى بولدى. فاڭ لانىڭ سۇ تۇراسىدىكى بۇ تۆت باشبۇغنى بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ، ئەللىك چاتما ئوت سال تەييارلىدى. بۇ ئوت سالىلار چوڭ قارىغايلارنى بىر - بىرىگە چېتىشتۇرۇش يولى بىلەن ياسالغانىدى، ئۇلارنىڭ ئۈستىگە ئوت - چۆپلەر دۆۋىلىنىپ، چۆپلەر ئىچىگە تۇتۇرۇقلۇق گۈڭگۈرت تىقىپ قويۇلغان، بۇ سالىلار قومۇش بىلەن بىر - بىرىگە چېتىلىپ، دەريا ساھىلىنىڭ ئالدىغا تىزىپ قويۇلغانىدى. رۇەن شياۋئېر، مېڭ كاڭ، تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭلار ھېچنېمىگە قارىماي، دەريادىن ساھىل تەرەپكە ماڭدى. ھېلىقى تۆت باشبۇغ بۇلارنى كۆرگەندىن كېيىن بىردىن قىزىل ئەلەم كۆتۇرۇپ تۆت قېيىقنى ھەيدەپ كەلدى. رۇەن شياۋئېر بۇلارنى كۆرۇپ سۇ لەشكەرلىرىگە ئوقيا ئېتىڭلار دەپ بۇيرۇق بەردى، ھېلىقى تۆت قېيىق دەرھال ئارقىغا قايتىپ كەتتى. رۇەن شياۋئېر ئۆز لەشكەرلىرىنى ساھىلغا چىقىشقا بۇيرۇدى، ھېلىقى تۆت قېيىق ساھىلغا يېقىن

بىرىپ توختىدى ـ دە، تۆت باشبۇغ دەريادىن قاشقا چىقتى، ئۇلارنىڭ سۇ لەشكەرلىرىمۇ قاشقا چىقتى. رۇەن شياۋئېر ساھىلنىڭ كۆل تۈراسىدىكى قېيىقلارنىڭ كۆپلۈكىنى كۆرۈپ، ساھىلغا چىقىشقا پېتىنالمىدى، ئۇ ئارىسالدىلىقتا تۈرغاندا، قارا ئەجدىھا چوققىسىدىن ئەلەملەر لەپىلدەپ، جەڭ دۈمباقلىرىنىڭ ئاۋازى ياڭرىدى، چاتما ئوت سالىلارغا ئوت تۇتاشتۇرۇلدى، بۇ سالىلار سۇدا شامالنىڭ كۈچى بىلەن ئېقىپ كەلدى، ئارقىدىكى چوڭ قېيىقلارغا چۈشكەنلەر چۈقان ـ سۈرەنلەر سېلىشىپ، ئۇزۇن نەيزە ـ ئوقرۇقلارنى كۆتۈرگىنىچە ئوت سالغا ئەگىشىپ يېتىپ كېلىشتى. تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭلار ئەھۋالنىڭ چاتاقلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن قېيىقلىرىنى قاشقا تاشلىۋېتىپ تاغقا ياماشتى، ئاندىن يول تېپىپ ئۆز قوشىغا قايتتى. رۇەن شياۋئېر بىلەن مېڭ كاڭ قېيىق ئۈستىدە ياۋغا تاقابىل تۇردى، ئوت سالىلىرىدىكى ئوت بارغانسېرى يېقىنلاشتى، رۇەن شياۋئېر دەرھال ئۆزىنى سۇغا ئاتتى، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن بىر قېيىق يېتىپ كېلىپ ئوقرۇق بىلەن ئىلىۋالدى. رۇەن شياۋئېر ساراسىمىگە چۈشۈپ، باشقىلارنىڭ قولىدا خارلىنىپ يۈرىمەنمۇ دەپ، يان قىلىچىنى ئېلىپ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالدى. مېڭ كاڭ بۇنى كۆرۈپ دەرھال سۇغا سەكرەپ چۈشمەكچى بولۇۋىدى، ئوت سالىلىرىدىن توپ ئېتىلىپ، بىر توپ ئوقى كېلىپ دەل مېڭ كاڭنىڭ بېشىغا تېگىپ، بېشىنى پارە ـ پارە قىلىۋەتتى. سۇ لەشكەرلىرىنىڭ تۆت باشبۇغى ئوت كېمىسىگە چىقىپ ئۇر ـ چاپ بىلەن باستۇرۇپ كەلدى. رۇەن شياۋۋۇ، رۇەن شياۋچىلار ئارقىدىكى قېيىقتا تۇرۇپ، ئالدىدا كەتكەن قېيىقلارنىڭ يېڭىلىپ قالغانلىقىنى، قاراقچىلارنىڭ دەريا قېشىنى بويلاپ ئۇر ـ چاپ قىلىپ كەلگەنلىكىنى كۆردى ـ دە، دەرھال قېيىقلىرىنى ئارقىغا بۇراپ سۇنىڭ ئېقىشى بويىچە تۆڭلۇغا قاراپ قاچتى.

ئەمدى گەپنى بۇياقتىن ئاڭلاڭ. قارا ئەجدىھا چوققىسىدىكى نۇرانە ئەل ئۇستازى دېڭ يۈەنجۇ بىلەن باش سەركەردە شى باۋ سۇ

لەشكەرلىرى باشبۇغنىڭ يېڭىش قىلغانلىقىنى كۆرۈپ، تاغ چوققىسىدىن باستۇرۇپ چۈشتى. سۇ چوڭقۇر، يول ئۇزۇن بولغاچقا، قوغلاشقا بولمىدى، سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى تۆڭلۇ ناھىيەسىگە چېكىنىپ بېرىپ ئورۇنلاشتى، فاڭ لانىڭ لەشكەرلىرىمۇ قارا ئەجدىها چوققىسىغا قايتىپ كەتتى.

سۇڭ جياڭ تۆڭلۇ ناھىيەسىدە قوش تىكىپ ئورۇنلاشقاندىن كېيىن رۇەن شياۋئېر بىلەن مېڭ كاڭنىڭ ئۆلگەنلىكىنى ئاڭلاپ بارگاھىتا گېلىدىن تاماق ئۆتمەي، كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەي، بىئارام بولدى. ۋۇ يۇڭ ۋە باشقا سەركەردىلەر تەسەللى بەرسىمۇ، ئۆزىنى باسالمىدى. رۇەن شياۋچى بىلەن رۇەن شياۋۋۇ قارىلىق تاقىدى ۋە سۇڭ جياڭغا ئىلتىجا قىلىپ:

ــ بۇگۈنكى كۈندە ئاكىمىز ئەلنىڭ ئىشىنى دەپ ئۆزىنى قۇربان قىلغانلىقى لياڭشەن كۆلىدە ئۆلۈپ نام ـ نىشانسىز يوقالغانلىقىدىن تۇزۇك بولدى. تۇرشاۋۇل، كۆڭۈللىرىنى يېرىم قىلماي، ئەلنىڭ چوڭ ئىشلىرىنىڭ غېمىنى قىلسىلا، بىز ئاكا ـ ئۇكا ئىككىيلەن بېرىپ ئىنتىقام ئالىمىز، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۆزىنى بىرئاز توختىتىۋالدى، ئەتىسى لەشكەرلىرىنى ئېدىتلاپ جەڭگە چىقماقچى بولدى. ۋۇ يۇڭ:

ــ ئاغا، ئالدىرىمىسىلا، يەنە بىرەر قۇر مەسلىھەتلىشىپ، پەم بىلەن بارساقمۇ كېچىككەن بولمايمىز، ــ دېدى.

ــ بىز ئاكا ـ ئۇكا ئىككىمىزنىڭ تېگىمىز ئوڭچى، تاغقا چىقىش، داۋان ئېشىشقا كۆنۈكۈپ كەتكەنمىز، ئىككىمىز يەرلىك ئوڭچى سىياقىدا ياسىنىپ، تاغقا چىقىش بىلەن ئوت قويۇپ قاراقچى لەشكەرلەرنى چۆچۈتسەك، ئۇ چاغدا ئۇلار چوقۇم چاقسىنى تاشلاپ قاچىدۇ، ــ دېدى شيې جېن بىلەن شيې باۋ.

ــ بۇ ئوبدان پەنت بولدى، بىراق تاغ تىك بولغاچقا، چىقىش تەس، مۇبادا پوت سەللا تېيىلىپ كەتسە جاندىن جۇدا بولدۇڭ دېگەن گەپ، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

ـــ بىز، ـــ دېدى شېي جېن بىلەن شيې باۋ، ـــ ئاكا ـ ئۇكا ئىككىمىز دېڭجۇ ئايمىقىنىڭ زىنداندىن لياڭشەن كوللىگە قېچىپ چىقاندىن كېيىن ئاغمىزنىڭ دوللىتىدە نۇرغۇن يىللارغىچە باتۇر ئەزىمەت بولۇپ كەلدۇق، ئەمدى بولسا پادىشاھلىقنىڭ ئەمرى بىلەن كىمخاب لىباس كىيىشكە سازاۋەر بولدۇق، بۇگۈنكى كۈندە ئوردا ئۈچۈن جېنىمىزنى پىدا قىلىپ، ئاغمىزنىڭ ياخشىلىقلىرىنى ياندۇرساق ئارتۇق كەتمەيدۇ.

ـــ ئەزىز ئىنىلىرىم، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ، ـــ ئۇنداق شۇم سۆزلەرنى قىلماڭلار، ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسىتىپ بالدۇرراق ئاستانىگە قايتساق، ئوردا ھەرگىزمۇ بۇ ئەجىر ـ تۆھپىمىزنى يەردە قويمايدۇ، جان ـ دىل بىلەن ئىشلەپ، بارلىق كۈچۈڭلارنى ئەل يولىدا سەرپ قىلىپ ئەجىر كۆرسىتىڭلار.

شيې جېن بىلەن شيې باۋ مېڭىشقا تەييارلىنىپ، يولۇاس تېرىسىدىن تىكىلگەن جىلىتكىسىنى كىيدى، بېلىگە قىلىچ ئېسىپ، قولىغا چاڭگاك ئالدى، ئاندىن سۇڭ جياڭ بىلەن خوشلىشىپ، چىغىر يول بىلەن قارا ئەجدىھا چوققىسىغا قاراپ يول ئالدى. بۇ چاغدا تېخى ئەمدىلا ئەسىر ۋاقتى بولغانىدى، يول ئۈستىدە مۆكۈۋالغان ئىككى قاراقچى لەشكەرگە يولۇقتى. ئۇلار بۇ ئىككى لەشكەرنى ئۆلتۈرۈپ، قارا ئەجدىھا چوققىسى ئېتىكىگە كەلگەندە ئەلياتقۇ مەھەل بولۇپ قالدى. تىڭتىڭلاپ باقسا، چوققىدىكى تۇرادىن تاكتاك ئاۋازى ئاڭلىنىۋېتىپتۇ، چوڭ يول بىلەن چىقىشقا جۈرئەت قىلالماي، پەلەك غوللىرىغا ئېسىلىپ چوقىغا يامىشتى. ئاي تۇنىنى كۈندۈزدەك يورۇتۇۋەتكەنىدى. شېي جېن بىلەن شيې باۋ چوققىنىڭ ئۈچىن ئىككى قىسمىغا يېتىپ چىقاندا، چوققا ئۈستىدىن ۋال ـ ۋۇل قىلىپ تۇرغان پانۇس يورۇقى كۆرۈندى. ئىككىسى قوۋۇق يېنىغا كېلىپ تىڭتىڭلاپ، يۇقىرىدىن تۆت قېتىم ئۇرۇلغان تاكتاك ئاۋازىنى ئاڭلىدى. شيې جېن ئىنىسىغا قاراپ:

ـــ تۇن قىسقا، تاڭ ئاتاي دەپ قالدى، ئىككىمىز چىقايلى، ـــ

دېدى.

ئىككىسى تاغ چوققىسىغا قاراپ داۋاملىق ياماشتى، ئەگرى ـ بۈگرى داۋان ۋە تىك قىيالاردىن ھېچنېمىگە قارىماي يامىشىپ چىقىۋەردى، شۇ ئەسنادا ئۆشنىسىدىكى چاڭگاك پېلەكىكە ئىلىنىپ قالدى ـ دە، شاپۇر ـ شۇپۇر ئاۋاز چىقىپ كەتتى، بۇ ئاۋاز تاغ ئۈستىدىكىلەرگە ئاڭلاندى. شېي جېن يامىشىپ بىر ئويمان يەرگە يېتىپ چىققاندا، ئۈستىدىن «تەگ» دېگەن بىر ئاۋاز ئاڭلاندى ـ دە، بىر ئوقۇق چىقىپ شېي جېننىڭ چېچىدىن ئىلىۋالدى. شېي جېن دەرھال بېلىدىكى قىلىچنى ئالغۇچە، پۈتى كۆتۈرۈلۈپ ساڭگىلاپ قالدى. ئۇ ئالاقزەدە بولۇپ قىلىچى بىلەن ئالمان ـ تالمان بىرنى چاپتى ـ دە، قىلىچ ئوقۇقنى سۇندۇرۇۋەتتى، بىراق ئۆزى مولاق ئېتىپ تۆۋەنگە چۈشۈپ كەتتى. ئۆمرىنىڭ يېرىمىغىچە باتۇر بولۇپ كەلگەن بۇ بىچارە شېي جېن يۇز نەچچە غۇلاچ كېلىدىغان قىيادىن ئوڭدىسىغا چۈشۈپ جېنىدىن ئايرىلدى. پەستە بۆرە چىشىدەك ئۇچلۇق تاشلار شېي جېننىڭ تېنىنى پارە ـ پارە قىلىۋەتتى. ئاكسىنىڭ تاغ ئۈستىدىن يەرگە چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن شېي باۋ دەرھال ئارقىسىغا يانماقچى بولدى، بۇ چاغدا تاغ ئۈستىدىن چوڭ كېچىك تاشلار ۋە ئوقيا ئوقلىرى ياغدى. ئۆمۈر بويى ئوۋچىلىق بىلەن ئۆتكەن بىچارە شېي باۋ قارا ئەجدىھا چوققىسىنىڭ تېگىدە جان بەردى. ئاكا ـ ئۇكا ئىككىسىنىڭ ئۆلۈكى ئىرماش ـ چىرماش پېلەكلەر ئارىسىدا قالدى. تاڭ ئاتتى. تاغدىن ئادەم چۈشۈپ، شېي جېن بىلەن شېي باۋنىڭ ئۆلۈكىنى تاغ چوققىسىغا ئاچقىپ تالاغا تاشلاپ قويدى. پايلاقچى بۇ ئەھۋالنى تەپسىلىي ئۇققاندىن كېيىن سۇڭ تۇرشاۋۇلغا شېي جېن بىلەن شېي باۋ قارا ئەجدىھا چوققىسىنىڭ ئېتىكىدە ئۆلدى، دەپ مەلۇم قىلدى. سۇڭ جياڭ ئاڭلىغاندىن كېيىن يىغلاپ بىرنەچچە قېتىم ھوشىدىن كەتتى. ھوشىغا كەلگەندىن كېيىن گۈەن شېڭ، خۇا رۇڭلارنى قارا ئەجدىھا چوققىسىغا لەشكەر تارتىپ بېرىپ تۆت

قبرىندىشى ئۇچۇن ئىنتىقام ئېلىپ بېرىشنى تاپشۇردى. ۋۇ يۇك:

ــ ئەزىز ئاغا، سەۋر قىلسىلا، ئۇلارنىڭ ئۆلۈشى ئۆز تەقدىرلىرىدىن بولدى. چوققىنى ئالمىز دېسەك، ئەپلىك يەم بىلەن ئىش كۆرمىكىمىز لازىم، ئالدىراقسانلىق قىلىشقا بولمايدۇ. ئوبدان يەم ـ پاراسەت تاپقاندىن كېيىن ئاندىن سەركەردە ـ سەرۋازلارنى يۆتكىسەك بولارمىكىن، ــ دەپ ئىلتىجا قىلدى.

ــ پۇت ـ قولۇم بولۇپ كەلگەن قبرىنداشلىرىمنىڭ ئۇچتىن بىر قىسمى چىقىم بولار دەپ ئويلىماپتىكەنمەن. قاراقچىلارنىڭ ئىنىلىرىمنى تالادا تاشلاپ بوران ـ چاپقۇنلارغا سېلىپ قويغىنىغا قانداقمۇ چىدايمەن، بۇگۈن كېچە لەشكەرلەرگە جەسەتنى ئالدۇرۇپ كېلىپ، جەسەت ساندۇقىغا سېلىپ دەپنە قىلدۇرماي قويمايمەن، ــ دېدى سۇك جياڭ غەزەپ بىلەن.

ــ قاراقچىلارنىڭ جەسەتنى تالاغا تاشلاپ قويغانلىقىدا بىر گەپ بار، ئاغا، ھەرگىز ئالدىراڭغۇلۇق قىلمىسىلا، ــ دېدى ۋۇ يۇك نەسىھەت قىلىپ.

سۇك جياڭ مۇشاۋىرىنىڭ نەسىھەتىنى زادى ئاڭلىمىدى. ئۇ دەرھال ئۈچ مىڭ خىل لەشكەر تاللاپ گۇەن شېڭ، خۇا رۇڭ، لۇ فاڭ، گو شېڭلار بىلەن كېچىلەپ قارا ئەجدىھا چوققىسىغا قاراپ يول ئالدى، بۇ چاغدا ئەلياتقۇ ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى. بىر سەرۋاز كېلىپ:

ــ ئالدىمىزدا ئىككى جەسەت تالادا يېتىپتۇ، ئۇ شيې جېن بىلەن شيې باۋنىڭ جەسىتىدەك تۇرىدۇ، ــ دېدى.

سۇك جياڭ ئېتىنى چاپتۇرۇپ كېلىپ قارىسا، ئىككى دەرەخكە ئىككى جەسەت ئېسىپ قويۇلۇپتۇ ۋە دەرەخنىڭ بىر پارچە قوۋزىقى سويۇۋېتىلىپ، ئۇنىڭغا ئىككى قۇر چوڭ خەت يېزىپ قويۇلۇپتۇ، سۇك جياڭ قاراڭغۇدا ئۇنى ئېنىق كۆرەلمەي، توپقا تۇتۇرۇق قىلىدىغان چوغ بىلەن چىراغنى ياندۇرۇپ قارىسا،

ئۇنىڭغا «سۇڭ جياڭمۇ ئاقىۋەت مۇشۇ يەردە ئۆلتۈرۈلۈپ، سازايى قىلىنىدۇ» دەپ يېزىلغانىكەن. بۇنىڭغا سۇڭ جياڭ تازا غەزەپلىنىپ، جەسەتنى دەرەخ ئۈستىدىن يەرگە چۈشۈرۈشكە بۇيرۇق قىلدى، بۇ چاغدا ئەتراپتا لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان ئوتقاشلار پەيدا بولدى، داقا ـ دۇمباق، جاڭ سادالىرىمۇ كۆتۈرۈلدى، سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى قاتمۇقات قورشاۋ ئىچىدە قالدى. ئالدى تەرەپتىكى تاغ چوققىسىدىن ئوقيالار ئېتىلدى، دەريادىكى كېمىگە چۈشكەن سۇ لەشكەرلىرىمۇ دەريادىن قاشقا چىقىشتى. سۇڭ جياڭ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، داد ـ پەريات سېلىپ نېمە قىلارىنى بىلمەي قالدى. ئۇ لەشكەرلىرىنى چېكىنىدۇرەي دەپ تۇرۇشىغا، شى باۋ يولىنى توسۇۋالدى. ئۇ يان تەرەپتىن چىقىپ كەتمەك بولۇۋىدى، دېڭ يۈەنجۇ باستۇرۇپ كەلدى.

مالىڭداۋ جېڭىگە ئوخشايتتى بۇ جەڭ،
سۇمۇرغ كۆكتىن يەرگە يىقىلىپ هالى بولدى تەڭ.

ئەمدى سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىنىڭ قانداق قۇتۇلغانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بىر يۇز ئون يەتتىنچى باب

مۇجۇ ئايمقدا دېڭ يۈەنجۆنىڭ ئوقيا بىلەن ئۆلتۈرۈلگەنلىكى قارا ئەجدىها چوققىسىدا ئىلاھنىڭ سۇئ دانىشقا مەدەت بەرگەنلىكى

ئەلقىسسە، سۇڭ جىياڭ شيې جېن بىلەن شيې باۋنىڭ جەستىنى ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن، قارا ئەجدىها تېغى ئېتىكىگە بارغىنىدا شى باۋنىڭ قاپقىنىغا چۈشتى. تۆت تەرەپتە مۆكۈپ ياتقان لەشكەرلەر تەڭلا ئورنىدىن تۇرۇشتى، ئالدى تەرەپتىن شى باۋ لەشكەرلىرى بىلەن چىقىپ كەلدى، كەينى تەرەپتىن دېڭ يۈەنجۆ چىقىپ توسۇپ:

ـــ ھەي سۇڭ جىياڭ، ئەمدى ئاتىڭنى چۈشۈپ ئەل بولماي قاچانغىچە قاراپ تۇرىسەن؟ ـــ دەپ ۋارقىراپ خىتاب قىلدى.

گۈەن شېڭ بۇنى ئاڭلاپ قەھرى تاشتى ـ دە، ئېتىنى قامچىلاپ، قىلىچىنى ئويناتقان پېتى شى باۋغا ئېتىلدى. ئىككى سەركەردە كېلىپ بىر ـ بىرى بىلەن تۆتۈشۈپ بولغۇچە، كەينى تەرەپتىن يەنە ۋاڭ ـ چۇڭ كۆتۈرۈلدى، ئارقىسىدىن سۇ لەشكەرلىرىنىڭ تۆت باشبۇغى بىراقلا قىرغاقتا چىقىپ، ۋاڭ جى، چاۋ جۇڭلار بىلەن بىللە تاغدىن ئېتىلىپ چۈشتى. خۇا رۇڭ دەرھال ئالدىغا ئېتىلىپ چىقىپ، كەينىدىن كەلگەنلەرنى توسۇپ، ۋاڭ جى بىلەن ئېلىشتى. ئۇلار بىرنەچچە مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن خۇا رۇڭ قاچتى. ۋاڭ جى بىلەن چاۋ جۇڭ ئۇنى قوغلاپ كەلدى، خۇا رۇڭ ئوقياسىدىن ئارقا ـ ئارقىدىن ئىككى ئوق ئۇزدى. ئىككى سەركەردە شۇ ھامان ئاتىتىن تىك

موللاق ئېتىپ يىقىلىپ چۈشتى. بۇنى كۆرگەن لەشكەرلەر قىيا ـ چىيا قىلىشىپ، ئارقىغا قاراپ بەدەر تىكىۋەتتى. ھېلىقى تۆت باشبۇغ خۇا رۇكۈنىڭ ئارقا ـ ئارقىدىن ۋاڭ جى بىلەن چاۋ جۇكۈنى ئېتىپ ئۆلتۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا يېقىن يولالمىدى، شۇ سەۋەبتىن خۇا رۇڭ ئۇلارغا يالغۇز ئۆزى تاقابىل تۇردى. شۇ ئەسنادا يان تەرەپتىن ئىككى تارام لەشكەر چىقىپ كەلدى: بىرىنچى تارامنىڭ پەنسادى بەي چىن، ئىككىنچى تارامنىڭ پەنسادى جىڭ دې ئىدى. سۇڭ جياڭنىڭ سېپىدىن ئىككى سەركەردە چىقىپ كەلدى، ئۇلارنىڭ بىرى لۇ فاڭ بولۇپ، ئۇ بەي چىن بىلەن، يەنە بىرى گو شېڭ بولۇپ، ئۇ جىڭ دې بىلەن ئېلىشتى، تۆت تەرەپتە سەركەردە ـ سەرۋازلار جۇپ ـ جۇپ بولۇشۇپ قىر ـ چاپقا چۈشتى. سۇڭ جياڭ تىتىلداپ تۇرغاندا، فاڭ لا لەشكەرلىرى ئارقىسىدا «قىرىڭلار» دېگەن سادا پەلەككە ياڭراش بىلەن تەڭلا، قاراقچى لەشكەرلەر قېچىشقا باشلىدى. سۇڭ جياڭ قارىسا، لى كۇي بىر مىڭ پىيادە لەشكەر بىلەن شياڭ چۇڭ ۋە لى گۇن دېگەن ئىككى سۈپەرچىنى باشلاپ، شى باۋنىڭ ئاتلىق لەشكەرلىرىنىڭ ئارقىسىدىن باستۇرۇپ كەپتۇ، شۇ ئەسنادا دېڭ يۈەنجۇ لەشكەر ئەگەشتۇرۇپ شى باۋغا بولۇشۇشقا كەلدى، ئۇ ئەمدىلا كېلىشىگە، لۇ جىشېن بىلەن ۋۇ سۇڭ مىڭدەك پىيادە لەشكەرنى باشلاپ، دېڭ يۈەنجۇنىڭ كەينىدىن غەزەپ بىلەن بىر جۇپ راھىبلىق قىلىچى ۋە تۆمۇر گۇرزىسىنى ئويناتقىنىچە ئېتىلىپ كەلدى. بۇلارنىڭ كەينىدىن چىن مىڭ، لى يىڭ، جۇ تۇڭ، يەن شۇن، ما لىن، فەن رۇي، غۇنچە بوي، ۋاڭ پەتەك يولۇاسلار ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەرلىرىنى باشلاپ، ئۆلەر ـ تىرىلىشىگە باقماي ئېتىلىپ كەلدى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى تەرەپ ـ تەرەپتىن كېلىپ، شى باۋ بىلەن دېڭ يۈەنجۇنىڭ لەشكەرلىرىنى قىرىپ ـ چېپىپ، تىرىپەرەن قىلىۋەتتى ۋە سۇڭ جياڭنى قوتقۇزۇپ، تۇڭلۇ ناھىيەسىگە قايتۇرۇپ كەلدى، شى باۋمۇ لەشكەرلىرىنى يىغىپ تاغقا چىقىپ

كەتتى. سۇڭ جياڭ قوشقا قايتىپ كېلىپ، ئۆز سەركەردىلىرىگە مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ:

ــ ئەگەر سىلەر بېرىپ قۇتقۇزۇپ قالمىغان بولساڭلار، روھىم ئاللىقاچان شىيې جېن، شىيې باۋلار بىلەن بىللە تەھتىسارادا يۈرەتتى، ــ دېدى.

ــ ئاغا، سىلىنىڭ بۇ قېتىم ئۇ يەرگە بېرىشلىرىنى لايىق كۆرمىگەنىدىم، شۇڭا ئۆزلىرىگە بىرەر زىيان ـ زەخمەت يېتىپ قالمىغاي دەپ بۇلارنى ھەمدەمگە ئەۋەتكەنىدىم، ــ دېدى ژۇ يۇڭ.

بۇنىڭغا سۇڭ جياڭ كۆپتىن ـ كۆپ تەشەككۈر ئىزھار قىلدى.

ئەمدى شى باۋ، دېڭ يۈەنجۆلەرگە كەلسەك، ئۇلار قارا ئەجدىھا چوققىسىغا قايتقاندىن كېيىن ئۆز تۇراسىدا مەسلىھەتكە چۈشتى. شى باۋ:

ــ ھازىر سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى تۆڭلۇ ناھىيەسىگە جايلىشىۋالدى، ناۋادا ئۇلار چىغىر يوللار بىلەن بۇ چوققىدىن ھالقىپ ئۆتىدىغان بولسا، مۇجۇ ئايمىقىنىڭ خەۋپ ـ خەتەردىن قۇتۇلمىقى تەس بولۇپ قالىدۇ. شۇڭا، ئۆزلىرى چىڭشى ناھىيەسىدىكى چوڭ تۇراغا بېرىپ، تەڭرىقۇت بىلەن مۇلاقات بولۇپ، ئۇنىڭدىن بۇ چاقسىنى ساقلاش ئۇچۇن لەشكەر يۆتكەپ بېرىشنى ئىلتىجا قىلغانلىرى تۇزۇك، شۇنداق بولغاندا، بۇ يەرنى ئامان ـ ئېسەن ساقلاپ قالالايمىز، ــ دېدى.

ــ دېگەنلىرى تازا جايىدا بولدى، ئۇنداق بولسا مەن دەرھال يولغا چىقاي، ــ دېدى دېڭ يۈەنجۆ ۋە دەرمەھەل ئېتىغا مىندى ـ دە، ئاۋۋال مۇجۇغا كېلىپ، سول قول ۋەزىر زۇ شىيۈەن بىلەن كۆرۈشۈپ:

ــ سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى ئاجايىپ قاۋۇل شىرمەت لەشكەرلەر ئىكەن، ئۇلارغا بەس كەلمەك ناھايىتى قىيىندەك كۆرۈنىدۇ، ناۋادا سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى سۈرۈپ كېلىپ قالسا يېڭىلىپ قالارمىزمىكىن دەپ، چوققىنى ساقلاشقا لەشكەر

يۆتكەپ بېرىشلىرىنى ئىلتىجا قىلىپ، ئالاھىدە ھۆزۈرلىرىغا كېلىپ قالدىم، ــ دېدى.

زۇ شىيۈەن بۇنى ئاڭلاپ شۇ ھامان ئېتىغا مىندى ـ دە، دېڭ يۈەنجۇ بىللەن بىللە مۇجۇ ئايمىقىدىن چىقىپ، چىڭشى ناھىيەسىدىكى باڭيۈەن غارىغا يېتىپ كەلدى ۋە ئالدى بىلەن ئوڭ قول ۋەزىر لۇ مىنجۇڭ بىلەن مۇلاقات بولۇپ، ئەھۋالنى بىر ـ بىرلەپ بايان قىلىپ، لەشكەر يۆتكەپ بېرىشنى ئىلتىجا قىلدى. ئەتىسى ئەتىگەندە فاڭ لا دىۋاندا ئولتۇردى، ئوڭ قول ۋە سول قول ۋەزىرگە ھەمراھ بولۇپ دېڭ يۈەنجۇمۇ تاۋاپ ـ تەزىمنى بەجا كەلتۈردى، ئاندىن ئۇ ئالدىغا ئۆتۈپ، تەڭرىقۇتقا ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەپ:

ــ پېقىر جانابىي ئالىيلىرىنىڭ مۇقەددەس يارلىقىنى ئېلىپ، شاھزادە بىللەن بىللە خاڭجۇ ئايمىقىنى ساقلاپ تۇرغانىدىم. كۈتۈلمىگەندە سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى دەھشەت بىلەن سۇرۇپ ـ بېسىپ كەلدى، ئۇلار غايەت كۈچلۈك ۋە باتۇر ئىكەن، تاقابىل تۇرۇشقا قۇربىمىز يەتمىدى، ئۇلار يۈەن دادخاھنىڭ ۋاستىسى بىلەن شەھەرگە كىرىۋېلىشتى ـ دە، شۇنىڭ بىلەن خاڭجۇ ئايمىقى قولدىن كەتتى، شاھزادە جەڭگە بېرىلىپ كېتىپ، جەڭدە قازا تاپتى. ئەمدىلىكتە پېقىر باش سەركەردە شى باۋ بىلەن بىللە قارا ئەجدىھا چوققىسىغا چېكىنىپ بېرىپ، چوققىنى ساقلاپ تۇرۇۋاتىمىز، يېقىندا سۇڭ جياڭنىڭ سەركەردىلىرىدىن تۆتنى ئۆلتۈرۈپ، ھەيۋىتىمىزنى كۆرسەتتۇق. ھازىر سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى تۇڭلۇ ناھىيەسىگە كىرىپ جايلىشىۋالدى. بۇ قاراقچىلار قاچانلا بولسۇن چېغىر يول بىلەن چوققىدىن ھالقىپ ئۆتۈپلىۋالسا، بۇ چوققىنى ساقلىماق مۇشكۈل بولۇپ قالارمىكىن، دېگەن ئەندىشىدە تۇرۇۋاتىمىز، شۇ سەۋەبتىن ھەزرىتى ئالىيلىرىنىڭ قارا ئەجدىھا چوققىسىدىكى چاقسىنى مۇداپىئە قىلىشنى كۈچەيتىش، قاراقچىلارنى سۇرۇپ چىقىرىپ، شەھەرنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن بالدۇرراق كۈچلۈك سەركەردە ۋە

لەشكەرلەرنى يۆتكەپ بېرىشلىرىنى سورايمىز، ــ دېدى ئىلتىجا قىلىپ.

ــ لەشكەرلەر جاي ـ جايلارغا يۆتكەپ بولۇندى، ــ دېدى فاڭ لا، ــ يېقىندا شىجۇ ئايمىقىنىڭ يۇلىڭ چوققىسىدىكى چاقسا جىددىي خەتەر ئىچىدە قالغاچقا، ئۇ يەرگە بىرنەچچە تۈمەن لەشكەر يۆتكەپ بېرىلدى. ئەمدى مېنىڭ خاس لەشكەرلىرىملا قالدى، ئوردىنى ساقلاشقا بۇلار بولمىسا بولامدۇ، ئۇلارنى قانداقمۇ ھەر تەرەپكە چېچىۋەتكىلى بولسۇن؟

ــ جانابي ئالىيلىرى ئەگەر ھەمدەمچى لەشكەر يۆتكەپ بەرمەيمىز دېسىلىرى پېقىرنىڭ ئىلاجى يوق. ئەگەر سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى چوققىدىن ئۆتۈپلىۋالمىغان بولسا، مۇجۇ ئايمىقىنى قانداقمۇ ساقلىغىلى بولاركىن؟ ــ دېدى دېڭ يۇەنجۇ يەنە ئىلتىجا قىلىپ.

ــ قارا ئەجدىھا چوققىسىدىكى چاقسا مۇھىم بىر جاي. پېقىرنىڭ بىلىشچە، بۇ يەردە ھازىر يەنە خانغا خاس ئۇچ تۈمەن لەشكەر بار، ئۇلاردىن بىر تۈمەننى ئاجرىتىپ، بۇياق بىلەن بىللە چاقسىنى ساقلاشقا ئەۋەتسەك، شاھ ئالىيلىرى قانداق دەيدىلىكىن، ــ دېدى ئوك قول ۋەزىر لۇ مىنجۇڭ ئىلتىجا قىلىپ.

فاڭ لا لۇ مىنجۇڭنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالماي، لەشكەر ئاجرىتىپ بېرىشكە زادى ئۇنىمىدى. ئوردىدا تاۋاپ ـ تەزىم تۇگىگەندىن كېيىن ھەممىسى تارقىلىشتى. لۇ ۋەزىر بەگ ـ سىپاھلار بىلەن كېڭىشىپ، زۇ ۋەزىرگە مۇجۇ ئايمىقىدىن بىر سەركەردە بىلەن بەش مىڭ لەشكەر ئاجرىتىپ، قارا ئەجدىھا چوققىسىدىكى چاقسىنى ساقلاش ئۈچۈن ئەۋەتىشنى تاپشۇردى. شۇنداق قىلىپ، دېڭ يۇەنجۆ بىلەن زۇ شيۇەن مۇجۇ ئايمىقىغا قايتىپ كەلدى. دېڭ يۇەنجۆ بەش مىڭ لەشكەرنى، ئوك قول سەركەردە شيا خۇچېڭنى ئېلىپ، قارا ئەجدىھا چوققىسىدىكى چاقسىغا قايتىپ شى باۋغا ئەھۋالنى مەلۇم قىلدى. شى باۋ:

ـــ ئوردا خانغا خاس لەشكەرلەردىن ئاجرىتىپ بەرمىگەن بولسا، بىز جەڭ قىلمىز دەپ، سىرتقا چىقماي چاقسىنى ساقلاپ تۇرايلى. دەريا ساھىلى بىلەن قاشنى قوغداش ئۈچۈن سۇ لەشكەرلىرىنىڭ تۆت باشبۇغىنى ئەۋەتەيلى، ياۋ كېمىلىرى كېلىپ قالسا چېكىندۈرۈۋەتسەكلا كۇپايە، قوغلاپ تېگمىش قىلماسلىق كېرەك، ـــ دېدى.

نۇرانە ئەل ئۇستازى دېڭ يۈەنجۇ بىلەن شى باۋ، بەي چىن، جىڭ دې ۋە شيا خۇچېڭلارنىڭ قارا ئەجدىھا چوققىسىدىكى چاقسىنى ساقلاپ ياتقانلىقىنى قويۇپ تۇرۇپ، سۇڭ جياڭغا كېلەيلى. سۇڭ جياڭ بىرنەچچە سەركەردىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن تۆڭلۇ ناھىيەسىگە بېكىنىۋالغىنىچە لەشكەرلىرىنى قىمىرلاتماي تۇردى. ئارىدىن يىگىرمە نەچچە كۈن ئۆتۈپ كەتتى، سىرتقا جەڭ قىلىشقا چىقمىدى، بىر كۈنى بىر پايلاقچى كېلىپ:

ـــ ئوردا يەنە ئىنئام بىلەن تۇڭ ۋازىرنى بىزگە ئەۋەتىپتۇ، ھازىر ئۇ خاڭجۇغا يېتىپ كەپتۇ. ئۇ لەشكەرلىرىمىزنىڭ ئىككى تارامغا بۆلۈنگەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئالىي سەردار ۋاڭ بىڭنى بىر بۆلەك ئىنئام بىلەن يۈلىڭ چاقسىدىكى ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيىنىڭ ھۇزۇرىغا ئەۋەتىپتۇ. تۇڭ ۋازىر مانا شۇ تاپتا ئىنئامنى ئېلىپ كېلىۋاتىدۇ، ـــ دەپ خەۋەر يەتكۈزدى.

بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان سۇڭ جياڭ دەرھال ۋۇ يۇڭ باشلىق سەركەردىلەر بىلەن ناھىيەدىن يىگىرمە چاقىرىم يىراقلىققا ئالدىغا چىقتى. تۇڭ ۋازىر ئامبال مەھكىمىسىگە كىرىپ، تەڭرىقۇت يارلىقىنى ئوقۇپ ئۆتكەندىن كېيىن ئېلىپ كەلگەن ئىنئامنى سەركەردىلەرگە ئۈلەشتۈرۈپ بەردى. سۇڭ جياڭ ۋە باشقا سەركەردىلەر تۇڭ ۋازىرغا تەزىم بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن ئۇنى مەرىكە سورۇنى تەييارلاپ كۈتۈۋالدى.

ـــ جەڭ قىلىشتا سەركەردىلەرنىڭ چىقىم بولغانلىقىنى ئاڭلىدىم، ـــ دەپ ھال سورىدى تۇڭ ۋازىر.

ـــ ئىلگىرىلەتىن، ـــ دەپ كۆز يېشى بىلەن ھال ئوقۇدى

سۇك جياك، ــ جاۋ ۋازىرنىك كەينىدە يۇرۇپ، يۇقىرىدىكى قىتان بەگلىكىنىڭ چېرىكلىرى بىلەن ئۇرۇش قىلغان ۋاقىتلىرىمىزدىمۇ سەردارلىرىمىز تامام غالىب كەلگەن، بىرىمۇ چىقىم بولمىغانىدى. بۇ قېتىم خانىمنىڭ پەرمانى بىلەن فاك لاغا جازا يۇرۇشى قىلغىنىمىزدىن بۇيان، ئاستانىدىن چىقماي تۇرۇپلا گۇڭسۇن شېك كېتىپ قالدى، ئۆزلىرىنىڭ يېنىدا بىرنەچچە ئادىمىمىزنى قالدۇردۇق، لەشكەرلىرىمىزنى دەريادىن ئۆتكۈزگەندىن بېرى، بارغانلا يەردە بىرنەچچىدىن ئادەمنى چىقىم تارتىپ كېلىۋاتىمىز. يېقىندا يەنە سەردارلىرىمىزدىن سەككىز ــ توققۇزى خاڭجۇ ئايمىقىدا كېسىلگە گىرىپتار بولۇپ يېتىپ قالدى. ساقىيامدۇ، ساقايمامدۇ، بىرنېمە دەپ بولمايدۇ. ئالدىمىزدىكى قارا ئەجدىها چوققىسىدا ئىككى قېتىملىق ئېلىشىشتا يەنە بىرنەچچە سەردار چىقىم بولدى. بۇ يەرنىڭ تاغلىرى تىك، سۇيى تېز ئاققاچقا، جەڭ قىلىش ناھايىتى مۇشكۇل بولۇۋاتىدۇ، دەماللىقا چوققىدىن بۆسۈپ ئۆتەلمەيدىغان ئوخشايمىز دەپ قايغۇرۇپ تۇراتتۇق، شاپائەتچى ۋازىر ئوبدان كەلدىلە.

ــ تەڭرىقۇت ئۆزلىرىنىڭ كۆپلىگەن ئەجىر ـ تۆھپە كۆرسەتكەنلىكلىرىدىن خەۋەر تاپقانىدى، كېيىن يەنە سەركەردىلەردىن ئايرىلىپ قالغانلىقلىرىنى ئىشىتتى. شۇنىڭ بىلەن ئالاھىدە پېقىرنى ئالىي سەردارلاردىن ۋاڭ بىلەن جاۋ تەنلەرنى ئېلىپ ئۆزلىرىگە مەدەت بېرىشكە ئەۋەتتى. ۋاڭ بىڭنى ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيىنىڭ يېنىغا بېرىپ سەركەردىلەرگە ئىنئام تارقىتىپ بېرىشكە ئەۋەتتىم، ــ دېدى تۇك ۋازىر ۋە جاۋ تەننى سۇك جياڭلار بىلەن كۆرۇشتۇردى. شۇنىڭ بىلەن ھەممىسى تۇڭلۇ ناھىيەسىگە ئورۇنلاشتى، مەركە سورۇنمۇ يىغىشتۇرۇلدى.

ــ ئەتىسى تۇك ۋازىر لەشكەرلەرنى تەخلەپ قارا ئەجدىها چوققىسىدىكى چاقسىغا تېگىش قىلماقچى بولدى.

ـــ شاپائەتچى بېگىم، مۇنداق يېنىكلىك بىلەن ئىش قىلساق بولماسمىكىن، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ يېلىنىپ تۇرۇپ، ـــ ئاۋۋال يەن شۇن بىلەن ما لىننى چىغىر يول بىلەن بېرىپ، شۇ يەردىكى يەرلىكلەردىن ئاياغ يولنى سورىۋېلىشقا ئەۋەتسەك، ئاندىن شۇ يول بىلەن چاقسىنى ھالقىپ ئۆتسە، شۇنداق قىلىپ، ئىككى تەرەپتىن تېگىش قىلساق، ئۇلار بىر ـ بىرىگە قارىيالماي قالىدۇ ـ دە، چاقسىنى ئاسانلا ئالالايمىز.

ـــ ئەجەب بەلەن گەپ بولدى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ۋە شۇ زامانلا ما لىن، يەن شۇنلەرنى نەچچە ئونلىغان مەرد يىگىتلەر بىلەن سەھرالارغا بېرىپ، پۇقرالاردىن يول سوراپ كېلىشكە بۇيرۇدى. ئۇلار چىقىپ كېتىپ ئاخشىمى بىر بوۋاينى سۇڭ جياڭنىڭ ھۇزۇرىغا باشلاپ كەلدى. سۇڭ جياڭ:

ـــ بۇ بوۋاي نېمە قىلىدىغان بوۋاي ئىكەن؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ مۇشۇ ئەتراپتىكى يەرلىك ئادەم ئىكەن، بۇ يەردىكى تاغ يوللىرىنىڭ ئۇجۇر ـ بۇجۇرىنى بىلىدىكەن، ـــ دېدى ما لىن.

ـــ بىزنى قارا ئەجدىھا چوققىسىغا باشلاپ بېرىپ، ئۇنىڭدىن ئۆتكۈزۈپ قويۇڭ، سىزگە كۆپ ئىنئام بېرەي، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ـــ ئۆزۈم ئەسل ـ ۋەسلىمدىن مۇشۇ يەرلىك پۇقرامەن، كۆپ زامانلاردىن بېرى فاڭ لانىڭ جەبرى ـ زۇلمى دەستىدىن ئۆزۈمگە پاناھ تاپالماي يۈرگەنىدىم، خەيرىيەت، مانا تەڭرى لەشكەرلىرى يېنىپ كەپتۇ، خەلق ـ ئىقلىم بەخت ـ سائادەتكە ئېرىشىپ، تىنچ ئۆتىدىغان بولدى. ئۆزلىرىگە بىر چىغىر يولنى كۆرسىتىپ قويايلى: قارا ئەجدىھا چوققىسىنىڭ نېرىسىدا دۇڭگۇەن دېگەن يەر بار، مۇجۇ ئايمىقىدىن سەل ئۆتكەندە يۇقىرى قوۋۇققا يېتىپ بارىدۇ. ئۇ يەردىن بۇرۇلۇپ كۈنپېتىش قوۋۇقتىن ئۆتسىلا، قارا ئەجدىھا چوققىسىغا يېتىپ بارىدۇ، ـــ دېدى بوۋاي.

سۇڭ جياڭ بۇنىڭدىن كۆپ خۇشال بولدى ۋە دەررۇ كۈمۈش ئاچىقتۇرۇپ، يول باشلىغۇچى بوۋايغا ئىنئام قىلدى ۋە ئۇنى

قوشتا ئېلىپ قېلىپ، يېمەك ـ ئىچمەكىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرۇشقا ئادەم تەيىنلىدى.

ئەتىسى سۇڭ جياڭ تۇڭ ۋازىردىن تۇڭلۇ ناھىيەسىنى ساقلاپ تۇرۇشنى ئۆتۈنۈپ، ئۆزى ئون ئىككى ئوڭ قول ۋە سول قول سەركەردە بىلەن چېغىر يولىنى بويلاپ يۇرۇپ كەتتى. بۇ ئون ئىككىيلەن خۇا رۇڭ، چىن مىڭ، لۇ جىشېن، ۋۇ سۇڭ، دەي زۇڭ، لى كۇي، فەن رۇي، ۋاڭ يىڭ، خۇ سەننياڭ، شياڭ چۇڭ، لى گۇن، لىڭ جېنلار ئىدى. بۇلار بىر تۈمەن ئاتلىق ۋە پىيادە لەشكەرلەر بىلەن يول باشلىغۇچى بوۋايغا ئەگىشىپ يولغا چىقتى. ئاتلارنىڭ قوڭغۇراقلىرى ئېلىۋېتىلدى، لەشكەرلەر يىكچە چىشلىشىپ تېز يۇرۇپ كېتىشتى. موزايتاغقا يېتىپ بارغاندا، بىر توپ لەشكەر ئۇلارنىڭ ئالدىدىن چىقىپ يولنى توستى. سۇڭ جياڭ لى كۇي، شياڭ چۇڭ، لى گۇنلارغا يول ساقلاپ ياتقان بۇ تۆت ـ بەش يۈز قاراقچى لەشكەرنى يوقىتىۋېتىشكە بۇيرۇق بەردى، قاراقچى لەشكەرلەر تامامەن لى كۇيلار تەرىپىدىن قىرىپ تاشلاندى، ئۇلار باش توخۇنىڭ ئالدى ـ كەينىدە دۇڭگۇەنگە يېتىپ كەلدى. بۇ جاينى ساقلاپ ياتقان سەركەردە ۋۇ يىڭشىڭ سۇڭ جياڭ قوشۇنلىرىنىڭ دۇڭگۇەنگە كېلىپ قالغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى، ئۇ ئۆزۈمنىڭ ئاران ئىككى مىڭدەك ئادىمىم بىلەن بۇلارغا قانداقمۇ تەڭ كېلەرمەن، دېگەن يەرگە كەلدى ـ دە، ئادەملىرىنى ئېلىپ گۇررىدە قاچتى. ئۇ مۇجۇ ئايمىقىغا يېتىپ بېرىپ، زۇ ۋەزىرگە: «سۇڭ جياڭ قوشۇنلىرى بۇگۈن ئاياغ يولدىن قارا ئەجدىها چوقىسىنىڭ بۇ تەرىپىگە ئۆتۈپ، دۇڭگۇەنگە يېتىپ كەلدى» دەپ خەۋەر يەتكۈزدى. زۇ شىيۈەن بۇ خەۋەردىن قاتتىق چۆچۈپ، دەرھال سەركەردىلىرىنى كېڭەشكە چاقىردى. سۇڭ جياڭ توپچى لىڭ جېنغا ئۇلانما ئوق ئۇزۇشكە پەرمان چۈشۈردى. قارا ئەجدىها چوقىسىدىكى تۇرادا تۇرۇۋاتقان شى باۋلار توپ ئاۋازىدىن قاتتىق چۆچۈپ، دەرھال پەنساد بەي چىننى لەشكەرلىرى بىلەن چارلاپ

كېلىشكە ئەۋەتتى، بۇلار قارىغۇدەك بولسا، سۇڭ جيالڭ قوشۇنلىرىنىڭ تۇغ ـ ئەلەملىرى تاغ ـ ئورمانلارنى، پۈتۈن ئەتراپنى قاپلاپ كېتىپتۇ. ئۇلار دەرھال چوققا تۇراسىغا قايتىپ شى باۋغا خەۋەر قىلدى. بۇ چاغدا شى باۋ:

ـــ ئوردا ھەمدەمچى قوشۇن ئەۋەتمىگەندىكىن، بىز مۇشۇ چاقسىنى مەھكەم ساقلىساقلا بولار، ھەمدەملىككە چىقمايلى، ـــ دېدى.

ـــ يېڭىلىشۋاتىدىلا، باش سەركەردە، ـــ دېدى دېڭ يۈەنجۇ، ـــ ئوردىنىڭ مۇجۇ ئايمىقىغا ھەمدەملىشىشكە لەشكەر ئەۋەتمىگىنىغۇ كىچىك گەپ، ھەرەمباغ قولدىن كېتىدىغان بولسا، بىزمۇ پاناھسىز قالىمىز، ئەگەر سىلى بارمىسىلا مۇجۇ ئايمىقىغا مەن ئۆزۈم ھەمدەملىشىشكە بارىمەن.

شى باۋ ھەرقانچە نەسىھەت قىلىپمۇ ئۇنى رايىدىن قايتۇرالمىدى. ئۇ بەش مىڭ لەشكەر بىلەن گۇرزە كۆتۈرگىنىچە شيا خۇچېڭنى ئەگەشتۇرۇپ، چوققىدىن چۈشۈپ كەتتى.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ لەشكەرلىرى بىلەن دۇڭگۇەنگە يېتىپ كەلگەندىن كېيىن مۇجۇ ئايمىقىغا تېگىش قىلماي تۇرۇپ، ئاۋۇال قارا ئەجدىھا چوققىسىغا تېگىشكە ماڭدى. يولدا كېتىۋاتقاندا دېڭ يۈەنجۆگە يولۇقۇپ قالدى. ئىككى تەرەپ لەشكەرلىرى يېقىن كېلىشىپ بىر ـ بىرى بىلەن ئېلىشتى، ئاۋۇال دېڭ يۈەنجۆ ئات سېلىپ چىقىپ جەڭگە ئۇندىدى. خۇا رۇڭ ئۇنى كۆردى ـ دە، سۇڭ جياڭنىڭ قۇلىقىغا: «بۇ ئادەمنى مۇنداق ـ مۇنداق قىلىپ تۇتايلى» دەپ پىچىرلىدى.

سۇڭ جياڭ بېشىنى لىڭشىتىپ ماقۇل بولدى ۋە بۇنى بېجىرىشنى چىن مىڭغا تاپشۇردى. ئىككى سەردار سۇڭ جياڭنىڭ مەقسىتىنى چۈشەندى. شۇنداق قىلىپ، چىن مىڭ ئاۋۇال ئوتتۇرىغا چىقىپ دېڭ يۈەنجۆ بىلەن ئېلىشتى. ئىككىسى بەش ـ ئالتە مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن چىن مىڭ ئېتىنى قايتۇرۇپ قاچتى. لەشكەرلىرىمۇ ھەر تەرەپكە چېچىلىپ كەتتى. دېڭ

يۇەنجۆ چىن مىڭنىڭ يېڭىلگەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن ئۇنى تاشلۇۋېتىپ سۇڭ جياڭنى تۇتۇشقا كەلدى. لېكىن، خۇا رۇڭ سۇڭ جياڭنى قوغداپ تەخمىۋىتەخ تۇراتتى، ئۇ دېڭ يۇەنجۆنىڭ ئۆزىگە يېقىنراق كېلىشىنى پايلاپ تۇرۇپ يانىڭ كىرىچىنى تارتتى ـ دە، ئوبدان چەنلەپ دېڭ يۇەنجۆنىڭ پېشانىسىگە بىر ئوق ئۇزدى. يادىن ئۇزۇلگەن ئوق ئاقار يۇلتۇزدەك ۋىزىلداپ بارغىنچە «تارس» قىلىپ دېڭ يۇەنجۆنىڭ پېشانىسىگە تەگدى ـ دە، ئۇ ئاتتىن دومىلاپ چۈشتى، ئاڭغىچە سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى يېتىپ كېلىپ ئۇنىڭ جېنىنى ئالدى ۋە ئۇر ـ چاپ بىلەن سۇرۇپ كەلدى، فاڭ لا لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلدى، شيا خۇچېڭ بۇلارغا تەڭ كېلەلمەي، مۇجۇ ئايمىقىغا قاراپ تىكشۈەتتى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى توپتوغرا قارا ئەجدىھا چوققىسىغا باستۇرۇپ كەلدى، لېكىن چوققىدىن كۆتەك، تاش ئوقلار ياغدۇرۇلغانلىقتىن، چوققىغا چىقالمىدى. شۇنىڭ بىلەن سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى ئارقىغا قايتىپ مۇجۇ ئايمىقىغا تېگىش قىلدى.

ئوڭ قول سەركەردە شيا خۇچېڭ قېچىپ كەلگىنىچە زۇ ۋەزىرنىڭ يېنىغا كېلىپ: «سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى دۇڭگۇەندىن ئۆتۈپ، ئەل ئۇستازى دېڭ يۇەنجۆنى ئۆلتۈرۈپ تاشلىدى، بۇگۈن بۇ يەرگە تېگىش قىلماقچى» دەپ خەۋەر قىلدى. زۇ شيۇەن بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن شيا خۇچېڭ بىلەن بىر ئادەمنى چىڭشى ناھىيەسىدىكى ئوردىنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرى لۇ مىنجۇڭغا بۇ ئەھۋالنى شاھقا مەلۇم قىلىشنى ئىلتىجا قىلىپ ئەۋەتتى، لۇ مىنجۇڭ شاھقا:

ـــ سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى ھازىر چىغىر يولدىن كېلىپ، دۇڭگۇەن ئارقىلىق مۇجۇ ئايمىقىمىزغا تېگىش قىلىش ئۈچۈن جىددىي كېلىۋاتىدۇ. شۇ سەۋەبتىن ھەزرىتى ئالىيلىرىنىڭ ھەمدەملىككە تېزرەك لەشكەر بېرىشلىرىنى ئىلتىجا قىلىمىز، ئەگەر كېچىكسەك قالسا، مۇجۇ ئايمىقى قولدىن

كېتىپ قالدۇ، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى.

فالڭ لا بۇنى ئاڭلاپ قاتتىق ساراسىمىگە چۈشتى ـ دە، دەرمەھەل ئوردا ئەمىرى جېلڭ بياۋنى چاقىرتىپ، بىر تۈمەن بەش مىڭ خاس لەشكەر ئاجرىتىپ، كېچىلەپ مۇجۇ ئايمىقىغا ھەمدەملىككە بېرىشنى تاپشۇردى، ئوردا ئەمىرى:

ـــ شاھانە پەرمانلىرىنى بەجا كەلتۈرىمەن، پىر ـ ئۇستازىمىزنىڭ بىللە چىقىپ مەدەت بېرىشنى تىلەيمەن، ئەنە شۇنداق قىلغاندىلا سۇڭ جياڭغا تاقابىل تۇرالايمىز، ـــ دەپ ئىلتىجا قىلدى.

فالڭ لا قوبۇل كۆردى ۋە شۇئان ھېكمەت كۆرسەتكۈچى پىر ـ ئۇستاز باۋ داۋيىنى چاقىرتتى، باۋ داۋيى شاھ ئالدىغا كېلىپ تەزىم بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن، فالڭ لا:

ـــ سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى مېنىڭ تەۋەلىكىمگە چاڭگال سالماقچى بولۇپ كەلدى. ھەر قېتىمقى جەڭدە قانچىلاپ شەھەر ـ قەلئەلەردىن ۋە سەركەردە ـ سەرۋازلىرىمدىن ئايرىلغانىدىم. ئەمدى لەشكەرلىرىنى باشلاپ كېلىپ مۇجۇ ئايمىقىغا تېگىش قىلماقچى بوپتۇ، ئەي پىر ـ ئۇستازىم، مانا ئەمدى ئۆزىڭىز كارامەت كۆرسىتىپ، ئەل ـ يۇرت، پۇقرالىرىمىزنىڭ بېشىغا چۈشكەن كۈللى بالايىئاپەتنى دەپنە قىلغايسىز، ـــ دېدى.

ـــ ئەي ساھىب كەرەم ئىگەم، ـــ دېدى پىر ـ ئۇستاز باۋ داۋيى تۆۋەنچىلىك بىلەن، ـــ پېقىر ھەزرىتى ئالىيلىرىنىڭ دۆلەتلىرىدە قورسىقىمدىكى ئىلىم ـ بىلىمىم بىلەن سۇڭ جياڭنىڭ قوشۇنلىرىنى تامام قىرىپ تۈگىتىمەن.

فالڭ لا بۇ جاۋابتىن چەكسىز خۇشال بولۇپ، ئۇنى زىياپەت ئۆتكۈزۈپ كۈتۈۋالدى. زىياپەتتىن كېيىن باۋ داۋيى شاھ بىلەن خەيرلىشىپ قەسىردىن چىقتى ۋە يۇرۇش قىلىش ئۇستىدە جېڭ بياۋ، شيا خۇچېڭ بىلەن كېڭەشتى.

باۋ داۋيى ئەسلىدە جىنخۇا تاغلىقلىرىنىڭ پۇشتى بولۇپ، ياشلىقىدىن تارتىپلا خۇداگۈيلۈق يولىغا مېڭىپ، جادۇگەرلىكنى

ئۆگەنگەندى. كېيىنكى ۋاقىتلاردا فاڭ لانىڭ كەينىگە كىرىپ، توپىلاڭ چىقىرىپ، ئىسيان كۆتۈرۈپ يۈردى، جەڭ مەيدانلىرىغا چۈشۈپ قالغۇدەك بولسا، جادۇ ـ سېھىر ئىشلىتىپ كىشىلەرگە شىكەستە يەتكۈزەتتى، ئۇنىڭ شۇەنيۇەن نامىلىق بىر مالمان تېرەر زۇلپىقارى بار ئىدى، بۇ زۇلپىقار يۈز قەدەم نېرىدىكى ئادەمگىمۇ ھالاكەت ئېلىپ كېلەلەيتتى. ئۇ مۇشۇ زۇلپىقارى بىلەن فاڭ لاغا ھەمدەم بولۇپ، ئەسكىلىكلەرنى قىلىپ كەلگەنىدى. شۇ سەۋەبتىن ئۇنى ئەزىزلەپ، ھېكمەت كۆرسەتكۈچى پىر ـ ئۇستاز دەپ ئاتىۋېلىشقانىدى. جېڭ بياۋ ئەسلىدە ۋۇجۇ ئايمىقىنىڭ لەنشى ناھىيەسىنىڭ يۈزبېشى ئىدى، ئۇ كىچىكىدىن تارتىپلا نەيزىۋازلىقنى پۈختا بىلەتتى، فاڭ لا بىلەن تونۇشقاندىن كېيىن ئوردا ئەمىرى بولدى. ئۇ سېھىر ـ كارامەتكە ئاجايىپ ھەۋەسكار بولغاچقا، باۋ داۋيىنى ئۇستاز تۇتۇپ كۆپلىگەن سېھىر ـ كارامەتنى ئۆگىنىۋالغانىدى، بىرەر جەڭ مەيدانىغا چۈشۈپ قالىدىغان بولسا، سۆزسىز بۇلۇت پەيدا قىلالايتتى. شۇ ۋەجىدىن ئەل ئىچىدە جېڭ بياۋ جادۇگەر دەپ نام ئالغانىدى. شىيا خۇچېڭ ئۆزى ۋۇجۇ ئايمىقى تاغلىقلىرىدىن بولۇپ، تەكتى ئوۋچى ئىدى، چاڭگاك ئىشلىتىشكە ماھىر ئىدى، ئۇ بۇرۇندىن تارتىپلا زۇ ۋەزىرنىڭ كەينىدە يۈرۈپ، مۇجۇ ئايمىقىنى سوراپ كەلدى. بۇ ئۇچەيلەن شۇ كۈنى ئوردا ياساۋۇللىرى مەھكىمىسىدە لەشكەر تارتىش توغرۇلۇق مەسلىھەت قىلىۋاتاتتى، بۇ چاغدا بىر قووۇقچى كىرىپ:

ـــ مۇنەججىم ئاغۋات پۇ ۋېنىيىڭ كەپتۇ، ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشمەكچىكەن، ـــ دەپ خەۋەر قىلدى.

پىر ـ ئۇستاز ئۇنى چاقىرتىپ كىرگەندىن كېيىن ئۇنىڭ نېمە سەۋەبتىن كەلگەنلىكىنى سورىدى. پۇ ۋېنىيىڭ:

ـــ جانابلىرىنىڭ ئەمىر ۋە سەركەردىمىز بىلەن بىللە لەشكەر تارتىپ بېرىپ، سۇڭ جيا‌ڭ بىلەن جەڭ قىلىشماقچى بولغانلىقلىرىدىن خەۋەر تاپقانىدىم. كېچىدە رەسەتكە باقسام،

تۆۋەن تەرەپتىكى سەركەردە يۇلتۇزلار تامام تۇتۇق كۆرۈندى، سۇڭ جياڭلارنىڭ سەركەردە يۇلتۇزلىرىنىڭ يېرىمى يوپيورۇق تۇرۇپتۇ. جانابلىرىنىڭ بۇ قېتىم سەپەرگە چىقىش نىيەتلىرى ئوبدان بولسىمۇ، لېكىن زىيان تارتىپ قالارلىمكىن، دەپ ئەنسىرەيمەن. بۇنىڭدىن كۆرە تەڭرىتاغالانىڭ مەدەت قىلىشىنى مۇراجىئەت قىلىپ، ئەل ـ يۇرتلىرىمىزغا چۇشكەن بالا ـ قازانى دەپئى ئەتكەنلىرى تۇزۇكمىكىن، ـــ دېدى.

بۇنى ئاڭلىغان پىر ـ ئۇستازنىڭ قەھرى ـ غەزىپى ئېشىپ، مالىمان تېرەر زۇلپىقارىنى قىنىدىن سۇغۇرۇپ ئېلىپ پۇ ۋېنيېڭنى بىر چاناش بىلەن ئىككى پارچە قىلىپ تاشلىدى ۋە دەرھال مەكتۇپ يازدۇرۇپ، بۇ ۋەقەدىن فاڭ لانى خەۋەردار قىلدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

نەزم

كۇن چىقىش تۆۋەندە ئاستا كەتتى بەگلىك ھەيۋىتى،
ئەمدى كار قىلغاي نېچۇك ئىشلەتسە شەيتان ئارۋىقى.
پۇ ۋېنيېڭ تەقدىرى ـ قىسمەتنى تاماشا بىلىدۇ،
نە ئۇچۇن خانلىقنى دەپ جېنىنى قۇربان قىلىدۇ؟

شۇنداق قىلىپ، كېچەشمىدە جېڭ بياۋ تۇرشاۋۇللۇقنا تەيىنلەندى ۋە تۇرشاۋۇل قوشۇن بىلەن شەھەردىن يۇرۇپ كەتتى. پىر ـ ئۇستاز باۋ داۋيى بارگاھ قوشۇنى بىلەن، شىيا خۇچېڭ بولسا ھىماتچى قوشۇن بىلەن مۇجۇ ئايمىقىنى قۇتقۇزۇشقا يولغا چىقتى.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، بۇلار مۇجۇغا تېگىش قىلىپ تېخى ئېلىپ بولالمىغاندى، دەل بۇ چاغدا توساتتىن بىر پايلاقچى كېلىپ، چېڭشى ناھىيەسىدىن ھەمدەملىكە لەشكەر

كېلىۋاتقانلىقىنى خەۋەر قىلدى. سۇڭ جياڭ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، دەرھال ۋاڭ پەتەك يولۋاس بىلەن غۇنچە بوينى يېۋ ئالدىغا ئەۋەتتى. بۇ ئەر - خوتۇن ئىككىسى ئۈچ مىڭ ئاتلىق لەشكەر ئېلىپ، چىڭشىغا ماڭىدىغان يولغا كەلگىنىدە، ئالدىدىن جېڭ بياۋ چىقىپ قالدى ۋە ئۇ بىرىنچى بولۇپ مەيدانغا سەكرەپ چۈشتى - دە، ۋاڭ پەتەك يولۋاس بىلەن ئېلىشماق بولدى، بۇ ئىككىسى گەپ - سۆز قىلىشمايلا بىر - بىرىگە ھەملە قىلىشىپ تۇتۇشۇپ كەتتى. سەككىز - توققۇز مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن جېڭ بياۋ ئەپسۇن ئوقۇپ: «چىق!» دېگەنىدى، شۇ ھامان دۇبۇلغىسى ئۇستىدىن قاپقارا بىر تۈتۈن ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى - دە، تۈتۈن ئارىسىدىن قولىدا ئالۋاستى - دۆڭلەرنى باش ئەگدۈرىدىغان، ئومۇت تۈتقان زەر قۇياغلىق تەڭرى مۇئەككىلى پەيدا بولدى - دە، بوشلۇقتىن ھەملە قىلىپ چۈشتى. بۇنى كۆرۈپ تۇرغان ۋاڭ پەتەك يولۋاس قاتتىق چۆچۈپ، تەمتىرەپ قول - پۇتى كالۋالاشتى، نەيزىسىنى قانداق ئىشلىتىشنىمۇ بىلەلمەي قالدى. شۇ ئەسنادا جادۇگەر جېڭ بياۋ كېلىپ بىر نەيزە ئۇرۇپ ۋاڭ پەتەك يولۋاسنى ئاتتىن مولاق ئاتقۇزدى. ئۆز ئېرىنىڭ ئاتتىن يىقىلغانلىقىنى كۆرگەن غۇنچە بوي دەرھال جۈپ قىلىچىنى ئويناتقىنىچە كېلىپ، ئېرىنى قۇتقۇزماق بولۇپ، جېڭ بياۋ بىلەن ئېلىشتى. ئەمدى بىر مەرتەم ئېلىشار - ئېلىشمايلا جېڭ بياۋ ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپ قاچتى. غۇنچە بوي ئېرىنىڭ قىساسىنى ئېلىش نىيىتىدە ئۇنى كەينىدىن قوغلىدى. جادۇگەر جېڭ بياۋ تۆمۇر نەيزىسىنى قويۇپ، يېنىغا ئېسىۋالغان كەشتىلىك خالتا ئىچىدىن ھەل بېرىلگەن بىر كېسەك مىسنى ئالدى - دە، ئۆرۈلۈپ تۇرۇپ غۇنچە بوينىڭ پېشانىسىگە چەنلەپ ئاتتى، غۇنچە بوي ئاتتىن يىقىلىپ ئۆلدى، ۋاي ئىسىت! جەڭگە ماھىر بىر نازىنىنىڭ چۈشتەك ھاياتى ئەنە شۇنىڭ بىلەن ئاخىرلاشتى. ھېلىقى جادۇگەر جېڭ بياۋ لەشكەرلىرىنى باشلاپ

سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى قوغلاپ كەتتى. سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلدى. ئۇلار سۇڭ جياڭنىڭ يېنىغا قايتىپ بېرىپ، ۋاڭ پەتەك يولۇاس بىلەن غۇنچە بوي جادۇگەر جېڭ بياۋنىڭ قولىدا نابۇت بولغانلىقىنى، جەڭگە بارغان لەشكەرلەرنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكى چىقىم بولغانلىقىنى مەلۇم قىلدى. سۇڭ جياڭ ۋاڭ پەتەك يولۇاس بىلەن غۇنچە بوينىڭ نابۇت بولغانلىقىنى ئاڭلاپ، غەزەپ ـ نەپرىتى ئۇرغۇپ تاشتى، ئۇ دەرھال لەشكەر سەپلەپ، لى كۇي، شياڭ چۇڭ ۋە لى گۇنلارنى ئېلىپ، بەش مىڭ لەشكەر بىلەن ياۋغا قارشى ئاتلاندى. ئاڭغىچە جېڭ بياۋ لەشكەرلىرى بىلەن كېلىپ قالدى. سۇڭ جياڭنىڭ قەھرى ـ زەھرى تېشىپ ئالدىغا چىقتى ـ دە، جېڭ بياۋغا تىل قويۇپ:

ـــ ھۇ لەنىتى دۆيۈز، ئىككى سەرداربىنى ئۆلتۈرۈشكە قانداق پېتىنىدىڭ؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

جېڭ بياۋ نەيزىسىنى تۇتقان پېتى سۇڭ جياڭغا قاراپ ئات قويدى. بۇنى كۆرگەن لى كۇينىڭ غەزىپى تاشتى ـ دە، ئىككى قولىدا ئىككى ئايپالتىنى كۆتۈرگىنىچە ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ چىقتى، شياڭ چۇڭ بىلەن لى گۇنمۇ قولىدا سۈپەر تۇتقىنىچە جېڭ بياۋغا ئېتىلىپ كەلدى. جادۇگەر جېڭ بياۋ ئارقىغا قاراپ قاچتى، ئۇچەيلەن قوغلىغان پېتى ياۋ قوشۇنلىرى ئارىسىغا سۈرۈپ كىردى. لى كۇيغا شىكەستە يېتىپ قېلىشتىن ئەندىشە قىلغان سۇڭ جياڭ شۇ ئان مىڭ لەشكەرنى ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئەۋەتتى. بۇلار بىردىنلا تېگىش قىلىپ ياۋ لەشكەرلىرىنى تىرىپىرەن قىلىۋەتتى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى قايتۇرۇش ئۈچۈن جاڭ چالدۇردى، ئىككى سۈپەرچى لى كۇينى ئېلىپ قايتىپ كەلدى، شۇ ئەسنادا ئەتراپىنى قاپقارا بۇلۇت قاپلاپ، زېمىننى قارا ئىس ـ تۈتەك باستى، ھېچ تەرەپنى، نە كۈندۈز، نە كېچە بولغانلىقىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى قاياقتا مېڭىشىنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قالدى.

نەزم

تۆت تەرەپتىن جەم بولۇپ كەلدى بۇلۇت،
قاپقارا باستى تۇمان ئاسماننى جۇت.
چىقتى بوران، چۈشتى يامغۇر شارقىراپ،
چاقتى چاقماق كۆك غەزەپلىك غارقىراپ.
تاغۇدەشت سىلكىندى قاتتىق تەۋرىنىپ،
خۇددى ئاسمان بولدى گۇمران يېرىلىپ.
جىلغىلاردىن تاشتى سۇ دەريا كەبى،
ھەممە ياقنى قاپلىدى ئولپاك تېخى.
زار ـ زار ھەسرەتتە شەيتان تۆكتى ياش،
ھۆڭگۇرەپ مەبۇدمۇ بولدى ھەمقىياش.
پەرق ئېتىپ بولمايتتى ھېچبىر نەرسىنى،
كىرمىدى قۇلاققا تال شىلدىرلىغىنى.

جادۇگەر جىك بياۋانىك قىلغان جادۇگەرلىكى بىلەن ئەتراپنى قاراڭغۇلۇق باستى، سۇك جياڭنىك لەشكەرلىرى يولدىن ئادىشىپ بىر يەرگە كېلىپ قالدى. قاراڭغۇلۇقتا ھېچنېمىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى، لەشكەرلەر پاراكەندىچىلىككە چۈشتى. سۇك جياك: «مېنىك ئەجىلىم توشۇپ مۇشۇ يەردە قالىدىغان ئوخشايمەن !» دەپ كۆككە قاراپ ئاھ ئۇردى. چاشگاھ ۋاقتىدا باشلانغان بۇ قاراڭغۇلۇق تاكى پېشىن ۋاقتىغىچە داۋاملاشقاندىن كېيىن ئەتراپ ئازراق يورۇدى، قارىغۇدەك بولسا زەر قۇياغلىق دارازىلار ئەتراپنى قورشاپ تۇرۇپتۇ. بۇلارنى كۆرگەن سۇك جياك قاتتىق چۆچۈپ يەرگە يىقىلىپ، بېشىنى كۆتۈرمەي تۇرۇپ: «جېنىمنى تېزرەك ئېلىڭلار !» دەۋەردى، ئۇنىك قۇلىقىغا بوران ـ چاپقۇنلار شەپىسى ئاڭلىنىپ تۇراتتى، ئۇنىك قول ئاستىدىكى سەردار ۋە سەرۋازلىرىنىك ھەممىسى يۇزىنى يەرگە يېقىپ ئۆلۈمنى كۈتتى.

بىر دەمدىن كېيىن بۇران - چاپقۇن ئۆتۈپ كەتتى، قىلىچمۇ چېپىلمىدى، بىر كىشى ئۈنى «قوپۇڭ ئورنىڭىزدىن!» دەپ قولىدىن تارتتى، ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىۋىدى، قارىسا، يېنىدا بىر موللا - ئالىم كىشى تۇرۇپتۇ. بۇ كىشىنىڭ تەقى - تۇرقى شۇنداق ئىدىكى:

بېشىغا چىگگەن قارا شايىدا بۇرجەك بوغمىچا،
ئاق تاۋار تۇۋرۇك ياقا كۆڭلەك كىيىپتۇ بويىغا.
بېلىنى توم قارا بىر بەلباغ بىلەن چىگگەن يىگىت،
قاپقارا ئاسمان باقار ئۆتۈك كىيىپتۇ پۇتىغا.
ئۇپا سۇرگەندەك ئىدى ئۇنىڭ يۈزى،
ئەڭلىك ئەتكەندەك ئىدى كالپۇكلىرى.
ئورتا ياشلىق كۆرۈنەتتى تۇرقىدىن،
شۇنچە ھەيۋەتلىك ئىدى قەددى - بويى.
ئۇ ۋە يا ئەرشىنىڭ ساھابە بېگىدۇر،
يا چوقۇم ئاسمانۇ ئەرش ئۆلىماسىدۇر.

سۇئال جىياڭ بۇ كىشىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كېتىپ، دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ سالام قىلدى ۋە ئۇنىڭ ئىسمىزاتىنى سورىدى. ئۇ كىشى:

— ئىسمىزاتىم شاۋ جۈن بولىدۇ، مۇشۇ يەرلىكمەن. بۇگۈن ئۆزلىرىگە ئالاھىدە بېشارەت بەرگىلى كەلدىم، فالڭ لانىڭ رىزقى پۈتۈشكە ئاز قاپتۇ، ئون كۈندە ئۇ تىرىپىرەن بولىدۇ. يېقىر ئۆزلىرىنى دەپ كۆپ كۈچ سەرپ قىلدىم، بۇگۈن رىيازەت چەككەن بولسىلىمۇ، ھەمدەمچى قوشۇن كېلىپ بولدى، خەۋەرلىرى بارمىكىن؟ — دېدى.

— ھەي موللام، ئۇنىڭ رىزقى يۇتۇپ قاچان قولىمىزغا چۈشەر؟ — دەپ قايتىلاپ سورىدى سۇئال جىياڭ.

شاۋ موللام قولى بىلەن بىر نوقۇۋىدى، سۇئال جىياڭ چۆچۈپ

ئويغىنىپ كەتتى، ئويلىسا ھېلىقىلار چۈشى ئىكەن، ئەتراپىدا ئۆزىنى قورشاپ تۇرغاندەك كۆرۈنگەن دارازىلار قارىغاي ئىكەن، سۇئ جياڭ سەركەردىلەرنى تۇرغۇزۇپ يول ئىزدەپ چىقىپ كەتتى. بۇ چاغدا بۇلۇت ـ تۇمانلار تارقاپ، ئاسمان سۈزۈلگەنىدى. دەل شۇ چاغدا قارىغايلىقنىڭ سىرتىدىن ۋاڭ ـ چۈڭ كۆتۈرۈلدى، سۇئ جياڭ لەشكەرلىرىنى باشلاپ قارىغايلىقتىن چىقىپ قارىغۇدەك بولسا، لۇ جىشېن بىلەن ۋۇ سۈلالە چېپىپ كېلىپ، جېڭ بياۋ بىلەن تۇتۇشۇپ قاپتۇ. پىر ـ ئۇستاز باۋ داۋيى ئات ئۈستىدە تۇرۇپ ۋۇ سۇڭنىڭ بىر جۈپ راھىبلىق قىلىچىنى شىلتىپ پىيادە كەلگەن پېتى جېڭ بياۋغا ئېتىلغانلىقىنى كۆرۈپ، مالىمان تېرەر زۇلپىقارىنى غىلىپىدىن سۇغۇرۇپ بىر ئېتىۋىدى، ۋۇ سۇڭنىڭ سول بىلىكىگە تەگدى، ۋۇ سۇئ ئايلىنىپ يىقىلىپ چۈشتى. بۇ چاغدا لۇ جىشېن گۈرزىسىنى غەزەپ بىلەن ئايلاندۇرۇپ كېلىپ ۋۇ سۇڭنى قۇتقۇزدى، قارىسا، ئۇنىڭ سول بىلىكى قىلىچ تېگىپ ساڭگىلاپ قاپتۇ. شۇ ئەسنادا لۇ جىشېن دەرھال ھېلىقى مالىمان تېرەر زۇلپىقارنى قولغا چۈشۈرۈۋالدى. ۋۇ سۇئ ھوشىغا كېلىپ قارىغۇدەك بولسا، سول بىلىكى ساڭگىلاپ قاپتۇ، ئۇ دەرھال ئۆزىنىڭ راھىبلىق قىلىچى بىلەن ئۇنى ئۈزۈپ تاشلىدى. سۇئ جياڭ بىر لەشكەرگە ۋۇ سۇڭنى يۆلەپ قوشقا قايتۇرۇپ كېتىشكە پەرمان بەردى. لۇ جىشېن بولسا ياۋنىڭ ئارقا سېپىگە ئۆتۈپ، شىيا خۇچېڭ بىلەن تۇتۇشتى. ئىككىسى بىرنەچچە مەرتىم ئېلىشقاندىن كېيىن شىيا خۇچېڭ يېڭىلىپ قاچتى. لۇ جىشېن گۈرزىسىنى پىرقىراتقىنىچە كەينىدىن قوغلىدى، ياۋ لەشكەرلىرى تىرىپەرەن بولۇپ كەتتى. شىيا خۇچېڭ ئورمانلىققا قاراپ قاچتى. لۇ جىشېنمۇ ئۇنى قوياۋتقىنىچە كەينىدىن قوغلىغىنىچە ئورمانلىققا كىرىپ كەتتى.

ئەمدى جادۇگەر جېڭ بياۋغا كەلسەك، ئۇ يەنە لەشكەر تارتىپ قايتىپ كەلدى. سۇئ جياڭنىڭ سېپىدىن لى كۇي، شياڭ چۈڭ

ۋە لى گۈنلار سۈپەر، ئاتقۇچ خەنجەر، ئاتقۇچ نەيزە ۋە پالتىلىرىنى ئالغىنىچە بىراقلا قىر - چاپقا ئۆتتى. جادۇگەر جېكى بياۋ بۇلارغا تەك كېلىلمەي چوقىدىن ھالقىپ، ئېرىق - ئۆستەڭلەردىن كېچىپ ئۆتۈپ قاچتى. ئۇچەيلەن يولىنى بىلمىسمۇ ئەجىر كۆرسىتىش ئارزۇسىدا جېنىنى ئالقىنىغا ئېلىپ قويۇپ ئېرىق - ئۆستەڭلەردىن كېچىپ ئۆتۈپ، جېكى بياۋنى ئىزمۇئىز قوغلاپ ماڭدى. دەل شۇ پەيتتە بىر ئۆستەڭنىڭ كۇنپېتىش تەرىپىدىن ئۇچ مىڭ لەشكەر ئېتىلىپ چىقىپ، سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرىنى بۆلۈۋەتتى. شياڭ چۇڭ ئالدىراپ كەينىگە قايتماقچى بولۇۋىدى، قاشتا تۇرغان ئىككى سەركەردە ئۇنىڭ ئالدىنى توستى، بۇ چاغدا شياڭ چۇڭ لى كۇي بىلەن لى گۈننى چاقىرغان بولسىمۇ، ئۇلار ئۆستەڭدىن ئۆتۈپ جېكى بياۋنىڭ كەينىدىن قوغلاپ كېتىۋەردى. كېتىۋاتقاندا ئۇلارنىڭ ئالدىغا چوڭقۇر بىر ئۆستەڭ ئۇچرىدى - دە، لى گۈن ئېھتىياتسىزلىقتىن ئۆستەڭگە مولاق ئېتىپ چۈشۈپ كەتتى. بۇنى كۆرگەن ياۋ لەشكەرلىرى ھەر تەرەپتىن ئوق ئۇزۇپ، ئۇنى ھالاك قىلدى. شياڭ چۇڭ شۇ ھامان قاشتىن ئۆستەڭ ئىچىگە چۈشمەكچى بولۇۋىدى، ئارقامچىغا چىرمىشىپ قېلىپ موللاق ئېتىپ چۈشتى، ئۇ بوشىنىش ئۈچۈن ھەپىلىشىۋاتقاندا، ياۋ لەشكەرلىرى يۈگۈرۈپ كېلىپ، ئۇنى چاناپ - توغراپ قىيما - چىيما قىلىۋەتتى. ئىسىت، لى گۈن بىلەن شياڭ چۇڭدەك باتۇرلارمۇ شۇنىڭ بىلەن نابۇت بولدى ! ئەمدى لى كۇينىڭ بىر ئۆزىلا ياۋنى قوغلاپ تاغ ئىچىگە كىرىپ كەتتى. ئۆستەڭ بويىدىكى لەشكەرلەر ئۇنىڭ كەينىدىن قوغلاپ كەتتى، ئۇلار ئەمدى يېرىم چاقىرىم يول بېسىپ تۇرۇشىغا كەينى تەرەپ-تىن نەرە كۆتۈرۈلدى. خۇا رۇڭ، چىن مىڭ، فەن رۇيلار لەشكەر باشلاپ ھەمدەمگە كەلدى - دە، ياۋ قوشۇنلىرىنى قىرىپ - چاپقىنىچە تاغ ئارىسىغا قوغلاپ كىرىپ لى كۇينى قۇتۇلدۇرۇپ كەلدى، لېكىن ئۇ يەردە لۇ جىشېن كۆرۈنمىدى، سەركەردىلەر سۇڭ جياڭنىڭ بارگاھىغا قايتىپ بېرىپ، جادۇگەر جېكى بياۋنىڭ

كەينىدىن قوغلاپ بارغانلىقىنى، كۆلىنىڭ ئۇ يېقىدىكى بىر ئۆستەڭدە شياڭ چۇڭ بىلەن لى گۇننىڭ نابۇت بولغانلىقىنى، پەقەت لى كۇينىلا قۇتۇلدۇرۇپ كەلگەنلىكىنى بايان قىلىشتى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان سۇڭ جياڭ زار ـ زار يىغلاپ كەتتى. ئۇ لەشكەرلىرىنى ئېدىتلاپ كۆرگۈدەك بولسا، ئوندىن بىر قىسمى چىقىم بوپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە لۇ جىشېنمۇ يوقلىپ كېتىپتۇ، ژۇ سۇڭ سول بىلىكىدىن ئايرىلىپتۇ.

سۇڭ جياڭ يىغلاپ تۇرغاندا بىر پايلاقچى كېلىپ: «ژۇ يۇڭ مۇشاۋىر گۇەن شېڭ، لى يىڭ، جۇ تۇڭ، يەن شۇن، ما لىنلار بىلەن بىر تۇمەن لەشكەر باشلاپ سۇ يولى بىلەن كەلدى» دەپ خەۋەر قىلدى. سۇڭ جياڭ ژۇ يۇڭلار بىلەن كۆرۈشۈپ ئەھۋالنى سۈرۈشتۈردى.

ـــ تۇڭ ژازىر بىرمۇنچە لەشكەر ئۆە ئالىي سەركەردە ژاڭ بىڭ، جاۋ تەنلەر، شۇنداقلا تۇتۇقبەگ لیۇ گۇاڭشى بىلەن بىرلىكتە قارا ئەجدىها چوققىسىنىڭ ئېتىكىگە يېتىپ كەلدى. لۇ فاڭ، گو شېڭ، پېي شۇەن، جياڭ جىڭ، سەي فۇ، سەي چىڭ، دۇ شىڭ، يۇ باۋسى ژە سۇ لەشكەرلىرى ئاتامانى لى جۇن، رۇەن شياۋژۇ، رۇەن شياۋچى، تۇڭ ژېي، تۇڭ مېڭلار بولۇپ جەمئىي ئون ئۈچ سەركەردە ئۇ يەردە قالدى. قالغانلار مېنىڭ بىلەن بۇ يەرگە ھەمدەمگە كەلدى، ـــ دېدى ژۇ يۇڭ.

ـــ سەردارلىرىم نابۇت بولدى، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ ھال ئوقۇپ، ـــ ژۇ سۇڭ كىچىكىتىن چىقتى، لۇ جىشېنىڭ نەگە كەتكەنلىكى ئېنىق ئەمەس، بۇنىڭغا ئىختىيارسىز كۆڭلۈم پەرىشان بولماقتا.

ـــ ئاغا، كۆڭۈللىرىنى بۇزمىسىلا، ـــ دېدى ژۇ يۇڭ تەسەللى بېرىپ، ـــ فاڭ لانى قولغا چۈشۈرۈش پەيتى يېتىپ كەلگەن مۇشۇ چاغدا، ئەلنىڭ چوڭ ئىشلىرىنى مۇھىم بىلگەيلا، قايغۇ ـ ھەسرەت بىلەن ئەزىز تەنلىرىگە شىكەستە يەتكۈزۈپ قويمىغايلا.

سۇڭ جياڭ ژۇ يۇڭ مۇشاۋىرغا ئەتراپىدىكى قارىغايىنى

كۆرسىتىپ، چۈشىدە كۆرگەن ۋەقەنى بايان قىلىپ بەردى. ۋۇ يۇلۇق:

ــ ھېكمەتلىك چۈش كۆرۈپتىلا، بۇ يەردە بىرەر بۇلۇق ـ پۇچاقاقا جايلاشقان بۇتخانا بار ئوخشايدۇ، قارىغاندا ئىلاھىي كەرەم ئايان بولۇپ ئۆزلىرىگە مەدەت بېرىپتۇ، ــ دېدى.

ــ دېگەنلىرى تامامەن ئورۇنلۇق، ئېھ مۇشاۋىر، قېنى بىر بېرىپ كۆرۈپ كېلەيلى، ــ دېدى سۇلۇق جياڭ.

ۋۇ يۇلۇق سۇلۇق جياڭ بىلەن بىللە ئورمانلىقنىڭ ئىچىگە قاراپ ماڭدى. بۇلار بىرئاز ماڭغاندىن كېيىن قارىغايلىق ئارىسىدا بىر بۇتخانا كۆرۈندى، ئۇنىڭ ئۇستىدىكى تاختىغا ھەل بىلەن: «قارا ئەجدىھا ئىلاھىي بۇتخانىسى» دېگەن سۆزلەر يېزىلغانىدى. ئىككىسى بۇتخانا ئىچىگە كىردى، سۇلۇق جياڭ تۆردىكى تاۋاپخانىغا شۇنداق بىر قارىدى ـ دە، چۆچۈپ كەتتى، تۆردىكى تاۋاپخانىدا ياساپ تۇرغۇزۇپ قويۇلغان ئەجدىھا ئىلاھىنىڭ بۇتى ئۆزىنىڭ چۈشىدە كۆرگەن ھېلىقى مولام بىلەن ئوپئوخشاش ئىكەن. سۇلۇق جياڭ تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:

ــ ھەزرەتلىرىدەك ئەجدىھا ئىلاھىنىڭ ھىممەت ـ شەپقەتلىرىگە كۆپتىن ـ كۆپ مۇيەسسەر بولدۇم، ئەمما لايىقىدا جاۋاب قايتۇرالمىدىم، روھلىرى يار بولغاي. فاڭ لانى بېڭىلىسەم مەزكۇر بۇتخانىنى قايتىدىن ياساپ ئۆزلىرىگە شەرەپ، ئۇنۇڭان بېرىشنى ئوردىغا ئىلتىجا قىلىش يولىدا ئەجىر كۆرسىتىمەن، ــ دېدى.

سۇلۇق جياڭ ۋۇ يۇلۇق بىلەن تاۋاپ ـ زىيارەتتىن كېيىن پەسكە چۈشۈپ بىر تاش پۇتۇكنى كۆردى. ئۇنىڭدا پۇتۇلۇشچە، مەزكۇر ئەۋلىيا ـ ئەنبىيا تاڭ سۇلالىسى زامانىدا ئۆتكەن تەشرىپدار① بولۇپ، ئىسمىزاتى شاۋ جۇن ئىكەن، ئۇ تەۋسىپدارلىقىغا ئېرىشكەنلىكى، ئۆزىنى دەريا‌غا تاشلاپ ئۆلۈۋالغانلىقىنى، پەرۋەردىگار

① تەشرىپدار ــ خانلىق ئىمتىھان تۈزۈمىدە ئوردا ئىمتىھانىدىن ئۆتكەن ئادەم.

ئۇنىڭ سادىقلىقىنى نەزەرگە ئېلىپ، ئەجدىھا ئىلاھىلىق ئاتا قىلغانىكەن، يەرلىك پۇقرالار ئۇنىڭدىن شامال تىلىسە شامال چىقىرىپ، يامغۇر تىلىسە يامغۇر ياغدۇرۇپ بېرىدىكەن، شۇ ۋەجدىن مۇشۇ يەردە بۇتخانا سېلىنغانىكەن، بۇ يەرگە خەقلەر ئۇزۇلمەي يوقلاپ كېلىپ تاۋاپ قىلىدىكەن، بۇنى كۆرگەن سۇڭ جياڭ دەرھال ئۇنىڭغا ئاتاپ بىر قارا چوشقا ۋە بىر ئاق قوي سويدۇردى، تاۋاپتىن كېيىن بۇتخانىدىن چىقىپ، ئەتراپقا سىنچىلاپ قارىغۇدەك بولسا، ئەتراپتىكى قارىغايلار كارامەت كۆرسىتىۋاتقاندەك غەلىتە ئىشلار كۆرۈندى. يەنجۇ ئايمىقىنىڭ يۇقىرى قوۋۇقى سىرتىدا قارا ئەجدىھا ھەزرەت بۇتخانىسى بار ئىدى. ئۇ قارىغايزارلىق دەپمۇ ئاتىلاتتى. بۇ يادىكارلىق ھازىرمۇ بار، بۇ ھەقتە مۇنداق نەزم پۇتۇلگەن:

ۋاپادار دىلىمنى بىلسۇن مالائىك،
دىلىمدا بار مېنىڭ ئېتىقاد كۈچلۈك.
ئەجدىھا ئىلاھ نامىن بىلمەكچى بولساڭ،
يېتىم قارىغايلىقتا ئوقۇ تاش پۇتۇك.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ ئەجدىھا ئىلاھىنىڭ باشپاناھ بولغانلىقىغا بولغان مىننەتدارلىقىنى ئىزھار قىلىپ سىرتقا چىقتى ـ دە، ئېتىغا مىنىپ بارگاھقا كەلدى ۋە دەرھال ۋۇ يۇڭ بىلەن مۇجۇ ئايمىقىغا تېگىش ئۈستىدە كېڭەش قىلدى. تۇن نىسپى بولغاندا سۇڭ جياڭ ھارغىنلىق يېتىپ، مۇگدەپ شىرەگە يۆلىنىپ ئۇخلاپ قالدى، شۇ ئەسنادا بىرى: «موللا سىلىنى يوقلاپ كەپتۇ» دەپ خەۋەر قىلدى، سۇڭ جياڭ دەرھال بارگاھتىن چىقىپ كۈتۈۋالدى، شۇ چاغدا شاۋ ئەجدىھا ئىلاھ سۇڭ جياڭغا ئىككى قولىنى جۈپلەپ تەزىم قىلىپ:

ـــ تۇنۇگۈن ئەگەر كەمىنلىرىنىڭ ھىماتى بولمىغىنىدا، باۋ داۋىنىڭ سېھىرى بىلەن قارىغايلار ئادەمگە ئايلىنىپ ئۆزلىرىنى

ئاللىقاچان تۆتۈپ كەتكەن بولاتتى. ئەمدى ئۆزلىرىنىڭ خەير - ساخاۋەت قىلىپ ماڭا تاۋاپقا بارغانلىقلىرى ئۈچۈن، ئالاھىدە تەشەككۈر ئىزھار قىلغاچ، شۇنداق بېشارەت بېرىمەنكى، مۇجۇ ئايىمقى يېقىندا ئېلىنىپ بولدى، فاڭ لا ئون كۈن ئىچىدە تۈتۈلىدۇ، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭ ئىلاھنى بارگاھقا تەكلىپ قىلىپ، يېنىشلاپ سورىۋالاي دەپ تۇرۇۋېدى، شۇنداق ئۇشقىرتقان شامال ئاۋازى بىلەن ئويغىنىپ كەتتى. قارىسا، يەنە چۈشى بولۇپ چىقتى.

سۇڭ جياڭ شۇئان مۇشاۋىردىن چۈشىگە تەبىر بېرىشنى سوراپ، كۆرگەن ۋەقەنى بايان قىلىپ بەردى. ۋۇ يۈڭ:

ــ ئەجدىھا ئىلاھ شۇنداق كارامەت كۆرسەتكەن بولسا، ئەتە مۇجۇ ئايىمقىغا لەشكەر تارتىپ تېگىش قىلىشقا بولمىغانىدەك تۇرىدۇ، ــ دېدى.

ــ ئېيتقانلىرى تازا جايىدا بولدى، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا پەرمان چۈشۈردى، چوڭ قوشۇن تەخلىنىپ، مۇجۇ ئايىمقىغا تېگىش قىلماق بولدى، يەن شۇن، ما لىنلار قارا ئەجدىھا چوققىسىغا باربىغان چوڭ يولنى ساقلاشقا ئەۋەتىلدى، ئوڭ قول سەركەردىلەردىن گۇەن شېڭ، خۇا رۇڭ، چىن مىڭ ۋە جۇ تۆڭلار مۇجۇ ئايىمقىنى ئېلىش ئۈچۈن ئالدىدا مېڭىپ يۇقىرى قوۋۇققا تېگىش قىلىشقا بۇيرۇلدى. لىڭ جېنغا شەھەرگە قايتىپ توققۇز سانداق چاچما ئوق ئېتىشقا پەرمان بېرىلدى. كۆيدۇرگۈچ ئوقلار ئۈچۈپ چۈشكەنلا يېرىدە ئاسمان - زېمىننىڭ ۋە تاغ - داۋانلارنى لەرزىگە كەلتۈردى. شەھەردىكى ياۋ لەشكەرلىرى يۇرىكى قېپىدىن چىققۇدەك قورقۇشۇپ ئۆز - ئۆزىدىن پاراكەندىچىلىككە چۈشتى، پىر - ئۇستاز باۋ داۋيى بىلەن جادۇگەر جېڭ بياۋلارنىڭ ھىماتچى قوشۇنى لۇ جىشېن تەرىپىدىن تىرىپىرەن قىلىندى، لۇ جىشېننىڭ شيا خۇچېڭنى قوغلاپ نەگە كەتكەنلىكى مەلۇم ئەمەس ئىدى، پىر - ئۇستاز

لەشكەرلىرىنى شەھەرگە چىكىندۇرۇپ جايلاشتۇردى ۋە سول قول ۋەزىر زۇ شىيۇەن، باش ۋەزىر يارداەمچىسى شېن شۇ، باش مىرزا خۇەن يى، ئالىي سەركەردە تەن گاۋ، قورۇقچى سەركەردە ۋۇ يىڭشىڭلار بىلەن كېڭەش قىلدى. باۋ داۋيى:

ــ سۇڭ جياڭنىڭ قوشۇنلىرى كېلىپ قالدى، قانداق قۇتۇلغۇلۇق؟ ــ دېدى.

ــ قەدىمدىن تارتىپ لەشكەرلەر شەھەرگە، سەركەردىلەر خەندەك تۇۋىگە يېتىپ كەلگەندە، جان تىكىپ ئۆزىنى قۇتقۇزماقتىن باشقا ئىلاج بولمىغان ! قەلئە قولدىن كەتسە قولغا چۈشكىنىمىز شۇ، ئەھۋال ناھايىتى جىددىي، كۆكرەك كېرىپ ئىلگىرىلىمەك كېرەك ! ــ دېدى زۇ شىيۇەن.

شۇنىڭ بىلەن جادۇگەر جېڭ بياۋ تەن گاۋ، ۋۇ يىڭشىڭنى ۋە ئون نەچچە يارداەمچى سەركەردىنى ئېلىپ، خىل بىر تۈمەن لەشكەر بىلەن شەھەر قوۋۇقىنى ئاچتى ـ دە، سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىگە قارشى ئاتلاندى. ئۇلارنىڭ لەشكەرلىرىنى تامامەن شەھەردىن چىقىرىپ سەپ تۈزۈۋېلىشى ئۈچۈن، سۇڭ جياڭ ئۆز لەشكەرلىرىگە بىرئاز كەينىگە چېكىنىشكە بۇيرۇق قىلدى. پىر ـ ئۇستاز باۋ داۋيى سېپىل ئۈستىدە بىر كۈرسى قۇرۇپ ئولتۇردى، زۇ شىيۇەن، باش ۋەزىر يارداەمچىسى شېن شۇ ۋە باش مىرزا خۇەن يىلەر سېپىل راۋىقىدا قاراپ ئولتۇرۇشاتتى. جادۇگەر جېڭ بياۋ نەيزە كۆتۈرۈپ سەپتىن ئات سېلىپ چىقتى. سۇڭ جياڭ سېپىدىن ئۇزۇن قىلىچ گۇەن شېڭ بەندەر قىلىچىنى ئوينىتىقان پېتى جېڭ بياۋغا ئېتىلدى. ئىككى سەركەردە بىرنەچچە مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن جېڭ بياۋ گۇەن شېڭغا تەڭ كېلەلمەي، ئۆزىنى ئۇياق ـ بۇياققا قاچۇردى. سېپىل ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ئەھۋالنى كۆرۈپ تۇرغان باۋ داۋيى سېھىر ئىشلىتىپ «سۇف !» دەپ ئەپسۇن ئوقۇپ پۈۋلىۋېدى، جادۇگەر جېڭ بياۋنىڭ چوققىسىدىن پۈرقىراپ قاپقارا تۇتۇن چىقتى ـ دە،

تۇتۇن ئارىسىدىن زەر قۇيۇلغىلىق مۇئەككەل زاھىر بولدى، ئۇ جىن ـ ئالۋاستىلارنى باش ئەگدۈرۈش كالتىكى بىلەن كۆكتىن دېۋەيلەپ چۈشتى. شۇ تاپتا ياۋ لەشكەرلىرى ئىچىدىن زۇلمەتلىك قاپقارا بۇلۇت كۆتۈرۈلدى. بۇنى كۆرۈپ تۇرغان سۇلۇك جياڭ دەرھال مالىمانچى دېۋە فەن رۇيغا جادۇ قىلىشقا ئەمر قىلدى ۋە ئۆزى تىلىسىمناممىكى بوران قايتۇرۇش، زۇلمەتنى دەپئى قىلىش ھەققىدە يېزىلغان سىرلىق ئەپسۇننى ئوقۇدى. شۇ ئەسنادا گۈەن شېڭنىڭ دۇبۇلغىسى ئۈستىدىن ئاق بۇلۇت پۈرقۇپ چىقتى، بۇئاق بۇلۇت ئارىسىدىن قىزىل چاچ، كۆك يۈزلۈك، يېشىل كۆزلۈك، ھېڭگاڭ چىشلىق مۇئەككەل سەركەردە ئايان بولدى. ئۇ بىر قارا ئەجدىھا مىنىۋالغان، قولىدا تۆمۈر ئومۇت تۇتقان ھالدا جېڭ بياۋنىڭ چوققىسىدىن چىققان ھېلىقى زەر قۇيۇلغىلىق مۇئەككەل بىلەن تۇتۇشتى، زېمىندا ئىككى تەرەپتىكى لەشكەرلەر ئارىسىدىن قىيا ـ چىيا كۆتۈرۈلدى. ھېلىقى ئىككى مۇئەككەل بىرنەچچە قەپەس تۇتۇشقاندىن كېيىن كۆكتە قارا ئەجدىھا مىنگەن ھېلىقى مۇئەككەل سەركەردە زەر قۇيۇلغىلىق مۇئەككەلنى يەڭدى. زېمىندا بولسا گۈەن شېڭ قىلىچىنى بىر ئۇرۇش بىلەن جادۇگەر جېڭ بياۋنى ئاتتىن موللاق ئاتقۇزدى. شۇئاندا ياۋ داۋيى سۇلۇك جياڭ قوشۇنلىرى ئىچىدىن گۈلدۇرماما گۈلدۇرلەپ مالىمان كۆتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرۈپ قاچاي دەپ تۇرۇشىغا، لىڭ جېن كۆكنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ توپتىن ئوق ئۇزدى، ئوق ئۇچۇپ بارغان پېتى دەل پىر ـ ئۇستاز ياۋ داۋيىغا تەگدى ـ دە، ئۇنى كۈمپەيكۈم قىلىۋەتتى. ياۋ لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلدى، سۇلۇك جياڭ قوشۇنلىرى غەلىبىسىرى ئىلگىرىلەپ مۇجۇغا باستۇرۇپ باردى. جۇ تۇڭ ئالىي سەركەردە تەن گاۋنى بىر نەيزە بىلەن ئاتتىن موللاق ئاتقۇزدى، لى يىڭ قورۇقچى سەركەردە ۋۇ يېڭشېنى قىلىچ بىلەن چېپىپ ئۆلتۈردى. ياۋ لەشكەرلىرى مۇجۇ سېپىلىدا پىر ـ ئۇستاز ياۋ داۋيىنىڭ توپ ئوقى تېگىپ

ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلغانلىقىنى كۆرۈپ، سېپىلدىن دوملاپ ـ ئۆملەپ دېگەندەك چۈشۈپ قېچىشتى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى كەينىدىن شەھەرگە باستۇرۇپ كىردى. شۇ چاغدا سەركەردىلەر بىردىنلا ئالدىغا چىقىپ، ۋەزىر زۇ شىيۈەن، باش ۋەزىر يارەمچىسى شېن شۇ، باش مىرزا خۇەن يىلەرنى تىرىك تۇتتى، باشقا يارەمچى سەركەردىلەرنى نامشەرىپىنى سوراپ ئولتۇرمايلا تامام قىرىۋەتتى.

سۇڭ جياڭلار شەھەرگە كىرگەندىن كېيىن ئەڭ ئاۋۋال فاڭ لانىڭ قارارگاھىنى كۆيدۈرۈپ تاشلىدى، غەنىيمەت ئالغان مالۇدۇنيانى ئۇچ قوشۇن سەركەردىلىرىگە ئىنئام قىلىپ تارقىتىپ بەردى، ئەل ئەمىن ئېلانى چىقىرىپ، پۇقرانى خاتىرجەم قىلدى. ئاندىن لەشكەرلىرىنى ئېدىتلاشقا كىرىشتى. دەل بۇ چاغدا بىر پايلاقچى ئات چاپتۇرۇپ ئۇچقاندەك يېتىپ كېلىپ: «كۇنپېتىش قوۋۇق تەرەپتىكى قارا ئەجدىھا چوققىسىدا بەي چىن ما لىننى بىر ئاتقۇچ نەيزە بىلەن ئاتتىن يىقىتتى، شى باۋ يېتىپ كېلىپ، قىلىچ بىلەن ما لىننى ئىككى پارە قىلىۋەتتى. بۇنى كۆرۈپ قالغان يەن شۇن دەرھال يېتىپ كېلىپ شى باۋ بىلەن تۇتۇشقانىدى، شى باۋ دېگەن بەتبەخت ئۇنمۇ ئومۇت بىلەن ئۇرۇپ ئۆلتۇرۇۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن شى باۋ ئوستۇن كېلىپ، ئەمدى لەشكەرلىرىنى باشلاپ بۇياققا سۈرۈپ كېلىۋاتىدۇ» دەپ خەۋەر يەتكۈزدى. سۇڭ جياڭ يەن شۇن، ما لىنلارنىڭمۇ نابۇت بولغانلىقىنى ئاڭلاپ زار ـ زار يىغلاپ كەتتى ۋە شۇئان ئوڭ قول سەركەردە گۇەن شېڭ، خۇا رۇڭ، چىن مىڭ، جۇ تۇڭلارنى شى باۋ، بەي چىنلەر بىلەن ئېلىشىپ، قارا ئەجدىھا چوققىسىدىكى چاقسىنى ئېلىشقا ئەۋەتتى.

ئەييۇھەنناس، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس ! بۇ تۆت سەركەردە قارا ئەجدىھا چوققىسىدا قاتتىق ئېلىشقانلىقتىن، چىڭشى ناھىيەسىگە توپلانغان قاراقچىلار يەكسان بولدى. باڭيۈەن غارىدا

قاراقچىلار شاھى تىرىك تۇتۇلدى. دەرھەقىقەت: سۇڭ جياڭلارنىڭ نامۇنىشانى تارىختا مەڭگۈ يوللاپ باقمىغان بولۇپ قالغۇسى، ئەجىر – تۆھپىلىرى تۇمەن يىللار ئەۋلادتىن – ئەۋلادقىچە تارالغۇسى. سۇڭ جياڭلارنىڭ ياۋ بىلەن قانداق ئېلىشقانلىقىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بىر يۈز ئون سەككىزىنچى باب

لۇ جۇنيىنىڭ يۈلۈك چاقسسىغا قاتتىق تەگكەنلىكى سۇئال دانىشنىڭ چىگىشىدىكى غارنى پەم بىلەن ئالغانلىقى

ئەلقىسسە، شۇ ئەسنادا گۈەن شېڭ باشلىق تۆت سەركەردە لەشكەر تارتىپ ئۇچقاندەك قارا ئەجدىھا چوققىسىغا يېتىپ كەلدى ـ دە، لەشكەر تارتىپ ماڭغان شى باۋ بىلەن ئۇچراشتى. گۈەن شېڭ ئات ئۈستىدە:

ـــ ھەي قاراقچى، بۈرادەرلىرىمىزنى نابۇت قىلىشقا قانداق پېتىنىدىڭ؟ ـــ دەپ خىتاب قىلدى.

گۈەن شېڭنى تونۇغان شى باۋ ئېلىشىشقا رايى بارماي، چوققىغا قايتىپ كەتتى. پەنساد بەي چىن تاغدىن چۈشۈپ گۈەن شېڭ بىلەن ئېلىشتى. ئىككىسى گىرەلىشىپ، قوللىرى ئىرمىشىپ ـ چىرمىشىپ كەتتى. ئالاھازەل ئون مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن قارا ئەجدىھا چوققىسىدىكىلەر جاڭ چېلىپ لەشكەرلىرىنى يىغىۋالدى. گۈەن شېڭ ئۈنى قوغلىمىدى، لېكىن تاغ چوققىسىدا تۇرغان باۋ لەشكەرلىرى بولسا ئۆزىچە پاراكەندىچىلىككە چۈشتى. ئەسلىدە شى باۋ تاغنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدىكى جەڭ بىلەنلا بولۇپ كېتىپ، تاغنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدىن تۆڭ ۋازىرنىڭ تاغقا چوڭ قوشۇن تارتىپ كېلىشىگە پەخەس بولمىدى، سۇئال خانلىقى قوشۇنلىرىدىن باش سەركەردە ۋاڭ بىڭ ياۋ قوشۇنلىرىدىن پەنساد جىڭ دې بىلەن ئېلىشۋاتاتتى. ئىككىسى ئون نەچچە مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن ۋاڭ بىڭ جىڭ دېنى ئاتتىن يىقىتىپ جېنىنى تېنىدىن جۇدا

قىلىپ تاشلىدى، لۇ فاڭ بىلەن گو شېڭلار ھەممىدىن ئاۋۋال چوققىنى ئىشغال قىلىش ئۈچۈن تاغقا يۈگۈردى، ئۇلار چوققىغا يېتىپ چققۇچە ئۇستىدىن ئېتىلغان بىر چوڭ تاش چۈشۈپ گو شېڭنى ئېتىۋ بىلەن قوشۇپ بېسىپ نابۇت قىلدى. چوقىنىڭ كۈنچىقىش تەرىپىدە تۇرغان گۈەن شېڭ چوقىدىكى قالايمىقانچىلىقلارنى كۆردى، ئۇ چوققىنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىدە ئۆز قوشۇنلىرىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن دەرھال سەركەردىلەرنى ئېلىپ بىراقلا چوقىغا يامىشتى. سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى ئىككى تەرەپتىن قىستاپ كەلدى، چوققىدا قۇچاقلاشما جەڭ باشلىنىپ كەتتى. شۇ ئاردا لۇ فاڭ بەي چىن بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى، بۇلار گىرەلىشىپ تۇتۇشتى. ئۇلار ئۇچ مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن بەي چىن لۇ فاڭغا نەيزە سالدى، لۇ فاڭ شارتتىدە ئۆزىنى بىر يانغا ئېلىۋىدى، نەيزە تەگمەي ئۇنىڭ قولتۇقىدىن ئۆتۈپ كەتتى، لۇ فاڭنىڭ يالمىنىنى بەي چىن بىر ياققا قايرىپ تاشلىدى. بۇ ئىككىسى ئات ئۈستىدە قورال ئىشلەتمەي، قوراللىرىنى تاشلىۋېتىپ، بىر - بىرى بىلەن ياقىلىشىپ كەتتى. بۇلار تۇتۇشۇۋېرىپ، تىك يارغا كېلىپ قالدى - دە، ئاتلار بۇ تىك ياردا تۇرالماي، ئىككى سەركەردە شىددەت بىلەن ئېلىشۇېرىپ، بىر - بىرىگە ئېسىلغان پېتى ئاتلىرى بىلەن بىللە چوققىدىن ھاڭغا دومىلاپ چۈشۈپ بىللە تۇگەشتى. چوققىنىڭ بۇ تەرىپىدىن گۈەن شېڭ چوققىغا يامىشىپ چىقتى، سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى چوققىنىڭ ئىككىلا تەرىپىدىن چىقىپ قىر - چاپقا ئۆتتى. شى باۋ ھەر ئىككى تەرەپتىن قېچىشقا يول يوقلۇقىنى كۆردى - دە، تۇتۇلۇپ خورلۇقتا قالماي دەپ، شەمشىرى بىلەن ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالدى. سۇڭ خانلىقىنىڭ سەركەردىلىرى قارا ئەجدىھا چوققىسىدىكى چاقسىنى تارتىۋالدى، گۈەن شېڭ بۇ ئىشتىن دەرھال سۇڭ تۇرشاۋلىنى خەۋەردار قىلىشقا ئادەم ئەۋەتتى. فاڭ لانىڭ سۇ تۇراسىدىكى تۆت باشبۇغ قارا ئەجدىھا چوققىسى ۋە مۇجۇ ئايمىقىنىڭ تامامەن قولدىن

كەتكەنلىكىنى ئاڭلىغان ھامان، قولۇاقلىرىنى تاشلىۋېتىپ، دەريانىڭ نېرىقى تەرىپىدىكى قىرغاقتا قاراپ قاچتى، ئۇ تەرەپتىكى پۇقرالار چېكىڭ گۇي، شيې فۇلارنى تىرىك تۇتۇۋېلىپ مۇجۇ ئايمىقى مەھكىمىسىگە يالاپ ئەكەلدى. تۇتۇلماي قالغان جەي يۇەن، چياۋ جېڭلارنىڭ قاياقتا قاچقانلىقى مەلۇم ئەمەس ئىدى. سۇڭ خانلىقى چوڭ قوشۇنىنىڭ مۇجۇ ئايمىقىغا قاراپ كېلىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپقان سۇڭ جياڭ شەھەردىن ئۇلارنىڭ ئالدىغا چىقتى. تۇڭ ۋازىر، لىۇ تۇتۇقبەگ شەھەرگە كىرىپ ئورۇنلىشىپ ئەل ئەمىن ئېلانى چىقاردى. شۇنىڭ بىلەن لەشكەرلەر ۋە پۇقرالار ئۆز ئىشلىرى بىلەن بولدى، فاڭ لانىڭ لەشكەرلىرىدىن ئەل بولغانلار سان ـ ساناقسىز ئىدى، سۇڭ جياڭ خەزىنىدىكى ئاشلىقنى پۇقرالارغا تارقىتىپ بەردى ۋە سۇ لەشكەرلىرى باشبۇغى چېكىڭ گۇي بىلەن شيې فۇنىڭ كۆكسىنى يېرىپ يۈرىكىنى سۇغۇرۇۋېلىپ، رۇەن شياۋئېر، مېڭ كاڭلارنىڭ روھىغا ئاتاپ نەزىر ـ چىراغ قىلىپ بەردى ھەمدە قارا ئەجدىھا چوققىسىدا قازا تاپقان سەركەردىلەرنىڭ روھىغا ئاتاپ دۇئا ـ تىلاۋەت ئۆتكۈزدى. ئاندىن لى جۇنلەرگە ئولجىغا چۈشكەن نۇرغۇن قېيىقلارنى ئۆتكۈزۈۋېلىش ۋە تۇتۇۋېلىنغان قاراقچىلار باشلىقلىرى بىلەن قورچاق ئەمەلدارلارنى جاڭ ئەمىر باسىقاق ھۇزۇرىغا ئېلىپ بېرىش توغرىسىدا پەرمان چۈشۈردى. سۇڭ جياڭ لۇ فاڭ، گو شېڭلارنىڭمۇ نابۇت قىلىنغانلىقىنى ئاڭلاپ چەكسىز قايغۇردى ۋە لەشكەرلىرىنى ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيىنىڭ لەشكەرلىرى يېتىپ كەلگەنده ئاندىن چېكىشى ناھىيەسىگە بىرلىكتە تېگىش قىلمىز دەپ بىر ياقتا قىمىرلاتمىدى.

سۇڭ جياڭنىڭ مۇجۇ ئايمىقىغا كېلىپ جايلاشقانلىقى مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيىدىن ئاڭلاڭ. لۇ جۇنيى خاڭجۇ ئايمىقىدىكى چاغدا ئۆزىگە بۆلۈپ بېرىلگەن ئوچ تۇمەن لەشكەرنى باشلاپ ئوڭ قول ۋە سول

قول سەركەردىلەر بىلەن تاغ يوللىرى ئارقىلىق چىيەن شاھنىڭ قەدىمىي ئاستانىسى لىڭئەن دېگەن جايدىن ئۆتۈپ، يۇلۇڭ چاقسىسىغا يېقىن بىر جايغا يېتىپ كەلدى. چاقسىنى ساقلاپ تۇرغىنى ئۈچۈن لانىڭ قول ئاستىدىكى باش سەركەردە بولۇپ، ئۇنىڭ لەقىمى كىچىك ياڭ يۈجى①، ئىسمىزاتى ياڭ ۋەنچۈن ئىدى، ئۆزى تۆۋەن ئىقلىمدىكى ئۈچ لا ئېلىنىڭ ئەڭ مۇنەۋۋەر مەرگىنى ئىدى. ئۇنىڭ ئىككى سول قول سەركەردىسى بار ئىدى، بىرىنىڭ ئىسمى لېي جيۇڭ، يەنە بىرىنىڭ ئىسمى جى جى ئىدى. بۇ ئىككى سول قول سەركەردىنىڭ ھەرقايسىسى يەتتە ـ سەككىز يۈز جىڭ ئېغىرلىقتىكى مىلتىق يا ئىشلىتەتتى، بىردىن تىكەنلىك توقماق ئېلىپ يۈرەتتى ۋە ھەربىرىنىڭ بەش مىڭدىن لەشكىرى بار ئىدى. يۇلۇڭ چاقسىسىنى ساقلاپ تۇرغان ئۇچەيلەن سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ بىر تارمىقىغا باشچى بولغان ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيى لەشكەر تارتىپ كېلىۋېتىپتۇ دېگەننى ئاڭلاپ، قورال ـ ئەسلىھەلىرىنى تەخمۇتەخ قىلىپ، ئۇلارنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇردى. ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيىنىڭ لەشكەرلىرى يۇلۇڭ چاقسىسىغا يېقىنلاشقاندا، ئالدى بىلەن شى جىن، شى شيۇ، چېن دا، ياڭ چۈن، لى جۇڭ، شۆ يۇڭلارنى ئۈچ مىڭ پىيادە لەشكەر بىلەن چارلاپ كېلىشكە ئەۋەتتى.

شى جىن باشلىق ئالتە سەركەردە ئاتلىق، قالغانلار پىيادە ئىدى، ئۇلار ئەگرى ـ توقاي يوللارنى بېسىپ ئۆتۈپ چاقسا ئەتراپىغا بېرىپ چارلىدى، لېكىن بىرمۇ ئادەم ئۇچرىمىدى. شى جىن دەرگۇمان بولۇپ باشقا سەركەردىلەر بىلەن مەسلىھەتلەشتى. مەسلىھەتلىشىپ ماڭغاچ گەپنىڭ ئاخىرى چىققۇچە چاقسا يېنىغا كېلىپ قالدى. چاقسا ئۇستىگە قارىسا، بىر ئاق كەشتە تۇغ قاداقلىق تۇرۇپتۇ. تۇغ ئاستىدا ھېلىقى

① ياڭ يۈجى ـــ ئەمىنىيە دەۋرىدىكى ئۇستا مەرگەن.

كىچىك ياڭ يۈجى ـــ ياڭ ۋەنچۈن تۇرۇپتۇ، ئۇ شى جىنلارنى كۆرۈپ بىر كۈلۈۋېتىپ:

ـــ ھەي قاراقچىلار، سەنلەرگە لياڭشەن كۆللا لايىق، سۇڭ خانلىقىنىڭ ئەل قىلىش پەرمانىنى قوبۇل قىلىپ شۇك ياتماي، يەنە نېمىدەپ بىزنىڭ ئېلىمىزگە كېلىپ نوچىلىق قىلىشىسەن! غوجا ئاكاڭنىڭ كىچىك ياڭ يۈجى دېگەن نامىنى ئاڭلاشمىغانمىدىڭ؟ ئاراڭلاردا كىچىك لىگۈڭ خۇا رۇڭ دېگەن بىرنېمە بار دەپ ئاڭلىدىم، قېنى ئۇ چىقىپ مېنىڭ بىلەن ئوقيادا بەسلىشىپ باقسۇن، ئۇنىڭغا ئوقۇمىنىڭ تەمىنى بىر تېتىتىپ قويماي، ـــ دەپ ئاغزىنى بۇزدى ۋە گېپىنى تۈگەر ـ تۈگىمەيلا ۋاقتىدە بىر ئوق ئۇزگەنىدى، ئوق ئۇدۇل بېرىپ شى جىنغا تەگدى ـ دە، ئۇنى ئاتتىن غۇلاتتى، بەش سەركەردە شۇئان گۇررىدە كېلىپ شى جىننى قۇتقۇزۇۋېلىپ ئاتقا ئارتىپ ئەپكەتتى. شۇ ئارىدا تاغ بېشىدىن جاڭ ساداسى كۆتۈرۈلدى.

ئوڭ ـ سول ئىككى قاسناقتىكى قارىغايلىقتىن يا ئوقلىرى ۋىزىلداپ ئۇچۇپ كېلىشكە باشلىدى، بەش سەركەردە شى جىننى تاشلاپ جېنىنى ئېلىپ قاچتى. قېچىپ كېتىۋېتىپ بىر دوقمۇشتىن بۇرۇلۇشىغا، قارشى تەرەپتىكى ئىككى تىك ياردىن لېپى جيۇڭ بىلەن جى جىلارنىڭ ئاتقان يا ئوقلىرى يامغۇردەك ئۇچۇپ كەلدى، بۇنداق قويۇق ئېتىلغان ئوقتىن ھەرقانداق داڭدار پالۋانمۇ قېچىپ قۇتۇلالمايتتى. ئىسىت، سۇ بويىدىكى ئالتە سەركەردىنىڭ چۈشتەك ئۆمرى ئاياغلاشتى. شى جىن، شى شيۇ قاتارلىق بۇ ئالتەيلەندىن بىرىمۇ قېچىپ قۇتۇلالماي، تامامەن چاقسا ئالدىدا نابۇت بولدى.

ئۇچ مىڭ پىيادە لەشكەردىن ئاران يۈزنەچچىسى جېنىنى پاناھلاپ كېلىۋالدى. ئۇلار ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيىگە ۋەقەنى بايان قىلدى. بۇنى ئاڭلىغان لۇ تۇرشاۋۇل قاتتىق ئىزتىراپقا چۈشۈپ، خۇدىنى يوقاتقان ھالدا بىر ھازاغچە گاڭگىراپ تۇرۇپ قالدى. مۇشاۋىر جۇ ۋۇ بۇ چاغدا چېن دا بىلەن

ياڭ چۈنلارنىڭ ئۆلۈمىگە قاتتىق ھازا تۇتۇپ كۆز يېشى قىلدى ۋە لۇ تۇرشاۋۇلغا:

— قايغۇرمىسىلا تۇرشاۋۇل، چوڭ ئىشلارغا كاشىلا يېتىپ قالمىسۇن يەنە، بىز باشقىچە ئامال تېپىپ چاقسىنى قولغا چۈشۈرۈپ، ياۋ سەردارلىرىنى قىرىش بىلەن بۇ قىساسنى ئالىمىز، — دېدى.

— ئاغىنىز سۇڭ دانىش ماڭا نۇرغۇن سەركەردىلەرنى ئايرىپ بەرگەنىدى، بىرەر مەيدان جەڭدە ئۇتۇپ چىقماستىن تۇرۇپلا ئالتە سەركەردە نابۇت بولدى، تېخى بۇنى ئاز دەپ ئۇچ مىڭ پىيادە لەشكەردىن ئاران يۈزنەچچىسى قايتىپ كەلدى، مانا بۇنداق ئەھۋالدا شېجۇ ئايمىقىغا قايسى يۈزۈم بىلەن بارىمەن؟ — دېدى لۇ جۈنيى.

— كۇنىلاردا: «پەيتتىن شارائىت ئەلا، شارائىتتىن كىشىلەرنىڭ ئىناقلىقى»، دېگەن سۆز بار، — دېدى جۇ ۋۇ جاۋابەن، — بىز ھەممىمىز ئوتتۇرا ئىقلىمدىكى شەندۇڭ، خېبېيلىقلارمىز، سۇ جېڭگە ماھىر بولمىغىنىمىزدىن ئوبدان يەر شارائىتىنى قولدىن بېرىپ قويدۇق. شۇڭلاشقا، يەرلىك ئاھالىنى قولغا كەلتۈرسەك، ئۇلار بىزگە يول باشلاپ ماڭسا، ئاندىن بۇ تاغ يوللىرىنىڭ ئەگرى ـ توقىيىنى بىلمۇالالايمىز.

— بەللى مۇشاۋىرىم، ئېيتقانلىرى جايىدا، — دېدى تۇرشاۋۇل، — يول چارلاپ كېلىشكە كىمنى ئەۋەتسەك بولار؟

— كەمىنلىرىچە بولسا ناغرا بۇرگىسى شى چېھىنى ئەۋەتسەك بولارمىكىن، ئۇ تام ـ ئۆگزىلەردىمۇ توسالغۇغا ئۇچرىمايدىغان چاقچاق ئادەم، تاغ ئارىلاپ يول تېپىشقا لايىق، — دېدى جۇ ۋۇ.

لۇ جۈنيى شۇئان شى چېھىنى چاقىرتقۇزۇپ پەرمان چۈشۈردى. شى چېھن پەرماننى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن ئوزۇق ئېلىۋېلىپ يان قىلىچىنى ئاستى ـ دە، قوشتىن يولغا راۋان بولدى.

شى چيەن تاغ ئىچكىرىسىگە قاراپ ماڭدى، ئۇ يول ئىزدەپ يېرىم كۈن يۈردى، قاراڭغۇ چۈشكەندە بىر مەنزىلگە بېرىپ قارىغۇدەك بولسا، يىراق بىر يەردە بىر چىراغنىڭ يورۇقى كۆرۈندى. ئۇ: «چىراغ يورۇقى بار يەردە جەزمەن ئادەم بار» دەپ ئويلاپ، قاراڭغۇدا تىمىسقىلاپ يۈرۈپ چىراغ بار يەرگە باردى، بېرىپ قارىسا، بىر كىچىككىنە ئىبادەتخانا تۇرۇپتۇ. ھېلىقى چىراغ شۇ ئىبادەتخانىدا پىلىلداۋاتقانىكەن. شى چيەن ئىبادەتخانا ئىچىگە كىرىپ قارىسا، بىر قېرى شەيخ ئىچكىرىكى ھۇجرىدا نوم ـ دەستۇر ئوقۇپ ئولتۇرۇپتۇ، شى چيەن بېرىپ ئۇنىڭ ئىشىكىنى چەكتى. قېرى شەيخ بىر دەرۋىش بالىنى چاقىرىپ ئىشىك ئېچىشقا بۇيرۇدى. شى چيەن ئىچكىرىگە كىرىپ، شەيخكە تاۋاپ ـ تەزىم قىلدى.

ـــ بولدى، ئۇنداق قىلمىسىلا مېھمان، ـــ دېدى قېرى راھىب، ـــ بۇ يەردە قاتناق جەڭ بولۇۋاتسا قانداق بولۇپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىلا؟

ـــ ئاتا، ئۆزلىرىدىن يوشۇرالمايمەن، پېقىر لياڭشەن كۆلىدىكى سۇڭ جياڭنىڭ قول ئاستىدىكى ياردەمچى سەركەردە شى چيەن بولىمەن، ـــ دېدى شى چيەن جاۋابەن، ـــ خانىنىڭ مۇقەددەس پەرمانى بويىچە فاڭ لانى يوقىتىشقا كەلگەنىدۇق. لېكىن، يۇلىڭ چاقىسىنى ساقلاپ تۇرغان قاراقچىلار ئالتە ئوڭ قول سەركەردىنى ئوقيا بىلەن ئېتىپ ئۆلتۈردى، چاقىسىدىن ئۆتەلمىدۇق، تۇرشاۋۇل پېقىرنى يول تېپىپ كېلىشكە ئەۋەتتى، مانا بۇگۈن تاغ ئارىلاپ داۋان ئېشىپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىم. ئەي ئاتا، چاقىسىدىن ئۆتكۈدەك بىرەر ئاياغ يول كۆرسىتىپ بەرگەيلا، بۇ ساۋابلىق ئىشلىرى ئۈچۈن ھەسسىلەپ ياخشىلىق بىلەن جاۋاب قايتۇراي.

ـــ بۇ يەردىكى پۇقرالارنىڭ ھەممىسى فاڭ لانىڭ جەبىر ـ زۇلمىغا ئۇچرىغان، ئۇنى ئۆچ كۆرىدۇ، ـــ دېدى قېرى شەيخ، ـــ پېقىرمۇ مۇشۇ ئوتتۇرىدىكى پۇقرالارنىڭ خەير ـ ساخاۋەت

ئاشلىقىغا سۆيۈنۈپ جان بېقىۋاتىمەن، ئەمدى بۇ كەنتتىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسى چېچىلىپ كەتتى، مېنىڭ بارار - تۇرار يېرىم بولمىغانلىقتىن، مۇشۇ يەردە ئۆلۈمۈنى كۈتۈپ ياتاتتىم. ھالا بۈگۈن تەڭرىنىڭ رەھمىتى يېغىپ، خان لەشكەرلىرى يېتىپ كەپتۇ، خەلقئالەمگە سائادەت يار بولۇپتۇ. سەركەردىمىزنىڭ بۇ يەردىكى قاراقچىلارنى يوقىتىپ، خەلقنىڭ بېشىغا كەلگەن بالايىئاپەتنى ساقىت قىلماقچى بولغانلىقىنى بىلەتتىم، لېكىن قاراقچىلار بىلىپ قالمىسۇن دەپ ئەندىشە قىلاتتىم، مانا ئەمدى خان لەشكەرلىرىنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە ئۆزلىرىدەك ئاتامانىڭ قەدىمى بۇ يەرگە يەتكەندىكىن ئېيتماي نېمىنى ئايايمەن، بىزنىڭ بۇ يەردىن چاقسىغا ئۆتىدىغان يول يوق، كۈنپېتىش چوققا يېنىدا بىر ئاياغ يول بار، چاقسىدىن شۇ يول بىلەن ئۆتكىلى بولىدۇ. ناۋادا مۇشۇ يېقىندا قاراقچىلار ئۇ يولىنمۇ كېسىپ تاشلىغان بولسا، ئۇ يەردىنمۇ ئۆتكىلى بولمايدۇ.

— ئاتا، چاقسىغا ئۆتىدىغان ئاشۇنداق بىر ئاياغ يول بولغىنى ياخشى بوپتۇ، بۇ يولدىن قاراقچىلار تۇراسىغا بارغىلى بولارمۇ؟ — دەپ سورىدى شى چېيەن.

— بۇ يول بىلەن توپتوغرا پاك ژەنچۈنلار تۇراسىنىڭ ئارقا تەرىپىگە چىققىلى بولىدۇ. ئۇ يەرگە بېرىپ تاغدىن چۈشسىلا، چاقسىغا ئۆتىدىغان يولغا چىقىدۇ، لېكىن قاراقچىلار بۇ يولنى چوڭ قورام تاشلار بىلەن ئېتىۋەتكەن بولسا، يەنە ئۆتمەك مۇشكۈل، — دېدى شەيخ.

— ھېچقىسى يوق ! — دېدى شى چېيەن، — يوللا بولىدىكەن، ئۇنى ئۇزۇپ تاشلىغان بولسىمۇ مەيلى، ئۆزىمىز بىر ئىلاج قىلىمىز، ئۇنداق بولسا قايتىپ بېرىپ باش سەركەردىمىزگە مەلۇم قىلاي، ئاندىن ئۆزلىرىنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىنى قايتۇرىمىز.

— باياتىن بولۇنغان گەپ - سۆزلەرنى باشقىلارغا مېنى دېدى، دەپ قويمىسىلا يەنە.

ـــ يېقىر ئېھتىياتچان ئادەمەن، ئاغزىمدىن سىلىنىڭ ئاتلىرىنى چىقارمايمەن.

شى چېيەن شۇ كۈنى قېرى شەيخ بىلەن خوشلىشىپ قوشقا قايتىپ كېلىپ، لۇ تۇرشاۋۇلغا ئەھۋالنى مەلۇم قىلدى. لۇ جۇنيى بۇنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇشال بولدى ـ دە، چاقسىنى ئېلىشنىڭ چارە ـ تەدبىرلىرى ھەققىدە مۇشاۋىرنى مەسلىھەتكە چاقىرتتى.

ـــ ئەگەر شۇنداق بىر يول چىقىپ قالغان بولسا، بىزنىڭ يۇلۇڭ چاقسىنى ئېلىشىمىز ناھايىتىمۇ ئاسانغا توختايدۇ، بۇ چوڭ ئىشنى ئورۇنلاش ئۈچۈن شى چېيەنگە يەنە بىر ئادەم قوشايلى، ـــ دېدى جۇ ۋۇ.

ـــ ئورۇنلىماقچى بولغىنىمىز قايسى چوڭ ئىش، مۇشاۋىر؟ ـــ دەپ سورىدى شى چېيەن.

ـــ ئەڭ مۇھىم ئىش ئوت قويۇش، توپ ئېتىش، سىلەر كۆيدۈرگۈچ توپ، ئوت تىغ، چاقماق، چاقماق تېشى ئېلىپ ئۈدۈل ئاشۇ تۇرانىڭ كەينى تەرىپىگە بېرىڭلار ـ دە، بەلگە ئوق ئۇزۇڭلار، شۇنداق قىلساڭلار چوڭ ئىش قىلغان بولىسىلەر، ـــ دېدى جۇ ۋۇ.

ـــ ئىشىمىز ئوت قويۇش، توپ ئېتىشلا بولىدىغان بولسا، باشقا كىشىمۇ ھاجەت ئەمەس، ئۆزۈم بارسامىلا كۈپايە، باشقا بىرى ماڭا يانداپ ئەۋەتىلگەن بىلەن، ماڭا ئوخشاش چاقماقلىق قىلالمايدۇ ـ دە، كاشىلا سېلىپ قويىدۇ، مەن ئۇ تەرەپكە كېتىپ قالسام، سىلەر چاقسا يېنىغا قانداق بارالايسىلەر؟ ـــ دېدى شى چېيەن.

ـــ بۇ ئاسان، قاراقچىلارنىڭ مۆكۈنۈپ يېتىشى پەقەت بىرلا قېتىم ئەسقاتىدۇ. ھازىرچە ئۇلار خاھ مۆكۈنسۇن، خاھ مۆكۈنمىسۇن، كارىمىز بولمىسۇن، يولدا قېلىن ئورمانلىق ئۈچرىسا، ئوت قويۇپ كۆيدۈرىمىز، ئۇلارنىڭ مۆكۈشى بىلەن كارىمىز بولمىسۇن، ـــ دېدى جۇ ۋۇ.

ـــ پاھ، ئەجەبمۇ ئاقىل ئىكەنلا، مۇشاۋىر، ـــ دېدى شى چىەن.

شۇنداق قىلىپ، شى چىەن چاقماق، چاقماق تېشى ۋە تۇتۇرۇقلۇق ئالدى، توپنى ئۆشنىسىگە يۈدۈدى ـ دە، لۇ تۇرشاۋۇل بىلەن خوشلىشىپ يولغا راۋان بولدى. لۇ جۇنيى شى چىەنگە يىگىرمە سەر كۈمۈش بىلەن بىر دادەن ئاشلىق ئالغاچ بېرىپ، قېرى شەيخكە ئىنئام قىلىشنى تاپشۇردى. بۇلارنى ئاپىرىپ بېرىش ئۈچۈن بىر نۆكەرنى تەيىنلەپ بەردى.

شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن شى چىەن ھېلىقى نۆكەرنى ئەگەشتۇرۇپ ئىلگىرىكى يول بىلەن بۇتخانىغا كېلىپ، قېرى شەيخ بىلەن ئۇچراشتى، شى چىەن ئۇنىڭغا:

ـــ تۇرشاۋۇلمىز كۆپتىن ـ كۆپ دۇئايىسالام دېدى. ئۇشبۇ ئەرزىمەس سوۋغىنى ئۆزلىرىگە ئەۋەتتى، ـــ دەپ كۈمۈش بىلەن ئاشلىقنى شەيخكە تاپشۇردى. قېرى شەيخ بۇلارنى ئالغاندىن كېيىن شى چىەن ھېلىقى نۆكەرنى قوشقا قايتۇرۇۋېتىپ، قېرى شەيخكە:

ـــ ئۆزلىرىگە ئىلتىجايىم شۇكى، دەرۋىشلىرىگە ئىجازەت قىلسىلا، مېنى باشلاپ ئاپىرىپ قويسا، ـــ دېدى.

ـــ سەل تەخىر قىلىپ كەچرەك بارسىلا، كۈندۈزى بارسىلا چاقسىدىكىلەر تۈيۈپ قالىدۇ، ـــ دېدى قېرى شەيخ.

شۇنىڭ بىلەن شەيخ كەچلىك غىزا تەييارلاپ شى چىەننى مېھمان قىلدى، تۈن كېچە بولغاندىن كېيىن شەيخ ئۆزىنىڭ دەرۋىشىگە:

ـــ بۇ سەردارنى ئاۋۇ تەرەپكە ئاپىرىپ قوي، ـــ دەپ بۇيرۇدى ۋە تۈيدۈرۇپ قويماستىن دەرھال قايتىپ كېلىشنى جېكىلىدى. شۇنداق قىلىپ، دەرۋىش شى چىەننى باشلاپ بۇتخانىدىن تاغ ئارىسىغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ كەتتى، بۇلار ئورمانلارنى كېزىپ، تاغلاردىن، چاتقاللىق جاڭگاللىقلاردىن ھالقىپ ئۆتتى، تاغ ـ داۋانلاردا، دالالاردا نەچچە چاقىرىملاپ يول يۈردى، ئاي خىرە

يوروپ تۇراتتى، بۇلار بىر خەتەرلىك چوققىغا كېلىپ قالدى، بۇ چوققا ناھايىتى تىك چوققا ئىدى، يىراقتىن كىچىككىنە بىر ئېغىز كۆرۈندى، يار ئۈستىگە يوغان ـ يوغان تاشلار تىزىلىپ ئېگىز تام قوپۇرۇلغانىدى، دەرۋىش شى چيەنگە:

ـــ ئەي سەردار، ئەنە چاقسا كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ، تاش تامنىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتسىلە چوڭ يولغا چىقىدىلا، ـــ دېدى.

ـــ خوپ، سىز قايتىپ كېتىڭ، يولنى بىلىۋالدىم، ـــ دېدى شى چيەن.

دەرۋىش قايتىپ كەتتى. شى چيەن بولسا تام ـ قاشالاردىن ئاتلاپ ئۆتۈش ھۇنىرىنى ئىشقا سېلىپ، بۇ تاش تاملاردىن سەكرەپ ئۆتتى. ئۇ كۈنچىقىش تەرەپكە قايرىلىپ بىر ئورمانزارلىقتىن چىقىشىغا ئاسمانىنى قىزىللىق قاپلىدى. ئەسلىدە لۇ تۇرشاۋۇل بىلەن جۇ ۋۇلار قوشتىن چىققىنىچە يول بويى ئوت قويۇپ چاقسا تەرەپكە كېلىۋاتاتتى، ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئوچ ـ تۆت يۈز لەشكەر يولدا ئۇچرىغانلىكى چېرىكلەرنى سۇر ـ توقاي قىلىپ ئۆلتۈرگىنىچە ئوت قويۇپ، يول ئېچىپ ماڭدى، ياۋ لەشكەرلىرى مۆكۈنۈشكە جاي تاپالماي قېلىشتى. يۇلۇڭ چاقسىسىنى ساقلاپ ياتقان كىچىك ياڭ يۈجى ـــ ياڭ ۋەنچۈن سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ جاڭگاللارغا ئوت قويۇپ يول ئېچىپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ لېي جيۇڭ ۋە جى جىلارغا:

ـــ بۇ ئۇلارنىڭ تېگىش قىلىش قائىدە ـ يوللىرى، بۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىزنىڭ مۆكۈنۈپ ياتقان لەشكەرلىرىمىزنى ئىلاجسىز ھالەتكە چۈشۈرمەكچى. بىز مۇشۇ چاقسىنى مەزمۇت ساقلاپ تۇرايلى، قېنى بۇ يەردىن قانداق ئۆتەلەيدىكىن، ـــ دېدى ۋە سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقانلىقىنى بايقاپ، لېي جيۇڭ بىلەن جى جىلارنى ئېلىپ چاقسا ئالدىغا كېلىپ تۇرۇشتى.

ئەمدى شى چيەنگە كەلسەك، بۇ بىر بېسىپ ـ ئىككى بېسىپ چاقسا ئۈستىگە يامىشىپ چىقتى، ئاندىن بىر ئېگىز دەرەخنىڭ

ئۇچىغا چىقىپ، قېلىن يوپۇرماق دالدىسىغا كىرىۋېلىپ پاكا ژەنچۇن، لېيې جيۇكا ژە جى جىلارغا قارىدى، ئۇلار ئوقيالىرىنى بەتلىگىنىچە چاقسا ئالدىدا مۆكۈنۈپ يېتىپتۇ، سۇكا خانلىقى لەشكەرلىرىگە قارىسا، ئەتراپقا ئوت قويۇپ كۆيدۇرۇپ كېلىۋېتىپتۇ. لىن چۇكا بىلەن خۇ يەنجو ئاتلىق چاقسا تۇۋىگە يېتىپ كەپتۇ، ئۇلار پاكا ژەنچۇنلارغا قاراپ:

— ھەي خۇمسىلار، سەنلەر قايسى يۇرتكاكا بىلەن تەگرى لەشكەرلىرىگە قارشىلىق كۆرسىتىشىسەن؟ — دەپ تىل قويۇپ ژارقىرىدى.

پاكا ژەنچۇنلار يالىرىنى چەنلەپ ئوق ئۇزمەكچى بولدى، لېكىن ئۇلار شى چيەننىكا ئاللىبۇرۇن چاقسا ئۇستىگە چىقىپ ماراپ تۇرغانلىقىدىن خەۋىرى يوق ئىدى. شى چيەن شۇ تاپتا دەرەختىن ئاستا سىيرىلىپ چۇشۇپ چاقسىنىكا كەينىگە ئۆتتى، قارىسا ئىككى دۆۋە سامان تۇرۇپتۇ، ئۇ دەرھال سامان دۆۋىسى ئىچىگە كىرىۋېلىپ، يېنىدىن چاقماق، چاقماق تېشى چىقىرىپ، ئوتنى تۇتۇرۇقلۇقا تۇتاشتۇرۇش بىلەن كۆيدۇرگۈچ توپنى سامان دۆۋىسى ئۇستىگە قويدى، ئاۋۇال بىرئاز گۇڭگۇرت ـ پارتلىغۇچ ئېلىپ ئۇياقتىكى سامان دۆۋىسىگە ئوت قويدى، بۇياقتىكىسىگە ئوت تۇتاشتۇردى. ئاندىن ئوتنى كۆيدۇرگۈچ توپقا تۇتاشتۇرۇۋېتىپ، ھېلىقى تۇتۇرۇقلۇقنى ئېلىپ چاقسىنىكا تۆپىسىگە چىقىپ ئوت قويدى. ئىككى دۆۋە سامان ئىچىدىنمۇ گۇپ قىلىپ تەڭلا ئوت ياندى ـ دە، توپلار گۇلدۇرلەپ ئېتىلىشقا باشلىدى. چاقسىنى ساقلاپ ياتقان لەشكەرلەر پاتىپاراقچىلىققا چۇشۇپ، قىيا ـ چىيا سېلىشتى، ئۇلارنىكا سۇكا خانلىقى لەشكەرلىرىگە تاقابىل تۇرغۇدەك مادارى قالماي جېنىنى ئېلىپ قېچىشتى. پاكا ژەنچۇن ئىككى ياردەمچى سەرداری بىلەن ئالدىراپ ـ سالدىراپ چاقسىنىكا كەينىگە ئۆتۈپ ئوتنى ئۆچۈرمەكچى بولدى، بۇ چاغدا چاقسا ئۇستىدىكى شى چيەن يەنە كۆيدۇرگۈچ توپ ئاتتى، كۆيدۇرگۈچ توپنىكا گۇلدۇرلىگەن ساداسىدىن پۈتكۈل

چاقسا تەۋرىنىپ ـ سىلكىنىپ كەتتى. فاڭ لا لەشكەرلىرى قورقۇنچىدىن قىلىچ ـ نەيزە، ئوقيا ـ كامالەك، كىيىم ـ كېچەك ۋە دۇبۇلغا ـ قۇياغلىرىنى چۆرۈپ تاشلاپ، چاقسىنىڭ ئارقا تەرىپىگە بەدەر قېچىشتى. شى چيەن چاقسا ئۇستىدە تۇرۇپ:

ـــ بىر تۇمەن سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى چاقسىدىن ئۆتتى، دەرھال ئەل بولۇڭلار، بولمىسا ھەممىڭلار ھالاك بولىسىلەر ! ـــ دەپ توۋلىدى.

بۇنى ئاڭلىغان پاڭ ۋەنچۇن قورقۇنچىدىن پۇت ـ قولىدا جان قالماي مۇدۇرۇلۇپ ـ سىدىرىلىپ يۇردى. لېي جيۇڭ بىلەن جى جىلار قورقۇنچىدىن ئەس ـ ھوشىنى يوقىتىپ، قىمىر قىلالماي تۇرۇپ قېلىشتى. لىن چۇڭ بىلەن خۇ يەنجو ھەممىنىڭ ئالدىدا تاغقا يامىشىپ چاقسا ئۇستىگە چىقىۋالدى. قالغانلارمۇ بىر ـ بىرىدىن قېلىشماي يۇگۇرۇشكەن پېتى چاقسىغا يېتىپ كەلدى ـ دە، فاڭ لا لەشكەرلىرىنى سۇر ـ توقاي قىلىشقا باشلىدى. سۇن لى لېي جيۇڭنى، ۋېي دىڭگو جى جىنى تىرىك تۇتۇۋالدى، بىرلا پاڭ ۋەنچۇن قېچىپ كەتتى. ئۇلارنىڭ قول ئاستىدىكى لەشكەرلىرىنىڭ تەڭدىن تولىسى قولغا چۈشۈرۈلدى. سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى چاقسىغا قوش تىكىپ ئورۇنلاشتى.

لۇ تۇرشاۋۇل يۇلىڭ چاقسىسىنى ئېلىپ بولغاندىن كېيىن شى چيەنگە نۇرغۇن ئىنئام بەردى، چاقسىدىلا لېي جيۇڭ بىلەن جى جىلارنىڭ كۆكرىكىنى يېرىپ يۇرەك ـ باغرىنى سۇغۇرۇۋېلىپ، شى جىن، شى شيۇ قاتارلىق ئالتىسىنىڭ روھىغا نەزىر ـ چىراغ قىلىپ بەردى ۋە جەسەتلىرىنى تېپىپ چاقسىدا دەپنە قىلدى، قالغان ئۆلۈكلەرنى تامام كۆيدۇرۇۋەتتى. ئەتىسى باشقا سەركەردىلەر بىلەن بىللە يولغا چىقتى، يۇلىڭ چاقسىسىنىڭ ئېلىنغانلىقى ھەققىدە يۇقىرىغا مەلۇمات يېزىپ، تېزدىن جاڭ ئەمىر باسقاقبەگكە يەتكۈزۈپ بېرىشكە ئادەم ئەۋەتتى، ئاندىن لەشكەرلىرىنى ئېلىپ ئەگىرى ـ توقاي يولىلار بىلەن شىجۇ شەھىرى يېنىغا كېلىپ قوش تىكىپ جايلاشتى.

ئەسلىدە شېجۇ ئايمىقىدا تۇرغۇچى خانىمنىڭ تاغىسى فالڭ خۇ ئىدى، بۇ فالڭ لانىڭ ئۆز تاغىسى بولۇپ، ئۇ ئىككى ئالىي سەركەردىگە قەلىمىي مەنسەپ بېرىپ، ئۇلار بىلەن بىرلىكتە شېجۇ ئايمىقىنى ساقلاپ ياتاتتى. بۇ ئىككىسىنىڭ بىرى مىرزىبەگ ژالڭ يىن، يەنە بىرى يانداش ئامبال گاۋ يۇ بولۇپ، ئۇ ئىككىسى ئون نەچچە سەركەردە، ئىككى تۈمەن لەشكىرى بىلەن شېجۇ شەھىرىنى قوغداپ تۇراتتى. ژالڭ مىرزىبەگ تېگىدىن مۇشۇ ئايماقلىق تاشتاراش ئىدى، ئۇ قۇيۇچ نەيزە ئىشلىتىشكە ماھىر بولۇپ، بىر ئېسىل ئارغىماق مىنىپ يۈرەتتى، ئۇنى كىشىلەر تاغ ئاشار دەپ قويىاتتى، ئۇنىڭ مىنىپ يۈرگەن جەڭ ئارغىمىقى تاغۇدەريالاردىن گويا تۇزلەڭلىكتە ماڭغاندەك ئۆتۈپ كېتەتتى. يانداش ئامبال گاۋ يۈمۇ مەزكۇر ئايماقنىڭ يەرلىك ئادىمى بولۇپ، جەددى ـ جەمەتىدىن يالمان ـ نەيزىلەر ئىشلىتىشكە ماھىر ئىدى، بۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى ساھىب قەلەم بولغاچقا، فالڭ لا ئۇلارغا قەلىمىي مەنسەپ بېرىپ، لەشكەر جوڭقۇرۇش ھوقۇقىنى تۇتقۇزغانىدى. كىچىك يالڭ يۈجى ـــ پالڭ ژەنچۇن جەڭدە يېڭىلىپ قېلىپ شېجۇ ئايمىقىغا قېچىپ كەلگىنىچە ئۇدۇل قارارگاھقا كىرىپ، شاھ تاغىسىغا:

ـــ يەرلىك خەلق سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنى چىغىر يول ئارقىلىق چاقسىدىن ئۆتكۈزۈپ قويىدى. شۇ سەۋەبتىن لەشكەرلىرىمىز چېچىلىپ كېتىپ، ئۇلارغا تاقابىل تۇرالماي قالدۇق، ـــ دېدى.

شاھ تاغىسى فالڭ خۇ بۇنى ئاڭلاپ دەرغەزەپ بولۇپ، پالڭ ژەنچۇننى:

ـــ يۇلىڭ چاقسىسى شېجۇ ئايمىقىمىز ئۈچۈن بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان مۇھىم توسۇق ھېسابلىنىدۇ، سەنلەر سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنى ئۆتكۈزۈۋېتىشىپسەن، ئەمدى قاچانلا بولسۇن ئۇلار شېجۇ ئايمىقىمىزغا تېگىش قىلماي قالمايدۇ، قانداق تاقابىل تۇرغۇلۇق؟ ـــ دەپ تىللىدى.

ـــ ئەي ھەزرىتى شاھىم، ئاچچىقلىرىدىن يانسىلا، ـــ دېدى ۋاڭ مىرزىبەگ ئىلتىجا قىلىپ، ـــ كونىلار: «يېڭىش ـ يېڭىلىش ئادەتتە بار ئىش، بۇ جەڭ قىلىش ـ قىلماسلىققا باغلىق ئەمەس» دەپتىكەن. ھەزرەتلىرى بۇگۈنچە پاڭ سەردارنىڭ گۈناھىدىن ئۆتسىلە، ئۇنىڭدىن چوقۇم غەلىبە قىلىش تۇغرىسىدا ۋەدە ئالايلى، ئۇنى سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنى چېكىندۈرۈشكە ئالدىن ئەۋەتەيلى، ناۋادا يېڭىپ كېلەلمىسە، ئۇ چاغدا كونا ـ يېڭى ھېسابنى بىللە ئالسىلا.

فاڭ خۇ مىرزىبەگنىڭ بۇ مەسلىھەتى بويىچە پاڭ ۋەنچۈنغا بەش مىڭ لەشكەر قوشۇپ بېرىپ، ئۇنىڭغا شەھەر سىرتىدىكى ياۋ بىلەن ئېلىشىپ، زەپەر قۇچۇپ قايتىشنى تاپشۇردى.

ئەمدى لۇ جۇنيېگە كەلسەك، ئۇ يۈلىڭ چاقىسىدىن ئۆتكەندىن كېيىن دەرھال شېجۇ ئايمىقىغا لەشكەر تارتىپ كەلدى ۋە شۇ كۈنىلا شېجۇ ئايمىقىغا تېگىش قىلدى. شەھەر قوۋۇقى ئېچىلىش بىلەن پاڭ ۋەنچۈن ئۆز لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئۇلار بىلەن ئېلىشىشقا چىقتى. ئىككى تەرەپنىڭ لەشكەرلىرى قاتار سەپ تارتىپ تۇرۇشتى. پاڭ ۋەنچۈن سەپنىڭ ئالدىغا چىقىپ نازارەت قىلىپ تۇردى. سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى ئىچىدىن ئوۋ پېڭ قولىغا نەيزە تۇتقىنىچە ئات سېلىپ چىقىپ پاڭ ۋەنچۈن بىلەن ئېلىشتى. بۇ ئىككىسى بەش مەرتەم ئېلىشىا ـ ئېلىشمايلا پاڭ ۋەنچۈن قاچتى. ئوۋ پېڭ ھەمىدىن ئاۋۋال ئۇنى تۇتۇپ ئەجىر ـ تۆھپىلەر كۆرسەتمەكچى بولۇپ، ئات بىلەن ئۇنىڭ كەينىدىن قوغلىدى، قېچىپ كېتىۋاتقان پاڭ ۋەنچۈن كەينىگە قايرىلىپ تۇرۇپ ئوقيادىن ئوق ئۇزدى. ئوۋ پېڭ جەڭ ماھارىتى ئۇستۇن بولغاچقا، ئوقنى تۇتۇۋالدى. ئەمما، ئۇ پاڭ ۋەنچۈننىڭ ئۇلانما ئوق ئۇزلەيدىغانلىقىدىن بىخەۋەر ئىدى. ئۇ دەسلەپكى بىر تال ئوقنى تۇتۇۋالغانلىقى ئۈچۈن بىمالال قوغلاۋەردى. لېكىن، شۇ ئارىلىقتا ۋاقىدە قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ، پاڭ ۋەنچۈن ئۇزگەن ئىككىنچى ئوق ئوۋ پېڭغا تەگدى ـ دە، ئۇ

ئاتتىن دوملاپ چۈشتى. سېپىل ئۈستىگە چىقىۋالغان ۋاڭ مىرزىبەگ بىلەن يانداش ئامبال گاۋ يۈ ئوۋ پېڭنىڭ ئوق تېگىپ ئاتتىن يىقىلغانلىقىنى، پاڭ ۋەنچۈننىڭ يەڭگەنلىكىنى كۆرۈپ، شەھەردىكى بارلىق لەشكەرلىرىنى باشلاپ چىقىپ بىراقلا باستۇرۇپ كەلدى. سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى قاتتىق يېڭىلىپ، ئوتتۇز چاقىرىم نېرىغا چېكىنىپ قوش تىكىپ جايلاشتى. ئۇلار لەشكەرلىرىنى ئېدىتلاپ كۆرسە، ھېلىقى پاتىپاراقچىلىق ئىچىدە كۆكتاتچى جاڭ چىڭمۇ ئۆلتۈرۈلۈپتۇ. سۇن چوكان ئۆز ئېرىنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، قول ئاستىدىكى لەشكەرلىرىنى جەسەتنى تېپىپ كېلىپ كۆيدۈرۈۋېتىشكە بۇيرۇدى. ئۆزى ئۇن سېلىپ يىغلىدى. لۇ تۇرشاۋۇل بۇنىڭغا ئىچى پۇشۇپ، ئىشلەتكەن چارە ـ تەدبىرلىرىمىز ياخشى بولماپتۇ، دېگەن ئوي بىلەن جۇ ۋۇغا:

ـــ بۇگۈنكى جەڭدە يەنە ئىككى سەردارىمىزدىن ئايرىلىپ قاپتىمىز، ئەمدى قانداق قىلساق بولار؟ ـــ دەپ مەسلىھەت سالدى.

ـــ يېڭىش ـ يېڭىلىش ئادەتتە بار ئىش. بۇگۈن ئۇ قاراقچىلار بىزنىڭ لەشكەرلىرىمىزنى چېكىنىدۈرۈپ كەتكەنلىكىمىزنى كۆرۈپ، ئۆزلىرىگە تەمەننا قويۇشىدۇ، ئۇلار پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ كەچتە قوشۇمىزغا تېگىش قىلىش مەسلىھەتىگە كېلىشى چوقۇم. شۇڭلاشقا، بىز سەردار ـ سەرۋازلىرىمىزنى ئەتراپقا تارقىتىپ مۆكۈندۈرەيلى. بارگاھ قوشىغا بىرنەچچە ئۆچكە تېپىپ باغلاپ قويۇپ، مۇنداق ـ مۇنداق قىلايلى. خۇ يەنجو بىر قىسىم لەشكەرنى ئېلىپ سول تەرەپكە مۆكۈنسۇن، لىن چۇڭ بىر قىسىم لەشكەرنى ئېلىپ ئوڭ تەرەپكە مۆكۈنسۇن، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگولار بىر قىسىم لەشكەرنى ئېلىپ كەينى تەرەپكە مۆكۈنسۇن. قالغان سول قول سەردارلار ھەر تەرەپكە تارقىلىپ ئاياغ يولغا مۆكۈنسۇن. كېچىدە قاراقچىلار كەلسە بارگاھ قوشۇن ئوت بىلەن بەلگە بەرسۇن ـ دە، تەرەپ ـ

تەرەپتىن كېلىپ ئۇلارنى تۇتسۇن، ــ دېدى جۇ ۋۇ.

لۇ جۇنيى ھەممىسىگە پەرمان چۈشۈرۈپ ئورۇنلاشتۇردى. ھەرقايسى سەركەردىلەر لەشكەرلىرىنى باشلاپ ئۆز جايلىرىغا بېرىپ ساقلاپ تۇرۇشتى.

ۋاڭ مىرزىبەگ بىلەن يانداش ئامبال گاۋ يۈلەرنىڭ ھەر ئىككىلىسىمۇ پەم ـ پاراسەتلىك ئىدى، بۇلار پاڭ ۋەنچۈن بىلەن كېڭەشكەندىن كېيىن شاھ تاغىسى فاڭ خۇ ھۇزۇرىغا كىرىپ ئىلتىجا بىلەن:

ــ بۇگۈنكى جەڭدە سۈڭ خانلىقى لەشكەرلىرى يېڭىلىپ ئوتتۇز نەچچە چاقىرىم نېرىغا بېرىپ ماكانلاشتى، ئۇلارنىڭ قوشلىرىدا ھېچ ئادەم قالمىدى، لەشكەرلىرى ھېرىپ ـ چارچىدى، بىز بۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ ئۇلارنىڭ قوشىغا تېگىش قىلساق، ئۇلارنى چوقۇم يېڭىمىز، ــ دېدى.

ــ سىلەر ئوبدان ئويلىشىپ كۆرۈپ، قىلغۇدەك بولسا، شۇنداق قىلىڭلار، ــ دېدى فاڭ خۇ.

ــ پېقىر پاڭ ۋەنچۈن سەردار بىلەن بىللە بېرىپ قوشقا تېگىش قىلاي، ئۆزلىرى مىرزىبەگ بىلەن شەھەرنى قوغدىسىلا، ــ دېدى يانداش ئامبال گاۋ يۈ.

شۇنداق قىلىپ، ئىككىسى شۇ ئاخشىمىلا جابدۇنۇپ، لەشكەرلىرىنى باشلاپ قوشقا تېگىشكە ماڭدى. ئۇلار ئاتلىرىنىڭ قوڭغۇراقلىرىنى ئېلىپ تاشلىدى، لەشكەرلىرىگە يىكچە چىشلىتىپ تېز يۈرۈش قىلىپ، ئۇزاق ئۆتمەي سۈڭ خانلىقى لەشكەرلىرى قوشىغا يېتىپ باردى. قوش قوۋۇقىنىڭ تاقاقلىق تۇرغانلىقىنى كۆرگەن فاڭ لا لەشكەرلىرى يېقىنلىشىشقا پېتىنالمىدى. دەسلەپ ۋاقىت دۇمبىقىنىڭ ئاۋازى ئايرىم ـ ئېچىم ئۇرۇلدى، كېيىنچە قالايمىقانلىشىپ كەتتى. يانداش ئامبال گاۋ يۈ:

ــ كىرمەي تۇرايلى، ــ دېدى ئېتىنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ.

ــ نېمىدەپ كىرمەيمىز، بېگىم، ــ دېدى پاڭ ۋەنچۈن.

ـــ بۇلارنىڭ قوشىدا ۋاقىت دۇمبىقىنىڭ چېلىنىشى ئېنىق بولمايۋاتىدۇ، بۇنىڭدا چوقۇم ھىيله بار.

ـــ يېڭىلىشىۋاتىدىلا، بېگىم، بۇگۈن ئۇلار جەڭده يېڭىلگەنلىكىدىن ھالسىزلىنىشى تۇرغان گەپ. ئۇگدەپ ئۇرۇلغان دۇمباق قانداق ئېنىق بولسۇن، نېمانچه گۈمان قىلىدىلا، باستۇرۇپ كىرىۋېرەيلى!

ـــ بۇ دېگەنلىرىمۇ دۇرۇس.

شۇنىڭ بىلەن ئۇلار لەشكەرلىرىنى تېگىش قىلىشقا بۇيرۇدى، لەشكەرلەر شەمشەر ـ تەبەرلىرىنى ئوينىتىپ باستۇرۇپ كىردى. ئىككى سەردار قوۋۇقتىن كىرىپ ئۇدۇل بارگاھقا ئېتىلدى، لېكىن ئۇ يەردە بىرمۇ سەردار ـ سەرۋاز كۆرۈنمەيتتى، پەقەت بىرنەچچه ئۆچكه سۆگەتكه باغلاپ قويۇلغان بولۇپ، پۇتىغا چېتىپ قويۇلغان چوكا بىلەن ۋاقىت دۇمبىقىنى چېلىۋېتىپتۇ. شۇڭا، ۋاقىت دۇمبىقىنىڭ چېلىنىشى ئېنىق بولمىغانىكەن. ئىككى سەردار بوش قالغان قوشقا كىرىپ قالغانلىقىغا ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ:

ـــ ۋاي قاپقانغا چۈشۈپتىمىز! ـــ دەپ ۋارقىرىغىنىچه كەينىگه قاراپ قاچتى، بۇ چاغدا بارگاھ قوشۇنىدا ئاللىقاچان ئوت بەلگه بېرىلگەنىدى، شۇ ئەسنادا تاغ چوقىسىدىن توپ گۈلدۈرلىدى، ئارقىدىن يانغىن كۆتۈرۈلدى. ئەتراپتا مۆكۈنۈپ ياتقان لەشكەرلەر گۈرىده ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ ئۇر ـ چاپقا ئۆتتى. ئىككى سەردار قوش قوۋۇقىدىن بۆسۈپ ئۆتۈپ قېچىپ كېتىۋاتقاندا، ئالدىدىن خۇ يەنجو چىقىپ:

ـــ ھەي قاراقچى سەردارلار، تېزدىن ئاتتىن چۈشۈپ باش ئېگىش، بولمىسا ھالاك بولىسەن! ـــ دەپ خىتاب قىلدى.

ياندىش ئامبال گاۋ يۇ ھودۇقۇپ قالدى، ئۇ جەڭ قىلىشقا رايى بارمايۋقۇتۇلۇش كويىدا تۇرغاندا، خۇ يەنجو يېتىپ كېلىپ قوش يارما دەستە بىلەن شۇنداق سالدىكى، كاللىسىنىڭ يېرىمى تىلىنىپ چۈشتى. پاڭ ۋەنچۇن بولسا جان ـ جەھلى بىلەن

تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ، ئاردىدىن ئۆتۈپ قاچتى. ئۇ قېچىپ كېتىۋاتقىنىدا، توساتتىن يول ياقىسىدا مۆكۈنۈپ ياتقان تاش لۇك ئىلمەك ئوقرۇق بىلەن ئۇنىڭ ئېتىنى ئىلىپ مولاق ئاتقۇزدى ـ دە، ئۇنى تىرىك تۇتۇۋالدى. سەركەردىلەر تاغ يولىرىدا ياۋ لەشكەرلىرىنى قوغلاپ سۇر ـ توقاي قىلىپ، تاش ئاتقاندا قوشقا قايتىپ كېلىشتى. لۇ تۇرشاۋۇل ئالدىراق بارگاھقا بېرىپ، سەركەردە ـ سەرۋازلارنى ئېدىتلاپ كۆرۈشكە بۇيرۇق چۈشۈردى، ئېدىتلاپ كۆرسە، دىڭ دېسۇن تاغدىكى ئوتلاق ئىچىدە كېتىۋاتقىنىدا پاچىقىنى زەھەرلىك يىلان چېقىۋېلىپ، بەدىنىگە زەھەر تارقاپ ئۆلۈپ كېتىپتۇ. لۇ تۇرشاۋۇل پاش ۋەنچۈنىڭ كۆكرىكىنى يېرىپ، يۈرەك ـ باغرىنى سۇغۇرۇۋېلىپ، ئۇۋ پىڭ بىلەن شى جېنلارنىڭ روھىغا ئاتاپ نەزىر ـ چىراغ بەردى، ئۇنىڭ بېشىنى جاڭ باسقاقبەگ ھۇزۇرىغا يوللىدى.

ئەتىسى لۇ تۇرشاۋۇل قالغان سەركەردىلەر بىلەن بىللە شېجۇ شەھىرىگە لەشكەر تارتىپ باردى، قارىسا شەھەر قوۋۇقى ئوچۇق تۇرۇپتۇ. نە سېپىل ئۈستىدە تۇغ، نە راۋاق ئۈستىدە لەشكەر كۆرۈنمەيتتى، شۇ ئارىدا شەن تىڭگوي بىلەن ۋېي دىڭگو تۇنجى بولۇپ ئەجىر ـ تۆھپىلەر كۆرسىتىش ئۈچۈن شەھەرگە لەشكەر باشلاپ باستۇرۇپ كىردى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن لۇ تۇرشاۋۇل بارگاھ قوشۇننى باشلاپ كېلىپ، بۇ ئەھۋالنى كۆرگەندىن كېيىن پەرياد ئۇردى. ئىككى سەركەردە ئاللىقاچان شەھەرگە كىرىپ كەتكەنىدى. ئەسلىدە ۋاڭ مىرزىبەگ ئۆز لەشكەرلىرىنىڭ يوقىتىلغانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن شەھەرنى تاشلاپ قاچقان بولۇۋېلىپ، قوۋۇقنىڭ ئىچىگە ئورەك كولىتىپ قويغانىدى. ئىككى سەركەردە باتۇر ئارسلانلاردىن بولسىمۇ، بۇنىڭغا كەلگەندە ئېھتىياتسىزلىق قىلدى، ئۇلار ئالدىن بۆسۈپ كىرگەچكە، ئاتلىرى بىلەن بىللە ئورەككە چۈشۈپ كەتتى. ئورەكنىڭ ئىككى قاسىنىقىغا مۆكۈنۈۋالغان نەيزىۋازلار، ئوقياچىلار گۇررىدە ئېتىلىپ چىقىپ، ئىككى سەركەردىنى ئورەك ئىچىدىلا

ئوجوقتوروۋەتتى. ئىسمىتا! سۇ پىرى بىلەن ئوت پىرى بۇگۈن ئورەك ئىچىدە جان بەردى. ئىككى سەركەردىسىدىن ئايرىلغان لۇ تۇرشاۋۇل يۇرىكى غەزەپ ـ نەپرەت ئىچىدە ئۆرتەندى ۋە شۇئان تۇرشاۋۇل قوشۇندىكى لەشكەرلەرگە شەھەرگە خىش ـ كېسەك توشۇپ ئورەكنى تىندۇروش، ياۋۇنى شىددەت بىلەن قىرىپ، ئۆلۈكلىرىنى ئورەككە تاشلاشقا پەرمان چۈشۈردى. ئاندىن ئۇ ئارغىماقنى قامچىلاپ، ئەك ئالدىدا شەھەرگە سۇروپ كىردى، بۇ چاغدا ئۇ شاھىنەك تاغىسى فاك خۇغا ئۇچرىشىپ قالدى ـ دە، ئۇنەك بىلەن ئېلىشتى. لۇ جۇنيى قەلبىگە تولغان غەزەپ ـ نەپرەت ئوتى ئىچىدە يېنىپ، پۈتۈن غەيرەت ـ جاسارىتىنى توپلاپ ئۇنى قىلىچ بىلەن شۇنداق چاپتىكى، ئاتتىن غۇلىتىپ چۈشۈردى. شەھەرگە قامىلىپ قالغان لەشكەرلەر شەھەرنەك كۇنپېتىش قوۋۇقىنى ئېچىپ قاچتى. سۇك خانلىقى لەشكەرلىرى بار جاسارىتى بىلەن ئالغا ئېتىلىپ بېرىپ ياۋ لەشكەرلىرىنى تۈتۈشقا باشلىدى.

ۋاك مىرزىبەگ قېچىپ كېتىۋېتىپ لى يۈن بىلەن دوقۇروشۇپ قالدى. ۋاك مىرزىبەگ نەيزە تۇتقان پېتى ئاتلىق ئالغا ئېتىلىپ كەلدى، لى يۈن بولسا پىيادە يۇرۇپ ئېلىشتى. ۋاك مىرزىبەگ لى يۈننى ئاتقا باستۇرۇۋەتتى. بۇ چاغدا شى يۇك لى يۈننەك يېقىلغانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن ئالغا ئېتىلىپ كېلىپ لى يۈننى قۇتقۇزماقچى بولدى، ۋاك مىرزىبەگ ناھايىتى چەبدەسلىك بىلەن نەيزە ئوينىتىپ شى يۇڭغا ئېتىلدى، شى يۇك ئۇنىڭغا قانداقمۇ تەك كېلەلمىسۇن؟ بىرنەچچە مەرتەم ئېلىشقاندىن كېيىن ۋاك مىرزىبەگ ئېپىنى تېپىپ تۇروپ بىرلا نەيزە ئۇروش بىلەن شى يۇڭنى جېنىدىن جۇدا قىلدى. شۇ ئارىدا شەھەردىن سۇن لى، خۇاك شىن، زۇ يۇەن، زۇ رۇن قاتارلىق تۆت سەركەردە سۇروپ چىقىپ، ۋاك مىرزىبەگ بىلەن تۇتۇشتى، ۋاك مىرزىبەگ ھېچ قورقماستىن بۇ تۆت سەركەردە بىلەن قاتتىق ئېلىشتى. بىراق، توساتتىن يەنە لىن چۇك يېتىپ كەلدى. لىن چۇڭمۇ

جەڭگە ماھىر ئىدى. ۋاڭ مىرزىبەگ ئۇچ باشلىق، ئالتە قوللۇق بولغان ھالەتتىمۇ بۇ بەش سەركەردىگە تەڭ كېلەلمەيتتى. باتۇرلار تەڭ تېگىش قىلىپ، مىرزىبەگ ۋاڭ يىنغا ئۇست ـ ئۇستىلەپ نەيزە ئۇردى. ۋادەرىخ، تۆۋەن بەگلىكىنىڭ مىرزىبېگى ئارزۇ ـ ئارمىنغا يېتەلمەي ئۆلدى. بەش سەركەردە ئۇنىڭ بېشىنى كېسىۋېلىپ، ئۇچقاندەك تېزلىكتە لۇ تۇرشاۋۇلنىڭ ھۇزۇرىغا ئېلىپ باردى. لۇ جۇنيى شېجۇ قارارگاھىغا كېلىپ چۈشتى ۋە ئەل ئەمىن ئېلانى چىقىرىپ، پۇقرالارنى خاتىرجەم قىلدى، لەشكەرلىرىنى شەھەرگە جايلاشتۇردى ھەمدە شېجۇ شەھىرىنى ئالغانلىقى توغرۇلۇق جاڭ باسقاقبەگكە ۋە سۇڭ تۇرشاۋۇلغا خۇش خەۋەر يەتكۈزدى.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ سەركەردە ـ سەرۋازلىرى بىلەن مۇجۇ ئايمىقىغا جايلىشىپ، قاراقچىلار ئوردىسىغا تېگىش قىلىش ئۈچۈن پۈتۈن لەشكەرلەرنىڭ تولۇق جەم بولۇشىنى كۈتۈپ تۇراتتى. سۇڭ جياڭ لۇ جۇنيى ئەۋەتكەن مەكتۇپنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن شېجۇغا: «باش سەركەردە شەھەرگە كىرىپ ئورۇنلاشتى، قاراقچىلار ئۇۋىسىغا بىرلىكتە تېگىشنى كۈتۈپ ياتىدۇ» دەپ جاۋاب يازدى. سۇڭ جياڭ يەنە شى جىن، شى شيۇ، چېن دا، ياڭ چۈن، لى جۇڭ، شۆ يۈڭ، ئوۋ پېڭ، جاڭ چىڭ، دىڭ دېسۈن، شەن تىڭگۈي، ۋېي دىڭگو، لى يۈن، شى يۈڭ قاتارلىق ئون ئۈچ سەركەردە ۋە نۇرغۇن سەرۋازلارنىڭ قازا تاپقانلىقىنى ئاڭلاپ، قايغۇ ئىچىدە زار ـ زار يىغلىدى. مۇشاۋىر ۋۇ يۈڭ:

ـــ ئەي سەردارىم، ئىنسانىنىڭ تۇغۇلۇشىمۇ، ئۆلۈشىمۇ پېشانىسىگە پۈتۈلگەن. ئۆزلىرىنى بىئارام قىلماي، ئەلنىڭ ئۇلۇغ ئىشلىرى بىلەن بولغايلا، ـــ دېدى.

ـــ شۇنداق بولسىمۇ قايغۇدىن خالىي بولغىلى بولمايدىكەن! دەسلەپتە تاش پۈتۈكتە پۈتۈلگەن بىر يۈز سەككىز ئادەم بارا ـ بارا تۈگەپ، مېنىڭ قانات ـ قۇيرۇقۇم سۇنغاندەك بولۇۋاتىدۇ، ـــ

دېدى سۇڭ جياڭ.

ۋۇ يۇڭ سۇڭ جياڭغا قايغۇدىن نېرى بولۇش توغرىسىدا تەسەللى بەرگەندىن كېيىن لۇ تۇرشاۋۇلغا مەكتۇپ يېزىپ، چىڭشى ناھىيەسىگە تېگىش قىلىش ئۇچۇن لەشكەر تارتىدىغان كۇننى ئۇقتۇردى.

سۇڭ جياڭ لۇ جۇنيگە مەكتۇپ يېزىپ، تېگىش قىلىدىغان كۇننى ئۇقتۇرغانلىقى تۇرۇپ تۇرسۇن. ئەمدى گەپنى فاڭ لادىن ئاڭلايلى. فاڭ لا چىڭشىغا جايلاشقان باڭيۇەن غاربىدىكى سارايدا بەيئەت ئۆتكۇزدى. ئۇ قەلەمدار ۋە ئەلەمدار بەگ ـ سىپاھلارنى چاقىرتىپ، سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەر تارتىپ كېلىۋاتقانلىقى توغرۇلۇق كېڭەشتى، شۇ ئەسنادا كۇنپېتىش ئايماقتا يېڭىلىپ قالغان لەشكەرلەر كېلىپ، شېجۇ ئايمىقىنىڭ قولدىن كەتكەنلىكىنى، شاھ تاغىسى، مىرزىبەگ، يانداش ئامبالارنىڭ تامامەن جەڭدە قازا تاپقانلىقىنى، سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ ئىككى تارامغا بۆلۇنۇپ چىڭشىغا تېگىش قىلىش ئۇچۇن كېلىۋاتقانلىقىنى مەلۇم قىلدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان فاڭ لا قاتتىق ئىزتىراپقا چۇشتى، ئۇ شۇئان قەلەمدار ـ ئەلەمدار ۋەزىر ـ ۋۇزرالىرىنى چاقىرىپ كېڭەشتى.

ـــ ئەي جانابلار، ـــ دەپ سۆز باشلىدى فاڭ لا، ـــ ھەرقايسىڭلار قول ئاستىمدا مەنسەپ ـ مەرتىۋە تۇتۇپ، ئايماق، دىيار شەھەرلىرىدە ماڭا ئوخشاش دۆلەت كۆرۇۋاتىسىلەر، ئويلىمىغاندا، سۇڭ جياڭ لەشكەر تارتىپ كېلىپ چىڭشىدىن باشقا ھەممە ئايماق ـ شەھەرلىرىمىزنى بېسىۋالدى. ئەمدى بۇ يەرگە ئىككى تارام لەشكىرى بىلەن كېلىۋېتىپتىمىش، قانداق تاقابىل تۇرساق بولار؟

بۇ چاغدا ئوڭ قول ۋەزىر لۇ مىنجۇڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ:

ـــ مۇشۇ چاغدا سۇڭ خانلىقى ئەزىز يۇرتىمىزغا لەشكەر تارتىپ قىستاپ كېلىۋاتقان بولسا، ھەرەمباغ ۋە ئوردا ـ سارايلىرىمىزنى قوغداپ قېلىشىمىز تەس. سەركەردە ـ

سەرۋازلىرىمىز بەك ئازلىق قىلىدۇ، ناۋادا شاھ ئالىيلىرى شەخسەن قوشۇن باشلاپ چىقمايدىغان بولسا، سەركەردە ـ سەرۋازلىرىمىز جەڭگە چىقىشتىن باش تارتارمىكىن، ـــ دېدى.

ـــ ئەي ۋەزىر، دېگەنلىرىڭىز ئورۇنلۇق، ـــ دېدى فاڭ لا ۋە شۇئان مۇقەددەس پەرمان چۈشۈرۈپ، مەمۇرىي مەھكىمە، ئوردا ـ راۋاقلار، لەشكىرىي ۋازارەت ۋە تۇتۇق مەھكىمىلىرىدىكى باش بەگ ـ سىپاھلارغا، ئىككى كۈرە نۆكەر بېگى ۋە ساھ سىبقىرانلارغا، چوڭ ـ كىچىك ئەمەلدارلارغا «تامامەن كەمسىنگە ھىماتچى بولۇپ، بۇ شىددەتلىك جەڭگە ئاتلانسۇن» دەپ ئەمر قىلدى.

شۇ ئارىدا لۇ ۋەزىر يەنە شاھ ئالدىغا كېلىپ:

ـــ تۇرشاۋۇل قوشۇنغا قايسى سەركەردىنى تەيىنلىسەك بولارىكىن؟ ـــ دېدى.

ـــ قەسىر ھۇزۇرىدىكى نۆكەر بېگى، ئالىي سەردار، قوشۇنلارنىڭ ئەمىر باسقاقبېگى، خانىنىڭ بىر نەۋرە جەمەتى فاڭ جيې باش تۇرشاۋۇللۇقنى زىممىسىگە ئالسۇن، ئاتلىق ۋە پىيادە قوشۇنلار ئەمىرى، ئاتلىقلار ئالىي سەردارى دۇ ۋېي ئورۇنباسار تۇرشاۋۇللۇقنى زىممىسىگە ئالسۇن ۋە بۇلارنىڭ يېتەكچىلىكىدە شاھنىڭ باڭيۇەن غارىدىكى بىر تۇمەن ئوچ مىڭ خاس لەشكىرى، ئوچ مىڭدىن ئارتۇق جەڭ سەركەردىسى ئاجرىتىلىپ جەڭگە ئاتلاندۇرۇلسۇن، ـــ دېدى فاڭ لا.

فاڭ لانىڭ بىر نەۋرە جەمەتى ۋلغان فاڭ جيې ئەسلىدە شېجۇ ئايمىقىدىكى شاھ تاغىسى فاڭ خۇنىڭ تۇنجى نەۋرىسى ئىدى، ئۇ ئۆز بوۋىسىنى سۈڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ تۇرشاۋۇلى لۇ جۇنيىنىڭ ئۆلتۇرگەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، قىساس ئالماقچى بولۇپ تۇرغاچقا، تۇرشاۋۇللۇقنى رازىمەنلىك بىلەن زىممىسىگە ئالدى. فاڭ جيې پۈتۈن ھاياتىنى تەھسىل ۋە مەشىق بىلەن ئۆتكۈزگەچكە، تەبىر ئىشلىتىشكە ماھىر ئىدى. ئۇنىڭ باتۇرلۇقىغا تۇمەنلىگەن ئەزىمەتمۇ تەڭ كېلەلمەيتتى. دۇ ۋېي

بولسا شېجۇ شەھىرى ئىچىدىكى بىر تۆمۈرچى بولۇپ، قورال - ياراغ ياساشقا ئۇستا ئىدى ھەم فاڭ لانڭ يېقىن كىشىسى ئىدى، يېيادە يۈرۈپ ئالىتە ئاتقۇچ خەنجەرنى ماھىرلىق بىلەن ئىشلىتەلەيتتى، فاڭ لا يەنە بىر مۇقەددەس پەرمان چۈشۈرۈپ، پادىشاھقا خاس ياساۋۇللار مەشقاۋۇلى خې چۈڭلۇڭغا بىر تۇمەن خاس لەشكەر بېرىپ، ئۇنى لەشكەرلەر باش پەرمانچىسى سۈپىتىدە، شېجۇ ئايمىقىغا بېسىپ كەلگەن لۇ جۇنيىنىڭ لەشكەرلىرىگە تاقابىل تۇرۇشقا ئەۋەتتى.

فاڭ لانڭ ياۋغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن لەشكەر يۆتكەگەنلىكى بۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. ئەمدى گەپنى سۇڭ جياڭدىن ئاڭلايلى. سۇڭ جياڭنىڭ قوشۇنى سەپەرگە ئاتلانغانچە قۇرۇقلۇق ۋە سۇ يولى بىلەن مۇجۇ ئايمىقىدىن ئايرىلىپ، چىڭشى ناھىيەسىگە قاراپ كېتىۋاتاتتى. سۇ لەشكەرلىرى ئاتامانى لى جۇنلەر سۇ لەشكەرلىرى قېيىقلىرىنى باشلاپ، سايازلىقتىن ئالغا يۈرۈپ كەتتى. ۋۇ يۇڭ سۇڭ جياڭ بىلەن ئاتلىق يانمۇيان كېتىۋېتىپ:

— بۇ قېتىم چىڭشى ناھىيەسىدىكى باڭيۈەن غاربىغا تېگىش قىلىش ئۈچۈن كېتىۋاتىمىز، قاراقچىلار كاتتىببىشى فاڭ لا بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ قېلىپ قېچىپ كېتىدىغان بولسا، بۇ قاتمۇقات تاغ ۋە بىپايان دالادا ئۇنى قولغا چۈشۈرۈش تەس بولۇپ قالارمىكىن، دەيمەن. ئەگەرچەندە فاڭ لانى ئاستانىگە تىرىك تۇتۇپ بېرىپ تەڭرىقۇتقا كۆرسەتمەكچى بولىدىكەنمىز، ئۇ ھالدا ئىچكى - تاشقى جەھەتتىن ماسلىشىپ، ئۇنى تونۇيدىغان ئادەمنى تېپىشىمىز كېرەك، ئەنە شۇ چاغدىلا ئۇنى قولغا چۈشۈرەلەيمىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە فاڭ لانڭ نەگە كەتكەنلىكىنىڭ ئۇچۇرىنىمۇ ئېلىشىمىز كېرەك، بولمىسا ئىزىنى يوقىتىپ قويىمىز، — دەپ مەسلىھەت بەردى ۋۇ يۇڭ.

— ئۇنداق بولسا ئۇنى باش ئەگكەن سىياققا كىرىۋېلىپ قولغا چۈشۈرۈش كېرەك، — دېدى سۇڭ جياڭ، — ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ قىلغاندىلا، ئىچكى - تاشقى جەھەتتىن

ماسلىشالايمىز. ئۆتكەندە چەي جىن بىلەن يەن چىڭنى پايلاقچى قىلىپ ئەۋەتكەنىدۇق، شۇ كىمگىچە بىرەر ئۇچۇر ئالالمىدۇق، ئەمدى كىمنى ئەۋەتسەك بولار؟ باش ئەگكەن سىياقتا كىرىۋىلىشنى ئوخشىتالايدىغان ئادەمنى ئەۋەتىش كېرەك، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ ئاجىزانە نەزىرىم بويىچە بولغاندا، ــ دېدى ۋۇ يۇڭ، ــ سۇ لەشكەرلىرى ئاتامانى لى جۇنلەرنى ئاشلىق قاچىلانغان قېيىق بىلەن ئەۋەتەيلى، ئۇلار يالغاندىن ئۇنىڭغا باش ئەگسۇن، ئۇ چاغدا ئۇ شەكىلەنمەيدۇ، فاڭ لا دېگەن خۇمسى سەھىرالىق ئاچ كۆز بىرنېمە، ئاشلىق بىلەن لىق تولدۇرۇلغان مۇنچىۋالا جىق قېيىقنى كۆرسە قوبۇل قىلماي قالمايدۇ.

ــ ئەقلىڭىزگە ئاپىرىن، مۇشاۋىر، ــ دېدى سۇڭ جياڭ ۋە شۇئان دەي زۇڭنى چاقىرىپ، ئۇنى قېيىق بىلەن توپتوغرا لى جۇننىڭ قېشىغا بېرىپ، مۇنداق ـ مۇنداق پەم ئىشلىتىشنى بۇيرۇدى دەپ ئۇقتۇرۇپ قويۇشقا ئەۋەتتى. لى جۇنلەر بۇ پەنتتىن خەۋەردار بولدى. دەي زۇڭ بارگاھ قوشۇنىغا قايتىپ كەتتى.

لى جۇن رۇەن شياۋۋۇ بىلەن رۇەن شياۋچىنى قېيىقچى قىياپەتتە، تۇڭ ۋېي بىلەن تۇڭ مېڭنى پالاقچى قىياپەتتە ياساندۇرۇپ، ئاشلىق ھەدىيە قىلىش بەلگىسى قادالغان ئاتمىش ئاشلىق قېيىقنى ھەيدەپ يولغا چىقىشقا بۇيرۇدى. بۇلار چىڭشى ناھىيەسىگە يېقىن بارغاندا، دەريانىڭ يۇقىرى ئېقىنىدا تۆۋەن بەگلىك ئەۋەتكەن جەڭ كېمىلىرى بۇلارنىڭ ئالدىغا چىقىپ، بۇلارغا قارىتىپ ئوق ئۇزدى.

لى جۇن قېيىقتا تۇرۇپ:

ــ ھەي، ئوق ئۇزمەڭلار، سىلەرگە دەيدىغان گېپىم بار. بىز سىلەرگە باش ئەگكىلى كەلدۇق، ئېلىڭلارغا مۇشۇ ئاشلىقنى تەقدىم قىلىمىز، بۇنى رەت قىلماي لەشكەرلەرگە ئوزۇق قىلغايسىلەر، ــ دەپ توۋلىدى.

قارشى كېمىدىكى ئاتامانلار لى جۇنلەرنىڭ قېيىقىدا بىرەر ـ

يېرىم تالمۇ قورال ـ ياراغلار يوقلۇقىنى كۆرۈپ ئوق ئۇزۇشنى توختاتتى ـ ده، بىر ئادەمنى كېمە بىلەن ئەھۋال ئۇقۇپ كېلىشكە ئەۋەتتى، ئۇ ئادەم ئەھۋالنىڭ ئۇجۇر ـ بۇجۇرىنى سوراپ، قېيىقتىكى ئاشلىقنى كۆرگەندىن كېيىن قايتىپ بېرىپ لۇ ۋەزىرگە خەۋەر قىلدى ۋە لى جۇنلەرنىڭ ئوزۇق ـ تۇلۇكلەر ھەدىيە قىلغاچ باش ئېگىشكە كەلگەنلىكىنى بايان قىلدى. لۇ مىنجۇڭ بۇنى ئاڭلاپ، باش ئېگىشكە كەلگەنلەرنى قىرغاقتا چىقىشقا بۇيرۇدى. لى جۇن قىرغاقتا چىقىقاندىن كېيىن لۇ ۋەزىرنى كۆرۈپ ئۇنىڭغا تەزىم بەجا كەلتۇردى. لۇ مىنجۇڭ:

ـــ سىز سۇڭ جياڭنىڭ قول ئاستىدا نېمە ئىش قىلىدىغان ئادەم؟ مەنسەپىڭىز نېمە؟ ئەمدى نېمە ۋەجىدىن ئوزۇق ـ تۇلۇك ئېلىپ باش ئېگىشكە كەلدىڭىز؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ پېقىرنىڭ ئىسمىزاتى لى جۇن بولىدۇ، ئەسلىدە شۇنياڭ دەرياسى بويىدىكى بىر پالۋان ئىدىم. جياڭجۇ ئايمىقىدا جازا مەيدانىغا بېسىپ كىرىپ، سۇڭ جياڭنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ قويغانىدىم. ئەمدى بولسا ئۇ ئوردىغا ئەل بولۇپ، تۇرشاۋۇللۇق مەنسەپىگە مۇيەسسەر بولۇۋېلىپلا، مەن قىلغان ۋاپاغا بۇۋاپالىق قىلىپ، پېقىرنى كۆپ قېتىم خارلىدى. ھالا بۇگۈن سۇڭ جياڭ ئېلىڭلارنىڭ ئايماق، دىيارلىرىنى ئېلىۋالدى، ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى يارەنلىرى بىر ـ بىرلەپ ھالاكەتكە گىرىپتار بولۇۋاتىدۇ. ئۇ ئۆزى جىم يېتىۋېلىپ، بۇ قېتىم بىزنى جەڭ قىلىشقا زورلىدى. بۇ خورلۇققا زادى تاقەت قىلىپ تۇرالماي، ئۇنىڭ ئاشلىق باسقان كېمىلىرىنى ئۆز خاھىشىمىزچە باشلاپ، ئېلىڭلارغا ھەدىيە قىلغاچ باش ئېگىشكە كەلدۇق، ـــ دەپ جاۋاب بەردى لى جۇن.

لۇ ۋەزىر لى جۇننىڭ بۇ سۆزىگە راستلا ئىشەندى ـ ده، ئۇنى فاڭ لا ھۇزۇرىغا باشلاپ كەلدى، لۇ ۋەزىر ئاشلىق ھەدىيە قىلىپ، باش ئېگىش مەقسىتىنى بايان قىلدى. لى جۇن فاڭ لانى كۆرگەندىن كېيىن تەزىم بەجا كەلتۇرۇپ سەرگۈزەشتىلىرىنى

ئىزھار قىلدى. فاڭ لا ھېچقانداق شەكلەنمەي، لى جۇن، رۇەن شياۋژۇ، رۇەن شياۋچى، تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭلارنى چىڭشى ناھىيەسىگە بېرىپ تۆۋەن كۆل تۇرادا قېيىقلارنى ساقلاپ تۇرۇشقا بۇيرۇپ:

ـــ مەن سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرىنى يېڭىپ، ئوردىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن سىلەرگە ئالاھىدە ئىنئام بېرىمەن، ـــ دېدى.

لى جۇن رەھمەت ـ تەشەككۇر بىلدۇرۇپ سارايدىن چىقتى ـ دە، ئاشلىقنى قىرغاقتا چىقارغاندىن كېيىن ئامبارغا تاپشۇردى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

ئەمدى سۇڭ جياڭنىڭ كېلەيلى. سۇڭ جياڭ ۋۇ يۇڭ بىلەن بىللە قوشۇنلارنى ئورۇنلاشتۇردى. گۇەن شېڭ، خۇا رۇڭ، چىن مىڭ، جۇ تۆڭلارنى تۇرشاۋۇل قوشۇننىڭ باش سەركەردىلىكىگە بەلگىلىدى. بۇلار لەشكەرلىرىنى باشلاپ توپتوغرا چىڭشى ناھىيەسى تەۋەسىگە بېرىپ تۇرۇشىغا، قارشى تەرەپتىن تۆۋەن بەگلىك شاھنىڭ بىر نەۋرە جەمەتى فاڭ جيې چىقىپ كەلدى. ئىككى تەرەپنىڭ لەشكەرلىرى سەپ تۈزۈشتى. تۆۋەن بەگلىك لەشكەرلىرى سېپىدە تۇرغان فاڭ جيې تەبەرنى ئوڭدىسىغا تۇتقىنىچە ئات ئۈستىدە تۇراتتى، دۇ ۋېي ئۇنىڭ ئارقىسىدا يەردە تۇراتتى. دۇ ۋېي ئۈستىگە قۇياغ كىيگەن، بېلىگە بەش دانە ئاتقۇچ خەنجەر قىستۇرغان، قولىدا يەتتە يۇلتۇز سۈرەتلىك شەمشەر كۆتۈرگەنىدى. ئىككى سەركەردە جەڭ مەيدانىغا ئۆتۈشتى. سۇڭ جياڭ سېپىدىن چىن مىڭ بىرىنچى بولۇپ ئات چېپىپ چىقتى. ئۇ بۆرە چىشلىق كالتەكىنى كۆتۈرگەن پېتى فاڭ جيېگە تاشلاندى. فاڭ جيې ئۆزى ياش، قىران، تەبەرگە ئۈستا بولغاچقا، چىن مىڭ ئۇدا ئوتتۇز نەچچە مەرتەم ئېلىشىپمۇ ئۇنى يېڭەلمىدى. فاڭ جيې چىن مىڭنىڭ ماھارەتكە كامىل ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ بارلىق ھۈنىرىنى ئىشقا سېلىپ، چىن مىڭنى ئۆزىگە يېقىن يولاتمىدى. ھەر ئىككىلىسى قىزىق ئېلىشۋاتقاندا، چىن مىڭمۇ بوش كەلمەي، ئۆزىنىڭ كارامىتىنى

كۆرسەتتى. دەل بۇ چاغدا ئاتنىڭ كەينىدە تۇرغان دۇ ژېي فاڭ جيېنىڭ چىن مىڭنى يېڭەلمىگەنلىكىنى كۆرۈپ، چىن مىڭنىڭ دىققەتسىزلىكىدىن پايدىلىنىپ ئالغا ئېتىلىپ كەلدى ـ دە، ئاتقۇچ خەنجىرىنى چىقىرىپ، چىن مىڭنىڭ يۇزىگە قارىتىپ ئاتتى. چىن مىڭ شىددەت بىلەن ئېتىلىپ كېلىۋاتقان خەنجەردىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ تۇرۇشىغا، فاڭ جيې تەبەر بىلەن بىرنى ئۇرۇۋېدى، ئۇ ئاتتىن غۇلاپ چۈشۈپ ئۆلدى.

ۋاي ئىسسىت ! تېرىككەك چىن مىڭ ئۇن ـ تۆشۈشسىز جىمىقىپ كەتتى.

فاڭ جيې چىن مىڭنى جېنىدىن جۇدا قىلغاندىن كېيىن قارشى قوشۇنلار سېپىگە بېرىشتىن ئۆزىنى تارتتى. سۇڭ جياڭ سېپىدىن نۆكەرلەر چىقىپ ئىلمەك ئوقروق بىلەن جەسەتنى تارتىۋېلىپ كېتىشتى. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى چىن مىڭنىڭ هالاك قىلىنغانلىقىنى كۆرگەندە رەڭگىرويى ئۆچۈپ كەتتى، سۇڭ جياڭ جەسەت ساندۇقى تەييارلاپ، مۇردىنى تەنتەنە بىلەن دەپنە قىلىۋېتىشنى بۇيرۇپ، جەڭگە يەنە سەركەردە يۆتكىدى.

ئەمدى فاڭ جيې بولسا يەڭگەنلىكىدىن كۆرەڭلەپ سەپ ئالدىدا تۇرۇپ:

ـــ هەي سۇڭ جياڭ، قېنى يەنە ئەزىمەتلىرىڭ بولسا تېزدىن چىقارمامسەن، تۇتۇشۇپ كۆرەيلى ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

سۇڭ جياڭ بارگاھ قوشۇندا خەۋەرنى ئاڭلاپ، شۇ تاپنىڭ ئۆزىدىلا ئېتىنى چاپتۇرۇپ سەپنىڭ ئالدىغا چىقتى، ياۋ سېپىدە فاڭ جيې ئالدىدا، ئۇنىڭ كەينىدە فاڭ لا تۇراتتى، ئۇ لەشكەرلەر ئالدىغا چىقىپ سەپراس بولۇپ تۇردى.

نەزم

ئالتۇن گۈرزىلەر سانجاق جايلاشقان،
تۆمۈر پالتىلار رەت ـ رەت تىزىلغان.

تەبەر تېشىلەر سەپ ـ سەپ تۇزۇلۇپ،
شاھانە تۇغلار توپ ـ توپ تۇتۇلغان.
تۇغلار ـ ئەلەملەر، بەلگە نىشانلار،
رەڭگارەڭ شولا چېچىشىپ تۇرغان؛
مەرمەر ئۈزەڭگە، نەقىشلىك ئېگەر،
ھەر خىل نۇر چېچىپ، ۋالىلداپ تۇرغان.
ئەجدەر سۈرەت كۈنلۈكلەر بۇلۇتلارغا رەڭ قوشسا،
يولۋاس نىگار تۇغلار زىبا ھىدلار تاراتقان.
سول قول مۇلازىم بەگلەر، ئەھلى ساراي سىپاھلار،
بولۇپ ئوڭ قول مۇلازىم تۇرغان ئەجدەر پالۋان.
ئاتۋالغان بولسىمۇ تەڭرىقۇت دەپ ئۆزىنى،
قاتار تىزغان بەگلەرنى، چاندۇرۇپمۇ قويمىغان.

تۆۋەن بەگلىكتىن كەلگەنلەرنىڭ سېپىدە سېرىق شەلپەردىن ئىشلەنگەن يىغما كۈنلۈك ئاستىدا، جىلۋىلىنىپ تۇرغان مەرمەر يۈگەنلىك ئات ئۈستىدە يالتىراق شاھ فالڭ لا ئولتۇراتتى، ئۇ شۇنداق ياسانغانكى:

كىيىپتۇ بېشىغا قىرلىق سېرىق رەڭدارۇ سىم بۆكنى،
كىيىپتۇ تون، تىكىپ ئاي ـ كۈن بىلەنۇ توققۇز ئەجدەرنى.
چىگىپتۇ بېلىگە ياقۇت ـ لەھەلدىن كۆز قويۇپ بەلباغ،
پۇتىغا كىيگىنى بىر جۈپ قېلىن چەملىك ئۆتۈك شۇل چاغ.

فالڭ لا ئاق ئارغىماقنا مىنگىنىچە جەڭگە ئۆزى نازارەت قىلىش ئۈچۈن سەپ ئالدىغا چىقتى. ئۇ سۈڭ جىيانگنىڭ ئاتلىق يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنى قولغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن فالڭ جىبىنى جەڭگە چۈشۈشكە بۇيرۇدى. بۇ تەرەپتە تۇرغان سۈڭ جيالڭ سەركەردىلىرىمۇ فالڭ لانى تۇتۇش ئۈچۈن جەڭگە تەخلەنگەنىدى. تۆۋەن بەگلىك لەشكەرلىرى ئارىسىدىكى فالڭ جىيې جەڭگە

ئاتلىنىش ئالدىدا تۇرغاندا، بىر خەۋەرچى ئۇچقانداك يېتىپ كېلىپ:

ــ شاھقا خاس لەشكەر مەشقاۋۇلى خېي چۇڭلۇڭ لەشكەرلەرنىڭ بېشى بولۇپ، شېجۇ ئايمىقىغا ھەمدەملىكە بارغىنىدا سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىدىن لۇ تۇرشاۋۇل ئۇنى تىرىك قولغا چۈشۈرۈپ، ئۆز سېپىگە ئەكېتىپتۇ، لەشكەرلەر تىرىپىرەن بولۇپ قېچىپتۇ، سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى شۇ سۇرگىنىچە تاغ ئارقىسىغا يېتىپ كەپتۇ، ــ دەپ مەلۇم قىلدى.

بۇنى ئاڭلىغان فاڭ لا قاتتىق ئىزتىراپقا چۈشتى، ئۇ شۇ تاپتىلا لەشكەرلىرىنى يىغىپ، قايتىپ بېرىپ ئوردىنى قوغداشقا پەرمان چۈشۈردى. بۇ چاغدا فاڭ جيې دۇ ۋېيغا سەپنى ئىلكىدە تۇتۇپ تۇرۇشنى تاپىلىدى، فاڭ لا كېتىپ بولغاندىن كېيىنلا فاڭ جيې بىلەن دۇ ۋېي چېكىندى. فاڭ لا چىڭشى ئايمىقى تەۋەسىگە يېقىنلاشقاندا، ئوردا ئىچىدىن كۆتۈرۈلگەن چۇقانلىرى ئاڭلىدى. ئوت پۈتۈن شەھەرنى قاپلىغان، لەشكەرلەر پاتىپاراقچىلىققا چۈشكەنىدى. ئەسلىدە لى جۇن، رۇەن شياۋۋۇ، رۇەن شياۋچى، تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭلار چىڭشى شەھىرى ئىچىدە ئوت قويغانىكەن. فاڭ لا بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، شاھقا خاس لەشكەرلەرنى باشلاپ، شىددەت بىلەن شەھەر ئىچىگە يېتىپ كىردى ـ دە، قۇچاقلىما جەڭگە چۈشتى. بۇ چاغدا سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرى فاڭ لا لەشكەرلىرىنىڭ چېكىنگەنلىكىنى كۆرۈپ، دەرمەھەل ئارقىدىن قوغلاپ كەلدى. ئۇلار چىڭشىغا يېقىنلاشقاندا شەھەر ئىچىدە كۆتۈرۈلگەن يانغىنىنى كۆردى ـ دە، بۇلارنى لى جۇنلەر قىلغان ئىش ئىكەنلىكىنى بىلدى، شۇئان سەركەردىلەرگە لەشكەرلىرىنى تەخلەپ، بۆلۈنۈپ تېگىش قىلىشقا بۇيرۇق چۈشۈردى، بۇچاغدا لۇ تۇرشاۋۇلنىڭ لەشكەرلىرىمۇ تاغدىن ئۆتۈپ كەتكەنىدى، بۇ ئىككى قوشۇن ئۇچراشقاندىن كېيىن بىر ـ بىرىگە تازا ماسلىشىپ جەڭ قىلىشتى. بۇلار تۆت تەرەپتىن چىڭشى ئوردىسىغا قىستاپ كېلىشتى. سۇڭ جياڭ باشلىق سەركەردىلەر

تەرەپ ـ تەرەپتە قىر ـ چاپ بىلەن شەھەرگە كىردى ـ دە، فاڭ لا لەشكەرلىرىنى ئاختۇرۇپ تۇتۇشقا كىرىشتى، شۇنداق قىلىپ چىڭشى شەھىرىنى ئالدى. فاڭ لا بولسا فاڭ جيې لەشكەرلىرىنىڭ قوغدىشى بىلەن باڭيۇەن غارىغا كىرىپ كەتتى.

سۇڭ جيانڭنىڭ چوڭ قوشۇنى يېتىپ كېلىپ چىڭشى شەھىرىگە بۆسۇپ كىردى، سەركەردىلەر فاڭ لانىڭ ئوردىسىغا كىرىپ قورال ـ ياراغلارنى، ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى يىغىشتۇردى، ئىچكى خەزىنىنى ئاختۇرۇپ بولۇپ، قەسرىگە ئوت ياقتى ـ دە، فاڭ لانىڭ ئىچكى ـ تاشقى ئوردا ـ سارايلىرىنى كۆيدۈرۈپ تاشلىدى. خەزىنىدىكى پۇل ـ مال، ئوزۇق ـ تۇلۇكنى تامامەن يىغىشتۇرۇپ ئېلىپ كەتتى. سۇڭ جيانڭ لۇ جۇنيىنىڭ قوشۇنلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ جەم بولۇشۇپ، چىڭشى شەھىرى ئىچىگە جايلاشتى، سەركەردىلىرىنى يىغىپ، كۆرسەتكەن ئەجىر ـ تۆھپىسىگە قاراپ ئىنئام بەردى. ئىككى قوشۇننىڭ سەركەردە ـ سەرۋازلىرىنى ئېدىتلاپ كۆرسە، يىگىتلەردىن يۇ باۋسى، ئايال سەركەردىلەردىن سۇن چوكان دۇ ۋېينىڭ ئاتقۇچ خەنجىرى تېگىپ نابۇت بوپتۇ؛ زۇ يۇەن، دۇ چيەنلەر ئات ئاستىدا چەيلىنىپ ئۆلۈپتۇ؛ لى لى، تاڭ لۇڭ، سەي فۇلار ئېغىر زەخمىلىنىپ، داۋالاش ئۇنۇم بەرمەي تۇگىشىپتۇ؛ رۇەن شياۋژۇ دەسلەپ چىڭشى شەھىرىگە كىرگەندە، لۇ ۋەزىر تەرىپىدىن قەتل قىلىنىپتۇ؛ سەركەردىلەر تۆۋەن بەگلىك قورچاق ئەمەلدارلىرىدىن توقسان ئىككىسىنى تۇتۇپ كېلىپ ئىنئام ئېلىشتى، ئەمما لۇ ۋەزىر بىلەن دۇ ۋېينىڭ نەگە يوقالغانلىقى ئېنىق ئەمەس ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئەل ئەمىن ئېلانى چىقىرىلدى. ئاندىن تىرىك تۇتۇپ كېلىنگەن قورچاق ئەمەلدارلارنىڭ كاللىسى ئېلىنىپ، سازايى قىلىنىش ئۈچۈن جاڭ باسقاقبەگ ھوزۇرىغا ئەۋەتىلدى. كېيىن بىر پۇقرا كېلىپ، لۇ ۋەزىر رۇەن شياۋژۇنى قەتل قىلغاندىن كېيىن چوڭ قوشۇننىڭ چىڭشى شەھىرىگە باستۇرۇپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۇپ، ئورمانلىقتا ئۆلۈۋالدى، دەپ خەۋەر

يەتكۇزدى. دۇ ۋېي دېگەن بەتبەخت ئۆزى بېقىۋالغان ۋاڭ جياۋجياۋ دېگەن جالاپنىڭ ئۆيىگە مۆكۈنۈۋالغانكەن، مەھەللە ئاقساقىلى ئۇنى تۇتۇپ تاپشۇرۇپ بەردى. سۇڭ جياڭ مەھەللە ئاقساقىلىنى تارتۇقلىدى، ئاندىن لۇ ۋەزىرنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتتى. سەي چىڭنى دۇ ۋېينىڭ ئىچ - قارنىنى يېرىپ، يۇرەك - باغرىلىرىنى سۇغۇرۇۋېلىپ، شۇ يۇرەك قېنى بىلەن چىن مىڭ، رۇەن شياۋۋۇ، يۇ باۋسى، سۇن چوكانلارنىڭ ۋە چىڭشى شەھىرىگە تېگىش قىلىشتا قازا قىلغان سەركەردىلەرنىڭ روھىغا ئاتاپ نەزىر قىلىشقا بۇيرۇدى. سۇڭ جياڭ ئۆزى كۇجە يېقىپ نەزىر - چىراغ رەسىم - يوسۇنىنى ئادا قىلدى، ئەتىسى لۇ جۇنيىنىڭ قوشۇنلىرى بىلەن بىللە باڭيۇەن غارىنى مۇھاسىرىگە ئېلىش ئۈچۈن يولغا چىقتى. فاڭ لا فاڭ جيېنىڭ ھىمايىسى بىلەن باڭيۇەن غاربدىكى ئوردىغا بارىدى، ئۇ قوشۇنلىرىنى جايلاشتۇرۇپ جەڭگە چىقماي غارنى مەھكەم ساقلاپ ياتتى. سۇڭ جياڭ بىلەن لۇ جۇنيى قوشۇنلىرىنى باشلاپ بارغىنچە باڭيۇەن غارىنى قورشۇالدى - يۇ، ئىچىگە بۆسۈپ كىرىشكە ھېچ ئىلاج قىلالمىدى. فاڭ لا بولسا باڭيۇەن غارىدا گويا پۈتى كۆيگەن توخۇدەك بىر ئىزىدا تۇرالماي قالدى، سىرتتا ئىككى قوشۇننىڭ قورشاپ تۇرغىنىغا بىرنەچچە كۈن بولۇپ قالغانىدى. فاڭ لا دىلى غەش بولۇپ تۇرغىنىدا، قەسىر تاپىسىدا بىردىنلا كىمخاب تون كىيگەن بىر ۋەزىر پەيدا بولۇپ، ئالتۇن قەسىردە تەۋازۇ بىلەن تەزىم قىلىپ:

— ئەي شاھىم، مۇلازىملىرى ناتۇۋان بولساممۇ، جانابىي ئالىيلىرىنىڭ ھىممەت - ساخاۋەتلىرىگە كۆپتىن - كۆپ مۇيەسسەر بولۇپ كەلدىم. ھەرقانچە خىزمەت قىلساممۇ بۇ ياخشىلىقلىرىنى قايتۇرۇپ بولالمايمەن. پېقىر زامانى ئەۋۋەلدە جەڭ قىلىشنىڭ قائىدە - يوللىرىنى ئۆگىنىپ قويغانىدىم، ئادەتتىكى چاغلاردا جەڭ ماھارىتىنى مەشىق قىلىپ يۈرەتتىم، ئېلىشىشنىڭ تۈرلۈك پەنت - يوللىرىدىن خەۋىرىم بار.

تاجۇتەختىمىزنىڭ رونىق تېپىشى ئۇچۇن، ئۆزلىرىنىڭ لەشكەرلىرى بىلەن بىللە چىقىپ، سۇئ خانلىقىنىڭ قوشۇنلىرىنى يېڭىش ئارزۇسىدىمەن. بۇنىڭغا پاسبانىمىز قانداق قارايدىلىكەن؟ ـــ دېدى.

فاڭ لا بۇنىڭدىن تولىمۇ شادلاندى، دەرھال پەرمان چۇشۇرۇپ، غاردىكى بارلىق لەشكەرلەرنى تەخلەپ، سۇئ جياڭ قوشۇنلىرى بىلەن ئېلىشىش ئۇچۇن غاردىن يولغا سالدى. بۇ لەشكەرلەرنىڭ يېڭىشى ياكى يېڭىلىشى كېيىنكى ئىش، ئەمما ئۇنىڭ ھەيۋىتى ناھايىتى زور ئىدى. ئەييۇھەنناس، ئىشىتىڭلار ئامۇخاس ! فاڭ لا ئېلىدىن مۇنداق بىر كىشى لەشكەر باشلاپ چىققانلىقىدىن، ئالتۇن قەسرىدە ئادەملەرنىڭ كاللىسى دوملاپ، مەرمەر ـ ياقۇتلاردىن ياسالغان ئوردا قۇۋۇقلىرىدىن ئىسسىق قانلار چاچراپ چىققۇسى. گېزەندىلەر ئۇۋۇسى تازىلىنىپ فاڭ لا تۇتۇلغۇسى، سۇئ جياڭ ئەجىر ـ تۆھپىلەر يارىتىپ ئۆزىنى كۆرسەتكۇسى. فاڭ لا ئېلىدىن لەشكەر باشلاپ چىققان كىشىنىڭ زادى كىم ئىكەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بىر يۇز ئون توققۇزىنچى باب

لۇ جىشىننىڭ جىيجياڭدا ئاخىرەتكە سەپەر قىلغانلىقى سۇڭ دانشىنىڭ ئەمەلدارلىق كىيىمى كىيىپ قايتقانلىقى

ئەلقىسسە، شۇ ئەسنادا فاڭ لانىڭ ئوردىسى ئالدىدا ئۆزىنىڭ لەشكەر باشلاپ، غاردىن چىقىپ، جەڭگە بىرىشقا تەييار ئىكەنلىكىنى ئىزھار قىلغان كىشى پادىشاھنىڭ كۈيۈئوغلى باش كاھبەگ كې يىن ئىدى. فاڭ لا بۇنى ئاڭلاپ بەكمۇ خۇشال بولدى. ئۇنىڭ كۈيۈ ئوغلى كې يىن شۇ زامانلا فاڭ لا لەشكەرلىرىنى باشلاپ، يۇن بى كاھبەگ بىلەن جەڭگە جابدۇندى. فاڭ لا ئۆزىنىڭ قۇياغ كىمخاب تونىنى كۈيۈ ئوغلىغا ئىنئام قىلدى، ئاندىن ئوبدان ئاتتىن بىرنى تاللاپ، ئۇنى جەڭگە ئاتلاندۇردى. كې يىن شاھنىڭ بىر نەۋرە جەمەتى فاڭ جيۇ بىلەن بىللە غاردىكى خانغا خاس لەشكەرلەردىن بىر تۇمەننى باشلاپ، شاھ ھۇزۇرىدىكى يىگىرمە نەچچە ئالىي سەركەردە بىلەن باڭيۇەن غارنىڭ ئالدىغا چىقىپ سەپ تارتىپ تۇردى.

سۇڭ جياڭنىڭ سەركەردىلىرى غارنىڭ ئاغزىنى قامال قىلىۋېلىپ، ئۇنى نەچچە يولغا بۆلۈنۈپ قورشاپ تۇرغانىدى. سۇڭ جياڭ سەپىتە تۇرۇپ، قول ئاستىدىكى يارەنلىرىنىڭ ئوچتىن ئىككى قىسمىنىڭ چىقىم بولغانلىقىنى، فاڭ لانىڭ تېخىچە قولغا چۈشمىگەنلىكىنى، فاڭ لا لەشكەرلىرىنىڭ بولسا جەڭگە چىقماي جىم تۇرۇۋالغانلىقىنى ئويلاپ، غەمگە چۈشۈپ بىئارام بولدى. بۇ چاغدا تۇرشاۋۇل قوشۇندىن لەشكەرلەر كېلىپ:

— غاردىن ئېلىشىش ئۈچۈن لەشكەرلەر چىقىۋاتىدۇ، — دەپ

خەۋەر قىلدى.

سۇڭ جياڭ بىلەن لۇ جۇنيىلەر بۇنى ئاڭلاپ، لەشكەرلەرگە ئاتلىنىش توغرىسىدا جىددىي بۇيرۇق بېرىپ، قوشۇننى باشلاپ جەڭگە چىقتى ۋە سەپ تارتىپ فاڭ لا لەشكەرلىرىنىڭ سېپىگە قارىسا، پادىشاھنىڭ كۆيۈ ئوغلى كې يىن باشلامچى بولۇپ جەڭگە چىقىپتۇ. سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى ئىچىدە چەي جىننى كىم تونۇمايدۇ؟ سۇڭ جياڭ خۇا رۇڭنى جەڭگە ئاتلىنىشقا بۇيرۇدى. خۇا رۇڭ بۇيرۇقنا بىنائەن نەيزىسىنى ئۆينىتىپ ئېتىنى چاپتۇرغان پېتى سەپنىڭ ئالدىغا چىقىپ:

ــ ھوي، قاراقچىلارغا يانتاياق بولۇپ، بىزنىڭ قۇدرەتلىك قوشۇنىمىز بىلەن قارشىلىشىشقا پېتىنىغان قانداق نېمىسەن؟ ئەگەر قولۇمغا چۈشۈپ قالساڭ، پارچە ـ پارچە قىلىپ، مىجىقىڭنى چىقىرىۋېتىمەن! جېنىڭنىڭ بارىدا ئاتتىن چۈشۈپ ياخشىلىقچە ئەل بول، بىكار جېنىڭغا زامىن بولۇپ قالماي يەنە، ــ دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى.

ــ پېقىر، ــ دېدى كې يىن، ــ شەندۇڭلۇق كې يىن بولىمەن، پېقىرنىڭ مەشھۇر ناممىنى ئىشىتمىگەن كىم بار؟ سەنلەر لياڭشەن كۆلىنىڭ سازلىق قاراقچىلىرى قانچىلىك نېمىلەر ئىدىڭ !؟ سىلەر تېخى مېنى ئۆزۈڭلەرگە تاقابىل تۇرالمايدۇ دەمسىلەر؟ سەنلەرنى قىرىپ تۈگىتىپ، شەھەر قەلئەلىرىنى قايتۇرۇۋېلىش ئاكاڭ قارىغاينىڭ ئارزۇ ـ ئارمىنى!

سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيىلەر ئات ئۈستىدە تۇرۇپ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۇنىڭ سۆزىنىڭ تېگىدە زادى نېمە بارلىقىنى بىلىۋالدى. ئۇنىڭ ئۆز ئىسمىزاتى بولغان «چەي جىن»نى «كې»غا، «چەي»نى «يىن»غا ئۆزگەرتكەنلىكىنى بىلدى.

ــ خۇا رۇڭنىڭ ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشقىنىنى كۆرەيلى، ــ دېدى ۋۇ يۈڭ. شۇ ئەسنادا خۇا رۇڭ نەيزىسىنى ئويناتىپ ئېتىنى قامچىلىغىنىچە كې يىنگە قاراپ تاشلاندى. ئىككى ئات گىرەلىشىپ، ئىككى خىل قورال تەڭلا ھەمله قىلىندى. ئىككى

سەركەردە تازا ئېلىشىپ، بارا ـ بارا ئىرمىشىپ ـ چىرمىشىپ كېتىشتى، بۇ چاغدا چەي جىن ئاستاغىنا:

ـــ يالغاندىن يېڭىلگەن بولۇپ كېتىۋېلىڭ، ئەتە بىر ئىش قىلارمىز، ـــ دېدى.

خۇا رۇڭ بۇنى ئاڭلاپ ئىككى ـ ئۈچ مەرتەم ئېلىشقان بولدى ـ ده، ئېتىنى ئارقىغا بۇراپ قاچتى.

ـــ هەي يېڭىلگەن قاچقۇن سەركەردە، مەن سېنى قوغلىمايمەن، قېنى باشقا نوچاڭ بولسا چىقار، پېقىر بىلەن ئېلىشسۇن، ـــ دەپ ۋارقىرىدى كې يىن.

خۇا رۇڭ ئېتىنى چاپتۇرۇپ ئۆز سېپىگە قايتىپ كېلىپ سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيىلەرگە بۇ گەپنى ئۆز ئەينى بويىچە يەتكۈزدى.

ـــ ئۇنداق بولسا، ئەمدى ئۇنىڭ بىلەن گۇەن شېڭ ئېلىشسۇن، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ.

شۇئانلا گۇەن شېڭ بەندەر قىلىچىنى پىرقىراتقىنىچە ئېتىنى ئۇچقاندەك چاپتۇرۇپ كەلدى ـ ده:

ـــ هەي شەندۇڭلۇق چۇپرەندە ! ئاكاڭ قارىغايغا مۇشت ئېتىشقا پېتىندىڭما؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

كې يىن نەيزىسىنى ئويناتىپ دېۋەيلەپ كەلدى. بۇ ئىككىيلەنمۇ بىر ـ بىرىدىن قىلچە قورقۇپ قالماي ئېلىشتى. ئىككىيلەن تۆت ـ بەش مەرتەم ئېلىشا ـ ئېلىشمايلا گۇەن شېڭمۇ يالغاندىن يېڭىلىپ قاچقان بولۇپ، ئۆز سېپىگە قايتتى. كې يىن ئۇنى قوغلىماي، ئۆز سېپى ئالدىدا تۇرۇپ:

ـــ سۇڭ خانلىقى سەركەردىلىرى ئىچىدە پېقىر بىلەن ئېلىشالمىغۇدەك كۇچلۇك سەركەردە بولسا چىقە قېنى ! ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

سۇڭ جياڭ ئەمدى جۇ تۇڭنى چەي جىن (كې يىن) بىلەن ئېلىشىشقا ئەۋەتتى، ئۇلارمۇ ئۇيان ـ بۇيان ئېلىشىپ لەشكەرلىرىنىڭ كۆزىنى بويىدى. ئىككىيلەن ئالته ـ يەتته

قېتىم ئېلىشا ـ ئېلىشمايلا جۇ تۇڭمۇ يالغاندىن يېڭىلگەن بولۇپ قاچتى. چەي جىن (كې يىن) قوغلاپ كېلىپ نەيزىسىنى يالغاندىن بىر سانجۇۋىدى، جۇ تۇڭ ئېتىنى تاشلاپ، ئۆز سېپىگە قېچىپ بېرىۋالدى. فاڭ لا لەشكەرلىرى ئالدى بىلەن ئاتنى غەنىيمەت ئالدى. كې يىن فاڭ لا لەشكەرلىرىنى باشلاپ قىر ـ چاپ قىلىپ باستۇرۇپ كەلدى. سۇڭ جياڭ دەرھال سەركەردىلىرىگە لەشكەرلەرنى ئون چاقىرىم نېرىغا چېكىندۈرۈپ قوش تىكىپ ئورۇنلىشىشقا جىددىي بۇيرۇق بەردى. كې يىن ئۇلارنى بىر ھازا قوغلىغاندىن كېيىن لەشكەرلىرىنى يىغىپ غارغا قايتتى.

بۇ چاغدا بىرەيلەن ئالدى بىلەن قايتىپ بېرىپ، فاڭ لاغا:

ـــ كې يىن قالتىس باتۇر ئىكەن، سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنى چېكىندۈرۈپ، ئارقا ـ ئارقىدىن ئۇچ سەركەردىنى يەڭدى. سۇڭ جياڭ يېڭىلىپ ئون چاقىرىم نېرىغا چېكىندى، ـــ دەپ خەۋەر قىلدى.

فاڭ لا ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ، شاھانە داستىخان ھازىرلاشنى بۇيرۇدى، كۇيۇ ئوغلى جەڭ لىباسلىرىنى يېشىپ يېنىكلەنگەندىن كېيىن فاڭ لا ئۇنى ئارقىدىكى سارايغا باشلاپ كىردى ھەمدە ئۆز قولى بىلەن ئالتۇن قەدەھتە مەي تۇتۇپ تۇرۇپ كۇيۇ ئوغلىغا:

ـــ كۇيۇ ئوغلۇمنىڭ قەلەمدىمۇ، ئەلەمدىمۇ كامالەتكە يەتكەن كىشى ئىكەنلىكىنى ئويلىمىغانكەنمەن! پېقىر ئەزىز كۇيۇ ئوغلۇمنىڭ پەقەت قەلەمدار مولا دەپلا كەپتىمەن. ئەگەر ئۆزلىرىنىڭ بۇنداق باتۇرلۇقلىرىنى بۇرۇنراق بىلگەن بولساق، نۇرغۇن ئايماق ـ شەھەرلەرنى قولدىن بېرىپ قويماس ئىكەنمىز. ئەگەر كۇيۇ ئوغلۇمىزغا مالالىق كەلمىسە، ئاجايىپ ماھارەتلىرىنى ئىشقا سېلىپ، قاراقچى سەركەردىلەرنى پۈتۈنلەي يوقىتىش بىلەن، خانلىقىمىزنى قايتىدىن رونақ تاپتۇرۇپ، پېقىر بىلەن بىرلىكتە راھەت ـ پاراغەتتە ياشاپ، پۈتمەس ـ تۈگىمەس بەختتىن بەھرىمەن بولۇشلىرىنى ئۈمىد قىلىمەن، ـــ

دېدى.

ــ ئالىيلىرى، خاتىرجەم بولغايلا، ــ دېدى كې يېن جاۋابەن، ــ كەمىنە ئوغۇللىرى ئۆزلىرىگە پۇتۇن ۋۇجۇدى بىلەن سادىق خىزمەت قىلىپ، ئەلنى گۈللەندۈرۈشتە ھەمدەم بولغۇسى. ئەتە ئۆزلىرى غارىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ، پېقىر كې يېنىنىڭ سۈڭ جيالڭ قاتارلىق ئۆلۈمتۈكلەرنى قىرغىنىنى تاماشا قىلسىلا.

فالڭ لا بۇنى ئاڭلاپ كۆڭلىدە ناھايىتى خۇرسەن بولدى. ئۇ كۈنى شاھانە زىياپەت يېرىم كېچىگىچە داۋاملاشقاندىن كېيىن ھەممەيلەن ئۆز ھۈجرىلىرىغا قايتتى. ئەتىسى ئەتىگەندە فالڭ لا ئوردىغا چىقىپ، غاردا ئات، كالا سويدۇرۇپ، ئۇچ قوشۇننى ئوبدان تويدۇردى، ئاندىن جابدۇنۇشۇپ باڭيۈەن غارى ئاغزىغا چىقتى، تۈغلىرىنى پۈلاڭلىتىپ، نەرە تارتقىنىچە داقا ـ دۈمباق ياڭرىتىپ سۈڭ جيالڭ لەشكەرلىرىنى جەڭگە ئۈندىدى. فالڭ لا ئۆزىنىڭ ھەرەم خادىملىرى ۋە يېقىن ۋەزىرلىرى بىلەن كۈيۈ ئوغلى كې يېنىنىڭ ئېلىشىشىنى كۆرۈش ئۈچۈن باڭيۈەن غارىنىڭ ئۈستىگە چىقتى.

شۇ ئەسنادا سۈڭ جيالڭ سەركەردىلىرىگە:

ــ بۈگۈنكى جەڭ باشقا چاغلاردىكى جەڭگە ئوخشىمايدىغان ناھايىتى مۇھىم جەڭ. شۇڭا، ناھايىتى پەخەس بولۇڭلار، قاراقچىلار بېشى فالڭ لانى ئۆلتۈرۈپ قويماي تىرىك قولغا چۈشۈرۈڭلار. فالڭ لا لەشكەرلىرى سېپىدىكى چەي جىن (كې يېن) ئېتىنىڭ بېشىنى بۇراپ يول باشلىغان ھامان غارغا باستۇرۇپ كىرىپ، فالڭ لانى قانداقلا بولسۇن قولغا چۈشۈرۈڭلار، بۈيرۇققا دەخلى ـ تەرۇز يەتكۈزۈشكە بولمايدۇ ! ــ دەپ يارلىق چۈشۈردى.

ئۇچ قوشۇن سەركەردىلىرى يارلىقنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن قامچىلىرىغا تۈكۈرۈپ، يەڭلىرىنى شىمايلاپ، قورال ـ ياراغلىرىنى تەخلەشكەن ھالدا، غاردىكى مال ـ دۇنيالارنى تالان ـ تاراج قىلىشقا، فالڭ لانى تىرىك تۇتۇپ ئەجىر ـ خىزمەت

كۆرستىپ، كاتتا ئىنئام ئېلىشقا تەييارلىنىشتى. شۇ ئەسنادا سۇڭ جياڭ لەشكەرلىرى غار ئالدىغا يېتىپ كېلىپ سەپ تارتتى. بۇ چاغدا فاڭ لا سېپىدە كې يىن نىشان تۇغ ئاستىدا جەڭگە چىقىشقا تەييارلىنىپ تۇراتتى، شاھىنىڭ بىر نەۋرە جەمەتى فاڭ جيې يالمان كۆتۈرگىنىچە ئات ئۈستىدە تۇرۇپ:

ــ باش كاھىبىگىم، ئاتلىرىنى سەل توختىتىپ، كەمىنلىرىنىڭ سۇڭ خانلىقى لەشكەرلىرىنىڭ بىرەر سەركەردىسىنى يەر چىشلەتكىنىنى كۆرۈپ باقسىلا، ئاندىن ئۆزلىرى جەڭگە چىقىپ، ياۋ قوشۇنىغا تاقابىل تۇرارلا، ــ دېدى.

سۇڭ خانلىقى سەركەردىلىرى يەن چىڭنىڭ چەي جىنگە ئەگىشىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ: «پەنتىمىز بۇگۈن ئەمەلگە ئاشقۇدەك» دەپ خۇشال بولۇشۇپ تەخمۇتەخ بولدى. شاھىنىڭ بىر نەۋرە جەمەتى فاڭ جيې ھەممىدىن بۇرۇنراق ئات چاپتۇرۇپ جەڭگە چىقتى. سۇڭ جياڭنىڭ قوشۇنىدىن گۈەن شېڭ ئات سېلىپ چىقىپ، بەندەر قىلىچىنى ئويناتقىنىچە فاڭ جيېگە قارشى تاشلاندى. بۇ ئىككى سەركەردە بىر ـ بىرى بىلەن گىرەلەشتى، گاھ ئۇياندىن، گاھ بۇياندىن ھەمله قىلىشىپ ئون نەچچە مەرتەم ئېلىشتى، بۇ چاغدا سۇڭ جياڭ فاڭ جيېنى يېڭىشكە ھەمدەم بولسۇن دەپ خۇا رۇڭنى جەڭگە چىقاردى. فاڭ جيې ئىككى سەركەردىنىڭ ئۆزىنى قىستاپ كېلىۋاتقانلىقىدىن قىلچە قورقۇپ قالماي، ئىككىيلەنگە تاقابىل تۇردى. بۇلار يەنە بىرنەچچە مەرتەم ئېلىشتى. يېڭىش ـ يېڭىلىش ئايان بولمىسمۇ، فاڭ جيې ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ تۇرۇپ ئېلىشتى. سۇڭ جياڭ يەنە لى يىڭ، جۇ تۇڭلارنى جەڭگە ئاتلىنىشقا بۇيرۇدى. فاڭ جيې تۆت سەركەردىنىڭ ئۆزىنى قىستاپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىنلا ئۆز سېپى تەرەپكە قاراپ قاچتى. كېيې يىن بولسا ئۇنى نىشان تۇغى ئاستىدا توسۇپ تۇرۇپ قولىنى بىرلا شىلتىۋىدى، سۇڭ خانلىقى سەركەردىلىرىدىن گۈەن شېڭ، خۇا رۇڭ، جۇ تۇڭ، لى يىڭلار ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ

كەلدى. بۇ چاغدا كې يەن قولىدىكى پولات نەيزىسىنى تەڭلىگەن پېتى ئۇدۇل فاڭ جېبىگە قاراپ ئات سالدى. فاڭ جيې ئەھۋالىنىڭ چاتاقلىقىنى كۆرۈپ، دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ جېنىنى يانغا ئېلىشقا تەمشىلىۋىدى، ئۇلگۇرەلمەي قېلىپ چەي جىنىنىڭ نەيزىسىنى يېدى، ئارقىدىن يېتىپ كەلگەن كاھىبەگ يەن چىڭ بىر قىلىچ ئۇرۇپلا فاڭ جېيىنى ئۆلتۈرۈۋەتتى. فاڭ لا سەركەردىلىرى بۇنى كۆرۈپ ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قالدى ۋە ھەممىسى جېنىنى پاناھلاش ئۈچۈن تەرەپ ـ تەرەپكە پىتىراپ كەتتى. بۇ چاغدا كې يەن:

ـــ پېقىر كې يەن ئەمەس، سەركەردە سۇڭ جياڭنىڭ قول ئاستىدىكى ئوڭ قول سەردارلىرىدىن كىچىك قۇيۇن چەي جىن بولىمەن، ئارقامدا يۈرگەن كاھىبەگ يۇن جى ئالىقانات يەن چىڭ بولىدۇ. بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە بىز غارنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى ئەھۋاللارنى يېپىدىن يېڭىنسىگىچە بىلمۇالدۇق. كىمكى فاڭ لانى تىرىك تۇتۇپ بەرسە، ئۇنىڭغا يۈقىرى مەنسەپ بېرىلىپ، كاتتا دۆلەتتىن بەھرىمەن بولىدۇ. ئۇچ قوشۇندىكى ئەل بولغانلار تىغدىن خالاس قىلىنىدۇ، ئەل بولماي، قارشىلىق قىلغانلارنىڭ پۈتۈن جەددى ـ جەمەتى بىلەن قوشۇپ كاللىسى ئېلىنىدۇ، ـــ دەپ ۋارقىرىدى ۋە ئارقىغا قايرىلىپ، تۆت سەركەردىنى ئەگەشتۈرگىنىچە چوڭ قوشۇننى باشلاپ غار ئىچىگە باستۇرۇپ كىردى. فاڭ لا ھەرەم خادىملىرى ۋە يېقىن ۋەزىرلىرىنى باشلاپ باڭيۈەن غارى ئۈستىدە تۇرۇپ، فاڭ جيېنىڭ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى، ئۇچ قوشۇننىڭ يېڭىلىپ پىتىراپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئەھۋالنىڭ چاتاقلىقىنى بىلدى ـ دە، شاھانە كۈرسىنى تېپىپ ئۆرۈۋېتىپ، تاغ ئىچىگە قېچىپ كىرىپ كەتتى. سۇڭ جياڭ چوڭ قوشۇننى باشلاپ بەش تارامغا بۆلۈنگەن ھالدا غارغا باستۇرۇپ كىرىپ، بەس ـ بەس بىلەن فاڭ لانى تۇتماقچى بولدى، بىراق فاڭ لا ئاللىقاچان قېچىپ كەتكەنلىكتىن، ئۇلار پەقەت ئۇنىڭ مۇلازىم ـ خىزمەتچىلىرىنىلا

تۇتالىدى. يەن چىكمۇ غارغا باستۇرۇپ كىردى، ئۇ بىرنەچچە جانجىگەر يارەنلىرى بىلەن خەزىنىگە كىرىپ ئىككى ئەپكەش ئالتۇن ـ كۈموش، ئۇنچە ـ مارجان قاتارلىق ئېرىغ مالىلارنى يىغىشتۇرۇپ چىققاندىن كېيىن ئوردىغا ئوت قويۇۋەتتى. چەي جىن كۇنىپىتىش ئوردىغا باستۇرۇپ كىرسە، مەلىكە جىن جى ئۆزىنى ئۆلتۇرۇۋالىتۇ. چەي جىن بۇنى كۆرگەندىن كېيىن ئۇنى ئوردا بىلەن قوشۇپ كۆيدۇرۇۋەتتى، ئۇ يەردىكى باشقا خىزمەتكار ـ مالايلارنىڭ ھەممىسىنى قويۇپ بەردى. سەركەردىلەر چوڭ ئوردىغا باستۇرۇپ كىرىپ، شاھنىڭ خانىش ـ كېنىزەكلىرىنى ۋە ناخشىچى رەققاس قىزلارنى، شاھنىڭ نۆكەر ـ مۇلازىملىرىنى، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىنى، يۇرت مۆتىۋەرلىرىنى تامامەن قىرىپ تاشلاپ، فاڭ لانىڭ ئېچكىرىكى ئوردىسىدىكى مال ـ دۇنيالىرىنى بۇلاپ ـ تالىدى. سۇڭ جياڭ سەركەردىلىرىنى ئوردىغا كىرىپ فاڭ لانى تۇتۇشقا قويۇپ بەردى.

بۇ چاغدا رۇەن شياۋچى ھەرەمنىڭ ئېچكىرىسىدىكى ھۇجرىلارنىڭ بىرىدىن فاڭ لانىڭ ياساتقان شاھلىق تاج، شاھانە تون، زۇمرەت كەمەر، ئاق قاشتېشى جابدۇقلار ۋە شاھانە كەش قاچىلانغان بىر ساندۇقنى تېپىپ چىقتى. ئۇ بۇلارنىڭ ئۇستىدىكى ئاجايىپ ـ غارايىپ ئېسىل گۆھەر، شاھانە گۇل ـ نەقىشلەرنى كۆرۈپ، كۆڭلىدە: «فاڭ لانىڭ كىيىدىغان نەرسىلىرى ئىكەن، كىيىپ باقسام ھېچنېمە بولماس» دەپ ئويلاپ شاھانە تونىنى كىيىپ، زۇمرەت كەمەرنى باغلىدى، شاھانە كەشنى پۇتىغا ساپتى، گۆھەر قادالغان شاھانە تاجنى كىيدى، قاشتېشى جابدۇقلارنى قوينىغا تىقىپ ئاتقا مىندى ـ دە، قولىغا قامچا تۇتقىنىچە ئوردا ئالدىغا چىقتى. ئۇچ قوشۇن سەركەردىلىرى بۇ فاڭ لا ئىكەن دەپ قىيقاس ـ سۇرەنلەر بىلەن پالاقلىشىپ كېلىپ قارىسا، بۇ رۇەن شياۋچى ئىكەن، بۇنى كۆرگەن ھەممەيلەن قاقاھلاپ كۈلۈپ كېتىشتى. رۇەن شياۋچىمۇ قىزىقچىلىق قىلىپ ئات بىلەن ئۇيان ـ بۇيان مېڭىپ بۇلاڭ ـ تالاڭغا چۇشۇپ كەتكەن

سەركەردە ـ لەشكەرلەر ئارىسىدا كۆرەڭلەپ يۈردى. ئۇلار شۇ تەرىقىدە قىيقاس ـ سۈرەن بىلەن گۈرۈلدىشىپ يۈرگەندە، تۇڭ ۋازىر باشلاپ كەلگەن ئالىي سەركەردە ۋاڭ بىڭ بىلەن جاۋ تەن ھەمدەم بولۇش ئۈچۈن غارغا كىردى. ئۇ ئۈچ قوشۇننىڭ قىيقاس ـ سۈرەن، ئۇيغۇر ـ توپۇرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن فاڭ لا قولغا چۈشكەن ئوخشايدۇ، دەپ ئەجىر ـ خىزمەت كۆرسىتىش ئۈچۈن يۈگۈرۈپ بارسا، رۇەن شياۋچى شاھانە كىيىم ـ كېچەكلەر ۋە شاھانە تاجنى كىيىپ، كۈلگىنىچە ئويۇن قىلىپ يۈرۈپتۇ. ۋاڭ بىڭ بىلەن جاۋ تەن:

ـــ سەن ھارامزادە، فاڭ لانىڭ كىيىمىنى كىيىۋېلىپ نېمەڭگە شۇنچىۋالا كۆرەڭلەپ يۈرىسەن؟ ـــ دەپ تىللىدى.

رۇەن شياۋچىمۇ قاتتىق غەزەپكە كېلىپ، قولىنى ۋاڭ بىڭ بىلەن جاۋ تەنگە شىلتىپ تۇرۇپ:

ـــ سەن ئىككىڭ پالان نېمەمنى بىلىشەمتىڭ؟ ئەگەر ئاغىمىز سۇڭ دانىش بولمىغان بولسا، سەنلەردەك ئېشەكباشلارنىڭ بېشىنى ئاللىقاچان فاڭ لا چېپىپ تاشلىغان بولاتتى. بۇگۈن بىز كېلىپ زەپەر قۇچساق، ھەرقايسىڭ كېلىپ تېخى يوغان گەپ قىلىشۋاتىسەنغۇ؟ ئوردا بۇنىڭ ئۈچۈر ـ بۇجۇرىدىن خەۋەرسىز، ئىككى ئالىي سەركەردە ھەمدەم بولغاندىن كېيىنلا غەلىبە قىپتۇ دېمەمدۇ؟ ـــ دېدى.

ۋاڭ بىڭ بىلەن جاۋ تەنمۇ غەزەپكە كېلىپ رۇەن شياۋچى بىلەن ئېلىشماقچى بولدى. بۇ چاغدا رۇەن شياۋچى بىر سەرۋازنىڭ قولىدىكى نەيزىنى تارتىۋېلىپ، ئېتىلىپ كەلگىنىچە ۋاڭ بىڭغا سانجىشقا تەمشىلگەندە، خۇ يەنجو كۆرۈپ قېلىپ، ئۇچقاندەك يېتىپ كېلىپ ئاجرىتىۋەتتى، سەرۋازلار بۇنى سۇڭ جياڭغا خەۋەر قىلدى. سۇڭ جياڭلار دەرھال كېلىپ قارىسا، رۇەن شياۋچى شاھانە كىيىم ـ كېچەكلەرنى كىيگىنىچە تۇرۇپتۇ. سۇڭ جياڭ، ۋۇ يۈڭلار دەرھال بۇيرۇق بىلەن ئۇنى ئاتتىن چۈشۈرۈپ، كىيىشكە بولمايدىغان بۇ كىيىملەرنى سالدۇرۇپ، بىر چەتكە

تاشلىۋەتتى ۋە ئۇ ئىككىسىگە ئۆزىنىڭ ھاياتىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى، ئۇلارنى كېلىشتۈرۈپ قويىدى. ۋاڭ بىلەن جاۋ تەن گەرچە سۇڭ جياڭ ۋە باشقا سەركەردىلەرنىڭ گېپىگە بىلەن بېسىقىپ قالغان بولسىمۇ، بۇ ئۆچمەنلىكنى كۆڭۈللىرىگە پۈكۈپ قويۇشتى.

شۇ كۈنى باڭيۈەن غايىدا ئۆلتۈرۈلگەنلەرنىڭ جەسىتى ھەممە يەرنى قاپلىدى، قانلار دەريا بولۇپ ئاقتى، سۇڭ خانلىقى يىلنامىسىدىكى خاتىرىلەرگە قارىغاندا، فاڭ لانىڭ ئىككى تۇمەندىن ئارتۇق ياۋۇز لەشكەرلىرىنىڭ بېشى كېسىلگەن. بۇ چاغدا سۇڭ جياڭ ھەممە جايغا ئوت قويۇپ، ئوردىنى كۆيدۈرۈۋېتىشنى بۇيرۇدى. شاھانە راۋاق ـ قەسىرلەر، باغۇ ئېرەم ـ ھەرەملەرنىڭ ھەممىسى كۆيدۈرۈلۈپ كۈل قىلىپ تاشلاندى.

نەزم

ئالتۇن كاھىش، قىزىل تۇۋرۇك ئايۋان ـ سارايلار،
شىكايەتتۇر دەريا ـ دەريا تۆكۈلگەن ياشتىن.
كۆيمەس ئىدى ئېسىل ساراي، ئافاڭ ئوردىسى،
ھېرىس قىلغان بولسا تەڭرىم ئەگەر زىننەتتىن.

سۇڭ جياڭ ۋە ئۇنىڭ سەركەردىلىرى ئوت كۆيۈپ بولغۇچە قاراپ تۇرغاندىن كېيىن لەشكەرلىرىنى باشلاپ غار ئالدىغا كېلىپ، قوش تىكىپ ئورۇنلاشتى. تىرىك قولغا چۈشكەنلەرنى ئېدىتلاپ قارىسا، پەقەت قاراقچىلارنىڭ كاتتىبېشى فاڭ لالا يوق ئىدى. ئۇ لەشكەرلەرگە تاغنى بويلاپ ئاختۇرۇپ تۇتۇش توغرىسىدا پەرمان بەردى ھەمدە يۇرتقا: «فاڭ لانى تۇتۇپ كەلگەنلەر تەڭرىقۇتقا مەلۇم قىلىنىپ، يۇقىرى مەنسەپكە سازاۋەر قىلىنىدۇ، دېرىكىنى بەرگۈچىلەرگە ئىنئام بېرىلىدۇ» دەپ ئېلان چىقىرىلدى.

ئەمدى فاڭ لاغا كەلسەك، ئۇ باڭيۇەن غارى ئۈستىدىن قېچىپ، تاغ ـ دالا، ئورمان ـ ئېدىرلارنى بېسىپ، شاھانە تونى، زەر گۈللۈك بوغمىچىسى ۋە ئۆتۈكىنى تاشلۇۋېتىپ، چىگە چورۇق كىيىۋالدى، تاغ ـ داۋانلار ئېشىپ، جېنىنى پاناھلاپ قاچتى. ئۇ كېچىلەپ يول يۈرۈپ، بەش تاغدىن ھالقىپ ئۆتۈپ بىر تاغ جىلغىسىغا كەلدى، جىلغا ئىچىدە بىر بۇتخانا تۇراتتى. فاڭ لانىڭ قورسىقى ئاچ بولغانلىقتىن، بۇتخانىغا بېرىپ يېگۈدەك بىرنەرسە تاپاي دەپ تۇرۇشىغا، قارىغايلىقنىڭ ئارقىسىدىن توپاقتەك بىر شەيئ يۇگۇرۇپ چىقىپ، ئۇنى گۈرزە بىلەن بىر ئۇرۇپ يىقىتتى ـ دە، ئارغامچا بىلەن چەمبەرچاس باغلىۋالدى. بۇ شەيئ باشقا ئادەم ئەمەس، دەل گۈلدار شەيخ لۇ جىشېن ئىدى. ئۇ فاڭ لانى قولغا چۈشۈرگەندىن كېيىن بۇتخانىغا ئېلىپ باردى. ئازراق تاماق يېگەندىن كېيىن تاغدىن چۈشۈپ فاڭ لانى ئېلىپ ماڭدى. دەل بۇ چاغدا تاغنى ئاختۇرۇپ يۈرگەن لەشكەرلەرگە ئۇچراپ، ئۇلار بىلەن بىللە سۇڭ تۇرشاۋۇل ھۇزۇرىغا كەلدى. سۇڭ جياڭ فاڭ لانىڭ قولغا چۈشكەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن خۇرسەن بولۇپ:

ــ ئەي ئۇستازىم، سىلى بۇ ئوغرىلار كاتتىبېشىغا قانداقسىغا يولۇقۇپ قالدىلا؟ ــ دەپ سوريدى.

ــ پېقىر، ــ دېدى لۇ جىشېن جاۋابەن، ــ قارا ئەجدىھا چوققىسىدىكى قارىغايزارلىقتا ئېلىشىپ يۈرۈپ، شيا خۇچېڭنى قوغلاپ يۈرۈپ تاغنىڭ ئىچكىرىسىگە كىرىپ قاپتىمەن، مەن ئۇنى ئۆلتۈرگەندىن كېيىن قاراقچى لەشكەرلەر بىلەن جەڭ قىلىشقا قىزىقىپ، قاتمۇقات تاغ ئارىسىغا كىرىپ قاپتىمەن. نەتىجىدە يولدىن ئادىشىپ، ئەگرى ـ بۇگرى يوللاردا ماڭا ـ ماڭا ئەتراپى ساپلا تاغ بىلەن قاپلانغان بىر جايغا كېلىپ قالدىم، بۇ يەردە تۈيۇقسىز بىر قېرى راھىبقا ئۇچرىدىم، ئۇ پېقىرنى شۇ يەردىكى بىر بۇتخانىغا باشلاپ بېرىپ، «بۇ يەردە ئۇن، گۈرۈچ، كۆكتات، ئوتۇن ـ پوتۇنلىرىڭ ھەممىسى تەل، مۇشۇ يەردە ساقلاپ

تۇرۇپ، قارىغايزارلىقىنىڭ ئىچىدىن بىر دارازا چىققان ھامان ئۇنى تۇتۇۋالغىن» دەپ تاپىلىدى. شۇ كېچە تاغنىڭ ئالدى تەرىپىدە ئوت كۆيۈۋاتقانلىقىنى كۆردۈم ۋە ئۇ يەردە بىر كېچە كۈتتۈم، بۇ يەردىكى تاغنىڭ چىغىر يوللىرىنى بىلمىگىنىم ئۈچۈن سىرتقا چىقمىدىم. بۈگۈن ئەتىگەن قارىسام، بۇ ئوغرى تاغدا ئۆملەپ يۈرىدۇ، گۈرزەم بىلەن بىر ئۇرۇپ يىقىتىپ، باغلاپ ئېلىپ كەلدىم. ئويلىمىغان يەردىن ئۇ ۋاڭ لا چىقىپ قالدى.

— ئۇ قېرى راھىب ھازىر قەيەردە؟ — دەپ سورىدى سۇڭ جياڭ ئۇنىڭدىن يەنە.

— قېرى راھىب، — دېدى لۇ جىشېن، — پېقىرنى بۈتخانىغا باشلاپ كىرىپ، ئۇن ـ گۈرۈچنى كۆرسىتىپ قويغاندىن كېيىن ئۇنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى بىلەلمىدىم.

— ئۇ قېرى راھىب خىزىر بولسا كېرەك، شۇڭا شۇنچە كارامەت كۆرسىتىپ، ئۆزلىرىنى شۇنچە ئۇلۇغ خىزمەت كۆرسىتىشكە سايە قىپتۇ. ئاستانىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن بۇنى تەڭرىقۇتقا مەلۇم قىلىپ، سىلىنى شەيخلىقتىن بوشىتىپ مەنسەپكە قويدۇرىمەن، ئۆزلىرى بالچاقىلىرىغا مەرتىۋە قالدۇرۇپ، ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ يۈزىنى يورۇق قىلىش بىلەن ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ قىلغان ئەجرىگە جاۋاب قايتۇرسىلا، — دېدى سۇڭ جياڭ.

— پېقىرنىڭ كۆڭلۈم ئاللىقاچان سۇنۇپ كەتكەن، مەنسەپ تۇتماستىن خالىي ـ پېنھان بىر ئورۇندا جېنىمنى باقسامىلا، شۇنىڭ ئۆزى ماڭا كۇپايە، — دەپ جاۋاب بەردى لۇ جىشېن.

— ئەي ئۇستاز، — دېدى سۇڭ جياڭ، — راھىبلىقنى تاشلاشقا ئۇنىمىسىلا، ئاستانىگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن بىرەر مەشھۇر تاغدىكى بۈتخانىغا راھىبلار كاتتىبېشى بولسىلىمۇ بولىدۇ، ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ باققان ئەجرىگىمۇ جاۋاب بەرگەن بولىدىلا.

— ھەممىسىنىڭ لازىمى يوق، — دېدى لۇ جىشېن بۇنى

ئاڭلاپ بېشىنى چايقىغان ھالدا، ــ مەن ئۇچۇن ئۆلۈكۈم پارچىلانمىسلا كۆپايە.

سۇڭ جياڭ بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن جىم بولۇپ قالدى. ھەر ئىككىسى كۆڭۈلسىزلىككە چۈشتى. سۇڭ جياڭ قول ئاستىدىكى سەركەردە ـ سەرۋازلارنى ئېدىتلاپ كۆردى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى تولۇق بولۇپ چىقتى. شۇنىڭ بىلەن فاڭ لانى كۈشۈك ھارۋىغا سېلىپ، تەڭرىتاغ قوۇتقا كۆرسىتىش ئۈچۈن ئاستانىگە ئېلىپ مېڭىشقا تەخلەندى، ئۈچ قوشۇنغا ھەيدەكچىلىك قىلىپ، سەردارلارنى باشلاپ باڭيۈەن غارى جايلاشقان چىڭشى ناھىيەسىدىن مۇجۇ ئايمىقىغا قاراپ يولغا چىقتى.

جاڭ باسقاقبەگ، تۇڭ ۋازىر، لىيۇ تۇتۇقبەگ، سۇڭ، گېڭ مەسلىھەتچىلەر لەشكەرلىرىنىڭ ھەممىسىنى مۇجۇ ئايمىقىغا توپلاپ ئورۇنلىشىپ تۇرغانىكەن. سۇڭ جياڭنىڭ چوڭ خىزمەت كۆرسىتىپ، فاڭ لانى قولغا چۈشۈرۈش بىلەن مۇجۇ ئايمىقىغا ئەكىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغان ھەممە مەنسەپدارلار ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ قۇتلۇقلاشتى. سۇڭ جياڭلار ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن جاڭ باسقاقبەگ:

ــ سەردارىم، ئۆزلىرىنىڭ ئەل پاسىلىدا جاپا چەككەنلىرىدىن، يارەنلىرىنىڭ چىقىم بولغانلىقىدىن خەۋەردار بولدۇق. لېكىن، ئاخىرىدا چوڭ ئەجىر ـ خىزمەتلەر كۆرسەتتىلە، مانا بۇ كاتتا بەخت، ــ دېدى.

سۇڭ جياڭ ئۇنىڭغا قوللۇق قىلىپ، تەزىم بىلەن ياش تۆكۈپ تۇرۇپ:

ــ دەسلەپتە بىز بىر يۇز سەككىز ئادەم ئىدۇق، قىتان بەگلىكىنى يېڭىپ ئاستانىگە قايتىقۇچە بىرمۇ ئادەمدىن ئايرىلمىغانىدىم. شۇنىڭدىن كېيىن ئاۋۇال گۈڭسۇن شېڭ كېتىپ قالدى، ئاستانىدە بىرنەچچەيلەن قالدى، ياڭجۇنى ئىشغال قىلىپ دەريادىن ئۆتكۈچە ئادەملەرنىڭ ئوندىن يەتتىسى تۈگەپ كەتتى. بۈگۈنكى كۈندە مەن سۇڭ جياڭلا ساق قالدىم، ئەمدى قايسى

يۇزۇم بىلەن شەندۇڭلۇق ئاتا ـ ئانىلارنىڭ، ئۇرۇق ـ تۇغقان، يۇرتداشلارنىڭ ئالدىغا بارىمەن؟ ـــ دېدى.

ـــ تۇرشاۋۇل، ـــ دېدى جاڭ باسقاقبەگ، ـــ ئۇنداق دېمەسلە، قەدىمدىن: «باي ـ گادايلىق، ئېسىل ـ پەسلىك پېشانىگە پۈتۈلگەن، ئۆمۈرنىڭ ئۇزۇن ـ قىسقىلىقىمۇ تەقدىر ـ قىسمەتتۇر» دېگەن گەپ بارغۇ! ئەل ئىچىدە: «بەختلىكلەر بەختسىزلەرنى ئۇزىتىدۇ» دېگەن گەپمۇ بارغۇ! شۇنداق تۇرۇقلۇق نېمىشقا سەركەردە ـ سەرۋازلارنىڭ چىقىم بولغانلىقىنى نومۇس دەپ بىلىدىلا؟ بۇگۈن ئەجىر ـ خىزمەتلەر كۆرسىتىپ نام چىقاردىلا، ئوردا بۇنىڭدىن خەۋەر تاپسا سىلىنى چوقۇم ئەتىۋارلاپ ئىشلىتىدۇ. يۇقىرى ئەمەل ـ مەرتىۋىگە سازاۋەر بولۇپ، ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ يۈزىنى يورۇق قىلىدىلا، ئەمەل لىباسلىرى كىيىپ يۇرتقا قايتسىلا ئۆزلىرىگە كىمۇ زوقلانمايدۇ؟ ئەرزىمەس ئىشلارنى كۆڭۈللىرىگە ئالماي، لەشكەرلەرنى يىغىپ قايتىشنىڭ تەرەددۇتىنى قىلسىلا.

سۇڭ جياڭ باشبۇغ قاتارلىق مەنسەپدارلارغا تەشەككۇر ئېيتىپ، باشقا سەركەردىلەرگە ئاستانىگە قايتىشنىڭ تەييارلىقىنى قىلىش توغرىسىدا پەرمان چۈشۈردى. جاڭ باسقاقبەگ قولغا تىرىك چۈشكەن قاراقچى ۋە قورچاق مەنسەپدارلاردىن فاڭ لانى ئاستانىگە ئايرىم يالاپ ئېلىپ بېرىشتىن باشقا، قالغانلارنى مۇجۇ ئايمىقى رەستىسىدە ئۆلتۈرۈشكە پەرمان بەردى، تېخى قولغا چۈشمىگەن چۈشىەن، ۋۇ شىەن ناھىيەلىرىدىكى قاراقچى خىزمەتكارلار پاسىق ئەمەلدار فاڭ لانىڭ تىرىك قولغا چۈشكەنلىكىنى ئاڭلاپ، يېرىمى قېچىپ كەتتى، يېرىمى ئۆز گۇناھىنى بويىنىغا ئېلىپ ئەل بولدى. جاڭ باسقاقبەگ ئۇلارنىڭ گۇناھىدىن ئۆتۈپ، ئۇلارنىڭ مۆمىن پۇقرا بولۇشىغا رۇخسەت قىلدى ۋە جايلارغا ئەل ئەمىن ئېلانى چىقاردى. قالغان ئەگەشكۈچى قاراقچىلاردىن ئادەم ئۆلتۈرمىگەنلىرىنىڭ ئەل بولۇپ، پۇقرا بولۇشىغا رۇخسەت

قىلدى ۋە ئۇلارغا ئۆي، يەر، باغۋاران بۆلۈپ بەردى. ئايماق ۋە ناھىيە ـ شەھەرلەر تامامەن قولغا ئېلىنىپ بولغاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ ھەرقايسىسىغا شۇ جايلارنىڭ ئامانلىقىنى ساقلاش ئۈچۈن بەگ ـ سىپاھ ۋە لەشكەرلەر ئەۋەتىلدى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. جاڭ باسقاقبەگ باشلىق بەگ ـ سىپاھلار مۇجۇ ئايمىقىدا ئامان ـ ئېسەنلىك شەرىپىگە مەربكە سورۇنى تۇزۇپ، سەركەردە، بەگ ـ سىپاھلارنى قۇتلۇقلىدى، ئۇچ قوشۇننىڭ سەركەردە ـ سەرۋازلىرىنى تارتۇقلىدى ۋە تۇرشاۋۇل قاتارلىق باشلىقلارغا ئاستانىگە قايتىش توغرىسىدا يارلىق چۈشۈردى. لەشكەر يارلىقى چۈشكەن ھامان، ھەممەيلەن تەخلىنىپ ئارقا ـ ئارقىدىن يولغا چىقتى.

خوش، تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭ قازا قىلغان سەركەردىلەرنى ياد ئېتىپ، تارام ـ تارام ياش تۆكتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە جاڭ خېڭ، مۇ خۇڭ قاتارلىق ئالتەيلەن خاڭجۇدا بىتاپ بولۇپ يېتىپ قالغانلىقتىن، جۇ فۇ بىلەن مۇ چۈنلار ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ شۇ يەردە قالدى. كېيىن ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى كېسەل بىلەن ئۆلدى. پەقەت ياڭ لىن بىلەن مۇ چۈنلا قوشۇنغا يېتىشىپ كېلىپ قوشۇلدى، سۇڭ جياڭ سەركەردىلەرنىڭ كۈرمىڭ جاپالارنى چېكىپ بۇگۈنكىدەك ئەمىنلىككە ئېرىشكەنلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، قازا تاپقانلارنىڭ روھىغا ئاتاپ نەزىر ـ چىراغ ئۆتكۈزۈش ئۇچۇن، مۇجۇ ئايمىقىدىكى قەسىردىن پىنھان بىر جاينى تېپىپ، ئۇزۇن ئەلەملەر قاداپ، ئۇچ يۈز ئاتمىش مەررە كاتتا دۇئا ـ تىلاۋەت ئۆتكۈزدى، ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلغان ھەرقايسى ئوڭ قول ۋە سول قول سەركەردىلەرنىڭ ئەرۋاھىغا ئاتالغان نەزىر ـ چىراغلار ئاياغلاشتى، ئەتىسى سۇڭ جياڭ ئات، كالىلار سويدۇرۇپ قۇربانلىق تائاملىرى تەييارلىغاندىن كېيىن مۇشاۋىر ۋۇ يۈڭ قاتارلىق سەركەردىلەر بىلەن قارا ئەجدىھا بۇتخانىسىغا بېرىپ سېرىق قەغەز كۆيدۇردى، قارا ئەجدىھا ھەزرەتكە ئاتاپ ئىسرىق سېلىپ، ئۇنىڭ ئۇزلىرىنى بالا ـ قازادىن

ئامان ـ ئېسەن ساقلاپ قالغانلىقىغا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشتى. بۇلار قوشقا قايتقاندىن كېيىن قازا قىلىپ كەتكەن ئوڭ قول ۋە سول قول سەركەردىلەرنىڭ تېپىلغان جەسەتلىرىنى يىغىپ، يەرلىككە قويۇشتى. سۇڭ جياڭ بىلەن لۇ جۇنيى بارلىق سەركەردە ـ سەرۋازلىرىنى ئېدىتلاپ، ئۇرۇشتا ئۆلگەن ۋە ساق قالغانلارنى ئېنىقلاپ چىقتى. بارلىق سەركەردە ـ سەرۋازلارنىڭ كۆرسەتكەن ئەجىر ـ خىزمەتلىرى ھەقىقىدە مۇپەسسەل رويخەت تۈزۈپ، تەكشۈرتقا سۇنۇش ئۈچۈن تەييارلاپ قويدى. ئۈچ قوشۇن راسلىنىپ بولغاندىن كېيىن ئارقا ـ ئارقىدىن يولغا چىقماقچى بولدى. سۇڭ جياڭ قول ئاستىدىكى ئوڭ قول، سول قول سەركەردىلىرىنى كۆزدىن كەچۈرسە، ئۇلاردىن ئارانلا تۆۋەندىكى ئوتتۇز ئالتىسى قاپتۇ:

ئۇندەكچى سۇڭ جياڭ
بوز تۇلپار لۇ جۇنيى
موللا تاپقاق ۋۇ يۇڭ
ئۇزۇن قىلىچ گۇەن شېڭ
قاپلانباش لىن چۇڭ
قوش يارما دەستىلىك خۇ يەنجو
كىچىك لى گۇاڭ خۇا رۇڭ
كىچىك قۇيۇن چەي جىن
ئاسمان بۇركۇتى لى يىڭ
كۆركە ساقال جۇ تۇڭ
گۇلدار شەيخ لۇ جىشېن
دەرۋىش ۋۇ سۇڭ
يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ
قارا قۇيۇن لى كۇي
قەھرلىك گۇەن سو ياڭ شيۇڭ
ئەزرائىل رۇەن شياۋچى
دەريا بۇلغار لەھەڭ لى جۇن

ئۇچ تاغ غوجىسى خۇاڭ شىن
ئالىقانات يەن چىڭ
مالىمانچى دۆە فەن رۇي
چېچەن مۇشاۋىر جۇ ۋۇ
ئادىل پەتىۋاچى پېي شۇەن
قەھرىلىك يۈچى سۇن لى
جىن چىراي دۇ شىڭ
كۆك تەۋرىتەر گۈلدۈرماما لىڭ جېن
يەككە مۇڭگۈز ئەجدىھا زۇ رۇن
ھېسابچى موللا جياڭ جىڭ
گۈللۈك قاپلان ياڭ لىن
تۆمۈر يەلپۈگۈچ سۇڭ چىڭ
غار تېشەر ئەجدىھا تۇڭ ۋېي
گۈل قىسقاق سەي چىڭ
ناغرا بۇرگىسى شى چيەن
كىچىك توسقۇن مۇ چۇن
چىشى يولۋاس گۇ يەڭگە
دەريا بۇلغار قۇلۇلە تۇڭ مېڭ
كىچىك يۈچى سۇن شىن

سۇڭ جياڭ ۋە باشقا سەركەردىلەر قوشۇننى باشلاپ مۇجۇ ئايمىقىدىن ئايرىلىپ خاڭجۇغا قاراپ يول ئالدى.

نەزم

زىلزىلىگە كەلدى تاغلار جەڭ تۇگەپ چالغاندا ساز،
قىپقىزىل زەپەر تۇغى كۆكتە ئەيلىدى پەرۋاز.

يولدا ھېچ ۋەقە ئۆتۈلمىدى، ئۇلار خاڭجۇغا يېتىپ كېلىشتى. جاڭ باسقاقبەگنىڭ لەشكەرلىرى شەھەردە بولغانلىقتىن، سۇڭ

تۇرشاۋۇل لەشكەرلىرى لىيۇخې مۇنارىغا كېلىپ ئورۇنلىشىپ ئارام ئالدى. سۇڭ تۇرشاۋۇل، لۇ جۇنيىلەر ئەتە ـ ئاخشامدا شەھەرگە كىرىپ پەرمان كۆتتى.

لۇ جىشېن بىلەن ۋۇ سۇڭ بىر بۇتخانىدا ئارام ئېلىپ بۇيرۇق كۈتتى. ئۇلار شەھەر سىرتىدىكى تاغ ـ دەريا مەنزىرىلىرىنىڭ ئاجايىپ گۈزەل، كۆركەملىكىنى كۆرۈپ بەكمۇ خۇشال بولۇشتى. شۇ ئاخشىمى ئايدىڭ كېچە بولۇپ، مەيدان شامال چىقىپ تۇراتتى، گويا ئاسمان بىلەن سۇ تۇتىشىپ كەتكەندەك، ھەممە جاي كۆكۈچ رەڭ تۈس ئالغاندى. بۇ ئىككىيلەن راھىبلارخانىسىدا ئۇخلاۋېتىپ، تۇن كېچە بولغاندا تۇيۇقسىزلا دەريا سۈيىنىڭ كۆتۈرۈلۈشى بىلەن چىققان شاۋقۇن ئاۋازىنى ئاڭلاپ قېلىشتى. لۇ جىشېن گۈمبەزلىك ئادەم بولغاچقا، جېجىياڭدىكى دەريا سۈيىنىڭ قەرەللىك كۆتۈرۈلۈشىدىن خەۋىرى يوق ئىدى، شۇڭا ئۇ بۇنى جەڭ دۇمبىقى چېلىنىۋاتىدۇ، قاراقچىلار غەلىيان قىلغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلىدى ـ دە، ئورنىدىن سەكرەپ قوپۇپ، گۈرزىسىنى ئىزدەپ تېپىپ ۋارقىرىغان پېتى ئۆيدىن ئېتىلىپ چىقتى. راھىبلار بۇنىڭغا ھەيران بولۇشۇپ، ئۇنىڭدىن:

ـــ ئۇستازىم، نېمە بولدىلا؟ نەگە باردىلا؟ ـــ دەپ سوراشتى.

ـــ پېقىر جەڭ دۇمبىقىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدىم، چىقىپ ئېلىشماقچىمەن، ـــ دەپ جاۋاب بەردى لۇ جىشېن.

ـــ پىر ـ ئۇستاز، خاتا ئاڭلاپ قاپتىلا ! ئۇ جەڭ دۇمبىقىنىڭ ئاۋازى ئەمەس، بەلكى چېيەنتاڭ دەرياسى سۈيىنىڭ قەرەللىك كۆتۈرۈلۈشىدىن چىققان شاۋقۇن، ـــ دەپ كۈلۈشتى راھىبلار.

ـــ ئەي ئۇستازلىرىم، سۇنىڭ قەرەللىك كۆتۈرۈلۈشى دېگەن نېمە؟ ـــ دېدى بۇنى ئاڭلاپ ھەيران بولغان لۇ جىشېن.

بۇتخانىدىكى راھىبلار روجەكنى ئېچىپ دەرھال دولقۇننى لۇ جىشېنغا كۆرسەتتى ۋە:

ـــ بۇنداق كۆتۈرۈلۈش كېچىسى، كۈندۈزى ئىككى قېتىم

بولىدۇ، كېلىدىغان ۋاقىتى ئۆتۈپ كەتمەي كېلىدۇ، بۇگۈن سەككىزىنچى ئايغا ئون بەش، ئېغىر ياتقۇ مەھەلنىڭ بېشىدا سۇ كۆتۈرۈلىدۇ، ئۇ دەل ۋاقتىدا كېلگەچكە، ئۇ سۇنىڭ قەرەللىك كۆتۈرۈلۈشى دەپ ئاتىلىدۇ، ــ دېيىشتى.

لۇ جىشېن بۇنى كۆرۈپ، كۆڭلىدە تۇيۇقسىزلا بىرنېمىنى چۈشەنگەندەك بولدى ـ دە، چاۋاك چېلىپ كۇلۇپ تۇرۇپ:

ــ مېنىڭ ھۆرمەتلىك ئۇستازىم بولغان دەرۋىش كالان پېقىرغا تۆت جۈملە ھېكمەتلىك گەپ ئېيتىپ بەرگەنىدى. ئۇ: «شىياغا ئۇچرىساڭ تۇت» دېگەن، مەن قارىغايزارلىقتا شىيا خۇچېڭنى تىرىك تۇتۇۋالدىم. «لا ئىسمىلىكنى كۆرسەڭ تۇتقۇن قىل» دېگەن، مەن فاڭ لانى تىرىك تۇتۇۋالدىم، «سۇنىڭ كۆتۈرۈلۈشىنى ئاڭلىساڭ دۇگدىيىسەن. قەرەللىكىنى كۆرسەڭ جىمىقسەن» دېگىنىنىمۇ بۇگۈن كۆرۈۋاتىمەن، بۇگۈن سۇنىڭ قەرەللىك كۆتۈرۈلۈشىنى كۆرگەندىكىن دۇگدىيىپ جىمىقىشىم كېرەك ئىدى. ئېيتىشسىلىچۇ؟ نېمىنى دۇگدىيىپ جىمىقىش دەيدۇ؟ ــ دېدى.

ــ سىلى راھىب تۇرۇقلۇق، بۇتپەرەسلىك ئىلمىدىكى دۇگدىيىپ جىمىقىشنىڭ ئۆلۈش ئىكەنلىكىنى بىلمەمدىلا؟ ــ دېيىشتى بۇتخانىدىكى راھىبلار.

ــ ئۆلۈشنى دۇگدىيىپ جىمىقىش دەيدىغان بولسا، ــ دېدى لۇ جىشېن كۇلۇپ كېتىپ، ــ پېقىر بۇگۈن دۇگدىيىپ جىمىقاي، ھەرقايسىلىرىغا مالال كەلمىسە، بويۇمنى سۇغا سالغىلى بىر سوغا سۇ ئىسىتىپ بېرىشسىلە ئىكەن.

بۇتخانىدىكى راھىبلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى چاقچاق قىلىۋاتسا كېرەك، دەپ ئويلاشتى. يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇنىڭ مىجەزى شۇنداق بولغاچقا، ئۇنىڭ رايىغا باقماسلىقتا پېتىنالماي، دەرۋىشلەرگە لۇ جىشېننىڭ يۇيۇنۇشى ئۈچۈن سۇ ئىسىتىپ كېلىشنى بۇيرۇدى. ئۇ يۇيۇنۇپ بولۇپ ئىنئام قىلىنغان بىر قۇر

راهىبلىق كىيىمىنى كىيگەندىن كېيىن قول ئاستىدىكى سەرۋازلاردىن بىرىگە:

— بېرىپ ئاغىمىز سۇڭ دانىشقا خەۋەر قىل، كېلىپ پېقىر بىلەن بىر كۆرۈشسۇن، — دەپ تاپشۇردى. راهىبلاردىن قەغەز ـ قەلەم سوراپ ئېلىپ، بىر پارچە نەزم پۈتتى، تىلاۋەتخانىغا كىرىپ، ئورۇندۇقتىن بىرنى تارتىپ كېلىپ ئوتتۇرىغا قويۇپ ئولتۇردى، ئوبدان كۆجىدىن بىرنى يېقىپ، هېلىقى قەغەزنى ئېتىكاپ كۆرسىگا قويغاندىن كېيىن باداشقانىنى قۇرۇپ ئولتۇرۇپ، سول پۈتىنى ئوڭ پۈتى ئۈستىگە قويدى ـ دە، تەڭرىنىڭ دەرگاهىغا سەپەر قىلدى. سۇڭ دانىش سەرۋازدىن خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئاتامانلارنى باشلاپ ئۇنى كۆرگىلى كەلگۈچە، لۇ جىشېن مەرۇزىدا قىمىر قىلماي قېتىپ قاپتۇ.

نەزم

قىلمىغان ئۆمرىدە هېچبىر ياخشىلىق،
ئوت قويۇش، جانلار قىيىش سىڭگەن قىلىق.
بوشىتىلدى شاققىدە ئارغامچىسى،
چېقىۋېتىلدى ئۇنىڭ تاش قۇلپىسى.
چىيەنتاڭجياڭدا قەرەللىك سۇ كۆتۈرۈلۈپ،
كىملىكىنى ئالدى ئۆزىنىڭ بىلىپ.

سۇڭ جياڭ بىلەن لۇ جۈنيى بۇ هېكمەتلىك سۆزلەرنى ئوقۇپ هەسرەت بىلەن ئاھ ئۇردى. ئاتامانلارنىڭ هەممىسى لۇ جىشېننى كۆرۈشكە كېلىپ، كۆجە يېقىپ تاۋاپ قىلىشتى. شەهەردە تۇرۇشلۇق جاڭ باسقاقبەگ ۋە تۇڭ ۋازىر باشلىق بەگ ـ سىپاهلارمۇ كۆجە كۆيدۈرۈپ تاۋاپ قىلىشتى. سۇڭ جياڭ ئالتۇن ـ كۈمۈش ۋە دۇردۇن ـ تاۋارلار ئاچقىتۇرۇپ، راهىبلارغا سەدىقە

بىرىپ ئۇچ كېچە - كۈندۈز نەزىر - چىراغ ئۆتكۈزگەندىن كېيىن مېيىتنى قىزىل ساندۇققا سالدى ۋە جىنشەن تېغىدىكى دەرۋىش كالاننى لۇ جىشېننىڭ جەسىتىنى كۆيدۈرۈشكە تەكلىپ قىلدى؛ تەرەپ - تەرەپلەردىكى بۇتخانىلارنىڭ دەرۋىش كالانلىرى كېلىپ نوم - دەستۇر ئوقۇشتى؛ ساندۇقنى لېيۇخې مۇنارىنىڭ ئارقىسىغا كۆيدۈرۈشكە ئاپاردى، جىنشەندىكى دەرۋىش كالان قولىغا ئوتقاش ئالغىنىچە ئۈدۈل ساندۇقنىڭ ئالدىغا كېلىپ، لۇ جىشېنغا قاراپ تۇرۇپ مۇنداق ئايەت ئوقۇدى:

ئەي لۇ جىشېن، ئەي لۇ جىشېن،
باش كۆتۈردۈڭ سەن ئەلكېزەرلىكتىن.
كۆزلىرىڭ دەھشەت، چاقنايىتتى ئوتلار،
يانمىدىڭ ھەرگىز قانلار تۆكۈشتىن.
سۇ كۆتۈرۈلۈپ تۇيۇقسىز كەتتىڭ،
ئىزمۇ قالدۇرماي يوقالدىڭ بۇندىن.
ئەي تەڭرىم ! تەۋرىمەس سەندىن بىئىز بىر تال قىل،
ئايلىنار ئالتۇنغىمۇ بۇيرۇساڭ زېمىن بىردىن.

دەرۋىش كالان ئوت ياندۇرغاندىن كېيىن راھىبلار نوم ئوقۇپ توڭا - ئىستىغپار قىلىشتى - دە، ساندۇقنى كۆيدۈردى، سۆڭەك پارچىلىرىنى يىغىپ لېيۇخې مۇنارىنىڭ ئارقا سەيناسىغا دەپنە قىلدى. لۇ جىشېندىن قالغان بارلىق كىيىم - كېچەك ھەمدە خانلىق ئىنئام قىلغان ئالتۇن - كۈمۈش، بەگ - سىپاھىلار سەدىقە قىلغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى لېيۇخې ئىبادەتخانىسىغا ۋەخپە قىلىپ بېرىلدى. قۇبۇچتىن سوقۇلغان گۈرزە ھەم قارا يەكتەكمۇ ئىبادەتخانىنىڭ تاۋاب بۇيۇملىرى قىلىپ قالدۇرۇلدى.

شۇ ئەسنادا سۇڭ جياڭ بىرىپ ۋۇ سۇڭنى يوقلىدى، ئۇ تېخى ئۆلمىگەن بولسىمۇ، بىراق ئاللىقاچان بىر كېرەكسىز ئادەمگە

ئايلىنىپ قالغانىدى. ۋۇ سۇڭ سۇڭ جياڭغا:

ــ كەمىنە ئىنىلىرى ھازىر بىر مىيىپ ئادەم بولۇپ قالدىم، ئاستانىگە بېرىپ بەيئەت قىلىشنى خالىمايمەن. يېنىمدىكى ئىنىئام قىلىپ بېرىلگەن ئالتۇن ـ كۈمۈش بىساتلىرىمنىڭ ھەممىسىنى مۇشۇ لىيۇخې ئىبادەتخانىسىغا ۋەخپە قىلىپ بېرىپ زاھىت بولۇپ ئۆتسەملا مۇرادىمغا يېتىمەن. ئاغا، رويخەت تۇزگەندە ھەرگىزمۇ كەمىنە ئىنىلىرىنى ئاستانىگە بارغۇچىلار قاتارىغا يېزىپ قويمىسىلا، ــ دېدى.

ــ مەيلى ئىختىيارلىرى ئۆزلىرىدە، ــ دېدى سۇڭ جياڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ.

شۇنىڭدىن تارتىپ ۋۇ سۇڭ لىيۇخې ئىبادەتخانىسىدا تەقۋادار بولۇپ، سەكسەن يېشىدا ئالەمدىن ئۆتتى. بۇ ئاخىرقى بايانغا تېگىشلىك سۆز.

ئەمدى تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭغا كېلەيلى. ئۇ ھەر كۈنى شەھەرگە كىرىپ يارلىق كۈتتى. جاڭ باسقاقبەگنىڭ بارگاھ قوشۇنى يۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن سۇڭ جياڭ ئۆز لەشكەرلىرىنى شەھەرگە ئېلىپ كىرىپ ئورۇنلاشتۇردى. يېرىم ئايچە ئۆتكەندە ئوردىدىن بىر ئەلچى كېلىپ، تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭلارنىڭ قوشۇنىنى ئاستانىگە ئېلىپ بېرىش توغرىسىدا مۇقەددەس پەرمان تاپشۇردى. جاڭ باسقاقبەگ، ۋازىر تۇڭ گۇەن، تۇتۇقبەگ لىيۇ گۇاڭشى، سۇڭ، گېڭ نامىلىق ئىككى مەسلىھەتچى، ئالىي سەركەردە ۋاڭ بىڭ، جاۋ تەنلەر بارگاھ قوشۇن بىلەن ئارقا ـ ئارقىدىن ئاستانىگە قايتتى. سۇڭ جياڭلارمۇ ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوشۇننى ئاستانىگە قايتىشقا تەخلىدى. ئۇلار يولغا ئاتلانغۇچە كۈتۈلمىگەندە لىن چۇڭغا ئۇچۇق تېگىپ پالەچ بولۇپ قالدى، ياڭ شيۇڭنىڭ دۇمبىسىگە چىقان چىقىپ ئۆلدى. شى چيەن يۇقۇملۇق تولغاق كېسىلى بىلەن ئۆلدى، سۇڭ جياڭ

بۇنىڭدىن بەكمۇ ئازابلاندى. دەنتۇ ناھىيەسىدىن ياڭ جىنىڭ ئۆلۈپ كەتكەنلىكى ۋە شۇ ناھىيەدىكى تاغ باغرىغا دەپنە قىلىنغانلىقى يېزىلغان مەكتۇپ كەلدى، لىن چۈڭغا ئۇچۇق تېگىپ پالەچ بولۇپ، تولۇق ساقىيىپ كېتەلمەگەنلىكىدىن، لىيۇخې ئىنبادەتخانىسىدا قالدۇرۇلۇپ، ۋۇ سۇڭ ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالدى، ئۇ شۇ يىلنىڭ كېيىنكى يېرىمىدا ۋاپات بولدى.

سۇڭ جياڭ ۋە باشقا سەركەردىلەر خاڭجۇدىن ئاستانىگە سەپەر قىلىش ئالدىدا تۇرغاندا، ئالىقانات يەن چىڭ خۇپىيانە ھالدا ئۆز غوجايىنى لۇ جۇنيىگە:

ــ كەمىنە قۇللىرى كىچىكىمىدىن تارتىپلا بوسۇغىلىرىدا خىزمەت قىلىپ مېھىر ـ شەپقەتلىرىدىن كۆپ بەھرىمەن بولدۇم، قىلغان ياخشىلىقلىرىنى تەرىپلەشكە تىلىم ئاجىزلىق قىلىدۇ. بۇگۈنكى كۈنگە كەلگەندە قىلماقچى بولغان بۇيۇك ئىشلىرىمىزمۇ ۋۇجۇدقا چىقتى، شۇڭا سىلى بىلەن بۇرۇنقى مەنسەپتىن كېچىپ، بىرەر خالىي ـ خىلۋەت جايغا بېرىپ، نام چىقارماي ئاخىرقى ئۆمرىمىزنى بىللە ئۆتكۈزسەك دەيمەن. سىلى بۇنىڭغا قانداق قارايدىلىكىن؟ ــ دەپ مەسلىھەت سالدى.

ــ لىياڭشەن كۆلىدىكىلەر سۇڭ خانىدانلىقىغا ئىتائەت قىلغان كۈندىن بۇيان، ــ دېدى لۇ جۇنيى ئۇنىڭغا، ــ بىزنىڭ يارەنلىرىمىز تۇرلۇك ـ تۈمەن جەڭلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ كۆپ جاپا چەكتى، ئەلنىڭ چەت ـ ياقا پاسىللىرىدا تازا قىينىچىلىق تارتتى. يارەنلەرنىڭ كۆپىنچىسى ھالاك بولۇپ، ئائىلىمىزدىن پەقەت ئىككىمىزلا قالدۇق. بىز مەنسەپ بىلەن يۈرتىمىزغا قايتىپ، بالىچاقلىرىمىزغا مەرتىۋە قالدۇرىمىز دەپ تۇرغان بۇ پەيتتە، سىز قانداقسىغا مۇنداق ئايىغى چىقماس خىيالغا كېلىپ قالدىڭىز؟

ــ غوجام، يېڭىلىشىۋاتىدىلا، ــ دېدى يەن چىڭ كۇلۇپ تۇرۇپ، ــ كەمىنلىرىنىڭ بۇ خىيالىنىڭ ئايىغى چىقىدۇ، سىلىنىڭ بۇ سەپەرلىرىنىڭ ئايىغى چىقماسمىكىن!

يەن چاك ئىلگىرىلەش ياكى چېكىنىش، ھاياتلىق ياكى ماماتلىقنىڭ پەيتىنى بىلمىدىغان ئادەم ئىدى. بۇنىڭغا مۇنۇ نەزم دەلىل:

يۇرت كېزىپ، شەھەر ئېلىپ چىقتۇق پۇخادىن بىز شۇ دەم،
كونا دوستلاردىن كېچىپ قارىغايىنى قىلدۇق سەيلە ھەم.
نامۇشۇھەرەتتىن ئۆزەلمەي يۇرگۈچىلەر رىشتىنى،
تاپسىمۇ شۇھەرەتۇ نام ئاخىر تاپالماس پايدىنى.

ــ يەن چاك، مەن قىلچىمۇ ئالا كۆڭۈللۈك قىلمىغان تۇرسام، ئوردا قانداقمۇ ماڭا بۇيرۇلىق قىلار؟ ــ دېدى لۇ جۇنيى.

ــ سىلى، ــ دېدى يەن چاك ئۇنىڭغا، ــ ئەجەبا خەن شىننىڭ ئون چوڭ تۆھپە يارىتاندىن كېيىن ئاخىرىغا كېلىپ ۋېيياك ئوردىسىدا بېشى كېسىلگەنلىكىنى؛ پېك يۆنىڭ چانلىپ قېيما ـ چېيما قىلىۋېتىلگەنلىكىنى؛ يىڭ بۇنىڭ دورىغا چىلانغان ئوق بىلەن ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئاڭلىمىغانمۇ؟ غوجام، بالايىئاپەت باشقا كېلىپ قالغاندا قۇتۇلماق تەس كېلەرمىكىن؟ ئوبدانراق ئويلاپ باقسىلا.

ــ مەن، ــ دېدى لۇ جۇنيى، ــ خەن شىننىڭ ئۆزىنى ئۇچ قېتىم شاھ دەپ جاكارلاپ، چېن شىنى ئىسيان كۆتۈرۈشكە قۇتراتقانلىقى؛ پېك يۆنىڭ گاۋ زۇغا بويسۇنمىغانلىقىدىن جەددى ـ جەمەتى بىلەن ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى؛ يىڭ بۇنىڭ جىۇجياڭدا مەنسەپ تۇتۇپ، خەن دى خانىنى ئاغدۇرۇپ تاشلىماق بولغانلىقىنى؛ خەن گاۋزۇ يالغاندىن سايىاھەتكە چىقىپ چۇش كۆرگەن بولۇپ، خانىش لۇ خۇغا ئۇنى قەتل قىلىش بۇيرۇقى بەرگەنلىكىنى ئاڭلىغانمەن. مەن بۇنداق ئالىي مەرتىۋىدىمۇ بولغان ئەمەس، بۇنداق گۇناھ ـ سەۋەنلىكلەرنى ئۆتكۈزگەن ئەمەس!

— غوجام، پېقىرنىڭ گېپىنى ئاڭلىمىدىلا، كېيىن پۇشايمانىنى ئالغىلى قاچا تاپالمايۋاتىدۇ! مەن بېرىپ سۇڭ تۇرشاۋۇل بىلەن خەيرلىشىپ كەلمەكچىمەن، ئۇ مەردلىكنى ئەلا بىلىدىغان ئادەم، مېنى جەزمەن قويۇپ بەرمەيدۇ، شۇڭا سىلى بىلەن مۇشۇ يەردىلا خوشلىشاي، — دېدى يەن چىڭ.

— سىز مەن بىلەن خوشلىشىپ نەگە بارماقچى، — دېدى لۇ جۇنيى.

— يەنىلا سىلەرنىڭ ئەتراپىڭلاردا يۈرىمەن، — دېدى يەن چىڭ.

— شۇنداق دەڭە، قېنى نەگە بارارسىزكىن؟ — دەپ قويدى لۇ جۇنيى كۈلۈپ.

يەن چىڭ ئېگىلىپ سەككىز تەزىم بىلەن خوشلاشتى ـ دە، شۇ كېچىسىلا بىر ئەپكەش ئالتۇن ـ كۈمۈش، ئۇنچە ـ مارجاننى ئېلىپ كېتىپ قالدى، ئۇنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنىمۇ ھېچكىم بىلمەي قالدى. ئەتىسى ئەتىگەندە لەشكەرلەر بىر پارچە خەت يېزىلغان قەغەزنى تېپىۋالدى ۋە بۇنى سۇڭ تۇرشاۋۇلغا سۇنىدى. سۇڭ جياڭ ئوقۇپ كۆرسە ئۇنىڭغا مۇنداق دەپ يېزىلمىپتۇ:

دېتسىز ئىنىلىرى يەن چىڭ تۇرشاۋۇلۇم ئۆزلىرىگە ھۆرمەت ـ ئېھتىرام بىلەن شۇنى مەلۇم قىلىمەنكى، قوشۇنلىرىغا قوبۇل قىلىنغاندىن تارتىپ مېھىر ـ شەپقەتلىرىدىن كۆپ بەھرىمەن بولدۇم. بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزلىرىگە بېشىم بىلەن مېڭىپ يۈرۈپ خىزمەت قىلىپ ئۆلسەممۇ ئازلىق قىلىدۇ. بىراق، ئۆزۈم بىتەلەي كەمىنە بىر ئادەم بولغانلىقىمدىن، خانلىقىنىڭ خىزمىتىگە ئەرزىمەيمەن، شۇڭا تاغ ئىچىگە بېرىپ زاھىت بولۇشنى خاھىش ئەتتىم. مېڭىشتىن بۇرۇن سىلى بىلەن خوشلاشماقچى بولغانىدىم، بىراق ئۆزلىرىنى مەردلىكنى ئەلا بىلىپ، ئاسانلىقچە قويۇپ بەرمەسمىكىن دەپ كېچىلەپ جىملا كېتىپ قالدىم. ئۆزلىرىگە ۋىدالىشىش يۈزىسىدىن تۆۋەندىكى تۆت مىسرا ۋىدالىق نەزمىسىنى قالدۇردۇم، باش سەردارىم، گۇناھىمنى ئەپۇ قىلىشلىرىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن ئۈمىد قىلىمەن.

نەزم

ئايرىلارمەن مۇشۇ توپتىن قالمىغىن ھەيران ماڭا،
نامۇشۇھرەت، مەنسەپىڭنىڭ لازىمى يوقتۇر ماڭا.
بار يېنىمدا ھەزرىتى شاھنىڭ چۈشۈرگەن يارلىقى،
ئۇشبۇ ئالەمدە ياشايمەن يوق غېمىم ــ ئەركىن مانا.

سۇڭ جياڭ يەن چىڭنىڭ مەكتۇپىنى ۋە قالدۇرغان تۆت مىسرا نەزمىنى كۆرۈپ كۆڭلى تولمۇ غەش بولدى ۋە چىقىم بولغان سەركەردە ـ سەرۋازلىرىنىڭ مەنسەپ ـ نىشان دەستەكلىرىنى ئاستانىگە ئېلىپ بېرىپ ئوردىغا تاپشۇردى.

سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى ئەگرى ـ توقاي يوللار بىلەن سۇجۇ شەھرىگە يېتىپ باراي دەپ قالغاندا، دەريا بۇلغار لەھەڭ لى جۇن يالغاندىن ئۇچۇق تەگكەن بولۇپ يېتىۋالدى، ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى سەرۋازلار سۇڭ تۇرشاۋۇلغا خەۋەر قىلىۋىدى، ئۇ شەخسەن ئۆزى تېۋىپ باشلاپ بېرىپ ئۇنىڭ كېسىلىنى كۆردى. بۇ چاغدا لى جۇن سۇڭ جياڭغا:

ــ ئاغا، سەپەرنى تەخىرگە قويمىسىلا، جاڭ باسقاقبەگ قايتىپ كەتكىنىگە خېلى بولدى، ئوردا ئۆزلىرىنى ئەيىبكە تارتمىسۇن. ئەگەر ئۆزلىرى پېقىر لى جۇنگە راستلا ئىچىلىرى ئاغرىيدىغان بولسا، تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭلارنى مېنىڭ ھالىمدىن خەۋەر ئېلىشقا قالدۇرسىلا، كېسىلىم ياخشى بولغاندا ئارقىلىرىدىن ئوردىغا تاۋاپقا باراي، ئاغا، لەشكەرلەرنى باشلاپ ئاستانىگە قاراپ مېڭىۋەرسىلە، ــ دېدى.

بۇ گەپ سۇڭ جياڭنىڭ كۆڭلىگە ياقمىسىمۇ، باشقىچە گۇماندا بولماستىن، لەشكەرلەرنى باشلاپ ماڭماق بولدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە جاڭ باسقاقبەگ ئالاقە ئەۋەتىپ مېڭىشقا ھەيدەكچىلىك

قىلغانلىقىدىن، لى جۇن، تۇڭ ژېي، تۇڭ مېڭلارنى قالدۇرۇپ، باشقا سەركەردىلەر بىلەن بىللە ئاستانىگە يۇرۇپ كەتتى.

لى جۇن قاتارلىق ئۇچەيلەن دەرھال فېي باۋ قاتارلىق تۆتەيلەننى ئىزدەپ تاپتى، كونا ژەدىگە مۇژاپىق بۇ يەتتەيلەن سۆگەتلىك جاڭزىدا بىر مەسلىھەتكە كېلىپ، بارلىق مال ـ مۇلۇكلىرىنى كېمە ياساشقا سەرپ قىلدى، ئاندىن تەيساڭ شاخابچىسىدىن كېمە بىلەن دېڭىزغا چىقىپ، ئارقىدا قالغان ئەللەرگە پاناھلىق ئىزدەپ كەتتى، كېيىنچە سىيام دۆلىتىنىڭ تاجدارى بولۇپ قالدى. تۇڭ ژېي، فېي باۋلار ئارقىدا قالغان جايلاردا ئەمەل تۇتۇپ، راھەت ـ پاراغەتتە ئۆتۈپ، باشقا بىر دېڭىز ساھىلىنى ئىگىلىۋالدى، بۇ لى جۇن ھەققىدىكى ئاخىرقى ئىشلار.

نەزم

خەۋەر تېپىپ خاقانلارنىڭ قىلمىشىدىن،
پەشنى قېقىپ كەتكەن كىشى ئاقىل بولۇر.
دوست ئىچىدىن دوست تاللىساڭ يېڭىباشتىن،
كۆچلىنەرسەن، دوستۇڭمۇ ھەم قابىل بولۇر.
باغلاپ بولماس دەريا ئارا ئۇزسە قېيىق،
سۆگەتزارلىق جاڭزا ئارا ئۆستى تاللار.
كىممۇ بىلسۇن كائىناتنىڭ پايانىنى،
ئۇندا ئۆزگە باشقىچە بىر ئەللەرمۇ بار.

سۇڭ جياڭ باشلىق سەركەردىلەرنىڭ سەپىرىدە ھېچ ۋەقە ئۆتۈلمىدى، ئۇلار چاڭجۇ، رۇنجۇ قاتارلىق بۇرۇن جەڭ قىلغان جايلاردىن ئۆتكەندە، سۇڭ جياڭنىڭ كۆڭلى تولمۇ يېرىم بولدى. چۈنكى، دەريادىن ئۆتكۈچە ئۇ يەردە ئادەملىرىنىڭ تەڭدىن تولىسى

هالاك بولغاندى. ياڭجۇ ئارقىلىق خۇەيئەنگە كىرىپ ئاستانىگە يېقىنلاشقاندا، سۇڭ جياڭ بارلىق سەركەردىلىرىگە ئوردىغا كىرىپ بەيئەت قىلىشقا تەييارلىق كۆرۈش بۇيرۇقىنى چۈشۈردى. ئۇچ قوشۇن لەشكەرلىرى توققۇزىنچى ئاينىڭ يىگىرمىسىدىن كېيىن ئاستانىگە قايتىپ كەلدى. جاڭ باسقاقبەگ بارگاھ قوشۇننى باشلاپ ئالدى بىلەن شەھەرگە كىرىپ كەتتى. سۇڭ جياڭنىڭ لەشكەرلىرى شەھەر سىرتىغا ئورۇنلىشىپ يەنە بۇرۇنقى كونا كۆۋرۈك ئۆتكىدە قوش تىكىپ ماكانلىشىپ، شاھنىڭ يارلىقىنى كۈتتى. بۇ چاغدا لى جۇنلەرنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىشقا قالدۇرۇلغان سەرۋازلار سۇجۇدىن يېتىپ كېلىپ: «لى جۇن ئەسلىدە ئاغرىق ئەمەس ئىكەن، ئاستانىگە بېرىپ ئەمەل تۇتۇشنى خالىمىغانلىقتىن، يالغان ئاغرىق بولۇپ يېتىۋاپتىكەن، ھازىر تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭلار بىلەن يوقلىپ كەتتى، نەگە كەتكەنلىكى نامەلۇم» دەپ خەۋەر قىلىشتى. سۇڭ جياڭ يەنە ئاھ ئۇردى ۋە پېي شۇەنگە ھازىر ئاستانىگە يېتىپ كەلگەن يىگىرمە يەتتە نەپەر چوڭ ـ كىچىك ئوڭ قول، سول قول سەركەردىلەرنىڭ رويخېتىنى تۇزۇشنى، پادىشاھلىق ئىشى يولىدا قازا تاپقانلارنىمۇ رويخەتكە كىرگۈزۈپ، خان ئالىيلىرىغا تەشەككۇرنامە يېزىشنى تاپشۇردى، شۇنداقلا ئوڭ قول، سول قول سەركەردىلەرگە سىم بۆك ۋە مۇراسىم كىيىمى كىيىپ تەڭرىقۇتقا بەيئەت قىلىشنى كۈتۈپ تۇرۇشنى بۇيرۇدى. ئۇچ كۈندىن كېيىن پادىشاھ ئوردىغا چىقتى، پادىشاھنىڭ يېقىن ۋەزىرلىرى تەڭرىقۇتقا سۇڭ جياڭلارنىڭ كەلگەنلىكىنى مەلۇم قىلدى، تەڭرىقۇت سۇڭ جياڭلارنىڭ كىرىشىگە ئىجازەت بەردى.

شۇ كۈنى تاڭ ئاستا ـ ئاستا سۈزۈلدى. سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيى قاتارلىق يىگىرمە يەتتە سەركەردە مۇقەددەس پەرمانغا بىنائەن دەرھال ئاتلىنىپ شەھەرگە كىرىشتى. ئاستانە پۇقرالىرى بۇلارنىڭ ئۇچىنچى قېتىم خانغا بەيئەتكە كەلگەنلىكىنى كۆردى.

سۇڭ جياڭلار ئەل بولغان دەسلەپكى مەزگىلدە مۇقەددەس پەرمانغا بىنائەن خان تەرىپىدىن ئىنئام قىلىنغان قىزىل، يېشىل كىمخاب يەكتەكلەرنى كىيىپ، ئالتۇن ـ كۈمۈشتىن قىلىنغان نىشان ـ دەستەكلەرنى ئېسىشقىنىچە شەھەرگە كىرىپ خانغا بەيئەت قىلغانىدى، ئۇلار قىتان لەشكەرلىرىنى يەڭگەندىن كېيىن ئاستانىگە قايتىپ كەلگەندە، تەڭرىقۇت ئۇلارغا جەڭ لىباسلىرىنى، قۇياغ ـ دۇبۇلغىلىرىنى كىيىپ جابدۇنغان هالدا كىرىپ كۆرۈشۈش توغرىسىدا بۇيرۇق بەرگەنىدى. بۇ قېتىم جاهان تىنچىغانلىقىدىن تەڭرىقۇت ئاتايىتەن قەلمىي سىپاهلار تۇرقىدا ياسىنىپ، سىم بۆك ۋە مۇراسىم كىيىمى كىيگەن هالدا كېلىپ بەيئەت قىلىشنى بۇيرۇدى. ئاستانىدىكى پۇقرالار بۇ قېتىم ئۇلاردىن ئارانلا بىرقانچە كىشىنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ ئاھ ئۇرۇشتى. سۇڭ جياڭ قاتارلىق يىگىرمە يەتتەيلەن تۆۋەن تەرەپتىكى ئالدى قوۋۇقتا كەلگەنده ئاتتىن چۈشۈپ ئوردىغا كىرىشكە هازىرلاندى. خان نۆكەرلىرى ئۇلارنى قاشتېشىدىن قىلىنغان مۇبارەك تاپسىغا باشلاپ كەلدى، سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيىلەرنىڭ باشچىلىقىدا هەممەيلەن ئالدىغا بىرىپ سەككىز مەرتەم، ئارقىغا يېنىپ سەككىز مەرتەم، ئوتتۇرىغا بىرىپ سەككىز مەرتەم، جەمئىي يىگىرمە تۆت مەرتەم تەزىم قىلىپ، شاهقا ئۇزۇن ئۆمۈر تىلىدى. سالام ـ سەھەت تامام بولغاندىن كېيىن تەڭرىقۇت خۇيزۇڭ (پادىشاه داۋ جۇن) سۇڭ جياڭلاردىن ئاران شۇنچىلىكلا ئادەم قالغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ كۆڭلى بىئارام بولدى. خان ئۇلارنىڭ دىۋانغا چىقىشىغا ئىجازەت بەردى. سۇڭ جياڭ بىلەن لۇ جۇنيى سەركەردىلەرنى باشلاپ كاتتا پەلەمپەيدىن چىقىپ، خانىنىڭ ئونچە ـ مەرۋايىت پەردىسى ئالدىغا كېلىپ تىز چۆكتى. خان ئۇلارغا ئۆره تۇرۇشقا ئىجازەت بەردى، خانىنىڭ يېنىدىكى ۋەزىرلەر ئونچە پەردىنى ئاچتى.

ـــ مەن، ـــ دېدى تەڭرىقۇت، ـــ هەرقايسىڭلارنىڭ دەريانىڭ

تۆۋەن تەرىپىدىكى قاراقچىلارنى تازىلاشتا نۇرغۇن رىيازەت چەككەنلىكىڭلارنى ئۇقتۇم، يارەنلىرىڭلارنىڭ تەڭدىن تولىسى چىقىم بوپتۇ، بۇنى ئاڭلاپ تولىمۇ ئازابلاندىم.

سۇڭ جياڭ يامغۇردەك ياش تۆكۈپ، خانغا قايتا تەزىم قىلىپ ئېھتىرام بىلدۈرگەندىن كېيىن:

ــ پېقىر بىر كالانپاي، كەم ئەقىل كىشىمەن. ئۆلۈپ كەتكۈچە جان پىدالىق بىلەن ئىشلىسەممۇ خانلىقىمىزنىڭ بىزگە قىلغان پۈتمەس ـ تۈگىمەس ئىلتىپاتىغا جاۋاب قايتۇرۇپ بولالمايمەن. ئەينى يىللىرى مەردلىك يولىدا بىر يۈز سەككىز ئادەم جەم بولغان بولۇپ، ۋۇتەيشەن تېغىغا چىقىپ ئانت ئىچىشكەنىدۇق، ھالا بۇگۈنگە كەلگەندە ئوندىن سەككىزىمىزنىڭ چىقىم بولىدىغانلىقىنى كىم بىلىسۇن؟ قول ئاستىمدىكى ئادەملەرنىڭ رويخېتىنى ئالىيلىرىغا ئالدىراپ ـ سالدىراپلا سۇنۇشقا پېتىنالمىدىم، ئۆزلىرىنىڭ ئىلتىپات قىلىپ بىزگە شاھانە ئىزنە بېرىشلىرىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن ئىلتىجا قىلىمەن، ــ دېدى.

ــ قول ئاستىڭىزدىكىلەردىن خانلىق ئىشى يولىدا قازا تاپقانلارنىڭ كۆرسەتكەن ئەجىر ـ تۆھپىلىرىنىڭ كۆمۈلۈپ قالماسلىقى ئۈچۈن، ئۇلارغا مازار سېلىپ، نام ـ مەرتىۋە بېرىشكە ئىزنە بېرىمەن، ــ دېدى تەڭرىقۇت.

سۇڭ جياڭ يەنە تەزىم قىلىپ تەڭرىقۇت ئالدىغا بېرىپ مەلۇمات سۇندى. ئۇنىڭدا شۇنداق دېيىلگەنىدى:

تۆۋەن ئىقلىمنى تىنچلاندۇرغۇچى باشبۇغ، باش تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭ ۋە باشقا سەركەردىلەر جانابىي ئالىيلىرىغا شۇنداق ئۈچۈر بېرىمىزكى، نادان ـ ناتىۋان بولغان بىز ئەرزىمەس بەگ ـ سىپاھلىرى ئۇست ـ ئۇستىلەپ ئىنتايىن ئېغىر گۇناھ ئۆتكۈزدۇق. لېكىن، ئالىيلىرىنىڭ سايىسىدا غايەت ئۇلۇغ ئىلتىپاتقا ئېرىشتۇق،

بۇنىڭ ئۇچۇن ئاياغلىرىدا تېنىمسىز تالقان بولغۇچە ئۆمۈر بويى خىزمەت قىلساقمۇ ئازلىق قىلىدۇ! شۇڭا، كۆلدىن ئايرىلىپ قۇربىمىزنىڭ يېتىشچە نەسلەرنى يوقتىشقا كىرىشتۇق، يارەنلەر بىر جان - بىر تەن بولۇپ ۋۇتەيشەن تېغىغا چىقىپ ئانت ئىچتۇق. پۈتۈنلەي ساداقەتمەنلىككە سۆيۈنۈپ، ۋەتەنگە پاسبان، خەلقىگە باشپاناھ بولدۇق. قىتان لەشكەرلىرى بىلەن شىددەتلىك جەڭ قىلىپ، چېگىشى غارىدا قالغا لانى تىرىك تۇتتۇق. كۆرسەتكەن ئەجىر - تۆھپىمىز ئالىيلىرى ھۇزۇرىدا ئايان بولغان بولسىمۇ، ئىستىكى، ياخشى سەركەردىلەر نابۇت بولدى. شۇ ۋەجىدىن پېقىر قۇللىرى كېچە - كۈندۈز قايغۇدا كۆيۈپ، ھەسرەت ئوتىدا ئۆرتەنمەكتىمەن. ئۆزلىرىنىڭ ئىلتىپات قىلىپ، قازا تاپقانلارغا شەپقەت قوللىرىنى سۇنۇپ، مېھىر - شەپقەتلىرىدىن بەھرىمەن قىلىشلىرىنى، ھايانلارغا ئاتىدارچىلىق قىلىشلىرىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن ئىلتىجا قىلىمەن. سۇڭ جياڭغا ئۆز يۇرتۇمغا قايتىپ تىرىكچىلىك قىلىشقا ئىجازەت قىلسىلا، بۇمۇ ئالىيلىرىنىڭ پېقىر قۇللىرىغا قىلغان بىر شەپقىتى بولغاي. پېقىر قۇللىرى سۇڭ جياڭلار ئالاھىدە ئېھتىرام بىلەن ھازىر ھايات بار ۋە قازا تاپقانلار رويخېتىنى مۇشۇ مەلۇماتقا قوشۇپ مۇبارەك ھۇزۇرلىرىغا سۇندۇق.

جەڭدە قازا تاپقان ئوڭ قول ۋە سول قول سەركەردە جەمئىي ئەللىك توقۇز نەپەر، ئوڭ قول سەركەردە ئون تۆت نەپەر. ئۇلار مۇنۇلار:

چىن مىڭ، شۇ نىڭ، دۇڭ پىڭ، جاڭ چىڭ، لىۇ تاڭ، شى جىن، سو چاۋ، جاڭ شۇن، رۇەن شياۋئېر، رۇەن شياۋۋۇ، لېي خېڭ، شى شيۇ، شيې جېن، شيې باۋ.

سول قول سەركەردە قىرىق بەش نەپەر. ئۇلار مۇنۇلار:

سۇڭ ۋەن، جياۋ تىڭ، تاۋ زۇڭۋاڭ، خەن تاۋ، پېڭ چې، جېڭ تيەنشۇ، ساۋ جىڭ، ۋاڭ دىڭلىۇ، شۇەن زەن، كۇڭ لياڭ، شى ئېن، خاۋ سۈبن، دېڭ فېي، جۇ تۇڭ، گۇڭ ۋاڭ، باۋ شۇ، دۇەن جىڭجۇ، خۇ جيەن، مېڭ كاڭ، ۋاڭ يىڭ، خۇ سەننياڭ، شياڭ چۇڭ، لى گۇن، يەن شۇن، ما لىن، شەن تىڭگۇي، ۋېي دىڭگو، لۇ فاڭ، گو شېڭ، ئوۋ پېڭ، چېن دا، ياڭ چۇن، يۇ باۋسى، لى جۇڭ، شۇ يۇڭ،

لى يۇن، شى يۇڭ، دۇ چيەن، دىڭ دېسۇن، زۇ يۇەن، لى لى، تاڭ لۇڭ، سەي فۇ، جاڭ چىڭ، سۇن چوكان.

سەپەر ئۇستىدە كېسەل بولۇپ قازا تاپقان ئوڭ قول، سول قول سەركەردىلەر ئون نەپەر. ئۇلار مۇنۇلار:

ئوڭ قول سەركەردىلەر:

لىن چۇڭ، ياڭ جى، جاڭ خېڭ، مۇ خۇڭ، ياڭ شيۇڭ.

سول قول سەركەردىلەر:

كۇڭ مىڭ، جۇ گۇي، جۇ فۇ، بەي شېڭ، شى چيەن.

خاڭجۇ لىۇخي ئىبادەتخانىسىدا ئاخىرەتكە سەپەر قىلغان ئوڭ قول سەركەردە بىر نەپەر:

لۇ جىشېن

ئوڭ قولىدىن ئايرىلىپ، ئىلتىپات ئېلىشنى خالىماي، لىۇخي ئىبادەتخانىسىدا خۇداگۇي بولۇۋالغان ئوڭ قول سەركەردە بىر نەپەر:

ۋۇ سۇڭ

بۇرۇنىسىدا ئاستانىدىن جىجۇغا بېرىپ خۇداگۇي بولۇۋالغان ئوڭ قول سەركەردە بىر نەپەر:

گۇڭسۇن شېڭ

ئىلتىپات ئېلىشنى خالىماي، سەپەر ئۇستىدە قالغان ئوڭ قول، سول قول سەركەردە تۆت نەپەر. ئۇلار مۇنۇلار:

ئوڭ قول سەركەردە ئىككى نەپەر. ئۇلار مۇنۇلار:

يەن چىڭ، لى جۇن

سول قول سەركەردە ئىككى نەپەر. ئۇلار مۇنۇلار:

تۇڭ ۋېي، تۇڭ مېڭ

بۇرۇن ئاستانىدە قېلىپ قالغان، كېيىن قايتۇرۇۋېلىنغان ئەمچى، هازىر ئاستانىدە بار سول قول سەركەردە بەش نەپەر. ئۇلار مۇنۇلار:

ئەن داۋچۇەن، خۇاڭ فۇدۇەن، جىن داجيەن، شياۋ راڭ، لې خې

هازىر ئاستانىگە بەيئەتكە كەلگەن ئوڭ قول، سول قول سەركەردە يىگىرمە يەتتە نەپەر. ئۇلار مۇنۇلار:

ئوڭ قول سەركەردە ئون ئىككى نەپەر. ئۇلار مۇنۇلار:

سۇك جياك، لۇ جۇنيى، ۋۇ يۇك، گۆەن شپك، خۇ يەنجو، خۇا رۇك، چەي جەن، لى يەك، جۇ تۇك، دەي زۇك، لى كۇي، رۇەن شياۋچى.

سول قول سەركەردە ئون بەش نەپەر. ئۇلار مۇنۇلار:

جۇ ۋۇ، خۇاك شەن، سۇن لى، فەن رۇي، لەك جېن، پېي شۇەن، جياك جەك، دۇ شەك، سۇك چەك، زۇ رۇن، سەي چەك، ياك لەن، مۇ چۇن، سۇن شەن، گۇ يەڭگە.

ھۆرمەت ـ ئېھتىرام بىلەن

تۇرشاۋۇل سۇك جياك

ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۇنيىلەر

شۇەنخېنىك بەشىنچى يىلى توققۇزىنچى ئاينىك ـ كۇنى

پادىشاھ بۇ رويخەتنى كۆرۇپ ئاھ ئۇرۇپ:

ـــ سىلەر بىر يۇز سەككىز ئادەم ساماۋى ئەختەر ـ زېمىنىي ئەپتەرلەردىن ئىدىكلار، ھالا بۇگۇنگە كەلگەندە ئاران يېگىرمە يەتتىكلار قاپسىلەر، ئۇنىك ئۇستىگە يەنە تۆتەيلەن سەپەر ئۇستىدە باش ئېلىپ قېلىپ قاپتۇ، راستتىنلا ئوندىن ئىككى قىسمىكلار قاپسىلەر، ـــ دېدى.

ئارقىدىنلا يەنە خان يولدا قازا تاپقان ئوك قول، سول قول سەركەردىلەرنىك ھەممىسىگە نام ـ مەرتىۋە بېرىش ھەققىدە يارلىق چۈشۈردى. ئوك قول سەركەردىلەرگە سادىق ئەمەلدار دېگەن نام بېرىلدى. سول قول سەركەردىلەرگە مەرد ئەقىدىمەنلەر دېگەن نام بېرىلدى. ئۇلارنىك بالىچاقا، نەۋرىلىرى بولسا ئاستانىگە ئېلىپ كېلىنىپ، ئاتا ـ ئانىلرىنىك مەنسەپ ـ مەرتىۋىلىرىگە مىراسخور قىلىندى؛ بالىچاقا، نەۋرىلىرى بولمىسا، ئۇلارغا ئاتاپ ئىبادەتخانا سېلىندى. ئۇلارنىك ئىچىدىكى جاك شۇن كارامەت بىلەن ئەجىر كۆرسەتكەنلىكى ئۈچۈن، ئۇنىڭغا جىنخۇا سەرداری دېگەن مەرتىۋە بېرىلدى. راھىب لۇ

جىشىن قاراقچىلارنىڭ كاتتىبىشىنى تىرىك تۇتۇش بىلەن ئەجىر كۆرسىتىپ، ئۇلۇغ ئىبادەتخانىدا ئاخىرەتكە سەپەر قىلغانلىقى ئۈچۈن، مەردلىك يولىدا شېھىت بولغان دەرۋىش كالان دېگەن نام قوشۇپ بېرىلدى. ۋۇ سۇڭ ياۋغا قارشى جەڭدە ئەجىر - تۆھپە كۆرسەتكەن يولىدا قولىدىن ئايرىلىپ مېيىپ بولغاندىن كېيىن لىۇخې ئىبادەتخانىسىدا خىزمەتكۈي بولغانلىقى ئۈچۈن، ساداقەتمەن پىر - ئۇستاز دېگەن نام بېرىلدى ۋە ئۇنىڭ ئاخىرقى ئۆمرىنى بايلىقات ئۆتكۈزۈشى ئۈچۈن، ئون تۈمەن تىزىق يارماق ئىنئام قىلىندى. قازا تاپقان ئىككى ئايال سەركەردىدىن خۇ سەنىياڭغا خۇايلىڭ دىيارى خانىمى، سۇن چوكانغا جېڭدې دىيارى ئاغىچىسى دېگەن نام بېرىلدى. ھازىر ئوردىغا بەيئەتكە كەلگەنلەردىن تۇرشاۋۇللارغا ئايرىم مەنسەپ بېرىلگەندىن تاشقىرى، ئون نەپەر ئوڭ قول سەركەردىگە ئەلەمدار ئەقىدىمەن سەركەردە دېگەن نام بېرىلىپ، ئۇلار ئايماقلارنىڭ قولباشلىقىغا تەينىلەندى؛ ئون بەش نەپەر سول قول سەركەردىگە روھلۇق ئەلەمدار دېگەن نام بېرىلىپ، ئۇلار ھەرقايسى قوشۇنلارنىڭ باش زەڭگىلىكىگە تەينىلەندى؛ ھەم لەشكەر ئىشى، ھەم پۇقرا ئىشىنى باشقۇرىدىغانلار مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ تەينىلىشىگە قالدۇرۇلدى. ئايال سەركەردە گۇ يەڭگىگە دۇڭيۈەن ناھىيەسىنىڭ ئاغىچىسى دېگەن نام بېرىلدى.

تۇرشاۋۇل سۇڭ جياڭغا ۋۇدې ئىشكاۋۇل دېگەن نام بېرىلىپ، ئۇ چۈجۇ ئايمىقىغا باسقاقبەگ، قوشۇمچە لەشكەرلەرنىڭ ئالىي باشبۇغلۇقىغا تەينىلەندى.

ئورۇنباسار تۇرشاۋۇل لۇ جۈنيىگە ۋۇگۇڭ ئىشكاۋۇل دېگەن نام بېرىلىپ، ئۇ لۈجۇ ئايمىقىغا باسقاقبەگ، قوشۇمچە لەشكەرلەرنىڭ ئورۇنباسار ئالىي باشبۇغى قىلىپ تەينىلەندى.

مۇشاۋىر ۋۇ يۈڭ ۋۇشىڭ قەلئەسىنىڭ نامزات مىراقىپلىقىغا تەينىلەندى.

گـۇەن شېلگ دامـلگ دېياربدىكى لەشكەرلەرنـلگ بـرىنـچـى باشبۇغلۇقىغا تەينىلەندى.

خـۇ يـەنجـو شـاھ قـارارگـاھـىدىكـى لـەشكـەرلـەرنـلگ بۇيۇرغابەگلىكىگە تەينىلەندى.

خـۇا رۇلگ يـىگـتـيـەن دېيـاربـدىكى لـەشكـەرلـەرنـلگ بـاش قولباشلىقىغا تەينىلەندى.

چەي جىن خېگخەي قەلئەسىدىكى ساگجۇ ئـايمـقـىنـلگ بـاش قولباشلىقىغا تەينىلەندى.

لى يـلگ جۇگشـەن دـيـاربـدىكى يۇنجـۇ ئـايمـقـىنـلگ بـاش قولباشلىقىغا تەينىلەندى.

جۇ تۇلگ باۋدىلگ دېيارىنلگ باش قولباشلىقىغا تەينىلەندى.

دەي زۇلگ يەنجۇ دېيارىنلگ باش قولباشلىقىغا تەينىلەندى.

لى كۇي جېنجياگدىكى رۇنجۇ ئايمقىنلگ باش قولباشلىقىغا تەينىلەندى.

رۇەن شياۋچى سـەيتيـەن قـەلئەسـىنـلگ باش قـولـباشلـىقـىغـا تەينىلەندى.

خـان يـارلـىق چـۇشـۇرۇپ هـەمـمـە ئـولگ قـول، سـول قـول سەركەردىلەرگە نام ـ مەرتـىۋە بەرگـەنـدىن كېيـىـن ئۇلار رەھمـەت ـ تـەشەككۇرلـەر ئېيتـىشـىپ، بـۇيـرۇق كۇتۇپ تـۇرۇشتى، ئـۇلارغـا ئىنئـاملار بېرىـلدى. ئون بەش نـەپەر سول قول سـەركەردىنـلگ هەربىـرىگە ئۇچ يـۇز سەردىن ئالـتـۇن ـ كۇمـۇش، بـەش توپتـىـن گـۇللـۇك دۇردۇن ئـىنـئـام قـىلـىنـدى. ئـون نەپـەر ئـولگ قـول سەركەردىنـلگ هەربـىـرىگە بـەش يۇز سەردىن ئـالتـۇن ـ كـۇمـۇش، سەككىز توپتـىن گـۇلـلـۇك دۇردۇن ئـىنـئـام قـىلـىنـدى. تۇرشـاۋۇل سۇلگ جياگ، لۇ جۇنيـىنـلگ هەربـىرىگە مـلگ سـەردىن ئالـتـۇن ـ كۇمـۇش، ئون توپتـىن زەرباب، بـىر قۇردىن شاھانە گـۇللـۇك تـون، بـىردىن ئېسـىل ئارغـماق ئـىنـئـام قىلـىنـدى. سۇلگ جياگلار بۇنگغا چوگقـۇر مـىنـنـەتـدارلـىق بـىلـدۇرگـەنـدىن كېيـىـن يەنە مـۇجـۇ

ئايمەقبەدىكى قارا ئەجدىھا ھەزرەت ئىككى قېتىم كارامەت كۆرسىتىپ، ۋەتەنگە پاسىبان، خەلقە باشپاناھ بولۇپ، لەشكەرلەرنى قۇتۇلدۇرغانلىقى سەۋەبلىك تولۇق زېپەر قۇچۇشقا مۇمكىن بولدى، دەپ ئىلتىجا قىلدى. خان ئىلتىجانى قوبۇل كۆرۈپ، قارا ئەجدىھا ھەزرەتكە ساداقەتمەن، كارامەتلىك، پاسىبان، شەپقەتچان سۇ ئىلاھى دېگەن نامنى بەردى. خان شاھانە قەلبى بىلەن مۇجۇ ئايمەقنى يەنجۇ ئايمەقغا، شېجۇ ئايمەقنى خۇيجۇ ئايمەقغا ئۆزگەرتتى، چۈنكى بۇ جايلار فاڭ لا ئىسيان كۆتۈرگەن جايلار بولۇپ، شۇ جاينىڭ ناملىرى ئىپادە قىلىنغان خەتلەردە ئىسيان مەنىسىنى ئىپادىلەيدىغان بەلگىلەر بار ئىدى. چىڭشى ناھىيەسى چۈنئەن ناھىيەسىگە ئۆزگەرتىلدى، باڭيۈەن غارى تېشىپ تاشلىنىپ، تاغ ئارىلىغا ئايلاندۇرۇلدى. شۇنداقلا شۇ ئايماقنىڭ خەزىنىسىدىن پۇل چىقىرىلىپ، قارا ئەجدىھا ھەزرەت بۇتخانىسى سېلىش ھاۋالە قىلىندى، خان بۇنىڭغا نام ـ مەرتىۋە تاختىسى ئىنئام قىلدى، ئۇنىڭ خارابلىرى تا ھازىرغىچە بار. دەريانىڭ تۆۋەن تەرىپىدە فاڭ لانىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغان خەلقلەرنىڭ ھەممىسىدىن پۇتۇنلەي ئۇچ يىللىق باج ـ سېلىق، ئالۋان ـ ھاشارلار ئېلىنمايدىغان بولدى.

سۇڭ جياڭلار خانىنىڭ ئىلتىپاتىغا تەشەككۇر ئىزھار قىلىپ بولغاندىن كېيىن تەڭرىقۇت ئاسايىشلىق شەرىپىگە مەربىكە ئۆتكۈزۈپ، ئەجىر ـ خىزمەتلەر كۆرسەتكەنلەرنى قۇتلۇقلاش پەرمانى چۈشۈردى. قەلەمدار، ئەلەمدار ۋەزىر ـ ۋۇزرالار بۇ سەلتەنەتلىك شاھانە مەربىكە سورۇنىغا داخىل بولدى. مەربىكە ئاياغلاشقاندىن كېيىن بارلىق سەركەردىلەر خانىنىڭ ئىلتىپاتىغا يەنە بىر مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشتى. بۇ چاغدا سۇڭ جياڭ پادىشاھقا:

ـــ كەمىنە قۇللىرى لياڭشەن كۆلىدىن ئەل بولۇپ كەلگەندىن

بۇيان، لەشكەرلىرىمنىڭ تەڭدىن تولىسى چىقىم بولدى، ناۋادا قالغانلاردىن ئۆيگە قايتىشنى خالىغۇچىلار بولسا، ئالىيلىرى ئۇلارنىمۇ ئۆز مېھىر ـ شەپقەتلىرىدىن بەھرىمەن قىلىپ، نەپەقە بېرىشكە ئىجازەت بېرىشلىرىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن ئۆتۈنىمەن، ـــ دېدى.

پادىشاھ ئۇنىڭ ئىلتىجاسىنى ماقۇل كۆرۈپ: « قوشۇندا قېلىشنى خالىغۇچىلارغا يۇز تىرىقتىن يارماق، ئون توپتىن تاۋار ئىنئام قىلىپ، ئەجدىھا، يولۋاس ناملىق ئىككى كۈرەگە قوبۇل قىلىنسۇن ۋە ئايلىق ئوزۇق ـ تۇلۇك ۋە ماڭاش ـ تەمىناتتىن بەھرىمەن قىلىنسۇن؛ بۇنى خالىمىغۇچىلارغا ئىككى يۇز تىرىق يارماق، ئون توپ تاۋار ئىنئام بېرىلسۇن ۋە يۇرتىغا قايتىپ تېرىقچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىشقا قايتۇرۇلسۇن» دەپ يارلىق چۈشۈردى. سۇڭ جياڭ يەنە:

ـــ پېقىر يۈنچېڭ ناھىيەسىدە تۇغۇلغانمەن. گۇناھ ئۆتكۈزگەندىن بۇيان، يۇرتۇمغا قايتىشقا پېتىنالماي يۈردۇم. ئالىيلىرىنىڭ ئاتىدارچىلىق قىلىپ يۇرتۇمغا قايتىپ ئۇرۇق ـ تۇغقان، يار ـ بۇرادەرلىرىم بىلەن كۆرۈشۈپ كەلگەندىن كېيىن چۈجۇ ئايمىقىغا بېرىپ خىزمەت قىلىشىمغا رۇخسەت بېرىشلىرىنى سورايمەن. ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن كېتىشكە جۈرئەت قىلالماي، ئالىيلىرىدىن ئىجازەت سورىدىم، ـــ دېدى.

پادىشاھ بۇلارنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇرسەن بولدى ۋە ئۇنىڭ يۇرتىغا قايتىش خىراجىتى ئۈچۈن يەنە ئون تۈمەن تىرىق يارماق ئىنئام قىلدى، سۇڭ جياڭ خانىڭ ئىلتىپاتىغا مىننەتدارلىق بىلدۇرگەندىن كېيىن ئوردىدىن قايتىپ چىقتى. ئەتىسى مىرزىبەگ مەھكىمىسى ئامان ـ ئېسەنلىك شەرىپىگە مەربىكە ـ سورۇنى ھازىرلاپ سەركەردىلەرنى مېھمان قىلدى. ئۇچىنچى كۈنى لەشكىرىي ۋازارەت تىنچلىق ئورنىتىلغانلىقىنى قۇتلۇقلاپ مەربىكە سورۇنى تۈزدى. جاڭ باسقاقبەگ، لىيۇ تۇتۇقبەگ، تۇڭ

ۋازىر، سۇلتان، گېلىك ناملىق ئىككى مەسلىھەتچى، ۋالىي بىلەن جاۋ تەنلەرنىڭ خانىلىق تەرىپىدىن ئالىي نام ـ مەرتىۋىگە ئېرىشكەنلىكىدە گەپ يوق. خانىنىڭ ۋە قابىل مەھكىمىسىنىڭ ئەمرىگە مۇۋاپىق فالىڭ لاغا ئاستانىنىڭ جازا مەيدانىدا پارە ـ پارە قىلىپ چېپىپ ئۆلتۈرۈش جازاسى بېرىلدى ۋە ئۆلۈكى ئوچ كۈن سازايى قىلىندى.

نەزم

سۇلتان جيالڭ چىقسا مەنسەپكە تارتۇقلار ئېلىپ،
فالڭ لا بولدى قىيما ـ چىيما بېشى كېسىلىپ.
ياخشىلىق ھەم يامانلىقنىڭ باردۇر ھېسابى،
ئېلىنمىدۇ ياكى بالدۇر ياكى كېچىكىپ.

سۇلتان جيالڭغا خانىنىڭ ئەمرىگە مۇۋاپىق يۈرتىغا قايتىپ تۇغقان يوقلاشقا ئىجازەت بېرىلدى، ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى لەشكەرلەردىن قوشۇندا قېلىشنى خالىغۇچىلار ئۆزلىرىنى مەلۇم قىلغاندىن كېيىن ئەجدىھا، يولۋاس ناملىق ئىككى كۈرەگە قوبۇل قىلىنىپ، ئىنئام بېرىلگەندىن كېيىن ئۆز ۋەزىپىلىرىنى ئادا قىلىشقا ئەۋەتىلدى، ئاددىي پۇقرا بولۇشنى خالىغۇچىلار ئىنئام قىلىنغان پۇللارنى ئالغاندىن كېيىن يۈرتلىرىغا قايتىپ، ئۆز ئىش ـ ئوقىتى بىلەن بولدى. ھەم لەشكەر ئىشى، ھەم پۇقرا ئىشىنى باشقۇرىدىغانلاردىن باشقا، قول ئاستىدىكى سول قول سەكەردىلىرى خانىنىڭ ئەمرىگە بىنائەن ئۆز خىزمەتلىرىگە مېڭىشتى.

سۇلتان جيالڭ ئىشلىرىنى سەرەمجانلاشتۇرغاندىن كېيىن كۆپچىلىك بىلەن خەيرلىشىپ، ئىنىسى سۇلتان چىلىك بىلەن بىر ـ ئىككى يۈز لەشكەرنى ئەگەشتۈرۈپ، يۈك ـ تاق، كىيىم ـ كېچەك ۋە ئىنئام قىلىنغان نەرسىلەرنى ئەپكەشتە

كۆتۈرگۈزگىنىچە، مەنسەپ لىباسلىرىنى كىيىپ ئاستاندىن شەندۇڭغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. سەپەر ئامان - ئېسەن ئوڭۇشلۇق بولۇپ، ئۇلار شەندۇڭنىڭ يۇنچېڭ ناھىيەسىگە قاراشلىق سۇڭ جەمەتى كەنتىگە يېتىپ كېلىشتى. ئۇلارنىڭ يۇرتىدىكى قەدىناس جەددى - جەمەت، ئۇرۇق - تۇغقانلىرى ئالدىغا چىقىپ جاڭزىغا ئېلىپ كەلدى. سۇڭ غوجا ئاللىقاچان قازا قىلغان بولۇپ، مېيىت تېخى ساقلىنىپ تۇرۇپتۇ. سۇڭ جياڭ، سۇڭ چىڭلار بۇ دەردكە چىدالماي يىغلاپ - قاقشاپ تولىمۇ بىئارام بولدى. ئۆيدىكى ئۇلۇغ - ئۇششاق جەمەتلەر ۋە ئوتاقچىلىرى سۇڭ جياڭغا سالام بېرىپ كۆرۈشتى. جاڭزىدىكى يەر - زېمىن، ئۆي - مۇلۈك تەئەللۇقاتلىرىنىڭ ھەممىسىنى سۇڭ غوجا ھايات ۋاقتىدا ناھايىتى جايى - جايىدا سەرەمجانلاشتۇرۇپ قويغانىكەن، ئۇ نەرسىلەر بۇرۇنقى پېتى تۇرۇپتۇ. سۇڭ جياڭ جاڭزىدا ياغ پۇرىتىپ، ئاتا - ئانىسىنىڭ روھىغا ئاتاپ راھىبلارغا مەۋلۇد ئوقۇتتى، ئايماق، ناھىيەلەردىكى بەگ - سىپاھلار سۇڭ جياڭنى يوقلاپ ئايىغى ئۈزۈلمەي كېلىپ تۇردى. سۇڭ جياڭ ساخاۋەتلىك بىر كۈننى تاللاپ، غوجىنىڭ جەسەت ساندۇقىنى ئۆزى ئېگىز بىر جايغا سۆرەپ بېرىپ دەپنە قىلدى. شۇ كۈنكى مېيىت ئۈزىتىش مۇراسىمىغا ئايماقتىكى بەگ - سىپاھلار، ئۇرۇق - تۇغقان، قولۇم - قوشنا، ئەل - ئاغىنە، دوست - يارەنلەرنىڭ ھەممىسى كېلىشتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. بۇ چاغدا سۇڭ جياڭ ئۆزىنىڭ ھۆر قىزغا بەرگەن ۋەدىسىنىڭ ئورۇنلانمىغانلىقىنى ئەسكە ئېلىپ، ئۇستا ھۈنەرۋەن ياللاپ، بەش تۈمەن تىزىق يارماق چىقىم قىلىپ، ھۆر قىز بۇتخانىسىنى قايتا ياساتتى. بۇتخانىنىڭ ئىككى دالىنىنىڭ قوۋۇقلىرىغا سەنەملەر ئورنىتىپ، ئايۇانلىرىنى ئالىيىشىل رەڭلەر بىلەن گۈل چىقىرىپ

سىرلىدى. ئۇ يۇرتىدا تۇرغان ۋاقىتىنىڭ ئۇزىراپ كەتكەنلىكىنى ئەسلەپ، خان ئەيىبكە بۇيرارمىكىن دەپ، بىر كۈننى تاللاپ ئۇستىدىكى قارىلىق كىيىمىنى يېشىپ تاشلاپ، بىرنەچچە كۈن تىلاۋەت ئۆتكۈزدى، ئاندىن كېيىن كاتتا مەرىكە سورۇنى تۇزۇپ، كەنتتىكى مويىسپىتلارنى، ئاقساقاللارنى تەكلىپ قىلىپ، ئۇلاردىن ئايرىلىشقاندىن كېيىنكى ئىشلار ئۈستىدە پاراڭلاشتى. ئەتىسى ئۇنىڭ ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىمۇ بۇنىڭغا جاۋابەن مەرىكە ئۆتكۈزدى، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. سۇڭ جىياڭ ئۆزىنىڭ جاڭزىسىنى ئۈكىسى سۇڭ چىڭغا تاپشۇرۇپ بەردى. ئۇمۇ تۇرىلىك مەنسىپىگە ئېرىشكەنىدى، لېكىن يېزىدا تېرىقچىلىق قىلىپ، ئاتا ـ بوۋىسىنىڭ چىرىغىنى يانداۋۇشقا قالدى. سۇڭ جياڭ قالدى ـ قاتتى ئېشىنغان پۇللىرىنى ئۆز يېزىسىدىكىلەرگە سەدىقە قىلىۋەتتى.

سۇڭ جياڭ يېزىدا بىرنەچچە ئاي تۇرغاندىن كېيىن يۇرتلۇقلىرى ۋە دوست ـ بۇرادەرلىرى بىلەن خوشلىشىپ، يەنە ئاستانىگە قايتىپ كېلىپ، ئۆز يارەنلىرى بىلەن دىدار مۇلاقات بولدى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى بالىچاقىلىرىنى ئاستانىگە كۆچۈرۈپ كەپتۇ، بەزىلىرى خىزمەت ئورۇنلىرىغا كېتىپتۇ، بەزىلىرىنىڭ ئاتا ـ ئانا، ئاكا ـ ئۈكىلىرى خانلىق يولىدا قازا قىپتۇ، ئۇلارغا ئوردىدىن پۇل ـ پۇچەكلەر ئىنئام قىلىنىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئۆيۈڭاقىنى يوقلاپ كېلىشكە ئەۋەتىلىپتۇ، سۇڭ جياڭ ئاستانىگە كېلىش، يۇرتىغا بېرىش ئىشلىرىنى تۇگەتكەندىن كېيىن پەرمانغا مۇڭاپىق ئوردىدىكى ھەرقايسى مەھكىمىلەرنىڭ بەگ ـ سىپاھلىرى بىلەن خوشلىشىپ، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى يىغىشتۇردى ـ دە، خىزمەت ئورنىغا قاراپ كەتتى. دەل شۇ چاغدا يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ سۇڭ جياڭنى يوقلاپ كېلىپ، پاراڭ

ئارىلىقىدا ئۇنىڭغا بىرمۇنچە گەپلەرنى ئېيتىپ بەردى. ئەيىبۇھەننەس، ئىشتىكلار ئامۇخاس ! سۇڭ دانىش ھايات ۋاقتىدا يۇنچېڭنىڭ باتۇرى ئىدى، ئەمدىلىكتە ئالەمدىن ئۆتۈپ، قومۇشلۇق سايازىدىن ماكان تۇتتى.

سوقىدۇ سالقىن ـ سوغۇق شامالمۇ بۇتخانا ئارا،
كاتتىلار ھەيكەللىرى قالدى كۇجە ـ ئىسرىق ئارا.

دەي زۇڭنىڭ سۇڭ جياڭغا زادى نېمە گەپلەرنى دېگەنلىكىنى كېيىنكى بابتىن ئاڭلىغايسىز.

بىر يۇز يىگىرمىنچى باب

سۇئ دانىشمەنئ ئەرۋاھنىڭ قومۇشلۇق سايازنى ماكان تۇتقانلىقى
خۇي زۇئ خانىمنىڭ چۈشىدە لياڭشەن كۆلىنى سەيلە قىلغانلىقى

ئەلقىسسە، سۇئ جياڭ يۇرتىدىن ئاستانىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ھەممە يارەنلىرى بىلەن كۆرۈشتى ھەمدە ئۆز ئادەملىرىگە يۈك ـ تاقلارنى تەخلەپ، بەلگىلەنگەن خىزمەت ئورۇنلىرىغا مېڭىشنى بۇيرۇدى. بۇ چاغدا يەل تاپان شەيخ دەي زۇئ سۇئ جياڭنى يوقلاپ كېلىپ قالدى ۋە بۇ ئىككىيلەن مۇڭدىشىشقا چۈشتى. شۇ ئەسنادا دەي زۇئ ئورنىدىن تۇرۇپ:

ـــ كەمىنىلىرى جانابىي ئالىيلىرىنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن يەنجۇ ئايمىقىنىڭ باشبۇغلۇقىغا تەينىلەنگەنىدىم، لېكىن ھازىر مەن مەنسىپىمنى ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، تەيئەن ئايمىقىدىكى يۆمياۋ بۇتخانىسىغا بېرىپ، راھىبلىق بىلەن ئۆمرۈمنى ئۆتكۈزۈشنى ئەڭ بەختلىك ئىش ئىكەن دەپ ھېس قىلىۋاتىمەن، ـــ دېدى.

ـــ ئەزىز ئىنىم، قانداق قىلىپ بۇنداق نىيەتكە كېلىپ قالدىڭىز؟ ـــ دەپ سورىدى سۇئ جياڭ.

ـــ مېنى چۈشۈمدە سەي فۇجيۇ دېگەن ئەۋلىيا چاقىردى، شۇنىڭ بىلەن مانا مۇشۇ نىيەتكە كەلدىم، ـــ دېدى دەي زۇئ.

ـــ ئەزىز ئىنىم، سىز تېگىڭىزدىن يەل تاپان شەيخ، كەلگۈسىدىمۇ روھىڭىز جەزمەن يۆمياۋ بۇتخانىسىدا كاتتا ئورۇن ئالىدۇ، ـــ دېدى سۇئ جياڭ.

مانا شۇ يەردە خەيرلەشكەندىن كېيىن دەي زۇئ مەنسىپىنى

ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، تەيئەن ئايمىقىدىكى يۆمياۋ بۇتخانىسىغا بېرىپ خۇداگۇي بولۇۋالدى، ئۇ تۇيۇقسىزلا ھەر كۈنى تائەت ـ ئىبادىتىنى ئىخلاسمەنلىك بىلەن ئۆز ۋاقتىدا ئادا قىلدى. بىرنەچچە ئاي ئۆتكەندىن كېيىن بىر كۈنى ئۇ تۇيۇقسىزلا شەيخلەر بىلەن ۋىدالىشىپ، سەللىمازا تۇرۇپلا قاقاھلاپ كۈلگەن پېتى جان تەسلىم قىلدى. كېيىن ئۇنىڭ روھى يۆمياۋ بۇتخانىسىدا قايتا ـ قايتىلاپ ئايان بولۇپ تۇردى، شۇڭا ئايماقتىكى شەيخلەر بۇتخانا ئىچىگە لايدىن دەي زۇڭنىڭ بۇتىنى قاتۇرۇپ ئورناتتى، بۇتنىڭ ئىچىگە ئۇنىڭ ئۆز سۆڭىكى قويۇلغانىدى.

ئەمدى رۇەن شياۋچى مەنسەپكە چىققاندىن كېيىن سۇڭ جياڭ بىلەن خوشلىشىپ گەيتيەن قەلئەسىگە بېرىپ باش قولباش بولدى. ئاردىدىن بىرنەچچە ئاي ئۆتمەيلا، ئالىي سەركەردە ۋاڭ بىڭ، جاۋ تەنلەر ئۆزلىرىنىڭ باڭيۈەن غارىدا تىل ـ ھاقارەت ئىشتىكەنلىك ئۆچمەنلىكىنى كۆڭۈللىرىدىن چىقارماي، تۇڭ ۋازىر ئالدىدا ھەدەپ رۇەن شياۋچىنىڭ سەۋەنلىكلىرى ئۈستىدىن شىكايەت قىلىپ تۇردى، ئۇلار: «رۇەن شياۋچىنىڭ باڭيۈەن غارىدا فاڭ لانىڭ سارغۇچ شاھانە لىباسىنى كىيگەنلىكى، شاھانە كەمسىنى باغلىغانلىقى قىزىقچىلىق ئۇچۇن قىلىنغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ نىيىتى ياخشى ئەمەس، ئۇنىڭ ئۈستىگە گەيتيەن قەلئەسى چەت ـ ياقا جاي، ئادەملىرى قارام، ئۇ چوقۇم غەلىيان قىلىدۇ» دەپ چېقىمچىلىق قىلىپ كەلگەنلىكتىن، تۇڭ گۈەن بۇ ئىشنى سەي جىڭ ئارقىلىق پادىشاھقا مەلۇم قىلدى، نەتىجىدە تەڭرىقۇت يارلىق ئەۋەتىپ، رۇەن شياۋچىنىڭ ئەمەل ـ مەنسىپىنى ئېلىپ تاشلاپ، ئاددىي پۇقرا قىلىپ قويدى. رۇەن شياۋچى بۇنىڭغىمۇ مەمنۇن بولدى ۋە ياشانغان ئانىسىنى ئېلىپ لياڭشەن كۆلىدىكى سىنتاش كەنتىگە قايتىپ بېرىپ، بۇرۇنقىدەكلا بېلىقچىلىق بىلەن قېرى ئانىسىنى بېقىپ كۈنىنى ئالدى، ئۇ ئاتمىش ياشلارغا كىرىپ ئالەمدىن ئۆتتى.

ئەمدى كىچىك قۇيۇن چەي جەنگە كېلەيلى. چەي جەن ئاستانىدە دەي زۇڭنىڭ ئەمەل ـ مەنسەپتىن ۋاز كېچىپ خۇداگۇي بولۇۋالغانلىقىدىن، ئوردىدىن رۇەن شياۋچىغا فاڭ لانىڭ شاھانە تاجىنى ۋە شاھانە لىباسىنى كىيىپ، قاشتېشى كەمرىنى باغلاپ، فاڭ لانى دوراپ ئىسيان كۆتۈرمەكچى بولغان دېگەن گۇناھنى ئارتىش بىلەن ئۇنى مەنسىپىدىن ئېلىپ تاشلاپ، ئاددي پۇقرا قىلىپ قويغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى ـ ده، كۆڭلىدە: «مەنمۇ بىر چاغلاردا فاڭ لاغا كۇيۇ ئوغۇل بولۇپ يۇرگەنىدىم، ناۋادا كۇنلەرنىڭ بىرىدە بۇنى مەككار ۋەزىرلەر بىلىپ قېلىپ، تەڭرىقۇت ئالدىدا شىكايەت قىلسا، پادىشاھ مېنى ئەيىبلەپ ئەمەل ـ مەرتىۋەمنى تارتىۋالسا، بۇ ماڭا خورلۇق بولمامدۇ؟ ئۇنىڭدىن كۆرە پەيتنى چۇشىنىپ، ئۆزۇمنى خورلىنىشتىن ساقلاپ قالاي» دەپ ئويلىدى ۋە ئۇچۇق تېگىپ كېسەل بولۇپ قالدىم، پات ـ پاتلا كېسىلىم تۇتىدىغان بولۇپ قالدى، خىزمەتىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايۋاتىمەن، شۇڭا مەنسەپتىن ۋاز كېچىشنى خالايمەن، دېگەننى باھانە قىلىپ ئۆزىنى چەتكە ئېلىپ دېھقان بولۇۋالماق بولدى. ئۇ باشقا مەنسەپدارلار بىلەن خوشلىشىپ، ساڭجۇ ئايمىقىنىڭ خېڭخەي دىيارىغا قايتىپ كېلىپ بىر پۇقرا بولۇپ ياشىدى ۋە بىر كۇنى كېسەل بولماي تۇرۇپلا، تۇيۇقسىز باقي ئالەمگە سەپەر قىلدى.

لى يىڭ جۇڭشەن دىيارىنىڭ باش قولباشلىقىغا تەينىلىنىپ يېرىم يىل ئىشلىگەندىن كېيىن چەي جىننىڭ ئۆزىنى چەتكە تارتقانلىقىدىن خەۋەر تاپتى ۋە ئۇمۇ پالەچ بولۇپ قالدىم، مەنسەپ تۇتالمايمەن دېگەننى باھانە قىلىپ، مەمۇرىي مەھكىمىگە مەكتۇپ سۇنۇپ مەنسىپىدىن ۋاز كېچىپ، دۇلۇڭ داۋان كەنتىگە قايتىپ كەلدى، ئۇ دۇ شىڭ بىلەن بىرلىكتە بایاشات ياشاپ، ئۆز ئەجىلى بىلەن ئالەمدىن ئۆتتى.

گۇەن شېڭ يۇقىرى ئاستانە دامىڭ دىيارىنىڭ لەشكەرلەر باشبۇغى بولۇپ، لەشكەرلەرنىڭ ئىشەنچىگە ئېرىشكەنىدى ۋە

ھەممەيلەن ئۇنىڭغا قايىل ئىدى. بىر كۈنى ئۇ مەشىقتىن كېيىنمۇ، قاتتىق مەست بولۇپ قالغانلىقتىن، ئاتتىن يىقىلىپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن كېسەل بولۇپ ئۆلۈپ كەتتى.

خۇ يەنجو ئوردا ياساۋۇللىرىنىڭ پەنسادىبىگى بولغاچقا، ھەر كۈنى تەڭرىقۇتىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە يۈرۈپ، خىزمەتتە بولدى. كېيىن چوڭ قوشۇنغا باشچى بولۇپ، بۈيۈك جىن بېگى ۋۇ شۇنىڭ تۆتىنچى شاھزادىسى بىلەن جەڭ قىلىپ، خۇەيخې دەرياسىنىڭ كۈنپېتىش تەرىپىگە بارغاندا قازا تاپتى. يالغۇز جۇ تۈڭلا باۋدىڭ دىيارىدىكى قوشۇنلارنى باشقۇرۇشتا ئەجىر ـ خىزمەتلەر كۆرسەتكەنلىكى، كېيىن لىۋ گۇاڭشىغا ئەگىشىپ بۈيۈك جىن بەگلىكىنى تىرىپىرەن قىلغانلىقى ئۈچۈن تەيپىڭ قەلئەسىگە مىراقىپ بولدى.

خۇا رۇڭ خوتۇنى بىلەن سۆگلىسىنى ئېلىپ، يۈگتىيەن دىيارىغا كېلىپ مەنسەپكە ئولتۇردى. ۋۇ يۈڭ ئەزەلدىن بويتاق بولغانلىقتىن، ئۆزى بىلەن بىللە خىزمەتكار بالىنىلا ئېلىپ ۋۇشېڭ قەلئەسىگە بېرىپ مەنسەپكە ئولتۇردى. لى كۇيمۇ ئىككى مۇلازىمنى ئېلىپ رۇنجۇ ئايمىقىغا كېلىپ مەنسەپكە ئولتۇردى. خوش، بىز نېمىشقا بۇ ئۇچەيلەننىلا مەنسەپكە ئولتۇردى دەپ، قالغانلارنى ئۆلدى دەپ ئۇچۇر بەردۇق؟ چۈنكى، بۇ يەتتە ئوڭ قول سەركەردە كېيىنكى ۋەقەلەردە ئۇچرىمايدىغان بولغاچقا، ئالدىن ئۇچۇر بېرىۋەتتۇق. كېيىنكى بۇ بەش ئوڭ قول سەركەردە ـــ سۇڭ جىاڭ، لۇ جۈنيى، خۇا رۇڭ، ۋۇ يۈڭ، لى كۇيلار تېخى يەنە ئۇچرايدۇ، شۇڭا ئۇلارنىڭ ئاقىۋىتى توغرىسىدا گەپ ئاچمىدۇق، بۇلارنىڭ ئاقىۋىتى ھەققىدە تۆۋەندە توختىلىمىز.

سۇڭ جىاڭ، لۇ جۈنيى ئاستانىدە ھەممە سەركەردىلىرىگە ئىنئام بېرىپ، ھەممىسىنى ئۆز خىزمەت ئورۇنلىرىغا ئەۋەتتى. خانلىق يولىدا ئۆلگەنلەرنىڭ ئائىلە تاۋابئاتلىرىغا پۇل ـ گەزمال، ئالتۇن ـ كۈمۈشلەر ئىنئام قىلىپ يۇرتىغا قايتۇردى. ئاستانىگە بەيئەتكە كەلگەن ئون بەش سول قول سەركەردىدىن

سۇڭ جياڭنىڭ ئىنىسى سۇڭ چىڭ يۇرتىغا قايتىپ دېھقان بولغاندىن باشقا، دۇ شىڭ لى يىڭغا ئەگىشىپ يۇرتىغا قايتتى. خۇاڭ شىن ئاۋۇالقىدەكلا چىڭجۇ ئايمىقىدا مەنسەپ تۇتتى. سۇن لى ئۆز ئىنىسى سۇن شىن، گۇ يەڭگە ۋە خوتۇن - بالىلىرىنى ئېلىپ ئاۋۇالقىدەكلا دىڭجۇ ئايمىقىدا مەنسەپ تۇتتى. زۇ رۇن مەنسەپ تۇتۇشنى خالىماي دېڭيۇەنشەن تېغىغا قايتىپ كەتتى. سەي چىڭ گۇەن شېڭغا ئەگىشىپ يۇقىرى ئاستانىگە قايتىپ يۇقرا بولۇپ قالدى. پېي شۇەن ياڭ لىن بىلەن كېلىشىپ يىنماچۇەنگە قايتىپ بېرىپ ئەمەل تۇتۇپ، ئارامخۇدا ئۆتتى. جاڭ جىڭ يۇرتىنى سېغىنىپ تەنجۇ ئايمىقىغا قايتىپ بېرىپ پۇقرا بولدى. جۇ ۋۇ فەن رۇينى ئۇستاز تۇتۇپ، ئىلىم - ھېكمەت ئۆگەنگەنلىكتىن، ئىككىيلەن ھەقىقىي جاھان كېزەر دەرۋىشلىك يولىنى تۇتۇپ، گۇڭسۇن شېڭنىڭ يېنىغا بېرىپ خۇداگۇي بولۇۋالدى ۋە ئۆمرىنى شۇنىڭ بىلەن ئۆتكۈزدى. مۇ چۇن جېيياڭ بازىرىدىكى يۇرتىغا قايتىپ بېرىپ مۆمىن پۇقرا بولدى. توپچى لىڭ جېن توپچىلىقتا تەڭدىشى يوق كارامەت ئىگىسى بولغانلىقتىن، ئوق - دورا مەھكىمىسىگە قاراشلىق ئوردا ياساۋۇللىرى قوشىدا ئەمەل تۇتتى. ئاستانىدە قالغان بەش سول قول سەركەردە ئەن داۋچۇەن ئاستانىگە چاقىرىلىپ خانلىق شىپاخانىدا تېۋىپ بولدى. خۇاڭ فۇدۇەن ئەسلىدىلا خانلىق ئاتخانىسىنىڭ مىراخورلۇقىغا قويۇلغانىدى. جىن داجيەن ئىچكىرىكى ئوردىنىڭ خەزىنە بېگى بولدى، شياۋ راڭ سەي جىڭ ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسىدە مۇنشى بولۇپ ئىشلىدى. لې خې خانىنىڭ كۇيۇ ئوغلى ۋاڭ ئەمىر مەھكىمىسىدە قېرىنچە ئارامخۇدا ياشاپ، ئۆمۇرۋايەت خۇشال - خۇرام ئۆتتى. بۇ گەپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن.

سۇڭ جياڭ بىلەن لۇ جۇنيى ئايرىلىشقاندىن كېيىن ئۆز خىزمەت ئورۇنلىرىغا ئاتلاندى. لۇ جۇنيىنىڭمۇ بالىچاقلىرى بولمىغانلىقتىن، بىرقانچە ھەمراھلىرىنى باشلاپ لۇجۇ ئايمىقىغا

قاراپ مېڭىپ كەتتى. سۇڭ جياڭ خانىنىڭ ئىلتىپاتىغا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ، مەمۇرىي مەھكىمىدىكى بەگ ـ سىپاھلار بىلەن خوشلىشىپ، بىرنەچچە مۇلازىمنى ئېلىپ چۈجۇ ئايمىقىغا يۈرۈپ كەتتى. ئۇلار شۇ ئايرىلغانچە كۆرۈشمىدى. بۇ گەپمۇ مۇشۇ يەردە تۈرۈپ تۇرسۇن.

ئەمدى سۇڭ خانىدانلىقىغا كەلسەك، تەي زۇڭ ئەسلىي ئۆزى مىراسخورلۇق قىلغان تەي زۇڭنىڭ خانلىق ئورنىنى باشقىلارغا قالدۇرۇشقا ۋەدە قىلغانلىقى ئۈچۈن، پاسىقلىق ـ مەككارلىق ئەۋج ئېلىپ خانىدانلىق پاك بولمىدى. پادىشاھ خۇيزۇڭ (پادىشاھ داۋ جۇن) زامانىغا كەلگەندە، ئۇ تولىمۇ ئاقىل ـ دانىشمەن بولۇپ چىقتى، بىراق يەنىلا پاسىق ـ مەككار ۋەزىرلەر دەۋران سۈرۈپ، سۇخەنچىلەر ھوقۇق تۇتۇۋېلىپ، ساداقەتمەن، پاك دىل ئادەملەرگە ئازار بېرىپ زىيانكەشلىك قىلدى، بۇ تولىمۇ ئېچىنىشلىق بولدى. ئەنە شۇنداق پەيتتە سەي جىڭ، تۇڭ گۇەن، گاۋ چيۇ، ياڭ جيەن دېگەن تۆت مۇناپىق ۋەزىر جاھاننى پاراكەندە قىلىپ، خانلىقنى، ئەلنى، پۇقرانى ۋەيرانچىلىققا سالدى. بۇ چاغدا ئوردا ياساۋۇللىرى مەھكىمىسىنىڭ ئەمىرى گاۋ چيۇ بىلەن ياڭ جيەن پادىشاھنىڭ سۇڭ جياڭ قاتارلىق سەركەردە ـ سەرۋازلارنى ئەتىۋارلاپ ئۇلارغا كۆپ ئىنئام بەرگەنلىكىگە كۆڭلىدە نارازى بولدى. بۇ ئىككىيلەن مەسلىھەتلىشىپ: «سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيىلەر بىزنىڭ كۈشەندىلىرىمىز ئىدى، ئەمدىلىكتە ئەجىر ـ خىزمەتلەر كۆرسەتكەن مۇلازىملاردىن بولۇۋېلىپ، ئوردىنىڭ شۇنچە ئىلتىپاتىغا ئېرىشتى، بۇلار ئات ئۈستىگە چىقسا لەشكەرلەرنى، ئات ئۈستىدىن چۈشسە پۇقرالارنى باشقۇرىدىغان بولۇپ قالدى. شۇنداق كېتىۋەرسە مەمۇرىي مەھكىمىدىكى بىز بەگ ـ سىپاھلار مەسخىرىگە قالمامدۇق؟ قەدىمكىلەردە ‹قەھرى يوق يىگىت ئاتا بولماس، كۆڭلى يۇمشاق ئەر ئەركەك ئاتا بولماس !› دېگەن سۆز بار» دېدى.

ـــ مېنىڭ بىر پەنتىم بار، ـــ دېدى ياڭ جيەن، ـــ بىز ئالدى

بىلەن لۇ جۇنيىنى جايلىۋېتەيلى، شۇنداق قىلساق، سۇڭ جياڭ بىر بىلىكىدىن ئايرىلمىدۇ. لۇ جۇنيى ناھايىتى باتۇر ئادەم، ئەگەر ئالدىدا سۇڭ جياڭنى جايلىۋەتسەك، ئۇ ئۇقۇپ قالسا، جەزمەن ئىش تېرىيدۇ، ئۇ چاغدا ياخشى بولمايدۇ.

ــ قېنى دانا پەنتىكىزنى ئاڭلاپ باقاي، ــ دېدى گاۋ چيۇ.

ــ لۇجۇ ئايمىقىلىق بىرنەچچە چېرىكنى مەمۇرىي مەھكىمىگە ئەۋەتىپ، لۇ جۇنيى ئۇستىدىن: «ئۇ لەشكەر، ئوزۇق ــ تۇلۇك، يەم ــ خەشەكلەر توپلاپ ئىسيان كۆتۈرمەكچى بولۇۋاتىدۇ» دەپ ئەرز قىلدۇرايلى، بۇ ئەرزنى ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسى ئارقىلىق تەكشۈرتقۇتقا سۇنايلى، شۇنداق قىلساق، ۋەزىرئەزەمنىڭ خاپىلىقتا قالمايدۇ، ۋەزىرئەزەم بۇنى تەكشۈرتقۇتقا مەلۇم قىلىپ، مۇقەددەس پەرمان ئالغاندىن كېيىن ئۇنى ئاستانىگە چاقىرتسۇن، پادىشاھ ئۇنى شاھانە تائام بىلەن مېھمان قىلغاندا، بۇ تائامغا ئازراق سىماب ئارىلاشتۇرۇپ بېرىۋېتىمىز، سىماب ئۇنىڭ يۈرىكىگە بېرىپ توختىغاندا، ئۇ مىدىر ــ سىدىر قىلالماي تۇگىشىدۇ. دېمەك، چوڭ ئىشىمىزنىڭ پۈتكىنى شۇ. ئاندىن كېيىن يەنە پادىشاھنىڭ ئەلچىسى ئارقىلىق سۇڭ جياڭغا شاھانە مەي ئەۋەتىپ، مەيگە ئاستا تەسىر قىلىدىغان ئوغا ئارىلاشتۇرۇپ بېرىمىز، شۇنداق قىلساق، يېرىم ئاي ۋاقىت ئۆتەر ــ ئۆتمەيلا سۇڭ جياڭمۇ قۇتۇلدۇرۇۋالالماس ھالغا چۈشۈپ قالىدۇ، ــ دېدى ياڭ جيەن.

ــ باركاللا ! بۇ پەنت قالتىس پەنت ئىكەن، ــ دېدى گاۋ چيۇ.

نەزم

مۇناپىقلار ياخشىلارغا تا ئەزەلدىن قىلىپ قەست،
سادىق ــ مەردكە ئەل قۇرۇشقا يول قويمىغان ھېچ نەپەس.

پەرۋەردىگار تارتسا ئەگەر بۇ شۇملارنى جازاغا،
ئەرلىرىنى ھاپىز ئەيلەپ، ئايالىنى قىلسۇن پەس.

بۇ ئىككى مۇناپىق مەسلىھەتنى پىشۇرغاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ سىرداشلىرىنى ئەۋەتىپ ئىككى نەپەر لۇجۇ ئايمىقىلىق ئادەمنى تاپتۇرۇپ كەلدى، ئۇلارنىڭ قولىغا ئەرز تۇتقۇزۇپ، ئۇلارنى لەشكىرىي ۋازارەتكە ئەۋەتىپ، لۇ باسقاقبەگ ئۇستىدىن: «لۇجۇ ئايمىقىغا ھازىر لەشكەر، ئوزۇق ـ تۇلۇك، يەم ـ خەشەكلەر توپلاپ، ئىسيان كۆتۈرمەكچى بولۇۋاتىدۇ»، ھەمىشە چۇجۇ ئايمىقىغا ئادەم ئەۋەتىپ، باسقاقبەگ سۇڭ جياڭ بىلەن تىل بىرىكتۈرۇپ، بىرلىكتە ئىسيان كۆتۈرمەكچى بولۇۋاتىدۇ» دەپ ئەرز قىلدۇردى. لەشكىرىي ۋازارەتتە بولسا سۇڭ جياڭلارنىڭ كۇشەندىسى تۇڭ گۇەن ھۆكۈمران ئىدى. ئۇ دەرھال ئەرزنامىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇدۇل ۋەزىرئەزەم مەھكىمىسىگە كېلىپ، ئەھۋالنى ۋەزىرئەزەمگە بايان قىلدى، سەي جىڭ ئەرزنى كۆرۈپ سىپاھىبەگلەرنى چاقىرىپ كېڭەش ئۆتكۈزدى. بۇ چاغدا گاۋ چيۇ، ياڭ جيەنلەرمۇ بۇ سورۇندا بار ئىدى، شۇڭا بۇ تۆت مەككار بىر تىللىق بولۇۋېلىپ، ئەرز قىلغۇچىلارنى باشلاپ ئوردىغا كىرىپ، ئەرزنى پادىشاھقا سۇندى. خان بۇلارغا:

ـــ مېنىڭ ئويلىشىمچە، سۇڭ جياڭ، لۇ جۇنيىلەر تەرەپ ـ تەرەپلەردىكى قاراقچىلارغا قارشى جازا يۈرۈشى قىلىپ يۈرگەن چاغلاردا قوللىرىدا ئون تۇمەنلەپ لەشكەر تۇتۇش ھوقۇقى بار ئىدى، شۇنداقتىمۇ ھېچقانداق يامان غەرەزدە بولمىغان. ھالا بۇگۇنگە كېلىپ، ئۇلار ئەمدىلا يامانلىقتىن قول ئۈزۈپ ئۆز يولىنى تاپقاندا ئىسيان قىلامدۇ؟ مەن ئۇلارغا يامانلىق قىلمىغان، شۇنداق تۇرۇقلۇق، ئۇلار قانداقسىغا ئوردىدىن يۈز ئۆرۈشكە پېتىنالار؟ بۇنىڭدا بىر گەپ بار. يالغان ـ راستلىقىنى تەكشۈرمىگۈچە بۇنىڭغا ئىشىنىش قىيىن، ـــ دېدى.

ـــ جانابلىرىنىڭ ئېيتقانلىرى توغرا، بىراق ئادەمنىڭ ئىچىدىكىنى بىلمەك تەس. ئەتىمالىم، لۇ جۇنيى ئۆزىگە كىچىك مەنسەپ تېگىپ قالدى دەپ ئىسيان كۆتۈرۈش نىيىتىدە بولغاندۇ، بۇنى باشقىلار سېزىپ قالغان ئوخشايدۇ، ـــ دېيىشتى بۇ چاغدا ياندا تۇرغان گاۋ چيۇ، ياڭ جيەنلەر.

ـــ چاقىرىپ كېلىڭلار، مەن ئۆزۈم سوراپ ئېنىقلاپ باقاي، ـــ دېدى خان.

ـــ لۇ جۇنيى ۋەھشىي بىرنېمە، ـــ دېدى سەي جىڭ بىلەن تۇڭ گۇەن يەنە ئىلتىجا قىلىپ، ـــ ئۇنى بىرنەرسە قىلمايدۇ، دەپ كەتكىلى بولمايدۇ. ئەگەر ئۇ تۇيۇپ قالسىلا، جەزمەن قېچىپ كېتىدۇ ـ دە، ئۇنى قولغا چۈشۈرمەك تەس بولىدۇ. شۇڭا، ئۇنى ئاستانىگە ئالداپ ئەكېلىش كېرەك، جانابلىرى ئۇنىڭغا شاھانە تائام ۋە مەي ـ شارابلار ئىلتىپات قىلىپ، مۇقەددەس كەلىملىرى بىلەن پەندى ـ نەسىھەت قىلىپ، ئۇنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ باقسىلا، ئەگەر يامان نىيىتى بولمىسا، سۈرۈشتۇرۇپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. بۇمۇ جانابلىرىنىڭ ئەجىر ـ خىزمەتلەر كۆرسەتكەن مۇلازىملارغا قىلغان ئىلتىپاتلىرىنىڭ بىر نامايەندىسى بولۇپ قالىدۇ.

پادىشاھ ئۇلارنىڭ سۆزىنى ئىلىك ئالدى، ئۇ شۇ زامانلا پەرمان چىقىرىپ، بىر نەپەر ئەلچىنى ئۇدۇل لۇجۇ ئايمىقىغا بېرىپ لۇ جۇنيىنى خانىنىڭ تاپشۇرىدىغان بىر تاپشۇرۇقى بار ئىكەن، دەپ ئوردىغا چاقىرىپ كېلىشكە ئەۋەتتى. ئەلچى يارلىققا بىنائەن لۇجۇ ئايمىقىغا يېتىپ كەلدى. چوڭ ـ كىچىك مەنسەپدارلارنىڭ ھەممىسى شەھەردىن ئەلچىنىڭ ئالدىغا چىقىپ، ئۇنى ئۇدۇل ئايماق يامۇلىغا باشلاپ كەلدى، ئۇ پەرمانىنى ئوقۇدى. لۇ جۇنيى مۇقەددەس پەرمانىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئەلچى بىلەن بىرلىكتە لۇجۇ ئايمىقىدىن ئاتلىنىپ ئاستانىگە ماڭدى. سەپەر ئامان ـ ئېسەن تۇگەپ، ئۇلار ناھايىتى تېزلا ئاستاندىكى مەھرەمبەگ

مەھكىمىسىگە يېتىپ كېلىپ ئارام ئېلىشتى. ئەتىسى سەھەردە كۈنچىقىش سەلتەنەت قوۋۇقى سىرتىدا تۇرۇپ ئەتىگەنلىك تاۋاپ ـ تەزىمگە كىرىشنى كۈتتى، بۇ چاغدا ۋەزىرئەزەم سەيي جىلىڭ، ۋازىر تۇڭ گۇەن، ئەمىر گاۋ چيۇ بىلەن يالڭ جيەنلەر لۇ جۇنيىنى يان قەسىرگە باشلاپ كىرىپ خان بىلەن كۆرۈشتۈردى. ئۇ پادىشاھقا سالام بەرگەندىن كېيىن، پادىشاھ:

ـــ سىز بىلەن كۆرۈشمەكچىدىم، لۇجۇدىكىلەر سىزنى ئۆز قوينىغا ئالدىمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ جانابلىرىنىڭ مېھىر ـ شەپقەتلىرى سايىسىدا ئۇ يەردىكى لەشكەر ۋە پۇقرالارنىڭ ھەممىسى غەمسىز ئۆتمەكتە، ـــ دەپ جاۋاب بەردى لۇ جۇنيى تەزىم بىلەن.

خان ئۇنىڭدىن يەنە بەزى گەپلەرنى سورىغۇچە چۈش ـ پېشىن ۋاقتى بولۇپ قالدى، بۇ چاغدا باقاۋۇل كىرىپ:

ـــ شاھانە تائام تەييار بولۇپ قالدى، ئۆز مەيلىمچە ئېلىپ كىرىشكە پېتىنالمىدىم، مۇقەددەس پەرمانلىرىنى كۈتىمەن، ـــ دېدى.

بۇ چاغدا گاۋ چيۇ، يالڭ جيەنلەر تائامغا يوشۇرۇنچە سىماب ئارىلاشتۇرۇپ تائامنى شاھانە شىرەگە تىزدى. پادىشاھ لۇ جۇنيىگە تائام ئىلتىپات قىلدى، لۇ جۇنيى ئۇنى توققۇز تەزىم بىلەن قوبۇل قىلىپ يېدى، خان ئۇنىڭغا پەندى ـ نەسىھەت قىلىپ:

ـــ لۇجۇ ئايمىقىغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن پۇتۇن ئىجتىھاتىڭىز بىلەن ئوبدان خىزمەت قىلىپ، پۇقرا ۋە لەشكەرلەرنى خاتىرجەم قىلىڭ، ھەرگىز بولمىغۇر خىيالىلاردا بولماڭ، ـــ دېدى.

لۇ جۇنيى خانىنىڭ ئىلتىپاتىغا باش قويۇپ تەشەككۇر بىلدۇرگەندىن كېيىن ئوردىدىن چىقىپ لۇجۇ ئايمىقىغا قايتتى، بۇ تۆت مۇناپىقنىڭ تۇزاق قۇرۇپ ئۆزىگە زىيانكەشلىك

قىلغانلىقىنى زادىلا بىلمىدى. گاۋ چىۋ، ياڭ جيەنلەر بولسا: «ئەمدى ئىش پۈتتى !» دېيىشتى.

لۇ جۇنيى كېچىلەپ لۇجۇ ئايمىقىغا قايتىپ كېتىۋاتقاندا، بەل ـ بۇرنىكى ئاغرىپ كەتتى، ئۇنىڭغا ھەرىكەت قىلىش ئېغىر كەلگەچكە، ئات مىنەلمەي كېيمىگە چۈشۈپ ماڭدى، ئۇ سجۇ ئايمىقى تەۋەسىدىكى خۇەيخې دەرياسىغا كەلدى، ئۇنىڭ رىزقى تۈگىگەچكە بىرەر پېشكەللىككە يولۇقۇشى چوقۇم ئىدى. شۇ كۈنى كېچىسى ئۇ مەستلىكتە كېمىنىڭ بېشىدا ئۆرە تۇرۇپ ئىچ پۈشۈقىنى چىقىرىۋاتاتتى، بىراق سىماب ئۇنىڭ بەل تۆۋۈنىگە ھەم ئىلىكىگە چۈشكەنلىكتىن، ئۇنىڭ ئۈستىگە كەيپ بولغانلىقتىن مەزمۇت تۇرالماي، خۇەيخې دەرياسىنىڭ چوڭقۇر يېرىگە چۈشۈپ كېتىپ ئۆلدى. ئىسىت، خېبېيلىق بوز تۈلپار ئەلەم بىلەن سۇ ئىچىدە ئەرۋاھقا ئايلاندى. ئۇنىڭ مۇلازىملىرى ئۇنىڭ جەسىتىنى سۇدىن سۈزۈۋېلىپ، ساندۇققا سېلىپ سجۇ ئايمىقىنىڭ تاغ ئېتىكىدىكى تازا ئېگىز بىر يەرگە دەپنە قىلدى. شۇ ئايماقنىڭ بېگى بۇ ھەقتە مەمۇرىي مەھكىمىگە مەكتۇپ يېزىپ مەلۇم قىلدى.

ئەمدى سەي جىڭ، تۇڭ گۇەن، گاۋ چىۋ، ياڭ جيەن دېگەن بۇ تۆت مۇناپىق بىر تىلىق بولۇۋالدى. ئۇلار سجۇ ئايمىقىدىن ئەۋەتىلگەن مەكتۇپنى تاپشۇرۇۋېلىپ، ئەتىگەنلىك تاۋاپ ـ تەزىم ۋاقتىدا پادىشاھقا:

ـــ سجۇ ئايمىقىنىڭ مەلۇم قىلىشچە، لۇ باسقاقبەگ خۇەيخې دەرياسىغا يېتىپ بارغاندا مەست بولۇپ قېلىپ، سۇغا چۈشۈپ ئۆلۈپتۇ. مەمۇرىي مەھكىمىدىكى بىز مۇلازىملار بۇنى جانابلىرىغا ئۇقتۇرمىساق بولمىدى. ئەمدى لۇ جۇنيى ئۆلدى، سۇڭ جياڭ بۇ ئىشتا گۇماندار بولۇپ، باشقىچە بىر ئىش تۇغدۇرۇپ قويامدىكىن، جانابلىرىنىڭ بۇ ئەھۋالنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى تىندۇرۇش ئۈچۈن چۇجۇ ئايمىقىغا بىر ئەلچى

ئەۋەتىپ، ئەلچى ئارقىلىق ئۇنىڭغا شاھانە مەي ئىنئام قىلىشلىرىنى ئىلتىجا قىلىمىز، ــ دېيىشتى.

پادىشاھ ئاھ ئۇرۇپ بىر ھازاغىچە ئولتۇرۇپ قالدى، ئۇلارنىڭ ئېيتقىنىنى قىلماي دېسە، ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە پۈككەن مۇددىئاسىنى بىلمەيتتى، شۇنداق قىلىڭلار دەي دېسە، بىرەر چاتاق چىقىشتىن ئەنسىرەيتتى. خان نائىلاج ئاخىر مانا مۇشۇ مەككارلارنىڭ سۇخەنچىلىكى بىلەن قايمۇقتى، ئۇلار ياغلىما تىل، شېرىن ـ شېكەر سۆزلەر بىلەن ئاستا ـ ئاستا خانىنى ماقۇل قىلدى. شۇنىڭ بىلەن خان ئىككى خۇمرا شاھانە مەينى دەرھال بىر ئەلچى ئارقىلىق چۈجۇ ئايمىقىغا ئەۋەتتى. ناھايىتى روشەنكى، بۇ ئەلچىمۇ گاۋ چيۇ، ياكى جيەنلەرنىڭ قول ئاستىدىكى جان كۆيەرلىرىدىن ئىدى، ئەجەل سائىتى دەل سۇكى دانىشمەنىڭ پېشانىسىگە توغرىلانغان بولغاچقا، تەقدىر ـ ئىرادە بىلەن بۇ مەككارلار شاھانە مەي ئىچىگە ئاستا تەسىر قىلىدىغان ئوغىنى ئارىلاشتۇرۇۋەتتى ۋە ئۇنى ئەلچىگە تاپشۇردى، ئەلچى ئۇنى ئېلىپ ئۇدۇل چۈجۇ ئايمىقىغا قاراپ يول ئالدى.

سۇكى دانىشقا كەلسەك، ئۇ چۈجۇ ئايمىقىغا باسقاقبەگ بولغاندىن تارتىپ لەشكەرلەرنىڭ ئالىي باشبۇغلۇقىنىمۇ قوشۇمچە ئۆتىدى. ئۇ مەنسەپكە ئولتۇرغاندىن كېيىن لەشكەرلەر ۋە پۇقرالارغا كۆيۈندى، پۇقرالار ئۇنى ئاتا ـ ئانىسىدەك ھۆرمەتلىدى. سەركەردە ـ سەرۋازلار ئۇنى خىزىردەك كۆردى. ئۇ دەۋا ـ دەستۇر ئىشلىرىنى ئادىل ئېلىپ بېرىپ، ھەممە ئىشنى جاي ـ جايىدا جوڭقۇرغانلىقتىن، لەشكەر ۋە پۇقرالار ئۇنىڭغا قايىل بولۇپ ئاپىرىن ئوقۇشتى. سۇكى جياڭ خانلىق ئىشىدىن بوشاپ قالغان چاغلىرىدا، دائىم شەھەردىن چىقىپ سەيلە ـ تاماشا قىلاتتى، ئەسلىدە چۈجۇ ئايمىقىنىڭ تۆۋەن قوۋۇقى سىرتىدا قومۇشلۇق سايازى دەپ ئاتىلىدىغان بىر جاي بار ئىدى، ئۇنىڭ ئەتراپى پۈتۈنلەي سۇ بىلەن قاپلانغان بولۇپ، ئوتتۇرىسىدا

بىر ئېگىز تاغ بار ئىدى. بۇ تاغ ناھايىتى گۈزەل بولۇپ، بۇك ـ باراقسان قارىغايلىق بىلەن قاپلانغان، ناھايىتى مەنزىرىلىك ۋە ھاۋالىق جاي ئىدى. بۇ كىچىك جاي بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئەتراپىنى ئوراپ تۇرغان تاغ چوققىلىرى كىشىگە زوڭزىيىپ ئولتۇرغان يولۋاس بىلەن ئەجدىھانى ئەسلىتەتتى. ئەگرى ـ بۇگرى، قاتمۇقات چوققىلىرىغا بولسا تاشتىن ياسقۇچ، پەلەمپەيلەر ياسالغان، ئەتراپى سۇ، ئالدى ـ كەينى قومۇشلۇق بولۇپ، بەئەينى لياڭشەن كۆلى بويىدىكى كۆل تۇرانىڭ ئۆزىلا ئىدى. سۇڭ جياڭ بۇنى كۆرگەندىن كېيىن ناھايىتى خۇشال بولۇپ، ئۆزىچە: «ناۋادا مەن مۇشۇ يەردە ۋاپات بولسام، بۇ يەر باقىي ئالەملىك ماكانىم بولسۇن. بوش چاغلىرىمدا مۇشۇ يەرگە كېلىپ، سەيلە قىلىپ ئىچ پۇشۇقۇمنى چىقىرىپ تۇراي» دەپ ئويلىدى.

گەپنى ئەگىتىپ ئولتۇرمايلى، سۇڭ جياڭ مەنسەپكە چىققىنىغا يېرىم يىل بولۇپ قالغانىدى. بۇ چاغ دەل شۇەنخېنىڭ ئالتىنچى يىلى باش تومۇز كۈنلىرى ئىدى، ئۇ تۇيۇقسىزلا ئوردىنىڭ شاھانە مەي ئىنئام قىلىپ ئەۋەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، بەگ ـ سىپاھلار بىلەن شەھەردىن ئەلچى ئالدىغا چىقتى ۋە ئەلچىنى ئۆز خانىسىغا باشلاپ كىردى، ئەلچى يارلىقنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن شاھانە مەينى سۇڭ باسقاقبەگكە تۇتتى، سۇڭ جياڭ ئۇنى قايتۇرۇپ ئەلچىگە تۇتۇۋىدى، ئەلچى مەن مەي ئىچىپ باقمىغان دەپ ئىچكىلى ئۇنىمىدى، شاھانە مەي ئىچىش تاماملانغاندىن كېيىن ئەلچى ئاسنانىگە قايتماقچى بولدى. سۇڭ جياڭ سوۋغا ـ سالام ھازىرلاپ ئەلچىگە تۇتماق بولدى. ئەلچى ئۇنى ئالماي كېتىپ قالدى.

سۇڭ جياڭ شاھانە مەينى ئىچكەندىن كېيىن قورسىقىنىڭ ئاغرىۋاتقانلىقىنى سېزىپ، مەيگە ئوغا ئارىلاشتۇرۇلغانمىكىن، دېگەن گۇمانغا چۈشتى ۋە دەرھال ئادەم بۇيرۇپ، مەي ئەكەلگەن ئەلچىنىڭ دېرىكىنى قىلدى، ئۇنىڭ يول بويىدىكى ھەممە

ئۆتەڭلەردە مەي ئىچىپ كەلگەنلىكى ئېنىقلاندى. سۇڭ جياڭ ئۆزىنىڭ قەستكە ئۇچرىغانلىقىنى، مۇناپىق ۋەزىرلەرنىڭ جەزمەن مەيگە ئوغا قوشۇۋەتكەنلىكىنى بىلىپ، ھەسرەت بىلەن:

ــ مەن كىچىكىمدىن تارتىپلا كۆڭزى تەلىماتىنى ئۆگەنگەن، ئەمەلدارلىقنىڭ يولىنى ئوبدان بىلىدىغان بولۇپ يېتىشكەن، بەختكە قارشى سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ گۇناھكار بولۇپ قالدىم، بىراق ھېچقاندىق بەتنىيەتتە بولمىدىم. بۇگۇنكى كۇنگە كەلگەندە، پادىشاھ مەككار سۇخەنچىلەرنىڭ چېقىمچىلىق قىلىپ ئېيتقان گېپىگە ئىشىنىپ كېتىپ، ماڭا ئوغا ئارىلاشتۇرۇلغان مەي ئىنئام قىپتۇ، مەن نېمە گۇناھ قىلدىم. مەن ئۆزۈمنىڭ ئۆلۈشىگە ئۆكۈنمەيمەن، بىراق لى كۇي ھازىر رۇنجۇ ئايمىقىنىڭ باشبۇغلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتەۋاتىدۇ، ناۋادا ئۇ ئوردىنىڭ بۇنداق مەككارلىق قىلمىشلىرىدىن خەۋەر تاپىدىغان بولسا، جەزمەن باشقىدىن ئالىتوپىلاڭ كۆتۈرۈپ، تاغقا ئادەم توپلاپ، بىزنىڭ ئۆمۈرلۈك سادىق ـ مەرد دېگەن پاك نامىمىزنى بۇلغايدۇ، شۇڭا ئاۋۋال ماڭا قىلغاندەك قىلماي بولمايدۇ، دەپ ئويلىدى ـ دە، لى كۇي كېچىلەپ چۈجۇ ئايمىقىغا كەلسۇن، كېڭىشىدىغان بىر ئىش بار، دەپ رۇنجۇ ئايمىقىغا ئادەم ئەۋەتتى.

لى كۇي رۇنجۇ ئايمىقىغا باشبۇغ بولۇپ بارغاندىن تارتىپ ئىچى پۈشۈپ، كۆپچىلىك بىلەن كۇنبويى مەي ـ شارابلارنى ئىچىشكە بېرىلىپ كەتكەنىدى. ئۇ سۇڭ جياڭنىڭ ئۆزىنى چاقىرتىپ ئادەم ئەۋەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ: «ئاغام بىرەر ئىش بولمىسا مېنى چاقىرتمايدۇ» دەپ ئويلىدى ـ دە، ئۆزىنىڭ مۇلازىملىرىنى باشلاپ كېمە بىلەن ئۇدۇل چۈجۇ ئايمىقىغا كەلدى، ئۇ ئايماق يامۇلىغا كىرىپ سۇڭ جياڭ بىلەن كۆرۈشتى. سۇڭ جياڭ:

ــ ئىنىم، مەن سىلەردىن ئايرىلغاندىن بۇيان سىلەرنى كېچە ـ كۇندۇز سېغىنىپ كەلدىم. مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭنى ئىزدەي دېسەم

ۋۇشباق قەلئەسى دېگەن يىراق جايدا ئىكەن. تۇرابېگى خۇا رۇخمۇ يىگىتىيەن دىياردا بولغاچقا، ئۇنىڭمۇ ئىز ـ دېرەكىنى ئالالمىدىم، ئىنى، سىز يېقىنراق رۇنجۇ ئايمىقىدا بولغاچقا، سىزنى چوڭ بىر ئىش توغرىسىدا مەسلىھەتلىشىشكە ئالايىتەن چاقىرتتىم، ــ دېدى.

ــ ئاغا، ئۇ نېمە چوڭ ئىش ئىدى؟ ــ دەپ سورىدى لى كۇي.

ــ ئاۋۋال مەي ئىچىڭ، ــ دېدى سۇڭ جياڭ ئۇنى ئارقىدىكى ھۇجرىغا باشلاپ ۋە ئۇ يەردە تەييارلانغان داستىخاندا لى كۇينى مېھمان قىلىپ، ئۇنىڭغا بىر ھازاغىچە مەي ئىچۈردى. ئۇ مەي ئىچىپ چالا كەيپ بولغاندا، سۇڭ جياڭ:

ــ ئەزىز ئىنى، سىزنىڭ تېخى خەۋىرىڭىز يوق، ئاڭلىشىمچە، ئوردا ماڭا ئىچۈرۈش ئۈچۈن بىر ئەلچىدىن ئوغا سېلىنغان مەي ئەۋەتىپتۇ، ئەگەر مەن ئۆلۈپ قالسام قانداق قىلغۇلۇق؟ ــ دېدى.

ــ ئاغا، ئىسيان كۆتۈرەيلى، ــ دېدى لى كۇي قاتتىق ۋارقىراپ.

ــ ئىنى، قولىمىزدا لەشكەر قالمىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە يارەنلەرنىڭ ھەممىسى جاي ـ جايلارغا تارقىلىپ كەتتى، بۇنداق ئەھۋالدا قانداقمۇ ئىسيان كۆتۈرگىلى بولىدۇ؟ ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ مېنىڭ جېنجياڭدا ئۈچ مىڭ لەشكىرىم بار، ــ دېدى لى كۇي، ــ سىلى چۈجۇ ئايمىقىدىكى لەشكەرلەرنى تەخلەپ قويسىلا، بۇ يەردىكى پۇقرانىمۇ قوزغىساق ھەم بارلىق ئامال ـ چارىلەر بىلەن لەشكەر توپلاپ مۇناپىقلارنى قىرساق، قايتىدىن لياڭشەن كۆلىگە كەتكەن ھالەتتىمۇ، بۇ يەردە تۇرۇپ مەككار ۋەزىرلەرنىڭ دەرد ـ ئەلىمىنى تارتقاندىن كۆپ ئەلا ئىدى.

ــ ئىنى، ئالدىرىماڭ، بۇنى كېيىنچە سۆزلىشەيلى، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ئەسلىدە ھېلىقى كۇتۇۋېلىش شارابىغا ئاستا تەسىر قىلىدىغان ئوغا قوشۇلغانىدى. شۇ كېچىسى لى كۇي مەي ئىچىپ چىقتى، ئەتىسى سۇئ جيائ كېمە تەييارلاپ ئۇنى ئۇزىتىپ قويدى.

ــ ئاغا، ــ دېدى لى كۇي، ــ سىلى قاچان ئىسيان كۆتۇرسىلە، مەنمۇ شۇ كۇنى ئۇ ياقتا ئىسيان كۆتۇرۇپ سىلىگە ھەمدەم بولىمەن.

ــ ئىنى، ــ دېدى سۇئ جيائ، ــ مەندىن ئاغرىنىپ يۈرمەئ، ئالدىنقى كۇنى ئوردا ئەلچى ئەۋەتىپ، ئىنئام قىلىنغان ئوغا ھاراقنى ماڭا ئىچۈردى، بۇگۇن بولمىسا ئەتە ئۆلىمەن. مەن ئادەمگەرچىلىك جەھەتتە «ساداقەت ـ مەردلىك»نىلا تەشەببۇس قىلدىم، قىلچىمۇ ئالا كۆڭۈللۈك قىلمىدىم. بۇگۇنكى كۇنگە كەلگەندە ئوردا ماڭا ناھەق ئۆلۈم ئاتا قىپتۇ، ئوردا ماڭا ۋاپاسىزلىق قىلسا بوپتۇ، مەن ئوردىغا سادىق بولۇپ كېلىۋاتىمەن. مەن ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن سىزنىئ ئىسيان كۆتۈرۈپ لياڭشەن كۆلىدە بىزنىئ تەڭرى يولىنى تۇتۇش جەھەتتىكى سادىق ـ مەردلىك ناممىزغا نۇقسان يەتكۈزۈپ قويۇشتىن ئەنسىرەپ، سىز بىلەن كۆرۈشەي دەپ چاقىرتقانىدىم. تۇنۇگۇن سىزگە ئىچۈرگەن مەيگىمۇ ئاستا تەسىر قىلىدىغان ئوغا سېلىپ قويغانمەن، رۇنجۇ ئايمىقىغا يېتىپ بېرىپ سىزمۇ جەزمەن ئۆلىسىز. بۇ چۇجۇ ئايمىقىدىكى تۆۋەن قوۋۇقنىئ سىرتىدا قومۇشلۇق سايازى دەپ ئاتىلىدىغان بىر جاي بار، مەنزىرىسى لياڭشەن كۆلىدىن پەرق قىلمايدۇ، سىز ئۆلگەندىن كېيىن ئاشۇ يەردە ئەرۋاھىمىز بولسىمۇ بىللە بولسۇن، مەن ئۆلگەندىن كېيىن مېنىئ جەسىتىمۇ جەزمەن شۇ يەرگە قويۇلىدۇ، مەن ئۇ يەرنى كۆرۈپ يەرلىككە مولجاللاپ قويدۇم.

سۇئ جيائ گېپىنى تۇگىتىپ يۇم ـ يۇم يىغلاپ كەتتى. لى كۇيمۇ بۇنى كۆرۈپ:

ـــ بوپتۇ، بوپتۇ ! ھاياتلىقىمدا ئاغامنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ ئۆتكەنىدىم. ئۆلگەندىمۇ ئاغامنىڭ قول ئاستىدىكى بىر ئەرۋاھ بولۇپ قالاي، ـــ دېدى ـ ده، گېپىنى تۇگىشى بىلەن تەڭ تارام ـ تارام ياش تۆكتى ۋە بەدەنلىرىنىڭ دەرمانسىزلىنىپ، ئېغىرلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى سەزدى. ئۇ يىغلاپ تۇرۇپ سۇڭ جياڭ بىلەن خوشلاشتى ـ ده، كېيمىگە چۇشۇپ يۇرۇپ كەتتى. ئۇ رۇنجۇ ئايمىقىغا يېتىپ بارغاندىن كېيىن دەرۋەقە ئوغا تەسىر قىلىپ ئۆلدى. لى كۇي جان ئۇزۇش ئالدىدا ئۆز مۇلازىملىرىغا:

ـــ مەن ئۆلگەندىن كېيىن جەسىتىمنى چۇجۇ ئايمىقىنىڭ تۆۋەن قوۋۇقى سىرتىدىكى قومۇشلۇق سايازىغا ئېلىپ بېرىپ ئاغام بىلەن بىر يەرگە دەپنە قىلىڭلار، ـــ دەپ ۋەسىيەت قىلدى ـ ده، جان ئۇزدى.

مۇلازىملار مېيىتنى ساندۇققا سېلىپ، ئۇنىڭ ۋەسىيىتىنى يەردە قالدۇرماي، چۇجۇ ئايمىقىغا ئېلىپ كەتتى.

ئەمدى سۇڭ جياڭغا كەلسەك، ئۇ لى كۇي بىلەن خوشلاشقاندىن تارتىپ، ۋۇ يۇڭ، خۇا رۇڭنى سېغىنىپ، ئۇلار بىلەن كۆرۈشەلمىگىنىدىن ھەسرەتلەندى. شۇ كېچىسى ئوغا ئۇنىڭغا تەسىر كۆرسىتىپ سەكراتقا چۇشكەن چاغدا، ئۇ ئۆزىنىڭ مۇلازىملىرىغا ۋە خاس يىگىتلىرىگە:

ـــ ئېسىڭلاردا بولسۇن ! مەن ئۆلگەندىن كېيىن جەسىتىمنى مۇشۇ تۆۋەن قوۋۇق سىرتىدىكى قومۇشلۇق سايازىنىڭ ئىچكىرى بىر يېرىدىكى دۆڭ ئۇستىگە قويۇڭلار، ھەممىڭلار ساۋاب ئالسىلەر، ۋەسىيىتىمنى يەردە قويماسلىقىڭلارنى ئۇمىد قىلىمەن، ـــ دېدى ـ ده، ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلدى.

چۇجۇ ئايمىقىنىڭ بەگ ـ سىپاھىلىرى ۋە سۇڭ جياڭنىڭ خاس يىگىتلىرى، مۇلازىملىرى مېيىتنى ساندۇققا سېلىپ تەييار قىلدى. چۇجۇ ئايمىقىنىڭ بەگ ـ سىپاھىلىرى، خاس يىگىت مۇلازىملىرى، ئۇنىڭ ۋەسىيىتىنى يەردە قويماي، ئېيتقىنى

بويىچە مېيىتنى قومۇشلۇق سايازىغا ئەكىلىپ دەپنە قىلدى. بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن لى كۇينىڭ ئۆلۈكىمۇ رۇنجۇ ئايمىقىدىن ئېلىپ كېلىنىپ، سۇڭ جياڭ قەبرىسىنىڭ يېنىغا دەپنە قىلىندى. خوش، بۇ گەپ مۇشۇ يەردە قالسۇن. سۇڭ چىڭ ئۆيىدە ئاغرىق ياتاتتى، ئۇ ئۆيىدىكىلەردىن ئاكىسى سۇڭ جياڭنىڭ چۈجۇ ئايمىقىدا ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلىدى، بىراق ئۇ يۇنچېڭ شەھىرىدە بولغانلىقتىن، ئاكىسىنىڭ دەپنىسىگە كېلەلمىدى، كېيىن ئۇ يەنە ئاكىسىنىڭ شۇ ئايماقنىڭ تۆۋەن قوۋۇقى سىرتىدىكى قومۇشلۇق سايازىغا دەپنە قىلىنغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئۆيىدىكىلەرنى ئۇ يەردە نەزىر ئۆتكۈزۈپ تاۋاپ قىلىش، قەبرىنى كۆرۈپ ئوبدان ياسىتىپ قويۇشقا ئەۋەتتى. ئۇلار بېرىپ ئىشنى تۈگىتىپ كەلگەندىن كېيىن سۇڭ چىڭغا ئۇچۇر بەردى.

مۇشاۋىر ۋۇ يۇڭ ۋۇشىڭ قەلئەسىگە بېرىپ نامزات مىراقىپ بولۇپ ئىشلىگەندىن كېيىن ھەمىشە ئىچى پۇشۇپ، پەرىشان ئۆتىدىغان بولۇپ قالدى، ئۇ سۇڭ دانىشىنىڭ مېھىر - مۇھەببىتىنى دائىم ئەسلەيتتى. بىر كۈنى كۆڭلى نېمىگىدۇر بىئارام بولۇپ، تىنچ ئۇخلىيالماي قالدى ۋە تۈن كېچە بولغاندا چۈشىدە سۇڭ جياڭ بىلەن لى كۇينى كۆردى، ئۇلار ئۇنىڭ يېڭىدىن تارتىپ تۇرۇپ: «مۇشاۋىر، سادىق - مەردلىككە ئەقىدە باغلاپ، تەڭرى يولىنى تۇتقان، پادىشاھنىڭ ئۇمىدىنى يەردە قويمىغانسىدۇق. بۇگۈن ئوردا ئوغا مەي ئىنئام قىلىپ، مېنى بىگۈناھ ئۆلتۈردى. ئۆلگەندىن كېيىن چۈجۇ ئايمىقىنىڭ تۆۋەن قوۋۇقى سىرتىدىكى قومۇشلۇق سايازى ئىچكىرىسىگە دەپنە قىلىندىم. مۇشاۋىر، ئەگەر بۇرۇنقى قەدىناسلىقىمىزنى نەزەرگە ئالىدىغان بولساڭلا، قەبرەمگە كېلىپ ئۆز كۆزلىرى بىلەن بىر كۆرۈپ كەتسىلە» دەۋاتقۇدەك. ۋۇ يۇڭ ئىشنىڭ تەپسىلاتىنى ئېنىقراق سورىماقچى بولغاندا ئويغىنىپ كەتتى. ئۇ قارىسا بۇ چۈشى ئىكەن. ۋۇ يۇڭ كۆزىدىن تارام - تارام ياش تۆكۈپ، تىك

ئولتۇرۇپ تاڭ ئاتقۇزدى. بۇ چۈشتىن كېيىن ئۇنىڭ گېلىدىن غىزامۇ ئۆتمەي، ئۇيقۇسىمۇ كەلمەي بىئارام بولۇپ كەتتى. ئەتىسى ئۇ يۈك ـ تاقلىرىنى تەخلەپ، بىرەر مۇلازىمىمۇ ئالماي، تەنها ئۆزى ئۇدۇل چۈجۇ ئايمىقىغا قاراپ ماڭدى. چۈجۇ ئايمىقىغا كېلىپ قارىسا، سۇڭ جياڭ راستتىنلا ئۆلۈپتۇ. بۇ يەردىكى خەلقمۇ ئۇنىڭغا بەك قايغۇرۇپتۇ، ۋۇ يۈك ئۇدۇل تۆۋەن قوۋۇق سىرتىدىكى قومۇشلۇق سايازىغا كىرىپ يەرلىكنى تاپتى، تاۋاپ بۇيۇملىرى تەييارلاپ، سۇڭ دانىش ۋە لى كۇيىنىڭ قەبرىسى ئالدىغا قويۇپ، قەبرىنى قۇچاقلىغان پېتى يىغلاپ:

ـــ مېھرىبان ئاغا، روھلىرى چۈشۈمده ئايان بولۇپ، ھەممىدىن مېنى خەۋەردار قىلدى، پېقىر ۋۇ يۈك بىر يېزىدىكى خەلىپەت ئىدىم. دەسلەپتە چاۋ گەيگە ئەگەشتىم، كېيىن ئۆزلىرىگە يولۇقتۇم، ئۆزلىرى مېنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ تۇغمەس راھەت ـ ھالاۋەتتىن بەھرىمەن قىلدىلا، مانا شۇ ئارىدا نەچچە ئون يىل ئۆتتى، بۇنىڭ ھەممىسى ئۆزلىرىنىڭ ئىلتىپاتلىرى. بۇگۈنگە كېلىپ خان يولىدا ۋاپات بولغاندىمۇ، پېقىرنىڭ چۈشىده ئايان بولدىلا، بۇنىڭغا ھېچ نەرسە بىلەن جاۋاب قايتۇرالمايمەن. شۇڭا، مانا شۇ خەيرلىك چۈش ئاتا قىلغانلىرى ئۈچۈن سىلى بىلەن تەھتىسارادا ئۈچرىشىشنى خالايمەن، ـــ دەپ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالماقچى بولۇپ تۇرغاندا، خۇا رۇڭ كېمىدىن چۈشۈپ قەبرە ئالدىغا كېلىپ قالدى. ھەر ئىككىيلەنلا بىر ـ بىرىنى كۆرۈپ ھەيران قېلىشتى.

ـــ ئەزىز ئىنى، سىز يىگىتىيەن دىيارىدا تۇرۇپ، ئاكىمىز سۇڭ دانىشنىڭ ۋاپات بولغانلىقىدىن قانداق خەۋەر تاپتىڭىز؟ ـــ دەپ سورىدى ۋۇ يۈك خەلىپەت.

ـــ كەمىنىلىرى، ـــ دېدى خۇا رۇڭ، ـــ ھەرقايسىلىرىدىن ئايرىلىپ مەنسەپ تۇتقاندىن كېيىن كۆپچىلىك يارەنلەر بىلەن بولغان قەدىناسلىقنى ياد ئېتىپ بىر كۇنىمۇ ئارام تاپالمىدىم.

ئۇنىڭ ئۇستىگە تۇنۇگۇن كېچە بىر غەلىتە چۈش كۆرۈپتىمەن، چۈشۈمدە ئاغىمىز سۇڭ دانىش ۋە لى كۇي كېلىپ پېشمىنى تارتىپ تۇرۇپ، ئۆزلىرىنى ئوردا ئوغا مەي ئىنئام قىلىپ زەھەرلەپ ئۆلتۈرگەنلىكىنى، ھازىر چۈجۇ ئايمىقىنىڭ تۆۋەن قوۋۇقى سىرتىدىكى قومۇشلۇق سايازىنىڭ ئىچكىرىسىدە بىر دۆڭگە دەپنە قىلىنغانلىقىنى، قەدىناسلىقنى نەزەرگە ئېلىپ ئۆز قەبرىلىرىگە كېلىپ بىر يوقلاپ كېتىشمىنى ئېيتتى، شۇڭا كېچىلەپ يول يۈرۈپ بۇ يەرگە كەلدىم.

— مەنمۇ خۇددى سىزگە ئوخشاشلا بىر غەلىتە چۈش كۆرۈپ قېلىپ بۇ يەرگە كەلگەنىدىم، — دېدى ۋۇ يۈڭ، — سىزنىڭ كېلىپ قالغانلىقىڭىزمۇ ناھايىتى بەلەن بولدى. پېقىر ۋۇ يۈڭ سۇڭ دانىشنىڭ مېھمىر ـ شەپقىتى ۋە مەردلىكىدىن پەقەتلا رىشتىمنى ئۈزەلمەيۋاتىمەن، ئۇنىڭ مېھمىر ـ شەپقىتىگە جاۋاب قايتۇرۇشۇم ناھايىتى تەس، شۇ سەۋەبتىن مانا شۇ يەردە ئۆزۈمنى تەقدىرىنىڭ دەرگاھىغا تاپشۇرۇپ، ئەرۋاھىمنى بولسىمۇ شەپقەتچىمىزگە ھەمراھ قىلدۇرماقچى بولۇپ تۇرغانىدىم. مەن ئۆلگەندىن كېيىنكى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى سىزگە تاپشۇرىمەن.

— مۇشاۋىر، — دېدى خۇا رۇڭ، — ناۋادا سىلى شۇنداق نىيەتكە كەلگەن بولسىلا، پېقىرمۇ جەزمەن ئۆزلىرىگە ئەگىشىپ بېرىپ، مېھرىبان ئاغىمىز بىلەن بىللە بولاي.

بۇ خۇددى ھايات ـ ماماتتا بىللە بولۇش دېگەندەك ئىش بولدى.

نەزم

قىپقىزىل قومۇشلۇق ئىچرە چۈش كۆرۈپ ئۆتكەن ئۇزۇن،
ئاھ ئۇرۇپ چەكتى پىغان خۇا رۇڭ بىلەن ۋۇ يۈڭ بۇگۈن.

ئانت ئىچىشكەن تۇرسا باشتا بىر نىمەت بىز دەپ بۇلار،
يەككە ـ يېگانە ئۆلۈشكە كۆڭلى بارغاي نە ئۇچۇن.

ـــ مەن، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ، ـــ سىزگە مەن ئۆلگەندىن كېيىن مېنى مۇشۇ جايغا دەپنە قىلىپ قويسىڭىز دەپ ئۇمىد باغلىغانىدىم، ـــ سىزمۇ نېمىشقا شۇ نىمىتكە كېلىپ قالدىڭىز؟

ـــ كەمىنلىرىمۇ ئاغىمىز سۇڭ جياڭنىڭ مېھىر ـ شەپقەت ۋە مەردلىكىنى ئويلاپ، ئۇنىڭدىن ريشتىمىنى ئۇزەلمەيۋاتىمەن. بىز لياڭشەن كۆلىدىكى چاغدا چوڭ گۇناھكارلاردىن ئىدۇق، بىراق بەختىمىزگە ياريشا ئۆلمەي قالدۇق ۋە پادىشاھنىڭ ئالاھىدە ئىلتىپاتىغا ئېرىشىپ گۇناھلىرىمىز كەچۈرۈم قىلىنىپ، ئەل قىلمىغاندىن كېيىن كۆپلىگەن جازا يۈرۈشى جەڭلىرىنى بېشىمىزدىن ئۆتكۈزۈپ، ئەجىر ـ خىزمەتلەر كۆرسەتتۇق. بۇگۈنكى كۈندە داڭقىمىز چىقىپ، ئەلنىڭ ھەممىسىگە تونۇلدۇق، بىراق ئوردىدا ھازىر بىزگە شۇبھە پەيدا بوپتۇ، شۇنداق ئىكەن، جەزمەن كېلىپ بىزگە گۇناھ ئارتىدۇ. ناۋادا راستتىنلا ئەنە شۇ سۈيقەستچى مەككارلارنىڭ قەستىگە ئۇچراپ خاتا جازالىنىپ قالساق، ئۇ چاغدا پۇشايمانىنى ئالغىلى قاچا تاپالماي قالىمىز. بۇگۈن ئاغا سىلى بىلەن بىللە ئۆلسەم، دۇنيادا ياخشى نامىم بولسىمۇ قېلىپ، ئۆلۈكۈم تالادا قالماس ! ـــ دېدى خۇا رۇڭ.

ـــ ئەزىز ئىنى، ـــ دېدى ۋۇ يۇڭ، ـــ سىز مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلاڭ، مەن بولسام تەنھا ئادەم، بالىچاقام يوق، ئۆلسەمۇ كارايىتى چاغلىق. بىراق، ھازىر سىزنىڭ ناھەسدە ئوغلىڭىز، زىبا خوتۇنىڭىز تۇرسا، شۇنداق قىلسىڭىز ئۇلارنى كىم باقىدۇ؟

ـــ بۇنىڭ كارايىتى چاغلىق، ـــ دېدى خۇا رۇڭ، ـــ بۇرۇندىن تارتىپلا جان باققۇدەك ۋەج ـ دۇنيا غەملەپ قويغانمەن. خوتۇنۇمنىڭ ئۆيىدىمۇ خەۋەر ئالدىغان ئادەم بار.

شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككىيلەن بىر يەس تازا قاتتىق يىغلاشقاندىن كېيىن ھەر ئىككىيلەن دەرەخكە ئېسىلىپ ئۆلۈۋالدى. كېمىدىكى مۇلازىملار ئۇزاققىچە ساقلاپ ئولتۇرۇپ، ئۆز بېگىنىڭ قايتىپ كەلمىگەنلىكىنى كۆرۈپ قەبرە ئالدىغا كېلىپ قارىدى، قارىسا ۋۇ يۇڭ بىلەن خۇا رۇڭ ئۆلۈۋاپتۇ. شۇڭا، ئۇلار ئالمان ـ تالمان شۇ ئايماقنىڭ ئامبىلى ئالدىغا بېرىپ مەلۇم قىلدى، ئۇلار ئۇ ئىككىسىنىڭ جەسىتىنى ساندۇقا سېلىپ قومۇشلۇق سايازىدىكى سۇڭ جياڭنىڭ قەبرىسى يېنىغا دەپنە قىلدى، شۇنىڭ بىلەن بۇ يەردە كۈنچىقىشتىن ـ كۈنپېتىشقا سوزۇلغان تۆت قەبرە پەيدا بولدى. چۈجۇ ئايمىقىدىكى پۇقرالار سۇڭ جياڭنى ئەخلاق ۋە ساداقەتمەنلىكتە كامالەتكە يەتكەن كىشى دەپ ئۇنىڭغا ئاتاپ ئىبادەتخانا سالدى، تۆت پەسلىنىڭ ھەممىسىدە تاۋاپ نازۇنېمەتلىرىنى ئېلىپ كېلىپ تاۋاپ قىلىدىغان بولدى، دۇئا ـ تەلەپ قىلغۇچىلاردىن دۇئاسى ئىجابەت بولمىغانلار كۆرۈلمىدى.

سۇڭ جياڭنىڭ روھى قومۇشلۇق سايازىدا ئارقا ـ ئارقىدىن ئايان بولۇپ، تەلەپكارلارنىڭ تەلىپىنى ئىجابەت قىلدى. ئەمدى داۋجۇن خانغا كېلەيلى، ئۇ سۇڭ جياڭغا شاھانە مەي ئىنئام قىلغاندىن كېيىن ئاستانىنىڭ ئىچكىرىكى ئوردىسىدا ئولتۇرۇپ، كۆڭلىگە قەۋەت ـ قەۋەت گۇمان چۈشتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە سۇڭجياڭدىن خەۋەر ئالالمىغاچقا، ئۇنى يادىدىن چىقارمىدى. ئەمما، گاۋ چيۇ، ياڭ جيەنلەر خانىنى غەپلەتتە قويۇپ، ساداقەتمەنلەرگە زىيانكەشلىك قىلىش ئۈچۈن، ئۇنى ئەيش ـ ئىشرەت، كەيپ ـ ساپالارغا باشلاپ ئازدۇردى. بىر كۈنى خان ئىچكىرىكى ئوردىدا سەيلە قىلىپ يۈرۈپ، بىردىنلا لى شىشى ئېسىگە چۈشۈپ قالدى، ئۇ لەخمە ئارقىلىق ئىككى كىچىك ئاغۋاتنى ئەگەشتۈرۈپ ئۇدۇل لى شىشىنىڭ ئۆيىنىڭ ئارقا ئىشىكىگە كېلىپ قوڭغۇراقنى جىرىڭلاتتى، لى شىشى ئالدىراپ ـ

تېنەپ خاننىڭ ئالدىغا چىقىپ، ئۇنى ئۆز كۆشۈگىسىگە باشلاپ ئەكىردى. خان ئالدى ـ ئارقىدىكى ئىشىكلەرنىڭ ھەممىسىنى تاقىۋېتىشنى بۇيرۇدى. لى شىشى چىرايلىق ياسىنىپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭدىن ئېسىنلىك سورىغاندىن كېيىن پادىشاھ ئۇنىڭغا:

ـــ يېقىندىن بۇيان بىرئاز بىتاپ بولۇپ قېلىپ، دانا ئەمچى ئەن داۋچۇەنگە كۆرۈنۈۋاتقانلىقىمدىن خېلىدىن بۇيان سىز بىلەن ئۇچرىشالمايۋاتىمەن. سىزنى بەكمۇ سېغىنىدىم. بۇگۈن بىر كۆرۈش بىلەنلا كۆڭلۈم ئېچىلىپ كەتتى، ـــ دېدى.

ـــ ھەزرەتلىرىنىڭ چوڭقۇر دىللىرىدا قۇللىرىنى ياد ئېتىپ سېغىنغانلىقلىرىغا مىڭ رەھمەت! ـــ دېدى لى شىشى ۋە شۇ ھۇجرىنىڭ ئۆزىدىلا داستىخان ھازىرلاپ خان بىلەن مەي ـ شارابلارنى ئىچىپ كۆڭۈل ئاچتى. ئەمدىلا بىرنەچچە قەدەھ مەي ئىچىلگەندە، پادىشاھنىڭ كۆزلىرىنى ئۇگدەك بېسىپ كەتتى. يېقىلغان شام ـ چىراغلار پارقىراپ تۇراتتى، تۇيۇقسىزلا ئۆينىڭ ئىچىدىن بىر سوغۇق شامال كۆتۈرۈلدى ـ دە، خان ئۆز ئالدىدا بىر سېرىق يەكتەك كىيگەن ئادەمنىڭ تىك تۇرغانلىقىنى كۆردى. خان ھەيران بولۇپ ئۇنىڭدىن:

ـــ سەن كىم؟ بۇ يەرگە نېمە قىلغىلى كەلدىڭ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ كەمىنىلىرى لياڭشەن كۆلىدىكى سۇڭ جياڭنىڭ قول ئاستىدىكى يەل تاپان شەيخ دەي زۇڭ بولىمەن، ـــ دەپ جاۋاب بەردى ھېلىقى سېرىق يەكتەكلىك ئادەم.

ـــ بۇ يەرگە نېمە قىلغىلى كەلدىڭ؟ ـــ دەپ سورىدى پادىشاھ.

ـــ مېنى ئاغام سۇڭ جياڭ، ھەزرەتلىرىنى ئۆزى بىلەن سەيلە قىلىشقا تەكلىپ قىلىپ ئەۋەتتى، ـــ دېدى دەي زۇڭ.

ـــ ئۇ پېقىرنى نەگە ئېلىپ بارغۇدەك؟ ـــ دېدى پادىشاھ.

ـــ ئاجايىپ گـۈزەل بىر جاي بـار ئىكەن، ئـالـىيلـىرىنى شـۇ يەرنى سەيلە قىلىشقا تەكلىپ قىلىۋاتىدۇ، ـــ دېدى دەي زۇلۇك.

خان بۇ گەپلەرنى ئاڭـلاپ، ئورنىدىـن تۇرۇپ دەي زۇلۇك بىلـەن ئارقا ئىـشىكتـىن چىقـسا، ئات ـ هارۋىـلار تەخمـۇتـەخ قىلـىپ قويۇلۇپتۇ، دەي زۇلۇك خانىنى ئاتقا مىندۈرۈپ ئۆزى بىلـەن ئېلىپ مـاڭدى، ئۇلار خـۇددى بـۇلۇتلار ئـۈستىدە پـەرۋاز قـىلغـانـدەك، قۇلاقلىرىدىن ۋىژىلداپ ئۆتۈپ تۇرغان شامال ئاۋازىنى ئاڭلىغـان هالدا يول يۈرۈپ بىر جايغا كېلىپ توختىدى. قاراڭ:

سۈرلۈك تۈمان كۆل سۈيىنى ئىلكىگە ئالغان،
بۇلۇت ئارا كۆرۈنمىدۇ تاغلار گىرىمسەن.
كۆرۈنمەيدۇ ياكى قۇياش، يا ئاينىڭ نۇرى،
سۇ ۋە ئاسمان گويا تۇتاش بىر خىل رەڭ ئالغان.
هەممە جايدا سىرىق ـ سىرىق قومۇش پۆپۈكى،
ئاڭا هەمراه بولغان يېشىل قومۇش ياپرىقى.
قومۇشلۇق ئارا قاقىلدايدۇ جۇپ ـ جۇپ قاقىرلار،
چىقىپ تۇرار ناۋاسىدىن هەسرەت پۇرىقى.
غازاڭ بولغان نېلۇپەرلىك كۆلىنىڭ بويىدا،
جۇپ ـ جۇپ قۇشلار چىرايىدا ئەلەمنىڭ دېغى.
قىروۋ سوققان يوپۇرماقلار ئۇچار پىرقىراپ،
گويا كۆزدىن تامچە ـ تامچە تۆكۈلگەن ياشتەك.
ئىرغاڭلىشار سەلكىن يەلدە مەجنۇنتال بەرگى،
جۇدالىقتا كۆزلىرى ياش قىزىنىڭ قېشىدەك.
ئاي، يۇلتۇزسىز ئەجەب سۆرۈن، ئۇزۇن كېچە بۇ،
ئىزغىرىن يەل ئىلكىدە بۇ كۇزلەرنىڭ كۇنى.

خان ئاتتا كېتىۋېتىپ بۇ مەنزىرىلەرنى قانماستىن تاماشا قىلدى ۋە دەي زۇڭدىن:

ـــ بۇ قەيەر؟ مېنى نېمىشقا بۇ يەرگە ئەكەلدىڭلار؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ ھەزرەتلىرى تاغقا چىقسىلا، ـــ دېدى دەي زۇڭ تاغ ئۈستىدىكى قوۋۇقنى كۆرسىتىپ، ـــ شۇ يەرگە بارغاندىلا، ئاندىن بىلىدىلا.

خان ئېتىنى دېۋىتىپ تاغقا چىقىپ ئىككى قوۋۇقتىن ئۆتۈپ، ئۈچىنچى قوۋۇققا يېتىپ بارغاندا، تون لىباسلار، زەر قۇياغ، دۇبۇلغىلار كىيگەن، شاھانە كەمەرلەر باغلىغان بىرەر يۈزچە سەركەردىنىڭ سەجدە قىلىپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى. پادىشاھ بۇنى كۆرۈپ چۆچۈپ:

ـــ سىلەر كىم؟ ـــ دەپ قايتا ـ قايتا سورىدى.

شۇ ئاندا ئۇلارنىڭ ھەيۋەتلىك زەر دۇبۇلغا، كىمخاب تون، زەر قۇياغ كىيگەن بىر كاتتىسى ئالدىغا چىقىپ:

ـــ پېقىر لىياڭشەن كۆلىدىكى سۇڭ جياڭ بولىمەن، ـــ دېدى.

ـــ مەن سىزنى چۈجۇ ئايمىقىغا باسقاقبەگلىككە ئەۋەتكەنىدىمغۇ؟ نېمە ۋەجىدىن بۇ يەردە يۈرىسىز؟ ـــ دېدى پادىشاھ.

ـــ بىز، ـــ دېدى سۇڭ جياڭ تەزىم بىلەن، ـــ ھەزرەتلىرىنى ئۆزىمىزنىڭ ئازار يەپ بىگۈناھ ئۆلۈپ كەتكەنلىكىمىز ھەققىدىكى ئەرز ـ شىكايىتىمىزنى ئاڭلاشقا سادىق ـ مەردلەر سارىيىغا تەكلىپ قىلىمىز، مەرھەمەت قىلسىلا.

خان سادىق ـ مەردلەر سارىيى ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى، ئاندىن سارايغا كىرىپ تۆردىن ئورۇن ئالدى، ئۇ پەگاھقا قارىسا، ئىس ـ تۈتەكلەر ئىچىدە بىرمۇنچە كىشىلەر سەجدە قىلىپ ئولتۇرۇپتۇ. پادىشاھ ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ نېمە قىلارىنى بىلمەي تۇرغاندا، ئۇلارنىڭ كاتتىبېشى سۇڭ جياڭ سۇپىغا چىقىپ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ، كۆزىدىن ياش تۆكۈپ ئىجازەت سورىدى. پادىشاھ:

ـــ نېمىشقا يىغلايسىز؟ ـــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن.

ـــ بىز، ـــ دېدى سۇڭ جيالڭ، ـــ ئەينى ۋاقىتتا تەڭرى لەشكەرلىرىگە بويۇنتاۋلىق قىلغان بولساقمۇ، بىراق ئۆزىمىزنىڭ سادىق ـ مەردلىكىمىزنى ئەلا بىلىپ، قىلچە ئالا كۆڭۈللۈك قىلمىدۇق. ھەزرەتلىرىنىڭ پەرمانىغا بىنائەن ئەل بولغاندىن كېيىن ئاۋۋال قىتان بەگلىكى قوشۇنىنى تىرىپىرەن قىلدۇق. ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە ئۇچ قاراقچىنى ئۇجۇقتۇردۇق، بۇ جەريانىدا يارەنلىرىمنىڭ ئوندىن سەككىزى چىقىم بولدى. ھەزرەتلىرى مېنى چۈجۈ ئايمىقىغا خىزمەتكە تەينىلىدىلە، شۇ كۈندىن تارتىپلا مەن ئۇ يەردىكى لەشكەر ۋە پۇقرالار بىلەن ئۇرۇق ـ تۇغقاندەك بولۇپ چىقىشىپ كەتتىم، بۇ ھەممىگە ئايان. ھالا بۇگۈنگە كەلگەندە، ھەزرەتلىرى ماڭا ئوغا مەي ئىنئام قىلدىلا، پېقىر ئۆزۈمنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىگە ئەپسۇسلانمايمەن، بىراق لى كۈينىڭ بۇ ئىنتىقامنى كۆڭلىدە ساقلاپ، باشقىچە نىيەتتە بولۇپ قېلىشىدىن ئەندىشە قىلىپ، چۈجۈ ئايمىقىغا ئۇنى چاقىرتىپ كېلىپ، ئۇنىڭغا ئۆز قولۇم بىلەن ئوغا مەي ئىچۈرۈپ، ئۇنى زەھەرلەپ ئۆلتۈردۈم. ۋۇ يۇڭ بىلەن خۇا رۇڭ سادىق ـ مەردلىك ئەقىدىسىدە چىڭ تۇرۇپ، پېقىرنىڭ قەبرەم ئالدىدا ئېسىلىپ ئۆلۈۋالدى. بۇ تۆتەيلەن ھازىر چۈجۇ ئايمىقىنىڭ تۆۋەن قوۋۇقى سىرتىدىكى قومۇشلۇق سايازلىغا دەپنە قىلىنغانىدۇق، يۇرت ـ جامائەتلەر بىزگە ئىچ ئاغرىتىپ، قەبرىمىز ئالدىغا ئىبادەتخانا سالدى. ئەمدىلىكتە بولسا ھەزرەتلىرىگە ھال ـ مۇڭ ئوقۇپ، كۆرگەن خورلۇق ۋە ئازارلىرىمىزنى بايان قىلىش ئۈچۈن، ھەممىمىزنىڭ ئەرۋاھى بۇ يەرگە توپلاندى، بىزنىڭ ساداقىتىمىزگە زادىلا شەك كەلتۈرمىسىلە. ھەزرەتلىرىنىڭ مۇقەددەس ھۆكۈملىرىنى كۈتىمىز.

پادىشاھ بۇلارنى ئاڭلاپ چۆچۈپ:

ـــ مەن ئەلچىنى ئۆزۈم ئەۋەتىپ، سىرىق پېچەتلىك شاھانە

مەي تارتۇق قىلغانىدىم، بۇنى كىم ئوغا مەيگە ئالماشتۇرۇۋالدىكىن؟ ــ دېدى.

ــ كەلگەن ئەلچىدىن سورىسىلا، بۇ رەزىل ساختىپەزلىكىنىڭ كىم تەرىپىدىن قىلىنغانلىقىنى بىلگىلى بولىدۇ، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

پادىشاھ بۇ يەردىكى ئۇچ قوۋۇق ۋە تۇرالارنىڭ ئالامەت ھەيۋەتلىك ئىكەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن ھەيران بولغان ھالدا:

ــ بۇ قەيەر؟ سىزلەر نېمىشقا بۇ يەرگە توپلىشۋالدىڭىزلار؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ بۇ، ــ دېدى سۇڭ جياڭ، ــ بىز بۇرۇن مەردلىك يولىدا جەم بولغان لياڭشەن كۆلى.

ــ سىزلەر ئاللىقاچان ئۆلۈپ كەتكەن ئەمەسمۇ؟ قايتىدىن پانىي ئالەمگە كېلىشنى كۈتۈپ تۇرماي، نېمە ئۈچۈن بۇ يەرگە توپلىشۋالدىڭىزلار؟ ــ دەپ سورىدى پادىشاھ يەنە.

ــ تەڭرىتائالا بىزنىڭ سادىق ـ مەردلىكىمىزنى نەزەردە تۇتۇپ، يۈدى پادىشاھ پەرمان چىقىرىپ، مېنى لياڭشەن كۆلىنىڭ باش يەر ئىلاھى قىلىپ تەينىلىگەنىدى، شۇڭا بۇ يەرگە توپلىشىپ قالدۇق، بىراق تارتقان ئازار ـ خورلۇقلىرىمىزنى ئېيتىدىغان يەر تاپالمايمىز، ھەزرەتلىرىگە مالالىق كەلتۈرۈپ، ھەزرەتلىرىنى لياڭشەن كۆلىگە ئېلىپ كېلىش ئۈچۈن دەي زۇڭنى ئالايىتەن ئەۋەتكەنىدۇق، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

ــ ئۇنداق بولسا، نېمىشقا مېنىڭ چارباغلىق ئوردامغا بېرىپ ئالدىمدا ئايان بولمايسىزلەر؟ ــ دېدى خان.

ــ باقىي دۇنيادا ئەگىپ يۈرگەن ئەرۋاھلار قانداقمۇ پادىشاھ قەسىر ـ راۋانقىغا يېقىن بارالىسۇن؟ بۇگۈن ھەزرەتلىرى ئوردىدىن چىقىپ قالغانلىرى ئۈچۈن بۇ يەرگە تەكلىپ قىلدۇق، ــ دېدى سۇڭ جياڭ.

— پېقىر بۇ جايىنى سەيلە قىلسام بولامدۇ؟ — دېدى پادىشاھ.

سۇڭ جياڭلار شاھقا قۇللۇق بىلدۈردى. پادىشاھ سارايدىن چىقىپ، سارايىنىڭ ماڭلىيىدىكى «سادىق ـ مەردلەر سارىيى» دەپ يېزىلغان چوڭ خەتلىك تاختىنى كۆرۈپ ۋە بۇنىڭغا بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ پەلەمپەيدىن چۈشتى ۋە تۈيۈقسىزلا قارا قۇيۇن لى كۇي سۇڭ جياڭنىڭ ئارقىسىدىن قولىغا قوش ئايپالتا تۇتقان ھالدا:

— ھەي پادىشاھ، ھەي پادىشاھ! سەن قانداقسىغا تۆت مۇناپىق مەككارنىڭ گېپىگە ئىشىنىپلا بىزنىڭ جېنىمىزغا ئۇۋال قىلغان! ئۆز پۇتۇڭ بىلەن ئالدىمغا كەلگەنكەنسەن، بۇ ئىنتىقامنى ئالماي قويمايمەن! — دېگەن پېتى پالتىسىنى ئويناتتىپ ئۇدۇل پادىشاھقا ئېتىلدى.

پادىشاھقا قاتتىق چۆچۈپ ئويغىنىپ قارىسا، بۇ چۈشى ئىكەن، ئۆزى بولسا قارا تەرگە چۆمۈپ كېتىپتۇ، شام ـ چىراغلار يېقىلىق تۇرۇپتۇ، لى شىشى تېخى ئۇخلىماپتۇ. خان:

— مەن بايا نەگە بېرىپ قالدىم؟ — دەپ سورىدى.

— جانابلىرى مۇشۇ ھۇجرىدىن چىقماي ئۇخلىدىلا، — دېدى لى شىشى.

پادىشاھ ئۆزىنىڭ چۈشىدىكى ئاجايىپ غەلىتە ئىشلارنى لى شىشىغا بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. لى شىشى پادىشاھقا:

— ئاق كۆڭۈل ئادەملەر ئۆلگەندىن كېيىن جەزمەن خىزىرغا ئايلىنىدۇ، سۇڭ جياڭلار راستىنلا ئۆلۈپ كېتىپ، كارامەت كۆرسىتىپ، ھەزرەتلىرىنىڭ چۈشىدە ئايان بولدىمىكىنىيا؟ — دېدى.

— مەن، — دېدى پادىشاھ، — ئەتە بۇ ئىشنى جەزمەن سۈرۈشتۈرۈپ كۆرىمەن. ناۋادا راستىنلا ئۆلۈپ كەتكەن بولسا، ئۇنىڭ نامىغا ئاتاپ ئىبادەتخانا سالدۇرۇش، غازى بەگ دەپ نام بېرىش ھەققىدە پەرمان چۈشۈرىمەن.

ـــ ھەزرىتى ئالىيلىرى، ئۇنىڭغا راستتىنلا غازى بەگلىك نام بېرىدىغان بولسىلا، بۇ ئالىيلىرىنىڭمۇ ئۆز مۇلازىملىرىغا قىلغان رەھىم ـ شەپقەت ئىلتىپاتلىرىنىڭ بىر نامايەندىسى بولۇپ قالىدۇ، ـــ دېدى لى شىشى.

پادىشاھ شۇ كېچىنى ئاھ ئۇرۇپ قايغۇ بىلەن ئۆتكۈزدى.

ئەتىسى پادىشاھ ئوردىغا كىرىپ، ۋەزىرلەرنى يان قەسرىگە كېلىپ كۆتۈپ تۇرسۇن دەپ پەرمان بەردى. سەي جىك، تۇك گۇەن، گاۋ چيۇ، ياك جيەنلەر خانىنىڭ سۇك جياك ئىشىنى سۇرۇشتە قىلىپ قېلىشىدىن قورقۇپ ئوردىدىن چىقىپ كېتىشتى. ئۇ يەردە سۇ ئەمىر قاتارلىق بىرنەچچە ۋەزىرلەرلا كۆتۈپ تۇرۇشتى. پادىشاھ سۇ يۈەنجياڭدىن:

ـــ سىز چۈجۇ ئايمىقىنىڭ باسقاقبېگى سۇك جياك توغرىسىدا بىرەر خەۋەر ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى.

ـــ كەمىنىلىرى، ـــ دېدى سۇ ئەمىر، ـــ سۇك باسقاقبەگ توغرىسىدا ھېچقانداق خەۋەر ئاڭلىمىدىم، بىراق تۇنۈگۈن بىر غەلىتە چۈش كۆرۈپ قاپتىمەن.

ـــ قېنى كۆرگەن چۈشىڭىزنى پېقىرغا ئېيتىپ بېقىڭا، ـــ دېدى پادىشاھ.

ـــ چۈشۈمدە، ـــ دېدى سۇ ئەمىر، ـــ سۇك جياك پېقىرنىڭ ھۇجرامغا ھەشەمەتلىك تون ـ لىباسلار، قۇياغ ـ دۇبۇلغىلارنى كىيگەن ھالدا كىردى. ئۇ مېنى كۆرۈپ ئۆزىنىڭ ھەزرەتلىرى ئىنئام قىلغان ئوغا مەينى ئىچىپ ئۆلگەنلىكى ئۈستىدىن ئەرز ـ ھال ئوقۇدى. چۈجۇ ئايمىقىدىكىلەر ئۇنىڭ سادىق ـ مەردلىكىگە ئاتاپ ئۇنى چۈجۇ ئايمىقىنىڭ تۆۋەن قوۋۇقى سىرتىدىكى قومۇشلۇق سايازىغا دەپنە قىلىپ ئىبادەتخانا ساپتۇ، كىشىلەر ئەتە ـ ئاخشىمى كېلىپ تاۋاپ قىلىۋاتقۇدەك.

ـــ بۇ خۇددى مېنىڭ چۈشۈمدە كۆرگىنىمگە ئوخشاش

ئاجايىپ بىر غەلىتە چۈش ئىكەن، ــ دېدى پادىشاھ بۇنى ئاڭلاپ بېشىنى لىڭشىتىپ ۋە سۇ يۇمۇنجياڭغا، ــ سىز ئۆزىڭىزنىڭ سىرداش ئادەملىرىڭىزدىن بىرنى چۈجۈ ئايمىقىغا بۇ ئىشنى ئۇقۇپ كېلىشكە ئەۋەتىڭ، ئۇنداق ئىش بولسۇن ـ بولمىسۇن، تېز كېلىپ ئۇچۇرىنى بەرسۇن، ــ دەپ تاپىلىدى.

سۇ ئەمىر شاھنىڭ پەرمانىنى قوبۇل قىلىپ «خوپا!» دېدى ـ دە، ھەرەمدىن چىقتى ۋە ئۆز ئۆيىگە كېلىپ يېقىنلىرىدىن بىرنى سۇڭ جياڭنىڭ خەۋىرىنى تېڭتىڭلاپ كېلىشكە چۈجۈ ئايمىقىغا ئەۋەتتى. بۇ گەپ بۇ يەردە قالسۇن.

ئەتىسى پادىشاھ ئەدەپ ـ ئەردەم قەسرىگە كېلىپ شاھانە ئورۇندا ئولتۇرغاندىن كېيىن ياندا تۇرغان گاۋ چيۇ، ياڭ جيەنلەرنى كۆرۈپ، ئۇلاردىن:

ــ سىلەر، يېقىنىدىن بۇيان چۈجۈ ئايمىقىدىكى سۇڭ جياڭنىڭ بىرەر خەۋىرىنى ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

بۇ ئىككىيلەن گەپ قىلىشقا پېتىنالماي، خەۋەر ئالالمىدۇق، دەپ جاۋاب بەردى، پادىشاھ شۇبھىلىنىپ پەرىشان بولدى.

سۇ ئەمىر ئەۋەتكەن ئادەم چۈجۈ ئايمىقىغا بېرىپ كېلىپ، سۇڭ جياڭنىڭ پادىشاھ ئىنئام قىلغان ئوغا مەينى ئىچىپ ئۆلگەنلىكى، ئۆلگەندىن كېيىن بولسا چۈجۈلۇقلار ئۇنىڭ سادىق ـ مەردلىكىنى ياد ئېتىپ، ئۇنىڭ جەسىتىنى چۈجۈ ئايمىقىدىكى قومۇشلۇق سايازىنىڭ ئىچكىرىسىدىكى ئېگىز دۆڭگە دەپنە قىلغانلىقى، ۋۇ يۇڭ، خۇا رۇڭ، لى كۇي قاتارلىق ئۇچ ئادەمنىڭمۇ شۇ يەرگە كۆمۈلگەنلىكى، پۇقرالارنىڭ ئۆز قايغۇلىرىنى بىلدۈرۈشۈپ، قەبرە ئالدىغا ئىبادەتخانا سالغانلىقى، ھېيت ـ ئايەملەردە ئۇلارنىڭ بېشىنى يوقلاپ دۇئا ـ تەكبىر ئۆتكۈزۈۋاتقانلىقى ۋە دۇئا ـ تەلەپلىرىنىڭ ئىجابەت بولۇۋاتقانلىقىدىن خەۋەر بەردى. سۇ ئەمىر بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ،

دەرھال بۇ ئادەمنى ئەگەشتۇرۇپ ئوردىغا كىردى ـ دە، يۇقىرىقى ئىشلارنى پادىشاھقا قايتىدىن بايان قىلدى. پادىشاھ بۇلارنى ئاڭلاپ تولىمۇ قايغۇردى. ئەتىسى ئەتىگەنلىك قوبۇل ۋاقتىدا، پادىشاھ ھەممە بەگ ـ سىپاھلار ئالدىدا گاۋ چىۋۇ، ياڭ جيەنلەرگە قاتتىق غەزەپلىنىپ، ئۇلارنى:

ـــ ئەلنىڭ بېشىغا كۈلپەت سالغۇچى مەككار مۇناپىقلار ! پېقىرنىڭ تاجى ـ تەختىمنىڭ ئۇلىنى كولىشىپسەن، ـــ دەپ تىللىدى.

ئۇ ئىككىيلەن يەرگە ئېگىلىپ سەجدە قىلىپ پادىشاھتىن گۇناھىنى تىلەشتى. سەي جىڭ، تۇڭ گۇەنلەر ئالدىغا چىقىپ پادىشاھقا:

ـــ شاھىم، تۇغۇلۇش ـ ئۆلۈش تەقدىر ـ پېشانىگە پۈتۈلگەن بولىدۇ. مەھكىمىمىز بۇ ھەقتە ھېچقانداق ئالاقە ئاپشۇرۇۋالمىدى، شۇڭا ئالدىلىرىغا بىرنەرسە دەپ كېلەلمىدۇق، تۇنۇگۈن كەچتىلا چۈجۇ ئايمىقىدىن بىزگە خەۋەر كەلدى، بىز دەل مانا شۇ ئىشنى ھەزرىتى ئالىيلىرىغا مەلۇم قىلىشقا تەمشىلىۋاتاتتۇق، ـــ دېيىشتى.

پادىشاھ يەنىلا بۇ تۆت ھارامىتاماقنىڭ كۆز يېشى بىلەن ئۇلارنى جازاغا تارتماي، گاۋ چىۋۇ، ياڭ جيەنلەرنى قوغلاپ چىقىرىۋەتتى. شاھانە مەينى ئېلىپ بارغۇچى ئەلچىنى سۈرۈشتۈردى، بىراق تەڭرىنىڭ ئىرادىسى بىلەن بۇ ئەلچى چۈجۇ ئايمىقىدىن قايتقۇچە يولدا قازا قىلغانىكەن.

سۇ ئەمىر ئەتىسى يەنە پادىشاھ بىلەن كۆرۈشۈپ، سۇڭ جياڭنىڭ ساداقەت ـ مەردلىكتە ئايان بولۇۋاتقانلىقىنى پادىشاھقا سۆزلەپ بەردى. پادىشاھ: «سۇڭ جياڭنىڭ بىر تۇغقان ئىنىسى سۇڭ چىڭ سۇڭ جياڭنىڭ مەنسەپ ـ مەرتىۋىسىگە ۋارىسلىق قىلسۇن» دەپ يارلىق چىقاردى. بىراق، تەقدىر ـ ئىرادە بىلەن

سۇڭ چىڭ كېسەل بولغانلىقتىن، مەنسەپ تۇتالمايدىغانلىقىنى، يۇنچېڭ شەھىرىدە تېرىقچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىشنىلا خالايدىغانلىقىنى ئېيتىپ ئۆزرىخاھلىق بىلەن تەشەككۇر بىلدۇردى. پادىشاھ ئۇنىڭ ۋاپادارلىق ئەقىدىسىدىن سۆيۈنۈپ، ئۇنىڭ ئۆيىدە خەج ـ خىراجەت قىلىشى ئۈچۈن ئون تۇمەن تىزىق يارماق، ئۇچ مىڭ مو يەر ئىنئام قىلدى، ئۇنىڭ پەرزەنتى ۋە نەۋرىلىرى بولغاندا ئوردىغا خىزمەتكە ئالماق بولدى، كېيىن سۇڭ چىڭ بىر ئوغۇل تاپتى، ئۇنىڭ ئىسمى سۇڭ ئەنپىڭ بولۇپ، ئوردا ئىمتىھانىدىن ئۆتۈپ ساراي مىرزىسى مەنسىپىگە چىقتى.

پادىشاھ سۇ ئەمىرنىڭ گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۆز قولى بىلەن سۇڭ جياڭغا سادىق غازى ئىجابەتچى بەگ دەپ نام بېرىش ھەم ئوردىدىن پۇل چىقىرىپ لياڭشەن كۆلىگە بۇتخانا، ئىبادەتخانىلار سېلىپ، پادىشاھلىق يولىدا قازا تاپقان سۇڭ جياڭ باشلىق سەركەردىلەرگە ئوخشىتىپ بۇت ياساش توغرىسىدا پەرمان چۈشۈردى. بۇ ئىبادەتخانا، بۇتخانىلارغا شاھانە قەلەمى بىلەن «ساداقەتمەنلەر بۇتخانىسى» دەپ يېزىلغان ئىشىك بېشى تاختىسىنى ئىنئام قىلدى. جەجۇ ئايمىقى پادىشاھنىڭ پەرمانىغا مۇۋاپىق لياڭشەن كۆلىگە بۇتخانا سالدى. بۇ بۇتخانا شۇنداق بۇتخانا ئىدىكى، ھايھات:

قىزىل قوۋۇق نەقىشلەنگەن، مىخلىرى زەر ـ ئالتۇندىن،
تۇۋرۇكلىرى قاشتېشى، قاپقىلىرى كۈمۈشتىن.
لىم ياغىچى نەقىشلىك نەپىس ئويما گۈلى بار،
پېشايۋىنى قىپقىزىل، كاھىشلىرى زۇمرەتتىن.
سالاسۇنى ياپېشىل ئاستى يۇمىلاق روجەك،
نەپىس كەشتە پەردىسى ئېشىپ تۇرار بوسۇقتىن.
بەش ئېغىزلىق خانىسى ئوخشار گويا قەسىرگە،

ئىشكىنىڭ بېشىغا خەت يېزىلغان زەر ھەلدىن.
ئىككى ياندا كەڭتاشا ئۇزۇن كەتكەن ئايۇنىي،
سىزىلغان ـ قىرىپ چىقىلغان ۋەزىرلەر تۇرلۇك رەڭدىن.
يېشىل چىنار سايىسىدا تۇرار قىزىل خاتىرە راۋاق،
بوي تالىشىپ ئېگىزلىكتە ئاسماندىكى بۇلۇتتىن.
مەجنۇنتاللار ئىچىدە تۇرار ھەيۋەت چوقچىيىپ،
ساداقەتمەنلەر بۇتخانىسى ئېشىپ ئاسمان ـ پەلەكتىن.
ئالتۇن قەسىر ئىچىدە تۇرار سۇڭ جياڭ قاتارلىق ـــ
ئوتتۇز ئالتە ساماۋى ئەخلەر سەردار بىر ـ بىردىن.
ئىككى ياندا ئايۋاندا تۇرار جۇ ۋۇ قاتارلىق ـــ
يەتمىش ئىككى زېمىنىي ئەپتەر سەردار بىر ـ بىردىن.
ئىشكىتىكى نۆكەرنىڭ يۈزى سۆرۈن بەتبەشىرە،
تەڭرى لەشكىرى باتۇر ئاشار نى ـ نى پەرھاتتىن.
ئىسرىقداننى ياساپتۇ ماھىر قوللار پەم بىلەن،
ئۇزۇلمەيدۇ خۇشبۇي ھىد يىللار بويى ئۇنىڭدىن.
تۇپتۇز ئېگىز خادىغا ئېسىقلىقكەن تۇغ ـ ئەلەم،
تاۋاپ قىلۇر پۇقرالار قالماي بىرى ـ بىرىدىن.
پۇقرا ئۇنى پىر ساناپ ئېھتىرامدا ـ ھۆرمەتتە،
يادلايدۇ ساداقەتمەن مەرھۇملارنى دىلىدىن.
مەڭگۇ يانار بۇ يەردە غالىبلارچۈن شام ـ چىراغ،
ئورۇن ئالار خىزمىتى ئەبەد تارىخ بېتىدىن.

يەنە بىر نەزمىدە مۇنداق دېيىلگەن:

ساماۋى ئەخلەرلەر چىقتى پەلەككە،
زېمىنىي ئەپتەرلەر كىردى لەھەتكە.
ئەزەلدىن ئىلاھلار نامى بۇ يەردە،
سازاۋەر ئېھتىرام، ئىززەت ـ ھۆرمەتكە.

نامى ئۆچمىسۇن بۇتخانىلاردا،
تارىختا باتۇرلار نامى ئەبەدكە.
كېيىنچە سۇڭ دانىش قايتا ـ قايتا ئايان بولدى، پۇقرالار ئايىغى ئۇزۇلمەستىن كېلىپ تاۋاپ قىلىپ تۇردى. لياڭشەن كۆلىدىكىلەر شامال تەلەپ قىلىپ دۇئا قىلسا شامال چىقتى، يامغۇر تەلەپ قىلىپ دۇئا قىلسا يامغۇر ياغدى. چۇجۇ ئايمىقىدىكى قومۇشلۇق سايازىدىمۇ مانا شۇنداق ئايان بولدى. شۇڭا، بۇ جايدىكى خەلق قايتىدىن ھەيۋەتلىك بۇتخانا ـ قەسىرلەر سالدۇرۇپ، ئىككى يانلىرىغا ئايۋان ياساتتى، پادىشاھقا ئىشىك بېشى تاختىسى ئىلتىپات قىلىشقا ئىلتىجا قىلدى. ئوتتۇرىدىكى چوڭ قەسىرگە ئوتتۇز ئالتە بۇت قاتۇردى. ئىككى ئايۋانغا يەتمىش ئىككى سەركەردىنىڭ بۇتلىرىنى قاتۇردى. ئۇ يەردە ھەر يىلى تاۋاپ ـ تەزىيەلەر بولۇپ، پۇقرالار ئۇنىڭغا ھۆرمەت بىلدۇرۇشتى. بۇ بۇتخانىلارنىڭ ئىزلىرى ھېلىمۇ بار، بەگلەر ھەققىدە مۇنداق نەزم پۇتۇلگەن:

قىلمىشىڭنىڭ ھەممىسىگە تەڭرىدىن ئاغرىنمىغىن،
ئۆلتۈرۈلدى خەن بىلەن پىڭ بارچىسى دەھشەت بۇگۈن.
خانغا ئەجىر كۆرسىتىشكە جەڭدە جان تىككەن كۈنى،
قىرىلىپ فاڭ لا تۇگەشتى، تىنچلىنىپ قىتان ئېلى.
ساماۋى ئەختەر، زېمىنىي ئەپتەرلىغۇ بولدى ھالاك،
ئۆز پېتى قالدى يەنە پاسىق ئەمەلدارلار بىراق.
ئوغا مەي بىلەن ئۆلۈپ يەرگە كىرەرنى بىلسىدى،
فەن لىدىن ئۆگىنىپ بۇندىن ئۆزىنى تارتماسمىدى.

يەنە بىر نەزمدە مۇنداق پۇتۇلگەن:

تۆرىلىپ مەنسەپ دېدى، بەگلىكنى دەپ ئۆلدى بۇگۈن،
ئەر ـ يىگىتلەر ئاخىرى مۇرادىغا يەتتى بۇگۈن.

«تۆمۇر ئات» بۇت لەتمىسىدە كىشىنىڭ تاڭ ئاتقۇچە،
چەكتى ئاھ ـ ھەسرەت قارا مايمۇن زاۋال كۈن پاتقۇچە.
قىسسە نەدىن چىقتى دەپ ئىزدەپ يۈرۈشمە ئانچە كۆپ،
ئاشۇ سادىقلار ئىشىن كۆرسەڭ كۈپايە قىزىقسىپ.
مەرد يىگىتلەر نە زامانىدىن شۇ قومۇشلۇقتا ياتار،
شۇ يىگىتلەر دەردىدە گۈللەر خازان، قۇش سايرىشار.

بۇ كىتاب شاڭخەي خەلق نەشرىياتىنىڭ 1975 ـ يىلى 11 ـ ئاي 1 ـ نەشرى، 1975 ـ يىلى 11 ـ ئاي 1 ـ باسمىسىغا ئاساسەن تەرجىمە ۋە نەشر قىلىندى.

本书根据上海人民出版社1975年11月第1版，1975年11月第1次印刷本翻译出版。

سۇ بويىدا (4)

ئاپتورى: شى نەيئەن، لو گۇەنجۇڭ
تەرجىمە قىلغۇچى: «سۇ بويىدا» تەرجىمە گۇرۇپپىسى
مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەركىن شېرىپ
مۇھەررىرلىرى: باباخان، ئابلىمىت ئىمىن
مەسئۇل كوررېكتورى: ئادالەت مەخسۇت
تەكلىپلىك كوررېكتورى: ئىلياس رەھمى
مۇقاۋىسىنى لايىھەلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت
نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى
تېلېفون: 0991 – 2827472
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 ـ نومۇر
پوچتا نومۇرى: 830001
باسقۇچى: ئۈرۈمچى داجىنما مەتبەئەچىلىك چەكلىك شىركىتى
ساتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى
فورماتى: 880×1230 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 22.25
قىستۇرما بېتى: 16
نەشرى: 2012 ـ يىلى 9 ـ ئاي 2 ـ نەشرى
باسمىسى: 2012 ـ يىلى 9 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 1 – 13600
كىتاب نومۇرى: ISBN 978 – 7 – 228 – 15827 – 0
باھاسى: 38.60 يۈەن (4 ـ كىتاب)